

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guida per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

Dens de yme mat. 16.

2° P. lat. 1456 ^a

<36605251620018

<36605251620018

Bayer. Staatsbibliothek

Opera Q. Septimij Florentis Tertullian

- Inter Latinos Ecclesie Scriptores Trini, sine quorum
- lectione nulla diem intermittebat olim Aug. Cyprianus.
- per B. Khenanum Selectiadiensem e tenebris eruta,
- abq. a fide pro uirili uindicta, amictis singulorum librorum
- argumentis, et alicubi coniecturis; quibz uetustissimus aut
- nonnihil illustratur, quoniam catalogus proxime reperies.

• Floruit sub Caesare Seuero Pertinace & Antonino

• Caracalla, ualde uicino Apostolorum temporibus circa annum

• a Chrō p. n. CLX. Quare boni consulenda sunt huius

• scripta, & alicubi uariant & re ipsis horum temporum eloquia

• cū omnes Synodis antecesserit, Apostolicis illi exceptis,

• quatenus in Actis Lucas commemorat.

Gaude lector et hunc tibi rari a noui thesauri
para ac uale.

Catalogg contentorū in hoc Volumine

De Patientia.

Carne Chri.

Resurrectione carnis.

Prescriptione hæreticorū.

Adversus oēs hæreses

Judaos

Marcionem

Hermogenem.

Valentinianos

Praxeam.

Corona militis.

Ad Martyres.

De Poenitentia.

Virginibz uelandis.

Habitu muliebri.

Cultu foeminarum.

Ad Vxorem suam

De Fuga in persecutione

Ad Scapulam.

De Exhortatione Castitatis.

Monogamia

Pallio.

Apologeticz adversus gentes

Libello adiuncto, à B. Lhenano (scilicet

caute sit legendus Tertullianus)

Definitionū Ecclesiasticorū Dogmatum

indicans nonnullos Tertulliani lapsus:

habet Cap: 88. Basilee. 1521.

Conradi Pellicani Minorite Ep̃ta ad lectore.

Index.

Liber. I. Hunc librum emulatus est Sicut Cyprianus
cū librum scriberet de bono patientia.

Hunc librum allegat Hieron: in
principio questionū sine tradi-
tionū hæreticarum in genelin.
Et forte est, cuius Epitomen fo-
cisse Novatianū idē alibi testat
Hieron.

Hunc citat Hieron: in Ep̃ta
ad Paulinū.

REVERENDISSI

MO IN CHRISTO PATRI, PRINCIPI, AC
DOMINO D. STANISLAO TVRZO ÈPI
SCOPO OLOMTZENSI &c. DIGNISSI
MO, BEATVS RHENANVS SELET
STADIENSIS, S. D.

VM in hoc uere aureo renascen
tū literarum seculo, STANIS
LAE præsul eximie, quo nō mo
do tres illustres linguæ passim
discuntur, sed & quanto quæq;
scripta sunt meliora, tanto plu
ris fiunt, ab omnibus operam
dari uideam, ut optimis studijs
quisque pro uiril sua consulat. Et alius quidem incognita
adhuc Latinis auribus è Græco uertit, alius indocte uel
perperam uersa castigat aut elimat, Alius Latinos auto
res iniuria temporū deprauatos ueterum collatione ex
emplarium restituit, aut obscuros explicat, Ego sanè ne
prorsus sim asymbolus, operæ precium putauī, si Tertul
liani lucubrationes in publicum emitterem auctoris non
minus uerusti quàm insignis, quibus iam per tot secula
studiosi sacrarū literarum caruerunt. Atque cum dispice
rem cui nam tam præclara monimenta consecrari debe
rent, in primis tu dignus mihi uisus es, cui scriptor anti
quissimus tanquam optimo patrono dicaretur. Nam ea
es eruditione & optimarū disciplinarū peritia præditus,
& ips perspicacissimi ingenij dotibus polles, eaque uitæ
sanctimonia cōmendaris, ut auctor eruditissimus, acutis
simus, feruensque Christianæ pietatis assertor, libenter in
sinum tuum conuolet, nimirum ut ipsum aduersus mo
rosos quosdā qui perinde ueteribus ac nouis offendun
tur, tuo patrociniō defendas. Nec uero patitur epistola

Anno 1523 tunc 2 ris angustia

TANALVS

• • • PRAEFATIO BEATI RHENANI AD

ris angustia, ut uirtutes tuas hic deprædicem, quas non solum Morauia suspexit, sed & tota Germania admiratur, neque enim latere potest uirtus.

C. Vrsinus Velius. Volumin illæ non exiguū desiderent. Quanquam has C. Vrsinus Velius uir cum ob morum grauitatem, tum ob insignem literaturam non im merito tibi charus, quem utriusque linguæ exornat peritia, felicissimum in pangendis carminibus, in oratione soluta admirabilē, & Huttenus eque stris ordinis apud Germanos ingens ornamentū, ac Ioachimus Vadianus, & clarissimus uir Ianus Dubrauius quo tu nunc à consilijs uteris, iam pridem dignissimis æternorum monumentorum præconijs immortalitati consecrauerunt. Meretur id eximia liberalitas tua, quam sic in uiros doctos exerces, ut ueteris illius Mæcenatis laudem omnium calculis proxime tibi uendicaris. Suffecerit aut uel hoc unum incōparabilis prudentiæ probitatisq; tuæ euidentissimū argumentū, quod indytus Hungariæ rex Ludouicus in maximis regni negocijs tuum plerumq; exquirat consilium, & in aulam suam huius rei gratia sæpe te euocat. Quidni autē id faceret filius, cuius pater egregiam Turzonum fidem ac prudentiam iam olim exploratam habuit, & beneficijs non contemnendis liberaliter exornauit? Sed cupis fortassis audire quo nam pacto Tertulliani lucubrationes ad me peruenerint. Audi, rem paucis explicabo. Prosequeremur anno superiori eximijus illum ciuilis prudentiæ & optimarum literarum antistitem Valsicium Zasium, cum sodalitatis literariæ salutandæ gratia Seletstadium uenisset, Colmariam usque. quò cum uenisssemus, insignem illum bonorū studiorū fautorem Dn. Iacobū Zimmermanū illic Decanum adiuiimus. In cuius bibliotheca libris exquisitissimis instructa, forte uetustum quendam codicem arripui, nonnulla Tertulliani continentem opuscula, quem is ex Paterniaco Transiurano cœnobio cōmodū attulerat. Hunc cum me uideret auidius euolucere, libenter pro suo candore permisit ut mecū auferrem. Deinde cum paulopost agerem Argentorati, intellexissēq; Thomam Rappium uirum cū primis integrum & literatū ad Thermas Hercinias quas uulgo Syluestres appellat proficisci uelle, rogauī hominē ut Hirsaugiense cœnobiū quod illinc non multum abest, adiret, & Tertulliani uolumina quæ illic extare acceperam, ad nos commodato deferret. Is cum amore nostri tum adiuvandi literas studio, negotium id lubens suscepit. Atque (audi fortunā) uix dum biduum fuerat in Thermis, cum Reuerendus Abbas Hirsaugiensis cœnobijs Benedictinæ familiæ eximiū decus unā cū Venerabili patre Nicolao Basellio nō tam integritate morū quā nō uulgari literarū cognitione sanē quā celebri, illuc quoq; lotum uenit. Quæ res effecit ut facilius impetraret quod uolebat, consuetudine uidelicet & cōtubernij & conuictus fermē menstrua intercedēte, & Basellio uehementer annitente ut uotis

STANISLAVM OLOMV TZENSEM EPISCOPVM.

ut uotis meis satis fieret. Itaque Tertulliani libros secū attulit, quos ab illo paulopost apud Basileā agēs accepi nō minori gaudio quā si gēmas mihi misisset. Clamabā statim ὡς φησὶ ἰουδαϊσμοῦ, felicē me putās cui tātus thesaurus obtrigisset. Et quia tum apud Frobeniū praela uacabant, uixdū perspecti libri typis excudi coepti sunt. Nolebam enim praelorum & cōmodati uoluminis oportunitatem, hoc est occasionē ipsā amittere, quippe qui scirem intra praestitutum tēpus codicē remittendum, & praela si semel alicui operi mancipientur, expectandum fore donec id absolueretur. Quod nisi hīs rationibus inductus maturandum putassē, nō fuisset à nobis æditus Tertullianus. Nam si post odum mihi cōtigisset opus euoluere priusquam informari coepisset, tot mendis compertis ab ædendo supersedissem. quis enim cum tam corruptis exemplaribus quicquam agere tentet? Enimuero sperabam ego Paterniacensem codicem in hīs saltē libris quos ille cōplectebatur, Hirsaugiensi subuēturū, sed diuersum euenit. Si locis mēdosus accidisset, ut sunt omnia mēdis plena, tam erat utrobique corrupta scriptura, ut alter ab altero uideretur descriptus. Sed quoniā hoc intrinsecus (iuxta prouerbiū) exedundum mihi fuit. Quā uero molestus fuerit hic labor, dici non potest. Hoc unum tamen mihi solatio fuit, quod hac opera uidebam consuli bonis studiis, & gaudebā uetustissimū inter ecclesiasticos scriptorem qui primus ē Christianis apud Latinos rem euāgelicā à temeritate hæreticorū studuit asserere, erutum ē tenebris luce donari. Quanquā erant quæ inter legendum me offenderent, de quibus paulopost disputabimus: sed cogitabam apud me, esse ueterem autorem & inter Latinos omniū primum, qui omnia concilia antecessisset, in quibus de uarijs rebus statutum est, de quibus aliter olim senserunt ueteres: itaque boni consulenda & in meliorē interpretanda partem, quæ apud hunc legerentur nō apertis conciliorū sanctionibus, aut illustrium doctorum scriptis damnata. Quem animū si candidus quisque lector attulerit, nihil dubito quin in perquam paucis sit offendendus. Fateor enim in Nouæ prophetiæ mentione cuius nōnunquā meminit, & in Monogamiæ libro ubi uim facit uerbis Apostolicis, quæ ad suā causam contentiōse torquet, quemlibet pium multū offendi: sed illa magis est ridicula & stultior, quā cui fides haberi possit, etiā si illam Romanus Pontifex nullus damnaasset: ab hac autē hodie non ita multū est discriminis, cum polygamia tam passim celebretur: ut mittam quod autoritate patrum orthodoxorum iuxta diui Pauli doctrinā, monogamia relata est in classem eorum quæ consulantur non quæ præcipiuntur, imò semper in eo numero fuit, quēadmodū & cœlibatus, contra quorundā hæreticorū sententiam qui stupro secundas nuptias æquabant. Sed quanquā Tertullianū diuustitronymis, æmulatione derisorij Romanorū in eam Montani hæresim se

secundas nuptias detestantis, prolapsus esse scribit, uideo tamen quid illū mouerit, ut monogamiā suaderet, nimirū quod diem illum ultimū, quem ipse quodā loco diem expeditionis eleganter uocat, non multū abesse putabat, in qua opinione nō ea solum aetas fuit, sed & Gregorius magnus Tiberi inundante prāter morem, adesse iam mundi finem arbitrabatur. Et quod uidebat quātū periculi esset Christianismo ex imparibus coniugijs, cum Christiana mulier gentili marito sociaretur, quod tum crebro fiebat, ut de ceteris cōmunis uitae officijs taceamus, quibus cū magis astringantur coniugati, fortassis nonnihil impediatur interdum is qui toto pectore Christo seruire cupiat, praesertim ea aetate qua Christiani inter ethnicos degebant, illos nonnūquā affinitate contingentes. Et affectibus mundanis magis sunt obnoxij, qui liberos habent. Prima autē illa nascentis ecclesiae tempora ferro transigebantur, & sanguine fundendo pro Christo & aduersis fortiter pro religione perpetuandis erant occupata. Quam etiā ob causam diuus Hieronymus minus fauere nuptijs uisus est, ut nō deessent, qui uirū optimū uelut Montanisten subaccusarent. Vnde purgans se sic ad Marcellam scribit, Nos (inquit) secundas nuptias non tam appetimus quā cōcedimus Paulo iubente, ut uiduae adolescentulae nubant. Illi in tantū putant scelerata coniugia iterata, ut quicūque hoc fecerit, adulter habeatur. Atque utinā Tertullianus, tantū consulisset unas nuptias, nō autē praecipisset, certe melius illius scripta audirent. Nam tametsi quasdam opiniones interdū secutus est, quae hodie prorsus sunt ab orthodoxis damnatae, tamen nihil aequae in causa fuit ut illius opuscula in numerū apocryphorū referretur, ut quod Nouae prophetiae nonnūquā meminit, & Monogamiam Montanicam propugnat. Siquidem in notissimo illo Gelasij Pontificis decreto, cuius initium Sancta Romana ecclesia, Tertulliani libellis primariā auctoritatē adimit pontificia censura. Nō quod uetet illos legi, sed quod nolit illos publice legi in templis, propter nimiam auctoris uerustatem, aliter nonnunquā uel loquentis uel quorundā ueterū dogmata secuti, quae postea testimonijs sacrarū literarū cōuicta sint, & ita damnata. Nā hoc significat apocryphi uocabulū, occultū uidelicet, quod nō publice & in tēplis pronūciari debeat, sed priuatim & domi legi possit. Nec mirū est uetustissimos illos scriptores Papiam, Meltiadem, Irenaeum, & Iustinū apud Græcos, & Tertullianū, Apollinariū, Arnobiū, & Lactantium apud nos, quaedam fortassis prodidisse quae postea fuerint per auctoritatē synodalem reprobata, cū hoc quod est in artibus & prophanis disciplinis ut a posterioribus maiores superent cottidie aliquid adhiētibus, & quod ab illis utcūque inuentū est consumatius reddentibus, etiā in re Theologica usuuenerit, ut Hieronymi seculo homines multo purius fortasse philosophati sint de diuinis quā aetate Tertulliani. Et qui hodie uiuūt Theologi

logi multo se putant etiam acutiores omnibus ueteribus, quibus acumen quidem non adimo, sed doctrinā parem nō concedo, cum hos multi potius philosophos appellādos censeant quā Theologos. Tamen si fauore *Theologorum significat.* diuini numinis passim nunc Theologi, qui in solis istis contentiosis scriptoribus quos Scholasticos uocant, antehac uersabantur, nunc ueteres auctores incipiūt euoluere. quæ res quantū emolumentum sit allatura toti mūdo, breui apparebit. Me sanē nihil magis extimulauit ut hunc uetustissimum Theologū in lucē emitterē, quā ut Theologis gratificarer, quorū interest non summulas modo neotericorū deuorare, uerū præstātissimū atq; uetustissimū quēque diuinarū literarū enarratorem per quandili-
 genter excutere. In quo genere primū occupat locum Tertullianus omnium disciplinarū exacte peritus, & in arcanis literis nulli secundus. Philosophiam calluit egregie, disputandi rationē summe tenuit. in rhetoricis exercitissimus. in omni antiquitatis & gentiliū literarū cognitione cōsummatissimus. quā ei laudem Eusebij ecclesiastica historia tribuit. Nam in libro de carne Christi, & de resurrectione carnis quantus in philosophia fuerit aperte cōmonstrat, dum tantū argumentorū illinc profert, tam apposite, tam dense, tam acute, ut nihil apud nos extet in hac re quod cum illo conferri possit. In libris aduersus hæreticos quā animose, quā docte orthodoxam pietatē propugnat: quorū lectio nobis etiam hoc commodi præbet, quod cognoscimus plenius quibusnam præstigijs & erroribus ueteres illi hæretici, quorū hodie tantū nomina tenemus, hominum mentes ludificati fuerint. Nominatim autem quinque libris illis aduersus Marcionē quid doctius? in quibus insanum hominē tam acriter arguit, ut non habentem quod respondeat, aut quo elabatur, fortissimis argumentorum nexibus cōstringat. quod dum facit, totum Euangeliū & Paulinas epistolas omnes cum ueteri instrumento confert, & pulchre cōsentire docet, quæ ille ἐκ διαμέτρως discrepare contendebat. Acceptū dubio procul diuinæ prouidentiae ferre debemus, quod cum tōt autorū monumenta perierint qui contra Marcionem stilum exeruerūt, hoc dumtaxat opus Tertulliani in nostram usq; ætatem incolume sit seruatum, ut appareat manifesta Marcionis dementia, & Tertulliani studium erga Christianam pietatē tandē orbi testatum fiat. Quod sanē uolumen Aur. Prudentius cū *ἀναγινώσκων* scriberet, haud dubie uelut exemplar æmulatus est. In cæteris libris de poenitentia, de cultu foeminarum, ad uxorem suam, bone deus quā pie monet ut professionis nostræ memores, Christianismum non solum uerbis sed & factis exprimamus. Apologeticus postremo scriptus ad gentes pro Christianorum expurgatione, quas non & eloquentiæ & eximiae eruditionis opes ostentat: in quo nō tam ethnicos superstitione impietatis arguit, quā à Christianis omnem mali suspensionem gnauiter depellit. An nō talia scripta à situ & tenebris vindicata publicare, est thesau-

Tertulliani libros aduersus Marcionē ἐν τῇ ἀναγνώσει ἢ Prudentius graphicè uidetur expressisse.

rum mundo cōmunicare? Quāquā, ut ante testatus sum, sunt quaedam in hijs quae me offendant. Sed formoso nōnunquam corpori omnibusque pulchritudinis numeris cōmendato, neuus aliquis turpiculus inest. Enim uero diuus Hieronymus in epistola ad Tranquillinū, cū Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitratur, quomodo Tertullianum, Nouatum, Arnobium, Apollinariū, & nonnullos ecclesiasticos scriptores Græcos pariter & Latinos, ut bona eorum eligamus, uitemusque contraria, iuxta Apostolū dicentē, Omnia probate, quae bona sunt tene, haud dubie significat etiā in Tertulliani libris quaedam inesse reprehendenda, praesertim in hijs (ut conijcio) quos de ecclasi conscripsit, qui hodie non extant, fortassis ab illis suppressi qui tranquillitati ecclesiae consultū uolebant. nam (eodem autore) in septimo libro operis de ecclasi, Mōtani prophetiam pestinaciter asserit. Sed consiliū Hieronymi de legendo Origene, nos ad Tertullianū quoque accōmodemus, sic huius bona recipientes ut mala respuamus. nam & hic (quod idem de Origene narrat) scripturas in multis bene interpretatus est, & prophetarū obscura differuit, & tam noui quā ueteris testamenti reuelauit maxima sacramenta. Porro cum nihil sit in gentilium literis uel tam prophanū uel tam obscenū quod nō magnifice aeditum à Christianis legatur, cur tam uetustus autor qui primus inter Latinos sacris enarrandis manus est admolitus, & nascentem Christi doctrinam laboriosissimis scriptis adiuuare tentauit, supprimi de beat non uideo. Et quae Christianismi perniciēs ex impuris quorundā ethnicorum libris oriatur, notius est quā ut hic sit indicandū. Nos certe ne quid tale hic accideret, uarijs modis occurrere studuimus. Non enim argumenta singulis libris & marginarias annotationes addidisse contenti, praeter admonitionē ad lectorem huius uoluminis quae statim hic subdetur, in operis calce Definitiones ecclesiasticorū dogmatū adiecimus, ut si quid aliter à Tertulliano traditū legerit, ex eo libello sciat quid ab orthodoxis patribus in diuersis synodis sit statutum, quas cum omneis antecesserit Tertullianus, exceptis illis quatuor synodis Apostolicis quarū Acta meminerunt, minus mirandum est si sui seculi sit interdum opiniones secutus. Multū sanē ad huius nos auctoris lectionē animare debet, quod diuus Cyprianus hunc suum magistrū uocauerit, nullū diem transmittens in quo non aliquid in huius opusculis legeret. Et Nepotianum celebrās Hieronymus à lectione Tertulliani cōmendat, cū inquit, Sermo eius per omne conuiuiū de scripturis aliquid proponere. Illud (aiebat) Tertulliani istud Cypriani: hoc Lactanti, illud Hilari est. Idem ex damnato libro de Monogamia nō ueritus est Paulinū docere quomodo sancti sint qui de fidelibus idest baptizatis nascuntur, ut appareat prudentē lectorem etiā ex spinis rosam, & undecunq; profectū capere posse. Quid quod ex his libris quaedam in alijs autoribus castigari poterūt. Verbi gratia, Marcion

haereticus

hæreticus uolumē adiderat de discrepātia ueteris testamēti & noui, quod ipse Antitheseis inscripsit. Proinde cum Ruffinus calumniator pugnātes secum Hieronymi sententias colligere conaretur, diuus Hieronymus in sua ad Pammachiū & Marcellam Apologia, ad id opus Marcionis alludens, Et *ἀντιθέσις* (inquit) Marcionis, de meis opusculis fabricatus est. quam typis excusa uolumina *ἀντιθέσις* habent, sed istam lectionē nō improbabunt qui libros Tertulliani legerint in Marcionē, & Hieronymi de inde locum perpenderint. Adhunc modum fortassis alia quoq; restituere licebit. Satis nūc puto liquere reuerendissime pater, quid spectās has Tertulliani lucubrationes inuulgarim. Quæ sane æditio quantis mihi laboribus constiterit, paucis dici nequeat. Nō enim solū attulit difficultatē prodigiosa codicum deprauatio, uerumetiam affectati stili dyrities molestiam addidit. Itaque quādo loca mendosa deprehendebā & nō subuenirent exemplaria, sciens religiose esse tractanda autōrū scripta non secus ac res sacras, nihil mutare uolui (qui tamē multis mos est) sed cōiecturas quæ tū in mentē forte ueniebāt in marginibus adieci, quarū nōnullæ nec mihi multū arrident, uerū cupiebam lectorē dubitaturū adiuuare. quod si non ubique successit, nō est idcirco damnandus conatus. Vtinā mihi copia fuisset exemplaris quod in Gorziensi cœnobio seruator, id abest ad tertiū miliarū ab urbe Mediomatricum, & itē etus quod apud Fuldā extat, uel eius quod esse Romæ ferunt. Sed spacijs iniqui tēporis exclusi non potuimus ea nancisci. Quanquā uereor nihil nostris esse emendatiora. quando codices quibus usi sumus Hirsaugiensis & Paterniacensis tam constanter per omnia consentiebant, ex diuersis allati bibliothecis, & non uno tempore descripti. Sed hunc conferendi laborē alijs cōmittemus. Nec miretur quisquā cur tot mendæ in Tertulliani scriptis inoleuerint. quarum præcipuæ causæ sunt, neglectus autoris quo multis annis non est lectorum manibus tritus, & ipsum dicēdi genus affectatum & Aphricanum, quod etiam magis effecit ut minus legeretur, quā quiduis aliud. Quod superest precor ut tua celsitudo Tertullianū uelut ab inferis in hanc lucem reuersum suscipiat ac le-

gat, aperte cognisura quantum
inter sit inter modum
tractandi diuinas
literas ueterū
& recentio-
rum

istorum. Et me suorum dientulorum numero ascribat. Bene tua
leat R. D. T. qui me cōmēdo. Basileæ. Calendis Iulijs.

M. D. XXI.

Locus Hieronymi.

VITA Q. SEPTIMII FLO

RENTIS TERTVLLIANI PER BEAT. B. RHENANVM.

DE Tertulliano, cum uicinus uixerit Apostolorū tēporibus, pauca reperiūtur apud autores qui adhuc extāt. Siquidē oēs fermē qui illius aetate scripserūt, & paulopost, penitus interci derunt, quorū in catalogo scriptorū ecclesiasticorū à Hieronymo fit mentio. Proinde cū antiquiora nō habeamus, uitā illius ex eo Hieronymi libello huc trāscribemus. Tertullianus (inquit) presbyter, nūc demū primus post Victorem & Apolloniū latinorū ponitur, prouinciā Africa, ciuitatis Carthaginensīs, patre Centurione proconsulari. Hic acris & uehemētis ingenij sub Seuero principe & Antonino Caracalla floruit, multaq; scripsit uolumina, quā quia nota sunt pluribus, prātermittimus. Vidi ego quēdam Paulū Concordiā, quod oppidū Italiā est, senem, qui se beati Cypriani iam grandis aetatis notariū, cū ipse admodū esset adole scens, Romā uidisse diceret, referrēq; sibi solitū, nūquā Cyprianū absq; Tertulliani lectione unam diem prāteris̄se. Ac sibi crebro dicere, Da ma gistrum, Tertullianū uidelicet significans. Hic cum usq; ad mediā aetatem presbyter ecclesiā permanis̄set, inuidia postea & cōtumelijs clericorū Ro manae ecclesiā, ad Montani dogma delapsus in multis libris nouae pphe tia meminit. Specialiter autē aduersum ecclesiā texuit uolumina, De Pu dicitia, De persecutiōe, De ieiunijs, De monogamia, De ecstasi libros sex & septimū quē aduersum Apolloniū composuit. Ferturq; uixisse usq; ad decrepitam aetatem, & multa quā non extant opuscula condidisse. Hacte nus Hieronymus. Porro quod inuidiā & cōtumelijs clericorū Romanae ecclesiā in causa fuisse scribit, ut ad Mōtani dogma fuerit prolapsus Ter tullianus, forte hoc fuit quod cū Montano fauere nonnihil uideretur, sta tim cōmunionē ecclesiā priuatus est priusquā illi se totū addiceret. qua re commotus in partes Montani transiit, planē eas approbans, quas tantū ante sibi non displicere significauerat. Atque hoc propemodū est quod Paulinus de clericis Romanis Seuero Sulpitio conqueritur, cū inquit, Ro mae quoque pauci etiā in clero ipso, à quo solo uidemur scandalizari, mor su inuidiā cōmouentur. Sed domino gratias qui & mihi miserrimo pecca tori suo dedit dicere, Quoniā oderūt me gratis. Quod tamen ad me per tinet, cum ipsis quoq; qui oderunt pacem meam, mente pacificus sum. Si quis enim uult contentiosus esse, hoc nostra consuetudo non recipit. Ho rum tamen ipsorum qui nos odisse & à consortio sanctitatis suae segre gare

*A consortio sancti
tatis suae segregare.*

gare dicuntur, uix ad nos tenuis fama perlabitur, & ab auribus nostris spinarū sepe munitis & aura frigida, uelut importunū uacui culicis murmur excludit. Hæc Paulinus. Eusebius etiā in opere suo Chronico testatur Tertullianū sub Seuero floruisse quum hoc imperante gesta adnotans inquit, Tertullianus Afer Centurionis Proconsularis filius, omnium ecclesiarum sermone celebratur. Cæterum cum in libro de Monogamia Tertullianus ait, Magis nunc tempus in collecto factū est, annis circiter CLX exinde productis, ab ætate diui Pauli supputationē temporis init. Nam post mediā ætatē (ut inquit Hieronymus) ad partēs Montani deficit. Igitur non admodū iuuenis de Monogamia scripsit. Lactantius Firmianus diuinarū institutionū libro quinto capite primo, recensens quosdam ex ueteribus qui rem Christianam tutandam aduersus ethnicos susceperunt, Septimius quoque Tertullianus (inquit) fuit omni genere literarum peritus, sed in loquendo parū facilis, & minus comptus, & multū obscurus fuit. Ergo ne hic quidem satis celebritatis inuenit. Idem in tertio capite eiusdē libri, Quanquam, inquit, Tertullianus eandē causam plene perorauerit in eo libro cui Apologetico nomē est. Loquitur autē de causa Christianorum. Vxorem porrò habuit, ad quam scripsit duos libros, adhortans eam ad castitatem & uitam uidualem, si ipsū contingat priorē ē uiuis excedere. Autor est Aur. Augustinus illum relictis Montani sectoribus, sua separatim instituisse cōuenticula. Forte quod Montanistarū impietatem non probaret. Meminit in opusculis quæ nos ædidiimus quorundam aliorū librorum quos non putamus hodie extare, uidelicet De spectaculis, De spe fidelium, De testimonio animæ, aduersus Apellem hæreticum, De anima. Quorundam etiam meminit Hieronymus qui nō comperiuntur. Vixit autē usque ad decrepitam ætatem. Cæterū omittere nō possumus quod Regino scriptor ille rerum Germanicarū inter martyres Tertullianū recenset, qui in ecclesiæ persecutione pro Christo sanguinē fuderūt. Quod quia non traditur à diuo Hieronymo, qui tam candide huic fauit, ut hoc haud fuerit omissurus, apud me si dem non meretur.

ADMONITIO AD LECTOREM DE QVI/
busdam Tertulliani dogmatis.

P V D Patriarchas & Prophetas dei nomen olim ineffabile erat, abstrusissima diuinitatis mysteria magis solitos reuereri quàm enunciare. Et CHRISTVS ipse seruator noster, & Apostoli, nobis sacrosanctæ trinitatis arcanum paucissimis commendarunt. At postquã hæreticorũ temeritas omnia curiosissime perscrutari cœpit, ac de omnibus loqui, etiã altissima fidei secreta in disputatione uocãdo quæ rectius adoret quis, quàm excutiat, coacti sunt primi illi Theologi Tertullianus, Origenes, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, & illorũ temporum alij, quanquã subinuiti de diuinis disputare, quod quàm ab illis reuerẽter factum sit, & modeste, scripta ipsa testantur. Iohannem sanè Euangelistam, Hieronymus refert, propter Ebionitas refellendos cõpulsus, diuinã edisserere Christi natiuitatẽ. Deinde cũ circa salutis annũ M. CXL. apud Parisios multi essent qui Sũmulas confarcinarent ex antiquis Theologis, ut Petrus Langobardus, Petrus Abelardus, Ioannes Belethus, summulæ Langobardi, qui tum in Academia Parisiensi docebat, à scholasticis recipi cœperunt, Abelardi Theologia, sic enim librũ suũ in scripsit, à quibusdam est erroris notata, cũ tamen non ineleganter scripta sit, nam admodum nuper illam in quadam bibliotheca reperi. Belethus utroq; istorũ posterior, fuit. Receptis igitur Langobardi Collectaneis qui postea Parisiorũ præsul factus est, tum primum cœperunt qui hæc edidicissent & alij item prælegissent doctoris titulũ accipere. Quod sub idem tempus in iure apud Bononiam aiunt accidisse post æditam à Gratiano decretorum rhapsodiã. Mox cum doctorum numerus augetetur, æditæ sunt constitutiones de promotione, de numero annorũ, & sancitum est ut de diuinis differentes non modo recepta scholæ decreta sequerentur, sed & uocabulis uterentur, & loquẽdi formulis in ea schola natis. Ad quæ scriptorũ quorũlibet siue ueterũ siue nouorũ sentẽtias exigenter, tantũ nõ hæreseos arguẽdas si dissiderẽt. Quod genus sunt in disputatione Trinitatis, Essentia, Personæ, supposita, notiones, relatiões cõmunes, personales, personarũ constitutiua, principia generationis, spirationis, distinctionis, relatiões originis, circũinceptio, signa naturæ & ordinis, & ex natura rei & originis, & huiusmodi alia multa. Atque tale quidẽ est initiũ regni Theologorum. Porro qui fieri potest ut ueteres sic locuti fuerint, ut loquuntur isti qui totam Aristotelis philosophiã indocte uersam in suam Theologiam

glam deriuarūt. Differēs itaque de Trinitate Tertullianus in libro aduer-
 sus Praxeā, Pater, inquit, tota substantia, filius deriuatio totius & portio.
 Quod Theologi Parisiēses dicerēt iuxta suā scholæ morē, Pater plenitu-
 dinē deitatis possidet in primo signo originis, quia à se eam habet, Filius
 in secūdo signo originis, quia ab uno p generationē cōmunicatā à patre:
 Spiritus sanctus in tertio signo, quia à duobus per spirationē, eandē nu-
 mero essentiam cum omnibus essentialibus nō notionalibus accepit. Ac
 que hoc est quod alijs uerbis extulit Tertullianus cū inquit, Ex uno patre
 omnia quæ in deo, per substantiæ unitatē, & in unitate trinitas unius sub-
 stantiæ. Item, Vnitas ex semetipsa deriuās trinitatem, nō destruitur ab il-
 la, sed administratur, ut tota substantia sit id quod una substantia indiui-
 sa in tribus nō solum in altera. Siquidē & Theologs mos est totum id
 uocare, quod perfectum uolunt dicere. Deniq; uidetur à Tertulliano fi-
 lius appellari portio, quia nec pater nec spiritus sanctus est, tametsi unus
 sunt deus tres psonæ, & nō filius qui pater, nec pater qui spiritus sanctus.
 Iam cum filiū minorē patre dicit, intelligi debet, nō quo ad deitatē quæ sit
 minor in eo, sed quatenus à patre generatē genitus, mittēte missus, dante
 accipiēs, faciēte factus, (ut ipse loquit) subiūciēte sibi omnia à quo accepit
 etiā quæ dei. Id quod scholastici uocant in patre autoritatē, in filio subau-
 toritatē, concedentes alium esse habēdi modum ea quæ cōmunicata sunt
 per productiones personis duabus. Per gradum in deitate nil aliud in-
 telligit quàm signa originis, & non eundē modum habendi essentiam &
 essentialia. Quid ni aut gradum concedant, ordinē admittentes? Itaq; cū
 sic dicit, Tres sunt nō statu sed gradu, non substantia sed forma, nec pote-
 state sed specie, unius autē substantiæ & unius status & unius potestatis,
 quia unus deus ex quo & gradus isti, & formæ & species, statum uocat
 quod scholastici substantiam, gradum quod illi notionem, formā quod illi
 proprietates, specie, quod illi habendi modū uel signa. Quod aut dicit fili-
 us & spiritus sanctus secundū & tertiū locum sortiti, tam consortes sub-
 stantiæ patris, membra, pignora, & instrumēta, haud dubie significare uo-
 luit duabus emanationibus productos filiū & spiritū sanctū à patre im-
 producto. In eadem substantia eiusdem naturæ tres personas, tres res
 appellat, intelligens realiter non essentialiter distinctas, quod Scholastici
 subtilius tria supposita uocant. Adhæc filiū qui & sermo & sophia pa-
 tris dicitur, nō tam genitū, productū, natū, procedentē, & emanatē dicit
 q; creatū à patre, cōditū & factū, quod alioqui sacris literis peculiare est.
 Sed malo te (inquit) ad sensum rei quàm ad sonū uocabuli exerceas. Cer-
 ti enim deū creari nō posse, nec fieri, à quo & per quē omnia, deferamus
 locutionibus sacris. Proinde propositiones istæ, Omnis origo parēs est:
 quod ab origine est, progenies est, Item, Trinitas per consertos & connex
 b os gradus

os gradus à patre decurrit. De uulua cordis sui pater generat, ad bonum sensum sunt interpretanda. Hoc sanè constat, uocabulū aliud pro aliud ab illo usurpatū, cum inquit, Sermo nunc separatus à patre, aut aliud à patre, quia Ego & pater unū sumus. Nam alibi dicit Aliū patrē aliū filiū. Aliū (inquit) nō diuersitate aut diuisione, sed distributiōe & distinctione. Patrē em̄ & filiū (inquit) duos dico coniūctos, indiuisos, cohærentes, nō separatos, nō diuersos. Itē alio loco, ipsum quod pater & filius dicunt, nōne aliud ab alio est? Itaq; clare uides his uocabulis aliud & aliud secus usum quā utitur hodie schola Theologorū. Alioqui in nullo libro cautius legi debet quā in eo quē aduersus Praxean scripsit, unde periculum esse possit imprudenti lectori.

*Excusatur Tertull.
ab Augustino.*

Animæ corpus tribuit Tertullianus sed sui generis, qualē etiā de deo habuit opiniohē. Nec tamē hinc (ut Aur. Augustinus inquit) hæreticus creditur factus. Posset enim quoquō modo putari ipsam naturam substantiamq; diuinā corpus uocare, nō tale corpus cuius partes aliæ maiores aliæ minores ualeāt uel debeāt cogitari, qualia sunt om̄ia quæ pprie dicimus corpa, quāuis de ania tale aliquid sentiat. Sed potuit (ut dixi) ppter ea putari corpus deum dicere, quia nō est nihil, nō est inanitas, nō est corporis uel animæ qualitas, sed ubiq; totus & per locorū spacia nulla partitus, in sua tamē natura atq; substantiā immutabiliter pmanet. Hæc Aur. Augustinus ad Quoduultdeū. Extat etiā ecclesiasticū dogma, tale. Creatura omnis corporea est, angeli & oēs cœlestes uirtutes corporeæ, licet nō carne subsistant. Ex eo aut corporeas esse credimus intellectuales naturas quod localiter circūscribuntur, sicut & anima quæ carne clauditur, & demones, qui per substantiā angelicæ naturæ sunt. Est aut hoc dogma in ordine xij. Cæterū diuus Augustinus libro decimo de Genesi ad literā et.

*cap. 29. lib. 10. de
Genesi ad litteram.*

rorē Tertulliani his duobus capitibus refellit, sic scribēs, Deniq; Tertullianus, inquit, quia corpus esse animā credidit, nō ob aliud nisi quod eā incorpoream cogitare nō potuit, & ideo timuit ne nihil esset, si corpus non esset, nec de deo uoluit aliter sapere. Qui sanè quoniā acutus est, interdū contra opinionē suam uisa ueritate superatur, quid enim uerius dicere potuit, quā quod id quod ait quodam loco, Esse corporale, passibile est? Debuit ergo mutare sententiam, quā paulo superius dixerat etiā deum corpus esse. Neq; em̄ arbitror eum ita desipuisse, ut etiā dei naturā passibilem crederet, ut iā non Christus in carne tantū, neq; in carne & anima, sed in ipso uerbo p quod facta sunt om̄ia, passibilis & cōmutabilis esse credatur, quod absit à corde Christiano. Item cū animæ etiā colorem daret aëreū ac lucidū, uentū est ad sensus, quibus eam mēbratim quasi corpus instituere conatus est, & ait, hic erit homo interior, alius exterior, dupliciter unus habens & ille oculos & aures suas, quibus populus deum audire

dire & uidere debuerat, habens & ceteros artus, per quos in cogitationibus utitur, & in somnis fungitur. Ecce quibus auribus, & quibus oculis debuit audire & uidere deum populus, quibus anima in somnis fungitur, cum si ipsum Tertullianū quisq; uideret in somnis, nunquā se diceret ab eo uisum, & cum eo locutum, quem uicissim ipse non uidisset. Postremo si anima seipsam uidet in somnis cum iacentib. utiq; uno in loco mēbris corporis sui, ipsa per uarias imāgines euagatur, quas uidet, quis eā uidit aliquando in somnis aērei coloris, ac lucidi, nisi forte ut cetera, quæ similiter falso uidet? Nam & hoc potest uidere, sed absit ut eam talem cū euigilauerit credat, alioquin quando se aliter uiderit quod magis crebrū est, aut mutata erit anima eius, aut nec tunc animæ uidetur substantia, sed imago corporis incorporea, quæ miro modo sicut in cogitatione formatur. Quis enim æthiops non penē semper nigrum se uidet in somnis, aut si in alio colore se uidit, nō magis miratus est, si fuit cum illo memoria? Aēreo tamen colore ac lucido nescio utrū se unquā uidisset, si nunquā istum legisset, uel audisset. Quid quod ducuntur homines talibus uisis, & de scripturis nobis uolunt præscribere tale aliquid esse, non animam, sed ipsum deum, qualis figuraliter sanctorum spiritibus demonstratus est, qualis etiam in sermone allegorico ponitur. Similia quippe sunt illa uisa talibus dictis, ac sic errant constituentes in corde suo simulacra uanæ opinionis, nec intelligentes ita sanctos de suis uisis talibus iudicasse, qualiter iudicant si talia diuinitus in figuris dicta legerent uel audirent: sicut septem spicæ, & septem boues, septem anni sunt: sicut linteum quatuor linteis alligatum, uelut discus plenus uarijs animalibus, orbis terrarū est cum omnibus gētibus: sic etiam cetera, & multo magis quæ de rebus incorporeis corporalibus significantur: nō rebus, sed imaginibus. Et itē sequenti capite. Voluit tamen Tertullianus animam crescere substantia, sicut corpus, asserens etiam timoris sui causam, ne etiā decrescere substantia dicatur inquit, atq; ita defectura credatur, & tamē quia per corpus eā localiter tendit, non inuenit exitum incrementorum eius, quam uult de semine exiguo æquari corporis quantitati, & ait: Si uis eius in quo naturalia peculia consita retinentur, saluo substantiæ modulo, quo à primordio inflata est, paulatim cum carne producat in membris, hoc forte non intelligeremus, nisi adhibita similitudine eorū quæ uidemus, planum faceret quod dicebat. Constitue, inquit, certum pondus auri, uel argenti rudem adhuc massam, collectus habitus est illi & futuro, interim minor, tamen continens intra lineam moduli totum, quod natura est auri uel argenti: dehinc cum in laminā massa laxatur, maior efficitur initio suo per dilatationem ponderis certi, non per adiectionem, dum extenditur non

b i dum

Capit. 25.

dum augetur: & si sic quoque augetur, dum extenditur: licet enim & habitus augeri cum statu non licet, tunc & splendor ipse perhibetur auri uel argenti qui prius fuerat quidem & in massa, sed obscurior, non tamen nullus. Tunc & alij atque alij habitus accedunt pro facilitate materiae, qua duxerit eam qui agit, nihil conferens modulo nisi effigiem. Ita & animae incrementa reputanda non substantiua, sed prouocatiua. Quis hunc crederet cum isto corde tam disertum esse potuisse: sed tremenda ista sunt, non ridenda. ad hoc enim nunquam cogere si aliquid cogitare posset quod & sit, & corpus non sit. Quid autem absurdius quam putare massam cuiuspiam metalli ex aliqua parte crescere posse dum tunditur, nisi decrescat ex altera, uel augeri latitudine, nisi crassitudine minuatur? Aut ullum esse corpus manente naturae suae quantitate, quod undique crescat nisi rarescat? Quomodo igitur implebit anima ex illa stilla seminis magnitudinem corporis quod animat, si & ipsa corpus est, cuius substantia nullo accessu crescat? quomodo inquam implebit carnem, quam uiuificat, nisi tanto rarior fuerit, quanto grandius quod animauerit? Timuit uidelicet ne deficeret etiam minuendo si cresceret, & non timuit ut deficeret rarendo, cum non cresceret. Sed quid amplius immorer, quando & sermo pergit in prolixiorem modum, quam petit terminandi necessitas, & sententia mea iam satis sit nota, uel quid certum te neam, uel unde adhuc dubitem, & quare dubitem. Proinde & hoc uolumen iam concludatur, ut quae sequuntur deinde uideamus. Haec tenus Augustinus.

Error putantium corpus Christi in eucharistia tantum esse sub figura, iam olim condemnatus est, primum (ut scribit Lanfrancus in libro suo contra Berengarium) in synodo Vercellensi sub Leone pontifice Romano: de inde in concilio Turonensi sub Victore pontifice. Postremo in concilio sub Nicolao. Ad haec Theologi Parisienses hoc dogma communibus calculis inter impia retulerunt.

*Institutum ecclesie
Halberstadiensis.
Pius. II.
R. Volaterranus.*

In libro de Poenitentia meminit publicae tantum confessionis. Cuius adhuc darum uestigium extat in Halberstadiensi ecclesia, quae est in Saxonia. Quam rem & Pius pontifex, & post hunc Volaterranus in literas retulerunt, sed uelut ritum barbaricum. Neuter enim intellexit. Volaterranus institutum uocat inauditum. Est autem huiusmodi. Singulis annis eligit aliquis e plebe, qui comediam poenitentis ac confitentis agat. Is in capite ieiunii quadragesimalis ad templum adductus in cultu lugubri & qui poenitentem deceat, nimirum caput obuolutum habens, post sacrum inde efficitur. Perque totos illos quadraginta dies nudis pedibus uias urbis terit. Templorum moles circuit tantum, non subintrat. Nec cum quoquam sermonem

monem miscet. Canonici huic cibum præbent, quæ ille qualem qualẽ boni consulit. Non indulget somno nisi post mediam noctem, id est in plateis. At in die quæ dominicæ cœnæ dicata est, ad templum reducit, & à sacerdote non absque longis, sed pulchris ceremoniis absolutus, à plebe stipendium accipit. Hunc Adamum uocare solent. Atque hoc est quod nonum caput Agathensis concilii præcipit, & refertur etiam à Gratiano distinc. l. Est autem tale. In capite quadragesimæ omnes publice poenitentes qui publicam suscipiunt aut susceperunt poenitentiam, ante fores ecclesiæ se repræsentent episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, uultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu & uultu proclamantes. Ibi adesse debet Decani, id est, Archipresbyteri, Presbyteri parochiarum, & presbyter poenitentium, qui eorum conuersationem diligenter inspicere debent, & secundum modum culpæ poenitentiam per præfixos gradus iniungant. Post hæc episcopus in ecclesiam eos introducat, & cum omni clero septem poenitentiarum psalmos in terram prostratus cum lachrymis pro eorum absolutione decantet. Tunc resurgens ab oratione, iuxta quod canones iubent, manus eis imponat, aquam super eos benedictam spargat, cinerem prius mittat, deinde cilicio capita eorum cooperiat, & cum gemitu & crebris suspiriis eis denunciaret, quod sicut Adam proiectus est de paradiso, ita & ipsi ab ecclesia pro peccatis suis abijciuntur. Post hæc iubeat ministris, ut eos extra ianuas ecclesiæ expellant. Clerus uero prosequatur eos cum responsorio: In sudore uultus tui uesceris, & cætera, ut uidentes sanctam ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam, atque commotam, non paruipendant poenitentiam. In sacra autem domini cœna, rursum ab eorum decanis, & presbyteris ecclesiæ liminibus repræsententur. Hactenus decretum Agathensis concilii retulimus. Porro de secreta ista confessione re longe saluberrima qua hodie ecclesia utitur, Decretum Vuormaciensis concilii reperi, in hunc modum: Si quis pro aliquo criminali peccato ad nos poenitentiam acturus uel suscepturus accesserit, oportet nos in primis rei ueritatem ad liquidum interrogando discutere. Deinde si fidem rectam & Christianam credulitatem fideliter pronunciet, id est, Pater noster, & Credo indeum, quam statim coram nobis memoriter canere compellatur. Et si talis persona est quæ non intelligat, neque etiam bene illam memoriter teneat, exponamus illi prout tunc necesse est. Et ut melius nobis statuto die reddat, præcipiamus. Præterea studiose perscrutandum, an diuersis erroribus sit implicitus: sicut quidam increduli, lapides, lucos, arbores, & huiusmodi uanitates relicta ecclesia uenerantur, & uanissimam phantasiæ deceptionis illusionem in somniis obseruant. Inquirendum etiam ab eo si uelit pro Christi amore omnem iracundiam dimittere illi cui inimicus est.

b ; Aut

Aut si habeat quis aliquid aduersus eum, unde reconciliari debeat: sicut dominus in Euangelio docet: Si ergo offers munus tuum ad altare &c. Et alibi ait: Sic & pater meus faciet uobis, si non remiseritis, & cetera. Et deo in oratione cotidie dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et de aliis uitiis quantum ei deus dederit posse, deinceps se emendaturum promiserit, tunc cum omni deuotione, ante absidem suscipi debet ad poenitentiam. Atque tale quidem est Vuormacienſe decretum. Quod uero in capite quadragesimae fieri confessio debeat, aliud decretum repperi, cuius synodi sit nescio, nam titulo carebat. Estque huiusmodi: Presbyteri admonere debent plebem sibi subiectam, ut omnis qui se sentit mortifero peccati uulnere sauciatum, feria quarta ante quadragesimam cum omni festinatione recurat ad uiuificatricem matrem ecclesiam, ubi quod male commisit cum omni humilitate & contritione cordis simpliciter confessus, suscipiat remedia poenitentiae, secundum modum canonicis auctoritatibus praefixum. Non solum autem ille qui mortale aliquid commisit, sed etiam omnis homo quicumque se recognoscit immaculatam Christi tunicam, quam in baptismo accepit, peccati macula polluisse, ad proprium sacerdotem festinet uenire, cum puritate mentis omnes transgressiones, omnia peccata, quibus dei offensam se incurrisse meminit, humiliter confiteatur. Et quicquid a sacerdote fuerit iniunctum, ac si ab ipso omnipotentis dei ore esset prolatum, ita diligenter attendat, & cautissime obseruet.

*Attende ueterem
consuetudinem.*

Cæsarius Arelaten.

Consentit cum hoc quod in Poenitentiario Romano legitur, in hunc modum: Hebdomada priori ante initium quadragesimae, presbyteri plebium ad se conuocent populum, & discordantes canonica auctoritate reconcilient, & omnia iurgia sedent. Et tunc primum confitentibus peccata, dent poenitentiam, ita ut antequam caput ieiunii ueniat, omnes confessi poenitentiam acceptam habeant, ut liberius dicere possint: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. hucusque ex Poenitentiario. Ceterum non solum apud Tertullianum, sed etiam apud eos, qui multis seculis post uixerunt, de publica tantum poenitentia & confessione fit mentio. De qua complures elegantissimi sermones extant Cæsarii illius Arelatenſis, inter quos eminet ille, cuius initium, Quotienscunque. Quin ipse Iohannes Chrysostomus, quanquam pluribus locis suam de confessione & poenitentia sententiam indicat, uix tamen alibi id uel magis ingenue, uel apertius testatur, quam in sermone, cui titulus est: πρὸς μετανοίαν καὶ ὁμολογήσιν, quem ego nuper inter alia eius opera nondum uersa repperi: ubi sic scribit de confessione: καὶ δὲ ὅτι ἀνάγκη πρὸντων μαρτύρων ὁμολογήσασθαι. παρὰ τῆς λογισμοῦ γενέσθαι τῇ πεπλημμελεμένῃ ἢ ὀξείᾳ. μαρτυροῦν ἕως τοῦ δικαστηρίου. ὁ θεὸς ὁρᾷ τὸ μόνον ὁμολογῆσθαι καὶ τὰ λοιπά.

Et paulo

Et paulopost, ἡτοιμασμένης ἡ δὲ δικαστηρίου, ἢ οὐδ' αὐτὸς δὲ δικάζει ὁ ἡμαρτη-
 κώ. Porro tametsi in collectaneis quibusdam Græcis multa cōpererim
 de pœnitentia ac confessione, partim ex ueteribus Basilio, Chrysosto-
 mo, Maximoq̃, partim ex iunioribus Nilo, Climace, Isaaco, & Thala-
 sio monachis desumpta, placuerunt tamen in primis quæ nuper ex co-
 dice quodam uetustiori excipsi, ex libello, de medicina pœniten-
 tiæ, qui Augustino inscribitur, & aliunde etiam, per studiosum quēpiā
 sublecta. Nam à Gratiano uarijs locis uarijs titulis citatur. Eaq̃ uisum
 est huc transponere, quod hic simul legi possint, quæ alibi uel sparsim,
 uel truncate habentur. Imò libellus de pœnitentiæ medicina sic latet in-
 ter opera Augustini, ut raro legatur. Vnde hæc sunt pro maiori parte
 ad uerbum accepta. Sic autem exorditur, Vita (inquit) humana quāta-
 libet præpolleat fecunditate iustitiæ sine peccatorū remissione nō agi-
 tur. Quoniam filij dei quamdiu mortaliter uiuunt, cum morte confli-
 gunt, & sic spiritu dei excitantur, & tanq̃ filij dei proficiunt ad deum, ut
 etiam spiritu sancto, ad grauante corruptibili corpore tanquam filij ho-
 minis, in quibusdā motibus deficiāt ad seipsos & ideo peccent. Intere-
 st quidem quantum. neq̃ enim quia peccatum est omne crimen, ideo cri-
 men est etiā omne peccatū. Itaq̃ sanctorum uitam q̃diu in hac morte
 uiuitur, inueniri posse dicimus sine crimine. Vnde Apostolus eligendū
 dicit episcopū, si quis sine crimine est. Peccatum autē si dixerimus quia
 nō habemus, ait alius Apostolus, nos ipsos seducimus, & ueritas in no-
 bis non est. Sed neq̃ de ipsis criminibus q̃libet magnis in sancta ecde-
 sia remittendis dei misericordia desperanda est agentibus pœnitentiā,
 secundū modū cuiusq̃ peccati. In actione aut pœnitentiæ ubi tale com-
 missum est, ut is qui cōmisit, à Christi etiā corpore separetur, nō tam cō-
 sideranda est mensura temporis quàm doloris. Cor enim contritum &
 humiliatum, deus non spernit. Verum quia plerūq̃ dolor alterius cor-
 dis occultus est alteri, nec ad aliorum notitiam per uerba uel quæcunq̃
 alia signa procedit, cum sit coram illo cui dicitur, Gemitus meus à te nō
 est absconditus, recte constituuntur ab his qui ecclesijs præsunt, tempo-
 ra pœnitentiæ ut satisfiat etiam ecclesiæ in qua remittuntur ipsa pecca-
 ta, extra eam quippe nō remittuntur. Ergo cum tanta est plaga peccati
 atq̃ impietas morbi, ut medicamenta corporis & sanguinis domini dif-
 ferenda sint, auctoritate antistitis debet se quisq̃ ab altario remouere
 ad agendam pœnitentiam, & eadem auctoritate reconciliari. Hoc est
 enim indigne accipere corpus & sanguinem domini, si eo tempore acci-
 piat, quo debet agere pœnitentiam. Nam & ipsa pœnitentia quando
 digna causa est, ut secundum morem ecclesiæ agatur, plerūq̃ infirmita-
 te non agitur, quia & pudor timor est displicendi, dū plus delectat ho-

ut satisfiat
ecclesiæ.

Quid retrahet
à publica
pœnitentia.

minum existimatio quàm iustitia, qua se quisque humiliat poenitendo.
 Vnde non solum cum agitur poenitentia, uerum etiam ut agatur dei misericordia est necessaria. Alioquin non diceret Apostolus de quibusdam: Ne forte det illis deus poenitentiam. Et ut Petrus amare fletet, praemisit Euangelista & ait: Respexit eum dominus. Iudicet ergo seipsum homo uoluntate dum potest, & mores conuertat in melius, ne cum iam non poterit, etiam praeter uoluntatem à domino iudicetur. Et cum in se protulerit seuerissimae medicinae, sed tamen medicinae sententiam, ueniat ad antistites, per quos illi in ecclesia clauis ministrantur, & tanquam bonus incipiens esse filius, maternorum membrorum ordine custodito à praepositis sacramentorum accipiat satisfactionis suae modum, & supplex. Id tamen agat quod non solum ipsi prosit ad recipiendam salutem, sed etiam ceteris ad exemplum, ut si peccatum eius non solum in graue eius malum, sed etiam in tanto scandalo aliorum est, atque hoc expedire utilitati ecclesiae uideatur ac plebis, agere poenitentiam non recuset. Non resistat, ne letali & mortiferae plagae per pudorem addat tumorem. Meminerit semper, Quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Quid enim infelicius, quid peruersius quam de ipso uulnere quod latere non potest non erubescere, & de ligatura plus erubescere. Nemo arbitretur propterea se consilium salubre huius poenitentiae debere contemnere, quia multos forte aduertit & nouit ad sacramenta altaris accedere, quorum talia crimina non ignorat. Multi enim corriguntur ut Petrus, multi tolerantur ut Iudas, multi nesciuntur donec ueniet dominus & inluminabit abscondita tenebrarum & manifestabit cogitationes cordis. Nam plerique propterea nolunt alios accusare, quia se per illos cupiunt excusare. Plerique autem boni Christiani propterea tacent, & sufferunt aliorum peccata quae nouerunt, quia documentis saepe destituntur, ut ea quae ipsi sciunt iudicibus ecclesiasticis probari possint. Quauis enim uera sint quaedam, non tamen iudici facile credenda sunt, nisi certis indicibus demonstrentur. Nos uero à comunione quoniam prohibere non possumus, quoniam haec prohibitio nondum sit mortalis, sed medicinalis, nisi aut sponte confessum, aut aliquo siue seculari, siue ecclesiastico iudicio accusatum atque conuictum. Quis enim sibi utrumque audet assumere, ut cuiquam ipse sit & accusator & iudex? Non enim temere & quomodolibet, sed per iudicium ab ecclesiae comunione separandi sunt mali, ut si per iudicium auferri non possint, tolerantur potius uelut palea cum tritico usque ad ultimum uentilabrum, uel pisces mali cum bonis, usque ad segregationem quae futura est in litore, hoc est in fine seculi. Plerique autem attendunt multos etiam in ipsis honoribus ecclesiasticis praepositorum & ministrorum, non congruenter uiuere sermonibus & sacramentis, quae per eos populis ministrantur. O miseros homines qui eos intuendo Christi obliuiscuntur

Et haec prima
 ria causa fuit
 instituendae pu
 blicae satisfactio
 etiam siue poe
 nitentiae.

Adde de lector
 quod dicit, com
 muni salubre.

Hoc quosdam
 retraherat à
 pub. poeniten
 tia.

Accusabatur
 apud ecclesiam
 homines.

Documentis et
 testimonijs com
 uincuntur.

Quos olim ex
 communicari
 ecclesia.

Iudicium.

Alterum quod re
 traherat quos
 ab agenda
 publica poeni
 tentia.

Hi obliuiscuntur, qui & tanto ante prædixit, ut legi dei potius obtem-
 perent, quàm imitandi uideantur illi, qui ea quæ dicunt non faciunt.
 Et traditorẽ suum tolerans usq; in finem, etiam ad euāgelizandũ cum
 cæteris misit. Quinam hominũ erit, qui sibi manendum existimet in
 itinere, cum uiderit, miliaria lapidea literis plena, uiam docere & non
 ambulare? Fortasse alius dicat: Ego iam baptizatus in Christo, quo
 mihi omnia præterita peccata dimissa sunt. Vilis factus sum nimis, ite-
 rans uias meas, & canis horribilis oculis dei conuersus ad uomitum su-
 um, quò abibo à spiritu eius, & à facie eius quò fugiā? Quo frater?
 nisi ad eius misericordiam pœnitendo, cuius potestatem peccando cõ-
 tempteras. Nemo enim recte fugit ab illo, nisi ad illum, ab eius seueri-
 tate ad eius bonitatem. Quis enim locus te excipiet fugientem, ubi
 eius præsētia non inueniat? Si ascēderis in cœlum ibi est, si descen-
 deris in infernum adest. Recipe ergo pennas tuas in directum, & ha-
 bita in spe. In extremo huius seculi. Etenim illuc manus sua perducet
 te, & perducet te dextera sua. Quicquid enim feceris, quæcunq; pecca-
 ueris, adhuc in hac uita es, unde om̃ino si sanare nollet, auferret. Cur er-
 go ignoras, quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Qui enim
 clamando non tibi persuasit ut non recederes, parcendo clamat ut re-
 deas. Sed non sufficit mores in melius cõmutare, & à factis malis rece-
 dere, nisi etiam de his quæ facta sunt, satisfiat domino, per pœniten-
 tiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium,
 cooperantibus elemosynis: Beati misericordes, quoniā ipsis miserebi-
 tur deus. Non enim dictum est, ut tantum abstineamus à peccatis, sed
 & de præteritis (inquit) deprecare dominũ, ut tibi dimittantur. Opor-
 tet igitur ad pœnitentiam accedere cum omni fiducia, & ex fide crede-
 re indubitātẽ, pœnitentia aboleri posse peccata, etiam si in ultimo ui-
 tæ spiritu admissorum pœniteat, & publica lamentatione peccata pro-
 dantur, quia propositũ dei quo decreuit saluare quod perierat, stat im-
 mobile. Et ideo quia uolũtas eius nō mutatur, siue emēdatione uitæ, si
 tempus cōceditur, siue supplici cōfessione, si continuo uita exceditur, ue-
 nia peccatorũ fideliter præsūmatur, ab illo, qui non uult mortem pec-
 catoris, sed ut conuertatur à perditione pœnitendo, & saluatus misera-
 tione domini uiuat. Sed fac incertum esse, utrum ignoscat deus, quid
 perdit homo cum supplicat deo, qui salutem perdere nō dubitauit, cū
 offēderet deũ. Quis enim certus est etiā quod Imperator ignoscat? &
 tamē pecunia funditur, maria transeunt, procellarũ incerta subeunt,
 & ut mors uitetur, penē mors ipsa suscipitur, supplicatur deinde per
 homines hominĩ. Sine dubitatione fiunt ista, cum sit dubiũ quo fine
 proueniāt. Et tamen certiores sunt clauēs ecclesiæ, quàm corda regum.

Statue mer-
curiales.

Amplectenda
pœnitentia.

Satisfactio p
perpetratũ
criminibus.

Ex lib. dogma-
tum ecclesiæ
asticorum.

Quedā exem-
plaria habet,
publica cōfessi-
o, sicut do-
cuimus in præ-
fatione eccles-
iasticorum
dogmatum.

Clauēs eccles-
iæ.

b s

quibus

quibus clauibus quodcunq; in terra soluitur, etiam in celo solutum promittitur. Et multo honestior est humilitas, qua se quisque humiliat ecclesiae dei: & labor minor imponitur, & nullo temporalis mortis periculo mors aeterna uitatur. Hæc dicta sunt de publica satisfactione, qua quisque humiliando se non solum coram deo, sed etiam coram ecclesia, quæ habet clauis regni cælorum, in qua fit remissio peccatorum ad arbitrium antistitis satisfacere debet. Sed & secreta satisfactione solui mortalia crimina non negamus. Sed mutato prius seculari habitu, indefesso religionis studio, per uitæ correctionem, & iugi Imò perpetuo luctu, miserante deo. Ita duntaxat, ut contraria pro his quæ poenitet, agat. De quotidianis autem leuibusq; peccatis, sine quibus hæc uita non ducitur, quotidiana fidelium oratio satisfacit. Eorum est enim dicere: Pater noster qui es in cælis, quia iam tali patre regenerati sunt, ex aqua & spiritu. Delet omnino hæc oratio dominica quotidiana peccata. Delet & illa à quibus uita fidelium etiam scelerata gesta à se poenitendo in melius mutata discedit, si quemadmodum ueraciter dicitur: **Secreta satisfactio.** Dimitte nobis debita nostra, quoniam non desunt quæ dimittantur, ita ueraciter dicatur: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, id est, fiat quod dicitur, quia & ipsa elemosyna est, ueniam homini poenitenti ignoscere. **Venialia peccata.** Ac per hoc ad omnia quæ utili misericordia fiunt, ualet quod dominus ait: Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. **Per orationem dominicam etiam crimina poenitenti remittuntur.** Non solum ergo qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudo uestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, agroto uel induso uisitationem, captiuo redemptionem, debili subuectionem, cæco deductionem, tristi consolationem, non sano medelam, erranti uiam, de liberanti consilium, & quodcunq; necessarium est indigenti: uerum etiam qui dat ueniam peccanti, elemosynam dat. Et qui emendat uerbere, in quæ potestas datur, uel coërcet aliqua disciplina, & tamen peccatum eius quod ab illo læsus aut offensus est, dimittit ex corde, id est, orat ut ei dimittat, non solum in eo quod dimittit atq; orat, uerum etiam in eo quod corripit, & aliqua emendatoria poena plectit, elemosynam dat, quia misericordiam præstat. Multa enim bona præstant inuitis, quando eorum consuehitur utilitati non uoluntati. Multa itaq; sunt genera elemosynarum, quæ cum facimus adiuuamur, ut dimittantur peccata nostra, sed ea nihil est maius qua ex corde dimittimus, quod in nos quisque peccauit. Quisq; autem roganti & poenitenti, ex corde non dimittit, nullo modo existimet à deo sua peccata dimitti. Quæ sint autem leuia, quæ grauiora peccata non humano, sed diuino sunt pensanda iudicio. Videmus enim quædam ab ipsis quoque apostolis ignoscendo fuisse concessa, quale illud est quod uenerabilis

21
nerabilis Paulus coniugibus ait: Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu ad tempus ut uacetis orationi, & iterum reuertamini in idipsum, ne tentet uos satanas propter incontinentiam uestram. Quod putari posset non esse peccatum misceri scilicet coniugi non filiorum procreandorum causa (quod bonum est nuptiale) sed carnalis etiam uoluptatis: ut fornicationes siue adulterium, siue cuiusquam alterius immunditiae mortiferum malum, quod turpe est etiam dicere, quod potest retinente satana libido pertrahere, incōtinē tium deuitet infirmitas. Posset ergo, ut dixi, hoc putari non esse peccatum, nisi addidisset: Hoc autem dixi secundum ueniam, non secundum imperium. Quis autem iam neget esse peccatum, cum dari ueniam facientibus apostolica autoritas fateatur? Tale quiddam est, ubi dicit: Iam quidem omnino delictum est, quia iudicia habetis uobiscum. Quare non magis iniquitatem patimini? quare non potius fraudamini, ut ad illud redeatur, quod Dominus ait: Si quis uoluerit tunicam tuam tollere, & iudicio tecum contendere, dimitte illi & pallium. Et alio loco: Qui aufert quae tua sunt, ne repetas. Prohibuit itaque suos Apostolos de secularibus rebus, cum alijs habere iudicium, quod dicit esse delictum. Et tamen cum sint in ecclesia talia iudicia finiri, inter fratres fratribus iudicantibus, extra ecclesiam uero terribiliter uetat, manifestum est, etiam hic quod secundum ueniam concedatur infirmis. Sunt autem quaedam, quae leuissima putarentur, nisi in scripturis demonstrarentur opinione grauiora. Quis enim dicentem fratri suo, Fatue, reum gehennae putaret, nisi ueritas diceret? Aut quis existimaret, quam magnum peccatum sit, dies obseruare & menses, & annos, & tempora, sicut obseruant qui certis diebus, siue mensibus, siue annis uolunt aut nolunt aliquid inchoare: eo quod secundum uanas doctrinas hominum fausta uel infausta existiment tempora, nisi magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus, qui talibus ait: Timeo uos ne forte sine causa laborauerim in uobis. Quam multa sunt alia peccata, siue in loquendo de rebus & negotijs alienis, quae non ad te pertinent, siue in uanis cachinnationibus, cum scriptum sit: Stultus in risu exaltat uocem suam, sapiens autem uix tacite ridebit. Siue in ipsis escis quae ad necessitatem sustentandae huius uitae preparantur, quidior atque immoderatio appetitus: siue in uendendis & emendis rebus caritatis & utilitatis uota peruersa. Propter haec & huiusmodi peccata, & alia, licet his minora, quae fiunt uerborum & cogitationum offensionibus, apostolo Iacobo confitente accedente: In multis enim offendimus omnes, oportet cottidie crebroque oramus dominum, atque dicamus: Dimitte nobis debita nostra. Nec in eo quod sequitur, metiamur: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Pro quibus etiam sacrificia & eleemosynarum & ieiuniorum quisque pro suis uiribus offerre

*Peccata aduersus
decem p̄cepta.*

*Modus scuerioris
p̄nitentiæ.*

*Constitutiones syno-
di Magontiacensis,
in qua p̄sedit Ra-
banus.*

offerre non cesset. Cæterum pro illis peccatis quæ legis decalogus cōtinet, & de quibus Apostolus ait: Quoniam qui talia agūt, regnum dei nō possi-
debunt, illa actio p̄nitentiæ subeunda est, in qua maiorem in se quisque
seueritatem debet exhibere, ut à seipso iudicatus non iudicetur à domino.
Quæ actio p̄nitentiæ tunc erit perfecta & deo acceptabilis, si ascenderit
homo aduersum se tribunal mentis suæ, & constituerit se ante faciem su-
am, ne hoc ei postea fiat, sicut cōminatur deus peccatori. Atque ita consti-
tuto in corde iudicio, adsit accusatrix cogitatio, testis conscientia, carnifex
timor. Inde sanguis animæ confitentis per lachrymas profluat. Postre-
mo ab ipsa mente talis sententia proferatur, ut se indignum homo iudi-
cet participatione corporis & sanguinis domini. Versetur ante oculos ima-
go futuri iudicij. & cum alij accedunt ad altare dei, ipse uero non accedit,
cogitet quàm sit contremiscenda illa p̄cena, qua percipientibus alijs uitam
æternam, alij in mortem præcipitantur æternam. Mensuram autem tem-
poris in agenda p̄nitentia idcirco non satis adtente præfigunt cānones
pro unoquoque crimine, sed magis in arbitrio antistitis relinquendū sta-
tuunt: quia apud dominum non tam ualet mēsurā temporis quàm dolo-
ris, nec abstinentia tātum ciborum, sed mortificatio potius uitiorum. Pro-
pter quod tempora p̄nitentiæ fide & conuersatione penitus abbrevian-
da præcipiunt, & negligentia protelanda. Extant tamen pro quibusdam
culpīs modi p̄nitentiæ impositi, iuxta quos cæteræ perpendendæ sunt
culpæ, cum sit facile per eosdē modos uindictam & censurā canonum æsti-
mare. Hæc dicta sunt uelut à præfante in uolumen tribus distinctū
libris, quorum primum ea continebat quæ sunt de p̄nitentia, & p̄nitē-
tibus, criminibus, atque iudicijs. Secundus, maxime de accusatis & de accu-
satoribus ac testibus, cum cæteris ad hæc pertinentibus ecclesiasticis regu-
lis. Tertius, de sacerdotū ordinibus. Quos libros magno redimere cupiā,
sed iniuria temporis & hominū incuria deperditi sunt, solo hoc opuscu-
lo saluo quod præfationis illic uicem habet, & huc totum à me est apposi-
tum studiosis rerum Christianarum consulturo. Testatur in calce se non
tantū Oecumenica concilia secutum, sed quædam ex prouincialium syno-
dorū cōstitutionibus accepisse, in quibus præsidere solet Metropolitanus
episcopus. quo libētius legere uelim modo dictos libros. Nā cōstitutiones
Prouincialis synodi, quam iussu Ludouici Pij Cæsaris Magōciaci habuit
Rabanus Archiepiscopus cū coepiscopis suis, Samuele, Gozbaldo, Hebo-
ne, Gozbratho, Hēmone, Vualdgario, Ansgario, Otgario, Lātone, Salo-
mone & Gebaharto, cū relijs collegis, corepiscopis, abbatibus, monachis,
presbyteris, & cæteris ecclesiasticis ordinibus, dici uix potest q̄ mihi placu-
erint, cū nup̄ in meas manus casu uenissent, sed nec hæ erāt integræ, & qd̄
in primis

in primis ego cognoscere cupiebam, id deerat. Cæterum ex eo libro modū inquirendorum criminū deprehendi, ex urbe ut uidetur à Nicolao pontifice, Ratholdo sanctæ Argentoratensis ecclesiæ episcopo missum. Nam sæpe sum demiratus quonam pacto homines ad publicam pœnitentiā pertrahi potuerint, cum iste secretioris confessionis modus forte nondum esset institutus, & sua sponte nullus seipsum facile apud ecclesiam aut ecclesiæ ministrum antistitem accuset aut prodat. Sic autem illic scriptum erat. In concilio publico ab episcopo habito primitus iurare debēt de uillis singulis fidelissimī quique liberi & serui tres uel quatuor, seu etiam plures, ut rei ueritas omnino inquiratur. Iuramētum autem illud huiuscemodi esse debet. Quicquid in illa uilla, in qua habitat, ueraciter sciat uel seruo audierit actum contra fidem rectam & Christianitatem, episcopū aut eius nūcū, quantum recordari possit, & scientia subministrat, non lateat. Post iuramentum uero episcopus per singula numerare debet, quæ prius iuramento comprehendit: hoc est, si uir super uxorem suam, aliquam danculo corripit, si cum duabus cognatis, siue mulier cum duobus propinquis fornicata sit. Si cōmatrem spiritalem aut filiā suā stupro uiolauit. Si qua mulier partum suum necauit uel conceptum quocunque modo excussit: si quis cognatum suum uoluntate an casu occidit seu mordidum fecit: & necdum ad publicam pœnitentiā uenit. Si mulier maritum suum, aut maritus uxorem consilio iniquo interemit. Si quis uirum aut fœminā ueneno aut alia aliqua potione occidit, & quī hoc (scilicet uenenū) machinatur. Si sciant diuinatrices uel augures, etiam illos qui per incredulitatem illas inquirant. Si sciant meretrices, quia meretrix appellatur, si uno contempto cum alijs fornicatur licet nupta non sit. Si illos etiam sciant, qui cū ex cōmunicatis habent cōmunionem. Si illos sciant, qui conuicti sunt peruiurium perpetrasse. Si & illos nouerint, qui loca nō deo dicata contra fidem ecclesiasticam colunt, & ad Christi ecclesias uenire contemnunt. Illos etiā si sciant, qui indictum obseruare ieiunium negligunt. Hæc omnia dū episcopus habeat recitata, iuratores per iuramentum cōmoneat. Cæteros uero omnes, nobiles & ignobiles, per bannum Christianitatis constringat, ut suprascriptas res minime cælent, ac sic in die iudicij ante tribunal domini nostri Iesu Christi rei occultationis præfatarum rerum nefandarum nō inueniantur. Hoc etiam indicat & per bannum contestetur, ut nemo per ullius timorem nec fauorem, uel etiam amicitiam, præfata reticeat ueraciter scita, neque per odium neque inimicitiam ullam quicquam alicui inroget, quæ ueraciter nō possit probare. Horum aliqua si antea in præsentia episcopi allata essent, eiusq; iudicio terminata, & postea iterata comperta fuerint, ueluti in initio referantur, & episcopali decreto constituentur.

*Modus inquirendi in
criminosos, ut publi
ce pœniterent.*

*Attende hæc uerba
necdum ad publicā
pœnitentiā uenit.*

Habes igitur ex hac inquirendi formula, quomodo homines ad publicam pœnitentiā etiam inuiti fuerint pertracti, nam uerisimile est quosdā

*Enormiter flagitio/
si Romam mittebat
int.*

*Restituitur Argēto
ratēsi ecclesie suū
nomen.*

*Argētoratū hodie
Strasburgum cor-
rupte.*

*Frequens hominum
concurfus olim ad
urbem.*

*Talis erat ueterum
pœnitentia.*

*Inter audientes, hoc
est inter catechumē-
nos.*

dam melioris naturæ suapte sponte fuisse pœnitentiam amplexos, nemine accusante aut denunciante, sed ualde paucos. Quem morem deprehēdendorum criminum gratia institutum, quo flagitiosi ad pœnitentiā publice peragendā adducerētur, ut pleraq; alia, ex uetustate relictū, adhuc obseruāt apud nos Archidiaconi, cum anno quem bisextilem uocant, diocesim circueunt & uisitāt. Porro si quis atrocius aut insolētius aliquod crimen designasset, cui dignam pœnam ex pœnitentiario suo non posset iniungere episcopus, ut erat illorum temporum mira simplicitas, quibus oēs ecclesiæ cathedrales à cœnobitis, quales hodie canonicos Augustinia nos mutatis ceremoniis appellāt, possidebant, si inq; episcopus sibi nō fideret, mittebat talē ad apostolicā urbis Romanæ sedē, ad quā olim religionis causa frequēs confluebat populus ex omnibus orbis regionibus, ubi presbyterorum erat multitudo, quos & uitæ sanctitas & eruditio sacrarum literarum pariter cōmendabant. Sic Ratholdus Argentoratēsis episcopus, presbyterum quendam occisæ matris reum ad Nicolaū pontificem Romam misit. Quemadmodū indicat huius epistola, qua Ratholdo respōdet, quam Constitutionibus Magontiacēsis synodi, quārū ante memini repperi coniunctam unā cum duabus alijs ad Carolū Magontiacensem episcopum, quem confratrem suum uocat Nicolaus, & itē duabus ad Salomonem Constantiensem episcopum. Citatur hæc à Gratiano. xxxiij. q. ij. Latorē, ubi mendū inoleuit in omnibus codicibus, quos ego uiderim, nō excusis modo, uerum etiam manu scriptis, nam pro Argenteæ retensis, legendum est, Argentoratensis, ab Argentorato, quam Germani maiores nostri transito Rheno cum magna parte Belgicæ occupatā, mox pro suæ linguæ cōmoditate duabus primoribus syllabis spoliantes, & torato burgū adiciētes, primo Toratburg, deinde Stratisburg appellarunt, ut in antiquis codicibus adhuc legitur, hodie Strasburgum uocamus. Est autem exemplum pontificiæ epistolæ huiusmodi.

NICOLAUS episcopus, seruus seruorum dei, Reuerendissimo & sanctissimo Ratholdo, episcopo sanctæ Argentoratensis ecclesiæ. Dūm uniuersis mundi partibus credentium agmina principis Apostolorū liminibus properāt, quidam uir nomine N. uenit uestre beatitudinis epistolam gerens, quam nostro contulit præsulatū, cuius paginam perlegentes matricidam illum esse cognouimus. Quo facto multis fletibus contristati sumus, lachrymisq; profusis ualde dolumus. Idcirco præcipimus & patrū almorum censuris statuimus, ut sub pœnitentiæ iugo permaneat, ita ut unum per annum ecclesiam non ingrediatur, sed ante fores basilicæ orās ac deprecans deum perseueret, qualiter tāto eripiatur piaculo. Completo uero anni curriculo introeundi in ecclesiā licentiā habeat. Tamē inter audientes stet, & nondum cōmunicet. Completo autem trium annorū curriculo

riculo, sacrae communionis illi gratia concedat. Oblationes uero non offerat, nisi postquam aliorum vii annorum curricula expleantur. In his autem omnibus annis atque temporibus carnem non manducet, nec uinum bibere presumat, exceptis festis diebus atque dominicis, & a Paschia usque ad Pentecosten. Et quocumque ire uoluerit, nullo uehiculo deducatur, sed pedibus proficiscatur, arma non sumat, nisi contra paganos. Ieiunet autem tres dies per hebdomadam usque ad uesperam. A propria quidem ac legitima sua coniuge non separetur, ne fornicationis uoragine corruat, quod nolumus nec optamus. Si autem ante trium annorum cursum, finis uitae illius adpropinquauerit, corporis & sanguinis domini nostri Iesu Christi particeps fiat. Sin autem, ut supra statuimus, cuncta efficiantur. Tamen si illius conuersationem & lachrymarum fontem in omnibus uideritis, floridis actionibus & optimis operibus pullulare, humanius circa eum uestra sollicitudo peruigil appareat, mitisque omnibus demonstretur. Optamus uos in Christo bene ualere. Sed de his iam plus satis, cum quod hic locus plura addere non patitur, tum quod eximius theologus Iohannes Oecolampadius non minor eruditione quam uita prorsus inculpata, de confessione nuper librum edidit, optimi cuiusque calculo comprobatum, quod multis subuenit, quos hactenus superstitione quorundam traditiones nimium uexarunt. Excussit autem hanc materiam diligentissime consultis ueterum theologorum monumentis, adiuuandi non innouandi quicquam studio. Nos sane de hac re paulo copiosius hic & in argumento libri de Poenitentia disseruimus ex aliorum commentariis, non quod confessionem improberis uullo modo, quam unice ueneramur (ut decet) & saluberrimam pronunciamus, sed quia res haec in uulgi sermones incidit, ob libellos quosdam de hoc argumento tractantes, in Germanicam linguam uersos, existimauimus non iniucundum, nec infrugiferum lectoribus futurum, si nos quoque quaedam ad rem facientia paucis indicaremus, quibusdam est uulgo nos impellentibus, qui, ita me deus amet, exactius de his rebus loquuntur uersionibus adiuti, quam nonnulli qui decennale opera in Summis consumpserunt.

Ioannes Oecolampadius.

In libro de Monogamia perperam sentit de perpetua uirginitate dei/parae Mariae, scribens Christum uirginem enixam, semel nupturam post partum, unde hunc etiam in testem aduocarat Heluidius in libro suo quem refellit Hieronymus. Qui calore quidem disputationis comotior factus regressisse uidetur, De Tertulliano nihil (inquiens) amplius dico, quam ecclesiae hominem non fuisse. Huic errori opponemus Ecclesiasticum dogma, quod incipit: Integra fide credendum est, in ordine LXIX.

Quod si his Theologi placari non poterunt, diui Hieronymi consilium sequamur

*Enormiter flagitio/
si Romam mitteba-
tur.*

*Restituitur Argēto-
ratēsi ecclesie suū
nomen.*

*Argētoratū hodie
Strasburgum cor-
rupte.*

*Frequens hominum
concurfus olim ad
urbem.*

*Talis erat ueterum
pœnitentia.*

*Inter audientes, hoc
est inter catechumē-
nos.*

dam melioris naturæ suapte sponte fuisse pœnitentiam amplexos, nemine accusante aut denunciante, sed ualde paucos. Quem morem deprehēdendorum criminum gratia institutum, quo flagitiosi ad pœnitentiā publice peragendā adducerētur, ut pleraq; alia, ex uetustate relictū, adhuc obseruāt apud nos Archidiaconi, cum anno, quem bisextilem uocant, die cœcesim circueunt & uisitāt. Porro si quis atrocius aut insolētius aliquod crimen designasset, cui dignam pœnam ex pœnitentiaro suo non posset iniungere episcopus, ut erat illorum temporum mira simplicitas, quibus oēs ecclesiæ cathedrales à cœnobitis, quales hodie canonicos Augustinia nos mutatis ceremoniis appellāt, possidebant, si inq; episcopus sibi nō fideret, mittebat talē ad apostolicā urbis Romanæ sedē, ad quā olim religionis causā frequēs confluebat populus ex omnibus orbis regionibus, ubi presbyterorum erat multitudo, quos & uitæ sanctitas & eruditio sacrarum literarum pariter cōmendabant. Sic Ratholdus Argentoratēsis episcopus, presbyterum quendam occisæ matris reum ad Nicolāū pontificem Romam misit. Quemadmodū indicat huius epistola, qua Ratholdo respōdet, quam Constitutionibus Magontiacēsis synodi, quarū ante memini repperi coniunctam unā cum duabus alijs ad Carolū Magontiacensem episcopum, quem confratrem suum uocat Nicolaus, & itē duabus ad Salomonem Constantiensem episcopum. Citatur hæc à Gratiano. xxxiij. q. ij. Latorē, ubi mendū inoleuit in omnibus codicibus, quos ego uiderim, nō excusis modo, iterum etiam manu scriptis, nam pro Argentoratenſis, legendum est, Argentoratensis, ab Argentorato, quam Germani maiores nostri transito Rheno cum magna parte Belgicæ occupatā, mox pro suæ linguæ cōmoditate duabus primoribus syllabis spoliantes, & torato burgū adnōciētes, primo Toratburg, deinde Stratisburg appellarunt, ut in antiquis codicibus adhuc legitur, hodie Strasburgum uocamus. Est autem exemplum pontificiæ epistolæ huiusmodi.

NICOLAUS episcopus, seruus seruorum dei, Reuerendissimo & sanctissimo Ratholdo, episcopo sanctæ Argentoratensis ecclesiæ. Dum uniuerſis mundi partibus credentium agmina principis Apostolorū liminibus properāt, quidam uir nomine N. uenit uestre beatitudinis epistolam gerens, quam nostro contulit præfulatū, cuius paginam perlegentes matricidam illum esse cognouimus. Quo facto multis fletibus contristati sumus, lachrymisq; profusis ualde dolumus. Idcirco præcipimus & patrū almorum censuris statuimus, ut sub pœnitentiæ iugo permaneat, ita ut unum per annum ecclesiam non ingrediatur, sed ante fores basilicæ orās ac deprecans deum perseueret, qualiter tāto eripiatur piaculo. Completo uero anni curriculo introeundi in ecclesiā licentiā habeat. Tamē inter audientes stet, & nondum cōmunicet. Completo autem trium annorū curriculo

25

riculo, sacrae communionis illi gratia concedat. Oblationes uero non offerat, nisi postquam aliorum vij annorum curricula expleantur. In his autem omnibus annis atque temporibus carnem non manducet, nec uinum bibere praesumat, exceptis festis diebus atque dominicis, & a Pascha usque ad Pentecosten. Et quocumque ire uoluerit, nullo uehiculo deducatur, sed pedibus proficiatur. arma non sumat, nisi contra paganos. Ieiunet autem tres dies per hebdomadam usque ad uesperam. A propria quidem ac legitima sua coniuge non separetur, ne fornicationis uoragine corruat, quod nolumus nec optamus. Si autem ante trium annorum cursum, finis uitae illius adpropinquauerit, corporis & sanguinis domini nostri Iesu Christi particeps fiat. Sin autem, ut supra statuimus, cuncta efficiantur. Tamen si illius conuersationem & lachrymarum fontem in omnibus uideritis, floridis actionibus & optimis operibus pullulare, humanius circa eum uestra sollicitudo peruigil appareat, mitisque omnibus demonstretur. Optamus uos in Christo bene ualere. Sed de his iam plus satis, cum quod hic locus plura addere non patitur, tum quod eximius theologus Iohannes Oecolampadius non minor eruditione quam uita prorsus inculpata, de confessione nuper librum adidit, optimi cuiusque calculo comprobatum, quod multis subuenit, quos hactenus superstitiosae quorundam traditiones nimium uexarunt. Excussit autem hanc materiam diligentissime consultis ueterum theologorum monumentis, adiuuandi non innouandi quicquam studio. Nos sane de hac re paulo copiosius hic & in argumento libri de Poenitentia disseruimus ex aliorum commentarijs, non quod confessionem improberis ulli modo, quam unice ueneramur (ut decet) & saluberrimam pronunciamus, sed quia res haec in uulgi sermones incidit, ob libellos quosdam de hoc argumento tractantes, in Germanicam linguam uersos, existimauimus non iniucundum, nec infrugiferum lectoribus futurum, si nos quoque quaedam ad rem facientia paucis indicaremus, quibusdam est uulgo nos impellentibus, qui, ita me deus amet, exactius de his rebus loquuntur uersionibus adiuti, quam nonnulli qui decennale opera in Summis consumpserunt.

Iohannes Oecolampadius.

In libro de Monogamia perperam sentit de perpetua uirginitate dei/parae Mariae, scribens Christum uirginem enixam, semel nupturam post partum, unde hunc etiam in testem aduocarat Heluidius in libro suo quem refellit Hieronymus. Qui calore quidem disputationis comotior factus regressisse uidetur, De Tertulliano nihil (inquiens) amplius dico, quam ecclesiae hominem non fuisse. Huic errori opponemus Ecclesiasticum dogma, quod incipit: Integra fide credendum est, in ordine LXIX.

Quod si his Theologi placari non poterunt, diui Hieronymi consilium sequamur

sequamur, Tertullianum sic interdum esse legendum monētis quomodo Origenem, Nouatum, Arnobium, Apollinarium, & nōnullos ecclesiasticos scriptores Græcos pariter & Latinos, ut bona eorū eligamus, uitemusque contraria, iuxta Apostolum dicentē, Omnia probate, quæ bona sunt tenete. Quod Hieronymi consilium ante etiam indicauimus.

De Tertulliano sic meminit diuus Aur. Augustinus in libro de hæresibus ad Quoduultdeū: Tertullianistæ, inquit, à Tertulliano, cuius multa leguntur opuscula eloquentissime scripta, usque ad nostrū tempus paulatim deficientes, in extremis reliquijs durare potuerunt in urbe Carthaginiensi. Me autem ibi posito ante aliquot annos (quod etiam te meminisse arbitror) omni ex parte consumpti sunt. Paucissimi etiam qui remanserāt in Catholicam transierunt, suamque basilicam quæ nunc etiam notissima est, catholicæ tradiderunt. Tertullianus ergo, sicut scripta eius indicant, animam dicit immortalem quidem, sed eam effigiatum corpus esse cōtēdit, neque hanc tantum, sed ipsum etiam deum corporeum esse dicit, licet nō effigiatum. Nec tamen hinc hæreticus creditus factus. Posset enim quoquo modo putari ipsam naturam substantiamque diuinā corpus uocare, non tale corpus cuius partes aliæ maiores, aliæ minores ualeant uel debeant cogitari, qualia sunt omnia quæ proprie dicimus corpora, quāuis de animale aliquid sentiat. Sed potuit, ut dixi, propterea putari corpus deum dicere, quia non est nihil, non est inanitas, non est corporis uel animæ qualitas, sed ubique totus, & per locorum spacia nulla partitus, in sua tamen natura atque substantia immutabiliter permanet. Non ergo ideo est Tertullianus factus hæreticus, sed quia transiēs ad Cataphrygas, quos ante destruxerat, cœpit etiam secundas nuptias cōtra Apostolicam doctrinam tanquam supra damnare, & postmodum etiam ab ipsis diuisus, sua cōuenticula propagauit. Dicit sanè ipse animas hominum pessimas post mortem in dæmones uerti. Statum autem animæ credit per traducem propagari. Hæc diuus Augustinus. Cuius ætate uides libros Tertulliani passim legi solitos, cum dicat, cuius multa leguntur opuscula eloquentissime scripta. Legantur itaque & à nobis, sed cum iudicio. Deferendū enim est ecclesiæ, deferendū sanctorū patrū cōstitutionibus.

F I N I S.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS 27
PER BEATVM RHENANVM.

SCRIPIT TERTVLLIANVS quasi Encomium Patientiæ, deū ipsum afferens patientiæ exemplum. Per contentionem mox impatientiam depingit, huius diabolum faciens autorem, ut illius deum. Concludit impatientiā omnis esse mali seminarium. Paulopost impatientiæ causas ac stimulos Euangelica doctrina retundit. Adhortatur ad patiētiā deinde testimonijs & similitudinibus, ut ipse loquitur, dominicis. Afferit in exemplum Eſaiam, Stephanū & Iob. In fine patiētis effigiem graphice deliniat, adulterinam & diabolicam ethnicorum patientiam abominans. Liber est Parænetici generis.

Q. SEPTIMII FLO-
RENTIS TERTVLLIANI, PRÆBYTERI,
DE PATIENTIA, LIBER. •

CONFITEOR ad dominum deū satis temere me si non etiam impudenter de patientia componere ausum, cui præstādæ idoneus omnino non sum, ut homo nullius boni, quādo oporteat demonstrationē & cōmendationē alicuius rei adortos, ipsos prius in administratione eius rei deprehendi, & constantiam cōmonendi propriæ conuersationis autoritate dirigere, ne dicta factis deficientibus erubescant. Atque utinam erubescere istud remediū ferat, uti pudor nō exhibēdi quod alijs suggestum imus, exhibendi fiat magisteriū, nisi quod bonorum quorundam sicuti & malorum, intolerabilis magnitudo est, ut ad capiēda & præstāda ea, sola gratia diuinæ inspirationis operetur. NAM quod maxime bonum, id maxime penes deum, nec aliud id quāquam qui possidet dispensat, ut cuique dignatur. Itaque uelut solatiū erit disputare super eo quod frui non datur, uice languentiū, qui cum uacent à sanitate, de bonis eius tacere non norunt. Ita miserrimus ego

a mus ego

mus ego, semper æger caloribus impatientiæ, quam non optineo patientiæ sanitatem, & suspiro & inuocem & perorem necesse est, cum recordor, & in meæ imbecillitatis contemplatione digero, bonam fidei ualitudinem, & dominicæ disciplinæ sanitatem, non facile cuiquam, nisi patientia adsi-
deat, prouenire. Ita proposita dei rebus est, ut nullum præceptum obire quis, nullum opus domino complacitum perpetrare extraneus à patientia possit. Bonum eius etiam qui cæca uiuunt summæ uirtutis appellatione honorât. Philosophi quidem qui alicuius sapientiæ animalia deputantur, tantum illi subsignant, ut cum inter sese uarijs sectarum libidinibus & sententiarum æmulationibus discordent, solius tamen patientiæ in commune memores huic uni studiorum suorum commiserint pacem. In eam cōspirant, in eam foederantur, illam in adfectione uirtutis unanimiter student, omnem sapientiæ ostentationem de patientia præferunt. Grande testimonium eius est, cum etiam uanas seculi disciplinas ad laudem & gloriam promouet. Aut nunquid potius iniuria, cum diuina res in secularibus artibus uoluitur? Sed uiderint illi quos mox sapientiæ suæ cum seculo destructæ ac dedecorate pudebit. Nobis exercendæ patientiæ auctoritatem, non adfectatio humana caninæ æquanimittatis stupore formata, sed uiuæ ac cœlestis disciplinæ diuina dispositio diligat, deum ipsum ostendens patientiæ exemplum. Iam primum qui florem lucis huius super iustos & iniustos æqualiter spargit, qui temporum officia, elementorum seruitia, totius genituræ tributa dignis simul & indignis patiatur occurrere, sustinens ingratisimas nationes, ludibria artium & opera manuum suarum adorantes, nomen familiam ipsius persequentes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem cottidie insolescentem, ut sua sibi patientia detrahat: plures enim dominum idcirco non credunt, quia seculo iratum tam diu nesciunt. Et hæc quidem diuinæ patientiæ species, quasi de longinquo, fors ut de supernis, æstimetur. Quid illa autem quæ inter homines palam in terris quodammodo manu apprehensa est. Nasci se deus in utero patitur matris, & expectat, natus adulescere sustinet, & adules non gestit agnoscere, sed contumeliosus insuper sibi est, & à seruo suo tingitur, & tentatoris congressus solis uerbis repellit cum de domino sit magister, docens hominem euadere mortem, absolute scilicet ueniam offensionis patientiæ eruditus, non contendit, non redamauit, nec quisquam in plateis uocem eius audiuit. Arundinem quassatam non fregit, linum fumigans non restinxit, nec enim mentitus fuerat propheta, imò ipsius dei contestatio, spiritum suum in filio cum tota patientia collocantis. Nullum uolentem sibi adhærere non suscepit: nullius mensam tectumue despexit. Atqui ipse lauandis discipulorum pedibus ministravit. Non peccatores, non publicanos aspernatus est. Non illi saltem ciuitati quæ eum recipere noluerat iratus est, cum etiam discipuli tam contumelioso oppido cœlestes ignes representari uoluissent. Ingratos curauit insidiatoribus

†
In Hirsauge
si codice qui-
dā hūc locum
sic emēdarat
nomē cū fami-
lia fortassis le-
gendū, oēm fa-
miliā, uel no-
mē ac familiā

diatoribus cessit. Parum hoc, si non etiam proditorem suum secum habuit, nec constanter denotauit. Cum uero traditur, cum adducitur, ut pecus ad nictimam, sic enim non magis aperit os, quam agnus sub tondentis potestate. Ille, cui legiones angelorum, si uoluisset, uno dicto de coelis adfuis-
 sent: ne unius quidem educantis gladium ultorem probauit. Patientia domini in Malcho uulnerata est. Itaque & gladii opera maledixit in posterum, & salutatis restitutione ei, quem non ipse uexauerat, satisfecit. Proh patientiam, misericordiae matrem. Taceo quod figitur, in hoc enim uenerat. Nunquid tamen subeunda morti etiam contumelijs opus fuerat. Sed saginari uoluptate patientiae discessurus uolebat. Despuitur, uerberatur, deridetur, foedis uestitur, foedioribus coronatur. Mira æquanimittatis fides. Qui in hominis figura proposuerat latere, nihil de impatientia hominis imitatus est. Hinc uel maxime pharisæi dominum agnoscere debuistis: patientiam huiusmodi nemo hominum perpetraret. [†]Alia tantaque documenta, quorum magnitudo penes nationes quidem detrectatio fidei est, penes nos uero ratio & [†]structio, satis aperte non sermonibus modo in præcipiendo, sed etiam passionibus domini sustinendo, probant, his, quibus credere datum est, patientiam dei esse naturam effectam, & præstantiam ingenitæ cuiusdam proprietatis. Igitur si probos quosque seruos, & bonæ mentis pro ingenio dominico conuersari uidemus (siquidem artificium promerendi obsequium est: obsequij uero disciplina, morigera subiectio est) quanto magis nos secundum moratos inueniri oportet. Seruos scilicet dei uiui, cuius iudicium in suos, non in compede, aut pileo uertitur, sed in æternitate, aut poenæ, aut salutis. Cui seueritati declinandæ, uel liberalitati inuitandæ, tanta obsequij diligentia opus est, quanta sunt ipsa, quæ aut seueritas cominatur, aut liberalitas pollicetur. Et tamen nos non de hominibus modo seruitute subnixis, uel quolibet alio iure debitoribus obsequij, uerum etiam de pecudibus, etiam de bestiis obedientiam exprimimus, intelligentes uisibus nostris eas à domino prouisas traditasque. Meliora ergo nobis erunt in obsequij disciplina, quæ nobis deus subdit. Agnoscunt denique quæ obediunt, nos. Cui soli subditi sumus, domino scilicet auscultare dubitamus. At quod iniustum est, quod etiam ingratum, quod per alterius indulgentiam de alijs consequaris, idem illi per quem consequeris, de temetipso non dependere. Nec pluribus de obsequij exhibitione debita, à nobis domino deo. Satis enim agnitio dei quid sibi incumbat, intelligit. Ne tamen ut extraneum de obsequio uideamur interiecisse, ipsum quoque obsequium de patientia trahitur. Nunc quod impatiens obsequitur, aut patiens quis non oblectatur. Quam ergo dominus omnium bonorum & demonstrator & acceptor, deus in semetipso circumtulit, quis de bono eius late retractet. cui item dubium sit omne bonum, quia ad deum pertineat, pertinentibus ad deum tota mente sectandum: per quæ in expedito & quasi in præscriptionis compendio & commendatio & exhortatio de

[†]Hirsaug. codex habet discentis, & sic est legendum, ut discitis uocabulo discipulū intelligas, uidelicet Petrum. Nā alibi quoque Tert. hanc uocē sic usurpat.

[†]ad instructionem.

tatio de patientia constitutum est. Veruntamen procedere disputationem de necessarijs fidei non est ociosum, quia nec infructuosum. Loquacitas in ædificatione nulla turpis, si quando turpis. Itaque si de aliquo bono sermo est, res postulat, contrarium quoque boni recensere. Quid enim sectadum sit, magis inluminabis, si quod vitandum sit, proinde digesseris. Consideremus igitur de impatientia: an sicut patientia in deo, ita aduersaria eius in aduersario nostro nata atque cõperta sit: ut ex isto appareat, quàm principaliter fidei aduersetur. Nam quod ab æmulo dei conceptum est, utique non est amicum dei rebus. Eadem discordia est rerum, quæ et autorum. Porro cum deus optimus, diabolus e contrario pessimus: ipsa sui diuersitate testantur, neutrum alteri facere, ut nobis non magis à malo aliquid boni, quàm à bono aliquid mali dictum uideri possit. Igitur natales impatientiæ in ipso diabolo deprehendo, iam tunc cum dominum deum uniuersa opera quæ fecisset, imagini suæ id est homini subiecisse impatienter tulit. Nec enim doluisset, si sustinuisset: nec inuidisset homini, si non doluisset.

* *als* *Idco* * Adeo decipit eum, quia inuiderat. Inuiderat autem, quia doluerat. Doluerat, quia patienter utique non tulerat. Quid primum fuerit ille angelus perditionis, malus an impatiens contemno quærere: palàm cum sit, impatientiam cum malitia, aut malitiam ab impatientia auspicatam, deinde inter se conspirasse, et indiuiduas in uno patris sinu adoleuisse. At enim quam primus senserat, per quam primus deliquerat, de suo experimento quid ad peccandum adiuuaret fructus, eandem impingendo in crimē homini aduocauit: conuenta statim illi mulier, non temere dixerim per colloquium ipsum eius afflata est spiritu impatientia infecto, usque adeo nunquàm omnino peccasset, si in diuino interdicto patientiam præseruasset. Quid quod non sustinuit sola conuenta: sed apud Adā nondum maritū, nondum aures sibi debentem, impatiens etiam tacendi est, ad traducem illum eius quod à malo hauserat, facit. Perit igitur et alijs homo per impatientiam alterius: perit mox et ipse per impatientiam suam utrobique commissam: et circa dei præmonitionem, et circa diaboli circumscriptionem, illam seruare, hanc refutare non sustinens. Hinc prima iudicij unde delicti origo: hinc deus irasci exorsus, unde offendere homo inductus. Inde in deo prima patientia, unde indignatio prima. Qui tunc maledictione sola contentus, ab animaduersionis impetu in diabolo temperauit. Aut quod crimen ante istud impatientiæ admissum homini imputatur? Innotens erat et deo de proximo amicus, et paradisi colonus. At ubi succidit impatientiæ, desinit deo sapere, desinit cœlestia sustinere posse. Exinde homo terræ datus, et ab oculis dei eiectus, facile usurpari ab impatientia cœpit in omne quod deum offenderet. Nam statim illa semine diaboli concepta, malitiæ fecunditate, iram filium procreauit: æditum suis artibus erudit. Quod enim ipsum Adam et Eua morti immererat, docuit et filium ab homicidio

homicidio incipere. Frustra istud impatientiæ adscripserim, si Cain ille primus homicida, & primus fratricida, oblationes suas ad dominum recusatas æquanimiter, nec impatienter tulit: si iratus fratri suo non est, si neminē denique interemit. Cum ergo nec occidere potuerit, nisi iratus: nec irasci, nisi impatiens, demonstra quod per iram cessit ad eam referendum, à qua ira suggesta est. *Per hæc impatientiæ tunc infantis quodammodo incunabula. Nec mirum, si prima deliquit: consequens est, ut quia prima, idcirco & sola sit matrix in omne delictum, defundens de suo fonte uarias criminū uenas. De homicidio quidem dictum est. Sed ira æditam à primordio, etiam quascunq; postmodum causas sibi inuenit, ad impatientiam ut ad originem sui confert. Siue enim quis inimicitijs, siue prædæ gratia, id scelus cōficit, prius est ut aut odij, aut avaritiæ fiat impatiens. Quicquid compellit sine impatientia sui non est, ut perficere possit. Quis adulterium sine libidinis impatientia subiit? Quod & si p̄cio in fœminis cogitur uenditio illa pudiciæ, utique impatientia contemnendi lucri ordinatur. Hæc ut principalia penes dominum delicta. Nam ut compēdio dictum sit, omne peccatum impatientiæ adscribendum. Malum impatiētia est boni. Nemo impudicus non impatiens pudiciæ, & improbus probitatis, & impius pietatis, & inquietus quietis. Ut malus unusquisque fiat, bonus perseverare nō poterit. Talis igitur exedra delictorum, cur non dominum offendat improbatorem malorum? An non ipsum quoque Israël per impatientiā semper in deum deliquisse manifestum, est? unde cū oblitus brachij cœlestis quo Aegyptijs afflictationibus fuerat extractus, de Aaron sibi duces postulat, cū in idolum auri sui collationes defundit: tã necessarias enim Moysei cum domino congregientis impatienter exceperat moras. Post manæ escatilem pluuiam, post petrae aquatilem sequelam desperant de domino, tridui sitim non sustinendo. Nā hæc quoque illis impatientia à domino exprobratur. Ac ne singula peruagemur, nunquā non per impatientiam delinquendo perierunt. Quomodo autem prophetis manus intulerunt, nisi per impatientiam audiendi? domino autem ipsi, per impatientiam etiam uidendi. Quod si patientiam inissent, liberarentur. Ipsa adeo est, quæ fidem & subsequitur, & antecedit. Denique Abraham deo credidit, & iustitiæ deputatus ab illo est: sed fidem eius patientia probauit, cū filiū immolare iussus est, ad fidei non tentationem dixerim sed typicā cōtestationem. Cæterum deus quem iustitiæ deputasset, sciebat. Tam graue præceptum, quod nec domino perfici placebat, patienter & audiuit, & si deus uoluisset, impleisset. Merito ergo benedictus, quia & fidelis: merito fidelis, quia & patiens. Ita fides patientia illuminata, cū in nationes seminaretur, per semē Abraham, quod est CHRISTVS, & gratiam legi superduceret, ampliandæ

*als gessit.

*Hirsaugi. exēplar sic habet: Per hæc impatientia est, tūc infantis quodammodo incunabula. Ceterū quāta mox incrementa. Ego malim legere, Sed hæc impatiētie tunc infan.

*Puto legendum exedra, uel exhedra.

a ;

adimplendæq;

adimplendæq; legi adiutricem suam patientiam præfexit, quod ea sola ad iustitiæ doctrinam retro defuisset. Nam olim & oculum pro oculo, & dentem pro dente repetebant, & malum malo scenerabant: nondum enim patientia in terris, quia nec fides: scilicet interim impatientia occasionibus legis fruebatur. Facile erat absente domino patientiæ & magistro. Qui postquam superuenit, & gratiam fidei patientia composuit, iam nec uerbo quidem laceßere, nec fatue quidem dicere sine iudicii periculo licet. Prohibita ira, restricti animi, compressa petulantia manus, exemptum linguæ uenum, plus lex quam amisit, inuenit: dicente CHRISTO: Diligite inimicos uestros, & maledicite tibus benedicite: & orate pro persecutoribus uestris, ut filij sitis patris uestri cœlestis. Vides quem nobis patrem patientia adquirat: Hoc principali præcepto uniuersa patientiæ disciplina succincta est, quando ne digne quidem malefacere concessum est. Iam uero percurrentibus nobis causas impatientiæ: cætera quoque præcepta suis locis respondebunt. Si detrimento rei familiaris animus concitatur, omni penè in loco de contemnendo seculo, scripturis dominicis commonetur: nec maior ad pecuniæ contemptum exhortatio subiaceret, quam quod ipse dominus in nullis diuitijs inuenitur. Semper pauperes iustificat, diuites prædamnat. Ita detrimentum patientiæ, fastidium opulentiæ præministravit, demonstrans per abiectiōem diuitiarum, læsuras quoque earum computandas non esse. Quod ergo nobis appetere minime opus est, quia nec dominus appetiuit, detruncatum uel etiam ademptum non ægre sustinere debemus. Cupiditatem omnium malorum radicem spiritus domini per Apostolum pronunciauit. Eam non in concupiscentia alieni tantum constitutam interpretemur: nam & quod nostrum uidetur, alienum est: nihil enim nostrum, quoniam dei omnia, cuius ipsi quoque nos. Itaque si damno affecti impatienter senserimus, non de nostro amissum dolentes ad fines cupiditatisprehendemur: Alienum quærimus, cum alienum amissum, ægre sustinemus. Qui damni impatientia concitatur, terrena cœlestibus anteponendo, de proximo in deum peccat. Spiritum enim quem à domino sumpsit, secularis rei gratia concutit. * Libenter igitur terrena amittamus, cœlestia tueamur: Totum licet seculum pereat, dum patientiam lustrificiam. Iam qui minutum sibi aliquid aut furto, aut etiam ignauia, non constanter sustinere constituit: nescio an facile, uel ex animo ipse rei suæ manum inferre posset in causa eleemosynæ. Quis enim ab alio secari omnino non sustinens, ipse ferrum in corpore suo ducit. Patientia in detrimentis, exercitatio est largiendi & communicandi. Non piget donare eum, qui non timet perdere. Alioquin quomodo duas habens tunicas, alteram earum nudo dabit, nisi idem sit, qui auferenti tunicam, etiam pallium offerre possit.

et * Libentes

ferre possit: Quomodo amicos de mammona fabricabimus nobis, si eū intantum amauerimus, ut amissum non sufferamus? Peribimus cum perdito. Quid hic inuenimus, ubi habemus amittere? Gentilium est omnibus detrimentis impatientiam adhibere, qui rem pecuniariam fortasse animæ anteponant. Nam & faciunt, cum lucri cupiditatibus quæstiosa pericula mercimoniorum in mari exercent: cum pecuniæ causa etiam in foro nihil damnationi timendum adgredi dubitant. Cum denique ludo & castris sese locant, cum per uia inmemores bestiarum latrocinantur. Nos uero secundum diuersitatem, qua cum illis sumus, non animam pro pecunia, sed pecuniam pro anima deponere conuenit: seu sponte in largiendo, seu patienter in amittendo. Ipsam animam, ipsumque corpus in seculo isto expositum omnibus ad iniuriam gerimus, eiusque iniuriæ patientiam subimus, minorum deliberatione lædemur. Absit à seruo CHRISTI tale inquinamentum, ut patientia maioribus tentationibus præparata, in friuolis exidat. Si manu quis tentauerit prouocari, præsto est dominica monela, uerberanti te (inquit) in faciem, etiam alteram genam obuerte. Fatigetur improbitas, patientia tua, Cuius ictus ille sit, dolore & contumelia constrictus, grauius à domino uapulatur. Plus improbum illum cædis sustinendo. Ab eo enim uapulabit, cuius gratia sustines. Si linguæ amaritudo, maledicto siue conuitio eruperit, respice dictum: Cū uos maledixerint, gaudete. Dominus ipse maledictus in lege est, & tamen solus est benedictus. Igitur dominum serui consequamur, & maledicamur patienter, ut benedicti esse possimus. Si parum æquanimiter audiam dictum aliquod in me proteruum aut nequam, reddam & ipse amaritudinis uicem necesse est, aut cruciabor impatientia muta. Cum ergo percussus maledictus, quomodo secutus inueniar doctrinam domini, qua traditum est, non uasculorum inquinamentis, sed eorum quæ ex ore promuntur, hominem communicare. Item, Manere nos omnis uani & superuacui dicti reatum. Sequitur ergo ut à quo nos dominus, idem ab alio æquanimiter pati admoneat, hic iam de patientiæ uoluntatem. Nam omnis iniuria, seu lingua, seu manu incussa, cum patientiam offenderit, eodem exitu dispungetur, quo telum aliquod in petra constantissimæ duritiæ libratum, & obtusum. Concidet enim ibidem inrita opera & infructuosa, & nonnunquam percussus in eum, qui emisit reciproco impetu sæuiet. Nempe idcirco quis te lædit ut doleas: quia fructus lædentis in dolore lesi est. Ergo cum fructum eius euerteris non dolendo, ipse doleat necesse est amissione fructus sui:

* Sic puto legendū,
cū per uia morte be
stiarum latr.

als * coinquinari
als * admonuerat.
als * det

tunc tu nō modo inlatus ibis, quod etiam solum tibi sufficit, sed insuper aduersarij tui & frustratione oblectatus, & dolore defensus. Hæc est patientiæ utilitas & uoluntas. Ne illa quidem impatientiæ species excusatur, in amissione nostrorum, ubi aliqua doloris patrocinator adfertio. Præponendus est enim respectus denunciationis Apostoli, qui ait: Ne contristemini dormitione cuiusque, sicut nationes quæ spe carent & merito. Credentes enim resurrectionem CHRISTI, in nostram quoque credimus, propter quos ille & obiit & resurrexit. Ergo cum constet de resurrectione mortuorum, uacat dolor mortis, uacat & impatientia doloris. Cur ergo doleas, si perisse non credis? Cur impatienter feras subductum interim, quæ credis reuersurum? Profectio est quam putas mortem. Non est lugendus qui antecedit, sed planè desiderandus. Id quoque desiderium patientia temperandum. Cur enim immoderate feras abisse, quem mox subsequeris? Cæterum impatientia in huiusmodi, & spei nostræ male ominatur, & fidem præuariat. Et CHRISTVM lædimus cum euocatos quosque ab illo quasi miserandos non æquanimiter accipimus. Cupio, inquit Apostolus, recipi iam & esse cum domino. Quanto melius ostendit uotum Christianorum. Si alios consecutos impatienter dolemus, ipsi consequi nolumus. Est & alius summus impatientiæ stimulus, ultionis libido, negotium curans aut gloriæ, aut malitiæ. Sed & gloria ubique unà & malitia, nunquam non domino odiosa. Hoc quidem loco cum maxime, cum alterius malitia prouocata superiorem se in exequenda ultione constituit, & rem nerans nequam duplicat quod semel factum est. Ultio penes errorem solatium uidetur doloris, penes ueritatem certam redarguitur malignitatis. Quid enim refert inter prouocantem & prouocatum, nisi quod ille prior in maleficio deprehenditur, at ille posterior. Tamen uterque læsi si hominis domino reus est: qui omne nequam & prohibet & damnat. Nulla in maleficio ordinis ratio est: nec locus secernit, quod similitudo coniungit. Absolute itaque præcipitur malum malo non rependendum. Par factum, par habet meritum. Quomodo id obseruabimus, si fastidientes in fastidio ultionis non erimus? Quem autem honorem litabimus domino deo, si nobis arbitrium defensionis arrogauerimus? Nos putres, uasa fictilia, seruulis nostris adsummentibus sibi de conseruis ultionem, grauius offendimur: eosque qui nobis patientiam obtulerint suam, ut memores humilitatis, seruitutis, ius dominici honoris diligentes, non probamus modo, sed ampliorē quæ ipsi sibi præsuppissent satisfactionē facimus. Id nobis in domino tā iusto ad æstimandū, tā potētī ad pficiendū periditur? Quid ergo credimus iudicē illū si non & ultorē? Hoc se nobis repromittit, dicens:

dicens: Vindictam mihi, et ego uindicabo: id est, Patientiam mihi, et ego patientiam remunerabo. Cum enim dicit, Nolite iudicare, ne iudicemini, nonne patientiam flagitat? Quis enim non iudicabit alium, nisi qui patiens erit non defendi? Quis idcirco iudicat, ut ignoscat? Ac si ignoscat, tamen iudicantis impatientiam*cauit, et honorem unci iudicis, id est dei abstulit. Quantos uero casus huiusmodi impatientia inculcare consueuerat? Quotiens poenituit defensionem? Quotiens instantia eius deterior inuenta est causis suis? Quonia nihil impatientia susceptum, sine impetu transigi nouit, nihil impetu actum, non aut offendit, aut corruit, aut praeceptum abigit. Iam si leuius defendaris, insanies: si uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione, cuius modum regere non possum per impatientiam doloris? Quod si patientiam incubabo, non dolebo: si non dolebo, ulcisci non desiderabo. Post has principales impatientiam materias, ut potuimus, regeſtas, quid inter ceteras euagemur? quae domi, quae foris, Lata atque diffusa est operatio mali. Multiplicia spiritus incitamenta iaculantis, et modo paruula, modo maxima. Sed paruula de sua mediocritate contempnas, maximis pro sua exuperantia cedas. Vbi minor iniuria, ibi nulla necessitas impatientiam. At ubi maior iniuria, ibi necessarius iniuriam, medela patientia. Certe mus igitur quae a malo infliguntur sustinere, ut hostis studium, aemulatio nostrae aequanimitatis eludat. Si uero quaedam ipsi in nos, aut imprudentia, aut sponte etiam superducimus, aequae patienter obeamus, quae nobis imputamus. Quod si a domino nonnulla credimus incuti, cui magis patientiam quam domino praebeamus? Quin insuper gratulari et gaudere nos docet, dignatione diuinæ castigationis. Ego, inquit, quos diligo, castigo. O seruum illum beatum, cuius emendationi dominus instat: cui dignatur irasci, quem admonendi dissimulatione non decipit. Undique igitur adstricti sumus officio patientiam administrandae. Quia qua ex parte, aut erroribus nostris, aut Mali insidijs, aut admonitionibus domini interuenimus, eius officij magna merces, felicitas scilicet. Quos enim felices dominus, nisi patientes nuncupauit, dicendo: Beati pauperes spiritu, illorum est enim regnum caelorum. Nullus profecto spiritu pauper, nisi humilis. Quis enim humilis, nisi patiens? quia nemo subicere sese potest, sine prima patientia subiectionis ipsius. Beati, inquit, flentes atque lugentes. Quis talia sine patientia tolerat? Itaque talibus & aduocatio et risus promittitur. Beati mites. Hoc quidem uocabulo, impatientes non licet omnino censer. Item cum pacificos eodem titulo felicitatis notat, et filios dei nuncupat, nunquid impatientes pacis adfines? Stultus hoc senserit. Cum uero gaudete et exultate dicit, quotiens uos maledicent et persequentur: merces enim uestra plurima in caelo. Id utique non exultationis impatientiam pollicetur, quia nemo in aduersis exultauit, nisi ante ea contempserit. Nemo contemnet, nisi patientiam gesserit. Quod

als* non canit.

Mali uocabulo, diabolum intelligit,

ferit. Quod pacis gratissimæ deo attinet disciplinam, quis omnino impatientiæ natus, uel semel ignoscit fratri suo? non dicam septies, sed septuagies septies: quis iudicem cum aduersario suo dirigens, negotium conuenientia soluet, nisi prius iam doleret, duritiam, amaritudinem, uenena scilicet impatientiæ amputaret? Quo modo remittes, & remittetur tibi, si tenax in iuriæ per absentiam patientiæ fueris? Nemo cõuulsus animum in fratrem suum, munus apud altare perficiet, nisi prius reconciliando fratri reuersus ad patientiam fuerit. Sol super iram nostram si occiderit, periditatur. Nō licet nobis una die sine patientia manere. At enim cum omnem speciem salutaris disciplinæ gubernet, quid mirum quod etiam poenitentiæ ministrat, solita lapsis subuenire, cum disuncto matrimonio, ex ea tamen causa, qua licet seu uiro, seu foeminæ ad uiduitatis perseuerantiam sustineri, hæc expectat, hæc exoptat[†] poenitentiam quandoq; inituris salutē. Quantum boni utriq; confert, alterum ad alterum non facit, alterum emendat. Sic et illis dominicarum similitudinum exemplis de patientia sanctis adest. Erroneam ouem patientia pastoris requirit et inuenit. Nam impatientia unam facile contemneret. Sed laborem inquisitionis patientia suscipit, et humeris insuper aduehit baiulus patiens peccatricem derelictam. Illum quoq; prodigum filium patientia patris et recipit, et uestit, et pascit, et apud impatientiam irati fratris excusat. Saluus est igitur qui perierat, quia poenitentiam inijt. Poenitentia non perit, quia patientiam inuenit. Nam dilectio summum fidei sacramentum, Christiani nominis thesaurus, quam Apostolus totis uiribus sancti spiritus commēdat, cuius nisi patientiæ disciplinis eruditur? Dilectio, inquit, magnanimis est. Ita patientiam sumit. Benefica est: malum patientia non facit, non æmulator: id quidem patientiæ proprium est. Nec proteruum sapit, modestiam de patientia trahit: non inflatur, nō pterit, non em̄ ad patientiā pertinet. Nec sua requirit, suffert sua, dum alteri prosit, nec incitatur. Cæterum quid impatientiæ reliquisset? Ideo, inquit, dilectio omnia sustinet, om̄ia tolerat, utiq; quia patiens. Merito ergo nunquā exidet: nam cætera euacuabuntur, consumabuntur. Exhauriuntur linguæ, scientiæ, prophetiæ: permanent fides, spes, dilectio. Fides, quam CHRISTI patientia induxit. Spes, quam homini patienti induxit. Dilectio, quam deo magistro patientia comitatur. Vsq; huc de patientia tandem simplici et uniformi, et tantum in animo constituta, cum eandem etiam in corpore demerendo domino multipliciter ad laborem: utpote quæ ab ipso domino in Apostolis sustinendo uicerit. His patientiæ uiribus secatur Esaias, et de domino non tacet. Lapidatur Stephanus, sed ueniam hostibus suis postulat. O felicissimum illum quoq; qui omnem patientiæ speciem aduersus omnem diaboli uim expunxit. Quem non abacti greges, non illæ in pecore diuitiæ, non filij uno: quæ impetu

[†] Post hæc exoptat scriptum erat hæc exortat, legendum exhortatur, nisi qd oscitātia librarij, repetitum putet.

[†] Fortassis legēdū cū eadē adlaboret.

uno ruinae impetu adempti, non ipsius denique corporis in uulnere cruciatus a patientia fide domino dedita excludit, quem diabolus totis uiribus frustra caecidit. Neque enim a respectu dei tot doloribus auocatus ille est: sed constitit nobis in exemplum & testimonium, tam spiritu quam carne, tam animo quam corpore, patientiae perpetranda: ut neque damnis secularium, nec amissionibus charissimorum, nec corporis quidem conflictationibus succidamus. Quale in illo uiro feretrum deus diabolo extruxit: quale uexillum de inimico gloriae suae extulit: cum ille homo ad omnem aceruum nunciorum, nihil ex ore promeret: nisi deo gratias, cum uxorem iam malis delassatam, & ad praua remedia suadentem execraretur. Quid ridebat deus, quid dissecabatur malus, cum Iob immundam ulceris sui redundantiam, magna aequanimitate destringeret. Cum erumpentes bestiolas, inde in eosdem specus, & pastus[†] reformasse carnis ludendo reuocaret. Itaque operarius ille uictoriae dei, reuulsis omnibus iaculis temptationum, lorica, dypteroque patientiae, & integritatem mox corporis a deo recuperatam, & quae amiserat centuplicata possedit. Et si filios quoque restitui uoluisset, pater iterum uocaretur. Sed maluit in illo die reddi sibi tantum gaudium, securus sic de domino, distulit: sustinuit tam uoluntariam orbitatem, ne sine aliqua patientia uiueret, Adeo satis idoneus patientiae sequester deus. Si iniuriam deposueris penes eum, ultor est. Si damnum, restitutor est: si dolorem, medicus est: si mortem, resuscitator est. Quantum patientiae licet, ut deum habeat debitorem. Nec immerito enim. Omnia enim placita eius tuetur: omnibus mandatis eius interuenit. Fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuuat, humilitatem instruit, poenitentiam expectat, exhomologesin adsignat, carnem regit, spiritum seruat, linguam frenat, manum continet, tentationes inculcat, scandala pellit, martyria consummat, pauperem consolatur, diuitem temperat, infirmum non extendit, ualentem non consumit, fidelem delectat, gentilem inuitat, seruum domino, dominum deo commendat, feminam exornat, uirum approbat: amatur in puero, laudatur in iuvene, suspicatur in sene: in omni sexu, in omni aetate formosa est. Age iam si & effigiem, habitumque eius comprehendamus. Vultus illi tranquillus & placidus, frons pura, nulla moeroris aut irae rugositate contracta: remissa aequae in laetum modum supercilia, oculis humilitate, non infelicitate deiectis. Os taciturnitatis honore signatum. Color, qualis securis & innoxius. Motus frequens capitis in diabolum, & minax risus. Caeterum amictus circum pectora candidus, & corpori impressus: ut qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedet enim in throno spiritus eius mitissimi & mansuetissimi, qui non turbide glomeratur: non nubilo liuet, sed est tenerae serenitatis, apertus & simplex, quem tertio uidit Helias. Nam ubi deus, ibidem & alumna eius, patientia scilicet. Cum ergo spiritus dei descendit, indiuidua patientia comitatur eum. Si non cum spiritu admiserimus

†
alias reformata

De exhomologesi, id est, confessione deo facienda, habes in libro de poenitentia,

Q. SEPT. FLORENTIS TERTVL.

admiserimus, in nobis morabitur semper: imò nescio an diutius perseueret
 sine sua comite ac ministra. Omni loco ac tempore tangatur, necesse est.
 Quodcūq; inimicus eius inflixerit, solus sustinere non poterit, carens instru-
 mento sustinendi. Hæc patientiæ ratio, hæc disciplinæ, hæc opera cele-
 stis, & uere scilicet Christiana: non ut illa patientia gentium ter-
 ræ, falsa, probrosa. Nā ut in isto quoque domino diabolus
 emularetur, quasi planè ex pari, nisi quod ipsa diuer-
 sitas mali & boni æqualiter magnitudinis par
 est, docuit & suos patientiam propriam:
 illam dico, quæ maritos dote uenales,
 aut lenocinijs negociantes uxo-
 rum potestatibus subijcit.
 Quæ aucupandis orbi-
 tatibus omnē coa-
 cti obsequij la-
 bore men-
 titis ad-
 fectioni-
 bus tolerat: quæ
 uentris operarios con-
 tumeliosis patrocinijs sub-
 iectione libertatis gulæ addidit.
 Talia nationes patientiæ studia noue-
 runt: & tanti boni nomē, fœdis operationi-
 bus occupant: patientes solius dei uiuunt. Sed ui-
 derint sua & sui præfides: qua patientia subter ignis ex-
 pectat. Caterum nos amemus patientiam dei, patientiam
 Christi: rependamus illi, quam pro nobis ipse defendit. Offera-
 mus patientiam spiritus, patientiā carnis, qui in resurrectio-
 nem carnis & spiritus credimus.

Q. SEPTIMI FLOREN-

TIS TERTVLLIANI.

DE PATIENTIA

FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS
PER BEAT. RHENANVM.

AGIT hoc libro Tertullianus de solida & humana carne CHRISTI contra Marcionem, qui hunc putatiua ac imaginaria fuisse uestitum asseruit, nec natum, hac usus ratione, quod is qui sine fine est, necessario sit etiam inconuertibilis. Profligato Marcione, huius aliquando discipulum, sed paulo post desertorem Apellen aggreditur, qui impostricem illam puellam Philumenē secutus, solidum CHRISTI corpus, sed sine natiuitate suscipiebat: nam dicebat CHRISTVM de syderibus & substantijs superioris mundi mutuatum esse carnem. In hoc libro sunt quæ euariant à placitis recentiorum Theologorum, ut quod de fratribus loquens dicit, Matrem æquonon adhæsisse CHRISTO, cum ab initio statim omnem illi felicitatem tribuat Theologi isti quos scholasticos appellant. Quantq̃ à Tertulliani sententia, præter Origenem, non ita abhorrent diuus Aurelius Augustinus, & Ioannes Chrysostomus: deinde quod dicit Mariam patefacti corporis lege peperisse, cum omnes hodie Theologorum centuria CHRISTVM clauso uirginis utero prodisse uelint. Nota est Theologorum similitudo de sole per uitrum transparente. Idq̃ miraculo factum asserunt, non agilitatis beneficio quæ gloriosis, ut ipsi uocant, corporibus competat. Quod decretū suū Ezechielis uaticinio stabiliunt. Tamen si Tertulliano diuus Ambrosius quoq̃ subscribit. Sed hæc sunt boni cōsulenda, præsertim in tam uetusto scriptore: quo uix alium Christianus orbis antiquiorem habet. Nam qui diuinare potuit quid subtiles isti Theologi tot post ipsum seculis essent definituri: Plus martyrum CHRISTO uitam suam alacriter impendentiū habuit ea ætas, quàm disputatorū. Argutias philosophiæ debemus & nimio ocio. Citat ex hoc libro Tertullianum diuus Hieronymus in primo cōmētario, quem scripsit in epistolam Pauli ad Galatas, hijs quidem uerbis: Eleganter, inquit, in hoc loco uir doctissimus Tertullianus Apellen & eius uirginem Philumenen, quam angelus quidā diabolici spiritus & peruersus impleuerat, hunc esse scribit angelū, cui multo ante, quàm Apelles nasceretur, spiritus sancti uaticinio sit anathema per Apostolum prophetatum. Quantq̃ ex libro de præscriptione hæreticorum potius citasse uidetur, ubi istud apostolicū in angelū Apellis itidem torquet: nimirum quod liber ille sit ante hunc cōscriptus. Cæterum de anima suam hic quoq̃ sententiam prodit.

Q. SEPTIMII FLO
RENTIS TERTVLLIANI, DE
CARNE CHRISTI, LIBER.

QVI FIDEM resurrectionis ante istos Sadducæorum propinquos sine controuersia moratam student inquietare, ut eam spem negent etiam ad carnem pertinere, merito quoq̃ carnem CHRISTI quæstionibus distrahunt, tanquàm aut nullam omnino, aut quoquo modo aliam præter humanam: ne si humanam constiterit fuisse, præiudicatum sit aduersus illos eā resurgere omni modo, quæ in CHRISTVM resurrexerit. Igitur unde illi destruunt carnis uota, inde nobis erunt præstruenda. Exami

da. Examinemus corporalem substantiam domini: de spiritali enim certum est. Caro quæritur, ueritas & qualitas eius retractantur, an fuerit, & unde, & cuiusmodi fuerit. Renunciatio eius dabit legem nostræ resurrectioni. Marcion ut carnem Christi negaret, negauit etiam natiuitatem: aut ut natiuitatem negaret, negauit & carnem: scilicet ne inuicem sibi testimoniū redderent. Responderet natiuitas & caro, quia nec natiuitas sine carne, nec caro sine natiuitate: quasi non eadē licentia hæretica & ipse potuisset, aut admissa carne natiuitatem negare, ut Apelles discipulus, & postea defector ipsius, Aut & carnem & natiuitatem cōfessus, aliter illis interpretari, ut condiscipulus & cōdefector eius Valentinus. Sed & qui carnē Christi putatiuā introduxit, æque potuit natiuitatis quoq; phāta smata cōfingere, ut & conceptus, & pregnatus, & partus uirginis, & ipsius exinde infantis ordo totum haberetur: eosdē oculos, eosdemq; sensus fefellissent, quos carnis opinio inludit. Planē natiuitas à Gabriele adnunciatur. Quid illi cū angelo creatoris? & in uirginis uterū conceptus inducitur? quid illi cum Esaia creatoris odit moras, qui subito CHRISTVM de cœlis deferebat*, aufers hinc (inquit) molestos semper Cæsaris census, & diuersoria angusta, & sordidos pannos, & dura præsepia. Viderit angelica multitudo dñm suū noctibus honorans. Seruent potius pecora pastores: & magi ne fatigentur de lōginquo. dono illis aurum suū. Melior sit & Herodes, ne Hieremias gloriatur: Sed nec circūcidatur infans, ne doleat: nec ad templū deferatur, ne parentes suos oneret sumptu obligationis: nec in manus tradatur Simeoni, ne senē moriturum exinde constet. Taceat & anus illa, ne fascinet puerum. His opinor consilijs tot originalia instrumenta CHRISTI, delere Marcion ausus est, ne caro eius probaretur. Ex qua oro te autoritate: si ppheta es, prænuicia aliquid: si Apostolus, prædica publice: si apostolicus, cum apostolis senti: si tantum Christianus es, crede quod traditum est: si nihil istorū es, merito dixerim morere: nam & mortuus es, qui non es Christianus, non credendo quod traditum Christianos facit. Et eo magis mortuus es, qui non es Christianus. Qui cum fuisses, excidisti, rescindendo quod retro credidisti. Sicut & ipse confiteris in quadam epistola: & tui non negant, & nostri probant. Igitur rescindens quod credidisti, iam non credens rescidisti: non tamen quia credere desisti, recte rescidisti. Atqui rescindendo quod credidisti, pbas ante, quàm rescinderes aliter fuisse quod credidisti, aliter illud ita erat traditum. Porro quod traditum erat, id erat uerum ut ab eis traditū, quorum fuit tradere. Ergo quod erat traditum rescindens, quod erat uerū rescidisti. Nullo iure fecisti: sed plenius eiusmodi præscriptiōibus aduersus omnes hæreses, alibi iam usi sumus. Post quas nunc ex abundanti retractamus, desiderantes rationem qua non putaueris natum esse Christum. Necesse est quatenus hoc putas arbitrio tuo licuisse: ut aut impossibilem, aut incōuenientem deo existimaueris natiuitatē. Sed deo nihil impossibile, nisi quod non uult. An ergo uoluerit nasci? quia si uoluit, & natus est, consideremus.

Epistola Marcionis

*Librū de præscripti
one hæreticorū an
te hūc librū scripsit*

deremus. Ad compendiū decurro. Si enim nasci se deus noluiſſet, quacūq; de causa, nec hominem se uideri praeſtituiſſet. Nam quis hominem uidens, eum negaret natū? Itaq; quod noluiſſet eſſe, nec uideri omnino uoluiſſet. Omnis rei diſplicentis etiam opinio reprobat. Quia nihil intereſt, utrum ſit quid, an non ſit: ſi cum nō ſit, eſſe praeſumitur. Planē intereſt illud, ut falſum non patiat, quod uere non eſt. Sed ſatis erat illi, inquis, conſcientia ſua. Viderint homines, ſi natum putabant, quia hominem uidebant. Quāto ergo dignius, quātoq; conſtantius humanam ſuſtinuiſſet exiſtimationem uere natus, eandem exiſtimationem etiam non natus ſubiturus cum iniuria conſcientiae ſuae, quam tu ad fiduciam reputas, ut non natus aduerſus conſcientiam ſuam natum ſe exiſtimari ſuſtineret. Quid tanti fuit? edocuit, cū ſciens CHRISTVS quid eſſet, eſſe ſe quod non erat exhiberet. Non potes dicere, ſi natus fuiſſet, & hominem uere induiſſet, deus eſſe deſiſſet, amittens quod erat, dum aſſumit quod non erat. Periculum enim ſtatus ſui deo nullum eſt. Sed ideo, inquis, nego deum in hominem uere conuerſum, ita ut & naſceretur, & carne corporaretur: quia, qui ſine fine eſt, etiā iriconuertibilis ſit, neceſſe eſt. Conuerſi enim in aliud, ſinis eſt priſtini. Nō competit ergo conuerſio, cui non competit ſinis. Planē natura conuertibilium ea lege eſt, ne permaneant in eo quod conuertitur in eis: & ita non permanendo pereant, dum perdunt cōuertēdo quod fuerūt: ſed nihil deo par eſt, natura eius ab omniū rerum conditione diſtat. Si ergo à deo diſtāt, à quibus deus diſtat, cum cōuertuntur amittunt quod fuerūt. Vbi erit diuerſitas diuinitatis à cæteris rebus, niſi ut contrarium obtineat: id eſt, ut deus & in omnia conuerſi poſſit, & qualis eſt perfeuerare. Alioquin par erit eorū, quæ conuerſa amittūt quod fuerūt, quorū utiq; deus in omnibus par non eſt: ſi nec in exitu conuerſionis. Angelos creatoris conuerſos in effigie humanam aliquando legiſti, & credidiſti, & tantam corporis geſtaſſe ueritatem, ut & pedes eis lauerit Abraham, & manibus ipſorum ereptus ſit Sodomitis Loth: conluſtatus quoq; homini angelus toto corporis pondere dimitti deſiderauerit, adeo detinebatur. Quod ergo angelis inferioribus deo licuit, uti conuerſi in corpulentiam humanam, angeli nihilominus permanerent: hoc tu potentiori deo auferis, quaſi nō ualuerit CHRISTVS uere hominem indutus, deus perfeuerare? Aut nunquid & angeli illi phantasma carnis apparuerunt: ſed non audebis hoc dicere. Nam ſi ſic apud te angeli creatoris, ſicut & CHRISTVS: eiſdem ſubſtantiæ erit CHRISTVS, cuius angeli: angeli tales, qualis & CHRISTVS. Si ſcripturas opinioni tuæ reſiſtentes, non de induſtria alias reieciſſes, alias corrupiſſes: confudiſſet te hinc euangelium Ioannis, prædicans ſpiritū columbæ corpore lapſum deſediſſe ſuper dominum. Qui ſpiritus cum hoc eſſet, tam uere erat & columba, quā & ſpiritus: nec interfecerat ſubſtantiam propriā, adſumpta ſubſtantia extranea. Sed quæris corpus columbæ ubi ſit reſumpto ſpiritu in

b 2 coelū

coelum. Aequae angelorum, & eadē ratione interceptum est, quia & editū fuerat. Si uidisses cū de nihilo proferebatur, scisses, cū in nihilū subducebatur. Si non fuit initium uisibile, nec finis. Tamē corporis soliditas erat, quo momento corpus uidebatur. Non potest non fuisse quod scriptum est. Igitur si neq; ut impossibilem, neq; ut periculosam deo repudias corporationem, superest ut quasi indignam reſicias & accuses. Ab ipsa quidem exorsus natiuitate petora. Age iam spurcitas genitalium in utero elementorum, humoris & sanguinis, foeda coagula carnis ex eodem coeno alenda, per nouē menses describe. Vterum de die insolescentem, grauē, anxium, nexum, totum incertum libidinibus fastidij & gulæ. Inuere iam & in ipsum mulieris enitenti pudorem, uel pro periculo honorandum, uel pro natura religiosum. Horres utiq; & infantem cum suis impedimentis, profusum utiq; & oblitum. Dedignaberis quod pannis dirigitur, quod unctionibus formatur, quod blanditijs deridetur. Hanc * uenationem o Mārion naturæ despuis. Et quomodo natus es, odisti nascentem hominem & quomodo diligis aliquem? te quidem planē non amasti: cum ab ecclesia & fide CHRISTI recessisti. Sed uideris si tibi displices, aut si aliter natus. Et certe CHRISTVS dilexit hominem illum in immunditijs, in utero coagulatum, illum per pudenda prolatum, illum per ludibria nutritum. Propter eum descendit: propter eum praedicauit: propter eum omni se humilitate deiecit usq; ad mortem; & mortem crucis amauit utiq; quē magno redemit. Si CHRISTVS creator eius est, suum merito amauit: si ab alio deo est, magis adamauit, quando alienum redemit. Amauit ergo cum homine etiam natiuitatem, etiā carnem eius. Nihil amari potest sine eo per quod est, id quod est. Aut aufer natiuitatem, & exhibe hominem. Adime carnem, & praesta quem deus redemit. Si haec sunt homo quem deus redemit, tu haec erubescenda illi facis, quae redemit & indigna: quae nisi dilexisset, nō redemisset. Natiuitate reformata regeneratione coelesti, carnem ab omni uexatione restituit. Leprosam emaculat, caecam perluminat, paralyticā redintegrat, demoniacam expiat, mortuam resuscitat, & nasci in illam erubescit. Si reuera de lupa, aut sue, aut uacca, prodire uoluisset: & feræ aut pecoris corpore indutus regnū coelorum praedicaret tua, opinor, illi cēsurā praescriberet. Turpe hoc deo, & indignum hoc dei filio & stultum. Propterea qui ita credat, sit. Planē stultum, si de nostro sensu iudicemus deum. Sed circūspice Mārion, si tamen non delesti. Stulta mundi elegit deus, ut confundat sapientes. Quae nam haec stulta sunt, conuersio hominis ad cultum ueri dei, reiectio erroris, disciplina iustitiae, pudicitiae, paciētia, misericordiae, innocentiae. omnia haec quidem stulta non sunt. Quare ergo de quibus dixerit. Et si te praesumpseris inuenisse, non erit iam stultum credere in deum, natū & quidem ex uirgine: & quidem carneum, qui per illas naturae contumelias uoluntatus sit. Dicat haec aliquis stulta non esse: & alia sint, quae deus in regenerationem ele-

Als * uenationem

tionē elegerit sapientiæ secularis. Et tamen apud illam facilius creditur, Iupiter taurus factus aut cygnus, quàm uere homo CHRISTVS peries Marcionem. Sunt planè & alia tam stulta, quæ pertinent ad contumelias & passionēs dei. Aut prudētiam dicam deum crucifixū? Aufers hoc quoq; Marcion, imò hoc potius. Quid enim indignius deo? quid magis erubescendum, nasci, an mori? Carnem gestare, an crucem? circūcidi an suffigi? educari, an sepeliri? in præsepe deponi, an in monumentum recondi? Sapientior eris, si nec ista credideris. Sed non eris sapiens, nisi stultus seculo fueris, dei stulta credendo. An ideo passionēs à CHRISTO non rescidisti, quia ut phantasma uacabat ad sensum earum. Diximus retro æque illum & natiuitatis & infantiae imaginarium imaginariæ, uacua ludibria subire potuisse. Sed iam hic responde interfecto ueritatis. Nōne uere crucifixus est deus? nōne uere mortuus, & uere crucifixus? nōne uere resuscitatus? Vt uere scilicet mortuus. Falsò statuit inter nos scire Paulus tantum crucifixum: falsò sepultum ingessit, falsò resuscitatum inculcauit. Falsa est igitur & fides nostra, & phantasma est totum quod speramus à CHRISTO. Scelestissime hominum, qui interemptores excusas dei. Nihil enim ab eis passus est CHRISTVS, si nihil uere est passus. Parce unicæ spei totius orbis, qui destruis necessarium decus fidei. Quodcunque deo indignum est, mihi expedit. Saluus sum, si non confundar de domino meo. Qui me, inquit, confusus fuerit, confundar & ego eius. Alias non inuenio materias confusionis, quæ me per contemptum ruboris probent, bene impudentem, & feliciter stultum: Natus est dei filius non pudet, quia pudendum est. Et mortuus est dei filius. Prorsus credibile est, quia ineptum est: & sepultus, resurrexit. Certum est, quia impossibile. Sed hæc quomodo in illo uera erunt, si ipse non fuit uerus, si non uere habuit in se quod figeretur, quod moreretur, quod sepeliretur & resuscitaretur? carnem scilicet hanc sanguine suffusam, ossibus substructam, neruis intextam, uenis implexam, quæ nasci & mori nouit, humanam sine dubio, ut natam de homine. Ideo quia mortalis hæc est, in CHRISTO homo & filius hominis. Aut cur homo CHRISTVS, & filius hominis, si nihil hominis & nihil ex homine? nisi si aut aliud est homo quæ caro: aut aliud de caro hominis, quàm ex homine: aut aliud MARIA, quàm homo. *Deus Marcionis aut aliter non diceretur homo CHRISTVS sine carne: nec hominis filius sine aliquo parente homine: sicut nec deus sine spiritu dei, nec dei filius sine deo patre. Ita utriusq; substantiæ census hominē & deum exhibuit. Hinc natum, inde non natum: hinc carneum, inde spiritalem: hinc infirmum, inde præfortem: hinc morientem, inde uiuentē. Quæ proprietas cōditionum, diuinæ & humanæ æqua uti quæ naturæ ueritate distincta est, eadem fide spiritus & caro: uirtutes spiritum dei, passionēs carnem hominis probauerunt. Si uirtutes non sine spiritu, proinde & passionēs non sine carne. Si caro cum passionibus ficta, & spiritus ergo cum uirtutibus

tutibus falsus. Quid dimidias mendatio CHRISTVM: totus ueritas fuit. *Als * credi.* Maluit, * crede, nasci, quàm ex aliqua parte mentiri. Et quidē in semetipsum ut carnem gestaret, sine ossibus duram, sine musculis solidam, sine sanguine cruentam, sine tunica uestitam, sine fame esurientem, sine dentibus edentem, sine lingua loquentem: ut phantasma auribus fuerit sermo eius p̄ imaginem uocis. Fuit itaq̃ phantasma etiā post resurrectionē, cū manus & pedes suos, discipulis inspiciendos offert: aspice, dicens, quod ego sum: quia spiritus ossa non habet, sicut me habentem uidetis: sine dubio manus & pedes & ossa, quæ spiritus non habet, sed caro. Quomodo hanc uocem interpretaris Marcion: quia deo optimo, & simplici, & bono tantum infers

*Als * Ecce.* IESVM: * Ecce fallit & decipit, & circumuenit o m̄nium oculos, omniū sensus, omnium accessus, & contactus. Ergo iam CHRISTVM non de cœlo deferre debuēras, sed de aliquo circulatorio cœtu: nec deum præter hominē sed magum hominem: nec salutis pontificem, sed spectaculi artificem: nec mortuorum suscitatore, sed uiuorum auocatore. Nisi quod & si magus fuit, natus est. Sed quid iam discentes Pontici illius, supra magistrum sapere compulsi, concedunt CHRISTO carnis ueritatem, sine præiudicio tamen renuendæ natiuitatis. Flabuerit, inquiunt, carnem, dum omnino non natam * paruimus. Igitur de calcaria (quod dici solet) in carbonariā à Marcione ad Apellen, qui posteaquàm à disciplina Marcionis * in muliere lapsus, & dehinc in uirgine Philumene spiritu euersus est, solidū CHRISTI corpus & sine natiuitate suscepit ab ea: prædicans ut angelus quidem illi Philumenes. Eadem uoce Apostolus respondebit: quia ipsum illum iam tunc præcinebat, dicens: Etiam si angelus de cœlis aliter euāgelizauerit uobis, quàm nos euāgelizauimus, anathema sit. His uero qui insuper argumentantur, nōs resistimus. Confitentur uere corpus habuisse CHRISTVM: unde materia, si non ex ea qualitate, in qua uidebatur: Vnde corpus, si non caro corpus: Vnde caro, si non nata: quia nasci haberet ea futura quæ nascitur. De syderibus, inquiunt, & de substantijs superioris mundi mutuatus est carnem. Et utiq̃ proponunt non esse mirandum corpus sine natiuitate, cum & apud nos angelis licuerit, nulla uteri opera in carnē processisse. Agnoscimus quidem ita relatum, sed tamen quale est ut alterius regulæ fides, ab ea fide quam impugnatur * instruendum argumentationibus suis mutuetur. Quid illi cum Moyse, qui deum Moyse reijcit: Si alius deus est, aliter sint res eius. Et utantur hæretici omnes scripturis eius, cuius utuntur etiam mundo. Erit illis hoc quoq̃ in testimonium iudicij, quod de exemplis ipsius blasphemias suas instruunt. Facile est ueritati etiam nihil tale aduersus eos præscribenti obtinere. Igitur qui carnem CHRISTI ad exemplum proponunt angelorum: non natam dicentes scilicet carneā: comparent uelim & causas tam CHRISTI, quàm & angelorum, ob quas in carnem * processerunt. Nullus unquam angelus ideo descendit ut crucifigeretur, ut mortem

*Marcionē intelligit oriundū ex Ponto. Discipulos uocat discipulos, ut supra. Forte legendum * paruifacimus. Prouerbiū. Als * in mulierē carne.*

*Als * instrumentum*

*Als * uenerunt.*

ut mortem experiretur, ut à morte resuscitaretur. Si nunquam eiusmodi fu-
it causa angelorum corporandorum, habes causam cur non nascendo ac-
ceperint carnem. Non uenerant mori, ideo nec nasci. At uero CHRISTVS
mori missus, nasci quoque necessario habuit, ut mori posset. Non enim mori
solet, nisi quod nascitur. Mutuū debitum est inter se, natiuitati cū mor-
talitate. Forma moriendi, causa nascendi est. Si propter id quod moritur
mortuus est CHRISTVS, id autem moritur quod & nascitur: consequens
autem erat, imò præcedens, ut æque nasceretur propter id quod nascitur:
quia propter id ipsum mori habebat. Quod quia id quod nascitur, mori-
tur: non competebat non nasci, pro quo mori competebat? Atqui tunc
quoque inter illos angelos ipse dominus apparuit Abrahæ sive natiuita-
te, cum carne scilicet, pro eadem causæ diuersitate. Sed uos hoc non recipi-
tis, non eum CHRISTVM recipientes: quia iam tunc & adloqui, & libera-
re, & iudicare humanum genus ediscebat in carnis habitu nō natæ adhuc
quia nondum morituræ, nisi prius & natiuitas eius & mortalitas adnūcia-
rentur. Igitur probent angelos illos de syderibus accepisse substantiam car-
nis: si non probant, quia nec scriptum est, nec CHRISTI caro inde erit, cui
angelorum accommodant exemplum. Constat angelos carnem non pro-
priam gestasse, utputa natura substantiæ spiritualis: et si corporis alicuius,
sui tamen generis, in carnem autem humanam transfigurabiles ad tēpus,
ut uideri & congregari cum hominibus possent. Igitur cum relatum non sit,
unde sumpserint carnem, relinquitur intellectui nostro, non dubitare, hoc
esse proprium angelicæ potestatis ex nulla materia corpus sibi sumere: quā-
to magis inquis ex aliqua certum est: sed nihil de eo constat, quia scri-
ptura non exhibet. Caterum quia ualent facere semetipsos quod natura
non sunt, cur non ualeāt & ex nulla substantiam facere: si fiunt quod non
sunt, cur non ex eo fiant quod non est? Quod autem non est, cum fit, ex ni-
hilo est. Propterea nec requiritur, nec ostenditur, quid postea factū sit cor-
poribus illorum. Quod de nihilo fuit, nihil factū est. Possunt nihil ipsum
conuertere in carnem, qui semetipsos potuerunt conuertere in carnē. Plus
est naturam demutare, quàm facere materiam. Sed si de materia necesse
fuiſſet angelos sumpſiſſe carnem, credibilius utique est de terrena mate-
ria, quàm de ullo genere cœlestium substantiarum. Cum adeo terrenæ
qualitatis extiterit, ut terrenis pabulis pasta sit. Nunc sic quoque syde-
rea * eadem modo terrenis pabulis pasta, quando terrena non esset, quo
terrena cœlestibus pasta est, quando cœlestis non esset. Legimus enim,
manna esui populo fuisse: Panem, inquit, angelorum edit homo. Non
tamen infringitur semel separata conditio dominicæ carnis, ex causa alte-
rius dispositionis. Homo uere futurus usque ad mortem, eam carnem
oportebat, indueret: cuius est mors. Eam porrò carnem, cuius est mors,
natiuitas antecedit. Sed quotiens de natiuitate contenditur, omnes

Als * cœlestis.

*Signat librū contra
Marcionē quartum,
ut puto.*

*Als *reptos*

*Als *tentatoris.*

*Als *uacauisset.*

qui respuunt eam ut præiudicantem de carnis in CHRISTO ueritate ipsum deum uolunt negare esse natum, quod dixerit, Quæ mihi mater, & qui mihi fratres? Audiat igitur & Apelles quid iam responsum sit à nobis Marcioni, eo libello, quo euangelium ipsius prouocauimus: considerandā scilicet materiam pronuntiationis istius. Primo quidem nunquam quisquam adnunciasset illi matrem & fratres eius foris stare: qui nō certus esset habere illum matrem & fratres, & ipsos esse quos tunc nunciabat, uel tetro cognitos, uel tunc ibidem *compertos. Licet propterea abstulerint hærefes istæ de euangelio, quod & creditum patrem eius Ioseph fabrum, & matrem Mariam, & fratres, & sorores eius optime notos sibi esse dicebāt, qui mirabantur doctrinam eius: sed tentandi gratia nunciauerant ei matrē & fratres, quos non habebat. Hoc quidem scriptura non dicit, aliās non tacēs, cum quid tentationis gratia factum est circa eum. Ecce, inquit, surrexit legis doctor, tentans eum. Et alibi: Et accesserūt ad eum pharisæi, tentātes quod nemo prohibebat. Hic quoq; significari, tentandi gratia factum. Non recipio quod extra scripturam de tuo inferis. Dehinc materia tentatiōis debet subesse; quid tērandū putauerūt in illo, utiq; natus ne esset, an nō? Si enim hoc negauit responsio eius, hoc captauit nunciatio *tentaris. Sed nulla tentatio tendens ad agnitionem eius, de quo dubitando tentat, ita subito proccedit, ut non ante præcedat quæstio, quæ dubitationem inferens cogat tentationem. Porro si nusquam de natiuitate CHRISTI uolutatum est, quid tu argumentaris uoluisset illos per tentationem sciscitari, quod nunquam pduxerunt in quæstionem. Eō adijcimus etiam, si tentandus esset de natiuitate: nō utiq; hoc modo tentaretur, earum personarum adnuntiatiōe, quæ poterant etiam nato CHRISTO non fuisse. Omnes nascimur, & tamē nō omnes aut fratres habemus, aut matrem. Adhuc potest & patrē magis habere quàm matrem, & auunculos magis quàm fratres; adeo non competit tentatio natiuitatis, quam licebat & sine matris, & sine fratrum nominatione constare. Facilius planè est, ut certi illum & matrem & fratres habere, diuinitatem potius tentauerint eius quàm natiuitatem, an intus agens, sciret quid foris esset, mendatio potius præsentia eorum, qui in præsentia nō erāt nisi quod & si *uacauisset tentationis ingenium, poterat euenire ut quos illi nunciabant foris stare, ille eos sciret absentes esse, uel uoletudinis, uel negotij, uel peregrinationis nota iam necessitate. Nemo tentat eo modo, quo posse se sciat ruborem tentationis referre. Nulla igitur materia tentationis competente, liberatur simplicitas nunciatoris, quod uere mater & fratres eius superuenissent. Sed quæ ratio responsi matrem & fratres ad præsens negantis, discat etiam Apelles. Fratres domini non crediderant in illum: sicut & in euangelio ante Marcionem edito continetur. Mater æque non demonstratur adhæsisse illi, cum Marthæ & Mariæ aliæ in commercio eius frequententur. Hoc denique in loco apparet incre-

paret incredulitas eorum, cum is doceret viam uitæ, cum dei regnum prædicaret, cum languoribus & uitijs. medendis operaretur, extraneis defixis in illum, tam proximi aberant. Denique superueniunt, & foris subsistunt, nec introeunt non computantes scilicet quid intus ageretur, nec sustinent saltem, quasi * necessarius aliquid adferrent eo quod ille tum maxime agebat: sed amplius interpellant, & à tanto opere reuocatum uolunt. **Necessarius cōparatiuum est.*

Oro te Apelles, uel tu Marcion, si forte tabula ludens, uel de histrionibus, aut aurigis contendens, tali nuncio auocareris: nonne dixisses, quæ mihi mater, aut quæ fratres? deum prædicans & probans CHRISTVS, legem & prophetas adimplens, tanti retro æui caliginem dispargens, indigne usus est hoc dicto ad percutiendam incredulitatem foris stantium, uel ad excutiendam importunitatem ab opere reuocatum? Ceterum ad negandam natiuitatem, alius necessarius fuisset ei locus, & tempus, & ordo sermonis: non eius qui possit pronunciarī etiam ab eo, cui & mater esset & fratres, cum indignatio parentes non neget, sed obiurget. Denique potiores fecit alios, & meritum prælationis ostendens, audientiam scilicet uerbi, demonstrat qua conditione negauerit matrem & fratres. Qua enim alios sibi adoptauit, qui ei adhaerebant: ea abnegauit illos, qui ab eo absistebant. Solet etiam adimplere CHRISTVS quod alios docet. Quale ergo erat, si docens non tanti facere matrem aut fratres, quanti dei uerbum, ipse dei uerbū nūciata matre & fraternitate defereret? Negauit itaque parentes, quomodo docuit negandos pro dei opere. Sed aliās figura est synagogæ in matre abiuncta, & Iudæorum in fratribus incredulis. Foris erat in illis Israël: discipuli autem noui intus audientes, & credentes, & coherentes CHRISTO, ecclesiam deliniabant: quam potiolem matrem, & digniorem fraternitatem, recusato carnali genere * nuncupant. Eodem sensu denique & illi exclamationi respondit, non matris uterum & ubera negās, sed feliciores designās, qui uerbum dei audiunt. Solis istis capitulis, quibus maxime instructi uidentur, sibi Marcion & Apelles secundum ueritatem integri & incorrupti euangelij interpretatis, satis esse debuerat, ad probationem carnis humanæ in CHRISTO, per defensionē natiuitatis. Sed quoniā & isti * Apelladani carnis ignominiam prætendunt maxime, quam uolunt ab igneo illo præside mali sollicitatis animabus abstractam: & idcirco indignā CHRISTO, & idcirco de syderibus illi substantiā cōpetisse, debeo illos de sua paratura repercutere. Angelum quendam indytum nominant, qui mundū hunc instituerit, & instituto eo poenitentiam admiserit. Et hoc suo loco tractauimus. Nam est nobis aduersus illos libellus. An qui spiritum & uoluntatem & uirtutem CHRISTI habuerit ad ea opera, dignum aliquid poenitentia fecerit, cum angelum etiam de figura erraticæ ouis interpretentur. Teste igitur poenitentia institutoris sui delictum erit mundus, siquidem omnis poenitentia confessio est delicti, quia locum non habet nisi in delicto. Si min

*Ap: *nuncupant.*

*Ap: *Apelliadi.*

Libellus Tertulliani aduersus Apellias.

cto. Si mundus delictum est, quia corpus & membra, delictum erit proinde & coelum & coelestia cum coelo. Si coelestia, & quicquid inde conceptum platūq; est: mala arbor malos fructus adat, necesse est. Caro igitur CHRISTI de coelestibus structa, de peccatis constitit elementis, peccatrix de peccatorio censu: & par erit eius substantia, id est nostrae, quam ut peccatricem CHRISTVS dedignatur induere. Ita si nihil de ignominia interest, aut aliam purioris notae materiam excogitent CHRISTO, quibus displicet nostra. Aut eam cognoscant, qua etiam coelesti melior esse non potuit. Legimus planè, primus homo de terrae limo, secundus homo de coelo. Non tamen ad materiae differentiam spectat, sed tantum terrenae retro substantiae carnis, primi hominis, id est ADAE, coelestem de spiritu substantiam opponit, secundi hominis, id est CHRISTI. Et adeo ad spiritum, non ad carnem coelestem hominem refert: ut quos sic comparat, constet in hac carne terrena, coelestes fieri, spiritu scilicet. Quod si secundum carnem quoque coelestis CHRISTVS, non compararentur illi non secundum carnem coelestes. Si ergo fiunt coelestes qualis est CHRISTVS, terrenam carnis substantiam gestant. Hic quoque confirmatur ipsum etiam CHRISTVM in carne terrena fuisse coelestem, sicut sunt qui ei adaequantur. Praetendimus adhuc, nihil quod ex alio acceptum sit, ut aliud sit quam id de quo sit acceptum: ita in totum aliud est, cui non suggerat unde sit acceptum. Omnis materia sine testimonio originis suae non est, & si demutetur in nouam proprietatem. Ipsum certe corpus hoc nostrum quod de limo figulatum, etiam ad fabulas nationum ueritas transmisit, utrumque originis elementum confitetur. Carne terrenam, sanguine aquanā: licet alia sit facies qualitatis. Hoc est quod ex alio aliud fit. Ceterum quid est sanguis quam ruber humor: quid caro quam terra conuersa in figuras suas? Considera singulas qualitates, musculos ut glebas, ossa ut saxa, etiam circum papillas calculos quosdam. Aspice neruorum tenaces connexus, ut traduces radicum: & uenarum ramosos discursus, ut ambages riuorum. Et lanugines ut muscos, & comam ut cespitem, & ipsos medullarum in abdito thesauros, ut metalla carnis. Haec omnia terrenae originis signa & in CHRISTO fuerunt: haec sunt quae illum dei filium coelauere, non aliis tantummodo hominem existimatum, quam ex humani substantia corporis. Aut adite aliquid in illo coeleste de Septentrionibus, & Vergilijs, & Siculis emendatum. Nam quae enumerauimus, adeo terrenae testimonia carnis sunt, ut & nostrae. Sed nihil nouum, nihil peregrinum deprehendo. Denique uerbis tantummodo & factis, doctrina & uirtute sola CHRISTI homines obstupecebant. Notaretur etiam carnis in illo nouitas miraculo habita. Sed carnis terrenae non mira conditio: ipsa erat quae cetera eius miranda faciebat, cum diceret: Vnde huius doctrina & signa ista. etiam despicientium formam eius, haec erat uox. Adeo nec humanae honestatis corpus fuit, nedum coelestis claritatis. Tacentibus apud uos quoque propheta

Als * peccati.

Als * coelestis

Als * fuculis.

quoque prophetis de ignobili aspectu eius, ipsae passiones, ipsaeque contumeliae loquuntur. Passiones quidem humanam carnem, contumeliae uero inhonestam probauere. An ausus esset aliquis ungue summo perstringere corpus nouum, *ullam sputaminibus contaminare faciem nisi mererem? Quid *Alis *illam.* dicis coelestem carnem, quam unde coelestem intelligas, non habes? Quid terrenam negas, quam unde terrenam agnoscas, habes? Esuriit sub diabolo, sitiit sub Samaritide, lachrymatur super Lazarum, trepidat ad mortem. Caro enim, inquit, infirma. Sanguinem fudit postremo. Haec sunt, opinor, signa coelestia. Sed quomodo inquam contemni & pati posset, sicut & dixi, siquid in illa carne coelesti generositate radiasset. Ex hoc ergo conuincimus nihil in illa de coelis fuisse, propterea ut contemni & pati posset. Conuertor ad illos aequae sibi prudentes, qui carnem Christi animalē affirmant, quod anima caro sit facta, ergo & caro anima. Et sicut caro animalis, ita & anima carnalis. Et hic itaque causas requiro, si ut animam saluam faceret in semetipso suscepit animam Christus: quia salua non esset nisi per ipsum, dum in ipso non uideo cur eam carnem fecerit animale, induendo carnem, quasi aliter animam saluam facere non posset, nisi carneam factam. Cum enim nostras animas non tantum non carneas, sed etiam in carne, disiunctas saluas praestet: quanto magis illam, quam ipse suscepit, etiam non carneam redigere potuit in salutem. Item cum praesumat non carnis, sed animae nostrae solius liberandae causa processisse Christum: primo quam absurdum est, ut animam solam liberaturus, id genus corporis eam fecerit, quod non erat liberaturus. Deinde si animas nostras per illam quam gestauit liberare susceperat, illam quoque quam gestauit, nostram gestasse debuerat: id est, nostrae formae, cuiuscumque formae est in occulto anima nostra, non tamen carneae. Caeterum non nostram animam liberauit, si carneam habuit: nostra enim carnea non est. Porro si non nostram liberauit, nihil ad nos: quia carnea non est, quia non nostram liberauit. Sed nec liberanda erat, quae non erat nostra, ut scilicet carnea: non enim periditabatur, si non erat nostra: id est, non carnea: sed liberatam constat illam. Ergo non fuit carnea, & fuit nostra, * si ea fuit *Alis * si ea non fuit quae liberaretur quomodo periditabatur.* quae liberaretur, quoniam periditabatur. Iam ergo si anima non fuit carnalis in Christo, nec caro potest animalis fuisse. Sed aliam argumentationem eorum conuenimus, exigentes cur animale carnem subeundo Christus, animam carnalem uideatur habuisse. Deus enim, inquit, gestauit animam uisibilem hominibus exhibere, faciendo eam corpus, quae retro inuisibilis existerit. Natura nihil, nec semetipsam uidens, praeter impedimento carnis huius, ut etiam disceptaretur, nata est anima an non? Itaque animam corpus effectam in Christo, ut eam & nascentem & morientem, & quod sit amplius, resurgentem uideremus. Ex hoc autem quale erit, ut per carnem demonstraretur anima sibi aut nobis, quae per carnem non poterat agnosci, ut sic ostenderetur: dum id sit cui latebat, id est, caro: tenebras uidelicet accepit, ut lucere possit. Denique ad hoc prius retractemus, an isto modo ostendenda fuerit anima, an in totum in-

totum inuisibilem eam retro allegēt, utrum quasi incorporalem: an etiam habentē aliquod genus corporis proprii: & tamen cum inuisibilem dicant corporalem eam constituunt, habentem quod inuisibile sit. Nihil enim habens inuisibile, quomodo potest inuisibilis dici: sed ne esse quidem potest
als nihil.* *nisi habens per quod sit. Cum autē sit, habeat necesse est aliquid, p quod est. Si aliquid per quod est, hoc erit corpus eius. Omne quod est, corpus est sui generis: nihil est incorporale, nihil quod non est. Habente igitur anima inuisibile corpus, qui uisibilem eam facere suscepit, utiq; dignius id eius uisibile fecisse, quod inuisibile habebatur. Quia nec hic mendacium, aut infirmitas deo competit. Mendacium, si aliud animā quā quod erat demonstrauit. Infirmitas, si id quod erat demonstrare non ualuit. Nemo ostendere uolens hominem, cassidem aut personā ei inducit. Hoc autē factum est animale, si in carne conuersam alienā induit superficiem. Sed & si incorporalis anima deputetur, ut aliqua uis rationis occulta sit quidē anima, corpus tamen nō sit, quicquid est anima. Proinde impossibile deo nō erat, & proposito ei⁹ congruētius competebat, noua aliqua corporis specie eam demonstrare, quā ista cōmuni omniū, alterius iam noticiā: ne sine causa uisibilem, ex inuisibili facere gestisset animam, istis scilicet quāstionibus oportunam, per carnis humanæ defensionem. Sed nō poterat CHRIS-
 TVS inter homines, nisi homo uidēri. Redde igitur CHRISTO fidē suā: ut qui homo uoluerit incedere, animam quoq; humanæ conditionis ostēderit: non faciens eam carneam, sed induens eam carne. Ostēsa sit nūc anima per carnem, si constiterit illam ostendendam, * quomodo fuisse: id est, incognitam sibi & nobis. Quāq; in hoc uana distinctio est, quasi nos seorsum ab anima simus, cum totū quod sumus anima sit. Deniq; sine anima nihil sumus: ne hominis quidem, sed cadaueris nomen. Si ergo ignoramus animam, ipsa se ignorat. Ita superest hoc solūmodo inspicere, an se anima ignorarit, ut nota quo modo fieret. Opinor sensualis est animæ natura. Adeo nihil animale sine sensu, nihil sensuale sine anima. Et ut* pressius dixerim, animæ anima sensus est. Igitur cū omnibus anima sentire præstet, & ipsa sentiat omniū etiā sensus, nedū qualitates, qui uerisimile est, ut ipsa sensum sui ab initio sortita nō sit: Vnde illi scire quod interdum sibi sit necessarium, ex naturalium necessitate, si non scit suam qualitatem, cui quid necessariū est: Hoc quidem in omni anima recognoscere est, noticiā sui dico, sine qua noticia sui nulla anima se ministrare potuisset. Puto autē magis hominem animal solum rationale computes & animam esse sortitum, quæ illum faciat animal rationale: ipsa in primis rationalis quæ efficit hominem rationale animal, si ipsa rationem suam nescit, ignorans semet ipsam. Sed adeo non ignorat, ut autorem & arbitrum & statum suum norit. Nihil adhuc de deo discēs, deum nominat. Nihil adhuc de iudicio eius admittens, deo cōmendare se didicit. Nihil magis audiens, quā spem nullā esse post mortem, & bene & male defuncto cuiq; imprecatur. Plenius hæc
 prosequitur

prosequitur libellus, quem scripsimus de testimonio animæ. Alioquin si anima semetipsam ignorans erat ab initio, nihil à CHRISTO cognouisse debuerat, nisi qualis esset. Nunc autem non effigiem suam didicit à CHRISTO, sed salutem. Propterea filius dei descendit, & animam subiit: non ut ipsa se anima cognosceret in CHRISTO, sed ut CHRISTVM in semetipsa. Non enim se ignorando de salute periditatur, sed dei uerbū. Vita, inquit, manifestata est, non anima. Et ueni, inquit, animā saluam facere. Nō dixit, ostendere. Ignorabamus nimirum animam, licet inuisibilem nasci & mori, nisi corporaliter exhiberetur. Ignorauimus planè resurrectionem cum carne: hoc erit quod CHRISTVS manifestauit. Sed & hoc non aliter in se, quā in Lazaro aliquo, cuius caro nō erat animalis, ita nec anima carnalis. Quid ergo amplius innotuit nobis, de animæ * ignorantia retro dispositione? *Alis * ignorate.* quid inuisibile eius fuit, quod uisibilitatē per carnem desideraret? Caro facta est anima, ut anima ostenderetur. Nunquid ergo & caro anima facta est, ut caro manifestaretur? Si caro anima est, iam non anima est, sed caro. Si anima caro est, iam nō caro est, sed anima. Vbi ergo caro, & ubi anima est, alterutrum facta est. Imò si neutrum sunt, dum alterutrum alterū fiūt, certe peruersissimum, ut carnem nominantes, animam intelligamus: & animam significantes, carnem interpretemur. Omnia periditabuntur aliter accipi quā sunt, & amittere quod sunt, dum aliter accipiūtur. Si aliter quā sunt, cognominantur: fides nominum, salus est proprietatum. Etiam cū de mutantur qualitates, accipiunt uocabulorū possessiones. Verbi gratia: Argilla excocta, testæ uocabulum suscipit. Nec cōmunicat cum uocabulo pristini generis, quia nec cum ipso genere. Proinde & anima CHRISTI caro facta, non potest non id esse quod facta est, & id nō esse quod fuerit, aliud scilicet facta. Et quoniam proximum adhibuimus exemplum plenius cōutemur. Certe enim testa ex argilla unum est corpus, unumq; uocabulum unius scilicet corporis. Nec potest testa dici & argilla: quia quod fuit, non est: non adhæret. Ergo & anima caro facta uniformis, solidata: sed singularitas tuta est, & indiscreta substantia. In CHRISTO uero inuenimus animā & carnē simplicibus & nudis uocabilis æditas, id est animā animā, & carnem carnem: nusq; animā carnem, aut carnem animam: quando ita nominari debuissent, si ita fuissent. Sed etiā sibi quāq; substantiam diuise pronuntiata sub ipso, utiq; pro duarum qualitatum distinctione seorsum animam, & seorsum carnem. Quid anxia est, inquit, anima mea usq; ad mortem. & Panis quē ego dedero pro salute mundi, caro mea est. Porro si anima caro fuisset, unum esset in CHRISTO carnea anima, aut caro animalis. At cum diuidit species, carnem & animam, duo ostendit. Si duo, iam non unum: si non unum, iam nec anima carnalis, nec caro animalis. Vnū enim est anima caro, aut caro anima. Nisi & seorsum aliam gestabat animā, præter eam quæ caro erat: & aliam circumferebat carnem, præter illā quæ anima erat. Quod si una caro, & una anima, illa tristis usq; ad mortem: & illa

c panis pro

panis pro mundi salute, saluus est numerus duarum substantiarum, in suo genere distantium, excludens carneæ animæ unicam speciem. Sed angelū, aiunt, gestauit CHRISTVS. Qua ratione? qua & hominem. Eadem ergo est & causa, ut hominem gestaret. CHRISTVS salus hominis fuit, causa scilicet ad restituendum quod perierat. Homo perierat, hominē restitui oportuerat. Vt angelum gestaret CHRISTVS, nihil tale de causa est. Nā & si angelis perditio reputatur, in ignem præparatum diabolo & angelis eius, nūquam tamen illis restitutio repromissa est. Nullum mandatū de salute angelorū suscepit CHRISTVS à patre. Quod pater neq; repromisit, neq; mādauit, CHRISTVS administrare non potuit. Cui igitur rei angelum quoq; gestauit, nisi ut satellitem fortem, cum quo salutē hominis operaretur. ideo reus enim non erat dei filius, qui solus hominem liberaret, à solo & singulari serpente deiectum. Ergo iam non unus deus, nec unus saluator, si duo salutis artifices, & utique alter altero indigens. An uero ut per angelū liberaret hominem? cur ergo descendit ad id quod per angelum erat expediturus? Si per angelum, quid & ipse? Si per se, quid & angelus? Dictus est quidem magni consilij angelus, id est nuncius: officij, non naturæ uocabulo. Magnum enim cogitatum patris, super hominis scilicet restitutione, adnunciaturus seculo erat. Non ideo tamen sic angelus intelligendus, ut aliqui. Gabriël aut Michaël. Nam & filius à domino uinæ mittitur ad cultores, si cut & famuli, de fructibus petitem. Sed non propterea unus ex famulis deputabitur filius: quia famulorum successit officio. Facilius ergo dicam, si forte ipsum filium angelum, id est nūcium patris, q̄ angelum in filio. Sed cum de filio ipso sit pronunciatum, minuiſti eum modico quid citra angelos, quomodo uidebitur angelum induisse, sic infra angelos diminutus, dū homo fit, quā caro & anima & filius hominis? Quia autē spiritus dei & uirtus altissimi, non potest infra angelos haberi, deus scilicet & dei filius, quanto ergo dum hominem gestat minor angelis factus est, quanto dum angelum gestat. Poterit hæc opinio Ebioni conuenire, qui nudum hominem & tantum ex semine Dauid, non idem & dei filium constituit IESVM. Planè prophetis aliquo gloriosiore, ut ita in illo angelum fuisse edicat, quemadmodū in aliquo Zacharia, nisi quod CHRISTO nuncq; est dictū: & ait mihi angelus, qui in me loquebatur. Sed nec quotidianū illud omniū pphetarum: Hæc dicit dominus, Ipse enim erat dominus corā ex sua autoritate pronuncians. Ego autē dico uobis: Quid ultra? ad hæc Esaiam exclamantē audi. Non angelus neq; legatus, sed ipse dominus saluos eos fecit. Licuit & Valentino ex priuilegio hæretico carnem CHRISTI spiritalem cōminisci. Quiduis eā fingere potuit, quisquis humanā credere noluit. Quādo quod ad omnes dictū est: si humana nōn fuit, nec ex homine: non uideo ex qua substantia ipse CHRISTVS hominē & filium hominis pronunciarit. Nūc autem uultis occidere hominē, ueritatem ad uos locutum. Et dominus est sabbati filius hominis. De ipso enim Esaias: Homo in plaga, & sciens ferre imbecillitatem

imbecillitatem. Et Hieremias: Et homo est, & quis cognouit illum? Et Daniel: Et super nubes tanq̃ filius hominis. Etia Paulus apostolus: Mediator dei & hominum, homo CHRISTVS IESVS. Item Petrus in actis Apostolorum: IESVM Nazarenum uirum uobis à deo destinatu, utiq̃ hominem. Hæc sola sufficere uice præscriptionis debuerunt ad testimonium carnis humanæ & ex homine sumptæ, & non spiritalis, sicut nec animalis, nec sydereæ, nec imaginariæ, si sine studio & artificio contentionis hæreses esse potuissent. Nam ut penes quendā ex Valentini ratione legi, primo nō putant terrenā CHRISTO substantiā informatā: ne deterior angelis dñs deprehendatur, qui non terrenæ carnis extiterit. Dehinc quod oporteret similem nostri carnem similiter nasci, non de spiritu, nec de deo, sed ex uiri uolūtate. Et cur non de corruptela? sed de incorruptela, & quare non, sicut & illa resurrexit, & in cœlo resumpta est, ita & nostra par eius statim adsumitur. Aut cur illa par nostræ non æque in terram dissoluta est? Talia ethnici uoluebant. Ergo dei filius intantum humilitatis exhaustus: & resurrexit in exemplum spei nostræ, cur nihil tale de nobis probatum est? Merito ethnici talia, sed merito & hæretici. Nūquid em̃ inter illos distat? nisi quod ethnici non credendo credunt. At hæretici credendo non credūt. Legunt deniq̃ minora sti eum modico citra angelos, & negant inferiorem substantiā CHRISTI, nec hominem se, sed uermem pronunciantis, qui nec formā habuit, nec speciem, sed forma eius ignobilis, despecta, citra omnes homines. Homo in plaga, & sciens ferre imbecillitatem. Agnoscunt hominē deo mixtum, & negant hominē. Mortuū credunt, & quod est mortuū ex incorruptela natum esse contendunt, quasi corruptela aliud sit à morte. Sed & nostra caro statim resurgere debebat. Expecta, nōdum inimicos suos CHRISTVS oppressit, ut cum amicis de inimicis triumphet. Insuper argumentādi libidine ex formā ingenij hæretici, locum sibi fecit Alexander ille, quasi nos adfirmemus, CHRISTVM terreni census induisse carnem, ut euacueret in semetipso carnē peccati. Quod & si diceremus quacunc̃ ratione, muniremus sententiā nostram, dum ne tanta amentia qua putauit, tanq̃ ipsam carnē CHRISTI opinemur ut peccatricē, euacuatā in ipso, cum illam & ad dexterā patris in cœlis præsidere meminerimus, & ueturā inde suggestu paternæ claritatis prædicemus. Adeo ut euacuata non possumus dicere, ita nec peccatricem. Nec euacuatā, in qua dolus non fuit. Defendimus aut̃, nō carnem peccati euacuatā esse in CHRISTO, sed peccatū carnis: non materiam, sed naturam: nec substantiā, sed culpā. Secundū Apostoli autoritatē dicentis: Euacuauit peccatū in carne. Nam & alibi: in similitudine, inq̃t, carnis peccati fuisse Christū: non q̃ similitudinē carnis acceperit, quasi imagine in corporis, & non ueritatis: sed similitudinē peccatricis carnis uult intelligi. Quod ipsa non peccatrix caro Christi eius fuit par, cuius erat peccatum, genere, non uitio Adæ: quando hinc etiā confirmamus eā fuisse carnem in Christo, cuius natura est in homine peccatrix. Et sic in illa peccatū euacuatū, quod

Valentinus.

Alexander.

psalmi Valentini

tum: quod in CHRISTO sine peccato habeatur, quæ in homine sine peccato non habebatur. Nā neq; ad propositū CHRISTI faceret euacuātis peccatū carnis, non in ea carne euacuare illud, in qua erat natura peccati. Neq; ad gloriā: quid enim magnum, si in carne meliore & alterius, id est nō peccatricis natura, neuū peccati redemit? Ergo, inquis, si nostram induit, peccatrix fuit caro CHRISTI. Noli constringere explicabilē sensum: nostrā enim induens, suā fecit. Caterum quod ad omnes dictum sit, qui ideo nō putant carnem nostram in CHRISTO fuisse, quia non fuit ex uiri semine, recordetur Adam ipsum in hanc carnem, non ex semine uiri factū. Sicut terra conuersa est in hanc carnem sine uiri semine, ita & dei uerbum potuit sine coagulo in eiusdem carnis transire materiam. Sed remisso Alexandro cū suis syllogismis, quos in argumentationibus torquet, etiā cū psalmis Valentini quos magna impudentia quasi idonei alicuius autoris interserit, ad unā iā lineam congressionem dirigamus: An carnem CHRISTVS ex uirgine acceperit, ut hoc præcipue modo humanā eam constet, si ex humana matrice substantiam traxit. quantū licuit iā & de nomine hominis, de statu qualitatis, & de sensu tractationis, & de exitu passionis humanā constituisse. Ante omnia autē cōmēdanda erit ratio quæ præfuit, ut dei filius de uirgine nasceretur. Noue nasci debebat, nouæ natiuitatis dedicator. De qua signū daturus dominus, ab Esaia prædicabatur. Quod est istud signum? Ecce uirgo concipiet in utero, & pariet filiū. Concepit igitur uirgo & peperit Emanuel, nobiscum deum. Hæc est natiuitas noua, dum homo nascitur in deo. In quo homine deus natus est, carne antiqui seminis suscepta, sine semine antiquo, ut illam nouo semine, id est spiritualiter reformaret, exclusis antiquitatis sordibus expiatam. Sed tota nouitas ista, sicut & in omnibus, de ueteri figurata est, rationali per uirginem dispositione domino nascente. Virgo erat adhuc terra, nondum opere compressa, nondum sementi subacta: ex ea hominem factum accipimus à deo in animam uiuam. Igitur si primus Adam terra traditur, merito sequens, uel nouissimus Adam: ut Apostolus dixit: proinde de terra, id est carne non generationi resignata in spiritum uiuificantem à deo est prolatus. Et tamē ne mihi uacet incurfus nominis ad eundem CHRISTVM, Adam ab apostolo dictus est, si terreni nō fuit census homo eius. Sed & hic ratio defendit, q; dei imaginē & similitudinē suā à diabolo captā æmula opatiōe recuperauit. In uirginem enim adhuc Euā inreperat uerbum ædificatorium mortis. In uirginē æque introducendum erat dei uerbum extructorium uitæ, ut quod per eiusmodi sexum abierat in perditionem, per eūdem sexum redigeretur in salutem. Crediderat Eua serpenti, credidit MARIA Gabrieli: quod illa credendo deliquit, hæc credendo deleuit. Sed & Eua nihil tunc cōcepit in utero ex diaboli uerbo, imò cōcepit. Nam exinde ut abiecta pareret, & in doloribus pareret, uerbum diaboli semen illi fuit. Enixa est deniq; diaboli fratricidam. Contra MARIA eum ædidi, qui carnalem fratrem Israël interemptorem suum saluū quandoq; præstaret.

doq; præstaret. In uulua ergo deus uerbū suū detulit, bonū fratrem, ut me-
 moriā mali fratris redderet. Inde prodeundū fuit CHRISTO, ad salutē ho-
 minis, quò homo iam damnatus intrauerat. Nunc ut simplicius respōdea-
 mus, nō cōpetebat ex semine humano dei filiū nasci, nisi totus esset fili⁹ ho-
 minis, nō esset & dei filius: nihilq; haberet amplius Salomone, & amplius
 Iona, & de Ebionis opinione credendus erat. Ergo iam dei filius ex patris
 dei semine, id est spiritu, ut esset hominis filius, caro ea solā quæ erat ex ho-
 minis carne sumēda, sine uiri femine. Vacabat enim semē uiri, apud haben-
 tē dei semē. Itaq; sicut nondū natus ex uirgine, patrē deū habere potuit si-
 ne homine, æque cū de uirgine nasceretur potuit matrē habere sine homi-
 ne patre. Sic deniq; homo cū deo, dū caro hominis cū spū dei. Caro sine
 semine, ex homine: spūs cū semine, ex deo. Igit⁹ si fuit dispositio ratiōis sup
 filiū dei, ex uirgine proferendū, cur nō ex uirgine acceperit corpus, quod de
 uirgine protulit: qā aliud est quod à deo sumpsit. Quoniā, inquiūt, uerbū
 caro facta est. Vox ista qd caro factū sit cōtestat: nec tamē periditat⁹ quasi
 statim aliud sit factū, caro & nō uerbū. Si ex carne factū est uerbum caro,
 aut si ex semine ipso factū est, scriptura dicat, cū scriptura nō dicat nisi qd
 sit factū: nō, & unde sit factū. Ergo ex alio, non ex semine ipso suggerit fa-
 ctū: si nō ex semine ipso, sed ex alio, iā hinc tracta, ex q magis credere con-
 gruatur, carnē factū uerbum: nisi ex carne, in qua & factū est: uel qā ipse dñs
 sentēcialiter & definitiue pronūciauit: Quod in carne natū est, caro est: qā
 ex carne natū est. Sed si de homine tantūmodo dixit, non & de semetipso:
 planē nega hominē Christū, & ita defēde nō & in ipsum cōpetisse. * Adqñ *Al: * Atqui*
 subiicit: Et quod de spū natū est, spūs est. Quia deus spūs est, & de deo na-
 tus est: hoc utiq; uel eo magis in ipsum tendit, si & in credētes eius. Si ergo
 & hoc ad ipsum, cur nō & illud supra: neq; em̄ diuidere pōt hoc ad ipsum,
 illud supra ad cæteros hoies, q utrāq; substātiā CHRISTI, & carnis & spūs
 nō negas. Cæterū tā carnē habuit q̄ spiritū. De duarū substantiarū cōdi-
 tione pronūciat, quas & ipse gestat. Nō pōt uideri de spū qdē suo, de car-
 ne uero nō sua determinasse. Ita cum ipse sit de spū dei, & spūs deus est, ex
 deo natus ipse est & ex carne hominis, homo in carne generatus. Quid est
 ergo nō ex sanguine, nec ex uolūtate carnis, nec ex uolūtate uiri, sed ex deo
 natus est: Hoc qdē capitulo ego potius utar, cū adulteratores eius obdu-
 xero. Sic em̄ scriptū esse cōtendūt: Nō ex sanguine, nec ex carnis uolūtate,
 nec ex uiri, sed ex deo natus est. Quasi supra dictos credētes in nomine ei⁹
 designet, ut ostēdat esse semē illius arcanū electorū, & spiritaliū, qd sibi im-
 buunt. Quomodo aut ita erit, cū oēs q credūt in nomine dñi, cōmuni lege
 generis humani ex sanguine, & ex carnis, & ex uiri uoluntate nascāt: etiam
 Valentinus ipse: adeo singulariter, ut de dño scriptū est, & ex deo nat⁹ est.
 Merito quia uerbū dei, & cū uerbo dei spūs, & in spū dei uirtus, & quicqd
 dei est CHRISTVS. Quā caro aut, nō ex sanguine, nec ex carnis & uiri uo- *Al: * ideo*
 luntate, quia ex dei uoluntate uerbū caro factū est. Ad carnē enim non ad
 c 3 ad uerbū

uerbū p̄tinet negatio formalis nostræ natiuitatis, q̄a caro sic habebat nasci, nō uerbū. Negās aut̄ ex carnis q̄q̄ uolūtate natū, cur nō negauit etiam ex substātia carnis: neq̄ em̄ q̄a ex sanguine negauit, substātiā carnis rēnuīt, sed materiā seminis, quā cōstat sanguinis esse calorē: ut, despumatione mutatū in coagulū, in caseo eius est substātiā, quā medicando constringit, id est lactis. Intelligimus ergo ex cōcubitu natiuitatē dñi negatā, quod sapit uolūtās uiri, & carnis, nō ex uulua participatione. Et quid utiq̄ tā exaggeranter inculcauit, nō ex sanguine, nec ex carnis uolūtate aut uiri natū: nisi quia ea erat caro, quā ex cōcubitu natā nemo dubitaret. Negans porro ex cōcubitu, nō negauit ex carne, imō confirmauit ex carne: quia non proinde negauit ex carne, sicut ex concubitu negauit. Oro uos, si dei spūs non de uulua carnē participaturus descendit in uuluā, cur descēdit in uuluā? potuit enim extra eam fieri caro spiritalis simplicius multo, quā intra uuluam fieret extra uuluam. Sine causa eō se intulit, unde nihil extulit. Sed nō sine causa descendit in uuluā, ergo ex illa accepit. Quia si non ex illa accepit, sine causa in illam descendit, maxime eius qualitatē caro futurus, quæ nō erat uulua id est spiritalis. Qualis est autem tortuositas uestra, ut ipsam ex syllabam

Ex. propositionis officio adscriptā auferre quærat: & alia magis utiq̄ in hac specie non inuenit, penes scripturas sanctas. Per uirginē dicitis natum, non ex uirgine. Et in uulua, nō ex uulua. Quia & angelus in somnis ad Ioseph: Nam quod in ea natū est, inquit, de spū sancto est. nō dixit ex ea. Nēpe tamē, & si ex ea dixisset, in ea dixerat: In ea enim erat. Tantundē ergo & cū dicit, in ea, & ex ea, consonat: quia ex ea erat, quod in ea erat. Sed bene, quod idem dicit Matthæus, originē dñi decurrens, ab Abrahā usq̄ ad Mariā: Iacob, inquit, genuit Ioseph, uirum Mariæ, ex qua nascit̄ Christus. Sed & Paulus Grāmāticis istis silentiū imponit. Misit, inq̄t, deus filiū suū factum ex muliere. Nunqd p̄ mulierē, aut in mulierē? Hoc quidē impressius, quod factū dicit, q̄ natū: simplicius em̄ enūciasset natū. Factū aut̄ dicēdo, & uerbū caro factum est, cōsignauit, & carnis ueritati ex uirgine factæ adseuerauit. Nobis quoq̄ ad hanc speciem Psalmi patrocinaunt, non quidem apostata & hæretici & Platonici Valentini, sed sanctissimi & receptissimi propheta. Dauid ille apud nos canit Christū, p̄ quē se cecinit ipse Christus. Accipe & Dauid dño patri deo eloquentē: quia tu es qui auulsiisti me ex utero matris meæ. Ecce unū: Et spes mea ab uberibus matris meæ, sup te sum proiectus ex uulua. Ecce aliud: Et ab utero matris meæ deus meus es tu. Ecce aliter: Nunc ad sensus ipsos decertemus. Auulsiisti, inquit, ex utero. Quid auellitur, nisi quod inhæret? quod infixū, innexū est ei, à quo ut auferatur, auellit̄. Si nō adhæsit utero, quomodo auulsus est? si adhæsit qui auulsus est, quō adhæsisset, nisi dū ex utero est p̄ illū neruū umbilicarem quasi folliculi sui traducē adnexā origini uulua? Etiā cū quid extraneū extraneo adglutinat: ita concarnat & conuiscerat cū eo cui adglutinat: ut cū auellitur, rapiat secū ex corpore aliquid, à quo auellit̄, quasi sequelā quandam abrupta unita

Valentinus
Platonicus.

ruptæ unitatis, & producem mutui coitus. Cæterum quæ ubera matris suæ nominat: sine dubio quæ hausit. Respondeant obstetrices, medici & physici de liberorum natura, an aliter manare soleant sine uulvæ genitali passiōe pendentibus exinde uenis inferni sanguinis in mamillam, & ipsa translatione decoquentibus in materiā lactis latiore. Inde adeo fit, ut uberum tempore, menses sanguinum uacent. Quod si uerbum caro ex se factum est, non ex uulvæ communicatione, nihil operata uulua, nihilo iuncta, nihil passa, quomodo fontem suum transfudit in ubera, quæ nisi habendo non mutat? Habere autem sanguinem non potuit lacti subministrando, si non haberet causas sanguinis ipsius, auulsionem scilicet suæ carnis. Quid fuerit nouitatis in CHRISTO ex uirgine nascendi, palam est: scilicet solummodo hoc quod ex uirgine, secundum rationem quam ædidimus: & uti uirgo esset regeneratio nostra spiritaliter ab omnibus inquinamentis sanctificata per CHRISTVM uirginē & ipsum etiā carnaliter ut ex uirginis carne. Si ergo cōtendūt hoc cōpetisse nouitati, ut quēadmodū nō ex uiri semine, ita nec ex uirginis carne caro fieret dei uerbū: quare nō hoc sit tota nouitas, ut caro nō ex semine nata, carne pcesserit? Accedāt adhuc cōmunius ad cōgressum: Ecce, inq̃t, uirgo cōcipiet in utero. Quid nā? utiq̃ dei uerbū non uiri semine: certe ut pareret filiū. Nā & pariet, inq̃t, filiū. Ergo ut ipsius fuit cōcepisse, ita ipsius est quod peperit: licet nō ipsius fuerit quod cōcepit. Cōtra, si uerbū ex se caro factū est, iā ipsum se cōcepit & pepit, & uacat pphetia. Nō em̃ uirgo cōcepit, neq̃ pepit, si nō q̃cqd pepit ex uerbo cōcepto caro ipsius est sola. Hæc aut̃ prophetæ uox euacuabit̃: an & angeli conceptū & partū uirginis annūciantes: an & omnis iā scriptura quæcūq̃ matrē pronūciat Christi? Quō enim mater, nisi q̃a in utero eius fuit: sed nihil ex utero eius accepit, quod matrē eā faceret, in cuius utero fuit, hoc nomē non debet caro extranea. Matris uterū non appellat, nisi filia uteri, caro. Filia uteri porrō nō est, si sibi nata est. *Tacebat igit̃ & Elisabeth prophetam p̃dicās, iā dñi sui cōsciū infātē: & insup spū sancto adimpleta. Sine causa em̃ dicit: Et unde mihi ut mater dñi mei ueniat ad me? Si MARIA nō filiū, sed hospitē in utero gestabat IESVM, quomō dicit: Beatus fruct⁹ uteri tui? Quis hic fructus uteri, q̃ nō ex utero germinauit, q̃ nō in utero radicē egit? Qui nō eius est, cuius est uter⁹? Et q̃ utiq̃ fruct⁹ uteri? Christus. An q̃a ipse est flos de uirga proiecta ex radice Iesse. Radix aut̃ Iesse, gen⁹ Dauid: uirga ex radice, Maria ex Dauid: flos ex uirga, filius Mariæ, q̃ dicit̃ Iesus Christus, ipse erit & fructus. Flos em̃ fructus, q̃a p̃ florē, & ex flore oīs fructus *erudit̃ in fructū. Quid ergo? negāt & fructui suū florē, & flori suā uirgā, & uirgæ suā radicē, q̃ min⁹ radix sibi uendicet p̃ uirgā pprietatē eius q̃d ex uirga est floris & fructus. Siq̃dē oīs gradus generis ab ultimo ad principalē recense tur, ut iā nūc carnē Christi, nō tantū Mariæ, sed & Dauid p̃ Mariā sciant adhærere deo. Hūc fructū ex lumbis Dauid, id est ex posteritate carnis ei⁹ iurat illi deus cōfessurū in throno ipsius, Si ex lumbis Dauid, quanto magis ex lum-

Alis *Tacebit

Alis *eruitur,

Al's *poterunt.

MATTHAEVS.

Al's *quia

Al's *contradicetur

Al's *uiri

Al's *peperit

gis ex lūbis Mariæ, ob quā in lumbis Dauid. Deleāt igit' & testimonia dæmonū, filiū Dauid prodamantia ad Iesum: sed testimonia Apostolorū de lere nō* potuerūt, si dæmonū indigna sūt. Ipse in primis Matthæ⁹ fidelissimus euangelij cōmentator, ut comes domini: nō aliā ob causam, q̄ ut nos originis CHRISTI carnalis cōpotes faceret, ita exorsus est: Liber genituræ IESV CHRISTI filij Dauid, filij Abrahā, his originis fontibus genere manante cū gradatim ordo deducitur, à CHRISTI natiuitate, quid aliud q̄ caro ipsa Abrahæ & Dauid, p singulos traducē sui faciens in uirginē usq; describitur inferens Christū: imō ipse Christus prodit' de uirgine: Sed & Paulus, utpote eiusdē euangelij & discipulus, & magister, & testis, *quā eiusdem Christi apostolus, cōfirmat Christū ex semine Dauid secundū carnē, utiq; ipsius. Ergo ex semine Dauid caro Christi. Sed secundū Mariæ carnē ex semine Dauid: ergo ex Mariæ carne est, dū ex semine est Dauid. Quocunq; detorseris dictū, aut ex carne est Mariæ: quod ex semine est Dauid, aut ex Dauid semine est, quod ex carne est Mariæ. Totā hāc controuersiā dirimit idē apostolus, ipsum definiēs esse Abrahæ semen. Cū Abrahā, utiq; multo magis Dauid, quasi recētioris. Retexēs em̄ pmissionē benedictionis nationū in nomine Abrahā, & in semine tuo benedicent' oēs nationes: nō, inq̄, dixit seminibus tanq̄ de pluribus, sed semine: de uno, quod est Christus. Qui hāc legimus & credimus, quā debemus & possum⁹ agnoscere in Christo carnis qualitātē: utiq; nō aliā, q̄ Abrahā. Siquidē semē Abrahā Christus. Nec aliā q̄ Iesse, siquidē ex radice Iesse flos Christus. Nec aliā q̄ Dauid, siquidē fructus ex lumbis Dauid Christus. Nec aliā q̄ ex Maria, siquidē ex Mariæ utero Christus. Et adhuc supius: nec aliā q̄ Adā, siquidē secundus Adā Christus. Cōsequens ergo est, ut aut illos spiritalē carnē habuisse cōtendāt, quo eadē cōditio substantiæ deducat' in Christo, aut cōcedāt carnē Christi spiritalē nō fuisse, quæ nō de spiritali stirpe censet'. Sed agnoscimus adimpleri propheticā uocē Simeonis, sup adhuc recentē infantē dñm pronuntiātā. Ecce hic positus est in ruinā & suscitationē multorū in Israël, & in signū quod cōtradicit'. Signū em̄ natiuitatis Christi, secundū Esaiā, propterea dabit uobis dñs ipse signū, Ecce uirgo cōcipiet in utero, & pariet filium. Agnoscimus ergo signū cōtradicabile, cōceptū & partū uirginis Mariæ: de quo Academici, uti peperit, & nō peperit: uirgo, & nō uirgo: quasi nō & (si ita dicendū esset) à nobis magis dici cōueniret. Peperit em̄, quæ ex sua carne: & nō pepit, quæ nō ex *uirili semine. Et uirgo quantū à uiro, non uirgo quantū à partu. Nō tamē ut ideo nō peperit: & ideo uirgo, quæ nō uirgo: quia nō de uisceribus suis mater. Sed apud nos nihil dubiū, nec retortū in anticipē defensionē. Lux, lux: & tenebræ, tenebræ: & est, est: & nō, nō. Quod amplius hoc, hoc à malo. Pepit, quæ pepit. Et si uirgo cōcepit, in partu suo nupsit. Ipsa patefacti corporis lege, in quo nihil interfuit de ui masculi admissi, an emissi, id est illud sexus resignauit. Hæc deniq; uulua est, propter quam & de alijs scriptum est: Omne masculinū adaperiēs uuluā, sanctū uocabit' domino.

dño. Quis uere sanctus, & dei filius? Quis proprie uulua adapuit, & q̄ dula
 patefecit? Caterū omnibus nuptiæ patefaciunt. Itaq̄ magis patefacta est,
 quia magis erat clausa. Vtiq̄ magis non uirgo dicenda est & uirgo, saltu
 quodā mater anteq̄ nupta. Et quid ultra de hoc retractandū est: cum hac
 ratione Apostolus non ex uirgine, sed ex muliere æditum filiū dei pronun
 ciauit, agnouit adaptæ uulvæ nuptialem passionem. Legimus quidē apud
 Ezechielē de uacca illa quæ pepit, & non peperit. Sed uidete ne nos iā nūc
 prouidens spiritus sanctus notarit hac uoce, disceptaturos sup̄ uterū Ma
 riæ. Caterū non contra illā suā simplicitatē pronunciaſſet dubitatiue, Eſaiā
 dicente, concipiet & pariet. Quod enim Eſaias iaculatur in suggillatiōe hæ
 reticorum ipsorum: & in primis, Væ qui faciunt dulce amarū, & tenebras lu
 cem: istos ſcilicet notat, qui nec uocabula iſta in luce proprietatum ſuarum
 conſeruant: ut anima non alia ſit, & quæ uocatur: & caro non alia, & quæ
 uidetur: & deus non alius, & qui prædicatur. Ideo etiā Marcionem proſpi
 ciens, Ego ſum, inquit, deus: & alius abſq̄ me non eſt. Et cum aliq̄ idipſum
 eodem modo dicit: Ante me deus non fuit, neſcio quas illas Valentiniano
 rum æonū genealogias pulſat. Et nō ex ſanguine, neq̄ ex carnis & uiri uo
 luntate, ſed & ex deo natus eſt, Hebioni reſpondit æque: Etiā ſi angelus de
 cœlis aliter euāgelizauerit uobis & nos, anathema ſit, ad Energema Apel
 liacæ uirginis Philumenes filiū dirigit. Certe qui negat CHRISTVM in car
 ne ueniſſe, hic antichriſtus eſt: Nudam & abſolutā & ſimplici nomine na
 turæ ſuæ pronuncians carnē, oēs diſceptatores eius ferit: Sicut & definiens
 ipſum quoq̄ CHRISTVM unū, multiformis Chriſti argumētatores qua
 tit, qui aliū faciūt Chriſtū, aliū IESVM: aliū elapſum de medijs turbis, aliū
 detentū: aliū in ſeceſſu montis, in ambitu nubis ſub tribus arbitris darum,
 aliū cæteris paſſiuū, ignobilē, aliū magnanimū: aliū uero trepidantē: nouiſ
 ſime aliū paſſum, aliū reſuſcitatum: p̄ quod ſuā quoq̄ in alia carne reſurre
 ctionē adſeuerant. Sed bene quod idē ueniet de cœlis, q̄ eſt paſſus: idē om̄i
 bus apparebit, q̄ eſt reſuſcitatus. Et uidebunt & agnoſcent, q̄ eū cōfixerunt:
 utiq̄ ipſam carnē in quā ſæuierunt: ſine qua, nec ipſe eſſe poterit, nec agno
 ſci. Vt et illi erubeſcant, qui adfirmant carnē in cœlis uacuam ſenſu, ut uagi
 nam exempto Chriſto ſedere: aut qui carnē et animā tantundē, aut tantū
 modo animā, carnē uero nō iam. Sed hactenus de materia præſenti ſatis.
 Iam em̄ arbitror inſtructā eſſe carnis in Chriſto, & ex uirgine natæ & hu
 manæ probationē, quod & ſolū diſcuſſum ſufficere potuiſſet, ſed citra ſin
 gularum ex diuerſo opinionū congreſſionē, quā & argumentationibus
 earū, & ſcripturis quibus utuntur prouocauimus: ex abūdanti. uti eo quod
 probauimus quid, & unde fuerit Chriſti caro, quid nō fuerit aduerſus om̄
 nes præiudicauerimus. Vt aut̄ clauſula dē præſatione comuni faciat, re
 surrectio noſtræ carnis alio libello defendenda, hic habebit præſtructionē,
 manifeſto iam quale fuerit quod in CHRISTO reſurrexerit.

Q. SEPT. FLOR. TERTVL. DE CARNE CHRISTI FINIS:
 Argumentum

Alis *sancti

Energema, Philumenes filius.

Alis *resurrexit.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS
PER BEAT. RHENANVM.

IN PRAECEDENTI libro solidam CHRISTI carnē probauit Tertullianus, in qua etiā ille resurrexerit. Nunc de nostra carnis resurrectione disputationem inīit in hoc libro, nō magis piā quam necessariā. Præcipuum enim quiddam mortuorum resurrectio. Primum itaq; cōmemoratis aduersariorū in carnem conuicijs, quibus resurrectionem apud simplices exagitant, dignitatem carnis ostendit, nempe cuius autor ac redemptor sit deus: neq; enim uilem habendam cui deus sui spiritus auram inseruerit, aut contemnendam uideri pro qua lucrificanda de cœlo descendere uoluerit. Ibi carnem uarijs attollit modis. Deinde de potestate dei disserit, quid uis efficere ualentis. Mox ex reuolubili rerum ordine resurrectionem persuadet, huius specimen exhibens phœnicem. Sed & causam affert resurrectionis, uidelicet quod integritas iudicij de totius hominis representatione constet. Qua iam explicata arguit eos qui resurrectionem in arcanis Prophetici instrumenti literis prædicatam, spiritaliter tantū uolebant intelligendam nimium amantes allegoriarum. Ipse cum ex figuratis tum simplicibus atq; apertis Prophetarum oraculis corporalem resurrectionem astringit. Atq; idem deinde facit Euangelicis utens testimonijs, & mox Apostolicis. Vbi pulchre declarat carnis opera ab Apostolo damnari non carnem. Ad hæc ut abunde huic negotio satisficiat, de qualitate quoq; resurgentium corporum prolixè meminit, quæ non erunt alia, sed aliter reuertentur. Ibi demonstrat aliud esse demutationem, aliud perditionem, Per illam non naturam, sed conditionem reformandam. Postremo Christianorum & ethnicorum eandem esse resurrectionem docens, tradit uita à necessitatibus iam liberata, membra quoq; liberatum iri, sed tamen necessaria futura. In summa colligit, carnem resurrecturam & omnem, & ipsam, & integram. Porro offendit in hoc libro, quemadmodum in proxime superiori, quod animam corporalem esse scribit, habentem proprium genus substantiæ soliditatis, per quam quid & sentire & pati possit. De qua re uolūmē addidit, ut ipse testatur, quod suppressum putamus. Sed & alibi deo nescio quid affingit corpulentiæ. Quod Aur: Augustinus excusare conatur, non proflus imple dictum putans, si recte quis intelligat. Sed hi errores iam olim sunt explosi, quemadmodum & ille, quod status animæ per traducem propagetur.

In fine huius libri noua prophecia meminit, & paulo ante Priscæ prophetidos, ut appareat, serius scriptum. sed & alios quosdam libros suos hic allegat.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLO

RENTIS TERTULLIANI, DE
RESURRECTIONE
CARNIS, LIBER.

RIDV CIA Christianorum, resurrectio mortuo-
rum: illa credentes sumus, hoc credere ueritas cogit.
Veritatem deus aperit. Sed uulgus inridet, existi-
mans nihil superesse post mortem. Et tamē defun-
ctis parentant, & quidem impensissimo officio p-
moribus eorum, pro temporibus esculentorum: ut
quos negat sentire quicq̃, etiam desiderare prae-
sumat. At ego magis ridebo uulgus, tunc quoq̃ cū
iplos defunctos atrocissime exurit, quos postmodum gulosissime nutrit, il-
dem ignibus & promerens & offendens. O pietatem de crudelitate ludentem: sacrificat, an insultat, cum *crematis cremat? PLANE cum uulgo inter-
dum & sapientes sententiam iungunt, Nihil esse post mortē, Epicuri scho-
la est. Ait & Seneca, omnia post mortem finire, etiam ipsam. Satis est autē,
si nō minor philosophia Pythagorae & Empedocli. Sed Platonici immor-
talem animam ē contrario redamant: imō adhuc proxime etiam in corpo-
ra remeabilem adfirmant, Etsi non in eadem, & si non in humana tantum-
modo, ut Euphorbus in Pythagoram, Homerus in Patum recēseantur.
Certe recidiuatum animae corporalem pronunciauerūt, tolerabilius muta-
ta quā negata qualitate: pulsata salute, licet non addita ueritate. Ita secu-
lum resurrectionem mortuorum, nec cum errat, ignorat. Si uero & apud
deum aliqua secta est Epicureis magis adfinis quā prophetis, sciemus
quid audiāt à CHRISTO Sadducæi. CHRISTO enim seruabatur omnia
retro occulta nudare, dubitata dirigere, praelibata supplere, prae-
dicata repre-
sentare: mortuorum certe resurrectionem, non modo per semetipsum, ue-
rum etiam in semetipso probare. Nunc autem ad alios Sadducæos prapa-
ramur, partiaris sententiae illorum. Ita dimidiam agnoscunt resurrectio-
nem, solius scilicet animae, aspernati carnem sicut & ipsum dominū carnis.
Nulli deniq̃ alij salutem corporali substantiae inuident, quā alterius diui-
nitatis hæretici. Ideoq̃ & CHRISTVM aliter disponere coacti ne creator
carnis habeatur, in ipsa prius carne eius errauerunt, aut nullius ueritatis cō-
tendentes eam secundum Marcionem, & Basiliden, aut propriae qualitatis
secundum hæreses Valentini, & Apellen. Atq̃ ita sequitur, ut salutem eius
substantiae excludant, cuius CHRISTVM negant, certi illam summo praei-
dicio resurrectiois instructam, si iam in CHRISTO surrexerit caro. Pro-
pterea & nos uolumē prae-missimus de carne CHRISTI, quo eam & solidā
probamus aduersum phantasmatis uanitatem, & humanam uindicamus
aduersus qualitatis proprietatem, cuius conditio CHRISTVM & hominē
& filium

Al's *crematis.
Epicurus.

Seneca.
Pythagoras.
Empedocles.

Euphorbus.
Homerus.

Liber de carne
CHRISTI

& filium hominis inscripserit. Carneum enim atq; corporeum probantes eum. Proinde & obducimus, præscribendo nullum alium credendum deum præter creatorem, dum talem ostendimus CHRISTVM, in quo dinoscitur deus, qualis promittitur à creatore obducti. Dehinc de deo, carnis autore, & de CHRISTO carnis redemptore, iam & de resurrectione carnis reuincuntur, congruenter scilicet & de deo carnis autore, & de CHRISTO carnis redemptore. Hoc fermè modo dicimus ineundam cum hæreticis disceptationē. NAM ET ORDO semper à principalibus deduci exposcit, ut de ipso prius constet à quo dicatur dispositum esse quod quæritur. Atq; adeo & hæretici ex conscientia infirmitatis, nunq; ordinarie tractāt. Certi enim quàm laborent, in alterius diuinitatis insinuatione, aduersus deum mūdi omnibus naturaliter notum de testimonijs operum, certe et in sacramētis priorem, et in prædicationibus manifestiorem, sub obtentu quasi urgētioris causæ, id est ipsius humanæ salutis ante omnia requirendæ, à quæstionibus resurrectionis incipiunt: quia durius creditur resurrectio carnis, quàm una diuinitas: atq; ita tractatum uiribus ordinis sui destitutum, et scrupulis potius oneratum, depreciatibus carnis paulatim alterius diuinitatis temperant sensum, ex ipsa spei cōcussione et demutatiōe. Deiectus enim unusquisq; uel motus de gradu eius spei quam susceperat apud creatorem, facile iam declinatur ad alterius spei autorem, etiam ultro suspicandum. Per diuersitatem enim promissionum, diuersitas insinuatur deorum. Sic multos inretitos uidemus, dum ante de resurrectione carnis eliduntur, q̃ de unione diuinitatis elidunt. Igitur quantū ad hæreticos, demonstrauimus quo cuncto decurrendum sit à nobis: et occursum est etiā suo quoq; titulo, de deo quidem unico et CHRISTO eius aduersus Marcionem: de carne uero domini, etiam aduersus quatuor hæreses. Ad hanc maxime quæstionem præstruendam, uti nunc de sola carnis resurrectione ita digeram, tanq; penes nos incertum, dum sit quoq; certum penes creatorem. Nā et multi rudes, et pleriq; sua fide dubij et simplices: plures quos instrui, dirigi, muniri oportebit: quia et hoc latere unio diuinitatis defendetur: sicut em̃ negata carnis resurrectione concutitur, ita uindicta constabitur. Animæ autem salutē credo retractatu carere. Omnes enim ferè hæretici eā* quomodo uolūt, tamen non negant. Viderit unus (aliqui Lucanus) nec huic quidem substantiæ parcens, quam secundū Aristotelem dissoluens, aliud quid pro ea subiicit quiddam resurrecturū. Neq; anima, neq; caro, id est non homo, sed uersus, forsitan tanq; Lucanus. Habet et iste à nobis plenissimū de omni statu animæ stilum, quam in primis immortalem tuentes, solius carnis et defectionem cum maxime adserimus, redactis in ordinariū materiæ corpus, siqua & alibi pro causarum incursione præstricta distulimus. Nā ut quædam prælibari solenne est: ita & differri necesse est, dum modo & prælibata suppleantur suo corpore, & dilata reddantur suo nomine. Est quidē & * cōmunibus sensibus sapere in dei rebus, sed in testimoniū ueri, nō in adiutoriū falsi

Al's* quoquo modo

De Lucano heretico meminit Tertul. in libro quē scripsit aduersus oēs hæreses. Caterū hæc duo uerba (aliqui Lucanus) in cōtextum ex margine puto relata

Al's* de cōmunibus

iutorium falsi: quod sit secundum diuinam, non contra diuinam dispositi-
onem. Quædam enim & natura nota sunt, ut immortalitas animæ penes
plureis, ut deus noster penes omneis. Vtar ergo & sententia Platonis alicui
ius pronunciantis: Omnis anima immortalis. Vtar & conscientia populi,
contestantis deum deorum: utar & reliquis cõmunibus sensibus, qui deum
iudicem prædicant: Deus uidet, & deo commendo. At cum aiunt, Mortuū
quod mortuum: &, Viuendum uiuis: &, Post mortem omnia finiūtur, etiā
ipsa: tunc meminerō & cor uulgi cinerem à deo deputatum, & ipsam sapiē-
tiam seculi, stulticiam pronūciatam. Tunc si hæreticus ad uulgi uicia, uel se-
culi ingenia confugerit, discede dicam ab ethnico hæretice: & si unum estis
omnes, qui deum fingitis, dum hoc tamē in CHRISTI nomine facis, dum
Christianus tibi uideris alius ab ethnico, redde illi suos sensus, quia nec ille
de tuis instruitur. Quid cæco duci innitris, si uideris: quid uestiris à nudo,
si CHRISTVM induisti: Quid alieno, uteris dypeo, si ab Apostolo arma-
tus es: Ille potius à te discat carnis resurrectionem confiteri, quàm tu ab il-
lo diffiteri. Quia si & à Christianis negari eam oporteret, sufficeret illis de
sua scientia, non de uulgi ignorantia instrui. Adeo nō erit Christianus, qui
eam negabit, quam confitentur Christiani: & his argumentis negabit, qui-
bus utitur nō Christianus. *Aufers deniq; hæreticis quæcunq; ethnici sapi-
unt, ut de scripturis solis quæstiones suas listant: & stare non poterunt. Cõ-
munes enim sensus simplicitas ipsa commendat, & compassio sententiarū,
& familiaritas opinionum, eoq; fidelioribus existimatur: quia nuda & ap-
ta & omnibus nota definiunt. Ratio autem diuina in medulla est, nō in su-
perficie, & plerūq; æmula manifestis. Itaq; hæretici inde statim incipiūt, &
inde præstruunt: dehinc interstruunt, unde sciunt facile capi mentes, de cõ-
munione fauorabili sensuum, An aliud prius uel magis audias ab hæreti-
co quàm ab ethnico: & non protinus, & non ubiq; conuicium carnis, in ori-
ginem, in materiam, in casum, in omnem exitum eius, immundæ à primor-
dio, ex fecibus terræ immundioris, deinceps ex seminis sui limo friuolæ, in-
firmæ, criminolæ, onerosæ, molestæ: & post totum ignobilitatis elogium ca-
duæ, in originem terram, & cadaueris nomen: & de isto quoq; nomine p-
ituræ in nullum inde iam nomen, in omnis iam uocabuli mortem. Hæc ne
ergo uir sapiens & uisui & contactui & recordatui tuo ereptam *persuade-
re, quod se receptura quandoq; sit in integrum, de corrupto in solidum, de
casto in plenum, de inanito in aliquid, omnino de nihilo, & utiq; rehibenti-
bus ea imaginibus & undis, & aliis ferarum, & ruinis alitum, & iactibus
piscium, & ipsorum propria gula: Adeone autem eadem sperabitur quæ
intercidit, & claudus, et luscus, cæcus, et leprosus, et paralyticus reuertantur
ut redisse nō libeat ad pristinum: an integris: ut iterum talia pati timeant.
Quid tum de cõsequentijs carnis: Rursus ne omnia necessaria illi, et in pri-
mis pabula atq; potacula, et pulmonibus natandum, et intestinis æstuan-
dum, et pudendis non pudendum, et omnibus membris laborandū: Rur-
sus ulcera

In cõtextu ex mar-
gine puto relata.

als *Aufser

Als *fideliores.

Legend. psuadere.

sus ulcera, & uulnera, & febris, & mors redoptanda. Nimirum hæc erūt uo-
 ta carnis recuperandæ, iterum cupere de ea euadere. Et nos quidem hæc ali-
 quanto honestius pro stili pudore: cæterum quantum etiam spurciloquio,
 liceat illorum in congressibus experiri, tam ethnicorum quàm hæreticorū.
 Igitur quoniam & rudes quicq; de cōmunibus adhuc sensibus sapiunt, &
 dubij & simplices per eosdem sensus denuo iniquitantur, & ubiq; in pri-
 mis iste in nos aries temperatur, quo carnis conditio quassatur, necessa-
 rio & à nobis carnis primum conditio munietur, uituperatione, laudati-
 one depulsa. Ita nos rhetoricari quoq; prouocant hæretici, sicut etiam phi-
 losophari. Futile & friuolum istud corpusculum quod malū deniq; appel-
 lare non horrent, & si angelorum fuisset operatio, ut Menandro & Marco
 placeret, si iggei alicuius exstructio æque angeli, ut Apelles docet, sufficeret
 ad auctoritatem carnis. Secundæ diuinitatis patrocinium, angelos post deū
 nouimus. Iam nunc quisquis ille summus deus hæretici cuiusq; est, non in-
 merito ab ipso quoq; deducere carnis dignitatem, à quo uoluntas pro-
 ducendæ ei adfuisse. Vtiq; enim prohibuisset fieri, quam fieri scisset, si fie-
 ri noluisse. Ita & secundum illos æque caro dei res nihil operis nō est, eius
 est qui passus est esse. Bene autē quod & plures & duriores quæq; doctri-
 næ, totam hominis figurationem deo nostro cedunt. Quantus hic sit, satis
 nosti, qui unicum credidisti. Incipiat iam tibi caro placere, cuius artifex tan-
 tus est. Sed & mundus, inquis, dei opus est, & tamen præterit habitus hu-
 ius mūdi, Apostolo quoq; autore. Nēc idcirco restitutio mundi præiudica-
 tur, quia dei opus est: & utiq; si uniuersitas inreformabilis post decessum,
 quid portio planē: si portio uniuersitati adæquatur: ad distantia enim pro-
 uocamus. Primo quidem, quod omnia sermone dei facta sunt, & sine illo
 nihil. Caro autem & sermone dei constitit propter formā, ne quid sine ser-
 mone. Faciamus enim hominem. ante præmisit. Et amplius, manu pro-
 pter prælationem, ne uniuersitati compararetur. Et finxit deus hominem,
 inquit, Magnæ sine dubio differentia ratio pro conditione scilicet rerum.
 Minora enim quæ fiebant, eo cui fiebant. Siquidem homini fiebant, cui
 mox à deo addicta sunt. Merito igit ut famula, iussu & impio, & sola uo-
 cali potestate uniuersa processerant. Contra, homo ut dominus eorum, in
 hoc ab ipso deo exstructus est, ut dominus esse possit, dū sit à domino. Ho-
 minem autem, memento carnem proprie dici, quæ prior uocabulum homi-
 nis occupauit: & finxit deus hominem, limum de terra. Iam homo, qui ad-
 huc limus. Et insufflauit in faciem eius, flatum uitæ: & factus est homo, id
 est, limus, in animam uiuam. Et posuit deus hominem, quem finxit in pa-
 radiso. Adeo homo figmentum primo, dehinc totus. Hoc eo cōmendari
 uti quicquid omnino homini à deo prospectum atq; promissum est: non
 soli animæ, uerum & carni scias debitum: ut si non ex consortio generis, cer-
 te uel ex priuilegio nominis. Persequar itaq; propositum, si tamen tantum
 possum carni uindicare, quātum contulit ille, qui eam fecit: iam tunc gloriam
 tem quod

tem quod illa pusillitas, limus, in manus dei, quæcunq; sunt, peruenit, satis beatus & si solummodo contactus. Quid enim si nullo amplius opere, statim figmentum de contactu dei constitisset. Adeo magna res agebat, quæ ista materia extruebatur. Itaq; totiens honoratur, quotiens manus dei patitur, dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur. Recogita totum illi deum occupatum ac *dedicatum, manu, sensu, opere, consilio, sapientia, prouidentia, & ipsa in primis adfectione, quæ liniameta decebat. Quodcūq; enim limus exprimebatur, CHRISTVS cogitabatur homo futurus, quod & limus & caro. Sermo, quod & terra tunc. Sic enim præfatio patris ad filium: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostrā. Et fecit hominem deus. Id utiq; quod finxit ad imaginem dei fecit illū, scilicet CHRISTI. Et sermo enim deus, qui in effigie dei constitutus, non rapinam existimauit *par in deo. Ita limus ille iam tūc imaginē induens CHRISTI futuri in carne, non tantum dei opus erat, sed & pignus. Quo nunc facit ad infuscandam originem carnis nomen terræ uentilare, ut sordentis, ut iacentis elementi: cum etsi alia materia excudendo homini competisset, artificis fastigium recogitari oporteret: qui illam & eligendo dignam iudicasset, & tractando fecisset. Phidiæ manus Iouem Olympium ex ebore molitur, & adoratur: nec iam bestia & quidem insulsiſſimæ dens. Est & summū seculi numen elephantus. Sed quia Phidias tantus: deus uiuus, deus uer⁹, quamcunq; materiæ uilitatē, non de sua operatione purgasset, & ab omni infirmitate sanasset. An hoc supererit, ut honestius homo deū, quā hominem deus finxerit. Nunc etsi scandalum limus, alia iam res est. Carnem iam teneo, non terram: licet & caro audiat, Terra es, & in terram ibis. Origo recensetur, non substantia reuocatur. Datum est esse aliquid origine generosius, & demutatione felicius. Nam & aurum terra, quia de terra, hæcenus tamen terra. Ex quo aurum, longe alia materia, splendidior atq; nobilior de obſolentiori matrice. Ita & deo liquit carnis aurum de limi, quibus putas, sordibus excusato censu eliquasse. Sed dilutior uideat⁹ autoritas carnis, quia non & ipsam proprie manus diuina tractauit, sicuti limum. Quando in hoc tractauit limum, ut postmodum caro fieret ex limo, carni utique negotium gessit. Sed adhuc uelim discas quomodo & quando caro floruerit ex limo. Neq; enim, ut quidam uolunt, illæ pellicia tunicæ, quas Adam & Eua paradysum exuti induerunt, ipsæ erunt carnis ex limo reformatio, cum aliquanto prius et Adam substantiæ suæ traducem in foeminæ iā carne recognouerit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea: Et ipsa delibatio masculi in foeminam carne suppleta sit, limo opinor supplenda: si Adam adhuc limus. Obliteratus igitur & deuoratus est limus in carnem. Quando: cum factus est homo in animam uiuam, de dei flatu, uaporeo scilicet & idoneo torrere quodammodo limum in aliam qualitatem, quasi in testam, ita in carnem. Sic et figulo licet argillam temperato ignis adflatu

d 2 in materiā

Alit⁹ parē esse deo.

in materiam robustiorem rectorporare, & aliam ex alia stringere specie, aptiorem pristina, & sui iam generis ac nominis. Nam etsi scriptum est, nunquid argilla dicet figulo, id est homo deo: etsi Apostolus in testaceis ait uasculis, tamen & argilla homo, quia limus ante. Et testa caro, quia ex limo per adflatu diuini uaporem, quam postea pellicæ tunicæ, id est cutes superductæ uestierunt. Vsq; adeo, si detraxeris cutem, nudaueris carnem, Ita quod hodie spoliū efficitur, si detrahatur: hoc fuit indumentum, cum superstruebatur. Hinc & Apostolus circumcisionem, despoliationem carnis appellas, tunicam cutem adfirmauit. Hæc cum ita sint, habes & limum de manu dei gloriosum, & carnem de adflatu dei gloriosiore, quo pariter caro & limi rudimenta deposuit, & animæ ornamenta suscepit. Non es diligentior deo: Vti tu quidem Scythicas & Indicas gemmas, & rubentis maris grana candentia: non plumbo, non ære, nō ferro, ne argento quoq; oblaqueasset, sed electissimo & insuper operosissimo descrobes auro, & unguentis preciosissimis quibusq; uasculorum prius congruentiam cures, proinde perfecte ferrugineis gladijs uaginarum adæques dignitatē: Deus uero animæ suæ umbram, spiritus sui auram, oris sui operam uilissimo alicui cōmiserit capulo, & indigne collocando utiq; damnauerit. Collocauit autem an potius inseruit & immiscuit carni, tanta quidem concretionē, ut incertum haberi possit, utrum ne caro animam, an carnem anima circumferat: utrum ne animæ caro, an anima pareat carni. Sed & magis animā inuehi atq; dominari credendum est, ut magis deo proximam: hoc quoq; ad gloriam carnis exuberat, quod proximam deo & continet & ipsius dominationis compotē præstat. Quē enim naturæ usum, quem mundi fructum, quem elementorū saporem, non per carnem anima depascitur? quid nisi per quam omni instrumento sensuum fulciatur? Visu, auditu, gustu, odoratu, cōtactu: per quam diuina potestate respersa est. Nihil non sermone perficiens, uel tacite præmisso. Et sermo enim de organo carnis est. Artes per carnem. Studia, ingenia, per carnem. Opera, negotia, officia, per carnem: atq; adeo totum uiuere animæ carnis est, ut non uiuere animæ aliud sit, quàm à carne diuertere. Sic etiam ipsum mori carnis est, cuius & uiuere. Porro si uniuersa per carnem subiacent animæ, carni quoq; subiaceant per quod utaris necesse est. Ita caro dum ministra & famula animæ deputatur, consors & cohæres inuenit: si temporalium, cur non & æternorum? Et hæc quidē uelut de publica forma humanæ conditionis suffragia carni procurauerim. Videamus nunc de propria etiam Christiani nominis forma, quanta huic substantiæ friuolæ ac sordidæ, apud deum prærogatiua sit: & si sufficeret illi quod nulla omnino anima salutem possit adipisci, nisi dum est in carne, crediderit: adeo caro salutis est cardo. De qua cum anima deo alligitur, ipsa est quæ efficit, ut anima alligi possit. Sed & caro abluitur, ut anima emaculetur. Caro ungitur, ut anima consecretur. Caro signatur, ut et anima muniat. Caro manus

impositiōe

L. oblaquees, hoc est
circūspicias, cingas,
integras.

Asl^r nil aliud.

impositione adumbratur, ut & anima spiritu illuminetur. Caro corpore & sanguine CHRISTI uestitur, ut & anima de deo saginetur. Nō possunt ergo separari in mercede, quas opera coniungit. Nam & sacrificia deo grata, conflictationes dico animæ, ieiunia, & seras & aridas escas, & adpendices huius officij sordes. Caro de proprio suo incommodo instauratur: uirginitas quoq; & uiduitas, & *modestia in occulto matrimonij dissimulatio, & una noticia eius, de bonis carnis deo *adolantur. Age iam quid de ea sentis, cum pro nominis fide in mediū extracta, & odio publico exposita decertat, cum in carceribus maceratur, tetrissimo lucis exilio, penuria mundi, squalore, pædore, contumelia uictus, ne somno quidem libera, quippe, ipsis etiam cubilibus uincta, ipsisq; stramentis lancinata, cum iā & in luce omni tormentorum machinatione laniatur, cum deniq; supplicijs erogatur eni-
 fla reddere CHRISTO uicem moriendo pro ipso, & quidem per eandē crucem saepe, nedum per atrociora quoq; ingenia poenarum. Næ illa beatissima & gloriosissima, quæ potest apud CHRISTVM dominum, parere debito tanto, ut hoc solum debeat ei, quod ei debere desierit: hoc magis uincta quod absoluta. Igitur ut retexam quam deus manibus suis ad imaginem dei struxit, quam de suo adflatu ad similitudinem suæ uiuacitatis animauit: quam incolatui, fructui, dominatui totius suæ operationis præposuit: quam sacramentis suis disciplinisque uestiuit, cuius mundicias amat, cuius castigationes probat, cuius passionis sibi adprecia, hæcine non resurget totiens dei? Absit ut deus manuum suarum operam, ingenij sui curam adflatus sui uaginam, molitionis suæ reginam, liberalitatis suæ hæredem, religionis suæ sacerdotem, testimonij sui militem, CHRISTI sui sororem, in æternum destituat interitum. Bonum deum nouimus: solum optimum *a CHRISTO addiscimus, qui dilectionem mandans, post suam in proximum, faciet & ipse quod præcepit: diligit carnem tot modis sibi proximā. Etsi infirmam, sed uirtus in infirmitate perficitur. Etsi imbecillam, sed medicum nō desiderant nisi male habentes. Et si inhonestam, sed inhonestioribus maiorem circumdamus honorem. Etsi perditam: sed ego, inquit, ueni, ut quod perijt, saluum faciam. Etsi peccatricem: sed malo mihi, inquit, salutem peccatoris, quàm mortem. Etsi damnatam: sed ego, inquit, percutiam, & sanabo. Quid ea exprobras carni, quæ deum expectant, quæ in deū sperant: honorantur ab illo: quibus subuenit. Ausim dicere, si hæc carni nō accidissent, benignitas, gratia, misericordia, omnis uis dei benefica *uacuiisset. Tenes scripturas, quibus caro infuscatur: tene etiam quibus inlustrat. Legis cum quando deprimitur: adige oculos & cū quando releuatur. Omnis caro fœnum. Nō hoc solum pronunciauit Esaias, sed et, Omnis caro uidebit salutare dei. Notatur in Genesi, dicēs deus: Nō manebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt. Sed & auditur per Iohellem: Effundam de spiritu meo in omnem carnem. Apostolum quoq; ne de uno stilo no-

Al's *modesta.

* Pro adulantur.

Sic enim ueteres
usurpabant, id quod
ex uetustis codicibus
liquet.

Al's * a Christo eius

Al's * uacuiisset.

d ; ris, quo

ris, quo carnem plerūq; compungit. Nam etsi negat habitare boni quicquam in carne sua: etsi adfirmat eos qui in carne sint deo placere nō posse: quia concupiscat aduersus spiritum: etsi qua alia ita ponit, ut carnis non tamen substantia, sed actus inhonoretur: dicemus quidem alibi nihil pprie carni exprobrari oportere, nisi in animæ suggillationem, quæ carnem ministerio sibi subigit. Verum interim & in illis literis Paulus est, cum stigmata CHRISTI in corpore suo portat: cum corpus nostrum ut dei templum uitari uetat: cum corpora nostra, membra CHRISTI facit: cum monet tollere & magnificare deum in corpore nostro. Itaq; si ignominie carnis resurrectionem eius expellunt, cur non dignitates potius inducent? Quoniam deo magis congruit in salutem redigere, quod reprobarit interdum, quàm in perditionem dedere, quod etiam probauit. Hucusq; de præconio carnis aduersus inimicos, & nihilominus amicissimos eius. Nemo enim tam carnaliter uiuit, quàm qui negant carnis resurrectionem. Negantes enim pernam, despiciunt & disciplinam. De quibus luculenter & paraderet p Prphetidem Priscam, Carnes sunt, & carnem oderunt. Quam si tanta auctoritas munit, quanta illi ad meritum salutis patrocinari possit, nunquid etiam dei ipsius potentiam, & potestatem, & licentiam recensere debemus, an tantus sit qui ualeat dilapsam & deuoratum, & quibuscunq; modis ereptū tabernaculum carnis reedificare, atq; restituere? an & aliqua nobis exempla huius sui iuris in publico naturæ * promulgaret, ne qui forte adhuc sitiant deum nosse: qui non alia lege credendus est, quàm ut omnia posse credatur. Planè apud philosophos habes, qui mundum hūc innatum insectūq; defendant: sed multo melius quod omnes ferè hæreses natum & factū mundum annuentes, conditionem deo nostro adscribunt. Igitur cōfide illum totum hoc ex nihilo protulisse, & deum nosti fidendo, quod tantum deus ualeat. Nam & quidam infirmiores, hoc prius credere de materia potius subiacenti uolunt: ab illo uniuersitatem dedicatam secundū philosophos. Porro etsi ita in uero haberetur, cum tam longe alias substantias longēq; alias species ex reformatione materiæ diceretur protulisse, quàm fuisset ipsa materia: non minus defenderem ex nihilo eum protulisse, si ea protulerat, quæ omnino non fuerāt. Quo enim interest ex nihilo quid proferri, an ex aliquo: dum quod non fuit, fiat: quando etiam nō fuisse, nihil sit fuisse. Sic & fuisse econtrario nonnihil est fuisse. Nunc etsi interest, tamen utrūq; mihi adplaudit. Siue enim ex nihilo deus molitus est cuncta, poterit & carnē in nihilum productam exprimere de nihilo. Siue de materia * moderatus est alia, poterit & carnem quocunq; dehaustā euocare de alio. Et utiq; idoneus est reficere, qui fecit. Quanto plus est fecisse, quàm refecisse: initiū dedisse, quàm reddidisse. Ita restitutionem carnis, faciliorem credas institutione. Aspice nunc ad ipsa quoq; exempla diuinæ potestatis. Dies moritur in noctem, & tenebris usq; quaq; sepelitur. Funestatur mundi honor, omnis substantia denigratur. Sordent, silent, stupent cuncta, ubiq; iustitium est, quies

Prisca prophetis.

Alis * promulget.

Alis * modulatus.

quies rerum. Ita lux amissa lugetur. Et tamen rursus cum suo cultu, cū do-
te, cū sole, eadem & integra & tota uniuerso orbi reuiuiscit, interficiens mor-
tem suam noctem, rescindens sepulturam suam tenebras, hæres sibi met
existens, donec & nox reuiuiscat cum suo & illa suggestu. Redaccenduntur
enim & stellarum radij, quos matutina suggestio extinxerat. Reducuntur
& syderum absentia, quas temporalis distinctio exemerat. Redonantur
& specula lunæ, quæ menstruus numerus adtriuera. Reuoluuntur hyemes
& æstates, & uerna, & autumnus, cum suis uiribus, moribus, fructib⁹. Quip-
pe etiam terræ de cœlo disciplina est, arbores uestire post spolia, flores de-
nuo colorare, herbas rursus imponere, exhibere eadē quæ absumpta sint
semina: nec prius exhibere, quàm absumpta. Mira ratio: de fraudatrice serua-
trix. Vt reddat, intercipit: ut custodiat, perdit: ut integret, uitiat: ut etiā am-
pliet, prius decoquit. Siquidem uberiora & cultiora restituit, quàm extermi-
nauit. Re uera scœnore interitu, & iniuria usura, & lucro damno, semel dixe-
rim uniuersa conditio recidua est. Quodcūq; conueneris, fuit. Quodcūq;
amiseris, nihil non iterum est. Omnia in statum redeunt, cum abscefferint.
Ideo finiuntur ut fiant. Nihil deperit, nisi in salutem. Totus igitur hic ordo
reuolubilis rerum, testatio est resurrectionis mortuorum. Operibus eā præ-
scripsit de⁹ ante, quàm literis. Viribus prædicauit ante, quàm uocibus. Præ-
misit tibi naturam magistrā, summissurus & prophetiā: quo facilius cre-
das prophetiæ, discipulus naturæ: quo statim admittas cum audieris, quod
ubiq; iam uideris. Nec dubites deum carnis etiam resuscitatorē, qui omniū
moris restitutorem. Et utiq; si omnia homini resurgunt cui procurata sunt:
porrò nō homini nisi & carni, quale est ut ipsa depereat in totum, propter
quam & cui nihil deperit. Si parum uniuersitas resurrectionem figurat, si
nihil tale conditio signat: quia singula eius nō tam mori quàm desinere di-
cantur, nec redanimari, sed reformari existiment: accipe plenissimū atq; fir-
missimum huius spei specimen. Siquidem animalis est res & uitæ obno-
xia & mortis illud dico alitem orientis peculiarem, de singularitate famo-
sum, de posteritate monstruosum: qui semetipsum libenter funerans, reno-
uat natali fine decedens atq; succedens iterum Phoenix. Vbi iam nemo, ite-
rum ipse: qui non iam, alius idem. Quid expressius atque signatius in
hanc causam, aut cui aliq; rei tale documentum? Deus etiam scripturis suis:
Et florebis enim, inquit, uel ut phoenix, id est de morte, de funere, uti
credas, de ignibus quoque substantiam corporis exigi posse. Multis pas-
seribus antestare nos dominus pronunciauit. Si non & phoenixibus, ni-
hil magnum. Sed homines semel interibunt, auius Arabiæ de resurre-
ctione securis. Talia interim diuinarum uirium liniamenta, non minus pa-
rabolis operato deo quàm locuto, ueniamus & ad ipsa edicta, atq; decre-
ta eius, quo cum maxime diuisionem istam materiæ ordinamus. Exor-
sumus enim ab autoritate carnis, an ea sit cui dilapsæ salutis competat:
dehinc prosecuti de potentia dei, an tanta sit quæ salutem conferre di-

Fort. & causa

lapsæ rei soleat. Nunc si probauimus utrumque, uelim etiam de causa requiras: an sit aliqua tam digna quæ resurrectionem carnis necessariam, & rationi certe omni modo debitam uindictæ: quia subest dicere, & si caro capax restitui, & si diuinitas idonea restituendi, & si causa restitutionis præesse debeat. Accipe igitur & causam, qui apud deum discis tam optimum, quàm & iustum. De suo optimum, de nostro iustum. Nisi enim homo deliquisset, optimum solūmodo deum nosset, ex naturæ proprietate. At nūc etiam iustum eum patitur, ex causæ necessitate. Tamen & hoc ipso, optimū deum & iustum. Et bono enim iuuando, & malo puniendo, iustitiam exhibens, utrāq; sententiam bono præstat. Hinc uindicans istud, inde remunerans illud. Sed cum Marcione plenius discas, an hoc sit dei totū. Interim talis est merito noster iudex, quia dominus. Merito dominus, quia autor. Merito autor, quia deus. Hinc & ille, nescio quis, hæreticorum: Merito nō iudex, non enim deus. Merito: non dominus: non enim autor. Nescio iam si deus, qui nec autor: quod deus, nec dominus autor. Igitur si deo & domino & non auctori congruentissimū est iudicium in hominem destinare, de hoc ipso an dominū & autorem suum agnoscere & obseruare curaret: an non itaq; iudicium resurrectio expunget. Hæc erit tota causa, imò necessitas resurrectionis, congruentissima scilicet & deo destinatio. Dicis, de cuius dispositione dispicias, an utriq; substantiæ humanæ diiudicandæ, censura diuina præsideat, tam animæ quàm & carni. Quod enim congruet iudicari, hoc competet etiam resuscitari. Dicimus plenum primo perfectūq; credendum iudicium dei, ut ultimū iam atq; exinde perpetuū. Vt sic quoq; iustum, dum non in aliquo minus. Vt sic quoq; deo dignū, dum pro tanta eius patiētia plenum atq; perfectum. Itaq; plenitudinem perfectionemq; iudici, non nisi de totius hominis repræsentatione constare. Totum porro hominem ex utriusq; substantiæ congregatiōe parere: idcircoque in utraq; exhibendum, quem totum oporteat iudicari: qui nisi totus, utiq; non uixerit. Qualis ergo uixerit, talem iudicari: quia de eo quod uixerit, habeat iudicari. Vita est enim causa iudici, per tot substantias dispungēda, p quod & functa est. Age iam scindant aduersarij nostri carnis animæq; cōtextū, prius in uitæ administratione, ut ita audeant scindere illud etiam in uitæ remuneratione. Negent operarum societatem, ut merito possint etiā mercedem negare. Non sit particeps in sententia caro, si nō fuerit & in causa. Sola anima reuocetur, si sola decedit. At enim non magis sola decedit, quàm sola decurrit. Illud unde decedit uitam hanc dico. Adeo autē non solum anima transigit uitam, ut nec cogitatus licet solos, licet nō ad adfectum per carnem deductos auferamus à collegio carnis. Siquidem in carne, & cū carne, & per carnem agitur ab animā, quod agitur in corde. Hanc deniq; carnis speciem, arcē animæ etiā dominus in suggillationem cogitatuū taxat. Quid cogitatis in cordibus uestris nequā? Et, Qui conspexerit ad concupiscendū, iā adulterauit in corde. Adeo & sine opere, & sine effectū, cogitat⁹ carnis est

carnis est actus. Sed & si in cerebro, uel in medio superciliorum discrimine, uel ubi philosophis placet, principalitas sensuum consecrata est, quod ege- τὸ ἀνεμονικόμ.
monicon appellatur: caro erit omne animæ cogitatorium. Nunquam ani-
ma sine carne est. Nihil non cum illa agit, sine qua non est. Quare adhuc
an cogitatus quoque per carnem administrantur, qui per carnem dinoscunt
extrinsecus. Volutet aliquid anima, uultus operatur indicium: facies inten-
tionum omnium speculum est, Negent factorum societatem, cui negare non
possunt cogitatorium. Et illi quidem delinquentias carnis enumerant: ergo
peccatrix tenebitur supplicio. Nos uero etiam uirtutes carnis opponimus:
ergo et bene operata tenebitur præmio. Et si anima est, quæ agit et impellit
in omnia, carnis obsequium est. Deum non licet aut iniustum radicem cre-
di, aut inertem. Iniustum, si sociam bonorum operum à præmijs arceat. In-
ertem, si sociam malorum à supplicijs secernat, cum humana censure eo pfecti-
or habeatur: quo etiã ministros facti cuiusque deposcit, nec parcens, nec inui-
dens illis, quo minus cum autoribus aut pænæ, aut gratiæ cõmunicent fru-
ctum. Sed cum imperium animæ, obsequium carni distribuimus, prospici-
endum est, ne & ex hoc alia argumentatione subuertant, ut uelint carnẽ sic Ex. uidetur
dispungendũ.
in officio animæ collocare, non quasi ministram, ne & sociam cogantur agno-
scere. Dicent enim ministros & socios habere arbitrium ministrandi atque so-
ciandi, & potestatem suæ uoluntatis in utrũque, homines scilicet: & ipsos id-
circo cum autoribus merita cõmunicare, quibus operam sponte accomoda-
rint. Carnem autem nihil sapientem, nihil sentientem per semetipsam, non
uelle, non nolle de suo habentem, uice potius uasculi apparere animæ, ut in-
strumentum, non ut ministerium. Itaque animæ solius iudicium præsidere,
qualiter usa sit uasculo carnis: uasculum uero ipsum non esse sententiæ ob-
noxium: quia nec calicem damnari, si quis eum ueneno temperarit: nec gla-
dium ad bestias pronunciari, si quis eo latrocinium fuerit operatus. Iam er-
go innocens caro, ex ea parte qua non reputabuntur illi operæ malæ: & ni-
hil prohibet innocentia nomine saluam eam fieri. Licet enim nec bona, ope-
ra reputentur illi, sicut nec mala: diuinæ tamen benignitati magis competit
innocentes liberare: beneficis enim est atque optimus. Debet autem etiam
quod non deberetur offerre: & tamẽ calicẽ nõ dico uenenariũ, in quẽ mors
aliqua ructaret, sed ficticis, uel archigalli, uel gladiatoris, aut carnificis spiri-
tu infectum: quæro an minus damnes, quàm oscula ipsorum: nostris quoque
sordibus nubilũ, uel nõ pro animo temperatũ, elidere solemus: quo magis
puero irascamur. Gladiũ uel latrocinis ebriũ quis nõ à domo tota, nedũ à
cubiculo, nedũ à capitis sui officio relegabit: præsumēs scilicet, nihil aliud se
quàm inuidia animarũ, somniaturũ, urgentiũ & inquietantium sanguinis
sui concubinũ. At enim & calix bene sibi cõsciũ, & de diligentia ministerij
cõmedatus, cronis quoque potatoris sui inorbiť, aut aspergine florum ho-
morabit. Et gladius bene de bello cructus, & melior homicida, laudẽ suã cõ-
secratione

Fortassis ornabitur

secratione pensabit. Est ne ergo et in uascula et in instrumenta sententiam
figere, ut dominorū & autorum meritis & ipsa cōmunicent. Vt huic quoq;
argumentationi satisfecerim, licet ab exemplo uacet diuersitas rerū. Omnē
enim uas uel instrumentum aliunde in usus uenit, extranea omnino ma-
teria à substantia hominis. Caro autem ab exordio uteri confita, confor-
mata, congenita animæ, etiam in omni operatione miscetur illi. Nam & si
uas uocatur apud Apostolum, quam iubet in honore tractare, eadem ta-
men ab eodem homo appellatur exterior: ille scilicet limus, qui prior titulo
hominis incisus est: non calicis, aut gladij, aut uasculi ullius. Vas enim capa-
citatē nomine dicta est, qua animam capit & continet: homo uero de com-
munionē naturæ, quæ eam non instrumentum in operationibus præstat,
sed ministerium. Ita & ministerium tenebitur iudicio, ut de suo nihil sapi-
at: quia portio est eius, quæ sapit, non suppellex. Hoc & Apostolus sciens
nihil carnem agere per semetipsam, quod non animæ deputetur: nihil omi-
nus peccatricem iudicat carnem, ne eo quod ab anima uideatur impelli, iu-
dicio liberata credatur. Sic & cum aliquas laudis operas carni indicit, glorifi-
cate, tollite deū in corpore uestro, certus & hos * coronatus ab anima agi:
idcirco tamen & carni eos mandat, quia & illi fructum repromittunt. Alio-
quin nec exprobratio cōpetisset in alienam culpæ, nec adhortatio in extra-
neam gloriæ: & exprobratio enim, & exhortatio uacarent erga carnē, si uā-
caret & merces, quæ in resurrectione captatur. Simplicior quilibet fautor sen-
tentia nostræ putabit, carnem etiam idcirco representandam esse iudicio:
quia aliter anima non capiat passionem tormenti seu refrigerij, utpote in-
corporalis: hoc enim uulgus existimat. Nos autem animam corporalem, &
hic *liber de anima.* hic profiteamur, & in suo uolumine probamus, habentem proprium genus
*Alis * substantiæ.* * substantiæ soliditatis, per quam quid & sentire & pati possit. Nam & nūc
animas torqueri, foueriq; penes inferos, licet nudas, licet adhuc exules car-
nis, probabit Lazari exemplum. Dedit igitur aduersario dicere. Ergo quæ
habet corpulentiam propriam de suo, sufficit ad facultatem passionis &
sensus, ut non egeat representatione carnis, imò eatenus egebit: non quia
*Alis * quæ.* sentire quid sine carne non possit, sed quia necesse est illam etiam cum car-
ne sentire. Quantum enim ad agendum de suo sufficit, tantum & ad pa-
tiendum. Ad agendum autem minus de suo sufficit. Habet enim de suo
solummodo cogitare, uelle, cupere, disponere. Ad perficiendum autem ope-
ram carnis expectat. Sic itaq; et ad patiendum societatem carnis expos-
tulat, ut tā plene per eā pati possit, q̃ sine ea plene agere non potuit. Et ideo
in quæ de suo sufficit, eorū interim sententiā pendit, cōcupiscentiæ, et cogi-
tatus, et uoluntatis. Porro si hæc satis essent ad plenitudinem meritorū, ut
non requirerentur et facta, sufficeret in totū anima ad perfectionem iudi-
cij de his iudicanda, in quæ agenda sola suffecerat. Cum uero etiam facta
deuincta sint meritis, facta autem per carnem administrantur: iam non suf-
ficit animæ

ficit animā sine carne foueri, siue cruciari pro operibus etiam carnis: & si habet corpus, & si habet membra, quæ proinde illi non sufficiunt ad sentiendū nec ad agendum perfecte. Idcirco pro quo modo egit, pro eo & patitur apud inferos, prior degustans iudicium sicut prior induxit admissum: expectans tamen & carnem, ut per illam etiam facta compenset, cui cogitata mandauit. Denique hæc erit ratio in ultimum finem destinati iudicii, ut exhibitione carnis omnis diuina censura perfici possit. Alioquin non sustineretur in finem, quod & nunc animæ decerpuntur apud inferos, si solis animabus destinaretur. Hucusque præstructionibus egerim ad muniendos sensus omnium scripturarum, quæ carnis reciduiatum pollicentur. Cui cum tota autoritate si iustorum patrociniorum procurent honores dico substantiæ ipsius, tum uires dei, tum exempla earum, tum rationes iudicii & necessitates ipsius: utique secundum præiudicia tot autoritatum, scripturas intelligi oportebit: non secundum ingenia hæreticorum, de sola incredulitate uenientia: quia incredibile habeatur restitui substantiam interitu subductam, non quia & substantiæ ipsi * inemeribile sit, aut deo impossibile, aut iudicio inhabitabile: planè incredibile, si nec præiudicatum diuinitus fuerit: nisi quod & si prædicatum id à deo non fuisset, ultro præsumi debuisset, ut propterea non prædicatum; quia tot autoritatibus præiudicatum. At cum diuinis quoque uocibus personat, tanto abest ut aliter intelligatur quam desiderant illa, à quibus etiam si he diuinis uocibus persuadeatur. Videamus igitur hoc primum, quonam * stilo spes ista proscripita sit. Vnum opinor, apud omnes edictum dei pendet resurrectio mortuorum. Duo uerba expedita, decisa, deterfa: ipsa cōueniam, ipsa discutiam, cui se substantiæ addicant. Cum audio resurrectionē homini imminere, quarum necesse est quid eius cadere sortitum sit. Si quidem nihil resurgere expectabit, nisi quod ante succiderit. Qui ignorat carnem cadere per mortem, potest eam nec stantem nosse per uitam. Sententiam dei, natura pronunciat: Terra es, & in terram ibis. Et qui non audit, uidet. Nulla mors non ruina membrorum. Hanc corporis sortem dominus quoque expressit, cum ipsa substantia indutus, Diruite, inquit, templū istud, & ego illud triduo resuscitabo. Ostendit enim cuius sit dirui, cuius elidi, cuius iacere, cuius & releuari, & resuscitari: quantum & animā circūferat trepidantē usque ad mortē, sed non cadentē per mortē. Quia & scriptura de corpore inquit, suo dixerat. Atque adeo caro est, quæ morte subruitur: ut exinde à cadendo cadauer renunciatur. Anima porro nec uocabulo cadit, quia nec habitu ruit. Atqui ipsa est quæ ruinā corpori infert, cū efflata est: sicut ipsa est, quæ illud de terra suscitabit ingressa. Non potest cadere quæ suscitauit ingressa. Non potest ruere, quæ eligit egressa. Artius dicā, ne in somnū quidem cadit anima cum corpore, ne tum quidē sternitur cū carne. Sed enim agitat in somnis & iactitat: quiesceret autem si iaceret. Ita nec in ueritate mortis cadit, quæ nec in imagine eius ruit. Sequens nunc uocabulum mortuorum æque dispice cui substantiæ infidat: quantum in hac materia admittamus

Fortass. * inremediabile.

Al. * titulo

tamus, interdum mortalitatem animæ assignari ab hæreticis: ut si anima mortalis resurrectionem consecutura est, præiudicium sit & carni nō minus mortali resurrectionem cōmunicaturæ. Sed nunc proprietas uocabuli uindicianda est suæ sorti. Iam quidem eo ipso quod resurrectio caducæ rei est, id est carnis, eadē erit & in nomine mortui: quia caducæ rei est resurrectio, quæ dicitur mortuorum. Sic & per Abraham patrem fidei, diuinæ familiaritatis uirū discimus. Postulans enim Saræ humanæ locū de filijs Heth: date ergo, inquit, mihi possessionem sepulchri uobiscum, & humabo mortuam meam, carnem scilicet. Neq; enim animæ humanæ spacium desiderasset, etsi anima mortalis crederetur, etsi mortuus dici mereretur. Quod si mortuus corpus est, corporum erit resurrectio cum dicitur mortuorum. Et hæc itaq; dispectio tituli, & præconijs ipsius, fidem utiq; defendens uocabulorum, illuc proficere debet: ut si qua pars diuersa turbat obtentu figuratum & ænigmatum, manifestiora quæq; præualeant, & de incertis certiora præscribant. Nacti enim quidam sollemnissimam eloquij prophetici formā allegorici & figurati plerūq; non tamen semper, resurrectionē quoq; mortuorum manifeste annunciatam, in imaginariam significationē distorquēt asseuerantes ipsam etiam mortem spiritualiter intelligendam. Non enim hanc esse in uero, quæ sit in medio, dissidium carnis atq; animæ, sed ignorantiam dei, per quam homo mortuus deo, non minus in errore iacuerit q̃ in sepulchro. Itaq; & resurrectionem eam uindiciandam, qua quis addita ueritate redanimatus & reuiuificatus deo, ignorantie morte discussa, uelut de sepulchro ueteris hominis eruperit: quia & dominus scribas & phariseos sepulchris dealbatis adæquauerit. Exinde ergo resurrectionem fide cōsecutos cum domino esse, cum baptisma induerint. Hoc deniq; ingenio etiam in colloquijs sæpe nostros decipere consuevit: quasi & ipsi resurrectionem carnis admittant. Væ, inquiunt, qui non in hac carne resurrexerit: ne statim illos percutiant, si resurrectionem statim abnuerint. Tacite autem secundum conscientiam suam hoc sentiunt. Væ qui non, dū in hac carne est, cognouerit arcana hæretica: hoc est enim apud illos resurrectio. Sed & pleriq; ab excessu animæ resurrectionem uindicates, de sepulchro exire, de seculo euadere interpretantur: quia & seculum mortuorum sit habitaculum, id est ignorantium deum. Vel etiam de ipso corpore, quia & corpus uice sepulchri condusam animam, in secularis uitæ morte detineat. Ob huiusmodi igitur coniecturas primam præstructionem eorū depellā, qua uolunt omnia prophetas per imagines concionatos: quando si ita esset, ne ipsæ quidē imagines distinguere potuissent, si non & ueritates prædicatæ fuissent, ex quibus imagines deliniarētur. Atq; adeo si omnia figuræ, quid erit illud cuius figuræ. quomodo speculū obtēdes, si nusq; est facies? Adeo autem non omnia imagines, sed & ueritates: nec omnia umbræ, sed & corpora: ut in ipsum quoq; dominum insigniora quæq; luce darius prædicarentur. Nam et uirgo concepit in utero non figurate, et peperit Emanuelē, nobiscū dominum

• Resurrectio spiritalis quorundam.

biscum dominū IESVM, non oblique. Et si oblique accepturum uirtutem Damasci & spolia Samariæ: sed manifeste uenturum in iudicium cū presbyteris & principibus populi. Nam & tumultuatae sunt gentes in persona Pilati, & populi medicati sunt inania, in persona Israël. Astiterunt reges terræ, Herodes & archontes. Cōgregati sunt in unum, Annas & Caiphas aduersus dominū & aduersus CHRISTVM eius. Qui & tanquā ouis ad iugulationem adductus est, & tanquā agnus ante tondentem, scilicet Herodem sine uoce, sic non aperuit os suum: dorsum suum ponens ad flagella, & maxillas ad palmas, & faciem non auertens à sputaminū iaculis: deputatus etiam inter iniquos, perfossus manus & pedes: sortē passus in uestimento, & potus amarus, & caput irridētium nutus, triginta argenteis appreciatus à proditore. Quæ hic figuræ apud Esaiam: quæ imagines apud Dauid: quæ ænigmata apud Hieremiam? ne uirtutes quidem eius per parabolas profatos, Aut nunquid nec oculi patefacti sunt cæcorum, nec indaruit lingua mutorum, nec manus aridæ, & genua dissoluta reualuerunt, nec claudi salierūt ut ceruus: quæ etsi spiritaliter quoque interpretari solemus secundum comparisonem animalium, uitiofum à domino remediatorum, tum tamen & carnaliter adimpleta sunt, ostendunt prophetas in utramque speciem prædicasse, saluo eo quod plures uoces eorum nudæ & simplices, & ab omni allegoriæ nubilo puræ defendi possunt: ut cum exitus gentium & urbium resonant, Tyri & Aegypti, & Babylonis, Idumææ, & Carthaginensium nauium: ut cum ipsius Israël plagas, aut uenias, captiuitates, restitutiones, ultimæque dispersionis exitum perorant. Quis hæc interpretabitur magis quàm recognoscat: res in literis tenentur, ut terræ in rebus leguntur. Ita nō semper, nec in omnibus allegorica forma est prophetici eloquii. Sed interdum & in quibusdam. Si ergo interdum & in quibusdā inquis, cur non & in edicto, resurrectionis spiritaliter intelligendæ: quoniam quidē plurima ratio intercedit. Primo enim quid facient tot alia instrumenta diuina, ita aperte corporalem contestantia resurrectionē, ut nullam admittāt figuratæ significantiæ suspicionem. Et utique æquū sit quod & supra demandauimus, incerta de certis, & obscura de manifestis præiudicari: uel ne inter discordiam certorum & incertorum, manifestorum & obscurorū fides dissipetur, ueritas periditetur, ipsa diuinitas ut inconstans denotetur: Tūc quod uerisimile non est, ut ea species sacramenti, in quam fides tota cōmittitur, in quam disciplina tota cōnuitur, ambigue * annuata, & obscure proposita uideatur: quando spes resurrectiōis nisi manifesta de periculo & præmio, neminem ad eiusmodi præsertim religionē publico odio & hostili elogio obnoxiam persuaderet. Nullum opus certum, est mercedis incertæ. Nullus timor iustus, est periculi dubij. Et merces autem, & periculum, in resurrectionis pendet euentu. Et si temporalia & localia & personalia dei decreta atque iudicia in urbes & gentes, & reges, tam aperta prophetia iaculata est, quale est ut æternæ dispositiones eius & uniuersales in omne hominū genus lu-

e cem sui

Malim le. Tū quod.

Fortass. lege annū
ciata.

cem sui fugerint: quæ quanto maiora, tanto dariora esse deberent, ut maiora crederentur. Et puto deo nec liuorem, nec dolum, nec inconstantiam, nec lenocinium ascribi posse, per quæ ferè promulgatio maiorum cauillatur. Post hæc ad illas etiam scripturas respiciendum est, quæ non sinunt resurrectionem secundum animales istos, ne dixerim spiritales, aut hic iam in ueritatis agnitione præsumi, aut ab excessu statim uitæ uindicari. Cum enim & tempora totius spei fixa sint sacro sancto stilo, nec liceat eam ante constitui, in aduentu (opinor) CHRISTI, uota nostra suspirant seculi huius occasum, in transitum mundi quoque ad diem domini magnum, diem iræ & retributionis, diem ultimum et occultum: nec ulli præter quod patri notum, et tamen signis atque portentis et concussionibus elementorum, et conflictationibus nationum prænotatum. Euoluerem prophetias, si dominus ipse tacuisset, nisi quod et prophetiarum uox erant domini, sed plus, quod illas suo ore consignat. Interrogatus à discipulis quando euentura essent, quæ interim de templi exitu eruperat, ordinem temporum primo Iudaicorum usque ad excidium Hierusalem, de hinc communium usque ad conuersionem seculi dirigit. Nam postea quod edixit, & tunc erit Hierusalem conculcata nationibus donec adimpleantur tempora nationum allegendarum scilicet à deo & congregandarum cum reliquijs Israël: Inde iam in orbem & in seculum prædicat secundum Iohel & Daniele & uniuersum concilium prophetarum, futura signa in sole & luna & in stellis, conuersionem nationum cum stupore sonitus maris & motus refrigerantium hominum præ metu & expectatione eorum quæ immineant orbi terræ. Virtutes enim, inquit, cælorum commouebunt, & tunc uidebunt filium hominis uenientem in nubibus cum plurimo potentatu et gloria. Vbi autem coeperint ista fieri, emergetis et eleuabitis capita uestra, quod redemptio uestra adpropinquauerit. Et tamen appropinquare eam dixit, non adesse iam: & cum coeperint ista fieri, non cum facta fuerint: quia cum facta fuerint, tunc aderit redemptio nostra, quæ eo usque adpropinquare dicitur: erigens interim et excitans animos, ad proximum iam spei fructum. Cuius etiam parabola subtextitur tenerescentium arborum in caule floris, et dehinc frugis antecursorem. Ita et uos cum uideritis omnia ista fieri, scitote in proximo esse regnum dei. Vigilate ergo omni tempore, ut digni habeamini effugere omnia ista. Et stetis ante filium hominis, utique per resurrectionem omnibus ante transactis. Ita et si in agnitione sacramenti fructificasset, sed in domini representatione florescit atque frugescit. Quis ergo dominum tam inopportune, tam acerbe excitauit iam ad dexteram dei, ad confringendam terram secundum Esaiam, quæ puto adhuc integra est: Quis inimicos CHRISTI iam subiecit pedibus eius secundum Dauid, quasi uelocior patre, omni adhuc popularium coetu redamante Christianos ad leonem? Quis cælo descendente IESUM tale conspexit, quale ascendente Apostoli uiderant, secundum angelorum constitutum? Nulla ad hodiernum tribus ad tribum pectora ceciderunt, agnoscentes quem pupugerunt. Nemo adhuc excepit Heliã, nemo adhuc fugit antichristum, nemo adhuc Babylonis exitum

*Christiani ad Leonem
Vulgus ethnicorum
odio Christiane pro
fessionis, clamabat
Christianos esse leonibus
obijciendos,
quæ seuißima erat
eorum poena, qui de
capitali noxa conuicti
forent.*

exitū fleuit. Est iam qui resurrexerit nisi hæreticus: exijt planè iā de corpis sepulchro, etiā nūc febribus & hūlceribus obnoxius, & cōculcauit iam inimicos, etiā nūc luctari habens cū mundi potentibus. Et utiq; iam regnat, etiā nūc cæsari quæ sunt cæsaris, debens. Docet quidem Apostolus Colossensibus scribens, mortuos fuisse nos aliquādo alienatos & inimicos sensus dñi, cū in opibus pessimis agebamus. Dehinc confepultos CHRISTO in baptismo, & conresuscitados in eo per fidē efficacīæ dei, q̄ illū suscitavit à mortuis. Et uos cū mortui essetis delictis, & p̄putiatiōe carnis uestre, uiuificauit cū eo, donatis uobis omnibus delictis. Et rursus: Si cum CHRISTO mortui estis ab elementis mundi, quomodo quidā quasi uiuentes in mūdo sententiā fertis? Sed cū ita nos mortuos faciat spiritaliter, ut tamen & corporaliter quandoq; morituros agnoscat, utiq; & resuscitados, proinde spiritaliter deputans, æque nō negat etiam corporaliter resurrecturos. Deniq; si resurrexistis, inquit, cū CHRISTO, ea quæ sursum sunt quærite: ubi est CHRISTVS in dextera dei residēs. Ea quæ sursum sunt sapite, nō quæ deorsum. Ita animo ostendit resurgere, quo solo adhuc possumus cœlestia adtingere. Quæ nō quærere mus, nec sapere mus, si possideremus. Subijcit etiā: Mortui enim estis, scilicet delictis: nō nobis, sed uita uestra abscondita est cū CHRISTO in deo. Nondū ergo adprehensa est, quæ abscondita est. Sic & Ioānes: Et nondū ait: manifestū est, quid futuri sumus. Scimus quia si manifestauerit, similes ei erimus. Tanto abest, ut simus iā quod nescim: utiq; scituri si iā essemus. Adeo cōtemplatio est spei in hoc spatio p̄ fidē, nō præsens: nec possessio, sed expectatio. De qua spe & expectatiōe Paulus ad Galatas: Nos enim spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus: nō aut tenemus. Iusticiæ autē dei dicit ex iudicio quo iudicabit de mercede: ad quā pendens & ipse, cū Philippensibus scribit, Si quā, inquit, cōcurrā in resuscitationē quæ à mortuis, nō quia iā accepi aut cōsumatus sum. Et utiq; crediderat, & omnia sacramēta cognouerat, uas electionis, doctor nationum, & tamē adicit: Persequor autē si adprehendā in quo sum adprehēsus à Christo. Eo amplius, ego me, fratres, nō puto adprehendisse, unū planè, oblitus posteriorū in priora me extendens, secundū scopū psequor ad palmam in criminationis p̄ quā cōcurrerē, utiq; in resuscitationē à mortuis, suo tamen tēpore, sicut ad Galatas: Bene autē facientes ne tedeat tēpore enim suo metemur. Sicut & ad Timotheū de Onesiphoro: Det illi dñs inuenire misericordiā in illo die. In quē diē ac tēpus & ipsi præcipit custodire mandatum immaculatū, inreprehensibile, in apparentiā dñi IESV CHRISTI, quā suis tēporibus ostendet, beatus & solus potentator, & rex regnantū de deo dicens: De quibus tēporibus & Petrus in Actis: Pœniteat uos & respicite ad abolenda delicta uestra, ut tēpora uobis supueniant refrigerij ex persona dei, & mittat prædesignatū nobis CHRISTVM, quē oportet accipere cœlos ad usq; tēpora exhibitōis omniū quæ locutus est deus ore sanctorum prophetarū. Quæ tēpora, cū Thessalonicensibus discite. Legimus em̄ quāliter cōuersi sitis ab idolis, ad seruiendū uiuo & uero deo, & ad expectandū

Al's *manifestatum.

Al's *Hec.

à cœlis

à cœlis filiū eius, quē suscitauit ex mortuis, Iesum. Et rursus: Quæ enim spes nostra uel gaudiū uel exultationis corona, quam ut uos corā dño deo nostro Iesu Christo in aduentu ipsius? Item, Corā deo & patre nostro in aduentū dñi nostri Iesu Christi, cū uniuerſis sanctis eius. De quorū dormitione minus mœrenda docens, simul & tēpora resurrectionis exponit, dicens: Si em̄ credimus q̄ Iesus mortuus sit & resurrexerit, sic & deus eos qui dormierunt, p̄ Iesum adducet cū ipso. Hoc enim dicimus uobis in sermōe dei: q̄ nos q̄ uiuimus, q̄ remanemus in aduentū dñi nostri, nō præueniem⁹ eos q̄ dormierūt. Quoniam ipse dñs in iussu & in uoce archangeli & tuba dei descendet de cœlo, & mortui in Christo primi resurgent. Deinde nos q̄ uiuimus, q̄ simul cū illis tollemur in nubibus obuiā Christo in aērē: & ita semp cū dño erimus. Quæ uox archangeli, quæ tuba dei audita iā, nisi forte in cubiculis hæreticorū? Nā & si tuba dei euangelicus sermo dici pōt, q̄ illos iam uocaret: Sed aut mortui erunt iā corporaliter ut resurrexerint. Et quō uiuūt, aut in nubes erepti? & quō hic sunt miserrimi. Reuera ut Apostolus p̄nunciavit, qui in ista tantū uita sperantes habebunt⁹ excludendo, dū præcipiūt quod post illā repromittit⁹, frustrati circa ueritatē, nō minus q̄ Phygelus & Hermogenes. Et ideo maiestas spūs sancti p̄spicax eiusmodi sensuū, & in ipsa ad Thessalonicenses epistola suggerit. De tēporibus aut̄ & tēporum spatij⁹, frātres, nō est necessitas scribendi uobis. Ipsi em̄ certissime scitis q̄ dies dñi quasi fur nocte ita adueniet. Cū dicent pax & tuta somnia, tunc illis repentinus insistet interitus. Et in secūda, pleniore sollicitudinē ad eosdem: Obsecro uos, frātres, p̄ aduentū dñi nostri & congregationē nostrā ad illū, ne cito cōmoueamini animo, neq̄ turbemini, neq̄ p̄ spiritū, neq̄ p̄ sermōnē, scilicet pseudoapostolorū: neq̄ p̄ epistolā scilicet pseudoprophetarum ac si nostrā, quasi insistant dies dñi. Ne quis uos seducat ullo modo: quō nisi ueniat abscessio primo, huius utiq̄ regni & reuelat⁹ delinquentiæ homo, id est, antichristus, filius p̄ditionis, qui aduersat⁹ & sup̄extollitur omne quod deus dicit⁹, uel religio, uti sedeat in tēplo dei, adfirmans deū se. Nōne meministis q̄ cum apud uos essem, hæc dicebam uobis? Et nūc q̄ teneat scitis ad reuelandū eū in suo tēpore. Iā em̄ arcanū iniquitatis agitāt tantū qui nūc tenet teneat, donec de medio fiat: quis? nisi Rhomanus status, cui⁹ abscessio in decē reges dispersa antichristi sup̄ducet: & tunc reuelabit⁹ iniquus, quē dñs Iesus interficiet spū oris sui, & euacuabit apparentia aduentus sui. Cuius est aduētus secundū opationē satanæ in omni uirtute & signis atq̄ portentis mendaci⁹, & in omni seductione iniustitiæ eis qui pereunt. Et iā in Apocalypsi ordo tēporū sternitur, quē martyrū quoq̄ animæ sub altari ultionem & iudiciū flagitantes sustinere didicerunt: ut prius & orbis de patris angelorū, plagas suas ebibat⁹, & prostituta illa ciuitas à decē regib⁹ dignos exitus referat, & bestia antichristus cū suo pseudoprophēta certamen ecclesiæ inferat: atq̄ ita diabolo in abyssum interim religato, primæ resurrectionis prerogatiua de solis ordinet⁹. Dehinc & igne dato, uniuerſalis resurrectionis cœsura de libris iudicetur. Cum igitur & status temporum ultimo-

Als* antichristum.

rum scripturæ notent, & totâ Christianæ spei frugē in exordio seculi collocat apparet autem tunc adimpleri totum quodcunq; nobis à deo repro-
mittit: & uacat, quod hic iam ab hæreticis uindictatur. Aut si & agnitio sa-
cramenti, resurrectio salua utiq; illa creditur quæ in ultimo prædicatur: & se-
quitur ut eo ipso quod hæc spiritalis uindictetur, illa corporalis præiudicet.
Quia si nulla tunc annuncietur, merito sola hæc & tantummodo spirita-
lis uindictetur. Cum uero & in ultimū tempus educitur, corporalis agnō-
scitur. Quia nō & tunc spiritalis annuncietur resurrectio eiusdem cōditio-
nis, id est spiritalis: cum aut nunc eam deceret expungi sine ulla differentia
temporum, aut tunc sub omni clausula temporum. Ita nobis magis cōpetit
etiā spiritalē defendere resurrectionē ab ingressu fidei, q̄ plenitudinē eius
agnoscimus* exitum seculi. Vnum adhuc respondebo ad propositionē pri-
orē allegoricarū scripturarū: licere & nobis corporalem resurrectionem *Als* exitu*
de patrocinio figurati proinde eloquiū prophetici uindicare. Ecce enī diui-
na primordio sententia terram hominem pronunciando: Terra es, & in ter-
ram ibis, secundum substantiam scilicet carnis, quæ de terra erat sumpta, &
quæ prior homo fuerat appellata, sicut ostendimus, dar mihi disciplinā in
carnem quoq; interpretādi: siquid iræ uel gratiæ in terrā deus statuit: quia
nec proprie terra iudicio eius obnoxia est, quæ nihil boni seu mali admisit.
Maledicta q̄dem quo hauserit sanguinem. Sed & hoc ipsum in figurā car-
nis homicidæ. Nā & si iuuari seu lædi habet terra quoq; propter hominem *Als* quod.*
uti ille iubetur, siue lædatur per cōsistoris sui exitus: quo magis ipse pensa-
bit, quæ propter illū etiam terra patietur. Itaq; & cū cōminatur terræ deus,
carni potius cōminari eum dicā: & cum qd terræ pollicet, carni potius pol-
liceri eum intelligā, ut apud Dauid: Dñs regnauit, exultauit terra: id est, ca-
ro sanctorū, ad quā pertinet regni diuini fructus. Dehinc subiungit: Vidit
& cōcussa est terra. Montes sicut cera liquefacti sunt à facie dñi: caro scilicet
prophanorum: & uidebunt enim eum in quē cōfixerunt. Atq; adeo si sim-
pliciter de terræ elemento utrūq; existimabitur pronunciatū, quō cōgruet,
& cōcutiet liquefieri eā à facie dñi q̄ supra regnante exultauit. Sic & apud
Esaia bona terræ edetis. Bona carnis intelligentur, quæ illā manēt in regno
dei reformatā & angelificatā: & cōsecuratā quæ nec oculus uidit, nec auris
audiuit, nec in cor hoīs ascenderūt. Alioqn satis uanum, ut ad obsequiū de-
us fructibus agri, & cibarijs uitæ huius inuitet: quæ etiā inreligiosis & bl as-
phemis semel homini addicta cōditione cōmunicat, pluens super bonos &
malos, & solē suum mittens super iustos & iniustos. Felix nimirum fides, si
ea cōsecutura sunt, qbus hostes dei & CHRIS TI, nō modo utuntur, uerum
etiā abutuntur, ipsam cōditionem colentes aduersus cōditorem: bulbos &
tubera in terra bonis deputabis, dño pronunciante, ne in pane q̄dem uictu-
rum hoīem. Sic Iudæi terrena solummodo sperando, cœlestia ammittunt,
ignorantes & panem de cœlesti repromissum, & oleum diuinæ unctiōis, et
uinū spiritus, aquā animæ uigorantis ex uite GHRIS TI. Sicut et ipsam ter-
ram sanctam, Iudaicum proprie solum reputant, carnem potius dñi inter-
pretandam

pretandā, quæ exinde & in oībus CHRISTVM indutis, sancta sit terra. Vere sancta, perincolatū spiritu sancti: uere lacte & melle manās p̄ suauitatem sp̄i ipsius: uere Iudæa per dei familiaritatē, Non em̄ qui in manifesto Iudæus sed qui in occulto ut & tēplū eadē sit & Hierusalē audiēs ab Esaia, exurge exurge Hierusalē indue fortitudinē brachiū tui, Exurge sicut i *primordio, scilicet in illa integritate qua fuerat ante delictū trāgressiōis. Quæ enim in eā Hierusalē uoces eiusmodi cōpetēt exhortatiōis & aduocatiōis, quæ occidit p̄phetas & lapidauit ad se missos, & ip̄m postremo dominū suū cōfixit: sed nec ulli omnino terræ salus repromittit, quā optet cū totius mūdi habitu praterire, etiā si quis audebit terrā sanctā paradysum potius argumētari, quā & patrū dici capiat Adæ scilicet & Euz. Proinde & in paradysum restitutio carni uidebit̄ repromissa quæ eū incolare & custodire sortita est, ut talis illuc homo reuocet̄ qualis inde *pulsus est. Habem⁹ etiā uestimētōrū in scripturis mētionē ad ip̄e carnis allegorizare, quia & Apocalypsis Iohānis, hi sunt, ait qui uestimēta sua nō coinquinauerūt cū mulieribus, uirgines scilicet significās, & qui semetipsos castrauerūt p̄p̄ regna cōlorū. Itaq; in albis erūt uestibus id est, in claritate, in nube carnis. Et in euāgelio indumētū nuptiale, sanctitas carnis agnoscī potest. Itaq; Esaia docēs q̄le ieiuniū elegerit dñs cū subijcit de mercede bonitatis, tūc, inq̄t, lūmē tuū tēporaneū erumpet & uestimēta tua citius oriētur, nōn subscribā utiq; nec palliū sed carnē. Volēs accipi ortū carnis resurrectionis, de mortis occasu prædicauit. Adeo nobis q̄q; sup̄petit allegoricæ defensio corporalis resurrectionis. Nā & cū legimus Populus meus introite in cellas promas, quātulū, donec ira mea pratereat, sepulchra erūt cellæ promæ, in q̄bus paulisp̄ requiescere habebūt, q̄ in finibus seculi sub ultima ira p̄ Antichristi uim excesserint. Aut cur cellarū p̄marū potius uocabulo usus est, & nō alicuius loci receptorij, nisi q̄a in cellis promis caro salita & usui reposita seruat̄ depromēda illinc suo tempore. p̄inde em̄ & corpora medicata cōdimentis sepulturæ, mausoleis & monumētis sequestrant̄, processura inde cū iusserit dñs. Qd' cū ita intelligi cōgruat, & quæ enim ab ira dei cellariorū nos refugia seruabūt: hoc ip̄o qd' ait donec ira pratereat quæ extinguet antichristū, post irā ostēdit p̄cessurā carnem de sepulchro, in q̄ ante irā fuerit inlata, Nā & de cellarijs nō aliud effert̄ q̄ quod infert̄, & post antichristi eradicationē agitabit̄ resurrectio. Scim⁹ autē sicut uocibus ita & rebus prophetatū. Tā dictis q̄ & factis prædicat̄ resurrectio, cū Moyses manū in sinū cōdit & emortuā profert, & rursus insinuat & uiuidā explicat, nōne hoc de toto homine portēdit siq̄dem trina uirtus dei p̄ illa trina signa denotabat̄ cū suo ordine primo diabolū serpentē quāq; formidabilē subactura homini, de hinc carnem de sinu mortis retractura, atq; ita omnem sanguinē executura iudicio. De q̄ apud eundem propheten quoniā & uestiū, inquit deus, sanguinē exquirā de oībus bestiis, & de manu hominis & de manu fratris exquirā eū, Porro nihil exquir̄ nisi quod reposcit̄: Nihil reposcit̄ nisi quod & reddetur: & utiq; reddetur, quod ultiōis nomine reposcetur & exquiret̄. Neq; enim uindictari poterit, quod oīno nō fuerit. Erit aut̄ dum restituitur

Ab *primordij die

Ab *depulsus.

restituatur, uti uindictetur. In carnē itaq; dirigīt, quicqd in sanguinē prādicatur, sine qua nō erit sanguis. Caro suscitabitur, ut sanguis uindictetur. Sūt & quādam ita pronunciata, ut allegoriā quidē nubilo careant: nihilominus tamē ipsius simplicitatis suae sitiant interpretationē, quale est apud Esaiā: Ego occidā & uiuificabo. Certe posteaq; occiderit, uiuificabit. Ergo p mortē occidens, p resurrectionē uiuificabit. Caro est aut quae occiderit p mortē, caro itaq; & uiuificabitur p resurrectionē. Certe si occidere carnī animā referet, caro resurgat necesse est, cui anima p occisionē erepta, referenda est p uiuificationē. Igitur si & allegoricā scripturā, & argumēta rerū, & simplices uoces resurrectionē carnis quanq; sine nominatione ipsius substantiae sub radiant: quanto magis quae hanc spem in ipsas substantias corporales speciali mentione determinant, nō erunt deducendae in quāstionem? Accipe Ezechielem: Et facta est, inquit, sup me manus dñi, & extulit me in spū dñs & posuit me in medio campi. Is erat ossibus refertus, & circūduxit me sup ea p circuitū, & ecce multa sup faciē campi: & ecce arida satis. Et ait ad me: Fili hominis si uiuent ossa ista? Et dixi: Adonai dñe tu scis. Et ait ad me: Propheta, in ossa hae & dices: Ossa arida audite sermonē dñi. Hae dicit dñs adonai, ossibus istis: Ecce ego adfero in uos spiritū et uiuetis, et dabo i uos spiritum, & reducā uos in carnes & circūdabo in uobis cutē, & dabo in uobis spiritū, & uiuetis, & cognoscetis q ego dñs. Et pphetaui secundū praeceptū, & ecce uox dū ppheto & ecce motus, & accedebāt ossa ad ossa. Et uidi, & ecce sup ossa nerui & caro ascēdit: & circūpositae sunt eis carnes, & spūs in eis nō erat: & ait ad me: Propheta ad spm fili hominis ppheta & dices ad spm: Hae dicit dñs adonai: A q̄tuor uētis ueni spūs et spira in istis interemptius et uiuāt. Et pphetaui ad spm sicut pcepit mihi, et introiuit in ea spiritus, et uixerūt et steterūt sup pedes suos ualētia magna satis. Et ait ad me: Fili hois, ossa ista oīs domus Israel est. Ipsi dicunt: Exaruerunt ossa nostra, et perijt spes nostra, auulsi sumus in eis. Propterea ppheta ad eos: Ecce ego patefacio sepulchra uestra, et euehā uos de sepulchris uestris populus me⁹, et inducā uos in terrā Israel: et cognoscetis q ego dñs apud sepulchra uestra et eduxerim uos de sepulchris uestris popul⁹ me⁹, et dabo uobis spiritū et uiuetis et reuescetis in terra uestra, et cognoscetis q ego dñs locutus sim et fecerim, dicit dñs. Hanc quoq; prädicationē scio qualiter cōcutiant in allegoriā argumentationē: quia dicendo ossa ista oīs domus est Israel, in imaginē ea fecerit Israeli, sed à propria cōditiōe trāstulerit, atq; ita figuratā esse nō uerā resurrectionis prädicationē. Statū em̄ Iudaeorū deformari qdam mō emortuū et exaridū et dispersū in cāpo orbis. Itaq; et imaginē resurrectionis in illū allegorizari, q̄a recolligi habeat et recōpingi os ad os, id est tribus ad tribū, et populus ad populū: et recorpari carnis facultatē neruis regni. Atq; ita de sepulchris, id est de habitaculis captiuitatis tristissimis atq; teterrimis educi, et refrigerij noie respirari, et uiuere exinde in terra sua Iudaea. Et qd post hae: morient sine dubio et qd post mortē: Nulla, opinor resuscitatio, si nō hae erit ipsa quae Ezechieli reuelat. Sed em̄ et aliās prädicationes resurrectionis, ergo et hae erit, et temere in statū eā Iudaicarū rerum conuertunt. Aut si alia est illa quā defendim⁹, nihil meū interest, dū sit et corpo

rum resurrectio, sicut & rerū Iudaicarū. Deniq; hoc ipso quod recidiuatus Iudaici status de re corporatiōe & redanimatione ossiū figuratur, id quoq; euenturum ossibus probatur. Non enim posset de ossibus figura componi, si non id ipsum & ossibus euenturum esset. Nā & si figmentum ueritatis in imagine est, imago ipsa in ueritate est sui. Necesse est esse prius sibi, quo alij configuretur. De uacuo similitudo nō cōpetit. De nullo parabola non cōuenit. Ita oportebit ossiū quoq; credi reuiscerationē & respirationē qualis dicit, de qua possit exprimi Iudaicarum rerum reformatio qualis adfinigitur. Sed magis religiosum est ueritatē de suā ueritate simplicitatis defendi, quam sensus diuinæ propositionis expostulat. Si enim ad res Iudaicas spectaret hæc uisio: statim reuelato situ ossiū subiecisset: Ossa ista omnis domus Israelis est, & cetera deinceps. At cum ostensis ossibus, de propria spe eorum, quid obloquitur, nondū nominato Israele, fidē tentat propheta: Fili hoīs, si uiuent ossa, ut & ille responderet, dñe tu scis. Nō utiq; de propheta fidē de ea re tentasset, quæ futura nō esset, quā nūq; Israel audisset, quā credi nō oporteret: sed quoniā prædicabat qdē resurrectio mortuorū, Israel uero pro sua incredulitate diffidens scandalizabat: & aspiciens habitum senescentis sepulturæ desperabat resurrectionē, uel nō in eā potius animū dirigebat, sed in circūstantias suas. Idcirco deus & prophetā quasi & ipsum dubiū præstruxit ad cōstantiā prædicationis, reuelato ordine resurrectiōis, & populo id credendū mādauit, quod propheta reuelauit, ipsos dicens esse ossa, quæ erāt resurrectura, q nō credebāt resurrectura. Deniq; in clausula, & cognoscetis, inqt, q, ego dñs locutus sim, & fecerim, id utiq; factur⁹, quod fuerat locutus. Cæterū nō id factur⁹ quod locut⁹, si aliter factur⁹. Planē si & populus allegorice mussitaret, ossa sua arefacta, & spem suā pditā, dispersionis exitū, querulus mērito uideret, & deus figuratā desperationē figurata promissione cōsolatus. Sed cū dispersionis qdē iniuria nondū populo accidisset, resurrectiōis uero spes apud illum, sepissime tecinisset, manifestus est de corporum interitu labefactans fiduciā resurrectiōis: ita & deus eā restituebat fidē, quā populus destruebat. Quancq; & si aliqua præsentīū rerū tunc conflictatione hærebat, Israeli nō idcirco in parabola accipienda esset reuelationis intentio, sed in testationē resurrectionis: ut in illā spem erigeret illos æternæ scilicet salutis & necessarios restitutionis, & auerteret à respectu præsentīū rerū. Ad hoc em̄ & alij prophetae: Exhibitis de sepulchris uelut uituli de uinculis soluti, & cōculcabitis inimicos. Et rursus: Gaudebit cor uestrū, & ossa uestra uelociter orient: q̄a & herba de dissolutiōe & corrupte la seminis reformat. In sūma: si proprie in Israelis statum resurgētium ossiū imago contenditur, cur etiam non Israeli tantūmodo, uerum & omnibus gentibus eadem spes annūtiatur, & re corporandarum & redanimandarum reliquiarū, & de sepulchris excitandorum mortuorū: de omnibus enī dictū est: Viuent mortui, & exurgent de sepulchris: ros enī qui à te, mel de ossibus eorū. Itē alibi: Veniet adorare oīs caro in conspectu dñi, eo dicit dñs: quādo: cū præterire cœpit habitus mūdi huius. Supra em̄, quem admodū

Als * alibi.

admodum coelum nouum & terra noua, quæ ego facio in cōspectu meo dicit dñs, ita stabit semen uestrum, Tunc ergo & quod suū dicit, implebit. Et exhibunt, utiq; de sepulchris, & uidebunt artus eorum q; impie egerunt: quoniam uermis illorum nō decedet, & ignis eorum nō extinguetur: & erit satis cōspectui om̃i carni, scilicet quæ resuscitata & egressa de sepulchris domini p̃ hac gratia adorabit. Sed ne solūm eorū corporū resurrectio uideatur prædicari, quæ sepulchris demandant, habes scriptū: Et mandabo piscibus maris & cruciabunt ossa quæ sunt cōmesta, & facient cōpaginem ad cōpaginē, & os ad os. Ergo, inquis, & pisces resuscitabūtur & cæteræ bestię & alites carniuoræ, ut uomant quos comederunt: q̃a & apud Moysen legis exquiri sanguinē de omnibus bestiis, nō utiq;. Sed idcirco nominant bestię & pisces in redhibitionē carnis & sanguinis, quo magis exprimat̃ resurrectio etiā deuoratorū corporū, cū de ipsis deuotatoribus exactio edicitur. Puto aut̃ huius quoq; diuinæ potestatis documentū idoneū Ionam cū incorruptus utraq; substantia carne atq; anima, de aluo piscis euoluitur, & utiq; triduo cōcoquendæ carni uiscera ceti suffecissent, *quā capulū, quā sepulchrū, quā seniū requietæ atq; cōditæ alicui⁹ sepulturæ: saluo eo quod & bestias feras in Christianū uel maximē nomen hominis, uel ipsos etiam iniquitatis angelos figurauit, de qbus sanguis exigetur p̃ ultionē pensandā. Quis ergo discendi magis adfinis, q̃ præsumendi: & credendi diligentior, q̃ contendendi: & diuinæ potius sapientiæ religiosus, q̃ suæ libidinosus, audiens aliquid à deo destinātū in carnes, & cutes, & neruos, & ossa, aliquid quid hæc cōmetabitur, quasi nō in hominē destinetur, quod in istas substantias prædicatur. Aut em̃ nihil in hominē destinatur, non liberalitas regni, nō seueritas iudici, nō quodcūq; est resurrectio: aut si in hominē destinatur, necesse est in eas substantias destinetur, ex qbus homo structus est, in quē destinatur. Illud etiā de argutissimis istis demutatoribus ossiū, & carniū, et neruorū, et sepulchrorū regro, cur siquādo in animā qd̃ pronunciat̃ nihil aliud animā interpretatur, nec trāssigūt eā in alterius rei argumentū. Cū uero in aliquā speciē corporalē quid edicitur, oīa potius adseuerant, q̃ quod nominatur. Si corpalia parabolæ, ergo et animalia. Si nō et animalia, ergo nec corpalia. Tā em̃ corpus homo, q̃ et ania, ut nō possit altera species admittere ænigmata, altera excludere. Satis hæc de prophetico instrumēto, ad Euāgelia nunc prouoco. Hic quoq; occursurus prius eidē astutiæ eorū q; proinde et dñm oīa in parabolis pronunciaſſe cōtendunt, q̃a scriptū est: Hæc oīa locutus est Iesus in parabolis: et sine parabola nō loquebatur ad illos, scilicet Iudæos. Nā et discipuli: Quare, aiunt, in parabolis loqueris? et dñs: Propterea in parabolis loqr̃ ad eos, ut uidētes nō uideāt, et audiētes nō audiāt: secundū Esaiā, Quod si ad Iudæos in parabolis, iā nō ad oēs. Si ad oēs in parabolis, iā non semp̃ nec oīa parabolæ, sed qdā cū ad q̃sdā. Ad q̃sdā aut̃ dū ad Iudæos. Nōnuncq; planē et ad discipulos. Sed quō referat scriptura, cōsidera. Dicebat aut̃ et parabolā ad eos: ergo et nō parabolā dicebat: q̃a nō notaretur cū parabolā loq̃batur, si ita semp̃ loq̃batur: et tamē nullam

Alis *qua. Sed puto legendū, quasi capulū, quasi sepulchrū, quasi seniū. Nisi hic sit Tertulliano loquendi mos, ut quæ sic uentur.

Alis *homines.

Alis *su

Al's* dispositi
onem.

nullā parabolā nō aut ab ipso inuenias edisseratā, ut de seminatore in uerbi administratiōe, aut à cōmentatore euāgelij præluminatā, ut iudicis supbi et uiduæ instātis ad pseuerantiā orationis: aut ultro cōiectandā, ut arboris fici dilatae in spem, ad instar Iudaicæ infructuositatis. Quod si nec parabolæ obūbrāt euāgelij lucem, tāto abest ut sentētiæ et definitiones, quarū apta natura est, aliter q̄p sonāt, sapiāt. Definitionibus autē et sententijs dñs edicit, siue iudicium, siue regnum dei, siue resurrectionē. Tolerabilius erit, inquit, Tyro, et Sidoni in die iudicij: Et dicite illis quod adpropinquaue-rit regnū dei, et, Retribuetur tibi in resurrectione iustorum. Si nomina absolute sunt rerum, id est iudicij et regni dei, et resurrectionis, ut nihil eorum in parabolam comprimi possit: nec ea in parabolas compellantur, quæ ad dispensationem et transactionem, et passionem regni, iudicij, et resurrectionis prædicantur: atq; ita corporalia defendētur, ut corporalibus destinata: id est, non spiritalia, quia nō figurata. Nam et ideo præstrinximus tam corpus animæ, q̄p et carnis obnoxiiū esse mercedibus pro cōmuni operatione pensandis, ne corporalitas animæ occasione subministrans figurarū, corporalitatē carnis excludat: cū utrāq; participē et regni, et iudicij, et resurrectionis oporteat credi: et nunc eō pergimus, uti corporalitatē carnalem proprie demonstremus à domino significari in omni resurrectionis mentione: salua animali, quā et ipsam pauci receperunt. In primis cū ad hoc uenisse se dicit, uti quod perijt, saluū faciat. Quid dicis? perisse hominē? sine dubio. Totum ne an ex parte? utiq; totū. Siquidē transgressio quæ perditionis humanæ causa est, tam animæ instinctu ex cōcupiscentia, q̄p et carnis actu ex degustatione cōmissa, totum hominē elogio transgressionis inscripsit, atq; exinde merito pditionis impleuit. Totus itaq; saluus fiet, qui perit totus delinquendo: nisi si et ouis illa sine corpore amittit, et sine corpore reuocatur. Nā si caro quoq; eius cū anima, quod pecus totū est, humeris boni pastoris aduehitur, ex utraq; utiq; substantia restituendi hominis exemplū est. Aut quā indignū deo, dimidiū hominē redigere in salutē, penē minus facere, cū etiā seculariū principū plena semp indulgentia uindictæ. Diabolus ualidior in hominis iniuriā intelligit, totū eū elidens: deus infirmior renuntiabit, nō totū eū releuans. Atqui & Apostolus suggerit: Vbi delictū abūdaue-rit, illic gratiā supabundasse. Quomodo deniq; saluus habebit, q̄ poterit & pdit? carne scilicet pditus, aīa uero saluus: nisi q̄ iā & anima in p-dito constituat necesse est, ut salua effici possit: id enim saluū effici oportebit quod pditū fuerit. Porro aut recipimus animæ immortalitatē, ut p-dita nō in interitū credat, sed in suppliciū, id est in gehennā. Etsi ita est, iam nō animā spectabit salus saluā scilicet sua natura p immortalitatē, sed carnē potius quā interibile cōstat apud omnes. Aut si & anima interibilis, id est, non immortalis quod & caro, iam & carni forma illa ex æquo pficere debet, p inde mortali & interibili: q̄a id quod perit, saluū factur⁹ est dñs. Nolo nūc cōtētiōso fune deducere hac, an illac hominē p-ditio depostulet, dū utrūq; eū salus* destinet, in ambas substātijs pæquata. Ecce em̄ ex quacūq; substātia hominē

Al's* utriusq;
distinet.

tia hominē pisse præsumpseris, ex altera nō perit. Saluus ergo erit iā ex qua nō perit, & saluus nihilominus fiet, ex qua perit. Habes totius hoīs restitutionem dum & quodcūq; eius perit, saluū facturū est dñs: & quodcūq; non perit, utiq; non erit peritūrus. Quis ultra de utriusq; substantiæ securitate dubitabit, cum alterutra salutem consecutura sit: & tamē adhuc sensum rei exprimit dominus: ego, dicens, ueni non ut meam, sed ut patris, qui me misit, faciam uoluntatem. Quam oro te: ut omne quod dedit mihi non perdā ex eo quicquam, sed resuscitem illud in nouissima die. Quid à patre CHRISTVS acceperat, nisi quod & induerat: hominē sine dubio, carnis animæq; texturam. Neutrum ergo eorum quæ accepit perire patietur: imò nec quicq; utriusq;, imò nec modicum. Quod si modicum caro, ergo nec carnem: quia nec modicum, nec quicquam. Atqui si non & carnem resuscitabit nouissima die, iam non modicum patietur perire de homine. Sed pro tanta dixerim parte propè totum ingerens. Amplius: Hoc est patris uoluntas, ut omnis qui aspicit filium & credit in eum, habeat uitam æternam: & suscitetur illum nouissima die. Plenitudinem extruit resurrectionis: distribuit enim utrique substantiæ per officia propriam mercedem salutis. Et carni per quam filius hominis aspiciebatur, & animæ per quam credebatur. Ergo dicces, illis erit promissa res, à quibus CHRISTVS uidebatur. Sit planè ita, ut & ad nos eadem spes inde manuerit. Nam si uidentibus & idcirco credentibus fructuosa tunc fuerunt opera carnis atq; animæ, multo magis nobis. Feliciores enim qui non uident & credent, quando & si illis negaretur carnis resurrectio certe felicioribus competisset. Quomodo enim felices, si ex parte perituri? Sed & præcipit eum potius timendum, qui corpus & animā occidat in gehennam, id est dominū solum: non qui corpus occidat, animæ autem nihil nocere possint, id est humanas potestates. Adeo hic & animæ immortalis natura recognoscitur, quæ non possit occidi ab hominibus, & carnis esse mortalitatem cuius sit occisio. Atq; ita resurrectionē quoq; mortuorum carnis esse, quæ in gehennam nisi resuscitata nō poterit occidi. Sed quoniam & hic de interpretatione corporis quæstio cauillatur, ego corpus hominis non aliud intelligam, quàm omnem istam struem carnis, quoquo genere materialium concinnatur atq; uariatur, quod uidetur, quod tenet, quod deniq; ab hominibus occiditur. Sic & parietis corpus non aliud admittam quàm cæmenta, quàm saxa, quàm lateres. Siquis arcanū aliquod corpus inducit, ostendat, reuelet, probet ipsum esse etiam quod occidatur ab homine, & de illo erit dictum: Item si animæ corpus opponitur, uocabit astutia. Cum enim utrūq; proponitur, corpus atq; animā occidi in gehennam, distinguitur corpus ab anima, et relinquitur corpus. Intellige id quod in promptu sit, caro scilicet quæ sicut occidetur in gehennam, si non magis à deo timuerit occidi, ita & uiuificabitur in uitam æternam, si maluerit ab hominibus potius interfici. Proinde si quis occasionem carnis atq; animæ in gehennam, ad interitum et finem utriusq; substantiæ arripierit: non ad supplicium

Atq; filius aspici
batur.

Melius le. & tēpo.

plicium quasi cōsumendarum, non quasi puniendarum: recordetur ignem gehennæ æternum prædicari, in pœnam æternam, & inde æternitatem occisionis agnoscat propterea humanæ* ut temporali prætimendam. Tūc & æternas substantias credet, quarum æterna sit occisio in pœnam. Certe, cū post resurrectionem corpus cum anima occidi habeat in gehennam, satis de utroq; constabit, & de carnali resurrectione, & de æterna occisione. Absurdissimum alioquin si idcirco resuscitata caro occidatur in gehennam, uti finiatur, quod & non resuscitata pateretur. In hoc scilicet reficietur ne sit, cui non esse iam euenit. Eidem nos spei fulciens, passerū quoq; subiungit exemplum, quod ex duobus non cadat alter in terrā sine dei uoluntate: ut & carnem quæ ceciderit in terram, proinde credas & resurgere posse per eiusdem dei uoluntatem. Nam etsi passeribus hoc non licet, sed nos multis passeribus antestamus, eo quod cadentes resurgamus. Quorum denicq; capillos capitis omnes numeratos adfirmans, saluos utiq; repromittit. Perituros enim quæ ratio in numerū redegisset: nisi quia hoc est ut omne quod pater mihi dedit, non perdam ex eo quicq;: id est, nec capillum, sicut nec oculū nec dentem. Cæterum unde erit fletus & dentium frendor, nisi ex oculis & ex dentibus? occiso scilicet etiam corpore in gehennā, & detruso in tenebras exteriores, quæ oculorum propria sunt tormenta. Siquis in nuptijs minus dignis operibus fuerit indutus, constringēdus statim manibus & pedibus, utpote qui cum corpore surrexerit. Sic ergo & recumbere ipsum in dei regno, & sedere in thronis CHRISTI, & assistere tunc ad dexteram uel sinistrā, & edere de ligno uitæ, corporalis dispositionis fidelissima indicia sunt. Videamus nunc an & Sadducæorum uersutiam elidens, nostrā magis sententiam erexerit. Causa opinor quæstionis, fuit destructio resurrectionis. Si quidem Sadducæi neq; animæ neq; carnis admittunt salutem: & ideo ex qua uel maxime specie resurrectionis fides labefactatur, ex ea argumentū problemati suo accommodauerunt: De carnis scilicet obtētu nupturæ nec ne post resurrectionem, sub eius mulieris persona quæ septē fratribus nupta, in dubio haberetur, cui eorum restitueretur. Porro seruētur sensus tā quæstionis quā responsionis, & controuersię occursum est. Si enim Sadducæi quidem respuebant resurrectionem, dominus autem eam confirmat, & scripturarum ignaros increpans, earum scilicet quæ resurrectionem prædicassent, & uirtutis dei incredulos, idoneæ utiq; mortuis resuscitādis, postremo subiiciens: quā autem mortui resurgant sine dubio, & confirmando esse quod negabatur: id est, resurrectionem mortuorū apud dominū uiuorum: talem quoq; eam confirmabat esse, qualis negabatur, utriusq; scilicet substantiæ humanæ. Neq; enim si nupturos tunc negabit, ideo nec resurrecturos demonstrabit. Atqui filios resurrectionis appellat, ut per eā quodā modo nasci habentes, postq; non nubent, sed resuscitati, similes enim erūt angelis: quā non nupturi, quia nec morituri, sed quā transituri, in statū angelicum, per indumentum illud incorruptibilitatis, per substantiæ resuscitæ tamē

ta tamen demutationem. Cæterum nec quæreretur nupturi, siue morituri, nec ne rursus essemus, si non eius uel maxime substantiæ restitutio* *in Fort. le. * in dubio.* deū uocaretur, quæ proprie & morte & nuptiis fungitur, id est carnis. Habes igitur dominum confirmantem aduersus hæreticos Iudæorum; quod & nunc negatur apud Sadducæos Christianorum, solidam resurrectionē. Licet si carnem ait nihil prodesse, ex materia dicti dirigendus est sensus. Nā quia durum & intolerabilem existimauerūt sermonem eius quasi uere carnem suam illis edendam determinasset, ut in spiritum disponderet statū salutis: Præmisit: Spiritus est qui uiuificat. Atq; ita subiunxit: Caro nihil prodest, sed ad uiuificandum, scilicet exequitur etiam quid uelit intelligi spiritū: Verba quæ locutus sum uobis, spiritus sūt, uita sunt: sicut & supra: Qui audit sermones meos, & credit in eum qui me misit, habet uitam æternam, & in iudicium non ueniet, sed transiet de morte ad uitam. Itaq; sermonē constituens uiuificatorem, quia spiritus et uita sermo, eundem etiam carnē suā dixit: quia & sermo caro erat factus. Proinde in causam uitæ adpetendus, & deuorandus auditu, & ruminandus intellectu, & fide dirigendus. Nam & paulo ante carnem suam, panem quoq; cœlestem pronunciarat, urgens usq; quaq; per allegoriam necessariorum pabulorum, memoriam patrum, qui panes & carnes Aegyptiorum præuerterāt diuinæ uocationi. Igitur cōuersus ad recogitatus illorum, quia senserat dispargendos, caro, ait, nihil prodest. Quid hoc ad destruendam carnis resurrectionem? quasi nō liceat esse aliquid: quod etsi nihil prosit, aliud tamen ei prodesse possit. Spiritus prodest, uiuificat enim. Caro nihil prodest, mortificatur enim. Itaq; secundum nos magis collocauit utriusq; propositionem. Ostendens enim quid prosit, & quid non prosit, pariter inluminauit, quid qui prosit: spiritū scilicet carni mortificatæ uiuificatorem. Veniet enim hora, inquit, cum mortui audient uocem filij dei: & qui audierint, uiuent. Quid mortuum, nisi caro? & quid uox dei, nisi sermo? Et quid sermo, nisi spiritus? Merito carnem resuscitatus quod factum est ipse, & ex morte quam passus est ipse, & ex sepulchro *als * factus* quo illatus est ipse. Deniq; cū dicit: Ne miremini quod ueniet hora in qua omnis qui in monumentis sunt, audient uocem filij dei, & procedent, q̄ bona fecerunt in uitæ resurrectionem: qui mala, in resurrectionem iudicij. Nemo iam poterit aliud mortuos interpretari, qui sint in monumētis, nisi corpora & carnem: quia nec ipsa monumenta aliud, quàm cadauerum stabula. Siquidē & ipsi homines ueteres, id est peccatores: id est, mortui per ignorantiam dei, quos monumenta intelligendos argumentantur hæretici, de monumētis processuri in iudicium, aperte prædicātur. Cæterum quomodo de monumentis monumēta procedent? Post dicta domini, facta etiā eius: quid sapere credamus, de capulis, de sepulchris mortuos resuscitantis? Cui rei istud? si ad simplicem ostentationem potestatis: aut ad præsentem gratiam redanimationis? non adeo magnum illi, denuo morituros suscitari. Enimuero si ad fidem potius sequestrandam futuræ resurrectionis, ergo &
f illa corpo

Apocalypsis Ioan.

Aplorum negocium

Athenienses

illa corporalis præscribitur, de documenti sui forma. Nec sustinebo dicētes, idcirco tunc resurrectionem animæ soli destinatam, in carnem quoq; præcucurrisse, quia nō potuisset aliter ostendi resurrectio animæ inuisibilis, nisi per uisibilis substantiæ resuscitationem. Male deum norunt, qui non putant illum posse, quod non putant, et tamen sciunt potuisse, si instrumentū Ioannis norunt. Qui enim animas adhuc solas martyrum sub altari quiescentes conspectui subdidit, posset utiq; et resurgentes oculis exhibere sine carne. At ego deum malo decipere non posse de fallacia solummodo infirmum, ne aliter documēta præmisisse quā rem disposuisse uideatur. Imō ne si exemplum resurrectionis sine carne non ualuit inducere, multo magis plenitudinem exempli in eadem substantia exhibere non possit. Nullū uero exemplum maius est eo, cuius exemplum est. Maius est autē si animæ cum corpore resuscitabuntur in documentum sine corpore resurgendi, ut tota hominis salus dimidiæ patrocina-retur, quando exemplorum cōditio illud potius expeteret, quod minus haberetur, animæ dico solius resurrectionem uelut gustum carnis etiam resurrecturæ suo in tempore. Atq; adeo secundum nostram uerō æstimationem exempla illa mortuorum à domino suscitatorum, cōmendabant quidem et carnis et animæ resurrectionem ne cui substantiæ negaretur hoc donum. Quæ tamē exempla eo minus aliquid ædebant. Nō enim in gloriam, nec in incorruptibilitatem, sed in mortem aliam suscitabantur. Quam ediderit CHRISTVS resurrectionem, apostolica quoq; instrumenta testantur. Nam et Apostolis nullū aliud negocium fuit dūtaxat apud Israël, quā ueteris testamenti resignādi et noui consignandi, et potius iam dei in CHRISTO concionādi. Ita et de resurrectione nihil noui intulerant, nisi quod et ipsam in gloriam CHRISTI annuntiabant, de cætero simplici et nota iam fide receptam sine ulla qualitatis quæstione, solis refragantibus Sadducæis: adeo facilius fuit negari in totum mortuorum resurrectionem, quā aliter intelligi. Habes Paulū apud summos sacerdotes sub tribuno inter Sadducæos et Phariseos fidei suæ professorem. Viri, inquit, fratres, ego pharisæus sum, filius pharisæorum, de spe nunc et de resurrectione iudicor apud uos utiq; cōmuni, quia iā transgressor legis uidebatur, de præcipuo fidei totius articulo, id est de resurrectione ad Sadducæos sapere existimaretur. Ita quam nolebat uideri rescindere fidem resurrectionis utiq; confirmabat secundum pharisæos, respuēs negatores eius Sadducæos. Proinde et apud Agrippam nihil se ait proferre, citra quā prophetæ annuncia-sent. Ergo seruabat resurrectionem quoq; qualem prophetæ annunciarant. Nam et de resurrectiōe mortuorū apud Moysen scriptum cōmemorans, corporalem eam norat, in qua scilicet sanguis hominis exquiri habebit. Itaq; talem prædicabat, qualem et pharisæi susceperant, et dominus ipse defenderat, et Sadducæi ne talem quoq; crederent, in totū esse noluerant. Sed Athenienses aliā intellexerant à Paulo portendi. Deniq; irriserant, nō irrisuri omnino si animæ solius restitutionē ab eo au-

eo audissent, suscepissent enim uernaculae suae philosophiae frequentiore praesumptionem. At ubi nationes praekonium resurrectionis inaudita retro ipsa nouitate concussit, & digna incredulitas rei tantae quaestionibus fidem extorquere coepit: tunc & Apostolus per totum penè instrumentum fidem huius spei corroborare curauit, & esse eam ostendens, & nondū transactā: & (de quo magis quaerebatur) corporalem: & quod insuper dubitabat, nō aliter corporalem. Nihil autē mirum, si & ex ipsius instrumento captemus argumenta, cum oporteat haerese esse, quae esse non possent, si non & perperā scripturae intelligi possent. Natā deniq; haerese, duos homines ab Apostolo æditos interiorē, id est animā: & exteriorē, id est carnem: salutem quidem animae, id est interiori homini: exitiū uero carni, id est exteriori adiuu dicauerunt: quia scriptū sit Corinthiis: Nam & si homo noster exterior corrumpitur, sed interior renouatur de die & die. Porro nec anima per semet ipsam homo, quae figmento iā homine appellato postea inserta est: nec caro sine anima homo, quae post exiliū animae cadauer inscribitur. Ita uocabulum homo consertarum substantiarū duarum quodāmodo fabula est, sub quo uocabulo nō possunt esse cohaerentes. Porro Apostolus interiorē hominem nō tam animā quā mentē atq; animū intelligi mauult, id est, nō substantiā ipsam, sed substantiae sapore. Siquidē Ephesiis scribens in interiorē hominē habitare CHRISTVM, sensibus utiq; intimandū dominū significauit. Deniq; adiunxit: Per fidem, & in cordibus uestris & in dilectione. Fidē quidē & dilectionē, nō substantiua animae ponens, sed conceptiua. In cordibus autē dicens quae substantiua sunt carnis, iā & ipsum interiorē hominem carni deputauit, quem in corde constituit. Inspice nunc quomodo exteriorē quidem hominem corrumpi allegaret, interiorē uero renouari die ac die. Nec illam corruptelam carnis affirmes, quā ex diē mortis in perpetuū defectura patitur: sed quā in istius uitae spacio ante mortē & usq; ad mortem uexationibus & pressuris, tormentis atq; suppliciis, nominis causa experietur. Nam & homo interior hic utiq; renouari habebit per suggestū spiritus, perficiens fidē & disciplinā die ac die: nō illic, id est nō post resurrectionem: ubi nō utiq; die ac die renouari habemus, sed semel ad summā. De sequentibus discē. Quod enim ad praesens est, inquit, temporale & leue pressurā nostrā supergressum insupergressum aeternū gloriae pondus perficiā nobis: nō ut timentibus quae uidentur, id est passiones, sed quae nō uidentur, id est mercedes. Quae enim uidentur, temporalia sunt: quae uero nō uidentur aeterna sunt. Pressuras enim & laesuras quibus corrumpitur homo exterior, ut leues & temporales, idcirco cōtemnendas affirmat, praefereēs mercedū aeternarum inuisibiliū & gloriae pondus in cōpensationem laborū, quos hic caro patiēdo corrumpitur. Adeo nō illa est corruptio, quā in perpetuū carnis interitū, ad resurrectionē expellendā exteriori homini ascribunt. Sic & alibi: Siquidem, ait, cōpatimur, uti & cōglorificemur. Reputo enim non dignas esse passiones huius temporis ad futurā gloriā, quae in nos habet reuelari.

f 2 Et hic

als * esse nisi cohaerentes.

als * allegarit.

Per nomen hic intelligit, professionē Christianam.

als * intuentibus.

Et hic minora ostēdit in cōmoda prēmij suis, Porro si per carnem cōpati-
mur cuius est proprie passionibus corrūpi, eiusdem erit et quod pro cōpa-
sione pmittit: Atq; adeo carni ascribitur ut pressurarū proprietatem mu-
ret, supra dicit: Cū uenissemus autem in Macedoniam nullam remissionē
habuit caro nostra. De hinc ut et animæ daret compassionem: In omni-
bus, inquit, cōpressi, Extrinsecus pugna, debellantes scilicet carnem, intrinse-
cus timor afflicta scilicet animā Adeo & si corrūpitur homo exterior nō
amittēs resurrectionem, sed ut sustinens uexationem corrūpi intelligeretur,
& hoc nō sine interiore. Ita amborū erit etiam conglorificari sicut & cōpati.
Secundū collegia laborum, consortia quoq; decurrant necesse est prēmio-
rum. Eandem ad hoc sententiam exequitur, remunerationes uexationibus
preferens, Scimus enim, inquit, quoniam & si terrena domus nostri taber-
naculi dissoluatur, habemus domū nō manufactā æternam in cœlis, id est
quod pro hoc dissoluetur caro nostra per passiones, quod domicilium
consecuturi sumus in cœlis. Meminerat euangelicæ diffinitionis, Beati qui
persecutionē patiuntur propter iusticiam, quia illorū esset regnum cœlorū.
Non tamen carnis restitutionem negauit, si cōpensationem mercedis oppo-
suit, cum ipsi cōpensatio debeatur cui dissolutio reputatur, scilicet carni. Sed
quia domū dixerat, carnem elegāter uoluit & in mercedis cōparatione uo-
cabulo domus uti, ipsi domui quæ dissoluetur per passionē meliorem do-
mū repromittēs per resurrectionē. Nam & dominus multas māsiōes quasi
domus apud patrē repromittit Quāquā & de domicilio mūdi potest intel-
ligi quo dissoluto æterna sedes repromittat in cœlis, quia & quæ sequun-
tur ad carnem manifeste pertinētia ostendūtur. diuisionem em̄ facit apo-
stolus cū subiicit. Nā & hoc gemimus domiciliū nostrū quod de cœlo est
superindui desiderātes siquidē exuti nō nudi inueniamur, id est, ante uolu-
mus superinduere uirtutē cœlestē æternitatis, quā carne exuamur: huius
enim gratiæ priuilegiū illos manet, qui ab aduentu dñi deprehendunt in
carne, & propter duritias temporū antichristi merebunt cōpendio mortis
per demutationē expunctæ cōcurrere cū resurgētibus, sicut Thessalonicen-
sibus scribit, Hoc enim dicimus uobis in sermone dñi, quod nos q̄ uiuimus
q̄ remanemus in aduentu dñi, nō præueniemus eos q̄ dormierūt. Quoni-
am ipse dñs in iussu et in uoce angeli & tuba dei descendet de cœlo, & mor-
tui in Christo resurgent primi. De hinc nos cū ipsis rapiemur in nubibus
obuiā Christo et ita semp cū dño erimus. Horū demutationem ad Corin-
thios reddit dicens. Omnes q̄dem resurgemus, nō aut omnes demutabi-
mur, in atomo, in momentaneo motu oculi, in nouissima tuba: Sed illi scilicet
soli q̄ inuenient in carne. Et mortui, inqt, resurgēt, nos demutabimur. Hac
ergo prius positione prospecta reliqua reuoca bis ad superiorē sensum. Nā
cum adiicit, Oportet em̄ corruptū istud induere incorruptelam, & mortale
istud induere immortalitē, hoc erit illud domiciliū de cœlo quod gemen-
tes in hac carne superinduere desideramus, utiq; super carnē in qua depre-
hendemur, quia

*Hirsaugense exem-
plar sic hab. ostē-
dunt priora non ad
carnem pertinere.*

Alis sumul rapiemur

hēdemur q̄a grauari nos ait q̄ simus in tabernaculo, q̄d nolim⁹ exui sed potius supindui, uti deuoret⁹ mortale à uita: scilicet dū demutat⁹, supinduēdo *als* demutamur.* q̄d est de cœlis. Quis em̄ nō desiderabit dū in carne est supinduere immortalitatē, & cōtinuare uitā lucrifactā morte per uicariā demutationē, ne inferos experiat⁹, usq̄ nouissimum quadrantē exacturos? Cæterū demutationē etiā post resurrectionē consecutus est, inferos iā exptus. Ab hīnc em̄ definim⁹ carnē om̄i modo q̄dē resurrecturā, atq̄ illa ex demutatione supuentura habitū angelicū suscepturā. Aut si in his solis q̄ inuenient⁹ in carne demutari eā oportebit, ut deuoret⁹ mortale à uita id est caro ab illo supindumēto cœlesti, æterno: Ergo q̄ mortui deprehendent⁹ uitā, nō cōsequent⁹, priuati iam materia, et ut ita dixerim esca uitæ id est carne. Aut necesse est recipiant eā et illi, ut & in ipsis mortale deuorari possit à uita, s̄ uitā sunt cōsecuturi. Sed in mortuis, inquis, iā deuoratū erit mortale istud. Nō utiq̄ in omnibus. Quātos enim licebit uel pridianos inueniri, tam recentia cadauera, ut nihil illis deuoratū uideri possit. Vtiq̄ enim deuoratū nō aliud existimas q̄ interceptū, q̄ abolitū, q̄ omni sensu ereptū: quod comparere omni genere cessauerit: nec gigantū aut antiquissima cadauera deuorata constabit, quorū crates adhuc uiuunt. Diximus iā de isto alibi. Sed & proxime in ista ciuitate cū hodie fundamenta tot ueterū sepulchrorū sacrilega conlocarentur: quingentorū ferē annorū ossa adhuc succida, & capillos olentes populus exhorruit. Constat nō tantū ossa durare, uerū & dentes incorruptos perennare, quæ ut semina retinent⁹ fructificaturi corporis in resurrectione. Postremo & si tunc deuoratū inuenietur mortale in omnibus mortuis certe à morte, certe ab æuo, certe p̄ ætatem, nunquid è uita, nunquid à supindumento, nunquid ab immortalitatis ingestu? Porro quia his ait deuoratum iri mortale, ab alijs negauit. Et utiq̄ hoc à diuinis uiribus, nō à naturalibus legibus perfici præstariq̄ cōueniet. Ergo cum à uita habeat deuorari quod mortale est, id exhiberi omnifariā necesse est ut deuoretur, & deuorari ut demutetur. Si ignem dicas accendi oportere, nō potes id p̄ quod acceditur alibi necessarium adfirmare, alibi non. Sic & cū infulcit, Siquidem exuti non iuueniemur nudi, de eis scilicet qui nō in uita, nec in carne deprehēdentur à die dñi: non aliās negauit nudos, quos prædixit exutos, nisi quia reuestitos uoluit intelligi eadem substantia, qua fuerant spoliati. Vt nudi enim inuenientur: carne deposita, uel ex parte discissa siue detrita. Et hoc enim nuditas potest dici. Dehinc recipient eam, ut redinduti carne fieri possint etiam superinduti immortalitatē. Supindui enim nisi uestito iam conuenire nō poterit. Proinde cum dicit, Itaq̄ cōfisi semper, & sciētes quod cū immoremur in corpore, peregrinemur à domino. Per fidē enim incedimus non per speciem. Manifestū est hoc quoq̄ non p̄tinere ad offuscationē carnis quasi separantis nos à domino q̄ diu uiuimus p̄ fidem incedentes, nō *als* ducentes.* per speciem, id est spe, non re: & ideo subiungit: Fidentes aut̄ & bonū dicētes magis peregrinari à corpore & immorari ad dominū, scilicet ut per speciem

De Carthagine loquitur, ut puto.

Als diuersurus.

*Als * nos ab eo*

ciē magis incedam⁹ quā per fidē, per rē potius quā p spem. Vides quā
et hic corporū cōtemptum ad martyriorum prāstantiā referat. Nemo enī
peregrinatus à corpore statim immorat^r penes dñm nisi ex martyrij prae
gatiua, scilicet paradiso non inferis deuersurus. Defecerant autē Apostolo
uerba ad significādū de corpore excessum, an ratione etiā noue loquit^r: tē
poralē enī absētiā à corpore uolēs significare, peregrinari se deo, ab eo dixit
qñiā q peregrinat^r etiā reuertet^r i domiciliū. Exinde etiā ad oēs gestim⁹ in
git, siue peregrinātes siue imorātes, placibiles deo esse. Oīes enī manifesta
ri nos oportet p tribunali Christi Iesu. Si oīes, & totos. si oēs & interio
res & exteriores, id est tā animas quā & corpora: ut unusq;sq; inquit, re
portet p corpus secundum quā gessit bonū siue malū. Hoc iā quō legas,
quorūq; si turbate enī p hyperbatō instruxit, utrūne quā p corp⁹ reportan
da erūt an quā p corpus gesta sūt. Sed & si quā p corp⁹ reportāda sūt, cor
poralis indubitate resurrectio est: & si quā p corp⁹ gesta sūt p corpus utiq;
pēlanda sunt p qd^r & gesta sunt. Ita totus hic à capite tractatus apostoli ta
li clausula detextus qua carnis resurrectio ostēdit^r, secūdū hāc erit intelligē
dus quā cū clausula consonāt. Si enim adhuc ad superiora respectes, unde
mentio hominis exterioris et interioris inducta est, nōne et dignitatem &
spem carnis integrā inuenies. Cū enī de lumine quod illuxerit deus in cor
dibus nostris ad illuminationē agnitionis gloriā suā in psona Christi, di
cit habere nos thesaurū istū in testaceis uasis, scilicet in carne, utrūne quia
testacea est secūdū originē in limo destruet^r, an quia diuini thesauri condi
toriū est, extollet^r. Atqui si lumē ipsū illud uerū quod est in psona Christi,
uitā in se cōtinet, eacp uita cum lumine cōmittit^r i carnē, peritura est in quā
uita cōmittit^r. Planē sic periturus & ipse thesaurus, perituris enim peritura
eredūtur, sicut ueteribus utribus nouū uinū. Cū item subiicit: semp morti
ficationē Christi Iesu circūferētes i corpore nostro, q̄lis ista res est quā post
dei templū iā & sepulchrū Christi potest dici? Cur autem mortificationē
dñi circūferimus in corpore: ut & uita, inquit, manifestetur. Vbi: in corpore.
In quo: in mortali, ergo in carne plane mortali, secūdū culpā: sed & uitali se
cundum gratiā, uide quantā, ut in illa uita Christi manifestetur. In re er
go aliena saluti sed in substantia ppetuae dissolutionis manifestabitur uita
Christi aeterna, iugis, incorrupta iā & dei uita: aut cuius temporis uita do
mini manifestabit^r in corpore nostro, illa quidē qua uixit usq; i passionem
quā nō modo apud Iudeos in manifesto fuit, uerū etiā omnibus nūc gen
tibus pdita est. Adeo eā significat quā portas adamātinās mortis, et aene
as seras inferorū infregit quā exinde iā nostra est. Deniq; manifestabitur
in corpore, quādo: post mortem, quomodo: dū resurgim⁹ in corpore, sicut
& Christus. Ne enim quis argumētetur nūc habere manifestari uitā Iesu
in corpore nostro per disciplinā sanctitatis & patientiā, & iusticiā, & sapiē
tiā quibus domini uita floruerit, prouidentissima apostoli intētio ingerit. Si
enim nos q uiuimus, in mortē tradimur propter Iesum ut uita eius ma
nifestetur

nifestetur in corpore nostro mortali, ideo defunctis nobis hoc ait futurum in corpore nostro. Quod si tunc, quomodo nisi resuscitato eo? proinde & in clausula, sciētes, ait, quod qui suscitauit Iesum, & nos suscitabit cū ipso, quia *Al's resurrexit.* iā resurrexerit à mortuis, nisi quia cum ipso sicut ipsum sapit. Si uero sicut ipsum, nō utiq; sine carne. Sed & rursus alia cæcitare in duos homines impingunt in ueterem et in nouū, monente Apostolo, deponere nos ueterē hominē qui corrūpitur p cōcupiscentiā seductionis, renouari autem spiritu sensus, & induere nouū hominem q secundum deū cōgītus est, in iusticia, & religione ueritatis: ut & hic ad duas substantias distinguendo, uetustatē ad carnē, nouitatē ad animā, corruptionem ppetuā ueteri defendat id est carni. Porro si secūdū substantias, nec anima nouus homo, quia posterior: nec caro ideo uetus, qā prior. quantulū em̄ temporis inter manū dei & ad statū ausim dicere, etiā si multo prior anima: caro, eo ipso quod anima impleri se expectauit, priorē eā fecit. Omnis em̄ cōsummatio atq; perfectio, et si ordine posthumat, effectu anticipat. Magis illud prius est, sine quo priora nō possunt. Si caro uetus homo, quādo istud à primordio: atqui Adā nouus totus, & ex nouo uetus nemo. Nā et exinde à benedictione genitura, caro atq; anima simul fiūt sine calculo temporis, ut quæ simul in utero etiā seminant, quod docuimus in cōpētario animæ, cōtemperāt foetu, coætāt natu, duos istos homines sanē ex substantia duplici, non tñ et ætate sic unū edūt, dū prior neutre citius est. Totos nos aut ueteres aut nouos esse, ** Al's neuter.* qua enim alterū possidemus esse nescim⁹. Sed Apostolus ueterē hominē manifeste notat. Expone em̄, inq; secundū pristinā cōuersationē ueterem hominē nō secūdū alicuius substantiæ seniū. Neq; em̄ carnē præcipit deponam⁹, sed quæ & alibi carnalia ostēdit opera nō corpora accusans, de qbus & hic subicit: deponētes mēdaciū, loqmini ueritatē unusq; ad p̄ximū suum, quoniā membra alterutrū sum⁹. Irascimini aut, & nolite delinquere. Sol nō occidat sup iracundiā uestrā. Neq; dederitis diabolo locū. Qui furatur, iā nō fure, immò potius labore operādo manib⁹ uti habeat in partire indigēti. Ois sermo turpis nō procedat ex ore uestro, sed q; optim⁹ ad edificationem fidei, ut gratiā audientibus præstet. Et nolite cōtristare spiritum dei sanctū in q signati estis, in redēptiōis die. Omnis amaritudo & ira, & clamor, & blasphemia, auferat à uobis, cū omni malitia. Estote aut in alterutrū benigni, misericordes, donātes inuicē, sicut & deus uobis donauit in Christo. Igitur q carnē ueterem hominem existimant, cur nō mortem sibi properāt, ut uetere homine deposito præceptis Apostoli occurrant? Nos enim qui totam fidem in carne administrandam credidimus, immo & per carnem cuius est & os ad proferendum optimum quēq; sermonem, & lingua ad nō blasphemandum, & cor ad non indignādum, & manus ad operandum & largiendum, tam uetustatem hominis quā nouitatem, ad moralem, non ad substantialem differentiam pertinere defendimus. Atq; ita pariter agnoscimus hominem, qui secundum pristinā cōuersationem *Al's qui furabatur* uetus fuerit *Al's qui opt.*

uetus fuerit, eundem & corrumpi, ita dictum secundum concupiscentiā seductionis, quemadmodum & ueterem secundum pristinam conuersationem, non secundum carnem per interitum perpetuū. Caterum carne tā saluum ē eundem: utpote uitiosam disciplinam, non corpulentiam exutū. Talem ubiq; Apostolum recognoscas, ita carnis opera damnantē, ut carnem damnare uideatur: sed ne ita quis existimet, ex aliorum uel coherentium sensu suggestu procurantem. Nam & dicens eos qui in carne sint deo placere nō posse, statim de prauo intellectu ad integrum reuocat, adiiciens: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Eos enim quos in carne esse constabat, negando in carne esse, in operibus carnis nō esse monstrabat. Atq; ita illos demū deo placere non posse: non qui in carne essent, sed qui carnaliter uiuerent: placere autē deo illos qui in carne positi, secundū spiritū incederēt. Et rursus: Corpus quidē ait mortuū, sed propter delinquentiam: sicut spiritū uitam propter iustitiam. Vitam autē morti opponens in carne constitutā, sine dubio illic & uitā repromisit ex iustitia, ubi mortē determinauit ex delinquentia. Caterum frustra opposuit uitam morti, si nō est illic ubi est & ipsa, cui eam opposuit excludendā utiq; de corpore. Porro si uita mortem de corpore excludit, non potest id perficere, nisi illud penetret ubi est quod excludit. Et quid ego nodosius, cum Apostolus absolutius? Si enim, inquit, spiritus eius qui suscitauit IESVM, habitat in uobis: qui suscitauit IESVM à mortuis, suscitabit & mortalia corpora uestra propter inhabitantē spiritū eius in uobis, ut & si animā quis corpus mortale præsumpserit, cum hoc & carnem negare non possit: carnis quoq; resurrectionē cogatur agnoscere secundū eiusdem status cōmunionē. Ex sequentibus adhuc discas opera carnis damnari, non ipsam. Itaq; fratres, ait, debitores sumus nō carni ad uiuendum, si secundū carnem uixeritis, futurum est ut moriamini: si uero spiritu carnis actus mortificaueritis, uiuetis. Porro ut ad singula quæq; respondeam, si in carne constitutis secundū spiritum tamen degentibus salus repromittitur, iam non caro aduersatur saluti, sed operatio carnis. Operatione autē carnis excluda quæ causa est mortis, salua iam caro ostenditur causa carens mortis. Lex enim, inquit, spiritus uitæ in CHRISTO IESV manumissit me à lege delinquentiæ & mortis, certe quam præmisit habitare in membris uestris. Ergo iam membra nostra lege mortis non tenebuntur, quia nec delinquentiæ à quibus manumissa sunt. Quod enim inualidū erat legis in quo infirmabatur per carnē, misso deus filio suo in simulachro carnis delinquentiæ, & per carnē dānauit delinquentiam in carne, nō carnem in delinquentiam: neq; enim domus cū habitatore damnabitur. Habitare enim peccatū dixit i corpe nostro. Dānata autē delinquentia caro absoluta est, sicut indēnata ea lege mortis & delinquentiæ obstricta ē. Sic & si sensū carnis mortē appellauit, dehinc & inimicitiam ad deū: sed nō carnē ipsā. Cui ergo, dices, reputabit sensus carnis, si nō substantiæ ipsi? planē si pbaueris aliqd carnē de suo sapere. Si uero sine anima nullius est sensus, intellige sensum carnis ad animā esse referendū

referendū, carni interdū * deputādū, quia propter carnem & p carnē admi-
 nistratur: & ideo habitare ait delinquentiā in carne, quia & animæ delinquē-
 tia inducitur, inquilina est carnis mortificatæ quidē, sed nō suo, uerū delin-
 quentiæ nomine. Nā & alibi quomodo, inquit, etiā nunc uelut uiuentes in
 mundo sententiā fertis: nō ad mortuos scribēs, sed ad eos, qui desinere de-
 berent mundialiter uiuere. Hæc enim erit uita mundialis, quam ueterē ho-
 minem dicit cōfixū esse CHRISTO: nō corporalitatē, sed moralitatē. Cate-
 rum si nō ita accipimus, nō est corporalitas nostra cōfixa, nec crucē CHRI-
 STI caro nostra ppeffa est: sed quēadmodū adiecit, uti euacuet corpus de
 linquentiæ, p emendationem uitæ, non p interitū substantiæ, sicut ait, uti ha-
 ctenus delinquentiæ seruiamus. Et ut hac ratione cōmortui in CHRISTO
 credamus q̄ etiā cōuiuamus illi. Sic enim, inquit, & uos reputate mortuos
 q̄dem uos, Cui nā? carni? Non, sed delinquentiæ. Ergo salui erunt carni, ui-
 uentes autē deo in Christo Iesu p carnem, utiq; cui mortui nō erunt, delin-
 quentiæ mortui, nō carni. Nam & adhuc ingerit. Ne ergo regnauerit in cor-
 pore uestromortali delinquentia, ad obaudiendū illi, & ad exhibēdū mēbra
 uestra arma iniustitiæ delinquentiæ, Sed exhibete uosmetipsos deo uelut ex
 mortuis uiuos, n̄ uelut uiuos, sed uelut ex mortuis uiuos: & mēbra uestra
 arma iustitiæ et rursus, Sicut exhibuistis mēbra uestra famula immūdiæ
& iniquitatis ad iniquitatē, ita & nunc exhibete mēbra uestra famula iustitiæ
in sacrificiū. Cum enim serui essetis delinquentiæ, liberi eratis iustitiæ. Quē
 ergo fructū habebatis super his, de quibus nūc cōfundimini? finis ergo il-
 lorum mors. Nūc uero liberi facti à delinquentia, famulati autem deo habe-
 tis fructum uestrū in sacrificiū, finem autē uitam æternā. Stipendia enim de-
 linquentiæ mors, donatiuum autem dei, uita æterna in Christo Iesu do-
 mino nostro. Ita per portā hāc sensuū seriemq; ab iniustitiā & delinquen-
 tia membra nostra diuellēs, & iustitiæ et sanctimonix adiūgens, & trāsfe-
 rens eadē à stipēdio mortis, ad donatiuū uitæ æternæ. carni utiq; cōpensā-
 tionē salutis reppmittit, cui nullā omnino cōpetisset imperari ppriā sancti-
 monix & iustitiæ disciplinā, si nō ipsius esset & præmiū disciplinæ. Sed nec
 ipsū baptisma cōmitti per regenerationē * nō etiā restitutioni inauguraret
 hoc quoq; Apostolo ingerēte, an ignoratis quod q̄cūq; in Iesum tincti su-
 mus, i mortē eius tincti sumus: cōsepulti ergo illi sum⁹ p baptisma in mor-
 tē, uti quēadmodū surrexit Christus à mortuis, ita & nos in nouitate uitæ
 incedamus. Ac ne de ista tantū uita putes dictū, quæ ex fide per baptisma
 in nouitate uiuenda est, prouidētissime adstruit: Si enim cōplantati fueri-
 mus, simulachro mortis Christi, ita et resurrectionis erimus. Per simula-
 chrū em̄ morimur in baptismate, sed p ueritatē resurgimus in carne, sicut
 & Christus, ut sicut regnauit in morte delictū, ita & gratia regnet per iusti-
 ciā in uitā sempiternā, p Iesum Christū dñm nostrū. Quomodo ista si nō
 æque in carne? ubi em̄ mors, ibi & uita post mortē: quia & uita ibi ante, ubi
 postea mors. Nam si regnum mortis nihil operatur quàm carnis dissoluti-
 onem p inde

Als * nisi etiam

onem: proinde uitam contrariā morti, contrarium oportet operari, id est carnis redintegrationem, uti sicut deuorauerat mors inualecendo, ita & mortali deuorato ab immortalitate, audire possit. Vbi est mors aculeus tuus: ubi est mors contentio tua: sic enim & gratia illic superhabundauit, ubi & iniquitas abundauit. Sic & uirtus in infirmitate perficietur, quod perit saluum faciens, quod mortuū est uiuificans, quod percussum est sanans, quod lāguir medicans, quod ereptum est redimēs, quod famulatum est liberans, quod seductum est reuocans, quod elisum est suscitans: & quidem de terra in cœlum, ubi nostrum municipatum Philippenſes quoq; ab Apostolo discūt. Vnde & salutificatorem nostrum expectamus IESVM CHRISTVM, qui transfigurauit corpus nostræ humilitatis, conforme corpori gloriæ suæ: si ne dubio post resurrectionem: quia nec ipse CHRISTVS glorificatus est ante passionem. Hæc erunt corpora nostra quæ Rhomanos obsecrat exhibere, hostiam uiuam, sanctam, placabilem deo. Quomodo uiuam si peritura sunt: quomodo sanctam, si prophana sunt: quomodo placabilia, si dānata sunt: Age iam quod ad Thessalonicenses ipsius solis radio putē scriptum, ita claret, qualiter accipient lucifugæ isti scripturarum: ipse autem deus pacis sanctificet uos totos: Non sufficit* quod sequitur, & integrum corpus uestrum, & anima & spiritus sine querela cōseruentur in præsētia domini: Habes omnem substantiam hominis saluti destinātā, nec alio tempore quā in aduētū domini, qui dauis est resurrectionis. Sed caro, inq; & sanguis regnū dei hæreditate possidere non possunt. Scimus hoc quoq; scriptum, sed de industria distulimus hucusque, ut quod aduersarij in prima statim acie obstruunt, in ultima congressione prosterneremus, omnib; quæstionibus quasi auxilijs eius ante *deiectis. Sed & nunc expetent præcedentia recognosci, ut & huic sensui sua origo præiudicet. Ut opinor Apostolus disposita ad Corinthios omni distinctione ecclesiasticæ disciplinæ, summam & sui euangelij & fidei illorum in dominicæ mortis & resurrectionis demandatione conducerat: ut & nostræ spei regulam inde deduceret, unde cōstaret. Itaq; subiicit: Si autē CHRISTVS prædicat, quod à mortuis resurrexerit, quomodo quidam dicunt in uobis, resurrectionem mortuorū nō esse: quæ si nō est, nec CHRISTVS resurrexit. Si CHRISTVS nō resurrexit, inanis est prædicatio uestra: inueniemur enī falsi testes dei, q̄ testimonium dixerimus quod resuscitauerit CHRISTVM, quem non resuscitauit. Nam si mortui non resurgūt, nec CHRISTVS resurrexit. Si CHRISTVS non resurrexit, uana est fides uestra, quia adhuc in delictis uestris estis. Et qui in Christo dormierunt, perierunt. Per hæc cui nos rei credendæ uidetur extruere: resurrectioni, inquis, mortuorum quæ negabatur. Certe sub exemplo dominicæ resurrectionis, uolens eam credi, certe, inquis. Exemplum porrò ex diuersitate an ex parilitate componitur: utique, inquis, ex parilitate. Quomodo autem CHRISTVS resurrexit, in carne, an non: sine dubio si mortuū, si sepultum audis secundum scripturas, non alijs

dis* sed sequitur
Hirf. ex.

dis* disiectis

De hoc in ultimo
contra Marcionē
libro plenius.

aliās q̄ in carne, æque resuscitatum in carne concedis. Ipsum enim quod cecidit in morte, quod iacuit in sepultura, hoc & resurrexit, non tam CHRISTVS in carne quàm caro in Christo. Igitur si ad exemplū Christi resurgemus, qui resurrexit in carne, iam non ad exemplum Christi resurgemus, si non in carne et ipsi resurgemus: quia per hominem, inquit, mors, & per hominem resurrectio, ut separet quidē autores, mortis Adam, Christum resurrectionis: eiusdem autem constitueret substantiæ resurrectionē cuius & mortem, per ipsorum autorum in nomine hominis cōparationē. Si enim sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur, carne uiuificabuntur in Christo, sicut in Adam carne moriuntur. Vnusq̄que autem in suo ordine, scilicet quia & in suo corpore. Ordo enim meritorum, dispositorū nomine disponetur. Merita autem cū corpori quoq̄ adscribantur, ordo quoq̄ corporū disponatur: necesse est, ut possit esse meritōrū. Si autem & baptizātur quidem pro mortuis, uidebimus an ratione certa illa præsumptione hoc eos instituisse portēdit, qua alij etiā carni ut uicarium baptisma profuturum existimarent ad spem resurrectionis, quæ nisi corporalis, nō nisi aliās in baptisate corporali obligaretur: qui & ipsos baptizari ait: id est, si non quæ baptizantur corpora resurgunt. Animæ enim non lauatione, sed responsione sancitur. Quid & nos, inquit, omni hora periditāmur, utiq̄ per carnem. Quotidie morior, utiq̄ periculis carnis, p̄ quā & depugnauit ad bestias Ephesi, illas scilicet bestias Asiaticæ pressuræ, de qua in secunda ad eosdē: Nolumus enim uos ignorare fratres de pressura nostra apud Asiam, quod super quā supragrauari sumus citra uires, uti ut de uita hæsitaremus. Omnia hæc, nisi fallor, eo enumerat, ut nolēs uanā credi carnis cōflictationē, indubitate uelit credi carnis resurrectionem. Vana enim habenda est cōflictatio eius, cuius nulla erit resurrectio. Sed dicet quis. Quomodo resurgent mortui quo autem corpore uenient? Iam hic de qualitatibus corporū differit, an eadem ipsa an alia resumantur. Sed cū eiusmodi quæstio posterior habeatur, sufficiet interim ex hoc quoque corporalem definiri resurrectionem cū de qualitate corporum quærit. Ventum est nūc ad carnem & sanguinē reuera totius quæstionis, quas substantias, quali conditione exhæredauerit. Apostoli æque de antecedentibus discere est. Primus inquit homo de terra Choicus, id est, limacius, id est Adā

For. præsumptio, & mox existimant, & supra quidam. fort. dicat ut diceret

Als, exhæredauerit Apostolus æque

Secundus homo de cœlo, id est sermo dei, id est Christus, non aliās tamen homo licet de cœlo, nisi quia & ipse caro atq̄ anima, qd̄ homo, quod Adam. Nā & si supra nouissimus Adā dicet, de consortio substantiæ commercium nominis traxit: quia nec Adam ex semine caro quod & Christus. Qualis ergo choicus tales & choici, qualis cœlestis, tales & cœlestes. Substantia tales: an primo disciplina, de hinc & dignitate quàm disciplina captauit? At qui substantia nullo modo se parabuntur choici atq̄ cœlestes semel ab Apostolo homines dicti. Si enim & CHRISTVS solus uere cœlestis, immò & super cœlestis homo tamen quàm caro atque anima

nihilō

nihilo ex ista substantiarum conditione à choica qualitate discernit. Proinde & qui cœlestes secundum illum non de substantia præsentis, sed de futura claritate cœlestes prædicati intelliguntur: quia & retro unde distinctio ista manauit de dignitatis differentia ostensa est: alia supercœlestium gloria, alia superterrenorum: & alia solis, alia lunæ, alia stellarum. Quia & stella à stella differt in gloria, non tamen in substantia. Denique præmissa differentia dignitatis in eadem substantia & nunc sectandæ & tunc capeffendæ subiungit etiam exhortationem, ut & hic habitum CHRISTI sectemur ex disciplina, & illic fastigium consequamur ex gloria. Sicut portauimus imaginem choici, portemus etiam imaginem supercœlestis. Portauimus enim imaginem choici per collegium transgressionis, per consortium mortis, per exilium paradisi. Nam si & in carne sic putatur imago Adæ, sed non carnem monemur exponere. Si non carnem, ergo conuersationem, ut proinde & cœlestis imaginem gestemus in nobis: non iam dei, nec iam in cœlo constituti, sed secundum liniamenta CHRISTI incedentes in sanctitate & iustitia & ueritate. Atque adeo ad disciplinam totum hoc dirigit, ut hic dicat portandam imaginem CHRISTI in ista carne et in isto tempore disciplinæ. Portemus enim præceptiuo modo, dicēs, huic tempori loquitur, in quo homo nulla alia substantia est, quàm caro et anima. Aut etsi quam aliā, id est cœlestem substantiam hæc fides spectat, huic tamen repromissa sit, cui ad illā elaborare mandatur. Cum igitur imaginem et choici et cœlestis in conuersatione constituat, illam gerendam, hanc uero sectandam: dehinc adiungit Hoc enim dico, id est, propterea. Quæ: quæ supra dixi, Propterea coniunctio est. Est enim sensus supplementum antecedentibus reddēs, quod caro et sanguis regnum dei hæreditate possidere non possunt, nihil aliud intelligi mandat carnem et sanguinem, quàm supradictam imaginem choici, quæ si in conuersatione censetur uetustatis, conuersatio autem uetustatis nō capiat dei regnum: proinde caro et sanguis non capiendo dei regnum ad conuersationem rediguntur ueritatis. Planè si nunc Apostolus pro operibus substantiam posuit, nec hic ita utatur. Si uero in carne adhuc cōstitutos negauit esse in carne, in operibus carnis negans esse, formā eius subruere non debes: non substantiam, sed opera substantiæ alienantis à dei regno. Quibus etiam ad Galatas manifestatis, prædicere se et prædixisse profitetur: quod qui talia agant, regnum dei non sint in hæreditate cōsecuturi: nō portantes scilicet imaginem cœlestis, sicut portauerant choici. Ideoque ex uetere conuersatione, nihil aliud deputandi, quàm caro et sanguis. Nam etsi subito in hanc definitionem erupisset Apostolus, eliminandam carnem et sanguinem à dei regno, sine ullius supra sensus præstructiōe, nōne duas istas substantias: proinde hominē ueterem interpretaretur carni et sanguini deditum, id est esui et potui, cuius sit dicere aduersus fidē resurrectionis, Manducemus et bibamus, cras em̄ moriemur. Et hoc enim infulciēs Apostolus, carnem et sanguinem de fructibus ipsorum manducandi et bibendi fugilauit.

lauit. Sed & omissis huiusmodi interpretationibus carnis & sanguinis opera taxantibus, ipsas quoque substantias non aliter, quam sunt, intellectas licebit resurrectioni vindicare. Non enim resurrectio carni & sanguini directo negatur, sed dei regnum quod obuenit resurrectioni. Est autem & in iudicium resurrectio, imò & confirmatur carnis resurrectio generalis, cum specialis excipitur. Dum enim in quem statum non resurgat edicitur, in quem resurgat subauditur. Atque ita dum pro meritis distinctionem resurrectionis opus substantiæ non genus patitur, apparet hinc quoque carnem & sanguinem nomine culpæ, non substantiæ arceri à dei regno, nomine tamen formæ resurgere in iudicium: quia non resurgant in regnum. Adhuc dicam Caro & sanguis regnum dei hereditate possidere non possunt: Merito sola & per semetipsa: ut ostenderet adhuc spiritum illi necessarium. Spiritus enim est qui uiuificat in regnum dei, caro nihil prodest. Prodesse tamen illi aliud potest, id est spiritus, & per spiritum opera quoque spiritus. Resurgunt itaque ex eo quo omnis caro & sanguis in qualitate sua. Sed quorum adire regnum dei, inducere oportebit uim incorruptibilitatis & immortalitatis, sine qua regnum dei adire non possunt, antequam consequi eam possint. Merito ergo caro & sanguis ut diximus sola, regnum dei capere deficiunt. Iam uero cum deuorari habeat corruptiuum istud ab incorruptibilitate, id est caro: & mortale istud ab immortalitate, id est sanguis post resurrectionem ex demutatione: merito demutata ac deuorata caro & sanguis, regnum dei hereditati possidere non possunt, non tamen non resuscitata. Sunt qui carnem & sanguinem Iudaismum uelint accipi propter circumcisionem alienum & ipsum à dei regno: quia & ille uetustati deputetur, & hoc titulo iam & alibi ab Apostolo denotetur, qui post reuelatum in se filium dei, ad euangelizandum eum in nationibus, statim non retulerit ad carnem & sanguinem, id est ad circumcisionem, id est ad Iudaismum: sicut ad Galatas scribit. Sed per omnibus iam stabit, quod clausulam reseruauimus etiam pro Apostolo ipso reuera maximæ inconsiderantiæ reuincendo, si tam abrupte ut quidam uolunt clausis (quod aiunt) oculis, sine distinctione, omnem passim carnem & sanguinem à regno dei extruxit, utique & ab ipsa regia cœlorum: cum illic adhuc sedeat IESVS ad dexteram patris, homo & si deus: Adam nouissimus & si sermo primarius: Caro & sanguis, & si nostris puriora: idem tamen & substantia & forma qua ascendit, talis etiam descensurus (ut angeli adfirmant) agnoscendis scilicet eis qui illum conuulnerauerunt. Hic sequester dei atque hominum appellatus, ex utriusque partis deposito commissio sibi, carnis quoque depositum seruat in semetipso, arrabonem summæ totius. Quemadmodum enim nobis arrabonem spiritus reliquit, ita & à nobis arrabonem carnis accepit, & uexit in cœlum pignus totius summæ, illuc quandoque redigenda. Securi estote caro & sanguis, usurpastis & cœlum & regnum dei in CHRISTO. Aut si negent uos in CHRISTO, negent & in cœlo Christum, qui uobis cœlum negauerunt. Ita nec corruptela, inquit, in incorruptelâ hereditati

Prouerbiū.

Per angelos, prophetas intelligit.

reditati habebit: non ut carnem & sanguinem existimes corruptelam, quādo ipsa sint potius obnoxia corruptelæ, per mortem scilicet. Siquidē mors est, quæ carnem & sanguinem non modo corrumpit, uerum etiā consumit. Sed quoniam opera carnis & sanguinis non posse consequi regnum dei edixerat: quo magis hoc exaggeraret, ipsi quoq; corruptelæ, id est mortī cui carnis & sanguinis opera proficiūt, hæreditatem incorruptelæ ademit. Nā & paulo post ipsius mortis quodammodo mortem expressit, deuorata est mors, dicens in contentione. Vbi est mors aculeus tuus? ubi est mors potētia tua? Aculeus autem mortis delinquentia: hæc erit corruptela. Virtus autem delinquentiæ lex: illa alia sine dubio quam constituit in membris suis militatē aduersus legem animi sui, ipsam scilicet uim delinquendi cōtra uolūtatem. Nam & si supra nouissimum inimicum mortem euacuari ait, hoc modo nec corruptela hæreditatē incorruptelæ consequitur: id est, nec mors perseuerauit, quando & quomodo defectura? cum in atomo, in momenta neo oculi motu, in nouissima tuba & mortui resurgent incorrupti, qui hi nisi qui ante corrupti, id est corpa, id est caro & sanguis? & nos demutamur. De qua habitudine nisi in quā deprehendemur? Oportet enim corruptiuum istud induere immortalitatē. Quid mortale, nisi caro? quid corruptiuum, nisi sanguis? ac ne putes aliud sentire apostolum prouidentem tibi, & ut de carne dictum intelligas laborantem, cum dicit istud corruptiuum, & istud mortale, cutem ipsam tenens dicit. Certe istud nisi de subiecto, nisi de comparenti pronunciaſſe non potuit. Demonstrationis corporalis, est uerbum. Aliud autem erit corruptiuum, aliud corruptela: & aliud mortale, & aliud mortalitas. Aliud em̄ quod patit̄, aliud quod pati efficit. Ita quæ patiuntur corruptelam & mortalitatē, caro scilicet & sanguis, ea necesse est partiantur & incorruptelam & immortalitatem. Videmus iam nunc quo corpore uenturos mortuos disputet. Et bene quod erupit statim ostēdere, quasi quis eiusmodi quærat. Stulte, inquit, tu quod seminas nōne uiuificatur, nisi mortuū fuerit? Hoc ergo iam de exemplo seminis constet, nō aliam uiuificari carnem, quā ipsam quæ erit mortua, & ita sequentia relucebunt. Nihil enim aduersus regulam exēpli licebit intelligi, quia sequit̄ & quod seminas, non corpus quod futurū est seminas: idcirco aliud resurrecturum corpus: quā quod moriendo seminatur existimes. Cæterum excidisti ab exemplo. Nunquā enim frumento seminato & in terra dissoluto hordeum erumpit: & non id ipsum genus grani, eademq; natura & qualitas & forma. Deniq; unde? si non id ipsum, & corruptela enim ipsum est, dū ipſus est. Non enim & suggerit quomodo non quod futurum est corpus seminetur dicens, sed nudum granum: si forte frumenti, uel alicuius eiusmodi: deus autem dat illi corpus prout uult, certe ei grano quod nudum seminari ait. Certe inquis, ergo saluum est cui dare habet deus corpus. Quomodo autem saluum est, si nusquam est: si non resurgit, si non id ipsum resurgit? Si non resurgit, saluum non est. Si non est et saluum, accipere corpus à deo

deo non potest. Sed enim saluum omni modo constat. Ad quid ergo dabit illi deus prout uult corpus, habenti utiq; proprium corpus illud nudū, nisi ut iam * nōdum resurgat: ergo additum erit quod corpori supstruitur: *Al's * nudum.* nec exterminatur illud cui superstruitur, sed augetur. Saluum est aut quod augetur: seritur enim solūmodo granum sine folliculi ueste, sine fundamento spicæ, sine munimento aristæ, sine superbia culmi. Exurgit autem copia foeneratum, compagine ædificatum, ordine structum, cultu munitū, & usq; quaq; uestitum. Hæc sunt ei corpus à deo aliud, in quod non abolitiōe, sed ampliatione mutatur. Et unicuiq; seminū suū corpus putari non suum, id est, nō pristinū: ut tunc & illud suū sit, quod extrinsecus à deo acquirit. Serui igitur exemplo, & conserua speculum eius carni, eandem credens fructificaturam quæ sit seminata. Ipsam, & si plenior est: non aliam, & si aliter reuertentem. Accipiet enim & ipsa suggestum & ornatum, qualem illi deus uoluerit superducere secundum merita. Sine dubio ad hoc direxit, nō omnis caro eadem caro, non ad denegandam substantiæ cōmunionē, sed prerogatiuæ, per æquationem corpus honoris, non generis in differentiam redigens. In hoc & figurata subiicit exempla animalium & elementorum. Alia caro hominis, id est, serui dei, qui uere homo est: alia iumentis, id est, ethnici: de de quo & propheta: Assimilatus est, inquit, homo in rationabilibus iumentis. Alia caro uolatilium, id est, martyrum, qui ad superiora conātur: alia piscium, id est, quibus aqua baptismatis sufficit. Sic & de supercoelestibus corporibus argumentari conuenit. Alia solis gloria, id est, CHRISTI: & alia lunæ, id est, ecclesiæ: & alia stellarum, id est, seminis Abraham. Et stella enim à stella differt in gloria: & corpora terrena et coelestia, Iudæos scilicet et * Chri *Al's * Indeus, & Christianus.* stianos. Cæterum si non figurate, satis uane mulorum et miluorum carnes, et corpora coelestium luminū apposuit humanis: non pertinentia ad conditionis comparationē, sicut nec ad resurrectionis consecutionem. Postremo cum per hæc differentiā gloriæ, non substantiæ condussisset: sic, inquit, et resurrectio mortuorum: quoniam non de alio aliquo, sed de sola gloria differens. Rursus enim resurrectionē ad eandem substantiam reuocans, et ad granum denuo spectans: seminatur, inquit, corruptela, resurgit incorruptela: seminatur in dedecoratione, resurgit in gloria: seminatur in infirmitate, resurgit in uirtute: seminatur corpus animale, resurgit spiritale. Certe nō aliud resurgit, quàm quod seminatur: nec aliud seminatur, quàm quod dissoluitur humi: nec aliud dissoluitur humi, quàm caro: hanc enim sententiā deus elisit: Terra es, et in terrā ibis: quia et de terra erat sumpta. Hinc et Apostolus concepit seminari eā dicere cū rehibetur in terram: quia et seminibus sequestratoriū terra est: illic deponēdis, et inde repetēdis. Ideoq; et cōsignat imprimens, sic enim scriptū est: ne aliud existimes esse seminari, q̃ in terrā ibis, ex qua es sumptus, sic ne alterius q̃ carnis: sic em̃ scriptū est. Sed corp⁹ animale animā quidā argumentantur, ut illā à carne auocent recidiuatam. Porro cū constet fixūq; sit illud resurrecturū corpus quod fuerit seminatū

g 2 ad ipsius

*Lazarus precipuū
exēplū resurrectionis*

ad ipsius rei exhibitionem prouocabuntur. Aut ostendant animā seminā-
tam post mortē, id est, mortuā: id est, humi elisam, disiectam, dissolutam,
quod in illam à deo decretū non est: proponant corruptelā eius, & dedeco-
rationē, infirmitatē, ut ipsius sit etiā consurgere in incorruptelā, & in gloriā,
& in uirtutē. Sed enim in Lazaro præcipuo resurrectionis exemplo caro iā
cui i infirmitate, caro penē cōputruit in dedecorationē, caro interim putruit
in corruptionē: & tamen Lazarus caro surrexit, cum anima quidē, sed in-
corrupta: quā nemo uinculis lineis strinxerat, nemo in sepulchro collocarat,
nemo iā foetere senlerat, nemo quadriduo uiderat seminātā. Totū habitū,
totum exitū Lazari, omniū quoq; caro hodie experitur: anima uero nulli-
us. In qua ergo stilus Apostoli cōparet, de qua eum loqui constat, ea erit &
corpus animale cū seminatur, & spiritale cū suscitatur. Nam ut ita intelligas
manū adhuc porrigit, æque de eiusdē scripturæ autoritate factū retexēs pri-
mū hominē Adam in animā uiuentē. Si Adam homo primus, caro autem
homo ante animā, sine dubio caro erit facta in animā uiuentem. Porro in
animā cū esset corpus, utiq; ad animale corpus est facta. Quid eam appella-
ri uelint, quā quod per animā facta est, q̃ quod ante animā non fuit, q̃
quod post animā non erit, nisi cū resurgit. Recepta enim anima rursus ani-
male corpus efficitur, ut fiat spiritale. Non enim resurgit, nisi quod fuit. Ita
unde carni cōpetit corpus animale dicti, inde animæ nullo modo competit.
Caro enim ante corpus, q̃ animale corpus. Animata enim, postea facta est
corpus animale. Anima uero & si corpus, tamen quia ipsa est corpus, nō ani-
mata, sed anima potius: animale corpus non potest dici, nec fieri quod fe-
cit. Alij * aiunt, accidens facit: illud aut non. Accidens aut aliq, quomodo se fa-
ciet animalē: sicut ergo animale corpus caro recipiens animā, ita & postea
spiritale induens spiritū. Hunc ordinē Apostolus disponēs in Adā quoq;
& in CHRISTO, eū merito distinguit, ut in capitibus distinctionis ipsius:
& cū CHRISTVM nouissimū Adā appellat. Hinc eū recognosce ad carnis
non ad animæ resurrectionē, omnibus doctrinæ uiribus operatū. Si enim
& primus homo Adam caro, non anima, qui deniq; in animā uiuā factus
est: & nouissimus Adā CHRISTVS ideo Adā, quia homo: ideo homo, q̃
caro, non quia anima: atq; ita subiungit: Non primum quod spiritale, sed
quod animale: postea quod spiritale, secundū utrūq; Adā. Et quid tibi ui-
detur corpus animale & corpus spiritale in eadē carne distinguere: cuius di-
stinctionē in utroq; Adā, id est, in utroq; homine præstruxit: ex qua enim
substantia pariant inter se CHRISTVS & Adā, scilicet ex carne, licet & ex
anima. Sed carnis nomine homo uterq; sunt. Prior enim caro homo, ex il-
la & ordinē admittere potuerunt: ut alter primus, alter nouissimus homo,
id est, Adā, deputarentur. Cæterū diuersa in ordinē disponi nō possunt, de
substantia dūtaxat. De loco em̃ aut tēpore, aut conditiōe forsitan possint.
Hic aut de substantia carnis, primus & nouissimus dicti sunt, sicut & rur-
sus primus homo de terra, & secundus de cœlo. Quia & si de cœlo, secun-
dum spiri

dum spiritum, sed homo secundum carnem. Itaque cum carni conueniat ordo in utroque Adam, non animæ: ut primus homo in animam uiuam, nouissimus in spiritum uiuificantem, distincti sint: æque distinctio eorum carnis distinctionem præiudicauit, ut de carne sit dictum: non primū quod spiritale, sed quod animale: postea quod spiritale: atque ita eadē sit & supra intellegenda: & quæ seminetur corpus animale, & quæ resurgat corpus spiritale: quia non primū quod spiritale, sed quod animale: quia primus Adam in animam, nouissimus Adam in spiritum. Totum de homine, totum de carne, quando de homine. Quid ergo dicemus: nonne & nunc habet caro spiritum ex fide: ut quærendum sit, quomodo corpus animale dicatur seminari. * Planè accepit & hic spiritum ex fide, ut quæredum sit, quomodo corpus animale dicatur seminari. Planè accepit & hic spiritum caro, sed arrabonem. Animæ autem non arrabonem, sed plenitudinem. Itaque etiā propter ea maioris substantiæ nomine animale corpus nuncupata est, in qua seminat futura. Proinde plenitudinem spiritus, insuper spiritale in qua resuscitatur. Quid mirum si magis inde uocata est, unde cōferta est, quā unde dispersa est. Ita de uocabulorum occasionibus plurimū quæstiones subornantur, sicut & de uerborum cōmunionibus. Nam quia & illud apud Apostolum positum est uti deuoretur mortale à uita, caro scilicet: deuorationē quoque ad perditionem scilicet carnis arripiunt, quasi non bilem & dolorem dicamur deuorare, id est, abscondere, * adtegere, & intra nosmetipsos continere. Denique cum & illud scriptum sit: Oportet mortale hoc induere immortalitatem: ostenditur quomodo mortale deuoretur à uita, dum indutum immortalitate absconditur, & tegitur, & intus continetur: nondū absumitur & amittitur. Ergo & mors, inquit, salua erit, cum fuerit deuorata: ideo discerne pro sensibus cōmunionē uerborum, & integre intelligis. Aliud enim mors, & aliud mortale. Mors non capit immortalitatem, mortale autem capit. Denique & scriptum est, quod necesse sit mortale hoc induere immortalitatem. Quomodo ergo capit, dum deuoratur à uita, dum recipitur, & redigitur, & induditur in ipsam. Cæterum mors merito interitu deuorat, quia et ipsa in hoc deuorat. Deuorauit, inquit, mors inualecendo, & ideo deuorata est in contentionem. Vbi est mors aculeus tuus: ubi est mors contentio tua. Proinde & uita mortis scilicet æmula per contentionē, deuorabit in salutem, quod per contentionem tuā deuorauerat mors in interitum. Quāquam igitur resurrectionem carnem probantes, hoc ipso non aliam resurrectionem probemus, quā de qua agitur: tamen singulæ quæstiones et causæ earum proprios quoque flagitant congressus, licet aliunde iam cæsæ. Interpretabimur itaque plenius & uim & rationem demutationis quæ fermè subministrat alterius carnis resurrectionis præsumptionem, quasi demutari desinere sit in totum, et de pristino perire. Discernenda est autem demutatio ab omni argumento perditionis. Aliud enim demutatio, aliud perditio:

* Hec uerba uidentur errore librarij repetita.

Als * ac tegere.

Porro non aliud, si ita demutabitur caro, ut pereat. Peribit autem demutata, si non ipsa permanserit in demutationem, quæ exhibita fuerit in resurrectione. Quemadmodum enim perit, si non resurgit ita & si resurgit quidē, uerum in demutationem subducitur, æque perit. Atque enim nō erit, si nō resurrexerit. Et quā inane, si in hoc resurgit, ut non sit, quæ potuit non resurrexisse, necesse: quia non esse iam coeperat. Non miscebuntur omnino diuersa mutatio atq; perditio. Operibus utiq; diuersa. Perdit hæc, illa mutat. Quomodo ergo quod perditum est, mutatum nō est: ita quod mutatum est, perditum non est. Perisse enim est in totum nō esse quod fuerit: mutatum esse, aliter esse est. Sed porro dum aliter est, id ipsum potest esse: habet enī esse quod non perit. Mutationem enim passum est, non perditionem. Atq; adeo potest & demutari quid & ipsum esse nihilominus, ut & totus homo in hoc æuo substantia quidem ipse sit, multifariam tamē demutetur: & habitu, & ipsa corpulentia, & ualetudine, & conditione, & dignitate, & ætate, studio, negotio, artificio, facultatibus, sedibus, legibus, morib⁹, nec quicquam tamen admittat homini, nec ita alius efficiatur ut cesset idē esse: imò nec alius efficitur, sed aliud. Hanc formā demutationis diuina etiā documenta testantur. Mutatur Moysi manus & quidem ad instar emortuæ exanguis & exalbida, frigida: sed & recepto calore, et refuso colore, eadē caro et sanguis est. Mutatur postea et facies eiusdem, in contemptibili daritate. Sed Moyses erat proinde qui non uidebatur. Sic et Stephanus angelicum iam fastigium induerat, sed non alia genua lapidationi succiderant. Dominus quoq; in secessu montis etiam uestimenta luce mutauerat, sed liniamenta Petro agnoscibilia seruauerat. Vbi etiam Moyses & Helias, alter in imagine carnis nondum receptæ, alter in ueritate nōdum defunctæ, eandem tamen habitudinem corporis, etiam in gloria perseverare docuerunt. De quo exemplo instructus & Paulus: Qui transfigurauit, inquit, corpus humilitatis nostræ conformale corpori gloriæ suæ. Quod & si transfigurationem & conuersionem in transitum substantiæ cuiusq; defendis: ergo & Saul in alium uirum conuersus, de corpore suo excessit, Et ipse Satanas cum in angelum lucis transfiguratur, qualitatem suam amittit: nō opinor. Ita & in resurrectionis euentum mutari, cōuerti, reformari licebit cum salute substantiæ. Etenim quā absurdum, quā uero ethnicum, utrumq; autem quā deo indignum, aliam substantiam operari, aliam mercedem dispungi: ut hæc quidem caro per martyria lanietur, alia uero coronetur. Item e contrario hæc quidem caro in spurcijs uoluetur, alia uero damnetur. Nōne præstat omnē semel fidem à spe resurrectionis abducere, quā de grauitate atq; iusticia dei ludere? Marcionem pro Valentino resuscitari: quando neque mentem, neque memoriā, neq; cōscientiam hominis hodierni credibile sit aboleri, per indumentum illud mutatorium immortalitatis & incorruptelæ, uacaturo scilicet emolumento & fructu resurrectionis. et statu di-

Fort. amittat hoīs.

Alī *euentu.

Alī *mercede.

& statu diuini utrobique iudicii. Si non meminerim me esse qui merui, quomodo gloriam deo dicam? quomodo canam illi nouum canticum, nesciens me esse qui gratiam debeam? Cur autem solius carnis demutatio excipitur non & animæ simul quæ in omnibus præfuit carni: quale est? eadē anima quæ in hac carne totum uitæ ordinem decurrit, quæ in hac carne deū didicit, & CHRISTVM induit, & spem salutis seminauit: in alia nescio qua metat fructum? Næ illa gratiosissima caro, cui gratis uita constabit. Quod si non et anima mutabitur, iam nec animæ resurrectio est: nec ipsa enim resurrexisse credetur, si non alia resurrexerit. Hinc iam illa uulgaris incredulitatis argutia est: si, inquit, ipsa eademque substantia reuocatur cum sua forma, linea, qualitate: ergo et cum insignibus suis reliquis. Itaque et cæci et claudi, et paralytici: et ut quis in signis excefferit, ita et reuertetur. Quid nunc? et si ita dedignaris tantam gratiam qualiscunque à deo consequi. Non enim et nunc animæ solius admittēs salutem, dimidiatis hominibus eadem adscribis. Quid est credere resurrectionem, nisi integram credere? Si enim caro de dissolutione reparabitur, multo magis de uexatione reuocabitur. MINORIBVS maiora præscribunt. Cuiuscunque membri detructio, uel obtusio, nonne mors membri est? si uniuersalis mors resurrectione rescinditur, quid portionalis? Si demutamur in gloriam, quanto magis in incolumitatem? Vitiatio corporum accidēs res est: integritas propria est. In hac nascimur. Etiam si in utero uexemur, iam hominis est passio. Prius est genus, quam casus. Quomodo uita confertur à deo, ita et refertur. Quales eā accipimus, tales et recipimus. Naturæ, non iniuriæ reddimur: quod nascimur, non quod lædimur, reuiuiscimus. Si non integros deus suscitatur, non suscitatur mortuos. Quis enim mortuus integer, et si integer, moritur. Quis incolumis, qui exanimis? quod corpus inlæsum, cum interemptum, cum frigidum, cum expallidum, cum edurum, cum cadauer? quando magis homo debilis, nisi cum totus? quando magis paralyticus, nisi cum immobilis? ita nihil aliud est mortuum resuscitari, quam integrum fieri: ne ex ea parte mortuus adhuc sit, ex qua non resurrexerit. Idoneus deus reficere quod fecit. Hanc suam & potestatem & liberalitatem satis iam in CHRISTO spondit, imò & ostendit: non tantum resuscitatore carnis, uerum etiam redintegratore. Atque adeo & Apostolus: Et mortui, inquit, resurgent incorrupti. Quomodo nisi integri, qui retro corrupti? tam uitio ualitudinis quam & senio sepulture. Nam & supra utrumque proponens, oportere, et corruptiui istud induere incorruptelam, & mortale istud immortalitatem: non iterauit sententiam, sed differentiam demandauit. Immortalitatem enim ad rescissionem mortis, incorruptelam ad obliterationem corruptelæ diuidendo: alteram ad resurrectionem, alteram ad redintegrationem temperauit. Puto autem & Thessalonicensibus omnis substantiæ integritatem repromisit. Itaque nec in posterum timebuntur

corporum labes. Nihil poterit admittere integritas uel conseruata, uel restituta, ex quo illi etiam siquid amiserat, redditur. Præscribēs enim ad hoc eadem passionē obituram carnem, si eadem resurrectura dicatur, naturā aduersus dominum suum temere defendis, legem aduersus gratiam impie asseris, quasi domino nō liceat & mutare naturam, & sine lege seruare. Quod ergo legimus: quæ impossibilia apud homines, possibilia apud deum: & Stulta mundi elegit deus, ut sapientia mūdi confundat. Oro te si famulū tuum libertate mutaueris: quia eadem caro atq; anima permanebunt, quæ flagellis & compedibus & stigmatibus obnoxia retro fuerant, idcirco ne illa eadem pati oportebit: non opinor. Atqui & uestis albæ nitore, & aurei anuli honore, & patroni nomine, ac tribu mensa q; honorat. Permitte hāc & deo potestatem per uim demutationis illius conditionem, non naturam reformandi, dum & passionē auferuntur, & munitiones conferuntur. Ita manebit quidem caro etiā post resurrectionē, eatenus passibilis quā ipsa, quā eadem, eā tamen impassibilis: quia in hoc ipsum manumissa à domino, ne ultra pati possit. Iocunditas, inquit Esaias, æterna super caput eorū. Nihil æternum nisi post resurrectionem. Aufugit, inquit, dolor & mœror, & gemitus ab illis. Proinde & Ioanni angelus: Et delebit deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Vtiq; ex isdem oculis qui retro fleuerāt, quicq; adhuc flere potuissent, si non omnem lachrymæ imbrem indulgentia diuina siccaret. Et rursus: Deus enim delebit omnem lachrymam ab oculis eorum: & mors hætenus, igitur & corruptela hætenus. Proinde per incorruptelam fugata, quemadmodum per immortalitatem. Si dolor, & mœror, & gemitus, ipsaq; mors ex læsuris & animæ & carnis obueniunt, quomodo auferentur nisi cessauerint, causæ scilicet læsuræ carnis atq; animæ: ubi casus aduersi apud dominū: aut ubi incurfus infesti apud CHRISTVM: ubi dæmonici impetus apud spiritum sanctum, iam & ipso diabolo cū angelis suis ignibus merso. Vbi necessitas, aut quod dicit, fortuna uel, Fatū: quæ resuscitatis plaga post ueniam: quæ reconciliatis ira post gratiam: quæ infirmitas post uirtutem, quæ imbecillitas post salutem: Quod uestimenta & calciamenta filiorum Israël quadraginta illis annis indetrata, inobsoleta manserunt: Quod & in ipsis corporibus unguium & capillorum, & facilia clementia habilitatis & dignitatis iusticia defixit, ne etiā enormitas corruptela deputaretur: Quod Babylonij ignes trium fratrum, nec tiāras, nec sarabas, quanquā Iudæis alienas læserunt: Quod Ionas deuoratus à belua maris, in cuius aluo naufragia digerebantur, triduo post incolumis expuitur: Quod hodie Enoch & Helias, nondum resurrectione dispuncti: quia nec morte functi, quā tamen de orbe translati: & hoc ipso iam æternitatis candidati, ab omni uitio, & ab omni damno, & ab omni iniuria, & contumelia emunitatem carnis ediscunt: cui nam fidei testimonium signant, nisi qua credi oportet, hæc futuræ integritatis esse documenta

Ab* sarabas.

documenta. Figuræ enim nostræ fuerunt Apostolo autore, quæ scripta sunt, ut & dominum potentior credamus, omni corporum lege, & carnis magis utiq; & conseruatorem, cuius etiam uestimenta, etiam calciamenta protexit. Sed futurum, inquis, æuum alterius est dispositionis & æternæ igitur huius æui substantiam non æternam diuersa possidere non posse. Planè si homo propter dispositionem futuram, & non dispositio ppter hominem: sed enim Apostolus scribens, siue mundus, siue uita, siue mors, siue futura, siue præsentia, omnia uestra sunt. Eisdem constituit hæredes etiam futurorum. Nihil tibi largitur Esaias, dicens: Omnis caro fœnum. Et alibi: Et uidebit omnis caro salutare domini. Exitus non substantias distinxit. Quis enim iudicium dei non in sententia duplici statuit salutis & pœnæ: omnis igitur caro fœnum, quæ igni destinatur: & omnis caro uidebit salutare domini, quæ saluti ordinatur. Ego me scio neq; alia carne adulteria commisisse, neq; nunc alia carne ad continentiam eniti. Siquis est, bina pudèda circumferens, potest iam & demere fœnum carnis immundæ, & solam sibi reseruare quæ uisura sit domini salutare. Sed cum idem propheta etiam nationes ostendat, nunc deputatas: uelut puluerem & saliuam, nunc speraturas & credituras in nomen & in brachium domini, nunquid & de nationibus fallimur? Et aliæ quidem sunt credituræ, aliæ in puluerem deputatæ, ex diuersitate substantiæ. Sed & CHRISTVS intra oceanum, & de isto coelo quod nobis incumbat, uerum lumē nationibus offulsi. Et ipsi Valentiniani hic errare didicerunt: nec alia erit forma nationum credentium, nisi quæ & non credentium, de carne, de anima. Sicut ergo easdem nationes non genere, sed sorte distinxit: ita & carnes quæ in ipsis nationibus una substantia est, non materia, sed mercede disiunxit. Ecce autem ut adhuc cōtrouersiam exaggerant carni maxime eidem, de officiis quoq; membrorū argumentantur, aut & ipsa dicētes permanere debere in suis operibus & fructibus, ut ei dem corpulentia adscripta: aut quia constet discessura esse officia membrorum, corpulentiam quoq; eradant, cuius scilicet pseuerantia credenda non sit, utiq; sine membris: quia nec membra credenda sint sine officiis. Quod enim iam, inquiunt, spelunca hæc oris, & dentium statio, & gulæ lapsus, & competum stomachi, & aluei gurgis, & intestinorum perplexa proceritas, cum esui & potui locus non erit: quo huiusmodi membra admittunt, subigunt, deuoluunt, diuidunt, digerunt, egerunt: quod manus ipsæ & pedes, & operarij quicq; artus, cum uictus etiam cura cessabit: quod renes conscijs seminum, & reliqua genitalium utriusque sexus, & conceptuum stabula, & uberum fontes, discessuro concubitu, & foetu, & educatu? Postremo, quo totum corpus, totum scilicet uacaturum? Ad hæc ergo præstruximus non oportere committi futurorum atque præsentium dispositiones, intercessura tunc demutatione: & nunc superstruimus officia ista membrorum necessitatibus uitæ huius, eò usq; consistere, donec & ipsa uita transferatur, à temporalitate in æternitatem, sicut animale corpus in spiritale: dū mortale

Cōpitū stomachi uocat cōuenticulū & receptaculum, quod in hoc uidelicet conueniat, quicquid eduliorū per os immittitur. Sumpta est metaphorā a uis cōperentibus ac cōuenientibus: nā hinc compitum deducunt Græci.

*Puto sic legendum,
sine mēbris nō licet
esse, ex quorum.*

dum mortale istud induit immortalitatem, et corruptiuium istud in corrupte-
lam: et ipsa autem liberata tunc uita necessitatibus, liberabuntur et mēbra
ab officijs: nec ideo non erunt necessaria. Licet enim officijs liberentur, sed
iudicijs retinentur, ut quis referat per corpus prout gessit. Saluum enim ho-
minem tribunal dei exigit: saluū uero sine mēbris non. Licet enim ex quo-
rum nō officijs, sed substantijs constat: nisi forte, & nauem sine carina, sine
prora, sine puppi, sine compaginis totius incolumitate saluā adseuerabis: &
tamen nauem procella dissipatam, uel carie dissolutam, reductis & recur-
tis omnibus membris, eandem sæpe conspeximus etiam titulo restitutiōis
gloriātem: de dei artificio & arbitrio & iure torquemur. Porro si diues do-
minus & liberalis adfectui aut gloriæ suæ præstans, solam nauis restitutio-
nem hætenus eam uoluerit operari: idcirco tunc negabis necessariā illi co-
paginem pristinam, ut exinde iam uacaturam, cū soli saluti nauis sine ope-
ratione conueniat. Igitur hoc tantummodo discere sufficit, an dominus ho-
minem saluti destinando, carnem destinari: an eandē uelit denuo esse quā
non debetis & futura membrorum uacatione præscribere denuo esse non
posse. Licet enim esse quid denuo, & nihilominus uacare: nec potest autē di-
ci uacare, si non sit. At enim si sit, poterit & non uacare. Nihil em̄ apud deū
uacabit. Sed accepisti homo os ad uorandum atq; potandum: cur non po-
tius ad eloquendum, ut à cæteris animalibus distes: cur non potius ad præ-
dicandum deum: ut etiam hominibus antistes. Deniq; Adam ante nomi-
na animalibus enunciauit, quā de arbore decerpit: ante etiam propheta-
uit, quā uorauit. Sed accepisti dentes ad macellum corrodendum: cur nō
potius ad omnem hiatum & rictum tuum coronandum: cur non potius
ad pulsus linguæ temperandos, ad uocis articulos offensione signandos:
deniq; & edentulus. Sed audi & uide ut honorem oris, & organum den-
tiū quæras. Forata sunt inferna in uiro & in foemina, nimirum quā libidi-
nes fluitent: cur non magis defluxura colentur. Est adhuc foeminis intus,
quò semina congerantur, an quò sanguinis onera secedant, quem pigrior
sexus discutere non sufficit. Dicenda enim & hæc, quatenus quæ uolunt &
qualiter uolunt, & quorum uolunt officia membrorum ludibriosè de indu-
stria suffundendæ resurrectionis oblatrant: non recogitantes ipsas prius
causas necessitatis tunc uacaturas cibi famem, & potus sitim, & concubitus
genituram, & operationis uictum. Sublata enim morte, neque uictus ful-
cimenta ad præsidia uitæ, neque generis *subparitura grauis erit membris.
Cæterum & hodie uacare intestinis & pudendis licebit. Quadraginta di-
ebus Moyſes & Helias ieiunio functi, solo deo alebantur. Iam tunc
enim dedicabatur: non in pane uiuit homo, sed in dei uerbo. Ecce uirtu-
tis futuræ liniamenta. Nos quoque ut possumus, os cibo excusamus,
etiam sexum à congressione subducimus: Quot spadones uoluntarij:
quot uirgines CHRISTI maritatæ: quot steriles utriusque naturæ in-
fructuosis genitalibus structi: Nam & si hic iam uacare est, & officia &
emolumēta

Als subparitura.*

emolumenta membrorum temporali uacatione ut in temporali dispositione, nec homo tamen minus saluus est. Proinde homine saluo, & quidem magis tunc ut in aeterna dispositione magis non desiderabimus, quæ iam hic non desiderare consueuimus. Sed huic disceptationi, finem dominica pronuntiatio imponit. Erunt, inquit, tanquàm angeli. Si non nubendo, quæ nec moriendo: utique nec ulli simili necessitati succidendo corporalis conditionis. Quia & angeli aliquando tanquàm homines fuerunt, edendo & bibendo, & pedes lauacro porrigendo. Humanam enim induerant superficiem, salua intus substantia propria. Igitur si angeli facti tanquàm homines in eadē substantia spiritus carnalem tractationem susceperunt, cur nō & homines facti tanquàm angeli in eadem substantia carnis, spiritalem subeant dispositionem? non magis solennibus carnis obnoxij sub angelico indumento, quàm angeli tunc solennibus spiritus sub humano. Nec ideo non permansuri in carne, quia non & in solennibus carnis, cum nec angeli ideo non & spiritu permanserint, quia non & in solennibus spiritus. Denique non dixit, erunt angeli ne homines negaret, sed tanquàm angeli ut homines conseruaret. Nō abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit. Resurget igitur caro, & quidem omnis, & quidem ipsa, & quidem integra: in deposito est ubicunque apud deum, per fidelissimum sequestrem dei & hominum IESVM CHRISTVM, qui & homini deum, & hominem deo reddet: carni spiritum, & spiritui carnem. Vtrūque iam in semetipso foederauit: sponsam sponso, & sponsum sponsæ comparauit. Nam & si animam quis contenderit sponsam, uel dotis nomine sequetur animam caro. Non erit anima prostituta ut nuda suscipiatur à sponso. Habet instrumentum, habet cultum, habet mancipiū suum carnem, ut collatanea comitabitur. Sed caro est sponsa, quæ & in CHRISTO IESV spiritum spōsum per sanguinem passa est. Huius interitum quem putas, secessum scias esse. Non sola anima seponitur: habet & caro secessus suos. Interim in aquis, in ignibus, in alitibus, in bestijs, cum in hac dissolui uidetur, uelut in uasa transfunditur. Si etiam ipsa uasa defecerint, cum de illis quoque effluerit in suam matricem terram quasi per ambages resorbetur: ut rursus ex illa *presentetur Adā auditurus à domino: *Alis* representetur* Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est: uere tunc compos mali quod euasit, & boni quod inuasit. Quid anima inuides carni? nemo tam proximus tibi quem post dominum diligas: nemo magis frater tuus, quæ tecū etiam in deo nascitur. Tu potius illi exorare debueras resurrectionem, per te, si forte deliquit. Sed nihil mirum si odisti, cuius autorem quoque respuisti: quā & in CHRISTO aut negare aut mutare cōsueisti. Proinde & ipsum sermonem dei, qui caro factus est, uel stilo uel interpretatione corrumpens arcana, etiam apocryphorum superducentis blasphemiarum fabulas. At enim deus omnipotens aduersus hanc incredulitatis & peruersitatis ingenia, prouidentissima

uidentissima gratia sua, effundens in nouissimis diebus de suo spiritu in omnem carnem, in seruos suos & ancillas, & fidem laborantem resurrectionis carnalis animauit, & pristina instrumenta manifestis uerborū & sensuum luminibus ab omni ambiguitatis obscuritate purgauit. Nā quia hæreses esse oportuerat, ut probabiles quicq; manifestentur, hæ autem sine aliquibus occasionibus scripturarum audere non poterant. Idcirco pristina instrumenta quasdam materias uidentur subministrasse, & ipsas quidem iisdem literis reuincibiles. Sed quoniam nec dissimulare spiritum sanctum oportebat, quo minus & huiusmodi eloquijs superinundaret, quæ nullis hæreticorum uersutis semina subspargerent, imò & ueteres eorum cespites uellerent, idcirco iam omnes retro ambiguitates & quas uolunt parabolas, aperta atq; perspicua totius sacramenti prædicatione discussit, per nouam prophetiam de paradiso inundantem: cuius si hauseris fontes, nullam poteris sitire doctrinam, nullus te ardor exuret quæstionum: resurrectionem quoq; carnis usq; quaq; potando, refrigerabis.

Videtur loqui de prophetia Montania

Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTULLIANI DE RESURRECTIONE CARNIS, FINIS.

85

A R G V M E N T V M L I B R I S E Q V E N T I S
P E R B E A T. R H E N A N V M.

DE PRAESCRPTIONIBVS aduersus omnes haereses tractaturus, in primis docet haereses exemplo Febris non admirandas, sed deuotandas potius, nam admirationem offendiculo non carere. Proinde taleis in ruinam aedificari solitos, quasi ueritatem obtineant haereses, ubi uiderint insignis homines a regula lapsos: perinde ac si fides ex personis probanda ueniat, & non potius ex fide personae: non cogitantes quosdam dominicorum discipulorum offendiculum passos, CHRISTVM reliquisse: & Iudam fuisse de Apostolis. Neque mirandum, si qui desciscant a nobis per impostores decepti, quando CHRISTVS sub typo rapacium luporum ouilem gregem infestantium praeuocauit haereticos in ecclesiam subingressuros: & Paulus haereses oportere esse scripsit, ut probabiles quique manifestentur, quos uidelicet deprauare nequierint: non quidem inter bona haereses annumerans, sed inter pessima. Nec illud uero curiositati suae quosdam recte praetexere quod dixit Apostolus, Omnia probate. Haereses porro dictas ex interpretatione electionis, qua quis nouum aliquod inueniens dogma, uel ab alio prius inuentum amplectens, utitur. At hoc Christianis non licere qui duces sequimur Apostolos: nam & ij non suam, sed a CHRISTO doctrinam maioribus nostris tradiderunt. Ipsas insuper haereses a philosophia subornari: Valentinum fuisse Platonium, Marcionem Stoicum: nec lecus ceteras haeticorum assertiones a philosophis esse desumptas: Dialecticam esse contentione molestam. At Apostolum praemonuisse nos, ut a philosophia caueremus, quam ipse pulchre compertam habebat, Athenis inter philosophos aliquando uersatus. Denique nobis curiositate opus non esse post CHRISTVM IESVM, nec inquisitione post Euangelium. Deinde refellit eos, qui dominicum illud praecipuum, Quae ueritate, & inuenietis, ad ineundam defendendamque curiositatem detorquebant, ut sic ipsis uel iussu dominico liceret esse curiosi, ostendens in quem sensum CHRISTVS id sit locutus. Proponit regulam ac summam fidei, quam ubique incolumem oporteat manere. Fidem exercitationi scripturarum praefert. Haereticos non admittendos ad disputationem de scripturis: cum quod orthodoxis tantum competit scripturarum possessio, tum quod ex congressionibus istis plus est mali quam boni. CHRISTVM cum in terris agebat, quicquid erat necessariu abunde docuisse, elegissetque duodecim discipulos, quos post resurrectionem suam iusserit ire ut docerent ethnicos. Eos apostolos primum institutis per Iudaeam ecclesijs, in orbem deinde profectos, apud unamquamque ciuitatem ecclesias condidisse, quae uocatae sint Apostolicae, a quibus ceterae mutuo sumplerint doctrinam. Porro unam esse primam Apostolicam, a qua reliquae. Hanc nullo loco affigit. Praescribit aduersus haereses a reuelatione CHRISTI, a doctrina apostolorum, & a ueritate Apostolicarum ecclesiarum originalium, scilicet & matricu. Reliquam doctrinam omnem quae huic contraria sit, de mendacio praedudicanda. Mox arguit eos, qui dicebant Apostolos non omnia scisse, in hunc errorem lapsi, quod Petrus & qui cum eo erant, a Paulo reprehensi legantur. Sed & eos refellit, qui concedebant Apostolos omnia quidem nouisse, sed non omnia uolebant illos omnibus reuelasse: quod Paulus ad Timotheum scribens dixerit, Bonum depositum custodi. Correptas a Paulo fuisse ecclesias, sed & emendatas, aut, ut ipsius utar uerbo reorrectas. Praescribit a concordia diuersarum ecclesiarum doctrina, & mox a posteritate haesium, atque a contrarietate haeticorum, si cum Apostolis conferantur: quae non minus pugnant in doctrina quam in moribus. Praescribit etiam a notatione haereticorum

h resurg

resum ab Apostolis facta. Hortatur insuper ut qui pie curiosus esse uelit, ecclesias Apostolicas pcurrat, in Achaia Corinthiensem, in Macedonia Philippensem, Ephesinam in Asia, Rhomanam in Italia. Recenset institutionē Rhomanæ ecclesiæ. Hæreses de nostro fructificasse non nostras: Ad hæc scripturas nunc manu, nunc sensu fuisse ab hæreticis interuersas: cuius sensus diabolus sit autor, pessimus ille Christianæ religionis amulus. Mox depingit uitam ac mores hæreticorum. Postremo futuri nos admonet iudicii, in quo male audient à iusto iudice hæretici, frustra tū se excusaturi. Ibi deum per Ironiam hæreticis loquentem facit. Ex hoc libro facile liquet lectori, qui non sit omnino stupidus, quo pacto Rhomanus Pontifex ad istam autoritatem peruenerit, quam hodie habet. Caterum quāquā honorifico laudis elogio Rhomanam exornat ecclesiam, non tamen tantam illam facit, quantam hodie fieri uidemus. nam Apostolicis ecclesijs illam annumerat, non solam facit Apostolicam, hoc est summam facit, non summam. Atq; idem scribit quarto libro contra Marcionem, ijs uerbis. In summa si constat id uerius quod prius, id prius quod & ab initio, ab initio quod ab Apostolis, pariter utiq; constabit id esse ab Apostolis traditum, quod apud ecclesias Apostolorū fuerit sacrosanctū. Videamus quod lat à Paulo Corinthij hauserint, ad quam regulā Galatæ sint recorrecti, quid legant Philipenses, Thessalonicenses, Ephesij, quid etiam Rhomani de proximo sonent, quibus Euangelium & Petrus & Paulus sanguine quoq; suo signatū reliquerunt. Habemus & Iohannis alumnas ecclesias. Et cætera. Porro si supersset Tertullianus, non istud impune diceret. nam quas tragedias, ob similem causam, cum hæc adoraretur aditio, uidimus excitatas: cum Germani negarent se quorundam expilationes diutius laturos & alias indignitates, quibus diu se pressos conquerebantur, per eos qui maiorum suorum simplicitate forent abusi. Illi uicissim gladios & fasciculos minarentur, qui potius debebat docere, & pugnare gladio spiritus quod est uerbum dei. Spes omnis in Christiana modestia, ac lenitate Evangelica.

Q. SEPTIMII FLO

RENTIS TERTULLIANI, DE
DESCRIPTIONIBVS
HÆRETICORVM,
LIBER.

Atq; quantum sint,
fuisse.

simile.

CONDITIO præsentium temporū etiā hanc ammonitionē prouocat nostrā, non oportere nos mirari super hæreses istas, siue quia sunt: futuræ enim prænunciabant: siue quia fidem quorundā subuertunt: ad hoc enim sunt, ut fides habendo tentationē, haberet etiam probationē. Vane ergo & inconsiderate plerique hoc ipso scandalizant, quod tantū hæreses ualeat, quantum sint: cū quod sortitū est omni modo sit, sicut causā accipit ob quam sit, sic uim cōsequitur per quā sit nec esse nō possit. Febrē deniq; inter cæteros mortiferos & trucidarios exitus erogando homini deputatam, neq; quia est miramur: est enim: neq; quia erogat hominem, ad hoc enim est. Proinde hæreses ad languorē & interitum fidei productas si expauescimus hoc, eas posse, prius est ut expauescamus hoc eas esse, quæ dum

dū sunt, habent posse: & dum possunt, habent esse. Sed enim febrē ut malum, & de causa & de potentia sua, ut notū est, abominamur potius quam miramur, & quantum in nobis est præcauemus, non habētes abolitionem eius in nostra potestate. Hæreses uero mortem æternam, & maioris ignis ardorē inferentis malunt quidam mirari quod hoc possint, quā deuitare ne possint: cum habeant deuitandi potestatem. Cæterum nihil ualebūt, si illas tantum ualere non mirentur. Aut enim dum mirantur, in scandalū subministrantur: aut quia scandalizantur, ideo mirantur, quod tantum ualeant, quasi ex aliqua ueritate ueniant. Mirum scilicet ut malum uires suas habeat nisi quod hæreses apud eos multum ualent, qui in fide non ualent. In pugna pugilum & gladiatorum, plerūq; non quia fortis est, uincit quis, aut quia non potest uinci: sed quoniā ille qui uictus est, nullis uiribus fuit: adeo idem ille uictor bene ualēti postea comparatus, etiam superatus recedit. Non aliter hæreses de quorundam infirmitatibus habent, quod ualent, nihil ualentes si in bene ualentem fidem incurrant. Solent quidem isti miriones etiam de quibusdā personis ab hæresi captis, ædificari in ruinā. Quare illa uel ille fidelissimi, & prudentissimi, & * uetustissimi in ecclesia, in illam partem transierunt? Quis hoc dicens, non ipse sibi respondit: Neque prudentes, neq; fideles, neq; usitatos æstimandos, quos hæreses potuerint demutare? Et hoc mirum (opinor) ut probatus aliquis retro, postea excidat: Saul bonus præ cæteris, liuore postea eueritur. Dauid uir bonus secundum cor domini, postea cædis & stupri reus est. Salomon omni gratia & sapientia donatus à domino, ad idololatriam à mulieribus inducitur. Soli enim dei filio seruabatur sine delicto permanere. Quid ergo si episcopus, si diaconus, si uidua, si uirgo, si doctor, si etiam martyr lapsus à regula fuerit: ideo hæreses ueritatem uidebuntur obtinere? Ex personis probamus fidē, an ex fide personas? Nemo sapiens est, nemo fidelis, nemo maior nisi Christianus. Nemo autem Christianus, nisi qui ad finem usq; perseverauerit. Tu ut homo extrinsecus unumquēq; nosti: putas quod uides. Vides autē quousq; oculos habes. Sed oculi, inquit, domini alti. Homo in faciem, deus in præcordia contēplatur. Et ideo cognoscit dominus qui sunt eius: & plantam quam non plantauit, eradicat: & de primis nouissimos ostendit: & uelut abrum in manu portat ad purgandā aream suam. Auolent quantum uolunt paleæ leuis fidei, quocunq; ad flatu tentationum, eo purior massa frumenti in horrea domini reponetur. Nōne ab ipso domino quidam discipulorum scandalizati deuerterūt: nec tamen propterea, cæteri quoq; discendum à uestigijs eius putauerunt: sed qui scierunt illum uitæ esse uerbū, & à deo uenisse, perseverauerunt in comitatu eius usq; ad finem: cum illi si uellent, & ipsis discedere placide obtulisset. Minus est si & apostolum eius aliqui Phygelus, & Hermogenes, & Philetus, & Hymenæus reliquerunt: ipse traditor CHRISTI de Apostolis fuit. Miramur de ecclesijs eius, si à quibusdā

Al: * usitatissimi.

Al: * ille uel illis.

busdam deferuntur, cum ea nos ostendunt Christianos quæ patimur, ad exemplum ipsius CHRISTI. Ex nobis, inquit, prodierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si fuissent ex nobis, permanissent utiq; nobiscum. Quin potius memores simus tam dominicarum pronuntiationum, quàm apostolicarum literarum, quæ nobis & futuras hæreses prænuñciauerunt, & fugiendas præfinierunt: ut sicut esse illas non expauescimus, ita & posse id propter quod fugiendæ sunt non miremur. Instruit dominus multos esse uenturos sub pellibus ouium, rapaces lupos. Quæ nam istæ sunt pelles ouium, nisi nominis Christiani extrinsecus superficies? Qui lupi rapaces, nisi sensus & spiritus subdoli, ad infestandum gregem CHRISTI intrinsecus delitescentes? Qui pseudoprophetæ sunt, nisi falsi prædicatores? Qui pseudoapostoli, nisi adulteri euangelizatores? Qui antichristi interim & semper, nisi CHRISTI rebelles? Hoc erunt hæreses non minus doctrinarum peruersitate ecclesiam laceffentes, quàm tunc antichristus persecutionum atrocitate persequitur: nisi quod persecutio & martyres facit. Hæreses apostatas tantum. Et ideo hæreses quoq; oportebat esse, ut probabiles quicq; manifestarentur: tam qui in persecutionibus steterint, quàm qui ad hæreses non exorbitauerunt. Neq; enim eos probatos intelligi ^{ali^{us} timet.} iuuat, qui in hæresim fidem demutant. Sicut ex diuerso sibi interpretantur, quia dixit alibi: Omnia examinate, quod bonum est tenete. Quali non liceat omnibus male examinatis, iniectione alicuius mali impingere per errorem. Porro si dissensiones & schismata increpat, quæ sine dubio mala sunt, & incontinenti, hæreses subiungit: quod malis adiungat malum utiq; proficetur, & quidem maius: cum idem credidisse se dicat, de schismatibus & dissensionibus: quia sciret etiam hæreses oportere esse. Ostendit enim grauioris mali despectu de leuioribus se facile credidisse: certe non ut ideo de malis crediderit, quia hæreses bonæ essent, sed uti de peioris quoq; notæ temptationibus præmoneret non esse mirandum, quasi diceret tendere ad probabiles quosq; manifestandos, scilicet quos non potuerint deprauare. Deniq; si totum capitulum ad unitatem continendam, & separationes coerendas aptes: hæreses uero non minus ab unitate diuellunt, quàm schismata & dissensiones, sine dubio & hæreses in ea conditione reprehensionis constituit, in qua & schismata & dissensiones. Ac per hoc non eos probabiles facit, qui in hæreses diuerterint, cum maxime diuertere ab eiusmodi obiurgans, & docens unum omnes loqui, & ipsum sapere: quod etiam hæreses non sinunt. Nec diutius de isto, si idem & Paulus, qui & alibi hæreses inter carnalia crimina enumerat, scribens ad Galatas: Et qui Tito suggerit hominem hæreticum, post primam correptionem recusandum, quod peruersus sit eiusmodi & delinquat, ut à semetipso damnatus. Sed & in omni penè epistola de adulterinis doctrinis fugiendis inculcans hæreses taxat: quarum opera sunt adulteræ doctrinae, hæreses dictæ. Græca uoce ex interpretatione electionis, qua quis siue ad instituē

ad instituendas, siue ad suscipiendas eas utitur. Ideo & sibi damnatum dedit hæreticum: quia & in quo damnatur, sibi elegit. Nobis uero nihil ex nostro arbitrio indulgere licet, sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxerit. APOSTOLOS domini habemus autores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt: sed acceptam à CHRISTO disciplinam fideliter nationibus adsignauerunt. Itaque etiam si angelus de cœlis aliter euangelizaret, anathema diceretur à nobis. Prouiderat iam tunc spiritus sanctus futurum in uirgine quadam Philumene angelum seductionis, transfigurâtem se in angelum lucis: cuius signis & præstigijs Apelles inductus, nouam hæresim induxit. Hæ sūt doctrinæ hominū & dæmoniorum, prurientibus auribus natæ, de ingenio sapiētiae secularis: quā dominus stulticiam uocans, stulta mundi confusione etiam philosophiæ ipsius elegit. Ea est enim materia sapiētiae secularis, temeraria interpretis diuinæ naturæ dispositiōis. IPSAE DENIQUE hæreses à philosophia subornantur. Inde æones & formæ, nescio quæ, & trinitas hominis apud Valentinum. Platonius fuerat. Inde Marcionis deus melior de tranquillitate à Stoicis uenerat: & uti anima interire dicatur, ab Epicureis obseruatur. Et ut carnis restitutio negetur, de una omniū philosophorum schola sumitur. Et ubi materia cū deo æquatur, Zenonis disciplina est: & ubi aliquid de igneo deo alligatur, Heraditus interuenit. Eadem materiæ apud hæreticos & philosophos uoluntantur: eadem retractatus implicantur. Vnde malum, & quare? & unde homo, & quomodo? Et quod proxime Valentinus proposuit, Vnde deus? Scilicet & de Enthymesi, & *Tectromate sequitur Aristotelem, qui illis Dialecticam instituit, artificem struendi & destruendi, uersipellē in sententijs coactam, in coniecturis duram, in argumentis operariam, contentione molestam, etiam sibi ipsi omnia tractantem, ne quid omnino tractauerit. Hinc illæ fabulæ & genealogiæ indeterminabiles, & quæstiōes infructuosæ, & sermones serpentes, uelut cancer: à quibus nos Apostolus refrænans, nominatim philosophiam & inanem seductionem contestatus, caueri oportere, scribens ad Colossenses: Videte ne quis sit circumueniēs uos per philosophiam & inanem seductionem, secundum traditionem hominum, præter prouidentiam spiritus sancti. Fuerat Athenis, & istam sapientiam humanam, adfectatricem & interpolatricem ueritatis, de cōgressibus nouerat: ipsam quoque in suas hæreses *multipartitas uarietatis sectarū inuicem repugnātiū. Quid ergo Athenis & Hierosolymis? quid Academia & ecclesiæ? quid hæreticis & Christianis? Nostra institutio de porticu Salomonis est: qui & ipse tradiderat dominū in simplicitate cordis esse quærendum. Viderint qui Stoicum, & Platicum, & Dialecticum Christianismo *protulerunt. NOBIS CURIOSITATE opus non est post CHRISTVM IESVM, nec inquisitione post Euangelium. Cum credimus, nihil desideramus ul-

APOSTOLI.

Sapientia secularis.

Ex philosophia hæresim origo.

* Leg. ectromate.
Nā Hieronymus in Amos prophetā primo cōmentario scribit Valentinū ex eo nibus suis extremū, hoc est trigésimum, Christū uocare, ἐκτῶμα, hoc est abortiuum.

* Fort. le. multipartitam.

* Melius protulerūt

h; mus ul

mus ultra credere. Hoc eni prius credimus nō esse, quod ultra credere debemus. Venio itaq; ad illū articulū, quē & nostri prætendūt ad ineundā curiositatē, & hæretici inculcāt ad importandā curiositatē. Scriptū est inquit: *Quarite, & inuenietis.* Quādo hāc uocē dominus emisit, recordemur. Puto in primitiis ipsis doctrinæ suæ cū adhuc dubitaret apud oēs, an CHRISTVS esset. Et cū adhuc nec Petrus illū dei filium pñciaisset: cū etiā Iohānes de illo certus esse desisset. *Quarite, & inuenietis,* quando quærēdus adhuc erat, & hoc quātū ad Iudæos. Ad illos enim pertinet totus sermo suggestionis istius, qui habebant ubi quærerēt CHRISTVM. *Habēt, inquit, Moysen & Heliam:* id est, legem & prophetas CHRISTVM prædicantes, secundum quod & alibi aperte: *Scrutamini scripturas, in quibus salutē speratis.* Illæ enim de me loquuntur. *Hic erit, quarite & inuenietis.* Nam & sequentia in Iudæos competere manifestum est, *pulsate & aperietur uobis.* Iudæi retro penes deum fuerant: dehinc eiekti ob delicta, extra deum esse coeperunt. Nationes uero nunquam penes deum, nisi stillicidium de situla, & puluis ex area, & foris semper. Itaque foris semper, quomodo pulsabit eò ubi nunquam fuit: quam ianuam nouit, in qua nec receptus, nec eiektus aliquando: an qui scit se intus fuisse & foras actum: is potius pulsabit, & ostium nouit. Etiam petite & accipietis, ei competit, qui sciebat à quo erat aliquid promissum, à deo scilicet Abraham, Isaac & Iacob: quem nationes non magis nouerant, quàm ullā repromissionē eius. Et ideo ad Israël loq̄batur: *Non sum, inquit, missus, nisi ad oues p̄ditas domus Israël.* Nōdū canibus iactabat panem filiorum: nondum in uiam gentium uel nationum ire mandabat. Siquidem in finem præcepit, ut uaderent ad docēdas & tingēdas nationes, consecuturi mox spiritum sanctum paradetum, qui illos deducturus esset in omnem ueritatem. Et hoc ergo illos facit. Quod si nationibus destinati doctores Apostoli, ipsi quoq; doctorem consecuturi erāt paradetum, multo magis uacabat erga nos, *quarite & inuenietis:* quibus ultro erat obuentura doctrina per Apostolos, & ipsis Apostolis p̄ spiritum sanctum. Omnia quidem dicta domini omnibus posita sunt: p̄ aures Iudæorum ad nos transierunt. Sed pleraq; in personas directā, nō proprietatem admonitionis nobis constituerunt, sed exemplum. Cedo nunc sponte de gradu isto: omnibus dictum sit, *Quarite & inuenietis:* tamen & hic expetit sensus, certare cum interpretationis gubernaculo. Nulla uox diuina ita dissoluta est & diffusa, ut uerba tantum defendantur, & ratio uerborum nō constituatur. Sed in primis hoc propono. Vnum itaq; & certū aliquid institutū esse à CHRISTO, quod credere omni modo debeant nationes: & idcirco quærere, ut possint cum inuenerint credere. Vnius porrò & certi instituti, infinita inquisitio nō potest esse: quærēdū est donec inuenias, & credendum ubi inueneris: & nihil amplius, nisi custodiendū, quod credidisti

*Fort. erga.

credidisti: dum insuper credis, alium non esse credendum. Ideoq; nec requirendum cum id inueneris, & credideris quod ab eo institutum est: qui non aliud tibi mandat inquirendum, quàm quod instituit. De hoc quidē si quis dubitat, constabit penes nos esse, id quod à CHRISTO institutum est. Interim ex fiducia probationis præuenito, admonens quosdam nihil esse quærendum ultra quod crediderunt, id esse quod quærere debuerunt, Quærite & inuenietis, sine disciplina rationis interpretentur. Ratio autem dicti huius in tribus articulis constitit. In re, in tempore, in modo. In re: ut quid sit quærendum, consideres. In tempore, ut quando. In modo, ut quousq;. Igitur quærendum est quod CHRISTVS instituit, utiq; donec inuenias. Inuenisti autem cum credidisti. Nam non credidisses, si non inuenisses: sicut nec quæsis, nisi ut inuenires. Ad hoc ergo quæris, ut inuenias: & ad hoc inuenies, ut credas. Omnem prolationem quærendi & inueniendi statuit fructus ipse quærendi. Hanc tibi fossam determinauit ipse qui te non uult aliud credere, quàm quod instituit, ideoq; nec quærere. Caterum si quæ talia tanta ab alijs sunt instituta: propterea intantum quærere debemus, in quantum possumus inuenire. Semper quæremus, & nunquàm omnino credemus. Vbi enim erit finis quærendi: ubi statio credendi: ubi expunctio inueniendi: apud Marcionem: sed & Valentinus proponit, Quærite & inuenietis. Apud Valētinum: sed & Apelles hac me pronunciatione pulsauit, & Hebion, & Simon, & omnes ex ordine non habent aliud, quo se mihi insinuantes me sibi adducant. Et erit itaq; nusquam dum ubiq; conuenio, Quærite & inuenietis: & uelint sic nusquam, quasi qui nunquàm adprehenderim illud quod CHRISTVS instituit: quod credi necesse est, quod quæri oportet. Impune erratur, nisi delinquatur: quamuis errare, delinquere est. Impune inquam uagatur, qui nihil deserit. At enim quod si debui credere, credidi: & aliud denuo puto requirendum: spero utiq; aliud esse inueniendum, nullo modo speraturus istud: nisi quia aut non credideram qui uidebar credidisse, aut desin credidisse. Ita fidem meam deserens, negator inuenior. Semel dixerim: Nemo quærit, nisi qui aut non habuit, aut perdidit. Perdiderat unam ex decem dragmis anus illa. & ideo quærebat. Vbi tamen inuenit, quærere desit. Panem uicinus non habebat, & ideo pulsabat. Vbi tamen apertum est ei, & accepit, pulsare cessauit. Vidua à iudice petebat audiri, quia non admittebatur: sed ubi audita est, hactenus institit. Adeo finis est, & quærendi, & pulsandi, & petendi. Petenti enim dabitur, inquit, & pulsanti aperietur, & quærenti inuenietur. Viderit qui quærit semper, quia non inuenit. Illic enim quærit, ubi non inuenietur. Viderit qui semper pulsatur, quia nunquàm aperietur. Illic enim pulsatur, ubi nemo est. Viderit qui semper petit, quia nunquàm auditur. Ab eo enim petit, qui non

audire. Nobis & querendum est adhuc & semper. Vbi tamen queri oportet? Apud hæreticos, ubi omnia extranea & aduersaria nostræ ueritati, ad quos uetamur accedere? Quis seruus cibaria ab extraneo, ne dicam ab inimico domini sui sperat? Quis miles ab infœderatis, ne dicam ab hostibus regibus, donatium & stipendium captat, nisi planè defector & transfuga & rebellis? Etiam anus illa intra tectum suum dragmam requirebat: etiam pulsator ille uicini ianuam tundeat: etiam uidua illa non inimicum licet durum iudicem interpellabat. Nemo inde strui potest, unde destrui. Nemo ab eo inluminatur, à quo contenebratur. Queramus ergo in nostro, & à nostris, & de nostris: in quo duntaxat, quod salua regula fidei potest in quaestione deuenire. REGULA EST AVTEM FIDEI, ut iam hinc quid credamus profiteamur, illa scilicet qua creditur unum omnino deum esse, nec alium præter mundi ^{creatoris}, qui uniuersa de nihilo produxerit per uerbum suum primo omnium emissum: id uerbum filius eius appellatum in nomine dei, uarie uisum Patriarchis, in Prophetis semper auditum: postremo delatum ex spiritu patris dei & uirtute, in uirginem MARIAM, carnem factum in utero eius, & ex ea natum, egisse IESVM CHRISTVM, exinde prædicasse nouam legem, & nouam promissionem regni cœlorum, uirtutes fecisse, sedisse ad dexteram patris, fixum cruci, tertia die resurrexisse: In cœlos ereptum, sedere ad dexteram patris, misisse uicariâ uim spiritus sancti, qui credentes agat: uenturum cum claritate ad sumendos sanctos: in uitæ æternæ & promissorum cœlestium fructum, & ad prophanos iudicandos igni perpetuo, facta utriusq; partis resuscitatione cum carnis restitutione. Hæc regula à CHRISTO ut probabitur instituta, nullas habet apud nos quaestiones, nisi quas hæreses inferunt, & quæ hæreticos faciunt. Ceterum manente forma eius in suo ordine, quantum libet quæras & tractes: & omnem libidinem curiositatis effundas: siquid tibi uidetur uel ambiguitate pendere, uel obscuritate obumbrari. Est utiq; frater aliquis doctor gratia scientiæ donatus: est aliquis inter exercitatos conuersatus, aliquid tecum curiosius tamen querens: nouissime ignorare melius est, ne quod non debeas, noris. Fides, inquit, tua te saluum fecit: non exercitatio scripturarum. Fides in regula posita est: habet legem & salutem, de obseruatione legis exercitatio autem in curiositate consistit, habens gloriam solam de peritiæ studio. Cedat curiositas fidei, cedat gloria saluti. Certe aut non obstrepant, aut quiescant, aduersus regulam. Nihil scire, omnia scire est. Vt non inimici essent ueritatis hæretici, ut de refugiendis eis non præmoneremur, quale est conferre cum hominibus, qui & ipsi adhuc se querere confitentur? Si enim uere adhuc querunt, nihil adhuc certi reprehenderunt, & ideo quodcunque uidentur interim tenere dubitationem suam ostendunt, quamdiu querunt. Itaque tu qui proinde quæris, spectas ad eos qui & ipsi

RE
GV
LA
FI

DE

I.

Als*conditorem.

FIDES.

qui & ipsi quærunt, dubius ad dubios, incertus ad incertos, cæcus à cæcis in
 fonteam deducaris necesse est. Sed cum decipiendi gratia prætendant se ad
 huc quærere, ut nobis per sollicitudinis iniectionem tractatus suos insinu-
 ent: deniq; ubi adierunt ad nos * statimq; dicebant quærenda esse, defen- *Al's * statim que.*
 dunt: iam illos sic debemus refutare, ut sciant nos non CHRISTO, sed sibi
 negatores esse. Cum enim quærunt adhuc, nondum tenent. Cum autem te-
 nent, nondum crediderunt, non sunt Christiani. At cum tenent quidem &
 credunt, quærendum tamen dicunt ut defendant. Antequàm defendât, ne-
 gant quod credunt: confitentes se nondum credidisse, dum quærunt. Qui
 ergo nec sibi sūt Christiani, quāto magis nobis, qui p fallaciā ueniūt: qua-
 lem fidem disputant, cui ueritati patrocinantur, qui eam à mendacio indu-
 cunt: sed ipsi de scripturis agunt, & de scripturis suadēt: aliunde scilicet sua-
 dere non possent de rebus fidei, nisi ex literis fidei. Venimus igitur ad pro-
 positum. Hoc enim dirigebam, & præstamus adlocutiōis præfationem, ut
 iam hinc de eo congregiamur, de quo aduersarij prouocant: scripturas ob-
 tendunt, & hac sua audacia statim quosdam mouent. In ipso uero cōgres-
 su firmos quidem fatigant, infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimis-
 tunt. Hunc igitur potissimum gradum obstruimus, non admittēdi eos ad
 illam de scripturis disputationem: si hæ sunt illæ uires eorum, uti ne eas ha-
 bere possint. Dispici debet cui competat possessio scripturarum, ne is admit-
 tatur ad eandem, cui nullo modo competit. Hoc de consilio diffidētia, aut
 de studio aliter ineundæ constitutionis induxerim, nisi ratio constiterit: in
 primis illa, quod fides nostra obsequium Apostolo debeat, prohibēti quæ-
 stiones inire, nouis uocibus aures accommodare, hæreticum post unā cor-
 reptionem conuenire, non post disputationem. Adeo interdixit disputatio-
 nem, correptionem designans causa hæretici conueniendi. Et hoc unam sci-
 licet, quia non est Christianus. Ne more Christiani semel & iterum, & sub
 duobus aut tribus testibus castigandus uideretur: cum ob hoc sit castigan-
 dus, propter quod non sit cum illo disputandum. Deinde quoniā nihil p-
 ficiat congressio scripturarum, nisi planè ut aut stomachi quis ineat uersio-
 nem, aut cerebri. Ista hæresis non recipit quasdam scripturas: & si quas reci-
 pit, adiectionibus & detractionibus ad dispositionem instituti sui interuer-
 tit. Et si recipit, non recipit integras. Et si aliquatenus integras præstat, nihi-
 lo minus diuersas expositiones commentata conuertit. Tantum ueritati
 obstrepat adulter sensus, quantum & corruptor stilus: uariæ præsum-
 ptionis necessario uolunt agnoscere ea, per quæ reuincuntur. His ni-
 tuntur quæ ex falso composuerunt, & quæ de ambiguitate coeperunt.
 Quid promouebis exercitatissime scripturarum: cū siquid defenderis, ne-
 getur ex diuerso. Siquid negaueris, defendatur. Et tu quidem nihil perdes,
 nisi uocem in contentionem. Nihil consequeris, nisi uilem de blasphemati-
 one laudem

DIS
PV
TA
TI
O
NES.

one laudem. Ille uero si quis est cuius causa in congressum descendis scripturarum, ut eum dubitantem confirmes ad ueritatem: an magis ad hæreses deuerget: hoc ipso motus, quod te uideat nihil promouisse a quo gradu negandi & defendendi, diuersa parte statutum, certe & pari altercatione incertior discedet, nesciens quam hæresin iudicet. Hæc utiq; & ipsi habent in nos retorquere. Neesse est enim * ut illos dicere nobis potius adulteria scripturarum, & expositionum eorum mendacia inferri, qui proinde sibi defendant ueritatem. Ergo non ad scripturas prouocandum est: nec in his constituendum certamen, quibus aut nulla aut incerta uictoria est, aut parum certa. Nam & si non ita euaderet conlatio scripturarum, ut utranq; partem parem listeret ordo rerum, desiderabat illud prius proponi, quod nunc solum disputandum est: quibus competat fides ipsa, cuius sint scripturæ: à quo, & per quos, & quando, & quibus sit tradita disciplina qua fiunt Christiani. Vbi enim apparuerit esse ueritatem disciplinæ & fidei Christianæ, illic erit ueritas scripturarum & expositionum, & omnium traditionum Christianorum. CHRISTVS IESVS dominus noster permittat dicere interim, quisquis est, cuiuscunque dei filius, cuiuscunque materiæ homo, & deus cuiuscunque fidei præceptor, cuiuscunque mercedis promissor: quid esset, quid fuisset, quæ patris uoluntatem administraret, quid homini agendum determinaret, quàm diu in terris agebat, ipse pronuntiabat, siue populo palam, siue discipulis seorsum. Ex quibus duodecim præcipuos lateri suo adlegerat destinatos nationibus magistros. Itaq; uno eorum decusso, reliquos undecim regrediens ad patrem post resurrectionem, iussit ire & docere nationes, tingendas in patrem & in filium & spiritum sanctum. Statim igitur APOSTOLI quos hæc appellatio missos interpretatur, assumpto per sortem duodecimo Matthia in locum Iudæ ex autoritate prophetiæ, qua est in psalmo Dauid consecutio promissa, uim spiritus sancti ad uirtutes & eloquiū primo per Iudæam contestata fide in IESVM CHRISTVM & ecclesijs institutis, dehinc in orbem profecti, eandem doctrinam eiusdem fidei nationibus promulgauerunt. Et proinde ecclesias apud unamquamque ciuitatem condiderunt. Quibus traducem fidei & semina doctrinæ, ceteræ exinde * doctrinæ ecclesiæ multæ sunt, & quotidie mutantur ut ecclesiæ fiant. Ac fiant. Ac per hoc & ipsæ apostolicæ deputabuntur, ut soboles Apostolicarum ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur. † Neesse est itaque tot ac tantæ ecclesiæ, unam esse illam ab Apostolis primam, ex qua omnes. Sic omnes primæ, & omnes Apostolicæ, dum unam omnes probant unitatem: Communicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & * contestatio hospitalitatis: quæ iura non alia ratio regit, quàm eiusdem sacramenti una traditio. Hinc igitur dirigimus præscriptionem: Si * deus Iesus Christus apostolos misit ad prædicandum,

Als * & illos.

Als * in spi.

* Doctrinæ uidetur esse superfluum, non erat in Hirsaug. codice. Ego sic leg. opinor, A quibus t. f. e. s. d. ceteræ exinde ecclesiæ mutuate sunt. Als * contestatio. † Ex Hirsaug. codice non minus mendoso quæ erat Paterniacensis, cōiunctio sic lege. Omne g. ad. o. f. censetur neesse est. Itaq; tot ac tantæ ecclesiæ, una est illa ab

als. * dominus.

alios

alios non esse recipiendos prædicatores, quàm quos CHRISTVS instituit: quia nec alius patrem nouit nisi filius, & cui filius reuelauit: & nec alijs uideatur reuelasse filius, quàm apostolis quos misit ad prædicandum, utiq; quod illis reuelauit. Quid autem prædicauerint, id est, quid illis CHRISTVS reuelauerit, & hic præscribam: non aliter probari debere, nisi per easdē ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderūt, ipsi eis prædicando, tā uiua (quod aiūt) uoce, quàm per epistolas postea. Si hæc ita sunt, constat proinde omnē doctrinam, quæ cum illis ecclesijs Apostolicis matricibus & originalibus fidei conspiret, ueritati deputandam: & sine dubio tenentes, quod ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli à CHRISTO, CHRISTVS à deo suscepit: Reliquā uero omnem doctrinam de mendacio præiudicandam, quæ sapiat contra ueritatem ecclesiarum, & Apostolorum, & CHRISTI, & dei. Superest ergo uti demonstremus, an nostra doctrina, cuius regulam supra edidimus de Apostolorum traditione censeatur, & ex hoc ipso, an cæteræ de mendacio ueniant. Cōmunicamus cum ecclesijs apostolicis, quod nulla doctrina diuersa: hoc est testimonium ueritatis. Sed quoniam tum expedita probatio est, ut si statim proferatur, nihil iam sit retractandum: ac si prolata non sit à nobis, locum interim demus diuersæ parti, siquid putant ad infirmandā hanc præscriptionem mouere se posse. Solent dicere non omnia Apostolos scisse, eadem agitati dementia quā rursus conuertunt: omnia quidem Apostolos scisse, sed nō omnia omnib⁹ tradidisse. In utroq; CHRISTVM reprehensioni iniicientes, quia ut minus instructos, aut parū simplices apostolos miserit. Quis enim integræ mentis, credere potest aliquid eos ignorasse, quos magistros dominus dedit: indiuiduos habitos in comitatu, in discipulatu, in conuictu, quibus obscura quæq; seorsum differebat, illis diuini datum esse cognoscere arcana, quæ populo intellegere non liceret. Latuit aliquid Petrum ædificandæ ecclesiæ petram dictum, clauis regni cœlorum consecutū, & soluendi & alligandi in cœlis & in terris potestatem: Latuit & Iohannem aliquid dilectissimū domino, pectori eius incubantem, qui soli dominus Iudam traditorem demonstrauit, quem loco suo filium MARIÆ demandauit: Quid eos ignorasse uoluit, quibus etiam gloriā suā exhibuit, & Moysen, & Eliam, & insuper de cœlo patris uocem: Nō quasi cæteros reprobans, sed quoniā in tribus testibus stabit omne uerbū. Ignorauerunt itaq; & illi quibus post resurrectionē quoq; in itinere omnes scripturas edisserere dignatus est. Dixerat planè aliquando: Multa habeo adhuc uobis loqui, sed non potestis modo ea sustinere: tamen adiiciens: Cum uenerit ille spiritus ueritatis, ipse uos docet in omni ueritate: ostēdit illos nihil ignorasse, quos omnem ueritatem cōsecuturos per spiritum ueritatis repromiserat. Et utique impleuit repromissum, probantibus Actis Apostolorū descensum spiritus sancti. Nedum spiritum sanctū possint agnoscere discētib⁹ missum: sed nec ecclesiā se dicāt defendere, qui quādo, & quibus incunabilis institutū est hoc corpus p̄bare nō habet. Tāti em̄ illis non habere

Apostolis prima, ex qua oēs. Nec adhuc tamen perfecta est sentētia. Malim reprobare, necesse est. Alioquin sensus auctoris est, itaq; tot ætate sunt ecclesiæ, sed una est illa.

habere probationes eorum quæ defendunt: ne pariter admittantur traditio-
 nes eorum quæ mentiuntur. Proponunt ergo ad suggillandâ ignoran-
 tiam aliquam Apostolorum, quod Petrus & qui cum eo erant, reprehensi
 sint à Paulo. Adeo, inquiunt, aliquid eis defuit: Vt ex hoc etiam illud stru-
 ant, potuisse postea pleniorē scientiā superuenire, qualis obuenerit Pau-
 lo reprehendenti antecessores. Possumus & hic Acta Apostolorū repudiā-
 tibus dicere: Prius est uti ostendatis quis iste Paulus, & quid ante Aposto-
 lum, & quomodo Apostolus: quatenus & aliās ad quæstiones plurimum
 eo utuntur. Neq; enim pseudoapostolū se de persecutore profitetur, suffi-
 cit unicuiq; examine credenti, quando nec deus de se testimoniū dixerit:
 Sed credet sine scripturis, ut credant aduersus scripturas: tamen doceant ex
 eo quod allegant, Petrū à Paulo reprehensum, alius euangelij formam à
 Paulo superductā citra eam quā præniserat Petrus, & ceteri. Atqui demu-
 tatus in prædicatorē de persecutore deducitur ad fratres à fratribus, ut un⁹
 *ab illis. ex fratribus: ab illo ad illos, qui ab Apostolis fidē induerant. Dehinc, sicut
 ipse enarrat, ascendit Hierosolymā cognoscendi Petri causa, ex officio &
 iure scilicet eiusdē fidei & prædicationis. Nā & illi non essent ammirati de
 persecutore factū prædicatorē, si aliquid contrariū prædicaret: nec dominū
 præterea magnificassent, quia aduersarius eius Paulus obuenerat. Itaq; &
 dexterā ei dederunt signū concordie & conuenientiæ: & inter se distributio-
 nē officij ordinauerunt, non separationē euangelij: nec ut aliud alter, sed ut
 alijs alter prædicarent, Petrus in circūcisionē, Paulus in nationes. Cæterum
 si reprehensus est Petrus quod conuixisset ethnicis, postea se à cōiūctu eorū
 separabat personarū respectu, utiq; conuersatiōis fuit uitium nō prædi-
 cationis. Non enim ex hoc alius deus quā creator, & alius CHRISTVS,
 quā ex MARIA, & alia spes quā resurrectio annunciabatur. Non mi-
 hi tā bene est, imò non mihi male est, ut Apostolos cōmittā. Sed quomo-
 do peruersissimi isti illā reprehensionē ad hoc obtendunt, ut suspectam fa-
 ciant doctrinā superiorē: respondebo quasi pro Petro, ipsum Paulū dixisse
 se factū se omnibus esse omnia, Iudæis Iudæū, non Iudæis non Iudæum,
 ut omnes lucrifaceret. Adeo pro temporibus & personis & causis quædā re-
 prehendebant, in quæ & ipsi æque pro temporibus, & personis, & cau-
 sis committebāt: quemadmodum si & Petrus reprehenderet Paulū, quod
 prohibens circūcisionē circūciderit ipse Timotheū. Viderint qui de Apo-
 stolis iudicant. Bene quod Petrus Paulo & in martyrio adæquatur. Sed &
 in tertiū usq; cælū ereptus Paulus est: in paradysum dilatus, audiūt quædā
 illic quæ non possunt uideri fuisse, quæ illū in aliā doctrinā instructiorem
 præstarent: cū ita fuerit cōditio eorū ut nulli hominū proderentur. Quod
 si ad alicuius conscientiā manauit, nescio quid illud: & hoc se aliqua hæresis
 sequi affirmat, aut Paulus secreti proditi reus est, aut et alius postea in pa-
 radysum ereptus debet ostendi, cui permissum sit eloqui, quæ Paulo muti-
 re non licuit. Sed ut diximus eadem dementia est, cum cōfitentur quidem
 nihil apor.

Fort. * & in paradysum delatus audiūt.

nihil Apostolos ignorasse, nec diuersa inter se prædicasse, sed non omnia uolunt illos omnibus reuelasse: quædam palam, & uniuerfis: quædam secreto, & paucis demandasse: quia & hoc uerbo usus est Paulus ad Timotheum: O Timothee depositum custodi. Et rursum: Bonum depositum custodi. Quod hoc depositum est, tam idoneum, ut alterius doctrinæ deputetur? An illius denunciationis, de quo ait: Hanc denunciationem comêdo apud te filiole Timothee. Item illius præcepti, de quo ait: Denuncio tibi ante deum, qui uiuificat omnia, & IESVM CHRISTVM, qui testificatus est sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut custodias præceptum. Quod autem præceptum, & quæ denuntiatio supra & infra ex scriptis, * intellexerat: non nescio quid subostendi hoc dicto * remotiore doctrina, sed potius inculcari de non admittenda alia præter eam, quam audierat ab ipso. & puto, coram multis, inquit, testibus. Quos multos testes, si nolunt ecclesiam intelligi: nihil interest quomodo nihil tacitum fuerit, quod sub multis testibus præferebatur. Sed nec quia monet illum hæc fidelibus hominibus demandare qui idonei sint, & alios docere: id quoque argumentum occulti alicuius euangelij interpretandum est. Nam & cum dicit hæc, de eis dicit, de quibus in præsentia scribebat. De occultis autem ut de absentibus apud conscientiam, non hæc, sed illa dixisset. Porro consequens erat, ut cui demandabat euangelij administrationem, non passim nec inconsiderate administrandam, adiecerat: & secundum dominicam uocem, ne margaritam porcis, & sanctum canibus iactaret. Dominus palam edixit, sine ulla significatione alicuius taciti sacramenti: Ipse præceperat: Siquid in tenebris & in abscondito audissent, in lucem & in tectis prædicarent. Ipse per similitudinem præfigurauerat: ne unam, id est, unum uerbum eius, sine fructu in abdito referuarent. Ipse docebat lucernam non sub modio * obstrui solere, sed in candelabrum constitui, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Hæc Apostoli aut neglexerunt, si non adimpleuerunt, abscondentes aliquid de lumine, id est, dei uerbo, CHRISTI sacramento. Neminem quod scio uerebantur, non Iudæorum uim, non ethnicorum: quo magis utique in ecclesia libere prædicabant, qui in synagogis & in locis publicis non tacebāt: imò neque Iudæos conuertere, neque ethnicos inducere potuissent, nisi quod credi ab eis uolebant, * ordinari exponerent. Multo magis iam credentibus ecclesijs, nihil subtraxissent, quod alijs paucis seorsum demandarent: quanquam & si quædam inter domesticos, ut ita dixerim, differebant, non tamen ea fuisse credendum est: quæ aliam regulam fidei superducerent, diuersam & contrariam illi, quam catholice in medium proferebant: ut alium dominum in ecclesia dicerent, aliū in hospitio: & aliam CHRISTI substantiam designarent in aperto, aliam in secreto: & aliam spem resurrectionis apud omnes annuntiarent, aliam apud paucos: cum ipsi obseruarent in epistolis suis, ut id ipsum & unum loqueretur omnes: & non essent schismata & dissensiones in ecclesijs: siue quia Paulus, siue alij eadem prædicarent. Alioquin memineraut, Sit sermo uester est

Puto leg. *intelligere erat. & paulo post remotioris doctrine.

Alis *abstrudi.

Puto leg. ordinari.

est non, non. Quod amplius, hoc à malo est, ne euangelium in diuersitate tractarent. Si ergo incredibile est, uel ignorasse Apostolos plenitudinē prædicationis, uel nō omnem ordinem regulæ omnibus ædidisse, uideamus ne Apostoli quidem simpliciter & plene, ecclesiæ autem suo uitio aliter acceperint quàm Apostoli præferebant. Omnia ista scrupulositatis incitamenta: inuenias prætendi ab hæreticis. Tenent correptas ab Apostolo ecclesias. O insensati Galatæ, quis uos fascinauit: & tã bene currebatis, quis uos impediit: ipsumq; principium. Miror quod sic tam cito transferimini ab eo quod uos uocauit in gratiã, ad aliud Euangelium. Item ad Corinthios scriptum, quod essent adhuc carnales qui lacte educarentur, nondum idonei ad pabulum: qui putarent se scire aliquid, quando nondum scirent, quemadmodum sciri oporteret. Cum correptas ecclesias opponunt, credant * emendatas. Sed & illas recognoscant, de quarum fide & scientia & conuersatione Apostolus gaudet, & deo gratias agit: qui tamen hodie cum illis correptis unius institutionis iura miscent. Age nunc omnes errauerint: deceptus sit & Apostolus de testimonio reddendo quibusdam, nullam respexit spiritus sanctus uti eam in ueritate deduceret, ad hoc missus à CHRISTO, ad hoc postulatus de patre, ut esset doctor ueritatis. * Neglexit, ait, officiū dei uilicq; CHRISTVS uicari⁹: sinēs ecclesias aliter interim intellegere, aliter credere, quod ipse per apostolos prædicabat Et quid uerisimile est, ut tot ac tantæ in unam fidem errauerint: Nullus inter multos euentus unus exitus uariasse debuerat ordinem doctrinæ ecclesiarum. Cæterum quod apud multos unum inuenitur, non est erratum. Audeat ergo aliquis dicere illos errasse qui tradiderunt: quoquo modo sit erratum: tam diu utiq; errauit error, quàm diu hæreses non erant. Aliquos Marcionitas & Valentinianos liberanda ueritas expectabat. Interea perperam euangelizabatur. Tot milia milium perperam tincta, tot opera fidei perperam ministrata, tot uirtutes, tot charismata perperam operata, tot sacerdotia, tot ministeria perperam facta, tot deniq; martyria perperam & inuacuum. Quale est ut ante res dei curent, quàm cuius dei notum esset: Ante Christiani, quàm CHRISTVS inuentus: ante hæreses, quàm uera doctrina: sed enim in omnibus ueritas imaginem antecedit. Postremo, similitudo succedit. Cæterum satis ineptū, ut prior in doctrina hæresis habeatur: uel quoniã ipsa est quæ futuras hæreses & cauendas prænunciabat Adeius doctrinæ ecclesiam scriptum est, imò ipsa doctrina ad ecclesiam suã scribit: Et si angelus de cælo aliter euangelizauerit citra quàm nos, anathema sit. Vbi tunc Marcion, Ponticus nauderus, Stoicæ studiosus: Vbi tunc Valentinus Platonice sectator: Nã constat illos, neq; adeo olim, fuisse Antonini ferè principatu, & in catholicã penè doctrinam credidisse apud ecclesiam Rhomanensem, sub episcopatu Eleutheri. * Benedicti, donec ob inquietam eorū semper curiositatem, qua fratres quoq; uiciabant, semel & iterum eiekti. Marcion quidem cum ducentis S-H. quæ ecclesiæ intulerat nouissime in perpetuum discidium relegatus

Alis * & emendatas.

Opinor le. * neglexit officiū, dei uilic⁹, Christi uicari⁹. us. Vt de spiritu sancto intelligas.

Miror unde Benedictus hic irrepsit, qui nō sub Antonino Cæs. Rhomanum

legatus, uenena doctrinarum suarum disseminauit. Postmodum Marcion ^{egit episcopum, sed} pœnitentiam confessus, cum conditione datæ sibi occurrit, ita pacē receptu- ^{sub Tiberio secūdo} rus, si cæteros quoque quos perditioni erudisset, ecclesiæ restitueret, morte ^{multis annis illo po} præuentus est. Oportebat enim hæreses esse: nec tamen ideo bonum hære- ^{sterior: apposit hūc} sis, quia esse eas oportebat: quasi non & malum oportuerit esse. Nā & do- ^{monachus aliquis.} minum tradi oportebat, sed uæ traditori, ne quid etiam hinc hæresis defen-
dat. Sed & Apellis stemma retractādum est. Tam nō uetus & ipse quā
Marcion institutor & præformator eius, sed lapsus in fœmina desertor cō-
tinentiæ Marcionensis, ab oculis sanctissimi magistri Alexandriam seces-
sit. Inde post annos regressus non melior, nisi tantum quā iam non Marci-
onites, in alteram fœmitam impegit, illam uirginem Philumenen, quā su-
pra edidimus: postea uero immane prostibulum & ipsam in Ergemate cir-
cumuētus, quæ ab ea didicit * facinorosus scripsit. Adhuc in seculo supsunt
qui meminerint eorum, etiam proprii discipuli, & successores ipsorum, ne
posteriōres negare possint: quanquā & de operibus suis, ut dixit domi-
nus, reuincuntur. Si enim Marcion nouum testamentum à uetere separa-
uit: quia separare non posset, nisi quod unicum fuit. Vnitum ergo antè q̃
separaretur, postea factum separatum, posteriorem ostendit separatorem.
Item Valentinus aliter exponens & sine dubio emendans, hoc nomine q̃
quid emendat, ut mendosum retro alterius fuisse demonstrat. Hos utiq̃ in-
signiores, & frequentiores adulteros ueritatis nominamus. Cæterum & Ni-
gidius nescio qui & Hermogenes, & multi alij adhuc ambulant peruerren-
tes uias dei. Cupio ostendant mihi ex qua autoritate prodierunt. Si aliū
deum prædicant, quōmodo eius dei rebus & literis & nominibus utuntur,
aduersus quem prædicant: si eiusdem, quōmodo aliter. Pro bent se nouos
Apostolos esse: dicant CHRISTVM iterum descendisse, iterum ipsum do-
cuisse, iterum crucifixum, iterum resuscitatum: sic enim Apostolos solet fa-
cere, dare illis præterea uirtutem, eadem signa edendi, quæ & ipsi. Volo igitur
uirtutes eorum proferre, nisi quod agnosco maximam uirtutem eorū,
qua Apostolos in peruersum æmulantur. Illi enim de mortuis suscitabant,
isti de uiuis mortuos faciunt. Sed ab excessu reuertar ad principalitatem ueri-
tatis, & posteritatem mendacitati deputandam, ex illius quoque parabo-
læ patrocinio: quæ bonum semen frumētī à domino seminatum in primo
reconstituit. Auenarum autem sterilis fœni adulterium, ab inimico diabo-
lo postea superducit. Pro parte enim doctrinarum, distinctionem figurat:
quia & alibi uerbū dei seminis similitudo est, ita ex ipso ordine manifesta-
tur id esse dominicū & uerum, quod sit prius traditū. Id aut extraneum &
falsum, quod sit posterius inmissum. Ea sententia manebit aduersus poste-
riores quasq̃ hæreses, quibus nulla constantia & cōscientia* cōcedit ad de- ^{Alr* concepit.}
fendendam sibi ueritatē. Cæterum si quæ audent interferrere se ætati apostoli-
cæ, ut ideo uideant ab Apostolis traditæ, quia sub Apostolis fuerūt: possu-
mus dicere, Audent ergo origines ecclesiarū suarum: et uoluāt ordinem epi-
scoporū

ECCLIE
SIAE
APO
STOLI
CAE.

scoporum suorum. Ita per successiones ab initio decurrente, ut primus ille episcopus aliquem ex Apostolis, uel Apostolicis uiris: qui tamen, cū Apostolis perseverauerit, habuerit autorem & antecessorem. Hoc enim modo ecclesiae Apostolicae census suos deferunt, sicut Smyrnaeorum ecclesia Polycarpum ab Iohanne conlocatum refert: sicut Rhomanorum Clementem à Petro ordinatum, id & proinde utiq; & ceterae exhibent, quos Apostoli in episcopatum constitutos, Apostolici seminis traduces habeant. Cōfingant tale aliquid haeretici. Quid enim illis post blasphemiam illicitum est: sed & si confinxerint, nihil pmouebunt. Ipsa enim doctrina eorum cum Apostolica comparata, ex diuersitate & contrarietate sua pronuntiabit, neque Apostoli alicuius auctoris esse neq; apostolici: quia sicut Apostoli nō diuersa inter se dōcuisse, ita & Apostolici non contraria Apostolis addidissent: nisi illi qui ab Apostolis desciderunt, & aliter praedicauerunt. Ad hāc itaq; formam prouocabuntur ab illis ecclesijs, quae licet nullam ex Apostolis uel Apostolicis autorem suū proferant, ut multo posteriores, quae deniq; quotidie instituuntur: tamen in eadem fide conspirantes, non minus Apostolicae deputantur pro cōsanguinitate doctrinae. Ita omnes haereses ad utrāq; formam nostris ecclesijs prouocatae, probent se quaquā putant Apostolicas. Sed adeo nec sunt, nec possunt probare quod non sunt: nec recipiuntur in pacem & in cōmunicationem ab ecclesijs quoquo modo Apostolicis: scilicet ob diuersitatem sacramenti, nullo modo Apostolicae. Adhibeo super hāc, ipsarum doctrinarum recognitionem, quae sub Apostolis fuerunt, ab iisdem Apostolis & demonstratae & deieratae. Nam & sic facilius traducuntur: dum aut iam tunc fuisse deprehenduntur, aut ex illis quae iam tunc fuerunt semina sumpsisse. Paulus in prima ad Corinthios, notat negatores & dubitatores resurrectionis. Hāc opinio prima Sadduceorum. Partem eius usurpat Marcion, & Apelles, & Valentinus, & si qui alij resurrectionem infringunt. Ad Galatas scribens, inuehitur in obseruatores & defensores circumcisionis & legis. Hebionis haeresis sic est, Timotheum instruens, nuptiarum quoq; interdictores suggillat. Ita instituunt Marcion, & Apelles eius secutor. Aequae tangit eos qui dicerent factam iam resurrectionē: sic se Valentiniani adseuerant. Sed & cum genealogias indeterminatas nominat, Valentinus agnoscitur: apud quem æon ille, nescio qui, noui & non unius nominis generat, & sua charitate sensum & ueritatem, & hi æque procreant duo, sermonem & uitam. Dehinc & isti generant hominem & ecclesiā: de qua prima hāc ideo decas æonum: exinde decem alij, & duodecim reliqui æones miris nominibus oriuntur, in meram fabulam triginta æonum. Idem Apostolus cum improbat elementis seruiētes, aliquem Hermogenem ostendit, qui materiam non natam introducens, deo non nato eā cōparat: & ita matrem elementorum deam faciens, potest ei seruire quā deo comparat. Iohannes uero in Apocalypsi idolothyta edentes & supra committentes, iubet castigare. Sunt & nunc alij Nicolaitae, Gaiana haeresis dicitur. At in

tur. At in epistola eos maxime antichristos uocat, qui CHRISTVM negarent in carne uenisse, & qui nō putarent IESVM esse filium dei. Illud Marcion, hoc Hebeion uindicauit. Simonianæ autem magiæ disciplina angelis seruiens, utiq; & ipsa inter idololatrias deputabatur: & à Petro apostolo in ipso Simone damnabatur. Hæc sunt, ut arbitror, genera doctrinarū adulterinarum, quæ sub Apostolis fuisse ab ipsis Apostolis discimus, & tamen nullam inuenimus institutionem: ut diuersitates peruersitatū quæ de deo creatore uniuersorum controuersiam mouerint, nemo alterum deum ausus est suspicari, facilius de filio quàm de patre hæsitabatur, donec Marcion præter creatorem alium deum solius bonitatis induceret, Apelles creatorem angelum nescio quem gloriosum superioris dei, faceret deum legis & Israelis, illum igneum adfirmans. Valentinus æonas suos spargeret, & unius æonis uitium in originem deduceret dei creatoris. His solis & his primis reuelata est ueritas diuinitatis, maiorem scilicet dignationem & pleniorē gratiam à diabolo consecutis: qui deum sic quoq; uoluerit æmulari, & de doctrinis uenenorum, quod dominū negauit, ipse faceret discipulos super magistrum. Eligant igitur sibi tempora uniuersæ hæreses, quæ quādo fuerint, dum non intersit, quæ quando de ueritate non sint: utiq; quæ sub Apostolis non fuerunt, fuisse non possunt. Si enim fuissent, nominarentur & ipsæ, ut & ipsæ coercendæ. Quæ uero sub Apostolis fuerunt, in sua nominatione dignantur. Siue ergo eadem nunc sunt aliquanto expolitiores, quæ sub apostolis rudes, habent suam exinde damnationem: siue aliæ quidem illæ fuerunt, aliæ autem postea obortæ quasdam ex illis opiniones usurpauerunt, habendo cum eis consortium prædicationis, habent necesse est etiam cōsortium damnationis: præcedente illō sine supradicto posteritatis, quo & si nihil de damnationis participarentur, de ætate sola præiudicarentur. Tāto magis adulteræ, quanto nec ab Apostolis nominatæ. Vnde firmiter constat has esse, quæ adhuc tunc nunciabantur futuræ. His definitionibus prouocatæ à nobis & reuictæ hæreses omnes, siue quā posteræ, siue quā coætaneæ apostolorum, dummodo diuersæ: siue generaliter, siue specialiter notatæ ab eis dūmodo prædamnatæ audeant respondere, & ipsæ aliquas eiusmodi præscriptiones aduersus nostram disciplinam. Si enim negant ueritatē eius, debent probare illam quoq; hæresim eadem forma reuictam, qua ipsæ reuincuntur: & ostendere simul ubi nam quærenda sit ueritas, quā apud illas nō esse iam constat. Posterior nostra res nomen, imò omnibus prior est. Hoc erit testimonium ueritatis ubiq; occupantis principatum. Ab apostolis nō damnatur, imò defenditur. Hoc erit indicium proprietatis. * Quā enim dānant, qui extraneam quāq; nō damnauerūt: suā ostendūt, ideoq; & defendunt. Age iam qui uoles curiositatē melius exercere in negotio salutis tuæ, perre ECCLESIAS APOSTOLICAS, apud quas ipsæ adhuc cathedræ apostolorum suis locis præsidentur, apud quas *autenticæ literæ eorū recitant, sonantes uocem, repræsentantes faciem. Proxima est tibi Achaia: ha-

Alis *damnatur.

Puto le. * quā enim nō damnant, qui extraneam quāq; damnauerunt.

Alis *ipse autem.

ECCLESIAE
APOSTO/
LICAE.
Rhodana ecclesia.

Aphricane ecclesie

Ept. le. *ad incūdā

bes Corinthum. Si non longe es à Macedonia, habes Philppos. Si potes in Asiā tēdere, habes Ephesum. Si autē Italiā adīceris, habes Rhomanā: unde nobis quoq; autoritas præsto est statuta. Felix ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli, cum sanguine suo profuderunt. Vbi Petrus passioni dominicæ adæquat, ubi Paulus Iohannis exitu coronatur, ubi apostolus Iohannes postea quā in oleum igneum demersus, nihil passus est, in insulā relegatur. Videamus quid dixerit, quid docuerit. Cum Aphricanis quoq; ecclesijs contestatur, unum deum nouit creatorem uniuersitatis, & CHRISTVM IESVM ex uirgine MARIA filium dei creatoris, & carnis resurrectionem. Legem & prophetas cum euangelicis & apostolicis literis miscet. Inde portat fidem, aqua signat, sancto spiritu uestit, eucharistia pascit, martyrium exhortatur: & ita aduersus hanc institutionem neminem recipit. Hæc est institutio, non dico iam quæ futuras hæreses prænunciabat, sed de qua hæreses prodierunt. Sed non omnes ex illa, ex quo factæ sunt aduersus illam. Etiam de oliuæ nudo mitis & opimæ & suauissimæ, uentosa & uana caprificus exurgit. Ita & hæreses de nostro fructificauerunt, nō nostræ: de generes uarietatis grano, & mendacio syluestres. Si hæc ita se habēt, ut ueritas nobis adiudicetur, quicumq; in ea regula incedimus, quam ecclesia ab Apostolis, Apostoli à CHRISTO, CHRISTVS à deo tradidit: cōstat ratio propositi nostri definientis non esse admittendos hæreticos *adeundā de scripturis prouocationē: quos sine scripturis probamus ad scripturas nō pertinere. Si enim hæretici sunt, Christiani esse non possunt: nō à CHRISTO habendo quod de sua electione sectati, hæreticorum nomine admittunt. Ita non Christiani, nullum ius capiunt Christianarum literarum, ad quos merito dicendum est, qui estis? quando, & unde uenistis? quid in meo agitis non mei? quo deniq; Marcion iure syluam meam cedis? qua licētia Valentinus fontes meos transuertis? qua potestate Apelles limites meos cōmoues? quid hic cæteri ad uoluntatem uestram seminatis & pascitis? Mea est possessio, olim possideo: habeo origines firmas, & ipsis autoribus quorum fuit res. Ego sum hæres Apostolorum. Sicut cauerunt testamēto suo, sicut fidei cōmiserunt, sicut adiurauerunt, ita teneo. Vos certe exhæredauerunt, semper & abdicauerunt, ut extraneos, ut inimicos. Vnde autem extranei & inimici Apostolis hæretici, nisi ex diuersitate doctrinæ: quā unusquisq; de suo arbitrio, aduersus Apostolos, aut protulit aut recepit? Illic igitur & scripturarum & expositionū adulteratio deputanda est, ubi diuersitas inuenitur doctrinæ. Quibus fuit propositū aliter docendi, necessitas instituit aliter disponendi instrumenta doctrinæ. Aliās enim nō potuissent aliter docere, nisi aliter haberent p quæ docerent. Sicut illis non potuisset succedere corruptela doctrinæ eius, ita & nobis integritas doctrinæ: non cōpetisset si ne integritate eorū p quæ doctrina tractatur. Etenim quid contrarium nobis in nostris? quid de pprio intulimus, ut aliquid contrariū ei & in scripturis deprehensum, detractione uel adiectione uel transmutatione remediaremus

remus: quod sumus, hoc sunt. Inde scripturæ ab initio suo. Ex illis sumus, ante quæ nihil aliter fuit quæ sumus, Quid denique fuit ante quæ nobis interpolarent? Cū autem omnis interpolatio posterior credenda sit, ueniens * itaque ex causa æmulationis (qua neque prior, neque * domesticarum est eius quæ quod æmulatur) tam incredibile est sapienti cuique, ut non adulterum stilum intulisse uideamur scripturis, quod sumus & primi & ex ipsis, quæ illos non intulisse qui sunt & posterius & aduersus. Alius manu scripturas, alius sensu expositiones interuertit. Neque enim si Valentinus integro instrumento * & ut uidetur non callidior ingenio quam Marcion: Marcion enim exerte & palam machæra, non stilo usus est: quoniam ad materiam suam cædem scripturarum confecit. Valentinus autem pepercit: quoniam non ad materiam scripturas, sed materiam ad scripturas excogitauit: & tamen plus abstulit, & plus adiecit, auferens proprietates singulorum quoque uerborum, & adiiciens dispositiones non comparatum rerum. Hæc sunt ingenia de spiritualibus nequitia, cum quibus luctatio est nobis fratres, merito contemplandæ fidei necessaria, ut electi manifestentur, ut reprobis detegantur. Et ideo habent uim & excogitandis instruendis erroribus facilitatem: non adeo mirandam quasi difficilem & inexplicabilem, cum de secularibus quoque scripturis exemplum præsto sit eiusmodi facilitatis: quo ius hodie ex Vergilio fabula in totum, aliam componi materiam secundum uersus, uersibus secundum materias concinnatis. Denique Ouidius citra Medeam Tragœdiam ex Vergilio plenissime expressit. Meus quidam propinquus ex eodem Poëta, inter cætera stili sui otia pinacem Cebetis explicuit. Homeri centonas sententiam uocare solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde compositis in unum sarciunt corpus. Et utique fecundior diuina literatura ad facultatem cuiuscunque materiae. Nec periculosum dicere ipsas quoque scripturas sic esse ex dei uoluntate dispositas, ut hæreticis materias subministrarent, cum legam oportere hæreses esse, quæ sine scripturis esse non possent. Sed quaeritur, à quo intellectus interpretetur, eorum quæ ad hæreses faciant. A diabolo scilicet, cuius sunt pares interuertendi ueritatem: qui ipsas quoque res sacramentorum diuinorum, in idolorum mysterijs æmulatur. Tingit & ipse quosdam utique credentes & fideles suos: expiationem delictorum de lauacro repromittit, & adhuc meminit Mythrae, signat illic in frontibus milites suos: celebrat & panis oblationem, & imaginem resurrectionis inducit: & sub gladio redimit coronam. Quid quod & summum pontificem * nuptijs statuit? Habet & uirgines, habet & continentes. Cæterum si Numæ Pompilij superstitiones reuoluamus, si sacerdotalia officia insignia & priuilegia, si sacrificantia ministeria, & instrumenta & uasa ipsorum sacrificiorum, ac piaculorum & uotorum curiositates consideremus: nonne manifeste diabolus morositatem illam Iudææ imitatus est? Qui ergo ipsas res de quibus sacramenta CHRISTI administrantur tam æmulanter adfectauit exprimere in negocijs idololatriæ, utique &

Alis * utiq.

Alis * utiq.

Ouidius ex Vergilio
tragœdiâ expressit,

Tabula Cebetis.

Homeri centones.

Mythras.

Hirsau. ex ep. habet
* in unius nuptijs.

idem & eodem ingenio gestijt & potuit instrumenta quoq; diuinarum rerum & sanctorum Christianorū, sensum de sensibus, uerba de uerbis, parabolas de parabolis, prophanae & æmulae fidei attentare. Et ideo neq; à diabolo immissa esse spiritalia nequitiae, ex quibus etiam hæreses ueniūt, dubitare quis debeat: neq; ab idololatria distare hæreses, cū & autoris & operis eiusdem sint cuius & idololatria. Deum aut fingunt alium aduersus creatorem: aut si unicum creatorem confitentur, aliter eum differunt, quàm in uero est. Ita omne mendacium de deo uel natio quodāmodo sexus est idololatriæ. Non omitam ipsius etiam conuersationis hæreticæ descriptionē. Quàm humilis, quàm terrena, quàm humana sit: sine grauitate, sine autoritate, sine disciplina aut fidei suæ congruens. In primis quis catechuminus, q; fidelis incertum est: pariter adeunt, pariter audiunt, pariter orant: etiā ethnici si superuenerint sanctum castibus, & porcis margaritas: licet non uersas iactabunt, simplicitatem uolunt esse, post rationem disciplinæ, cuius penes nos curam lenocinium uocant: pacem quoq; passim cum omnibus miscēt.

*Als * uerum in.* Nihil enim * in uerum est illis, licet diuersa tractantibus dum ad unius ueritatis expugnationem conspirent. Omnes scientiam pollicētur. Ante sunt perfecti catechumini, quàm edocti. Ipsæ mulieres hæreticæ, quàm procaces quæ audeant docere, contendere, exorcismos agere, curationes repromittere, fortasse an & tingere? Ordinationes eorum temerariæ, leues, inconstantes.

*Als * nunc.* * Tunc neophytos conlocāt: nunc seculo obstrictos, nunc apostatas nostros, ut gloria eos obligent, quia ueritate non possunt. Nusquàm facilius proficitur, quàm in castris rebellium, ubi ipsum esse illic promereri est. Itaq; alius hodie episcopus, cras alius: hodie diaconus, qui cras lector: hodie presbyter, qui cras laicus. Nam & laici sacerdotalia munera iniungūt. De uerbi autem administratione quid tam? cum hoc sit negotium illis, non ethnicos conuertendi, sed nostros euertendi, hanc magis gloriam captant, si stantibus ruinam non si iacentibus eleuationem operentur. Quoniā & ipsum opus eorum non de suo proprio ædificio uenit, sed de ueritatis destructione nostra suffodiunt, ut sua ædificent. Adime illis legem Moyfi, & prophetas, & creatorem deum, accusationem & loqui non habent. Ita fit ut ruinas facilius operentur stantium ædificiorum, quàm extructiones iacentiū ruinarum. Ad hæc solūmodo opera humiles, & blandi, & summissi agunt. Cæterum nec suis præsidibus reuerentiam nouerunt. Et hoc est quod schismata apud hæreticos ferè non sunt: quia cum sint, non parent schismata. Est enim unitas ipsa. Mentior si non etiam à regulis suis uariant inter se, dum unusquisq; proinde suo arbitrio modulatur quæ accepit, quemadmodum de arbitrio ea composuit ille qui tradidit. Agnoscit naturam suam & originis suæ more profectus rei. Idem licuit Valentinianis quod Valentinio, idem Marcionitis quod Marcioni de arbitrio suo fidem innouare. Denique penitus inspectæ hæreses omnes in multis cum autoribus suis dissentientes deprehenduntur. Plerique nec ecclesias habent, sine

matre

matre, sine deo orba fide exteriores quasi sibilatae uagantur. Notata sunt etiã cõmercia hæreticorũ cũ magis quàm pluribus, cum circulatoribus, cum Astrologis, cum philosophis curiositati scilicet deditis. Quærite & inuenietis, ubiq; meminerunt. Adeo & de genere cõuersationis qualitas fidei æstïmari potest, doctrinæ inde disciplina est. Negant deum timendum. Itaq; libera sunt illis omnia & soluta. Vbi autem deus non timetur, nisi ubi non est: Vbi deus non est, nec ueritas ulla est. Merito & talis disciplina est. At ubi deus, ibi metus in deum, qui est initium sapientiæ. Vbi metus in deum, ibi grauitas, honestas & diligẽtia adtonita, & cura sollicita, & adiectio explorata, & cõmunicatio deliberata, & promissio emerita, & subiectio religiosa, & apparitio deuota, & pressio modesta, & ecclesiã unita, & dei omnia. Proinde hæc pressiora apud nos testimonia disciplinæ ad probationẽ ueritatis accedunt: à qua diuertere nemini expedit, qui meminerit futuri iudicij quo omnes nos necesse est apud CHRISTI tribunal astare, reddentes rationem in primis ipsius fidei. Quid ergo dicent qui illam stuprauerint ad ulterio hæretico uirginem traditam à CHRISTO? *Al: * Credo adlega.* *allegabũt nihil unquã sibi ab illo uel ab Apostolis eius, de sãuis & peruersis doctrinis futuris p/nunciatum, & de cauendis & de abominãdis quid præceptum? Agnoscũt suam potius culpam, quàm suorum qui nos ante præstruxerunt. Adiciẽt præterea multa de autoritate cuiusq; doctoris hæretici, illos maxima doctrinæ suæ confirmasse, mortuos suscitasse, debiles reformasse, futura significasse: uti merito Apostoli crederent, *quia si nec hoc scriptum sit, ueturos multos, qui etiam uirtutes maximas ædiderunt, ad fallaciam muniendam corruptæ prædicationis. Itaq; ueniam merebuntur. Si uero memores dominicarum & apostolicarum denunciationũ in fide integra steterint, credo de uenia periditabuntur, respondente deo: prænũciaueram planæ futuros fallaciæ magistros in meo nomine, & prophetarũ, & apostolorũ etiam. Et discipulis meis eadem ad uos prædicare mandaueram, sed cum uos non crederetis semel. Euangelium & eiusdem regulæ doctrinam apostolis meis delegaueram: sed libuit mihi postea aliqua inde mutare. Resurrectionem promiseram etiam carnis: sed recogitaui ne implere non possem. Natũ me ostenderam ex uirgine, sed postea turpe mihi uisum est. Patrem dixeram, qui solem & pluuias facit: sed alius me pater melius adoptauit. Prohibuerã uos aurem accõmodare hæreticis, sed erraui. Alia capit opinari eos, qui exorbitant, & fidei ueritatis periculum non cauent. Sed nunc quidem generaliter actum est nobis aduersus hæreses omnes, certis & iustis & necessarijs præscriptionibus repellendas à conlatione scripturarum. De reliquo si dei gratia annuerit, etiam specialiter quibuscũdam respondebimus.

*Puto le. * quasi nec.*

Ironice.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE PRÆ
SCRIPTIONIBVS ADVERSVS HÆRESSES
OMNEIS, FINIS.

ARGVMENTVM SEQVENTIS LIBELLI
PER BEAT. RHENANVM.

HIC LIBELLVS nihil aliud continet, quàm catalogum ac nomenclaturam hæreticorum, non disputationem. Proinde sic illam eram inscripturus, quem *ἀντιρρησις* repereram in Paterniacensi codice nisi in altero libro titulum habuisset aduersus omnes hæreses. Et Ang. Politianus opera Tertulliani recensens, libri meminit aduersus omnes hæreticos, hunc haud dubie designans. Porro in Hirsaugiensi codice præcedebat librulus de Præscriptionibus, sed id Librarij incuria factum puto: cum nihil aliud sit, quàm Appendix quædam superioris libelli, indicans quo tempore quæque hæresis eruperit, & quam profiteatur impietatem.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS
OMNES HÆRESSES, SEVPOTIVS DE HÆRESIBVS LIBER.

Dositheus Samaritanus.

Sadducei.

Pharisei.

Herodiani.

Simon Magus.

Hirsaug. exē. sic habet, * & dæmōe se errante, qui esset sapientia descendisse.

Menander.

Saturninus.

VORVM hæreticorum, ut plura præteream, pauca perstringā: taceo enim Iudaismi hæreticos, Dositheum inquam Samaritanum, qui primus ausus est propheta, quasi non in spiritu sancto locutos repudiare. Taceo Sadduceos, qui ex huius erroris radice surgentes, ausi sunt ad hanc hæresim etiam resurrectionem carnis negare. Præmitto Phariseos, qui additamēta quædam legis adstruendo à Iudæis diuisi sunt. Vnde etiam hoc accipere ipsum quod habet nomen, digni fuerunt. Cum his etiam Herodianos, qui CHRISTVM Herodem esse dixerunt. Ad eos me conuerto, qui ex Euangelio hæretici esse uoluerunt: ex quibus est primus omnium Simon Magus, qui in Actis Apostolorum condignam meruit ab apostolo Petro iustamque sententiam. Hic ausus est summam se dicere uirtutem, id est, summum deum. Mūdum autem ab angelis suis institutum, * ac dæmone se oberrante qui esset sapientia discendi: se quærendum apud Iudæos, se in phantasmate dei nō passum, sed esse quasi passum. Post hunc Menander, discipulus ipsius, similiter magus, eadem dicens quæ Simon ipse: quicquid se Simon dixerat, hoc se Menander esse dicebat. Negans habere posse quenquam salutem, nisi in nomine suo baptizatus fuisset. Secutus est post hæc & Saturninus, & hic similiter dicens. Innascibilem uirtutem, id est, deum: in summis & illis infinitis partibus & in superioribus manere, longe autem distantur: & ab hoc angelos inferiores

ores mundum fecisse: & quia splendor quidam luminis desursum in inferioribus refulsisset, ad similitudinem illius luminis angelos hominem instituere, angelos curasse: hunc super terram iacuisse reptantem, cuius lumen illud & uirtutem illam superiorem propter misericordiam, scintillam saluam esset, ceteram hominis perire, CHRISTVM in substantia corporis non fuisse, & phantasmate tantum quasi passum fuisse, resurrectionem carnis nullo modo futuram esse. Postea Basilides haereticus erupit: hic esse dicit, summum *Basilides.* deum nomine Abraxaen, quo mentem creatam, quam Graece *νοῦν* appellat. Inde uerbum ex illo prouidentiam, uirtutem, & sapientiam. Ex ipsis inde principatus, & potestates, & angelos factos: deinde infinitas angelorum aditiones & probolas, ab istis angelis trecentos sexagintaquinque celos institutos: & mundum in honore Abranaxat, cuius nomen huc in *Θ* habeat numerum computatum. In ultimis quidem angelis, & qui hunc fecerunt mundum nouissimum ponit Iudaeorum deum: id est, deum legis & prophetarum: quem deum negat, sed angelum dicit. Huic sortito obtigisse semine Abrahamae, atque ideo hunc de terra ex Aegypto filios Israel in terra Chanaan transtulisse. Hunc turbulentiorum, praeter ceteris angelis, atque ideo & seditio- nes frequenter & bella concutere, sed & humanum sanguinem fundere: CHRISTVM autem non ab hoc qui fecerit mundum, sed ab illo Abraxa missum uenisse in phantasmate: sine substantia carnis fuisse. Hunc passum apud Iudaeos non esse, sed uice ipsius Simonem crucifixum esse: unde nec in eum credendum esse qui sit crucifixus, ne quis confiteatur in Simonem credidisse. Martyria negat esse facienda. Carnis resurrectionem grauiter impugnat, negans salutem corporibus repromissam. Alter haereticus Nicolaus *Nicolaus.* emerfit: hic de septem diaconis, qui in Actis Apostolorum allekti sunt, fuit. Hic dicit tenebras in concupiscentiam luminis, sed quidem foeda & obscena fuisse ex hac permixtione: pudor est dicere quae foetida & immunda sunt & cetera obscena. Omnes enim refert quosdam turpitudinis natos, & complexus, & permixtiones execrabiles obscenasque coniunctas, & quaedam ex ipsis adhuc turpiora. Natos praeterea daemones, & deos, & spiritus septem, & alia satis sacrilega pariter & foeda, quae referre erubescimus, etiam praeterimus. Satis est nobis quod totam istam haeresim Nicolaitarum, Apocalypsis domini grauissima sententiae auctoritate damnauit, dicendo quia hoc tenes: odisti doctrinam Nicolaitarum, quam & ego odi. Accesserunt his haeretici etiam illi, qui Ophitae nuncupantur. Nam serpentem magnificant intantum, ut illum etiam ipsi CHRISTO praeferrant. Ipse enim, inquiunt, scientiae nobis boni & mali originem dedit. Huius animaduertens potentiam & maiestatem Moyses, inquiunt, aereum posuit serpentem: & quicumque ipsum aspexerunt, sanitatem consecuti sunt. Ipsi aiunt: praeterea CHRISTVS in Euangelio suo imitatur serpentis ipsius sacram potestatem docendo. Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. Ipsum introducunt ad benedicenda eucharistia sua. Sed tota istius erroris & foetna & do-

na & doctrina inde fluxit. Dicunt enim de illo summo primario æone cōplures alios æones extitisse inferiores, omnibus tamen istis æonem antestare, cuius sit nomen Ialdabaoth. Hunc autem conceptum esse ex altero æone, à quibus insertoribus permixtus: scēq; postea cum in superiora uoluisset eniti, grauitate materiæ permixta sibi, non potuisse ad superna peruenire, in medietate relictum, extendisse totum, effecisse sic cœlū, Ialdabaoth tamen inferius descendisse, & fecisse sibi filios septem: quem occlusisse superiora dilatione: ut quia angeli quæ superiora essent, scire non possent, ipsum solum deum putarent. Virtutes igitur illas & angelos inferiores hominem fecisse: & quia ab infirmioribus & mediocribus uirtutib⁹ institutus esset, quasi uermem iacuisse reptantem: illum uero æonem ex quo Ialdabaoth processisset, inuidia cōmotum, scintillam quandam iacenti homini immisisse, qua excitatus per prudentiam saperet & intellegere posset superiora. Sic rursum Ialdabaoth istum in indignationem conuersum ex semetipso addidisse uirtutem, & similitudinem serpentis, & hanc fuisse uirtutem in paradiso: id est istum fuisse serpentem, cui Eua quasi filio dei crediderat. Decerpserunt, inquit, de fructu arboris, atq; ideo generi humano scientiam bonorum & malorum contribuit. CHRISTVM autem non in substantia carnis fuisse: salutem carnis sperandam omnino non esse. Necnon etiam erupit alia quoq; hæresis, quæ dicitur Chaldæorum. Et ipsi enim magnificant Cain, quasi ex quadam potenti uirtute conceptum, quæ operata sit in ipso. Nā Abel ex inferiore uirtute conceptum, procreatum: & ideo inferiorem repperit. Hi qui hoc adserunt, etiam Iudam proditorem defendunt, admirabilem illum & magnum esse memorantes, propter utilitates quas humano generi cōtulisse iactatur. Quidam enim ipsorum gratiarum actionem Iudæ propter hanc causam reddendam putant. Animaduertens enim, inquit, Iudas, quod CHRISTVS uellet ueritatem subuere, tradidit illum, ne subuerti ueritas posset. Et alij sic contra disputant & dicunt. Quia potestates hæ mundi nolebant pati CHRISTVM, ne humano generi per mortem ipsius salus pararetur, saluti consulens generis humani: tradidit CHRISTVM, ut salus quæ impediabatur per uirtutes, quæ obsistebant ne pateretur CHRISTVS, impediri omnino non posset: & ideo per passionem CHRISTI nō posset salus humani generis retardari. Sed & illa hæresis processit, quæ dicitur Setthoitarum. Huius peruersitatis doctrina hæc est: Duos homines ab angelis constitutos, Cain & Abel: propter hos magnas inter angelos cōtentiones & discordias extitisse: ob hanc causam illam uirtutem quæ super omnes uirtutes esset, quam matrem pronunciant, dum Abel interfectū dicerent, *uoluisset concipi & nasci hunc Seth loco Abelis: ut euacuarentur angeli illi, qui duos priores illos homines condidissent: dum hoc semen mundum moritur & nascitur. Permixtiones enim dicunt angelorum & hominum iniquas fuisse: ob quam causam illam uirtutē quam (sicut diximus) pronunciant matrē, ad uindictam etiam catadysmum inducere, ut & illud permixtiōis

Chaldei.

Setthoite. Hos alij
Setthianos appellāt

Als *uoluisse.

inixtionis semen tolleretur: & hoc solum semen, quod esset purum, integrum
 custodiretur. Sed enim illos *quo seminis illos priores instituissent, occulte *Als *quos priores.*
 & latenter, & ignorante illa matre uirtute, cum illis octo animabus in arcam
 misisse, etiam semen *Cham quo semen malitiae non periret, sed cum caete- *Fort. *Caini.*
 ris cōseruatū, & post catadysmum terris redditū, exemplo ceterorum excre-
 sceret, & effunderetur, & totum orbem & impleret & occuparet. De CHRI-
 STO autem sic sentiunt, *ut dicant illum tantummodo, sed & pro ipso, sed **Fort. leg. ut dicāt
illum nō pro nobis
tantūmodo, sed
pro ipso seipsum
fuisse.*
 ipsum fuisse. Carpocrates praeterea hanc tulit sectam: Vnam esse dicit uir-
 tutem, in superioribus principalem, ex hac prolatis angelos, atque uirtutes,
 quos distantes longe à superioribus uirtutum, mundum istum in inferiori
 bus partibus condidisse, CHRISTVM non ex uirgine Maria natum, sed *Carpocrates.*
 ex semine Ioseph *hominem tantūmodo genitum, sanē prae caeteris iustitiae *Als *homine.*
 cultu *integritate meliorem, hunc apud Iudaeos passum, solam animam *Als *ulte inte-
gritate.*
 ipsius in coelo receptam, eo quod & firmior & robustior ex caeteris fuerit:
 & quo colligeret tentata animarum sola salute, multas corporis resurrectione
 nis. Post hunc Corinthus haereticus erupit, similia docens. Nā & ipse mun- *Corinthus.*
 dum institutū esse ab illis dicit, CHRISTVM ex semine Ioseph natum pro-
 ponit, hominem illum tantūmodo sine diuinitate cōtendens, ipsam quoque
 legem ab angelis datam perhibens: Iudaeorum deum, non dominū, sed an-
 gelum promens: huius successor Ebion fuit, Corintho non in omni parte *Ebion.*
 consentiens, quod à deo dicat mundum, non ab angelis factum: & quia scri-
 ptum sit, nemo discipulus super magistrum, nec seruus super dominum, le-
 gem esse proponit, scilicet ad excludendum euangelium, & uindicandū Iu-
 daismum. Valentinus autem haereticus multas introduxit fabulas, has ego *Valentinus.*
 *circumdicens breuiter expediam. Introducit enim pleromate aënes trigin- *Als *circūcidens?*
 ta: exponit autem hos per syzygias, id est coniugationes quasdam. Nam
 dicit in primis esse bython & silentium, ex his processisse semen, mentem, &
 ueritatem, ex quibus erupisse uerbum & uitam: de quibus rursus creatum
 hominē & ecclesiam. Sed enim ex eis quoque processisse duodecim aënes,
 de sermone autem & uita: aënes alios decem, hae esse aënum triacontada,
 quae *sint in pleromate ex octoade & decade, ac duodecade. Tricesimū au- *Als *sit.*
 tem aënem bython illum uidere uoluisse, & ad uidendū illum ausum esse
 in superiora conscendere. Et quoniam ad magnitudinem ipsius uidendam
 capax nō fuit, in defectione fuisse, & penē dissolutum esse, nisi quia *misisset *Als *missus:*
 ad constabiliendum illum, ille quem appellat Horon confirmasset illum di-
 cto, hoc pronuntiatio appellat. Istum autem aënem in defectionē factum
 Achamote, dicit in passionibus desiderij quibusdam fuisse, & ex passioni-
 bus materias aëdidisse. Expanit enim, inquit, & extimuit, & contristatus est,
 & ex his passionibus concepit & aëdidit. Hinc fecit coelum & terram, & ma-
 re, & omnia quaecumque sunt in eis, ob quam causam omnia infirma esse &
 fragilia, & caduca, & mortalia quaecumque sunt ab ipso facta: quoniam quidem
 k ipse

ipse fuerit deceptione conceptus, atque prolatus, hunc tamen instituisse istum mundum ex his materijs, quas Achamote uel pauendo, uel timendo, uel contristando, uel suadendo præstiterat. Nam ex pauore, inquit, tenebræ factæ sunt: ex timore & ignorantia, spiritus nequitiae & malignitatis: ex tristitia & lachrymis, humida fontium, fluminum materia, marisque.

Alis quæ bython, fort. qui est bythos.* CHRISTVM autem missum ab illo propatore, qui est* bythion. Hunc autem in substantia corporis nostri nō fuisse, sed spiritale, nescio quod corpus de cœlo deferentem: quasi aqua per fistulam, sic per Mariam uirginē transmeasse. Nihil inde uel accipientem, uel mutuantem: resurrectionem huius carnis negat, sed alterius. Legis & prophetarum quædam probat, quædam improbat: id est, omnia improbat, dum quædam reprobat: euangelium habet etiam suum, præter hæc nostra. Post hunc extiterunt Ptolemæus, & Secundus hæretici, qui cum Valentino per omnia consentiunt, in illo solo differunt. Nam cum Valentinus æonas tantū triginta finxisset, isti addiderunt alios complures. quatuor enim primum, deinde alios octo adgregauerunt. Et quod dicit Valentinus æonem triginta excessisse de pleromate ut in defectionem, negant isti. Non enim ex illa triacontade fuisse hunc, qui fueris in defectionem propter desiderium uidendi propatoris. Exiit præterea

Ptolemæus. Secundus. Heracleon alter hæreticus, qui cū Valentino paria sentit, sed nouitate quædam pronūciationis, uult uideri alia sentire. Introducit enim in primis illud fuisse quod pronunciat, & deinde ex illa monade duo, ac deinde reliquos æonas, deinde introducit totum Valentinū. Non defuerunt post hos Marcus quidam & Colarbasus, nouam hæresim ex Græcorum alphabeto componentes. Negant enim ueritatē sine istis posse literis inueniri, imò totam plenitudinem & perfectionem ueritatis, in istis literis esse dispositam. Propter hanc eī causam CHRISTVM dixisse: Ego sum α & ω. Deniq; IESVM CHRISTVM descendisse, id est, columbam in IESVM uenisse, quæ Græco nomine cum ϣϛϙϙα pronuncietur, habere secundum numerū, DCCCI, percurrunt isti α, ι, χ, φ, υ, τ, totum usq; ad alphabeta, & computant ogdoadas & decadas, ita afferre illorum omnes uanitates ut ineptum sit & ociosum, quod tamen non tantum iam uanum, sed etiam periculosum sit. Alterum deum fingunt præter creatorem, CHRISTVM in substantia negant carnis fuisse, negant carnis resurrectionē futuram. Accedit his Cerdon quidam, hic introducit initia duo, id est, duos deos, unū bonum, & alterū sæuum. Bonum superiorem: sæuum hunc, mundi creatorem. Hic prophetias & legem repudiat, deo creatori renunciat, superioris dei filiū CHRISTVM uenisse tractat: hunc in substantia carnis negat, in phantasmate solo fuisse pronunciat: nec omnino passum, sed quasi passum: nec ex uirgine natum, sed omnino nec natum. Resurrectionem animæ tantummodo probat, corporis negat. Solum euangelium Lucæ, nec tamen totum recipit. Apostoli Pauli neq; omnes, neq; totas epistolas sumit. Acta Apostolorum & Apocalypsim

talypsim quasi falsa reijcit. Post hunc discipulus ipsius emerfit Marcion qui ^{Marcion.}
 dam nomine, Ponticus genere, episcopi filius, propter stuprum cuiusdam
 uirginis ab ecclesiae communicatione abiectus: hic ex occasione qua dictum
 sit, Omnis arbor bona, bonos fructus facit: mala autem, malos. haeresim
 Cerdonis adprobare conatus est, eadem dicere, quae ille superior haereticus
 ante dixerat. Exstitit post hunc Lucanus quidam nomine, Marcionis secta ^{Lucanus.}
 tor atque discipulus, & hic per eadem uadens blasphemiae genera, eadem
 docet quae Marcion & Cerdon docuerant. Post hos subsequitur Apelles ^{Apelles.}
 discipulus Marcionis, qui postea quam in carnem suam lapsus est, à Mar-
 cione segregatus est: hic introducit unum deum infinitis superioribus parti-
 bus, hunc potestates multas, angelosque fecisse: propterea & aliam uirtutē
 quam dicit, dominum dicit, sed angelum ponit: hoc uult uideri mundum
 institutum ad imitationem mundi superioris: cui mundi permiscuisse pœ- ^{Fort. *mundo.}
 nitentiam, quia non illum tam perfecte fecisset, quam ille superior mundus
 institutus fuisset. Legem & Prophetas repudiat: CHRISTVM neque in
 phantasmate dicit fuisse sicut Marcion, neque in substantia ueri corporis,
 ut euangelium docet, sed in eo quo de superioribus partibus descenderet,
 ipso descensu sydeream sibi carnem, & aëream contextuisset: hunc in resurre-
 ctione singulis quibusque elementis, quae in descensu suo mutata fuissent,
 in ascensu reddidisse, & sic dispersis quibusque corporis sui partibus, in coe-
 lo spiritum tantum reddidisse: hic carnis resurrectionem negat: solo utitur
 & apostolo, sed Marcionis, id est, non toto. Animarum solarum dicit salu-
 tem. Habet praeterea priuatas, sed extraordinarias lectiones suas, quas ap-
 pellant phaneroeis Philumenis cuiusdam puellae, quanquam si prophetis ^{Philumene.}
 sam sequitur. Habet praeterea suos libros, quos inscripsit syllogismorum, in ^{Fort. leg. quam ipse}
 quibus probare uult, quod omnia quaecunque Moyses de deo scripserit, ^{sicut prophetissam}
 uera non sint, sed falsa sint. His haereticis omnibus accedit Tacianus qui ^{sequitur.}
 dam alter haereticus, hic Iustini martyris discipulus fuit, post hunc diuisa ^{Syllogismi Apellis.}
 sentire coepit. Totus enim secundum Valentinum capit, adijciens illud, quod ^{Tacianus.}
 iam nec salutem consequi posse, quasi non si rami salui fiunt, & radix salua
 sit. Accesserunt alij haeretici, qui dicuntur secundum Phrygas: sed horum ^{Secundū Phrygas.}
 non una doctrina est. Sunt enim qui Cata Proclum dicantur, hi habent ^{Cata Proclum.}
 aliam communem blasphemiam, aliam blasphemiam non communem,
 sed peculiarem & suam: & communem quidem illam, qua in Apostolis qui-
 dem dicant spiritum sanctum fuisse, paradetum non fuisse. Et quia di-
 cant paradetum plura in Montano dixisse, quam CHRISTVM in euan-
 gelium protulisse: nec tantum plura, sed etiam meliora atque maiora. Pri-
 uatam blasphemiam illi qui sunt Cata Aeschinen hanc habent, qua adijciunt ^{Cata Aeschinen.}
 etiam hoc, uti dicant, CHRISTVM ipsum esse filium & patrem. Est pra-
 terea his omnibus etiam Blastus accedens, qui latenter Iudaismum uult in- ^{Blastus.}
 troducere. Pascha enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundum
 k 2 legem

legem Moyſi xiii. menſis. Quis autem neſciat, quoniam euangelica gratia
Theodotus. euacuatur, ſi ad legem CHRISTVM redigitur. Accedit hiſ Theodotus hære-
Pro nomine, hoc eſt ob profeſſionem no- minis Chriſtiani. ticus Byzantius, qui poſtea quàm CHRISTVM* pro nomine adprehenſus
negauit, in CHRISTVM blaſphemare non deſtitit. Doctrinam enim in-
troduxit, qua CHRISTVM hominem tantummodo diceret, deum autem
illum negaret. Ex ſpiritu quidem ſancto natum ex uirgine, ſed hominem
ſolitarium atque nudum, nullo alio præ cæteris, niſi ſola iuſtitie autoritate.
Theodotus poſterior. Alter poſt hunc Theodotus hæreticus erupit, qui & ipſe introduxit alte-
ram ſectam, & ipſum hominem CHRISTVM tantummodo dicit ex ſpiri-
tu ſancto, ex uirgine Maria conceptum pariter & natum, ſed hunc inferio-
rem eſſe quàm Melchifedech, eo quod dictum ſit de CHRISTO: Tu eſ ſa-
cerdos in æternum ſecundum ordinem Melchifedech. Nam illum Melchi-
**Fort. egyptiam.* fedech præcipua* & Græcia cœleſtem eſſe uirtutem, eo quod agat CHRI-
STVS pro hominibus, deprecator & aduocatus ipſorum factus Melchife-
dech, facere pro cœleſtibus angelis atq; uirtutibus. Nam eſſe illum uſq;
adeo CHRISTO meliorem, ut apator ſit, amator ſit, agenealo-
gitus ſit, cuius neq; inſitium, neq; finis comprehenſus ſit, aut
côprehenſi poſſit. Sed poſt hos omnes etiã Praxeas
Praxeas. Victorinus. quidam hæreſim introduxit, quam Victorinus
corroborare curauit: hic deum patrẽ omni-
potentem IEſVM CHRISTVM eſſe
dicit, hunc crucifixum paſſumq;
contendit, mortuum, præ-
terea ſeipſum ſibi ſe-
dere ad dexterã
ſuam, cum
profa-
na & ſacri-
lega temeritate
proponit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TER-
TULLIANI DE HÆRESES
BUS LIBRI, FINIS.

Argumentum

A R G V M E N T V M S E Q V E N T I S

L I B R I P E R B E A T V M

R H E N A N V M.

Rrogans Iudæorum supercilium ex Paulinis epistolis satis notum esse potest. Nulla gens unquam alienos à sua religione magis est ex-
crata, cunctis uicissim inuisissima, sic nimirum dignam inexpressibilis odij
sui mercedem reportans odium. Quo minus mirandum est si Iudæi qui
CHRISTO nomen dederant, ethnicos non putabant recipiendos,
sibi tantum Euangelicam legem datam contendentes, ut quondam lex illa Mosaica
tradita fuit. Proinde disputationem Christiani hoc est qui ex ethnicis Seruatori no-
stro fuerat initiatus, cum Iudæo profelyto suæ duntaxat genti CHRISTVM uen-
dicantem habitam, Tertullianus in literas retulit. Ostendit autem per figuras instru-
menti ueteris, ethnicos ad Euangelicam legem admittendos, negans interim Mo-
saicam legem primam fuisse quam deus hominibus præscripserit, sed omnium anti-
quissimam in paradiso, mox patriarchis naturalem fuisse datam, deinde Mosaicam
prodiisse quæ pro tempore sit exhibita. Porro legis præcepta pro conditione tem-
porum à deo mutari, nostræ salutis consultum esse uolente. Itaque circumcisionem
carnalem, obseruationem sabbati, sacrificiaque terrenarum oblationum, rebus spiri-
tualibus cessione quarum erant figura. Prosequitur præcipua disputationis capita Pro-
phetarum agens testimonijs, De sabbato, circumcisione, & legis utriusque obseruatio-
ne, De natiuitate CHRISTI, qui prior fuit aduentus, nimirum sese deijcientis, De
eius æterno regno, De illius Passione, & euerfione Hierusalem, De probatione Na-
tiuitatis, ubi refelluntur argumenta quibus CHRISTI passionem impugnant Iu-
dæi, De figuris dominicæ passionis ex ueteri instrumento, De uagatione Israel, De
gentibus quæ CHRISTO credituræ forent, Iudæis illum respuentibus, Demum
de posteriore CHRISTI aduentu, qui cum magnificus sit futurus, solus Iudæis arri-
det, sublimem duntaxat CHRISTVM agnoscetibus. Ex hoc libro diuus Hierony-
mus bonam capitis partem citat, Daniele prophetam enarrans. Et uidetur Cypria-
nus hoc uolumen æmulatus suos illos ad Quirinum libros texuisse. nam is Tertul-
lianum sedulo solet imitari, cuius scriptis assidue lectis pectus suam egregie referse-
rat. Exemplo sit unicus de patientia libellus, quem Cyprianus totum sibi uendicauit,
uerbis tantum non etiam sententijs interpolatis. Est autem candidior Tertulliano
faciliorque. Porro non fugiat lectorem, huius operis materiam etiam in libris aduersus
Marcionem haberi, præsertim in tertio, iisdem sanè uerbis, sed nonnihil fusius tracta-
tam. ubi hoc ipsum probat, CHRISTVM uidelicet fuisse de quo tot olim oracula
Propheta addiderint.

k ; Q. Septimij

Q. SEPTIMII TERTVL

LIANI, ADVERSVS IVDÆOS, LIBER.

PROXIME accidit, disputatio habita est Christiano & profelyto Iudæo. Alternis uicibus contentioso fune, uterq; diē in uesperā traxerunt. Obstreptentibus etiam quibusdam spectantibus, singulorū nubilo quodā ueritas obūbrabatur. Placuit ergo quod per concentum disputationis minus plene potuit dilucidari, inspicere curiosius, & lectionibus stilo quæstiones retractatas terminare. Nam occasio quidem defendendi etiam gen-

tibus sibi diuinam gratiam, habuit hinc prærogatiuam quod sibi uindicare dei legem instituerit homo ex gētib; nec de prosapia Israelitum Iudæus: hoc enim sat est, posse gentes admitti ad dei legem, ne Israël adhuc superbiat, quod gentes uelut stillicidium situlæ, aut puluis ex area deputentur. Quanquam habeamus ipsum deum idoneum pollicitatorem, & fidelem sponso-rem, qui Abrahæ promiserat, quod in semine eius benediceretur nationes terræ, & quod ex utero Rebecæ duo populi & duæ gētes essent processuræ utiq; Iudæorū, id est Israël, & gētium, id est noster: uterq; ergo & populus & gens est appellatus, ne de nominis appellatione priuilegiū gratiæ sibi quis audeat defendere. Duos etenim populos & duas gentes processuras ex unius foeminæ utero deus destinauit, nec discreuit gratiam in nominis appellatione, sed in partus æditione: ut qui prior esset de utero processurus, minor subiceretur, id est posteriori. Sic namq; ad Rebeccam deus locutus est: Duæ gentes in utero tuo sunt, & duo populi de uentre tuo diuidentur, & populus populū superabit, & maior seruiet minori. Itaq; cū populus seu gens Iudæorū anterior sit tempore, & maior per gratiā primæ dignationis in lege, noster uero minor ætate temporum de Rebecca, de duobus populis intelligitur, id posse in ultimo seculi spacio adeptos noticiam diuinæ miserationis, proculdubio secundū dictū diuinæ locutionis, prior maior populus, id est iudaicus, seruiat necesse est minori, & minor populus, id est Christianus, superet maiore. Nā & secundū memorias populus Iudæorum, id est antiquior, derelicto deo, idolis seruiuit, & diuinitate abrelicta simulachris fuit deditus, dicente populo ad Aaron: Fac nobis deos qui nos antecedant. Quod cū ex monilibus foeminarum & anulis uirorū aurum fuisset igne conflatū, & processisset eis bubulum caput, cui figmēto uniuersus Israël ab relicto deo honorē dederunt dicētes: Hi sunt dii qui nos eiecerūt de terra Aegypti. Sic nāq; posterioribus temporibus quibus reges eis imperabāt, & cū Hieroboam uaccas aureas & lucos colebāt, & Bahali se mancipabāt. Vnde probatur eos semper idololatriæ crimine reos designatos ex instrumento

Als* edictum.

instrumēto diuinarū scripturarū. Noster uero populus minor, id est posterior, relictis idolis quibus ante deserviebat, ad eundē deum conuersus est, à quo Israël, ut supra memorauimus, abscesserat. Sic nāq; populus minor, id est posterior, populū maiore superauit, dū gratiā diuinæ dignationis consequitur, à qua Israël est repudiatus. Igitur gradū conferamus, & summam quæstionis ipsius, certis lineis determinemus. Cur etem deus uniuersitatis conditor, mundi totius gubernator, hominis plasmator, uniuersarū gentiū sator, legē per Moysen uni populo dedisse credatur, & non omnibus gentibus attribuisse dicatur? Nisi enim omnibus eam dedisset, nullo pacto ad eam etiā profelytos ex gentibus accessum habere permetteret. Sed ut congruit bonitati dei & æquitati ipsius, utpote plasmatoris generis humani omnibus gentibus eandē legē dedit, quā certis & statutis temporibus obseruari præcepit, quando uoluit, & per quos uoluit, & sicut uoluit. Namque in principio mūdi ipsi Adæ & Eux legē dedit, ne de fructu arboris plātatae in medio paradisi ederēt: quod si cōtra fecissent, morte morerētur. Quæ lex eis sufficeret si esset custodita. In hac enim lege Adæ data, omnia præcepta condita recognoscimus, quæ postea pullulauerunt data per Moysen, id est Diliges dominū deum tuū de toto corde tuo, & ex tota anima tua, & diliges proximū tibi tanq; te. Et non occides, nō mœchaberis, non fraudaueris, falsum testimoniū non dices. Honora patrem tuū & matrem, & alienū non cōcupisces. Primordialis lex est em̄ data Adæ & Eux in paradiso quasi matrix omniū præceptorū dei. Deniq; si dominū deū suū dilexissent, contra præceptū eius nō fecissent: si proximū diligerēt, id est semetipsos, persuasioni serpentis nō credidissent, atq; ita in semetipsos homicidiū non cōmississent, *excedendo de immortalitate, faciendo contra dei præceptū. A furto quoq; abstinuissent, & de fructu arboris dām nō degustassent, nec à cōspectu domini dei nostri sub arbore delitescere gestissent. Nec falsum asseuerāti diabolo participes efficerent, credendo ei quod similes deo essent futuri. Atq; ita nec deū offendissent ut patrē, qui eos de limo terræ quasi ex utero matris figurauerat. Si alienū non cōcupiscerēt, de fructu illicito non gustassent. Igitur hac generali & primordiali dei lege quā in arboris fructu obseruari deus sanxerat, omnia præcepta legis posterioris specialiter indita fuisse cognoscimus, quæ suis tēporibus ædita germinauerūt. Eiusdē est em̄ postea docere legē, q ante præmiserat præceptū, quoniā & ipsi⁹ est erudire postea, q ante iustos formare instituerat. Quid em̄ mirū si is auget disciplinā, q instituit: si is pficit q coepit. Deniq; ante legē Moyli scriptā in tabulis lapideis, legē fuisse cōtendo nō scriptā, quæ naturaliter intellegebat & à patrib⁹ custodiebat. Nā unde Noe iustus inuētus, si nō illū naturalis legis iustitiā pcedebat: unde Abrahā amicus dei deputatus, si nō de æquitate & iustitiā legis naturalis: unde Melchisedech sacerdos dei sūmi nūcupatus, si nō ante Leuiticæ legis sacerdotiū Leuitæ fuerunt, q sacrificia deo offerebāt: sic em̄

Alis *excedendo

post supra scriptos patriarchas data lex est Moyſi, eo tēpore poſteaquā ab Aegypto exceſſerunt, poſt interuallum multorum temporum & ſpacia. Deniq; poſt quadringentos & triginta annos Abrahæ data eſt lex. Vnde intellegimus dei legem etiam ante Moyſen, nec in Oreb tantum, aut in Syna & in eremo primum, ſed antiquiorem primum in paradiſo, poſt patriarchis, atq; ita & Iudæis certis temporibus reformatam, ut nō iam ad Moyſi legem ita attendamus, quaſi ad principalem legem, ſed ad ſubſequentem, quā certo tempore deus & gentibus exhibuit, & repromiſſam per Prophetas in melius reformauit: & præmonuit futuram, ut ſicuti certo tempore data eſt lex per Moyſen, ita temporaliter obſeruata & cuſtodita credatur. Nec adimamus hanc dei poteſtatem, pro temporum conditione legis præcepta reformantem in hominis ſalute. Deniq; qui contendit & ſabbatum adhuc obſeruandum quaſi ſalutis modelam, & circūciſionem octauī diei propter mortis cōmīnationem, doceat in præteritum iuſtos ſabbatizaffe, aut circūcidiffe, & ſic amicos dei effectos. Nam ſi circūciſio purgat hominem, deus Adā incircūciſum cū faceret, cur eū non circūcidit, uel poſtea quā deliquit ſi purgat circūciſio? Certe in paradiſo conſtituens eum incircūciſum, colonū paradiſi præfecit. Igitur cū neq; circūciſum, neq; ſabbatizantē deus Adam inſtituerit, conſequēter quoq; ſobolem eius Abel offerentem ſibi ſacrificia, incircūciſum, nec ſabbatizantem laudauit, accepto ferens quæ offerebat in ſimplicitate cordis, & reprobans ſacrificium fratris Cain, qui quod offerebat, non recte diuidebat. Noe quoq; incircūciſum deus, ſed & non ſabbatizantem de diluuiο liberauit. Nam & Enoch iuſtiſſimum nō circūciſum nec ſabbatizantem de hoc mundo tranſtulit, qui necdum mortem guſtauit, ut æternitatis candidatus, iam nobis oſtenderet, nos quoque ſine legis onere, Moyſi, deo poſſe placere. Melchizedech quoq; ſummi dei ſacerdos, incircūciſus & non ſabbatizans, ad ſacerdotium dei allectus eſt. Et probatus Loth frater Abrahæ, quod pro meritis iuſtitie ſuæ ſine legis obſeruatione de Sodomitarum incendio ſit liberatus. Sed Abraham, inquit, circūciſus eſt. Sed ante deo placuit quā circūcideretur, nec tamē ſabbatizauit. Acceperat em circūciſionem, ſed quæ eſſet in ſignū temporis illius, non in ſalutis prærogatiuam. Deniq; ſequentes patriarchæ incircūciſi fuerunt, ut Mechizedech, qui ipſi Abrahæ iam circūciſo reuertenti de prælio, panem & uinum obtulit incircūciſus. Sed & filius, inquit, Moyſi cum ab angelo præfocatus fuiſſet, ſi nō Seffora mater eius calculo præputium infantis circūcidiffet. Vnde, inquit, circūciſionis maximum periculum eſt, ſi præputium carnis quis non circūciderit. Et ideo ſi ſalutem circūciſio omnimodo adfert, etiā ipſe Moyſes in filio ſuo non intermiſiſſet, quo minus octaua die circūcideret eū, quando conſtet Sepphorā coactam ab angelo id feciſſe in itinere. Cōſideremus itaq; qd' nō potuerit unius infantis coacta circūciſio omni populo præſcribere, & quaſi legē huius præcepti cōdere in ſalutē. Nā prouidēs deus quod hanc

hanc circūcisionē in signū, non in salutē esset daturus populo Israël, iccirco filiū Moyſi ducis futuri instigat circūcidi, ut cum coepisset per eum populo dare præceptū circūcisionis, nō aspernaretur populus, uidēs exemplū istud in iudicis filiū iam celebratum. Dari enim habebat circūcisio, sed in signū: *Al's * ducis,* unde Israël in nouissimo tempore dinosci haberet, quādo secundū sua merita in sanctam ciuitatem ingredi prohiberetur, secundum uerba prophetarum dicentium: Terra uestra deserta, ciuitates uestre igni exustæ, regionē uestram in conspectu uestro alieni comedent, & deserta & subuersa à populis extraneis. Derelinquetur filia Syon sicut casa in uinea, & sicut custodia rium in cucumerario, & quasi ciuitas quæ expugnatur. Et ideo subsequēs sermo Prophetæ exprobrat eis Eſaias dicēs: Filios generaui & exaltaui, ipsi autem spreuerūt me. Et iterū: Et si extenderitis manus, auertam faciem meam à uobis. Et si multiplicaueritis preces, non exaudiā uos: manus enim uestre sanguine plenæ sunt. Et iterum: Væ gens peccatrix, populus plenus peccatis, filij scelerati: dereliquistis deum, & in indignationem misistis sanctum Israël. Hæc igitur dei prouideria fuit, dandi circūcisionem Israël in signum, unde dinosci posset cum adueniret tempus, quod meritis suis supradictis in Hierusalem admitti prohiberentur, quod & quia futurum erat nunciabatur, & quia factū uidemus recognoscimus. Sic ergo circūcisio carnalis, quæ temporalis erat, ** imbuta est in signum populo cōtumaci: ita spiritalis circū-* *Fort. * tributa* cisio est in salutem populo obaudienti, dicente propheta Hieremias: Innuate uobis nouitatem, & nolite seminare in spinis. Circūcidimini deo, & circūcidite præputium cordis uestri. Et alio loco dicit: Ecce enim dies uenient dicit dominus, & disponam domui Iudæ & domui Iacob testamentum nouum, nō tale quale iam dedi patribus eorum, in die quo eos eduxi de terrā Aegypti. Vnde intellegimus & priorem circūcisionem tunc datam cessaturam, & nouam legem nō talem qualem iam dederat patribus processuram annunciari, sicut Eſaias prædicauit dicēs: Quod in nouissimis diebus manifestus futurus esset mons domini, & domus dei super uertices montium: & exaltabitur, inquit, super colles, & ueniet super illum omnes gentes, & ambulabunt multi & dicent: Venite ascendamus in montē domini, & in domū dei Iacob: ** nō in Esau prioris populi, sed in Iacob sequētis, id est populi noui* *al's * non in E. p. s.* *filij:* cuius mons CHRISTVS est sine manibus concidentium præcisus, implēs omnē terrā, apud Daniele ostensus. Deniq; ex hac domo dei Iacob, etiā legē nouam processurā sequentibus uerbis annūciat Eſaias dicēs: De Syon enim exiet lex & uerbū domini ex Hierusalē, & iudicabit inter gētes, id est inter nos qui ex gentibus sumus uocati, & concident, inquit, gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces, & nō accipiet gens super gentē gladiū, & iam nō dicentur præliari. Igitur intellegunt alij q̃ nos, qui noua lege edocti ista obseruamus, obliterata ueteri lege, cui⁹ obolitionē futurā actus ipse demōstrat. Nā uetus lex ultione gladij se uindicabat, & oculū pro oculo eruebat, & uindictam

& uindictam iniuriæ retribuebat. Noua autem clementiam designabat, & pristinam ferocitatem gladiorum & lancearum ad tranquillitatem conuertebat, & belli pristina in æmulos legis, & hostis executionem, in pacificos actus arandæ & colendæ terræ reformabat. Igitur, sicut supra ostendimus, quod uetus lex & circumcisio carnalis cessatura pronunciata est, ita & nouæ legis, & spiritalis circumcisionis obseruantia, in pacis obsequia eluxit. Populus enim, inquit, quem non noueram seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi, Prophetæ adnunciauerunt. Quis autem populus qui deum ignorabat, nisi noster, qui retro deum nesciebamus, & quis in auditu auris obediuit ei, nisi nos, qui relictis idolis, ad deum conuersi sumus. Nam Israel, qui deo fuerat cognitus, quicquid ab eo in Aegypto exaltatus fuerat, & per Erythræum pælagum transuectus est, quicquid in eremo manna cibatus XL. annis, ad instar æternitatis redactus, nec humanis passionibus contaminatus, aut seculi huius cibus pastus, sed angelorum panibus manna cibatus, satisque beneficijs deo obligatus, domini & dei sui oblitus est, dicens ad Aaron: Fac nobis deos qui nos præcedant: Moyse enim ille, qui nos eiecit de terra Aegypti, dereliquit nos, & quid illi acciderit nescimus. Et ideo nos qui non populus dei retro, facti sumus populus eius, accipiendo nouam legem & supra dictam, & nouam circumcisionem ante prædictam. Sequitur itaque, ut quatenus circumcisionis carnalis, & legis ueteris abolitio expuncta suis temporibus demonstratur, itaque sabbati quoque obseruatio temporalis fuisse demonstretur. Dicunt enim Iudæi, quod à primordio sanctificauerit deus diem septimum, requiescendo in eo ab omnibus operibus suis quæ fecit, & inde etiam Moysen dixisse ad populum: Memento, te diem sabbatorum sanctificare eum: omne opus seruale non facietis in eo, præterquam quod ad animam pertinet. Vnde nos intellegimus magis sabbatizare nos ab omni opere seruali semper debere, & non tantum septimo quoque die, sed per omne tempus. Ac per hoc querendum nobis, quod sabbatum nos deus uellet custodire. Nam sabbatum æternum, & sabbatum temporale scripturæ designât. Dicit enim Esaias propheta: Sabbata uestra odit anima mea. Et alio loco dicit: Sabbata mea profanastis. Vnde dinoscimus sabbatum temporale esse humanum, & sabbatum æternum cœlesti diuinum, de quo per Esaiam prædicat: Et erit, inquit, mensis ex mense, & dies de die, & sabbatum de sabbato, & ueniet omnis caro adorare in Hierusalem, dicit dominus. Quod intellegimus adimpletum temporibus CHRISTI, quando omnis caro, id est omnis gens adorare in Hierusalem uenit deum patrē, per IESVM CHRISTVM filiū eius, sicut per prophetā prædictum est: Ecce Profelyti per me ad te ibunt. Sic igitur ante hoc sabbatum temporale erat, & sabbatum æternum præostensum & prædictum, quomodo & ante circumcisionem carnalem fuit & spiritalis circumcisio præostensa. Denique doceant sicuti iam prælocuti sumus, Adam sabbatizasse, aut Abel ho-

stiam

Etiam deo sanctam offerentē, sabbati religionem placuisse: aut Enoch translatum, sabbati cultorem fuisse: aut Noe arcæ fabricatorem propter diluuium immensum, sabbatum obseruasse: aut Abraham in obseruatione sabbati, Isaac filium suum obtulisse, aut Melchisedæch in suo sacerdotio legem sabbati accepisse. Sed dicturi sunt Iudæi, ex quo hoc præceptum datum est per Moysen, exinde obseruandum fuisse. Manifestum est itaq, non æternum nec spiritale, sed temporale fuisse præceptum, quod quandoque cessaret. Denique adeo non in uacatione sabbati, id est diei septimi, hæc sollemnitas celebranda est, ut IESVS Naue eo tempore quo Hiericho ciuitatem debellabat, præceptum sibi à deo diceret, uti populo mandaret, ut sacerdotes arcam testamenti dei septem diebus circumferrent in circuitu ciuitatis: atque ita septimi diei circuitu peracto, sponte ruerunt muri ciuitatis. Quod ita factum est, & finito spacio diei septimi, sicut prædictum erat ruerunt muri ciuitatis. Ex quo manifeste ostenditur, in numero istorum dierum septem incurrisse diem sabbati. Septem enim dies undecunque initium acceperint: sabbati diem secum concludant necesse est, quo die non tantum sacerdotes sint operati, sed & in ore gladij præda facta sit ciuitas ab omni populo Israël. Nec dubium est opus seruale eos operatos, cum prædas belligerent ex dei præcepto. Nam & temporibus Machabæorum sabbatis pugnando fortiter fecerunt, & hostiles Allophylos expugnauerunt, legemque paternam ad pristinum uitæ statum pugnando sabbatis reuocauerunt. Nec putem aliam legem eos defendisse, nisi in qua de die sabbatorum meminerant esse præscriptum. Vnde manifestum est ad tempus & præsentis causæ necessitatem conualuisse, ut non ad perpetui temporis obseruationem huiusmodi legem eis deus ante dedisset: Sic & sacrificia terrenarum oblationum, & spiritualium sacrificiorum prædicta ostendimus. Et quidem à primordio maioris filij, id est Israël, terrena fuisse in Cain præstenta sacrificia, & minoris filij Abel, id est populi nostri sacrificia diuersa demonstrata. Namque maior natu Cain de fructu terræ obtulit munera deo: minor uero filius Abel de fructu ouium suarum. Respexit deus in Abel & in munera eius, in Cain autem & in munera eius non respexit. Et dixit deus ad Cain: Quare concidit uultus tuus, quoniam si recte quidem offeras, non recte autem diuidas, peccasti. quiesce. Ad te enim conuersio eius, & tu dominaberis eius. Et tunc dixit Cain ad Abel fratrem suum: Eamus in campum, & abijt cum eo illic, & interfecit eum. Et tunc dixit deus ad Cain: Vbi est frater tuus? Et dixit: Nescio. Nunquid custos sum ego fratris mei? Et dixit ei deus: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Propter quod maledicta terra, quæ aperuit os suum ad excipiendum sanguinem fratris tui. Gemens & tremens eris super terram, & omnis qui te inuenerit occidet. Ex hoc igitur duplicia duorum populorum sacrificia præstenta, iam nunc à primordio animaduertimus.

Deniq

Deniq; cum per Moysen in Leuitico lex sacerdotalis conscriberetur, inuenimus præscriptum populo Israël, ut sacrificia nullo in loco offerrentur deo, quàm in terra promissionis, quam dominus deus daturus esset populo Israël, & patribus eorum. Et introducto Israël, illic celebrarentur sacrificia & holocausta tam pro peccatis quàm pro animabus, & nusquam alibi nisi in terram sanctam. Cur itaq; postea per prophetas prædicat spiritus futurum, ut in omni terra, aut in omni loco offerantur sacrificia deo, sicuti ipse per Malachiam angelum unum ex duodecim prophetis dicit: Non recipiam sacrificium de manibus uestris, quoniam ab oriente sole, usque ad occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus, dicit dominus omnipotens. Et in omni loco offeruntur sacrificia munda nomini meo. Item in Psalmis Dauid dicit: Adferre deo patriæ gentiū. Indubitate quod in omni terra exire habebat prædicatione Apostolorū. Adferre deo caritatē & honorem, adferre deo sacrificia nominis eius. Tollite hostias & introite in atria eius. Namq; quod non terrenis sacrificijs, sed spiritualibus deo litandum sit, ita legimus ut scriptum est: Cor contribulatum hostia est dei. Et alibi: Sacrifica deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua. Sic itaq; sacrificia spiritualia laudis designantur, & cor contribulatum acceptabile sacrificium deo demonstratur. Itaq; quomodo carnalia sacrificia reprobata intelleguntur, de quibus & Esaïas loquitur dicens: Quò mihi multitudinem sacrificiorum uestrorum dicit dominus: ita sacrificia spiritualia accepta prædicantur, ut prophetæ adnunciant: Quoniam & si adtuleritis, inquit, mihi simulam, uanum est: incensum abominatio est mihi. Et alibi dicit: Holocausta munda & sacrificia uestra, & adipem hircorum, & sanguinem taurorum nolo. Nec si ueniat uideri mihi, quis enim exquisiuit hæc de manibus uestris? Spiritualia uero sacrificia de quibus prædictum est, & sicut supra dicit: Non est mihi uoluntas in uobis, dicit dominus. Sacrificia non accipiam, de manibus uestris: quoniam ab oriente sole usq; in occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus, dicit dominus. De spiritualibus uero sacrificijs, addit *Alis* nomini meo.* dicens: Et in omni loco sacrificia munda offerentur* mihi, dicit dominus.

DE SABBATO ET CIRCUNCISIONE, ET LEGIS
ET VETERIS ET NOVAE OBSERVATIO
NE, SIC DICIT.

Gitur cum manifestum sit, & sabbatum temporale ostensum, & sabbatum æternū prædicatum: circūcisionem carnalem prædictam, & circūcisionem spiritalem præindicatā: legem quoq; temporalem, & legem æternalem denunciātam: sacrificia carnalia, & sacrificia spiritualia præostensa: sequitur, ut præcedenti tempore datis omnibus istis præceptis carnaliter populo Israël, superueniret tempus quo legis antiquæ & ceremoniarum ueterum præcepta cessarent, & nouæ legis promissio, & spiritualium sacrificiorum agnitio, & noui testamenti pollicitatio

tatio superueniret, fulgente nobis lumine ex alto, qui sedebamus in tenebris, & in umbra mortis detinebamur, oriret lumē. Itaq; necessitas nobis incumbit, ut quoniā prædicatam nouā legem à prophetis prædiximus eam & non talis qualis iam data esset patribus eorū, eo tempore quo eos de terra Aegypti produxit, ostendere & probare debeamus, tā legem illā ueterē cessasse, quā legem nouam promissam nūc operari. Et quidē in primis querendum, an expectetur nouæ legis lator, & noui testamenti hæres & nouorum sacrificiorum sacerdos, & nouæ circūcisionis purgator, & æterni sabbati cultor, qui legem ueterem compescat, & uetus testamentū statuatur, & noua sacrificia offerat & ceremonias antiquas reprimat: & circūcisionē ueterem cum suo sibi sabbato compescat, & nouum regnū quod non corrumpatur adnuntiet.

DE NATIVITATE CHRISTI. ADVENTVS PRIMVS. Hic

Am etiam nouæ legis lator, sabbati spiritalis cultor, sacrificiorū æternorum antistes, regni æterni æternus dominator, querendum an iā uenerit, an nec ne. Et si iam uenit seruiendū est illi. Si nec dum uenit: sustinendus est, dum modo manifestus sit aduētus eius* cum primæ legis ueteris præcepta, & operari debere nouæ legis exordia, & in primis definiendum est nō potuisse cessare legem antiquā & prophetas, nisi uenisset is qui per eandem legem, & per eisdem prophetas uenturus adnuntiabatur. Igitur in isto gradu conferamus an qui uenturus est CHRISTVS iam uenerit, an uenturus adhuc speretur. Quod ipsum ut probari possit: etiam tempora sunt nobis requirēda quando uenturum CHRISTVM prophetæ annunciauerunt, ut si in ista tempora recognouerimus uenisse eum, sine dubio ipsum esse credamus, quē uenturum prophetæ canebant. In quem nos gentes scilicet credituri annuntiabamur. Et cum constiterit uenisse, indubitate etiam legem nouam ab ipso datam esse credamus, & testamentū nouum ab ipso & per ipsum nobis dispositum nō diffiteamur. Venturum enim CHRISTVM nec Iudæos refutare scimus utpote qui in aduentum eius spē suam porrigant. Nec de isto pluribus querendū cum retro omnes prophetæ de eo præcinerint ut Isaias dicit, Sic dicit dominus deus CHRISTO meo domino, cuius tenui dextrā ut exaudiant illū gētes, fortitudines regū disrumpam: aperiam ante illum portas, & ciuitates non claudentur illi. Quod ipsum adimpletū uidemus. Cui enim dexteram tenet pater deus, nisi CHRISTO filio suo: quem exaudierūt omnes gentes id est cui omnes gentes crediderunt, cuius & prædicatores Apostoli in psalmis Dauid ostendunt, in uniuersa, inquit, terra exiit sonus eorum: & usq; ad terminos terræ uerba eorū. In quē enim aliū uniuersæ gētes crediderunt, nisi in CHRISTO qui iā uenit? Cui enim & aliæ gētes crediderunt, Parthi, Medi, Elamitæ & qui inhabitant Mesopotamiam, Armeniā, Phrygiam, Cap-

Al's* comprimere.

Al. *an qui uenturus Christus adnuntiatur.

padociam

padociam, & incolentes Pótum & Asiam, Pamphyliam, inmorantes Aegyptum, & regionem Africæ quæ est trās Cyrenen. inhabitantes Romā & incolæ tunc, & in Hierusalem Iudæi, & cæteræ gētes: etiam Getulorum uarietates, & Maurorum multi fines, Hispaniarū omnes termini, & Galliarum diuersæ nationes, & Britannorum inaccessa Rhomanis loca CHRISTO uero subdita, & Sarmatarum & Dacorum, & Germanorū, & Scytharum & abditarum multarum gentium, & prouinciarum & insularum multarū nobis ignotarum: & quæ enumerare minus possumus, in quibus omnibus locis CHRISTI nomen qui iam uenit, regnat, utpote ante quē omniū ciuitatū portæ sunt apertæ, & cui nullæ sunt clausæ, ante quē seræ ferreæ sunt cōminutæ, & ualuz æreæ sunt apertæ: quāquam & ista spiritaliter sint intelligenda quod præcordia singulorū uarijs modis à diabolo obfessa, fide Christi sunt reserata, attamen perspicue sunt adimpleta, utpote in quibus omnibus locis populus nominis CHRISTI inhabitet. Quis enim omnibus gentibus regnare potuisset, nisi Christus dei filius? qui omnibus in æternum regnaturus nuntiabatur.

DE REGNO CHRISTI AETerno.

Nam si Salomon regnauit, sed in finibus Iudæ tātum, à Bersæ usq; Dan termini regni eius signant. Si uero Babylonijs & Parthis regnauit Darius, nō habuit potestatem ulterius, ultra fines regni sui, non habuit in omnibus gentibus potestatem. Si Aegyptijs Pharaon uel quisque ei in hæreditate regni successit, illic tātum potitus est regni sui dominium. Si Nabuchodonosor cum suis regulis, ab India usq; Aethiopiam habuit regni sui terminos. Si Alexander Macedo nunquā Asiam uniuersam & cæteras regiones postea quā deuicerat tenuit, Si Germani adhuc usq; limites transgredi non sinuntur. Britannia intra Oceani ambitum cōclusa sunt, Maurorum gentes, & Getulorum barbaria à Rhomanis obsidentur, ne *religionum suarum fines excedant. Quid de Rhomanis dicā qui de legionum suarum præsidijs imperiū suum muniunt. Nec trans istas gentes porrigere uires regni sui possunt. CHRISTI autem regnum & nomen ubique porrigitur, ubique creditur ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur, ubiq; regnat, ubique adoratur, omnibus ubique tribuitur æqualiter: non regis apud illum maior gratia, non *Barbara alicuius imperiosi lætitia, non dignitatum aut natalium cuiusquam discreta merita, omnibus æqualis, omnibus rex, omnibus iudex, omnibus deus & dominus est. Nec dubites credere quod asseueras, cum uideamus fieri. Itaque requirenda tempora prædicta & futura natiuitatis CHRISTI, & passionis eius, & exterminij ciuitatis Hierusalem, id est uastationis eius.

De passione

DE PASSIONE CHRISTI, ET VASTATIONE
HIERUSALEM.

Dicit enim Daniel: Et ciuitatem sanctam, & sanctum terminari cum duce uenturo, & destrui pinnaculum usque ad interitum, Venturi itaque CHRISTI ducis sunt tempora requirenda, quæ inuestigabimus in Daniele, quibus computatis probabimus uenisse eum, etiam ex temporibus præscriptis, & ex signis competentibus, & ex operationibus eius, quæ probamus, & ex consequentibus quæ post aduentum eius futura adnunciabantur, ut tam adimpleta omnia, quàm perspecta credamus. Sic igitur de eo Daniel prædicauit, ut & quando, & quo in tempore gentes esset liberaturus ostenderet, & quoniam post passionem CHRISTI ista ciuitas exterminari haberet. Dicit enim sic: In primo anno sub Dario filio Assueri ex semine Medorum, qui regnauit super regnum Chaldaeorum, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum. Et adhuc me loquente in oratione, ecce uir Gabriel quem uidi in uisione in principio, uolans, & tetigit me, quasi hora sacrificij uespertini, & intellegere fecit me, & locutus est mecum, & dixit: Daniël, nunc exiui imbuere te intelligentia, in principio obseruationis tuæ exiuit sermo. Et ego ueni ut adnunciem tibi, quia uir desideriorum tu es, & cogita in uerbo & intellege in uisione: LXX hebdomadæ breuiatæ sunt super plebem tuam & super ciuitatem sanctam, quo adusq; inueteretur delictum, & signentur peccata, & exorentur iustitiæ, & inducatur iustitia æterna. Et ut signetur uisio & prophetae, & ut ungatur sanctus sanctorum. Et scies & perspicies, & intelleges a profetione sermonis, integrando & reædificando Hierusalem usque ad CHRISTVM ducem, hebdomades LXII & dimidia, & conuertet & ædificabitur in leticiam, & conuallationem, & innouabuntur tempora, & post hebdomadas has LXII, & exterminabitur unctio, & non erit, & ciuitatem sanctam exterminabit cum duce adueniente, & concidentur quomodo in caradysmo usque in finem belli quod concidetur usque ad interitum: & confirmabit testamentum in multis: hebdomada una, & dimidia hebdomadis auferetur meum sacrificium & libatio, & in sancto execratio uastationis, usque ad finem temporis consummatio dabitur super hac uastatione. Animaduertamus igitur terminū, quomodo in uerbo quas dixit LXX hebdomadas futuras, in quibus si receperint eum, ædificabitur in latitudinem, & in longitudinem, & innouabuntur tempora. Prouidens autem deus quid esset futurum, quoniam non tantum non recipient eum, uerum & insequentur, & tradent eum morti, & recapitulauit & dixit: In LXXII hebdomadibus nasci illum & ungi sanctum sanctorum. Hebdomades autem

VII & dimidia cum impleteretur, pati haberet, & ciuitatem exterminari post unam & dimidiam hebdomadam, quo scilicet septem & dimidia hebdomadæ completæ sunt. Dicit enim sic: Et ciuitatē & sanctum exterminari cū duce uenturo, & concidentur sicut in catadysmo, & destruet pinnaculū usq; ad interitum. Vnde igitur ostendimus quoniam uenit CHRISTVS intra LXII & dimidiam hebdomadas? Numerabimus autem à primo anno Darij, quomodo in ipso tempore ostenditur Danieli uisio ipsa. Dicit enim: *Al: * à pphetatiōe.* Et intellege & conijce * à profectione sermonis, respondere me tibi hæc. Vnde à primo anno Darij debemus computare, quando hanc uisionem uidit Daniel. Videamus igitur anni quomodo impleantur usq; ad aduentum CHRISTI. Darius enim regnauit annis XVIII. Artaxerxes regnauit annis XL. Deinde rex Ochus, qui & Cyrus, regnauit annis XXIII. Argus anno uno. Alius Darius, qui & Melas nominatus est, annis XXI. Alexander Macedo annis *X. Deinde post Alexandrum, qui & Medis & Persis regnauit, quos reuicerat, & in Alexandriam regnum suum firmauerat, quando & nomine suo eam appellauit. Postea regnauit illic in Alexandria Soter annis XXXV, cui succedit Philadelphus, & regnauit annis XXXVIII. Huic succedit Euergetes, annis XXV. deinde Philopator annis XVII. *Al: * XXVIII.* post hunc Epiphanes, annis XXIII. Item alius Euergetes, annis *XXVII. *Al: * XXXVIII* Soter annis XXXIII. Ptolemæus annis *XXXVII. Cleopatra annis XX. mensibus V. Item adhuc Cleopatra conregnauit sub Augusto annis XIII. Post Cleopatram Augustus alijs annis XLVIII. nam omnes anni imperij Augusti, fuerūt anni LVI. Videamus autē quoniā quadragesimo & primo anno imperij Augusti, quo post mortem Cleopatæ imperauit, nascitur CHRISTVS. Et superuixit idem Augustus, ex quo nascitur CHRISTVS, annis XV. & erant reliquæ tempora annorum in diem natiuitatis CHRISTI anni XLI. Efficiuntur autem anni CCCCXXXVI, menses V. Vnde adimplentur LXII hebdomadæ & dimidia, quæ efficiunt annos CCCCXXXVII, menses VI, in diem natiuitatis CHRISTI. Et manifesta est iustitia æterna, & unctus est sanctus sanctorum, id est CHRISTVS, & signata est uisio & prophetes, & dimissa sunt peccata, quæ per fidē nominis CHRISTI, omnibus in eum credentibus tribuuntur. Quid est autem quod dicit signari uisum & prophetam? quoniam omnes Prophetæ nunciabant de illo, quod esset uenturus & pati haberet. Igitur quoniam adimpleta est prophetia per aduentum eius, propterea signari uisionem & prophetiam dicebat, quoniam ipse est signaculum omniū Prophetarum, adimplens omnia quæ retro de eo Prophetæ nunciauerant. Post enim aduentum CHRISTI & passionem ipsius, iam non uisio, neque prophetes est, qui CHRISTVM nunciet uenturum. Denique hoc si non ita est, exhibeant Iudæi prophetarum

tarū post CHRISTVM aliqua uolumina, angelorum aliquorū uisibilia miracula, quæ retro patriarchæ uiderunt usq; ad aduentum CHRISTI, qui iam uenit, ex quo signata est uisio & prophetia, id est statuta. Et merito Euangelista: Lex & prophetæ usque ad Ioannem baptizatorem. Baptizato enim CHRISTO, id est sanctificante aquas in suo baptismo, omnis plenitudo spiritualium retro charismatum in CHRISTO cessarunt, signante uisionem & prophetias omnes, quas aduentu suo adimpleuit. Vnde firmissime dicit aduentum eius signare uisum & Prophetas. Itaque ostendentes & numerum annorum & tempus, LX duarum & dimidiæ hebdomadarum adimpletarum, tunc uenisse CHRISTVM, id est natum. Videamus quid aliæ VII & dimidiæ hebdomades, quæ sunt subdiuisæ in abscissione priorum hebdomadarum, in quo actu sint adimpletæ. Post enim Augustum, qui superuixit post natiuitatē CHRISTI, anni XV efficiuntur, cui succedit Tiberius Cæsar, & imperium habuit annis XXII, mensibus VII, diebus *XX. huius quintodecimo anno imperij passus est CHRISTVS, annos habens quasi XXX cum pareretur. Item Caius Cæsar, qui & Caligula, annis III, mensibus VIII, diebus XIII. Tiberius Claudius annis XIII, mensibus VII, diebus XX. Nero Cæsar annis XI, mensibus VIII, diebus XIII. Galba mensibus VII, diebus *VI. Otho mensibus III, diebus V. Vitellius mensibus VIII, diebus *X. Vespasian⁹ anno primo imperij sui debellauit Iudæos, & fiunt, anni *XLII, menses VI. nam imperauit annis XI, atque ita in diem expugnationis suæ Iudæi impleuerunt hebdomadas LXX, prædictas in Daniele. Igitur expletis his quoque temporibus, & debellatis Iudæis, postea cessauerunt illic libamina & sacrificia, quæ exinde illic celebrari non potuerunt. Nam & unctio illic exterminata est post passionem CHRISTI. Erat enim prædictum exterminari illic unctionem, sicut est in Psalmis, prophetatum: Exterminauerunt manus meas & pedes. Quæ passio huius exterminij intra tempora LXX hebdomadarū perfecta est sub Tiberio Cæsare, COSS. Rubellio Gemino, & Rufio Gemino, mense Martio, temporibus paschæ, die VIII Calendarū Aprilium, die prima azymorum, quo agnum ut occiderent ad uesperam, à Moysse fuerat præceptum. Itaque omnis synagoga filiorum Israël eum interfecit, dicentes ad Pilatum, cum uellet eum dimittere: Sanguis huius super nos & super filios nostros. Et si hunc dimiseris, non es amicus Cæsar: ut adimpleri possent omnia que de eo fuerant scripta.

Ab *XXVIII.
Refertur hæc tert.
sententia ab Eusebio
in opere Chronico.

Ab *XXVIII.
Ab *XXVIII,
Ab *LII.

I ; Item

ITEM PROBATIO NATI
VITATIS CHRISTI.

Ncipiamus igitur probare natuitatem CHRISTI, à Prophetis esse nunciatam: sic Esaïas dicit: Audite domus Dauid, non pusillum uobis certamen cum hominibus, quoniam deus præstat certamen, propter hoc ipse deus dabit uobis signum: Ecce uirgo concipiet & pariet filium, & uocabitis nomen eius Emanuel, quod interpretatur nobiscum deus, butyrum & mel manducabit: quoniam prius quàm cognoscat infans uocare patrem aut matrem, accipiet uirtutem Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum. Itaque dicunt Iudæi, prouocemus istam prædicationem Esaïæ, & faciamus comparisonem, an CHRISTO qui iam uenit, competat illi primo nomen quod Esaïas prædicauit, & insignia eius quæ de eo nunciauit. Equidem Esaïas prædicat eum Emanuelem uocari oportere, dehinc uirtutem sumpturū Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorū. Porro, inquiunt, iste qui uenit, neq; sub eiusmodi nomine est dictus, neque re bellica functus. At nos econtrario, admonendos eos existimauimus, uti coherrentia quoque huius capituli recognoscant: subiuncta est enim & interpretatio Emanuel nobiscum deus, uti non solum sonum nominis expectes, sed & sensum. Sonus enim Hebraicus, quod est Emanuel, id est nobiscum deus, suæ gentis est. *Quare ergo an ista uox nobiscum deus, quod est Emanuel, exinde quo CHRISTVS inluxit agitetur in CHRISTO: & puto ex toto nō negabis. Nam qui ex Iudaismo credunt CHRISTO, ex quo in eum credunt, Emanuel cum uolent dicere, nobiscum deum esse significant, atque ita constat iam uenisse illum qui prædicabat Emanuel, quia quod significat Emanuel uenit, id est nobiscum deus. Aequè sono nominis inducuntur, cū uirtutem Damasci & spolia Samariæ, & regnum Assyriorum sic accipiunt, quasi bellatorem portendant CHRISTVM, non animaduertentes quid scriptura præmittat: quoniam prius quàm cognoscat puer uocare patrem aut matrem, accipiet uirtutem Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum. Ante est enim inspicias ætatis demonstrationem, an uirum iam CHRISTVM exhibere ista ætas possit, nedum imperatorē, scilicet uagitu ad arma esset conuocaturus infans, & signum belli

*Hæc erant in Pater
niacensi codice in
margine asscripta,
sed sic ut uideretur
referenda in conte-
xtū. Sēsus autē eius,
quod est deus nobi-
scum, ex interpreta-
tione communis est.
Vide tertium librū
aduersus Marcionē.*

belli non tuba, sed crepitaculo daturus, nec ex equo uel de muro, sed de nutricis & gerulae suae dorso siue collo hostem designaturus: atque ita Damascum & Samariam pro mammis subacturus. Aliud est, si penes uos infantes in praelio erumpunt, credo ad solem uncti prius, dehinc pannis armati, & butyro stipendiati, qui ante norint lanceare, quam lancinare. Etenim uero si nusquam hoc natura concedit, ante militare quam uirum facere, ante uirtutem Damasci sumere quam patrem nosse, sequitur ut figurate pronunciatum uideatur. Sed & uirginem, inquit, parere natura non patitur, & tamen credendum est Prophetae, & merito, Praestruit enim fidem incredibili rei, dicendo quod signum esset futurum. Propterea, inquit, dabitur uobis signum, Ecce uirgo concipiet in utero & pariet filium. Signum autem a deo, nisi nouitas aliqua monstruosa fuisset, signum non uideretur. Denique si quando ad efficiendos aliquos ab hac diuina praedicatione uel conuertere singulos simplices quosque gestitis, mentiri audetis quasi non uirginem, sed iuuenulam concepturam & parituram scriptura contineat. Hinc quoque reuincimini, quod nihil signi uideri possit, res cottidiana, iuuenulae scilicet praegnatae & partus: in signum ergo nobis posita uirgo mater merito creditur, infans uero bellator non aequae: & hic enim signi ratio uersatur. Sed signo natiuitatis nouae adscripto, exinde post signum alius iam ordo infantis edicitur, mel & butyrum manducaturi. Nec hoc utique in signum est, infantia est, sed accepturum uirtutem Damasci, & spolia Samariae aduersus regem Assyriorum, hoc est mirabile signum. Seruate modum aetatis, & quaerite sensum praedicationis, imò reddite ueritati, quae credere non uultis, & tam intelligitur prophetia renuntiata, quam creditur expuncta. Accepit CHRISTVS infans uirtutem Damasci, & spolia Samariae. Maneant enim orientales illi Magi, infantiam CHRISTI ut regem auro, thure, & myrrha remunerantes, & accepit infans uirtutem Damasci sine praelio & armis: Nam praeter quod omnibus notum est orientis uirtutem, id est uires auro & odoribus pollere solitam, certe est creatori, & ex diuinis scripturis uirtutem quoque ceterarum gentium aurum constituere. Sicut per Zachariam dicit: Et Iudas praeuincit Israel, & congregauit omnem ualentiam populorum per circuitum aurum & argentum. Nam de hoc auri munere etiam Dauid dixit: Et dabitur illi de auro Arabiae. Et iterum: Reges Arabum & Saba

munera adferent illi. Nam & magos reges ferè habuit Oriens, & Damascus Arabiæ retro deputabatur, antequàm transcripta esset in Syro phoenicem ex distinctione Syriarum, cuius tunc uirtutem CHRISTVS accepit. accipiendo insignia eius, aurum scilicet & odores. Spolia autem Samariæ ipsos magos, qui cum illum cognouissent, & muneribus honorassent, & genu posito adorassent, quasi dominum regem sub testimonio iudicis & indicis stellæ spolia sunt facti Samariæ, id est idololatriæ credentes uidelicet in CHRISTO. Idololatriam enim Samariæ nomine notauit, ut ignominiosæ ob idololatriam, quæ descuerat tunc à deo sub rege Hieroboam. Nec hoc enim nouum scripturis diuinis figurate uti translatione hominum, ex comparatione criminum. Nam & archontas Sodomorum appellat archontas uestros, & populum uestrum populum Gomorræ uocat, cum iam olim essent ciuitates istæ extinctæ. Et alibi per Prophetam ad populum Israël dicit: Pater, inquit, tuus Amorreus & mater tua Cethea. Quorum ex genere procreati nō sunt, sed ob consimilem impietatem quos aliquando etiam filios suos dixerat per Esaiam prophetam: Filios generaui & exaltaui. Sic & Aegyptus nonnunquam totus orbis intellegitur apud illum, superstitionis & maledictionis elogio. Sic & Babylon apud Ioannem nostrum, RHOMANAE urbis figuram portat, proinde & magnæ & regno superbæ, & sanctorum debellatricis. Hoc itaque modo magos quoque Samaritanorum appellatione titulauit, & despoliatos quod habuerant, cum Samaritis, ut diximus, idololatriam aduersus dominum. Aduersus regem autem Assyriorum, aduersus diabolum, qui ad hoc se regnare putat, si sanctos à religione dei deturbat. Adiutabitur autem hæc nostra interpretatio, dum & alibi bellatorem CHRISTVM scripturæ designant, ob armorum quorundam uocabula, & eiusmodi uerba. Sed ex reliquorum sensuum comparatione conuincuntur Iudæi: Accingere, inquit Dauid, enssem supra femur. Sed quid supra legis de CHRISTO *וְעָלָה עָלָיו* tempestiuus decore super filios hominum; diffusa est gratia in labiis tuis. Valde autem absurdum est, si quem ad bellum enssem cingebat, ei de tempestiuitatē decoris, & labiorum gratia blandiebatur: de quo subiungens dicebat: Extende & prospera & regna. Et adiecit: Propter lenitatem & iustitiam tuam. Quis enssem accingetur, & non contraria lenitati & iustitiæ exercet: id est dolum, & asperitatem

Babylon Rhoma.

tem & iniustitiam, propria scilicet negocia praeliorum. Videamus ergo an ^{Negocia praeliorum;} alius sit ensis ille, cuius est alius actus, id est dei sermo diuinus, bis acutus, ^{dolus & iniustitia;} ut duobus testamentis legis antiquae & legis nouae, acutus sapientiae suae aequitate, reddens unicuique secundum actum suum. Licuit ergo & CHRISTO dei in Psalmis sine bellicis rebus, ensem sermonis dei praecingi figurato, cui praedicta tempestiuitas congruat cum gratia labiorum, quem tunc cingebatur super femur apud Dauid, quando uenturus in terras ex dei patris decreto nunciabatur. Deducit, inquit, te magnitudo dexteræ tuæ ^{Al. virtutis;} scilicet gratiae spiritalis, de qua CHRISTI agnitio deducitur: Sagittæ tuæ, inquit, acutæ, peruolantia ubique dei praecepta, minantes traductionem uniuscuiusque cordis & compungentis & transfigentis conscientiam. Namque populi sub te cadent, utique adorantes: Sic bellipotens & armiger CHRISTVS accipiet spolia non solius Samaritæ, uerum & omnium gentium. Agnosce & spolia figurata, cuius & arma allegorica didicisti, atque ita intantum CHRISTVS qui uenit non fuit bellator, quia non talis ab Esaia praedicabatur. Sed si CHRISTVS, inquit, qui uenturus creditur à Iudeis & dicitur, ^{*Puto sic leg. non etiam Iesus à Iudeis dicitur.} non est IESVS, quare is qui uenit IESVS CHRISTVS appellatur? Constat autem utrumque nomen in CHRISTO dei, in quo inuenitur etiam IESVS appellatus. Disce erroris tui morem, dum Moyse successor destinaretur, Auses filius Naue transfertur, certe de pristino nomine incipit uocari IESVS. Certe, inquis, hanc prius dicimus figuram futuri fuisse. Nam quia IESVS CHRISTVS secundum populum quod sumus nos nationes in seculo in deserto commorantes, antea introducturus esset in terram repromissionis melle & lacte manantem, id est in uitæ æternæ repromissionem, qua nihil dulcius: In quam non per Moysen, id est non per legis disciplinam, sed per Iesum, id est per nouæ legis gratiam prouenire habebat circumcisis nobis petrina acie, id est CHRISTI praeceptis. Petra enim CHRISTVS multis modis & figuris praedicatus est: ideo is uir qui in huius sacramenti imagine sperabatur, etiam nominis dominici inauguratus est figura, ut Iesus nominaretur. Nam qui ad Moysen loquebatur, ipse erat dei filius, qui & semper uidebatur. Deum enim patrem nemo uidit unquam, & uixit: & ideo constat ipsum dei filium Moyse esse locutum, & dixisse ad populum: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, id est populi, qui te custodiat in itinere, & introducat in terram quam preparauit tibi. Intende illi & audi eum, & ne inobediens fueris ei, non enim celauit te, quoniam nomen meum super illum est. Populum enim introducturus erat Iesus in terram repromissionis, non Moyses: angelum quidem dixit eum, ob magnitudinem uirtutum, quas erat additurus, quas uirtutes fecit Iesus Naue, & ipsi legitis, & officium prophetae nunciantis scilicet diuinam uoluntatem: sicuti & praecurforem

forem CHRISTI Ioannem, futurum angelum appellat, per prophetam spiritus dicens, ex persona patris: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, id est CHRISTI, qui præparabit uiam tuam ante te. Nec nouum est spiritui sancto, angelos appellare eos, quos ministros suæ uirtutis deus præfecit. Idem enim Ioannes non tantum angelus CHRISTI uocatus est, sed & lucerna lucens ante CHRISTVM. Parauit enim, inquit, lucernam CHRISTO meo Dauid prædicat, quem ipse CHRISTVS ueniens adimplere Prophetas, dicit ad Iudæos: Ille fuit, inquit, lucerna ardens & lucens: Vtpote qui non tantum uias eius parabat in eremo, sed & agnum dei demonstrando, inluminabat mentes hominum, præconio suo, ut eum esse intellegerent agnum, quem Moyses passurum nunciabat. Sic & IESVS ob nominis sui futurum sacramentum: id enim nomen suum confirmauit, quod ipse ei indiderat, quia non angelum nec auxen, sed IESVM eum iusserat exinde uocari. Sic igitur utrumque nomen competit CHRISTO dei, ut & IESVS appellaretur: & quoniam ex semine Dauid, genus trahere deberet uirgo, ex qua nasci oportuit CHRISTVM, ut supra memorauimus, euidenter Esaias Propheta in sequentibus dixit: Et nascetur, inquit, uirga de radice Iesse, quod est Maria, & flos de radice, Ascendet in illum spiritus dei, & spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus agnitionis & pietatis, spiritus consilij & uirtutis, spiritus dei timoris implebit illum. Neque enim ulli hominum uniuersitas spiritualium documentorum competebar, nisi CHRISTO florido quidem ob gloriam, ob gratiam adæquatum, ex stirpe autem Iesse deputatum, per Mariam scilicet inde censendum. Fuit enim de patria Bethlehem & de domo Dauid, sicut apud Rhomanos in cæsu descripta est Maria, ex qua nascitur CHRISTVS. Expostulo etiam & quia à Prophetis prædicabatur ex Iesse genere uenturus, & omnem humilitatem & patientiam, & tranquillitatem esset exhibiturus an uenerit, atque ita is homo qui talis ostenditur, ipse erit CHRISTVS, qui uenit. De hoc enim Propheta Esaias dicit: Homo in plaga positus, & sciens ferre imbecillitatē, qui tanquam ouis ad uictimam ductus est, & sicut agnus coram tondente se, non aperuit os suum. Sic neque contendit, neque clamauit, neque audita est foris uox eius, qui arundinem contusam Israël fidei non comminuit: qui linum ardens, id est momentaneum ardorem gentium non extinxit, sed lucernam magis fecit ortu luminis sui, non potest alius esse quam qui prædicabatur. Oportet itaque actum CHRISTI eius qui uenit ad scripturarum regulam recognosci. Duplici enim, nisi fallor, operatione distinctum eum legimus, prædicationis & uirtutis, sed de utroque populo sic dispositam: itaque specialiter dispungamus ordinem coeptum, docentes prædicatorem adnunciatum, CHRISTVM, ut per Esaiam dixit: Exclama, inquit, in uigore,

uigore, & ne peperceris, exalta ut tuba uocem tuam, adnuncia plebi meae facinora ipsorum, & domui Iacob delicta eorum. Me de die in diem quaerunt, & cognoscere uias meas cupiunt. Quasi populus qui iustitiam fecerit, & iudicium dei non dereliquerit, & reliqua. Virtutes autem facturum à patre, Esaias dicit: Ecce deus noster iudicium retribuet, ipse ueniet & saluos faciet nos. Tunc infirmi curabuntur, & oculi caecorum uidebunt, & aures surdorum audient, & mutorum lingua soluentur, & claudus saliet uelut ceruus, & caetera quae operatum CHRISTVM, nec uos diffitemini, utpote qui dicebatis, quod propter opera eum non lapidaretis, sed quoniam ista sabbatis faciebat.

ITEM NEGANTES IVDAEI PASSIONEM CHRISTI IN ERVCE.

DE exitu planè passionis eius ambigitis, negantes passionem crucis in Christum praedicatam: & argumentantes insuper non esse credendum ut ad id genus mortis exposuerit deus filium suum quod ipse dixit: Maledictus omnis homo qui pepedit in ligno. Sed huius maledictionis sensum antecedit rerum probatio. Dicit enim in Deuteronomio, si autem fuerit in aliquo delictum, ita ut iudicium mortis sit, & morietur, & suspendetis eum in ligno. Sed & sepultura sepelietis ipsa die: quoniam maledictus à deo est omnis qui suspensus fuerit in ligno, & non inquinabitis terram quam dominus deus tuus dabit in sortem. Igitur non in hanc passionem Christum maledixit, sed distinctionem fecit, ut in aliquo delicto iudicium mortis habuisset & moreretur suspensus in ligno. Hic maledictus à deo esset qui propter merita delictorum suorum suspenderetur in ligno. Alioquin Christus qui dolum de ore suo locutus non est, quique omnem iusticiam & humilitatem exhibuit, & ut supra de eo praedictum memorauimus non pro meritis suis, in id genus mortis expositus est: sed ut ea quae praedicata sunt à prophetis, per uos ei obuentura implerentur, sicut in psalmis ipse spiritus Christi iam canebat dicens: Retribuebant mihi mala pro bonis, & quae non rapueram tunc exsoluebam. Exterminauerunt manus meas & pedes, & miserunt in potum meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto, super uestem meam miserunt sortem, sicuti caetera quae in illum commissuri essetis praedicta sunt. Quae quidem omnia ista perpeffus non pro actu suo aliquo malo passus est, sed ut scripturae implerentur de ore prophetarum. Et utique sacramentum passionis ipsius figurari in praedicationibus oportuerat: quantoque incredibile tanto magis scandalum futurum, si nude praedicetur: quantoque magnificum, tanto magis obumbrandum, ut difficultas intellectus gratiam deo quaereret.

Item

ITEM PATRIARCHAE OSTENDUNT FIGURAM CRUCIS.

Taque in primis Isaac cum à patre hostia duceretur, lignumq; ipse sibi portans, CHRISTI exitum iam tunc denotabat, in uictima concessi à patre, lignum passionis suae baiulantis. Ioseph & ipse CHRISTVM figurauit, uel hoc solo, ne cursum demorer ipse, quod persecutionem à fratribus passus est & uenundatus est in Aegyptum, ob dei gratiam, sicut & CHRISTVS ab Israël à fratribus uenundatus, à Iuda cū traditur. Nam & benedicitur à patre in haec uerba. Ioseph tauri decor eius, cornua unicornis cornua eius, in eis nationes uentilabit pariter ad summum usq; terrae. Non utiq; rhinoceros destinabatur unicornis, uel Minotaurus bicornis, sed Christus in illo significabat, Taurus ob utraq; dispositionē, alijs ferus ut iudex, alijs māfuetus ut saluator: cuius cornua essent aestimata. Nam & in antena nauis quae crucis pars est, hoc extremitates huius uocantur. Unicornis autem media stipite palus: hac denique uirtute crucis, & hoc more cornutus, uniuersas gentes & nunc uentilat per fidem, auferens à terra in coelum, & tūc uentilabit per iudicium descendens de coelo in terram. Idem erit & alibi taurus apud eādem scripturam, cum Iacob Simeō & Leui exporrigit benedictionē, de scribis & pharisaeis prophetat, ex illis enim deducitur census illoqum. Interpretatur enim spiritualiter sic. Simeon & Leui perfecērunt iniquitatem ex sua secta, qua scilicet Christum sūt persecuti. In cōciliū eorum ne ueniat anima mea, & in stationem eorum ne incubuerint uiscera mea, quoniam in indignatiōe sua interfecerūt homines id est prophetas, in cōcupiscentia sua subneruauerunt taurū: id est Christum, quē post necem prophetarum interfecerūt, & neruos eius suffigendo dauis defeuierunt, Ceterum uanum, si post homicidium iam ab eis commissum, alijs & non ipsis exprobrat carnificinā. Iam uero Moyses, quid utique tantum tunc cum Iesus aduersus Amelech praeliatur, extensis manibus orabat residens, quando in rebus tam attonitis magis utiq; genibus positus & manibus caedentibus pectus, & facie humi uolutata orationem commēdare debuisset: nisi quia illic ubi nomen IESV dicebatur dimicaturi quandoq; aduersus diabolum, crucis habitus quoq; erat necessarius, per quā IESVS uictoriā esset relaturus. Idem rursus Moyses post interdictam omnis rei similitudinem, cur aeneum serpentem ligno impositū pendentis habitu in spectaculum Israël salutare proposuit, eo tempore quo à serpentibus post idololatriam exterminabantur: nisi quod hic dominicā crucem intentabat qua serpēs diabolus designabatur & laeso cuiq; ab eiusmodi colubris id est angelis eius, à delictorum peccantia ad Christi crucis sacramenta intentus, saluus efficiebatur. Nam qui in illam tunc respiciebat, à morsu serpentium liberabat. Age nūc si legisti penes prophetam in psalmis, Dominus regnauit à ligno, expecto quid intelligas, ne forte lignariū aliquem regem significari putetis, & non Christū, qui exinde à passione Christi superata morte

At, * Christi crucē
istius.

rata morte regnavit. Proinde & Esaias: Quoniam puer, inquit, natus est nobis, & datus est nobis filius. Quid novum, si non de filio dei dicit, & natus est nobis, cuius imperium initium factum est super humerum ipsius? Quis omnino regum, insigne potestatis suæ humero præfert, & non aut capite diadema, aut in manu sceptrum, aut aliqua proprietate usus nova? sed solus novus rex seculorum, CHRISTVS IESVS novam gloriam & potestatem & sublimitatem suam in humero extulit, crucem scilicet, ut secundum priorem prophetiam exinde dominus regnaret à ligno. De hoc enim ligno etiam deus insinuat per Hieremiam quod essetis dicturi: Venite mitamus in panem eius lignum, & conteramus eum à terra vivorum, & nomen illius non memorabitur amplius. Utique in corpus eius lignum missum est. Sic enim CHRISTVS revelavit, panem corpus suum appellans, cuius retro corpus in panem propheta nūcavit. Si adhuc quæres dominicæ crucis prædicationes, satis iam poterit tibi facere XXI psalmus totam CHRISTI continens passionem, canentis iam tunc gloriam suam. Foderunt, inquit, manus meas & pedes: quæ propria est atrocitas crucis. Et rursus cum auxilium patris imploraret: Saluum me fac, inquit, ex ore leonis, utique mortis, & de cornibus unicornuorum humilitatem meam. De apicibus scilicet CHRISTI crucis, ut supra ostendimus, quam crucem nec ipse David passus est, nec ullus regum Iudæorum, ne putetis alterius prophetari passionem, quam eius qui solus à populo tam insigniter crucifixus est. Nunc si omnes interpretationes istas respuerit & inriserit duritia cordis uestri, probauimus sufficere posse mortem CHRISTI prophetatam, ut ex hoc quod non esset ædita, qualis mors intelligatur per crucem euenisse, nec alij deputandum fuisse passionem crucis quam cuius mors prædicabatur. Nam mortem eius & passionem eius, & sepulturam una voce Esaias dicit: A facinoribus, inquit, populi mei perductus est ad mortem, & dabo malos pro sepultura eius, & diuites pro morte eius, quia scelus non fecit, nec dolus in ore eius inuentus est, & deus voluit eximere à morte animam eius, & cætera. Dicit etiam adhuc: Sepultura eius ablata est è medio. Quomodo nisi per resurrectionem? Denique subiungit idem Esaias: Propterea ipse multos in hæreditatem habebit, & multorum diuidet spolia. Quis enim alius, nisi qui natus est, ut supra ostendimus, pro eo quo tradita est in morte anima eius? Ostensa enim causa gratiæ eius, pro iniuria scilicet mortis repensanda, pariter ostensum est hæc illum propter mortem consecuturum, post mortem utique post resurrectionem consecuturum. Nam quod in passione eius accidit, ut media dies tenebresceret, Amos propheta annūciat dicens: Et erit, inquit, in die illa dicit dominus, occidet sol media die, tenebrescet super terram dies luminis, & conuertam dies festos uestros in luctum, & omnia cantica uestra in lamentationem, & imponam super lumbos uestros sacrum, & super omne caput caluitium, & ponam eum quasi luctum delicti, & eos qui cum illo quasi diem mioris. Hoc enim

Als *humerum.

Corpus Christi, panis.

*Exemp. Hirsang: sic habet, sublata est è medio, nec sepultus est enim nisi mortuus, nec sepultura eius sublata est è medio, nisi per resurrectionem

enim & Moyſes initio primi menſis nouorum facturos uos prophetauit, cum omne uulguſ filiorum Iſraël ad ueſperam agnum eſſet immolaturū. & hanc ſolennitatem diei huius, id eſt paſchæ azymorum, cum amaritudine manducatuſ pręcanebat: & adiecit paſcha eſſe domini, id eſt paſſionē CHRISTI. Quod ita quoq; adimpletum eſt, ut prima die azymorum interficeretis CHRISTVM, *ut & prophetiæ impleantur. Prophetabit dies ueſperam facere, id eſt tenebras efficere: quæ media die factæ ſunt, atq; ita dies feſtos ueſtros conuertit deus in luctum, & cantica ueſtra in lamentationem. Poſt paſſionem enim CHRISTI etiam captiuitas uobis & diſperſio obuēnit, prædicata per ſpiritum ſanctum.

Alis * ut, et max,
properauit.

DE VASTATIONE ISRAEL POST PASSIONEM DOMINI.

Ezech. 8

Am & pro iſtis meritis ueſtris, eadem ueſtram futuram Ezechiel nunciat: & non ſolum in iſto ſeculo quæ iam euenit, ſed in die tribulationis quæ ſubſequetur. Qua clade nemo liberabitur, niſi qui paſſione CHRISTI, quem reſpuitis, fuerit obſignatus. Sic enim ſcriptum eſt: Et dixit dominus ad me, Fili hominis, uidiſti quæ ſeniores Iſraël faciunt: unusquiſq; eorum in tenebris, unusquiſq; in cubiculo abſconſo. quoniam dixerunt: Non uidet nos dominus, dereliquit dominus terrā. & dixit ad me: Adhuc conuerſus uidebis facinora maiora quæ iſti faciunt. Et introduxit me ad limina ianuæ domus domini quæ aſpicit ad Aquilonem, & ecce illic mulieres ſedentes & plangentes Thāmuz. & dixit dominus ad me: Fili hominis, uidiſti? Nunquid modica domui Iudæ, ut faciant facinora quæ fecerunt: & adhuc uiſurus es adfectiones maiores eorum. Et introduxit me in eandem domus domini interiorem, & ecce in liminibus templi domini inter medium elam & inter mediū altaris, quaſi uiginti uiri poſteriora ſua dederunt ad templum domini, & facies ſuas cōtra orientem, hi adorabāt ſolem. & dixit ad me: Vides fili hominis? Nunquid puſilla domui Iudæ, ut faciant facinora quæ fecerunt hi? quoniam impleuerunt impietates ſuas, & ecce ipſi quaſi ſublannātes. Ego faciam cum indignatione mea, non parcet oculus meus, neque miſerebor. Exclamabunt ad aures meas uoce magna, & non exaudiam eos, ſed neq; miſerebor, & exclamabit in aures meas uoce magna dicens: Adproximauit uindicta ciuitatis huius, & unusquiſq; habuit uafa exterminij in manu ſua. Et ecce ſex uiri ueniebāt à uia portæ altæ, quæ reſpiciebat ad Aquilonem, & uniuiſuiq; bipennis diſperſionis erat in manu eius, & unus uir in medio eorum indutus poderem, & zona ſaphyri in lumbis eius, & introierunt & ſteterunt in proximis altaris aerei, & claritas dei Iſraël aſcendit à Cherubin quæ fuerūt ſuper eam, in ſubduali domus, & uocauit hominem qui indutus erat poderem, qui habuit ſuper lumbos ſuos zonam, & dixit ad eum dominus: Tranſi per mediam Hieruſalem, & ſcribe ſignum Tau in frontibus uirorum qui genuerunt & dolent

Alis * uiginti quinque

& dolent super omnia facinora quæ fiunt in medio eorum. Et in his dicit ad audientem: Ite post eum in ciuitatem & concidite, & nolite parcere oculis uestris, & ne misereamini senioris aut iuuenis aut uirginis, & paruulos & mulieres interficite omnes ut perdeantur. Omnes autem super quos est Tau signum ne accesseritis, & à sanctis meis incipite. Huius autem signi sacramentum uarijs modis prædicatum est, in quo uita hominibus præstuebatur, in quo Iudæi non essent credituri. sicut Moyses ante nuntiabat in Exodo dicens: Efficiemini de terra in qua introibitis, & in nationibus illis non eritis in requiem. Et non erit stabilitas uestigij pedis tui, & dabit tibi deus cor tædians, & tabescentem animam, & oculos deficientes, ut non uideant, & erit uita tua pendens in ligno ante oculos tuos, & non credes uitæ tuæ. Itaq; quoniam impleta est prophetia per aduentum eius, id est per natiuitatem, quam supra memorauimus, & passionem quam euidenter ediximus, propterea & Daniel signari uisionem & propheten dicebat, quoniã CHRISTVS est signaculum omnium prophetatum, adimplens omnia quæ retro erant de eo nunciata: post enim aduentum eius & passionem ipsius iam non uisio, neq; prophetes. Vnde firmissime dicit aduentum eius signare uisum & prophetiam. Itaq; ostendentes & numerum annorum, & tempus LXII, & dimidiæ hebdomadarum adimpletarum, probauimus tunc uenisse CHRISTVM, id est natum, & quatuor & dimidiæ hebdomadarum, quæ sunt subdiuise in abscisionem priorum hebdomadarum, intra quæ tempora passum ostendimus CHRISTVM, atq; ita LXX hebdomadibus conclusis, & ciuitate exterminata, & sacrificium & unctionem, exinde cessare. Sufficit huc usq; de his interim ordinem CHRISTI decurrisse, quod talis probatur qualis adnunciabatur, etiam ex ista consonantia scripturarum, qua ex præiudicio maioris partis, aduersum Iudæos, elocuti sumus. Neq; enim in dubium deducant uel negent, quæ scripta proferimus: ut ex hoc quoq; paria esse scripturis diuinis negare non possint: ut quæ post CHRISTVM futura præcænebantur adimpleta cognoscantur, nisi ille uenisset post quem habebant expungi quæ nunciabantur, quæ completa sunt etiam probarentur.

ITEM DE CLARITATE GENTIVM IN CHRISTO IESV.

Spicite uniuerfas nationes, de uoragine erroris hunani, exinde emergentes ad dominum deum creatorem & CHRISTVM eius. Et si audes negare prophetatum, statim tibi promissio patris occurrit in Psalmis dicens: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ. Nec poteris eum Dauid filium dicere, quam CHRISTVM: aut terminos terræ Dauid potius promissos, qui intra unicam Iudæam regnauit, quam CHRISTO, qui totum iam orbem euangelij sui fide cepit, sicut per Esaiam dicit: Ecce dedi te in dispositionem generis mei in lucem gentium, ut aperias oculos cæcorum utiq; errantium, exsoluere de uinculis uinctos, id est

id est delictis liberare: & de domo carceris, id est mortis, sedētes in tenebris ignorantia: scilicet. Quæ si per CHRISTVM eueniunt, non in alium erunt, *Fort. *per quem.* prophetata quàm per aliquem expuncta consideramus. Igitur quoniā filiī Israël adfirmant nos errare recipiendo CHRISTVM, qui iam uenit, præscribamus eis ex ipsis scripturis iam uenisse CHRISTVM qui prædicabatur. Quamuis ex temporibus Danielis prædicantis probauerimus iam uenisse CHRISTVM qui nunciabatur. Nasci enim eum oportuit in Bethlehem Iudæ. Sic enim scriptum est in propheta: Et tu Bethlehem non minima es in ducebus Iudæ. Ex te enim exiet dux qui pascet populum meū Israël. Si autem adhuc natus non est, qui processurus dux de tribu Iudæ ex Bethlehem nunciabatur, oportet enim eum de tribu Iudæ & à Bethlehem procederet animaduertimus autem tunc neminem de genere Israël in ciuitate Bethlehem remansisse, & exinde quod interdictum est, ne in confinio ipsius regionis demoretur quisquam Iudæorum, ut hoc quoque esset adimpletum per prophetam: Terra uestra deserta, ciuitates uestre igni exustæ, id est quod belli tempore eis euenerit, regionem uestram in conspectu uestro exteri comedent, & deserta & subueria erit à populis alienis. Et alio loco sic per Prophetam dicitur: Regem cum claritate uidebitis, id est CHRISTVM facientem uirtutes in gloria dei patris, & oculi uestri uidebunt terram de longinquo, quod uos pro meritis uestris post expugnationē Hierusalē prohibuit ingredi in terrā uestram, de longinquo eam oculis tantū uidere permissum est. Anima, inquit, uestra meditabitur timorem, scilicet quo tempore exodium sui passi sunt. Quomodo igitur nascetur dux de Iudæa, & quatenus procederet de Bethlehem, sicut diuina prophetarum uolumina nunciant, cum nullus omnino sit illic in hodiernum derelictus ex Israël, cuius ex stirpe possit nasci CHRISTVS. Secundum Iudæos adhuc non uenit cum uenire coeperit. Vnde ungetur? Lex enim præcepit in captiuitate non licere unctionē chrismatis regalis confici. Si autē iam nec unctio nō est illis, ut Daniel prophetauit. Dicit enim, exterminabitur unctio, ergo iam nō est illic unctio, quia nec templum ubi erat cornu de quo reges ungebantur. Si ergo non est unctio, unde ungetur dux qui nascetur in Bethlehem? aut quomodo procedet de Bethlehem, cum de *Al. *de semine.* germine Israël nullus omnino sit in Bethlehem? Iterato denique ostendimus, & uenisse iam CHRISTVM secundum prophetas, & passum, & in coelis iam receptum, & inde uenturum secundum prædicationes prophetarum. nam post aduentum eius secundū Daniele, quod ipsa ciuitas exterminari haberet legimus, & ita factum recognoscimus. Dicit enim scriptura: Sic & ciuitatem & sanctum simul exterminari cum duce, indubitate qui de Bethlehem & de tribu Iudæ esset processurus. Vnde & manifestum est quod ciuitas simul eo tempore exterminari deberet, cum ducator eius in ea pati haberet, secundum scripturas prophetarum dicentium: Expandi manus meas tota die ad populum contumacem & contradicentem

dicentem mihi. Qui ambulat uiam non bonam, sed post peccata sua. Et in Psalmis dicit: Exterminauerunt manus meas & pedes, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi autem contemplati sunt & uiderunt me, & in siti mea potauerunt me aceto. Hæc David passus non est, ut de se merito dixisse uideatur, sed CHRISTVS qui crucifixus est. Marius autem & pedes nō exterminantur, nisi eius qui in ligno suspenditur. Vnde & ipse David regnaturum ex ligno dominū dicebat: nam & alibi Propheta ligni huius fructum prædicat dicens: Terra dedit benedictiones suas. Vtiq; illa terra uirgo nondum pluuijs rigata, nec imbribus fecundata, ex qua homo tunc primum plasmatus est, ex qua nūc CHRISTVS secundum carnem ex uirgine natus est. Et lignum, inquit, attulit fructum suum. Non illud lignum in paradiso, quod mortem dedit protoplastis, sed lignum passionis CHRISTI, unde uita pendens à uobis credita non est. Hoc enim lignum tunc in sacramento erat, quo Moyse aqua amara indulcauit, unde populus qui siti peribat in eremo, bibendo reuixit: sicuti nos qui de seculi calamitatibus extracti, in quo commorabamur siti pereuntes, id est uerbo diuino propinati, ligno passionis CHRISTI aquam baptismatis potantes, fide quæ est in eum reuiximus, à qua fide Israël excidit, secundum Hieremiam dicentem: Mittite, & interrogate nimis, si facta sunt talia. Si mutabunt gentes deos suos, & isti non sunt dñj. Populus autē meus mutauit gloriam suam, ex quo nihil proderit eis. Expauit cælum super isto. Et quomodo & quando expauit? Indubitate quando passus est CHRISTVS. Et horruit, inquit, plurimum nimis, & sol media die tenebrificauit. Et quando horruit nimis, nisi in passione CHRISTI, cum terra quoq; contremuit, & uelum templi scissum est, & monumenta dirupta sunt? Quoniam duo hæc mala fecit populus. Me, inquit, dereliquerunt fontem aquæ uitæ, & foderunt sibi lacus contritos, qui non poterant aquam continere, indubitate non recipiendo CHRISTVM fontē aquæ uitæ. Lacus contribulatos coeperunt habere, id est synagogas in dispersiones gentium, in quibus iam spiritus sanctus non immoratur, ut in præteritum in templo commorabatur ante aduentum CHRISTI, qui est uerum dei templum. Nam & istam sitim diuini spiritus eos passuros dixerat propheta Esaïas dicens: Ecce qui seruiunt mihi manducabunt, uos autem esuriētis. Seruientes mihi potabuntur, uos autem sitietis, & ad contributionē spiritus ululabitis. Remitteris enim nomen uestrum, in satietatem electis meis, uos autem interficiet dominus. Eis autem qui seruiunt mihi, nomen nominabitur nouum, quod benedicetur in terris. Adhuc huius ligni sacramentum etiam in Regnorū legimus celebratum. Nam cum filij prophetarum super flumen Iordanen lignū securibus cæderent, exiit ferrum, &mersum est in flumine, atq; ita Heliseo propheta superueniente petunt ab eo filij prophetarum uti ferrum flumini quodmersum fuerat erueret. Atq; ita Heliseus accepto ligno, & misso in eum locū ubi submersum fuerat ferrum,

in 3 statim

statim supernatauit, & lignummersum est, quod receperunt filij prophetarum. Ex quo intellexerunt quod Helie spiritus in eum sit representatus. Quid manifestius huius ligni sacramento? quod duritia huius seculi mersa in profundo erroris, & à ligno CHRISTI, id est passionis eius in baptismo liberatur, ut quod perierat olim per lignum in Adam, id restitueretur per lignum CHRISTI. Nobis igitur qui successimus in loco prophetarum ea sustinentibus hodie in seculo quæ semper passi sunt prophete propter diuinam religionem. Alios enim lapidauerunt, alios fugauerunt, plures uero ad mortis necem tradiderunt, quod negare non possunt. Hoc lignum sibi & Isaac filius Abrahæ ad sacrificium ipse portabat, cū sibi eum deus hostiam fieri præcepisset. Sed quoniam hæc fuerant sacramenta, quæ temporibus CHRISTI perficienda seruabatur, Et Isaac cū ligno reseruatus est, & ariete oblato in uepre cornibus hæret. Et CHRISTVS suis temporibus lignū humeris suis portauit, inhaerens cornibus crucis corona spinea in capite eius circumdata. Hunc enim oportebat pro omnibus gentibus fieri sacrificium, qui tanquam ouis ad uictimam ductus est: & uelut agnus coram tondente se sine uoce, sic non aperuit os suum. Hic enim Pilato interrogante, nihil locutus est: in humilitate enim iudicium eius sublatum est. Natiuitatem autem eius quis enarrauit? quia nullus omnino hominum natiuitatis CHRISTI fuit conscius, in conceptu, cū uirgo Maria uerbo dei prægnans inueniretur, & quia tolleretur à terra uita eius. Cur itaq; post resurrectionem eius à mortuis, quia dies tertia effecta est, cœli eum receperunt, secundum prophetiam Esaie emissam huiusmodi: Ante lucem surgent ad me dicentes, Eamus & reuertamur ad dominum deum, quoniam ipse eripiet & liberabit nos. post biduum, die tertia, quæ est resurrectio eius gloriosa de terra in cœlos eum recepit, unde & uenerat ipse spiritus ad uirginem: cuius neque natiuitatem, neque passionem Iudæi agnouerunt. Igitur quoniam adhuc contendunt Iudæi, uecdum uenisse CHRISTVM, quem tot modis adprobauimus uenisse, recognoscant Iudæi, exitum suum, quem post aduentum CHRISTI relaturi præcinebantur ob impietatem, qua eum & despexerunt, & interfecerunt. Primo enim ex qua die secundum dictum Esaie: Proiecit homo abominamenta sua aurea & argentea quæ fecerunt, adorare uanis & nociuis, id est ex quo gentes nos dilucidata pectora, per CHRISTI ueritatē proieciimus idola, Videant Iudæi, & quod sequitur expunctum est, Tulit enim dominus sabaoth à Iudæis & ab Hierusalem, inter cætera, & sapientem architectum, qui ædificat ecclesiam dei templum, & ciuitatem sanctam & domum domini. Nam exinde destitit apud illos dei gratia. Et mandatum est nubibus ne pluerent imbrem super uigeam Soreth, id est cœlestibus beneficijs, ne proueniret domus Israël. Fecerat enim spinas, ex quibus CHRISTVM coronauerat, & non iustitiam, sed clamorem, quo in cruce eum extorserat, & ita subtractis charismatis prioribus. Lex & prophete usq; ad Ioannem fuerunt,

Hoc caput restitui potest ex tertio lib. aduersus Martionē. ubi hæc oīa ad uerbum inuenies. Idem fieri poterit in ceteris capitibus, illinc emendandis.

fuerunt, & piscina Bethsaida usque ad aduentum CHRISTI curando ualitudines ab Israël. Desistit à beneficijs deinde, cum perseverantia furoris sui nomen domini per ipsos blasphemaretur. Sicut scriptum est: Propter uos nomen dei blasphematur in gentibus. Ab illis enim incepit infamia, & tempus medium à Tiberio usque ad Vespasianum. Quæ cum ita comississent, nec intellexissent CHRISTVM in tempore suæ uisitationis inueniendum, facta est terra eorum deserta, & ciuitates eorum igni exustæ. Regiones ipsorum in conspectu eorum extranei deuorantes, derelicta filia Syon tanquam specula in uinea, uelut in cucumerario casula, ex quo scilicet Israël dominum non cognouit, & populus eum non intellexit, sed dereliquit magis, & ad indignationem prouocauit sanctum Israël. Sicut Macharæ conditionalis cominatio: Si nolueritis, nec obaudieritis, gladius uos comedet. Ex quo probamus Macharam CHRISTVM fuisse, quem non audiendo perierunt, qui & in Psalmo dispersionem eius postulat à patre dicens: Disperge illos in uirtute tua. Qui & rursum per Esaïam in exustionem eorum orat: Propter me, inquit, hæc facta sunt uobis, in anxietate dormietis. Hæc igitur cum pati prædicetur Iudæi propter CHRISTVM, & passos eos esse inueniamus, & in dispersionem demorari cernamus, manifestum est propter CHRISTVM Iudæis ista accidisse, conspirante sensu scripturarum cum exitu rerum, & ordinis temporum. Aut si nondum uenit CHRISTVS, propter quem hæc passuri prædicabantur: cum uenerit ergo patientur, & ubi tunc filia Syon relinquenda; quæ inuida hodie est: ubi ciuitates exurendæ, quæ iam in tumulis exustæ sunt: ubi dispersio gentis, quæ iam extitit res? Redde statum Iudææ quem CHRISTVS inueniat, & alium contende uenire. Discite nunc ex abundantia erroris uestri ducatum. Duos dicimus CHRISTI habitus à Prophetis demonstratos, totidem aduentus eius prænotatos. Vnum in humilitate utique primum, cum tanquam ouis ad uictimam duci habebat, & tanquam agnus ante tondentem sine uoce, sic non aperuit os, ne aspectu quidem honestus. Annunciauimus enim, inquit, de illo sicut puerulus, sicut radix in terra sitienti, & non erat ei species neque gloria. Et uidimus eum & non habebat speciem neque decorem, sed species eius inhonorata, deficiens citra filios hominum, homo in plaga, & sciens ferre infirmitatem, scilicet ut positus à patre in lapidem offensionis, & minoratus ab eo modicum citra angelos, uerum se pronunciat, & non hominem, ignominiam hominis, & abiectionem populi. Quæ ignobilitatis argumenta, primo aduentui competunt, sicut sublimitatis secundo cum fiet.

ITEM DE SECVNDO ADVENTV CHRISTI.

Am non lapis offensionis, nec petra scandali, sed lapis summus angularis, post reprobationem adsumptus, & sublimatus in consummationem. Et petra sanè illa apud Daniele de monte præfisa, quæ imaginem secularium regnorum cominuet & conteret.

conteret. De quo secundo aduentu eiusdem, Daniel dixit: Et ecce cum nubibus coeli tanquam filius hominis ueniens, uenit usque ad ueterem dierum, & aderat in conspectu eius. Et qui adstabant adduxerunt illum, & data est ei potestas regia, & omnes nationes terræ secundum genus, & omnis gloria seruiant illi, & potestas illius æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Tunc scilicet speciem honorabilem, & decorem habiturus est indeficientem supra filios hominum: tempestiuus enim decore citra filios hominum. Effusa est gratia, inquit, in labijs tuis, propterea benedixit te deus in secula. Accingere ensẽ tuum circa femur tuũ potens tempestiuitate & pulchritudine tua. cum & pater postea cum dimisit illum, modicum quid citra angelos, gloria & honore coronauit illum, & subiecit omnia sub pedibus eius, & tunc cognoscent eum quem pupugerunt. Et cædent pectora sua tribus ad tribum, utique quod retro non agnouerint eum, in humilitate conditionis humanæ constitutum. Hieremias inquit, Homo est, & quis cognoscat illum? quia & natiuitatẽ eius, inquit Esaías, quis enarrauit? Sic & apud Zachariam ait, in persona ipsius, imò & in ipsius nominis sacramẽto uerissim⁹ sacerdos patris CHRISTVS ipsius duplici habitu in duos aduentus deliniatur. Primo sordibus indutus est, id est carnis passibilis & mortalis indignitate, cum & diabolus aduersabatur ei, autor scilicet Iudæ traditoris, qui eum etiam post baptismum tentauerat. Dehinc spoliatus pristinas sordes, exornatus podere & mitra, & cidarim mundum, id est secundi aduentus, quoniam gloriam & honorem adeptus demonstratur. Nec poteritis eum Ioseph filium dicere, qui nulla omnino ueste sordida, sed semper sacerdotali fuit exornatus, nec unquam sacerdotali munere priuatus. Sed IESVS iste CHRISTVS dei patris summi sacerdos, qui primo aduentu suo humana forma & passibilis uenit in humilitate usque ad passionem, ipse etiam effectus hostia per omnia pro omnibus nobis, qui post resurrectionem suam indutus poderem, sacerdos in æternum dei patris nuncupatus est. Sic enim & duorum hircorum qui ieiunio offerebantur faciam interpretationem. Nonne & illi utrumq; ordinem nominis CHRISTI qui iam uenit ostendunt? pares quidem atque consimiles, propter eundem domini conspectum, quia non in alia uenturus est forma, ut quia cognosci habet à quibus & læsus est. Vnus autem eorum circumdatus coccino, maledictus & consputatus, & conuulsus, & cõpunctus, à populo extra ciuitatem abiiciebatur in perditionem manifestis*notis insignibus CHRISTI passionis, qui coccinea circūdatus ueste, & cõspuitatus, & omnibus cõtumelijs afflictus, extra ciuitatẽ crucifixus est. Alter uero pro delictis oblatu, & sacerdotibus tantum templi in pabulum datus, secundæ representationis argumenta signabat, qua delictis omnibus expiatis, sacerdotes tẽpli spiritalis, id est ecclesiæ, dominicæ gratiæ quasi uisceratione quadam frueretur, ieiunantibus cæteris à salute. Igitur quoniã primus aduentus & plurimis

& plurimis figuris obscuratus, & omni inhonestate prostratus caneatur, secundus uero & manifestus & deo condignus, ideo quem facile & intelligere & credere potuerunt, eum solum intuentes, id est secundum qui est in honore & gloria, non immerito decepti sunt circa indigniorem certe obscuriorem, id est primum. Atque ita in hodiernum negant uenisse CHRISTVM, quia non in sublimitate uenerit, dum ignorant in humilitate primo fuisse uenturum. Sufficit huc usque de his, interim ordinem CHRISTI decurrere, quo talis probatur, qualis annunciabatur: ut iam ex ista consonantia scripturarum diuinarum intelligamus, & quae post CHRISTVM futura praedicabantur, ex dispositione diuina credantur expuncta. Nisi enim ille uenisset post quem habebant expungi, nullo modo uenissent, quae in aduentum eius futura praedicabantur. Igitur si uniuersas nationes de profundo erroris humani exinde emergentes ad deum creatorem & CHRISTVM eius cernitis, quod prophetatum non audetis negare. Quia & si negaretis, statim uobis in psalmis sicut iam praelocuti sumus, promissio patris occurreret dicentis: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete a me & dabo tibi gentes hereditatem tuam & possessionem tuam terminos terrae. Nec poteritis in ista praedicationem magis David filium Salomonem uindicare, quam CHRISTVM dei filium dicere: nec terminos terrae, David filio promissos, qui intra unicum Iudaeam regnauit, quam CHRISTO filio dei, qui totum iam orbem euangelij sui radijs inluminauit. Denique & thronus in aeuum magis CHRISTO dei filio competit, quam Salomoni temporali scilicet regi, qui solo Israel regnauit. CHRISTVM enim hodie inuocant nationes, quae eum non sciebant, & populi hodie ad CHRISTVM confugiunt, quem retro ignorabant. Non potes futurum contendere, quod uides fieri. Haec autem prophetata nega, cum coram uidentur, aut adimpleta cum leguntur: aut si non negas utrumque, in eo erunt adimpleta, in quem sunt prophetata.

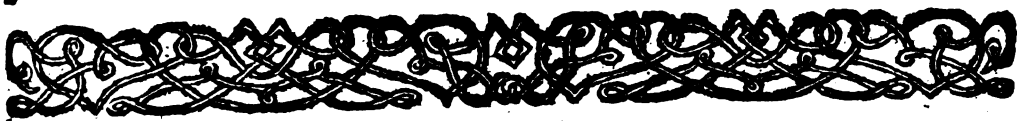
Q. S E P T I M I I F L O R E N T I S

T E R T Y L L I A N I, A D V E R

S V S I V D A E O S L I

B R I, F I N I S.

Argumentum

ARGVMENTVM LIBRI PRIMV

ADVERSVS MARCIONEM.

PER BEAT. RHENANVM.

MARCION, ut autor est Tertullianus in catalogo Hæresium, natione Ponticus, episcopi filius, cum ob uiolatam uirginem ecclesiastica communione priuatus esset, ultionis (ut uerisimile est) studio, quod etiam aliàs plus semel accidisse legimus, Cerdonis hæresim amplecti coepit, permotus, ut uolunt, Euangelica illa sententia, Omnis arbor bona, bonos fructus profert: mali autem, malos. Quam CHRISTVS non dijs, sed hominibus per allegoriam adcommoauit. Itaque Cerdonis impij magistri impius discipulus, profiteri coepit quæ ille docuerat, duo uidelicet esse initia, duos, inquam, deos, sed longe dissimillimos, Alterum bonum, mitem, ac sedatum, & nihil aliud quàm optimum, qui per CHRISTVM filium suum paulo serius nobis sit reuelatus, hunc superiorem uocat, Alterum truculentum, ac sæuum, sanguinariũq; quippe qui bellis ac cædibus delectetur. Ab hoc uult mundum esse conditum, quem minorem appellat, & asserit ueteris testamenti promulgatorem, ut superior ille noui fuit. Proinde legem & prophetas rejicit, indigne de Creatore sentiens. At melioris illius dei sui filium esse CHRISTVM affirmat, quem tamen haud uera carne fuisse uestitum tradit, sed solum imaginarias: nec uere passum nec natum. Resurrectionem animæ tantum cõcedit, corporis negat. Ex Euangelistis solum Lucã agnoscit, sed tamen non totũ. Nec Paulinas epistolas omneis recipit, nec totas. Acta Apostolorum & Apocalypsim pro falsis damnat, Huius itaque dogmata destructurus Tertullianus, ostendit nouum illum deum meram esse fabulam, quando constet duos deos esse non posse, uel ex hac regula, quod deus quiddam summe magnum sit. at hoc non fuerit, si sit cui adæquetur. Nec uero diuersitatem duos admittere deos, nedum æqualitatem. Nolebant autem inconueniens uideri Marcionitæ, duos esse deos, modo dispares affirmarent. Et quia mire sibi placebãt de nouo deo suo, docet nouitatem haud abesse à specie fictionis. id quod ex dijs Rhomanæ superstitionis liquet, quos illa leui de causa cottidie nouos commenta est. Sed enim huic malo occurrentes Marcionitæ, dicebant agnitione duntaxat nouum esse, non re ipsa. Quod egregie confutat Tertullianus, probans deum nunquam latuisse, sed à primordio conditi mundi cum ipsis statim rebus in hominum deuenisse cognitionem, utputa cuius amplissima sint testimonia totum quod nos sumus, & in quo sumus, nempe mundus uniuersus. Proinde cum peculiariter deo conueniat, aliquid condere, hoc argumento nullus esse comperietur deus Marcionis, cuius nullum opus demonstrari possit. Quod si esset, esset utique sine causa, quando re caret, quæ solet esse causa, ut sit aliquis, cuius res est: & impudentiæ malitiæque notam non effugeret. Iam ut dei sui ignauia excusarent Marcionitæ, mundum hunc aiebant opus esse parum deo dignũ, bestiolas & alia ad exornandam hanc rerum uniuersitatem creata, palàm irridentes. Quibus respondens Tertullianus, de dignitate pulchritudineque mundi nonnihil obiter disserit. Deinde probat deum Marcionis non habere suum mundum supra Creatorem, nec esse rerum inuisibilium autorem, nec item à CHRISTO reuelatum, sed ab illo mendaciter confictum, uel hoc argumento certissimo, quod ætate Pauli nulla sit de deo facta quæstio, quem omnes unum credebant.

ADVERSVS MARCIONEM LIBER PRIMVS. 143

debant, nempe creatorem: quanquam de conuersatione interim & disciplina uariatum est etiam inter Apostolos, ut indicat Pauli illa cum Petro disceptatio. Sub hac ostendit deum Marcionis esse mali permissorem, ac planè malignum, ut qui non statim homini succurrerit. Nec fuisse rationem cur illius benignitas alieno homini subuenire uoluerit: quando sic benignum esse, sit iniuriam facere. Præterea non solum iniustam esse, sed imperfectam illius benignitatem, quod animam tantum liberet, corpus perire sinens, cuius apud Marcionē resurrectio negat. In summa, bonitatē (ut ipsius utar uerbis) minime deo adequari, ut neq; ingentia, neq; rationalē, neq; perfectam, sed improbam & iniustam, & ipso iam bonitatis nomine indignam. His absolutis tractat quæstionem, An deus de sola bonitate sit censendus, ostendens etiam iudicium deo conuenire. Epicuricum uero Marcionis deum, stupidum esse, qui non offendatur hominibus ipsius præcepta cōtemnentibus, non irascatur, nō sumat uiridictam, omnium affectuum expers. Demum rursus summatim colligit, dei Marcionici neq; statum, neque conditionem, neq; naturam, neq; ullam rationem, deniq; nec fidei eius sacramentum baptismū consistere. Porro quoniam nullum regenerationis lauacro censebat abluendum, nisi coelibem aut matrimonio uel huius fructui renuntiantem, ostendit hanc institutionem absurdam esse atque damnabilem. Vbi de matrimonio ualde Christiane loquitur, admittens tamen paululum de dogmate Montani, de unis uidelicet nuptiis, cum inquit, Sed etsi nubendi iam modus ponitur, quem quidem apud nos spiritalis ratio Paraceto autore describit, unum in fide matrimonium præscribens. &c. Atque hæc libro primo. Refert diuus Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorū, Smyrnensem episcopum Polycarpum, cum huic Rhomæ forte fortuna Marcion obuius factus, dixisset, Cognoscis nos? respondisse, cognosco primogenitum diaboli Eodem autore, nominatim aduersus Marcionem scripsere, Theophilus Antiochenis episcopus, Philippus episcopus Cretensis, Modestus & Rhodon. Ipse uero passim in suis scriptis hominem dementiæ arguit, in Paulinis præcipue commentariis.

Q. SEPTIMII FLOREN

TIS TERTVLLIANI, • AD-
VERSVS MARCIONEM
LIBER PRIMVS.

IQVID RETRO gestum est nobis aduersus Marcionem, iam hinc uiderit. Nouam rem agredimur ex uetere. Primum opusculum quasi properatum pleniore postea compositione rescideram. Hanc quoque nondum exemplariis suspectam fraude tunc fratris dehinc apostatai amisi, qui forte descriperat quædam mendosissime & exhibuit. Frequentiæ emendationis necessitas facta est. Innouationis eius occasio

Fratre uocat Christianum.

*For. leg. exhib. frequentie. Emend. n. f. est innouationis. In nouationis. Nisi malis legere frequentis, aut frequentia.

aliquid adijcere persuasit. Ita stilus iste nunc de secundo tertius, & de tertio iam hinc primus, hunc opusculi sui exitum necessario præfatur, ne quæquæ uarietas eius in disperso reperta confundat. Pontus qui igitur Euxinus ne-

gatur,

144 Q. SEPT. FLORENTIS TERTULLIANI,
gatur, nomine illuditur. Ceterū hospitalem Pontum nec de situ æstimes:
ita ab humanioribus fretis nostris, quasi quodam barbariæ suæ pudore se-
cessit: gentes ferocissimæ inhabitant, si tamen habitatur in plauastro. Sedes
incerta, uita cruda, libido promiscua & plurimum nuda, etiam cum abscon-
dunt, suspensis de iugo pharetris: ut indicibus notentur ne quis intercedat.
Ita nec armis suis erubescunt. Parentum cadauera cum pecudibus cæsa, con-
uiuio cōuorant. Qui non ita decesserint, ut escatiles fuerint, maledicta mors
est. Nec foeminæ sexu mitigantur secundum pudorem, ubera excludunt,
pensum securibus faciunt, malunt militare quàm nubere. Duritia de cælo
quoq. Dies nunquam patens, sol nunquam libens, unus aer, nebula: totus
annus hybernū, omne quod flauerit Aquilo est. Liquores ignibus redeūt,
amnes glacie negātur, montes pruina exaggerātur. Omnia torpent, omnia
rigent: nihil illic nisi feritas calet, illa scilicet, quæ fabulas scenis dedit, de sacri-
ficijs Taurorum, & amoribus Colchorum, & crucibus Caucaforum. Sed ni-
hil tam barbarum ac triste apud Pontum, quàm quod illic Marcion natus
est, Scythia tetrior, Hamaxobio instabilior, Massageta inhumanior, Ama-
zoniam audacior, nubilo obscurior, hyeme frigidior, gelu fragilior, Histro fal-
laciore, Caucaaso abruptiore. Quid ni? Penes quem uerus Prometheus deus
omnipotens blasphemijs laciniatur, iam & bestijs illius barbariei importu-
nior Marcion. Quis enim tam castrator carnis Castor, quàm qui nuptias
abstulit? Quis tam cōmesor mus Ponticus, quàm qui euangelia corrodit?
Næ tu Euxine probabiliorē feram philosophis ædidisti, quàm Chri-
stianis. Nam ille canicula Diogenes hominem inuenire cupiebat, lucernam
meridie circūferens: Marcion deū quē inuenerat, extincto lumine fidei suæ
amisit. Non negabūt discipuli eius primā illis fidem nobiscum fuisse, ipsius
literis testibus, ut hinc iam destinari possit hæreticus, qui deserto quod pri-
us fuerat, id postea sibi elegerit, quod retro non erat. Intantum enim hære-
sis deputabitur, quod postea inducitur: in quātum ueritas habebitur, quod
retro & à primordio traditum est. Sed alius libellus hunc gradum sustine-
bit aduersus hæreticos, etiam sine retractatu doctrinarū reuincendos, quod
hoc sint de præscriptione nouitatis. Nunc quatenus admittenda cōgressio
est, interdum ne compendium præscriptionis ubiq. aduocatum, diffidētiae
deputetur, regulam aduersarij prius prætexam, ne cui lateat, in qua princi-
palis quæstio dimicatura est. Duos Ponticos deos affert, tanq. duas Sym-
plegadas naufragij sui, quem negare non potuit, id est creatorem, id est no-
strum: & quem probare non poterit, id est suum: passus infelix huius præ-
sumptionis instinctum, de simplici capitulo dominicæ prænunciationis, in
homines non in deos disponētis exempla illa bonæ & malæ arboris, quod
neq. bona malos, neq. mala bonos proferat fructus, id est, neque mens uel
fides bona, malas ædat operas, neq. mala bonas. Languens enim (quod &
nunc multi, & maxime hæretici) circa mali quæstionē. Vnde malum, & ob-
tunsis

tunſis ſenſibus, ipſa enormitate curioſitatis, inueniens creatorē pronuncian-
tem: Ego ſum qui condo mala, quanto ipſum præſumpſerat malī autorem,
& ex alijs argumētis quæ ita perſuadent peruerſo cuiq; tanto in creatorem
interpretatus, malam arborem malos fructus condentē, ſcilicet mala, alium
deum præſumpſit eſſe debere in partem bonæ arboris bonos fructus. Et ita
in CHRISTO quaſi aliam inueniens diſpoſitionem. ſolius & puræ benigni-
tatis ut diuerſæ à creatore, facile nouam & hoſpitam argumentatus eſt diui-
nitatem in CHRISTO ſuo reuelatam, modicoque exinde fermento totam
fidei maſſam hæretico acre decepit. Habuit & Cerdonē quendam infor- *Cerdon.*
matorem ſcandali huius, quo facilius duos deos cæci perſpexiſſe ſe exiſtima-
uerunt. Vnum enim non integre uiderant. Lippientibus etiā ſingularis
lucerna numeroſa eſt. Alterum igitur deum quem confiteri cogebarur, de
malo infamando deſtruxit. Alterū quem cōmentari connitebatur, de bono
præſtruendo conſtruxit. Haſ naturas quibus diſpoſuerit articulis, per ipſas
reſponſiones noſtras oſtendimus. Principalis itaq; & exinde tota cōgreſſio
de numero, an duos deos liceat induci, ſi forte Poëtica & Pictoria licentia,
& tertia iam hæretica. Sed ueritas Chriſtiana deſtrictē pronunciauit, Deus
ſi non unus eſt, non eſt. Quia dignius credimus non eſſe, quodcunq; nō ita
fuerit ut eſſe debeat. Deum autem ut ſcias unum eſſe debere, quære quid
ſit deus, & non aliter inuenies. Quantum humana conditio de deo definire
potest, id definitio quod & omnium conſcientia agnoſcet, deum ſummū eſſe
magnum, in æternitate cōſtitutum, innatum, infectum, ſine initio, ſine fine.
Hunc enim ſtatum æternitati cenſendum, quæ ſummum magnum, deum
efficiat, dum hoc eſt in deo ipſa, atq; ita & cætera, ut ſit deus ſummum ma-
gnum, & forma, & ratione, & ui, & poteſtate. Cum de iſto, conueniat apud
omnes (nemo enim negabit deum, ſummum magnū quid eſſe, niſi qui po-
terit deum, imum, modicum quid econtrario pronunciare, ut deum neget,
auferendo quod dei eſt) quæ erit iam conditio ipſius ſummi magni: nem-
pe ut nihil illi adæquetur, id eſt ut non ſit aliud ſummum magnum: quia ſi
fuerit, adæquabitur: & ſi adæquabitur, non erit iam ſummum magnū euer-
ſa conditione, & ut ita dixerim lege, quæ ſummo magno nihil ſinit adæqua-
ri. Ergo unicum ſit neceſſe eſt quod fuerit ſummum magnum, par non ha-
bendo, ne non ſit ſummum magnum. Ergo non aliter erit quàm per quod
habet eſſe, id eſt unicum omnino. Proinde deus cum ſummum magnū ſit,
recte ueritas noſtra pronunciauit. Deus ſi non unus eſt, non eſt. Non quaſi
dubitemus eſſe deum, dicendo ſi non unus, non eſt: ſed quia quem confidi-
mus eſſe, iſdem definiamus eſſe. Quod ſi non eſt, deus non eſt, & ſummum
ſcilicet magnū. Porro ſummū magnū unicū ſit neceſſe eſt. Ergo & deus uni-
cus erit, non aliter deus, niſi ſummum magnum. Nec aliter ſummum ma-
gnum, niſi parem non habens. Nec aliter parem nō habens, niſi unicus fue-
rit. Certe quemcunq; alium deum induxeris, non alia poteris eum forma
n tueri

146 Q. SEPT. FLORENTIS TERTULLIANI,
tueri deum, quàm ut & illi proprium diuinitatis ascripseris, sicut æternum
ita & summum magnum. Duo ergo summa magna quomodo consistent,
cum hoc sit summum magnum, par non habere? Par autem nō habere, uni
competat, in duobus esse nullo modo possit. Sed argumentabitur quilibet,
posse & duo summa magna consistere distincta atque disiuncta in suis
finibus. & utique aduocabit exemplum: Regna terrarum tanta numero, &
tamen summa magna in suis quibusq; regionibus, & putabit ubiq; huma-
na diuinis conferenda. Iam ergo si huic argumētationi locus dabitur, quid
prohibet nō dico & tertium & quartum deum inducere, uerum tot iam nu-
mero, quot & gentium reges. De deo agitur, cuius hoc principaliter pro-
prium est, nullius exempli capere comparisonem. Hoc natura ipsa, si non
aliquis Esaïas, uel ipse per Esaïam deus condonabitur, Cui me similitis?
Diuinis forsitan comparabuntur humana: deo nostra. Aliud enim deus,
aliud quæ dei. Deniq; qui exemplo uteris regis quasi summi magni, uide-
ne iam non possis eo uti. Rex enim etsi summū magnū est in suo solio usq;
ad deum, tamen infra deum. Comparatus autem ad deum, excidet iam de
summo magno trāslatio in deum. Hoc si ita, quomodo uteris eius rei exem-
plo ad dei comparationē? quæ dum ad comparisonem accedit, amittitur.
Quid nunc, si nec inter reges plurifarium uideri potest summum magnū,
sed unicum & singulare, apud eum scilicet qui rex regum ob summitatē ma-
gnitudinis & subiectionem cæterorum graduum quasi culmen dominatio-
nis excipitur? Sed etiam alterius formæ reges, qui singulares in unione im-
perij præsunt, si in minutalibus, ut ita dixerim, regnis undiq; conferantur in
examinationem, qua constet quis eorum præcellat in substantijs & uiribus
regni, in unum necesse est summitas magnitudinis eliquetur, omnibus gra-
datim per comparisonis exitum de magnitudinis summa expressis & ex-
clusis. Adeo etsi in disperfo multifarium uidetur summum magnum, suis ui-
ribus, & sua natura, & suo statu unicum est. Proinde cum duo dñi conferun-
tur ut duo reges & duo summa magna, in alterum cōcedat necesse est unio
summi magni ex sententia comparisonis, quia summum ex uictoria sua
constat, superato æmulo alio magno, non tamen summo, atq; ex defectio-
ne æmuli solitudinem quandā de singularitate præstantiæ suæ possidens,
unicum est. Ineluctabilis iste complexus, in hoc sententiam constringit, aut
negandum deum esse summū magnum, quod nemo patietur sapiens, aut
nulli alij cōmunicandum. Aut quæ ratio duo summa magna composuit?
Primo enim exigam, cur nō plura si duo, quando locupletiores oporteret
credi substantiam diuinitatis, si competeret ei numerus. Honestior & libera-
lior Valentinus, qui simul ausus est duos concipere Bythium & Sigeneū.
usq; ad xxx æonum foetus, tanquam Aeoneiæ scrofæ examen diuinitatis
effudit. Quæcunq; ratio plura summa magna non patitur admitti, eadem
nec duo ut ipsa plura post unum. Post unum enim numerus. Quæ potuit
duo

duo admittere, eadem potuit, & plura potest. Duo enim multitudo, unione iam excessa. Denique apud nos uis rationis istius ipso termino plures deos credi non sinit, quod nec duos illa regula unum deum sistens, qua deum id esse oporteat, cui nihil adæquetur ut summo magno: unicum autem sit, cui nihil adæquetur. Iam nunc duo summa magna, duo paria, cui operæ precio, cui emolumento deputarentur: quid interfuit numeri, cum duo paria non differant uno? Vna enim res est, quæ eadem in duobus est, etiam si plura essent paria, tantundem omnia unum fuissent, nullo inter se differendo quæ paria. Porro si neutrum ex duobus altero distat, iam ut ambo summa magna, quæ dei ambo, neutrum plus altero præstat, nullam rationem numeri sui ostendunt, præstantiam non habentes. Numerus autem diuinitatis summa ratione constare deberet, uel quoniam & cultura eius in anceps deduceretur. Ecce enim duos intuens deos, tam pares quàm duo summa magna, quid facerem si ambos colerem? Vereretur ne abundantia, officij superstitio potius quàm religio existimaretur, quia duos tam pares, & in altero ambos possem in uno demereri: Hoc ipsum testimonio præstans parilitati & unitati eorum, dum alterum in altero uenerarer, dum in uno mihi duo sunt. Si alterum colerem, æque recogitarem ne suffundere uiderer numeri uanitatem sine differentia superuacua: hoc est, ut tutius censerem neutrum colendum, quàm alterum cum scrupulo colendum, aut ambos uane. Sic adhuc uidemur disputare, quasi Marcion duos pares constituat. Nam dum defendimus deum summum magnum unicum credi oportere, excludentes ab eo parilitatem, tanquam de duobus paribus, de his retractauimus, nihilominus tamen docendo pares esse non posse secundum summi magni formam, satis confirmauimus duos esse non posse. Alioqui ceteri, Marcionem dispares deos constituere, alterum, iudicem, ferum, bellipotentem: alterum mitem, placidum, & tantummodo bonum atque optimum. Dispiciamus æque & hanc partem, an diuersitas saltem duos capiat, si paritas capere non potuit. Porro & hic eadem regula summi magni patrocinabitur nobis, utpote quæ totum statum uindicet diuinitatis. Conueniens enim & quodammodo iniecta manu detinens aduersarij sensum non negantis creatorem deum, iustissime præscribo, illi diuersitati locum non esse inter eos qui ex æquo deos confessus, non potest facere diuersos. Non quia non & homines, licet sub eadem appellatione diuersissimos esse, sed quia deus non erit dicendus, quia nec credendus, nisi summum magnum. Cum ergo summum magnum cogatur agnoscere quem deum non negat, non potest admitti ut summo magno aliquam ascribat diminutionem, qua subiiciatur alij summo magno. Desinit enim si subiiciatur. Non est autem dei desinere de statu suo, id est de summo magno. Nam & in illo deo potius periditari poterit summum magnum, si deprecari capit in creatore. Ita cum duo dii pronunciantur duo summa magna, necesse est neutrum altero aut maius sit aut minus,

n 2 neutrum

neutrū altero aut sublimius aut deiectius. Nega deum quem dicis deterio-
rem. Nega summū magnum, quem credis minorem. Deum uero cōfessus
utrumq; duo summa magna confessus est. Nihil alteri adimes, aut alteri
asscribes. Agnoscens diuinitatem, negasti diuersitatem. Tentabis ad hæc de
nomine dei concutere retractatum, ut passiuo & in alios quoque permissio,
quia scriptum sit, Deus deorum stetit in ecclesia deorum, in medio autem
deos diiudicauit. Et, ego dixi, uos dii estis. Nec tamen idcirco eis competat
possessio summi magni, quia dei cognominentur, ita nec creatori. responde-
bo, & stulto qui nec hoc recogitauerit, ne tantundem & in deum Marcionis
possit retorqueri, ut & illum deum dictum, nec ideo tamen summum ma-
gnum probatum, sicut nec angeli aut homines creatoris. Sic communio no-
minum conditionibus præiudicat, quanti nequam serui regum nominibus
insultant, Alexandri & Darij & Olofernis. Nec tamē ideo regibus id quod
sunt, detrahatur. nam & ipsa idola gentium dei uulgo, sed deus nemo ea re
qua deus dicitur. Ita ego nō nomine dei nec sono nec notæ nominis huius
summū magnum in creatore defendo, sed ipsi substantiæ cui nomen hoc
contigit, hanc inueniens solam innatam, infectam, solam æternam, & uni-
uersitatis conditricem, non nomini, sed statui: nec appellationi, sed conditio-
ni eius summū magnum, & asscribo & uendico. Et ideo quia deus iam uo-
cari obtinuit substantia cui asscribo, nomini me asscribere putas, quia necesse
est per nomen ostendam cui asscribam substantiæ, scilicet qua constat qui
deus dicitur, & summū magnum ex substantia, non ex nomine deputatur.
Deniq; hoc & Marcion suo deo uendicans, secundum statum, nō secundū
uocabulū uendicat. Id ergo summū magnū, quod deo asscribimus ex sub-
stantiæ lege, nō ex nominis sorte, cōtendimus ex pari esse debere in duobus,
qui ea substantia constant qua deus dicitur: quia qui in quantum dii uocan-
tur, id est summa magna, substantiæ scilicet merito innatæ & æternæ, ac per
hoc magnæ & summæ, in tantum non possit summum magnum minus &
deterius alio summo magno haberi. Si summi magni felicitas & sublimitas
& integritas stabit in deo Marcionis, stabit æque & in nostro. Si non & in
nostro, æque nec in Marcionis. Ergo nec paria erunt duo summa magna,
quia prohibet disposita iam regula summi magni comparisonem nō susti-
nentis. Nec disparia, quia & alia summi magni regula occurrit, diminutio-
nem non admittens. Hæcisti Marcion in medio Ponti tui æstu, utrimque
te fluctus inuoluūt ueritatis, nec pares nec dispares deos sistere potes. Duo
enim non sunt quod pertineat proprie ad numeri retractatum. Quamquā
tota materia de duobus dijs dimicetur, his interim lineis eā clausimus, intra
quas de singularibus iam proprietatibus congregiemur. Primo, supercilio
stuporem suum ædificant Marcionitæ, quod nouum deum præferāt, quasi
nos ueteris dei pudeat. Inflantur & pueri nouis calceis, sed à uetere præda-
gogo calcæati, mox uanam gloriam uapulabunt. Nouū igitur audiens deū
in uetere

Alit * uoce nel nota.

in uetere mundo, & in uetere æuo, & sub uetere deo ignotum, inauditum, quem tantis retro seculis neminem, & ipsum ignorantia antiquū, quidam IESVM CHRISTVM, & ille in ueteribus nominibus nouus reuelauerit, nec alius ante hac. Gratias ago huic gloriæ eorum maximo adiutorio eius: hinc iam hæresim probaturus, nouæ scilicet diuinitatis professionem. Hæc erit nouitas quæ etiam ethnicis deos peperit, nouo semper ac nouo titulo consecrationis cuiusq̃. quis deus nouus, nisi falsus? Ne Saturnum quidem tãta hodie antiquitas deū probabit, quia & illū nouitas aliquādo produxerit, cum primum consecrauit. At enim uiua & germana diuinitas, nec de nouitate, nec de uetustate, sed de sua ueritate censetur. Non habet æpus æternitas, Omne enim tempus ipsa est. Quod facit, pati non potest. Caret ætate, quod non licet nasci. Deus si est, uetus non erit: si est nouus, non fuit. Nouitas initium testificatur: uetustas finem cōminatur. Deus autem tam alienus ab initio & fine est, quàm à tempore arbitro & metatore initij & finis. Scio quidem quo sensu nouū deum iactitēt, agnitione utiq̃. Sed & ipsam nouitatis cognitionē, percutientē rudes animas, ipsamq̃ naturalē nouitatis gratiositatem uolui repercutere: & hinc iam de ignoto deo prouocare: utiq̃ enim quem agnitione nouū opponunt, ignotum ante agnitionem demonstrant. Age igitur ad lineas rursū & in gradum. Persuade deum ignotum esse potuisse. Inuenio planē ignotis deis aras prostitutas, sed Attica idololatria est. Item incertis deis, sed superstitio Rhomana est. Porro incerti dei minus noti ut minus certi, & proinde ignoti quā minus certi, quem titulum incidemus ex duobus deo Marcionis? Vtrumq̃ opinor, & nunc incerto, & retro ignoto. Sicut enim ignotum eum fecit deus notus creator, ita & incertū deus certus. Sed nō euagabor uti dicam, deus si ignotus fuit, latuitq̃, illum regio latebrarum obumbravit, noua utiq̃ & ipsa & ignota, & similiter nunc quoq̃ incerta certe immensa aliqua & maior indubitato eo quem abscondit. Sed breuiter proponam, & plenissime exequar, præscribens deum ignorari nec potuisse nomine magnitudinis, nec debuisse nomine benignitatis, præsertim in utroq̃ prælatiorem nostro creatore. Sed quoniam animaduerto in quibusdam ad formā creatoris prouocari oportere, omnis dei noui & retro ignoti probationem, hoc ipsum ratione fieri à nobis prius commendare debebo, quo constantius utar rationis æditæ patrocínio. Ante omnia quidem quale est, ut qui deū agnoscis creatorem, & priorem de noticia confiteris, non iisdem modis & alium scias tibi examinandum: quibus iam in alio didicistis, deum nosse omnes res. Anterior posteriori normam præministravit. Duo nunc dei proponuntur, ignotus & notus. De noto uacat quæstio: esse eum constat, quia notus nō fuisset, nisi esset. De ignoto instat altercatio: potest enim & nō esse, quia si esset, notus fuisset. Quod ergo quaeritur, quamdiu ignoratur, in incerto est, quādiu quaeritur: & potest non esse, quamdiu in incerto est. Habes deum certum quā notum, & incertum

Fort. * Si vero de
certis.

* Fort. leg. tanta id.
dominatione.

quâ ignotum. Si ita est, ecquid tibi uidetur iusta ratione defendi, ut ad nor-
mam & formam & regulam certorum probentur incerta? Ceterum si ad
hâc causam & ipsam adhuc incertam, etiâ argumenta de incertis adhibean-
tur, series implicabitur quæstionum, ex ipsorum quoque argumentorum
æque incertorum retractatu perditantium de fide per incertum, & ibitur in
illas iam indeterminabiles quæstiones, quas Apostolus non amat, si non
de certis & indubitatis, & absolutis regulæ partibus, incertis & dubijs & in-
expeditis præiudicabunt planè, in quibus diuersitas status inuenitur: for-
tasse an nō prouocentur incerta ad formam certorum, ut liberata à reliqua
comparationis prouocatione per diuersitatem status principalis? Cum ue-
re duo dñj proponuntur, communis est illis status principalis. Quid enim
deus est? ambo sunt innati, infecti, æterni. Hic erit status principalis. Cætera
uiderit Marcion, si in diuersitate disposuit. Posteriora enim sunt in retra-
ctatu, imò nec admittentur si de principali statu constet. Porro cōstat quia
dñj ambo: & ita de quorum statu constat communem esse, cum sub eo ad
probationem deuocantur, si incerta sunt, ad eorum certorum formam pro-
uocanda erunt, cum quibus de cōmunionem status principalis censentur, ut
proinde & de probatione cōmunicent. Hinc itaq; constantissime dirigam
deum nō esse qui sit hodie incertus, quia retro ignotus: quando quem con-
stat esse, ex hoc ipso constat, quod nunquā fuerit ignotus, ideo nec incertus.
Siquidem à primordio rerum, conditor earum cum ipsis pariter compertus
est, ipsis ad hoc prolatis, ut deus cognosceretur. Nec enim si aliquando po-
sterior Moyses, primus uidetur in templo literarum suarum deum mundi
dedicasse, idcirco à Pentateucho natales agnitionis supputabuntur, cum to-
tus Moyse stilus noticiam creatoris nō instituat, sed à primordio enarrat à
paradiso & Adam, non ab Aegypto & Moyse recensendam. Deniq; maior
popularitas generis humani, ne nominis quidem Moyse compotes, nedum
instrumenti, deum Moyse tamē norunt: etiam tantam idololatriæ domina-
tionem obumbrante, seorsum tamen illum quasi proprio nomine deū per-
hibent, & deum deorum, & si deus dederit, & quod deo placet, & deo com-
mendo. Vide an nouerint, quæ omnia posse testantur. Nec hoc ullis Moyse
libris debent. Ante anima, quàm prophetia. Animæ enim à primordio con-
scientia, dei dos est: eadem nec alia & in Aegyptijs & in Syris & in Pōtijs.
Noli barbare hæretice priorem Abraham constituere, quàm mundum. Et
si unius familiæ deus fuisset creator, tamen posterior tuo non erat, etiâ Pon-
ticis ante eum notus. Accipe igitur ab antecessore formam, à certo certus, à
cognito incognitus. Nunquam deus latebit, nunquam deus deerit: semper
intelligitur, semper audietur, etiam uidebitur quomodo uolet. Habet deus
testimonia totū hoc quod sumus, & in quo sumus. Sic probatur & deus &
unus, dum nō ignoratur, alio adhuc probari laborante. Et merito, inquit:
Quis enim non tam suis notus est quàm extraneis? Nemo. Teneo & hanc
uocem.

nocem. Quale est enim, ut aliquid extraneū deo sit, cui nihil extraneū esset, si quis esset: quia dei hoc est, omnia illius esse, & omnia ad illum pertinere: uel ne statim audiret à nobis, quid ergo illi cū extraneis? Quod plenius suo loco audiet. At nunc satis est, nullum probari cuius nihil probatur. sicut em̄ creator, ex hoc & deus, & indubitatus deus, quia omnia ipsius, & nihil extraneum illi: ita & alius idcirco non deus, quia omnia non eius, ideóq; & extranea. Deniq; si uniuersitas creatoris est, iam nec locum uideo dei alterius: plena & occupata sunt omnia suo autore. Si uacat aliquid spacij alicuius diuinitati in creaturis, planè false uacabit. Patet mēdacio ueritas. Tanta uis idolorum, cur nō recipiat alicubi deum Marcionis? Igitur ex forma hoc & creatoris expostulo, deū ex operibus cognosci debuisse alicuius pprii sui mundi & hominis & seculi: Quando etiam error orbis propterea deos præsumpsit, quos homines interdum confitetur, quoniam ab unoquoq; prospectum uidetur utilitatibus & cōmodis uitæ: Ita & hoc ex forma dei creditum est diuinū esse instituere uel demonstrare, quid aptum & necessarium sit rebus humanis. A deo inde autoritas accōmodata si falsæ diuinitati, unde præcesserat ueræ, unā saltem cicerculā deus Marcionis propriā protulisse debuerat, ut nouius aliquis Triptolemus prædicaretur. Aut exhibe rationē deo dignam, cur nihil condiderit, si est: quia condidisset, si fuisset, illo scilicet præiudicio, quo & nostrum deum non aliās manifestum est esse, quàm quia totū condidit hoc. Semel enim præscriptio stabit non posse illos, & deum confiteri creatorem, & eum quē uolunt æque deum credi, non ad eius formā probare, quem & ipsi & omnes deum: ut quādo hoc ipso nemo creatorem deū dubitet, quia totum hoc condidit, hoc ipso nemo debeat credere deum & illum qui nihil condidit, nisi ratio forte proferatur. Duplex ista uideatur necesse est, ut aut noluerit condere quid, aut non potuerit. Tertium cessat: sed non potuisse, indignum deo est. Noluisset, an dignum, uolo inquirere. Dic mihi Marcion, uoluit deus tuus cognosci se quocunq; in tempore, an non? alio proposito & descendit & prædicauit & passus resurrexit, quàm uti cognosceretur? Et sine dubio si cognitus est, uoluit, nihil enim circa eum fieret nisi uoluisset. Quid ergo tantopere noticiam sui procurauit, ut in dedecore carnis exhiberetur, & quidē maiore si false. Nam hoc turpius, si & mentitus est substantiam corporis, qui & maledictum in se creatoris admisit, ligno suspensus. Quanto honestius per aliqua propriæ molitionis indicia cognitionem sui præstruxisset, maxime aduersus eum cognosci habens, apud quem ex operibus ab initio cognitus non erat. Nam & quale est ut creator quidem ignorans esse alium super se deum, ut uolunt Marcionitæ, qui solum se etiam iurans asseuerabat, tantis operibus noticiam sui armauerit, quam potuerat non ita curasse secundum singularitatis suæ præsumptionem: Ille autem sublimior sciens inferiorem deum tam instructum, nulla sibi prospexerit, agnoscendo paraturam. Quando etiam insigniora & superbiora

& superbiora opera debuisset condidisse, ut & deus ex operibus cognoscere tur secundum creatorem, ut ex honestioribus potior & generosior creatore. Ceterum & si esse eum possemus confiteri, sine causa esse eum deberemus argumentari. Sine causa enim esset, qui rem non haberet, quia res omnis causa est, ut sit aliquis cuius res sit. Porro in quantum nihil oportet esse sine causa, id est sine re, quia si sine causa sit, perinde est atque si non sit, non habens rei causam res ipsa: In tantum deum dignius credam non esse, quam esse sine causa. Sine causa est enim, qui rem non habendo, non habet causam. Deus autem sine causa, id est sine re esse non debet. Ita quoties ostendo eum sine causa esse tanquam sit, hoc constituo non esse illum: quia si fuisset, omnino sine causa non fuisset. Sic & ipsam fidem dico illum sine causa ab homine captare, aliter solito deum credere ex operum autoritate formatum, quia nihil tale prospexit, per quod homo deum didicit. Nam & si credunt plerique in illum, non statim ratione credunt, non habentes dei pignus, opera eius deo digna. Itaque hoc nomine cessationis & defectionis operum, & impudentiæ & malignitatis affinis est. Impudentiæ, qua fidem non debitam sibi captat, cui præstruendæ nihil prospexit. Malignitatis, quæ plures incredulitatis reos fecit, nihil fidei procurando. Cum deum hoc gradu expellimus, cui nulla conditio tam propria & deo digna, quam creatoris testimonium præsignauerit, narem cōtrahentes impudentissimi Marcionitæ, conuertuntur ad destructionem operum creatoris. Nimirum, inquit, grande opus & dignum deo mūdus. Nunquid ergo creator minime deus? Planè deus. Ergo nec mundus deo indignus: nihil etenim deus indignū se fecit. Et si mundum homini, non sibi fecit: et si omne opus inferius est suo artifice, Et tamen si quale quid fecisse indignum est deo, quāto indignius deo est nihil eum omnino fecisse, uel indignum, quo posset etiam digniorū auctor sperari? Vt ergo aliquid & de isto huius mundi indigno loquar, cui & apud Græcos ornamenti & cultus, non sordium nomen est, indignas uidelicet substantias ipsi illi sapientiæ professores, de quorum ingenijs omnis hæresis animatur, deos pronunciauerunt, ut Thales aquam, ut Heracitus ignem, ut Anaximenes aërem, ut Anaximander uniuersa cœlestia, ut Strato cœlum & terram, ut Zeno aërem & ætherem, ut Plato sydera, quod genus deorum igneum appellat. Cum de mundo, considerando scilicet & magnitudinem, & uim & potestatem, & honorem, & decorem, opem, fidem, legem singulorum elementorum, quæ omnibus gignendis, alendis, conficiendis, reficiendisq; conspirant, ut plerique Physicorum formidauerint initiū ac finem mundo constare, ne substantiæ eius tantæ scilicet minus dñi haberentur: quos colunt & Persarum Magi, & Aegyptiorum Hierophantæ, & Indorum Gymnosophistæ. Ipsa quoq; uulgaris superstitio communis idolatriæ, cum in simulachris de nominibus & fabulis ueterum mortuorum pudet, ad interpretationem naturalium refugit, & dedecus suum ingenio obumbrat,

*De philosophorum
ingenijs omnis hære-
sis animatur.*

obumbrat, figurans Iouem in substantiam feruidam, & Iunonem eius in aëream, secundum sonum Græcorū uocabulorum, item Vestam in ignem, & Camenas in aquas, & Magnam matrē in terram, seminalia demetram, lacertis aratam, lauacris rigatā. Sic & Osiris quod semper sepelitur & in uiuido quæritur, & cum gaudio inuenitur, reciprocarū frugum & uiuidorum elementorum, & recidiui anni fidem argumentantur: sicut aridæ & ardentis naturæ sacramenta leones mire philosophantur. Et superiores quidem situ aut statu substantias sufficit, facilius deos habitas, quā deo indignas. Ad humilia deficiam. Vnus opinor, de sarpibus flosculus, non dico de pratis, una cuiuslibet maris conchula, non dico de rubro, una tetra patonis penula, taceo de pauo, sordidum artificem pronuntiabit tibi creatorē. At cum & animalia irrides minutiora, quæ maximus artifex de industria ingenijs aut uiribus ampliavit, sic magnitudinem in mediocritate probari docens, quemadmodum uirtutem in infirmitate secundum Apostolum imitare si potes apīs ædificia, formicæ stabula, araneæ retia, bombycis stamina: sustine si potes illas ipsas lectuli & tegetis tuæ bestias, cantharidis uenena, muscæ spicula, culicis & tubam & lanceam, qualia erunt maiora cum tam modicis aut iuuaris aut læderis, ut nec in modicis despicias creatorem. Postremo te tibi circumfer intus ac foris, considera hominē, placebit tibi uel hoc opus dei nostri, quod tuus domin⁹ ille deus melior adamauit, ppter quē in hæc paupertina elementa de tertio cœlo descendere laborauit, cuius causa in hac cellula creatoris etiam crucifixus est. Sed ille quidem usque nūc nec aquam reprobauit creatoris qua suos abluit, nec oleum quo suos unguat, nec mellis & lactis societatem qua suos infantat, nec panem quo ipsum corpus suum repræsentat, etiam in sacramentis proprijs egens mendicatis creatoris. At tu super magistrum discipulus, & seruus super dominum, sublimius illo sapias, destrues quæ ille desiderat. Volo inspicere si ex fide saltim, ut non & ipse quæ destruis appetas. Aduersaris cœlo, & libertatē cœli inhabitationibus captas. Despicias terrā, planē inimicā, iam tuæ carnis matrīcē, & omnes medullas eius uictui extorques. Reprobas & mare, sed usq; ad copias eius quas sanctiorem cibum deputas. Rosam tibi si obtulero, nō fastidies creatorem. *Hypocrita muta porcarere si probes te, id est repudiatorē Marcionitam creatoris. Nam hæc apud uos pro martyrio affectari debuisset, si uobis mundus displiceret. In quamcunq; materiam resolveris, substantia creatoris uteris. Quanta obstinatio duritiæ tuæ. Deprecias in quibus & uiuis & moreris. Post hæc uel ante hæc cum dixeris esse & illi conditionem suam, & suum mundum, & suum cœlum, de cœlo quidem illo tertio uidebimus, si & ad Apostolum uestrum discutiendum peruenerimus. Interim quæcunq; substantia est, cum suo utiq; deo apparuisse debuerat. At nunc quale est ut dominus à XII Tiberij Cæsaris reuelatus sit, substantia uero à XV iam Seueri imperatoris nulla omnino comperta sit, quæ friuolis creatoris præcel-

Iupiter.
Iuno.
Vesta.
Camenæ.
Magna matrē.
Osiris.

SA
CRA
MEN
TA.

* Post multas coniecturas, sic mihi tādē huius loci germana lectio restitui posse uisa est, si legas muta apocarteresi. Nā ἀποκατέρσις Græcis ē, autore Suida, cū quis uel fame uel laqueo uitā finit, unde ἀποκατέρσις. Quod uocabulū in Apologetico quoq; Tertullianus usurpat, sic scribens, Lycurgus ἀποκατέρσιν optauit, qđ leges ei⁹ Lacones emēdassēt. Elegāter autē muta dixit, qđ hoc uidelicet pacto respondendi difficultate se liberare possit.

lens utiq; latere desisset, nō latēte iam domino suo & autore? Et ideo si ipsa non potuit manifestari in hoc mundo, quomodo dominus paruit eius in hoc mundo? Si dominum cepit hic mundus, cur substantiam capere non potuit, nisi domino fortasse maiorem? Iam nunc de loco quaestio est, pertinens & ad mundum illum superiorem, & ad ipsum deum eius. Ecce enim si & ille habet mundum suum infra se super creatorem, in loco utiq; fecit eum, cuius spaciū uacabat inter pedes suos & caput creatoris. Ergo & deus ipse in loco erat, & mundum in loco faciebat. Et erit iam locus ille maior, & deo & mundo. Nihil enim non maius est id quod capit, eo quod capitur.

*Al: *subscinda.*

Aliqui pro aliquis.

Et uidendum ne qua adhuc illic uacent*subsciuā, in quibus & tertius aliqui stipare deus se cum mundo suo possit. Ergo iam incipe deos computare. Erit enim & locus deus, non tantum quā deo maior, sed & quā innatus & infectus, ac per hoc æternus, & deo par, in quo semper deus fuerit. Dehinc si & ille mundum ex aliqua materia subiacente molitus est, innata & infecta & cōtemporalis deo, quemadmodū de creatore Marcion sentit, redigis & hoc ad maiestatem loci, qui & deum & materiā duos deos duxit. Et Materia enim deus secundum formam diuinitatis innata scilicet, & infecta, & æterna, aut si de nihilo molitus est mundum, hoc & de creatore sentire cogitur, cui materiam subijcit in substantia mundi. Sed ex materia & ille fecisse debebit, eadem ratione occurrente illi quoq; deo, quæ opponeretur creatori, ut æque deo. Atque ita tres interim mihi deos numera Marcionis, factorem, & Locum, & Materiam. Proinde & creatorem in loco facit, utiq; eadē conditione censendo, & materiam ei subijcit, utiq; innatam & infectam, & hoc nomine æternam, ut domino amplius, & malum materiæ deputans, innatum innatæ, infectum infectæ, & æternum æternæ, quantum iam hic deū fecit. Habes igitur in superioribus tres substantias diuinitatis, in inferioribus quatuor. His cū accedunt & sui CHRISTI, alter qui apparuit sub Tiberio, alter qui à creatore promittitur, manifestam iam fraudē Marcioni patitur ab eis, qui duos illum deos inferre præsumunt, cum nouem assignet licet nesciens. Non comparente igitur mundo alio, sicut nec deo eius, cōsequens est ut duas species rerum, uisibilia & inuisibilia duobus autoribus deis diuidant, & ita suo deo inuisibilia defendant. Quis autē poterit inducere in animum nisi spiritus hæreticus, eius esse inuisibilia qui nihil uisibile præmiserit, quā eius qui uisibilia operatus, inuisibilia quoq; fidem fecerit: cum iustius multo sit aliquibus exemplarijs annuere quā nullis? Videbimus & Apostolus cui auctori inuisibilia deputet, cū & illum explorauerimus. Nunc enim cōmunibus plurimum sensibus, & argumētationibus iustis secuturæ scripturarum quoq; aduocationis fidem sternimus, confirmantes diuersitatem hanc uisibilium & inuisibilium à deo creatore deputandam, sicuti tota operatio eius ex diuersitatibus constat, ex corporalibus & incorporalibus, ex animalibus & inanimalibus, ex uocalibus & mutis, ex mobilibus & stac-
tuis,

*Al: *deo creatori.*

tiuis, ex genitalibus & sterilibus, ex aridis & siccis, ex calidis & frigidis. Sic & hominem ipsum diuersitas temperauit, tam in corpore quàm in sensu. Alia membra fortia, alia infirma: alia honesta, alia inhonesta: alia gemina, alia unica: alia comparia, alia disparia. Proinde & in sensu nunc læticia, nunc anxietas: nunc amor, nunc odium: nunc ira, nunc lenitas. Quod si ita est, ut æmula inter se conditionis uniuersitas, ista modulata sit, iam igitur & uisibilibus inuisibilia debentur, nō alteri auctori deputanda, quàm cui & æmula eorum ipsum creatorem diuersum notant, iubentem quæ prohibuit, & prohibentem quæ iussit, percutientem & sanantem. Cur in hac sola specie uniformē eum capiunt uisibilium solūmodo conditorem, quem proinde credendum sit, & uisibilia & inuisibilia condidisse, quemadmodū & uitam & mortem, & mala & pacem? Et utiq; si illa inuisibilia maiora sunt uisibilibus creaturis suo loco magnis, sic quoq; congruit eius esse maiora, cuius & magna, quia nec magna nedum maiora ei competant, cuius nec modica comparent. His compressi, erumpunt dicere: Sufficit unicum hoc opus deo nostro, quod hominem liberauit summa & præcipua bonitate sua, & omnibus locustis anteponenda. O deum maiorem, cuius tam magnum opus non potuit inueniri, quàm in homine dei minoris. Enimuero prius est ut probes eum esse per quem deum probari oportet, per opera tunc, deinde per beneficia. Primo enim quæritur an sit, & ita qualis sit. Alterum de operibus, alterum de beneficijs dei dinoscitur. Cæterum nō quia liberaffe dicitur hominem, ideo esse eum constat: sed si esse constituerit, tunc & liberaffe dicetur, ut & an liberauerit constet, quia potuerit & esse, & non liberaffe. Quomodo ergo quia liberaffe dicetur, etiam esse credetur, cum potuerit & esse, & non liberaffe? nunc in isto articulo ab ignoti dei quæstione deducta, satis constitit, tam nihil illum condidisse, quàm debuisse condidisse: uti cognosceretur ex operibus, quia si fuisset, cognosci debuisset. Et utiq; à primordio rerum, deum enim non decuisse latuisse: Regrediar necesse est ad originem quæstionis dei ignoti, ut cæteros quoq; ramulos eius excutiā. Primo enim quæri oportebit, qui postea se protulerit in noticiam, cur postea & non à primordio rerum: quibus utique necessarius, quā deus, & quidem melior quo necessarius latere non debuit. Non enim potest dici non fuisse aut materiā aut causam cognoscendi deum, cum & homo à primordio esset in seculo, cui nunc subuenit & malicia creatoris, aduersus quā ut bonus subuenit. Igitur aut ignorauit & causam & materiam suæ reuelationis necessariæ, aut dubitauit, aut nō potuit, aut noluit. Omnia hæc deo indigna maxime optimo. Sed & hūc locū alibi implebim⁹ exprobratiōe seræ reuelatiōis, sicut nunc sola demonstratiōe. Processerit age iā in noticiā quādo uoluit, quādo potuit, quādo hora fatalis aduenit: fortasse em̄ Anabibazon ei obstabat, aut aliqua malefica, aut Saturnus quadratus, aut Mars trigonus. Nam & Mathematici plurimū Marcionitæ, nec hoc erubescens de ipsis etiam stellis uiuere creatoris. Tractandum

Anabibazon, hoc est
ascendens.

dum & hic de reuelationis qualitate, an digne cognitus sit, ut constet an uere, & ita credatur esse quem digne cōstitit reuelatum. digna enim deo, probabunt deum. Nos definimus deum primo natura cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum. Natura ex operibus, doctrina ex prædicationibus. Sed cui nulla natura est, naturalia instrumenta nō suppetunt. Ergo uel prædicationibus reuelationem sui debuerat operari maxime aduersus eum reuelandus, qui & conditionis & prædicationis operibus tot actantis, uix tamen hominem fide impleuerat. Quomodo itaq; reuelatus est, si per humanā coniecturā negas deum aliās cognosci posse quā per semetipsum: nec tantum ad formam prouocans creatoris, uerum & ad cōditionem tam diuinæ magnitudinis quā humanæ mediocritatis: ne maior deo homo uideri possit, qui eum non ultro uolentem cognosci, suis uiribus quodam modo in publicum agnitionis extraxerit: cum humana mediocritas facilius deos fingere sibi norit, secundum totius æui experimenta, quā uerum sectari, quem natura iam intelligunt. Alioquin si sic homo deum cōmentabitur, quomodo Romulus Cōsum, & Tatiū Cloacinam, & Hostiliū Patuorem, & Metellus Alburnum, & quidam ante hoc tempus Antinuum, hoc alijs licebit: nos Marcionem nauderum nouimus, nō regem nec imperatorem. Imò, inquit Marcionita, deus noster, etsi non ab initio, etsi non per conditionem, sed per semetipsum reuelatus est, in CHRISTO IESU. Dabitur, & in CHRISTVM, liber de omni statu eius. Distingui enim materias oportet, quo plenius & ordinatius retractentur. Interim satis erit, ad præsentem gradum ita occurrere, ut ostendam CHRISTVM IESVM non alterius dei circulatorum quā creatoris. Et quidem paucis. Anno xv Tiberij CHRISTVS IESVS de cœlo manare dignatus est, spiritus salutaris Marcionis salutis, qui ita uoluit. Quoto quidem anno Antonini Maioris de Ponto suo exhalauerit, aula canicularis non curauimus inuestigare, de quo tamen constat, Antoninus hæreticus est, sub Pio impius. A Tiberio autem usq; ad Antoninum anni ferè C. xv. & dimidium anni cum dimidio mensis: tantundem temporis ponunt inter CHRISTVM & Marcionem. Cum igitur sub Antonino primus Marcion hunc deum induxerit, sicut probauimus, statim qui sapientis plana res est, præiudicant tempora quod sub Antonio primum processit, sub Tiberio nō processisse, id est deum Antonini, imperij Tiberiani non fuisse: atq; ita non à CHRISTO reuelatum, quem constat à Marcione primo prædicatum. Hoc nunc ut probem constare, quod superest ab ipsis aduersarijs sumam. Separatio legis & Euangelij, propriū & principale opus est Marcionis: nec poterunt negare discipuli eius quod in summo instrumento habent, quo deniq; inicianur & indicantur in hanc hæresim. Nam hæ sunt Antithesis Martionis, id est cōtrariæ oppositiones, quæ conantur discordiam cum lege cōmittere, ut ex diuersitate sententiarū utriusq; instrumenti, diuersitatem quoq; argumētentur deorum. Igitur cū ea separatio

Adrianum Imp. dei
signat.

Nēpe tertius liber
huius opis aduersus
Marcionem.

Quid si legas aula
canicularis. respon
det enī ei quod ante
dictū est, spiritus sa
lutaris.

Antitheses Marcio
nis.

ea separatio legis & Euangelij, ipsa sit, quæ alium deum Euangelij insinuauerit, aduersus deum legis, apparet. ante eam separationem deum in noticia non fuisse, qui ab argumēto separationis innotuit, atq; ita nō à CHRISTO reuelatum, qui fuit ante separationem, sed à Marcione cōmentatum, qui instituit separationem aduersus Euangelij legisq; pacem, quam retro illæsam & inconcussam ab apparentia CHRISTI usque ad audaciam Marcionis, illa utiq; ratio seruauit, quæ nō alium deum & legis & Euangelij tuebatur, præter creatorem, aduersus quem tanto post tempore separatio à Pontico immissa est. Huic expeditissimæ probationi defensio quoq; à nobis necessaria est, aduersus obstreperacula diuersæ partis. Aiūt enim Marcionem non tam innouasse regulā separatione legis & Euangelij, quā retro adulteratam recurasse. O CHRISTE patientissime domine, qui tot annis interuersionem prædicationis tuæ sustinuisti, donec tibi Marcion subueniret. Nam & ipsum Petrum cæterosque, columnas Apostolatus à Paulo *Columnæ apostolatus.* reprehensos opponunt, quod non recto pede incederent ad Euangelij ueritatem, ab illo certe Paulo qui adhuc in gratia rudis, trepidans deniq; ne in uacuum cucurrisset aut curreret, tunc primū cum antecessoribus Apostolis cōferebat. Igitur si feruēter adhuc ut Neophytus aduersus Iudaismū aliquid in cōuersatione reprehendendam existimauit, passiuum scilicet conuictum, postmodum & ipse usu omnibus omnia futurus ut omnes lucrarentur, Iudæis quasi Iudæus, & eis qui sub lege tanquam in lege, tu illam solius conuersationis placituræ postea accusatori suo reprehensionem, susceptam uis haberi etiam de prædicationis erga deum præuaricatione. Atquin de prædicationis unitate, quod supra legimus, dextras iunxerāt, & ipsa officij distributione de Euangelij societate condixerant: sicut & alibi, Siue ego, inquit, siue illi, sic prædicamus. Sed & si quosdam falsos fratres irrepsisse descripsit, qui uellent Galatas ad aliud Euangelium transferre, ipse demonstrat adulterium illud Euangelij non ad alterius dei & CHRISTI fidem transferendam, sed ad disciplinam legis conseruandā habuisse intentionem, deprehendens scilicet illos circūcisionem uindicantes, & obseruantes tempora, & dies, & menses, & annos Iudaicarum ceremoniarū, quas iam exclusas agnouisse debuerant, secundum innouatam dispositionē creatoris, olim de hoc prædicantis per prophetas suos, ut per Esaïam: Vetera transierunt, inquit, ecce noua quæ ego nunc facio. Et alibi: Et disponam testamentū, non quale disposui ad patres uestros, cū illos eduxissem de terra Aegypti. Sic & per Hieremiam: Renouate uobis nouamen nouum, & circumcidimini deo uestro, & circumcidimini præputia cordis uestri. Hanc ergo circūcisionem iam sistens Apostolus, & hoc nouamen: illas quoq; uetustates ceremoniarum dissuadebat, de quibus idem conditor earum quandoq; cessaturis profitebatur, per Osee: Et auertam omnes iucunditates eius, & dies festos eius, & Neomenias, & sabbata, & omnes ceremonias eius. Sic enim & per Esaïam:

o Neomenias

ECCLESIAE
APO
STO
LO
RVM.

Neomenias uestras & sabbata & diem magnum non sustineo, serias & ieiunium, & dies festos uestros, odit anima mea. Quod & si creator omnia hac iam pridem recusauerat, & Apostolus ea iam recusanda pronūciabat, ipsa Apostoli sententia consentanea decretis creatoris, probat non alium deū ab Apostolo prādicatū, quā cuius decreta cupiebat iā agnoscī, falsos & apostolos & fratres notans in hac causa, qui Euangelium CHRISTI creatoris transferrent, à nouitate prānunciata à creatore, ad uetustatem recusatam à creatore. Caterum si quā nouum deum prādicans, ueteris dei legem cupiebat excludere, quare de deo quidem nouo nihil prāscribit, sed de uetere lege solummodo: nisi quoniam fide manente in creatorem, sola lex eius concessare debebat: ut & Psalmus ille prācinuerat: Disrumpamus uincula à nobis eorum, & abijciamus eorū iugum à nobis: Ex quo scilicet tumultuatae sunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terrae & magistratus circumuenerunt in unum, aduersus dominum & aduersus CHRISTVM eius. Et utiq; si alius deus prādicaretur à Paulo, nulla disceptatio esset, seruandae legis, nec ne, non pertinētis scilicet ad dominum nouum, & æmulum legis. Ipsa enim dei nouitas atq; diuersitas abstulisset non modo quæstionem, ueteris & alienae legis, uerum omnem eius mentionem: Sed hic erat totus status quæstionis, quod cum idem deus legis in CHRISTO prādicaretur, legi eius derogaretur. Stabat igitur fides semper in creatore & CHRISTO eius, sed cōuersatio & disciplina nutabat. Nam & alij de idolothyto edendo, alij de mulierum uelamento, alij de nuptijs uel repudijs, nonnulli & de spe resurrectionis disceptabant, de deo nemo. Nam fuisset hac quoq; quæstio disceptata, & ipsa apud Apostolū inueniretur, uel quanto principalis. Quod si post Apostolorum tempora adulteriū ueritas passa est, circa dei regulam, ergo iam Apostolica traditio nihil passa est in tempore suo circa dei regulam, Et nō alia agnoscenda erit traditio Apostolorum, quā quæ hodie apud ipsorū ecclesias æditur. Nullam autem Apostolici census ecclesiam inuenias, quæ nō in creatore Christianizet. Aut si hæ erunt à primordio corruptæ, quæ erunt integræ: nimirum aduersariae creatoris. Exhibe ergo aliquam ex tuis Apostolici census, & obduxeris. Igitur cum omnibus modis constet alium deum in regula sacramenti istius non fuisse à CHRISTO usq; ad Marcionem quā creatorem, satis iam & probatio nostra munita est, qua ostendimus noticiam dei hæretice ex Euangelij & legis separatione cepisse, & definitio superior instructa est, non esse credendum deum quem homo de suis sensibus composuerit, nisi planè propheta id est nō de suis sensibus. Quod si Marcion poterit dici, debet etiam probari. Nihil retractare oportebat. hoc enim cuneo ueritatis, omnis extruditur hæresis, cum CHRISTVS non alterius dei quā creatoris circumlator ostēditur. Sed quomodo funditus euētur Antichristus, nisi cæteris quoq; iniectionibus eius elidendis locus detur, relaxata prāscriptionum defensio-

ne.

ne? Accedamus igitur iam hinc ad ipsam dei personam, uel potius umbrā & fantasma, secundum CHRISTVM ipsius, per idq; examinetur per quod creatori præfertur. Et utiq; erunt regulæ certæ ad examinandam dei bonitatem. Sed prius est ut inueniam illam & apprehendā, & ita ad regulas perducam. Cum enim circumspicio tempora, nusquam est, à primordio materialium, & in introitu causarū, cum quibus debuerat inueniri, exinde agens quo agi habuit. Erat enim iam mors, & aculeus mortis delictum, & ipsa malitia creatoris, aduersus quam subuenire deberet alterius dei bonitas. Primæ huic regulæ diuinæ bonitatis occurrens, si se naturalem probaret, statim succurrens ut causa ocepit. Omnia enim in deo naturalia, & ingenerata esse debebunt, ut sint æterna secundum statum ipsius, ne obuenientia & extranea reputentur, ac per hoc temporalia & æternitatis aliena, ita & bonitas perennis & iugis exigetur in deo, quæ in thesauris naturalium proprietatū reposita & parata antecederet causas & materias suas, & primam quamq; susciperet, non despiceret & destitueret si antecederat. Deniq; & hic non mihi quæram, cur non à primordio operata sit bonitas eius, quàm de ipso quæsiuimus, cur non à primordio sit reuelatus. Quid nī? Qui per bonitatem reuelari haberet, si qui fuisset. Non posse quid, deo non licet, nedum naturalibus suis fungi, quæ si continentur quo minus currant, naturalia nō erunt. & ocium enim sui natura nō nouit. Hinc censetur si agatur, Sic nec noluisse uidebitur exercere bonitatem interim naturæ nomine. Natura enim si non potest nolle, quæ si ita dirigit, ut si cessauerit non sit. Sed cessauit aliquando in deo Marcionis de opere bonitatis. Ergo non fuit naturalis bonitas, quæ potuit aliquando cessasse, quod naturalibus non licet. Et si non erit naturalis, iam nec æterna credenda, nec deo par, quia non æterna, dum non naturalis: quæ deniq; nullam sui perpetuitatem, aut de præterito constituat, aut de futuro repromittat. Nam & à primordio non fuit, & in finem sine dubio non erit. Potest enim & non esse quandoq; sicut non fuit aliquando. Igitur cum constet in primordio cessasse bonitatem dei, illius enim à primordio liberauit hominem, & uoluntate potius eam quàm infirmitate cessasse, iam uoluntas suppressæ bonitatis, finis inueniet malignitatis. Quid enim tam malignum quàm nolle prodesse cum possis? quàm utilitate cruciari, quàm iniuriam sinere: totum deniq; creatoris elogium in illum rescribetur, qui scituitas eius, bonitatis suæ mora iuuat. Nam in cuius manu est quid, ne fiat, eius iam deputatur cū iam sit. Homo damnatur in mortem ob unius arbutus delibationem, & exinde profiliunt delicta cum poenis, & pereunt iam omnes qui paradisi nullum cespitem norunt. Et hoc melior aliqui deus aut nescit aut sustinet? Sic ut ex hoc melior inueniretur, quanto creator deterior haberetur. Satis & in isto consilio maliciosus, qui & illum uoluit ^{one} raturum operationibus eius admisisset, seculum in uexatione detinuit. Quid de tali medico iudicabis, qui nutriet morbum mora præsidij, & periculum

*Leg. honoratū opes
rationibus eius admi
sisse, & seculum.*

extendat dilatione remedi, quo preciosius aut famosius curet. Talis & in deum Martionis dicenda sententia est, mali permisso rem, iniuriæ fauorem, gratiæ lenocinatorem, benignitatis præuaticatorem, quam non statim causæ suæ exhibuit. Planè si natura bonus, exhibiturus, & non accessione, si ingenio optimus & non disciplina, si ab æuo deus & non à Tiberio, imò (quod uerius) à Cerdone & Marcione. Tiberio nunc deus ille præstiterit, ut imperio eius diuina bonitas in terris dedicaretur. Aliam illi regulam prætendo, sicut naturalia ita rationalia esse in deo omnia. Exigo rationem bonitatis quia nec aliud quid bonum haberi liceat, quod non rationaliter bonum sit, nedum ut ipsa bonitas irrationalis deprehendatur. Facilius malum cui rationis aliquid affuerit, pro bono habebitur, quàm ut bonum ratione desertum non pro malo iudicetur. Nego rationalem bonitatem dei Marcionis, iam hoc primo quod in salutem processerit hominis alieni. Scio dicturos, atquin hæc esse principalem & perfectam bonitatem, cum sine ullo debito familiaritatis, in extraneos uoluntaria & libera effunditur, secundum quam inimicos quoque nostros & hoc nomine iam extraneos diligere iubeamur. Cum ergo non à primordio hominem respexit, à primordio extraneum cessando, præiudicauit, cum extraneo nihil sibi esse. Cæterum disciplinam diligendi extraneum uel inimicum, antecessit præceptum diligendi proximum tanquam seipsum. Quod etsi ex lege creatoris & tu quoque illud excipere debebis, ut à CHRISTO non destructum, sed potius extructum. Nam quo magis proximum diligas, diligere iuberis inimicum & extraneum. Exaggeratio est debite bonitatis, exactio indebitæ. Antecedit autem debita indebitam, ut principalis, ut dignior ministra & comite sua, id est indebita. Prior igitur cum prima bonitatis ratio sit, in rem suam exhiberi ex iustitia, secunda autem in alienam ex redundantia iustitiæ super Scribarum & Phariseorum, quale est secundam ei rationem referri, cui deficit prima, non habentis proprium hominem, ac per hoc quoque exigua? Porro exigua quæ suum non habuit, quomodo in alienum redundauit? Exhibere principalem rationem, & tunc uendicare sequentem. Nulla res sine ordine rationalis potest uendicari, tanto abest ut ratio ipsa in aliquo ordinem amittat. Sit nunc & à secundo gradu incipiens ratio bonitatis in extraneum scilicet, nec secundus illi gradus ratione constabit, alio modo destructus. Tunc enim rationalis habebitur uel secunda in extraneum bonitas, si sine iniuria eius operetur, cuius est res. Quamcumque bonitatem, iustitia prima efficit rationalem. Sic & in principali gradu rationalis erit, cum in rem suam exhibetur, si iusta sit. Sit & in extraneum rationalis uideri poterit, si non sit iniusta. Cæterum qualis bonitas quæ per iniuriam constat, & quidem pro extraneo? fortasse enim pro domestico aliquatenus rationalis habeatur bonitas iniuriosa, Pro extraneo uero, cui nec proba legitime deberetur, qua ratione tam iniusta rationalis defendetur? Quid enim iniustius, quid iniquius & improbius, quàm ita

Fort. *Exhibere rel.

ita alieno benefacere seruo, ut domino eripatur, ut alij uendicetur, ut aduersus caput domini subornetur? Et quidem quo indignius, in ipsa adhuc domo domini, de ipsius adhuc horreis uiuens, sub ipsius adhuc plagis tremens? Talis assertor etiam damnaretur in seculo, nedum plagiator. Non aliter deus Marcionis inrumpens in alienum mundum, eripiens deo hominem, patri filium, educatori alumnum, domino famulum, ut eum efficiat deo impium, patri irreligiosum, educatori ingratum, domino nequam. Oro te si rationalis bonitas talem facit, qualem faceret irrationalis? Non putem impudentiorem, quam qui in aliena aqua alij deo tingitur. Ad alienum coelum alij deo expanditur: in aliena terra alij deo sternitur: super alienum panem alij deo gratiarum actionibus fungitur: de alienis bonis ob alium deum nomine eleemosynæ & dilectionis operatur. Quis iste deus tam bonus, ut homo ab illo malus fiat: tam propitius, ut alium illi deum & dominum quidem faciat iratum? Sed deus sicut æternus & rationalis, ita opinor & perfectus in omnibus. Eritis enim perfecti quemadmodum pater uester qui in coelis est. Exhibe perfectam quoque bonitatem eius. Et si de imperfecta satis constat, quæ neque naturalis inuenitur, neque rationalis, nunc & alio ordine traducetur: nec iam imperfecta, imò & defecta exigua & exhausta, minor numero materiarum suarum, quæ nõ in omnibus exhibetur. Non enim omnes salui fiunt, sed pauciores omnibus & Iudæis & Christianis creatoris. Pluribus uero pereuntibus, quomodo perfecta defenditur bonitas ex maiore parte cessatrix, paucis aliqua, pluribus nulla, cedens perditioni, partiaria exitij? Quod si plures salui non erunt, erit iam non bonitas, sed malitia perfectior. Sicut enim bonitatis operatio est, quæ facit saluos, ita malignitatis quæ non facit saluos. Magis autem non faciens saluos, dum paucos facit, perfectior erit in non iuuando quam iuuando. Non poteris & in creatorem referre bonitatem, in omnes defectionem: Quem enim iudicem tenes, dispensatorem si forte bonitatis ostendis intelligendum, non profusorem, quod tuo uendicas, usque adeo hac sola eum præfers bonitate creatori, quam si solam proficitur & totam, nulli deesse debuerat. Sed nolo iam de parte maiore pereuntium, imperfectum bonitatis arguere deum Marcionis: sufficit ipsos qui saluos facit, imperfectæ salutis inuentos, imperfectam bonitatem eius ostendere: scilicet animatenus saluos, carne deperditos, quæ apud illum non resurgit. Vnde hæc dimidiatio salutis, nisi ex defectione bonitatis? Quid erat perfectæ bonitatis, quàm totum hominem redigere in salutem? Totum damnatum à creatore, totum à deo optimo allecctum? Quod si iam & caro tingitur apud illum, & caro de nuptijs tollitur, & caro in confessione nominis deseuitur, sed & si carni delicta reputatur, præcedit animæ reatus, & culpæ principatus animæ potius a describendis, cui caro ministri nomine occurrit. Carēs denique anima

o 3 caro;

Eucharistia.

*Debui uidetur su-
peresse.

caro, haecenus peccat. Ita & in hoc iniusta bonitas: & sic quoque imperfe-
cta, innocentiorē substantiam relinquens in exitium, obsequio non arbi-
trio delinquentem: cuius CHRISTVS etiam non induit ueritatem ut tuæ hæ-
resi uisum est, imaginem tamen eius subire dignatus est, ipsum quod men-
titus est illam aliquid ei debui debuisse. Quid est autē homo aliud quā
caro? Siquidem nomen hominis, materia corporalis, non animalis, ab au-
tore sortita est. Et fecit hominem deus, inquit, limum de terra, non animam,
anima enim de afflatu. Et factus est homo in animam uiuam. Quid, utiq;
qui de limo? Et posuit deus hominem in paradiso quod finxit, non quod
flauit. Qui caro nunc, non qui anima. Itaque si ita est quo ore contendes
perfectum bonitate titulum, quæ non iam à partitione speciali hominis li-
berandi defecit, sed à proprietate generali? Si plena est gratia, & solida mise-
ricordia quæ soli animæ salutaris est, plus præstat hæc uita, qua toti & inte-
gri fruimur. Cæterum ex parte resurgere, multari erit, non liberari. Erat &
illud perfectæ bonitatis, ut homo liberatus in fidem dei optimi, statim exi-
meretur de domicilio atq; dominatu dei sæui. At nunc & febricitas ó Mar-
cionita, & cæteros tribulos & spinas dolor carnis tuæ tibi edit, nec fulmini-
bus tantum, aut bellis, & pestibus, alijsque plagis creatoris, sed & scorpis
eius obiectus, in quo te putas liberatum de regno eius, cuius te mûstæ ad-
huc calcant? Si de futuro erutus es, cur non & de præsentis, ut perfecta est?
Alia est nostra conditio, apud autorem, apud iudicem, apud offensum
principem generis: Tu tantummodo bonum deum præfers, non potes au-
tem perfecte deum ostendere, à quo non perfecte liberaris. Quod attinet
ad bonitatis quæstionem, his lineis deduximus eam minime deo adæqua-
ri, ut neque ingentiam, neque rationalem, neque perfectam, sed & impro-
bam & iniustam, & ipso iam bonitatis nomine indignam, quod scilicet in
quantum deo congruat, in tantum deum non esse conueniat, qui de tali bo-
nitate etiam præferatur, nec de tali modo, uerum & sola. Iam enim & hoc
discuti par est, an deus de sola bonitate censendus sit, negatis cæteris ap-
pendicibus, sensibus & affectibus, quos Marcionitæ quidem à deo suo abi-
gunt in creatorem: nos uero & agnoscimus in creatore ut deo dignos. Et ex
hoc quoque negabimus deum, in quo non omnia quæ deo digna sint, con-
stent. Si aliquem de Epicuri schola deū, affectauit CHRISTI nomine titu-
lare, ut quod beatum & incorruptibile sit, neque sibi neque alijs molestias
præstet, Hanc enim sententiam ruminans Marcion, remouit ab illo seueri-
tates & iudiciarias uires: aut in totum immobilem & stupentem deum
concepisse debuerat, Et quid illi cum CHRISTO molesto & Iudæis
per doctrinam, & sibi per IESVM: aut & de cæteris motibus eum agno-
uisse, Et quid illi cum Epicuro, nec sibi nec Christianis necessario? Ecce enim
hoc ipso quod retro quietus, qui nec noticiam sui aliquo interim opere cu-
rauerit,

Deus de Epicuri
schola.

rauerit, post tantum cui senserit in hominis salutem, utique per uoluntatem, nonne concussibilis tunc fuit nouæ uoluntati, ut & cæteris motibus uideatur obnoxius? Quæ autem uoluntas sine concupiscentiæ stimulo est? Quis uolet, quod non concupiscet? Sed & cura accedet uoluntati: Quis enim uolet quod & concupiscet & non curauit? Igitur cum & uoluit & concupit in hominis salutem, iam & sibi & alijs negotium fecit, Epicuro nolente, consiliario Marcionis. Nam & aduersarium sibi constituit, ipsum illud, aduersus quod & uoluit & concupit & curauit, siue delictum, siue mortem, In primis ipsum arbitrum eorum, & dominum hominis creatorem. Porro nihil sine æmulatione decurret, quod sine aduersario non erit. Denique uolens & concupiscens, & curans hominem liberare, hoc ipso iam æmulatur, & eum à quo liberat, aduersus eum scilicet sibi liberaturus, cum de quibus liberat in alia liberaturus. Proinde enim æmulationi occurrant necesse est officiales suæ in ea quæ æmulatur, ira, discordia, odium, dedignatio, indigna bilis, nolentia, offensa. Hæc omnia si æmulationi assistunt, æmulatio autem liberando homini procurat: liberatio autem hominis operatio bonitatis est, non poterit ea bonitas sine suis dotibus, id est sine sensibus & affectibus per quod administratur aduersus creatorē sic quoque irrationalis præscribatur, si careat & sensibus & affectibus debitis. Hæc multo plenius defendemus in causa creatoris, in qua & exprobrantur. At hic sufficit peruersissimum deum ostendi, in ipso præconio solitariæ bonitatis, qua nolunt ei ascribere eiusmodi motus animi, quos in creatore reprehendunt. Si enim neque æmulatur, neque irascitur, neque damnat, neque uexat, utpote qui nec iudicem præstat, non inuenio quomodo illi disciplinarum ratio consistat, & quidem plenior. Quale est enim ut præcepta constituat non execraturus, ut delicta prohibeat non uindicaturus, quia non iudicaturus: extraneus scilicet ab omnibus sensibus seueritatis & animaduersionis. Cur enim prohibet admitti, quod non defendit admissum? cum multo rectius non prohibuisset quod defensurus non esset, quam ut non defenderet quod prohibuisset: imò & permisisse directo debuit, sine causa prohibitorus, non ut defensurus. Nam & nunc tacite permillum est, quod sine ultione prohibetur: Et utique non aliud prohibet admitti, quam quod non amat fieri. Stupidissimus ergo qui non offenditur facto, quod non amat fieri: quando offensa comes sit frustratæ uoluntatis. Aut si offenditur, debet irasci: si irascitur, debet ulcisci. Nam & ultio fructus est iræ: & ira debitum offensæ, & offensa ut dixi comes frustratæ uoluntatis. Sed non ulciscitur, ergo nec offenditur. Sed non offenditur, ergo nec læditur uoluntas eius cum sit quod fieri noluit: & sit iam delictum secundum uoluntatem eius, quia non sit aduersus uoluntatem, quod non lædit uoluntatem. Aut si hoc erit

diuinæ uirtutis siue bonitatis, nolle quidem fieri, & prohibere fieri, non mo-
 neri tamen si fiat: Dicimus iam motum esse illum qui noluit, & uane non
 moueri ad factum, qui motus sit ad non faciendum, quando noluit fieri.
**Fort. nōne ē iud.* Nolendo enim prohibuit: **non enim & iudicauit nolendo fieri, & idcirco*
 prohibendo. non faciendum enim iudicauit, & prohibendum pronuncia-
 uit. Ergo & ille iam iudicat, si indignū est deum iudicare, aut si eatenus di-
 gnū est deum iudicare, quā tantummodo nolit & prohibeat, non etiam
 defendat admissum. Atquin nihil deo tam indignum quā non exequi
 quod noluit, & prohibuit admitti. Primo quod qualicunque sententiæ suæ
 & legi, debeat uindictam in auctoritatem & obsequij necessitatem. Secun-
 do quia æmulum sit necesse est, quod noluit admitti, & nolendo prohibuit.
 Malo autem parcere deum, indignius sit, quā animaduertere. Et quidem
 deo optimo, qui non aliās plene bonus sit, nisi mali æmulus, uti boni amo-
 rem odio mali exerceat: ut boni tutelam expugnatione mali impleat. Sed
 iudicat planè malum nolendo, & damnat prohibendo: dimittit autem non
 uindicando, & absoluit non puniendo. O deum ueritatis præuaricatorem,
 sententiæ suæ circumscriptorem, timet damnare quod damnat, timet odisse
 quod non amat, factum finit quod fieri non finit, mauult ostendere quid
**Fort. bonitatis imaginaria disc.* nolit quā probare. Hoc erit **bonitatis imaginaria, disciplina, phantasma,*
 & ipsa transfunctoria præcepta, secura delicta. Audite peccatores, quicūq;
 nondum hoc estis ut esse possitis, deus melior inuentus est, qui nec offendi-
 tur, nec irascitur, nec ulciscitur, cui nullus ignis coquitur in gehenna, cui nul-
 lus dentium frendor horret in exterioribus tenebris, bonus tantum est. De-
 nique prohibet delinquere, sed literis solis. In uobis est si uelitis illi obse-
 quium subsignare, ut honorem deo habuisse uideamini: timorem enim
 non uult. Atque adeo se præferunt Marcionitæ, quod deum suum omni-
 no non timeant: malus autem, inquiunt, timebitur, bonus autem diligitur.
 Stulte, quem dominum appellas, regas timendum, cum hoc nomen pote-
 statis sit etiam timeridæ. At quomodo diliges, nisi timeas non diligere?
 Planè nec pater tuus est in quem competat & amor propter pietatem, & ti-
 mor propter potestatem: nec legitimus dominus ut diligas propter huma-
plagiarij. nitatem, & timeas propter disciplinam. Sic denique Plagiarij diliguntur,
 non etiam timentur. Non enim timebitur nisi iusta & ordinaria domina-
 tio: diligi autem potest etiam adultera. Sollicitatione enim constat, non au-
 toritate & adulatione, non potestate. Quid denique adulantius quā de-
 licta non exequi? Age itaque qui deum non times quasi bonum, quid
 nō in omnem libidinem ebullis, summum quod sciam fructum uitæ omni-
 bus qui deum non timent? Quid non frequentas tam solenneis uolu-
 ptates circumfurenteis, & caueæ sæuiantis & scenæ lasciuientis? Quid non
 & in persecutionibus statim oblata acerra animam negatione lucra-
 ris?

ris: Absit, inquis, absit. Ergo iam times delictum, & timendo probasti illum timeri, qui prohibet delictum. Aliud est si eadem dei tui peruersitate, quem non times obseruas, qua & ille quod non uindicat prohibet. Multo adhuc uanius cum interrogati quid fiet peccatori cuique dei illorum, respondent, abijci illum quasi ab oculis. Nonne & hoc iudicio agitur: iudicatur enim abijciendus & utique iudicio damnationis: nisi in salutem abijciatur peccator, ut & hoc deo optimo competat. Et quid erit abijci, nisi amittere id quod erat consecutus si non abijceretur: id est salutem. Ergo salutis in detrimentum abijciatur: & hoc decerni non poterit nisi ab irato, & offenso, & executore delicti, id est iudice. Exitus autem illi abiecto quis: ab igne inquirunt, creatoris deprehenditur. Adeo ne nullum habet elementum, uel in hanc causam prouisum, quo peccatores suos uel sine sauitia religet, ne illos dedat creatori: Quid tunc creator: Credo sulphurationem eis gehennam praeprauit ut blasphemis suis scilicet: nisi quod deus zelotes fortasse, an desertoribus aduersarij sui parcat: O deum usquequaque peruersum, ubique irrationalem, in omnibus uanum, atque ita neminem: Cuius non statum, non conditionem, non naturam, non ullum ordinem uideo consistere, iam nec ipsum fidei eius sacramentum. Cui enim rei baptisma quoque apud eum exigitur, si remissio delictorum est: Quomodo uidebitur delicta dimittere, qui non uidebitur retinere: Quia retineret, si iudicaret. Si absolutio mortis est, quomodo absolueret a morte, qui non deuinxit ad mortem: deuinxisset enim, si a primordio damnasset. Si regeneratio est hominis, quomodo regenerat qui non generauit: Iteratio enim non competit ei, a quo quid nec semel factum est. Si consecutio est spiritus sancti, quomodo spiritum attribuet, qui animam non prius contulit: quia suffectura est quodammodo spiritus anima. Signat igitur hominem nunquam apud se resignatum: Lauat hominem, nunquam apud se coinquinatum: & in hoc totum salutis sacramentum, carnem mergit exortem salutis: nec rusticus terram rigabit fructum non relaturam, nisi tam uanus, ut deus Marcionis, proinde cum tantam siue sarcinam siue gloriam infirmissimae aut indignissimae carni imponit sanctitatem. Quid dicam autem de disciplina uanitate, qua sanctificat substantiam sanctam: Quid autem onerat infirmam, aut exornat indignam: Quid non salute remunerat, quam onerat uel exornat: Quid fraudat mercedem operis, non *reprehendens carni salutem: * *Fort. rependens.* Quid & honorem sanctitatis in illa mori patitur: Non tingitur apud illum caro nisi uirgo, nisi uidua, nisi coelebs, nisi diuortio baptisma mercata, quasi non etiam Spadonibus ex nuptijs nata. Sine dubio ex damnatione coniugij, institutio ista constabit. Videamus an iusta, non quasi destructuri felicitatem sanctitatis, ut aliqui Nicolaitae assertores libidinis atque luxu, *Nicolaitae;* riae, sed qui sanctitatem sine nuptiarum damnatione nouerimus, & sectemur, & praeferramus, non ut malo bonum, sed ut bono melius. non enim proijcimus,

MA
TRI
MO
NI
VM.

Montanizat hic.

proijcimus, sed deponimus nuptias: nec præscribimus, sed suademus, sanctitatem seruantes, & bonum, & melius pro uiribus cuiusque sectando: Tunc deniq; coniugium exerte defendentes cum inimice accusatur, spurcitæ nomine, in destructionem creatoris, qui proinde coniugium pro rei honestate benedixit, in clementum generis humani, quemadmodum & uniuersum conditionis in integros & bonos usus. Non ideo autem & cibi damnabuntur, quia operosius exquisiti, in gulam cõmittunt, tunc, Nec uestitus ideo accusabuntur, quia præciosius comparati, in ambitionem tumescunt. Sic nec matrimonij res ideo despiciuntur, quia intemperantius diffusæ in luxuriam inardescunt. Multum differt inter causam & culpam, inter statum & excessum. Ita huiusmodi non institutio, sed exorbitatio reprobanda est, secundum censuram institutoris ipsius, cuius est, tam, Crescite & multiplicamini, quàm &, Non adulterabis, & uxorem proximi tui nõ concupisces, Morte punientis, & incestam sacrilegam atq; monstruosam in masculos & in pecudes libidinum insaniam. Sed & si nubendi iam modus ponitur, quem quidem apud nos spiritalis ratio Parædeto autore defendit, unum in fide matrimonium præscribens, eiusdem erit modum figere, qui modum aliquando diffuderatis colliget, qui sparsit: is cædet syluam, qui plantauit: is metet segetem, qui seminauit: is dicet, superest ut & qui uxores habent, sic sint quasi non habeant, cuius & retro fuit, Crescite & multiplicamini: eiusdem finis cuius & initium. Non tamen accusanda cæditur sylua, nec ut damnanda secatur seges, sed ut tempori suo parens. Sic & connubij res non ut mala, securem & falcem admittit sanctitatis, sed ut matura, defungi ut ipsi sanctitati reseruata, cui cædendo præstaret esse. Vnde iam dicam deum Marcionis, cum matrimonium ut malum & impudicitæ negotium reprobatur, aduersus ipsam facere sanctitatem, cui uidetur studere. Materiam enim eius eradit. Quia si nuptiæ non erunt, sanctitas nulla est. Vacat enim abstinentiæ testimoniũ, cum licentia eripitur, quoniam ita quædam in diuersis probantur. Sicut & uirtus in infirmitate perficitur, sic & abstinentia nubendi in facultate dinoscitur. Quis deniq; abstinens dicetur, sublato eo à quo abstinendum est? Quæ temperantia gulæ in fame? quæ ambitionis repudiatio in egestate? quæ libidinis infrenatio in castratione? Iam uero sementem generis humani compescere totum, nescio an hoc quoq; optimo deo cõgruat. Quomodo enim saluum hominem uolet, quem uetat nasci, de quo nascitur auferendo? quomodo habebit in quo bonitatem suam signet, quem esse nõ patitur? Quomodo diligit, cuius originem non amat? Timet forsitan redundantiam solis, ne laboret plures liberandæ, ne multos faciat hæreticos, ne generosiores habeat Marcionitas ex Marcionitis. Non erit humanior duricia Pharaonis nascentiũ enecatrix, nam ille animas adimit, hic non dat. Ille aufert à uita, hic non admittit in uitam. Nihil apud ambos de homicidio differt. sub utroq; homo interficitur, sub altero iam æditus, sub altero ædendus.

Gratus

Gratus esses ó dee hæretice, si isles in dispositionem creatoris, quod marem & foeminam miscuit, utiq; enim & Marcion tuus ex nuptijs natus est. Satis hæc de deo Marcionis, quæ & definitiones unicæ diuinitatis, & conditiones statum eius omnino non esse confirmantes, sed & totius opusculi series in hoc utiq; succedit. Proinde si cui minus quid uidemur egisse, speret reservatum suo tempore, sicut & ipsarum scripturarû examinatione, quibus Marcion utitur.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS
MARCIONEM, LIBRI PRIMI, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SECVN
DI ADVERSVS MARCIONEM,
PER BEAT. RHENANVM.

VENA MODVM primo libro deum Marcionis esse non posse ut
lidissimis argumentis comprobauit, sic hoc secundo quicquid unquam
à deo patre & creatore factum est, sapientissime factû demonstrat, pro
inde præter hunc non alium credendum. Atque in ipso quidẽ libri ue/
stibulo curiositatis quosdam notat, qui humanæ conditionis obliti ma/
gno supercilio de diuinis censuram peragunt, Marcionitarum temeritatem taxans.
Mox exorsus institutam disputationem, creatoris bonitatem probat non nuperam
esse, sed æternam. Quod dum facit creationem hominis & mundi recenset, & de le/
ge cõmeminit quam hominĩ deus præscripsit. Quoniam autem in hac re uersantes
hæretici, urgere solebant orthodoxos, Cur deus passus sit hominem labi, quando bo/
nus est, quando futuri præcius, quando prohibere potuit, alioqui non omnipotens
auditurus, ad hanc quæstionem argute respondet, materiam liberi arbitrij elegantissi/
me explicans, & ostendens bonitatem dei semper cum ratione conspirare: proinde ob/
grauitatem, patientiam ac fidem dei decuisse, ut homo sibi liber relinqueretur. Non
erant segnes in excogitandis argumentis aguerarij pietatis, sic obijciẽtes, Si est affla/
tus dei anima, aliquo modo hominis peccatum ad deum pertingit. Hoc iaculum de/
pellit ea dexteritate, qua deum mox uindicat immunem à flagitio diabolicæ sedu/
ctionis, quo deum hæretici aspergebant, ut conditorem. Ibi de præstantia angelicæ
naturæ, ex literis arcanis. Post hæc ostendit donec diuinũ præceptum homo præ/
uaricaretur, deum tantum bonum fuisse, post uero iudicem & seuerum, Item nihil
bonum quod iniustum, ut bonum omne quod iustum, itaq; iustitiam bonitati diui/
næ coæternam existere, Ad hæc, timorem iudicij salutem afferre, subinferes iustitiam
esse plenitudinem ac perfectionem diuinitatis. Exponit obiter quo sensu deus malo
rum conditor dicatur. Et mox argute colligit, Si quis bene rem expendat, iustitiam
esse, quæ primum seueritas uideatur, quod hæc sit iustitiæ debitum. Nec exprobari
posse iudici quæ accidunt iudici, uacantia & ipsa culpa sicut & iudex. Quo loco quo/
rundam stultæ obiectioni respondens, de affectibus humanis & diuinis, sed suo mo/
do & ex nostra comparatione, nonnihil differere cogitur. Sub hæc de doctrinis, disci/
plinis,

plinis, præceptis & consilijs creatoris disputaturus, ut deo dignis & bonitati cõsentaneis, à scelere primum excusât Aegypti direptionem ab Hebraeis factam. Deinde refellit aliquot Antitheseis de arcæ circumlatione, de aëneo serpētis simulachro, de sacrificijs, de reprobatione quorundam probatorum, & approbatione reproborum, de poenitentia diuina, de Adæ & Abelis ignorantia, de descensu dei, de iuramento, & demum de CHRISTI indignitatibus quas sponte suscepit, postremo Antithesibus Marcionis, Antitheseis alias opponit, malo nodo (quod aiunt) malum quærens cuneum, & ineptijs ineptias refellens. Porro Marcion opus ædiderat Antitheses inscriptum, hoc est pugnantes inuicem positiones, quo conabatur legem ab Euangelio separare, & duos indicare deos, sed diuersos, ueteris instrumenti læuum, noui mitem. Aduersus id Antitheseon opus, hos quinque libros ueluti quandam aciem Tertullianus dirigite ne quis hic tantum putet contra illas agi. De hoc in principio quarti libri plura reperies.

Q. SEPTIMI FLOREN

TIS TERTULLIANI, AD

VERSUS MARCIONEM

LIBER SECVNDVS.

CCASI reformandi opusculi huius, cui quid acciderit, primo libello præfati sum⁹, hoc quoque contulit nobis, uti duobus dijs aduersus Marcionem retractandis, suū cuique titulum & uolumen distingueremus pro materia diuisione, alterum deum definiētes omnino non esse, alterum defendentes digne deum esse: quatenus ita Pontico placuit, alterum inducere, alterum excludere. Non enim poterat ædificare mendacium sine demolitione ueritatis: Aliud subruere necesse habuit, ut quod uellet extrueret. Sic ædificat, qui propria paratura caret. Oportuerat autem in hoc solum disceptasse, quod nemo sit deus ille qui creatori superducitur, ut falso deo depulso, regulis certis & unicam & perfectam præscribentibus diuinitatem, nihil iam quæreretur in deum uerum: quem quanto constaret esse, sic quoque dum alium esse non constat, tanto qualemcumque sine controversia haberi deceret, adorandum potius quàm iudicandum, & demercendum magis quàm retractandum, uel quàm timendum ob seueritatē. Quid enim amplius homini necessarium, quàm cura in deum uerum, in quem (ut ita dixerim) inciderat, quia alius deus non erat. At nunc negotium patitur, deus omnipotens, dominus, & conditor uniuersitatis. Ideo tantum opinor, quia à primordio notus est, quia nunquam latuit, quia semper illuxit, etiam ante Romulam ipsum, nedum ante Tiberium, nisi quod solis hæreticis cognitus non est, qui ei negotium faciunt: Propterea alium deum existimantes

manentes præsumendum, quia quem constat esse ^{*reprehendendum} magis possunt quàm negare, de arbitrio sensus sui pensitantes deum aliqui, proinde atque si cæcus uel fluitantibus oculis, ideo alium solem præsumere uelit mitiorem & salubriorem, quia quem uideat non uidet. Vnicus sol est, o homo, qui mundum hunc temperat, & quando non putas optimus & utilis, & cum tibi acrior & infestior uel etiam sordidior atq; corruptior, rationi tamen suæ par est. Eam tu si perspicere non uales, iam nec illius alterius solis, si qui fuisset, radios sustinere potuisses, utique maioris. Nam qui in inferiorem deum cæcutis, quid in sublimiorem? Quin potius infirmitati tuæ, parcas, nec in periculum extenderis, habens deum certum, & indubitatum, & hoc ipso satis uisum, cum id primum conspexeris eum esse, quæ non scias nisi ex parte qua uoluit ipse. Sed deum quidem ut sciens non negas, ut ne sciens retractas: imò & accusas quasi sciens, quem si scires nō accusares, imò nec retractares: reddens nomen illi, negas substantiam nominis, id est magnitudinis, quæ deus dicitur, nō tantam eam agnoscens, quantam si homo omnifariam nosse potuisset, magnitudo non esset. Ipse iam Apostolus prospiciens hæretica corda. Quis inquit, cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? aut ad quem consultauit, aut uiam intellectus & scientiæ quis demonstrauit ei? Cui & Apostolus contradicit, O profundum diuinarum & sophiæ dei, ut inuestigabilia iudicia eius, utiq; dei iudicis: Et inuestigabiles uia eius, utiq; intellectus & scientiæ, quas ei nemo mōstrauit, nisi forte isti censores diuinitatis, dicentes, Sic non debuit deus: & sic magis debuit: quasi cognoscat aliquis quæ sint in deo, nisi spiritus dei. Mundi autem habentes spiritum, non agnoscetes insipientiam dei, per sapientiam deū, consultiores sibi uidentur deo, Quoniam sicut sapientia mundi stulticia est penes deum, ita & sapientia dei stulticia est penes mundum. Sed nos scimus stultum dei sapientius hominibus, & inualidum dei ualidius hominibus. Et ita deus tunc maxime magnus, cum homini pusillus, & tunc maxime optimus cum homini non bonus. Et tunc maxime unus, cum homini duo aut plures. Quod si à primordio homo animalis non recipiens quæ sunt spiritus, stulticiam existimauit dei legem, ut quam obseruare neglexit, ideoq; non habendo fidem etiam quod uidebatur habere, ademptum est illi, paradisi gratia, & familiaritas dei, per quā omnia dei cognouisset, si obediisset, quid mirum si redhibitus materiæ suæ, & in ergastulum terræ laborandæ relegatus, in ipso opere prono & deuexo ad terram, usurpatum ex illa spiritū mundi uniuerso generi suo tradidit, dūtaxat animali & hæretico nō recipienti quæ sunt dei? Aut quis dubitabit ipsum illud Adæ delictum hæresim pronunciare, quod per ^{*lectionem} suæ potius quàm diuinæ sententiæ admisit, nisi quod Adam nuncq; figulo suo dixit, non prudenter desinxisti me: confessus est seductionem, non occultauit seductricem: rudis adhuc hæreticus fuit, Non obaudiit: non tamen blasphemauit creatorem.

p nec

*Fort. sic leg. effe
reprehendere.

* Leg. electionem.

nec reprehendit auctore, quē à primordio sui & bonū & optimū inuenerat, **Fort. sibi.* & ipse si forte iudicē fecerat à primordio. Igitur oportebit ineūtes examinationē in deū notū, si quaeritur in qua conditione sit notus, ab operibus eius incipere, quæ priora sunt homine, ut statim cū ipso comperta bonitas eius, & exinde constituta atq; præscripta, aliquem sensum suggerat nobis intelligendi, qualiter sequēs rerum ordinatio euaferit. Possunt autē discipuli Marcionis recognoscentes bonitatem dei nostri, dignam quoq; deo agnoscere per eosdem titulos, per quos indignā ostendimus in deo illorum. Iam hoc ipso quod materia est agnitionis suæ, non apud aliū inuenit, sed de suo sibi fecit. Prima deniq; bonitas creatoris, qua se deus noluit in æternum latere, id est non esse aliquid cui deus cognosceretur. Quid enim tam bonū quàm noticia & fructus dei: nam etsi nondum apparebat, hoc bonum esse, quia nondum erat quicquam cui appareret, sed deus præciebat quid boni apparitūrum esset: & ideo in suam summam cōmisit bonitatem, apparituri boni negociatricem, non utiq; repentinam nec obuenticiæ bonitatis, nec prouocatiuæ animationis, quasi exinde censendā quo cœpit operari. Si enim ipse constituit initium, exinde quo cœpit operari, non habuit initium ipsa cum fecit. Initio autem facto, ab ea etiā ratio temporum nata est, utpote quibus distinguēdis & notandis, sidera & luminaria cœlestia disposita sunt. Erunt enim, inquit, in tempora, & menses, & annos. Ergo nec tempus habuit, ante tempus, quæ fecit tempus, sicut nec initium ante initiū, quæ cōstituit initiū. Atq; ita carēs & ordine initij, & modo tēporis, de immensa & interminabili ætate censebitur: nec poterit repētina uel obuenticia & puocatitia reputari, non habens unde reputetur, id est aliquā temporis speciē, sed æterna & deo ingenerita, & perpetua præsumenda, ac per hoc deo digna, suffundens iam hinc bonitatem dei Marcionis, non dico initij & temporibus, sed ipsa malitia creatoris posteriorem, si tamē malitiā potuit à bonitate cōmittere. Igitur cum cognoscendo deo hominem prospexisset bonitas dei ipsius, etiam hoc præconio suo addidit, quod prius domicilium homini commentata est, aliā quam postmodum molem maximam, postmodum & maiorem, ut in magna tanquam in minore proluderet atq; proficeret, & ita de bono dei, id est de magno ad optimum quoq; eius, id est ad maius habitaculum promoueretur. Adhibet operi bono optimum etiam ministrum, sermonem suum. Eructauit, inquit, cor meum uerbum, sermonem optimum. Agnoscat hinc primum fructum optimū utiq; optimæ arboris: Marcion imperitissimus, rusticus quidem in malam, bonam inseruit: sed nō ualebit, blasphemix sarculus, arescet cum suo artifice, & ita se bonæ arboris natura testabitur. Aspicce ad summā, qualia sermo fructificauerit, Et dixit deus, fiat: & factum est, & uidit deus quia bonum, non quasi nesciens bonum, nisi uideret, sed quia bonum, ideo uidens, honorans, & cōsignans, & dispungens bonitatem operum dignatione conspectus. Sic & benedicebat quæ benefaciebat, ut tibi totus deus

tus deus cōmendaretur bonus, & dicere & facere. Maledicere adhuc sermo nō norat, quia nec malefacere. Videbimus causas quæ hoc quoq; à deo exegerunt. Interim mundus ex bonis omnibus constitit, satis præmonstrans, quantum boni pararetur illi, cui præparabatur hoc totum. Quis deniq; dignus incolere dei opera, quàm ipsius imago & similitudo? Eam quoq; bonitas & quidem operantior operata est, non imperiali uerbo, sed familiari manu, etiam uerbo blandiēte præmissa, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: bonitas dixit, bonitas finxit de limo, in tantam substantiam carnis ex una materia, tot qualitatibus extructam, Bonitas inflavit, in animam non mortuam, sed uiuam, Bonitas præfecit uniuersis fruendis atq; regnandis, etiam cognominandis, Bonitas amplius delicias adiecit homini, ut quanq; totius orbis possidens in amcenioribus moraretur, translatus in paradysum, iam tunc de mundo in ecclesiam. Eadem bonitas & adiutorium prospexit, ne quid non boni: Non est enim, inquit, bonum, solum esse hominem. Sciebat illi sexum Mariæ, & deinceps ecclesiæ profuturum. Sed & quam arguis legem, quam in controuersias torques, bonitas erōgauit, consulens homini quo deo adhæreret, ne non tam liber quàm abiectus uideretur æquandus famulis suis, cæteris animalibus solutis à deo & ex fastidio liberis, sed ut solus homo gloriaretur, quod solus dignus fuisset, qui legē à deo sumeret, utq; animal intellectus rationale & scientiæ capax, ipsa quoque libertate rationali contineretur, ei subiectus qui subiecerat illi omnia. Cuius legis obseruandæ consilium, bonitas pariter ascripsit: Quæ die autem ederitis, morte moriemini. Benignissime enim demonstrauit exitum transgressionis, ne ignorantia periculi negligentiam iuuaret obsequij. Porro si legis imponendæ ratio præcessit, sequebatur etiam obseruandæ: ut poena transgressionis ascriberetur, quam tamē euenire noluit, qui ante prædixit. Agnosce igitur bonitatem dei nostri interim, uel hucusq; ex operibus bonis, ex benedictionibus bonis, ex indulgentijs, ex prouidentijs, ex legibus, & præmunitionibus bonis & benignis. Iam hinc ad quæstiones omnes, cānes, quos foras Apostolus expellit, latrantes in deum ueritatis. Hæc sunt argumentationum ossa quæ obroditis. Si deus bonus, & præscius futuri, & auertendi mali potens, cur hominem & quidem imaginē & similitudinem suam, imò & substantiam suam, per animæ scilicet censum, passus est labi de obsequio legis in mortē, circūuentum à diabolo? Si enim & bonus, qui euenire tale quid nollit, & præscius qui euenturū nō ignoraret, & potēs qui depellere ualeret, nullo modo euenisset, quod sub his tribus conditionibus diuinæ maiestatis euenire non posset. Quod si euenit, absolutum est è contrario deum neq; bonum credendum, neq; præscium, neq; potentem. Siquidem in quantum nihil tale euenisset, si talis deus, id est bonus & præscius & potens: in tantum ideo uenit, quia non talis deus. Ad hæc prius est istas species in creatore defendere quæ in dubium uocantur, bonitatem dico &

*Fort. euenit.

præscientiam & potentiam. Nec immorabor huic articulo præeunte definitione etiam ipsius CHRISTI, Ex operibus ineundæ probationis. Opera creatoris, utrumque testantur, & bonitatem eius qua bona, sicut ostendimus, & *Bonitas.* potentia qua tanta, & quidem ex nihilo. Nam & si ex aliqua materia, ut quidam uolunt, hoc ipso tamen ex nihilo dum non id fuerunt quod sunt. Postremo uel sic magna dum bona, uel sic deus potens dum omnia ipsius, unde & omnipotens. De præscientia uero quid dicam, quæ tantos habet testes, *Potentia.* quantos fecit prophetas? Quanquam quis præsciētiae titulus in omnium autore, qua uniuersa utique disponendo præscit, & præsciendo disposuit certe ipsam transgressionem, quam nisi præcisset, nec cautionem eius delegasset sub metu mortis. Igitur si & fuerunt in deo istæ facultates, præ quibus nihil mali euenire homini aut potuisset aut debuisset, & nihilominus euenit: uideamus & hominis conditionem, ne per illam potius eueniret, *Præscientia.* quod per deum euenire non potuit. Liberum & sui arbitrii & suæ potestatis inuenio hominem à deo institutum, nullam magis imaginem & similitudinem dei in illo animaduertens, quàm eiusmodi status formam. Neque enim facie & corporalibus lineis tam uarijs in genere humano ad uniformem deum expressus est, sed in ea substantia quam ab ipso deo traxit, id est animam, ad formam dei spondentis, & arbitrii sui libertate, & potestate signatus est. Hunc statum eius confirmauit etiam ipsa lex, tunc à deo posita. Non enim poneretur lex ei, qui non haberet obsequium debitum legi in sua potestate: nec rursus comminatio mortis transgressioni adscribere tur, si non & contemptus legis in arbitrii libertatem homini deputeretur. Sic & in posteris legibus creatoris, inuenias proponētis ante hominem, bonum & malum, uitam & mortem. Sed nec aliàs totum ordinem disciplinæ per præcepta dispositum, auocâre deo & minante, exhortante, nisi & ad obsequium & ad contemptum, libero & uoluntario homini. Sed quoniam ex hoc iam intelligimus eos struētes liberam hominis potestatem arbitrii sui, ut quod ei euenit, non deo sed ipsi debeat exprobrari, ne & tu hinc iam opponas, non ita illum institui debuisse, si libertas & potestas arbitrii exitiosa futura esset, hoc quoque prius defendā, ita institui debuisse, quo fortius commendem, & ita institutū & digne deo institutum, potiore ostensa ea causa, quæ ita fecit institui. Bonitas dei & ratio eius, huic quoque instituto patrocinabuntur, in omnibus conspirantes apud deum nostrum. Nec ratio enim sine bonitate ratio est, nec bonitas sine ratione bonitas, nisi forte penes deū Martionis, irrationaliter bonū, sicut ostendimus. Oportebat deum cognosci bonum, hoc utique & rationale. Oportebat dignū aliquid esse, quod deū cognosceret. Quid tam dignum prospici posset, quàm imago dei & similitudo? Et hoc bonum sine dubio & rationale. Oportebat igitur imaginem & similitudinem dei, liberi arbitrii & suæ potestatis institui, in qua hoc ipsum imago & similitudo dei deputeretur: Arbitrii scilicet libertas & potestas, in quam

quam rem ea substantia homini accommodata est, quæ huius status esset, afflatus dei utique liberi & suæ potestatis. Sed & aliâs, quale erat ut totius mundi possidens homo, non in primis animi sui possessione regnaret, aliorum dominus sui famulus. Habes igitur & bonitatem dei agnoscere, ex dignatione, & rationem ex dispositione. Sola nunc bonitas deputetur, quæ tantum homini largita sit, id est arbitrii libertatem. Aliud sibi ratio defendat in eiusmodi institutionem. Nam bonus natura deus solus. Qui enim quod est sine initio habet, non institutione habet illud, sed natura. Homo autem qui totus ex institutione est, habens initium, cum initio sortitus esset formam qua esset atque ita non natura in bonum dispositus est, sed institutione, non suum habens bonus esse, quia non natura in bonum dispositus est, sed institutione, secundum institutorem bonum, scilicet bonorum conditorem. Ut ergo bonum iam suum haberet homo, emancipatum sibi à deo, & fieret proprietas iam boni in homine, & quodammodo naturæ de institutione ascripta est illi, quasi libripense mancipati à deo boni, libertas & potestas arbitrii: quæ efficeret bonum ut proprium iam sponte præstari ab homine, quoniam & hoc ratio bonitatis exigeret uoluntarie exercendæ, ex libertate scilicet arbitrii non fauente, institutionis non seruiente ut ita demum bonus consisteret homo, si secundum institutionem quidem, sed ex uoluntate iam bonus inueniretur, quasi de proprietate naturæ: proinde ut & contra malum. Nam & illud utique deus providebat, ut fortior homo prætenderet, liber scilicet & suæ potestatis, quia si caperet hoc iure, ut bonum quoque, non uoluntate abiret sed necessitate, usurpabilis etiam malo futurus esset ex infirmitate seruiti, proinde & malo sicut bono famulus. Tota ergo libertas arbitrii in utramque partem concessa est illi, ut sui dominus constanter occurreret, & bono sponte seruando, & malo sponte uitando, quoniam & aliâs positum hominem sub iudicio dei, oportebat iustum illud efficere de arbitrii sui meritis, liberi scilicet. Cæterum nec boni nec mali merces iure pensaretur ei, qui aut bonus aut malus necessitate fuisset inuentus, non uoluntate. In hoc & lex constituta est, non excludens sed probans libertatem de obsequio sponte præstando, uel transgressionem sponte committenda, ita in utrumque exitum libertas patuit arbitrii. Igitur si & bonitas & ratio dei, inuenitur circa libertatem arbitrii concessam homini, non oportet omissa prima definitione bonitatis atque rationis, quæ ante omnem tractatum constituenda est, post factis præiudicare, non ita deum instituere debuisse, qui aliter quam deo deceret euasit, sed dispecto quia ita debuerit instituere, saluo eo quod dispectum est, cætera explorare. Cæterum facile est offendentes statim in hominis ruinam, antequam conditionem eius inspexerint, in autorem referre quod accidit, quia nec auctoris examinata sit ratio. Denique & bonitas dei à primordio operum perspecta, persuadebit nihil à deo mali euenire potuisse: Et libertas hominis recogitata se potius ream ostendit, quod ipsa commisit. Hæc

definitione omnia deo salua sunt, & natura bonitatis, & ratio dispositionis, & præscientiæ & potentiæ copia. Exigere tamen à deo debes & grauitatem summam, & fidem præcipuam in omni institutione eius, & delinas quærere an deo nolente potuerit quid euenire. Tenens enim grauitatem & fidem dei boni, sed rationalibus institutionibus uindicandas, nec illud miraberis quod deus non intercesserit aduersus ea quæ noluit euenire ut conseruaret ea quæ uoluit. Si enim semel homini permiserat arbitrii libertatem & potestatem, & digne permiserat, sicut ostendimus, utique fruendas eas ex ipsa institutionis autoritate permiserat, fruendas autem quantum in ipso, secundum ipsum, id est secundum deum, id est in bonum. Quis enim aduersus se permittet aliquid? Quantum uero in homine secundum motus libertatis ipsius. Quis enim non hoc præstat ei cui quid semel frui præstat, ut pro animo & arbitrio suo fruatur? Igitur consequens erat uti deus secederet à libertate, semel concessa homini, id est contineret in ipso & præscientiam & præpotentiam suam, per quas intercessisse potuisset, quominus homo male libertate sua frui aggressus, in periculum laberetur. Si enim intercessisset, rescidisset arbitrii libertatem, quam ratione & bonitate permiserat. Denique puta intercessisse, puta rescidisse illum arbitrii libertatem, dum reuocat ab arbore, dum ipsum circumscriptorem colubrum à congressu foeminae arcet, nonne exclamaret Marcion, O dominum futilem, instabilem, infidelem, rescindentem quæ instituit? Cur permiserat liberum arbitrium, si intercedit? Cur intercedit, si permisit. Eligat ubi semetipsum erroris notet, institutione an in rescissione. Nonne tunc magis deceptus ex impræscientia futuri uideretur cum obstitisset, & quod quasi ignorans quomodo euasurum esset indulserat, quis non diceret? Sed & si præscierat male hominem institutione sua usurum, quid tam dignum deo, quam grauitas, quam fides institutionum qualiumcunque? Vidisset homo si non bene depinxisset, quod bene acceperat, ipse legi reus fuisset, cui obsequi nolisset, non ut legislator ipse fraudem legi suæ faceret non sinendo præscriptum eius impleri. Hæc dignissime peroraturus in creatorem, si libero arbitrio hominis ex prouidentia & potetia, quas exigis, obstitisset, nunc tibi insusurra pro creatore & grauitatem & patientiam & fidem, institutionibus suis functo ut & rationalibus & bonis. Neque enim ad uiuendum solummodo produxerat hominem, ut non ad recte uiuendum, in respectu scilicet dei legisque eius. Igitur uiuere quidem illi ipse præstiterat, facto in animam uiuam. Recte uero uiuere demandarat, admonito in legis obsequium. Ita non in mortem institutum hominem probat, qui nunc cupit in uitam restitutum, malens peccatoris poenitentiam quam mortem. Igitur sicut deus homini uitæ statum induxit, ita homo sibi mortis statum attraxit. Et hoc non per infirmitatem, sicuti nec per ignorantiam, ne quid auctori imputaretur. Nam & si angelus qui seduxit, sed liber & suæ potestatis qui seductus est, sed ima

go &

Fort. *expunxisset
uel depunxisset.

go & similitudo dei, fortior angelo, sed afflatus dei generosior spiritu materiali quo angeli constiterunt. Qui facit, inquit, spiritus angelos, & apparitores flammam ignis. Quia nec uniuersitatem homini subiecisset infirmo dominandi, & non potiori angelis, quibus nihil tale subiecit: sic nec legis pondus imposuisset, si grauis lex inualido sustinendi: nec quem excusabilem sciret nomine imbecillitatis, cum definitione mortis conuenisset. Postremo non libertate nec potestate arbitrij fecisset infirmum, sed potius defectione earum. Atque adeo eundem hominem, eandem substantiam animæ, eundem Adæ statum, eandem arbitrij libertas & potestas, uictorem efficit hodie de eodem diabolo, cum secundum obsequium legum eius administratur. Quoquo tamen, inquis, modo substantia creatoris delicti capax inuenitur, cum afflatus dei, id est anima in homine deliquit. Nec potest non ad originalem summam referri corruptio portionis. Ad hoc interpretanda erit qualitas animæ. In primis tenendum quod Græca scriptura signauit, afflatum nominans, non spiritum. Quidam enim de Græco interpretantes, non recogitata differentia, nec curata proprietate uerborum, pro afflato spiritum ponunt, & dant hæreticis occasionem spiritum dei delicto infusandi, id est ipsum deum: & usurpata iam quaestio est. Intellige itaque afflatum minorem spiritum esse, & si de spiritu accidit, ut aurulam eius, non tamen spiritum. nam & aura uento rarior: etsi de uento aura, non tamen uentus aura. Capit etiam imaginem spiritus dicere flatum. nam & ideo homo imago dei, id est spiritus: deus enim spiritus. Imago ergo spiritus, afflatus. Porro imago ueritati non usquequaque adæquabitur. Aliud est enim secundum ueritatem esse, aliud ipsam ueritatem esse. Sic & afflatus cum imago sit spiritus, non potest ita imaginem dei comparare, ut quia ueritas, id est spiritus, id est deus sine delicto est, ideo & afflatus, id est imago non debuerit admisisse delictum. In hoc erit imago minor ueritate, & afflatus spiritu inferior, habens illas utique lineas dei, quæ immortalis anima, quæ libera & sui arbitrij, quæ præcisa plerumque, quæ rationalis, capax intellectus & scientiæ, tamen & in his imago, & non usque ad ipsam uim diuinitatis. Sic nec usque ad integritatem à delicto: quia hoc soli deo cedit, id est ueritati, & hoc solum imagini non licet. Sicut enim imago cum omnes lineas exprimat ueritatis, ut tamen ipsa caret, non habens motum: ita & anima imago spiritus, solam uim eius exprimere non ualuit, id est non delinquendi felicitatem. Cæterum non esset anima sed spiritus, nec homo qui animam sortitus est, sed deus. Et aliàs autem non omne quod dei erit, deus habebitur, ut ex postules deum, & afflatum, id est uacuum à delicto, quia dei sit afflatus. Nec tu enim si in tibiam flaueris, hominem tibiam feceris, quanquam de anima tua flaueris. Sicut & deus de spiritu suo. Denique cum manifeste scriptura dicat, flasse deum in faciem hominis, & factum hominem in animam suam, non in spiritum

uiuificatorem, separauit eam à conditione factoris. Opus enim aliud sit necesse est ab artifice, id est inferius artifice. Nec urceus enim factus à figulo ipse erit figulus, ita nec afflatus factus à spiritu, ideo erit spiritus, ipsum quod anima uocitatus est flatus. Vide etiam ne de afflatus conditione transferit in aliquam diminutiorem qualitatem. Ergo, inquis, dedisti animæ infirmitatem supra negatam. Planè cum illam exigis deo parem, id est delicti immunem, dico infirmam. Cum uero ad angelum prouocatur, formiorem defendam necesse est dominum uniuersitatis, cui iam angeli administrant. Qui etiam angelos iudicaturus est, si in dei lege constiterit, quod in primordio noluit. hoc ipsum ergo potuit afflatus dei admittere: potuit, sed non debuit. Potuisse enim habuit per substantiæ exilitatem, qua afflatus non spiritus: non debuisse autem per arbitrii potestatem, qua liber non seruus, assistente amplius demonstratione non delinquendi sub comminatione moriendi, qua substrueretur substantiæ exilitas, & regeretur sententiæ libertas. Itaque non per illud iam uideri potest anima deliquisse, quod illi cum deo affine est, id est per afflatum, sed per illud quod substantiæ accessit, id est per liberum arbitrium, à deo quidem rationaliter attributum, ab homine uero quâ uoluit agitatam. Quod si ita se habent, omnis iam dei dispositio de mali exprobratione purgatur. Libertas enim arbitrii non ei culpam suam respuit à quo data est, sed à quo non ut debuit administrata est. Quod denique malum describes creatori? Si delictum hominis, non erit dei quod est hominis, nec idem habendus est delicti autor, qui inuenitur interdictor, imò & condemnator. Si mors malum, nec mors comminatori suo, sed contemptori faciet inuidiam, ut autori. Contemnendo enim eam fecit, non utique futuram si non contempsisset. Sed & si non ab homine in diabolum transcriperis mali elogium, ut instinctorem delicti, uti sic quoque in creatorem dirigas culpam, ut in autorem diaboli, qui fecit angelos spiritus: ergo quod factus à deo est, id est angelus, id erit eius qui fecit. Quod autem factus à deo non est, id est diabolus, id est delator, superest ut ipse sese fecerit deferendo deo & quidē falsum, primo quod deus illos ex omni ligno edere uetuisset, dehinc quasi morituri non essent si edissent, tertio quasi deus illis inuidisset diuinitatem. Vnde igitur malitia mendacii & fallaciæ in homines, & infamiæ in deum? à deo utique non, qui & angelum ex forma operum bonorum instituit bonum. Denique sapientissimus omnium æditur, antequam diabolus, nisi malum est sapientia. Et si euoluas Ezechielis prophetiam, facile animaduertes tam institutione bonum angelum illum, quam sponte corruptum: in personam enim principis Sor, ad diabolum pronūciatur. Et factus est sermo domini ad me dicens: Fili hominis sume planctum super principem Sor, & dices: Hæc dicit dominus, Tu es resignaculum similitudinis, qui scilicet integritatem imaginis & similitudinis resignaueris corona decoris (hoc ut eminentissimo angelorum, ut archangelo, ut sapientissimo omnium) in delictis paradisi

paradisi dei tui natus es. Illic enim ubi deus in secunda animalium figuræ formatione angelos fecerat, lapidem optimum indutus est, Sardium, Topazium, Smaragdum, Carbunculum, Sapphirum, Iaspem, Ligurium, Achiatem, Amethystum, Chrysolitum, Berillum, Onychinum, & auro replesti thesauri tuae & thesauros tuos. Ex qua die conditus es, cum Cherubin posui te in monte sancto dei, fuisti in medio lapidum igneorum, fuisti inuituperabilis in diebus tuis ex qua die conditus es, donec inuentæ sunt læsuræ tuæ de multitudine negotiationis tuæ. Promas tuas replesti, & dereliquisti. & cætera, quæ ad sugillationem angelî, non ad illius principis, proprie pertinere manifestum est, eo quod nemo hominum in paradiso dei natus sit, ne ipse quidem Adam, translatus potius illuc, nec cum Cherubin positus in monte sancto dei, id est in sublimitate cœlesti, de qua Satan dominus quoque decidisse testatur: nec inter lapides igneos demoratus, inter gementes siderum ardentium radios, unde etiam quasi fulgur deiectus est Satan. Sed ipse autor delicti in persona peccatoris uiri denotabatur, retro quidem inuituperabilis à die conditionis suæ, à deo in bonum conditus, ut à bono conditore inuituperabilium conditionum, & ex cultus omni gloria angelica, & apud deum constitutus quæ bonus apud bonum: postea uero à semetipso translatus in malum. Ex quo enim, inquit, apparuerunt læsuræ tuæ, illi eas reputans, quibus scilicet læsit hominem electum à dei obsequio, & ex illo deliquit, ex quo delictum seminavit, atque ita exinde negotiationis, id est malitiæ suæ multitudinem exercuit delictorum scilicet & censuum, non minus & ipse liberi arbitrii institutus, ut spiritus. Nihil enim deus proximum sibi non libertate eiusmodi ordinasset. Quæ tamen & prædamnatio testatur, ab institutionis forma libidine propria conceptæ ultro malitiæ exorbitasse, & commeatum operationibus eius admetiendo rationem bonitatis suæ egit: eodem consilio differens extinctionem diaboli, quo hominis restitutionem. Certamini enim dedit spatium, ut & homo eadem arbitrii libertate elideret inimicum quæ succederet illi, probans suam non dei culpam: & ita salutem digne per uictoriam recuperaret, & diabolus amarius puniretur, ab eo quem eliserat ante, deuictus: & deus tanto magis bonus inueniretur, sustinens hominem gloriosorem in paradysum ad licentiam decerpendam arboris uitæ iam de uita regressurum. Igitur usque ad delictum hominis deus à primordio tantum bonus, exinde iudex & seuerus, & quod Marcionitæ uolunt, saeuus: Statim mulier in doloribus parere, & uiro seruire damnatur, sed quæ ante sine ulla contristatione per benedictionem incrementum generis audierat, crescite tantum & multiplicamini: sed quæ in adiutorium masculo, non in seruitium fuerat destinata. Statim & terra maledicta, sed ante benedicta. Statim tribuli & spinæ, sed ante foenum & herbae & arborum fructuosa. Statim sudor & labor panis, sed ante ex omni ligno uictus immunis, & alimenta secunda. Exinde homo ad terram, sed ante de terra. Exinde ad mortem, sed ante ad uitam.

Exinde

Fort. *posterior
seueritas.

Fort. *aut & eam.

Exinde in scortis uestibus, sed ante sine scrupulo nudus. Ita prior bonitas dei secundum naturam, *seuerior posteritas secundum causam. Illa ingenita, hæc accedens. Illa propria, hæc accommodata. Illa ædita, hæc adhibita. Nec natura enim inoperatam debuit continuisse bonitatem, nec causa dissimularam euasisse seueritatem. Alteram sibi, alteram rei deus præstitit. Incipe nunc etiam iudicis statum ut ad finem mali arguere, qui idcirco alium deum somniasisti solummodo bonum, quia non potes iudicem: quanquã & illum ut iudicem ostendimus. Aut si non iudicem, ceterum peruersum ac uanum disciplinæ non uindicandæ, id est, non iudicandæ constitutorem. non reprobas autem deum iudicem, qui non iudicem deum probas. Ipsam sine dubio iniustitiam accusare debebis, quæ iudicem præstat. *aut det eam in species malitiæ deputare, id est iniustitiam in titulos bonitatis ascribere. Nunc enim iustitia malum, si iniustitia bonum. Porro cum cogeris iniustitiam de pessimis pronunciare, eodem iugo urgeris iustitiam de optimis censere. Nihil enim æmulum mali non bonum, sicut & boni æmulum nihil non malum. Igitur quanto malum iniustitia, tanto bonum iustitia. Nec species solummodo, sed tutela reputanda bonitatis: quia bonitas nisi iustitia regatur ut iusta sit, non erit bonitas si iniusta sit. Nihil enim bonum quod iniustum. bonum autem omne, quod iustum. Ita si societas & conspiratio bonitatis atque iustitiæ, separatione earum non potes carere, quo ore constitues diuersitatem duorum deorum in separatione seorsum deputans deum bonum, & seorsum deum iustum? Illic consistit bonum ubi & iustum. A primordio denique creator tam bonus, quam & iustus, pariter utrumque processit. bonitas eius operata est mundum: iustitia modulata est. Quæ etiam dum mundum iudicauit ex bonis faciendum, quia cum bonitatis consilio iudicauit, iustitiæ opus est, quod inter lucem & tenebras separatio pronuntiata est, inter diem & noctem, inter cælum & terram, inter aquam superiorem & inferiorem, inter maris cetum & aridæ molem, inter luminaria maiora & minora, diurna atque nocturna, inter marem & foeminam, & inter arborem agnitionis mortis & uitæ, inter orbem & paradisum, inter aquigena & terrigena animalia. Omnia ut bonitas concepit, ita iustitia distinxit. totum hoc iudicato, dispositum & ordinatum est. Omnis situs, habitus elementorum, effectus, motus, status, ortus, occasus singulorum, iudicia sunt creatoris, ne putes eum exinde iudicem definiendum quo malum coepit, atque ita iustitiam de causa mali offusces. His equam modis ostendimus eam cum auctrice omnium bonitate prodisse, ut & ipsam ingenitam deo & naturalem nec obuentitiam deputandam, quæ in domino inuenta sit arbitratrice operum eius. At enim ut malum postea erupit, atque inde iam coepit bonitas dei cum aduersario agere, aliud quoque negotium eadem illa iustitia dei nacta est: iam secundum aduersionem dirigendæ bonitatis, ut se possit à libertate eius, qua & ultro deus bonus pro meritis cuiusque pensetur, dignis offeratur, indignis denegetur, ingratum auferatur, proinde omnibus æmulis uindice.

Ita

Ita omne hoc iustitiæ opus puratio bonitatis est, quod iudicando damnat, quod damnando punit, quod ut dicitis fauit, utique bono non malo, proficit. Denique timor iudicii ad bonum, non ad malum confert. Non enim sufficebat bonum per semetipsum commendari, iam sub aduersario laborans. Nam & si commendabile per semetipsum, non tamen & conseruabile quia expugnabile iam per aduersarium, nisi uis aliqua præesset timendi, quæ bonum etiam nolentes appetere & custodire compelleret. Cæterum tot illecebris mali expugnantibus bonum, quis illud appeteret quod impune contemneret? Quis custodiret quod sine periculo amitteret? Legis mali uiam latam & multo frequentiore, nonne omnes illaberentur, si nihil in illa timeretur? Horremus terribiles minas creatoris, & uix à malo auellimur. Quid si nihil minaretur? Hanc iustitiam malum dices, quæ malo non fauet? Hanc bonum negabis, quæ bono non prospicit? Qualem oportet deum uelles? qualem malles? Expediret sub quo delicta gauderent, cui diabolus illuderet: illum bonum iudicares deum, qui hominem posset magis malum facere, securitate delicti? Quis boni autor, nisi qui & exactor? Proinde quis mali extraneus, nisi qui & inimicus? Quis inimicus, nisi qui & expugnator? Quis expugnator, nisi qui & punitor? Sic totus deus bonus est, dum pro bono omnia est. Sic denique omnipotens, quia & iuuandi & lædendi potens. Minus est, tantummodo prodesse, quia non aliud quid possit cum prodesse: de eiusmodi qua fiducia bonum sperare, si hoc solum potest: quomodo innocentiae mercedem secter, si non & nocentiae speciem? diffidam necesse est, ne nec alteram partem remuneretur, qui utramque non ualuit. usque adeo iustitia etiam plenitudo est diuinitatis ipsius, exhibens deum perfectum, & patrem & dominum: Patrem, clementia: dominum, disciplina. Patrem, potestate blanda: dominum, seuera. Patrem, diligendum pie: dominum, timendum necessarie. Diligendum, quia malit misericordiam quam sacrificium, & timendum quia nolit peccatum, diligendum quia malit poenitentiam peccatoris quam mortem, & timendum quia nolit peccatores sui iam non poenitentes. Ideo lex utrumque definit, diliges deum & timebis deum. Aliud obsecutori proposuit, aliud exorbitatori. Ad omnia tibi occurrit deus, id est percutiens sed & sanans, mortificans sed & uiuificans, humilians sed & sublimans. Condens mala, sed & pacem faciens, ut etiam & hic respondeam hæreticis. Ecce enim, inquiunt, ipse se conditorem profitetur malorum, dicens: Ego sum qui condo mala. Amplexi enim uocabuli communionem, duas malorum species in ambiguitate turbantem, quia mala dicuntur & delicta & supplicia, passim uolunt eum conditorem intelligi malorum, ut malitiæ autor renunciatur. Nos autem adhibita distinctione utriusque formæ, separatis malis delictis & malis supplicijs, malis culpæ, & malis poenæ, suum cuique parti definimus autorem. Malorum quidem peccati & culpæ diabolus, Malorum uero supplicij & poenæ deum creatorem: ut illa pars malitiæ deputetur, ista iustitiæ mala condentis iudicia aduersus

Alis* quam prodesse?

Iustitia:

uersus mala delicti. De his ergo creator profitetur malis quæ congruunt iudici. Quæ quidem illis mala sunt quibus rependuntur. Cæterum suo nomine bona quæ iusta, & bonorum defensoria, & delictorum inimica. Atque in hoc ordine deo digna. Aut proba ea iniusta, ut probes malitiæ deputanda, id est iniustitiæ mala: quia si iustitiæ erunt, iam mala non erunt, sed bona, malis tantummodo mala, quibus etiam directo bona pro malis damnantur. Constituit igitur iniuste hominem diuinæ legis uoluntarium contemptorem id retulisse quo noluit caruisse: iniuste malitiam æui illius imbribus, dehinc & ignibus cælam: iniuste Aegyptum foedissimam, superstitiosam, amplius hostis populi conflictatricem, decemplici castigatione percussam. Indurat cor Pharaonis, & meruerat in exitum subministrari, qui iam negauerat deum, qui iam legatos eius toties superbus excusserat, qui iam populo laborem operis adiecerat: postremo quæ Aegyptius, olim deo reus fuerat gentilis idololatriæ, ibi & Crocodilum citius colens quàm deum uiuum. Impedit & ipsum populum, sed ingratum. Immisit & pueris urfos, sed irreuerentibus in prophetam. Iustitiæ ergo primo iudicis despice, cuius si ratio constiterit, tunc & seueritas & per quæ seueritas decurrit, rationi & iustitiæ reputabuntur. Ac ne pluribus immoremur, asserite causas cæteras quoque ut sententias condemnetis: excusate delicta, ut iudicia reprobetis. Nolite reprehendere iudicem, sed reuincite malum iudicem. Nam & patrum delicta de filiis exigebat: duritia populi talia remedia compulerat, ut uel posteritatibus suis prospicientes, legi diuinæ obedirent. Quis enim non magis filiorum salutem, quàm suam curet? Sed & si benedictio patrum semini quoque eorum destinabatur, sine ullo adhuc merito eius, cur non & reatus patrum in filios quoque redundaret? Sicut gratia, ita & offensa: ut per totum genus, & gratia decurreret, & offensa, saluo eo quod postea decerni habebat, non dicturos acidam uuam patres manducasse, & filiorum dentes obstupuisse, id est non sumpturum patrem delictum filij, nec filium delictum patris, sed unumquemque delicti sui reum futurum: ut post duritiæ populi, duritia legis edomita, iustitia iam non genus, sed personas iudicaret. Quamquam si Euangelium ueritatis accipias, ad quos pertineat sententia reddentis in filios patrum delicta, cognosces, ad illos scilicet qui hanc ultro sibi sententiam fuerant itrogaturi, Sanguis illius super capita nostra & filiorum nostrorum. Hac itaque omnis prouidentia dei censuit, quod iam audierat. Bona igitur & seueritas quia iusta, si bonus iudex, id est iustus. Item cætera bona per quæ opus bonum currit bonæ seueritatis, siue ira, siue æmulatio, siue sæuitia. Debita enim omnia hæc sunt seueritati, sicut seueritas debitum est iustitiæ. Vindicanda erat procacitas ætatis uerecundiam debentis. Atque ita non poterunt iudici exprobari, quæ iudici accedunt, carentia & ipsa culpa sicut iudex. Quid enim si medicum quidem dicas esse debere, Ferramentum uero eius accuset, quod secant tonsuram & amputent, & constrictent, quando sine instrumento artis medicus esse non possit?

Sed

Sed accusa male secantem, importune amputantē, temere inurentem, atque ita ferramēta quoq; eius ut mala ministeria reprehende. Proinde est enim cum deum quidem iudicem admittis, eos uero motus & sensus per quos iudicat destruis. Deū nos à prophetis & à CHRISTO, non à philosophis nec ab Epicuro erudimur, qui credimus deum etiam in terris egisse & humani habitus humilitatē suscepisse, ex causa humanæ salutis, longe sumus à sententia eorum qui nolunt deum curare quicquam. Inde uenit ad hæreticos quoq; definitio eiusmodi, Si deus irascitur & æmulatur, & extollitur, & exacerbatur: ergo & corrumpetur, ergo & morietur. Bene autem quod Christianum est, etiam mortuum deum credere, & tamen uiuentem in æuo æuorum. Stultissimi qui de humanis diuina præiudicant, ut quomodo in homine corruptoriæ conditionis habetur huiusmodi passiones, idcirco & in deo eiusdem status existimentur. Discerne substantias, & suos eis distribue sensus, tam diuersos quàm substantiæ exigunt, licet uocabulis communicare uideantur. Nam & dexteram, & oculos, & pedes dei legimus, nec ideo tamen humanis comparabuntur, quia de appellatione sociantur. Quanta erit diuersitas diuini corporis & humani sub eisdem nominibus membrorum, tanta erit & animi ^{Fort. *diuini.} diuinitas, & humani differentia sub eisdem licet uocabulis sensuum; quos tam corruptorios efficit in homine corruptibilitas substantiæ humanæ, quàm incorruptorios in deo efficit incorruptibilitas substantiæ diuinæ. Certe deum confiteris creatorem? Certe, inquis. Quomodo ergo in deo humanum aliquid existimas, & nō diuinum omne? Quem deum non negas, confiteris non humanum. Siquidem deum confitendo, præiudicasti utiq; illum ab omni humanarum conditionum qualitate diuersum. Porro cum pariter agnoscas hominem à deo inflatum in animā uiuam, nō deum ab homine, satis peruersum est ut in deo potius humana constituas, quàm in homine diuina, & hominis imagine deum imbuas potius, quàm dei hominē. Et hæc ergo imago censenda est dei in homine, quod eosdem motus & sensus habeat humanus animus, quos & deus, licet non taleis qualeis deus. Pro substantia enim & status eorum & exitus distant. Denique contrarios eorum sensus lenitatem dico, patientiam, misericordiam, ipsamque matricem earum bonitatem, cur diuina præsumitis? Nec tamen perfecte ea obtinemus, quia solus deus perfectus. ita & illas species prædico, & exasperationeis non tã feliciter patimur, quia solus deus de incorruptibilitatis proprietate felix. Irascetur enim, sed non exacerbabitur, sed non periditabitur, movebitur sed non euertetur. Omnia necesse est adhibeat propter omnia, tot sensus, quot & causas, Et iram propter scelestos, & bilem propter ingratos, & æmulationem propter superbos, & quicquid non expedit malis. Sic & misericordiam propter errantes, & patientiam propter non respicientes, & præstantiam propter merentes, & quicquid bonis opus est. Quæ omnia patitur suo more, quo eum pati condecet, propter quem homo eadem pati

q tur æque

tur æque suo more. Hæc ita dispecta totum ordinem dei iudicis operariū, & (ut dignius dixerim) protectorem catholicæ & summæ illius bonitatis ostendunt, quam semotam à iudiciarijs sensibus, & in suo statu puram, nolunt Marcionitæ in eodem deo agnoscere, placentē super bonos & malos, & solem suum oriri facientē super iustos & iniustos: quod alius deus omnino non præstat. Nam & si hoc quoq; testimonium CHRISTI in creatorem, Marcion de Euangelio eradere ausus est, sed ipse mundus inscriptus est, & omni à cōscientia legitur: & erit hæc ipsa patientia creatoris in iudiciū Marcionis, illa patientia quæ expectat pœnitentiā potius peccatoris, quàm mortem, & māluit misericordiam quàm sacrificium, auertens iam destinatum exitium Niniuitis, & largiens spatium uitæ Ezechie lachrymis, & restituens statum regni Babylonis tyranno pœnitentia functo: Illam dico misericordiam, quæ & filium Saulis moriturum, ex deuotione populi cōcessit, & Dauid delicta in domū Vriæ confessum, uenia liberauit: & ipsum Israël toties restituit, quoties iudicauit: toties refouit, quoties & increpuit. Non solum igitur iudicem aspiciens, conuertere & ad optimi exempla, notans cum ulciscitur, considera cum indulget, repende austeritati lenitatem: cum utrumq; conueneris in creatore, inuenies in eo & illud propter quem alterum deum credis. Veni deniq; ad inspectionem doctrinarum, disciplinarum, præceptorum, consiliorumq; eius. Dices forsitan, hæc etiam humanis legibus determinaris. Sed ante Lycurgos & Solonas omneis, Moyse & deus. Nulla posteritas non à primordijs accipit. Tamen non à tuo deo didicit creator meus præscribere, Non occides, non adulterabis, non furaberis, non falsum testimonium dices, alienum non concupisces, Honora patrē & matrem, & diliges proximum tuum ut teipsum. Ad hæc innocentie, pudicitie, & iustitie, & pietatis, principalia consulta: accedunt etiam humanitatis præscripta, cum septimo quoq; anno seruitia libertate soluuntur: cum eodem tempore agro parcitur egenis cedendo locum: boui etiam terenti uincula oris remittuntur ad fructum præsentis laboris, quo facilius in pecudibus præmeditata humanitas, in hominum refrigeria erudiretur. Sed quæ potius legis bona defendam, quàm quæ hæresis cōcupit, ut talionis definitionem, oculum pro oculo, dentem pro dente, & liuorē pro liuore repetentis? Non enim iniuriæ mutuo exercendæ licentiam sapit, sed in totum cohibendæ uolentiae prospicit, ut quia durissimo & infideli in deum populo longum uel etiam incredibile uideretur à deo expectare defensionem, edicendam postea per prophetam: Mihi defensionem, & ego defendam dicit dominus: interim cōmissio iniuriæ metu uicis statim occurrentis repastinaretur: & licentia retributionis, prohibitio esset prouocatiōis, ut sic improbitas æstuata cessaret, dum secunda permessa, prima terretur: & prima deterrita, nec secunda cōmittitur, quæ & aliās faciliior timor talionis per eundē saporem passionis. Nihil amarius, quàm id ipsam pati, quod feceris alijs. Et si lex aliquid tibi detrahit, & im-

munda

munda pronūciat animalia, quæ aliquando benedicta sunt, consilium exercendæ continentiæ intellege, & frenos impositos illi gulæ agnosce, quæ cum panem ederet angelorum, cucumeres & pepones Aegyptiorū desiderabat. Agnosce simul & comitibus gulæ, libidini scilicet atq; luxuriæ prospectum, quæ ferè uentris castigatione frigescunt. Manducauerat enim populus & biberat, & surrexerat ludere: proinde ut & pecuniæ ardor restringeret ex parte qua de uictus necessitate causatur, preciosorum ciborum ambitio detracta est. Postremo ut facilius homo ad ieiunandū deo formaretur, paucis & nō gloriosis escis assuefactus, & nihil de lautioribus esuriturus. Reprehēdendus sanè creator, quod cibos potius populo suo abstulit, quàm in gratioribus Marcionitis. Sacrificiorū quoq; onera, & operationum & oblationū negociosas scrupulositates nemo reprehendat, quasi deus talia sibi proprie desiderauerit, qui tam manifeste exclamat, Quo mihi multitudinem sacrificiorum uestrorum? Et quis exquisiuit ista de manibus uestris? sed illam dei industriam sentiat quæ populum prouum in idololatriam & transgressionem, eiusmodi officijs religioni suæ uoluit astringere, quibus superstitio seculi agebatur, ut ab ea auocaret illos, sibi iubens fieri quasi desideranti ne simulachris faciendis delinqueret. Sed & in ipsis commercijs uitæ & conuersationis humanæ domi ac foris, adusq; curam uasculorum omnifariā distinxit, ut istis legalibus disciplinis occurrentibus ubiq; ne ulli momenta uacarent à dei respectu. Quid enim faceret beatū hominē, quàm in lege domini uolūtas eius, & in lege domini meditabitur die ac nocte? Quam legē non duritia promulgauit auctoris, sed ratio summæ benignitatis populi potius duritiam edomātis, & rudem obsequio fidem operosis officijs dedolantis, ut nihil de arcanis attingam ^{*significantis legis spiritalis scilicet & propheti-} cæ, & in omnibus penè argumētis figuratæ. Sufficit enim in præsentī si simpliciter hominē deo obligabat, ut nemo eam reprobare debeat, nisi cui non placet deo deseruire. Ad hoc beneficium non onus legis adiuuandum, sed etiā prophetas eadem bonitas dei ordinauit docentes deo digna, auferre nequitias de anima, discere benefacere, exquirere iudicium, iudicare pupillo, & iustificare uiduam, diligere quæstiones, fugere improborū contactum, dimittere cōflictam integram, dissipare scripturam iniustam, infringere panem esurienti, ut tectum non habentem inducere in domum tuam, nudum si uideris contegere, & domesticos seminis tui non despicere, compescere linguam à malo, & labia ne loquātur dolum, declinare à malo & facere bonum, quærere pacem & sectari eam: irasci & non delinquere, id est in ira non perseverare, siue sæuire: non abire in concilium impiorum, nec stare in uia peccatorum, nec in cathedra pestilentium sedere, Sed ubi? Vide quàm bonum & iucundum habitare fratres in unum, meditantes die ac nocte in lege domini. Quia bonum scilicet fidere in deum, quàm fidere in hominē: & sperare in deum, quàm sperare in hominem. Qualis enim apud deū mer

ces hominibus: & erit tanquam lignum quod plantatum est iuxta exitus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo: Et folium eius non decidet, & omnia quaecumque faciet prosperabuntur illi: Innocens autem & purus corde, qui non accipiet in uanum nomen dei, & non iurauit ad proximum suum in dolo, iste accipiet benedictionem à domino, & misericordiam à deo saluatore suo. Oculi enim domini super timentes eum, sperantes in misericordiam ipsius, ad deliberandas animas eorum de morte, utique aeterna, & nutriendos eos in fame, utique uitae aeternae. Multae enim pressurae iustorum, & ex omnibus liberauit eos dominus. Honorabilis mors in conspectu domini sanctorum eius. Dominus custodiuit omnia ossa eorum, & non comminuetur. Redemit dominus animas seruorum suorum. Pauca ista de tantis scripturis creatoris intulimus, & nihil puto iam ad testimonium dei optimi deesse, quod satis & praecepta bonitatis, & promissa consignant. Sed enim saepe isti, quorum figura, illud quoque pisculentum de cibis lex recusauit, ut translationem sui sentiunt, tenebras hinc blasphemiae interuomunt, atque ita intentionem uniuscuiusque iam proximam dispargunt, iactando & asseuerando ea quae relucens bonitatem creatoris insulcent. Sed & per istas caligines, sequemur nequitiam, & in lucem extrahemus ingenia tenebrarum, obijcientia creatori uel maxime fraudem illam & rapinam auri & argenti, mandata ab illo Hebraeis in Aegyptios. Age infelicissime haeretice, te ipsum expostulo arbitrum, cognosce in utramque gentem prius, & ita de autore praecepti iudicabis. Reposcunt Aegyptii de Hebraeis uasa aurea & argentea, contra Hebraei mutuas petitiones instituunt, allegantes sibi quoque eorundem patrum nomine, ex eodem scripturae instrumento, mercedes restitui oportere illius operariae seruitutis, pro laterinis deductis, pro ciuitatibus & uillis aedificatis. Quid iudicabis optimi dei elector? Hebraeos fraudem agnoscere debere, an Aegyptios compensationem? Nam & aiunt ita actum per legatos utrumque Aegyptiorum quidem repetentium uasa, ludaeorum uero reposcentium operas suas: & tamen has iustitia renunciauerunt sibi Aegyptii. Hodie aduersus Marcionitas amplius allegant Hebraei, negantes compensationi satis

*Fort. *si sexcentorum,* esse, quantumuis illud auri & argenti, *sexcentorum milium operae per tot annos uel singulis nummis diurnis aestimentur. quae autem pars maior repetendum uasa, an incolentium uillas & urbes? Querela ergo maior Aegyptiorum, an gratia Hebraeorum? ut solo iniuriarum iudicio Hebraei Aegyptios reppererent, liberi homines in ergastulum subacti, ut solas scapulas suas scribe eorum apud subsellia sua ostenderent flagellorum contumeliosa atrocitate laceratas, non paucis lancibus & scyphis pauciorum utique diuitum ubique, sed totis & ipsorum facultatibus, & popularium omnium collationibus satisfaciendum Hebraeis pronuiciasset. Igitur si bona Hebraeorum causa, bona iam & causa, id est mandatum creatoris, qui & Aegyptios gratos fecit nescientes, & suum populum in tempore expeditionis angusto, aliquo solatio

solatio tacitæ compensationis expunxit. Planè minus exigi iussit. Hebræis etiā filios Aegyptij restituere debuerant. Sic & in cæteris contrarietates præceptorum ei exprobras, ut mobili & instabili, prohibentis sabbatis operari, & iubentis arcam circumferri per dies octo, id est etiam sabbato, in expugnatione ciuitatis Hiericho. Nec sabbati enim inspicis legem, opera humana non diuina prohibentem. Siquidem sex, inquit, diebus operare, & facies omnia opera tua. Septima autem die sabbata domino deo tuo, non facies in ea omne opus: quod utiq; tuum. Consequens enim est, ut ea opera sabbato auferret, quæ sex diebus supra indixerat, tua scilicet, id est humana & cottidiana. Arcam uero circumferre, neq; cottidianum opus uideri potest; neq; humanum, sed & rarum & sacrosanctum, & ex ipso tunc dei præcepto utiq; diuinum. Quod & ipse quid significares edissererem, ni nimis longum esset figuras argumentorum omnium creatoris expandere, quas forsitan nec admittis. Sed plus est si de absolutis teuincamini, simplicitate uertutis, non curiositate, sicut & nunc certa distinctio est sabbati, humana nõ diuina opera prohibentis. Ideoq; qui sabbatis lignatum ierat, morti datus est. suum enim opus fecerat, lege interdictum. Qui uero arcam sabbatis circumtulerant, impune gesserunt, non suum enim opus, sed dei, ex præcepto scilicet ipsius aministrauerant. Proinde & similitudinem uetans fieri omnium, quæ in celo & in terra & in aquis, ostendit & causas idololatriæ scilicet, quæ substantiam cohibentes, subiicit enim, non adorabitis ea neq; seruietis illis: Serpentis autem ænei effigies postea præcepta Moysei à domino, non ad idololatriæ titulum pertinebat, sed ad remediandos eos, qui à serpentibus infestabantur. Et taceo de figura remedij. Sic & Cherubin & Seraphin aurea in arcæ figuratū exemplum, certè simplex ornamentum, accommodata suggestui, longe diuersas habendo causas ab idololatriæ conditione, ob quā similitudo prohibetur, non uidentur similitudinū prohibitarum legi refragari; non in eo similitudinis statu deprehensa, ob quem similitudo prohibetur. Diximus de sacrificiorum rationali institutione, auocanti scilicet ab idolis ad deum officia ea, quæ si rursus eiecerat, dicens, Quò mihi multitudinem sacrificiorum uestrorum: hoc ipsum uoluit intelligi, quod non sibi ea proprie exegisset. Non enim bibam, inquit, sanguinem taurorum, quia & alibi ait, Deus æternus non esuriet nec sitiet. Nam & si ad oblationes Abel aduertis, & holocausta Noë odoratus est libenter, quæ iocunditas siue uiscerum ueruecinorum, siue nidoris ardentium uictimarum? Sed animus simplex & deum metuens offerentium ea, quæ à deo habebat & pabuli & suauis olentis, gratiæ apud deum deputabatur, nõ quæ fiebant exigentis, sed illud propter quod fiebant, ob honorem scilicet dei. Si diens diuiti aut regi nihil desideranti, tamen aliquid utilissimi munusculi obtulerit, quantitas & qualitas muneris infuscabit diuitē & regem, an delectabit titulus officij? At si diens ei munera ultro uel etiam dicto ordine suo offerat, & solennia regis obser-

q 3 uet;

uet, non ex fide tamen nec corde puro nec pleno circa cætera quoque obsequia, nonne consequens ut rex ille uel diues exclamet, quò mihi multitudinem munerum tuorum? Plenus sum. Et solennitates & dies festos & uestra sabbata dicendo, quæ secundum libidinem suam, non secundum religionem dei celebrabant deo, sua iam non dei fecerant: conditionalem idcirco & rationalem demonstrauit recusationem eorum quæ administranda præscriperat. Si uero etiam circa personas legem uultis intellegi, cum reprobatur aliquando probatos, aut improuidum cum probat quandoque reprobandos, quasi iudicia sua aut damnet præterita, aut ignoret futura. Atquin nihil tam bono & iudici conuenit, quàm pro præsentibus meritis & reijcere & adligere. Eligitur Saul, sed nondum despector prophetae Samuelis. Reijcitur Salomon, sed iam à mulieribus alienis possessus, & idolis Moabitarum & Sidoniorum mancipatus. Quid faceret creator ne à Marcionitis reprehenderetur? Bene adhuc agentes prædamnaret iam propter futura delicta, sed dei boni non erat, nondum merentes prædamnare. Proinde peccantes nunc non recusaret propter pristina benefacta, sed iusti iudicis non erat, rescissis iam bonis pristinis scelera donare. Aut quis hominum sine delicto, ut eum deus semper eligeret, quem nunc possit recusare? Vel quis item sine aliquo bono opere, ut eum deus semper recusaret, què nunc possit eligere? Exhibe bonum semper, & non recusabitur: exhibe malum, & nunc eligetur. Ceterum si idem homo ut in utroque pro temporibus, in utroque dispongetur à deo, & bono & iudice, qui non leuitate aut improuidentia sententias uertit, sed censura grauissima & prouidentissima merita temporis cuiusque dispensat. Sic & poenitentiam ^{for. 2nd creatori} apud prauè interpretaris, quasi proinde mobilitate uel improuidetia, imò iam ex delicti recordatione poeniteat, quoniam quidem dixerit, poenituit quod regem fecerit Saul, præscribens scilicet poenitentiam, confessionem sapere mali operis alicuius uel erroris. Porro non semper. Euenit enim in bonis factis poenitentiae confessio, ad inuidiam & exprobrationem eius, qui beneficii ingratus extiterit, sicut & tunc circa personam Saulis honorandam annuntiatur à creatore, qui non deliquerat cum Saulem assumit in regnum, & sancto spiritu auget, optimum enim adhuc, qualis, inquit, non erat in filiis Israelis, dignissime adlegerat, sed nec ignorauerat ita euenturum. Nemo enim te sustinebit improuidentiā ascribentem deo, ei, quem deum non negans confiteris & prouidum. Hæc enim illi propria diuinitas constat. Sed malum factum Saulis (ut dixi) onerabat poenitentiae suæ professione, quam uacante delicto circa Saulis adlectione, consequens est, inuidiosam potius intellegi, non criminiosam. Ecce, inquis, criminiosam eam animaduerto, circa Niniuita dicente scriptura Ionæ: Et poenituit dominum de malitia quam dixerat facturum se illis, nec fecit. Sicut & ipse Ionas ad deum, Propterea præueni profugere in Tharso, quia cognoueram te esse misericordem & miserescentem, patientem & plurimum misericordiarum poenitentem

poenitentem malitiarum. Bene igitur quod præmisit optimi dei titulum, patientissimi scilicet super malos, & abundantissimi misericordiæ & miserationis super agnoscentes & deplangentes delicta sua, quales tunc Niniuitæ. Si enim optimus, qui talis, de isto prius cessisse debebis, non competere in talem, id est in optimum, etiam malitiæ cōcursum. Et quia & Marcion defendit arborem bonam malos quoque fructus non licere producere, sed malitiā tamen nominavit quod optimus non capit, nunquid aliqua interpretatio subest earum malitiarum intelligendarum, quæ possint & in optimum decurrissæ? Subest autem. Dicimus denique malitiam nūc significari, nō quæ ad naturam redigatur creatoris quasi mali, sed quæ ad potestatem quasi iudicis, secundum quam enūciarit, Ego sum qui condo mala: & ecce ego mitto in uos mala nō peccatoria, sed ultoria, quorum satis diluimus infamiam ut congruentium iudici. Sicut autem licet mala dicantur non reprehenduntur in iudice, nec hoc nomine suo malum iudicem ostendunt; ita & malitiā hæc erit intelligenda, nunc, quæ ex illis malis iudiciarijs deputata, cum ipsis competat iudici. Nam & apud Græcos interdū malitiæ pro uexationibus & læsuris, non pro malignitatibus ponūt, sicut & in isto articulo. Atque adeo si eius malitiæ poenituit creatorem, quasi creaturæ reprobandæ scilicet, & *delictum uiuificandæ: Atqui nec hic ullum admissum criminofum reputabitur creatori, qui iniquissimam ciuitatem digne meritoque decreuerat abolendam: Ita quod iuste destinauerat non male destinans, ex iustitia non ex malitia destinaret: sed poenam ipsam malitiam nominauit, ex malo & merito & passionis ipsius. Ergo dices, si malitiam iustitiæ nomine excusas, quia iuste exitium destinarat in Niniuitas, sic quoque culpandus est, qui iustitiæ utique non poenitendæ poenitentiam gessit: imò nec iustitiæ *inquam poenitebit deum, & superest iam agnoscere quid sit poenitētia dei. Non enim si hominem ex recordatione plurimum delicti interdum, & ex alicuius boni operis ingratia poenitet, ideo & deum proinde. In quantum enim deus nec malum admittit, nec bonum damnat, in tantum nec poenitentia boni aut mali apud eum locus est. Nam & hoc tibi eadem scriptura determinat, dicente Samuele Sauli, Discidit dominus regnum Israël de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo, optimo super te, & scindetur Israel in duas partes, & non conuertetur, neque poenitentiam aget, quia non sicut homo est ad poenitendum. Hæc itaque definitio in omnibus aliam formam diuinæ poenitentia statuit, quæ neque ex improbitate, neque ex leuitate, neque ex ulla boni aut mali operis damnatione reputetur, sicut humana. Quis ergo erit mos poenitentia diuinæ iam relucet, si non ad humanas condiciones eam referas. Nil enim aliud intellegitur, quàm simplex conuersio sententia prioris, quæ etiam sine reprehensione eius possit admitti, etiā in homine nedum in deo, cuius omnis sententia caret culpa. nam & in Græco sono, poenitentia nomen non ex delicti cōfessione, sed ex animi demutatione compositum est;

Fort. *ob delictum?

Fort. *inquam.

Poenitentia dei.

ut euidet.

quam apud deum pro rerum uariantium sese occurſu, rei oſtendimus. Iam nunc ut omnia eiufmodi expediam, ad cæteras puſillitates & infirmitates & incongruentias (ut putatis) interpretandas purgandaſq; pertendam. Indamat deus, Adam ubi es? ſcilicet ignorās ubi eſſet: & cauſato nuditatis pudore, an de arbore guſtaſſet interrogat, ſcilicet incertus: imò nec incertus admiſſi, nec ignorans loci. Enimuero oportebat conſcientia peccati deliteſcentem, euocatum prodire in conſpectum domini, non ſola nominis indamatione, ſed cum aliqua iam tunc admiſſi ſugillatione. Nec enim ſimplici modo, id eſt interrogatorio ſono legendum eſt, ubi es Adam: ſed impreſſo & incuſſo & imputatiuo, Adam ubi es: id eſt in perditione es, id eſt iā hic non es, ut & inſtepan̄di & dolendi exitus uox ſit. Caterum qui totum orbē comprehendit manu uelut nidum, cuius coelum thronus, & terra ſcabellum, nimirū huius oculos aliqua paradīſi portio euaserat, quo minus illi ubicunq; Adam ante euocationem uiſeretur, tam latens quā de interdīcta fruge ſumeris? Speculatorem uineaſ uel horti tui, lupus aut furūculus non latet: deū puto de ſublimioribus oculatioſe aliquid ſubiectionis prætereſ nō poſſe. Stulte qui tantum argumentum diuinæ maiestatis & humanæ instructionis, naſo agis. Interrogat deus quaſi incertus, ut & hic liberi arbitrii improbens hominem in cauſa, aut negationis, aut ut confeſſionis daret ei locū ſponte confitenti delictum, & hoc nomine releuandi, ſicut de Cain ſciſcitatur, ubi tiam frater eius, quaſi non iam uociferatum à terra ſanguinem Abelis audiſſet, ſed ut & ille haberet poteſtatem ex eadem arbitrii poteſtate ſponte negandi delicti, & hoc nomine grauandiatq; ita nobis conderentur exempla conſtitutorum potius delictorum, quā negandorum, ut iam tūc initiaretur Euangelica doctrina, Ex ore tuo cōiuſtificaberis, & ex ore tuo damnaberis. Nam etſi Adam propter ſtatū legis deditus morti eſt, ſed ſpes ei ſalua eſt, dicente domino: Ecce Adam factus eſt pan̄s unus ex nobis, de futura ſcilicet adlectione hominis in diuinitatem. Deniq; quid ſequitur? Et nunc ne quando extendat manum & ſumat de ligno uitæ & uiuat in ætūm. Interponens enim & nunc præſentis temporis uerbum temporale, & ad præſens dilationem uitæ feciſſe ſe oſtendit. Ideoq; nec maledixit ipſum Adam nec Etiam, ut reſtutioni candidatos, ut confeſſione releuatos. Cain uero & maledixit, & cupidum morte luere delictum, mori interim uetuitur præter admiſſum, etiam negationis eius oneratum. Hæc erit ignorantia dei noſtri, quæ ideo ſimulabatur, ne delinquens homo quid ſibi agendum ſit ignoret. Sed ad Sodomam & Gomorram deſcendens, Videbo, ait, ſi ſecundum damorem peruenientem ad me conſumantur, ſi uero nō, ut agnoſcam. Et hic uidelicet ex ignorantia incertus, & ſcire cupidus. An hic ſonus pronūciationis neceſſarius, non dubitatum, ſed cōminatiuum exprimens ſenſum ſubſciſcitationis obtentuſ. Quod ſi deſcenſum quoq; dei irrides, quaſi aliter nō potuerit perficere iudicium, niſi deſcendiſſet, uide ne tuum æque deum pulſes.

Candidati reſtutionis.

ses. Nam & ille descēdit, ut quod uellet efficeret. Sed & iurat deus: nunquid forte per deum Marcionis: imò, inquit, multo uanius, quod per semetipsum quid uellet faceret. Si alius deus non erat in conscientia eius, hoc cum maxime iurantis, alium absq; se omnino non esse, Igitur peierantē deprehendis, *ad uane peierantem. Sed non potest uideri peierasse, qui alium esse nō sciuit, ut dicitis. Quod enim scit, hoc deierans, uere nō peierauit. Sed nec uane deierat, alium deum non esse. Tunc enim uane deieraret, si non fuissent qui alios deos crederent, tunc quidem simulachrorum cultores, nunc uero & hæreticos. Iurat igitur per semetipsum, ut uel iuranti deo, credas alium deum omnino non esse. Hoc ut deus faceret, tu quoq; Marcion coēgisti. Iam tunc enim prouidebaris. Proinde si & in promissionibus aut cōminationibus iurat, fidem in primordijs arduam extorquens, nihil deo indignum est, quod efficit deo credere. Satis & tunc pusillus deus in ipsa etiam ferocia sua, cum ob uituli consecrationē efferatus in populum, de famulo suo postulat Moysen, Sine me, & indignatus ira, disperdam illos, & faciam te in nationem magnam. Vnde meliorem soletis affirmare Moysen deo suo, deprecatorem, imò & prohibitorē iræ. Non facies enim istud, aut & me unā cum eis impende. Miserando uos quoque cum populo qui CHRISTVM non agnoscitis, in persona Moyse figuratum, patri deprecatorem, & oblatores animarū suarū pro populi salute. Sed sufficit si & Moyse proprie donatus est populus ad præsens, quod ut famulus postulare posset à domino, id dominus à se postulauit. Ad hoc enim famulo dixit, Sine me, & disperdā illos, ut ille postulando & semetipsum offerendo non sineretur: atq; ita disceres quantum liceat fideli & Prophetæ apud deum. Iam nūc ut & cætera compendio absol-uam, quæcunq; adhuc ut pusilla & infirma, & indigna colligitis ad destructionem creatoris, simplici & certa ratione proponam: Deum non potuisse humanos cōgressus inire, nisi humanos & sensus & affectus suscepisset, per quos uim maiestatis suæ intolerabilem utiq; humanæ mediocritati, humilitate temperaret, sibi quidem indigna homini autem necessaria, & ita iam deo digna: quia nihil tam dignum deo, quàm salus hominis. De isto pluribus retractarem, si cum ethnicis agerem, quanq; & cum hæreticis nō multo congressio stet. Quatenus & ipsi deum in figura & in reliquo ordine humanæ conditionis deuersatum iam credidistis, Non exigetis utiq; diutius persuaderi deum conformasse semetipsum humanitati, sed de uestra fide reuincimini. Si enim deus, & quidem sublimior, tanta humilitate fastigium maiestatis suæ strauit, ut etiam morti subijceret, & morti crucis, cur non putetis nostro quoque deo aliquas pusillitates congruisse, tolerabiliores tamen Iudaicis cōtumelijs & patibulis & sepulchris. An hæ sunt pusillitates, quæ iam hinc præiudicare debebūt CHRISTVM humanis passionibus obiectum, eius dei esse, cuius humanitates exprobrantur à uobis? Nam & profiteamur CHRISTVM semper egisse in dei patris nomine, ipsum ab initio conuersatum,

Fort. *aut uane.

tum,

tum, ipsum congressum cum Patriarchis & Prophetis, filium creatoris, sermo-
nem eius, quem ex semetipso proferendo filium fecit, ut exinde omni dispo-
sitioni suæ uoluntatiq; præfecit, diminuēs illum modico citra angelos, sicut,
apud eum scriptum est. Qua diminutione in hac quoq; dispositus est à pa-
tre, quæ ut humana reprehenditis, Ediscēs iam inde à primordio iam inde
hominem, quod erat futurus in fine. Ille est qui descēdit, ille qui interrogat,
ille qui postulat, ille qui iurat. Cæterum quia patrem nemini uisum, etiam
commune testabitur Euangelium, dicente CHRISTO: Nemo cognouit pa-
trem nisi filius. Ipse enim & ueteri testamento pronunciarat, Deum nemo
uidebit, & uiuet, patrem inuisibilem determinans, in cuius autoritate & no-
mine ipse erat deus, qui uidebatur dei filius. Sed & penes nos CHRISTVS
in persona CHRISTI accipitur, quia & hoc modo noster est. Igitur quæ-
cunq; exigitis deo digna habebuntur in patre inuisibili, incongressibiliq; &
placido, & (ut ita dixerim) philosophorum deo. Quæcunq; autem ut indi-
gna reprehenditis, deputabuntur in filio, & uiso, & audito, & congresso, ar-
bitro patris & ministro, miscntem in semetipso hominem & deum, in uir-
tutibus deum, in pusillitatibus hominem, ut tantum homini conferat, quan-
tum deo detrahit: totum deniq; dei mei penes uos dedecus sacramentū est
for. * *conuersabat.* humanæ salutis. * Conseruabatur deus, ut homo diuina agere doceret. Ex
æquo agebat deus cum homine, ut homo ex æquo agere cum deo posset.
Deus pusillus inuentus est, ut homo maximus fieret. Qui talem deum dedi-
gnaris, nescio an ex fide credas deum crucifixum. Quanta itaq; peruersitas
uestra erga utrumq; ordinem creatoris. Iudicem eum designatis, & seuerita-
tem iudicis secundum merita causarum congruentem pro scuitia exprobra-
tis. Deum optimum exigitis, & lenitatem eius benignitati cōgruentem, pro
captu mediocritatis humanæ deiectius conuersatam, ut pusillitatem depre-
ciatis. Nec magnus uobis placet, nec modicus, nec iudex, nec amicus. Quid
si non eadem & in uestro deprehendantur? Iudicem quidem & illum esse
iam ostendimus, in libello suo: & de iudice necessarie seuerum, & de seuerō
sicut scuum, si tamen scuum. Nunc & de pusillitatibus, & malignitatibus,
cæterisq; notis, & ipsum aduersus Marcionem Antithesis æmulas faciam.
Si ignorauit deus meus esse alium super se, etiā tuus omnino non sciuit esse
alium infra se. Quod enim ait Heracitus ille tenebrosus, eadem uia sursum
& deorsum. Deniq; si nō ignorasset, & ab initio ei occurrisset. Delictum &
mortem, & ipsum autorem delicti diabolum, & omne malum, quem deus
meus passus est esse, hoc & tuus qui illum pati passus est. Mutauit sentē-
tias suas deus noster, proinde quā & uester, qui enim genus humanū tam sero
respexit, eam sententiam mutauit, quā tanto æuo nō respexit: poenituit ma-
li * quo deū nostrum, sed & uestrum. Eo enim quod tandem animaduertit,
Fort. * *quoque.* ad hominis salutem, poenitentiam dissimulationis pristinam fecit, debitam
malo factō. Porro malum factum deputabitur negligētia salutis humanæ,
non

nisi per poenitentiam emendata apud deum uestrum. Mandauit fraudem deus noster, sed auri & argenti. Quanto autem homo preciosior auro & argento, tanto fraudulentior deus uester, qui hominē domino & factōri suo eripit. Oculum pro oculo reposcit deus noster, sed & uester uicē prohibens, iterabilem magis iniuriam facit. Quis enim nō rursus percutiet, non percussus? Nescit deus noster qualeis adlegeret, ergo nec uester. Iudam traditorē non adlegisset, si præsisset. Si & mentitū alicubi dicis creatorem, longe maius mendacium est in tuo CHRISTO, cuius corpus nō fuit uerum. Multos scuitia dei mei absumpsit, tuus quoq; deus quos saluos non facit, utiq; in exitium disponit. Deus meus aliquē iussit occidi, tuus semetipsum uoluit interfici, nō minus homicida in semetipsum, quā in eo ā quo uellet occidi. Multos autē occidisse deū eius probabo Marcioni. Nam fecit homicidā, utiq; periturū, nisi si populus nihil deliquit in CHRISTVM. Sed expedita uirtus ueritatis, paucis amat. Multa* mendacia erūt necessaria. Ceterū ipsas quoq; Antitheseis Marcionis cominus cecidissē, si operosiore destructio-
ne earū egeret defensio creatoris tam boni quā iudicis, secūdū utriusq; partis exempla cōgruentia deo, ut ostendimus. Quod si utraq; pars bonitatis atq; iustitiæ dignā plenitudinē diuinitatis efficiunt, omnia potentis compendio, interim possum Antitheseis retudisse, gestiēteis ex qualitatibus ingeniorū siue legum siue uirtutū discernere, atq; ita alienare CHRISTVM ā creatore ut optimū ā iudice, & mitem ā fero, & salutarē ab exitioso. Magis enim eos cōiungunt, quos in eis diuersitatibus ponunt quæ deo cōgruunt. Aufer titulū Marcionis, & intentionē atq; propositū operis ipsius, & nihil aliud præstare quā demonstrationē eiusdem dei optimi & iudicis, quia hæc duo in solum deū competunt. Nam & ipsum studiū meis exemplis opponendi CHRISTVM creatori, ad unitatē magis spectat. Adeo em ipsa & una erat substantia* diuinitatibus bona & seuera, & eisdē exemplis & in simi-
libus argumentis, ut bonitatē suā uoluerit ostendere, in quibus præmiserat seueritatē. Quia nec mirū erat, diuersitas tēporalis, si postea deus mitior pro rebus edomitis, q retro austerior pro indomitis. Ita per Antitheseis facilius ostēdi potest ordo creatoris ā CHRISTO reformatus. Quo percussus & redditus potius quā exclusus, præsertim deū tuū ab omni motu amario, re secernas, utiq; & ab æmulatione creatoris scilicet. Nā si ita est, quomodo eū Antitheses singulas species creatoris æmulatū demonstrant? Agnosca igitur & in hoc p illas deū meū zelotē, qui res suas* arbusiores in primordijs, bona ut rationali æmulationē maturitatis præcurauerit suo iure, cuius Antitheseis etiā ipse mūdus eius agnoscat ex contrarietatibus elementorū, summa tamē ratione modulatus. Quāobrem incōsiderantissime Marcion aliū deū lucis ostēdisse debueras, aliū uero tenebrarū, quo facilius aliū bonitatis aliū seueritatis psualisses. Ceterū eius erit Antithesis, cuius est & in mūdo.

Fort* mendacio.

Fort* diuinitatis.

* Arbusiores uidentur usurpare pro se rociore, sūpta metaphorā ab arbusis luxuriantibus. Quæ dictiōe si recte meminimus etiam alibi utitur. Alioq; putabā l. austeriores, ut mox bona ex rat. Nā cōparationē facit maturitatis ad nouū testamentū, ex acerbitatis ad uetus. o duritiem Aphricanā. Arbusandi uerbo Plinius utitur.

SECVNDI ADVERSUS MARCIONEM LIBRI, FINIS,

Argumentum

ARGVMENTVM LIBRI TER-
TII ADVERSVS MARCIONEM,
PER BEAT. RHENANVM.

OSTQVAM primo libro ostendit deum Marcionis illum meliorem, esse non posse, & mox secundo creatorem ab omni sauitia asseruit de mente seuerum & seuerē clementem, nam utrumq; necessarium, hoc tertium uolumen CHRISTO dicauit, quem uel hoc argumento non alium quēpiam patrem habere probat quā deum creatorem, quod apud ecclesias ab Apostolis institutas, & non minus ore quā stilo confirmatas, de hac re nihil unquam scrupuli fuit, priusquā Cerdonis insania, cui Marcion subscripsit, orbi innotesceret. Igitur indecens fuisse dicit, ut tam subito uenerit *ὁ θεὸς ὁ ἀληθινὸς* luxta prouerbiū, nullis prophetarū uaticinijs prædicatus. Sic enim CHRISTVS Marcionis in mundum irrepsit, ut solent in ades diuitum furunculi. Stultum autem est eum potius CHRISTVM recipere, qui ex improuiso uenerit, quā eū qui tot prophetarum oraculis sit demonstratus. Quoniam uero non sunt efficaciora argumenta, quā quæ ex arcanis literis p̄tuntur, præfatus de duplici forma Prophetici sermonis, ad ipsas ueteris instrumenti scripturas descendit, ut cum has à CHRISTO ostenderit adimpletas, CHRISTVM creatori uendicet, cui Marcion illas tribuebat, & sunt quidem tribuendæ. Rursus pro se Iudæos allegabant Marcionitæ CHRISTVM ut alienum execratos, & in hunc morte grassatos, quod haud facturi fuissent illorum iudicio, nisi alterius dei cognouissent. His respōdet, CHRISTVM Iudæis eatenus ignotū fuisse, quatenus nō melioris cuiuspiā dei filium, sed solū hominem & legalium ceremoniarū præuaricatorē arbitrabantur. Nam & à prophetis duplex aduentus CHRISTI insinuatus est, & prædictum, quod in priori illum Iudæi non forent agnitori, & ideo in crucem sublaturi. Ad quam rem duorum etiam hircorum qui ieiunio offerebantur allegoriam accommodat. Iam quia Marcionitæ nihilo crassius Iudæis perspicaciores, offensi incōmoditatibus quibus humana natura patet, ob quas uidelicet Iudæi CHRISTVM reiecerant, negabant CHRISTVM uera carne uestitum fuisse, ne natum concedere cogerentur, repetit disputationem de carne CHRISTI, cui peculiare uolumē aliquando dedit. Mox exponit Elaiæ uaticiniū prædicētis CHRISTVM Emmanuelē uocandum, & uirtutem Damasci sumpturū & spolia Samariæ, aduersus regē Assyriorū. nā hac de CHRISTO creatoris dicta uolebat Marcion ut bellatore, nolens figuratum esse sermonē. Deinde docet CHRISTI uocabulum, non Marcionici dei filio competere, multo minus nomen IESV, sed filio creatoris. Atq; ita pergit uaticinia cōmemorare, quæ de CHRISTI natiuitate & eius contemptibili sorte, ac figuris atrocissimi supplicij quo in crucem suffixus est, olim propheta addiderant. Postremo probat CHRISTVM uenisse uel hoc argumento, quod iam euenerint quæ post illum futura nunciabantur, nam & ethnici fidem susceperunt, & Iudæi ob pertinaciam suam & intentatam CHRISTO mortem male sunt accepti. Quis autem expectet Iudæam desertum iri, quæ iam olim euastata est, & populum Iudaicum exilio multandum, qui abhinc tot annos ē suis sedibus est eiectus. Caterū ubi in calce de restitutione Iudææ loquitur, apparet eum huius fuisse sententiæ, ut putarit in hac terra uelut in campis quibūdam Elysijs post resurrectionem nos suauiter acturos, idq; mille annis. Nam hoc nomine notatur, in

Definitionibus

Definitionibus ecclesiasticorum dogmatum. Qui error insignis aliquot viros etiam inuoluit, uidelicet Lactantium, Victorinum, Seuerum, & Gracis Irenaeum & Apollinarium, ceu Hieronymus autor est exponens Ezechielis caput xxxvj. Hos quidam Millianos uocant. Opus uero de spe fidelium, in quo uerisimile est hoc ab illo astrui, hodie non extat, citatur tamen à Hieronymo loco quo diximus. Porro huius libri nonnulla capita reperiuntur in uolumine quod scripsit aduersus Iudaeos, quaedam in libro de carne CHRISTI, ut nescias an hinc illuc transtulerit, an ediuerso. Habebat aut olim eruditi certos locos paratos, quibus ubilibet uti poterat, si exigeret materia.

Q. SEPTIMII FLOREN

TIS TERTVLLIANI, AD-
VERSUS MARCIONEM
LIBER TERTIVS.

SECUNDVM uestigia pristini operis quod amis-
sum reformare persequeramus, iam hinc ordo
de CHRISTO, licet ex abundanti, post decur-
sam defensionem unicæ diuinitatis. Satis etenim
præiudicatum est, CHRISTVM non alterius dei
intelligendum, quam creatoris, cum determina-
tum est, alium deum non credendum præter crea-
torem, quem adeo CHRISTVS prædicauerit, &
deinceps Apostoli non alterius CHRISTVM

annunciauerint, quam eius dei quem CHRISTVS prædicauit, id est crea-
toris, ut nulla mentio alterius dei, atque ita nec alterius CHRISTI agitata sit;
ante scandalum Marcionis. Facillime hoc probatur Apostolicarum & hæreti-
carum ecclesiarum recensu: illic scilicet pronuntiandam regulæ interuersionem;
ubi posteritas inuenitur. Quod etiam primo libello* intexuisset & nunc con-
gressio ista seorsum in CHRISTVM examinatura, eo utique perficiet, ut dum
CHRISTVM probamus creatoris, sic quoque deus Marcionis excludatur.
Decet ueritatem totis uiribus uti suis, non ut laborantem. Cæterum in præ-
scriptionum compendijs uincit. Sed decretum est ut gestientem ubique aduer-
sario occurrere, in tantum furenti, ut facilius præsumperit eum uenisse CHRI-
STVM, qui nunc sit annuncius, quam eum qui semper sit prædicatus.
Hinc denique gradum consero, an debuerit tam subito uenisse. Primo, quia &
ipse dei sui filius. hoc enim ordinis fuerit, ut ante pater filium profiteretur,
quam patrem filius: & ante pater de filio constaretur, quam filius de patre.
Dehinc & qua missus præter filij nomen. Proinde enim præcessisse debue-
rat mittentis patrocinium in testimonium missi, quia nemo ueniens ex
alterius autoritate, ipse eam sibi ex sua affirmatione defendit, sed ab ipsa
defensionem potius expectat, præeunte suggestu eius, qui autoritatem
præstat:

Fort. * intexui. Sed
nunc.

For. *exorbitat à
regula. Rerūq; prin-
cipalis.

præstat. Cæterum nec filius agnosceretur, quem nuncq; pater nuncupauit nec missus crederetur, quem nuncq; mandator designauit. Nuncupaturus pater, & designaturus mandator, si fuisset. Suspectū habebitur omne, quod *exorbitaria regula rerūq; principales gradus non sinit posterius agnoscī patrem post filium, & mandatorem post mandatum, & CHRISTVM post deum. Nihil origine sua prius est in agnitione, quia nec in dispositione, subito filius & subito missus & subito CHRISTVS. Atqui nihil putem à deo subitum, quia nihil à deo non dispositum. Si autem dispositum, cur & non prædicatum, ut probari posset & dispositum ex prædicatione, & diuinū ex dispositione. Et utiq; tantum opus, quod scilicet humanæ saluti parabatur, uel eatenus subitum non fuisset, quā per fidem profuturū. In quantū enim credi habebat ut prodesset, in tantū paraturam desiderabat ut credi posset, substructam fundamentis dispositionis & prædicationis, quo ordine fides informata, merito & homini indicaretur à deo, & deo exhiberetur ab homine. Ex agnitione debes credere quia posset, quæ scilicet credere didicisset ex prædicatione. Non fuit, inquis, ordo eiusmodi necessarius, quia statim se & filium & missum, & dei CHRISTVM, rebus ipsis esset probaturus per documenta uirtutum. At ego negabo solam hanc illi speciem ad testimonium competisse, quam & ipse postmodum exautorauit. Siquidem edicens multos uenturos, & signa facturos, & uirtutes magnas ædituros, auersionem etiam electorum, nec ideo tamen admittendos, temerariam signorū & uirtutum fidem ostendit, ut etiam apud pseudochristos facillimarū. Aut quale est si inde se uoluit probari, & intelligi, & recipi, ex uirtutibus dico, unde

Fort. cæteros. *cæteris noluit æque & ipsos tam subito uenturos, quā à nullo autore prædicatos? Sed quia prior eis uenit, & prior uirtutum documēta signauit, idcirco quasi locum in balneis, ita fidem occupauit, posteris quibusq; præripuit. Vide ne & ipse in cōditione posteriorū deprehendatur, posterior inuentus creatore, ante iam cognito, & proinde uirtutes ante operato, & nō aliter præfato, nō esse alijs credendū, post eū scilicet. Igitur sic priorē uenisse, & priorē de posteris pronunciasse, Hoc fidem cludet, prædamnatus erit & ipse iam ab eo quo posterior est agnitus, & solius erit autoritas creatoris hoc in posteris constituendi, qui nullo posterior non potuit. Iam nunc cum probaturus sim creatorē, easdem uirtutes, quas solas ad fidem CHRISTO tuo uendicas, interdum per famulos suos retro adidisse, interdū per CHRISTVM suum ædendas destinasse, possum & ex hoc merito præscribere, tanto magis CHRISTVM non ex solis uirtutibus credendū fuisse, quanto illum non alterius quā creatoris interpretari potuissent, ut respondentes uirtutibus creatoris, & æditis per famulos suos, & in CHRISTVM suum repromissis, quāq; etsi alia documenta inuenirentur in tuo CHRISTO, noua scilicet, facilius crederemus etiam noua eiusdem esse cuius & uetera, quā cuius tantummodo noua, egentia experimentis fidei uicticis uetustatis: ut sic quoq; prædicatus

Locum in balneis
occupare.

prædicatus uenire debuerit, tam prædicationibus proprijs extruentibus ei fidem, quàm & uirtutibus, præsertim aduersus CHRISTVM creatoris uenturum, & signis & prophetis proprijs munitum, ut æmulus CHRISTI per omnes diuersitatum species reluceret. Sed quomodo à deo nunq̃ prædicato CHRISTVS eius prædicaretur? Hoc est ergo quod exigit, nec deum, nec CHRISTVM tuum credi, quia & deus ignotus esse non debuit, & CHRISTVS agnosci per deum debuit. Deditatus opinor est imitari ordinē dei nostri, ut displicentis, ut cū maxime reuincendi: Nouus noue uenire uoluit, filius ante patris professionem, & missus ante mandatoris auctoritatem, ut & ipse fidem monstruosissimam induceret, qua ante gederetur CHRISTVM uenisse, quàm sciretur fuisse. Competit mihi etiam illud retractare, cur non post CHRISTVM uenerit. Nam cum intueor dominum eius, tanto æuo patientissimum acerbissimi creatoris annunciantis interea in homines CHRISTVM suum, quacunque id ratione fecit, tam reuelationem quàm intercessionem suam differens, eadem ratione dico illum patientiam debuisse creatori, in CHRISTO quoq̃ suo dispositiones suas executuro, ut pfecta & expleta omni operatione æmuli dei & æmuli CHRISTI, tunc & ipse proprias dispositiones superduceret. Cæterum poenitentia tantæ patientiæ fecit, quod nō in finem rerum creatoris perseuerauerit. Vane sustinuit prædicari CHRISTVM eius, quem non sustinuit exhiberi. Aut sine causa intercidit temporis alieni decursus, aut sine causa tam diu non intercidit. Quid illum detinuit, quidue turbauit? Atquin in utrumq̃ commisit, post creatorem quidem tam tarde reuelatus, ante CHRISTVM uero eius tam propere. Alterum uero iam dudum debuerat traduxisse, alterum nondum: Ne illum quidem tam diu sæuientē sustinuisse: Ipsum uero adhuc quiescentem inquietasse, circa ambos excidens ab optimi dei titulo: certe uarius & ipse & incertus, tepidus scilicet in creatorem, & calidus in CHRISTVM, & uanus utrobique. Non magis enim compescuit creatorem, quàm obstitit CHRISTO. Manet & creator, qualis omnino est: ueniet & CHRISTVS qualis & scribitur. Quid uenit post creatorem, quem emendare non ualuit? Quid ante CHRISTVM eius reuelatus est, quem reuocare non potuerit? Aut si emendauit creatorem, post illum reuelatus, ut emendanda præcederent: ergo & CHRISTVM eius æque emendaturus expectasse debuerat, proinde & illius posterior emendator futurus, sicut creatoris. Aliud est si & ipse post illum rursus adueniet, ut primo quidē aduentu processerit aduersus creatorem, legem & prophetas destruens eius: Secundo uero procedat aduersus CHRISTVM, regnum redarguens eius. Tunc ergo condulsurus ordinem suum, tunc si forte credendus est: aut si iam hinc perfecta res est eius, uane ergo uenturus est, nihil scilicet peracturus. His præluferim quasi de gradu primo adhuc, & quasi de longinquo. Sed & hinc iam ad certum & cominus dimicaturus, uideo aliquas etiam nūc líneas præducendas.

t 2 ad quas

proprietatis eloquij
prophetici.

ad quas erit dimicandum, ad scripturas scilicet creatoris. Secundum eas enim probaturus, CHRISTVM creatoris fuisse, ut postea CHRISTO suo adimpletas, necesse habeo ipsarum quoque scripturarum formam, & (ut ita dixerim) naturam demandare, ne tunc in controuersiam deductæ cum adhibentur ad causas, & sua & causarum defensione commixtæ, obtundant lectoris intentionem. Duas itaque causas Prophetici eloquij adlêgo agnoscendas abhinc aduersarijs nostris. Vnâ qua futura interdum pro iam transactis enunciantur, Nam & diuinitati competit, quæcumq; decreuerit, ut perfectæ reputare, quia non sit apud illam differentia temporis, apud quam uniformem statum temporis dirigit æternitas ipsa. Et diuinationi propheticæ magis familiare est, id quod prospiciat, dū prospicit, iam uisum atq; ita iam expunctum, id est omni modo futurū demonstrare: Sicut per Esaiam, Dorsum meum posui in flagella, maxillas autem meas in palmas, faciem meam uero nō auerti à sputaminibus. Siue enim CHRISTVS iam tunc in semetipsum secundum nos, siue Prophetes de semetipso secundum Iudæos pronūciabat, nondum tamen factum pro iam transacto sonabat. Alia species erit, qua pleraq; figurate portenduntur per ænigmata, & allegorias, & parabolas, aliter intelligenda quàm scripta sunt. Nam & montes legimus destillaturos dulcorem, non tamen ut sapam de petris, aut fructum de rupibus spes. Et terram audimus lacte & melle manantē, ut de glebis credas te unquā placentas & famias coacturum: quia nec statim aquilem & agricolam se deus repromisit, dicens: Ponom flumina in regione sitiēti, & in solitudine buxum & cedrum. Sicut & prædicans de nationum conuersione, Benedicent me bestię agri, syrenes & filiæ passerum. Non utiq; ab hirundinum pullis & uulpeculis, & illis monstruosis fabulosisque cantricihus fausta omnia relaturus est. Et quid ego de isto genere amplius? cū etiā hæreticorum Apostolus ipsam legem indulgentem bubus terentibus, os liberum, nō de bubus sed de nobis interpretetur: & petram potui subministrando comitem CHRISTVM adlêget fuisse: docens proinde ad Galatas, duo argumenta filiorū Abrahæ allegorice ecurrisse: & suggerēs Ephesijs quod in primordio de homine prædicatum est, relicturum patrem & matrem: & futuris duobus in unam carnem, id se in CHRISTVM & ecclesiam agnosce re. Si satis constar de istis interim duabus proprietatibus Iudaicæ literaturæ, memento lector constitisse, ut cum tale quid adhibuerimus, nō retractetur de forma scripturæ, sed de statu causæ. Cum igitur hæretica dementia eum CHRISTVM uenisse præsumeret, qui nuncq; fuerat annūciatus, sequebatur ut eum CHRISTVM nondum uenisse contenderent, qui semper fuerat prædicatus: Atq; ita coacta est cum Iudaico errore sociari. & ab eo argumentationem sibi struere, quasi Iudæi certi & ipsi alium fuisse qui uenit, nō modo respuerint eum ut extraneum, uerum & interfecerint eum ut aduersarium: agniture sine dubio, & omni officio religionis persecuturi, si ipso fuisse.

fuiſſet. Scilicet naudero illi non quidem Rhodia lex, ſed Pontica cauerat, errare Iudæos in CHRISTVM ſuum non licere, quando etſi nihil tale prædicatum in illos inueniretur, uel ſola utiq; humana conditio deceptui obnoxia, perſuaſiſſet, Iudæos errare potuiſſe, quâ homines nec ſtatim in præiudicium ſumendum de ſententia eorum, quos credibile fuerit erraſſe. Porro cum & prædicatum ſit non agnituros eos CHRISTVM, ideôq; etiâ perempturos: Iam ergo ipſe erit & ignoratus & interemptus ab illis, in quem ita admiſſuri prænotabantur. Hoc ſi probari exigis, non eas ſcripturas euoluâ, quæ interemptibilem CHRISTVM edicentes utiq; & ignorabilem affirmant: niſi enim ignoratus nihil ſcilicet pati poſſet: Sed reſeruatſis eis ad cauſam paſſionum, eas prædicationes in præſenti ſufficiet adhibere, quæ interim ignorabilem probent CHRISTVM: E hoc breuiter, dum oſtendunt omnem uim intellectus ademptam populo à creatore, Auferam, inquit, ſapientiam ſapientium illorum, & prudentiam prudentium eorum abſcondam: Et aure audietis, & non audietis: & oculis uidebitis, & non uidebitis: In craſſatum eſt enim cor populi huius, & auribus grauitè audierunt, & oculos conduſerunt, nequâdo auribus audiant, & oculis uideant, & corde conſentiant, & conuertantur, & ſanem illos. Hanc enim obtuſionem ſalutarium ſenſum meruerant, labijs diligentes deum, corde autem longe abſiſtentes ab eo. Igitur ſi CHRISTVS quidem annunciabatur à creatore ſolidantè tonitruum, & concludente ſpiritum, & annunciante in homines CHRISTVM ſuum ſecundum Iohalem prophetam: ſi omnis ſpes Iudæorum nedum dicam etiam gentium, in CHRISTI reuelationem deſtinabatur, ſine dubio id demõſtrabantur non agnituri & non intellecturi, ablatis & intelligentiæ uiribus ſapientia atq; prudentia, quod annunciabatur, id eſt CHRISTVS, erraturis in eum principalibus ſapientibus eorum, id eſt ſcribis: & prudentibus, id eſt Phariſæis, pariter & populo auribus audituro, & non audituro, utique CHRISTVM docentem: & oculis uiſuro, & non uiſuro, utiq; CHRISTVM ſigna facientem: ſecundum quod & alibi, Et quis cæcus, niſi pueri mei? Et quis ſurdus, niſi qui dominatur eorum? Sed & cum exprobrat per eundem Eſaiam, filios generaui & exaltaui, at illi me reiecerunt, Agnouit bos poſſeſſorẽ ſuũ, & aſinus præſepe domini ſui, Iſraël autem me nõ cognouit, & populus me nõ intellexit. Nos quidem certi, CHRISTVM ſemper in prophetis locutum, ſpiritum ſcilicet creatoris, ſicut, Propheta teſtatur, Perſona ſpiritus noſtri CHRISTVM dominum, quia ab initio uicarius patris in dei nomine & auditus ſit & uiſus: Scimus ipſius uoces eiufmodi fuiſſe iam tunc Iſraeli exprobranti, quæ in illum comiſſuri prædicabatur, Dereliquiſtis dominum, & in iram prouocaſtis ſanctum. Iſraël uero ſi non in CHRISTVM, ſed in ipſum potius deum uolueris referre, omnem Iudaicæ ignorantie de priſtino reputationem, nolens etiam retro ſermonem & ſpiritum, id eſt CHRISTVM creatoris deſpectum ab eis & non agnitum, ſic quoq; reuinceris. Non ne-

*Hic videtur facta
transpositio.*

*Planum, hoc est im-
postorem.*

gans enim filium & spiritum & substantiā creatoris esse CHRISTVM eius; concedas necesse est, eos qui patrem non agnouerint, nec filium agnoscere potuisse, per eiusdem substantiæ conditionem, cuius si plenitudo intellecta non est, multo magis portio, certe quā plenitudinis consors. His ita dispectis, iam apparet quomodo & respuerint Iudæi CHRISTVM, & interemerint, non ut extraneum CHRISTVM intellegentes, sed ut suum non agnoscentes: quia nec extraneum intellegere potuissent, de quo nihil unquā fuerat annūciatum: nō intellegere potuissent, de quo semper fuerat prædicatū. Id enim intellegi uel non intellegi capit, quod habendo substantiam prædicationis, habebit & materiam uel agnitionis uel erroris. Quod uero materia caret, non admittit sapientiæ euentum. Et adeo non quā alterius dei, CHRISTVM auersati persecutiq; sunt, sed quā solūmodo hominem, quē planum in signis, & æmulum in doctrinis existimabant, ut & ipsum hominem quā suum, id est Iudæum, sed Iudaismi exorbitatorem & destructorē, deduxerint in iudicium, & suo iure punierint, alienū scilicet non iudicaturi. Tanto abest ut alienum CHRISTVM intellexisse uideantur, qui nec hominem eius ut alienum iudicauerunt. Dicat nūc hæreticus, ex abundanti cum ipso licebit Iudæo rationem quoque errorum eius, à quo ducatum mutatus, in hac argumentatione, cæcus à cæco in eandem decidit foueam. Duos dicimus CHRISTI habitus à prophetis demonstratos, totidem aduentus eius prænotasse: unum in humilitate, utiq; primum, cum tanquam ovis ad uictimam deduci habebat, & tanquam agnus ante tondētem sine uoce ita non aperiens os, ne aspectu quidem honestus: Annunciamus enim, inquit, de illo sicut puerulus, sicut radix in terra sitienti, & non est species eius neq; gloria. Et uidimus eum, & non habebat speciē neq; decorē: sed species eius inhonorata, deficiens citra filios hominum, homo in plaga, & sciens ferre infirmitatem, ut positus à patre in lapidem offensionis & petram scandali, minoratus ab eo modicum citra angelos, uermem se pronuncians, & non hominem: ignominiam hominis, & nullificamē populi. Quæ ignobilitatis argumenta primo aduentui competunt, sicut sublimitatis secundo cum fiet iam non lapis offensionis nec petra scandali, sed lapis summus angularis post reprobationem assumptus, & sublimatus in consummationē templi, ecclesiæ scilicet. Et petra sanè illa apud Danielem de monte præcisa, quæ imaginem secularium regnorum cōminuet & conteret. De quo aduentu idem propheta: Et ecce cum nubibus cœli tanquam filius hominis ueniens uenit usq; ad ueterem dierum, aderat in conspectu eius: Et qui assistebant adduxerunt illum, & data est ei potestas regia: & omnes nationes terræ secundū genera, & omnis gloria famulabunda, & potestas eius usque in æuum, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non uitiabitur. Tunc scilicet habiturus & speciem honorabilem, & decorem indeficientem super filios hominum: Tempestiuus enim, inquit, decore citra filios hominum, effusa est gratia in labijs

labijs tuis, propterea benedixit te deus in ævum, Accingere ensen super femur tuū, potens tēpestiuitate tua & pulchritudine tua: cū & pater posteaq̃ diminuit eum modicū quid citra angelos, glōria & honore coronabit illum & subiiciet omnia pedibus eius, Tunc & cognoscent eum qui compugerūt, & cædent pectora sua tribus ad tribum, utiq̃ quod retro non agnouerunt eum in humilitate conditionis humanæ: Et homo est, inquit Hieremias, & quis cognoscer illum? quia & Natiuitatē eius Esaias, quis, inquit, enarrabit? Sic & apud Zachariam in persona IESV, imò & in ipso nominis sacramento, uerus summus sacerdos patris CHRISTVS IESVS, duplici habitu in duos aduentus deliniatur, Primo fordidis indutus, id est carnis passibilis & mortalis indignitate, cum & diabolus aduersabatur ei, autor scilicet Iudæ traditoris, ne dicam etiam post baptismi testator. Dehinc despoliatus pristinas sordes, & exornatus podere & mitra & cidari munda, id est secundi aduentus gloria & honore. Si enim & duorum hircorum qui ieiunio offerre bātur, faciam interpretationem, nōne & illi utrumq̃ ordinem CHRISTI figurāt? Pares quidem, atq̃ consimiles propter eundem dominum conspectum, quia non in alia uenturus est forma, ut qui agnosci habeat à quibus læsus est. Alter autem eorum circumdatus cocino, maledictus & cōsputus, & conuulsus, & compunctus à populo extra ciuitatem abiiciebatur in perditionem, manifestis notatus insignibus dominicæ passionis. Alter uero pro delictis oblatu, & sacerdotibus templi in pabulum datus, secundæ representationis argumēta signabat, qua delictis omnibus expiatis sacerdotes templi spiritalis, id est ecclesiæ, dominicæ gratiæ quasi uisceratione quadam fruerentur ieiunantibus cæteris à salute. *Visceratio.* Igitur quoniā primus aduentus & plurimum figuris obscuratus, & omni inhonestate prostratus canebar, Secundus uero & manifestus & deo condignus: idcirco quem facile & intellegere & credere potuerunt, eum solum intuentes, id est secundum, non immerito decepti sunt circa obscuriorem certe indigniorem, id est primum: Atq̃ ita in hodiernum negant uenisse CHRISTVM suū, quia non in sublimitate uenerit, dum ignorāt etiam in humilitate fuisse uenturum. Desinat nunc hæreticus, à Iudæo, Aspīs (quod aiunt) à uipera mutuari uenenum: *Proverbum.* euomat iam hinc proprii ingenij uirus, phantasma uindicās CHRISTVM, nisi quod & ista sententia alios habebit autores, præcoquos & abortiuos quodāmodo Marcionitas, quos Apostolus Ioannes Antichristos pronuntiavit, negantes CHRISTVM in carne uenisse, & tamen non ut alterius delius constituerent, quia & de isti notati fuissent, sed quoniam incredibile præsumpserāt deū carnem. Quo magis Antichristus Marcion sibi eam rapuit præsumptionem, aptior scilicet ad retinuendā corporalem substantiā CHRISTI, qui ipsum deum eius nec autorem carnis induxerat, nec resuscitatorē, optimum uidelicet, & in isto, & diuersissimum à mendacijs & fallacijs creatoris. Ex ideo CHRISTVS eius ne mentiretur, ne falleret, & hoc modo creato-

ris forsitan deputaretur, non erat quod uidebatur, & quod erat mentiebat, caro nec caro, homo nec homo. Proinde deus CHRISTVS nec deus. Cur enim non etiam dei phantasma portauerit? An credam ei de interiore substantia, qui sit de exteriori frustratus? Quomodo uerax habebitur in occulto, tam fallax repertus in aperto? Quomodo autem in semetipso ueritatē spiritus fallaciā carnis confundēs, negatā ab Apostolo, lucis, id est ueritatis, & fallaciæ, id est tenebrarum commisit cōmunicationem? Iam nunc cū mendacium deprehēditur CHRISTVS, caro: sequitur, ut & omnia quæ per carnem CHRISTI gesta sunt, mendacio gesta sint, Congressus, contactus, conuictus, ipsæ quoq; uirtutes. Si enim tangendo aliquem liberauit à uitio, uel tactus ab aliquo, quod corporaliter actum est, non potest uere actum credi, sine corporis ipsius ueritate. Nihil solidum ab inani, nihil plenū à uacuo perfici licuit. Putatiuus habitus, putatiuus actus, imaginarius operator, imaginariæ operæ. Sic nec passionēs CHRISTI eius fidem merebuntur. Nihil enim passus est, qui non uere est passus. Vere autem pati, phantasma non potuit. Euersum est igitur totum dei opus. Totum Christiani nominis & pondus & fructus, mors CHRISTI negatur, quam tam impresse Apostolus mandat, utiq; ueram, summum eam fundamentum Euangelij constituens, & salutis nostræ & prædicationis suæ, Tradidi enim, inquit, uobis in primis, quod CHRISTVS mortuus sit pro peccatis nostris, & quod sepultus sit, & quod resurrexit tertia die. Porro si caro eius negatur, quomodo mors eius asseueratur, quæ propria carnis est passio, per mortem deuentis in terram, de qua est sumpta, secundum legem sui autoris? Negata uero morte dum caro negatur, nec de resurrectione constabit. Eadem enim ratione non resurrexit, qua mortuus non est, non habendo substantiam scilicet carnis, cuius sicut & mors, ita & resurrectio est. Proinde resurrectione CHRISTI infirmata, etiam nostra subuersa est. Nec ea enim ualebit, propter quā CHRISTVS uenit, si CHRISTVS non ualebit. Nam sicut illi, qui dicebant resurrectionem mortuorum non esse, reuincuntur ab Apostolo ex resurrectione CHRISTI, ita resurrectione CHRISTI non consistente, aufertur & mortuorum resurrectio. Atq; ita inanis est & fides nostra, inanis est prædicationis Apostolorum. Inueniuntur autem etiam falsi testes dei, quod testimonium dixerint quasi resuscitauerit CHRISTVM, quem non resuscitauit. Et sumus adhuc in delictis. Et qui in CHRISTO dormierunt, perierunt: sanè resurrecturi, sed phantasmate forsitan sicut & CHRISTVS. In ista quaestione qui putaueris opponendos esse nobis angelos creatoris, quasi & illi in phantasmate putatiuæ utiq; carnis egerint apud Abraham & Loth, & tamen uere sint & congressi, & pasci, & operati quod mandatū eis fuerat, Primo nō admitteris ad eius dei exempla quem destruis. Nam & quanto meliorem & perfectiorem deum inducis, tanto non competunt illi eius exempla, quo nisi diuersus in totum, non erit omnino melior atq; perfectior. De
hinc

hinc scito nec illud concedi tibi, ut putativa fuerit in angelis caro, sed vera & solida substantia humana. Si enim difficile non fuit illi, putativæ carnis ueris & sensus & actus exhibere, multo facilius habuit ueris & sensib⁹ & actibus ueram dedisse substantiã carnis, uel quã proprius autor & artifex eius. Tuus autẽ deus eo quod carnẽ nullam omnino produxerit, merito fortasse phantasma eius intulerit, cuius non ualuerat ueritatem. Meus autem deus qui illam de limo sumptam, in hac reformauit qualitate, nondum ex semine coniugali, & tamen carnem, æque potuit ex quacunq; materia angelis quoq; astruxisse carnem, qui etiam mundum ex nihilo in tot & talia corpora, & quidem uerbo ædificauit. Et utiq; si deus tuus ueram quandoq; substantiam angelorum hominibus pollicetur, erunt enim, inquit, sicut angeli, cur non & deus meus ueram substantiam hominum angelis accommodarit, unde sumptam? Quia nec tu mihi respondebis, unde illa apud te angelica sumat, sufficit mihi hoc definire, quod deo congruit, ueritatẽ scilicet eius rei quã tribus testibus sensib⁹ obiect, uisui, tactui, auditui: Difficilius deo mentiri, quàm carnis ueritatẽ unde producere, licet non natæ. Cæterũ & alijs hæreticis definientibus carnem illam in angelis ex carne nasci debuisse, si uere fuisset humana, certa ratione respondemus, qua & humana uere fuerit, & innata. Humana uere propter dei ueritatem à mēdacio & fallacia extranei. Et quia nõ possent humanitus tractari ab hominibus, nisi iq substantia humana. Innata autem, quia solus CHRISTVS in carnem ex carne nasci habebat, ut natiuitatem nostram natiuitate sua reformaret. Atq; ita etiã mortem nostram, morte sua dissolueret, resurgendo in carne in qua natus est, ut & mori posset. Ideoq; & ipse cum angelis tunc apud Abraham in ueritatẽ quidem carnis apparuit, sed nondum natæ, quia nondum morituræ, sed & discantis iam inter homines conuersari. Quo magis angeli neq; ad moriendum pro nobis dispositi, breuem carnis cōmeatum non debuerunt nascendo sumpsisse, quia nec moriendo deposituri eam fuerant, sed unde sumptã, & quoquo modo mentiti omnino dimissam. Mentiti eã tamen non sunt, si creator facit angelos spiritus, & apparitores suos ignem flagrantẽ: tam uere spiritus quàm & ignẽ, idẽ illos uere fecit & carnẽ: ut nunc recordemur & hæreticis renunciemus eius esse promissum, homines in angelos reformandi quandoq; qui angelos in homines formarit aliquãdo. Igitur nõ admissum ad consortium exemplorum creatoris ut alienorum, & suas habentiũ causas, uelim ædas & ipse consilium dei, uti quo CHRISTVM suum non in ueritate carnis exhibuit, si aspernatus est illam ut terrenam, & (ut dicitis) stercorebus inferfam, cur non & simulacrũ eius proinde despexit? Nullius enim dedignadæ rei imago dignada est. Sequitur statũ similitudo. Sed quomodo inter homines conuersaretur, nisi per imaginem substantiæ humanæ? Cur ergo non potius per ueritatem, ut uere cōuersaretur si necesse habebat conuersari? quanto dignius necessitas fidem, quàm *stosam administras-

Fort. *stropham.
fecit

*Sic uidetur legendū
& distinguendum,
cōueniet uti nostris,
sicut &c.*

set: Satis miserum deum instituis, hoc ipso quod CHRISTVM suum non potuit exhibere nisi in indignæ rei effigie, & quidem alienæ. Aliquantis enim indignis conueniet, ut si nostris sicut alienis non congruet uti, licet dignis, cur enim non in aliqua alia digniore substantia uenit, & in primis sua, ne & indigna & aliena uideretur eguisse? Si creator meus per rubū quoque & ignem, id est postea per nubem & globum cum homine congressus est, & elementorū corporibus in repræsentationibus sui usus est, satis hæc exempla diuinæ potestatis ostendūt, deū nō eguisse aut falsæ aut etiā ueræ carnis paratura. Cæterum si ad certum spectamus, nulla substantia digna est quā deus induat. Quodcumq; induerit ipse dignum facit, absq; mendacio tamē. Et ideo quāle est, ut dedecus existimarit ueritatem potius quā mendaciū carnis? Atquin honorauit illam fingendo. Quanta iam caro est, cuius phantasma necessarium fuit deo superiori? Totas istas præstigias putatiuæ in CHRISTO corpulentia, Marcion illa intēione suscepit, ne ex testimonio substantiæ humanæ, natiuitas quoq; eius defenderet, atq; ita CHRISTVS creatoris uindicaretur, ut qui nascibilis ac per hoc carneus annunciaretur. Stultissime & hic Ponticus, quasi non facilius crederetur caro in deo nō nata, quā falsa, præstruentibus uel maxime fidem istam angelis Creatoris *Philumene*, in carne uera conuersatis, nec tamē nata. Nam & Philumene illa magis persuasit Apelli, cæterisq; desertoribus Marcionis, ex fide quidē CHRISTVM circumtulisse carnem, nullius tamē natiuitatis, utpote de elementis eam mutatum. Quod si uerebatur Marcion, ne fides carnis, natiuitatis quoq; fidē induceret, sine dubio qui homo uidebatur, natus utiq; credebatur. Nam & mulier quædam exclamauerat, Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ hausisti. Et quomodo mater & fratres eius dicti sunt foris stare? Et uidebimus de his capitulis suo tempore. Certe cum & ipse se filium hominis prædicaret, natum scilicet profitebatur. Nunc & hæc omnia ad Euangelij distulerim examinationem: tamen quod supra statui, si omni modo natus credi habebat qui homo uidebatur, uane natiuitatis fidem consilio imaginariæ *Fort. expungendā*, carnis expugnandam putauit. Quid enim profuit nō uere fuisse quod pro uero haberetur, tam carnē quā natiuitatem: aut si dixeris, uiderit opinio humana, Iam deum tuum honoras fallaciæ titulo, si aliud se sciebat esse, quā quod homines fecerat opinari. Iam tunc potuisti etiam natiuitatem putatiuam illi accommodasse, ne in hanc quoq; imegisses quæstionē. Nam & mulierculæ nōnunq; prægnantes sibi uidentur, aut sanguinis tributo, aut aliqua ualetudine inflatæ. Et utiq; debuerat phantasmatis scenam decucurrisse, ne originem carnem non dealtasset, qui personam substantiæ ipsius egisset. Planē natiuitatis mendacium recusasti. Ipsam enim carnem ueram ædidisti. Turpissimū scilicet dei, etiā uera natiuitas. Age iam perora in illa sanctissima & reuerenda opera naturæ, inuehere in totum quod es, carnis atq; animæ originem destrue: doacam uoca uterum tanti animalis, id est hominis

hominis producendi officinam, persequere & partus immūda & pudenda tormenta. Et ipsius exinde puerperij spurcos, anxios, ludicros exitus. Tamen cum omnia ista destruxeris, ut deo digna confirmes, nō erit indignior morte natiuitas, & cruce infantia, & natura poena, & carne damnatio. Si uere ista passus est CHRISTVS, minus fuisset nasci. Si mendacio passus est, ut phantasma, potuit & mendacio nasci. Summa ista Marcionis argumenta, per quæ alium efficit CHRISTVM, satis opinor ostendimus, nō consistere omnino, dum docemus magis utiq; competere deo ueritatem quā mendaciū eius habitus, in quo CHRISTVM suū exhibuit. Si ueritas fuit, caro fuit: si caro fuit, natus est. Ea em̄ quæ expugnat hæc hæresis, cōfirmantur, cū ea per quæ expugnat destruūtur. Itaq; si carneus habebit, quia natus, & natus quia carneus, quia phantasma non fuerit, ipse erit agnoscendus, qui in carne & ex natiuitate uenturus annunciabatur à creatoris Prophetis, utpote CHRISTVS creatoris. Prouoca nūc, ut soles, ad hanc Esaia comparationem CHRISTI, contendens illam in nullo conuenire. Primo enim, inquis, CHRISTVS Esaia Emmanuel uocari habebit, dehinc uirtutem sumere Damasci & spolia Samariæ, aduersum regem Assyriorum. Porro iste qui uenit, neq; sub eiusmodi nomine est editus, neq; ulla re bellica functus est. At ego te admonebo uti coherentia quoq; utriusq; capituli recognoscas. Subiuncta est enim & interpretatio Emmanuelis, nobiscum deus, uti non solum nomen spectes, sed & sensum. Sonus enim Hebraicus, quod est Emmanuel, suæ gentis est. Sensus autem eius, quod est deus nobiscum, ex interpretatione cōmunis est. Quare ergo an ista uox, nobiscum deus, quod est Emmanuel, exinde quod CHRISTVS illuxit, agitetur in CHRISTO. Et putō nō negabis, utpote qui & ipse dicas, deus nobiscum dicitur, id est Emmanuel. Aut si tam uanus es, ut quia penes te nobiscū dicitur, non Emmanuel: idcirco nolis uenisse illum cuius proprium sit uocari Emmanuel, quasi non hoc sit & deus nobiscū: inuenies apud Hebræos Christianos, imō & Marcionitas Emmanuelem nominare, cum uolunt dicere nobiscum deus: sicut & omnis gens quoquo sono dixerit, deus nobiscum deus, Emmanuelem pronunciauit, in sensu sonum expungens. Quod si Emmanuel nobiscum deus est, deus autem nobiscum CHRISTVS est, qui etiā in nobis est. quotquot em̄ in CHRISTVM tincti estis, CHRISTVM induistis, tam proprius est CHRISTVS in significatione nominis, quod est nobiscum deus, quā in sono nominis, quod est Emmanuel. Atq; ita constat uenisse iam illum qui prædicabatur Emmanuel, quia quod significat Emmanuel uenit, id est nobiscum deus. Aequè sono nominū ducor, cum uirtutē Damasci, & spolia Samariæ, & regem Assyriorum, sic accipis quāsi bellatorem portendant, CHRISTVM creatoris, nō animaduertens quid scriptura promittat. Quoniam priusquā cognoscat uocare patrem & matrem, accipiet uirtutē Damasci & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum. Ante est enim inspi-

fiat ætatis demonstrationem, an hominē iam CHRISTVM exhibere pos-
 sit, nedum imperatōrē. Scilicet uāgitu' ad arma esset conuocaturus infans, &
 signa belli non tuba, sed crepitacillo daturus: nec ex equo uel de curru uel
 de muro, sed de nutricis aut gerulæ suæ collo siue dorso hostem destina-
 turus: atq; ita Damascum & Samariam pro mammillis subacturus. Aliud
 est si penes Ponticos Barbaricæ gentis infantes in prælium erumpunt, cre-
 do ad solem uncti prius, dehinc pannis armati, & butyro stipendiati, qui
 ante norint lanceare quàm lacinare. Enimvero si nusquam hoc natura
 concedit, ante militare quàm uiuere, ante uirtutem Damasci sumere quàm
 patris & matris uocabulum nosse, sequitur ut figurata pronuntiatio uideat-
 ur. Sed & uirginem, inquit, parere natura non patitur, & tamen creditur
 prophetæ. Et merito, Præstruxit enim fidem incredibili rei, rationem æden-
 do quod in signo esset futura. Propterea, inquit, dabit nobis dominus si-
 gnum, Ecce uirgo cōcipiet in utero, & pariet filium. Signū autem à deo nisi
 nouitas aliqua monstruosa tam dignum non fuisset. Denique & Iudæi
 quando ad nos deiciendos mentiri audent, quasi non uirginem, sed iu-
 uenculam cōcepturam & parituram contineat, hinc reuincuntur, quod ni-
 hil signi uideri possit, res cottidiana iuenculæ scilicet prægnatus & partus.
 In signum ergo disposita uirgo, & mater, merito crederetur: infans uero bel-
 lator non æque. Non enim & hic signi ratio uersatur, sed signo natiuitatis
 nouæ ascripto, exinde post signum alibi ordo iam infantis edicitur, mel &
 butyrum manducaturi. Nec hoc utiq; in signum est, malitiæ nō assenturi,
 & hoc enim infantia est, sed accepturi uirtutem Damasci & spolia Samariæ
 aduersus regem Assyriorum. Serua modum ætatis, & quære sensum prædi-
 cationis: imò redde Euangelio ueritatis, quæ posterior detraxisti, & tam in-
 tellegitur prophetia, quàm renunciatur expuncta. Maneant autem orienta-
 les illi Magi, in infantia CHRISTVM recentem auro & thure munerantes,
 & accepit infans uirtutem Damasci sine prælio & armis. Nam præter quod
 omnibus notum est, orientis uirtutem, id est uim & uires auro & odori-
 bus pollere solitam, certe est creatori uirtutem cæterarum quoque gentium
 aurum constituere, sicut per Zachariam, Et Iudas prætendit apud Hierusa-
 lem, & congregauit omnem ualentiam populorum per circuitum aurum &
 argentum. De illo autem tunc auri munere etiam Dauid, Et dabitur illi ex
 auro Arabiæ. Et rursus, Reges Arabum & Saba munera offerent illi. Nam
 & Magos reges habuit ferè Oriēs, & Damascus Arabiæ retro deputabat;
 antequàm trāscripta erat in Syrophœnicen, ex distinctione Syriarū, cuius
 tunc uirtutem CHRISTVS accepit, accipiendo insignia eius, aurum scilicet
 & odores: Spolia autē Samariæ, ipsos Magos: qui cum illum cognouissent,
 & muneribus honorassent, & genu posito adorassent quasi deum & regem
 sub testimonio indicis & ducis stellæ, spolia sunt facti Samariæ, id est idolo-
 latriæ, credentes uidelicet in CHRISTVM. Idololatriam enim Samariæ no-
 mine

mine notavit, ut ignominiose ob idololatriam qua desciverat tūc à deo sub rege Hieroboam. Nec hoc enim novum est creatori figurate uti translatione nominum, ex comparatione criminum. Nam & archontas Sodomorū, appellat archontas Iudæorum, & populum ipsum, populum Gomorræ uocat. Et idem alibi: Pater, inquit, tuus Amorreus, & mater tua Cethea: ob consimilem impietatem. Quos aliquando etiam suos filios dixerat, filios genui & exaltaui. Sic & Aegyptus nonnunquam totus orbis intellegitur apud illum, superstitionis & maledictionis elogio. Sic & Babylon etiam apud Ioannem nostrum Rhomanæ urbis figura est, proinde magnæ & regno superbæ & sanctorum dei debellatricis. Hoc itaq; usu Magos quoq; Samaritarum appellatione titulavit, despoliatos quod habuerant cum Samaritis, ut diximus, idololatriam. Aduersus regem autem Assyriorū, aduersus Herodem intellege, cui utiq; aduersati sunt Magi, tunc non renunciando de CHRISTO, quem intercipere quærebat. Adiuuabitur hæc nostrā interpretatio, dum & alibi bellatorē existimans CHRISTVM, ob armorū quorundam uocabula & eiusmodi uerba, ex reliquorum quoq; sensuum comparatione conuinceris: Accingere, inquit Dauid, ense super femur. Sed quid supra legis de CHRISTO? Tempestiuus decore præter filios hominum, effusa est gratia in labijs tuis. Rideo, si quem ad bellum ense cingebat, ei de tempestiuitate decoris, & labiorum gratia blandiebatur: Sic item subiungens, & extende & prosperare & regna: adiecit, propter ueritatem & lenitatem & iustitiam. Quis enim ense operabitur, & nō contraria potius dolum & asperitatem & iniustitiam, propria scilicet negocia præliorum? Videamus ergo an alius sit ensis ille, cuius alius est actus. Nā & Apostolus Ioannes in Apocalypsi ensē describit ex ore dei prodeuntē bis acutum, præacutum, quem intellegi oportet sermonem diuinum, bis acutum duobus testamentis legis & Euangelij, acutum sapientia, infestum* diabolū, armantem nos aduersus hostes spiritalis nequitiae, & concupiscentiae omnis, amputantem etiam à charissimis ob dei nomen. Quod si Ioannem agnitum nō uis, habes communem magistrum Paulum, præcingentem lumbos nostros ueritate & lorica iustitiæ, & calciantem nos præparatione Euangelij pacis, non belli, assumere iubentē scutum fidei, in quo possumus omnia diaboli ignita tela extinguere, & galeam salutaris, & gladiū spiritus, quod est, inquit, dei sermo. Hanc & dominus ipse machæram uenit mittere in terram, non pacem. Si tuus CHRISTVS est, ergo & ipse bellator est. Si bellator nō est, machæram intentaris allegoricam, licuit ergo & CHRISTO creatoris in psalmo sine bellicis rebus ense sermonis præcingi figurato, cui supradicta tempestiuitas congruat, & gratia labiorum, quem tunc iam cingebatur super femur apud Dauid, quādoq; missurus in terram. Hoc est enim quod ait, Et extende & prosperare & regna. Extendens sermonem in omnem terram, ad uniuersarum gentium uocationem, prosperaturus successu fidei, qua est receptus, & regnans

Rhoma Babylon.

Fort. *diabolo.

s gnans

gnans exinde quâ mortem resurrectione deuicit. Et deducet te, inquit, mirifice dextera tua. Virtus scilicet gratiæ spiritualis, qua CHRISTI agnitio deducitur. Sagittæ tuæ acutæ, peruolantia ubiq; præcepta, & minæ & translationes cordis compungentes & transfigentes cōscientiam quamq; Populi sub te concident, utiq; adorantes. Sic bellipotens & armiger CHRISTVS creatoris: sic & nunc accipiens spolia non solius Samariæ, uerum & omnium gentium. Agnosce & spolia figurata, cuius & arma allegorice didicisti. Figurata itaq; & domino eiusmodi loquente, & Apostolo scribente, non temere interpretationibus eius utimur, quarum exempla etiam aduersarij admittunt, atq; ita instantum Esaïæ erit CHRISTVS qui uenit, in quantum nō fuit beliator, quia non talis ab Esaïa prædicatur. De quæstione carnis, & per eam natiuitatis, & unius interim nominis Emmanuelis huc usq;. De cæteris uero nominibus, & in primis CHRISTI, quid pars diuersa respondebit? Si proinde cōmune est apud uos CHRISTI nomen, quemadmodum & dei, ut sicut utriusq; dei filium CHRISTVM competat dici, sic utrumq; patrem dominum: certa ratio huic argumentationi refragabitur. Dei enim nomen quasi naturale diuinitatis, potest in omnes communicari, quibus diuinitas uindicatur, sicut & idolis, dicente Apostolo, Nam & sunt qui dicuntur dñi, siue in cœlo, siue in terris. CHRISTVS uero nomen non ex natura ueniens, sed ex dispositione, propriū eius efficitur, à quo dispositum inuenitur. Nec in cōmunicationem aliq; deo subiacet, maxime æmulo, & habenti suā dispositionem, cui & nomina priuata debebit. Quale est enim quod diuersas dispositiones duorum cōmentati deorum, societatem nominum admittunt, in discordiam dispositionum? quando nulla magis probatio assisteret duorum & æmulorum deorum, quàm si in dispositionem eorum etiam diuersitas nominum inueniretur. Nullus enim status differentiarum, non nisi proprietatibus appellationum consignatur. Quibus deficientibus siquando, nunc Græca catachresis de alieno abutendo succurrit: apud deum autem deficere puto nihil debet, nec de alieno instrui dispositiones eius. Quis hic deus est, qui filio quoq; suo nomina à creatore uendicat? non dico aliena, sed uetera & uulgata, quæ uel sic non competerent deo nouo & incognito. Quomodo deniq; docet nouā plagulam non adsui ueteri uestimento, nec uinum nouum ueteribus utribus credi, assutus ipse & indutus nominum senio? Quomodo abscidit Euāgelium à lege, tota lege uestitus? in nomine scilicet CHRISTI. Quis illum prohibuit aliud uocari, aliud prædicantem, aliunde uenientē, cum propterea nec corporis susceperit ueritatē, ne CHRISTVS creatoris crederetur? Vane autem noluit eum se uideri, quem uoluit uocari: quando & si uere corporeus fuisset, magis CHRISTVS creatoris nō uideretur, si non uocaretur. At nunc substantiam respuit, cuius nomen accipit, etiam substantiam probaturus ex nomine. Si enim CHRISTVS unctus est, ungui utiq; corporis passio est. Qui corpus nō habuit, ungui omni
no non

no non potuit. Qui ungui omnino non potuit, CHRISTVS uocari nullo modo potuit. Aliud est, si & nominis phantasma affectauit. Sed quomodo, inquit, irreperet in Iudæorum fidem, nisi per solenne apud eos & familiare nomen? Inconstantem aut subdolum deum narras. aut diffidentiae aut malitiositatis consilium est, fallendo quid promouere. Multo liberior atq; simplicius egerunt pseudoprophetae, aduersus creatorem in sui dei nomine uenientes. Sed nec effectum consilij huius inuenio, cum facilius aut solum crediderint CHRISTVM, aut planū potius aliquem, quā alterius dei CHRISTVM, sicut Euangelium probabit. Nunc si nomē CHRISTI ut sportulam furunculus captauit, cur etiam IESVS uoluit appellari, non tam expectabili apud Iudæos nomine? Nec enim si nos per dei gratiam intellectam consecuti sacramentorum eius, hoc quoq; nomen agnoscimus CHRISTO destinatum, ideo & Iudæis quibus adempta est sapientia, nota erit res. Deniq; ad hodiernum, CHRISTVM sperant non IESVM, & Heliam potius interpretantur CHRISTVM quā IESVM. Qui ergo & in eo nomine uenit in quo CHRISTVS præsimebatur, potuit in eo solo nomine uenisse, quod solum præsimebatur. Cæterum cum duo miscuit, speratum & insperatum, expugnatur utrumq; consilium eius. Siue enim in deo CHRISTVS, ut interim quasi creatoris irreperet, obrepit IESVS, quia non sperabatur IESVS in CHRISTO creatoris. siue ut alterius haberetur, non finit CHRISTVS, quia non alterius sperabatur CHRISTVS quā creatoris. Quid horū constare possit ignoro. Constabit autem utrumq; in CHRISTO creatoris, in quo inuenitur etiam IESVS. Quomodo inquis? discere & hic cum partiarijs erroris tui Iudæis. Cum successor Moysi destinaretur Auses filius Naue, transfertur certe de pristino nomine, & incipit uocari IESVS. Certe, inquis, hanc prius dicimus figuram futuri fuisse. Nam quia IESVS CHRISTVS secundum populum, quod sumus nos, nati in seculi desertis, introducturus erat in terram promissionis melle & lacte manantē, id est uitæ æternæ possessionem, qua nihil dulcius, idq; non per Moysen, id est non per legis disciplinam, sed per IESVM per Euangelij gratiam prouenire habebat, circumcisis nobis petrina acie, id est CHRISTI. Petra enim CHRISTVS. Ideo is uir qui in huius sacramenti imagines parabatur, etiam nominis dominici inauguratus est figura, IESVS cognominatus. Hoc nomē ipse CHRISTVS suum iam tunc esse testatus est, cum ad Moysen loquebatur. Quis enim loquebatur nisi spiritus creatoris, qui est CHRISTVS? Cum ergo mandato diceret populo, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui te custodiat in uia, & introducat in terram quam parauit tibi, intendite illi & exaudite eum, ne inobaudieritis eum. Non enim celauit te, quoniā nomen meū super illum est. Angelum quidem meū dixit ob magnitudinem uirtutum quas erat æditurus, & ob officium prophetae nunciantis scilicet diuinam uoluntatem: IESVM autem ob nominis sui futuri sacramentū. Identidem no-

*Planum, hoc est im-
postorem.*

Fort. ideo.

men suum confirmavit, quod ipse ei indiderat, quia non angelum nec Auser, sed IESVS eum iusserat exinde uocitari. Ergo si utrumq; nomen competit in CHRISTVM creatoris, tanto utrumq; non cōpetit in CHRISTVM non creatoris, sicut non reliquus ordo. Facienda est deniq; iam hinc inter nos certa ista & iusta præsriptio, & utriq; parti necessaria, qua determinatū sit nihil omnino cōmune esse debere alterius dei CHRISTVM cum CHRISTO creatoris. Nam & à nobis proinde diuersitas defendenda est, sicut à nobis repugnanda est: quia nec uos probare poteritis alterius dei uenisse CHRISTVM, nisi eum longe alium demonstraueritis à CHRISTO creatoris: nec nos eum creatoris uendicare, nisi talem eum ostenderimus, qualis cōstituitur à creatore. De nominibus iam obduximus. Mihi uēdico CHRISTVM, mihi defendo IESVM. Reliquum ordinem eius cum scripturis conferamus. Quodcūq; illud corpusculum sit, quoniā habitū, & quoniā conspectum fuit, si inglorius, si ignobilis, si inhonorabilis, meus erit CHRISTVS, talis enim habitu & aspectu annunciabatur. Adest rursus Esaias: Annūciāuimus, inquit, coram ipso uelut puerulus, uelut radix in terra sitienti, & non est species eius neq; gloria: & uidimus eum, & nō habebat speciem neq; decorem. Sed species eius inhonorata, deficiens citra omnes homines. Sicut & supra patris ad filium uox, Quemadmodum expauescent multi super te, sic sine gloria erit ab hominibus forma tua. Nā etsi tempestius decore apud Dauid citra filiōs hominū, sed in allegorico illo statu gratiæ spiritualis, cum accingitur ense sermonis, qui uere species & decor & gloria ipsius est. Ceterum habitu incorporabili apud eundem Prophetam, uermis etiam & non homo, ignominia hominis & nullificamen populi. Neq; interiorē qualitatem eius cuiusmodi annūcias. Si enim plenitudo in illo spiritus constitit, agnosco uirgam de radice Iesse. flos eius meus erit CHRISTVS, in quo requieuit secundum Esaiam spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus cōsiliij & uigoris, spiritus agnitionis & pietatis, spiritus timoris dei. Neq; eū ulli hominum, diuersitas spiritualium documentorum competeat nisi in CHRISTVM, flori quidem ob gratiam spiritus adaequatum, ex stirpe autē Iesse deputatum per Mariam inde censendam. Expostulo autem de proposito, si das ei omnis humilitatis & patientiæ & tranquillitatis intentionem, & ex his Esaiæ erit CHRISTVS, homo in plaga, & sciēs ferre imbecillitatem: qui tanquam ouis ad uictimam adductus est, & tanquam agnus ante tondentem non aperuit os. Qui neq; contendit neq; clamauit, nec audita est foris uox eius, qui harundinem contusam, id est quassam Iudæorum fidem non cōminuit, qui linum ardens, id est momentaneum ardorem gentium non extinxit. Nō potest alius esse, quā qui prädicebat. Oportet actum eius ad scripturarum regulam recognosci, duplici, nisi fallor, operatione distinctum, prädicationis & uirtutis. Sed de utroq; titulo sic disponam, ut quoniam ipsum quoq; Marcionis euangelium excuti placuit, de speciebus doctrinarum

ctrinarum & signorum* illud differamus quasi in rem præsentē. Hic autē ge- Fbrt. *illuc.
 neraliter expungamus ordinem coeptum, docentes prædicatorem interim
 annunciari CHRISTVM per Esaiam: Quis enim, inquit, in vobis qui deū
 metuit, & exaudiet uocem filij eius. Item medicatōrē. Ipse enim, inquit, im-
 becillitates nostras abstulit, & languores portauit. De exitu planē puto di-
 uersitatem tentatis inducere, negantes passionē crucis in CHRISTVM crea-
 toris prædicatam, & argumentantes insuper non esse credendū, ut in id ge-
 nus mortis exposuerit creator filium suum, quod ipse maledixerat: Maledi-
 ctus, inquit, omnis qui pepēderit in ligno. Sed huius maledictionis sensum
 differo digne sola prædicatione crucis, de qua nunc maxime quæritur, quia
 & aliās antecedit rerū probatio, rationē. De figuris prius edocebō. Et utiq;
 uel maxime sacramentū istud figurari in prædicatione oportebat: quanto
 incredibile, tanto magis scandalo futurum, si nude prædicaretur: quantoq;
 magnificum, tanto magis obumbrandū, ut difficultas intellectus gratiā dei
 quæretet. Itaq; in primis Isaac cum à patre in hostiam deditus, lignum sibi
 ipse portaret, CHRISTI exitum iam tunc denotabat, in uictimā concessi à
 patre, & lignū passionis suæ baiulantis. Ioseph & ipse CHRISTVM figura-
 tus, nec hoc solo (ne demorer cursum) quod persecutionē à fratribus passus
 est ob dei gratiam, sicut & CHRISTVS à Iudæis, carnaliter fratribus cū be-
 nedicitur à patre, etiā in hæc uerba, Tauri decor eius, cornua unicornis, cor-
 nua eius, in eis nationes uentilabit pariter ad summū usq; terræ. Non utiq;
 rhinoceros destinabatur unicornis, nec Minotaurus bicornis, sed CHRIS-
 TVS in illo significabatur, taurus ob utramq; dispositionem, alijs ferus ut
 iudex, alijs mansuetus ut saluator. Cuius cornua essent crucis extrema. Nā
 & in antemna, quæ crucis pars est, extremitates cornua uocantur. Unicornis
 autē media stipitis palus. Hac deniq; uirtute crucis, & hoc more cornutus,
 uniuersas gentes & nunc uentilat per fidē, auferens à terra in cælum, & tunc
 per iudiciū uentilabit, deiciens de cælo in terrā. Idem erit & alibi Taurus
 apud eandem scripturā, cum Iacob in Simeonem & Leui, id est in Scribas
 & Phariseos. Ex illis enim deducitur sensus istorū. Spiritualiter interpretat,
 Simeon & Leui pfererūt iniquitatē, ex sua hæresi, quæ scilicet CHRISTVM
 sunt persecuti. In cōcilium eorū ne uenerit anima mea, & in stationē eorum
 ne incubuerint iecora mea, quia in indignatione suā interfecerūt homines,
 id est Prophetas, & in cōcupiscētia sua ceciderūt neruos, tauro id est CHRIS-
 TOSTO, quē post necem Prophetarū suffigendo, neruos utiq; eius clauis de-
 sœuierunt. Cæterū uanū si post homicidia, alicuius bouis illis exprobrat car-
 nificinā. Iam uero Moyse quid utiq; tunc tantū cū IESVS aduersus Ama-
 lech præliabatur, expansis manibus orat residens, quādo in rebus tā attoni-
 tis, magis utiq; genibus dispositis, & manibus cædētibus pectus, & facie hu-
 mi uolutante, orationē cōmendare debuisset: nisi quia illic ubi est nomē do-
 mini, dimicabat, dimicaturi quādoq; aduersus diabolū, crucis quoq; erat ha-
 bitus necessarius, p quā IESVS uictoriā esset relaturus. Idē rursus Moyse
 post

post interdictā omnis rei similitudinē, cur arēū serpentem ligno impositū, pendentis habitu in spectaculū salutare proposuit? An & hic dominicæ crucis uim intentabat, qua serpens diabolus publicabatur, & læso cuiq; à spiritalibus colubris, intuenti tamē & credēti in eā, sanitas morsuū peccatorū, & sanitas exinde prædicabatur. Age nūc si legisti penes Dauid, dominus regnauit à ligno, expecto quid intelligas, nisi forte lignariū aliquē regē significari Iudæorū, & nō CHRISTVM, qui exinde à passione ligni superata morte regnauit. Etsi enim mors ab Adam regnauit usq; ad CHRISTVM, cur CHRISTVS nō regnasse dicat à ligno, ex quo crucis ligno mortuus, regnū mortis exdusit? Ptoinde & Esaias: Quoniā, inquit, puer natus est nobis. Quid noui si nō de filio dei? dicit, & datus est nobis, cuius imperiū factum est super humerū ipsius. Quis omnino regū insigne potestatis suæ humero præfert, & non aut capite diadema, aut manu sceptrū, aut aliquā propriæ uestis notā? Sed solus nouus rex nouorū æuorū CHRISTVS IESVS, nouæ gloriæ & potestatis & sublimitatis suæ humero extulit, crucē scilicet ut secundū superiorem prophetiā exinde dominus regnaret à ligno. Hoc lignū & Hieremias tibi insinuat, dicturis prædicans Iudæis, Venite inſciamus lignū in panem eius, utiq; in corpus. Sic em̄ deus in euangelio quoq; uestro reuelauit, panē corpus suū appellās, ut & hinc iam eam intelligas corporis sui figurā panis dedisse, cui⁹ retro corpus in panē Prophetes figurauit, ipso domino hoc sacramentū postea interpretaturo. Si adhuc quæris dominicæ crucis prædicationē, satis iam tibi potest facere xxi. psalmus totā CHRISTI cōtinens passionē, canentis iam tunc gloriā suā: Foderunt, inquit, manus meas, & pedes, quæ propria atrocitā crucis. Et rursus cum auxiliū patris implorat: Saluū, inquit, fac me ex ore leonis, utiq; mortis, & de cornibus unicornis humilitatē, de apicibus scilicet crucis, ut supra ostendimus. Quam crucē nec ipse Dauid passus est, nec ullus rex Iudæorū, ne putes alterius alicuius, q̄ solus à populo tā insigniter crucifixus est. Nūc & si omnes istas interptationes respuerit & irriserit, hæretica duritia, concedā illi nullam CHRISTI crucē significare * me à creatore: quia nec ex hoc p̄babit aliū esse qui crucifixus est, nisi forte ostenderit hunc exitū eius à suo deo prædicatū, ut diuersitas passionū, ac per hoc etiā p̄sonarū, ex diuersitate prædicationū uindictē. Cæterū nec ipso CHRISTO eius prædicato, nedū cruce ipsius, sufficit in meū CHRISTVM solius mortis prophetia: Ex hoc em̄ quod nō est ædita qualitas mortis, potuit & per crucē euenisse, Tunc aliq; deputanda, si in aliū fuisset prædicatū: nisi si nec mortē uolet CHRISTI mei prophetatā, quo magis erubescat si suū quidē CHRISTVM mortuū annūciat, quē negat natum: meū uero mortalem negat, quē nascibilem confitetur. Et mortē autē & sepulturā & resurrectionem CHRISTI mei, una uoce Esaiæ uolo ostendere, dicētis, Sepultura eius sublata de medio est. Nec sepultus em̄ esset nisi mortuus, nec sepultura eius sublata de medio, nisi p̄ resurrectionē. Deniq; subiecit: Propterea ipse multos hæreditati habebit, & multorū diuidet spolia, pro eo quod tradita est anima eius

* Forte leg. Christi
mei crucem signifi-
cari à creat.

ma eius in mortē. Oſtenſa eſt em̄ cauſa gratiæ huius, p̄ iniuria ſcilicet mortis repenſandæ. pariter oſtenſum eſt, hæc illū propter mortē conſecuturum, poſt mortē utiq; per reſurreſtionē conſecuturus. Sufficit hucusq; de his interim ordinē CHRISTI decurriſſe, quo talis p̄batus qualiter annūciabatur, nō alius haberi debeat, quā qui talis annūciabatur, ut iam ex iſta conſonantia rerū eius, & ſcripturarū creatoris, illis etiam reſtituenda ſit fides ex præiudicio maioris partis, quæ ad diuerſas ſententias uel in dubium deducuntur uel negantur. Amplius nūc ſuperſtruimus ea quoq; paria ex ſcripturis creatoris, quæq; poſt CHRISTVM futura præcinebantur. Nec enim diſpoſitio expuncta inueniretur, ſi non ille ueniſſet, poſt quem habebat euenire. Aſpice uniuerſas nationes de uoragine erroris humani, exinde emergentes ad deum creatorem, ad deum CHRISTVM, & ſi audeſ nega prophetatum, Sed ſtatim tibi in pſalmis promiſſio patris occurrit: Filius meus es tu, ego hodie generaui te. Poſtula de me & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Nec poteris magis Dauid filium eius uendicare quā CHRISTVM: aut terminos terræ Dauid potius promiſſos, qui intra unicam Iudæorum gentem regnarit, quā CHRISTO, qui totum iam orbem Euāgelij ſui fide cepit. Sic & per Eſaiam: Ecce dedi te in diſpoſitionem generis, in lucem nationum aperire oculos cæcorum, utique errantium, exoluere de uinculis uinctos, id eſt de delictis liberare, & de cella carceris, id eſt mortis, ſedentes in tenebris, ignorantia ſcilicet. Quæ ſi per CHRISTVM eueniunt, non in alium erunt prophetata, quā per quem eueniunt. Item alibi: Ecce teſtimonium eum nationibus poſui, principem & imperantem nationibus. Nationes quæ te non ſciunt, inuocabunt te, & populi confugient ad te. Nec enim hæc in Dauid interpretaberis, quia præmiſit, Et diſponam uobis diſpoſitionem æternam, religioſa & fidelia Dauid. Atquin hinc magis CHRISTVM intelligere debebis ex Dauid deputatum carnali genere ob MARIAE uirginis cenſum. De hoc enim promiſſo iuratur in pſalmo ad Dauid: Ex fructu uentris tui collocabo ſuper thronum tuum. Quis iſte uenter eſt? Ipius Dauid? Utique non. Neq; enim pariturus eſſet Dauid. Sed nec uxoris eius. Non enim dixiſſet, ex fructu uentris tui, ſed potius, ex fructu uentris uxoris tuæ. Ipius autem dicendo uentrem, ſuper eſt ut aliquem de genere eius oſtenderit, cuius uentris futurus eſſet fructus caro CHRISTI, quæ ex utero MARIAE floruit. Ideoque & fructum uentris tantum nominauit, ut proprie uentris, quaſi ſolius uentris, non etiam uiri: & ipſum uentrem ad Dauid redegit, ad principem generis, & familiæ patrem: quia uiro deputare non poterat uirginis uentrem. Itaque in CHRISTO noua diſpoſitio inuenitur hodie. Hæc erit quam tunc creator pollicebatur, religioſa & fidelia Dauid appellans quæ erant CHRISTI, quia CHRISTVS ex Dauid, imò ipſa erit caro eius religioſa & fidelia Dauid, tam ſancta religione, & fidelis ex reſurrectione. Nam & Nathan propheta in prima Baſiliarum, profeſſionem

ad David facit: Semini eius quod erit, inquit, ex uentre ipsius. Hoc si in Salomone simpliciter edifferes, nihil mihi incuties. Videbitur enim David peperisse Salomonem. An & hic CHRISTVS significat, ex eo uentre semine David, qui esset ex David, id est Mariæ: quia & ædem dei magis CHRISTVS ædificaturus esset hominem scilicet sanctum, in quo potiore templo inhabitaret dei spiritus, in dei filium magis CHRISTVS habendus esset quam Salomon filius David. Denique & thronus in æuum, & regnum in æuum, magis CHRISTO competit quam Salomoni temporali scilicet regi: sed à CHRISTO misericordia dei non abcessit, Salomoni uero etiam ira dei accessit, post luxuriam & idololatriciam. Suscitauit enim illi Satan hostem Idumæum. Cum ergo nihil horum competat in Salomone, sed in CHRISTVM, certa erit ratio interpretationum nostrarum, ipso etiam exitu rerum probante, quas in CHRISTVM apparet prædictas: & ita in hoc erunt sancta & fidelia David. Hunc deus testimoniū nationibus posuit, non David: principem & imperantem nationibus, non David, qui soli Israeli imperauit. CHRISTVM hodie inuocant nationes quæ eum non sciebant, & populi ad CHRISTVM hodie confugiunt, quæ retro ignorabant. Non potest futurum dici, quod uides fieri. Sic nec illam iniectionem tuam potes sistere ad differentiam duorum Christorum, quasi Iudaicus quidem CHRISTVS populo soli ex dispersione redigendo destinetur à creatore, Vester uero omni humano generi liberando, collatus sit à deo optimo: cum postremo priores inueniantur Christiani creatoris quam Marcionis, exinde uocatis omnibus populis in regno eius, ex quo deus regnauit à ligno, nullo adhuc Cerdone, nedum Marcione. Sed & reuictus de nationum uocatione, conuertere iam in proselytos. Quæris qui de nationibus transeunt ad creatorem, quando & proselyti diuersæ & propriæ conditionis seorsum à Propheta nominentur: Ecce, inquit Esaias, proselyti per me accedent ad te, ostendentes ipsos quoque proselytos per CHRISTVM accessuros ad deum, & nationes quod sumus nos, proinde suam habeant nominationem sperantes in CHRISTVM. Et in nomine, inquit, eius nationes sperabunt. Proselyti autem quos in nationum prædicatione substituis, non in CHRISTI nomine sperare solent, sed in Moyse ordine, à quo institutio illorum est. Ceterum allectio nationum à nouissimis diebus exorta est. Iisdem uerbis Esaias: Et erit, inquit, in nouissimis diebus manifestus mons domini, utique sublimitas dei, ædes dei super summos montes, utique Christus catholicum dei templum, in quo deus colitur constitutum, super omnes enim eminentias uirtutum, & potestatum. Et ueniet ad eum uniuersæ nationes, & ibunt multi, & dicent: Venite ascendamus in montem domini, & in ædem dei Iacob, & annuntiabit nobis uiam suam, & incedemus in eam. Ex Sion enim exibit lex, & sermo domini ex Hierusalem. Hæc erit uia nouæ legis euangelium, & noui sermonis in Christo, iam non in Moyse: Et iudicabit inter nationes, de errore scilicet earum. Et reuincet populum amplum, ipsorum in primis Iudæorum & proselytorum. Et coccident machæras suas in faratra, & libinas in falces, id est animarum nocentium & linguarum infestarum, & omnis malitiæ atque blasphemiarum ingenia, conuertent in studia modestiæ & pacis. Et non accipiet gens super gentem machæram

machatram utiq; discordiæ, & non discent amplius bellare, id est inimicitias perficere, ut & hic discas CHRISTVM non bellipotentem, sed paciferum re-
promissum. Hæc autē prophetata nega, cum coram uidentur, aut adimple-
ta cum leguntur. Aut si nō negas utrumq; in eo erunt adimpleta, in quem
sunt prophetata. Inspice enim adhuc etiam ipsum introgressum, atq; decur-
sum uocationis in nationes à nouissimis diebus adeuntes ad deum creato-
rem, non in profelytos, quorum à primis magis diebus allectio est. Etenim
fidem istam Apostoli induxerunt. Habes & Apostolorum opus prædica-
tum, Quam tempestiui pedes euangelizantium pacem, euangelizantium
bona, non bellum nec malum. Respondit & Psalmus: In omnē terram exi-
uit sonus eorum, & in terminos terræ uoces eorum, circūferentium scilicet le-
gem ex Sion profectam, & sermonē domini ex Hierusalem, ut fieret quod
scriptum est: Longe quiq; à iustitia meā, appropinquauerunt iustitiæ meæ
& ueritati. Cum huic negotio accingeretur Apostoli, renūciauerunt presby-
teris, & archontibus, & sacerdotibus Iudæorū. An non uel maxime, inquit,
ut alterius dei prædicatores? Atquin ipsius eiusdem, cuius scripturam cūma-
xime implebāt, diuertite diuertite indamat Esaïas, excedite illinc, & immu-
dum ne attigeritis, blasphemiam scilicet in CHRISTVM. Excedite de medio
eius, utiq; synagogæ, separamini qui domini causam portatis. Iam enim se-
cundum suprascripta reuelauerat dominus brachio suo sanctum, id est uir-
tute sua CHRISTVM coram nationibus, ut uiderint uniuersæ nationes &
summa terræ salutem, quæ erat à deo. Sic & ab ipso Iudaismo diuertentes,
cum legis obligamēta & onera, euangelica iam libertate mutarent, psalmū
exequebantur, Disrumpamus uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum
eorum: Postea certe quā tumultuatæ sunt gentes, & populi meditati sunt
inania, Astiterunt reges terræ, & principes congregati sunt in unū, aduer-
sus dominū & aduersus CHRISTVM eius. Quæ dehinc passi sūt Aposto-
li? Omnē, inquis, iniquitatē persecutionū ab hominibus scilicet creatoris, ut
aduersarij eius, quem prædicabas: & quæ creator si aduersarius erat CHRI-
STI, non modo prædicat hoc passuros Apostolos eius, uerū & exprobrat. *Fort. *prædicabāt.*
Nam neq; prædicaret alterius dei ordinem quē ignorabat, ut uultis, neque
exprobrasset quod ipse curasset. Videte quomodo erit iustus, nec quisq; ex-
cipit corde, & uiri iusti auferentur, nec quisq; animaduertit. A persona enim
iustitiæ sublatu est iustus, quis nisi CHRISTVS? Venite, inquiunt, aufera-
mus iustum, quia inutilis est nobis. Præmittēs itaq; & subiungens proinde
passum etiā CHRISTVM, æque iustos eius eadē passuros, tam Apostolos
quā & deinceps omnes fideles prophetauit. signatos, illa nota scilicet de
qua Ezechiel: Dicit dñs ad me, Pertrāsi in medio portæ in media Hierusalē,
& da signa Thau in frontibus uisorū. Ipsa est enim litera Græcorum Tau,
nostra autē T. species crudis quā portēdebat futurā in frōtibus nostris apud
uerā & catholicā Hierusalē, in qua fratre CHRISTI filios scilicet dei gloriā
forte

Mel. relaturus. forte deo relaturus Psalmus uigessimus primus canit ex psona ipsius CHRISTI ad patrem: Enarrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiae hymnum tibi dicam. Quod enim in nomine & spiritu ipsius hodie fieri habebat, merito à se futurum prädicabat. Et paulo infra: A te laus mihi in ecclesia magna. Et in quinquagesimo septimo: In ecclesijs benedicite dominum deum, ut pariter concurreret & Michæ prophetia: Non est uoluntas mea dicit dominus, & sacrificia uestra non accipiam: quoniam ab ortu solis usq; in occasum nomen meum gloriatum est in nationibus, & in omni loco sacrificium nomini meo offertur, & sacrificium mūdum: Gloriæ scilicet relatio & benedictio & laus & hymni. Quæ omnia cum in te quoq; deprehendantur, & signaculum frontium, & ecclesiarum sacramenta, & mundiciæ sacrificiorum, debes iam erumpere uti dicas, spiritum creatoris tuo CHRISTO prophetasse. Nunc quia cum Iudæis negas uenisse CHRISTVM eorum, recognosce & exitum ipsorum, quem post CHRISTVM relaturi prädicabatur ob impietatem qua eum despexerunt & interemerunt. Primū enim ex die qua secundum Esaiam proiecit homo aspernamēta sua aurea & argentea, quæ fecerunt adorandis uanis & nocuis, id est ex quo genus hominum dilucidata per CHRISTVM ueritate idola proiecit, uide an quod sequitur expunctum sit: Abstulit enim dominus sabaoth à Iudæa, & ab Hierusalem inter cætera, & prophetam, & sapientem architectum, spiritum scilicet sanctum, qui ædificat ecclesiam, templum scilicet & domum & ciuitatem dei. Nam exinde apud illos destitit dei gratia, & mandatū est nubibus ne pluerent imbrem super uineam Soreth, id est cœlestibus beneficijs, ne prouenerent domui Israël. Fecerat enim spinas, ex quibus dominum coronauerat: & non iustitiam, sed clamorem quo in crucem eum extorserat. Et ita subtrahentis charismatū roribus, lex & Prophetæ usq; ad Ioannē. dehinc cū ea per seuerantia furoris, & nomē domini per ipsos blasphemaretur, sicut scriptū est: Propter uos blasphematur nomen meum in nationibus, Ab illis enim coepit infamia: & tempus medium à Tiberio usq; ad Vespasianū, non penitentiam intellexissent, facta est terra eorū deserta, ciuitates eorū exusta, regionem eorum sub ipsorum conspectu extranei deuorant, derelicta filia Sion, & tanquam specula in uinea uel in cucumerario casula, ex quo scilicet Israël dominū non cognouit, & populus eum non intellexit, sed dereliquit, & in indignationem prouocauit sanctum Israel. Sic & machatz conditio nalis cōminatio, Si nolueritis nec audieritis me, machæra uos comedet, probauit CHRISTVM fuisse, quem nō audiendo, perierunt. Qui & in psalmo quinquagesimo septimo dispersionem eis postulat à patre: Disperde eos in uirtute tua. Qui & rursus per Esaiam in exustionem eorum perorans: Propter me hæc, inquit, facta sunt uobis: in anxietate dormietis. Satis uane, si hæc non propter eum passi sunt, qui propter se passuros pronunciarat, sed propter CHRISTVM dei alterius. Atquin CHRISTVM, inquā, alterius dei dicitis,

dicitis, à creatoris uirtutibus & potestatibus, ut ab æmulis in crucem actum. Sed ecce defensio ostenditur à creatore, & dati sunt pessimi pro sepultura eius, qui scilicet subreptam eam asseuerauerant & locupletes pro morte eius, qui scilicet & à Iuda traditionem redemerant, & à militibus falsum testimonium cadaueris subrepti. Igitur aut non propter illum acciderunt ista Iudæis, sed reuinceris conspirante & sensu scripturarum cum exitu rerum & ordine temporum: aut si propter illum acciderunt, non potuit creator ulcisci, nisi suum CHRISTVM, remuneraturus potius Iudam, si aduersarium domini sui peremissent. Certe si nondum uenit CHRISTVS creatoris, propter quæ hæc passuri prædicantur, cum uenerit ergo, patientur. Et ubi tunc filia Sion derelinquenda, quæ nulla hodie est? Vbi ciuitates exurgendæ, quæ iam in tumulis? Vbi dispersio gentis, quæ iam extorris? Redde statum Iudææ, quem CHRISTVS creatoris inueniat, & alium contendere uenisse. Iam uero quale est ut per cælum suum admiserit, quem in terra sua esset interempturus, honestiore & gloriosiore regni sui regione uiolata, ipsa aula sua & arce, calcata? An hoc magis affectauit? Planè zelotes, tamen uicit. Erubescere qui uicto deo credis. Quid sperabis ab eo qui se protegere non ualuit? Aut enim per infirmitatem oppressus est à uirtutibus & hominibus creatoris, aut per malitiositatem: ut tantum illis sceleris patientia infligeret. Imò, inquis, spero ab illo: quod & ipsum faciat, ad testimonium diuersitatis regnum dei æternæ & cœlestis possessionis. Cæterum uester CHRISTVS pristinum statum Iudæis pollicetur, ex restitutione terræ, & post decursum uitæ apud inferos, in sinu Abrahamæ refrigerium. deum optimū si reddit placatus, quod & abstulerat iratus. O deum tuum, qui & cædit & sanat: condit mala & facit pacem. O deum etiam ad inferos usque misericordem. Sed de sinu Abrahamæ suo tempore. De restitutione uero Iudææ, quā & ipsi Iudæi ita, ut describitur, **separant, locorum & regionū nominibus inducti, quomodo allego-* Fort. **sperant.* rica interpretatio in CHRISTVM & in ecclesiam, & habitum & fructum eius spiritaliter competat, & longum est persequi, & in alio opere digestum, quod inscribimus de spe fidelium, & in præsentī uel eo ociosum, quia non de terrena, sed de cœlesti promissione sit quæstio. Nam & confitemur in terra nobis regnū repromissum, sed ante cælum, sed alio statu, utpote post resurrectionem in mille annos in ciuitate diuini operis Hierusalem cœlo delata: quam & Apostolus matrem nostram sursum designat: & πολιτὺμα nostrum, id est municipatum in cœlis esse pronuncians, alicui utique cœlesti ciuitati eum deputat. Hanc & Ezechiel nouit, & apostolus Ioannes uidit. Et quia apud fidem nostram est nouæ prophetiæ sermo testatus, ut etiam effigiem ciuitatis ante representationem eius conspectui futuram in signū prædicarit. Denique expunctum est Orientali expeditione. Constat enim, ethnicis quoque testibus, in Iudæa per dies quadraginta matutinis momentis ciuitatem de cœlo pepēdisse, omni mœniorum habitu euanescente de profectu

de profectu diei, & aliàs de proximo nullam. Hanc dicimus excipiendis resurrectione sanctis, & refouendis omnium bonorum utique spiritualium copia, in compensationem eorum quæ in seculo uel despeximus uel amisimus à deo prospectam. Siquidem & iustum & deo dignum, illic quoque exultare famulos eius, ubi sunt & afflicti in nomine ipsius. Hæc ratio regni cœlestis, post cuius mille annos, intra quam ætatem conduditur sanctorum resurrectio pro meritis maturius uel tardius resurgentium, tunc & mundi destructione & iudicii conflagratione commissæ, demutati in atomo in angelicam substantiam, scilicet per illud incorruptelæ superindumentum transferemur in cœleste regnum: de quo nunc sic ideo retractatur, quasi non prædicato apud creatorem, ac per hoc alterius dei CHRISTVM, probante, à quo primo & solo sit reuelatum. Disce iam hinc illud & prædicatum à creatore, & sine prædicatione credendum apud creatorem. Quid tibi uidetur cum Abrahamæ semper post primam promissionem quam in multitudinem arenæ repromittitur, ad instar quoque stellarum destinatur: nonne & terrenæ & cœlestis dispositionis auspicia sunt? Cum Isaac benedicens Iacob filium suum, deus ait tibi deus de rore cœli, & de opimitate terræ. Nonne utriusque indulgentiæ exempla sunt? Denique animaduertenda est hic etiam structura benedictionis ipsius. Nam circa Iacob, qui quidem posterioris & prælationis populi figura est, id est nostri: prima promissio cœlestis est roris: secunda, terrenæ opimitatis. Nos enim primo ad cœlestia inuitamur, cum à seculo auellimur: & ita postea inuenimur etiam terrena consecuturi. Et euangelium quoque uestrum habet: Quærite primum regnum dei, & hæc adiicientur uobis. Cæterum ab Esau promittit benedictionem terrenam, & subiicit cœlestem, de opimitate terræ dicens, Erit inhabitatio tua & à rore cœli. Iudæorum enim dispositio in Esau priorum natu, & posteriorum affectu filiorum, à terrenis bonis imbuta, per legem postea ad cœlestia per euangelium credendo deducitur. Cum uero Iacob somniat scalas obfirmatas in terra ad cœlum, & angelos alios ascendentes, & alios descendentes, innixum de super dominum, temere si forte interpretabimur, scalis his iter ad cœlum demonstrari, quod alij perueniant, alij decidant, domini constitutum esse iudicium? Cur autem ut euigilauit, & primum loci horrore concussus est, conuertitur ad interpretationem somni? Cum enim dixisset, quàm terribilis est locus iste, Non est, inquit, aliud: sed ædes dei, & hæc porta cœli. CHRISTVM dominum enim uiderat, templum dei, & portam eundem per quem aditur cœlum. Et utique portam cœli non nominasset, si cœlum non aditur apud creatorem. Sed est & porta quæ recipit, & quæ perducit, strata iam à CHRISTO, de quo Amos: Qui ædificat in cœlum ascensum suum, utique non sibi soli, sed & suis qui cum illo erunt. Et circumdabis enim illos tibi, inquit, tanquam ornamentum sponsæ. Ita per illum ascensum ad cœlestia regna tendentes, miratur spiritus dicens: Volant uelut qui sunt milui, ut nubes uolant,

lant, & uelut pulli columbarum, ad me scilicet simpliciter ut columbæ. Aufe-
remur enim in nubes obuiam domino, secundum Apostolum, illo scilicet
filio hominis ueniente in nubibus, secundum Daniele: & ita semper cum
domino erimus, eatenus dum & in terra & in cœlo, qui ob utriusq; promif-
sionis ingratos, ipsa enim etiã elementa testantur: Audi cœlum & in au-
res percipe terra. Et ego quidem, etiã si nullam spei cœlestis manum mihi
toties scriptura porrigente, satis haberem, huius quoque promissionis præ-
iudiciũ, quod iam terrenam gratiam teneam, expectarem aliquid & de
cœlo à deo cœli sicut & terræ, ita crederem CHRISTVM sublimiora polli-
centem, eius esse qui & humiliora promiserat: qui experimenta maiorum
de paruulis fecerat, qui hoc inauditi si forte regni præconiũ soli CHRISTO
reseruauerat: ut per famulos quidem terrenæ gloria, cœlestis uero per ipsum
deum annunciaretur. At tu hinc quoq; alium argumentaris CHRISTVM,
quod regnum nouum annunciet. Prius est, aliquod exemplum indulgen-
tiæ proferas, ne merito dubitem de fide tantæ promissionis quam spero.
Nam didici, imò ante omnia est, ut quem cœlestia prædicas repromittere,
aliquod cœlum probes eius. At nunc uocas ad cœnam, nec domum osten-
dis: allegas regnum, nec regiam monstras. An quia CHRISTVS tuus cœle-
ste regnum repromittit, non habens cœlum, quomodo & hominem præ-
stitit non habens carnem? O phantasma omne: ò præstigiũ magnæ etiã
promissionis.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI
TERTII, ADVERSUS MARCIONEM,

FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI QVARTI
ADVERSUS MARCIONEM,
PER BEAT. RHENANVM.

SCRIPSERAT Marcion opus Antitheseon, quibus Euangelium su-
um impudenter adulteratum fulciebat, uendicans id CHRISTO me-
lioris dei filio. Nam uetus instrumentum Creatoris uideri uolebat,
cuius scripturæ cum Euangelica doctrina ex diametro, quod aiunt, pu-
gnarent. Eas Antitheseis in hoc quarto libro sic conuincit, ut planum
faciat nihil inesse nouo instrumento, quod non in ueteri contineatur figuris & um-
bris pleno. Et quanquam utriusq; præceptorum & ceremoniarum diuersitatem non
negat, docet tamẽ illam eodem tendere, nempe in unum deum. Nam & Euangelica
t doctrina

doctrina est à Creatore prædicata, significante uetus instrumentum temporale futurum dum mutabile ostendit, nouum autem æternum, ut est apud Esaiam. Sed quia Marcion Euangelium Lucae uelut à fautoribus Iudaismi corruptum, per Antitheseis suas arguebat, de Euangelij, ac Euangeliorum autoribus & autoritate ecclesiarum Apostolicarum prolixè differit, inde Lucae Euangelio fidem astruens quod ecclesiarum Apostolicarum calculis sit comprobatum, & uicissim Euangelio Marcionis auctoritatem abrogans, quod posterius sit, nūquam ab orthodoxis receptum. at ueritas falsitatem præcedat necesse est. Veris igitur scripturis adulterinam Marcionis doctrinam profligat, nihil ultra desiderans quàm ut si CHRISTVM Creatoris prophetias adimplere, & legem adiuisse conuicerit, Creatoris filiū certo probasse credatur. Proinde refellit Antitheseis Marcionis, quibus cum ex alijs, tum ex ipsis CHRISTI gestis demonstrare nitebatur alium esse CHRISTVM, quem Creator aliquando missurus esset ad restituendam rem Iudaicam: alium qui uenisset ad afferendum genus humanum, à deo quondam ignoto reuelatus. Idcirco facit comparans oracula prophetarū cum hijs quæ CHRISTVS gessit, uidelicet de paralytici curatione, de peccatorum remissione, de uocabulo filij hominis, de publicano adlecto in comitatum, de Iohanne præparatore uiarum dominicarum, de CHRISTO sponso, de nouo testamento, de sabbato per CHRISTVM non obseruato, de ascensu in montem, de uoce nocturnæ preceationis ad patrem, de Apostolorum numero, de mutato nomine Simonis in Petrum, de gentilium ad CHRISTVM affluxu. Quibus decursis, CHRISTI doctrinam cum decretis committit creatoris. Et docet quidem CHRISTVM Euangelicam doctrinam ut consentaneum supplementum & Colophonem (quod aiunt) disciplinæ Creatoris addidisse. Siquidem CHRISTI præcepta adiuant, non destruunt ueterem legem. Et est probabile eius esse Euangelicum dogma, qui ante in ueteri testamento ueluti quædam huius præludia ac figuras præmiserit. Nam hæc uidetur mens fuisse Creatoris Iudaico populo legem præscribens, ut sic paulatim homines ad perfectum uiuendi institutum assuefaceret, qualis est Christianismus. Proinde colligit nullum alium deum à CHRISTO reuelatum, præter Creatorem, cuius ueterem doctrinam ubique in Euangelio licet animaduertere. Paulo post narrat quo pacto Iohannes Baptista fuerit offendiculum passus, auditis uirtutibus CHRISTI. nam hoc solebat obijcere Marcion. Mox hæc præcipue percurrit, De remissione peccatorum mulieris peccatricis, Quod diuites mulieres CHRISTO forent adhaesuræ, Quod in parabolis locuturus esset, Quod CHRISTVS uere natus sit, Quod mari & uentis esset præcepturus, Quod sit expugnator spiritalium hostium, De quibusdam imbecillitatibus quas CHRISTO obijciebant Marcionitæ, & primum De ignorantia, De populis à CHRISTO pæctis, De Petri attestazione pro omnibus Apostolis facta, Tu es CHRISTVS, De æmulatione CHRISTI, Quod CHRISTVS cum Moyse & Helia fuerit cōspectus in mōte, De paruulis à CHRISTO dilectis, Lenitatem CHRISTI promissam à creatore, De recusato comite, De alijs LXX discipulis adlectis. Atque huius quidem generis alia multa tractat, totū uidelicet Euangelium transcurrendo, quæ sigillatim enumerare longum esset, fastidium fortassis lectori generatura, ad ipsam uoluminis lectionem properanti. Caterum summa totius disputationis huc spectat, ut probet CHRISTVM magis legem & prophetas excoluisse quàm reiecisse. nam spiritalem illis sensum adcommodauit: quod utique extruere fuit, non destruere. Sed libet ipsius auctoris epilogum ex calce libri huc transcribere, Impleuimus, inquit, ut opinor sponsonem. Exhibuimus IHESVM CHRISTVM, prophetarum doctrinis, sententijs, affectibus, sensibus, uirtutibus, passionibus, etiam resurrectione non alium quàm Creatoris. His nimirum uerbis, totius huius libri summam breuiter complexus est.

Q. Septimij

Q. SEPTIMII FLOREN

TIS TERTULLIANI, AD-

VERSUS MARCIONEM

LIBER QVARTVS.

OMNEM sententiam, & omnem paraturam impij atq; sacrilegi Marcionis, ad ipsum iam euangelium eius prouocamus, quod interpolando suum fecit. Et ut fidem instrueret, doctem quandam comentatus est illi, opus ex contrarietatum oppositionibus, Antithesis cognominatū, & ad separationem legis & euangelij coactum: quā duos deos diuidens, proinde diuersos, alterum alterius instrumenti, uel (quod magis usui est di-

Antithesis Marcionis.

cere) testamenti, ut exinde euangelio quoq; secundum Antitheseis credendo patrocinaretur. Sed & istas proprio congressu cominus, id est per singulas iniectiones Pontici cecidissim, si non multo oportunius in ipso, & cum ipso euangelio, cui procurant, retunderentur: quanq; tam facile est præscriptiue occurrere. Equidem ut accepto eas faciam ut rato habeam, ut nobiscū facere dicā, quo magis de cecitate auctoris sui erubescant, nostræ iam Antitheses aduersus Marcionem. Atq; adeo confiteor alium ordinem decurrisse in ueteri dispositione apud creatorem, alium in nouo apud CHRISTVM. Nōne ergo distare documenta eloquij, præcepta uirtutis, legis disciplinas, dum tamen tota diuersitas in unum & eundem deum competat, illum scilicet à quo constat eam dispositam sicut & prædicatam. Olim conuincitur Esaias prodituram ex Sion legem, & sermonem domini ex Hierusalem, aliam utiq; legem, aliumq; sermonem: deniq; iudicabit, inquit, inter nationes. & traducet populum plurimū, scilicet nō unius gentis Iudæorū, sed nationum quæ per nouam legem euangelij, & notum sermonem Apostolorū iudicantur & traducuntur apud semetipsas de pristino errore, simul crediderunt: atque exinde concidunt machæras suas in aratra, & sibinas, quod genus uenabulorum est, in falces, id est feros & sauos quondam animos conuertunt in sensus probos, & bonæ frugis operarios. Et rursus: Audite me audite me, & populus meus & reges auribus intēdite in me, quoniā lex prodibit à me, & iudicium meum in lucem nationum, quo iudicauerat atq; decreuerat nationes quoq; illuminandas per euangelij legem atq; sermonem. Hæc erit lex, & apud Dauid inuituperabilis, quā perfecta, conuertens animā, utiq; ab idolis ad deum. hic erit & sermo, de quo idem Esaias: Quomodo, inquit, decus sermonis faciet dominus in terra. Compendia-

t 2 tum est

tum est enim nouum testamentum, & à legis laciniosis oneribus expeditum. Sed quid pluribus, cum manifestius, & luce ipsa darius nouatio prædicetur à creatore per eundem. Ne rememineritis proprium, & antiqua ne recogitaue-
 ritis. Vetera transierunt, noua oriuntur. Ecce facio noua quæ nunc orientur. Item per Hieremiam: Nouate uobis nouam nouum, & ne seueritis in spi-
 nas, & circumcidimini præputio cordis uestri. Et alibi: Ecce uenient dies di-
 cit dominus, & perficiam domui Iacob & domui Iudæ testamentum nouum,
 non secundum testamentum quod disposui patribus eorum, in die qua ar-
 ripui dispositionem eorum, ad educendos eos de terra Aegypti. Adeo pri-
 stinum testamentum temporale significat, dum mutabile ostendit, etiam
 dum æternum de postero pollicetur. Nam per Esaiam: Audite me & uiue-
 tis, & disponam uobis testamentum æternum, adiiciens sancta & fidelia Da-
 uid, ut id testamentum in CHRISTO decursurum demonstraret. Eundem
 ex genere Dauid secundum MARIÆ censum, etiam in uirga ex radice Iesse
 processura figurate prædicabat. Igitur si alias leges aliosque sermones, & no-
 uas testamentorum dispositiones à creatore dixit futuras, ut etiam ipsorum
 sacrificiorum alia officia potiora, & quidem apud nationes destinarit, dicen-
 te Malachin: Non est uoluntas mea in uobis, inquit dominus, & sacrificia
 uestra non excipiam de manibus uestris, quoniam à solis ortu usque ad occa-
 sum glorificatum est in nationibus nomen meum, & in omni loco sacrificium
 nomini meo offeretur, & sacrificium mundum, scilicet simplex oratio de con-
 scientia pura. Necesse est omnis demutatio ueniens, ex innouatione, diuer-
 sitatem ineat cum his quorum sit, & contrarietatem ex diuersitate. Sicut enim
 nihil demutatum quod non diuersum, ita nihil diuersum quod non contra-
 rium. Eiusdem ergo deputabitur etiam contrarietas ex diuersitate, cuius fue-
 rit demutatio ex innouatione. Qui disposuit demutationem, iste instituit
 & diuersitatem. Qui prædicauit innouationem, iste prænuñciauit & contra-
 rietatem. Quid differentiâ rerum ad distantiam interpretaris potestatum?
 Quid Antitheseis exemplorum distorques aduersus creatorem, quas in ipsis
 quoque sensibus & affectionibus eius potes recognoscere? Ego, inquit, pœnitiam,
 & ego sanabo: Ego, inquit, occidam, & ego uiuificabo, condens scilicet mala
 & faciens pacem. Qua etiam soles illum mobilitatis quoque & inconstantie
 nomine reprehendere, prohibentem quæ iubet, & iubentem quæ pro-
 hibet. Cur ergo non & Antitheseis ad naturalia reputasti, contrarium sibi sem-
 per creatoris? Nec mundum saltim recogitare potuisti, nisi fallor, etiam apud
 Ponticos ex diuersitatibus constructum æmularum inuicem substantiarum.
 Prius itaque debueras alium deum luminis, alium tenebrarum determinasse,
 ut ita posses alium legis, alium euangelij asseuerasse. Cæterum præiudicatum
 est ex manifestis, cuius opera & ingenia per Antitheseis constant, eadem for-
 ma constare etiam sacramenta. Habes nunc Antithesis expeditam à nobis
 responsionem. Transeo nunc ad euangelij sanè non Iudaici, sed Pontici in-
 terim

Sacrificiū mundum.

terim adulterati demonstrationem, præstructuram, ordinem, quem aggredimur. Constituimus in primis, euangelicum instrumentum, Apostolos autores habere, quibus hoc munus euangelij promulgandi ab ipso domino sit impositum, Si & apostolicos, nõ tamen solos, sed cum apostolis, & post, apostolicos: quoniam prædicatio discipulorum suspecta fieri posset de gloria studio, si non assistat illi autoritas magistrorũ, imò CHRISTI, quæ magistros Apostolos fecit. Deniq; nobis fidem ex apostolis Ioannes & Mattheus insinuant, ex apostolicis Lucas & Marcus instaurant, iisdem regulis exorſi, quantum ad unicum deum attinet creatorem & CHRISTVM eius, natum ex uirgine, supplementũ legis & prophetarum. Viderit enim si narrationum dispositio uariavit, dummodo de capite fidei conueniat, de quo cum Marcione nõ conuenit. Contra, Marcion euangelio scilicet suo nullum adscribit autorem, quia non licuerit illi titulum quoq; affigere, cui nefas nõ fuit ipsum corpus euertere. Et possem hic iam gradum figere, nõ agnoscendum contendens opus, quod non erigat frontem, quod nullam constantiam præferat, nullam fidem repromittat de plenitudine tituli, & professione debita auctoris. Sed per omnia cõgredi maluimus, nec dissimulamus quod ex nostro intellegi potest. Nam ex his cõmentatoribus quos habemus, Lucam uidetur Marcion elegisse, quem cederet. Porro Lucas non apostolus, sed apostolicus: nõ magister, sed discipulus, utiq; magistro minor, cettẽ tanto posterior, quanto posterioris apostoli sectator, Pauli sine dubio: ut etsi sub ipsius Pauli nomine euangelium Marcioni intulisset, non sufficeret ad fidem singularitas instrumenti destituta patrociniõ antecessorum. Exigere enim id quoque euāgelium quod Paulus inuenit, cui fidem dedit, cui mox suum congruere gestit. Siquidem propterea Hierosolymam ascendit ad cognoscendos Apostolos, & consultandos, ne forte in uacũ currens, id est ne non secundum illos credidisset, & non secundum illos euangelizaret. Deniq; ut cum autoribus contulit & conuenit de regula fidei, dexteras miscuere, & exinde officia prædicandi distinxerunt, ut illi in Iudæos, Paulus in Iudæos & in nationes. Igitur si ipse illuminator Lucæ, auctoritatem antecessorum & fidei & prædicationi suæ optauit, quanto magis eam euangelio Lucæ expostulem, quæ euangelio magistri eius fuit necessaria? Aliud est, si penes Marcionem à discipulatu Lucæ, cõp̃it religionis Christianæ sacramentum. Cæterum si & retro decucurrit, habuit utiq; autenticam paratam, per quam ad Lucam usq; peruēnit, cuius testimonio assistente Lucas quoq; possit admitti. Sed enim Marcion nactus epistolam Pauli ad Galatas, etiam ipsos Apostolos suggillantis, ut non recto pede incedentes ad ueritatẽ euangelij, simul & accusantis pseudapostolos quosdam peruerentes euāgelium CHRISTI, connititur ad destruendum statum eorum euangeliorum, quæ propria & sub Apostolorum nomine æduntur, uel etiam Apostolicorum, ut scilicet fidem quam illis adimit, suo conferat. Porro etsi repre-

Euangelium instrumentum.

*Ioannes.
Mattheus.
Lucas.
Marcus.*

*Lucas euāgelij
lini scriptor.*

Paulus.

Columna. hensus est Petrus & Iohannes & Iacobus, qui existimabatur columnar, manifesta causa est. Personarum enim respectu uidebantur uariare cōuictum, & tamen cum ipse Paulus omnibus omnia fieret, ut omnes lucraretur, potuit & Petro hoc in consilio fuisse, aliquid aliter agendi quàm docebat. Proinde si & pseudapostoli irrepsent, horum quoque qualitas ædita, circumcisi onem uindictantiū & Iudaicos fastus: adeo non de prædicatione, sed de conuersatione à Paulo denotabatur, æque denotaturo, si quid de deo creatore aut CHRISTO eius errassent. Igitur distinguenda erūt singula. Si Apostolos præuagationis & simulationis suspectos Marcion haberi queritur, usque ad Euangelij deprauationē, CHRISTVM iam accusat, accusando quos CHRISTVS elegit. Si uero Apostoli quidem integrum euangelium cōtulerunt, de sola conuictus inæqualitate reprehensi, pseudapostoli autem ueritatem eorum interpolauerunt, & inde sunt nostra digesta, quod erit germanum illud Apostolorū instrumentū, quod adulteros passum est, quod Paulum illuminauit, & ab eo Lucam? Aut si tam funditus deletū est, ut catadysmo quodam, ita inundatione falsariorum oblitteratum, iam ergo nec Marcion habet uerum. Aut si ipsum erit uerum, id est Apostolorum quod Marcion habet solus: & quomodo nostro consonat, quod non Apostolorū, sed Lucæ refertur? Aut si non statim Lucæ deputandum est quo Marcion utitur, quia nostro consonat scilicet adulterato, etiam circa titulum cæterorū Apostolorum est, iam ergo & nostrum quod illi consonat æque Apostolorum est, sed adulteratum. De titulo quoque funis ergo ducendus est cōtentionis, pari hinc inde nisu fluctuante. Ego meum dico uerum, Marcion suum. Ego Marcionis affirmo adulteratum, Marcion meum. Quis inter nos determinabit, nisi temporis ratio, ei præscribens auctoritatem, quod antiquius reperiatur, & ei præiudicans uitiationē, quod posterius reuincetur, * inuenietur? In quantum enim falsum corruptio est ueri, in tantum præcedat necesse est ueritas falsum. Prior erit res passionē, & materia æmulatione. Alioquin quàm absurdum ut si nostrū antiquius probauerimus, Marcionis uero posterius, & nostrum ante uideatur falsum, quàm habuerit de ueritate materiam, & Marcionis ante credatur æmulationem à nostro expertum quàm est æditum, & postremo id uerius existimetur, quod est serius, post tot ac tanta iam opera atque documenta Christianæ religionis seculo ædita, quæ ædi utique non potuissent sine euangelij ueritate, id est ante euangelij ueritatem. Quod ergo pertinet ad euangelium interim Lucæ, quatenus cōmunio eius inter nos & Marcionem de ueritate disceptat, adeo antiquius Marcion est, quod est secundum nos, ut & ipse illi Marcion aliquādo crediderit, cum & pecuniā in primo calore fidei catholicæ ecclesiæ contulit, proiectam mox cum ipso postea quàm in hæresim suam à nostra ueritate desecit. Quid nūc si negauerint Marcionitæ, primam apud nos fidē eius, aduersus epistolam quoque ipsius? Quid si nec epistolam agnouerint? Certe Antitheses nō modo fatētur

Inuenietur superest.

do fatetur Marcionis, sed & praeferunt: ex his mihi probatio sufficit. Si enim id euangelium quod Lucae refertur, penes nos, uiderimus an & penes Marcionem, ipsum est quod Marcion per Antitheseis suas arguit, ut interpolatum à protectoribus Iudaismi ad cōcorporationem legis & prophetarum, qua etiam CHRISTVM inde confingerent. Vtiq; non potuisset arguere, nisi quod inuenerat. Nemo post futura reprehendit quæ ignorat futura. emendatio culpam non antecedit. Emendator sanè euangelij à Tiberianis usque ad Antoniana tempora euerfi, Marcion solus & primus obuēnit, expectatus tam diu à CHRISTO, poenitēte iam quod Apostolos præmississe properasset sine præsidio Marcionis, nisi quod humanæ temeritatis, non diuinæ autoritatis negocium est hæresis, quæ sic semper emēdat euangelia dum uiciat: Cū & si discipulus Marcion, non tamen super magistrum, Et si apostolus Marcion, Siue ego, inquit Paulus, siue illi sic prædicamus, Et si prophetae Marcion, Et spiritus prophetarū prophetis erunt subditi, non euerfionis sunt, sed pacis. Etiam si angelus Marcion, citius anathema dicendus quàm euangelizator, quia aliter euangelizauit. Itaque dum emendat, utrumq; confirmat, & nostrum alterius, id emēdans quod inuenit: & id posterius, quod de nostri emendatione constituens suum & nouum fecit. In summa, si constat id uerius quod prius, id prius quod & ab initio, ab initio quod ab Apostolis, pariter utiq; constabit id esse ab Apostolis traditum quod apud ecclesias Apostolorū fuerit sacrosanctum. Videamus quod lac à Paulo Corinthij hauserint, ad quā regulam Galatæ sint recorrecti, quid legāt Philippenses, Thessalonicenses, Ephesij, quid etiam Rhomani de proximo sonent, quibus euangelium & Petrus & Paulus sanguine quoq; suo signatum reliquerunt. Habemus & Iohannis alumnas ecclesias. Nam & si Apocalypsim eius Marcion respuit, ordo tamen episcoporum ad originem recens, in Iohannem stabit autorem. Sic & cæterorū generositas recognoscitur. Dico itaq; apud illas, nec solas iam Apostolicas, sed apud uniuersas, quæ illis de societate sacramenti confederantur, id euangelium Lucae ab initio æditionis suæ stare, quod cum maxime tuemur. Marcionis uero pleriq; nec notum, nullis notum, ut non eodem natum. Habet planè & illud ecclesias, sed suas, tam posteras quàm adulteras, quarum si censum requiras, facilius apostaticum inuenias quàm Apostolicum, Marcione scilicet conditore; uel aliquo de Marcionis examine. Faciunt fauos & uestpæ, faciunt ecclesias & Marcionitæ. Eadem autoritas ecclesiarum Apostolicarum, cæteris quoq; patrociniabitur euangelij, quæ proinde per illas & secundū illas habemus, Iohannis dico & Matthæi: licet & Marcus quod addidit Petri affirmetur, cuius interpretes Marcus. Nam & Lucae digestum, Paulo ascribere solent, capita magistrorū uideri quæ discipuli promulgarint. Itaq; & de his Marcion flagitandus, quod omisit eis, Lucae potius institerit, quasi non & hæc apud ecclesias à primordio fuerint, quemadmodum & Lucae. Atquin hæc magis

4 à primordio

EC
CLB
SIAE
APO
STO
LICAE:

Autoritas ecclesiarum apostolicarum:

à primordio fuisse credibile est, ut priora quàm Apostolica, ut cum ipsis eccle-
 sijs dedicata. Cæterum quale est, si nihil Apostoli ædiderunt, ut discipuli po-
 tius ædiderint, qui nec discipuli existere potuissent sine ulla doctrina magi-
 strorum? Igitur dum constet hæc quoque apud ecclesias fuisse, cur non hæc
 quoq; Marcion attigit, aut emendanda si adulterata, aut agnoscenda si inte-
 gra? Nam & competit ut si qui euangelium peruertebant, eorum magis cu-
 rarent peruersionem, quorum sciebant autoritatē receptiorem. Ideo & pseu-
 dapo^{pseudapo}stoli, quod per falsum Apostolos imitarentur. In quātum ergo emen-
 dasset quæ fuissent emendanda si fuissent corrupta, in tantum confirmauit
 non fuisse corrupta, quæ nō putauit emendanda. Deniq; emendauit quod
 corruptum existimauit. Sed nec hoc merito: quia non fuit corruptum. Si
 enim Apostolica integre decurrerēt, Lucæ autem quod est secundū nos,
 adeo congruit regulæ eorum, ut cum illis apud ecclesias maneat, iam & Lu-
 cæ constat integrū decurrisse usq; ad sacrilegium Marcionis. Deniq; ubi
 manus illi Marcion intulit, tunc diuersum & æmulum factum est Apostoli-
 cis. Igitur dabo consilium discipulis eius, ut aut & illa cōuertant, licet sero ad
 formam sui, quo cum Apostolicis conuenire uideantur. Nam & cottidie re-
 formant illud prout à nobis cottidie reuincuntur, aut erubescunt de magi-
 stro utrobiq; traducto, cum euangelij ueritatem nunc ex conscientia tramit-
 tit, nunc ex impudentia euerit. His serè compendijs utimur, cum de euange-
 lijs aduersus hæreticos expedimur, defendentibus, & temporum ordinem
 posteritati falsariorū præscribentem, & autoritatem ecclesiarum traditioni
 Apostolorum patrocinantem: quia ueritas falsum præcedat, necesse est, &
 ab eis præcedat à quibus tradita est. Sed alium iam hinc inimus gradum,
 ipsum (ut professi sumus) euangelium Marcionis prouocantes, sic quoque
 probaturi adulteratum. Certe enim totū quod elorabit etiam Antitheleis
 præstruendo, in hoc cogit ut ueteris & noui testamenti diuersitatem consti-
 tuat, proinde CHRISTVM suum à creatore separaturū ut deum alterius,
 ut alienum legis & prophetarum. Certe propterea contraria quæq; senten-
 tiæ suæ erasit cōspirantia cū creatore, quasi ab assertoribus eius intexta: cō-
 petentia autem sententiæ suæ reseruauit. Hæc conueniemus, hæc amplecte-
 mur, si nobiscum magis fuerint, si Marcionis præsumptionem percuulerint.
 Tunc & illa constabit eodem uitio hæreticæ cecitatis erasa, quo & hæc refer-
 uata. Sic habebit intentio & forma opusculi nostri, sub illa utiq; conditione
 quæ ex utraq; parte cōdicta sit. Constituit Marcion aliū esse CHRISTVM
 qui Tiberianis temporibus à deo quondam ignoto reuelatus sit in salutem
 omniū gentium, Alium qui à deo creatore in restitutionem Iudaici status
 sit destinatus, quandoq; uenturus. Intra hos magnam & omnem differen-
 tiam scindit, quantam inter iustum & bonum, quantā inter legem & euā-
 gelium, quantam inter Iudaismum & Christianismum. Hinc erit & nostra
 præscriptio qua defigimus nihil dei alterius cōmune esse debere cum creato-
 re. Cæterū

Pseudapo

Autoritas ecclesiarum.

Fort. elaborauit.

re. Ceterum creatoris pronunciandū, si administrauerit dispositiones eius, si impleuerit prophetias eius, si adiuuerit leges eius, si repræsentauerit promissiones eius, si restaurauerit uirtutes eius, si sentētiās reformauerit, si mores, si proprietates expresserit. Huius pacti & huius præscripti, quæso te, lector memineris ubiq; & incipe recognoscere aut Marcionis CHRISTVM aut creatoris. Anno quintodecimo principatus Tiberiani, proponit eū descendisse in ciuitatē Galilææ Capharnaum, utiq; de cœlo creatoris, in quo de suo ante descenderat. Et quid ergo ordinis fuerat, ut prius de suo cœlo in creatoris descendens describeretur. Cur enim non & ista reprehēdam quæ non implent fidem ordinariæ narrationis, deficientis in mendacō semper. Planē semel dicta sint, per quæ iam alibi retractauimus, An descendens per creatorem, Et quidem aduersus ipsum, potuerit ab eo admitti, & inde trahimitti in terram æque ipsius. Nunc autem & reliquum ordinem descensionis expostulo, tenens descendisse illum. Viderit enim sicubi apparuisse positum est. apparere subitum, ex inopinato, sapit conspectum qui semel impigerit oculos in id quod sine mora apparuit. Descendisse autem dum fit uidetur, & subiicit oculos, de facto etiam ordinem facit. Atq; ita cogit exigere, quali habitu, quali suggestu, quonam impetu uel temperamento, etiam quo in tempore diei noctisue descenderit. Præterea quis uiderit descendentem, quis retulerit, quis asseuerauerit, rem utiq; nec asseueranti facile credendam. Indignum deniq; ut Romulus quidem ascensus sui in cœlum habuerit Proculū affirmatorem, CHRISTVS uero dei, descensus de cœlo sui non inuenerit annunciatorem, quasi non sic & ille ascenderit iisdē mendacj scalis, sicut & iste descendit. Quid autem illi cum Galilæa, si non erat creatoris, cui ista regio destinabatur ingressuro prædicationem, dicente Esaia. Hoc primum bibito cito facito, regio Zabulon & terra Neptalim, & ceteri qui ^{Deest uerbum estis} maritimam & Iordanis Galilææ nationū populus, qui sedetis in tenebris, ^{uel habitatis.} uidete lumen magnum, qui habitatis, sedentes in umbra mortis, lumen ortum est super uos. Bene autem quod & deus Marcionis illuminator uindictatur nationum, quo magis debuerit, uel de cœlo descendere, & si utiq; in Pontum potius descendere quàm in Galilæam. Ceterum & in loco & illuminationis opere secundum prædicationem occurrentibus CHRISTO, iā eum prophetatum incipimus agnoscere, ostendētem in primo ingressu uenisse se, nō ut legē & prophetas dissolueret, sed ut potius adimpleret. Hoc enim Marcion, ut additum erasit. Sed frustra negauit CHRISTVM dixisse, quod statim fecit ex parte, prophetiā enim interim de loco adimpleuit, de cœlo statim ad synagogā, ut dici solet. Ad quod uenimus. Hoc age Marcion. Aufer etiam illud de euangelio, Non sum missus, nisi ad oues perditas domus Israël. Et non est, auferre panem filijs, & dare eū canibus, ne scilicet CHRISTVS Israëlīs uideretur. Sufficiant mihi facta pro dictis. Detrahe uocem CHRISTI mei, res loquentur. Ecce uenit in synagogam certe ad oues

oues perditas domus Israelis. Ecce doctrinæ suæ panē prioribus offert Isra-
 ēlitis: certe ut filios præfert. Ecce alijs eum nondum impertit: certe ut canes
 præterit. Quibus autem magis impertisset quàm extraneis creatoris, si ipse
 in primis non fuisset creatoris? Et tamen quomodo in synagogam potuit
 admitti, tam repentinus, tã ignotus, cuius nemo adhuc, certus, de tribu, de
Censu Augusti. populo, de domo, de censu deniq; Augusti, quem testem fidelissimum do-
 minicæ natiuitatis Romana archiua custodiunt? Meminerant certe, nisi cir-
 cumcisum scirent, non admittendum in sancta sanctorum. Sed & si passim
 synagoga adiretur, non tamen ad docendum nisi ab optime cognito & ex-
 plorato, & probato, iam pridem in hoc ipsum, uel aliunde cõmendato cum
 hoc munere. Stupēbant autem omnes ad doctrinam eius, planē quoniam,
 inquit, in potestate erat sermo eius. Non quoniam aduersus legem & pro-
 phetas docebat. Vtiq; enim eloquiū diuinum & uim & gratiā præstabat,
 magis extruens q̃ destruens substantiam legis & prophetarum. Alioquin
 non stupebant, sed horrent. Nec mirarentur, sed statim auersarentur de-
 structorem legis & prophetarum, & utiq; in primis alterius dei prædicato-
 rem, quia nec potuisset aduersus legem & prophetas docere, & hoc nomi-
 ne aduersus creatorem, non præmissa diuersæ atq; æmulæ diuinitatis pro-
 fessioe. Cum ergo nihil tale scriptura significet, nisi solam uim & potestatem
 sermonis admirationi fuisse, facilius ostendit, secundum creatorem docuisse
 illum, quia non negauit, quàm aduersus creatorem, quia non significauit.
 Atq; ita aut eius erit agnoscendus secundum quem docuit, aut præuarica-
 tor iudicandus, si secundum eum aduersus, quem uenerat docuit. Exclamat
 ibidem spiritus dæmonis: Quid nobis & tibi est IHSV? Venisti perdere
 nos. Scio qui sis, sanctus dei. Hic ego non retractabo, an & hoc cognomen-
 tum competierit ei, quem nec CHRISTVM uocari oporteret, si non creato-
 ris. Alibi iam de nominibus expostulatum est. At nunc discepto, quomo-
 do eum uocari cognouerit dæmon, nulla unq; retro emissâ prædicatione
 in illum, à deo ignoto, & in id temporis muto, cuius nec sanctum eum con-
 testari potuit, ut ignoto iam ipsi suo creatori. Quid autem iam tale adide-
 rat nouæ diuinitatis, per quod possit alterius dei sanctus intelligi? Tantum
 quod synagogam introgressus, & nec sermone operatus aliquid aduersus
 creatorem? Sicut ergo quem ignorabat, nullo modo poterat IHSVM &
 sanctum dei agnoscere, ita quem norat agnouit. Nam & prophetam me-
 minerat sanctum dei prædicasse, & IHSVM nomen dei esse in filio Naue.
 Hæc & ab angelo exceperat secundū nostrum euāgelium. Propterea quod
 in te nasceret, uocabitur sanctū filius dei, & uocabis nomē eius IESVM. Sed
 & habebat utiq; sensum aliquē dominicæ dispositionis, licet dæmon tamē
 magis q̃ alienæ & nondū satis cognitæ, nā & præmisit. Quid nobis & tibi?
 Non quasi in extraneum IHSV, ad quem pertinet spiritus creatoris. Nec
 enim dixit, quid tibi & nobis, sed quid nobis & tibi. Sed deplorans & sorti-
 suæ exprobrans quam iam uidens, adiicit, Venisti perdere nos. Adeo iudi-
 cis &

cis & ultoris, & ut ita dixerim sæui dei filium agnouerat IHESVM, non opti-
mi illius & perdere & punire nescientis. Quorsum hunc locū præmisimus?
ut IHESVM & à dæmone non alium doceamus agnitum, & à semetipso nō
alium cōfirmatum q̄ creatoris. Atquin, inquis, increpuit illum IHESVS:
planè ut inuidiosum, & in ipsa cōfessione petulantem, ut male adulantem:
quasi hæc esset summa gloria CHRISTI, si ad perditionem dæmonum ue-
nisset, & non potius ad hominum salutem, qui nec discipulos de subactio-
ne spirituū, sed de candida salutis gloriari uolebat. Aut cur eum increpuit?
Si quasi mentitum in totum: ergo non fuit IHESVS, nec dei sanctus omni-
no. Si quasi ex parte mentitum, quod eum IHESVM quidē & sanctū dei,
sed creatoris existimasset: iniustissime increpuit hoc sententem, quod scie-
bat sentiendū, & hoc nō æstimantē quod ignorabat æstimandū, aliū. IHE-
SVM & alterius dei sanctum. Quod si uerisimiliore statum nō haber incre-
patio, nisi quē nos interpretamur, iam ergo & dæmon nihil mentitus est,
nō ob mēdaciū increpitus. ipse enim erat IHESVS, præter quē aliū dæmon
agnouisse non poterat, & IHESVS eum confirmauit quem agnouerat dæ-
mon, dum non ob mendacium increpat dæmonem. Nazareus uocari ha-
bebat secundum prophetiam CHRISTV creatoris. Vnde & ipso nomine
nos Iudæi Nazarenos appellant per sum. Nam & sumus de quibus scri-
ptum est: Nazaræi exaltati sunt super niuem. Qui scilicet retro luridati de/
linquentiæ maculis, & nigrati ignorantiae tenebris. CHRISTO autem ap-
pellatio Nazaræi competitura erat ex infantiae latebris quas apud Naza-
reth descendit uitādo Archelaum filiū Herodis. Hoc propterea non omisi,
quia CHRISTVM Marcionis oportuerat omne cōmercium eierasse etiam
locorum familiarium CHRISTI creatoris, habentem tanta Iudææ oppida
non ita CHRISTO creatoris per prophetas emancipata. Cæterum prophe-
tarum erit CHRISTVS, ubicunq; secundum prophetas inuenitur. Et tamē
apud Nazareth quoq; nihil noui notat prædicasse, dum aliò merito unius
prouerbij eiectus refertur. Hic primum manus ei iniectas animaduertens,
necesse habeo iam de substantia eius corporali præfinire, quod non possit
phantasma credi, qui contactum, & quidem uiolentia plenum, detentus &
captus & ad præcipitium usq; protractus, admiserit. Nam & si per mēdios
euasit, sed ante iam uim expertus, & postea dimissus, scilicet soluto, uti asso-
let, tumultu, uel etiam irrupto, non tamen per caliginem eius, o quæ nulli
omnino tactui succidisset, si fuisset.

*Candidam substanti-
ue uidetur pro ue-
ste usurpare. à qua
dicti sunt cādidati.
Poteris hic recte be-
neficiū interpretari*

Nazaræni

Fort. in quas.

*Fortè leg. per caligi-
nem eluso quæ n.*

Lucretius.

Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res,
etiam secularis sapientiæ digna sententia est. Ad summam, & ipse mox teti-
git alios quibus manus imponens utiq; sentiēdas, beneficia medicinarū cō-
ferebat, tā uera, tam nō imaginaria, quā erāt per quas cōferebat. Ipse igitur
est CHRISTVS Esaiæ: remediator ualitudinum. Hic, inquit, imbecillita-
tes nostras aufert, & languores portabit. Portare autē Græci etiam pro eo
solent

solent ponere quod est tollere. Sufficit interim mihi generalis repromissio. Quodcumq; curauerit IHESVS, meus est. Veniemus tamē & ad species curationum. Ceterū & à dæmonijs liberare, curatio est ualitudinis. Itaq; spiritus nequam quasi ex forma iam prioris exempli, cum testimonio excedebant uociferātes, Tu es filius dei. Cuius dei, uel pareat: sed proinde increpabantur & iuebantur tacere. Proinde enim CHRISTVS ab hominibus nō à spiritibus immūdis uolebat se filium dei agnosci. Ille CHRISTVS duntaxat cui hoc congruebat, quia præmiserat per quos posset agnosci, & utiq; digniores prædicatores. Illius erat, præconium immundi spiritus respuere, cui sancti abundabant. Porro qui nunq̃ fuerat annunciat, si tamen uolebat agnosci, frustra autem uenerat si nolebat non esse, & aspernatus testimonium alienæ & cuiuscunq; substantiæ qui propriæ non habebat, qui in aliena descenderat: Iam nunc & quā destructor creatoris, nihil magis gestisset quā à spiritibus ipsius agnosci, & diuulgari præ timore, nisi quod Marcion deum suum timeri negat, defendens bonum non timeri, sed iudicem, apud quē sint materiæ timoris, ira, sæuitia, iudicia, uindicta, damnatio. Sed & dæmonia timore utiq; cedebant. Ergo timendi dei filium confitebātur, occasionem habitura non cedendi, si non timendi. Et ille iussu & increpitu ea expellens, non suasu quā bonus timendum se exhibebat. Aut nunquid ideo increpabat quia timebatur nolens timeri? Et quomodo ea uolebat excedere, quod nisi timore non facerent? Cæcidit ergo in necessitatem quā disparem se naturæ suæ ageret, cum posset, ut bonus semel eis parcere. Cæcidit & in aliam præuaricationis notam, cum se à dæmonijs quasi filiū creatoris sustineret timeri, ut iam non propria potestate expelleret dæmonia, sed per creatoris autoritatē, * in solitudinem procedij solennis. Et huiusmodi regio creatoris. Oportebat sermonem illic quoq; uideri in corpore, ubi egerat aliquando & in nube. Competebat & euāgelio habitus loci, qui placuerat & legi. Capiat itaq; iocunditatem solitudo, hoc Esaias promiserat. Detentus à turbis, oportet me, inquit, & alijs ciuitatibus annunciare regnū dei. Offenderat iam alicubi deum suum non puto adhuc usq; . Sed de his loquebatur qui alium quoq; deum nouerant, nec hoc credo. Ergo si nec ille alium deum ædiderat, nec illi nouerant præter creatorem, eiusdem dei regnum portendebat, quem solum sciebat notum eis, qui audiebant de tot generibus operum. Quid utiq; ad piscaturam respexit, ut ab illa in Apostolos sumeret Symonem, & filios Zebedæi? Non enim simplex factū uideri potest, de quo argumentum processurum erat, dicens Petro trepidanti de copiosa indagine piscium. Ne time, ab hinc enim homines eris capiens. Hoc enim dicto intellectū illis suggerebat adimpletæ prophetiæ, * se enim esse qui per Hieremiam pronunciarat. Exce ego mittam pisces multos, & piscabuntur illos homines scilicet. Depiq; relictis nauiculis secuti sunt eū, ipsum intellegentes, qui coeperat facere quod edixerat. Aliud est si affectauit de nau

*Sic puto leg. & pñ.
standū: In solitudi-
nem procedit. Solē-
nis & huiusmodi re-
gio creatoris.*

Fort. se cum esse

uit de nauiculariorum collegio allegere, habiturus Apostolum quandoq;
 nauderū Marcionem. Præstruximus quidē aduersus antitheseis nihil pfi-
 cere proposito Marcionis, quam putat diuersitatem legis & euangelij, ut &
 hanc à creatore dispositam, deniq; prædicatam in promissione nouæ legis,
 & noui sermonis, & noui testamenti. Sed quoniam attentius argumētatur
 apud illum suum, nescio quem σωταλαίπωρος, id est, cōmiseronem, & σωμα-
 σοβιμενον, id est coodibilem, in leprosi purgationem, non pigebit ei occurre-
 re: & in primis figuratæ legis uim ostendere, quæ in exemplo leprosi nō cō-
 tingendi, imò ab omni cōmercio submouendi, cōmunicationem prohibe-
 bat hominis delictis cōmaculati, cum qualibus & Apostolus cibum quoq;
 uetat sumere. Participari enim stigmata delictorum quasi ex contagione, si
 qui se cum peccatore miscuerit. Itaq; dominus uolens altius intelligi legem,
 per carnalia spiritalia significantem: & hoc nomine non destruens, sed ma-
 gis extruens, quam pertinentius uolebat agnosci: tetigit leprosum, à quo et
 si homo inquinari potuisset, deus utiq; non inquinaretur, incōtaminabilis
 scilicet. Ita non præscribetur illi quod debuerit legē obseruare, & nō cōtinge-
 re immundum, quem contactus immundi non erat inquinaturus. Hoc
 magis meo CHRISTO competere, sic doceo, dum tuo non competere de-
 monstro. Si enim ut æmulus legis tetigit leprosum, nihil faciēs præceptum
 legis, per contemptum inquinamenti, quomodo posset inquinari, qui cor-
 pus non habebat quod inquinaretur: Phantasma enim inquinari nō pos-
 set. Qui ergo inquinari non poterat ut phantasma, iam non uirtute diuina
 incontaminabilis erit, sed phantasmatis inanitate: nec contempsisse uideri
 potest inquinamentum, cuius materiam nō habebat. Ita nec legem destru-
 xisse qui inquinamentum ex occasione phantasmatis non ex ostentatione
 uirtutis euaserat. Si autem Helisæus propheta creatoris unicum leprosum
 Naaman Syrum ex tot leprosis Israhelitis emundauit, nec hoc ad diuersi-
 tatem facit CHRISTI, quasi hoc modo meliori se dum Israhelitē leprosum
 emundat extraneus, quem suus dominus emundare non ualuerat, Sy-
 ro facilius emundato, significat per nationes emundationis in CHRISTO
 lumine earum quæ septem maculis capitalium delictorum inhorrerēt ido-
 lolatria, blasphemia, homicidio, adulterio, stupro, falso testimonio, fraude.
 Quapropter septies quasi per singulos titulos in Iordane lauit: simul & ut
 totius hebdomadis caneret expiationem. Et quia unius lauacri uis & pleni-
 tudo CHRISTO soli dicabatur, facturo in terris, sicut sermonem compen-
 diatum, ita & lauacrum. Nam & hoc opponit Marcion, Helisæum quidē
 materia eguisse, aquam adhibuisse, & eam septies, CHRISTVM uerbo ue-
 ro solo, & hoc semel functo, curationem statim repræsentasse, quasi non au-
 deam & uerbum ipsum in substantiam creatoris uindicare. Nullius rei non
 ille potior autor, qui prior. Incredibile planè, ut potestas creatoris uerbo re-
 medium uitij unius operata sit, quæ uerbo tantam mundi molem semel p-
 tulit

Forte leg. *melioris dum.

Septem macule capitalium delictorum.

tulit: Vnde magis dinoscitur Christus creatoris, quàm ex uerbi potestate: Sed ideo alius Christus, quia aliter quàm Helisæus, quia potentior dominus famulo suo. Quid constituis Marcion, proinde res agi à seruis, quèadmodum ab ipsis dominis: Nò times, ne in dedecus tibi uertat, si ideo Christum negas creatoris, quia potentior fuerit famulo creatoris, qui ad Helisæi pusillitatem maior agnoscitur, si tamen maior. Par enim curatio, licet distet operatio. Quid amplius præstitit tuus Christus, quàm me⁹ Helisæus: Imò quid magnum præstitit tui Christi uerbum: cum id præstiterit quod fluuius creatoris. Secundum hæc cætera quoq; occurrunt. Quantū enim ad gloriæ humanæ auersionem pertinebat, uetuit eum diuulgare. Quantum autē ad tutelam legis, iussit ordinem impleri. Vade, ostende te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses. Argumenta enim figurata ut puta prophetæ legis adhuc in suis imaginibus tuebatur, quæ significabant hominē quōdam peccatorem, uerbo mox dei emaculatum, offerre debere munus deo

- apud templum, orationem scilicet & actionem gratiarum apud ecclesiam,
- per Christum Iesum catholicum patris sacerdotem. Itaq; adiecit, ut sit uobis in testimonium. Sine dubio quo testabatur, se legem non dissoluere, sed adimplere. Quo testabatur seipsum esse, qui morbos & ualitudines eorum suscepturus annunciabatur. Hanc tam congruentem & debitam interpretationem testimoniū, adulator Christi sui Marcion, sub obtentu māsuetudinis & lenitatis quærit excludere. Nam & bonus inquit, præterea sciens omnem qui lepra esset liberatus, solennia legis executurū, idēo ita præcipit. Quid tum? Perseuerauit ne in bonitate, id est, permissione legis, aut non? Si enim bonus perseuerauit, nusquàm destructor erit legis, nec dei alterius habebitur, cessante legis destructione per quam alterius dei uindicatur. Si non perseuerauit bonus, destruendo postea legem, falsum ergo testimonium postea collocauit apud illos in curatione leprosi: deseruit enim bonitatem, dum destruit legem. Malus iam, quando legis euerfor, si bonus cum legis indultor. Sed & eo quod indulsit legi obsequium, bonam legem confirmauit. Nemo enim malo * obsequio patitur. Ergo & sic malus, si obsequium malæ legi indulsit: & sic deterior, si bonæ legis destructor aduenit. Proinde si ut sciens omnem qui lepra liberatus esset, ita facturum: ideo præcepit munus offerre: potuit & non præcepisse quod sciebat ultro futurum. In uanum ergo descendit quasi legem destructurus, cum cedit obsecutoribus legis. Atquin quasi sciens formam eorum magis ab ea auertendos præuenire debuerat, si in hoc uenerat. Cur enim non tacuit, ut homo solo suo arbitrio, legi obediret: tunc enim aliquatenus posset uideri patientiæ suæ præstitisse. Sed adiicit etiam auctoritatem suam exaggeratam testimoniū pondere: cuius iam testimoniū, nisi legis assertæ: certe nihil interest quomodo firmauerit legem, siue quā bonus, siue quā superuacuis, siue quā patiens, siue quā inconstans, dum

V ADE, OS
T ENDE
TE SA
CER
DO

• TI

*Forte * obsequi.*

stans, dum te Marcion de gradu pellam. Ecce præcepit legem impleri. Quocunque modo præcipit, eodem potuit etiam illam præmisisse sententiam: Non ueni legem dissoluere, sed adimplere. Quid ergo tibi fuit de euangelio erasisse quod saluum est: confessus es enim præ bonitate fecisse illum quod negas dixisse. Constat ergo dixisse illum, quia & fecit, & te potius uocem domini de Euangelio eradicasse, quam nostras iniecisse. Curatur & paralyticus, & quidem in cœtu spectante populo. Videbit enim, inquit Esaias, populus sublimitatem domini, & gloriam dei. Quam sublimitatem, & quam gloriam? Conualefcite manus dimissæ, & genua dissoluta: hoc erit paralyticis. Conualefcite, nec timete. Non ociose iterans: conualefcite, nec uane subiungens, nec timete: quoniam cum redintegratione membrorum, uirum quoque representationem pollicebatur, Exurge, & tolle grabatum tuum, simul & animi uigorem. At non timendos qui dicturi erant, Quis dimittet peccata nisi solus deus? Habes itaque & specialis medicinæ dispunctam prophetiā, & eorum quæ medicinam sunt secuta. Pariter & dimissorem delictorum CHRISTVM recognosce apud eundem prophetam, Quomodo, inquit, in plurimis dimittet delicta eorum: & delicta nostra ipse aufert. Nam & in priore ex ipsius domini persona: Et si fuerint delicta uestra tanquam roseum, uelut niuem exalbabo. Et si tanquam coccinium, uelut lanam exalbabo. In roseo, sanguinem ostendens prophetarum: in coccino domini, ut clariorem. Etiam Micheas de uenia delictorum: Quis deus, quomodo tu? eximes iniquitates & præteriens iniustitias residuis hæreditatis tuæ, & non tenuit in testimonium iram suam, quia uoluit: & misericordem auertet, & miserebitur non stri. Dimerget delicta nostra, & dimerget in profundo maris peccata nostra. Sed & si nihil tale in CHRISTVM fuisset prædicatum, haberem huius benignitatis exempla in creatore, promittentia mihi & in filio patris affectus. Video Niniuitas scelerum ueniam consecutos à creatore: ne dixerim tunc quoque à CHRISTO, qui à primordio egit in patris nomine. Legō & Nathan prophetam agnoscanti Dauid delictum suum in Uriam, dixisse: Et dominus circunduxit delictum tuum, & non morieris. Proinde & Achab regem, maritum Iezabel, reum idololatriæ & sanguinis Nabuthæ, ueniam meruisse, poenitentia nomine. Jonathan, filium Saulis, resignati ieiunij culpam deprecatione delesse. Quid de ipso populo retexam totiens delictorum indulgentia restituto, ab eo scilicet deo, qui mauult misericordiam, quam sacrificium: & peccatoris poenitentiam, quam mortem. Prius est igitur, neges creatorem indulsisse aliquando delicta. Consequens est, ut ostendas nec in CHRISTVM suum tale quid eum prædicasse: & ita probabis nouam istam CHRISTI noui scilicet benignitatem, si probaueris, nec parem creatori, nec prædicatam à creatore. Sed & peccata dimittere, an eius possit esse qui negetur tenere: & an eius sit absolueret, cuius non sit etiam damnare: & an congruat eum ignoscere, in quem nihil sit admissum, alibi iam congressi malumus

admonere quàm retractare. De filio hominis duplex est nostra præscriptio neque mentiri posse CHRISTVM, ut se filium hominis pronunciaret, si non uere erat: neque filium hominis constitui, qui non sit natus ex homine, uel patre, uel matre: atque ita discutiendum, cuius hominis filius accipi debeat, patris an matris. Si ex deo patre est, utique non est ex homine. Si non & ex homine, superest ut ex homine sit matre. Si ex homine, iam apparet, quia ex uirgine. Cui enim pater non datur, nec uir matri eius deputabitur. Porro qui uir non deputabitur, uirgo est. Cæterum duo iam patres habebuntur, deus & homo, si non uirgo sit mater. Habebit enim uirum ut uirgo non sit, & habendo uirum duos patres faciet, deum & hominem, ei quæ & dei & hominis esset filius. Talem si forte Castori aut Herculi natiuitatem tradunt fabulæ. Si hæc ita distinguuntur, id est si ex matre filius est hominis, quia ex patre non est: ex matre autem uirgine, quia non ex patre homine: hic erit CHRISTVS Esaia, quem concepturam uirginem prædicat. Qua igitur ratione admittas filium hominis Marcion circumspectare non possum: si patris hominis, negas dei filium: si & dei, Hercule de fabula facis Christum: si matris tantum hominis, meum concedis: si neque patris hominis, ergo nullius hominis est filius: & necesse est mendacium admiserit, qui se quod non erat, dixit. Vnum potest angustijs tuis subuenire, si audeas aut deum tuum patrem CHRISTI hominem quoque cognominare: quod de eo nec fecit Valentinus: aut uirginem hominem negare, quod nec Valentinus quidem fecit. Quid nunc si ipso titulo filij hominis, censetur CHRISTVS apud Danielem: nonne sufficit ad probationem prophetici Christi? Cum enim id se appellat quod in Christum prædicabatur creatoris, sine dubio ipsum se præstat intelligi in quem prædicabatur nominum communio simplex, si forte uideri potest, & tamen nec Christum, nec Iesum uocari debuisse defendimus, diuersitatis conditionem tenentes. Appellatio autem quod est filius hominis in quantum ex accidentia inuenit, in quantum difficile est ut & ipsa concurrat super nominis communionem. Ex accidenti enim proprio est, maxime cum causa non conuenit eadem, per quam deueniat in communionem. Atque adeo si & Christus Marcionis natus ex homine diceretur, tunc & ipse caperet appellationis communionem, & essent duo filij hominis: sicut & duo Christi, & duo Iesus. Ergo cum appellatio propria est eius in quo habet causam, si & alij uendicetur in quo est communio nominis, non etiam appellationis, suspecta iam fit communio nominis quoque in eo cui uedicatur, in eo sine causa communio appellationis: & sequitur ut unus idemque credatur, qui & nominis & appellationis capax inuenitur, dum alter excluditur, qui non habet appellationis communionem, carens causa. Nec alius erit capax utriusque, quàm qui prior, & nomen sortitus est Christi, & appellationem filij hominis, Iesus scilicet creatoris. Hic erat uisus Babylonio regi in fornace cum martiribus suis quartus, tanquam filius hominis. Item ipse Daniel, reuelatus directo

Fortè* ex accidenti
ei uenit, uel aduenit.

directo filius hominis ueniens cum cœli nubibus iudex, sicut & scriptura demonstrat. Hoc dixi sufficere potuisse de nominatione prophetica circa filiū hominis. Sed plus mihi scriptura confert, ipsius scilicet domini interpretatione. Nam cum Iudæi solummodo hominem eius intuētes, nec dum & deum, certi, quā dei quoque filium merito retractarent, non posse hominem delicta dimittere, sed deum solum, cur non secundum intentionem eorum de homine eis respondit. Habere eum potestatem dimittendi delicta, quādo & filium hominis nominans hominem nominaret: nisi quia ideo ipsa uoluit eos appellatione filij hominis ex instrumento Danielis repercutere: ut ostenderet & hominem qui delicta dimitteret, illum scilicet solum filium hominis apud Danielis prophetiam, consecutum, iudicandi potestatem, ac per eam utique & dimittendi delicta. Qui enim iudicat & absoluit. Ut scandalum isto discussio per scripturæ recordationem facilius eum agnoscerent, ipsum esse filium hominis ex ipsa peccatorum remissioe. Denique nusquam adhuc professus est se filium hominis, quā in isto loco primum, in quo primum peccata dimisit, id est, in quo primum iudicauit, dum absoluit. Ad hæc quodcunque diuersa pars fuerit argumentata quale sit inspicere. Nam in illam necesse est amentiam tendat, ut & filium hominis defendat, ne mendacem eū faciat, & ex homine neget natum, ne filium uirginis cōcedat. Quod si & autoritas diuina, & rerum natura, & cōmunis sapientia non admittunt in insaniam hæreticam, occasio est & hic, interpellandi quā breuissime de substantia corporis aduersus phantasmata Marcionis. Si natus ex homine est, ut filius hominis, corpus ex corpore est. Planè facilius inuenias hominem natum cor non habere uel cerebrum, sicut ipsum Marcionem, quā corpus ut CHRISTVM Marcionis. Atque adeo inspicere cor Pontici aut cerebrum. Publicanum adlectum à domino in argumentum dēducit, quasi ab aduersario legis adlectum, extraneum legis & Iudaismi prophanum. Excidit ei uel de Petro legis homine, & tamen non tantum adlecto, sed etiam Petrus. testimonium consecuto agnitionis præstita à patre. Nusquam legerat lumen, & spem, & spectationem nationum, prædicari Christum. Atquin probauit potius Iudæos, dicendo, Medicum sanis non esse necessariū, sed male habentibus. Si enim male ualentes soluit intelligi ethnicos & publicanos, quos adlegebat, sanos Iudæos confirmabat, quibus medicum necessarium negabat. Hoc si ita est, male descendit ad legem destruendam, quasi ad malam ualitudinem remediādam: in qua qui agebant, bene ualebant, quibus medicus necessarius non erat. Quale est autem ut similitudinē medici proposuerit, nec impleuerit? Nam sicut sanis medicum nemo adhibet, ita nec intantum extraneis, quantum est homo à deo Marcionis, suum habens & autorem & protectorem, & ab illo potius medicū Christum. Hoc similitudo præiudicat ab eō magis præstari medicū, ad quē ptinet qui languent. Vnde autem & Iohannes uenit in medium? subito CHRISTVS,

subito & Iohannes. Sic sunt omnia apud Marcionem, quæ suum & plenū habent ordinem apud creatorem. Sed de Iohanne cætera alibi. Ad præsen- tes enim quosq; articulos respondendum est. Nunc illud tuebor ut demon- strem & Iohannem CHRISTO, & Christum Iohanni conuenire, utiq; p- phetæ creatoris, quâ Christum creatoris: atq; ita erubescat hæreticus, Iohā- nis ordinem frustra frustratus. Si enim nihil omnino administrasset Iohā- nes, secundum Esaiam, uociferator in solitudinem, & præparator uiarū do- minicarum per denunciationem & laudationem pœnitentiæ, si non etiam ipsum inter cæteros tinxisset, nemo discipulos Christi manducantes & bibē- tes ad formam discipulorum Iohannis assidue ieiunantium & orantium prouocasset: quia si qua diuersitas staret intra Christum & Iohannem, & gregem utriusq;, nulla esset comparationis exactio, uacaret prouocationis intentio. Nemo enim miraretur, & nemo torqueretur, si diuersæ diuinitatis æmulæ prædicationis, de disciplinis quoq; inter se non conuenirent, nō cō- uenientes prius de autoritatibus disciplinarum: adeo Iohannis erat Chri- stus, & Iohānes Christi: ambo creatoris, & ambo de lege & prophetis, præ- dicatores & magistri. Sed Christus reiecit Iohannis disciplinam ut dei al- terius, & discipulos defendisset, ut merito aliter *intercedentes, aliam scilicet & contrariam initiatos diuinitatem. At nunc humiliter reddens rationem, quod non possent ieiunare filij sponsi quàm diu cū eis esset spōsus: postea uero ieiunatu- ros promittens cum ablatu ab eis sponsus esset: nec discipu- los defendit, sed potius excusauit, quasi non sine ratione reprehēdos: nec Iohannis reiecit disciplinam, sed magis concessit tempori Iohannis, eam præ- stans ut temporis, ut tempore suo eam destinās reiecturos. Alioquin eā & defensuros, æmulos eius si non ipsius fuisset. Iam quærat, teneo meū Chri- stum etiam in nomine sponsi: de quo psalmus: Ipse tanquàm sponsus egre- diens de thalamo suo. A summo cœli profectio eius, & deuersio eius ad sū- mum usq; eius. Qui etiam per Esaiam gaudens ad patrem: Exultet, inquit, anima mea in domino: induit enim me indumentum salutaris, & tunicam iocunditatis, uelut sponso, circumposuit mihi mitram uelut sponsæ, In se & ecclesiam deputat: de qua idē spiritus ad ipsum: Et circumpones tibi omnes eos uelut ornamentum sponsæ. Hanc sponsam Christus sibi per Salomo- nem ex uocatione gentium arcessit: *Siquit est legisti, ueni sponsa de Liba- no. Eleganter Libani utiq; montis mentiōe iniecta, qui turris uocabulo est penes Græcos: de idololatria enim sibi sponsabat ecclesiam. Nega te nunc dementissimum Marcion. Ecce legem tui quoq; dei impugnas, nuptias nō coniungit, coniunctas non admittit: neminem tingit, nisi cœlibem, aut spa- donem. Mortis autem repudio baptisma seruat. Quid itaq; Christum ei⁹ sponsum facis? Illius hoc nomen est, qui masculum & fœminam cōiunxit: non qui separauit. Errasti in illa etiam domini pronuntiatiōe, qua uidetur noua & uetera discernere. Inflatu es utribus ueteribus, & excerebratus es nouo ui

Fortē *incedentes

Fortē *Siquidem.

nouo uino: atq; ita ueteri, id est priori euangelio pannum hæreticæ nouitatis affuisti. In quo alter creator uelim discere, cum per Hieremiam præcepit: *Porta* aliter* Nouate uobis nouamē nouū, nōne à ueteribus auertit: cū p Esaiā edicit: Vetera transierunt, & ecce noua quæ ego facio, nōne ad noua conuertit: Olim hæc statuimus destinationē pristinorū à creatore potius repromissā à CHRISTO exhiberi, sub unius dei & eiusdē dei autoritate, cuius sint & uetera & noua. Nā & uinū nouū id non cōmittit in ueteres utres, qui & ueteres utres habuerit: & nouū additamentū nemo inijcit ueteri uestimēto, nisi cui nō defuerit & uetus uestimentū. Ille nō facit quid, si faciendū nō est, q ha beat unde faciat, si faciendū esset. Itaq; si in hoc dirigebat similitudinē, ut ostenderet se euangelij nouitatē separare à legis uetustate, suā demonstrabat & illā à qua separabat, alienorū separationē nō fuisse notandā, quia nemo alienis sua adiungit, ut ab alienis separare possit. Separatio p cōiunctionē capit de qua fit. Itaq; sepabat, & in uno ostendebat fuisse, sicut & fuissent si nō separaret. Et tamē si cōcedim⁹ separationē istā p reformationē, p amplitudinē, p pfectū: sicut fructus separat à semine, cū sit fructus ex semine: sic & euāgeliū separat à lege, dū puehit ex lege. Aliud ab illa, sed non alienū. Diuersū, sed nō cōtrariū. Nec forma sermonis in CHRISTO noua cū similitudines obijcit, cū quæstiōes refutat. De septuagesimo uenit psalmo: Aperiā, inqt, in parabolā os meū: id est, similitudinē: eloquar pblemata, id est, edisserā quæstiōes. Si hominē alterius gētis pbare uoluisses, utiq; de pprietate loquelæ probares. De sabbato quoq; illud præmitto, nec hæc quæstiōnē cōsistere potuisses, si nō deū sabbati circūferret CHRISTVS. Nec em̄ disceptaret cur destrueret sabbatū, si destruere deberet. Porro destruere deberet, si alterius dei esset: nec qscq; miraret facientē quod illi cōgruebat. Mirabant ergo, qā nō cōgruebat illi deū creatorē circūferre, & sabbatū eius impugnare. Et ut prima quæq; decidamus, ne eadē ubiq; nouemus ad omnē argumētationē aduersarij ex aliqua noua CHRISTI institutiōe nitentem. Hæc iā definitio stabit, ideo de nouitate institutionis cuiusq; disceptatū, qā de nouitate diuinitatis nihil erat usq; adhuc æditū, sicuti nec disceptatum: nec posse retorqueri ex ipsa nouitate institutiōis cuiusq; satis aliā à Christo demonstratā diuinitatē, quādo & ipsam nouitatē pronūciatā à creatore cōstitit, in Christo nō esse mirandā. Et oportuerit utiq; prius aliū deū exponi, postea disciplinā eius induci: qā deus autoritatē præstet disciplinæ, non deo disciplina: nisi si & Marcion planē tā puerlas nō p magistrū literas didicit, sed p literas magistrū. Cætera de sabbato ita dirigo. Si sabbatū Christ⁹ interuertit, secundū exēplū fecit creatoris. Siquidē in obsidiōe ciuitatis Hierichotis circūlata p muros arca testamēti octo diebus, etiā sabbato: ex præcepto creatoris sabbatū opatione destruxit, ut putāt q hoc & de Christo existimāt, ignorātes neq; Christum sabbatū destruxisse, neq; creatorē, ut mox docebimus. & tamen per IESVM tunc quoque concussus est sabbatū, ut & hoc in CHRISTVM renunciaretur, etiā si odio infecutus est solennissimū Iu-

mum Iudæorum diem, ut CHRISTVS nō Iudæorum, de odio quoq; sab-
 bati professus creatorem, ut CHRISTVS ipsius sequebatur, exclamantem
 ore Esaia: Neomenias & sabbata uestra odit anima mea. Sed & hæc quo-
 quo modo dicta sint, scimus adhibendam tamen in hac specie etiam abrup-
 ptam defensionem aduersus abruptam prouocationem. Nūc & ad ipsam
 materiam disceptabo, in qua uisa est destruere sabbatum CHRISTI disci-
 plina. Esurierant discipuli, ea die spicas decerptas manibus effligerant, cibū
 operati, ferias ruperāt. Excusat illos CHRISTVS, & reus est sabbati læsi, ac-
 cusant pharisæi, Marcion captat status cōtrouersia, quasi ut aliquid eludā
 cum mei domini ueritate scripti & uoluntatis: de scriptura enim sumit crea-
 toris, & de CHRISTI uoluntate color, *quia si de exēplo David introgressi
 sabbatis templum, & operati cibum, audenter fractis panibus propoliti-
 nis. Meminerat enim & ille hoc priuilegium donatum sabbato à primor-
 dio, quo die ipse cōpertus est, ueniam, ieiunij dico. Cum enim prohibuisset
 creator in biduum legi manna, solummodo pmisit in parasceue, ut sabbati
 sequētis ferias pridiana pabuli paratura ieiunio liberaret. Bene igit quod
 & causam eandem secutus est dominus in sabbati, si ita uolunt, diei destru-
 ctione: bene quod & affectum creatoris expressit in sabbati non ieiunandi
 honore. Deniq; tunc demum sabbatum destruxisset, etiam ipsum creato-
 rem, si discipulos sabbato ieiunare mandasset aduersus statum scripti & uo-
 luntatis creatoris. Sed quoniam discipulos non cōstanter tuebatur, sed ex-
 cusat, quoniam humanā opponit necessitatē quasi deprecatricem: quoniā
 potiolem honorem sabbati seruat non contristandi quā uocādi: quoniā
 David comitesq; eius cū discipulis suis æquat in culpa & in uenia: quoniā
 placet illi quia creator indulgit: quoniam de exemplo eius & ipse tā bonus
 est, ideo alienus est à creatore. Exinde obseruāt pharisæi, si medicinas sab-
 batis ageret, ut accusarent eum, certe quā sabbati destructorem, nō quā no-
 ui dei professorem: fortasse enim solum articulū utiq; ingeram, aliū CHRI-
 STVM nusquā prædicatum. Intotum autem errabunt pharisæi circa sab-
 bati legem, non animaduertentes conditionaliter eum indicentē ferias ope-
 rum sub certa specie eorum. Nam cum de die sabbati dicit, Omne opus tu-
 um non facies in ea, dicendo tuum, de humano opere definiūt, quod quisq;
 ex artificio uel negotio suo exequitur, non de diuino. Opus autem salutis
 & incolumitatis non est hominis, sed dei propriū, sicut & rursus in lege: Nō
 facies, inquit, omne opus in ea, nisi quod fiet omni anīa, id est, in causa ani-
 mæ liberandæ. Quia opus dei etiā p hominē fieri potest in salutē animæ, à
 deo tamē, quod facturus fuerat & CHRISTVS homo, qā & deus. In hūcer-
 go sensū legis inducere uolens illos, p manus arefactæ restitutionē, interro-
 gat, Licet ne sabbatis benefacere, an non? Animā liberare, an pdere? Ut id
 operis promittēs quod pro anima facturus esset, admoneret eos, quæ ope-
 ra sabbati lex prohiberet, humana scilicet. Et quæ præciperet, diuina scilicet,
 quæ fierēt.

quæ fierent animæ omnia. Dominus sabbati dictus, quia sabbatum ut re suam tuebatur. Quod etiam si destruxisset, merito, quâ dominus magis ille qui instituit. Sed non omnino destruxit quâ dominus, ut hinc iam apparere possit, ne tum quidem in arcæ circûlatione apud Hierichontem sabbatum à creatore destructum. Nam & illud opus dei erat, quod ipse præceperat, & quod propter animas disposuerat hominum suorum, in discrimine belli constitutas. Sed & si odium alicubi sabbatorum professus est, uestra sabbata dicendo, hominû ea deputans, non sua: quæ sine dei timore celebrat populus plenus delictis, labijs deum diligens, non corde: suis sabbatis id est quæcûq; disciplina eius agerentur, alium statû fecit, quæ per eundem postea prophetem tenuerat delicta, & nō profananda pronunciat. Ita nec Christus omnino sabbatû rescindit, cuius legē tenuit: & supra in causa discipulorû pro anima opatus. Esurientibus enim solatiû cibi indulsit: & nunc manû aridâ curans: factis ubiq; ingerens, Nō ueni dissoluere legē, sed adimplere, si Marcion hac uoce os ei obstruxit. Adimpleuit enim & hic legē, dū cōditionē interpretat̃ eius, dū operû differentiâ illuminat, dū facit quæ lex de sabbati ferijs excipit, dū ipsum sabbati diē benedictione patris à primordio sanctû, benefactiōe sua efficit sanctiorē, in quo scilicet diuina præsidia ministrabat, quod aduersarius alijs dieb⁹ præstitisset, ne sabbatû creatoris ornaret, ne opa debita sabbato redderet. In quo die si & Helisæus ppheta: Sunamitidis filiû mortuû restituit in uita, uides pharisæ, tuq; Marcion, olim creatoris esse sabbatis benefacere: animâ liberare, nō pdere: nihil Christû noui intulisse, quod nō sit ex forma, ex lenitate, ex misericordia, ex prædicatione quoq; creatoris. Nā & hic specialis medicinæ pphetiâ repræsentat. Inualescunt manus dissolutæ, sicut & genua dissoluta in paralytico. Certe euangelizat Sion & Hierusalē pacē, & bona omnia: certe ascendit in montē, & illic pnoctat in oratione, & utiq; audit à patre. Euolue igitur prophetas, & ordinē totû recognosce. Isti montē, inquit, excelsum Esaias ascende, qui euangelizas Sion: extolle cū uigore uocē tuâ, qui euangelizas Hierusalē. Adhuc in uigore obstupescabant in doctrina eius: erat enim docens tanq; uirtutē habens. Et rursus: Propterea cognoscet populus nomē meû in illa die. Quod nomen nisi Christi, quod ego sum ipse qui loquor: Tunc enim ipse erat, qui in prophetis loquebatur, sermo, filius creatoris. Assum dum hora est in montibus, ut euangelizans auditionem pacis, ut euangelizans bona. Item Naum ex duodecim, quoniâ ecce ueloces pedes in monte euangelizantis pacem. De uoce autem nocturnæ orationis ad patrē manifeste psalmus: Deus meus clamabo per diem, & exaudies, & nocte, & nō in uanitatē mihi. Et alibi de loco & uoce eadem psalmus: Voce mea ad dominum exclamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo. Habes nominis repræsentationem, habes sanctum euangelizantis: habes locum montis, & tempus noctis, & sonum uocis, & auditum patris, habes Christum

A
PO
STO
LI.

De nomine Petri.

Petrus charissimus
discipulus.

forte *benedictionis.

CHRISTVM prophetarum. Cur autem duodecim Apostolos elegit, & nō alium quemlibet numerum, ne & ex hoc meum CHRISTVM interpretari possem, non tantum uocibus prophetarum, sed & argumentis rerum prædicatum: Huius enim numeri figuras apud creatorem deprehendo: Duodecim fontes Elim, & duodecim gemmas in tunica sacerdotali Aaronis, & duodecim lapides ab IESV de Iordane electos, & in arcam testamenti conditos. Totidem enim Apostoli portendebantur, proinde ut fontes & amnes rigaturi, aridum retro & desertum à notitia orbem nationum: sicut & p̄ Esaiam: Ponam intra in aquosa flumina. Proinde ut gemmæ illuminaturæ, sacram ecclesiæ uestem, quam induit CHRISTVS pontifex patris. Proinde ut & lapides solidi fide, quos de lauacro Iordanis IESVS uerus elegit, & in sacrarium testamenti sui recepit. Quid tale de numeri defensione competit CHRISTO Marcionis? Non potest simpliciter factum ab illo quid uideri, quod potest uideri non simpliciter factum à meo. Eius erit res, apud quē inuenitur rei præparatura. Mutat & Petro nomen de Simone, quia & creator Abraham & Saræ, & Aufeæ nomina reformauit, hunc uocando IESVM, illis syllabas adiungendo. Sed & cur Petrum? Si ob uigorem fidei: multæ materiæ solidæq; nomen de suo accommodarent. An quia & petra & lapis CHRISTVS? Siquidem & legimus positum eum in lapidem offendiculi, & in petram scandali. Omitto cætera. Itaque affectauit charissimo discipulorum, de figuris suis peculiariter nomen cōmunicare, puto propius quàm de non suis. Conueniunt à Tyro & ex alijs regionibus multitudo etiā transmarina. Hoc expectabat psalmus. Etece Allophyli & Tyrus, & populus Aethiopum isti fuerunt illic. Mater Sion dicet homo, & homo factus est in illa, quoniam deus homo natus est, & ædificauit eam uolūtate patris, ut scias ad eum tunc gentiles conuenisse: qui deus homo natus erat, ædificaturus ecclesiam ex uolūtate patris, ex Allophylis quoq;. Sic & Esaias: Ecce isti ueniunt de longinquo, isti autem ueniunt ab Aquilone & mari: alij autē de terra Persarum. De quibus & rursus: Attolle per circuitum oculos tuos, & uide, omnes congregati sunt. De quibus & infra: Vides ignotos & extraneos, & dices cordi tuo, Quis istos genuit mihi? Porro hos quis mihi educauit? At hi mihi ubi fuerunt? Hic erit CHRISTVS non prophetarum? Et quis erit CHRISTVS Marcionitarum? si peruersitas placet, qui non fuerit prophetarum. Venio nunc ad ordinarias sententias eius, per quas proprietatem doctrinæ suæ inducit ad edictum (ut ita dixerim) CHRISTI, Beati mendici (sic enim exigit interpretatio uocabuli quod in Græco est) quoniam illorum est regnum dei. Iam hoc ipsum quod à benedictionibus cœpit creatoris est: qui uniuersa prout ædixit, nulla alia uoce quàm bene dignis dedicauit. Eructuaui, inquit, cor meum sermonem optimum. Hic erit sermo optimus, benedictionis scilicet, qui & noui quoq; testamēti iniciator agnoscitur de ueteri exemplo. Quid ergo mirum, si & ab affectibus creatoris ingressus

Ingressus est: per huiusmodi dictionem, semper mendicos, & pauperes, & humileis, ac uiduas, & pupillos usque diligentis, consolantis, asserentis, iudicantis, ut hanc CHRISTI quasi priuatam benignitatem, riuulum credas de fontibus saluatoris. Reuera quò dirigam nescio, in tanta frequetia eiusmodi uocum, tanquàm in sylua, uel in prato, uel in nemore, pomorum passim, prout incidit res, petenda est: iudicat psalmus: Iudicate pupillo & mē dico, & humilem & pauperem iuste tractate. Liberare pauperem, & mendicum de manu peccatoris eruite. Item psalmus septuagesimus primus: Iustitia iudicabis mendicos populi, & faciet saluos filios pauperum. Et in sequentibus de CHRISTO: Omnes nationes seruiant ei. Dauid autem uni genti Iudaicæ præfuit, ne qui in Dauid putet dictum: quia & ille suscepit humileis, & necessitatibus laborantibus. Quod liberauerit, inquit, à dynasta mendicum, parcat mendico & pauperi: & animas pauperum saluas faciet, ex usura, & iniustitia redimet eorum animas: & honoratum nomen eorum in conspectu ipsius. Item: Auertantur peccatores in inferos, omnes nationes quæ dei obliuiscuntur: quoniam non in finem obliuioni habebitur mendicus: tolerantia pauperum non peribit in finem. Item: Quis sicut deus noster, qui habitat in excelsis, & humilia prospectat in cœlo & in terra. Qui suscitatur mendicum de terra, & de stercore exaltat pauperem: uti sedere eum faciat cum principibus populi, utique in regno suo. Sic & retro in Basilijs, Anna mater Samuhelis spiritu gloriam deo reddens: Qui, inquit, excitat pauperem de terra, & mendicum, uti sedere eum faciat cum dynastis populi, & in thronis gloriæ utique regalibus. Per Esaïam uero quomodo inuehitur in uexatores egenorum: Vos autem ad quid incenditis uineam meam, & rapinam mendici in domibus uestris? Cur uos læditis populum meum, & faciem mendicorum confunditis? Et rursus: Væ qui scribunt nequitiam, scribentes enim scribunt nequam, uitantes iudicia mendicorum, & diripientes iudicata pauperum populi mei. Quæ iudicia populis quoque & uiduis exigit, ut & ipsis egenis solati. Iudicate pupillo, & iuste tractate uiduam, & uenite conciliemur, dicit dominus. Cui tantus affectus in omnem conditionem humilitatis creatoris est, eius erit & regnum quod à CHRISTO repromittitur, ad cuius affectum iam dudum pertinet huius, quibus repromittitur. Nam etsi putas creatoris quidem terrenas promissiones fuisse, Christi uero cœlestes, bene quod cœlum nullius alterius usque adhuc dei apparet, nisi cuius & terra. Bene quod creator uel minora promisit, ut facilius illi & de maioribus credam, quàm qui nunc de minoribus prius firmam liberalitatis suæ struxit: Beati esurientes, quoniam saturabuntur. Possem hunc titulum superiorem transmisisse, quod non alij sunt esurientes, quàm pauperes & mendici: si non & hanc promissionem creator specialiter in Euangelio scilicet sui præstructionem destinasset. Siquidem per Esaïam de eis quos uocaturus esset à summo terræ nationes, Ecce, inquit, uelociter, leuiter aduenient. Velociter

lociter, quia properantes sub finibus temporum. Leuiter, quia sine oneribus pristinae legis. Non esurient, neque sitient. Ergo saturabuntur. Quod utique nisi esurientibus & sitientibus non promittitur. Et rursus: Ecce, inquit, qui seruiunt mihi saturabuntur, uos autem esurietis. Ecce qui seruiunt mihi, bibent, uos autem sitietis. Videbimus & contraria ista, an CHRISTO praeministrantur interim. Quod esurientibus saturitatem repromittit, dei creatoris est. Beati plorantes, quia ridebunt. Decurre sententiam Esaiae: Ecce qui seruiunt mihi, oblectabuntur, uos autem confundemini. Ecce qui seruiunt mihi, exultabunt in iocunditate: uos autem damabitis pro dolore cordis. Et haec contraria apud CHRISTVM recognosce. Certe oblectatio & exultatio in iocunditate illis promittitur, qui in diuersa conditione sunt, moerentibus & tristibus & anxijis. Scilicet etiam psalmus CXXVII. Qui seminant, inquit, in lachrymis, in exultatione metent. Porro tam exultantibus & iocunditatem capientibus risus accedit, quam moerentibus & dolentibus fletus. Ita creator materias risus & fletus praedicans, risuros plorantes prior dixit. Igitur qua consolatione pauperum, & humilium, & esurientium, & flentium exorsus est, statim se illum repraesentare gestiuit, quem demonstrauerat per Esaiaem: Spiritus domini super me, propter quod unxit me ad euangelizandum pauperibus, Beati mendici, quoniam illorum est regnum coelorum. Misit me, curare obtritatos corde: Beati qui esuriunt, quoniam saturabuntur. Ad uocare languentes: Beati qui plorant, quoniam ridebunt. Dare lugentibus Sionis gloriam, & pro cinere unguenti iocunditatem, & gloriae habitum pro spiritu tædij. Haec si statim admissus CHRISTVS administrauit, aut ipse est qui se ad haec uenturum praedicauit: aut si nondum uenit qui praedicauit, ridicule, sed necessarie dixerim fortasse, mandauerit CHRISTO Marcionis. Beati eritis cum uos odio habebunt homines, & exprobrabunt, & efficiant nomen uestrum, uelut malum, propter filium hominis. Haec pronuntiatione sine dubio ad tolerantiam exhortatur. Quid minus creator per Esaiaem: Ne metueritis ignominiam ab hominibus, & nullificatione eorum ne minuamini. Quae ignominia, quae nullificatio? quae futura erat propter filium hominis. Quem istum? qui est secundum creatorem. Unde probabimus? Excidio in ipsum quoque praedicato: sicut per Esaiaem ad auctores Iudaeos: Propter uos blasphematur nomen meum in nationibus. Et alibi: Sancite eum qui circumscribit animam suam, qui aspernameto habetur a nationibus famulis & magistratibus. Si enim odium in illum filium hominis praedicabatur, qui secundum creatorem est, Euangelium autem nomen Christianorum, utique a CHRISTO deductum, odio futurum contestatur, propter filium hominis, quod est CHRISTVS: eum filium hominis in causa odij constituit, qui erat secundum creatorem, in quem odium praedicabatur. Et utique si nondum uenisset, non potuisset nominis odium, quod agitur hodie, personam nominis antecessisse. Nam & sancti penes nos, & animam suam circum

suam circumscibit, Propter nos eam ponens, & aspernamento habetur à nationibus. Et qui natus est ipse erit filius hominis, propter quem & nomē nostrum recusatur. Secundum hæc inquit faciebant prophetis patres eorū: Et CHRISTVM uersipellem nunc destructorem, nunc assertorem prophetarum, destruebat ut æmulus, conuertens discipulos eorum sibi asseribat ut amicus, suggillans infectatores eorū. Porro in quantum congruisset CHRISTO Marcionis assertio prophetarū ad quorum uenerat destructionē, in tantum cōgruit CHRISTO creatoris suggillatio in infectatores prophetarum quos in omnibus adimplebat. Vel quia magis creatoris est delicta patrū filijs exprobrare, quàm eius dei qui nec propria cuiusq; castigat. Sed nō statim, inquis, prophetas tuebatur, si iniquitatem Iudæorū affirmatā uolebat, quod nec cū prophetis suis pie egissent. Atquin nulla hic iniquitas exprobranda erat Iudæis, laudandis potius & probandis si eos figurauerunt ad quorū destructionem, post tantū æui deus optimus motus est. Sed puto iam & non optimus, iam aliquid & cum creatore moratus, nec in totum Epicuri deus. Ecce enim demutat in maledictione, & ostendit eū se esse qui nouit offendi & irasci. Væ enim dicit. Sed sit nobis quæstio de uerbi istius qualitate, quasi nō tam maledictionis sit quàm admonitionis. Et quid caussæ interest quando & admonitio non sit sine aculeo cōminationis, maxime per uæ amarior facta? & admonitio autem & cōminatio eius erūt qui norit irasci. Nemo enī admonebit & nemo cōminabitur, ne quid faciat, nisi qui factum uindicare. Nemo uindicare, nisi qui norit irasci. Alij ignoscūt quidem uerbum maledictionis, sed uolūt CHRISTVM sic uæ pronūciasse, nō quasi ex sentētia sua proprie, sed quod uæ à creatore sit, & uoluerit illis asperitatem creatoris opponere, quo suā supra in benedictionibus sufferētiam cōmendaret, quasi nō creatori cōpetat, quā utrumq; præstātū & bonum deū & iudicem, ut quia promiserat in benedictionibus benignitatem, subijceret etiam in maledictionibus seueritatē, amplitudinem disciplinæ utriusq; instruendæ, tam ad benedictionem sectādā, q̃ ad maledictionem præcauendā. Nam & ita præmiserat. Ecce posui ante uos benedictionē & maledictionem. Quod etiā in hanc euangelij dispositionem portendebat. Alioquin qualis est ille qui ut suā insinuaret bonitatē, creatoris opposuit asperitatem? dei alterius infirma cōmendatio est, quæ destructione fulcitur. Atquin opponens asperitatem creatoris, timendū eum confirmauit. Si timendum, magis utiq; obaudiendum quàm negligēdum. Et incipit iam CHRISTVS Marcionis creatori docere: tunc, si uæ creatoris est quod induit & expectat, ergo CHRISTVS non est diuitibus offensus, sed creator, & ratas habet CHRISTVS diuitum causas, superbiam dico, & gloriam & seculi studia, & dei incuriam, per quæ uæ merentibus à creatore. Sed quomodo nō eiusdē sit diuites reprobare, qui supra mendicos probavit? Nemo non contrarium eius quod probauerit reprobat. Itaq; si creatori deputabitur maledictio in

x diuites

Diuitum causæ.

diuites, eiusdem defendetur benedictio in mendicos, & totum iam opus CHRISTI, creatoris est. Si deo Marcionis ascribetur benedictio in mendicos, eiusdem imponetur & maledictio in diuites: & erit par iam creatoris tam bonus quam & iudex: nec erit iam discrimini locus quo duo dei fiunt, sublatoque discrimine supererit unum deum renunciari creatorem. Igitur uæ, & uox maledictionis est, uel alicuius austerioris indamationis, & à CHRISTO dirigitur in diuites, de deo creatorem diuitum quoque aspernatorem probare, sicut probaui mendicorum aduocatorem: ut CHRISTVM in hac quoque sententia creatoris ostendam locupletantis Salomonem. Sed quia permessa sibi optione maluit ea postulare quæ sciebat deo grata, sapientiâ, & meruerat etiam diuitias consequi, quas non magis uoluit: quanquam &

Fort. diuites. diuitias præstare non incongruens deo sit. Per quas & diuitiarum solatio iuuantur, & multa in deo opera iustitiæ & dilectionis administrantur. Sed accidentia uitia diuitijs illa in euangelio quoque uæ diuitibus ascribunt: Quoniam, inquit, recepistis aduocationem uestram. Utique & diuitijs de gloria earum & secularibus fructibus, utique in Deuteronomio, Moyses, ne inquit cum manducaueris, & repletus fueris, & domus magnas ædificaueris, pecoribus, & bubus tuis multiplicatis, & pecunia & auro exaltetur cor tuum, & obliuiscaris domini dei tui. Quemadmodum & Ezechiam regem thesauris inflatum, & de eis potius quam de deo gloriatum apud illos qui ex Perside aduenerant, insilit per Esaïam. Ecce dies ueniunt & auferentur omnia, quæ in domo tua sunt, & quæ patres tui congefferunt in Babylonem transferuntur. Sic & per Hieremiam quoque ædixit. Ne gloriatur diues in diuitijs suis, & qui gloriatur scilicet in deo gloriatur. Sic & in filias Sionis inuehitur per, Esaïam, cultu & diuitiarum abundantia inflatas comminabundus. Et alibi, Nobilibus & superbis dilatabit Orcus animam suam, & aperuit os suum, & descendent indyti, & magni, & diuites. Hoc erit CHRISTI uæ super diuites: & humiliabitur homo utique exaltatus diuitijs, & honorabitur uir utique ob substantiam honorabilis. De quibus & rursus. Ecce dominus uirtutum conturbabit gloriosos cum ualentia, & elati comminuentur, & ruent gladio sublimes, qui magis quam diuites. Quia receperint scilicet aduocationem suam, gloriam & honorem, sublimitatem & diuitias. A quibus auertens nos

Fort. ex diuitijs. & in psalmo XLVIII. Ne timueris inquit cum diues factus fueris homo, & cum abundabit gloria eius, quoniam cum morietur non tollet omnia, sed descendet cum illo gloria sua. Item in LXI. Ne desideraueris diuitias, & si relucet ne adieceris cor. Id ipsum postremo uerbum, Væ, olim per Amos in diuites affluentes diuitijs destinatur: Væ enim inquit, qui dormiunt in lectis eburnacijs, & delicijs fluunt in thoris, qui edunt hœdos de gregibus caprarum, & uitulos de gregibus bouum, lactantes complaudentes ad sonum organorum, tanquam perseverantia deputauerunt, & non tanquam fugientia, qui bibunt uinum liquatum, & unguentis primarijs unguntur. Igitur & si

& si tantummodo dehortantem à diuitijs ostenderem creatorem, non etiā prædamnantem diuites etiam uerbo ipso quo & CHRISTVS, nemo dubitaret ab eodem adiectam in diuites cōminationem per uæ CHRISTI, à quo ipsarum materialium, id est diuitiarum dehortatio præcucurrisset. cōminatio enim dehortationis accessio est. Ingerit uæ etiam saturatis, quia esurient: etiam ridentibus nunc, quia lugebunt. Hic respondebunt illa quæ supra benedictionibus opposita sunt apud creatorem. Ecce qui mihi seruiunt saturabuntur, Vos autem esurietis, utique quia saturati estis. Et ecce qui mihi seruiunt oblectabuntur, uos autem confundemini, utique ploraturi qui nunc ridetis. Sicut enim in psalmo: Qui seminant in lachrymis in lætitia metent: ita in euangelio: Qui in risu seminant scilicet & lætitia, in lachrymis metent. Hæc olim creator simul posuit, CHRISTVS solummodo distinguendo, non mutando renouauit. Væ cum uobis benedixerint homines, secundum hæc faciebant & pseudoprophetae patres illorum: Aequè creator benedictionis & laudis humanæ sectatores incusat per Esaïam: Populus meus qui uos beatos dicunt, seducunt uos, & uias pedum uestrorum disturbant. Prohibet & aliàs fidere omnino in hominem, sic & in laudem hominis, ut per Hieremiam, Maledictus homo qui spem habet in homine. Nam & in psalmo CXVIII. Bonum est fidere in deum quàm fidere in hominem. Et bonum est sperare in deum, quàm sperare in principes. Ita totum quod ab homine captatur, abdixit creator, nedum benedictionem. Pseudoprophetae autem laudatos siue benedictos à patribus eorum, tam eius est exprobrare, tam prophetas uexatos & recusatos: sicut iniuriæ prophetarum non pertinuissent ad deum ipsorum, ita nec gratiæ pseudoprophetarum displicuissent, nisi deo prophetarum: Sed uobis dico, inquit, qui auditis: ostendens hoc olim mandatum à creatore, Loquere in aures audientium. Diligite inimicos uestros, & benedicite eos qui uos oderunt, & orate pro eis qui uos calumniantur. Hæc creator una pronuntiatione duxit per Esaïam: Dicite fratres nostri estis, eis qui uos oderunt. Si enim qui inimici sunt & oderunt & maledicent, & calumniantur, fratres appellandi sunt, utique & benedicti odientes & orari pro calumniatoribus iussit, qui eos fratres deputari præcepit. Nouam planè patientiam docet CHRISTVS, etiam uicem iniuriæ cohibens permissam à creatore, oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente: contra ipse alteram amplius maxillam offerri iubens, & super tunicam pallio quoque cedi. Plane hæc CHRISTVS adiecerit ut supplemēta cōsentanea disciplinæ creatoris. Atque adeo hoc statim renunciandum est, an disciplina patientiæ prædicat penes creatorem. Sic per Zachariam præcepit, ne unusquisque malitiæ fratris sui meminerit, sed nec proximi, Nam & rursus: Maliciam, inquit, proximi sui

Fort. quàm prophetas.

Noua Christi patientia.

al. predicatur.

x 2 quisque

quisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit iniuriæ, qui indixit obliuionem. Sed & cum dicit: Mihi uindictam, & ego uindicabo: proinde patientiam docet uindictæ, & peccatricem. In quantum ergo fidem non capit, ut idem uideatur, & dentem pro dente, oculum pro oculo, in uicem iniuriam exigere, qui non modo uicem, sed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem iniuriæ prohibet: Intantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo & dentem pro dente censuerit, non ad secundam iniuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed ad primam coercendam quam prohibuerat talione opposito, ut unusquisque respiciens lætitiā secundæ iniuriæ à prima semetipsum cōtineret. Facilius enim uim comprimi scit repræsentatione talionis, quàm repromissione ultionis. Vtrumque autem constituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui deo crederet, ultionem à deo expectaret: qui minus fideret, legis talionis, timeret. Hanc legis uoluntatem de intellectu laborantem, dominus & fabbati & legis, & omnium paternarum dispositionum CHRISTVS & reuelauit & compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tanto magis uicem iniuriæ extingueret, quam & lex per talionem uoluerat impedisse, certe quam prophetia manifeste coercuerat, & memoriam iniuriæ prohibens, & ultionem ad deum redigens. Ita si quid CHRISTVS intulit, non aduersario, sed adiutore præcepto, non destruxit disciplinas creatoris. Denique si in ipsam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plene atque perfecte considerem, non consistet, si non est creatoris, qui uindictam repromittit, qui iudicem præstat. Alioquin si tantum patientiæ pondus non modo non reperiendi, sed & aliam maxillam præbendi: & non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi: & non modo non retinendi tunicam, sed & amplius & pallium concedendi, is mihi imponit qui non sit me defensurus, inuacuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod est ultio, quam mihi permisisse debuerat, si ipse non præstat: aut si mihi non permittebat, ipse præstaret. Quoniā & disciplinæ interest iniuriā uindicari. metu enim ultionis omnis iniquitas refrenatur. Cæterum passim emissa libertate dominabitur, utrumque oculum effossura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis securitate. Sed hoc est dei optimi & tantum boni, patientiæ iniuriam facere, uiolentiæ ianuam pandere, probos non defendere, improbos non coercere. Omni petenti te dato, utique indigenti, uel tantomagis indigenti, si etiam & abundanti. Ne quis ergo indigeat, datorem imparatam habens in deuteronomio formam creatoris: Non erit, inquit, in te indigens: uti benedicens benedicat te dominus deus tuus. Datorem scilicet, qui fecerit non esse indigentem. Et plus hic, non enim petenti iubet dari

Fort. expectatricem

Fort. in datorem
habes

iubet dari: Sed non sit, inquit, indigens in te, id est cura ultro ne sit. quo magis petenti præiudicat dandum, etiam in sequentibus: Si autem fuerit indigens è fratribus tuis, non auertes cor tuum, nec constringes manum tuam à fratre indigente. Aperiens aperies illi manum, scænus scænerabis illi quantum desiderat. scænus enim nisi petenti dari nõ solet, sed dato scænore postmodum. Nunc si qui uoluerit argumentari, creatorem quidem fratribus dari iussisse, CHRISTVM uero omnibus petentibus, ut hoc sit nouum atq; diuersum, imò unum erit, & his per quæ lex creatoris erit in CHRISTO. Non enim aliud CHRISTVS in omnes præcepit, quàm quod creator in fratres. Nam & si maior est bonitas quæ operatur in extraneos, sed non prior ea quæ ante deberet in proximos. Quis enim poterit diligere extraneos? Quod si secundus gradus bonitatis est in extraneos, qui in proximos primus est, eiusdem erit secundus gradus cuius & primus, facilius, quàm ut eius sit secundus, cuius non existit primus. Ita creator & secundum naturæ ordinem, primum in proximos docuit benignitatem, emissurus eam postea in extraneos, & secundum rationem dispositionis suæ, primo in Iudæos, postea & in omne hominum genus. Ideoq; quamdiu intra Israël erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mādabat. At ubi CHRISTO dedit gentes hæreditatem, & possessionem terminos terræ, & cepit expungi quod dictum est per Osee: Non populus meus, populus meus: & non misericordiam cōsecuta, misericordiam cōsequuta, natio scilicet: & inde CHRISTVS in omnes legem paternæ benignitatis extendit, neminem exipiens in miseratione sicut in uocatione. Ita & si quid amplius docuit, hoc quoque in hæreditatem gentium accepit: Et sicut uobis fieri uultis ab hominibus, ita & uos facite illis. In isto præcepto utiq; alia pars eius subauditur: Et sicut uobis non uultis fieri ab hominibus, ita & uos ne faciatis illis. Hoc si nouus deus & ignotus retro, & nondum planè æditus præcepit, qui me nullæ ante hac institutione formauerit, qua prius scirem quid deberem mihi uelle uel nolle: atq; ita & alijs facere, quæ & mihi uellem nõ facere, & quæ mihi nollem, passiuitatem sententiæ meæ permisit: nec astringit me ad conuenientiam uoluntatis & facti, ut id alijs faciam quod mihi uelim, & id nec alijs faciam quod mihi nolim. Nõ enim definijt quid mihi atq; alijs debeam uelle uel nolle ut ad legem uoluntati sperem factum, & possim alijs non præstare, quod ab alio mihi uelim præstitum, amorem, obsequium, solatium, præsidium, & eiusmodi bona, proinde & alijs facere quod ab alio mihi fieri nolim, uim, iniuriam, contumeliam, fraudem, & eiusmodi mala. Deniq; hac inconuenientia uoluntatis & facti, agunt Ethnici nondum ab eo instructi. Nam & si natura bonum & malum notum est, non tamen dei disciplina, à

qua cognita, tunc demum convenientia uoluntatis & facti ex fide, ut sub metu dei agitur. Itaque deus Marcionis cum maxime reuelatus sit, tamen reuelatus non potuit huius præcepti, de quo agitur, tam strictum, & obscurum, & cæcum adhuc, & facilius pro meo potius arbitrio interpretandum, compendium emittere, cuius nullam præstrinxerat distinctionem. At enim creator meus olim & ubique præcepit indigentes, pauperes, & pupillos, & uiduas, protegi, iuuari, refrigerari: sicut & per Esaiam, infringito panem tuum mendicis: & qui sine tecto sunt, in domum tuam inducito, & nudum si uideris tegito. Item per Ezechielem de uiro iusto, Panem suum dabit esurienti, & nudum conteget. Satis ergo iam tunc me docuit ea facere alijs, quæ mihi uelim fieri. Proinde denunciando non occides, non adulterabis, non furaberis, non falsum testimonium dices, docuit ne faciam alijs quæ fieri mihi nolim, & ideo ipsius erit præceptum in Euangelio, qui illud retro & præstruxit & distinxit, & ad arbitrium disciplinæ suæ disposuit, & merito iam compendio substrinxit, quoniam & aliàs recisum sermonem facturum in terris dominus, id est CHRISTVS prædicabatur. Hic nunc de fœnore cum interponit, Et si fœneraueritis à quibus speratis uos recepturos, quæ gratia est uobis? percurrere sequentia Ezechielis de eodem uiro iusto, Pecuniam, inquit, suam fœnore non dedit, & quod abundauerit non sumet, fœnoris scilicet redundantiam quod est usura. Prius igitur fuit ut fructum fœnoris eradicaret quo facilius assuefaceret hominem, ipsi quoque fœnori sic forte perdendo, cuius fructum didicisset amittere. Hanc etenim dicimus operam legis fuisse procurantis Euangelio, quorundam tunc fidem paulatim ad perfectum disciplinæ CHRISTIANAE nitorem, primis quibusque præceptis balbutientis adhuc benignitatis informabat. Nam & supra, Et pignus inquit reddes, Beati utique si non sit soluendum, quia solutori utique pignus restituendum esse utrum homo scriberet, Multo manifestius in Deuteronomio. Non dormies super pignus eius, Redditiōe reddes illi pallium circa solis occasum, & dormiet in pallio suo. Adhuc darius supra, Dimittes omne debitum quod tibi proximus debet, & fratrem tuum non reposces: quoniam remissio domini dei tui inuocata est. Porro cum debitum dimitti iubet, utique non exoluturo. Plus enim est & si exoluturo, cum reposci uetat, quid aliud docet quàm non exoluturos fœneremus qui tam detrimentum fœnori indixit? Et eritis filij dei. Nihil impudentius, si ille nos sibi filios faciet, qui nobis filios facere non permisit, auferendo connubium: quomodo in id nomen allecturus est suos quod iam erasit? Filius spado- nis esse non possum, maxime cum patrem habeam eundem quem & omnia.

Exort. fœnoris.

omnia. Nam tam pater omnium qui conditor uniuersitatis, quàm spado qui nullius substantiæ conditor. & si marem ac foeminam non miscuisset creator, & si non uniuersis quoque animalibus filios concessisset, hoc eram eius ante paradysum, ante delictum, ante exilium, ante duos, unum denique factus. filius fui statim cum è manibus enixus est, cum de suo habitu mouit. Ille me nunc rursus filium nuncupat, iam non in animam, sed in spiritum pariens, quia ipse, inquit, suauis est aduersus ingratos & malos. Euge Marcion, satis ingeniose detraxisti illi pluuias & soles, ne creator uideretur. Sed quis iste suauis, qui ne cognitus quidem usque adhuc quomodo suauis à quo nulla beneficia præcesserant. Hoc genus suauitatis qua sol & imbres qui scenerauerat, non recepturus ab humano genere ut creator, qui pro tanta elementorum liberalitate facilius idolis quàm sibi debitum gratiæ referentes homines usque adhuc sustinet. Vere suauis etiam spiritualibus commodis. Eloquia enim domini dulciora super mel & fauos. Ille igitur & ingratos suggillauit qui gratos experiri merebatur. Cuius solem & imbres, tu quoque Marcion ingratos habuisti. Cæterum tuus non poterat iam queri ingratos qui non parauerat gratos. Misericordiam quoque præcipiens, Estote inquit misericordes, sicut pater misertus est uestri. hoc erit, Panem infringito esurienti, & sine tecto in domum tuam inducito. Et nudum si uideris tegito, & iudicate pupillo, & iustificate uiduam. agnosco doctrinam eius ueterem qui mauult misericordiam, quàm sacrificium. Aut si aliud nunc misericordiam præcepit, quia & ipse misericors sit, cur tanto tuo misericors mihi non fuit? Nolite iudicare ne iudicemini. Nolite condemnare ne condemnemini. Dimittite & dimittimini. Date & dabitur uobis, mensuram bonam pressam ac fluentem dabunt in sinum uestrum. Eadem qua mensi eritis mensura remetietur uobis: Vt opinor hæc retributionem pro meritis prouocatam sonat. A quo ergo retributio? Si ab hominibus tantum, ergo humanam docet disciplinam & mercedem, & in totum hominibus obediemus. si à creatore ut à iudice, & dispunctore meritorum, ergo illi nostrum impellit obsequium, apud quem constituit retributionem captandam uel timendam pro ut quisque iudicauerit, aut condemnauerit, aut dimiserit, aut mensus fuerit. Si ab ipso, Ergo & ille iam iudicat, quod Marcion negat. Eligant itaque Marcionitæ ne tanti sit, de magistri regula excidere, quàm C H R I S T V M aut hominibus aut creatori docentem habere. Sed cæcus cæcum ducit in foveam. Credunt aliqui Marcioni. Sed non est discipulus super magistrum.

Hoc meminisse

Hoc meminisse debuerat Apelles, Marcionis de discipulo emendator. Eximat & de oculo suo trabem hæreticus, tunc in oculo CHRISTIANI, si quam putasti stipulam, reuincat: proinde & arbor bona non proferat malum fructum, quia nec ueritas hæresim: nec mala bonum: quia nec hæresis ueritatem. Sic nec Marcion aliquid boni de thesauro Cerdonis malo protulit, nec Apelles de Marcionis. Multo enim hæc congruentius in ipsos interpretabimur, quæ CHRISTVS in homines allegorizauit non in duos deos, secundum scandalum Martionis. Puto me non timere huic usque adhuc lineæ insistere, qua definitio nusquam omnino alium deum à CHRISTO reuelatum. In hoc solo adulterium Marcionis manus stupuisse miror, nisi quod etiam latrones timent. Nullum maleficium sine formidine est, quia nec sine conscientia sui. Tam diu ergo & Iudæi non alium deum norant, quàm præter quem neminem adhuc norant: nec alium deum appellabant, quàm quem solum norant. Si ita est, quis uidebitur dixisse, quid uocas domine domine? Vtrum ne qui nunquam hoc fuerat uocatus, ut nusquam adhuc æditus? An ille qui semper dominus habebatur, ut à primordio cognitus? deus scilicet Iudæorum. Quis item adiecisse potuisset, & non facitis quæ dico? Vtrum ne qui cum maxime edocere tentabat, an qui à primordio ad illos & legis & prophetarum eloquia mandauerat? Qui & inobaudientiam illis exprobrare posset, etiam si nunquam aliàs exprobrasset? Porro qui ante CHRISTVM, Populus iste me labijs diligit, cor autem eorum longe absistit à me, concionatus est, ueterem utique illis contumaciam imputabat. Alioquin quàm absurdum, ut nouus deus nouus CHRISTVS nouæ, tantæque religionis illuminator, contumaces & inobsequentes pronuntiaret, quos non potuisset experiri: proinde extollenda fide Centurionis, incredibile, si is professus est talem se fidem nec in Israhèle inuenisse, ad quem non pertinebat fides Israhel. Sed nec exinde pertinere poterat adhuc cruda ut probaretur uel compararetur, ne dixerim adhuc nulla. Sed cur non licuerit illi alienæ fidei exemplo uti. Quoniam si ita esset talem fidem nec in Israhèle unquam fuisse. Cæterum dicens talem fidem debuisse inuenire in Israhèle, quicquid ad hoc uenisset, ut eam inueniret, deus scilicet & CHRISTVS Israhélis, quam non suggillasset, nisi exactor & sectator eius. Aemulus uero etià maluisset eam talem inuentā, ad quam infirmam & destruendam magis uenerat, non ad comprobendam. Resuscitauit & mortuum filium uiduæ, non nouū documentum. Hoc & prophætæ creatoris ædiderant: quantomagis filius. Adeo autem in illud usque momenti, nullum alium dominus CHRISTVS intulerat, ut mnes illic ocreator

creatori gloriam retulerint, dicentes magnus propheta prodijt in nobis, & respexit deus populum suum. Quis deus? utique cuius populus, & à quo Propheta. Quod si illi quidem creatorem glorificabant, CHRISTVS & audiens & sciens non corripuit, & quidem in tanto documento mortui resuscitati creatorem adhuc orantes, sine dubio aut non alium circumferebat deum, quàm quem in suis beneficijs atque uirtutibus honorari sustinebat: aut quale est ut illos tam diu errantes sustineret, ad hoc ueniens ut errori eorum mederetur. Sed scandalizatur Ioannes auditis uirtutibus CHRISTI, ut alterius ad decorationem scandali prius expediam quo facilius hæretici scandalum explodam. Ipso iam domino uirtutum sermone & spiritu patris operante in terris, & prædicante, necesse erat portionem spiritus sancti, qui & forma prophetici moduli in Ioanne egerat præparaturam uiarum dominicarum, abscedere iam ab Ioanne, redactam scilicet in domino, ut in massalem suam summam. Itaque Ioannes communis iam homo & unus de turba, scandalizabatur quidem quâ homo, sed non quâ alium CHRISTVM sperans uel intelligens, qui neque unde speraret ut nihil noui docentem uel operantem. Nemo hæsitabit de aliquo quem dum scit non esse, nec sperat nec intelligit. Ioannes autem certus erat neminem deum præter creatorem, uel quâ Iudeus etiam Prophetes planè facilius: quasi hæsitauit de eo quem cum sciat esse, an ipse sit nesciat. Hoc igitur metu & Ioannes, Tu es, inquit, qui uenis. an alium speramus? Simpliciter inquirens an ipse uenisset quem expectabat, Tu es, qui uenis, uel qui uenturus est, an alium expectamus? Id est an alius est quem expectamus, si non tu es quem uenturum expectamus? Sperabat enim sicut omnes opinabantur, ex similitudine documentorum, potuisse & prophetam, interim missum esse, à quo alius esset, id est maior ipse scilicet dominus, qui uenturus expectabatur. Atque adeo hoc erat Ioannis scandalum, quod dubitabat ipsum uenisse quem expectabât, quem & prædicatis operationibus agnouisse debuerant, ut dominus, per easdem operationes agnoscendum se nunciauerit Ioanni. Quæ cum constent prædicata in CHRISTVM creatoris, sicut ad singula ostendimus, satis peruersum, ut CHRISTVM non creatoris per eas renunciarit intelligendum, per quæ magis CHRISTVM creatoris agnoscere compellebat. Multo peruersius, si & testimonium Ioannis perhibet non Ioannis CHRISTVS, propheten eum confirmans, immò & supra ut angelum ingerens, etiam scriptum super illo, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparet uiam tuam. Eleganter ad superiorem sensum scandalizati Ioannis commemorans prophetiam: ut confirmans præcursores Ioannem iam aduenisse, extingueret scrupulum, interrogationis illius, Tu es qui uenis, an alium expectamus?

Præcursores

Fort. At ego rationem.

*Fort. misericordiam
præponere.*

Præcurfore enim iam functo officium, præparata uia domini, ipse erat intelligendus, cui præcursor ministrauerat, maior quidem omnibus natis mulierum. Sed non ideo subiecto ei qui minor fuerit in regno dei, quasi alterius sit dei regnum in quo modicus quis maior erit Ioanne, alterius Ioannis qui omnibus natis mulierum maior sit. Siue enim de quocunque dicit modico per humilitatem, siue de semetipso, quia minor Ioanne habebatur, omnibus scilicet in solitudinem concurrentibus ad Ioannem potius quam ad CHRISTVM, Quid existis uidere in solitudinem? Tantundem & creatori competit, & Ioannem ipsius esse maiorem natis mulierum, & CHRISTVM uel quemque modicum, qui maior Ioanne futurus sit in regno æque creatoris, & qui sit maior tanto propheta, qui non fuerit scandalizatus in CHRISTVM, quod tunc Ioannem minuit. Diximus de remissione peccatorum. Illius autem peccatricis sceminae argumentum eò pertinebit, ut cum pedes domini osculis figeret, lachrymis inundaret, crinibus detergeret, unguento perduceret, solidi corporis ueritatem nō phantasma inane tractauerit, & ut peccatricis pœnitentia secūdam creatorem meruerit ueniam, præponere solitum sacrificio. Sed & si pœnitentiæ stimulus ex fide acciderat, per pœnitentiam ex fide iustificatam, ab eo audiit, fides tua te saluam fecit, qui per Abacuc pronunciarat, Iustus ex fide sua uiuit. Quod diuites CHRISTO mulieres adhærebant, quæ & de facultatibus suis ministrabant ei, inter quas & uxor Regis procuratoris, de prophetia est. Has enim uocabat per Esaiam mulieres diuites, Exurgite & audite uocem meam: ut discipulas primo, dehinc ut operarias & ministras ostenderet, filia in spe audite sermones dei. Anni mementote cum labore in spe. Cum labore enim quò sequebantur, & ob spem ministrabant. Aequè de parabolis semel sufficiat probatum, hoc genus eloquij à creatore promissum. At nunc illa quoque pronuntiatio eius ad populum, Aure audietis & non audietis, dedit CHRISTO frèquenter inculcare, qui habet aures audiat. Non quasi ex diuersitate auditum permitteret CHRISTVS, quem ademisset creator: sed quia comminationē exhortatio sequebatur. Primo aure audietis & non audietis, dehinc qui habet aures audiat. non enim audiebant ultro qui aures habebant: sed ostendebat aures cordis necessarias quibus illos auditurus negarat creator. Et ideo per CHRISTVM adiicit, Videte quomodo audiat & non audiat: non corde scilicet audientes, sed aure. Si dignum sensum pronuntiationi accommodes, pro sensu eius qui auditui suscitabat etiam dicendo, Videte quomodo audiat, non audituris minabatur. Sanè nominatur mitissimus deus, quia nec iudicat, nec irascitur. Hoc probat etiam subiiciens sensus. Ei qui habet dabitur, ab eo autem qui non habet etiam

bet, etiam quod habere se putat auferetur ei. Quid dabitur? Adiectio fidei uel intellectus uel salus ipsa. Quid auferetur? Vtique quod dabitur A quo dabitur, & auferetur. Si à creatore auferetur, ab eo & dabitur. Si à deo Marcionis dabitur, ab eo & auferetur, quoquo tamen nomine comminatur ablationem, non erit eius dei qui nescit comminari, quia non nouit irasci. Miror autem cum lucernam negat abscondi solere, qui se tanto seculo absconderat maius & necessarius lumen. Cum omnia de occulto, in apertum repromittit, qui deum suum usq; adhuc obumbrat, expectans opinor nasci Marcionem. Venimus ad constantissimum argumentum omnium qui domini natiuitatem in controuersiam defuerunt. Ipse, inquit, *Fort. defuerunt* contestatur se non esse natum, dicendo, Quæ mihi mater, & qui mihi fratres? Ita semper hæretici aut nudas & simplices uoces, coniecturis quo uolunt rapiunt, aut rursus conditionales & rationales, simplicitatis conditione dissoluunt. Vt hoc in loco nos contrario dicimus, Primo, non potuisse illi annunciari, quod mater & fratres eius foris starent quærentes uidere eum, si nulla illi mater & fratres nulli fuissent, quos utique norat, qui annuntiarat, uel retro notos, uel tunc ibidem compertos, dum eum uidere desiderant, uel dum ipsi nuntium mandant. Ad hanc primam propositionem nostram solet ex diuerso responderi, Quid enim si tentandi gratia nuntiatus est ei? Sed hoc scriptura non dicit, quæ quanto, significare solet ex tentatione quid factum; ecce legis doctor assurrexit tentans eum, & de tributi consultatione, & accesserunt ad eum Pharisei tentantes eum, tanto ubi non facit tentationis mentionem, non admittit tentationis interpretationem. Et tamen ex abundanti causas tentationis expostulo, cui rei tentauerint illum, per nominationem matris & fratrum. Si ut scirent natusne, esset, an non. quando de hoc fuit quæstio quam ex ista tentatione discerent? Quis autem dubitaret natum, quem uideret hominem? Quem audisset filium se hominis professum? Quem de conspectu omnis humanæ qualitatis dubitaret deum, aut filium dei credere, prophetam facilius existimantes, Licet magnum aliquem utique tamen natum. Etiam si in exploratione *Fort. magnum* natiuitatis tentandus fuisset, quodcunque aliud argumentum tentationi competisset, quàm per earum personarum mentionem quas potuit etiam natus non habere. Dic mihi, omnibus natis mater adiuuit: omnibus natis adgenerantur & fratres: non licet patres magis & sorores habere, uel & neminem? Sed & census constat actos sub Augusto nunc in Iudæam per Sentium Saturninum, apud quos genus eius inquirere potuissent. Adeo *Sentius Saturninum* nullo modo constitit ratio tentationis istius: & uere mater & fratres eius foris stabant. Et superest inspicere sensum non simpliciter pronunciantis, Quæ mihi mater aut fratres, quasi ad generis & natiuitatis negationem. Sed & ex causæ necessitate & conditione rationali, Tam proximas enim personas foris stare extraneis intus defixis ad sermones eius,
amplius

amplius & auocare eum à solenni opere quærentes, merito indignatus est: non tam negauit quàm abdicauit. Atq; adeo cū præmisisset, quis mihi mater & qui mihi fratres? subiungens, nisi qui audiunt uerba mea & faciunt ea, transtulit sanguinis nomina in alios quos magis proximos pro fide iudicaret. Nemo autem transfert quid, nisi ab eo qui habet id quod transfert. Si ergo matrem & fratres eos fecit qui non erant, quomodo negauit eos qui erant: meritorum scilicet conditione, non ex proximorum negatione: in semetipso docens, qui patrem aut matrem aut fratres præponeret uerbo dei, non esse dignum discipulum. Cæterū ex hoc magis matrem & fratres confitebatur, quod illos polebat agnoscere: quod alios adoptabat, cōfirmabat, quos & offensa negauit, quibus non ut ueriores substituit sed ut digniores. Deniq; nihil magnum, si fidei sanguini præposuit, quem non habebat. Quis autem iste est qui uentis & mari imperat? Nimirum nouus dominator atq; possessor elementorum, subacti iam & exclusi creatoris: non ita est. Sed agnoprant substantiæ autorē suum, quæ famulis quoq; eius ob audire consueuerant. Inspice Exodum Mārion, Aspice mari rubro uastiori super omnia stagna Iudææ, uirga Moyſi imperantem, ut funditus proscissum, & pari utrinq; stupore discriminis fixum, sicco populum pede, intestino itinere transmitteret, rursusq; sub eiusdē uirgæ nutu, redeunte natura, Aegyptiū & exercitum undarū concordia obrueret, in quod opus & Austri seruierūt. Lege ex sorte familiæ dirimendæ in trāsitu eius Iordanis macharam fuisse, cuius impetū atq; decursum planè & IESVS docuerat prophetis transmeantibus stare. Quid ad hæc? Si tuus CHRISTVS est, non erit potentior famulis creatoris. Sed his solis exemplis usus essem, si non etiam prædicatio marinæ istius expeditionis CHRISTVM antecessisset. Nam cum transiret: psalmus expungitur, Dominus, inquit, super aquas multas. Cū undas freti discutit, Abacuc adimpletur, Dispergens, inquit, aquas itinere. Cum ad minas eius eliditur mare, Naum quoq; absoluitur, comminans, inquit, mari & arefaciens illud, utiq; cū uentis quibus inquietabatur. Vnde uis meū uindicem CHRISTVM, de exemplis an de prophetis creatoris? Age nunc qui militarem & armatum bellatorem prædicare putas, nō figurate nec allegorice, qui bellū spiritale aduersus spiritales hostes, spiritali militia, & spiritalibus armis, spiritaliter debellaturus esset. Cum inuenis in uno homine multitudinem dæmonū, legionem se professam, utiq; spiritalem, discite & CHRISTVM expugnatorem spiritalium hostium, spiritaliter armatum. Et spiritaliter bellicosum intelligendum, Atq; ita ipsum esse, qui cum legione quoq; dæmonum erat dimicaturus. Et ut de hoc bello psalmus possit uideri pronunciaſſe. Dominus ualidus, dominus potens in bello. Nam cū ultimo hoste morte præliatus per trophæū Crucis triumphauit. Cuius autem dei filium Iesum legio testatus est? Sine dubio cuius tormenta & abyſſum nouerant & timebant, nec enim uidebant posse ignorasse adhuc quod noui & ignoti

Aegyptium hoc est
Pharaonem.

ignoti dei uirtus operaretur in terris: quia uerisimile non est creatorē ignorasse. Si enim alium superesse deum ignorauerat. aliquando, tamē iam infra coelum suum agentem, utiq; competerat. Quod autem dominus compertisset, iam & uniuersae familiae innotuisset in eodem mundo & intra eundem ambitum coeli, quo peregrina diuinitas cōuersaretur. Inquātum ergo & creator scisset eam, & substantiae eius, si fuisset, intantum quia nulla fuit, non alium dāmones sciebant quā dei sui CHRISTVM. Non depetunt ab alio quod meminissent petendum sibi à creatore, ueniam scilicet abyssi creatoris. Deniq; impetrauerunt, quo merito? Quia mentiti erāt, quia saui dei filium eum fecerant? Et qualis erit qui mentitos iuuabat, qui infamantes sustinebat? Sed enim quia mentiti non erant, quia deum abyssi & suū cognouerunt, ita eum se & ipse confirmauit, quā cognouerūt dāmones IESVM iudicem & ultoris dei filiū. Ecce aliquid & de illis pusillitatibus & infirmitatibus creatoris in CHRISTO. Ignorantiam enim & ego alcribere ei uolo. Permittite mihi aduersus hāreticum. Tangitur à foemina quae sanguine fluitabat, & nesciuit à qua. Quis me, inquit, tetigit? Etiam excusantib⁹ discipulis, perseuerat in ignorātia uoce. Tetigit me aliquis, idē de argumento affirmat. Sensi enim uirtutē ex me profectam. Quid dicit hāreticus? Sciebāt ne personam? Et cur quasi ignorans loquebatur? Ut confessionem certe prouocaret, ut timorem probaret. Sic & Adam aliquādo quāsierat, quasi ignorans, Adam ubi es? Habes & creatorem cum CHRISTO excusatū, & CHRISTVM creatori adaequatum. Sed & hoc, qui aduersarius legis: ut quia lex à contactu foeminae sanguinantis sum mouet, idcirco gestierit non tantum contactum eius admittere, sed etiam sanitatem donare. O deū nō natura beneficum, sed aemulationē. At enim si fidem mulieris inuenimus ita meruisse, cum dicit: Fides tua te saluam fecit, quis es ut aemulationē legis interpreteris in isto facto, quod ipse dominus ex fidei remunerationē aditum ostendit? Sed hanc uis mulieris fidem constituere, qua cōtempserat legem. Et cui credibile, ut mulier nullius adhuc dei conscia, nullius adhuc nouae legis initiata, legem irrumperet, eam cui adhuc tenebatur? Qua deniq; fide irrupit: in quem deum credens, quem spernens? Creatorem? Certe enim ex fide tetigit. Si ex fide creatoris, quā alium deum ignorabat: & quomodo legem eius irrupit? Tam enim irrupit, si irrupit quā ex fide creatoris. Quomodo enim utrunq; cōueniet, ut & irruerit, & ex fide eam irruerit, propter quam irrupisse nō debuit? dicam: fides hāc fuit primo, qua deum suū confidebat misericordiā malle quā ipsum sacrificium, qua eum deum certa erat operari in CHRISTO, qua sic eum tetigit, non ut hominem sanctum, nec ut prophetam, quem contaminabilem pro humana substantia sciret: sed ut ipsum deum, quem nulla spurcitia pollui posse prae-sumperat. Itaq; non temere interpretata est sibi legem, ea contaminari significantem,

y quae essent

quæ essent contaminabilia: non deum, quem in CHRISTO cõfidebat. Sed & illud recogitauit, ordinarium & solenne mēstrui uel partialis sanguinis fluxum in lege taxari, qui ueniat ex officio naturæ, non ex uitio ualitudinis. Illa autem ex uitio ualitudinis redundabat, cui non modum temporis, sed diuinæ misericordiæ auxilium necessarium sciebat. Atque ita potest legem nõ irrupisse, sed distinxisse. Hæc erit fides, quæ contulerat, etiam intellectum. Nisi credideritis, inquit, non intelligetis. Hanc fidem probans CHRISTVS eius foeminæ, quæ solum credebatur creatorem, eius fidei se deum respondit, quam probauit. Nec illud omittam, quod dum tangitur uestimentum eius, utique corpori non phantasmati inditum, corpus quoque demonstrabatur. Non quasi iam de hoc retractemus, sed quia ad præsentem conspirat quæstionem. Si enim non erat ueritas corporis, phantasma utique contaminari quâ res uacua non posset. Qui ergo non potest contaminari præ inanitate substantiæ, quomodo uoluisset. ut æmulus legis mentiebatur, qui non uere polluebatur. Dimittit discipulos ad prædicandum dei regnum. Nunquid uel hic ædedit, cuius. Prohibet eos uictui aut uestitui quid in uiam ferre. Quis hoc mandasset, nisi qui & toruos pauit, & flores agri uestit? Qui boui quoque terenti libertatem oris ad ueniam pabuli ex opere summovendi ante præcepit: quia dignus operarius mercede sua. Hæc Marcion delet, dum sensui salua sint. At cum iubet puluerem excutere de pedibus, in eos à quibus excepti non fuissent, & hoc in testimonium mandat fieri: nemo testatur quod non iudicio destinetur: inhumanitatem qui in testationem redigi iubet, iudicem comminatur. Nullum deum nouum à CHRISTO probatum, illa etiam opinio omniū dedarauit, quia CHRISTVM IESVM, alij Iohannem, alij Heliam, alij unum aliquem ex ueteribus prophetis Herodi asseuerabant. Ex quibus quicumque fuisset, non utique ob hoc est suscitatus, ut alium deum post resurrectionem prædicaret. Pascit populum in solitudine, de pristino scilicet more. Aut si non eadem & maiestas, ergo iam minor est creatore, qui non uno die, sed annis quadraginta, nec de inferioribus materijs panis & piscis, sed de manna cœlesti, nec quinque circiter, sed sexcenta milia hominum protelauit. Adeo autem ea fuit maiestas, ut & pabuli exiguitatem non tantum sufficere, uerum etiam exuberare, de pristino uoluerit exemplo. Sic enim & in tempore famis sub Helia uiduæ Sareptensi modica & suprema alimenta, ex prophetæ benedictione per totum famis tempus redundaerant. Habes tertiam Basilidarum, si & quartam resoluas, inuenies totum hunc ordinem, CHRISTVM circa illum dei hominem, qui oblatos sibi decem hordeaceos panes cum populo distribui iussisset, & minister eius proinde comparata multitudine & pabuli mediocritate, respondisset, quid ergo hoc idem inspectum centum milibus hominum? Da, inquit, & manducabunt:

ducabunt: quoniam hoc dicit dominus: Manducabunt & relinquent reliquias secundum dictum domini. O CHRISTVM & in nouis ueterē. Hac itaque quæ uiderat Petrus, & cum pristinis compararat, & non tantum retro facta, sed & in futurum iam tunc prophetantia recognouerat: interroganti domino, quis nam illis uideretur, cum pro omnibus responderet: Tu es CHRISTVS: non potest non eum sensisse CHRISTVM, nisi quem nouerat in scripturis, quem iam recensebat in factis. Hoc & ipse confirmat usque adhuc patiens, imò & silentium indicens. Si enim Petrus quidem non poterat alium eum confiteri, quàm creatoris: ille autem præcepit, ne cui dicerent, utique id noluit prouulgari quod Petrus senserat. Imò inquis quia non recte senserat, noluit mendacium disseminari. Sed aliam silentij causam edixit, quia oporteret filium hominis multa pati, & reprobari à presbyteris & scribis & sacerdotibus, & interfici, & post tertium diem resurgere. Quæ cum prædicata sint, & ipsa in CHRISTVM creatoris, sicut suis locis implebimus: sic quoque ipsum se ostendit esse, in quem prædicabantur. Certe & si non essent prædicata, eam causam indicti silentij protulit, quæ non Petri errorem demonstraret, obeundarum passionum necessitatem. Qui uoluerit, inquit, animam suam saluam facere, perdet illam: & qui perdidit eam propter me, saluam faciet eam. Certe filius hominis hanc sententiam emisit. Perspice igitur & tu cum rege Babylonio, fornacem eius ardentem, & inuenies illic tanquàm filium hominis (nondum enim uere erat, nondum scilicet natus ex homine) iam tunc istos exitus constituentem. Saluas facit animas trium fratrum, qui eas pro deo perdere conspirauerant: Chaldaeorum uero perdidit, quas illi per idololatriam saluas facere maluerant. Quæ est ista noua doctrina, cuius uetera documenta sunt? Quanquàm & prædicationes martyriorum tam futurorum, quàm à deo mercedem relaturorum decucurrerunt. Vide, inquit Esaïas, quomodo perit iustus, & nemo excipit corde. Et uiri iusti auferuntur, & nemo considerat. Quando magis hoc fit, quàm in persecutione sanctorum eius? Vtique non simplex, nec de naturæ lege communis. Et illa insignis & pro fide militaris: in qua qui animam suam propter deum perdit, seruat illam: ut & hic tamen iudicem cognoscas, qui malum animæ lucrum perditione eius, & bonum animæ detrimentum, salute eius remuneraturus. Sed & zeloten deum mihi exhibet, malum malo reddentem. Qui confusus, inquit, me fuerit, & ego confundar eius. Quando nec confusionis materia cōueniat, nisi meo CHRISTO: cuius ordo magis pudendus, ut etiam hæreticorum conuicijs pateat, omnem natiuitatis & educationis foeditatem, & ipsius etiam carnis indignitatem, quanta amaritudine possunt perorantibus. Cæterum quomodo ille erit obnoxius confusionis, qui eam non capit. Non uulua

Fort. *tardius

licet uirginis, tamen foeminae coagulatum: & si non semine, tamen ex lege substantiae corporalis, ex semine & humore: non caro habitus ante formam: non pecus dictus post figuram: non decem mensium cruciatu deliberatus: non subita dolorum concussione cum tanti temporis coeno per corporis do-
 acam effusus ad terram, nec statim lucem lachrymis auspicatus, & primo re-
 tinaculi sui uulnere, nec multum ablutus, nec sale & melle medicatus: nec
 pannis iam sepulturae inuolucrum initiatus: nec exinde per immundicias
 inter sinus uolutatus, molestus uberibus, diu infans, uix puer, * tardus ho-
 mo: sed de coelo expositus, semel grandis, semel totus, statim CHRISTVS,
 spiritus, & uirtus, & deus tantum. Ceterum non uerus, qui non uidebatur,
 ita nec de crucis maledicto erubescendus, cuius carebat ueritate carens cor-
 pore. Non poterat itaque dixisse: Qui mei confusus fuerit, noster hoc de-
 buit pronunciasse, minoratus à patre modico citra angelos: uermis, & non
 homo: ignominia hominis, & nullificamen populi: quatinus ita uoluit, ut
 liuore eius sanaremur: ut dedecore eius salus nostra constaret. Et meri-
 to se pro suo homine deposuit, pro imagine & similitudine sua, non alie-
 na: tunc, ut quoniam homo erubuerat lapidem & lignum adorans, ea-
 dem constantia non confusus de CHRISTO, pro impudentia idololatriae,
 satis deo faceret per impudentiam fidei. Quid horum CHRISTO tuo
 competit Martion ad meritum confusionis? Planè pudere te debet, quod il-
 lum ipse finxisti. Nam & hoc uel maxime erubescere debuisti, quod il-
 lum cum Moyse & Helia in secessum montis conspici pateris, quorum
 destructor aduenerat. Hoc scilicet intelligi uoluit, uox illa de coelo: Hic
 est filius meus dilectus, hunc audite: id est, non Moysen, iam & Heliam.
 Ergo sufficebat, uox sola sine ostentatione Moyse & Heliae. Definiendo
 enim quem audirent, quoscunque alios uetuisset audiri. Aut nunquid
 Esaiam & Hieremiam, ceterosque quos non ostendit, permisit audiri, si
 uetuit quos ostendit? Nunc & si praesentia illorum fuit necessaria, non uti-
 que in colloquio ostenderentur, quod familiaritatis indicium est, nec in
 consortio caritatis, quod dignationis & gratiae exemplum est: sed & in
 sordibus aliquibus, quod destructionis argumentum est, imò in te-
 nebris creatoris, quibus discutiendis erat missus, longe etiam discreti à da-
 ritate CHRISTI, qui uoces & literas ipsas eorum, ab Euangelio suo erat
 separaturus. Sic in alienos demonstrat illos, dum secum habet. Sic relin-
 quendos docet, quos sibi iungit. Sic destruit, quos de radicibus suis extruit.
 Quid faceret CHRISTVS ipsorum? Credo secundum peruersitatem, ta-
 les eos reuelasset, quales CHRISTVS Marcionis debuisset: aut quos-
 cunque alios secum, quam prophetas suos. Sed quid tam CHRISTVS
 creatoris, quam secum ostendere praedicatores suos? Cum illis uideri qui-
 bus in

bus in reuelationibus erat uisus. Cum illis loqui, qui eum fuerant locuti. Cum eis gloriam suam communicare, à quibus dominus gloriæ nuncupabatur, cum principalibus suis: quorum alter populi informator aliquando, alter reformator quandoque: alter initiator ueteris testamenti, alter consummator noui. Igitur & Petrus meritum contubernium CHRISTI sui agnoscens indiuiduitate eius, suggerit consilium, Bonum est nos hic esse. Bonum planè ubi Moyſes scilicet & Helias. Et faciamus hic tria tabernacula. Vnum tibi, & Moyſi unum, & Helias unum. Sed nesciens quid diceret. Quomodo nesciens: utrum ne simplici errore an ratione, quam defendimus in causa nouæ prophetiæ, gratiæ extasin, id est amentiam conuenire? In spiritum enim homo constitutus, præsertim cum gloriam dei conspicit, uel cum per ipsum deus loquitur, necesse est excedat sensu, obumbratus scilicet uirtute diuina, de quo inter nos & Psychicos quæstio est. Interim facile est amentiam Petri probare, Quomodo enim Moyſen & Heliam cognouisset nisi in spiritu? Nec enim imagines eorum uel statuas populus habuisset & similitudines lege prohibente, nisi quia in spiritu uiderat: & ita quod dixisset in spiritu, non in sensu constitutus, scire non poterat. Cæterum si sic nescit quasi errans, eo quod putaret illorum esse CHRISTVM, ergo iam constat & supra Petrum interrogatum à CHRISTO quem se existimarent, ut de creatoris dixisset, Tu es CHRISTVS: quasi tunc alterius dei illum cognouisset, hic quoque non errasset. Quod si ideo & hic errauit, quia & supra, ergo certus es in illum diem quoque nullam nouam diuinitatem à CHRISTO reuelatam, & usque adhuc non errasse Petrum, CHRISTO usque adhuc nihil eiusmodi reuelante: & tam diu non alterius deputandū CHRISTVM, quàm creatoris, cuius omnem & hic ordinem expressit. Tres de discipulis arbitros futuræ uisionis & uocis assumit. Et hoc creatoris est, In tribus, inquit, testibus stabit omne uerbum. In montem secedit: agnosco formam loci. Nam & pristinum populum apud montem & uisione & uoce sua creator iniciarat. O portebat in eo suggestu consignari nouum testamentum, in quo conscriptum uetus fuerat. Sub eodem etiam ambitu nubis, quam nemo dubitauit de aëre creatoris conglobatam, nisi & nubes suas illò deduxerat, quia & ipse per coelum creatoris uiam ruperat: aut proinde & nubilo creatoris precario usus est. Itaque nec nunc muta nubes fuit, sed uox solita de coelo, & patris nouum testimonium super filio. atq; in primo psalmo, Filius meus es tu: ego hodie genui te. De quo & per Elaiã. Quis deum metuens, audiat uocem filij eius? Itaque iam repræsentans eum, Hic est filius meus, Vtique subauditur quem repromisit. Si enim repromisit aliquando, & postea dicit, Hic est: eius est exhibentis uoce uti in demonstratione promissit qui aliquando promissit, non eius cui possit re-

Videtur mentionem facere septem librorum de ecstasi.

Psychici.

Fort. quia si.

Fort. in demonstratione promissi.

sponderi. Ipse enim tu quis es qui dicas? Hic est filius meus. de quo non magis præmisisti quàm te ipsum. quod prius erat reuelasti. Hunc igitur audite quem ab initio adixerat audiendum in nomine prophetæ, quoniã & prophetes existimari habebat à populo. Prophetam inquit Moyse, suscitabit uobis deus ex filiis uestris, secundum carnalem scilicet censum: tanquam me audietis illum. Omnis autem qui illum nō audierit, exterminabitur anima eius de populo suo. Sic & Esaïas. Quis in uobis metuens exaudiat uocem filij eius. Quam & ipse pater commendaturus erat: Sistens, enim, inquit uerba filij sui, dicendo scilicet hic est filius meus dilectus, hunc audite. Itaque & si facta translatio sit auditionis à Moyse & Helia in CHRISTO, sed non ut ab alio deo, nec ad alium CHRISTVM, sed à creatore in CHRISTVM eius secundum decessionem ueteris, & successionem noui testamenti. Non legatus, inquit Esaïas, nec nuntius, sed ipse deus saluos eos faciet, ipse iam prædicans & implens legem & prophetas. Tradidit igitur pater filio discipulos nouos, ostensis prius cum illo Moyse & Helia in claritatis prerogatiua, atque ita dimissis quasi iam & officio & honore dispunctis, ut hoc ipsum confirmaretur propter Marcionem, societatem, esse etiam claritatis CHRISTI cum Moyse & Helia. Totum autem habitum uisionis istius habemus etiam apud Abacuc, ubi spiritus ex persona interdum Apostolorum, Domine audiui auditum tuum & extimui. Quam magis quàm uocis cœlestis istius, hic est filius meus dilectus hunc audite? Consideraui operam tuam excidi mente. Quando magis quàm cum uisa claritate eius, nesciūt quid diceret Petrus. In medio duorum animalium cognosceris Moyse & Helia. De quibus & Zacharias uidit in figura duarum olearum, & duorum ramulorum oleæ. Nam hi sunt de quibus dictum est, Illi duo filij opimitatis assistunt domino uniuersæ terræ. Et rursus idem Abacuc. Operuit cœlos uirtus, utique nubilo illo. Et splendor eius ut lux erit: Vtique qua etiam uestitus eius refulsit. Et si commemoremur promissionis Moyse, hic inuenietur expuncta. Cum enim desiderasset conspectum domini Moyse dicens, si inueni gratiam coram te manifesta te mihi ut cognoscenter uideam te: eū conspectum desiderans in quo hominem esset acturus, quod Propheta sciebat, cæterum dei faciem, iam audierat: Nemo homo uidebit me & uiuet. Et hunc, inquit, sermonē quem dixisti faciam tibi: Et rursus Moyse. Ostēde mihi gloriam tuam. Et dominus similiter de futuro. Ego præcedam in gloria mea. Et reliqua. Et in nouissimo. Et tunc uidebis posteriora mea, non lumbos nec suras, sed quam desiderauerat gloriam in posterioribus temporibus reuelandam, in qua facie ad faciem uisibilem se ei repromiserat, etiam ad Aaronem dicens, Et si fuerit Prophetes in uobis in uisione cognoscat illi, & in uisionem loquor ad eum, non quomodo ad Moysem, os ad os loquar in

quar, in specie itaque hominis quam erat gestaturus, non in ænigmate.
 Nam & si Marcion noluit eum colloquentem domino ostensum, sed stan-
 tem tamen, & stans os ad os stabat, & faciem ad faciem cum illo, inquit,
 non extra illum in gloriam ipsius nedum in conspectu: de qua gloria non
 aliter illustratus discessit à CHRISTO quàm solebat à creatore, proinde
 tunc oculos percutere filiorum Israhëlis quemadmodum & nunc excaca-
 ti Marcionis, qui hoc quoque argumentum aduersus se facere non uidit.
 Suscipio in me personam Israhëlis. Stet CHRISTVS Marcionis & excla-
 met: O genitura incredula, quousque ero apud uos? Statim à me audi-
 re debet. Quisquis es *ἐπερχόμενος* prius æde qui sis, & à quo uenias, &
 quod in nobis tibi ius. Vsque adhuc creatoris est totum apud: planè si ab *Fort. caput.*
 illo uenias, & illi agis, admittimus increpationem. Si uero ab alio, dicas
 uelim quid nobis unquam de tuo commisisti, quod credere debuisse-
 mus, ut exprobes incredulitatem, qui nec te ipsum aliquando nobis re-
 uelasti. Quàm olim apud nos agere cœpisti: ut tempus queraris in qui-
 bus nos sustinuisti, ut patientiam imputes. Asinus de Aesopi puteo, mo-
 do uenias, & iam exclamas. Suscipio adhuc & personam discipulorum in
 quos insiliit. O natio incredula quàm diu ero uobiscum, quàm diu uos
 sustinebo? Hanc eruptionem, eius utique hoc modo iustitiæ repercu-
 terem, Quisquis es *ἐπερχόμενος* prius æde, qui sis, à quo uenias, quod tibi
 ius sit in nobis usque adhuc: puto creatoris es, & ideo secuti sumus reco-
 gnoscentes omnia illius in te. Quod si ab illo uenias, admittimus increpato-
 nem. Si uero alij agis, oro te, dicas, quid nobis aliquando duntaxat de tuo,
 quod iam credidisse debuissimus, ut exprobes incredulitatem, qui nec au- *Fort. autorem*
 ditorem tuum usque adhuc ædis. Quam olim autem apud nos agere
 cœpisti: ut tempus quoque opponas. in quibus autem nos sustinuisti: ut
 & patientiam iactes. Asinus de Aesopi puteo modo huc apparuit, &
 iam exclamat: Quis nouit iniustitiam increpationis retudisset, si eius *Fort. non ita iniu.*
 eum credidisset qui nondum quæri debuisset: nisi quod nec ille eos in-
 silisset, si non olim apud illos in lege, prophetis, in uirtutibus & benefi-
 cijs diuersatus, incredulos semper fuisset expertus. Sed ecce CHRI-
 STVS diligit paruulos, taleis esse docens debere qui semper maiores ue-
 lint esse. Creator autem urfos pueris immisit, ulciscens Heliseum pro-
 phetam, conuitia ab eis passum. Satis impudens Antithesis, cum tam di-
 uersa committit, paruulos & pueros: innocentem adhuc ætatem, & iu-
 dicij iam capacem, quæ conuitiari poterat, ne dicam blasphemari. Quâ
 ergo iustus deus, nec pueris impijs pepercit, exigens maiori ætati honorem
 & utique magis à minore. Quâ uero bonus, adeo diligit paruulos, ut apud
 y 4 Aegyptum

Aegyptum benefecerit obstetricibus protegentibus partus Hebraeos per-
Fort. creatore. ditantes adicto Pharaonis. Ita & hac affectio CHRISTI, cum creator est.
 Iam nunc deus Marcionis qui connubium auersatur, quomodo uideri
 potest paruulorum dilector quorum tota causa connubium est: Qui se-
Fort. Ne ille. men odit, fructum quoque excretur necesse est. Nec ille sauior habendus
 Aegyptio rege. Nam Pharaon educari non sinebat infantes. Iste nec nasci,
 auferens uitam illis etiam decem mensium in utero. At enim quanto credi-
 bilius, ut eius deputetur affectio in paruulos, qui benedicendo connubium
 in propagationem generis humani, ipsum quoque fructum connubij be-
 nedicendo promisit, qui de infantia primus est. Repraesentat creator igni-
 um plagam Helia postulante in illo pseudopropheta. Agnosco iudicis se-
 ueritatem. Econtrario CHRISTI eandem animaduersionem, destinan-
 tis discipulos super illum uiculum Samaritarum. Agnoscat & haereticus ab
 eodem seuerissimo iudice promitti hanc CHRISTI lenitatem, Non con-
 tendet, inquit, nec uox eius in platea audietur. Harundinem quassatam
 non comminuet, & linum fumigans non extinguet. Talis utique multo
 magis homines non erat crematurus. Nam & tunc ad Heliam, non in igni,
 inquit, dominus sed in spiritu miti. At enim humanissimus deus cur recu-
 sat eum, qui se tam indiuiduum illi comitem offert? Si quia superbe uel ex
 hypocrisi dixerat, sequar te quocunque ieris, ergo aut superbiam aut hy-
 pocrisin recusandam iudicando, iudicem gessit. Et utique damnauit, quem
 recusauit, non secuturum scilicet salutem. Nam sicut ad salutem uocat quem
 non recusat, uel etiam quem ultro uocat, ita in perditionem damnat quem
 recusat. Illi autem causato patris sepulturam cum respondet, Sine mortui
 sepeliant mortuos suos, tu autem uade & annuntia regnum dei, utramque
 legem creatoris manifeste confirmauit, & de sacerdotio in Leuitico prohibe-
 tem sacerdotes supremis etiam parentum interesse: Super omnem, inquit,
 animam defunctam sacerdos non introibit, & super patrem suum non co-
 taminabitur: Et de deuotione in Arithmis, Nam & illic qui se deo uouerit,
 inter caetera iubet, ne super ullam animam introeat defunctam, ne super pa-
 tris quidem, aut matris, aut fratris. Puto autem & deuotioni & sacerdotio
 destinabat, quem praedicando regno dei imbuerat. At si non ita est, satis im-
 pius pronuntiandus, qui nulla ratione legis intercedente, sepulturas paren-
 tum despici a filiis imperabat. Cum uero & tertium illum, prius suis uale-
 dicere parantem, prohibet retro respectare, sectam creatoris exequitur.
 Hoc & ille noluerat fecisse quos ex Sodomis liberarat. Allegit & alios sep-
 tuaginta Apostolos super duodecim. Quod enim XII. secundum totidem
 fontes in Elim, si non & septuaginta secundum totidem orbuista palma-
 rum? Antheseis, plurimum, causarum diuersitas fecit non potestatum. Sed qui
 diuersitatem

diuersitatem causarum non respexit, facile eam potestatum existimauit. Profectionem filiorum Israhelis, creator, etiam illis spolijs aureorum & argenteorum uasculorum, & uestium, præter oneribus consparsionum of-
 fuscinatam educit ex Aegypto: CHRISTVS autem nec uirgam discipulis
 in uiam ferre præscripsit. Illi enim in solitudinem promouebantur, hi autem
 in ciuitates mittebantur. Considera causarum offerentiam, & intelliges unam
 & eandem potestatem, quæ secundum penuriam & copiam expeditionem
 suorum disposuit, proinde per ciuitates habundaturam circuiens, sicut &
 egituram per solitudinem struxerat. Etiam calciamenta portare uetuit il-
 los. Ipse enim erat sub quo nec in solitudine per tot annos populus calcia-
 menta detriuerat. Neminem, inquit, in uia salutaueritis. O CHRISTVM
 destructorem prophetarum, à quibus hoc quoque accepit Helisæus, cum Ge-
 zin puerum suum mitteret in uiam ad filium Sunamitidis, resuscitandum
 de morte, puto sic ei præcepit: Accinge lumbos tuos, & sume bacillum meum
 in manum, & uade: quemcunque conueneris in uia, ne benedixeris eum: id
 est, ne salutaueris. Et qui te benedixerit, ne responderis ei: id est, ne resaluta-
 ueris. Quæ est enim inter uias benedictio, nisi ex occurso, mutua salutatio?
 Sic & dominus, Vt in quam introissent domum, pacem ei dicere: exemplo
 e odem est. Mandauit enim & hoc Helisæus, cum introisset ad Sunami-
 ten, diceret ei: Pax uiro tuo; pax filio. Hæc erunt potius nostræ Antithesis,
 quæ comparant non quæ separant CHRISTVM. Dignus autem operari-
 us mercede sua: quis magis pronunciarit, quam deus iudex? Quia & hoc
 ipsum, iudicare est, dignum facere mercede operarium. Nulla retributio
 non ex iudicatione constitit. Iam nunc & hic lex consignatur creatoris, etiam
 boues operantes, dignos operarios mercede iudicantis. Bui, inquit, teren-
 ti os non colligabis. Quis tam præstans in homines, nisi qui & in pecudes?
 Quod si & CHRISTVS dignos pronunciat mercede operarios, excusauit
 præceptum illud creatoris de uasis aureis & argenteis Aegyptiorum aufe-
 rendis. Qui enim uillas & urbes operati fuerint Aegyptijs, digni utique ope-
 rarij mercede, non ad fraudem sunt instincti, sed ad mercedis compensatio-
 nem, quam aliàs à dominatoribus exigere non poterant. Regnum dei neque
 nouum, neque inauditum sic quoque confirmauit, dum illud iubet annun-
 ciari appropinquasse. Quod enim longe fuerit aliquando, id potest dici
 appropinquasse. Si autem nunquam retro fuisset, antequam appropin-
 quasset, nec dici potuisset appropinquasse, quod nunquam longe fuisset.
 Omne quod nouum & incognitum est, subitum est. Omne quod subitum
 est, cum annunciat, tunc primum spem inducens, tunc primum accepit tem-
 pus. Cæterum nec retro tardasse poterit, quam diu non annuntiabatur:
 nec ex quo annunciarī cœperit, appropinquasse. Etiam adiicit, ut eis qui il-
 los non

Als * strinxerat.

los non recepissent, dicerent: Scitote tamen appropinquasse regnum dei: si hoc non & comminationis gratia mādāt, uanissime mandat. Quid enim ad illos si appropinquaret regnum, nisi quia cum iudicio appropinquat, in salutem scilicet eorum, qui annunciationem eius recepissent. Quomodo? Si comminatio non potest sine executione, habes deum executorem in cōminatore, & iudicem in utroque. Sic & puluerem iubet excuti in illos, in testificationem & hāret etiam terrā eorum, nedum cōmunicationis reliquā. Si enim inhumanitas & inhospitalitas nullam ab eo relaturā sunt ultionem: cui rei prāmittit testificationem minas utique portendentem? Porro cum etiam creator in Deuteronomio Ammonitas & Moabitas prohibeat recipi in ecclesia, quod populum Aegypto profectum inhumane & inhospitaliter copijs defraudassent: ergo in CHRISTVM inde manasse constabit cōmunicationis interdictum, ubi habet formam. Qui uos spernit, me spernit. Hoc & Moyſi creator: Non te contempserunt, sed me. Tam enim Apostolus Moyſes, quā & Apostoli Prophetā. Aequāda erit autoritas utriusque officij, ab uno eodemq; domino Apostolorum & Prophetarum. Quis nunc dabit potestatem calcandi super colubros & scorpios. Vtrum ne omnium animalium dominus, an nec unius deus? Sed bene quod creator hanc potestatem etiam paruulis puerulis per Esaiam repromisit, cōiungere manum in cauernam aspidum, & in cubile natorum aspidum, nec omnino lēdi. Et utique sciemus salua simplicitate scripturā. Nam nec & ipsā bestia nocere potuerunt, ubi fides fuerit, figurate scorpios & colubros portēdi spiritalia malitiā, quorum ipse quoque princeps in serpentis & draconis, & eminentissimā cuiusque bestia nomine deputetur penes creatorem, largitum hanc potestatem priori CHRISTO suo, sicut nonagesimus psalmus ad eum: Super aspidem & basiliscum incedes, & conculcabis leonē & draconem. Sicut etiam Esaias: Illa die superducet dominus deus machāram sanctam, magnam & fortem, CHRISTVM scilicet suum in draconem illū colubrum magnum & tortuosum, & interficiet eum illa die. Sed cū idem uia munda & uia sancta uocabitur, & non transibit illic immundum, nec erit illic uia immunda: qui autem dispersi erunt, uadent in ea, & non errabunt: & non erit iam illic leo, nec ex bestijs pessimis quicquā ascendet in eam, nec inuenietur illic cum uiam fides demonstret, per quam ad deū perueniemus: iam tunc eidem uia, id est, fidei hanc euacuationem & subiectionem bestiarum pollicetur. Denique & tempora promissionis congruere inuenias, si quā antecedunt, legas: Inualeſcite manus dimissā & genua resoluta. Tunc pateſcient oculi cæcorum, & aures exaudient surdorum. Tunc saliet claudus ut ceruus, & dara erit lingua mutorum. Igitur ubi medicinarum ædidi beneficia, tunc & scorpios & serpentes sanctis suis subdidit, ille scilicet qui

scilicet qui hanc potestatem, ut & alijs præstaret, prior acceperat à patre: & secundum ordinem prædicationis exhibuit. Quis dominus cœli inuocabitur, qui non prius factor ostenditur? Gratias enim inquit ago, & confiteor domine cœli, quod ea quæ erant abscondita sapientibus & prudentibus, reuelauerit paruulis. Quæ ista? & cuius? & à quo abscondita? & à quo reuelata? Si à deo Marcionis abscondita, & à quo reuelata? Si à deo Marcionis abscondita & reuelata, qui omnino nihil præmiserat in quo aliquid absconditum esse potuisset, non prophetias, non parabolas, non uisiones, non ulla rerum, aut uerborum, aut nominum argumenta, per allegorias & figuras, uel ænigmatum nebulas obumbrata: sed ipsam magnitudinem sui absconderat, quam cum maxime per CHRISTVM reuelabat. Satis inique. Quid enim deliquerant sapientes & prudentes, ut absconderetur illis deus: ad quem cognoscendum non suffecerat sapientia atq; prudentia illorum. Nulla uia data ab ipso per aliquam operum prædicationem, uel uestigia, per quæ sapientes atq; prudentes deducerentur: quâncq; etsi in aliquo deliquissent erga deum ignotum, pone nunc notum, non tamen zeloten eum experiri debuissent, qui dissimilis creatoris inducitur. Igitur si nec materias præmiserat, in quibus aliquid occultasset: nec reos habuerat, à quibus occultasset, nec debuerat occultasse, etiam si habuisset: iam nec reuelator, ipse erit, qui absconditor non fuit: ita nec dominus cœli, nec pater CHRISTI, sed ille, in quem competunt omnia. Nam & abscondit præmissio obscuritatis propheticæ instrumento cuius intellectum fides mereatur: nisi credideritis, non intelligetis, & reos habuit sapientes atq; prudentes ex ipsis operibus tot ac tantis intelligibilem deum non requirentes, uel perperam in illum philosophantes, & ingenia hæreticis ministrantes: & nouissime zelotes est. Denique olim hoc per Esaïam concionabatur, quod CHRISTVS gratulatur. Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium zelabo. Sicut & alibi tam abscondisse, quàm reuelaturum esse significat. Et dabo illis thesauros absconditos, inuisibiles aperiam illis. Et rursus: Quis alius disijciat signa uentriloquorum, & diuinationes ex corde: auertens in posteriora sapientes, & cogitationes eorum infatuans? Si autem & CHRISTVM suum illuminatorem nationum designauit: posui te in lucem nationum, quas interpretamur in nomine paruulorum, sensu scilicet retro paruos, & imprudentia infantes, iam uero & humilitate fidei pusillas: facilius utiq; credemus eundem etiam paruulis reuelasse per CHRISTVM, qui & retro absconderit, & per CHRISTVM reuelatione repromiserit. Aut si deus Marcionis ea quæ à creatore abscondita retro fuerat, patefecit ergo iâ creatori negotiū gessit, res eius edisseres. Sed in destructione, inq; uti traduceret eas. Ergo illis traduxisse debuerat, quibus creator abscondidit sapientibus & prudentibus. Si em̃ benignitate faciebat, illis erat agnitio præ-

in x^o m^o

agnitio præstanda, quibus fuerat negata: non paruulis, quibus nihil creator inuiderat. Et tamen usq; adhuc, puto, probamus extructionem potius legis & prophetarum inueniri in CHRISTO, quàm destructionē. Omnia sibi tradita dicit à patre. Credas, si creatoris est CHRISTVS, cuius omnia, & quia non minorum, si tradidit omnia filio creator, quæ per eum cōdidit, per sermonem suum scilicet. Cæterum si eperchomenus ille, quæ sūt omnia quæ illi à patre sunt tradita: quæ sunt creatoris. Ergo bona sunt quæ, pater filio tradidit: & bonus iam creator, cuius omnia bona sunt: & ille iam nō bonus, qui in aliena bona inuasit, ut filio traderet, docens alieno abstinere. Certe mendicissimus, qui nec filium unde ditaret, habuit, nisi de alieno. Aut si nihil de creatoris traditū est ei à patre: & quomodo hominem creatoris sibi uēdicat? Aut si solus homo ei traditus est, omnia homo non est. Scripturā autem omnium edicit traditionem filio factā. Sed & si omnia ad hominum genera, id est, ad omnes nationes interpretaberis, & has filio tradidisse creatoris est. Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Aut si habet & ipse aliqua sua, quæ omnia filio traderet, pariter cum homine creatoris, ostende unum aliquem, ex omnibus in fidem, in exemplum, ne tam merito nō credam eius esse omnia, cuius nihil uideo, quàm merito credam, etiam quæ nōn uideo eius esse, cuius sunt uniuersa quæ uideo. Sed nemo scit qui sit pater, nisi filius: & qui sit filius, nisi pater. Nemo enim scit patrem, nisi filius, & filium nisi pater, & cuicumque filius reuelauerit. Atque ita CHRISTVS ignotum deum prædicauit. Hinc enim & alij hæretici fulciuntur, opposcentes creatorem omnibus notum, & Israheli secundum familiaritatem, & nationibus secundum naturalem. Et quomodo ipse testatur nec Israheli cognitum se, Israhel autem me non cognouit, & populus me nōn intellexit, nec nationes. Ecce enim nec de nationibus, inquit, nemo: propter quod & illas stillicidium situlæ deputauit. Et Sionem tanquàm speculam in uinea dereliquit. Vide ergo an cōfirmatio sit prophetice uotis & exprobrantis ignorantiam in deum humanam, quæ fuerit ad filium usque. Nam & ideo subtexuit ab eo cognosci patrem, cui filius reuelauerit: quoniam ipse erat qui positus à patre illuminatio nationum annunciabatur, utique de deo illuminandum, etiam Israhalem utique per agnitionem dei pleniorē. Ita non proficient argumenta in fidem dei alterius, quæ creatori competere possunt: quia quæ competunt creatori, hæc poterunt in fidem proficere dei alterius: si & sequentia inspicias. Beati oculi qui uident quæ uidetis. Dico enim uobis, quia prophetae non uiderunt quæ uos uidetis: de superiori sensu descendunt. Adeo neminem ut deuit deū cognouisse, quando nec prophetae uidissent, quæ sub CHRISTO uidebāt. Nam si non meus esset CHRISTVS, nec prophetarum hoc in loco mentionem collocasset. Quid enim mirum, si non uiderant res dei ignoti, & tan-

to post

to post æuo reuelati? Quæ autem fuisset felicitas eorum qui tunc uidebant quæ alij merito uidisse non poterant, si non erant consecuti repræsentationem eorum quæ nunc prædicarant, nisi quoniam qui poterant uidisse, qui dei sui res quas etiam prædicauerant nõ tamen uiderant? Hæc autem felicitas erit aliorum, qui uidebant quam alij tantum prædicauerant. Denique ostendimus & iam ostendimus ea uisa in CHRISTO quæ fuerat prædicata: abscondita tamen, & ab ipsis prophetis, ut absconderentur & à sapientibus & à prudentibus seculi. In Euangelio ueritatis, legis doctor dominum aggressus quid faciens, inquit, uitam æternam consequar? Ita hæretico uita solummodo posita est sine æternæ mentione, ut doctor de ea uita uideatur consuluisset, quæ in lege promittitur à creatore longæua æterna. Et dominus, ideo illi secundum legem responsum dedit: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua & totis uiribus tuis, quoniam de lege uitæ sciscitabatur. Sed sciebat utique legis doctor quo pacto uitam legalem consequi posset, ut non de ea interrogasset, cuius regulas etiam docebat. Sed quia & mortui iam suscitabantur à CHRISTO, exsuscitatus ad spem æternæ uitæ per exempla recidiuæ, ne plus aliquid obseruationis aliquid exigeret sublimior spei, idcirco consuluit de æternæ uitæ consecutione. Itaque dominus ut nec ipse alius, nec aliud nouum inferens præceptum, quam quod principaliter ad omnem salutem, & utramque uitam facit, ipsum caput ei legis opponit omnifariam diligendi dominum deum suum. Denique si de uita longæua & ille consuluit & CHRISTVS respondit, quæ sit penes creatorem, nõ de æterna quæ sit penes Martionis deum, quomodo consequitur æternam? Non utique eodem modo quo & longæuam. Pro differetia enim mercedum, operarum quoque credenda distantia est. Ergo non ex dilectione dei tui consequetur uitam æternam Marcionites: Sicut longæuam dilector creatoris. Sed quale est, ut nõ magis diligendus sit qui æternam pollicetur, si diligendus est qui longæuam repromittit? Ergo eiusdem erit utraque uita, cum eadem est utriusque uitæ captanda disciplina. Quod creator docet, id et CHRISTO opus est diligere, ut præstet, interueniente & hic illa præscriptione qua facilius apud eum debeant credi maiora, apud quæ minora præcedunt, quam apud eum cui nullam de maioribus fidem aliqua minora præparauerunt. Viderit nunc si æternam nostri addiderunt. Hæc mihi satis est, quod CHRISTVS ille æternæ longæ uitæ inuitator, de longæua consultus quam destruebat, nõ æternam, potius exhortatus est hominem quam inferebat. Quid oro te fecisset CHRISTVS creatoris, si qui creatori diligendo ædificauerat hominem, non erat creatoris? Credo negasset diligendum creatorem. Cum in quodam loco orasset ad patrem illum superiorem, satis impudenter & temerarijs oculis suspiciens ad coelum creatoris, à quo tam aspero & sauo & grandine, & fulmine potuisset elidi, sicut & thymianus suffugi ab eo potuit. Aggressus eum ex discipulis quidam Domine, inquit, doce nos orare, sicut & Ioannes discipulos suos docuit.

Fort. thymiana.

docuit, Scilicet quia alium deū aliter existimaret orādum. Hoc qui præsumpserat, prius est probet alium deum æditū à CHRISTO. Nemo enim ante uoluisset orare nosse, quàm didicisset quē oraret. Igitur si didicerat, pba. Si nusquā, usque adhuc pbas, scito illū in creatorē formā orationis postulasse, in quem etiā discipuli Ioānis orabant. Sed quia & Ioānes nouū aliquē ordinem orationis induxerat, ideo hoc & à CHRISTO discipulus eius exposculandū nō immerito præsumpserat, ut & illi de proprio magistri sui instituto, non aliū, sed aliter deū orarent. Proinde nec CHRISTVS ante orationis notitiam discipulo cōtulisset, quàm dei ipsius. Ita & ipse in eū docuit orationem quē discipulus usq; adhuc nouerat. Deniq; sensus orationis quē deum sapiant recognosce. Cui dicā pater? Ei qui me omnino nō fecit, à quo originem non traho, an ei qui me faciūdo, & instruendo generauit? A quo spiritum sanctum postulem? à quo nec mundialis spiritus præsatur? an à quo sūt etiā angeli, spiritus, cuius & in primordio spiritus sup aquas ferebatur? Eius regnū optabo uenire, quē nunquam regem gloriæ audiui? an in cuius manu etiā corda sunt regum? Quis dabit mihi panem cottidianū? qui nec milium mihi condit, an qui etiā de cœlo panē angelorū cottidianū populo suo præsstitit? Quis mihi delicta dimittet? qui ea non iudicando non retinet, an qui si non dimiserit retinebit ut iudicet? Quis non sinet nos deduci in tentationem? quem poterit tentator non timere, an qui à primordio tentatorem angelū prædamnavit? Hoc ordine qui alij deo supplicat & nō creatori, non orat illum sed infamat. Proinde à quo petam ut accipiam? Apud quem quærā ut inueniā? Ad quem pulsabo ut aperiatur mihi? Quis habet petenti dare: nisi cuius omnia? Cuius sum etiā ipse qui peto. Quid aut perdididi apud deū illum, ut apud eum quæram & inueniā? Si sapiētia atq; prudentiam: has creator abscondit, apud eum ergo quærā? Si salutem & uitam, & has apud creatorem. Nihil alibi quæretur ut inueniatur, quàm ubi latuit ut apparuit. Sic nec aliorum pulsabo, quàm unde sum functus. Deniq; sic accipere & inuenire, & admitti, laboris & instātiæ fructus est, illi qui petit, & quæsiuit, & pulsauit. Intellige hæc à creatore mādari & repromitti. Ille enim *Fort. suo.* deus optimus, ultro ueniens ad præstandum non sui homini, nullum illi laborem, nec instantiam induxisset. Iam enim non optimus si non ultro daret petenti, & inuenire præstaret non quærenti, & aperiret nō pulsanti. Creator autem potuit indicare ista per CHRISTVM, ut quia delinquendo homo offenderat deum suū, laboraret, & instantia petendi acciperet, & quærēdi inueniret, & pulsandi introiret. Sic & præmissa similitudo nocturnū panis petitorum amici facit non alienū, & ad amicū pulsantem nō ad ignotū. Amicus aut etiā si offendit, magis creatoris est homo quàm dei Marcionis. Itaq; ad eum pulsat, ad quem ius illi erat, cuius ianuam norat, quem habere panes sciebat, cubantem iam cum infantibus quos nasci uoluerat. Etiam quod sero pulsatur, creatoris est tempus, illius & serū, cuius seculū & seculi occasus.

Occasus. Ad deum autem nouum, nemo sero pulsasset, tantū quod lucescen-
 tum creator est, qui & ianuam olim nationibus clausit quæ olim pulsaba-
 tur. O, deus iste exurgit & dat, & si iam non quasi amico non tamen quasi
 extraneo homini, sed quasi molesto inquit, Molestum autem tam cito deus
 recens neminem pari potuit. Agnosce igitur & patrem quem etiā appellas
 creatorem. Ipse est qui scit quid filij postulēt. Nam & panem petentibus, de
 cœlo dedit manna, & carnem desiderantibus emisit ortygometram, non ser-
 pentem pro pisce, nec scorpionem pro ouo. Illius autem erit non dare malum
 pro bono, cuius utrumq; sit. Ceterū deus Marcionis nō habens scorpionem,
 non poterat id se dicere non daturum, quod non habebat. Sed ille qui ha-
 bens & scorpionem non dat. Itaque & spiritum sanctū is dabit, apud quē est,
 & non sanctus. Cū surdū dæmoniū expulisset, ut & in ista specie curationis
 Esaia occurrisset, in Belzebule dictus eijcere dæmonia, si ego in Belzebule
 eicio dæmonia, filij uestri in quo eijciunt? Hac uoce quid magis portendit,
 quā in eo eicere se, in quo & filij eorum? In uirtute scilicet creatoris. Nam
 si putas sic accipiendum, Si ego in Belzebule, filij uestri in quo? quasi illos
 suggillaret in Belzebule eijcientes, resistet tibi prior sensus, non posse Sata-
 nam diuidi aduersus semetipsum. Adeo nec illi in Belzebule eiciebant, sed
 ut diximus in uirtute creatoris, quam ut intellegi faceret, subiungit: Quod si
 ego in digito dei expello dæmonia, ergo ne appropinquabit in uos regnū
 dei? Apud Pharaonem enim uenefici illi adhibiti aduersus Moysen, uirtu-
 tem creatoris digitum dei appellauerunt. Digitus dei est hoc quod significa-
 ret etiam modicum, ualidissimum tamen. Hoc & CHRISTVS ostendens,
 cōmemorator non obliterator uetustatum scilicet suarum, uirtutem dei di-
 gitum dei dixit non alterius intelligendam, quā eius apud quem hoc erat
 appellata. Ergo & regnum ipsius appropinquauerat, cuius & uirtus digitus
 uocabatur. Merito igitur applicuit ad parabolā fortis illius armati, quē ua-
 lidior alius oppressit, principem dæmoniorum quem Belzebulem & Sata-
 nam supra dixerat, significans digito dei oppressum, non creatorem ab alio
 deo subactum. Ceterum quo modo adhuc staret regnū eius in suis termi-
 nis, & legibus & officijs, quem licet integro mundo uel sic potuisset uideri su-
 perasse, ualidior ille deus Marcionis, si nō secundū legem eius etiā Marcio-
 nitæ morerentur, in terrā defluendo sæpe, & à scorpione docti nō esse supera-
 tum creatorem. Exclamat mulier de turba, beatū uterum qui illū portasset,
 & ubera quæ illum educaissent? Et dominus, imò beati qui sermonē dei au-
 diunt & faciunt. Quia & retro sic reiecerat matrem aut fratres, dum audito-
 res & obsecutores dei præfert. Nam nec hic mater assistebat illi. Adeo nec re-
 tro negauerat natum cum id rursus habiturus proinde felicitatem ab utero
 & uberibus matris suæ transtulit in discipulos, à qua nō transtulisset si eam
 non haberet. Alibi malo purgare quæ reprehendunt Marcionitæ in creato-
 re. Hic enim sufficit si ea in CHRISTO reperiuntur. Ecce inæqualis & ipse in-

constans, leuis, aliud docens aliud faciens: Iubet omni petenti dare, & ipse signum petentibus non dat. Tāto æuo lucem suam ab hominibus abscondit, & negat lucernam abstruendā sed confirmat super candelabrum proponendam, ut omnibus luceat: uetat remaledicere, multo magis utique maledicere. Et uix ingerit Phariseis & doctoribus legis. Quis est tam similis dei mei CHRISTVS nisi ipsius? Sape iam finimus nullo modo potuisse illū destructorem legis denotari, si alium deum prouulgasset. Ideo & tunc Phariseus qui illum uocarat ad prandium, retractabat penes se cur non prius tinctus esset quā recubisset, secundum legem qui deum legis circumferret. Iesus autem etiā interpretatus est ei legem, dicens, illos calicis & catini exteriora emundare, interiora autem ipsorum plena esse rapina & iniquitate, ut significaret uasculorum munditias hominum esse intelligendas apud deum. Quia & Phariseus de homine non de calice illoto apud se tractauerat. Ideo exteriora, inquit, calicis lauatis, id est carnē: interiora autem uestra non emundatis, id est animam: adiiciens, Nōne qui exteriora fecit, id est carnem & interiora fecit, id est animam: quod digito aperte demonstrauit, ad eundem deum pertinere munditias hominis exterioris & interioris, cuius uterque sit, præponentis misericordiam nō modo lauacro hominis, sed etiam sacrificio. Subiūgit enim. Date quæ habetis elemosynam, & omnia munda erunt uobis. Quod si & alius potest deus misericordiam mandasse, non tamen antequam cognitus. Porro & hic apparet illos non de deo incipitos, sed de eius disciplina, à quo illis & figurate uasculorum munditiæ, & manifeste misericordiarum opera imperabantur. Sic & holuscula decimantes, uocationem autem & dilectionem dei prætereūtes obiurgat. Cuius dei uocationem & dilectionem, nisi cuius & rutam & mentam, ex forma legis & decimis offerebant? Totum enim exprobrationis hoc erat quod modica curabant, ei utique cui maiora non exhibebant, dicenti, Diliges dominum deum tuum ex toto corde, & ex tota anima tua, & ex totis uiribus tuis, qui te uocauit ex Aegypto. Caterū nec tempus admisisset, ut CHRISTVS tam præcoquam imò tam acerbam adhuc dilectionem expostularet nouam, & recenti deo, ne dixerim nondum palām factō. Primatum quoque captantes locorum, & honorem salutationum, cum inculat, sectam creatoris administat, eiusmodi principes Sodomorum archontas appellans: Prohibens etiam confidere in præpositos, imò & in totum, miserrimum hominū pronūciātis qui spem habet in homine. Quod si propterea quis affectat principatum ut de officijs aliorum gloriatur, qui officia uetuit eiusmodi sperandi, & confidendi in hominem idem & affectatores principatuum increpuit. Inuehitur & in doctores ipsos legis, quod onerarent alios importabilibus oneribus, quæ ipsi ne digito quidem aggredi auderent, nō legis onera suggillans quasi detestator eius. quomodo enim detestator? qui cum maxime potiora legis prætereuntes inculabat, elemosynam & uocationem & dilectionem

onera legis.

ctionem dei, ne hæc quidem grauiā, ne dum decimas rutarum & mūditiās catinorum. Cæterum excusandos potius censuisset, si importabilia portare non possent. Sed quæ onera taxat, quæ ipsi de suo exaggerabant, docentes præcepta doctrinas hominū, cōmodorum suorū causa, iungentes domum ad domū, ut quæ proximi sunt auferret damātes populū, amātes munera, sectantes retributionē, diripientes iudicata pauperum, uti esset illis uidua in rapinam, & pupillus in prædam. De quibus idem Esaïas, uæ qui ualent in Israhēle. Et rursus. Qui uos postulant, dominātur uestri. Qui magis quā legi doctores? Hi si & CHRISTO displicebant, ut sui displicebant. Alienæ enim legis doctores nō omnino pulsasset. Cur autem, uæ audiūt etiā quod ædificarent prophetis monimenta interemptis à patribus eorum, laude potius digni, qui ex isto opere pietatis testabātur se nō consentire factis patrum, si non erat zelotes, qualem arguunt Marcionitæ, delicta patrum de filiis exigentem usq; in quartam natiuitatem? Quam uero clauem habebant legis doctores, nisi interpretationem legis? ad cuius intellectū neq; ipsi adibant non credentes scilicet. Nisi enim credideritis, nō intelligetis, Neq; alios admittebāt, utiq; docebāt præcepta potius & doctrinas hominū. Qui ergo nec ipsos introeūtes, nec alijs aditum præstātes, increpabat, obtrektor habendus est legis an fautor? Si obtrektor, placere debebant & prædufores legis. Si fautor, iam nō & æmulus legis. Sed hæc omnia ad infuscandū creatorem ingerebat ut sæuū, erga quē delinquentes uæ habituri essent. Et quia sæuum nō potius timeret prouocare despiciendo, ab eo, tātō magis ergo demerēdum docebat quem timendū ingerebat. Sic oportebat CHRISTVM creatoris. Merito itaq; non placebat illi hypocrisis Phariseorū labijs scilicet amantium deum non corde. Cauete, inquit discipulis, à fermento Pharisæorum quod est hypocrisis, non prædicatio creatoris. Odit cōtumaces patris filius, non uult suos tales existere in illum, non in alium, in quem hypocrisis fuisset admissa, cuius exemplum à discipulis caueretur. Ita Phariseorū perhibet exemplū. In eum prohibebat illud admitti, in quem admittebāt Pharisei. Igitur quoniā hypocrisim eorū taxarat utiq; celantem occulta cordis, & incredulitatis secreta superficij talibus officijs obumbrātem, quæ clauem *Fort. superficialibus.* agnitionis habens, nec in ipsa introiret nec alios sineret: ideo adiicit, Nihil autem opertum quod non patefiet & nihil absconditum quod non dinoscetur: ne quis existimet illum dei ignoti retro & occulti reuelationem & agnitionem intentare cum subiiciat, etiam quæ inter se mussitarent uel tractarent, scilicet super ipso dicentes, Hic non expellit dæmonia nisi in Belzebul, in apertum processura, & in ore hominum futura, & Euangelij promulgatione. Dehinc conuersus ad discipulos, Dico autem, inquit, uobis amicis, nolite terri ab eis qui uos solummodo occidere possunt, nec post hoc ullā in uobis habent potestatem. Sed hijs erit Esaïas prædicēs: Vide quomodo iustus aufertur, & nemo aduertit. Demonstrabo autem uobis quem timez

tis. Timete eum qui postquam occiderit, potestatem habeat mittendi in gehennam, creatorem utique. Ita dico uobis hunc timete. Et hoc in loco sufficeret mihi, si quem timeri iubet, offendi uetat: & quem offendi uetat, demereri iubet: & qui hæc mandat ipsius est, cuius timendo, & non offendendo, & demerendo procurat. Sed habeo & de sequentibus sumere. Dico enim uobis, omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor in illo coram deo. Qui confitebuntur autem in CHRISTO, occidi habebunt coram hominibus, nihil utique amplius passuri post occisionem ab illis. Hi ergo erunt quos supra præmonet, ne timeant tantummodo occidi. Ideo præmittens non timendam occisionem, ut subiungeret sustinendam confessionem. Et omnis qui negauerit me coram hominibus, denegabitur coram deo, ab eo utique qui illum confitentem confessurus fuisset. Si enim confessor confitebitur, ipse est qui & negatorem negabit. Porro si confessor est, cui nihil timendum est post occisionem, negator erit cui timendum est etiam post mortem. Itaque cum creatoris sit quod timendum est post mortem, gehennæ scilicet poena, & negator ergo creatoris est. Si autem negator, & confessor, qui post occisionem nihil ab homine passurus est, à deo planè passurus si negaret: atque ita CHRISTVS creatoris est qui ostendit negatores suos creatoris gehennam timere debere. Post deterritam itaque negationem, sequitur & blasphemiae formidandæ admonitio, Qui dixerit in filium hominis remittetur, illi autem qui dixerit in spiritum sanctum, non remittetur ei remissio. Quod si iam & retentio delicti, iudicem deum sapiunt, cuius erit spiritus sanctus non blasphemandus: non remissuri scilicet blasphemiam. Sicut & supra non negandus, occisuri scilicet etiam in gehennam. Quod si & blasphemiam CHRISTVS à creatore auertit, quomodo aduersarius ei uenerit non scio. Aut si & per hæc seueritatem eius infuscat non remissuri blasphemiam, & occisuri etiam in gehennam, superest ut & illius diuersi dei impune & spiritus blasphemetur, & CHRISTVS negetur, & nihil intersit de cultu eius deue contemptu: Et sicut de contemptu nulla poena, ita & de cultu nulla speranda sit merces. Perductos ad potestates, prohibet ad interrogationem cogitare de responsione. Sanctus enim, inquit, spiritus docebit uos ipsa hora, quid eloqui debeatis. Si eiusmodi documētum creatoris est, eius erit & præceptū cuius præcessit exemplū. Balaam Prophetes in Arimæis arcessitus à rege Balach, ad maledicendum Israhëlem, cum quo prælium inibat, simul spiritu implebatur, non ad quam uenerat maledictionem, sed quam illi ipsa hora spiritus suggerebat, benedictionem pronuntiabat, ante professus apud nuntios regis, mox etiam apud ipsum, id se pronuntiaturū quod deus ori eius indidisset. Hæc sunt nouæ doctrinæ noui CHRISTI quas olim famuli creatoris initiauerunt. Ecce planè diuersum exemplum Moyse & CHRISTI. Moyses rixantibus fratribus ultro intercedit, & iniuriolum increpat. Quid proximum tuum percutis? Et reijcitur ab illo. Quis te constituit

te constituit magistrum aut iudicem super nos? CHRISTVS uero postulat à quodam, ut inter illum & fratrem ipsius diuidenda hæreditate componeret, operam suam, & quidem tam probæ causæ denegauit. Iam ergo melior Moyses meus CHRISTO tuo, fratrum paci studens, iniuriæ occurrens, Sed enim optimi & nō iudicis dei CHRISTVS, quis me, inquit, iudicem constituit super uos? Aliam uocem excusationis inuenire nō potuit, ne ea uteretur, qua improbus uir, & impius frater assertorem probitatis atque pietatis excusserat. Deniq; probauit malam uocem, utendo ea, & malum factū, pacis inter fratres componendæ declinationem. Aut nunquid indigne tulerit, hoc dicto fugatum Moysen? Ideoq; in causa pari disceptantium, fratrum, uoluit illos commemoratione eiusdem dicti confudisse? planè ita. Si ipse enim tunc fuerat in Moysē, qui talia audierat spiritus scilicet creatoris. Puto iam alibi satis commendasse nos diuitiarum gloriam dānari à deo nostro, ipsos dynastas detrahente de solio, & pauperes alleuante de sterquilinio. Ab eo ergo erit & parabola diuitis blandientis sibi de prouentu agrorum suorum, cui deus dicit: Stulte hac nocte animam tuā reposcent. Quæ autem paraſti cuius erūt? Sic deniq; rex de gazis & apothecis deliciarum suarum, apud Persas gloriatus, per Eſaiam male audiuit. Quis nollet curā nos agere animæ de uictu, & corpori de uestitu, nisi qui ista homini ante prospexit, & exinde præstans merito curam eorum, tanquam æmulam liberalitatis suæ prohibet, qui & substantiam ipsius animæ accommodauit potioremesca, & materiam ipsius corporis figurauit potiore tunicā, cuius & corui non ferunt, nec metunt, nec in apothecas cōdunt, & tamen aluntur ab ipso. Cuius & lilia & fœnum non texunt, nec nent, & tamen uestiuntur ab ipso. Cuius & Salomon gloriosissimus, nec ullo tamen flosculo cultior. Cæterum nihil tam abruptum quàm ut alius præstet, alius de præstantia eius securos agere mandet, & quidem derogator ipsius. Deniq; si quasi derogator creatoris, non uult de eiusmodi friuolis cogitari, de quibus nec corui, nec lilia laborēt, ultro scilicet pro sua uilitate subiectis, paulopost parebit. Interim cur illos modicæ fidei inculcat, id est cuius fidei? eius ne quam nondum poterāt perfectam exhibere deo: tantū quod uelato cum maxime discētes eum: an quam hoc ipso titulo debebant creatori, uti crederent hæc illum ultro generi humano sumministrare, nec de eis cogitarent? Nam & cum subiicit. Hæc enim nationes mundi quærunt, non credendo scilicet in deum conditorem omnium & probatorem: quos pares gentium nolebat in eundem deū, modicos fidei increpabat, in quem gentes incredulos notabat. Porro cū & adīcit, scit autem pater opus esse hæc uobis, prius quæram quem patrem intelligi uelit CHRISTVS. Si ipsorum creatorem demonstrat, & bonum confirmat, qui scit quid filiis opus sit. Sin illum aliū deum, quomodo scit necessarium esse homini uictū atq; uestitū, quorū nihil præstitit? Si enim scisset præstitisset. Cæterū si scit quæ sūt homini necessaria, nec tamē præstitit, aut

malignitate aut infirmitate non præstitit. Professus autem necessaria hæc homini, utiq; bona confirmavit. Nihil enim mali necessariū, & non erit iam depreciator operum & indulgentiarum creatoris, ut quod supra distuli expunxerim. Porro si quæ necessaria scit homini alius, & prospexit & præstat, quomodo hæc ipse promittit? An de alieno bonus est? Quærite enim inq; regnum dei, & hæc vobis adiunguntur. Vtiq; ab ipso. Quod si ab ipso, qualis est qui aliena præstabit? Si à creatore cuius & sunt, quis est qui aliena promittat? Ea si regno accedunt secundo gradu restituenda, eius est secundus gradus cuius & primus. Eius victus atq; uestitus, cuius & regnum. Ita tota promissio creatoris est, parabolarum status, similitudinum peræquatio, si nec in alium spectant, quàm cui per omnia paria uenerint, id sumus seruui. Dominum enim habemus deum. Succingere debemus lumbos, id est expediri esse ab impedimentis laciniosæ uitæ & implicitæ. Item lucernas ardentes habere, id est mentes à fide accensas, & operibus ueritatis relucētes, atq; ita expectare dominum, id est CHRISTVM. Vnde redeuntem? si à nuptijs creatoris, est cuius nuptiæ. Si non creatoris, nec ipse Marcion inuitatus ad nuptias isset, deum suum intuēs detestatorem nuptiarum. Defecit itaq; parabola in persona domini, si non esset cui nuptiæ competunt. In sequenti quoque parabola satis errat, qui fuisse illum cuius horam si pater familiæ sciret, non sineret suffodi domum suam in personam disponit creatoris. Fur enim creator, quomodo uideri potest dominus totius hominis? Nemo sua furatur aut suffodit, sed ille potius qui in aliena descendit, & hominem à domino eius alienat. Porro cum furem nobis Diabolū demonstrat, cuius horam etiam in primordio si homo scisset nunquam ab eo suffossus esset, propterea iubet ut parati simus, quia qua nō putamus hora, filius hominis adueniet: non quali ipse sit fur, sed iudex scilicet eorū, qui se non parauerint nec cauerint furem. Ergo si ipse est filius hominis, iudicem teneo, & in iudice creatorem defendo. Si uero CHRISTVM creatoris, in nomine filij hominis hoc loco ostendit, ut eum furem portendat, qui quando uenturus sit ignoremus, habes supra scriptū neminem rei suæ furem esse: saluo & illo quod in quantum timendum creatorem ingerit, intantum illi negotium agens creatoris est. Itaq; interroganti Petro, in illos an & in omneis parabolas dixit, & ad ipsos & ad uniuersos qui ecclesijs præfuturi essent proponi tactorum similitudinem, quorū qui bene tractauerit conseruos absentia domini, reuerso eo omnibus bonis præponetur. Qui uero secus egerit, reuerso domino qua die non putauerit, hora qua non scierit, illo scilicet filio hominis CHRISTO creatoris non fure, sed iudice, segregabitur, & pars eius cum infidelibus ponetur. Proinde igitur aut & hic iudicem dominum opponit, & illi catechizat: aut si deum optimum, iam & illum iudicem affirmat, licet nolit hæreticus. Temperare enim tentant hunc sensum, cum deo eius uindicatur, quasi tranquillitatis sit & mansuetudinis, segregare solummodo

*Succingere lumbos.
Lucernæ ardentes.*

Fur, diabolus.

Conserui.

modò & partem eius cum infidelibus ponere, ac si non sit uocatus ut statui suo redditos, quasi non & hoc ipsum iudicato fiat. Stultitia. Quis erit exitus segregatorum? Nónne amissio salutis? Si quidem ab eis segregabútur qui salutem cōsequentur. Quid igitur infideliū status? Nónne dānatio? Aut si nihil patientur segregati & infideles, æque ex diuerso nihil consequentur retenti & fideles. Si uero cōsequentur salutem retenti & fideles, hanc amittant necesse est ex diuerso segregati & infideles. Hoc erit iudicium, quod qui intendit creatoris est. Quem alium intellegam cedentē seruos paucis aut multis plagis, & pro ut commisit illis, ita & exigentem ab eis, quàm retributorē deum? Cui me decet obsequi, nisi remuneratori. Prodamat CHRISTVS tuus, Ignem ueni mittere in terram. Ille optimus, nullius gehennæ dominus qui paulo ante discipulos ne ignem postularent inhumanissimo uiculo coercuerat, quando iste Sodomam & Gomorram nimbo igneo exussit, quādo cantatum est, ignis ante ipsum procedet, & cremabit inimicos eius, quando per Osee cōminatus est, ignē emittam in ciuitates Iudææ, uel per Esaiā, Ignis exarsit ex indignatione mea, nō mentiatur. si non est ille qui de rubo quoque ardenti, uocem suam emisit: uiderit quem ignem intellegendum contendas. Etiam si figura est: hoc ipso quod de meo elemento argumenta sensui suo sumit, meus est qui de meis utitur. Illius erit similitudo ignis, cuius & ueritas. Ipse melius interpretabitur ignis istius qualitatem, adiiciens. Putatis uenisse me pacem mittere in terram? non, dico uobis, sed separationem. Machæram quidem scriptum est. Sed Marcion emendat, quasi non & separatio opus sit machære. Igitur & ignem euerfionis intendit, qui pacem negauit. Quale prælium, tale & incendium. Qualis machæra talis & flamma, neutra congruens domino. Denique diuidetur, inquit, pater in filium, & filius in patrem: & mater in filiam, & filia in matrem; & nurus in sorcrum, & focrus in nurum. Hoc prælium inter parentes si in ipsis uerbis tuba cecinit prophetæ, uereor ne Micheas CHRISTO Marcionis prædicaret. Et ideo hypocritas pronunciabat, coeli quidem & terræ faciem probantes, tempus uero illud non dinoscetes. Quo scilicet adimplens omnia quæ super ipsos fuerant prædicata, nec aliter docens debuerat agnosci. Cæterum quis posset eius tempora nosse, cuius per quæ probaret non habebat. Merito & *Fort. exprobat.* probat etiam quod iustum non à semetipsis iudicarent. Olim hoc mandat, per Ezechielem, Iustum iudicium & pacatorium iudicate. Per Hieremiam, facite iudicium & iustitiā. Per Esaiam, iudicate pupillo & iustificate uiduam imputans etiam uineæ Soreth, quod nō iudiciū fecisset sed damorem. Qui ergo docuerat ut facerent ex præcepto, is exigebat ut facerēt & ex arbitrio. Qui seminauerit præceptum, illo & redundantia eius urgebat. Iam uero quàm absurdum ut ille mandaret iuste iudicare, qui deum iudicem iustum destruebat. Nam & iudicem qui mittit in carcerē, nec ducit inde, nisi soluto etiā nouissimo quadrante, in persona creatoris obrectatiōis nomine differunt

differunt. Ad quod necesse habeo eodem gradu occurrere. Quotiescumq;
enim seueritas creatoris opponitur, toties illius est CHRISTVS, cui per ti-
morem cogit obsequiū. Quaestionem rursus de curatiōe sabbati facta quo-
modo discussit. Vnusquisq; uestrum sabbatis non soluet asinū aut bouem
suum à praelepi, & ducit ad potū. Ergo secundum conditionem legis, opera-
tus legem, confirmauit, non dissoluit, iubentem nullum opus fieri, nisi quod
fieret omni animae. quanto potius humanae. Parabolarum congruentiam
ubiq; recognoscō exigere. Simile est regnū dei, inquit, grano sinapis, quod
accepit homo, & seminauit in horto suo. Quis in persona hominis intelli-
gēdus. Vtiq; CHRISTVS: Quia licet Marcionis, filius hominis est dictus,
qui accepit à patre semen regni, sermonem scilicet Euangelij, & seminauit in
horto isto, utiq; in mūdo, puta nūc in homine. Sed cū in suo horto dixerit,
nec mundus aut nec homo illius sit sed creatoris, ergo qui in suū seminarit,
creator ostenditur. Aut si (ut hunc laqueū euadant) cōuerterint homines in
personam CHRISTI, in hominē accipientem semen regni, & seminātem in
horto cordis sui, nec ipsa materia aliq; conueniet quā creatori. Quale est
enim ut lenissimi dei regnū, quod etiā iudicij feruor lachrymosa austeritate
subsequitur. De sequenti planē similitudine, Vereor, ne forte alterius dei re-
gno portendat. Fermento enim comparauit illud, non azymis quae fami-
liariora sunt creatori. Congruit & haec coniectura mendicantibus argumen-
ta. Itaque & ego uanitatem uanitate depellam, fermentationem quoq; con-
gruere dicens regno creatoris, quia post illam dibanus uel furnus gehennae
sequatur. Quoties adhuc se iudicem ostendit, & in iudice creatorem. Quo-
ties utique eiecit & damnat reiciendo. Sicut hic quoque cum surrexerit, in-
quit, pater familiae. Quod nisi quo dixit Esaias, Cum surrexerit comminuere
terram, & cluserit ostium, utiq; excludendis iniquis, quibus pulsantibus re-
spondebit, nescio unde sitis. Et rursus enumerātib; quod coram illo edide-
runt, & biberint, & in plateis eorum decuerit, adijciet, Recedite à me omnes
operarij iniquitatis, illic erit fletus & frendor dentium. Vbi: foris scilicet, ubi
erunt exclusi, ostio cluso ab eo. Ergo erit poena, à quo fit exclusio in poe-
nam, cum uidebunt iustos introeuntes in regnum dei, se uero detineri fo-
ris. A quo? Si à creatore: quis erit ergo intus recipiens iustos in regnum?
deus bonus. Quid ergo illuc creatori, ut foris detineat in poenam, quod ad-
uersarius eius exclusit suscipiēdos à se? Si utique magis in aduersarij bilem?
Sed & ille excludurus iniquos, sciat utique creatorem illos detenturum in
poenam, an non sciat oportet. Ergo, aut nolente eo detinebuntur, & mi-
nor est illo qui detinet, cedens ei nolens: aut si uult ita fieri, ipse ita facien-
dum iudicauit, & non erit melior creatore ipse autor infamiae creatoris.
Hae si nulla ratione consistunt, ut alius punire, alius liberare credatur,
unius erit tam iudicium quā & regnum: & dum unus est utrunq;, qui &
iudicat creatoris est. Ad prandiū uel ad cenā qualem uocari iubet. Qualem
ostenderat

ostenderat per Esaïam, Confringe panem tuū esurienti, & mendicos & qui sine tecto sunt induc in domū tuam, qui scilicet & humanitatis istius uicem retribuere non possint. Hanc si CHRISTVS captari uetat, in resurrectione eam repromittens, creatoris est forma cui nō placent amātes munera, sectātes retributionem. Etiam inuitatoris parabola cui magis parti occurrat expendo. Homo quidā fecit cœnam & uocauit multos: Vtiq; cœnæ paratura, uitæ æternæ saturitatē figurat. Dico primo extraneos & nullius iuris affines inuitari ad cœnā nō solere, certe facilius solere domesticos & familiareis. Ergo creatoris est inuitasse, ad quē pertinebāt qui inuitabātur, & per Adā quā homines, & patres, quā Iudaici, non eius ad quem neq; natura pertinebant neq; prærogatiua. De hinc si is mittit ad cōuiuas qui cœnam parauit, sic quoq; creatoris est cœna qui misit ad cōuiuas admonendos, an te iam uocatos per patres, admonēdos aut per Prophetas, nō qui neminem miserit admonendū, nec qui nihil prius egerit ad uocandum, sed ipsē descēderit subito. tantū quod innotescēs, iam inuitās: tantū quod inuitās iam in cōuiuiū cogens, eādē faciēs horam cœnandi & ad cœnam inuitandī. Excusant se inuitati. Si ab alio deo, merito, quia subito inuitati. Si nō merito, ergo nec subito. Si aut non subito inuitati, ergo à creatore à quo olim: Cuius deniq; dedinauerant uocationē, tunc primo dicentes ad Aaronem, fac nobis deos qui præeant nobis. Atq; exinde aure audiētes & nō audiētes uocationē scilicet dei, qui pertinētissime ad hāc parabolā per Hieremiā, audite inquit uocē meā, & ero uobis in dominū & uos mihi in populū, & ibitis in omnibus uīs meis quascūq; mādauero uobis. Ecce inuitatio dei. Et non audierūt, inquit, & non aduerterūt aurē suā. Ecce recusatio populi. Sed abierunt in hīs quæ concupiuerunt corde suo malo. Agrum emi, & boues mercatus sum, & uxorem duxi. Et adhuc ingerit, Et emisi omneis ad uos famulos meos Prophetas. Hic erit spiritus sanctus admonitor cōuiuarū, die & ante lucē. Et nō audiūt populus meus, & nō intēdit aurib⁹ suis. Et obdurauit collū suū. Hoc ut patrifamiliæ renūciatū est, motus tūc (Bene quod & motus. Negat enim Marcion moueri deū suum ita & hoc meus est) mandat de plateis & uicis ciuitatis facere sublectionē. Videamus an eo sensu quo rursus per Hieremiā, Nunquid solitudo factus sum domui Israhēlis: aut terra in incultum derelicta: Id est, Nunquid non habeo quos allegam, aut unde allegā. Quoniā dixit populus meus nō uenimus ad te. Itaq; misit ad alios uocandos, ex eadē adhuc ciuitate. Dē hinc loco abūdante, præcepit etiā de uīs & sepibus colligi, id est nos iam de extraneis gentibus, illa scilicet æmulatione, qua in Deuteronomio, Auertam faciem meam ab eis, & monstrabo quid illis in nouissimis, id est alios possessuros hœrum eorum: quoniam genitura peruersa est, filij in quibus fides non est. Illi obæmulati sunt me in non deo, & prouocauerunt me in iram in idolis suis: & ego obæmulabor eos in non natione insipienti: prouocabo eos in irā, in nouis scilicet quorū spem Iudæi gerunt

gerunt: de qua illos gustaturos negat dominus, derelicto Sione tanquā specula in uinea & in cucumerario casula, posteaquam & nouissimā in CHRISTO inuitationem recusauit. Quid ex hoc ordine secundum dispositionem & prædicationes creatoris recensendo, cōpetere potest illic cuius nec ordinē habet nec dispositionem ad parabolæ conspirationem, qui totum opus semel fecit? Aut quæ erit prima uocatio eius, & quæ secūdo actu admonitio? Ante debent alij excusare, postea alij cōuenisse. Nunc autem pariter utrāq; partem inuitare uenit, de ciuitate, de sepibus, aduersus speculum parabolæ: nec potest iam fastidiosos iudicare quos nunquam retro inuitauit, quos cū maxime aggreditur. Aut si de futuro eos iudicat, contempturos uocationē: ergo & sublectionē loco eorum ex gentibus de futuro portēdit. Planē ad hoc secundo uenturus est ut gentibus prædicet. Et si uenturus est aut, puto non quasi uocaturus adhuc cōuiuas, sed iam collocaturus. Interea qui coenæ istius uocationem in cœleste conuiuīū interpretaris spiritalis saturitatis, & iocunditatis, memento & terrenas promissiones uini & olei & frumenti & ipsius ciuitatis æque in spiritalia figurari à creatore. Quem & Dragmā perditam quis requirit? Nōne qui perdidit? Quis autem perdidit? Nōne qui habuit? Qui uero habuit? Nōne cuius fuit? Si igitur homo non alterius est res, quā creatoris, is eum habuit cuius fuit. Is perdidit qui habuit. Is requisit, qui perdidit. Is inuenit, qui quæsiuit. Is exultauit, qui inuenit. Ita utriusq; parabolæ argumentum, uacat circum eum, cuius non est ouis neque dragma, id est homo. Non enim perdidit quia nō habuit: nec requisit, quia nō perdidit: nec inuenit, quia nec requisit: nec exultauit, quia nō inuenit. Atq; adeo exultare illius est de poenitentia peccatoris, id est de perditæ recuperatione, qui se professus est olim, malle peccatoris poenitentiam quā mortem. Quibus duobus dominis neget posse seruire, quia alterum offendi sit necesse, alterū defendi, ipse dedarat, deum proponens & Mammonam. Deinde Mammonam quem intellegi uelit, si interpretem non habes, ab ipso potes discere. Admonens enim nos, de secularibus suffragia nobis prospicere amicitiarum, secundum serui illius exemplū, qui ab actu summotus, dominicos debitores diminuit cautionibus, releuat in subsidium sibi, Et ego, inquit, dico uobis facite uobis amicos de Mammona iniustitiæ, de nūmo, scilicet de quo & seruus ille. Iniustitiæ enim autorem & dominatorem totius seculi nūmum scimus omnes, cui famulatam uidens Phariseorū cupiditatem amentauit hanc sententiam, Non potestis deo seruire & Mammonæ. Irridebāt deniq; Pharisei pecuniæ cupidi, quod intellexissent scilicet Mammonam de nūmo dictum, ne quis existimet in Mammona creatorem intelligendum, & CHRISTVM à creatoris illos seruitute reuocasse. Quid nunc potius? Ex hoc discite unum à CHRISTO deum ostēsum. Duos enim dominus nominauit Deum & Mammonā, creatorem & nūmum. Deniq; non potestis deo seruire, utiq; ei cui seruire uidebantur: & Mammonæ cui magis.

Amentauit, id est, emisit, ab amento qd lorū significat.

Fort. Quin nunc p. ex hoc.

magis destinabatur. Quod si ipse alium se ageret, non duos dominos, sed tres demonstrasset. Et creator enim dominus, quia deus. Et utiq; magis dominus, quàm mammonas: magisque non obseruandus, quàm magis dominus. Quale est enim, ut qui mammonā dominū dixerat, & cum deo iunxerat, uere ipsorum dominū taceret, id est, creatorem? Aut nunquid tacēdo eo concessit, seruiendum ei esse. Si solūmodo sibi & mammonæ negauit posse serui: Ita cum unū deum ponit nominaturus & creatorem, si alius esset ipse, creatorem nominauit, quem dominū sine alio deo non posuit. Et illud itaq; relucebit, quomodo dictum sit: In mammona iniusto fideles nō extitistis: quod uerum est, quis uobis credet? In nummo scilicet iniusto, non in creatore: quem & Marcion iustum facit. Et si in alieno fideles inuenti non estis, meum quis dabit uobis? Alienū enim debet esse à seruis dei, quod iniustum est. Creator alio modo alienus erat pharisæis, proprius deus Iudææ gentis. Si ergo hæc non cadunt in creatorem, sed in mammonam, quis uobis credet, quod uerius est? & quis uobis dabit quod meum est? non potest quasi alius dixisse de alterius dei gratia. Tūc enim uideretur ita dixisse, si eos in creatorem, non in mammonā infideles notando, per creatoris mentionem distinctiones fecisset dei alterius nō cōmissuri suam ueritatem infidelibus creatoris. Quoniam tunc alterius uideri potest, si non ad hoc pponatur, ut à re de quā agitur separetur. Si autem & iustificantes se coram hominibus pharisæi spem mercedis in homine ponebant, illo eos sensu increpabat, quo, & propheta Hieremias: Miser homo qui spem habet in homine. Si & adiicit: Scit autē deus corda uestra, Illius dei uim cōmemorabat: Lucernam se pronunciabat, scrutantē renes & corda. Si superbiam tangit, quod elatum est apud homines perosum est deo, Esaïam ponit ante oculos: Dies enim domini sabaoth, in omnem cōtumeliosum & superbum, in omnem sublimem & elatum, & humiliabuntur. Possum iam colligere cur tātō æuo deus Marcionis fuerit in occulto. Expectabat, opinor, donec hæc omnia disceret à creatore. Didicit ergo usq; ad Iohānis tempora, atq; ita ex inde processit annunciare regnum dei, dicens: Lex & prophetæ usq; ad Iohannem, ex quo regnum dei annunciat: quasi nō & nos limitem quendā agnoscamus Iohannem constitutum inter uetera & noua, ad quem desineret Iudaismus, & à quo inciperet Christianismus: non tamē ut ab alia uirtute facta sit sedatio legis & prophetarum, & initiatio Euāgelij, in quo est dei regnum, CHRISTVS ipse. Nam & si probauimus & uetera trāsitura, & noua successura prædicari à creatore, si & Iohannes antecursor & preparator ostenditur uiarum domini, Euangelium superducturi, & regnum dei promulgaturi: & ex hoc iam, quod Iohānes uenit, ipse erit CHRISTVS, qui Iohannem erit subsecuturus ut antecursorem: & si desierūt uetera, & coeperūt noua interstite Iohanne, nō erit mirum quod ex dispositione est creatoris: ut unde magis probetur, quàm ex legis & prophetarum in Iohannem oc-

A casu, &

casu, & exinde ortu regnum dei. Transeat igitur cœlum & terra citius, sicut & lex & prophetæ, quàm unus apex uerborum domini. Verbum enim, inquit Esaias, dei nostri manet in æuum. Nam quoniam in Esaiâ iam tunc CHRISTVS, sermo scilicet & spiritus creatoris, Iohannem prædicarat, uocē clamantis in deserto parare uiam domini: in hoc uenturum, ut legis & prophetarum ordo exinde cessaret, per adimpletionem, nō per destructionē, & regnū dei à Christo annūciaretur: ideo subtexit, facilius elementa transi-
tura, quàm uerba sua: confirmans, hoc quoq; quod de Iohāne dixerat, nō præterisse. Sed Christus diuortium iubet, dicēs: Qui dimiserit uxorem suā & aliam duxerit, adulterium cōmittet. Qui dimissam à uiro duxerit, æque adulter est: ut sic quocq; prohibeat diuortium, illicitum facit repudiatæ matrimonium. Moyses uero permittit repudium in Deuteronomio: Si sum-
pserit quis uxore, & habitauerit cum ea, & euenerit non inuenire eam apud eum gratiam, eo quod inuentum sit in illa impudicum negotium: scribeb-
it libellum repudiij, & dabit in manū eius, & dimittet illam de domo sua. Vides diuersitatem legis & Euangelij, Moyfi & Christi? Planē: non enim recepisti illud quoq; Euangelij eiusdē ueritatis, & eiusdē Christi, in quo prohibēs diuortium, propriam quæstionē eius absoluit: Moyses propter duritiam cordis uestri præcepit libellum repudiij dare: à primordio autem non fuit sic: quia scilicet qui mare & foeminam fecerat, erūt duo, dixerat, in carne una. Quod deus itaq; iunxit, homo disiunxit. Hoc enim responso, & Moyfi constitutionem protexit, ut sui & creatoris institutionem direxerit, ut Christus ipsius. Sed quatenus ex his reuincendus es, quærere cœpisti, sic tibi occurram. Ac si meus Christus, nōne & ipse prohibēs diuortiū, & patrē tamen gestans eum qui marē & foeminā iunxit, excusauerit potius quàm destruxerit Moyfi cōstitutionē. Sed ecce sic tuus sit iste Christus cōtrariā docens Moyfi, & creatori: ut si non contrarium ostēdero meus sit. Dico enim illum conditionaliter nūc fecisse diuortij prohibitionem, si ideo quis dimittat uxorem & aliam ducat. Qui dimiserit, inquit, uxorem, & aliam duxerit, adulterium cōmisit. Et qui à marito dimissam duxerit, æque adulter est, ex eadem utiq; causā dimissam qua nō licet dimitti ut alia ducat: illicite enim dimissam pro indimissa ducens, adulter. Manet enim matrimonium quod non rite diremptū est. Manente matrimonio, nubere adulteriū est. Ita si cōditionaliter prohibuit dimittere uxore, non in totū prohibuit. Et quod nō prohibuit in totum, permisit. Alia subijci causā cessat, ob quam prohibuit: etiā nō cōtrariū Moyfi docet, cuius præceptū alicubi cōseruat. Nondū dico cōfirmat: aut si omnino nō negas pmitti diuortiū à Christo, quomodo tu nuptias dirimis, nec cōiungens mārē & foeminā, nec alibi coniunctos ad sacramentū baptismatis & eucharistiæ admittēs, nisi intra se cōiurauerint ad uersus fructum nuptiarum, ut aduersus ipsum creatorem. Certe quid facit apud te maritus, si uxor eius cōmiserit adulterium. Habebit ne illam? Sed nec tuū

• For. * quæ
recepisti.

Baptisma et
eucharistia
duo sacramē-
ta primitiue
ecclesie.

nec tuū Apostolū sinere cōiungi prostituta, membra Christi. Habet itaq; & Christum assertorem iustitia diuortij. Iam hinc cōfirmatur ab illo Moy-
ses ex eodem titulo prohibens repudium, quo & Christus, si inuentum fue-
rit in muliere negotium impudicum. Nam & in Euangelio Matthæi: Qui
dimiserit, inquit, uxorem suam præter causam adulteri, facit eam adultera-
ri, atq; adulter censetur: & ille qui dimissam à uiro duxerit. Cæterum præter
& causa adulteri, nec creator disiungit quod ipse scilicet cōiunxit, eodē alibi
Moysē constituente eum qui ex compressione matrimoniū fecerat, nō pos-
se dimittere uxorem in omne tempus. Quod si ex uiolentia coactum matri-
moniū stabit, quanto magis & conuenientia uoluntariū: Sicut & pphetiæ
autoritate, uxorem iuuentutis tuæ non dimittes. Habes itaq; Christum ul-
tro uestigia ubiq; creatoris ineuntem, tam in permittendo repudio, q̃ in p-
hibendo. Habes etiam nuptiarum quōque uelis latere prospectorem, quas
nec separari uult prohibendo repudium, nec cum masculo haberi tunc p-
mittendo diuortium. Erubescere non coniungens quos tuus quoq; Christus
cōiunxit. Erubescere etiam disiungens sine eorum merito, quos disiungi uoluit & *Fortē noluit*
tuus Christus. Debeo nūc & illud ostendere, unde hanc sententiā deduxe-
rit dominus, quōue direxerit. Ita enim plenius constabit, eadē ad Moysen
destruendum expectasse per repudiij propositionem subito interpositam:
quia nec subito interposita est, habens radicem ex eadem Iohānis mentio-
ne. Iohānes enim retundens Herodem, quod aduersus legem uxorem fra-
tris sui defuncti duxisset, habentis filiam ex illa, nō alia: hoc pmittente, imō
& præcipiente lege: quia si frater* illecebris decesserit, ut à fratre ipsius & ex
costa ipsius supararetur semen illi, coniectus in carcerē fuerat ab eodē post-
modū & occisus. Facta igitur mentiōe Iohānis dominus, & utiq; successus
exitus eius, illicitorum matrimoniorū & adulteri figura iaculatus est in He-
rodem, adulterum pronuncians, etiā qui dimissam à uiro duxerit: quo ma-
gis impietatem Herodis oneraret: qui nō minus morte quā repudio di-
missam à uiro duxerat. Et hoc fratre habente ex illa filiam, & uel eo nomi-
ne illicita ex libidinis, non ex legis instinctu: ac propterea propheten quoq;
assertorem legis occiderat. Hoc mihi differuisse proficiet, etiā ad subsequēs
argumentū diuitis apud inferos dolescentis, & pauperis in sinu Abrahæ rege-
scentis. Nam & illud quantū ad scripturæ superficiē subito propositum est,
quantum ad intentionem sensus, & ipsum cohæret mentioni Iohānis ma-
le tractati, & suggillati Herodis male meritati, utriusq; exitum deformans,
Herodis tormenta, & Iohānis refrigeria, ut iam audiret Herodes: Habent
illic Moysen & prophetas, illos audiant. Sed Marcion aliorum cogit, scili-
cet ut utrāq; mercedem creatoris, siue tormenti, siue refrigerij apud inferos,
determinet eis positam qui legi & prophetis obedierint, Christi uero & dei
sui cœlestem definiat sinum & portum. Respōdebimus, & hæc ipsa scriptu-
ra reuincente oculos eius, quæ ad inferos discernit Abrahæ sinum pauperi.

A 2 Aliud em

*Puto legendū * illa-
beris. Quia noua di-
ctione significat eū
qui sine liberis est.
Nec hoc alienū ui-
detur ab affectatiōe
Africana. Librari-
us insolentia dictio-
nis offensus, illece-
bris supposuit.*

Sinus Abrahæ

*Candida pro
spe & expecta-
tione,*

*Fort. *sic cre.*

Aliud enim inferi, ut puto, aliud quoque Abrahæ sinus. Nam & magnū ait intercidere regiones istas profundum, & transitum utrunque prohibere. Sed nec alleuasset diues oculos & quidem de longinquo, nisi in superiora, & de altitudinis longinquo per immensam illam distantiam sublimitatis & profunditatis. Vnde apparet sapienti cuique, qui aliquando Elysios audierit, esse aliquam localem determinationē, quæ sinus dicta sit Abrahæ ad recipiendas animas filiorum eius, etiā ex nationibus, patris scilicet multarum nationum in Abrahæ censum deputandarum, & ex eadē fide qua & Abraham deo credidit: nullo sub iugo legis, nec in signo circūcisionis. Eam itaque regionem, si nū dico Abrahæ, & non coelestem, sublimiorē tamen inferis: interim refrigerium, præterea animabus iustorum, donec consumatio rerum resurrectionem omnium plenitudine mercedis expungat: Tunc apparitura coelesti promissione quā Marcion suo uendicat, quasi non à creatore promulgatā. Ad quam ascensum suū CHRISTVS ædificat in cælum, secundū Osee: utique suis, ubi est & locus æternus, de quo Esaias: Quis annūciabit uobis locum æternum, nisi scilicet CHRISTVS incedens in iustitia, loquens uiam rectā, odio habens iniustitiā & iniquitatem? Quod si æternus locus repromittetur, & ascensus in cælum ædificatur à creatore, promittente etiā semē Abrahæ uelut stellas cæli futurū, utique ob coelestem promissionem: salua ea promissione, cur nō capiat sinū Abrahæ dici, temporale aliquod animarum fidelium receptaculum, in quo iam deliniatur futuri imago, ac candida quædam utriusque iudicii prospiciatur. Admonens quoque uos hæreticos dum in uita estis Moysen & prophetas unū deum prædicantes creatorem, & unum CHRISTVM prædicantes eius, & utrūque iudicium poenæ & salutis æternæ apud unicum deum positum, qui occidat & uiuificet. Imò, inquit, nostri dei monela de cælo nō Moysen & prophetas iussit audiri, sed CHRISTVM: Hunc audite. Merito. Tunc enim Apostoli satis iam audierant Moysen & prophetas, qui secuti erāt CHRISTVM, credēdo Moyse & prophetis. Nec enim accepisset Petrus dicere: Tu es CHRISTVS, antequam audisset & credidisset Moyse & prophetis. A quibus solis adhuc CHRISTVS annunciabatur. Hæc igitur fides eorum meruerat, ut etiam uoce coelesti confirmaretur iubente illum audiri, quem agnouerat euangelizantē pacem, euangelizantē bona, annunciantem locum æternum, ædificantem illis ascensum suū in cælum. Apud inferos autem de eis dictum est: Habent illic Moysen & prophetas, audiant illos: qui nō credebant, uel qui nec omnino si credebāt esse post mortem superbiam diuitiarum, & gloriæ deliciarum, supplicia annunciata à Moyse & prophetis: decreta autem ab eo deo, qui de thronis deponit dynastas, & de sterquilinijs eleuat inopes. Ita cum utriusque pronuntiationis diuersitas competat creatori, non erit diuinitatum statuenda distantia, sed ipsarum materialium. Conuersus ibidem ad discipulos: Væ dicit auctor scandalorum, expedisse ei si natus non fuisset, aut si molino saxo ad collum deligato
to præcipi

to præcipitatus esset in profundū, quā unū ex illis modicis utiq; discipu-
lis eius scandalizasset. Aestima quale supplicium cōminetur illi. Nec enim
alius ulciscetur scandalum discipulorum eius. Agnosce igitur & iudicem, &
illo affectu pronunciantem de cura suorum, quo & creator retro: Qui te-
tigerit uos, ac si pupillam oculi mei tangat. Idem sensus eiusdem est: Peccā-
tem fratrem iubet corripī: quod qui non fecerit, utique deliquit, aut ex odio
uolens fratrem in delicto perseverare, aut ex acceptione personæ, par-
cens ei: habens Leuiticum: Non odies fratrem tuum in animo tuo. Tra-
ductione non traduces proximū tuū, utiq; & fratrem, & non sumes ppter
illum delictum. Nec mirum si ita docet, qui pecora quoq; fratris tui, si errā-
tia in uia inueneris, prohibet despicias: quo minus ea reducas fratri, nedum *Fortē des fra.*
ipsum sibi. Sed & ueniā dei fratri in te delinquenti iubet etiam septies, pa-
rum planē. Plus est enim apud creatorem, qui nec modum statuit, in infi-
nitum pronuncians, Fratris malitiæ memor ne sis, nec petēti eā præstes mā-
dat, sed & nō petenti. Non enim dones offensam uult, sed obliuiscaris. Lex
leprosorū quantæ sit interpretationis erga species ipsius uitij, & inspectatio-
nis summi sacerdotis, nostrum erit scire, Marcionis, morositatē legis oppo-
nere, ut & hic CHRISTVM æmulum eius affirmet præuenientem solēnia
legis etiam in curatione decem leprosorū, quos tantūmodo ire iussos, ut
se ostenderent sacerdotibus, in itinere purgauit, sine tactu iam & sine uer-
bo tacita potestate, & sola uoluntate: quasi necesse sit semel remediatores lā-
guorum & uitiorum annuntiato CHRISTO, & de effectibus probato, de
qualitatibus curationum retractari: aut creatorem in CHRISTO ad legem
prouocari: si quid aliter quā lege distinxit, ipse perfecit: cum aliter utiq; do-
minus per semetipsum operetur, siue per filium, aliter prophetas famulos
suos maximæ documenta uirtutis & potestatis, quæ ut clariora & ualidiora
quā propria, distare à uicarijs fas est. Sed eiusmodi & alibi iā dicta sint
in documento superiore. Nunc & si præfatus est multos tūc fuisse leprosos
apud Israhel, in diebus Helisæi prophetæ, & neminem eorum purgatum
nisi Neeman Syrum: non utiq; & numerus faciet ad differentiam deorum,
in destructionem creatoris, unum remediantis, & prælationem eius qui de-
cem emundarit. Quis enim dubitabit, plureis potuisse curari ab eo, q unū
curasset, quā ab illo decem, qui nunquā retro unum. Sed hac cum ma-
xime pronuntiatione diffidentiam Israhelis uel superbiam pulsar: quod cū
multi essent illic leprosi, & propheta non deesset, etiam in ædito documen-
to, nemo decucurrisset ad deum operantem in prophetis. Igitur quoniam
ipse erat authenticus pontifex dei patris, inspexit illos secundum legis arca-
num, significantis CHRISTVM esse uerū disceptatorem & elimatorem hu-
manarum macularū. Sed & quod in manifesto fuit legis, præcepit: Ite ostē-
dite uos sacerdotibus. Cur, si illos ante erat emundaturus. An quasi legis il-
lusor, ut in itinere curatis ostenderet, nihil esse legē cū ipsis sacerdotibus: &
A 3 utiq;

utique: uiderit si cui tam opiniosus uidebitur CHRISTVS, imò digniora sunt interpretanda, & fidei iustiora. Ideo illos remediatis, quā secundum legē iussi abire ad sacerdotes obaudierant: neq; enim credibile est emeruisse medicinā à destructore legis *obsecratores legis. Sed cur pristino leproso nihil tale præcepit, quā nec Helisæus Syro Neman: & tamē nō idcirco non erat creatoris. Satis respondi, sed qui credidit, intelligit etiā aliqd. Discite igitur & causas. In Samariæ regionibus res agebatur, unde erat & unus interim ex leprosis. Samaria autē descuerat ab Israhelē, habēs schisma illud ex nouē tribubus, quas auulsas per Achiam prophetā, collocauerat apud Samariā Hieroboam. Sed & aliās semper sibi placentes erant Samaritani de montibus & puteis patrū: sicut in Euangelio Iohannis Samaritana illa in colloquio domini apud puteum, Ne tu maior sis, & cætera. Et rursus: Patres nōstri in isto monte adorauerunt, & uos dicitis quā Hierosolymis oportet adorare. Itaq; qui & per Esaiam: Væ qui dixerit eis qui cōfident in monte Samariæ, iā & ipsam restituere dignatus, de industria, iubet ostendere se sacerdotibus, utiq; qui nō erant nisi ubi & templum, subiiciēs, Samaritani Iudæo, quoniā ex Iudæis salus, licet Israhelitæ & Samaritæ: tota enim promissio tribui Iudæ CHRISTVS fuit, ut scirent Hierosolymis esse & sacerdotes & templum, & matricē religionis, & fontē nō puteum salutis. Et ideo ut uidit agnouisse legem illos Hierosolymis expungendam, ex fide iam iustificandos sine legis ordine remediauit. Vnde & unū illū solutum ex decē, memorē diuinæ gratiæ Samariteni miratus: non mādāt offerre munus ex lege, quia satis iam obtulerat, gloriam deo reddens: hoc & domino uolēte interpretari legem. Et tamen cui deo gratiā reddidit Samarites, quando nec Israhelites alium deum usq; adhuc didicisset? Cui alij quā cui omēs remediati retro CHRISTO? Et ideo fides tua te saluū fecit, audijs: quā intellexerat ueram se deo omnipotenti oblationē, gratiarum scilicet actionē, apud uerum templum & uerum pontificē eius, CHRISTVM facere debere. Sed nec pharisæi possunt uideri de alterius dei regno consuluisse dominum, quando uenturum sit, quā diu alius à CHRISTO æditus deus non erat: nec ille de alterius regno respondisse, q̃ de cuius cōsulebatur. Non uenit, inquit, regnū dei cum obseruatione. nec dicunt: Ecce hic, ecce illic. Ecce em̃ regnum dei intra uos est, Quis nō ita interpretabitur, intra uos est, id est, in manu, in potestate uestra: si audiat, si faciat dei præceptum? Quod si in præcepto est dei regnū, propone igitur contra, secundū nostras antitheseis, Moysen, & una sentētia est. Præceptū, inquit excelsum nō est, nec lōge à te. Nō in cœlo est, ut dicas, quis ascendit in cœlū, & deponit nobis illud? Et auditū illud faciemus. Nec ultra mare est, ut dicas, quis trāssretabit & sumet illud nobis, & auditū illud faciemus. Propē te est uerbū, in ore tuo, & in corde tuo, & in manibus tuis facere illud. Hoc erit nō hic, nec illic: Ecce em̃ intra uos est regnū dei. Et ne argumentes audacia hæretica, de regno creatoris, de

Fortē *obsecratores.

Vera oblatio

toris, de quo cōsulebatur, nō de suo respondisse eis dominū, sequentia obli-
stunt. dicens enim filium hominis ante multa pati & reprobari oportere,
ante aduentū suū, in quo & regnū substantialiter reuelabit, suū ostendit &
regnū de quo responderat, quod passiones & reprobatiōes ipsius expecta-
bat. Reprobari aut habēs & postea agnosci, & assumi, & extolli, etiā ipsum
uerbum reprobari, inde decerpit ubi in lapidis ænigmate utraq; reuelatio
eius apud Dauid caneatur. Prima recusabilis, secunda honorabilis. Lapis
inquit, quē reprobauerunt ædificantes, iste factus est in caput anguli. A do-
mino factū est hoc. Vanū enim si credidimus deum de contumelia aut glo-
ria scilicet alicuius prædicasse: non ut eum portenderet, quē & in lapidis &
in petrae & in montis figura portenderat. Sed si de suo loquitur aduentu, cur
eum diebus Noë & Loth comparat tetrīs & atrocibus, deus & lenis & mi-
ris? Cur admonet meminisse uxoris Loth, quæ præceptū creatoris non im-
pune cōtempnit, si nō cū iudicio uenit uindictorū præceptorū suorū? Etiā
si uindictatur, & ille si iudicat me, non debuit per eius documenta formare
quē destruit, ne ille me formare uideat. Si uero & hic nō de suo loquitur ad-
uentu, sed de Iudæi CHRISTI, expectemus etiā nunc ne quid de suo præ-
dicet, illū interim esse credentes, quē omni loco prædicat. Nā & orandi pse-
uerantiā & instantiā mandans, parabolā iudicis ponit, coacti audire uidu-
am, instantia & pseuerantia interpellationū eius. Ergo iudicē deum ostēdit
orandū, nō se, si nō ipse est iudex: sed subiunxit facturū deū uindictam ele-
ctorum suorum. Si ergo ipse erit iudex qui & uindex: si creatorem ergo mē-
liorem deum probauit, quem electorum suorum clamātium ad eum die &
nocte uindictam ostendit. Et tamen cū templum creatoris inducit, & duos
adorantes diuersa mente describit. Phariseum in superbia, publicanum in
humilitate: ideōq; alterum reprobatum, alterum iustificatum descendisse
utiq; docendo qua disciplina sit orandum, eum & hic orandum cōstituit, a
quo relaturi essent. Iam orandi disciplinā siue reprobatricē supbiæ, siue iu-
stificationē humilitatis alterius dei: nec templū, nec oratoris, nec iudiciū in-
uenio penes CHRISTVM, nisi creatoris. Illū iubet adorare in humilitate ut
alleuatorē humiliū: nō in supbia, ut destructorē supborū. Quē aliū adorā-
dū mihi ostēdit, qua disciplina, qua spē? Neminē opinor. Nā & quā docuit
orationē creatori pbauimus cōuenire. Aliud est si etiā adorari* quam deus
optimus & ultro bonus nō uult. Sed qs optimus, nisi unus, inquit, de⁹? Nō
quasi ex duobus dīs unū optimū ostenderit, sed unū esse optimū deū so-
lum, qui sic unus sit optimus, q̄ solus deus. Et utiq; optimus, qui pluit sup
iustos & iniustos, & solē suū oriri facit sup bonos & malos: sustinēs & alēs
& iuuans etiam Marcionitas. Deniq; interrogatus ab illo quodam, præce-
ptor optime, qd faciens uitā aternā possidebo: de præceptis creatoris an ea
sciret, id est, faceret, exposulauit: ad contestandū præceptoris creatoris uitā
acquiri sempiternā. Quicq; illū principaliora quæq; affirmasset obseruasse

Forte* quā uel quia
deus optimus.

Forte* quā uel quia
solus deus.

Forte* præceptis

A 4 se ab

se ab adolescentia. Vnum, inquit, tibi deest. Omnia quaecūq; habes, uende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me. Age Marcion omnesq; iam cōmiserones & coodibiles eius hæretici quid audebitis dicere? Recidit ne CHRISTVS priora præcepta, non occidendi, non adulterandi, non furandi, nō falsum testandi, diligendi patrem & matrem?

Fortē An ne*

Ante & illa seruauit, & quod deerat adiecit: quanq; & hoc præceptum largitionis in egenos ubiq; diffusum sit in lege & prophetis, uti gloriosissim⁹

Fortē multo*

ille obseruator præceptorum, pecuniam *multā cariorem habiturus traduceretur. Saluū est igitur & hoc in Euangelio: Non ueni dissoluere legem & prophetas, sed potius adimplere. Simul & cætera dubitatione liberauit, manifestando unius esse & dei nomen & optimi, & uitam æternam & thesaurum in cœlo, & semetipsum, cuius præcepta supplendo & conseruauit & auxit: secundū Micheam quoq; hoc loco recognoscendus, dicentē: Si annunciauit tibi homo quid bonū? Aut quid à te dominus exquirat, quā facere iudicium, diligere misericordiā, & paratum esse sequi dominū deum tuum? Et homo enim CHRISTVS annuncians quid sit bonū, scientiā legis præcepta, inquit, scis: facere iudicium. Vende, inquit, quæ habes: dilige misericordiā, & da, inquit, egenis. Paratū se, inquit, ire cum domino, & Veni, inquit, sequere me. Tam distincta fuit à primordio Iudæa gens, p̄ tribus & populos & familias, & domos, ut nemo facile ignorari de genere potuit. Sed uel de recentibus Augustianis censibus adhuc fortasse pendētibus. IESVS autem Marcionis & natus nō dubitatur, qui homo uidebatur: utiq; quā non natus nullam potuerat generis sui in publico habuisse notitiā: sed erat unus aliqui deputandus ex iis, qui quo modo ignoti habebantur. Cum igitur prætereuntē illum cæcus audisset, cur exclamauit, IESV fili Dauid misere mei: nisi quia filius Dauid est, ex familia Dauid nō temere deputabatur per matrē & fratres, qui aliquando ex notitia utiq; annūciati ei fuerāt? Sed antecedentes increpabant cæcum, uti taceret. Merito, quoniam quidem uociferabatur, nō quia de Dauid filio mentiebatur. Aut doce increpātes illos scisse, quod Iesus non esset filius Dauid: ut idcirco silentium cæco indixisse credantur. Sed & si doceres, facilius illos ignorasse præsumeret, quā dominum palām in se prædicationē sustinere potuisse. Sed patiens dominus, nō tamē cōfirmator erroris, imò etiam detector creatoris: ut nō prius hanc cecitatem hominis illius enubilasset, ne ultra Iesum filiū Dauid existimaret. Atquin ne patientiā eius infamaretis, nec ullam rationem dissimulationis illi affigeretis, ne filiū Dauid negaretis, manifestissime cōfirmauit cæci prædicationē, & ipsa remuneratione medicinæ, & testimonio fidei. Fides, inquit, tua te saluū fecit. Quid uis cæcum credidisse? Ab illo deo descendisse Iesum ad detectionem creatoris, ad destructionem legis & prophetarum, nō illū esse qui ex radice Iesse, & ex fructu lumborū Dauid destinabatur: cæcorū quoq; remunerator. Sed nondum puto eiusmodi tunc cæci erant, qualis

Marcion

Marcion, ut hæc fuerit cæci illius fides, qua crediderit in uoce, Iesu fili Dauid: qui hoc se & cognouit, & cognosci ab omnibus uoluit. Fidem hominis & si melius oculatam, & si ueri luminis compotem, exteriore quoq; uisione donauit, ut & nos regulam simulq; mercedem fidei disceremus: Qui uult uidere Iesum Dauid filium, credat per uirginis censum. Qui non ita credet, nō audiet ab illo, Fides tua te saluū fecit. Atq; ita cæcus remanebit ruens in antithesim, ruentem & ipsam antithesim. Sic enim cæcus cæcū deducere solet. Nam si aliquando Dauidem in recuperatione Sionis, offenderant cæci resistentes, quo minus admitteretur, in figuram populi, proinde cæci nō admissuri quandoq; CHRISTVM filium Dauid: ideo CHRISTVS ex diuerso cæco subuenit, ut hinc se ostenderet nō esse filium Dauid, & ex animi diuersitate bonus cæcis, quos ille iusserat cædi. Et cur fidei, & quidem prauæ præstitisse se dixit? Atquin & hoc filius Dauid antithesim de suo retundendam. Nam qui Dauid offenderant cæci? Nunc uero eius, deindē carnis homo supplicem se obtulerat filio Dauid, idcirco ei satisfaciendi quodāmodo placatus filius Dauid, restituit lumina: cui testimonio fidei, qua hoc ipsum ædiderat exorandum sibi esse filium Dauid: & tamen Dauid audacia hominum puto offenderit, non ualetudo. Consequitur & Zachæi domus salutem. Quo merito? Nunquid, uel ille crediderat CHRISTVM à Marcione uenisse? Atquin adhuc in aurib⁹ erat omniū uox illa cæci, Miserere mei Iesu fili Dauid: & omnis populus laudes referebant deo: nō Marcionis, sed Dauid. Enimuero Zachæus & si allophylus, fortasse tamen aliqua notitia scripturarum ex cōmercio Iudaico afflatus: plus est autem, & ignorās Esaiā præcepta eius impleuerat. Confringito, inquit, panē tuū esurienti: & nō habentes tectum, in domū tuam inducito. Hoc cum maxime agebat, exceptū domo sua pascens dominū. Et nudum si uideris, tegito. Hoc cum maxime promittebat, in omnia misericordiæ opera dimidium substantiæ offerens, dissoluens uiolentiorum contractum obnoxij, & dimittens conflictatos, in laxamentum, & omnem cōscriptionem iniquam dissipans, dicendo: & si cui quid per calumniā eripui, quadruplū reddo. Itaq; dominus: Hodie, inquit, salus huic domui. Testimoniū dixit salutaria esse quæ præceperat propheta creatoris. Cum uero dicit: Venit enim filius hominis saluum facere quod perijt. Iam nō contendo eum uenisse, ut saluū faceret quod perierat, cuius fuerat, & cui perierat, quod saluū uenerat facere: sed in alterius quæstionis gradum dirigo. De homine agi nulla dubitatio est hic, cū ex duabus substantijs constet, ex corpore & anima: quærendū est, ex qua substantiæ specie perijsse uideatur. Si ex corpore, ergo corpus perierat, anima non. Quod perierat, saluū facit filius hominis. habet igitur & caro salutem. Si & anima perierat, animæ peditio saluti destinat: caro quæ nō periit, salua est. Si totus homo perierat ex utraq; substantia, totus homo saluus fiat, necesse est: & elisa est sententia hæreticorum negantium carnis salutem. Iā & Christus creato

For. *in precipitiū
Nisi præruptū usur
pat nouo more.

stus creatoris confirmatur, qui secundum creatorem totius hominis salutē pollicebatur. Seruorum quoque parabola, qui secundum rationem foenerata pecunie dominice diiudicatur: iudicem ostēdit deum, etiam ex parte seueritatis: non tantū honorātem, uerū & auferentem quod quis uideat habuisse. Aut si & hic creatorem finxerit austerum, tollentem quod non posuerit, & metentem quod non seuerit: hic quoque me ille instruit, cuius pecuniā ut foenerem edocet. Sciebat CHRISTVS baptisma Iohannis unde esset, & cur quasi nesciens interrogabat. Sciebat non responsuros sibi phariseos, & cur frustra interrogabat. An ut ex ore ipsorum iudicaret illos, uel ex corde. Refer ergo & hæc ad exculpationē creatoris, & ad comparisonē CHRISTI: & considera iam, quid secuturum esset, si quid pharisei ad interrogationem renunciaissent. Puta illos renunciaisse humanū Iohannis baptismas: statim lapidibus elisi fuissent. Existeret aliquis Marcion aduersus Marcionem qui diceret: O deum optimum, o deum diuersum à creatoris exemplis. Sciens præceps ituros homines, ipse illos in præruptū imposuit. Sic enim de creatore in arboris lege tractatur. Sed de cœlis fuit baptisma Iohannis. Et quare, inquit CHRISTVS, nō credidistis ei? ergo qui credi uoluerat Iohanni increpaturus quod non credidissent, eius erat cuius sacramentum Iohannes administrabat. Certe nolentibus renunciare quid saperent, cū & ipse uicem opponit: & ego non dico uobis in qua uirtute hæc facio, malum malo reddidit. Reddite quæ Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Quæ erūt dei? quæ similia sint denario Cæsaris, imago scilicet & similitudo eius. Homine igitur reddi iubet creatori, in cuius imagine & similitudine & nomine & materia expressus est. Quærat sibi monetam deus Marcionis. CHRISTVS denarium hominis suo Cæsari iubet reddi, non alieno: nisi quod necesse est qui suum denariū non habet. Iusta & digna præscriptio est in omni quæstione, ad propositum interrogationis pertinere debere sensum responsionis. Cæterum aliud consulenti, aliud respondere dementis est. Quo magis absit à CHRISTO quod ne homini quidem conuenit. Sadducei resurrectionis negatores, de ea habentes interrogationem proposuerāt domino, ex lege materiam mulieris, quæ septem fratribus ex ordine defunctis, secundū præceptum legale nupsisset, cuius uisi deputanda esset in resurrectione. Hæc fuit materia quæstionis, hæc substantia consultationis. Ad hoc respondisse CHRISTVM necesse est. Neminē timuit, ut quæstiones aut dedinasse uideatur: aut per occasionem earum, quod aliās palam non docebat subostēdisse. Respondit igitur. Huius quidem aui filios nubere. Vides quā pertinenter ad causam. Quia de auo uenturo quærebatur, in quo neminem nubere definiturus præstruxit: hic quidem nubi ubi sit & mori. Quos uero dignatus sit deus illius aui possessione & resurrectione à mortuis, neque nubere, neque nubi, quia nec morituri iam sint, cū similes angelorum fiant, dei resurrectionis filij facti. Cum igitur census responsionis nō ad aliud sit dirigendus

dirigendus, quàm ad propositum interrogationis: si hoc censu responsiois propositum absoluitur interrogationis: non ad aliud responsio domini sapit, quàm quo quæstio absoluitur. Habes & tempora permissarum & negatarum nuptiarum, non ex sua propria, sed ex resurrectionis quæstione. Habes & ipsius resurrectionis confirmationem, & totum quod Sadducæi sciscitabantur, non de alio deo interrogantes, nec de proprio nuptiarum iure quærentes. Quod si ad ea facis respondere CHRISTVM, de quibus non est consultus, negas eum, de quibus interrogatus est, respondere potuisse, Sadducæorum scilicet sapientia captum. Ex abundanti nunc & post præscriptionem retractabo aduersus argumentationes cohærentes. Nacti enim scripturæ textum, ita in legendo decucurrerunt. Quos autem dignatus est deus, illius æui deo adiungat, quo alium deum faciunt illius æui. Cum sic legi oportet: Quos autem dignatus est deus, ut facta hic distinctione post deum ad sequentia pertineat illius æui: id est, quos dignatus sit deus, illius æui, possessione & resurrectione. Non enim de deo, sed de statu illius æui consulebatur, cuius uxor futura esset post resurrectionem in illo æuo. Sic & de ipsis nuptiis responsum subuertunt: ut filij huius æui nubunt, & nubentur, de hominibus dictum sit creatoris nuptias promittentis: se autem quos deus illius æui alter scilicet dignatus sit resurrectione iam & hic non nubere: quia non sunt filij huius æui, quando de nuptiis illius æui consultus non de huius eas negauerat de quibus consulebatur. Itaque quod ipsam uim & uocis & pronuntiationis & distinctionis exceperant: nihil aliud senserunt, quàm quod ad materiam consultationis pertinebat. Atque adeo scribæ Magister, inquit, bene dixisti. Confirmauerat enim per resurrectionem formam eius ædendo aduersus Sadducæorum opinionem. Denique testimonium eorum qui ita eum respondisse præsumperant, non recusauit. Si autem scribæ CHRISTVM filium Dauid existimabāt, ipse autem Dauid dominum eum appellat, quid hoc ad CHRISTVM? Non Dauid errorem scribarum obtundebat, sed honorem CHRISTO Dauid procurabat: quem dominum CHRISTVM magis quàm filium Dauid confirmabat, quod non congrueret destructori creatoris. At ex nostra parte quanquàm cōueniens interpretatio: nā qui olim à cæco illo filius Dauid fuerat inuocatus, quod tunc reticuit, non habens in præsentia scribas, nunc ultro coram eis de industria protulit, ut se quem cæcus secundum scribarum doctrinam, filium tantum Dauid prædicarat, dominum quoque eius ostenderet, remunerata quidem fide cæci, qua filiū Dauid crediderat in illum: pulsata uero traditione scribarum, qua non & dominum eum norant: quodcunque ad gloriam spectaret CHRISTI creatoris, sic non alius tueretur, quàm CHRISTVS creatoris. Olim constitit de nominum proprietate, ei illam, qui prior & CHRISTVM suum in homines annuntiaret, & IESVM transnominaret. Cōstabit itaque & de impudētia eius, qui multos dicat uenturos in nomine ipsius: quod non sit ipsius, si non Christus &

stus & Iesus creatoris est, ad quem proprietas nominū pertinet. Amplius, & prohibeat eos recipi quorum & ipse par sit utiq; & proinde in nomine uenit alieno, si non ipsius erat à mendacio nominis præuenire discipulos, q per proprietatem nominis possidebat ueritatem eius. Venient deniq; illi, dicentes: Ego sum Christus. Recipies eos qui consimilem recepisti. Et hic em̄ in nomine suo uenit. Quid nunc, quod & ipse ueniet nominū dominus Iesus creatoris? Reijcies illum? Et quàm iniquū, quàm iniustū, & optimo deo indignum, ut non recipias eum in suo nomine uenientem, qui alium in nomine eius recepisti. Videamus & quæ signa tēporibus imponat. Bella, opinor, & regnum super regnum, & gentem super gentem, & pestem, & fames terræq; motus, & formidines, & p̄digia de cœlo: quæ omnia se uero & atroci deo congruunt. Hæc cum adiicit etiam oportere fieri, quem se præstat destructorem, an probatorem creatoris? cuius dispositiones confirmat impleri oportere, quas ut optimus tam tristes, quàm atroces abstulisset, potius q̄ constituisset, si non ipsius fuissent. Ante hæc autem persecutiones eis prædicat & passiones uenturas, in martyrium, utiq; & in salutem: accipe prædicatum in Zacharia: Dominus, inquit, omnipotens proteget eos & cōsumet illos, & lapidabunt lapidibus fundæ: & bibunt sanguinē illorum uelut uinū, & replebūt pateras quasi altaris: & saluos eos faciet illo die, uelut oues populum suū, qui lapides sancti uolūtāt. Et ne putes hæc in passiones prædicari, quæ illos tot bellorum nomine ab Allophylis manebant, respice ad species. Nemo in prædicatione bellorum legitimis armis debellandorum, lapidationem enumerat popularibus cœtibus magis & inermi tumultui familiarem. Nemo tanta in bello sanguinis flumina paterarū capacitate metitur, aut unius altaris cruentatione adæquat. Nemo oues appellat eos, qui in bello armati & ipsi ex eadem feritate certantes, cadunt. sed qui in sua proprietate atq; patientia dedentes potius semetipsos, quàm uindicantes trucidantur. Deniq; qui lapides, inquit, sancti uolūtāt: non quia milites pugnant. Lapidēs enim sunt & fundamenta, super quæ nos ædificamur, extructi secundum Paulum, super fundamentum Apostolorum qui lapides sancti oppositi omniū offensus uolūtabant. Et hic igitur ipse uetat cogitari, qd responderi oporteat apud tribunaliā, q & Balæ quod non cogitauerat, imò contra quàm cogitauerat, suggessit: & Moyfi causato linguæ tarditatem, os repromisit: & sapientiam ipsam, cui nemo resisteret, per Esaiā demonstrauit. Hic dicent, ego dei sum, & clamabit in nomine Iacob, & alius inscribetur in nomine Israhelis. Quid enim sapientius & in contradicibilius confessione simplici & exerta in martyris nomine cum deo inualescentis: Quod est interpretatio Israhelis. Nec mirum si is cohibuit præcogitationem, qui & ipse à patre excepit pronūciandi tempestiue subministrationem. Dominus mihi dat linguam disciplinæ, quando debeam proferre sermonem, nisi Marcion Christum non subiectum patri infert. A proximis quoq; p̄secutiones & nominis

& nominis ex odio utiq; blasphemiam prædicatam, nõ debeat usus ostendere. Sed per tolerantiam, inquit, saluos facietis uosmetipsos, de qua scilicet psalmus. Tolerantia, inquit, iustorum non periet in finem. Quia & alibi. Honorabilis mors iustorum: ex tolerantia sine dubio, quia & Zacharias: Corona autem erit eis qui tolerauerint. Sed ne audeas argumentari Apostolos ut alterius dei præcones, à Iudæis uexatos, memento Prophetas quoq; eadem à Iudæis passos, tamen non alterius dei Apostolos fuisse, quam creatoris. Sed monstrato dehinc tempore excidium cœpisse uallari exercitibus Hierusalē, *Fort. excidij.* Signa iam ultimus finis enarrat solis & lunæ syderumq; prodigia. Et inter angustias nationū obstupescētū uelut à sonitu maris fluctuātis pro expectatione imminentiū orbi malorū. Quod & ipsæ uires cœlorum concuti habeant, accipe Iohelem. Et dabo prodigia in cœlo, & in terra sanguinē & ignē & fumi uaporem. Sol cōuertetur in tenebras & in sanguinem luna, priusq; adueniat dies magnus & illustris domini. Habes & Abacū, Fluminibus dirumpetur terra: uidebunt te & parturient populi dispergens aquas gressu. Dedit abyssus sonum suū: sublimitas timoris eius elata est. Sol & luna constitit in suo ordine, in lucem coruscationis tuæ ibunt in fulgorem, fulgur scutum tuum, in cōminatione tua diminues terram, Et indignatione tua depones nationes. Conueniunt opinor & domini pronūciationes & prophetarum de concussionibus mundi, & orbis elementorum, & nationū. Post hæc quid dominus? Et tunc uidebunt filium hominis uenientem de cœlis cum plurima uirtute. Cum autem hæc fient erigetis uos, & leuabitis capita, quoniam appropinquabit redemptio uestra. In tempore scilicet regni, de quo subiecta erit ipsa parabola. Sic & uos cū uideritis omnia hæc fieri, scitote appropinquasse regnū dei. Hæc erit dies magnus domini & illustris, uenientis de cœlis filij hominis secundum Daniele, Ecce cū cœli nubibus tanq; filius hominis adueniens &c. Et data est illi regia potestas, quam in parabola postulaturus exegerat. Relicta pecunia seruis, qua sceneraretur, & uniuersæ nationes quas promiserat ei in psalmo pater. Postula de me & dabo tibi gētes hæreditatem tuam. Et gloria omnis seruiens illi, & potestas eius æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur, quia nec morietur in illo, nec nubent, sed erunt sicut angeli. De eodem aduētu filij hominis & fructu eius apud Abacū. Existi in salute populi tui ad saluos faciendos CHRISTOS tuos. Erecturus scilicet se & capita leuaturus in tempore regni *Fort. erecturos.* redemptus. Igitur cum & hæc quæ sunt promissionum proinde conueniant sicut & illa quæ sunt cōcussionum ex cōsonantia prophetarum & dominicarum pronūciationum, nullam hic poteris interstruere distinctionē, ut concussionem quidem referas ad creatorem scētiæ scilicet deum, quas nec sinere necdum expectare deberet deus optimus. Promissiones uero deo optimo deputes, quas creator ignorās illum non prophetasset. Aut si suas prophetauit non distātes à promissionibus CHRISTI, par erit in libertate optimo

B deo: nec

deo: nec plus uidebit à CHRISTO tuo repromitti, quàm à meo filio hominis. Ipsum decursum scripturæ euāgelicæ ab interrogatione discipulorū usque ad parabolā fici, ita inuenies cōtextu sensus, filio hominis hinc atque illinc adhærere, ut in illū cōpingat, & tristitia & læta, & concussiones, & promissiones: nec possis separare ab illo alterā partē. Vnius enim filij hominis aduentū cōstituto inter duos exitus concussionū & promissionum, necesse est ad unū pertineant filiū hominis, & incōmoda nationū, & uota sanctorū, qui ita positus est in medio ut cōmunis exitibus ambobus, alterū cōdurus aduentu suo, id est incōmoda nationū, alterum incipiēs, id est uota sanctorū: ut siue mei CHRISTI cōcesseris aduentū filij hominis, quo mala imminētia ei reputes quæ aduentū eius antecedunt cogaris etiā bona ei ascribere, quæ ab aduentu eius oriuntur, cogaris mala quoque ei deputare quæ aduentū eius antecedunt. Tam enim mala coherant aduentui filij hominis antecedēdo, quàm & bona subsequendo. Quare igitur quem ex duobus Christis cōstituas in persona unius filij hominis, in quam utraq; dispositio referatur. Aut & creatorem optimū aut & deū tuū asperum dedisti natura. In summa ipsius parabolæ considera exemplū, aspice ficū & arbores omnes cū fructū protulerint, intelligent homines æstatē appropinquasse. Sic & uos cū uideritis hæc fieri, scitote in proximo esse regnū dei. Si enim fructificationes arbuscularū signū æstiuo tempori præstant antecedendo illud: proinde conflictationes orbis, signū prænotāt regni præcedendo illud. Omne aut signū eius est res, cuius est signū. Et omni rei ab eo imponit signū, cuius est res. Itā si conflictationes signa sunt regni, sicut fructificationes æstatis, ergo & regnū creatoris est, cuius conflictationes deputātur, quæ signa sunt regni. Præmiserat oportere hæc fieri tam atrocia tam dira deus optimus, certe à prophetis & à lege prædicata, adeo legē & prophetas nō destruebat: cūque prædicauerant cōfirmat perfici oportere. Adhuc ingerit nō trāsiturū cælum ac terrā, nisi omnia peragantur. Quæ nā ista? Si quæ à creatore fiunt, merito sustinebūt elementa domini sui ordinē expungi. Si quæ à deo optimo, nescio an sustineat cælū & terra perfici, quæ æmulus statuit. Hoc si patietur creator, zelotes deus nō est. Trāseat age nūc terra & cælū. Sic enim dominus eorū destinauit, dum uerbū eius maneat in æuum. Sic enim & Esaias pñciauit. Admoneantur & discipuli ne quādo grauentur corda eorū crapula & ebrietate & secularibus curis, & insistat eis repentinus dies ille uelut laqueus, utique oblitis deum & plenitudine & cogitatione mundi, Moyse erit admonitio. Adeo is liberauit à laqueo diei illius, qui hāc admōitionē retro intulit. Erāt & loca alia apud Hierusalē ad docendū, erāt & extra Hierusalē ad secedendū. Sed enim per diem in templo docebat, ut qui per Osee prædixerat, in tēplo meo me inueniunt, & illic disputatū est ad eos: ad noctē uero in elæonem secedebat. Sic enim Zacharias demonstrarat. Et stabāt pedes eius in monte elæone. Erāt horæ quoque auditorio cōpetētes. Diluculo cōueniendū erat, quia per Esaiā cum dixisset,

καὶ ὁπ, id est
olinetum.

cum dixisset dominus, Dat mihi linguam disciplinæ, adiecit, apposuit mihi mane aurē ad audiendū. Si hoc est prophetias dissoluere, quid erit adimplere? Proinde scit & quando pati oporteret eū, cuius passionē lex figurat. Nā & tot festis Iudæorū Paschæ diem egit. In hoc enim sacramentū pronūciat Moyses, Pascha est domini. Ideo & affectū suum ostendit, Cōcupiscentia cōcupiui Pascha edere uobiscū ante quā patiar. O legis destructorem qui cōcupierat etiā Pascha seruare. Nimirum ueruecina illum Iudaica deletaret. An ipse erat qui tanq̃ ouis ad uictimā adduci habens, & tāq̃ ouis corā tondente, sic os nō aperturus, figurā sanguinis sui salutaris implere concupiscebat? Poterat & ab extraneo quolibet tradi, ne dicerem & in hoc psalmum expunctum, qui mecū panē edit leuabit in me plantā. Poterat & sine præmio tradi. Quāta enim opera traditoris circa eū, qui populū corā offendens, nec tradi magis potuisset quā inuadi? Sed hoc alij cōpetisset CHRISTO, nō qui prophetias adimplebat. Scriptū est enim, Pro eo quod uenūdedere iustum. Nā & quātitatem & exitū precij, postea Iuda pœnitente reuocati & in emptionē dati agri figuli, sicut in Euangelio Matthæi cōtinetur Hieremias præcanit, Et acceperunt triginta argenteos pretiū appreciati uel honorati, & dederunt ea in agrū figuli. Professus itaq̃ se cōcupiscentia cōcupisse edere pascha ut suū (indignum enim ut quid alienū cōcupisceret deus) acceptū panē & distributum discipulis, corpus suū illū fecit, hoc est corpus meum dicendo, id est figura corporis mei. Figura autē non fuisset, nisi ueritatis esset corpus. Cæterū uacua res, quod est phantasma, figurā capere non posset. Aut si propterea panem corpus sibi finxit, quia corporis carebat ueritate, ergo panē debuit tradere pro nobis. Faciebat ad uanitatē Marcionis ut panis crucifigeretur. Cur autē panem corpus suū appellat, & nō magis ponem, quem Marcion cordis loco habuit, nō intelligens ueterē fuisse istā figuram corporis CHRISTI, dicentis per Hieremiā: Aduersus me cogitarunt cogitatū, dicentes, Venite coiciamus lignū in panem eius, scilicet crucē in corpus eius: Itaq̃ illuminator antiquitatū quid tunc uoluerit significasse panem, satis dedarauit, corpus suū uocans panem. Sic & in calicis mentione testamentū constituens, sanguine suo obsignatum, substantiā corporis confirmauit. Nullius enim corporis sanguis potest esse, nisi carnis. Nā & si qua corporis qualitas non carnea opponetur nobis, certe sanguinem nisi carnea non habebit. Ita consistit probatio corporis de testimonio carnis, probatio carnis de testimonio sanguinis. Vt autem & sanguinis ueterem figuram in uno recognoscas, aderit Esaias. Quis, inquit, qui aduenit ex Edom? rubor uestimentorū eius ex Busor? Sic decorus in stola uiolenta cum fortitudine? Quare rubra uestimenta tua? & indumenta sicut de foro torcularis pleno conculcato? Spiritus enim propheticus uelut iam cōtēplabundus dominū ad passionē ueniētē, carne scilicet uestitū, ut in ea passum, cruētum habitum carnis, in uestimentorum rubore designatum, cōculcat & expressit ui pas-

B 2 sionis

EV

CHA
RI
STIA.

Lactātius F. corpus
Christi ideo scribit
Panem à Hieremiā
appellatū. quia ipse
est, inquit, cibus,
& uita hominum,
qui credunt in carnem
quam portauit
li. IIII. Cap. XVIII

*Furt. deliniabat, nec
declinabat.*

sionis tanq̃ in foro torcularis, quia exinde quasi cruentati homines de uini
rubore descendant. Multo manifestius Genesis in benedictione Iudæ, ex
cuius tribu, carnis census CHRISTI processurus, iam tunc CHRISTVM in
Iuda dedinabat, Lauabit, inquit, in uino stolam suā, & in sanguine uuæ amī
ctum suū, stolā & amictum carnem demonstrans, & uinū sanguinem. Ita &
nūc sanguinem suū in uino cōsecrauit, qui tūc uinum in sanguine figurauit.
Væ ait, per quē traditur filius hominis. Ergo iam uæ cōstat, imprecatiōis &
cōminationis indamationem intelligendā, & irato & offenso deputādā,
nisi si Iudas impune erat tantū sceleris relaturus. Aut si impune, uacat uæ. Si
non impune, utiq̃ ab eo puniendus in quē scelus traditionis admisit. Porro
si sciens passus est hominem, quem ipse comitatu suo ascuerat, in tantū sce
lus ruere, noli iam de creatore cūcta Adam retractare, quæ in tuum quoq̃
deum retorquentur: aut ignorasse illū qui nō ex prouidentia obstitit pecca
turo: aut obistere non potuisse, si ignorabat: aut noluisse si & sciebat & po
terat: ita maliciosum iudicandum, qui passus sit hominem suum ex de
licto perire. Suadeo igitur agnoscas potius & in isto creatorem, quā parē
illi deum optimū, aduersus sententiam tuā facias. Nā & Petrū præsumpto
rie aliquid elocutū, negationi potius destinando, Zelotem deum tibi osten
dit. Debuit etiā osculo tradi Prophetus scilicet CHRISTVS, ut eius scilicet
filius qui labijs à populo diligebatur. Perductus in confessum an ipse esset
CHRISTVS, interrogatur. De quo CHRISTO. Iudæi quæsisent nisi de
suo? Cur ergo non uel tunc aliū eis prodidit: ut pati posset, inquis, id est ut
ille optimus ignorātes adhuc in scelus mergeret. Atquin & si dixisset, passu
rus esset. Si dixero enim, inquit, uobis nō creditis. Porro non credituri, perse
uerassent in necem eius. Et cur nō magis passurus esset, si alterius dei, ac per
hoc aduersarii creatoris manifestasset? Ergo non ut pateretur, aliū se tūc
quoq̃ supersedit ostendere: sed quomodo ex ore eius confessionem extor
quere cupiebant, nec cōfesso tamē credituri, qui eum ex operibus scripturas
adimplentibus agnouisse debuerāt: Ita eius fuit occultasse se, cui ultro debe
batur agnitio. Et tamen adhuc eis manū porrigēs, Abhinc, inquit, erit filius
hominis sedens ad dexteram uirtutis dei. Suggerebat enim se esse Danielis
prophetia filium hominis, & de psalmo Dauid sedentem ad dexteram dei.
Itaq̃ & isto dicto & scripturæ cōparatione illuminati, quem se uellet intelli
gi, ergo inquit, tu dei filius es. Cuius dei, nisi quem solū noverant? Cuius
dei nisi quem in psalmo meminerāt dixisse filio suo, Sede ad dexterā meā.
Sed respondit, uos dicitis: quasi non ego. Atquin cōfirmavit id se esse quod
illi dixerant, dum rursus interrogant. Vnde autem probabis interrogatiue,
& non ipsos confirmatiue pronūciasse, Ergo tu filius dei es? Vt quia obli
que ostenderat se per scripturas filium dei intelligendum, sic senserint, ergo
tu dei es filius quod te non uis aperte dicere: atq̃ ita & ille, uos dicitis, confir
matiue respondit: & adeo sic fuit pronūciatio eius, ut perseuerauerit in eo,
quod

quod pronuntiatio sapiebat. Perductum enim illum ad Pilatum onerare coeperunt, quod se regem diceret CHRISTVM, sine dubio dei filiū sessurū ad dei dexteram. Ceterum alio eum titulo grauassent incerti an filium dei se dixisset, si Vos dicitis sic pronunciaisset, hoc se esse quod dicerent. Pilato quoq; interroganti, tu es CHRISTVS, proinde tu dicis, ne metu potestatis uideretur amplius respondisse. Constitutus est igitur dominus in iudicio. Et statuit in iudicio populum suū. Ipse dominus in iudicium uenit cū presbyteris & archontibus populi, secundum Esaiā. Atque exinde omne scriptū passionis suæ impleuit. Tumultuatae sunt ibidem nationes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ, & archontes congregati sunt in unū aduersus dominum & aduersus CHRISTVM eius. Nationes, Romani, qui cum Pilato fuerant. Populi, tribus Israhēlis. Reges in Herode, Archontes in summis sacerdotibus. Nam & Herodi uelut munus à Pilato missus, Osee uocibus fidem reddidit, de CHRISTO enim prophetauerat. Et uinctū eū ducent xenium regi. Delectatus est deniq; Herodes uiso IESV, nec uocem ullam ab eo audiuit. Tanq̃ agnus enim coram tondente, sic non aperuit os suū, quia dominus dederat illi linguam disciplinæ, ut sciret quomodo eum oporteret proferre sermonem: Illam scilicet linguā quam in psalmo adglutinatam gutturi suo tunc probabat non loquendo. Et Barrabas quidem nocentissimus, uita, ut bonus, donatur CHRISTVS uero iustissimus, ut homicida morti expostulatur. Sed & duo scelesti circūfigūtur illi, ut inter iniquos scilicet deputaretur. Vestitum planè eius à militibus diuisum, partim sorte concessum Marcion abstulit, respiciens psalmi prophetiam. Dispertiti sibi sunt uestimenta mea, & in uestitum meum sortem miserunt. Aufer igitur & tamen ipsam. Idem enim psalmus de eo non tacet, Foderunt manus meas & pedes: totus in illo exitus legitur. Circundederūt me canes, synagoga mea *Fort. carnē ipsam.* leficorum circumuallauit me. Omnes qui spectabant me, naso irridebant me. Locuti sunt labijs, & capita mouerūt. Sperauit in deum, liberet eū. Quotiam testimonium uestimentorū habe falsi tui prædam? Totus psalmus ue- *Fort. habes.* stimenta sunt CHRISTI. Ecce autē & elementa cōcutiuntur, dominus enim patiebatur ipsorum. Ceterum aduersario læso coelum luminibus florisset, magis sol radijs insultasset, magis dies stetisset, libenter spectans pendētem in patibulo CHRISTVM Marcionis. Hæc argumenta quoq; mihi competitissent, & si non fuissent prædicata, Coelum, inquit Esaias, uestiam tenebris. Hic erit dies de quo & Amos, Et erit illa die, dicit dominus, occidet sol meri die. Habes & horæ sextæ significationem, & contenebrauit super terrā. Scissum est & templi uelum, angeli eruptione derelinquentis filiam Sionis, tanquam in uinea speculam, & in cucumerario casulam. O quātū perseuerauit etiam XXX. psalmo CHRISTVM ipsum reddere, Vociferatur ad patrem, ut & moriens ultima uoce pphetas adimpleret. Hoc dicto expirauit. Quis? Spiritus semetipsum, an caro spiritum? Sed spiritus semetipsum expirare

B ; non

non potuit. Alius est qui expirat, alius qui expiratur. Si spiritus expiratur, ab alio expiretur necesse est. Quod si solus spiritus fuisset, discessisse potius diceretur quàm expirasse. Quis igitur expirat spiritum nisi caro? quæ expirat quando illum habet, & ita eum cum amittit expirat. Denique si caro non fuisset: phantasma carnis, Phantasma autem spiritus fuit: Spiritus autem semetipsum expirauit, & expirando discessit. Sine dubio phantasma discessit, cum spiritus qui erat phantasma discessit, & nusquam comparuit phantasma cum spiritu. Nihil ergo remansit in ligno. Nihil pependit etiam post expirationem. Nihil de Pilato postulatum. Nihil de patibulo detractum. Nihil in sindone inuolutum. Nihil sepulchro nouo conditum. Atquin non nihil. Quid igitur illud fuit, si phantasma? Adhuc ergo inerat & CHRISTVS. Si discesserat CHRISTVS, ergo abstulerant phantasma. Superest impudentiæ hæreticæ dicere phantasma illic phantasmatis remansisse. Sed si & Ioseph corpus fuisse nouerant, quod tota pietate tractauit. Ille Ioseph qui non consenserat in scelere Iudæis, Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestium non sedit. Oportuerat etiam sepulchrum domini prophetari ac iam tunc merito benedici, si nec mulierum illarum officium præterit prophetia, quæ ante lucem conuenerunt ad sepulchrum cum odorum paratura. De hoc enim per Osee, ut quærant, inquit, faciem meam, ante lucem uigilabunt ad me dicentes, Eamus & cōuertamur ad dominum, quia ipse eripuit, dixit, & curabit nos, percussit, & miserebitur nostri. Sanabit nos post biduum, in die tertia resurgemus. Quis enim hæc non credat in recogitatu mulierum illarum uolutata, inter dolorem præsentis destitutionis, qua percussæ sibi uidebantur à domino, & spem resurrectionis ipsius qua restitui rite arbitrantur. Corpore autem non inuento, sublata erat sepultura eius de medio, secundum Esaïam. Sed & duo ibidem angeli apparuerunt: Tot ferè laterensibus uti solebat in duobus testibus consistens dei sermo. Reuertentes quoque à sepulchro mulieres, & ab illa angelorum uisione prospiciebat Esaïas: Mulieres, inquit, uenite, Venientes à uisione, uenite ad renunciandam scilicet domini resurrectionem. Bene autem quod incredulitas discipulorum perseverabat, ut in finem usque defensio nostra consisteret, CHRISTVM IESVM non alium se discipulis addidisse quàm prophetarum. Nam cum duo ex illis iter agerent, & dominus eis adhæssisset, non comparans quod ipse esset, etiam dissimulans de conscientia rei gestæ, Nos autem putabamus, inquit, ipsum esse redemptorem Irahælis, utique suum CHRISTVM, id est creatoris: adeo nec alium se addiderat illis. Cæterum non existimarent eum creatoris. Et cum creatoris existimaretur, non sustinuisset hanc de se existimationem, si non is esset qui existimatur. Aut ipse erit autor erroris, & præuicator ueritatis aduersus dei optimi titulum. Sed nec post resurrectionem alium se eis ostendit, quàm quem existimatum sibi dixerant. Planè inuectus est in illis, O insensati & tardi corde in non credendo omnibus

bus quæ locutus est ad uos. Quæ nam locutus? Alterius se dei esse probat, & manus de deo. An eadem & angeli ad mulieres? rememoramini quæ locutus sit uobis in Galilæa dicens, quod oportet tradi filium hominis & ta- *Fort. cruci figi, uel carnem.* men figi, & tertia die resurgere. Et quare oportebat? nisi quia ita à deo creatore scriptum. Igitur increpauit illos ut de sola passione scandalizatos, & ut dubios de fide resurrectionis annuntiata sibi à sceminis, per quæ non crediderant ipsum fuisse quem existimabant. Itaque quod existimauerant id uolens credidisse, eum se confirmabat quem existimauerant, creatoris scilicet CHRISTVM redemptorem Israhëlis. De corporis autem ueritate quid potest clarius? cum hesitantibus eis ne phantasma esset, imò phantasma credentibus: quid turbati estis? Et quid cogitationes subeunt in corda uestra? Videte manus meas & pedes, quia ego ipse sum, quoniam spiritus ossa nō habet sicut me uidetis habere. Et Marcion quædam contraria sibi illa, credo industria eradere de Euangelio suo noluit, ut ex his quæ eradere potuit nec erasit, illa quæ erasit nec negetur erasisse, aut merito erasisse dicatur. Nec parcat nisi eis quæ non minus aliter interpretando quam delendo subuertit. Vult itaque sic dictum, quasi, spiritus ossa non habet, sicut me uidetis habentem, ad spiritum referatur, sicut me uidetis habentem, uel non habentem ossa, sicut & spiritus. Et quæ ratio tortuositatis istius? cum simpliciter pronunciare potuisset, quia spiritus ossa non habet, sic me uidetis non habentem. Cur autem inspectui eorum manus & pedes suos offert, quæ membra & ossibus constant? Si ossa nō habebat, cur adiicit. Et scitote quia ego sum, quem scilicet corporeum retro nouerāt. Aut si phantasma erat usque quaque, cur illos phantasma credentes increpabat? Atquin adhuc eis non credentibus propterea cibum desiderauit, ut se ostenderet etiam dentes habere. Impleuimus, ut opinor, sponsonem, Exhibuimus IESVM CHRISTVM prophetarum doctrinis, sententijs, affectibus, sensibus, uirtutibus, passionibus, etiam resurrectione, non alium quàm creatoris. Siquidem & Apostolos mittens ad prædicandum uniuersis nationibus, in omnem terram exire sonum eorum, & in terminos terræ uoces eorum, psalmum adimplendo, præcepit. Misereor tui Marcion, frustra laborasti. CHRISTVS enim IESVS in Euangelio tuo, meus est.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI,

ADVERSVS MARCIONEM LIBRI

QVARTI, FINIS.

B 4

Argumentū

ARGVMENTVM LIBRI SE-
QVNTIS PER BEAT.
RHENANVM.

ERISSIMVM est quod alibi dixit Tertullianus, de Philosopho-
rum ingenijs omnem haresim animari. Siquidem Marcion hinc
deum suum meliorem commentus est, quod Stoicæ scholæ decre-
ta, cuius ille fuit alumnus, ἀπὸ θεοῦ hoc est affectuum uacuitatem
tanto opere pradicent. de qua seiplos etiam superbe iactant eius fa-
ctionis cōsecranei, quod diuus Hieronymus nullo modo ferre po-
test. Enimvero superioribus libris egregie confutatus est, legem ab
euangelio separans, & nouum ac meliorem deum comminiscens qui Christum in
terras miserit: quatenus uidelicet id partim ex instrumento ueteri, partim ex Euan-
gelio pro sua libidine corrupto, persuadere molitus est. Iam quoniam ex Paulinis
quoque epistolis simili temeritate adulteratis, & prout ipsi uel cōmodum uel incom-
modum erat demutatis, insaniam suam Apostolico calculo comprobare tentabat,
ostendit hoc postremo libro non alium Christum in illis pradicari, quàm creatoris.
Quod si Paulus in quosdam inuehatur ceremonijs ueteris legis rursus utentes, non
ideo creatori illum aduersari, qui ipse per Prophetas suos testatus sit umbras ueteris
legis desituras exorta luce Euangelica. Agitur autem hic idem argumentum fucante
sua Marcione ex uerbis Paulinis, & uicissim refellente Tertulliano, quod prioribus
libris ante tractatum est. Porro quod omnibus epistolis excussis (præter eas quæ
sunt ad Titum & Timotheum quas reijciebat Marcion) illius quæ ad Hebræos in-
scribitur non est facta mentio, satis declarat, ea ætate Paulo non fuisse tributam.

Q. SEPTIMII FLOREN

TIS TERTVLLIANI, AD-
VERSVS MARCIONEM
LIBER QVINTVS.

NIHIL sine origine nisi deus solus. Quæ quantum
præcedit in statu omnium rerum, tantum præce-
dat necesse est etiam in retractatu earum, ut cōsta-
re de statu possit. Quia nec habeas despicere quid
quale sit, nisi certus an sit, cū cognoueris unde sit.
Et ideo ex opusculi ordine ad hanc materiam de-
uolutus, Apostoli quoque originem à Marcione
desidero, nou⁹ aliqui discipulus, nec ullius alterius
auditor, qui nihil interim credam nisi nihil temere credendum: temere porro
credi quodcūq; sine originis agnitione credetur: quicq; dignissime ad sollici-
tudinem

tudinem redigam istam inquisitionem, cum is mihi adfirmatur Apostolus quem in albo Apostolorum apud Euangelium non deprehendo. Denique au- Album Apostolorum
diens postea eum à domino allectum iam in caelis quiescentem, quasi inprovidentiam existimo si non ante scit illum sibi necessarium CHRISTVS, sed iam ordinato officio Apostolatus & in sua opera dimisso, ex incurso non ex prospectu adiungendum existimauit, necessitate, ut ita dixerim, non uoluntate. Quamobrem Pontice naudere si nunc furtiuas merces uel illicitas in acatos tuas κόβητος Grecis cymbam seu lintrem significat.
recepisti, si nullum omnino onus auertisti uel adulterasti, cautior utique & fidelior in dei rebus, aedas uelim nobis quo symbolo susceperis Apostolum Paulum, quis illum tituli caractere percussit. Quis transmiserit tibi, quis imposuerit ut possis eum constanter exponere, ne illius probetur qui omnia Apostolatus eius instrumenta protulerit. Ipse se, inquit, Apostolum est professus, & quidem non ab hominibus, nec per hominem, sed per IESVM CHRISTVM. Planè profiteri potest semetipsum quis. Verum professio eius alterius autoritate conficitur: alius scribit alius subscribit, alius obsignat, alius actis refert. Nemo sibi & professor & testis est. Præter hæc utique legisti multos ueturos, qui dicant, ego sum CHRISTVS. Si est qui se CHRISTVM mentiat, quantomagis qui se Apostolum prædicet CHRISTI? Adhuc ego in persona discipuli & inquisitoris conuersor, ut iam hinc & fidem tuam obrundam, qui unde eam probes non habes: & impudentiam suffundam, qui uindicas, & unde possis uindicare non recipis. Sic CHRISTVS, sic Apostolus, ut alterius dum non probantur nisi de instrumento creatoris. Non mihi Paulum etiam Genesis olim repromisit. Inter illas enim figuras & propheticas super filios suos benedictiones, Iacob cum ad Beniamin dixisset, Beniamin, inquit, lupus rapax ad matutinum comedet adhuc, & ad uesperam dabit escam. Ex tribu enim Beniamin oriturum Paulum prouidebat, lupum rapacem, ad matutinum comedentem, id est prima ætate uastaturum pecora domini, ut persecutorem ecclesiarum, dehinc ad uesperam escam daturum, id est deurgente iam ætate oues CHRISTI educaturum, ut doctorem nationum. Nam & Saulis primo asperitas insectationis erga David, dehinc poenitentia & satisfactio, bona pro malis recipientis, non aliud portendebat quam Paulum in Saule secundum tribus, & IESVM in David secundum uirginis censum. Hæc figurarum sacramenta si tibi displicent, certe Acta Apostolorum hinc mihi ordinem Pauli tradiderunt à te quoque non negandum. Inde Apostolum ostendo persecutorem, non ab hominibus, neque per hominem: inde & ipsi credere inducor: inde te à defensione eius expello, nec timeo dicentem, Tu ergo negas Apostolum Paulum? Non blasphemio quem tueor. Nego ut te probare compellam. Nego ut meum esse conuincam. Aut si ad nostram fidem spectas, recipere quæ eam faciant. Statuam prouocas, aede quæ eam præstruunt: Fort. Si ad tuum.
Aut proba esse quæ credis: aut si non probas, quomodo credis? Aut qualis

Fort. tam. qualis es aduersus eum credens, à quo solo probatur esse quod credis: *Ha-*
be nunc Apostolum de meo sicut & CHRISTVM: quàm meum Aposto-
 lum, quàm & CHRISTVM. Iisdem & hic dimicabimus lineis: in ipso gradu
 prouocabimus præscriptiōis, Oportere scilicet & Apostolū qui creatoris ne-
 getur, imò & aduersus creatorē pferatur, nihil docere, nihil sapere, nihil uelle
 secundū creatorē. Et in primis tāta constātia aliū deum edicere, quāta à lege
 creatoris abruptit. Neq; enim uerisimile est ut auertens à Iudaismo nō pari-
 ter ostenderet in cuius dei fidem auerteret: quia nemo trāsire posset ad crea-
 torē, nesciens ad quem trāsēdū sibi esset. Siue enim CHRISTVS iam aliū
 deū reuelauerat, sequebatur etiā Apostoli testatio, uel ne nō eius dei Apo-
 stolus haberetur quem CHRISTVS reuelauerat, & quia nō licebat abscondi
 ab Apostolo qui iam reuelatus fuisset à CHRISTO: Siue nihil tale de deo
 CHRISTVS reuelauerat, At tāto magis ab Apostolo debuerat reuelari, q
 iam nō posset ab alio, nō credēdus sine dubio si nec ab Apostolo reuelatus.
 Quod idcirco præstruximus, ut iam hinc profiteamur nos proinde proba-
 tuos, nullum alium deū ab Apostolo circumlatum, sicut probauimus nec
 à CHRISTO, ex ipsis utiq; epistolis Pauli, quas proinde mutilatas etiam de
 numero, forma iam hæretici Euangelij præiudicasse debebit.

DE EPISTOLA AD GALATAS.

Rincipalem aduersus Iudaismū epistolā nos quoq; cōfitemur
 quæ Galatas docet, & amplectimur. Etenim omnē illā legis ue-
 teris abolitionem, ut & ipsam de creatoris uenientē dispositiōe,
 sicut sape iā in isto ordine tractauimus, de prædicata nouatiōe
 à prophetis dei nostri. Quod si creator quidē uetera cessura promisit nouis
 scilicet orituris, Christus uero tēpus distinctiōis isti? Lex & pphetæ usq; ad
 Ioāne, terminū istī Ioāne statuēs, intra utrūq; ordinē desinentiū exinde uete-
 rū & incipientiū nouorū, necessarie & Apostolus in CHRISTO post Ioāne
 reuelato, uetera infirmat, noua uero cōfirmat: atq; ita nō alterius dei fidē cu-
 rat quàm creatoris, apud quē & uetera decessura prædicabātur. Igit & legis
 destructio, & Euāgelij ædificatio, p me faciūt in ista quoq; epistola, ad eam
 Galatarū præsumptionē pertinētes, qua præsumebāt CHRISTVM utputa
 creatoris (salua creatoris lege) credēdū: quod adhuc incredibile uideret legē
 à suo autore, deponi. Porro si omīno aliū deū ab Apostolo audissent ultro
 utiq; scissent abscedendū sibi esse à lege eius dei quē reliquissent, aliū secuti.
 Quis enī expectaret diutius discere, quod nouā deberet sectari disciplinā, q
 nouū deū recepisset? Imò qā eadē quidē diuinitas prædicabatur in Euāge-
 lio, quæ semper nota fuerat in lege, disciplina uero nō eadem, hic erat totus
 quæstionis status, an lex creatoris ab Euangelio deberet excludi in CHRI-
 STO creatoris. Denique aufer hunc statum, & uacat quæstio. Vacante au-
 tem quæstione, ultro omnibus agnoscentibus discedendum sibi esse ab or-
 dine creatoris per fidem dei alterius, nulla Apostolo materia competis-
 set, id tam

tisset, id tam preesse docēdi, quod ultro fides ipsa dictasset. Igitur tota intentio epistolæ istius nihil aliud docet quàm legis decessionē uenientē de creatoris dispositione, ut adhuc suggeremus. Si itē nullius noui dei exerit mētionem, quod nusq̃ magis fecisset quàm in ista materia, ut rationē scilicet ablegendæ legis, unica hac & sufficientissima definitione pponeret nouæ diuinitatis, apparet quomodo sciebat mirari uos tam cito trāsserri ab eo q̃ uos uocauit in gratiā, ad aliud Euāgeliū. Ex cōuersatione aliud, nō ex religione. Ex disciplina, nō ex diuinitate. Quoniā quidē euāgelium CHRISTI à lege euocare deberet ad gratiā, non à creatore ad aliū deum. Nemq̃ enim illos mouerat à creatore, ut uiderentur sic ad aliud euāgelium transferri, quasi dū ad creatorem transferuntur, Nā & adiiciens, quod aliud euāgeliū, omnino non esset creatoris, cōfirmat id, quod esse defendit. Si enim & creator euāgelium repromittit, dicens per Esaiā: Ascende in mōtem excelsum, qui euāgelizas Sioni, extolle uocem in ualentia tua qui euāgelizas Hierusalem. Item ad Apostolorū personā: Quàm tēpestiui pedes euangelizantiū pacem, euāgelizantiū bona, utiq̃ & nationibus euangelizantiū, quoniam & in nomine eius, inquit, nationes sperabūt, CHRISTVS scilicet cui ait, Posui te in lumen *Fort. Christi.* nationū. Est autē euāgelium etiā dei noui, quod uis, tūc ab Apostolo defensum. Iam ergo duo sunt euāgelia apud duos deos, & mentitus erit Apostolus dicens, quod aliud omnino non est, cum sit & aliud, cum sic suū Euāgelium defendere potuisset, ut potius demonstraret non ut unum determinaret. Sed fortasse ut fugias hinc. Et ideo dices, Subtexuit, licet angelus de cœlo aliter euangelizauerit, anathema sit, quia & creatorem sciebat euangelizaturū. Rursus ergo te implicas. Hoc est enim quo astringeris, Duo enim Euāgelia cōfirmare, nō est eius qui aliud iam negarit. Tamen lucet sensus eius qui suā prēmisit personā. Sed & si nos aut angelus de cœlo aliter euangelizauerit. Verbi enim gratia dictū est. Cæterum, si nec ipse aliter euangelizaturus, utiq̃ nec angelus. Ita angelū ad hoc nominauit quo multo magis hominibus non esset credendum, quando nec angelo, & nec Apostolo: non angelum ad Euāgelium referret creatoris. Exinde decurrens ordinē cōuersionis suæ de persecutore in Apostolum scripturā Apostolicorū cōfirmat, apud quā ipsa etiā epistolæ isti⁹ materia recognoscitur, intercessisse quosdā qui dicerēt circūcidi oportere, & obseruādū esse Moyse legē, tūc Apostolos de ista quæstione cōsultos ex autoritate spiritus renūciasse, nō esse imponēda onera hominibus quæ patres ipsi nō potuissent sustinere. Quod si & ex hoc cōgruūt Paulo Apostolorū Acta, cur ea respuatis iam apparet, ut deū scilicet nō aliū prædicātia q̃ creatorem, nec CHRISTVM alterius q̃ creatoris, quādo nec promissio spiritus sancti aliūde pbetur exhibita quàm de instrumento autorū. Quæ utiq̃ uerisimile nō est, ex parte qdē Apostolo cōuenire, cū ordinē eius secūdū ipsius testimoniū ostēdūt, ex parte uero dissidere, cū diuinitatē in CHRISTO creatoris annūciant, ut prædicationē quidem Apostolorum

Apostolorum non sit secutus Paulus, qui formā ab eis dedocendæ legis accepit. Deniq; ad patrociniū Petri cæterorumq; Apostolorum ascendisse Hierosolymā post annos XIII. scribit ut cōferret cum illis de Euangelij sui regula, ne inuacuum tot ānis cucurisset, aut curreret, si qua citra formā illorum euangelizaret: adeo ab illis probari & constabili desiderarat. Quod si quando uultis Iudaismi magis ad fines subintellegi: cum uero nec Titum dicit circumcisum, iam incipit ostendere solam circumcisionis quæstionem, & defensionem adhuc legis concussam ab eis, quos propterea falsos & superductitios fratres appellat, nō aliud statuere pergentes quā perseverantiā legis, ex fide sine dubio integra creatoris, atq; ita peruerentes euangeliū, nō interpolatione scripturæ, qua CHRISTVM creatoris effingerent, sed retentione ueteris disciplinæ, ne legem creatoris excluderent. Ergo propter falsos, inquit, superductitios fratres, qui subintrauerant ad speculandam libertatem nostram quam habemus in CHRISTO, ut nos subigerēt seruituti, nec ad horā cessimus subiectioni. Intendamus enim & sensui ipsi, & causæ eius, & apparebit uitatio scripturæ. Cum præmittit, sed nec Titus qui mecum erat, cum esset Græcus, coactus est circūcidi: dehinc subiungit, propter superinductitios falsos fratres, & reliqua: contrarij utiq; facti incipit reddere rationē, ostendens propter quid fecerit, quod nec fecisset, nec ostendisset, si illud propter quod fecit non accidisset. Deniq; dicas uelim, si non subintroissent falsi illi fratres ad speculandam libertatem eorū, cessissent subiectioni: non opinor. Ergo cesserunt, quia fuerunt ppter quos cederetur. Hoc enim rudi fidei & adhuc de legis obseruatione suspensæ competeat, ipso quoq; Apostolo ne inuacuum cucurisset aut curreret suspecto. Itaq; frustrandi erāt falsi fratres, speculantes ueritatem CHRISTIANAM, ne ante eam in seruitutē abducerent Iudaismi, quā Paulus sciret se non uacuum cucurrisse, quā dexteris ei darent antecessores, quā ex censu eorū in nationes prædicandi munus subiret. Necessariū igitur cessitat æpus, & sic ei ratio constat Timotheū circūcidendi, & rastos introducendi in templum, quæ in Actis educuntur, adeo uera ut Apostolo consonent profitenti factum se Iudæis Iudæum, ut Iudæos lucrificeret, & sub lege agentem propter eos qui sub lege agerent, sic & propter superinductos illos, & omnibus nouissime omnia factum, ut omnes lucraretur. Si hæc quoq; intelligi ex hoc postulāt. Id quoque nemo dubitabit eius dei & CHRISTI prædicatorem Paulum, cuius legem, quamuis excludens interim, tamen pro temporibus admiserat, statim amoliendā si nouum deū protulisset. Bene igitur quod & dexteris Paulo dederunt Petrus & Iacobus, & Ioānes, & de officij distributione pepigerunt, ut Paulus in nationes, illi in circūcisione, tantum ut meminissent egenorum. Et hoc secundum legem creatoris, pauperes & egenos fouentis, sicut in Euangelij uestri retractatu probatum est. Adeo constat de lege sola fuisse quæstionem, dum ostenditur quid ex lege custodiri conueniret. Sed reprehēdit Petrum non recto

non recto pede incedentem ad Euangelij ueritatem. Planè reprehendit, non ob aliud tamen, quàm ob inconstantiam uictus, quem pro personarum qualitate uariabat, timens eos qui erant ex circumcisione: non ob aliquam diuinitatis peruersitatem, de qua & alijs in facie restitisset, qui de minore causa conuersationis ambigua Petro ipsi non pepercit: si quomodo Marcionitæ uolunt credi. De cætero pergat Apostolus negans ex operibus legis iustificari hominem, sed ex fide, eiusdem tamen dei cuius & lex. Nec enim laborasset fidem à lege discernere, quam diuersitas ipsius diuinitatis ultro discereuisset, si fuisset. Merito non reedificabat, quæ destruxit. Destrui autem lex habuit, & quo uox Iohannis clamauit in eremo, Parate uias domini, ut fierent riui & colles, & montes repleti & humiliati, & tortuosa & aspera in rectitudinē & in campos, id est, legis difficultates in Euangelij facilitates. Meminerat iam & psalmi esse tempus: Disrumpamus à nobis uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum ipsorum, ex quo tumultuatae sunt gentes, & populi meditati sunt inania: Astiterunt reges terræ, & magistratus congregati sunt in unum, aduersus dominum, & aduersus CHRISTVM ipsius, ut iam ex fidei libertate iustificetur homo, non ex legis seruitute: quia iustus ex fide uiuit. Quod si propheta Abacum pronunciauit, habes & Apostolum prophetas confirmantē, sicut & CHRISTVS. Eius ergo dei erit fides in qua uiuet iustus: cuius & lex, in qua non iustificatur operarius. Proinde si in lege maledictio est, in fide uero benedictio: utrūq; habes propositum apud creatorem: Ecce posui, inquit, ante te maledictionem & benedictionē. Non potest distantiam uindicare: quæ & si rerum est, non ideo autorum, quæ ab uno autore proponitur. Cur autem CHRISTVS factus sit pro nobis maledictio, ipso apostolo edocente manifestum est, quàm nobiscum faciat, id est, secundum fidem creatoris. Neq; enim quia creator pronunciauit, Maledictus omnis in ligno suspensus: ideo uidebitur alterius dei esse Christus, & idcirco à creatore iam tunc in lege maledictus. Et quomodo præmaledixisset eum creator quem ignorat? Cur autem non magis competat creatori filium suum dedisse maledictioni suæ, quàm illi deo tuo subdidisse maledictioni? Et quidem pro homine alieno? Deniq; si atrox uidetur hoc in creatore circa filium, proinde tuo in deo. Si uero ratio, nec lex in tuo: proinde & in meo, & magis in meo. Facilius enim crederetur eius esse per maledictionem CHRISTI, benedictionē prospexisse homini, qui & maledictionē aliquando & benedictionem proposuerit ante hominem, quàm qui neutrum unquam sit apud te professus. Accepimus igitur benedictionem spiritalem. Per fidem, inquit, ex qua scilicet uiuit iustus secundum creatorem. Hoc est ergo quod dico eius dei fidem esse, cuius est forma gratiæ fidei. Sed & cum adiicit, Omnes enim filij estis fidei. ostēditur, quid supra hæretica industria eraserit, mentionem scilicet Abrahæ, qua nos Apostolus filios Abrahæ per fidem affirmat: secundum quam mentionem hic quoq; filios fidei notauit.

C

Cæterum

For. *Sed q. M. n. e.
de cætero parcat a.
postolus.

*Spongia Mar-
cionis.*

Elementa

Ceterum quomodo filij fidei? Et cuius fidei, si nō Abrahæ? Si enim Abraham deo credidit, & deputatum est iustitiæ: atq; exinde pater multarū nationum meruit nuncupari, nos autem credendo deo magis proinde iustificamur, sicut Abraham, & uitam proinde consequimur, sicut iustus ex fide uiuit. Sic fit ut & supra, filios nos Abrahæ pronunciarit, qua patres fidei, & hic filios fidei per quam Abraham pater nationū fuerat repromissus. Ipsum quod fidem à circūcisione reuocabat, nōne Abrahæ filios cōstituere quærebatur, qui in carnis integritate crediderat? Denique alterius dei fides ad formam dei alterius nō potest admitti, Vt credētes iustitiæ deputet, ut iustos uiuere faciat, ut nationes filios fidei dicat: totum hoc eius est, apud quē ante iam notum est sub eadem Abrahæ mentione dum ipso sensu reuincat. Adhuc, inquit, secundum hominem dico, dum essemus paruuli sub elementis mundi eramus positi ad deseruiendum eis. Atquin nō est hoc humanitū dictum, Nō enim exemplum est, sed ueritas. Quis enim paruulus utiq; sensu, quod sunt nationes: non elementis subiectus est mundi, quæ p deo suscipit? Illud autem facit, quod cum secundum hominem dixisset, tamē testamētum hominis nemo spernit aut superordinat. Exemplo enim humani testamenti permanentis diuinum tuebatur. Abrahæ dictæ promissiōes & semini eius. Nō dixit seminibus, quasi pluribus, sed semini tanquā uni quod CHRISTVS est. Erubescat spongia Marcionis, nisi quod ex abundanti retracto quæ abstulit, cum ualidius sit illum ex his reuinci quæ seruauit. Cum autem euenit impleri tempus, misit deus filium suum, utiq; is qui etiam ipsorum temporum deus est, quibus seculū constat: qui signa quoq; temporū ordinauit, soles, & lunas, & sydera, & stellas: qui filij deniq; sui reuelationem in extremitatem temporum & disposuit & prædicauit. In nouissimis diebus erit manifestus mōs domini, & in nouissimis diebus effundam de spiritu meo in omnem carnem, secundum Iohelem. Ipsius erat sustinuisse tempus impleri, cuius erat etiam finis temporis sicut initium. Ceterum deus ille otiosus, nec operationis, nec prædicatiōis ullius, atq; ita nec temporis alicuius quid omnino egit, quod efficeret tempus impleri, etiā implendum sustineri? Si nihil, satis uanum est ut creatoris tempora sustinuerit seruiens creatori. Cui autem rei misit filium suū? ut eos qui sub lege erāt, redimeret: hoc est, ut efficeret tortuosa in uiam rectam, & aspera in uias leues, secundum Esaïam, ut uetera transirent, & noua orirentur. Lex noua ex Sion, & sermo domini ex Hierusalem: & ut adoptionem filiorum acciperemus, utiq; nationes quæ filij nō eramus. Et ipse enim erit lux nationum, & in nomine eius nationes sperabunt. Itaque ut certum est, & nos filios dei esse, misit spiritum suum in corda nostra clamantem, Abba pater. In nouissimis enim, inquit, diebus effundam de meo spiritu in omnem carnem. Cuius gratia, nisi cuius & pmissio gratiæ? Quis pater, nisi qui & factor? Post has itaq; diuitias nō erat reuertendum ad infirma & mendica elemēta. Ele-
mēta

menta autem apud Rhomanos quoque etiam primæ literæ solēt dici. Nō ergo per mundialium elementorum derogationem à deo eorum auertere cupiebat: & si dicendo supra, si ergo his qui in natura sunt dei, seruitis, Physicæ, id est, naturalis superstitionis elementa pro deo habentis suggillat errorem, nec sic tamē elementorum deum taxans. Sed quæ uelit intelligi elementa, primas scilicet literas legis, ipse declarat. Dies obseruatis & mēses, & tempora, & annos, & sabbata, ut opinor, & cœnas puras, & ieiunia, & dies magnos. Cessare enim ab his quoque sicut & circūcisione oportebat, ex decretis creatoris: qui & per Esaiam, Neomenias uestras, & sabbata, & diē magnum nō sustinebo, ieiuniū, & ferias, & cerimonias uestra odit anima mea. Et per Amos: Odi, reieci cerimonias uestras, & nō adorabor in frequentijs uestris. Item per Osee: Auertam uniuersas iocunditates eius, & cerimonias eius, & sabbata, & neomenias eius, & omnes frequentias eius. Quæ ipse cōstituerat, inquis, erasit, magis quàm alius. Aut si alius, ergo ille adiunxit, sententiam creatoris auferens, quæ & ille damnauerat. Sed nō huius loci quæstio, cur leges suas creator infregerit. Sufficit quod infracturum pbauimus ut cōfirmetur nihil Apostolum aduersus creatorem determinasse, cū & ipsa amolitio legis à creatore sit. Sed ut furibus solet aliquid excidere de præda in iudicium, ita credo & Marcionem nouissimā Abrahæ mentionem dereliquisse, nullam magis auferendam, & si ex parte conuertit. Si enim Abrahā duos liberos habuit, unum ex ancilla, & alium ex libera: sed qui ex ancilla, carnaliter natus est: qui uero ex libera, per repromissionem. Quæ sunt allegorica, id est, aliud portendentia. Hæc sunt enim duo testamēta, siue duæ *Allegorica.* ostensiones, sicut inuenimus interpretatum. Vnum à monte Syna in synagogam Iudæorum, secundum legem, generās in seruitutem. Alium super omnem principatum generās, uim, dominationē, & omnē nomē quod nominatur: nō tantū in hoc æuo, sed & in futuro, quæ est mater nostra, in quē repromissimus sanctam ecclesiam: idēq; adijcit: Propter quod fratres nō sumus ancillæ filij, sed liberæ: utique manifestauit & Christianismi generositatem in filio Abrahæ ex libera nato, allegoriæ habere sacramentum, sicut & *Sacramentū allegorie.* Iudaismi seruitutem legalem in filio ancillæ. Atq; ita eius dei esse utrāq; dispositionem, apud quem inuenimus utriusq; dispositionis declinationem. *Fortē* deliniationē* Ipsū quod ait, qua libertate CHRISTVS uos manumisit, nōne eū cōstituit manumissorē, q fuit dominus: alienos em̄ seruos ne Galba manumisit, facilius liberos solutos. Ab eo igitur præstabitur libertas, apud quē fuit *Fortē* liberos* seruitus legis. Et merito non decebat manumissos rursus iugo seruitutis uel *solitus, aut libertis solutus* legis astringi, iam psalmo adimpleto: Disrumpamus uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum ipsorum. Postquam archontes congregati sunt in unum, aduersus dominū & aduersus CHRISTVM ipsius. De seruitute igitur exemptos, ipsam seruitutis notam eradere perseuerabat circūcisionē, ex *Circūcisio, nota seruitutis.* prædicationis scilicet propheticæ autoritate, memor dictum per Hieremiā:

C. 2. Et cir/

Et circūcidimini præputia cordis uestri. Quia & Moyſes: Circūcidetis durici-
cordiam ueſtram: id eſt, nō carnem. Deniq; ſi circūciſionem ab alio deo ue-
niens exludebat, cur etiam præputiationem negat quicq; ualere in CHRIS-
TO ſicut ex circūciſione: præferre enim debebat æmulam eius quam expu-
gnabat, ſi ab æmulo circūciſionis deo eſſet. Porro quia & circūciſio & præ-
putiatio uni deo deputabatur, ideo utraq; in CHRISTO uacabat, propter
fidei prælationem, illius fidei de qua erat ſcriptum: Et in nomine eius natio-
nes credent: illius fidei quam dicendo per dilectionem perfici, ſic quoq; crea-
toris oſtēdit. Siue enim dilectionem dicit quæ in deum: & hoc creatoris eſt:
Diliges deū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uiribus tu-
is: ſiue quæ in proximum: & proximum tuum tanquā te, creatoris eſt.
Qui autem turbat uos, iudicium feret. A quo deo? Ab optimo. Sed ille nō
iudicat. A creatore? Sed nec ille damnabit aſſertorem circūciſionis. Quod ſi
non erit alius qui iudicet niſi creator: iam ergo nō damnauit legis defenſo-
res, niſi qui ipſe eam ceſſare conſtituit. Quid nunc ſi & confirmat illam ex
parte, quia debet. Tota enim, inquit, lex in uobis adimpleta eſt: Diliges p-
ximū tuū tanquā te. Aut ſi ſic uult intelligi, adimpleta eſt, quaſi iam non
adimplenda: ergo nō uult ut diligam proximū tanquā me, ut & hoc cum
lege ceſſauerit. Sed perfeuerandū erit ſemper in iſto præcepto. Ergo lex cre-
atoris etiam ab aduerſario probata eſt: nec diſpendiū, ſed compendium ab
eo conſecuta eſt, redacta ſumma in unū iam præceptū. Sed nec hoc aliq; ma-
gis competit quā auctori. Atq; adeo cum dicit, Onera ueſtra inuicem ſuſti-
nete, & ſic adimplebitis legem CHRISTI: ſi hoc non poteſt fieri, niſi quis di-
ligat proximū ſibi tanquā ſe, apparet: diliges proximū tibi tanquā te:
per quod auditur, inuicem onera ueſtra portate, CHRISTI eſſe legem, quæ
ſit creatoris: atq; ita CHRISTVM creatoris eſſe, dum Chriſti eſt lex creato-
ris. Erratis deus non deridetur. Atquin derideri poteſt deus Marcionis, qui
nec irāſci nouit, nec ulciſci. Quod enim ſeuerit homo, hoc & metet. Ergo re-
tributionis & iudicij deus intentat. Bonum autem facientes nō fatigemur:
& dum habemus tempus, operemur bonum. Nega creatorem bonum face-
re præcepiſſe, & diuerſa doctrina ſit diuerſæ diuinitatis. Porro ſi retributio-
nem prædicat, ab eodem erit & corruptionis, meſſis & uitæ. Tempore autē
ſuo metemus, quia & Eccleſiaſticus, Tempus, inquit, erit omni rei. Sed & mi-
hi famulo creatoris mundus crucifixus eſt. nō tamē deus mūdo. Et ego mū-
do, nō tamē deo mundi. Mundū enim quantum ad conuerſationē eius po-
ſuit, cui renunciando mutuo tranſfigimur, & inuicem morimur, perfecuto-
stigmata. res uocat Chriſti. Cum uero adiicit ſignata Chriſti in corpore ſuo geſtare
ſe, utiq; corporalia competunt: iam non putatiuam, ſed ueram & ſolidā car-
nem profeſſus eſt Chriſti, cuius ſtigmata corporalia oſtendit.

DE EPISTOLA AD CORINTHIOS PRIMA.

Preſtructio ſuperioris epiſtolæ ita duxit, ut de titulo eius nō retractaue-
rim, certus

rim, certus & alibi retractari eum posse, cōmunē scilicet & eundē in epistolis omnibus, Quod nō utiq; salutem præscribit eis: quibus scribit, sed gratiam & pacem, nō dico quid illi cum Iudaico adhuc more destructori Iudaismi. Nam & hodie Iudæi in pacis nomine appellant, & retro in scripturis sic salutabant. Sed intelligo illum defendisse officio suo prædicationem creatoris. Quàm maturi pedes euangelizantium bona, euangelizantium pacem. Euangelizator enim bonorum, id est, gratiæ dei pacem quam præferendam sciebat. Hæc cum adeo patre nostro & domino Iesu annunciās, cōmunibus nominibus utatur, competentibus nostro quoq; sacramento: non puto despicere posse quis deus pater & dominus Iesus prædicetur, nisi ex accedētib; cui magis competant. Primo quidem patrem dominū præscribo, nō aliū agnoscendum, quàm & hominis & uniuersitatis creatorem & institutorem. Porro patri etiam domini nomen accedere ob potestatem, quod & filius per patrem capiat. Dehinc gratiam & pacem nō solum eius esse à quo prædicabantur, sed eius qui fuerit offensus. Nec gratia enim fit, nisi offensæ: nec pax, nisi belli. Et populus autem per disciplinæ transgressionem, & omne hominū genus per naturæ dissimulationem, & deliquerat, & debellauerat aduersus creatorem. Deus autem Marcionis, & quia ignotus, nō potuit offendi, & quia nescit irasci: quæ ergo gratia à non offenso: quæ pax à nō rebellato: aut crucem CHRISTI, stultitiam esse perituris: uirtutem autē & sapientiam dei, salutem consecuturis. Et ut ostenderet unde hoc eueniret aliquid. Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientiū, & prudentiā prudentium irritam faciā. Si hæc creatoris sunt & ad causam crucis pertinent, stultitiā deputat: ergo & crux & per crucem CHRISTVS ad creatorem pertinebit, à quo prædicatum est quod ad crucem pertinet. Aut si creator quā æmulus, idcirco sapientiā abstulit, ut crux Christi scilicet aduersarij stultitia deputeretur: & quomodo potest aliquid ad crucem Christi nō sui, creator pronunciasse, quē ignorabat cū prædicabat. Sed & cur apud dominū optimum & profusæ misericordiæ: alij salutem referunt, credentes crucem uirtutem & sapientiam dei esse: alij perditionem quibus Christi crux stultitia reputatur, si non creatoris est aliquā & populo & humani generis offensam, detrimento sapientiæ atq; prudentiæ multasse. Hoc sequentia confirmabunt, cum dicat: Nōne infatuauit deus sapientiā mundi. Cūq; & hic adiicit, quare: quoniam in dei sapientia non intellexit mundus per sapientiam dominum boni, dixit deus per stultitiā prædicationis saluos facere credentes. Sed prius de mundo disceptabo, quatinus subtilissimi hæretici hic uel maxime mundum per dominū mundi interpretantur, nos autem hominē qui sit in mūdo intelligimus ex forma simplici loquelæ humanæ, qua plerūq; id quod continet ponimus pro eo quod continetur. Circus clamauit, & forum locutum est, & basilica fremuit: id est, qui in his locis rem egerunt. Igitur, quia homo, nō deus mundi, in sapientia nō cognouit deum, quam cognoscere de-

Fortē Ait crucem.*

C 3 buerat

buerat, & Iudæus in sapientia scripturarū, & omnis gens in sapientia operum: ideo deus idem, qui sapientia sua nō erat agnitus, statuit sapientiā hominū stultitia repercutere, saluos faciendo credentes quosq; in stultam crucis prædicationē. Quoniā Iudæi signa desiderant, qui iam de deo certi esse debuerant: & Græci sapientiā quærunt, qui suam scilicet nō dei sapientiam sistunt. Cæterū si nouus deus prædicaretur, quid deliquerant Iudæi, signa desiderantes quibus crederent: aut Græci sapientiā sectantes, cui magis crederent: Ita & remuneratio ipsa in Iudæos & Græcos, & zeloten deū confirmat & iudicē, qui ex tributione æmula & iudice, infatuauerit sapientiā mundi. Quod si eius sunt & causæ, cuius adhibentur scripturæ, ergo de creatore tractans Apostolus nō intellecto, creatore utiq; docet intelligendū. Etiam quod scandalum Iudæis prædicat CHRISTVM: prophetiā super illo consignat creatoris dicentis per Esaïam: Ecce posui in Sion lapidē offensionis, & petram scādali: petra autem fuit CHRISTVS. etiam Marcion seruat. Quid est autem stultū dei, sapiētius hominibus, nisi crux & mors Christi: Quid infirmū dei, fortius homine, nisi natiuitas & caro dei: Cæterū si nec natus ex uirgine CHRISTVS, nec carne constructus, ac per hoc neq; crucem, neq; mortem uere perpeffus est, nihil in illo fuit stultū & infirmū: nec iam stulta mundi elegit deus, ut confundat sapientiā: nec infirma mūdi elegit deus, ut confundat fortia: nec inhonesta & minima & contemptibilia, quæ nō sunt, id est, quæ nō uere sunt, ut confundat, quæ sunt, id est, quæ uere sunt. Nihil enim à deo dispositum, uere modicum & ignobile & cōtēptibile. Sed quod ab homine, apud creatorem aut etiam uetera, stultitiæ, & infirmitati, & inhonestati, & pusillitati, & cōtēptui deputari possunt. Quid stultius, quid infirmius, quàm sacrificiorū cruentorum, & holocaustomata idolorū à deo exactio: Quid infirmius, quàm uasculorum & grabatorū purgatio: Quid inhonestius, quàm carnis iam erubescens alia dedecoratio: Quid tam humile, quàm talionis indictio: Quid tam contemptibile, quàm ciborū exceptio: Totum quod sciam uetus testa mentū omnis hæreticus irridet. Stulta enim mundi elegit deus, ut confundat sapientiā. Marcionis deus nihil tale, quia nec æmulatur contraria à contrarijs redarguere, ne gloriatur omnis caro: ut quemadmodū scriptum est: Qui gloriatur, in deo gloriatur. In quo: Vtiq; in eo, qui hoc præcepit: nisi creator præcepit ut in deū Marcionis gloriatur. Igitur per hæc omnia ostendit, cuius dei sapiētiam loquat inter perfectos: eius scilicet, qui sapientiā sapientū abstulerit, & prudentiā prudentiū irritam fecerit: qui infatuauerit sapientiā mundi, stulta eligens eius & disponens in salutem: hanc dicit sapientiā in occulto fuisse, quæ fuerit in stultis & in pusillis & inhonestis: quæ latuerit etiā sub figuris allegoricis & ænigmatibus reuelāda postmodū in Christo, posito in lumē nationū, à creatore promittente p Esaïæ uocē, patefacturū se thesauros inuisibiles & occultos. Nā ut absconderit aliqd is deus, q nihil egit omnino in quod aliqd abscondisse existimaretur

existimaret, satis incredibile. Ipse si esset, latere nō posset, nedū aliqua eius sacramenta. Creator aut tam ipse notus, q̄ & sacramēta eius, palām scilicet decurrentia apud Israhel, sed de significantijs obumbrata, in quibus sapientia dei delitescbat inter p̄fectos narrāda suo in tēpore: p̄posita uero inproposita dei ante secula. Cuius & secula, nisi creatoris? Si enim & secula temporibus structa sunt, tēpora aut diebus & mensibus & annis cōpinguntur, dies porrō & menses, & anni, solibus & lunis & syderibus creatoris signant, in hoc ab eo positis, Et erunt enim, inquit, in signa mensiū & annorū, apparet & secula creatoris esse: & omne quod ante secula propositū dicat, nō alterius esse, q̄ cuius & secula. Aut probet dei sui secula Marcion: ostendat & mundū ipsū, in quo secula deputent, uas quodāmodo tēporū & signa aliqua uel ortaneorū. Si nihil demonstrat, reuertor ut & illud dicā: cur autē ante secula creatoris proposuit gloriā nostrā? posset uideri eam ante secula proposuisse, quam introductione seculi reuelasset. At cū id facit penē iā totis seculis creatoris pro ductis, uane ante secula proposuit, & nō magis intra secula quod reuelaturus erat penē post secula. Non enim eius est festinasse in proponendo, cuius & retardasse in reuelādo. Creatori aut cōpetit utrūq; & ante secula p̄fuisse, & in fine seculorū reuelasse: quia & quod p̄posuit, & reuelauit medio spacio seculorū in figuris & ænigmatibus & allegorijis p̄ministravit. Sed quia subiicit de gloriā nostra, quod eā nemo ex principib⁹ huius æui scierit: ceterū si scissent, nunq̄ dominū gloriæ crucifixissent: argumētat⁹ hæreticus, principes huius æui, dominū, alterius scilicet dei CHRISTVM, cruci eū fixerint: ut hoc & in ipsum redigat creatorem. Porrō cui supra ostēderimus, quibus modis gloria nostra à creatore sit deputanda, p̄iudicatū esse debet, eā quæ in occulto fuerit apud creatore, merito ignorant etiam ab omnibus uirtutibus & potestatibus creatoris: quia nec famulis liceat cōsilia nosse dominorū, nedū illis apostatis angelis, ipsiq; principi trāsgressionis diabolo, quos magis extraneos fuisse cōtenderim ob culpam, ab omni cōscientia dispositionū creatoris. Sed iā nec mihi cōpetit principes huius æui uirtutes & potestates interpretari creatoris: q̄ ignoratiā illis adscribit Apostolus: Iesum aut & secundū nostrū Euangeliū Diabolus quoq; in tentatiōe cognouit: & secundū cōmune instrumentū, spiritus nequā, sciebat eū sanctū dei esse, & Iesum uocari, & in p̄ditionē eorū uenisse. Etia parabolā fortis illius armati, quem alius ualidior obrepit, & uasa eius occupauit, si in creatoris accipitur apud Marcionem, iam nec ignorasse ultra potuit creator deū gloriæ, dum ab eo opprimitur: nec in cruce eū figere, aduersus quē ualere non potuit: & superest ut secundum me quidem credibile sit, sciētes uirtutes & potestates creatoris deū gloriæ CHRISTVM suū crucifixerint, qua desperatione & malitiæ redundantia serui quoque scelestissimi dominos suos interficere non dubitant. Scriptum est enim apud me, Satanam in Iudam introisse. Secundum autem Marcionem, nec Apostolus hoc loco

patitur ignorantiam ascribi uirtutibus creatoris in gloriæ dominum, quia scilicet non illas uult intelligi principes huius æui. Quod si non uidetur de spiritualibus dixisse principibus, ergo de secularibus dixit, dei populo principali utiq; non inter nationes, de ipsis Archontibus eius, de rege Herode, etiā de Pilato, & quo maior principatus huius æui Romana dignitas præsidebat. Ita & cum destruuntur argumentatione diuersæ partis, nostræ expositiones ædificantur. Sed uis adhuc gloriam nostram dei tui esse, & apud eū in occulto fuisse, & quare adhuc edom & deus instrumento & Apostolus nititur. Quid illi cum sententijs prophetarum ubiq;? Quis enim cognouit sensum domini, & quis illi consiliarius fuit. Esaias est: Quid illi etiā cum exemplis dei nostri? Nam quod architectum se prudentem affirmat, hoc inuenimus significari de palatore disciplinæ diuinæ à creatore, per Esaiam: Auferam enim, inquit, à Iudæa inter cætera & sapientem architectum. Et numquid ipse tunc Paulus destinabatur, de Iudæa, id est, de Iudaismo auferri habens in ædificationem Christianismi, positurus unicum fundamentum quod est CHRISTVS. Quia & de hoc per eundem prophetam creator: Ecce ego, inquit, in iñcio in fundamēta Sionis lapidē preciosum honorabilem & qui in eum crediderit, nō cōfundetur: nisi si structorē se terreni operis deus profitebatur, ut nō de Christo suo significaret, qui futurus esset fundamentum credentium in eum, super quod prout quisq; superstruxerit dignā scilicet uel indignam doctrinam, si opus eius per ignem probabitur: si merces illi per ignē rependetur creatoris est: quia p ignē iudicatur uestra superædificatio, utiq; sui super fundamēti, id est, sui Christi. Nescitis quod templum dei sitis, & in uobis inhabitet spiritus dei? Si homo & res, & opus, & imago & similitudo, & caro per terram, & anima per afflatū creatoris est: tutus ergo in alieno habitat deus Marcionis, si nō creatoris sumus templū. Quod si templum dei quis uitiauerit, uitiaabitur utiq; à deo templi. Vitorem intentans, creatorē intentabis. Stulti estote, ut sitis sapientes. Quare? Sapientia enim huius mundi, stultitia est penes deum. Penes quem deū? Si nihil nobis & adhuc sensum pristina præiudicauerūt, bene quod & hic astruit: Scriptum est enim: Deprehendes sapientes in nequitia illorū. Et rursus: Dominus scit cogitationes sapientium, quod sint superuacua: in totum em præscriptum à nobis erit, nulla illum sententia uti potuisse eius dei, quē destruere deberet, si nō illi doceret. Ergo, inquit, nemo gloriatur in homine. Et hoc secundū creatoris disciplinam, miserum hominē qui spem habet in hominem, & bonū & fidere in deo, quā fidere in hominibus: ita & gloriari. Et occulta tenebrarū ipse illuminabit, utiq; p CHRISTVM, qui CHRISTVM illuminationē repromisit, se quoq; lucernā pronunciauit, scrutantem corda & renes. Ab illo erit & laus unicuiq; à quo & contrarium laudis ut à iudice. Certe, inquis, uel hic mundū deum mundi interpretatur, dicendo: Spectaculum facti sumus mundo, & angelis & hominibus. Qui si mundū homi-

nes mun-

Christus, fundamētū credentium.

Fortē tuus i. a. b. d. Marcio si nos.

nes mundi significasset, non etiam homines postmodum nominasset. Imò ne ita argumentareris prouidentia spiritus sancti demonstrauit, quomodo dixisset. Spectaculum facti sumus mundo, dum angelis qui mundo ministrant, & hominibus quibus ministrant: Verebatur nimirum tantæ cōstantiæ uir, ne dicam spiritus sanctus, præsertim ad filios scribens, quos in Euangelio generauerat, libere deum mundi nominare **aduersus*, nisi exerte non posset uideri prædicare. Non defendo secundum legem creatoris displicuisse illum, qui mulierem patris sui habuit: cōmunis & publicæ religionis securus sit disciplinam. Sed cum eum damnat dedendum Satanæ, damnatoris dei præco est. Viderit & quomodo dixerit in interitū carnis, ut spiritus saluus sit in die domini, dum & de carnis interitu, & de salute spiritus iudicabit: & auferri iubens malum de medio, creatoris frequentissimā sententiā cōmemorauerit. Expurgate uetus fermentū, ut sitis noua cōspersio, sicut estis azymi. Ergo azymi figuræ erant nostræ apud creatorem. Sic & pascha nostrum immolatus est CHRISTVS. Quare pascha CHRISTI, si nō pascha figura Christi: per similitudinem sanguinis salutaris & pecoris Christi. Quid nobis & CHRISTO imagines imbuunt solennium creatoris, si nō erāt nostræ? Auertens autem nos à fornicatione, manifestat carnis resurrectionem. Corpus, inquit, non fornicationi, sed domino, & dominus corpori, ut templum deo, & deus templo. Templum ergo dei peribit, & deus templo. Atquin uides quem dominus suscitauit. Et nos suscitauit, in corpore quoque suscitauit: quia corpus domino, & dominus corpori. Et bene quod aggerat. Nescitis corpora uestra membra esse Christi. Quid dicet hæreticus: Membra Christi non resurgent, quæ nostra iam non sunt. Empti enim sumus magno. Planè nullus in phāasma fuit CHRISTVS, nec habuit ullā substantiā corporis, quam pro nostris corporibus dependerit: ergo & CHRISTVS habuit quo nos redimeret: & si aliquo magno redemit hæc corpora, in quæ eadē mittenda fornicatio non erit ut in membra iam Christi, non nostra, utique si bi salua præstabit, quæ magno comparauit. Iam nunc quomodo honorabimus, quomodo tollemus deum in corpore perituro? Sequitur de nuptiis congregari, quās Marcion constantior Apostolo prohibet. Etenim Apostolus, & si bonum continentiae præfert, tamen coniugium & contrahi permittit, usui esse, & magis retineri quàm disiungi suadet. Planè Christus uetat diuortium, Moyses uero permittit. Marcion totum concubitus auferēs fidelibus (uiderint enim catechumeni eius) repudium ante nuptias iubens, cuius sententiam sequitur, Moyse an Christi? Atquin & Christus cū præcipit mulierē à uiro non discedere: aut si discesserit, manere innuptam: aut reconciliari uiro: & repudium permisit, quod non in totum prohibuit, & matrimonium confirmauit, quod primo uetuit disiungi: & si forte disiectum, uoluit reformari. Sed & continentiae quas ait causas? Quia tempus in collecto est, putaueram quia deus alius in Christo: & tamen quod est collectio temporis

For. **aduersus quē*For. **nullo si phā.*

For. *ne quis

temporis, ab eo erit & quod collectioni temporis cōgruit. Nemo alieno tēpori consulit. Pusillum deum affirmas tuum Marcion, quem in aliquo cōangustat tempus creatoris. Certe præscribens tantum in domino esse nubendum, *ne quid fidelis ethnicum matrimoniū contrahat: legem tuet creatoris allophylorum nuptias ubiq; prohibētis. Sed & si sunt qui dicunt dei, siue in cœlis, siue in terris, apparet quomodo dixerit, non quia si uere sint, sed quia sint qui dicantur quando non sint. De idolis enim cœpit de idolothytis disputaturus. Scimus quod idolum nihil sit. Creatorem autē & Marcion deum non negat: ergo non potest uideri Apostolus creatorem quoq; inter eos pōsuisse, qui dei dicantur, & tamē non sint, quādo & si fuissent, nobis tamē unus esset deus pater. Ex quo omnia nobis, nisi cuius omnia? Quæ nā ista? Habes in p̄teritis, omnia uestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas: siue mundus, siue uita, siue mors: siue præsentia, siue futura: adeo omniū deum creatorem facit: à quo & mundus, & uita, & mors, quæ alterius dei esse non possunt. Ab eo igitur inter omnia & CHRISTVS. Ex labore suo unumquēq; docens uiuere oportere: satis exempla præmiserat militum, pastorum, rusticorum, sed diuina illa autoritas de erat. Legem igitur opponit creatoris ingratis, quam destruebat: sui enim dei nullam talem habebat. Boui, inquit, terenti os non obligabis. & adiicit: Nunquid de bubus pertinet ad dominū, etiam de bubus propter homines benignum: propter nos enim scriptum est, inquit. Ergo & legem allegoricam secundū nos probauit, & de Euangelio uiuentibus patrocinantem, ac propter hoc nō alterius esse euangelizatores, quā cuius lex, quæ prospexit illis cū dicit: ppter nos enim scriptum est. Sed noluit uti legis potestate, quia maluit gratis laborare. Hoc ad gloriam suam retulit, quam negauit quenquam euacuaturum, non ad legis destructionem, qua alium probauit usurum. Ecce em̄ & in petram offendit cæcus Marcion, de qua bibebant in solitudine patres nostri. Si enim petra illa CHRISTVS fuit, utiq; creatoris, cuius & populus. Cui rei figuram extranei sacramenti interpretatur? An ut hoc ipsum doceret, figurata fuisse uetera in CHRISTVM ex illis recensendum? Nam & reliquum exitum populi decursurus præmittit. Hæc autem exēpla nobis sunt facta. Dic mihi, à creatore alterius quidem ignoti dei hominibus exempla sunt facta, an alius deus ab alio mutuatur exempla? Equidem æmulo de illo me terret sibi, à quo fidem meam transfert. Meliorem me illi aduersarius faciet. Iam si deliquero eadem quæ & populus, eadē ne passurus sum, an non? Atquin si non eadem, uane mihi timenda proponit, quæ nō sum passurus. Passurus autem à quo ero? Si à creatore, qualia infligere ipsius est: Et quale erit ut peccatorem æmuli sui puniat magis, quā cōtrario foueat deus zelotes. Si ab illo deo? Atquin punire nō nouit. Ita tota ista propositio Apostoli, nulla ratione consistit, si non ad disciplinam creatoris est. Deniq; & in clausula præfationi respondet. Hæc autem quemadmodum euenerūt illis

illis, scripta sunt ad nos cōmonendos, in quos fines auctorū decurrerūt. O creatorem & præcium iam & admonitorem alienorum Christianorū.

*Præter eos quando paria eorum quæ retractata sunt quædam, & breuiter expugno. Magnum argumētum dei alterius, permissio omniū obsoniorum, aduersus legem: quasi non & ipsi confiteamur legis onera dimissa: sed ab eo qui imposuit, qui nouationē repromisit: ita & cibos qui abstulit, reddidit, quod & à primordio præstitit. Cæterum si quis alius deus fuisset destructor dei nostri, nihil magis suos prohibuisset, quàm de copijs aduersarij uiuere. Caput uiri CHRISTVS est. Quis Christus, qui nō est uiri autor? Caput enim ad auctoritatem posuit: auctoritas autem nō alterius erit, quàm auctoris. Cuius deniq; uiri caput est? Certe de quo subiicit: Vir enim nō debet caput uelare, cum sit dei imago. Igitur si creatoris est imago, ille enim CHRISTVM sermonem suum intuens hominē futurū: Faciamus, inquit, hominē ad imaginē & similitudinem nostram, quomodo possum alterū habere caput, non eum cuius imago sum? Cum enim imago sim creatoris, nō est in me locus capitis alterius. Sed & quare mulier potestatem sup caput habere debet? Si quia ex uiro, & propter uirum facta est secundū institutionem creatoris, sic quoq; eius disciplinam Apostolus curauit, de cuius institutione causas disciplinæ interpretatur. Adijcit etiam propter angelos Quos: id est, cuius? Si creatoris, apostatas, merito ut illa facies quæ eos scandalizauit notā quandam referat de habitu humilitatis & obscuracione decoris. Si uero propter angelos dei alterius, quid ueretur si nec ipsi Marcionitæ scēminas appetunt. Sæpe iam ostendimus hæreses apud Apostolum inter mala ut malum poni, & eos probabiles intelligēdos, qui hæreseis ut malum fugiant. Proinde panis & calicis sacramentū iam in Euangelio probauimus, corporis & sanguinis dominici ueritatē aduersus phantasma Marcionis. Sed & omnem iudicij mentionem creatori competere ut deo iudici, toto penē opere tractatum est. Nunc de spiritalibus dico, hæc quoque in CHRISTVM à creatore promissa, sub illa proscriptione iustissima opinor, qua non alterius credenda sit exhibitio, quàm cuius probata fuerit reproductio. Pronunciauit Esaias: Prodebit uirga de radice Iesse, & flos de radice ascendet, de uirga, & requiescet super eum spiritus domini. Dehinc species eius enumerat. Spiritus sapientiæ & intelligentiæ, spiritus consilij & ualentia, & spiritus agnitionis, & religionis. Spiritus eum repleuit timoris dei. CHRISTVM enim in floris figura ostendit oriturum, & uirga profecta de radice Iesse, id est, uirgine generis Dauid filij Iesse, in quo CHRISTVS consistere habere tota substantia spiritus, non quasi postea obuētura illi, qui semper spiritus dei fuerit, ante carnem quoq; ne ex hoc argumenteris prophetiam ad eum CHRISTVM pertinere, qui ut homo tantum ex solo censu Dauid, postea cōsecutus sit dei sui spiritum. Sed quoniam exinde quo floruisse in carne sumpta ex stirpe Dauid, regescere in illo omnis haberet operatio

Fortē * præterea
mox expungo.

*Charismata,
id est, donati-
ua.*

*Fort. *merita
charismatum.*

*For. *Aplm.*

*For. *docēdi.*

operatio gratiæ spiritalis, & concessare & finem facere quātum ad Iudæos: sicut & res ipsa testatur, nihil exinde sperāte penes illos spiritu creatoris, ablatō à Iudæa sapiente & prudente architecto & consiliario & propheta, ut hæc sit lex & propheta usq; ad Iohannē. Accipe nunc quomodo & à Christo in cœlum recepto charismata obuentura pronunciarit. Ascendit in sublimitatem, id est, in cœlum, captiuam duxit captiuitatem, id est, mortem uel humanā seruitutem, dedit data filijs hominū, id est, donatiua quæ charismata dicimus. Eleganter filijs hominū ait, non passim hominibus, nos ostēdens filios hominū, id est, uere hominū Apostolorū. In Euangelio enim, inquit, ego uos genui. Et filij mei quos parturio rursus. Iam nunc ex illa promissio spiritus absolute facta per Iohannē: In nouissimis temporib⁹ effundam de meo spiritu, in omnem carnem & prophetabunt filij filiarūq; eorum. Et super seruos & ancillas meas de meo spiritu effundam. Et utique si in nouissimos dies gratiam spiritus creator repromisit, CHRISTVS autē spiritalium dispensator in nouissimis diebus apparuit, dicēte Apostolo: At ubi tempus expletum est misit deus filium suum. & rursus: Quia tēpus iam in collecto est, apparet & de temporum ultimorum prædicatione, hæc gratiam spiritus, ad CHRISTVM prædicatoris pertinere. Compara denique species Apostoli & Esaiæ: Alij, inquit, datur per spiritum sermo sapientiæ. Statim & Esaias spiritum sapientiæ posuit. Alij sermo scientiæ. Hic erit sermo intelligentiæ & consilij: alijs fides in eodem spiritu. Hic erit spiritus religionis & timoris dei. Alij donū curationū, alijs uirtutum. Hic erit ualentia spiritus. Alij prophetia, alijs distinctio spirituum, alijs genera linguarum, alijs interpretatio linguarum. Hic erit agnitionis spiritus. Vides Apostolū & in distributione facienda unius spiritus, & in specialitate interpretanda prophetæ conspirantem. Possum dicere ipsum qui corporis nostri permulta & diuersa membra unitate charismatum uariorum compagini adæquauit, eundē & corporis humani & spiritus sancti dominū ostendit, qui* meritum charismatū, noluerit esse in corpore spiritus, quæ nec in corpore humano collocauit, qui de dilectione quoq; omnibus charismatibus proponēda, Apostolorum instruxerit principali præcepto, quod probauit & Christus, Diliges dominū de totis præcordijs, & totis uiribus, & tota anima tua, & proximum tibi tanquā te. Quod & si in lege scriptum esset, cōmemorat in alijs linguis, & in alijs labijs locuturum creatorem. Cum hac cōmemoratiōe charisma linguarum confirmat, nec hic potest uideri alienum charisma creatoris prædicationes cōfirmasse: æque præscribens silētium mulieribus in ecclesia, ne quid discendi dūtaxat gloria loquantur. Cæterum prophetandi ius & illas habere iam ostendit, cum mulieri etiam prophetandi uelamē imponit. Ex lege accipit subiiciendæ fœminæ auctoritatem, quam ut semel dixerim nosse nō debuit nisi in destructionem. Sed ut iam à spiritalibus recedam⁹, res ipsæ probare debebunt, quis nostrum temere deo suo uindictæ, & à nostræ partis

stræ partis possit opponi. Hæc & si creator repromisit in suū CHRISTVM nondum reuelatum, ut Iudæis tantum destinatum, suas habitura in suo tēpore, in suo CHRISTO, & in suo populo operationes: exhibeat itaq; Marcion dei sui dona, aliquos prophetas, qui tamen non de humano sensu, sed de dei spiritu sint locuti, qui & futura pronunciarint & cordis occulta traduxerint. Aedat aliquem psalmū, aliquam uisionem, aliquam orationē, dumtaxat spiritalem, in extasi, id est amentia, si qua linguæ interpretatio accessit. Probet etiam mihi mulierem apud se prophetasse, ex illis suis sanctioribus sceminis, magnis. Dicam. Si hæc omnia facilius à me proferuntur, & utique conspirantia regulis & dispositionibus & disciplinis creatoris, sine dubio dei mei erit & CHRISTVS, & spiritus, & Apostolus. Habet professionem meā qui uoluerit eam exigere. Interim Marcionites nihil ex huiusmodi exhibebit, qui tum etiam pronunciare cuius magis CHRISTVS non dum sit reuelatus: sicut meus expectandus est, qui à primordio prædicatus est, illius idcirco non est, quia non à primordio sit. Melius nos credimus in CHRISTO futurum, quàm hæreticus in nullum. Mortuorum resurrectionem quomodo quidam tunc negarint prius despiciendum est. Vtiq; eodem modo quo & nunc. Si quidem semper resurrectio carnis negatur. Cæterum animam & sapientiū plures diuinam uindicantes saluā repromittunt, & uulgus ipsum ea præsumptione defunctos colit, qua animas eorū manere confidit. Cæterum corpora aut ignibus statim aut ferris, aut etiam diligentissime cōdita, temporibus tamen aboleri manifestum est. Si ergo carnis resurrectionem negātes, Apostolus retundit, utiq; aduersus illos tuetur, quod illi negabant, carnis scilicet resurrectionem. Habes compendio respōsum. Cætera iam ex abundanti. Nam & ipsum quod mortuorū resurrectio dicitur, exigit defendi proprietates uocabulorum mortuorum. Ita mortuū uocabulum non est nisi quod amisit animam, de cuius facultate uiuebat. Corpus est quod amittit animā, & amittēdo fit mortuū: ita mortui uocabulum corpori competit. Porro si resurrectio mortui est, mortuū autem non aliud est quàm corpus, corporis erit resurrectio. Sic & resurrectionis uocabulū, non aliam rem uindicat, quàm quæ cecidit. Surgere enim potest dici & quod omnino non cecidit, quod semper retro iacuit. Resurgere autem nō est nisi eius quod cecidit. Iterum enim resurgendo quia cecidit resurgere dicitur. Re enim syllaba iterationi semper adhibetur. Cadere ergo dicimus corpus in terrā per mortem, sicut & res ipsa testatur, Ex dei lege corpori enim dictum est, Terra es & in terrā ibis. Ita quod de terra est, ibit in terram. Hoc abit quod in terram ibit, hoc resurgit quod cadit. Quia per hominem mors, & per hominem resurrectio. Hic mihi & CHRISTI corpus ostenditur in nomine hominis, qui constat ex corpore, ut sæpe iā docuimus. Quod si sic in CHRISTO uiuificamur omnes sicut mortificamur in Adam, quādo in Adā corpore mortificemur, sic necesse est & in CHRISTI corpore uiuificemur. Cæterū similitudo nō cō-

D. stat

Fort. Qui timet lā.

Fort. ultorem.

stat, si non in eadē substantia mortificationis in Adam, uiuificatio cōcurrat in CHRISTO. Sed interposuit adhuc aliquid de CHRISTO, & ppter præsensem disceptionē nō omittēdū. Tāto magis enim probabitur carnis resurrectione, quāto CHRISTVM eius dei ostendero, apud quē creditur carnis resurrectione. Cū dicit, oportet enim regnare eū, donec ponā inimicos eius sub pedes eius. Iam quidē & ex hoc cultorē deū edicit, atq; exinde ipsum q hoc Christo repromiserit, sede ad dexterā meā donec ponā inimicos tuos scabel lū pedū tuorū, uirgā uirtutis tuæ emittet domin⁹ ex Sion, & dominabit in medio inimicorū tuorū, tecū. Sed necesse est ad meā sententiā pertinere. Defendā eas scripturas quas & Iudæi nobis auocare conātur. Dicūt deniq; hūc psalmum in Ezechia cecinisse, qui ait, Sedit ad dexterā templi & hostes eius auerterit deus & assumpserit, propterea igitur & cætera, ante luciferū ex utero generauit te in Ezechia cōuenire, & ante Ezechia natiuitatē. Nos ædimus Euangelia, de quorū fide aliquid utiq; iam in tāto opere istos confirmasse debemus, nocturna natiuitate declarantia dominū, ut hoc sit ante luciferū, & ex stella Magis intellecta, & ex testimonio angeli qui nocte pastoribus annunciauit natū esse cū maxime CHRISTVM: & ex loco partus: in diuersorium enim ad noctē cōuenitur. Fortasse an & mystice factum sit, ut nocte CHRISTVS nasceretur, lux ueritatis futurus ignorantia tenebris. Sed nec generauit te dixisset deus nisi filio puero. Nam & si de toto populo ait, filios generauit, sed nō adiecit ex utero. Cur autē adiecit ex utero, tam uane, quā si aliqui hominū ex utero natus dubitaretur, nisi quia curiosius uoluit intelligi in Christum, ex utero generauit te, id est ex solo utero sine uiri semine, carni deputans ex utero spiritus, quod & ipso hic accedit, Tu es sacerdos in æuum. Nec sacerdos autē Ezechias, nec in æuum, & si fuisset. Secundū ordinem, inquit, Melchisedec, quid Ezechias ad Melchisedec altissimi sacerdotē, & quidem nō circūcisum? Qui abraham circūcisum iam accepta decimarū oblatione benedixit? At in Christum conueniet ordo Melchisedec, quoniā quidem CHRISTVS proprius & legitimus dei antistes, præputiati sacerdotij pontifex, tum in nationibus constitutus, à quibus magis suscipi habebat: cogniturā se quādoq; circūcisionem, & Abraham gentē cū ultimo uenerit acceptatione & bene dignabitur. Est & alius psalmus ita incipiens, Deus iudicium tuū regi da, id est Christo regnāturo, & iustitiā tuā filio regis, id est populo Christi. Filij enim eius sunt qui in ipso renascuntur. Sed & hic psalmus Salomoni canere dicitur, quæ tamen soli competunt Christo, docere nō poterunt etiam cætera nō ad Salomonem, sed ad Christum pertinere? Descendit, inquit, tanquā imber super uellus, & uelut stillæ destillantes in terram: Placidum descensum eius & insensibilem describens de cælo in carnem. Salomon autem & si descendit alicunde, nō tamē sicut imber, quia nō de cælo. Sed simpliciora quæq; proponam: Dominabitur, inquit, à mari ad mare, & à flumine usq; ad terminos terræ. Hoc soli datum est Christo. Cæterum Salomon

Salomon uni & modicæ Iudææ imperauit. Adorabūt illum omnes reges, quē omnes nisi CHRISTVM? Et seruient ei omnes natiōes, cui omnes nisi Christo? Sit nomē eius in æuū. Cuius nomen æternū nisi Christi? Ante solem manebit nomen eius. Ante solē enim sermo dei, id est CHRISTVS. Et benedicetur in illo uniuersa gētes. In Salomone nulla natio benedicitur: in Christo uero omnis. Quid nunc si & deū eū iste psalmus demōstrat, & bea-
tum eū dicent. Quomodo benedictus dominus deus Israhēlis qui facit mi-
rabilia solus. Benedictū nomen gloriæ eius & replebitur uniuersa terra glo-
ria eius. Contra Salomonē audeo dicere, etiā quam habuit in deo gloriam
amisit per mulierē in idololatriā usq; pertractus. Itaq; cū in medio psalmo
illud quod positū sit, inimici eius puluerem lingunt, subiecti utiq; pedibus
ipsius, ad illud pertinebit, ppter quod hunc psalmū & intuli & ad meā fen-
tentia defendi, ut cōfirmauerim & regni gloriā, & inimicorū subiectionē, se-
cundum dispositionem creatoris, cōsecuturum, nō aliū credendū, quā cre-
atoris. Reuertamur nunc ad resurrectionē, cui & aliās quidem proprio uolu-
minae satisfecimus omnibus hæreticis resistentes, sed nec hic desumus ppter
eos qui illud opusculū ignorant. Quid, ait, facient qui pro mortuis baptizā-
tur, si mortui nō resurgunt? Viderit institutio iste Calendæ si forte Februa-
riæ respondebunt illi pro mortuis petere. Noli ergo Apostolū nouū statim
autorem aut cōfirmatorem eum denotare, ut tanto magis sisteret carnis re-
surrectionem, quāto illi qui uane pro mortuis baptizarētur, fide resurrectio-
nis hoc facerent. Habemus illū alicubi unius baptismi definitorem. Igitur &
pro mortuis tingi pro corporibus est tingi, mortuū enim corpus ostendi-
mus. Quid facient qui pro corporibus baptizātur, si corpora nō resurgunt?
atq; adeo recte hunc gradum figimus, ut & Apostolus secundā discrepatio-
nem æque de corpore induxerit. Sed dicent quidā: Quomodo mortui resur-
gent? Quo aut corpore uenient? Defensa etenim resurrectione quæ nega-
batur, cōsequēs erat de qualitate corporis retractare, quæ nō uidebat. Sed
de ista cum alijs cōgredi conuenit. Marcion enim in totū carnis resurrectio-
nem nō admittēs, & soli animæ salutē repromittēs, nō qualitatis, sed substā-
tiæ facit quæstionē. Porro & ex his manifestissime obducitur quæ Aposto-
lus ad qualitatem corporis tractat propter illos qui dicunt, Quomodo resur-
gent mortui? Quo aut corpore uenient? Iam enim prædicauit resurrecturū
esse corpus, id de corporis qualitate tractauit. Deniq; si proponit exempla
grani tritici, uel alicuius eiusmodi, quibus det corpus deus p ut uolet, si uni-
cuiq; seminum proprium ait esse corpus, ut aliam quidem carnem homi-
num, aliam uero pecudum & uolucrum, & corpora cœlestia atq; terrena &
aliam gloriā solis, & lunæ aliam, & stellarum aliā, non carnalem & corpora-
lem portendit resurrectionem, quam per carnalia & corporalia exempla cō-
mendat, nōne etiam ab eo deo eam spondet à quo sunt & exempla? Sic &
resurrectio inquit. Quomodo? Sicut & granū corpus seritur, corpus resur-

Fort. deum meum.

Fort. Contra, Salo-
mon (audeo dicere)

Liber de resurre-
ctione carnis.

Fort. ista.

git. Seminationem denique uocauit dissolutionem corporis in terrā, quia fertur in corruptela, in honestatem, in uirtutem, cuius ille ordo in dissolutione eius, & hic in resurrectione corporis scilicet sicut & granū. Caterū si auferas corpus resurrectioni quod dedisti dissolutioni, ubi consistet diuersitas exitus? Proinde & si feritur anima, resurgit spiritale. Et si habet aliquod proprium corpus anima uel spiritus, ut possit uideri corpus animale animam significare, & corpus spiritale spiritum, non ideo animā dicit in resurrectione spiritum futuram, sed corpus quod cum anima nascendo & per animam uiuendo, animale dici capit, futurum spiritale, dum per spiritum surgit in aeternitatem. Denique si non anima sed caro seminatur in corruptela dum dissoluitur in terra, iam non anima erit corpus animale, sed caro quæ fuit corpus animale. Siquidem de animali efficitur spiritale, sicut & infra dicit: Nō primum quod spiritale. Ad hoc enim & de ipso CHRISTO præstruit factus primus homo Adam, in animam uiuam, nouissimus Adam in spiritu uiuificantem, licet stultissimus hæreticus noluerit ita esse. Dominum enim posuit nouissimum, pro nouissimo Adam, ueritus scilicet nisi & dominum nouissimum haberet Adam, & eiusdem CHRISTVM defenderemus in Adam nouissimo cuius & primum. Sed falsum relucet. Cur enim primus Adam nisi quia & nouissimus Adam? Non habent ordinem inter se nisi paria quæque & eiusdem uel nominis uel substantiæ uel auctoris. Nam & si potest in diuersis quoque esse aliud primum aliud nouissimum, sed unius auctoris. Caterum si & auctor alius, & ipse quidē potest nouissimus dici. Quod tamen intulerit primum est, nouissimum autem si primo par sit. Par autem primo non est, quia non eiusdem auctoris est. Eodem modo & in nomine hominis reuincetur. Primus, inquit, homo de humo terrenus, secundus dominus de cælo. Quare secundus si non homo quod & primus? Aut nunquid & primus dominus, si & secundus? Sed sufficit, si in Euangelio filium hominis adhibet CHRISTVM & hominem, & in homine Adam eum negare non poterit. Sequētia quoque eum cōprimunt. Cum enim dicit Apostolus, qualis qui de terra, homo scilicet, tales & terreni homines utique. Ergo & qualis qui de cælo homo, tales & qui de cælo homines. Non enim poterat hominibus terrenis non homines cœlestes opposuisse, ut statū ac spem studiosius distingueret in appellationis societate. Statu enim ac spe dicit terrenos atque cœlestes homines, tamen ex pari, qui secundum exitum aut in Adam aut in CHRISTO deputantur. Et ideo iam ad exhortationem spei cœlestis, sicut portauimus, inquit, imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis, non ad substantiam ullam referens resurrectionis, sed ad præsentis temporis disciplinam. Portemus enim, inquit, non portabimus, præceptiue, non promissiue, uolens nos sicut ipse incessit ita incedere, & à terreni, id est ueteris hominis imagine abscedere, quæ est carnalis operatio. Denique quid subiungit: Hoc enim dico fratres, quia caro & sanguis regnum dei nō possidebunt.

debunt: Opera scilicet carnis & sanguinis. Quibus & ad Galatas scribēs, abstulit dei regnū, solitus & aliās substantiā pro operibus substantiæ ponere, ut cū dicit, eos qui in carne sunt deo placere non posse. Quando enim placere poterimus deo nisi dum in carne hac sumus? Aliud tēpus, operationis nullū opinor est. Sed si in carne quāquā cōstituti carnis opera fugiamus, tū nō erimus in carne, dū nō in substantiā carnis nō sumus, sed in culpa. Quod si in nomine carnis, opera non substantiā carnis iubemur exponere, operibus ergo carnis nō substantiā carnis in nomine denegatur dei regnū. Non enim id dānatur in quod male fit, sed id quod fit. Venenū dare scelus est, calix ta- *Fort. in quo male.* men in quo datur reus non est. Ita & corpus carnaliū operū uas est, anima est aut quæ in illo uenenū alicuius mali facti tēperat. Quale est aut, ut si anima auctrix operū carnis merebitur dei regnū, per expiationem eorū quæ in corpore admisit: corpus ministrū, solūmodo in dānatione permaneat. Beneficio absoluto calix erit puniendus. Et tamē nō utiq; carni defendimus dei regnū, sed resurrectionē substantiæ suæ, quasi ianuam regni per quam aditur. Cæterū aliud resurrectio, aliud regnum. Primo enim resurrectio, dehinc regnū. Resurgere itaq; dicimus carnem, sed mutatā consequi regnū. Resurgent enim mortui incorrupti, illi scilicet qui fuerāt corrupti dilapsis corporibus in interitum. Et nos mutabimur in atomo, in oculi momentaneo motu. Oportet enim corruptiū hoc, tenēs utiq; carnē suā dicebat Apostolus, induere incorruptelā, & mortale hoc immortalitatē, ut scilicet habilis substantia efficiatur regno dei. Erimus enim sicut angeli. Hæc erit demutatio carnis, sed resuscitata. Aut si nulla erit, quomodo induet incorruptelā, & immortalitatem? Aliud igitur facta per demutationē, tūc cōsequetur dei regnū, iam nō caro nec sanguis, sed quod illi corpus dei dederit. Et ideo recte Apostolus, *Fort. deus dederit.* Caro & sanguis regnum dei non consequetur, demutationi illud adscribēs quæ accedit resurrectioni. Si autem tunc fiet uerbū, quod scriptum est apud creatorem, Vbi est mors uictoria uel contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Verbum autem hoc creatoris est, per Prophetam, eius erit & res, id est regnum, cuius & uerbum fiet in regno: nec aliq; deo gratias dicit quod nobis uictoriam utiq; de morte referre præstiterit, quā illi à quo uerbū insultatorium de morte & triumphatorium accepit.

DE EPISTOLA SECUNDA AD CORINTHIOS.

SI deus cōmune uocabulum factū est uitio erroris humani, quatinus plures dei dicūtur atq; credūtur in seculo, benedictus tamen deus domini mei IESV CHRISTI nō alius quā creator intellegitur qui & uniuersa benedixit: habes Genesim: Et ab uniuersis benedictus: habes Danielē: proinde si pater potest dñi sterilis dei nullius magis nomie quā creatoris, misericordiarū tamen pater idem erit qui misericors & miserator & misericordiæ plurimus est dictus. Habes apud Ionam cū ipso misericordiæ exemplo, quā Niniuitis exorantibus præstitit facilius, & Ezechiae

D 3 fletibus

fletibus flecti, & Achab marito Iezabel deprecanti sanguinē ignoscere Nabutha, & Dauid agnoscēti delictū statim indulgere, malens scilicet poenitentiam peccatoris quam mortem, utiq; & misericordiae affectum. Si quid tale Martionis deus ædedit uel edixit, agnoscam patrem misericordiarū. Si uero ex eo tempore hunc titulum ei ascribit, quo reuelatus quasi exinde sit pater misericordiarū, quo liberare instituit genus humanū: Atquin & nos ex eo tempore negamus illū, ex quo dicitur reuelatus. nō potest igitur aliquid ei ascribere, quem tūc ostēdit cū aliquid ei ascribit. Si enim prius cōstaret eum esse, tunc & ascribi ei potest. Accidens enim est quod ascribitur: accidētia autē antecedit ipsius rei ostensio cui accidūt, maxime cum iam alterius est quod ascribitur ei qui prius nō sit ostensus. Tāto magis negabitur esse quāto per quod affirmatur esse, eius est quod iam ostensus est. Sic & testamentū nouū non alterius erit, quā qui illud repromisit: & si nō litera, & eius spiritus hoc erit nouitas. Deniq; qui literā tabulis lapideis inciderat, idē & de spiritu edixerat, Effundā de meo spiritu in omnē carnem. Et si litera occidit, spiritus uero uiuificat, eius utrunq; est qui ait, Ego occidam & ego uiuificabo, percutiā & sanabo. Olim duplicem uim creatoris uindicamus & iudicis & boni, litera occidentis per legem, & spiritu uiuificātis per Euāgeliū. Nō possunt duos deos facere, qui & si diuersa, apud unū recenseri prauenerūt. Cōmemorat & de uelamine Moyſi quo faciem tegebat in contemptibilem filijs Israhēl. Si ideo ut claritatē maiore defenderet noui testamenti, quod manet in gloria, *Fort. quam ueteris.* quod ueteris quod euacuari habebat, hoc & mea cōuenit fidei proponenti Euāgeliū legi. & uide ne magis mea. Illic enim erit superponi quid ubi fuerit & illud cui superponitur. At cum dicit sed obtusi sunt sensus mūdi non utiq; creatoris, sed populi qui in mūdo est. De Israhēl enim dicit, ad hodie num usq; uelamen, id ipsum in corde eorū figuratū ostendit fuisse uelamen faciei in Moyſe uelaminis cordis in populo, quia nec nūc apud illos perspicitur Moyſes corde, sicut ne facie tūc. Quid est ergo adhuc uelatū in Moyſe quod pertineat ad Paulū? Si CHRISTVS creatoris à Moyſe prædicatus *Fort. iam opertus.* nondū uenit, quomodo iam optatus & uelata adhuc denotantur corda Iudaeorū, nōdū exhibitis prædicationibus Moyſi, id est de CHRISTO in quo eū intelligere deberent? Quid & Apōstolū CHRISTI alterius, si dei sui sacramenta Iudæi nō intelligebāt, nisi quia uelamen cordis illorū ad cecitatē qua nō perspexerāt CHRISTVM Moyſi pertinebat? Deniq; quid sequitur? Cū uero cōuerterit ad deū auferetur uelamē: hoc Iudæo pprie dicit ad quē & est uelamē Moyſi, qui cū trāsierit in fidē CHRISTI, intelligit Moyſen de CHRISTO prædicasse. Caterū quomodo auferetur uelamentū creatoris in Christo dei alterius, cuius sacramēta uelasse nō potuit creator? ignoti uidelicet ignota dicit. Ergo nos iam aperta facie utiq; cordis quod uelatum est in Iudæis, cōtemplātes CHRISTVM, eadē imagine trāsfigurari à gloria, quā scilicet & Moyſes trāsfigurabatur à gloria domini in gloriā: ita corporalem Moyſi

Moyſi illuminationē de cōgreſſu domini, & corporale uelamē de infirmitate populi proponens, & ſpiritale reuelationē & ſpiritualem charitatē in Chriſto ſuperducēs, tāquā à domino, inquit, ſpirituū, totū ordinem Moyſi, figuram ignorati apud Iudæos, agniti uero apud nos Chriſti fuiſſe teſtatur. Sci- mus quosdā ſenſus ambiguitatē pati poſſe, de ſono pronūciationis, aut de modo diſtinctionis, cū dupliciter earū intercedit. Hāc Marcion captauit ſic legēdo, in qbus deus aui hui⁹: ut creatorē oſtēdēs deū huius aui, aliū ſuggerat deū alterius aui. Nos cōtra ſic diſtinguēdū dicim⁹. In qbus deus. De hīc aui hui⁹ excēcauit mētes infidelīū: in qbus, Iudæis infidelib⁹ in qbus optū eſt aliquibus Euāgeliū adhuc ſub uelamine Moyſi. Illis em̄ deus labijs diligētibus, eū, corde autē lōge abſiſtētibus ab eo, minatus fuerat, Aure audietis & nō audietis. Oculis uidebitis & nō uidebitis, Et niſi credideritis, nec intellegitis, Et auferā ſapiētīā ſapiētīū, & prudētīā prudentīū irritā faciā. Hæc autē nō utiq; de Euāgelio dei ignoti abſcōdendo minabatur. Ita & ſi huius aui deus, ſed infidelīū huius aui excēcat cor, quod Chriſtū ei⁹ nō ultro recognouerint, de ſcripturis intelligēdū. Et poſitū in ambiguitate diſtinctionis haecenus tractaſſe ne aduerſario pdeſſet cōtētus uictoriæ, nē ultro poſſum & in totū cōtentionē hāc præteriſſe. ſimpliciori reſpōſo præ manu erit, eſſe huius aui dominū, diabolū interpretari, q dixerit Propheta referēte, Ero ſimilis altiffimi, ponā in nubibus thronū meū: ſicut & tota huius aui ſupſtitio illi mācipata eſt, q excēcet infidelīū corda, & in primis apoſtata Marcionis. Deniq; non uidit occurrētē ſibi clauſulā ſenſus, quoniā deus q dixit ex tenebris lucē luceſcere, relaxat in cordibus noſtris ad illuminationē agnitiōis ſuæ. In perſona Chriſti q dixit fiat lux: Et in illuminatione mūdi quis Chriſto ait: Poſui te in lumē nationū ſedentiū ſcilicet in tenebris, & in umbra mortis. Cui reſpondet ſpiritus in pſalmo ex puidētia futuri, Significatū eſt, inq; ſup nos lumē pſonæ tuæ domine. Perſona autē dei CHRISTVS dominus. Vnde & Apoſtolus ſupra, Qui eſt imago, inq; dei. Igitur ſi Chriſtus pſona creatoris dicētis, fiat lux, & Chriſtus & Apoſtoli, & Euāgeliū, & uelamē & Moyſes, & tota ſeries ſecūdū testimoniū clauſulæ creatoris eſt, dei huius aui certe nō eius qui nūq; dixit, fiat lux. Præterea hic & de alia epiſtola quā nos ad Ephēſios Fort. Præterea. pſcriptā habem⁹, hæretice uero ad Laodiceſeos. Ait em̄ meminiffe nationes quod illo in tēpore cū eſſent ſine Chriſto, alieni ab Iſrahēle ſine cōuerſatione & teſtamētis, & ſpe pmiſſiōis, etiā ſine domino eſſent, in mūdo utiq; & ſi de creatore. Ergo ſi nationes ſine deo dixit eſſe, deus autē illis diabolus eſt non creator, apparet dominū aui huius eum intellegendum quem nationes pro deo receperūt, nō creatorem quē ignorāt. Quale eſt autē ut nō ei⁹dē habeatur theſaurus in fictilib⁹ uaſis noſtris, cuius & uafa ſunt. Nā ſi gloria dei eſt in fictilib⁹ uaſis tantum theſauri haberi, uafa autem fictilia creatoris ſunt, ergo & gloria creatoris eſt, cuius uafa eminentiam uirtutis dei ſapiunt, & uirtus ipſa. Quia propterea in uafa fictilia commiſſa ſunt, ut eminentia

D 4 eius

eius probaretur. Cæterum iam nō erit alterius dei gloria, ideoq; nec uirtus, sed magis dedecus & infirmitas cuius eminentiam fictilia & quidem aliena ceperunt. Quod si hæc sunt fictilia uasa in quibus tanta nos pati dicit, in quibus etiam mortificationem circūferimus dei, satis ingratus deus & iniustus, si non & hanc substantiam resuscitaturus, in qua pro fide eius tantum lerantur, in qua & mors CHRISTI circumfertur, in qua & eminentia uirtutis consecratur. Sed enim proponit ut & uita CHRISTI manifestetur in corpore nostro, scilicet sicut & mors eius circumfertur in corpore. De qua ergo CHRISTI uita dicit? Qua nunc uiuimus in illo? Et quomodo in sequentibus nō ad uisibilia nec ad tēporalia, sed ad inuisibilia & ad æterna, id est nō præsētia sed ad futura exhortat? Quod si de futura uita dicit CHRISTI, in corpore eā dicens appariturā, manifeste carnis resurrectionē prædicauit, exteriorē quidem hominem nostrū corrūpi dicens, & nō quasi æterno interitu post mortē: uerū laboribus & incōmodis de quibus præmisit adiiciens, & nō deficiemus. Nā & interiorē hominem nostrū renouari de die in diem dicens, hic utrūq; demonstrat: & corporis corruptionē ex uexatione tentationum, & animi renouationē ex cōtemplatione promissionū. Terreni domicilij nostri. nō sic ait habere nos domū æternā, nō manu factā, in cœlo, quia quæ manu facta sit creatoris intereat, in totū dissoluta post mortē. Hæc enī ad mortis metū & ad ipsius dissolutionis cōtristationē cōsolandā, retractās etiā per sequentia manifestius, cū subiicit, ingemere nos de isto tabernaculo corporis terreni, quod de cœlo est superinduere cupientes. Siquidem & despoliati nō inueniemur nudi, id est recipiemus quod despoliati sūmus, id est corpus. Et rursus. Etenim q̄ sumus in isto tabernaculo corporis ingemimus quod grauemur, nolentes exui, sed superindui. Hic enim expressit, quod in prima epistola strinxit, Ex mortui resurgent incorrupti, qui iam obierunt: & nos mutabimur, qui in carne fuerimus reprehēsi à deo. Hī & illi enim resurgent incorrupti, recepto scilicet corpore: & qui de integro ut ex hoc sint incorrupti, & hi propter temporis ultimum iam momentum, & propter merita uexationū antichristi, compendium mortis: & mutati consequentur superindui magis quod de cœlo est, quàm exui corpus. Ita si hī super corpus induent cœleste illud, utiq; & mortui recipient corpus super quod & ipsi induant incorruptelam de cœlo: quia & de illis ait, necesse est corruptum istud induere incorruptelam, & mortale istud immortalitatem. Illi induunt cum receperint corpus, isti superinduunt quā non amiserint corpus: & ideo

Mort. non temere. temere dixit, nolentes exui corpore, sed superindui, id est nolentes mortē experiri sed uita præueniri: uti deuoretur mortale hoc à uita, dū eripitur morti per superindumētū demutatiōis. Ideo q̄ ostendit hoc melius esse ne cōtristemur mortis si forte præuentu, & arrabonē nos spiritus dicit à deo habere, quasi pignoratos in eādē sp̄e superindumenti: & abesse à domino quā diu in carne sumus, ac p̄pterea debere boni ducere abesse potius à corpore & esse

cum

cū domino, ut & mortē excipiamus: atq; adeo omnes ait nos oportere manifestari ante tribunal CHRISTI, ut recipiat unusquisq; quæ per corpus admisit siue bonū siue malū. Si enim tūc retributio meritorū quomodo iā aliqui cū deo poterunt deputari? Et tribunal autē nominando, & dispunctionē boni ac mali operis, utriusq; sententiæ iudicem ostēdit, & temporalium omnium repræsentationē cōfirmavit. Nō enim poterit quod corpore admissum est, non corpore iudicari. Iniquus enim deus, si nō per id punitur quis aut iuuatur, per quod operatus est. Si qua ergo conditio noua in CHRISTO, uetera transierunt, ecce noua facta sunt omnia, impleta est Esaia: prophetia. Si etiā iubet ut mundemus nos ab inquinamento, carnis & sanguinis, nō substantiā capere regnū dei, si & uirginem sanctā destinat, ecclesiam assignare CHRISTO utiq; ut spōsam sponso: nō potest imago cōiungi inimico ueritatis rei ipsius. Si & pseudapostolos dicit operarios dolosos trāffiguratos sui per hypocrisin scilicet, cōuersationis non prædicationis adulteratæ reos taxat: adeo de disciplina nō de diuinitate dissidebatur. Si trāffiguratur satanas in angelū lucis, nō potest hoc dirigi in creatorē. Deus enim nō angelus creator, in deū lucis nō in āgelū trāffigurare se dictus esset, si nō eū Satanam significaret, quē & nos & Marcion angelū nouim⁹ de paradiso. Suus stilius est ad omnē quā patitur quæstionē. Flic illud forte mirabor si propriū potuit habere paradisum deus, nullius terrenæ dispositiōis, nisi si etiā paradiso creatoris precario usus est sicut & mūdo. Et tamē hominē tollere ad cœlū creatoris exemplū est in Helia. Magis uero mirabor dominū optimū percutiendi & sœdiendi alienū, nec propriū saltē sed creatoris angelū Satanæ colaphizando Apostolo suo applicuisse, & ter ab eo obsecratū non cōcessisse. Emendat igitur & deus Marcionis secundū creatorem elatos æmulatē ut deponentem scilicet de solio dynastas. Aut nūquid ipse est qui & in corpus Iob dedit Satanæ potestatem, ut uirtus in infirmitate cōprobaretur? Quid & formā legis adhuc tenet Galatarū castigator, in tribus testibus præfines staturum omnē uerbum? Quid & nō parlurum se peccatoribus comminatur, lenissimi dei prædicator? Imò & ipsam durius agendi in præsentia potestatem à domino datam sibi affirmat. Nega nūc hæretice timeri deū tuum cuius Apostolus timebatur.

DE EPISTOLA AD ROMANOS.

Vanto opusculum profligatur breuiter, iam retractanda sunt quæ rursus occurrunt, quædam uero extra mittenda quæ sæpius occurrerunt. Piget de lege adhuc congregi, quoties probat uera concessionem eius, nullum argumentum præstare diuerſi dei in CHRISTO prædicatam scilicet, & repromissam in CHRISTVM apud creatorem, quatinus & ipsa epistola legem plurimū uidetur excludere. Sed & iudicē deū ab Apostolo circūferri sæpe iam ostēdimus, & in iudice ultorem, & creatorem in ultore. Itaq; & hic cum dicit non enim me pudet Euangelij

Fort. Quando, nisi sit quāto pro inquātum.

Fort. quoties probatur con-

Euāgelij. Virtus enim dei est in salutē omni credenti Iudæo & Græco, quia iustitia dei in eo reuelatur, ex fide in fidem: sine dubio & Euāgelij & salutē iusto deo deputat, nō bono, ut ita dixerim secundū hæretici distinctionem, trāfferenti, ex fide legis in fidē Euāgelij, suæ utiq; legis, & sui Euāgelij. Quoniam & irā dicit reuelari de cœlo super impietatem loci, in iustitiā hominum qui ueritatem in iustitia detineant. Cuius dei irā: utiq; creatoris. Ergo & ueritas eius erit, cuius & ira quæ reuelari habet in ultionem ueritatis. Etā adijciens, scimus autem iudicium dei secundum ueritatem esse, & iram ipsa probauit, ex qua uenit iudicium pro ueritate, & ueritatem rursus eiusdem dei confirmauit, cuius iram probauit probādo iudicium: Aliud est si ueritatem dei alterius in iniustitia detentam creator iratus ulciscitur. Quantas autem foueas in ista uel maxime epistola Marcion fecerit, aut referendo quæ uoluit, de nostri instrumenti integritate parebit. Mihi sufficit quæ proinde eradenda non uidit, quasi negligentias & cæcitates eius accipere. Si enim iudicauit deus occulta hominum, tam eorum qui in lege deliquerunt, quā eorum qui sine lege, quia & hi legem ignorāt, & natura faciunt quæ sunt legis: utiq; is deus iudicabit cuius sunt & lex, & ipsa natura, quæ legis est instar, ignorantibus legem: iudicabit autem. Quomodo? Secundū Euāgelij, inquit, per CHRISTVM. Ergo & Euāgelium & CHRISTVS illius sunt, cuius & lex & natura, quæ per Euāgelij & CHRISTVM uindicantur, adeo illo iudicio dei quod & supra secundū ueritatem. Ergo qua defendenda reueletur de cœlo ira, nō nisi à deo iræ: ita & hic sensus pristino coherēs, i quo iudiciū creatoris edicitur, nō potest in aliū deum referri, qui nec iudicat nec irascitur, sed in illū cuius dum hæc sunt, iudiciū dico & ira, etiā illa ipsius sint necesse est, per quē hæc habent transigi euāgelium & CHRISTVS. Et ideo uehitur in trāsgressores legis, docentes non furari & furātes, ut homo dei legis, nō ut creatorē ipsum his modis tangens, qui & furari uetans fraudē mādauerit in Aegyptios auri & argenti, quēadmodum & cætera in illū retorquent. Scilicet Apostolus uerebatur cōuitiū deo palām facere, à quo nō uerebatur diuertisse. Adeo autem Iudæos ingesserat, ut ingesserit prophetiā increpationē, Propter uos nomen dei blasphematur. Quā ergo puersum, ut ipse blasphemaret eū, cuius blasphemādi causa malosexprobrat. Præfert & circūcisionem cordis præputiationi: apud deū legis, est facta circumcisio cordis non carnis, spiritu non litera. Quod si hæc est circumcisio Hieremja, & circumcidemini præputia cordis: sicut & Moyses circumcidemini duriciā uestram, eius erit spiritus circumcidens cor, cuius & litera metens carnem eius: & Iudæus qui in occulto, cuius & Iudæus in aperto: quia nec Iudæum nominare uellet Apostolus non Iudæorum dei seruū. Tunc lex, nūc iustitia dei per fidē CHRISTI. Quæ est ista distinctio? Seruiuit deus dispositioni creatoris, dans ei tempus & legi eius: An eius tunc cuius & nunc: eius lex, cuius & fides. CHRISTI distinctio dispositio nunc est, nō deorum

monet

monet iustificatos ex fide Christi, nō ex lege pacē ad deū habere. Ad quē? cuius nusquā fuimus hostes, an cuius legi & naturæ rebellauimus? Nā si in eū cōpetit pax, cū quo fuit bellū, ei & iustificabimur, & ei⁹ erit CHRISTVS, ex cuius fide iustificabimur, ad cuius pacē cōpetit redigi, hostes eius aliquando. Lex autē, inquit, subintroiuit, ut abundaret delictū. Quare? ut superabundaret, inquit, gratia. Cuius dei gratia, si nō cuius & lex? nisi si creator ideo intercalauit, ut negociū procuraret gratiæ dei alterius & quidem æmuli, ne dixerim ignoti, ut quēadmodum apud ipsum regnauerat peccatum in mortem, Ita & gratia regnaret in iustitia, in uitā per IESVM CHRISTVM aduersariū ipsius. Propter hoc omnia cōduferat lex creatoris sub delictum, & totum mundū deduxerat in reatum, & omne os obstruxerat ne qui gloriretur per illam: ut gratia seruaretur in gloriam CHRISTI non creatoris, sed Marcionis. Possum & hic de substantia Christi præstruere, ex prospectu quæstionis subsequatur. Mortuos enim nos, inquit, legi. Ergo corpus Christi & potest corpus cōtendi, non statim caro. Sed & quæcūq; substantia sit, cū eius nominat corpus quē subijcit, ex mortuis resurrexisse, nō potest aliud corpus intelligi quā carnīs, in quā lex mortis est dicta. Ecce autē & testimonium perhibet legi, & causā delicti eam excusat. Quid ergo dicemus? Quia lex peccatū? Absit. Erubescere Marcion. Absit abominari. postulo criminationem legis. Sed ego delictū nō scio nisi per legē. O summū ex hoc præconiū legis, per quam licuit delictū latere. Non ergo lex seduxit, sed peccatum per præcepti occasionē. Quid deo imputas legis, quod legi eius Apostolus imputare nō audet? Atquin & accumulatur lex sancta, & præceptū eius iustū & bonū. Si taliter ueneratur legē creatoris, quomodo ipsum destruat nescio. Quis discernit duos deos iustū aliū, bonū aliū, cū is utrūq; debeat credi, cuius præceptū & bonū & iustū est. Si autē & spiritale cōfirmat legē, utiq; & prophetica, utiq; & figurata. Debeo enim & hinc cōstituere CHRISTVM in lege figurate prædicatū, quo nec à Iudæis omnibus potuerit agnosci. Hunc si pater misit in similitudinē carnīs peccati, nō ideo phāstasma dicetur caro quæ in illo uidebat. Peccatū em̄ carnī supra ascripsit, & illā fecit legē peccati habitantē in mēbris suis, & aduersantē legi sensus: ob hoc igitur missum filiū in similitudinē carnīs peccati, ut peccati carnē simili substantia redimeret, id est carnī, quæ peccatrici carnī similis esset, cū peccatrix ipsa non esset. Nā & hæc erit dei uirtus in substantia pari perficere salutē. Non enim magnū, si spiritus dei carnem remediaret, sed si caro consimilis peccatrici, dū caro est, sed non peccati. Ita similitudo ad titulum peccati pertinebit, non ad substantiæ mendatum. Nam nec addidisset, peccati, si substantiæ similitudinē uellet intelligi, ut negaret ueritatem. Tantū enim carnīs posuisset, nō & peccati. Cum uero tunc sic struxit carnīs peccati, & substantiā cōfirmauit, id est carnē, & similitudinē ad uitū substantiæ retulit, id est ad peccatū. Puta nūc similitudinē substantiæ dictā, nō ideo negabit substantiæ ueritas. Cur ergo similis uera? Quia uera

uera quidem sed non ex semine de statu simili, sed uera de censu, non uero
 dissimilis. Ceterum similitudo in contrariis nulla est. Spiritus non diceretur car-
 nis similitudo, quia nec caro similitudinem spiritus caperet. Sed phantasma di-
 ceretur, si id quod non erat uidebatur. Similitudo autem dicitur, cum est quod ui-
 detur. Est enim, dum alterius par est. Phantasma autem quia hoc tantum est, non
 est similitudo. Et hic autem est. Ipse edisserens, quomodo nolit esse nos in carne,
 cum simus in carne, ut scilicet non simus ex operibus carnis, ostendit hac ratione
 scripsisse, caro & sanguis regnum dei consequi non possunt, non substantiam dantes,
 sed opera eius, quae possunt non admitti a nobis in carne adhuc positae: non ad
 reatum substantiae, sed ad conuersationis pertinebunt. Item si corpus quidem
 mortuum propter delictum, adeo non animae & corporis mors est, spiritus autem
 uita propter iustitiam, cui mors obuenit propter delictum, id est corpori. Non
 enim alicui restituitur, nisi qui illud amisit, & ita erit resurrectio mortuorum,
 dum est corporum. Nam subiungit, Qui suscitauit CHRISTVM a mortuis
 uiuificauit & mortalia corpora uestra, Adeo & carnis resurrectionem confir-
 mauit, absque qua nec corpus aliud dici capit, nec mortale aliud intellegi, &
 CHRISTI substantiam corporalem probauit. Siquidem proinde uiuifica-
 buntur & mortalia corpora nostra, quemadmodum & ille resuscitatus est, non
 aliis proinde, nisi quia in corpore. Saluo & hic amplissimum abruptum inter-
 cisae scripturae, sed apprehendo testimonium perhibentem Apostolum Israeli quod
 zelum dei habeat, sui utique, non tamen per scientiam. Deum enim, inquit, ignorantes,
 & suam iustitiam sistere querentes, non subiecerunt se iustitiae dei. Finis
 etenim legis Christus in iustitia omni credenti. Hic erit, argumentatio hae-
 tici, quasi deum superiorem ignorauerint Iudaei, qui aduersus eum iustitiam
 suam, id est legis suae constituerint, non recipientes Christum finem legis. Cur er-
 go zelo eorum erga deum proprium testimonium perhibet, si non & inscitiam erga eum
 deum eis exprobrat: quod zelo quidem dei agerentur, sed non per scientiam.
 ignorantes scilicet eum dum dispositiones eius in Christo ignorant consumationem
 legi statuturo atque ita suam iustitiam tuentur aduersus illum. Atque adeo ipse cre-
 ator & ignorantia erga se eorum contestatur, Israel me non agnouit & populus
 me non intellexit. Et quod iustitiam suam magis sisteret, docetes doctrinas prae-
 cepta hominum, necnon & congregati essent aduersus dominum & aduersus Chri-
 stum ipsius, ex inscitia scilicet. Nihil igitur potest in alium deum exponi quod com-
 petit in creatorem, quia & aliis immerito Apostolus Iudaeos de ignorantia
 suggillasset, erga deum ignotum. Quid enim deliquerat, si iustitiam dei sui
 aduersus eum sistebant, quem ignorabant. Atquin exclamat, O profun-
 dum diuitiarum & sapientiae dei, & inuestigabiles uiae eius. Vnde ira eru-
 ptio: ex recordatione scilicet scripturarum quas retro reuoluerat ex contem-
 platione sacramentorum quae supra disseruerat in fidem CHRISTI, ex le-
 ge uenientem. Haec si Marcion de industria erasit, quid Apostolus eius ex-
 clamat, nullas intuens diuitias dei tam pauperis & egeni, quam qui nihil
 condidit

condidit, nihil prædicaui, nihil deniq; habuit, ut q in aliena descēdit. Sed enim & Apostolus, & diuitiæ creatoris olim absconditæ, nunc reſerata. Sic enim repromiserat: Et dabo illis thesauros occultos, inuisibiles aperiam eis. Inde ergo exclamatum est: O profundum diuitiarum & sapientiæ dei, cuius iam thesauri patebant. Id Eſaiæ, & sequētia de eiusedē prophetæ instrumento. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius fuit: quis porrexit ei, & retribuetur illi: Qui tanta de scripturis ademisti, quid ista seruasti, quasi nō & hæc creatoris. Planè noui dei præcepta, uideamus. Odio, inquit, habentes malum, & bono adhærentes. Aliud est enim apud creatorem: Auferte malum de uobis, & declina à malo & fac bonum. Amore fraternitatis inuicem affectuosi: nō enim idipsum est, Diliges proximū tanq; te. Spe gaudentes utiq; dei. Bonum est enim sperare in domino, quā sperare in magistratus. Pressuram sustinentes: Exaudiet enim te dominus in die pressuræ. Habes psalmū: Benedicite, & nolite maledicere. Quis hoc docebit, quā qui omnia benedictionibus cōdidit. Nō altum sapiētes, sed humilibus assentantes, ne sitis apud uos sapientes. Væ enim audiunt p Eſaiā: Malum p malo nemini retribuieritis. Et malitiæ fratris tui ne memineritis. Nec uosmetipsos ulciscetes: Mihi enim uindictam & ego uindicabo, dicit dominus. Pacem cum hominibus habetote: ergo & legalis talio nō retributionem iniuriæ, sed inceptionem metu retributionis comprimebat. Merito itaq; totam creatoris disciplinam principali præcepto eius cōclufit: Diliges proximū tanq; te. Hoc legis supplementū, si ex ipsa lege est: quis sit deus legis, iam ignoro. Metuo ne deus Marcionis. Si uero Euangelium Christi hoc præcepto adimpletur, Christi autem non est creatoris, quo iam contendimus: Dixerit CHRISTVS, aut non ego ueni legem dissoluere, sed implere. Frustra de ista sententia neganda Pontus laborauit, si Euangelium legē non adimpleuit. Ecce lex Euangelium adimpleuit. Bene autē quod & in clausula, tribunal Christi comminatur, utiq; iudicis & ultoris, utiq; creatoris, illum certe constituens promerendū quē intentat timendū, etiā si aliū p̄dicaret.

Talio legalis

Ponticus

DE EPISTOLA AD THESSALONICENSES PRIMA.

B Reuioribus quoq; epistolis non pigebit intendere. Est sapor & in paucis. Occiderāt Iudæi prophetas suos. Possum dicere, Quid ad Apostolum dei alterius & quidem optimi, qui nec suorū delicta damnare dicatur: quiq; & ipse prophetas eosdē destruendo quodāmodo pimat. Quid mali admisit apud illum Iſrahel, si occidit, quos & ille reprobauit: si prior ininimicam in eos sententiā statuit: deliquit autē apud deum ipsorum. Is & p̄bauit iniquitatem ad quam p̄tinet læsus. Certe qui uis alius quā aduersari⁹ læsisset: nec onerasset illos, imputando etiā domini necem, qui & dominum interfecerunt dicēdo, & p̄phetas suos: licet suos adiectio sit hæretici. Quid enim tam acerbū, si alterius dei prædicatōrē CHRISTVM interemerūt, qui sui dei prophetas cōtrucidauerunt. Status autē exaggerationis, quod & do

E minimum

minū & famulos eius peremissent. Deniq; si alterius dei CHRISTVM, aliter prophetas peremerunt: æquauit impietates, non exaggerauit. Aequanda aut non fuit, ergo exaggerari non potuit, nisi in eundem dominū commissa, ex utroq; titulo: ergo eius dominus deus CHRISTVS & propheta. Quam autem sanctitatē nostram, uoluntatē dei dicat, ex contrarijs quæ prohibet, agnosceres. Abstinere enim, inquit, à stupro, nō à matrimonio. Scire unumquēq; suū uas in honore tractare. Quomodo? dum non in libidine qua gentes. Libido aut nec apud gentes matrimonio ascribitur, sed extraordinarijs, & nō naturalibus & portētiosis. Luxuria est turpitudini quoq; & immundiciæ non contraria: quæ non matrimoniū excludat, sed libidinē: quæ uas nostrum in honore matrimoniū tractet. Hunc autē locum salua alterius, id est, plenioris sanctitatis prælatione, tractauerim: continentia & uirginitatem nuptijs anteponens, sed non prohibitis: destructores em̄ dei nuptiarum, non sectatores castitatis retundo. Ait eos qui remaneant in aduentu Christi, cum eis qui mortui in Christo primi resurgēt, quod in nubibus auferentur in aëre obuiam domino. Agnosco his iam tunc prospectis mirari substantias coelestes ipsam Hierusalē quæ sursum est: & per Esaiā pronunciare, qui nam huc uelut nubes uolant, tanq; columbæ cū pullis ad me. Hūc ascēsum si Christus nobis præparauit, ille erit Christus de quo Osee, qui ascensum suū ædificat in coelos, utiq; sibi & suis. Exinde à quo sperabo nunc nisi à quo hæc audiui? Quem spiritū prohibet extinguī, & quas prophetias uetat nihil haberi: utiq; non creatoris spiritū, nec creatoris prophetias secundū Marcionē. Quæ enim destruit, ipse iam extinxit, & nihil fecit, nec potest prohibere quæ nihil fecit. Ergo incumbit Marcioni exhibere hodie apud ecclesiam suam exinde spiritum dei sui, quod non sit extinguendus, & prophetias quæ non sint nihil habendæ. Et si exhibuit quod putat, sciat nos quodcūq; illud ad formā spiritualis & propheticæ gratiæ atq; uirtutis prouoluturos, ut & futura prænuntiet, & occulta cordis reuelet, & sacramenta edisserat. Cū nihil tale protulerit ac probarit nos proferemus & spiritum & prophetias creatoris secundum ipsum prædicantes: atq; ita constabit Apostolū de qbus dixerit, de eis scilicet quæ futura erant in ecclesia eius dei, qui dum est, spiritus quoq; eius operatur, & promissio celebrat. Age nunc qui salutem carnis abnuitis, & si quando corpus in huiusmodi prænominatur, aliud nescio quid interpretamini illud, quàm substantiā carnis: quo modo Apostolus omnes in nouis substantijs certis nominibus distinxit: & omnes in uno uoto constituit salutis, optans ut spiritus noster & corpus & anima sine querela in aduentu domini & salutaris nostri Christi cōseruentur. Nam & animā posuit & corpus, tam duas res quàm diuersas: licet enim & anima & corpus sit aliquod suæ qualitatis, sicut & spiritus: cum tamen & corpus & anima distincte nominantur, habet anima suū uocabulum proprium, nō egens cōmuni uocabulo corporis, id relinquitur carni quæ

Salutificatoris.

For. * anima
corpus.

ni quæ nō nominata proprio, cōmuni utatur necesse est. Etenim aliam substantiam in homine nō uideo post spiritum & animā, cui uocabulum corporis accommodetur: præter carnem. Hanc totiens in corporis nomine intellegens quotiens non nominatur: multo magis hic. cūq; dicitur corpus, suo nomine appellatur.

DE EPISTOLA AD THESSALONICENSES SECVNDA.

Cogimur quædam identidem iterare, ut cohærente eis cōfirmemus. Dominū & hic retributorem utriusq; meriti, dicimus circūferri ab Apostolo aut creatorem, aut quod nolit Marcion parē creatoris, apud quem iustum sit afflictatoribus nostris repēdi afflictationem: & nobis qui afflicte mur requietem, in reuelatione domini Iesu uenientis à cœlo cum angelis uirtutis suæ, & in flāma ignis. Sed flāmam & ignem delendo hæreticus extinxit, ne scilicet nostratem deum faceret. Lucet tamen uanitas lituræ. Cum enim ad ultionem uenturum scribat Apostolus dominū exigendam de eis qui deum ignorent, & qui nō obaudiant Euangelio, quos ait pœnam luituros exitialem æternam à facie domini, & à gloria ualentia eius: sequitur ut flammā ignis inducat, scilicet ueniens ad puniendū: ita & in hoc nolente Marcione crematoris dei CHRISTVS, & in illo creatoris est, quod etiam de ignorantibus dominū ulciscit: id est, de ethnicis. Seorsum enim posuit, Euangelio: non obaudientes, siue Christianos peccatores, siue Iudæos. Porro de ethnicis exigere pœnas, quī Euangelii, forte non norint: non est dei eius, qui naturaliter sit ignotus: nec usquā nisi in Euangelio sit reuelatus, non omnibus scibilis. Creatori autē etiam naturalis agnitio debetur ex operibus intelligendo, & exinde in pleniorē noticiā requirendo. Illius est ergo etiam ignorantes deum plectere, quem non liceat ignorare. Ipsum quod ait à facie domini & à gloria ualentia eius: uerbis usus Esaia: ex ipsa causa eundem sapit dominū cōsurgētem ut cōminuat terrā. Quis est autē homo delicti, filius perditionis, quē reuelari prius oportet ante domini aduentū, extollens se super omne quod deus dicitur, & omnē religionem cōsecuturus in templo dei, & deū se iactaturus? Secundum nos quidem Antichristus, ut docent ueteres ac nouæ prophetia: ut Iohannes apostolus, qui iam Antichristos dicit processisse in mūdum præcursores Antichristi, spiritus, negantes CHRISTVM in carne uenisse: & soluentes Iesum scilicet in deo creatore. Secundum uero Marcionē nescio ne CHRISTVS sit creatoris. Nōdum uenit apud illum. cuius? quis est autem ex duobus? Quæro, cur ueniat in omni uirtute & signis & ostentis mendacijs: propterea, inquit, quod dilectionem ueritatis nō susceperint, ut salui essent: & propter hoc erit eis instinctum fallaciæ, ut iudicēt omnes, qui non crediderunt ueritati, sed consenserunt iniquitati. Igitur si Antichristus & secundum creatorem, deus erit creator qui eum mittit ad impingendos eos in errorem, qui non crediderunt ueritati, ut salui fierent: eiusdē erit

E 2 ueritas

ueritas & salus, qui ea summissu erroris ulciscitur, id est, creatoris: cui & competit zelus ipse, errore decipere quos ueritate non cepit. Si uero nō est Antichristus secundum nos, ergo CHRISTVS est creatoris secundū Marcionem. Et quale erit ut ad ulciscendam ueritatem suam CHRISTVM creatori summittat? Sed & de Antichristo consentit. Proinde dixerim, quale est ut illis Satanas angelus creatoris sit necessarius, & occidatur ab eo, habens fallaciæ operatione fungi creatori? In summa si indubitatum est eius esse & angelum, & ueritatem, & salutem, cuius & ira & æmulatio, & fallaciæ immissio aduersus contemptores & defultores, etiam aduersus ignorantes: ut iam & Marcion de gradu cedat, deum quoq; summū zeloten concedens, quis dignius irascetur? puto qui à primordio rerum naturam, opibus, beneficijs, plagis, prædicationum testibus, ad agnitionē sui præstruxit, nequaquam agnitus est: an qui semel unico Euangelij instrumento, & ipso incerto, nā palam alium deum prædicante, productus est. Ita cui competit uindicta, ei competit materia uindictæ: Euangelium dico, & ueritas, & salus. Iubere autem operari eum qui uelit manducare, eius disciplina est, qui boui trituranti os liberum iussit.

DE EPISTOLA AD LAODICENOS.

Ephesiorū inscriptionē, in Laodiceos trāstulit Marcion.

Fort. legendū ut ita dixerim. & mox, i greco sonat. Interpretatur autem Grecū Pauli uerbum quod est, ἀνακεφαλαιώσαθαι. Nisi intelligas per grammatiorū.

Celsiæ quidem ueritate epistolam istam ad Ephesios habemus emissam, non ad Laodiceos, sed Marcion ei titulum aliquando interpolare gestit: quasi & in isto diligentissimus explorator. Nihil autem de titulis interest, cum ad omnes Apostolus scripserit dum ad quosdam: Certe tamen eum deum prædicans in Christo, cui competunt quæ prædicantur. Cui ergo competent secundū boni existimationem quam proposuerit in sacramento uolūtatis suæ, in dispensationem adimpletionis temporum (ut i pax dixerim, sicut uerbum illud in Græco sonare) recapitulare, id est, ad initium redigere, uel ab initio recedere omnia in CHRISTVM, quæ in cœlis, & quæ in terris, nisi cuius omnia erūt ab initio: etiam ipsum initium, à quo & tempora & temporum adimpletiones: dispensatio ob quam omnia ad initium recedunt in Christo? Alterius autē dei quod initium, id est, unde: cuius opus nullum? quæ tēpora sine initio? quæ adimpletio sine temporibus? quæ dispensatio sine adimpletionē? Deniq; quid in terris egit iam olim, ut longa aliqua temporum adimplendorū dispensatio reputetur, ad recensenda omnia in Christo, etiam quæ in cœlis? Nec in cœlis autem res ab altero actas existimabimus: quæcūq; sunt, quàm ab eo à quo & in terris acta omnibus constat. Quod si non capit, alterius omnia ista deputari ab initio, quàm creatoris: quis credet ab alio ea recenseri in Christum alium & nō à suo autore, & in suum Christum? Si creatoris sunt diuersa sint necesse est à diuerso deo. Si diuersa, utiq; contraria. Quomodo ergo cōtraria recensentur in eum, à quo deniq; destruantur? Nā & sequentia quem renunciant Christum, cum dicit: Vt simus in laudem gloriæ nos

riæ nos qui præsp̄rauimus in Christum. Qui enim præsp̄rass̄e potuerūt, id est, ante sp̄rass̄e in deum, quàm uenisset, nisi Iudæi quibus Christus præ nunciabatur ab initio. Qui ergo prænunciabatur, ille præsp̄rabatur. Atq; adeo hoc ad se, id est, ad Iudæos refert, ut distinctionem faciat cōuersus ad nationes: in quo & uos cum audissetis sermonem ueritatis Euangelium, in quo credidistis & signati estis spiritu promissionis eius sancto. Cuius promissionis: factæ per Iohelem: In nouissimis diebus effundam de meo spiritu in omnem carnem: id est, & in nationes. Ita spiritus & Euangelium in eo erit CHRISTO, qui præsp̄rabatur, dum prædicabatur. Sed & pater gloriæ ille est, cuius Christus rex gloriæ canitur in psalmo ascendens: Quis est iste rex gloriæ: dominus uirtutum ipse est rex gloriæ. Ab illo spiritus sapientiæ optatur: apud quem hæc quoq; spiritalium species enumerantur, inter septē spiritus per Esaïam. Ille dabit illuminatos cordis oculos, qui etiā exterior res oculos luce ditauit, cui displicet cæcitas populi. Et quis cæcus nisi pueri mei: & excæcati sunt famuli dei. Apud illum sunt & diuitiæ hæreditatis in sanctis, qui eam hæreditatem ex uocatione nationum repromisit: Postula de me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Ille inoperatus est in Christum ualentiam suam, suscitando eum à mortuis, & collocando eum ad dexteram suam, & subiiciendo omnia, qui & dixit: Sede ad dexteram meam, donec ponā inimicos tuos scabellū pedū tuorū. Quia & alibi spiritus ad patrem de filio: Omnia subiecisti sub pedibus eius. Si ex his alius deus, & alius Christus ip̄fertur, quæ recognoscuntur in creatore, quæramus iam creatorem. Planè puto inuenimus, cum dicit illos delictis mortuos, non in quibus ingressi erant secundum æuū mundi huius, secundum principem potestatis aëris, q̄ opat̄ in filiis incredulitatis. Sed mundū nō potest & hic p̄ deo mundi Marcion interpretari. Nō em̄ simile est creatū creatori, factū factori, mundus deo. Sed nec princeps pt̄atis aëris dicet̄, q̄ est princeps pt̄atis seculorū. Nūq̄ em̄ præses superiorū de inferiorib⁹ notat̄, licet & inferiora ipsi deputentur. Sed nec incredulitas operator uideri potest, quā ipse potius & à Iudæis & à nationibus patitur. Sufficit igitur si hæc non cadunt in creatorem. Si autem & est in quem magis competat, utiq; magis hoc Apostolus sciit. quis iste? Sine dubio ille, qui ipsi creatori filios incredulitatis obstruit, aëre isto potius, sicut dicere eum profert & refert: Ponam in nubibus thronum meum, ero similis altissimo. Hic erit diabolus, quem & alibi, si tamen ita & Apostolum legi uolunt, deum æui huius agnoscemus. Ita enim totum seculum mendacio diuinitatis impleuit. Qui planè si nō fuisset, tunc hæc in creatorem spectasse potuissent. Sed & in Iudaismo conuersatus fuerat Apostolus: nō quia interposuit de delictis, in quibus & nos omnes cōuersati sum⁹: ideo delictorum dominū & principem aëris huius creatorem præstat intelligi, sed quia in Iudaismo unus fuerat de filiis incredulitatis, diabolū * habē

For. * habēs ex mox
persequetur

E 3 pter quod

pter quod & nō iracundiæ filij fuimus, inquit, sed naturæ. Ne quia filios appellauit Iudæos creator, argumentetur hoc hæreticus dominū iræ creatorē. Cum enim dicit: Fuimus natura filij iracundiæ: creatoris autem non natura sunt filij Iudæi, sed allectione patrum: iræ filios ad naturam retulit, nō ad creatorem, ad summā subiungens: sicut & cæteri, qui utiq; filij dei non sunt. Apparet cōmuni naturæ omniū hominū & delicta & concupiscentias carnis, & incredulitatem & iracundiam reputari, diabolo tamen captante naturam, quam & ipse iam fecit delicti semine illato. Ipsius, inquit, sumus factura conditi in CHRISTO. Aliud est facere, aliud condere. Sed utrūq; uni dedit. Homo autem factura creatoris est. Idem ergo cōdidit in CHRISTO qui & fecit. Quantum enim ad substantiam, fecit: quantum ad gratiā, cōdidit. Inspice & cohærentia Memores uos aliquando nationes in carne, qui appellamini præputiū ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manu facta, quod essetis illo in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israhelis & peregrini testamentorum & promissionis eorum: spem non habentes, & sine deo in mundo. Sine quo autem deo fuerunt nationes, & sine quo Christo? Vtiq; eo cuius erat conuersatio Israhelis, & testamenta, & pmissio. At nunc, inquit, in Christo uos qui eratis lōge, facti estis propè in sanguine ei⁹. A quibus erant retro longe? A quibus supra dicit: A Christo creatoris, à cōuersatione Israhelis, à testamentis, à spe promissionis, à deo ipso. Si hæc ita sunt, ergo his propè fiunt nunc nationes in CHRISTO, à quibus tunc longe fuerant. Si autem conuersationi Israhelis, quæ est in religione dei creatoris, & testamentis, & promissioni, & ipsi deo eorum, proximi sumus facti in CHRISTO: ridiculum satis si non alterius dei CHRISTVS de longinquo admouit creatori. Meminerat Apostolus ita prædicatum de nationum uocatione ex longinquo uocandarum. Qui longe erant à me appropinquauerunt iusticiæ meæ. Tam enim iusticia, quàm & pax creatoris, in CHRISTO annuntiabatur, ut sæpe iam ostendimus. Itaq; ipse est, inquit, pax nostra q̄ fecit duo unum, Iudaicum scilicet populum & Gentilem. Quod propè & quod longe soluto medio pariete inimicitia in carne sua. Sed Marcion abstulit, sua: ut inimicitia daret carnē, quasi carnali uitio, non CHRISTO æmulæ. Sic ubi alibi dixit, & hic nō Marrucine: sed Pontice, cuius supra sanguinem cōfessus es, hic negas carnem. Si legem præceptorum sententijs uacua fecit, adimplendo certe legem (uacat enim iam nō adulterabis, cum dicit, nec uidebis ad concupiscendum: uacat nō occides, cū dicitur, nec maledices) aduersariū legis de adiutore nō potest facere, ut duos cōderet in semetipso q̄ fecerat idem condens. Secundum quod & supra. Ipsius enim factura sum⁹ conditi in CHRISTO, in unū nouū hominē faciens pacem. Si uere nouū, uere & hominē, nō phantasma: nouū autem & noue natum ex uirgine, dei spiritus: ut reconciliet ambos deo, & deo quem utrūq; genus offenderat. Et Iudaicum & Gētilem populum in uno corpore, inquit, tum interfecit. Sed

For. * tum interfecit
ret inimicitiam.

inimicitia

inimicitiam in eo per crucem. Ita & hic caro corpus in Christo, quod crucē pati potuit. Hoc itaq; annunciare pacem eis qui propē, & eis qui longe accessum consecuti simul ad patrem, iam non sumus peregrini, nec aduenæ, sed conciuēs sanctorum, sed domestici dei: utiq; eius, à quo supra ostendimus alienos fuisse nos, & longe constitutos. Superædificati sup fundamentum Apostolorum. Abstulit hæreticus & prophetarum oblitus dominum posuisse in ecclesia, sicut apostolos, ita & prophetas. Timuit si nōne & super ueterum prophetarum fundamenta ædificatio nostra cōstaret in Christo, cum ipse apostolus ubiq; nos de prophetis extruere non cesset. Vnde enim accepit summū lapidem angularem dicere CHRISTVM, nisi de psalmi significatione: Lapis quem reprobauerunt ædificantes, iste factus est in summo anguli, de manibus hæretici præcidendis. Nō miror si syllabas subtrahit, cum paginas totas plerunq; subducit. Datam, inquit, sibi apostolus gratiam nouissimo omniū, illuminandi omnes: quæ dispensatio sacramenti occulti ab æuis in deo qui omnia cōdidit, rapuit hæreticus in præpositiōnem, & ita legi fecit, occulti ab æui deo, qui omnia condidit. Sed emicat falsum. Inferenim Apostolus, ut nota fiat principatibus & potestatibus, insuper celestibus, per ecclesiam, multifaria sapientia dei. Cuius dicit principatibus & potestatibus: Si creatoris: quale est ut principatibus & potestatibus eius ostendi uoluerit deus ille sapientiam suam, ipsi autem nō: quādo nec potestates sine suo principe potuissent quid cognoscere: aut si ideo deū nō nominauit hic, quasi in illis & princeps ipse reputetur, ergo & occultatū sacramentum principatibus & potestatibus eius, qui omnia condit, pronunciaffet: proinde in illis deputans ipsum. Quod si illis dicit occultatum, ille debebat dixisse manifestum: ergo nō deo erat occultatū, sed in deo omniū cōditore, occultum autem principatibus & potestatibus eius. Quis em̄ cognouit sensum domini, aut quis consiliarius ei fuit? Hic captus hæreticus fortasse mutauit uti dicat, deum suum suis potestatibus & principatibus notā facere uoluisse dispensationem sui sacramenti, quam ignorasset deus cōditor omniū. Et quo competebat prætereundere ignorantiam creatoris extranei & longa separatiōe discreti: cum domestici quoq; superioris dei nescissent tamen & creatori notum erat futurum. An non utiq; notum quod sub cœlo & in terra eius habebat reuelari? Ergo ex hoc cōfirmat quod supra struximus: si enim creator cogniturus erat quandoq; occultum illud dei superioris sacramentū: & ita scriptura habebat occulti deo, qui omnia condidit: sic inferre debuerat, ut nota fiat illi multifaria sapientia dei, tunc & potestatibus & principatibus cuiuscūq; dei, cum quibus sciturus esset creator. Adeo subtractum cōstat, quod & sic ueritati suæ saluum est. Volo nunc & ego tibi de allegorijs Apostoli controuersiam nectere, quas nouas in prophetis habuisset formas? Captiuam, inquit, duxit captiuitatem. Quibus armis? quibus prælijs? de cuius gentis uastatione? de cuius ciuitatis euerstiōe? quas for-

*Fortē *timuit sinē
ne &. ut alludat ad
sinonē Virgilianū*

*Fortē *præcidēdus.*

minas, quos pueros, quosue regulos catenis uictor inseruit. Nā & cū apud
 Dauid CHRISTVS canitur succinctus gladio super femur: aut apud Esaiā
 spolia accipiens Samariæ & uirtutem Damasci, uere cum & uisibilem excō-
 dis praeliatorem: agnosce igitur iam & armaturam & militiam eius spirita-
 lem, si iam didicisti esse captiuitatem spiritalem, ut & hanc illius agnoscas:
 uel quia & captiuitatis huius mētionem de prophetis Apostolus sumpsit,
 à quibus & mandata, deponentes mendacium, loquimini ueritatē ad pro-
 ximū quisq;: Et irascimini & nolite delinquere, iplis uerbis quibus psalmus
 exponeret sensus eius,* sol ut nō excidat super iracundiam uestram. Nolite
 cōmunicare operibus tenebrarum. Cum iusto enim iustus eris, & peruerso
 peruerteris. Et auferte malum de medio uestrum. Et exite de medio eorū:
 & inmundū ne attigeritis. Separamini q fertis uasa domini. Sic & inebria-
 ri uino de decori inde est, ubi sanctorum inebriatores increpantur. Et potū
 dabitis sanctis meis uinū, quod prohibitus erat potare & Aaron sacerdos,
 & filij eius, cum adirent ad sancta, & psalmis & hymnis deo canerent: doce-
 re illius est, qui cum tympanis potius & psalterijs uinū bibentes inculari à
 deo norat. Ita cuius inuenio praecepta & semina praeceptorum uel augmen-
 ta, eius Apostolum agnosco. Ceterum mulieres uiris subiectas esse debere
 unde confirmat: quia uir, inquit, caput est mulieris. Dic mihi Marcion de
 opere creatoris, deus tuus legi suæ astruit autoritatem? Hoc iam planē mi-
 nus est, cū & ipsi Christo suo & ecclesiæ eius inde satū sumit, sicut & CHRI-
 STVS caput est ecclesiæ. Similiter & cum dicit: Carnem suam diligit, q uxo-
 rem diligit, sicut & CHRISTVS ecclesiam. Vides comparari operi creato-
 ris CHRISTVM tuum, & ecclesiam tuam: quantum honoris carni datur in
 ecclesiæ nomine. Nemo, inquit, carnem suam odio habet, nisi planē Mar-
 cion solus: sed & nutrit & fouet eam, sicut Christus ecclesiam. At tu solus eā
 odisti, auferens illi resurrectionē: odisse debebis & ecclesiā, quia proinde di-
 ligitur à Christo. At enim Christus amauit & carnē sicut ecclesiā. Nemo nō
 diligit imaginem quoq; sponsæ, imò & seruabit illam, & honorabit, & co-
 ronabit: habet similitudo cum ueritatis honore cōsortium. Laborabo ego
 nunc eundem deum probare masculi, & Christum mulieris, ecclesiæ carnis
 & spiritus: ipso Apostolo sententiam creatoris adhibente, imò & differen-
 te: Propter hanc relinquet homo patrem & matrem, & erunt duo in carne
 una. Sacramentū hoc magnū est. Sufficit inter ista, si creatoris magna sunt
 apud Apostolum sacramenta, minima apud hæreticos. Sed ego autem di-
 co, inquit in Christum & ecclesiam. Habet interpretationem, non separatio-
 nem sacramenti. Ostēdit figurā sacramēti ab eo præministratam, cui⁹ erat
 utiq; sacramentum. Quid uidetur Marcioni? creator quidem ignoto deo si
 guras præministrare non potuit, etiam quia aduersario. Si noto, deus supe-
 rior ab inferiore, & ad destruendum potius mutuari nihil debuit. Obaudi-
 ant & parentibus filij. Nam & si Marcion abstulit: hoc est enim primum in
 promissione

Forte* Sol au-
 tem nō occid.

Forte* statū.

For.* Habes
 inter. & mox
 Audisti figurā
 sacram.

promissione præceptum: Lex loquitur: honora patrem & matrem: & patres enutrite filios in disciplina & correptione domini. Audisti enim & ueteribus dictum: Narrabitis hæc in auribus filiorum uestrorum, & filij uestri æque in aures filiorum suorū. Quo iam mihi duos deos si una est disciplina? Et si duo sunt, illum sequar qui prior docuit. Sed aduersus munditenētes luctatio si nobis, o quanti iam dñj creatores. Cur enim non & hoc uindicem unum munditenentem nominari debuisset, si creatorem significabat, cuius essent quas præmisit potestates? Porro cū supra quidem induere nos iubeat armaturam, in qua stemus ad machinationes diaboli, iam ostendit diaboli esse quæ diabolo subiungit, potestates & munditenētes tenebrarū istarum, quæ & nos diabolo deputamus. Aut si diabolus creator est, quis erit diabolus apud creatorem? An si duo dñj, ita & duo diaboli, & pluraliter potestates & munditenentes? Sed quomodo creator, & diabolus & deus idem? cū diabolus nō idem & deus & diabolus. Aut em̃ ambo & dei si iā *Diabolus.* diaboli: aut qui deus hic & nō diabolus, sicut nec diabolus deus. Ipsum uocabulum diaboli, quæro ex qua delatura competat creatori: fortasse detulit aliquam dei superioris intentionem, quod ipse ab archangelo passus est, & quidem mentito. Non ideo enim interdixerat illius arbusculæ gustū, ne dei fierent, sed ne de transgressione morentur. Nec spiritualia autem nequitiae ideo creatorem significabunt, quia adiecit in coelis. Sciebat enim & Apostolus in coelis operata esse spiritualia nequitiae angelorum scandalizatorū in filias hominū. Et quale erat ut ambiguitatibus & per ænigmata nescio quæ creatorem taxaret, qui in catenis iam constitutus, quo ob libertatem prædicationis constantiam manifestandi sacramenti in apertione oris, quam ibi expostulare à deo mandabat, ecclesiæ utiq; præstabat.

DE EPISTOLA AD COLOSSENSIS.

S Oleo in præscriptione aduersus hæreses omnes de testimonio temporum compendium figere, priorem uindicans regulam nostram omni hæretica posteritate. Hoc nunc probabit & Apostolus, dicens: De spe reposita in coelis, quā audistis in sermone ueritatis Euangelij, quod peruenit ad uos sicut & in totum mundum. Nam si iam traditio euangelica ubiq; manauerat, quanto magis nunc? Porro si nostra est, quæ ubiq; manauit, magis quàm omnis hæretica, nedū Antoniniani Marcionis, nostra erit apostolica. Marcionis autem cum totum impleuerit mundum, ne tunc quidem se defendere poterit de apostolica. Eam enim & sic constabit esse, quæ prior mundum repleuit illius scilicet dei Euangelio: q & hæc cecinit de prædicationibus eius: In omnem terram exijt sonus eorum, & in terminos orbis uerba eorum. Inuisibilis dei imaginem ait **CHRISTVM**. Sed nos enim inuisibilem dicimus patrem **CHRISTI**, scientes filium semp retro uisum, si quibus uisus in dei nomine, ut imaginem ipsius: ne quam & hinc differentiam scindat dei uisibilis & inuisibilis, cū olim dei nostri sit definitio: Dominū nemo uidebit, & uiuet. Si nō est **CHRISTVS** primogenitus conditionis, ut sermo creatoris, per quem omnia facta sunt, & sine quo nihil

Antoniniani uocat Marcionē, quod sub Antonino Cæs. floruerit.

Deū nemo uidebit.

Fortē of. uni
uersa, & mox.
cuius nouissi-
me.*

Philosophia

VERI
TAS
CHRI
STIA
NA.

nihil factum est: si non in illo condita sunt uniuersa in cœlis & in terris, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, si non cuncta per illum & in illo sunt cōdita (hæc enim Marcioni displicere oportebat) non utiq; tam nude posuisset Apostolus: Et ipse est ante omnes. Quomodo enim ante omnes, si non ante omnia? Quomodo ante omnia, si nō primogenitus cōditionis, si nō sermo creatoris? Vnde ante oēs probabitur fuisse, qui post omnia apparuit? Quis scit priorem fuisse quē esse nescit? Quomodo autem boni duxit omnem plenitudinem in semetipso habitare? Primo enim, quæ est ista plenitudo, nisi ex illis quæ Marcion detrahit: conditis in CHRISTO, in cœlis & in terris, angelis & hominibus: nisi ex illis inuisibilibus & uisibilibus, nisi ex thronis & dominationibus, & principatibus, & potestatibus? Aut si hæc pseudoapostoli nostri & Iudaici euangelizatores de suo intulerint, & ad plenitudinem sui dei Marcion qui nihil condidit: ceterum quale est ut plenitudinem creatoris, æmulus & destructor ei⁹ in suo CHRISTO habitare uoluerit? Cui deniq; reconciliat omnia in semetipsum, pacem faciens per crucis suæ sanguinē, nisi quē offenderant una ipsa, aduersus quem rebellauerant per transgressionē, cuius nouisse fuerant? Conciliari enim extraneo possent, reconciliari uero nō aliq̃ quā suo. Ita & nos quondam alienatos & inimicos sensu, in malis opibus creatori redigit in gratiam, cuius admiseramus offensam colentes conditionem aduersus creatorem. Sicubi autem & ecclesiā corpus CHRISTI dicit esse, ut hic, ait, adimplere se reliqua pressurarum CHRISTI in carne, pro corpore eius quod est in ecclesia: nō propterea & in totum mentionem corporis transferes à substantia carnis. Nam & supra reconciliari nos ait in corpore eius morte, quod est ecclesia, sed nō prospere & in totum mentionem corporis transferes à substantia carnis. Nam & supra reconciliati nos ait in corpore eius, per mortem utiq; in eo corpore, in quo mori potuit per carnem. Mortuus est, nō per ecclesiam planē propter ecclesiam corpus commutando pro corpore, carnale pro spiritali. At cum monet cauendū à subtililoquentia & philosophia, ut inani seductione, quæ sit secundum elemēta mundi: nō secundum cœlum aut terram dicens, sed secundum literas seculares, & secundum traditionem scilicet hominum subtililoquorum & philosophorum: longum est quidem & alterius operis ostendere, hac sententia omnes hæreses damnari, quod omnes & subtililoquentiæ uiribus & philosophiæ regulis consent. Sed Marcion principalem suæ fidei terminum de Epicuri schola agnoscat, dominum inferens, nec hebetem nec timeri dicat: eum, collocans & cum deo creatore materiam de porticu Stoicorū, negans carnis resurrectionem, de qua proinde nulla philosophia consentit. Cuius ingenijs tam longe abest ueritas nostra, ut & iram dei excitare formidet, & omnia illum ex nihilo protulisse confidat, & carnem eandem restitutum repromittat, & CHRISTVM ex uulua uirginis natum non erubescat, ridentibus philosophis & hæreticis & ethnicis ipsis. Stulta enim mūdi elegit deus, ut confundat sapientes: ille sine dubio qui ex respectu huius suæ dispositionis

tionis, perditurum se sapientiam sapientium præminabatur. Hac simplicitate ueritatis contraria subtililoquentiæ & philosophiæ, nihil peruersi possumus sapere. Denique si nos deus cum CHRISTO uiuificat, donâs delicta nobis, nō possumus credere ab eo delicta donari, in quem admissa non fuerint, ut retro ignotum. Age iam cum dicit: Nemo uos iudicet in cibo & potu & in parte diei festi, & Neomeniæ, & sabbati, quæ est umbra futurorum: corpus autem Christi, quid tibi uideatur Marcion? De lege iam non retractamus, nisi quod & hic quemadmodum exdusa sit edocet, dum scilicet de umbra transfertur in corpus, id est, de figuris ad ueritatem, quod est Christus. Ergo & umbra eius cuius & corpus, id est, & lux eius & CHRISTVS. Segrega alij deo legem, & alij deo CHRISTVM, si potes aliquā umbrā ab eo corpore, cuius umbra est separare. Manifeste legis est Christus, si corp⁹ est umbræ. Si autem & aliquos taxat, qui ex uisionibus angelicis dicebant, cibis abstinendum, ne attigeris, ne gustaueris uolentes in humilitate sensus incedere nō tenentes caput: nō ideo legem & Moysen pulsant, quasi de angelica superstitione cōstituerit interdictionem quorundam edulium. Moysen enim à deo accepisse legem cōstat. Denique hanc disciplinam secundum præcepta, inquit, & doctrinam hominū deputauit in eos, qui caput non teneret: id est, in ipsum, in quo omnia recensentur, in Christum ad initium reuocata, etiam in differentia escatum cætera præceptorum: ut eadem satis sit iam alibi docuisse quàm à creatore manarit: qui cum uetera prædicaret trāsitura, noua facturum uniuersa: mandâs etiam: Nouate uobis nouamen nouum, iam tum docebat exponere ueterem hominem, & nouū induere.

DE EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

Vm prædicationis enumerat ueritatē quod alij ex fiducia uinculorum eius, audentius sermonem enunciarent, alij per inuidiam & cōtentionem: quidam uero & per sermonis existimationem, plerique ex dilectione, nonnulli ex æmulatione: iā aliqui & ex simulate Christum prædicarent, erat utique uel hic locus taxandi ipsius prædicationis de diuersitate sententiæ, quæ tantā efficeret etiam animorū ueritatem. Sed causas solas animorum nō regulas sacramentorum in diuersitate proponēs, unū tamē Christum & unum eius deum, quocūq; cōsilio prædicatum cōfirmat: & ideo nihil mea, inquit, siue causatiōe siue ueritate Christus annūciatur: quia unus annūciabatur siue excusatione, siue ex ueritate fidei. Ad fidem enim prædicationis retulit mētionem ueritatis, nō ad regulæ ipsius, quia una quidem erat regula: sed fides prædicantium quorundā uera: id est, simplex, quorundam animis docta. Quod cum ita sit, apparet eū Christū prædicatū, qui semper annūciabat. Nā si alius lōge ab Apostolo induceret, fecisset diuersitatē non ita spei. Nec enim defuisset qui predicationē euāgelicā nihilominus in Christū creatoris interpretarent, cū & hodie maior pars sit oibus in locis sententiæ nostræ q̃ hæreticæ: quo nec hic Apostolus de diuersitatis denotatiōe & increpatione tacuisset: ita cū diuersitas ne taxat qdē, nouitas nō probat. Planè de substantia CHRISTI putat & hic

Marcioni

*Ex similitudine, uel
simulato.*

Forte quorundam
nimis suspecta.*

Forte fec. diuersita-
tem nouitas rei.*

For. * hæc sic
uel sed.

in effigie

Forte * censu.
Candidam ue
stem uocat
Forte * hæc
stercora exist.

Marcionitæ suffragari apostolū sibi, quod phantasma carnis fuerit in Christo, cū dicit, quod in effigie dei cōstitut⁹, nō rapinā existimauit parari deo. Sed & hæc sit, semetipsum accepta effigie serui non ueritate, & in similitudine hominis, nō in homine, & figura inuētus homo nō substātia: id est, nō carne, quasi & nō figura & similitudo & effigies substātiæ quoq; accedant. Bene aut̃ quod & alibi Christi imaginē dei inuisibilis appellat. Nunq̃d ergo & hic qua in effigie eum dei collocat æque nō erit dei? CHRISTVS uero si nec homo uere fuit in effigie hoīs cōstitutus, utrobīq; em̃ ueritas necesse habebit excludi, si effigies, & similitudo, & figura phantasmati uindicabitur. Quod si in effigie & in imagine qua fili⁹ in patris uere dei præiudicat⁹ est: & iā * ne effigie & imagine hoīs qua filius hoīs. Vere hominē inuentū, nā & inuentū ratiōe posuit, id est, certissime hominē: quod enim inuenitur, constat esse. Sic & deus inuētus est p̃ uirtutē, sicut homo p̃ carnē: q̃a nec morti subditū p̃nūciasset, nō in substātia mortali cōstitutū. Plus est aut̃ quod adiecit, & mortē crucē. Nō em̃ exaggerat atrocitatē, extollēdo uirtutē collectionis, quā imaginariā phantasmate scisset frustrato potius eā quam expto, nec uirtutē functo in passione, sed lusu. Quæ aut̃ retro luci duxerat? Quæ & supra numerat gloriā carnis in notā circūcisionis generis Hebræi, ex Hebræo * censum titulū tribus Benjamin pharisææ cādida dignitatē. Hæc nō detrimēto sibi deputat, non deū, sed stuporē Iudæorū. Hæc existere cor existimat præ cōpatiōe agnitiois Christi, nō præ reiectiōe dei creatoris, habēs iusticiā non suā iā quæ ex lege, sed quæ p̃ ipsum scilicet Christū. Ex deo ergo inq̃s, hac distinctiōe lex non ex deo erat Christi. Subtiliter satis. Accipe itaq; subtilius. Cū em̃ dicit non quæ ex lege, sed quæ p̃ ipsum, nō dixisset p̃ ipsum de alio q̃ cuius fuit lex. Noster, inq̃t, municipatus in cœlis. Agnosco ueterē ad Abrahā p̃missionē creatoris: Et faciā semē tuū tāq̃ stellas in cœlo. Ideo stella à stella differt in gloria. Quod si Christus adueniēs de cœlis, trāfigurauit corpus humilitatis nostræ cōformale corpori gloriæ suæ: resurget ergo corpus hoc nostrum quod humiliat in passionibus, & in ipsa lege mortis in terrā deiectū. Quomodo em̃ trāfigurabit, si nullū erit: aut si de eis dictū, q̃ in aduētū dei deprehēsi in carne deputari habebūt, qd facient q̃ primi resurgent? Nō habebūt de quo trāfigurēt. Atq̃n, cū illis dicit, simul rapiemur in nubib⁹ obuiā dño. Si cū illis sublati, utiq; cū illis & trāfigurati.

DE EPISTOLA AD PHILEMONEM.

Oli huic epistolæ breuitas sua p̃fuit, ut falsarias man⁹ Marciois euaderet. Miror tñ cū ad unū hoīem literas factas recepit, qd ad Timotheū duas, & unā ad Titū de ecclesiastico statu compositas recusauerit. Affectauit, opinor, etiā numerū epistolarū interpolare. Memēto inspector, q̃ æque p̃tractata sūt retro de apostolo quoq; p̃bauerim⁹: & si q̃ in hoc op⁹ dilata erāt expunxerim⁹: ne aut hic supuacua existimes iterationē, q̃ cōfirmauim⁹ spem pristina: aut illic suspectā habeas dilationē, qua eruimus tpa ista. Si totū opusculū inspexeris, nec hic redūdātiā, nec illic disfidentiā iudicabis.

LIBRI QVINTI FINIS.

For. * ea que
retractata

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS
PER BEATVM RHENANVM.

Hermogenes Stoicorum opinionem secutus, assererat materiam semper fuisse, nec initium habentem, nec finem: & deum huic appropinquando cōdidisse mundum: ut rursus uerissimum sit quod hoc libro scribit Tertullianus, Philosophos Patriarchas esse hæreticorum. Contra hunc solidis argumentis disputat, refellens illius rationes, quibus in hanc sententiam inductus uidebatur: ac ostendens hoc esse præponere materiã deo, deum uero subijcere qui de materia cuncta produxerit. De hoc sic scribit in libro de Præscriptionibus hæreticorum. Idem Apostolus, inquit, cum improbat elemētis seruiētes, aliquem Hermogenem ostendit, qui materiam non natam introducēs, deo non nato eam comparat: & ita matrem elementorum deam faciens, potest ei seruire quam deo cōparat. Hactenus ille. Porro liber est ualde doctus, sed mirū in modum deprauatus. Quædam à nobis sunt restituta, quædam ab alijs auxilio castigatioris alicuius exemplaris reponi poterunt.

Q. SEPTIMII FLOREN
TIS. TERTVLLIANI, AD
VERSVS HERMOGENEM
LIBER.

Solemus hæreticis compendij gratia de posteritate præscribere. inquantū enim ueritatis regula prior quæ etiam futuras hæreses renunciauit, intantum posteriores quæq; doctrinæ hæreses præiudicabuntur, quia sunt quæ futuræ ueritatis antiquiore regula prænūciabantur. Hermogenis autem doctrina tam nouella, deniq; ad hodiernū homo in seculo, & natura quoq; hæreticus, etiam turbulentus, qui loquacitatem facundiã existimet, & impudentiam constantiam deputet, & maledicere singulis officium bonæ constantiæ iudicet. Præterea pingit licite, nubis assidue, legem dei in libidinem defendit, in artem cōtemnit, bis falsarius & cauterio & stilo. totus adulter, & prædicationis & carnis. Siquidem & nubetium contagio foetet: nec ipse apostolicus Hermogenes in regula perseverauit. Sed uiderit persona, cū doctrina mihi quæstio est: CHRISTVM dominū non alium uidetq; aliter cognoscere, alium tamē facit quem aliter cognoscit: imò totum quod est deus aufert, nolens illū ex nihilo uniuersa fecisse. A Christianis enim cōuersus ad philosophos, de eccle- *Philosophi* sia in Academiam & Porticum, inde sumpsit à Stoicis materiam cū domino ponere, quæ & ipsa semper fuerit, neq; nata, neq; facta, nec initium habens

F omnino

omnino nec finem, ex qua dominus omnia postea fecerit. Hanc primā umbram planè sine lumine pessimus pictor illis argumentationibus colorauit: Præstruens aut dominum de semetipso fecisse cuncta, aut de nihilo, aut de aliquo: ut cum ostenderit neq; ex semetipso fecisse potuisse, neq; ex nihilo: quod superest exinde cōfirmet, ex aliquo eum fecisse, atq; ita aliquid illud materiā fuisse. Negat illum ex semetipso facere potuisse: quia partes ipsius fuissent, quæcūq; ex semetipso fecisset dominus. Porro in partes nō deuenire, ut indiuisibilem & indemutabilem, & eundem semper quā dominus. Cæterum si de semetipso fecisset aliquid, ipsius fuisset aliquid. Omne autem & quod fieret & quod faceret imperfectum habendum: quia ex parte fieret, & ex parte faceret: ut si totus totum fecisset, oportuisset illum simul & totum esse & non totum, quia oporteret & totum esset faceret semetipsum, & totum non esse ut fieret de semetipso. Porro difficillimum. Si enim esset, non fieret, esset enim: si uero non esset, non faceret: quia nihil esset. Eum autem qui semper sit non fieri, sed esse illum in æuum æuorū. Igitur non de semetipso fecisse illum qui non eius fieret conditionis, ut de semetipso facere potuisset: proinde ex nihilo non potuisse eum facere sic cōtendit, bonum & optimum definiens dominū, qui bona atq; optima tā uelit facere quā sit: imò nihil non bonum atq; optimum & uelle eum & facere. Igitur omnia ab eo bona & optima oportuisse fieri secundum conditionem ipsius. Inueniri autem & mala ab eo facta, utiq; non ex arbitrio, nec ex uoluntate: quia si ex arbitrio & uoluntate, nihil incongruēs & indignum sibi faceret. Quod ergo non arbitrio suo fecerit, intelligi oportere ex uitio alicuius rei factum, ex materia esse sine dubio. Adijcit & aliud: Deum semper deum etiam dominū fuisse, nunquā non deum. Nullo porro modo potuisse illum semper dominū haberi, sicut & semper deus: si non fuisset aliquid retro semper, cuius semper dominus haberetur: fuisse itaq; materiam semper deo domino. Hanc coniecturam eius iam hinc destruere properabo, quam hactenus propter non intelligentes adiecisse duxi, ut sciat, cætera q; argumenta tā intelligi, q; reuinci. Dei nomē dicim⁹ semp fuisse apud semetipsum & in semetipso, dominū uero non semper: diuersa enim utriusq; cōditio: sed deus substantiæ ipsius nomē, illud diuinitatis, dominus uero nō substantiæ, sed potestatis: substantiā semper fuisse cum suo nomine, quod est deus: postea dominus accedētis scilicet rei mētio. Nam ex quo esse cœperūt in quæ potestas domini ageret, ex illo per accessionem potestatis & factus & dictus est dominus: quia & pater deus est, & iudex deus est: non tamen ideo pater & iudex semper, quia deus semper. Nā nec pater potuit esse ante filium, nec iudex ante delictum. Fuit autem tempus cum ei delictum & filius non fuit, quod iudicem & qui patrem dominū faceret. Sic & dominus non antea quorum dominus existeret, sed dominus tātum futurus quandoq; sicut pater per filium, sicut iudex per delictum, ita & dominus per ea, quæ

quæ sibi seruitura fecisset. Argumentari tibi uideor Hermogenes. Nauiter scriptura nobis patrocínatur, quæ utrunque nomen ei distinxit, & suo tempore ostendit. Nam dominus quidem quod erat semper, statim nominat: In principio fecit deus cælum & terram. Ac deinceps quàm diu faciebat, quorum dominus futurus erat, deus solummodo ponit. Et dixit deus, & fecit deus, & uidit deus: & nusquàm adhuc dominus. At ubi uniuersa perfecit, ipsumquæ uel maxime hominem qui proprie dominus & intellecturus erat, dominus etiam cognominaturus, tunc etiam dominus nomen adiunxit. Et accepit deus dominus hominem quem finxit, & præcepit dominus deus. * Ac exinde dominus qui retro deus tantum, ex quo habuit cultus esset. Nam deus sibi erat, rebus autem tunc deus cum & dominus. Igitur inquantum putabit ideo materiam semper fuisse, quia dominus semper esset: intantum constabit nihil fuisse, quia constat dominum non semper fuisse. Adiciam & ego propter non intelligentes, quorum Hermogenes extrema linea est: & quidem ex poenitentia illius retorquebo aduersus illum. Cum enim neget materiam natam aut factam, sic quoque inuenio domini nomen deo non competisse in materiam: quia libera fuerit necesse est, quæ originem non habendo, non habuit rem, quod erat nemini seruiens. Itaque ex quo deus potestatem suam exercuit in eam faciendo ex materia, ex illo materia dominum deum passa, demonstrat hoc, illum tam diu non fuisse, quàm diu fuit hoc. Hinc denique incipiam de materia retractare, quod eam deus sibi compararet proinde non natam, proinde non factam, proinde æternam: sine initio, siue fine proposita. Quis enim alius dei census, quàm æternitas? quis alius æternitatis status, quàm semper fuisse & futurum esse, ex prærogatiua nullius initij & nullius finis? Hoc si dei est proprium, solius dei erit, cuius est proprium. Sed quia & si alij ascribatur, iam non erit dei proprium, sed commune cum eo cui & ascribitur. Nam & si sunt qui dicuntur dij siue in cælo, siue in terra nomine: cæterum unus deus pater, ex quo omnia: qui eo magis apud nos solius dei esse debeat, quod dei proprium est: & ut dixi iam non proprium esset, quia alterius esset. Quod si deus est, unicum sit necesse est, ut unius sit. Aut quid erit unicum & singulare, nisi cui nihil adæquabitur? quid principale, nisi quod super omnia, nisi quod ante omnia, & ex quo omnia? Hæc deus solus habendo unus est. Si & alius habuerit: tot iam erunt dij, quot habuerint quæ dei sunt. Ita Hermogenes duos deos infert. Materiam parem deo infert. Deum autem unum esse oportet: quia quod summum sit, deus est: summum autem non erit, nisi quod unicum fuerit. Vnicum autem esse non poterit, cui aliquid adæquabitur. Adæquabitur autem deo materia, cum æterna censetur. Sed deus, deus est: & materia, materia est. Quasi diuersitas nominum comparationi resistat, si status idem uindicetur: sit & natura diuersa, sit & forma non eadem, dum nomini ipsius status una sit ratio. Innatus

F

2

deus

Alias Ad.

Extrema linea non
intelligentium.

For. *salua
ratio

deus, an non, & innata materia? Semper deus, an non semper & materia? Ambo sine initio, ambo sine fine, ambo etiam autores uniuersitatis: tam quod fecit, quam de qua fecit. Neque enim potest non & materia auctrix omniū deputari, de qua uniuersitas consistit. Quomodo respondebit, non statim materiam comparari deo, si quid dei habeat: quia non totum habendo non concurrat in plenitudinem comparationis? Quid deo reliquit amplius, ut non totum dei, materiae dedisse uideatur, uel qua inquit: & sic habente materia salua sit deo & autoritatis & substantiae, qua solus & primus autor est, & dominus omnium censeatur. Veritas autem sic unum deum exigit defendendo, ut solius sit quicquid ipsius est. Ita enim ipsius erit si fuerit solius: & ex hoc alius deus non possit admitti, dum nemini licet habere de deo aliquid. Ergo, inquis, nec nos habemus dei aliquid: imò habemus & habebimus, sed ab ipso, non à nobis. Nam & dei erimus, si meruerimus illi esse de quibus praedicauit, Ego dixi, uos dii estis: & stetit deus in ecclesia deorum: sed ex gratia ipsius, non ex nostra proprietate: quia ipse est solus, qui deos faciat. Materia autem proprium facit, quod cum deo habet. Aut si à deo accepit, quod est dei, ordinem dico aeternitatis, potest & credi & habere illam cum deo aliquid, & deum illam non esse. Quale est autem cum confitetur ille aliquid cum deo habere, & uult solius dei esse, quod materiam non negat habere? Dicit saluum deo esse, ut & solus sit & primus, & omnium autor, & omnium dominus, & nemini comparandus, per quae nec est. Materiae quoque adscribit, ille quidem deus, contestabitur deus, & iurauit non nunquam per semetipsum, quod alius non sit qualis ipse: sed mendacem eum faciet Hermogenes: erit enim & materia qualis deus, infecta, innata, initium non habens, nec finem. Dicit deus: ego primus, & quomodo primus, cui materia coetanea est? Inter coetaneos autem & cōtemporales ordo non est, aut & materia prima est. Extendi, inquit, coelum solus: atquin non solus, cum ea enim extendit, de qua & extendit. Cum proponit saluo dei statu fuisse materiam, uide ne irrideatur à nobis, proinde saluo statu materiae fuisse deus, cōmuni tamen statu amborum. Saluum ergo erit & materiae ut & ipsa fuerit: sed cum deo, quia & deus solus: sed cum illa. Et ipsa prima cum deo, quia & deus primus cum illa: sed & illa incomparabilis cū deo, quia & deus incomparabilis cum illa, & auctrix cum deo, & domina cū deo: sic aliquid & non totum materiae habere. Ita illi nihil reliquit Hermogenes, quod non & materiae cōtulisset: ut non materia deo, sed deus potius materiae comparetur. Atque adeo cum ea propria dei uindicamus semper fuisse, sine initio, sine fine, & primum fuisse & solum, & omnium autorem, materiae quoque competat: Quæro quid diuersum & alienum à deo, ac per hoc priuatum materia possederit, per quod deo non compararetur? In qua omnia dei propria recensentur. satis praeducant de reliqua comparatione, si

one, si minorem & inferiorem materiam deo, & idcirco diuersam ab eo, & idcirco incomparabilem illi contendit, ut maiori, ut superiori: præscribo non capere ullam diminutionem & humiliationem, quod sit æternum & innatum: quia hoc & deum faciat tantum, quantus est, nullo minorem, neque subiectiorem, imò omnibus maiorem & sublimiorem. Sicut enim cætera quæ nascuntur, aut finiunt, & idcirco æterna non sunt semel opposita fini, quæ & initio admittunt ea quæ deus non capit, diminutionem dico interim & subiectionem: quia nata & facta sunt, ita & deus ideo ea non capit: quia nec natus omnino, nec factus est. Et materiæ autem status talis est, Igitur & duobus æternis, ut innatis, ut infectis deo atque materiæ ob eandem rationem communis status, ex æquo habentibus id, quod neque diminui, nec subijci admittit, id est, æternitatem: neutrum dicimus altero esse minorem siue maiorem: neutrum altero humiliorem, siue superiorem, sed stare ambo ex pari magna, ex pari sublimia, ex pari solidæ & perfectæ felicitatis, quæ censetur æternitas. Neque enim proximi erimus opinionibus nationum, quæ si quando coguntur deum confiteri, tamen & alios infra illum uolunt. Diuinitas autem gradum non habet utpote Nationes unica, quæ si & in materia erit, ut proinde innata & infecta, & æterna, aderit utrobique: quia minor se nusquam poterit esse. Quomodo ergo discernere audebit Hermogenes, atque ita subijcere deo materiam, æternam æterno, innatam innato, autricem autori: dicere audentem, & ego prima, & ego ante omnia, & ego à qua omnia: pares fuimus, simul fuimus: ambo sine initio, sine fine: ambo sine autore, sine deo. Quis me deus subijcit contemporali, coætaneo? si quia deus dicitur, Habeo & ego meum nomen. Aut ego sum deus, aut ille materia: quia ambo sumus quod alter est nostrum. Putas itaque materiam deo non comparasse, quam scilicet subijciat illi? Atquin etiam præponit illam deo, & deum potius subijcit materiæ, cum uult eum de materia cuncta fecisse. Si enim ex illa usus est ad opera mundi: iam & materia superior inuenitur, quæ illi copiam operandi subministravit, & deus subiectus materiæ uidetur, cuius substantiæ eguit. Nemo enim non eget eo de cuius utitur: nemo non subijcitur ei cuius eget, ut possit uti: sic & nemo de alieno utendo non minor est eo de cuius utitur. Et nemo qui præstat de suo uti, non in hoc non superior est eo cui præstat uti. Itaque materia ipsa quidem deo non eguit, sed eguisse deo præstitit, diuite & locuplete & liberali, minori opinor & inualido & minus idoneo de nihilo facere quæ uelit. Grande reuera beneficium deo contulit, ut haberet hodie per quem deus cognosceretur, & omnipotens uocaretur, nisi quod iam non omnipotens:

F ;

si non

si non & hoc potens, ex nihilo omnia proferre. Sanè & sibi præstitit aliquid materia, ut & ipsa cum deo possit agnosci coæqualis deo, immò & adiutrix: nisi quod solus eam Hermogenes cognouit, ET HAERETICORVM PATRIARCHAE PHILOSOPHI. Prophetis enim & Apostolis usque adhuc latuit. Puto & CHRISTVM non potest dicere deum ut dominum materia usum ad opera mundi: deus enim non potuit esse substantiæ coæqualis, sed precario forsitan usus est: & ideo precario, non dominio, ut cum ea mala non esset, de mala tamen sustinuerit uti, scilicet ex necessitate mendicitatis suæ, quæ non ualebat ex nihilo uti: non ex potestate quam sibi habuisset omnino ut deus in materiam, quam malā norat ante eam in bono conuertisset ut dominus & bonus, ut ita de bono, non de malo uteretur. sed quia bonus quidem: deum autem non ideo qualem habuit alia usus, necessitatem suam ostendit cedentem conditioni materiæ: quæ si dominus fuisset, emendasset. Sic enim Hermogeni respondendum est cum ex dominio defendit deum materia usum, & de re non sua, scilicet non facta ab ipso. Iam ergo malum ab ipso qui est mali si non autor, quia non effector: certe permissor, quia dominator. Si uero materia non & ipsius qua malum dei non erit, de alieno ergo usus, aut precario usus est qua egens eius: aut & iniuria, qua præualens eius. His enim tribus modis aliena sumuntur. Iure, beneficio, impetu, id est dominio precario, ui, dominio non suppetente. Eligat Hermogenes, quid deo congruat, precario an ui de materia cuncta fecisse. Non ergo melius censuisset deus nihil omnino faciendum quàm precario, aut ui faciendum, & quidem de malo. Nonne etiam si materia optima fuisset, quæ indecorum sibi existimasset de alieno licet bono factæ satis. Itaque gloriæ suæ causa molitus est mundum, ut debitorem se alienæ substantiæ ostenderet & quidem non bonæ. Ergo, inquit, ex nihilo faceret, ut mala quoque arbitrio eius imputarentur. Magna, bona fide, cæcitas hæreticorum pro huiusmodi argumentatione, cum ideo aut alium deum bonum & optimum uolunt credi, quia mali autorem existiment creatorem: & materiam cum creatore proponunt, ut alium à materia, non à creatore deducant, quando nullus omnino deus liberetur ista quæstione, ut non autor mali uideri proinde possit, quisquis ille est qui malum & si non ipse fecit, tamen à quocunque & unde unde passus est fieri. Audiat igitur & Hermogenes, dum alibi de mali ratione distinguimus, interim se quoque nihil egisse hac sua iniectioe. Ecce enim & si non autor, sed assentator mali inuenitur deus, qui malum materiæ tanto sustinuit de bono ante mundi constitutionem, quam ut bonus & mali æmulus emendasse debuerat. Aut enim potuit emendare, sed noluit: aut uoluit quidem, uerum non po-

Philosophi hæreticorum patriarchæ. Citatur à Hieronymo in epistola ad Ctesiphontem.

Fort. si habuisset.

Fort. sed quia bonus quidē, non aut dominus, ideo qualem habuit, tali usus.

Fort. quàm in dec. & mox, faceret satis.

non potuit infirmus deus. Si potuit & noluit, malus & ipse, quia malo fauit: & sic iam habetur eius quod licet non instituerit, qui tamen si noluiſſet illud eſſe non eſſet, ipſe iam fecit eſſe, quod noluit non eſſe. Quo quid eſt turpius: ſi id uoluit eſſe quod ipſe noluit feciſſe, aduerſū ſemetipſum egit, cū & uoluit eſſe quod noluit feciſſe, & noluit feciſſe quod uoluit eſſe. Quasi bonum uoluit eſſe, & quasi malum noluit feciſſe. Quod non faciendo malum iudicauit, id ſuſtinendo bonum prænunciavit: malum pro bono ſuſtinendo, & non potius eradicando, aſſertor eius inuentus eſt. Male ſi per uoluntatem, turpiter ſi per neceſſitatem: aut ſamulus erit mali deus aut amicus. cum materiæ malo conuerſatus, nedum etiam de malo eius operatus. Et tamen non de nobis perſuadet Hermogenes malam eſſe materiam. Non enim poterit non malum dicere, cui malū aſcribit: nam definimus diminutionem & ſubiectionem capere nō poſſe. Quod ſi ita erit æternum, ut alij cœterno inferius deſutetur, ita & nūc nec malum dicimus competere illi: quia nec ſubijci ex hoc poſſit, quod nullo modo poteſt ſubijci, quia æternum eſt. Sed cum aliās ſummū bonum conſtet eſſe quod ſit æternum ut deus, per quod ſolus eſt deus, dū æternus eſt: & ita bonus, dum deus, quomodo materiæ inerit malum, quam ut æternam ſummū bonum credi neceſſe eſt. Aut ſi quod æternū eſt, poterit & mali capax eſſe, poterit hoc & in deum credi, & ſine cauſa geſtiuit malum à deo tranſſerre, ſi competit & æterno, competendo materiæ. Iam uero ſi quod æternum eſt malum poteſt credi, inuincibile & inſuperabile erit malum ut æternum: & tamen nos fruſtra laboramus de auferendo malo ex nobis ipſis, cum & deus hoc fruſtra mandat & præcipit: imò & iudicium fruſtra conſtituit deus, in iuſtitia utiq; puniturus, quibus contra malum finis, cum præſes eius diabolus abierit in ignem, quæ præparauit illi deus & angelis eius prius in puteum abyſſi religatus, cū reuelatio filiorum dei redemerit conditionem à malo utiq; uanitatis obiectam, cum reſtituta innocentia & integritate conditionis pecora conderint beſtijs, nec paruuli de ſerpentibus luſerint, cum pater filio poſuerit inimicos ſub pedes utiq; operarios mali. Itaque ſi finis malo competit, neceſſe eſt competierit initium. Erit materia habens initium, habendo & finem mali. Quæ enim malo deſutantur, ſecundum mali ſtatum computantur. Age nunc malam ac peſſimam credamus eſſe materiam utique natura: ſicut deum bonum & optimum credimus proinde natura: porro naturam certam & fixam haberi oportebit tam in malo perfeuerantem apud materiam, quàm & in bono apud deum inconuertibilem & indemutabilem. Scilicet qua ſi demutabitur natura in materia de malo in bonum demutari poterit, & in deo de bono non in malum. Hoc loco dicet aliquis: Ergo de lapidibus filij Abra-

hæ non suscitabuntur, & genimina uiperarum non facient penitentia fructum, & filij iræ non fient filij pacis, si natura mutabilis non erit. Temere ad ista exempla respicies o homo: non enim competunt ad causam materiae, quæ innata est, ea quæ nata sunt lapides & uiperæ & homines: horum enim natura habendo institutionem, habere poterit & cessationem. Materiam uero tene semel æternam determinatam, ut infectam, ut innatam: & ideo indemutabilis & incorruptibilis naturæ credendam, ex ipsius etiam sententia Hermogenis, quam opponit cum deum negat ex semetipso facere potuisse: quia non demutatus quod sit æternum, amissurum scilicet quod fuerat, dum sit ex demutatione quod non erat, si non esset æternum. Dominum uero æternum aliud esse non posse, quàm quod est semper. Hac & ego definitione merito illum repercutiam, materiam æque reprehendo, cum ex illa mala pessima, etiam bona atque optima fiunt: & uidit deus quia bona, & benedixit ea deus, utique quasi optima, non certe quasi mala ac pessima. Demutationem igitur admisit materia, & si ita est, statum æternitatis amisit: mortua est denique sua forma. sed æternitas amitti non potest: quia nisi amitti non possit, æternitas non est. Ergo nec demutationem potuit admisisse: quia si æternitas est, demutari nullo modo potest: & quaeretur, quomodo ex ea bona facta sint, quæ ex demutatione nullo modo facta sunt. Vnde in mala ac pessima boni atque optimi semen. Certe nec bona arbor, fructus malos ædit: quia nec deus nisi bonus: nec mala arbor, bonos: quia nec materia est

*Fortè *nisi pessima.* *pessima. Aut si dabimus illi aliquid, etiam boni germinis, iam non erit uniformis naturæ, id est, malæ in totum: sed & tantum duplex, id est, bonæ & malæ naturæ. Et quaeretur iterum, an in bono & malo potuerit conuenire luci & tenebris, dulci & amaro. Aut si potuit utriusque diuersitas boni & mali concurrisse, & duplex natura fuisse materiæ amborum ferax fructuum, iam nec bona ipsa deo deputabuntur, ut nec mala illi imputentur: sed utraque species de materiæ proprietate sumpta, ad materiam pertinebit. Quo pacto neque gratiam bonorum deo debemus, nec inuidiam malorum, quia nihil de suo operatus ingenio: per quod probabitur manifeste materiæ deseruisse. Nam & si dicatur, licet ex occasione materiæ, suo tamen arbitrio bona protulisse, quasi nactus bonum materiæ, quanquam & hoc turpe sit: Certe cum ex eadem etiam mala profert, uel hæc utique non de suo arbitrio proferendo seruit materiæ, aliud non habens facere quàm ex malo proferre, inuitus utique quàm bonus, ex necessitate ut inuitus, & ex seruitute ut ex necessitate. Quid ergo dignius, ex necessitate eum condidisse mala, an ex uoluntate? Siquidem ex necessitate

fitate condidit, si ex materia. Ex uoluntate, si ex nihilo. Iam enim sine causa laboras, ne malorum autor constituatur deus: quia & si de materia fecit, ipsi deputabuntur qui fecit, proinde quatenus fecit. Planè sic interest unde fecerit, ac si de nihilo fecisset: nec interest unde fecerit, ut inde fecerit, unde eum magis decuit. Magis autem eum decuit ex uoluntate fecisse quàm ex necessitate: id est ex nihilo potius quàm ex materia. Dignius est deum etiam malorum autorem liberum credere, quàm seruum: quæcunque potestas ei, quàm pusillitas competit. Si & sic concedimus materiam quidem nihil boni habuisse, dominum uero si quid boni ædedit sua uirtute ædidisse, aliæ æque oborientur quæstiones. Primo si bonum in materia omnino non fuit, nõ ex materia bonum factum, quod materia scilicet non habuit. Dehinc si non ex materia, iam ergo ex deo factum. Si nec ex deo, iam ergo ex nihilo factum. Hoc enim superest secundum Hermogenis dispositionem. Porro si bonum, neque ex materia factum est: quia non erat in illa ut in mala, neque ex deo: quia nihil potuit ex deo fieri, sicut definit Hermogenes: inuenitur bonum iam ex nihilo factum, ut ex nullo factum, ut neque ex materia neque ex deo. Et si bonum ex nihilo, cur non & malum? imò cur non omnia ex nihilo, si aliquid ex nihilo? nisi si insufficiens fuit diuina uirtus omnibus producendis, quæ aliquid protulerit ex nihilo: aut si ex materia mala bonum processit: quia neque ex nihilo, neque ex deo, sequetur ut ex conuersione processerit materiæ. Contra denegant iam æterni conuersionem: ita unde bonum constitit, iam negabit Hermogenes inde illud constare potuisse. Necessè est autem ex aliquo eorum processerit, ex quibus negauit procedere potuisse. Caterum si ideo malum non ex nihilo, ne dei fiat, de cuius arbitrio uidebitur factum, sed ex materia ut ipsius sit, de cuius substantia erit factum: & hic ut dixi autor mali habebitur deus, qui cum eadem uirtute & uoluntate debuisset omnia ex materia protulisse: aut tantum bona non omnia tamen bona, protulisset etiam mala, utique aut uolens esse mala si poterat efficere necesse esset: aut non ualens efficere omnia bona, si uoluit & non fecit, dum nihil intersit per infirmitatem dominus autor mali extiterit an per uoluntatem. Aut quæ fuit ratio, ut cum bona fecisset quasi bonus, etiam mala protulisset quasi non bonus, cum non congruentia sibi solummodo ædedit. Quid necesse erat suo opere prolato, etiam materiæ negotium curare, proinde & malum proferendo, solus ut cognosceretur bonus de bono? Materia autem ne cognosceretur mala de malo: plus bonum floruiisset sine mali afflatu. Nam & Hermogenes expugnat quorundam argumentationes, dicentium mala necessaria fuisse ad inlustrationem bonorum, ex contrarijs intelligendorum. Ergo aut nec propterea locus mali proferendi fuit. Aut si qua alia ratio exegit illud induci, cur non & ex nihilo potuerit induci ipsa ratione excusatura dominum

Fortè ne essent

Fortè* exclus-
das iam

dominum ne mali autor existimaretur: quæ nunc de materia operatur, cum mala excusat, si excusat: adeo ubique & undique illuc compellitur quaestio quo nolunt: qui ipsam mali rationem non examinando nec dinoscendo, quo modo illud aut deo adtribuant, aut à deo separent, pluribus & indignioribus destructionibus deo obijciunt. Igitur in præstructione huius articuli, & alibi forsitan retractandi quidem, definitio, aut deo adscribendum & bonum & malum, quæ ex materia fecit: aut materia ipsi ex qua fecit: aut utrumque utriusque qui ambo sibi obligantur, qui fecit, & de qua fecit: aut alterum alteri. tertius enim præter materiam & deus non est. Porro si deus erit utrumque, videbitur deus etiam mali autor: deus autem ut bonus autor mali non erit. si materia utrumque, videbitur, materia etiam boni matrix, mala autem in totum materia boni non erit matrix. si utriusque erit utrumque: in hoc quoque comparabitur deo materia, & pares erunt ambo, ex æquo mali ac boni adfines: æquari autem deo materia non debet, ne duos deos efficiat: si alterum alterius, utique deo bonum, & materiae malum: neque malum deo, neque materiae bonum adscribetur: & bona autem & mala deus de materia faciendo cum ea facit. Hæc si ita sunt, nescio qua possit euadere sententia Hermogenes, qui, deus quoquomodo de materia malum condidit, siue uoluntate, siue necessitate, siue ratione, non putet mali autorem. Porro si mali autor est ipse qui fecit, planè socia materia per substantiæ suggestum, excusas iam causam materiae introducendæ. Nihilominus enim, & per materiam deus autor mali ostenditur, si ideo materia præsumpta est, ne deus mali autor uideretur: excusa itaque materia dum excluditur causa eius, superest uti deus omnia ex nihilo fecisse constet. Videbimus an & mala: cum apparuerit quæ mala, & an mala. Interim & quæ putas: dignius enim de suo arbitrio produxit, hæc quoque producendo de nihilo, quàm de præiudicio alieno, si de materia produxisset. Libertas, non necessitas, deo competit: malo uoluerit mala à semetipso condidisse, quàm non potuerit non condidisse. Vnici dei status hanc regulam uindicat: non aliter unici, nisi quia solius: non aliter solius, nisi quia nihil cū illo: sic & primus erit, quia omnia post illum: sic omnia post illum, quia omnia ab illo: sic ab illo, quia ex nihilo: ut illi quoque scripturæ ratio constet, Quis cognouit sensum domini: aut quis illi consiliarius fuit: aut quem consultatus est: aut uiam intelligentiæ & scientiæ quis demonstrauit illi: quis tradidit & retribuetur ei? Nemo utique: quia nulla uis, nulla materia, nulla natura substantiæ alterius aderit illi. Porro si de aliquo operatus est, necesse est ab eaisa acceperit & consilium & tractatum dispositionis, ut uiam intelligentiæ & scientiæ. Pro qualitate enim rei operari habuit, & secundum ingenium materiae, non secundum suum arbitrium: adeo ut & mala pro natura non sua, sed substantiæ fecerit. Si necessaria est deo materia ad opera mundi ut Her-
mogenes

mogenes existimauit: habuit deus materiam longe digniorem & idoneiorem, non apud philosophos æstimandam, sed apud prophetas intelligendā, philosophiā suā scilicet: hæc denique sola cognouit sensū domini. Quis enim scit quæ sunt dei, & quæ in ipso, nisi spiritus qui in ipso? Sophia autē spiritus. hæc illi cōsiliarius fuit, uia intelligentiæ & scientiæ ipsa est. Ex hac fecit, faciendo per illā, & faciendo cum illa. Cum pararet cœlum, inquit, aderam illi, & cum fortia faciebat super uentos, quæ sursum nubila, & cum firmos ponebat montes eius quæ sub cœlo est, ego eram compingens cum ipso. Ego erā ad quē gaudebat: cotidie autem oblectabar in persona eius. Quando oblectabatur? Cum perfecisset orbem, & inoblectabatur in filiis hominum. Quis nō hanc potius omnium fontem & originem cōmendet: materiā uero materialium, non sibi subditam, nō statu diuersam, nō motu inquietam, non habitu informem, sed insitam, & propriam, & compositam, & decoram. Quali deo potuit eguisse? Sui magis quā alieni. Denique ut necessariam sensit ad opera mundi, statim eam condit & generat in semetipso. Dominus, inquit, condidit me initium uiarum suarum in opera sua: ante secula fundauit me: prius quā faceret terram, prius quā montes collocarentur: ante oēs autem colles generauit me: prior autem abyssus genita. Cum agnoscat ergo Hermogenes idcirco etiam philosophiam dei natam & conditam prædicari, ne quid innatum & inconditum præter solum deum crederemus. Si enim intra dominū quod ex ipso & in ipso fuit, sine initio non fuit: philosophia scilicet ipsius exinde nata & cōdita, ex quo in sensu dei ad opera mundi disponenda cœpit agitari: multo magis non capit sine initio quicquā fuisse, quod extra dominū fuerit. Si uero philosophia eadem dei sermo est sensu philosophia, & sine quo factum est nihil, sicut & dispositū sine philosophia, quale est ut filio dei sermone unigenito & primogenito aliquid fuerit præter patrem antiqui? & hoc modo utique generosius, nedum quod innatum fortius, & quod in-fectum factū ualidius: quia quod ut esset nulli? eguit auctoris, multo sublimius erit eo quod ut esset aliquem habuit autorem: proinde si malum quidem innatum est, id est sermo dei. Eructauit enim, inquit, sermonem optimum: non scio an à bono malum possit adduci, ualidius ab infirmo, ut innatum à nato. Ita & hoc nomine materiā deo præponit Hermogenes, præponendo eam filio. Filius enim sermo, & deus sermo: & ego & pater unum sumus: nisi quod sustinebit æquo animo filius eam præponi sibi, quæ patri adæquatur. Sed & ad originale instrumentum Moyse prouocabo, unde & diuersa pars suspensiones suas ingratis fulcire conatur, ne scilicet nō inde instrui uideretur unde oportet. Itaque occasiones sibi sumpsit quorundam uerborum, ut hæreticis ferè mos est simplicia quæque torquere. Nam & ipsum principium, in quo deus fecit & cœlum & terram, aliquid uolunt fuisse, quasi substantiuum & corpulentum, quod in materiā interpretari possit. Nos autem unicuique uocabulo proprietatem, cum uindicamus principium

*Alias *non sic.*

*Alias *alienigenis, sic enim habet exemplar Hirsaugiense, unde etiā cōiunctio sua legendū, non sui, & fortassis paulo ante nō deo, sed deus.*

cipium initium esse, & cōpetisse ita poni rebus incipientibus fieri. Nihil enim
 quod fieri habet sine initio esse, quin initium sit illi ipsum dum incipit fieri.
 Ita principium siue initium inceptions esse uerbum, non alicuius substan-
 tiæ nomen. Iam nunc si principalia deo opera cœlum & terra sunt, quæ an-
 te omnia deus fecit suorum esse proprie principium, quæ priora sunt facta
 meritoque sic perfectam scripturam, In principio fecit deus cœlum & ter-
 ram, quemadmodum dixisset, in finem deus fecit cœlum & terram: si post
 uniuersa fecisset: aut si principium aliqua substantia est, erit & finis aliqua
 materia. Planè licebit etiam substantium aliquid principium esse alij rei,
 quæ ex ipso sit futura: ut argilla principium testæ, ut semen principium her-
 bæ. Sed cum ita utimur uocabulo principij quasi originis, non quasi ordi-
 nis nomine: adiungimus & mentionem ipsius rei specialiter, quam uolumus
 principium alterius rei. De cætero si sic ponamus, uerbi gratia: In principio
 fecit figulus peluim uel urnam: iam non materiam significauit principium:
 non enim argillam nominaui principium, sed ordinem operis: quia figu-
 lus ante cætera primum peluim & urnam fecit, exinde facturus & cætera:
 ad ordinationem operum principij uocabulum pertinebit, non ad origi-
 nem substantiarum. Possunt & aliter principium interpretari non ab re ta-
 men: nam & in græco principij uocabulum, quod est arche, nō tantum or-
 dinatum, sed & potestatiuum capit principatum. Vnde & archontes di-
 cunt principes & magistratus. Ergo secundum hanc quoque significatio-
 nem principium pro principatu & potestate sumetur. In principatu enim
 & in potestate deus fecit cœlum & terram. Sed ut nihil aliud significet græ-
 ca uox, quam principium: & principium nihil aliud capiat, quam initium:
 habemus etiam illam initium agnoscere, quæ dicit: Dominus condidit me
 in opera sua. Si enim per sophiam dei omnia facta sunt, & cœlum ergo &
 terram deus faciens in principio, id est, initio in sophia sua fecit. Denique si
 principium materiam significaret, non ita scriptura instruxisset, In princi-
 pio deus fecit, sed ex principio. Non enim in materia, sed ex materia fecis-
 set. De sophia autem potuit dici in principio. In sophia enim primo fecit,
 in qua cogitando & disponendo iam fecerat: quoniam & si ex materia fa-
 cturus fuisset, ante in sophia cogitando & disponendo iam fecerat. Quo-
 niam & si erat initium uiarum: quia cogitatio & dispositio prima sophiæ sit
 operatio, de cogitatu uiam operibus instituens, hanc & inde auctoritatem
 scripturæ mihi uindico, quod & deus qui fecit, & ea quæ fecit, ostendens un-
 de fecerit, non proinde testatur. Nam cum in omni operatiōe tria sint prin-
 cipalia, qui facit, & quod fit, & ex quo fit: tria nomina sūt ædēda in legitima
 operis enarratione: persona factoris, species facti, forma materiæ. Si mate-
 ria non ædetur, ubi & opera & operæ operator æduntur, apparet ex nihi-
 lo cum operatum. Proinde enim æderetur ex quo, si ex aliquo fuisset
 operatus. Denique Euangelium ut supplementum instrumenti uete-
 ris ad

A² X² 2.
 A² X² 0774

tis adhibebo, in quo uel eo magis debuerat ostendi deus ex aliqua materia
 uniuersa fecisse, quo illic etiā per quem omnia fecerit reuelatur. In principio
 erat sermo. In quo principio scilicet deus fecit cœlum & terrā. Et sermo erat
 apud deum, & deus erat sermo. Omnia per illū facta sunt, & sine illo factū
 est nihil. Cum igitur & hic manifestetur & factor, id est deus, & facta, id est
 omnia. Et per quem, id est sermo, nōne & unde omnia facta essent à deo,
 per sermonē exegisset ordo profiteri, si ex aliquo facta essent: ita quod non
 fuit, non potuit scriptura profiteri. Et non profitendo, satis probauit non
 fuisse: quia profiteretur si fuisset. Ergo inquis, si tu ideo præiudicas ex nihilo
 facta omnia quia non sit manifeste relatum de materia præcedentis factum
 quid, uide ne diuersa pars ideo cōtendat ex materia omnia facta, quia pro-
 inde non aperte significatum sit, ex nihilo quid factum. Planè retorqueri
 quædam facile possunt: non statim & ex æquo admitti, ubi diuersitas cau-
 sa est. Dico enim & si non aperte scriptura pronūciauit ex nihilo facta om-
 nia, sicut nec ex materia, non tām fuisse necessitatem aperte significādi de
 nihilo facta omnia, quanta esset, si ex materia facta fuissent. Quoniā quod
 sit ex nihilo, eo ipso dum non ostenditur ex aliquo factum, manifestatur ex
 nihilo factum: & nō periclitatur ne ex aliquo factū existimetur, quādo non
 demonstratur ex quo sit factum. Quod autem ex aliquo sit, nisi hoc ipsum
 aperte declaratur ex aliquo factum, illud dum ex quo factum sit ostēditur
 periclitabitur, primo uideri ex nihilo factum, quia non æditur ex quo sit fa-
 ctum. Dehinc & si ea sit conditione ut non possit uideri ex aliquo, proin-
 de periclitabitur, ex alio lōge factum uideri, quā ex quo factum est, dum
 non proponitur unde sit factum. Ita si ex nihilo deus cuncta fecisse non po-
 tuit, scriptura non adiecisset illum ex nihilo fecisse. Ex materia eum fecisse
 omnimodo debuit edixisse, licet ex materia fecisset, quia illud in toto habe-
 bat intellegi, & si nō significaretur. At istud in dubio, nisi significaretur. Atq;
 adeo spiritus sanctus hanc scripturæ sære rationem cōstituit, ut cum quid ex
 aliquo sit, & quod sit, & unde sit, referat. Fructificet, inquit, terra herbam
 fœni, seminantem semen secundum genus, & secundum similitudinem, & li-
 gnum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso in similitudinem.
 Et factum est sic. Et produxit terra herbam fœni seminantem semen secun-
 dum genus, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso in
 similitudinem. Factum est sic. Et produxit terra herbam fœni seminantem
 semen secundum genus, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semē
 in ipso secundum genus. Et rursus. Et dixit deus: Producant aquæ repentiā
 animarum uiuarum, & uolatilia uolantia super terram per firmamentū cœ-
 li. Et factum est sic. Et fecit deus cetos magnos, & omnem animam anima-
 lium repentiū, quæ produxerūt aquæ secundum genus ipsorum. Item post
 hæc. Et dixit deus. Producat terra animam uiuentem secundum genus, qua-
 drupedia & repentiā, & bestias terræ, secundum genus ipsorum. Si ergo ex

G iam

iam factis rebus, alias res deus proferens, ostendit p prophetā & dicit quid unde protulerit, quāquam possumus unde illas prolatas estimare, dū ne ex nihilo. Iam enim facta erāt quædā ex quibus prolatae uideri possent. Si tā tam curā instructionis nostræ insumpsit spū sanctus, ut sciremus qd unde processerit, nōne proinde nos & de cœlo & de terra cōpotes reddidisset significādo unde ea esset operatus? Si de aliqua materia origo constaret illorum: ut tātō magis ex nihilo ea uideretur operatus, quanto nihil adhuc erat factum, ex quo operatus uideretur. Itaq; sicut ea quæ de aliquo plata sunt ostendit unde prolata sint: Ita quæ nō ostendit unde prolata sint, ex nihilo prolata confirmat. Igitur in principio deus fecit cœlū & terrā. Adoro scripturæ plenitudinē qua mihi & factorem manifestat & facta. In euāgelio uero amplius & ministrū atque arbitrium rectoris inuenio sermonem. An aut de aliqua subiacenti materia facta sint omnia, nusquā adhuc legi. Scriptū esse doceat Hermogenis officina. Si nō est scriptū, timeat uæ illud adiicientibus aut detrahentibus destinatum. Sed ex sequentibus argumentatur, quia scriptum sit, Terra aut, erat inuisibilis & incōposita. Nā & terræ nomen redigit materiam, quia terra sit quæ facta est ex illa. Et erat, in hoc dirigit, quasi quæ semper retro fuerit innata & infecta. Inuisibilis aut & rudis quia informem & confusam & inconditam uult fuisse materiā. Has quidem opiniones eius singillatim reuincā, sed interim uolo sic ei respondere. Putamus his articulis materiam demonstrari. Nunquid tamē, quia erat ante omnia & tale aliquid esse ex ea factum scriptura significat? Atquin nihil tale significat. Fuerit licet materia, quantum sibi licet, uel potius Hermogeni, potuit & fuisse, & tamen nihil deus ex illa fecisse, uel quia non decebat deū alicuius eguisse, certe quia nec ostenditur quicquā ex materia fecisse. Sine causa ergo esset inquis. Non planē adeo sine causa. Nā & si mundus non est factus ex illa, sed hæresis facta est, & quidē hoc impudentior, quod nō ex materia facta est hæresis, sed materiā ipsam potius hæresis fecit. Reuertor nūc ad singulos articulos, per quos putauit significatā esse materiā, & primo de nominibus expostulabo. Horū em̄ alterū legimus, quod est terræ: alterū nō inuenimus, quod est materiæ. Quæro ergo cū materiæ nominatio nō extet i scriptura, quomodo ei etiā terræ appellatio adcomodetur iſt alio iam genere substantiæ nota, quo magis materiæ quoq; nominatio extitisse debuerat, cōsecuta etiā terræ appellationem, ut scirem terram cōmune cū materia esse nomen ne illud ei soli substantiæ uindicarē, cuius & proprium, in qua magis natum est, uel ne illud in quācunq; aliam speciē, nec utiq; omni materiæ cōmunicare possem si uellem. Cum enim nō extat proprium uocabulum eius rei cui cōmune uocabulum adscribitur, quanto nō comparet cui adscribatur, cuiusq; alij poterit adscribi. Ita Hermogenes, & si materiā ostenderet nominatam, deberet eandem probare terram quoq; cognominatā, ut ita utrūq; illi uocabulum uindicaret. Vult igitur duas proponi terras in iſta scriptura, unam quā in principio deus

Fort. & in terra.

Fort. notum est.

tipio deus fecit. Aliā materiā ex qua fecit, de qua dictū sit, terra aut erat inui-
 sibilis & rudis. Vtiq; si quārā ex duabus quæ cui nomen terræ adcomodari
 id dicetur, hāc quæ facta sit ex illa ex qua facta est uocabulū deriuasse, quia
 ueri similis sit ab origine sobolē potius quā originem à sobole uocitari,
 hoc si ita est, alia nobis obuoluit quæstio, an cōpetat terrā hanc quam deus
 fecit, ex illa ex qua fecit cognomentū deriuasse. Audio em apud Hermoge-
 nem ceterosq; materiarios hæreticos terrā quidē illā informē & inuisibile *Materiarij heretici*
 & rudem fuisse. Hanc uero nostrā proinde & formā & conspectū, & cultū, à
 deo consecutā. Aliud ergo factā quā erat ea ex qua facta est. Porro aliud
 facta, nō potuit cū ea de nomine sociari, à cuius cōditione descuerat. Si no-
 men propriū materiæ illius fuit terra hæc quæ non est materia, aliud scilicet
 facta, terræ quoq; nō capit nomen alienū & statu suo extraneū. Sed mate-
 ria facta, id est ex terra habuit cū sua origine cōsortiū nominis, sicut & gene-
 ris. Non à deo. Nā & testam licet ex argilla confectā iam non argillā uoca-
 bo, sed testam, & electrum licet ex auro & argēto scēderatum, nec argentum
 tamen nec aurū appellabo, sed electrū, à cuius habitu quod diuertit, pariter
 & à uocatu eius recedit appellationis, sicut & cōditionis proprietate. Quā
 aut trāsierit de statu terræ illi⁹, id est materiæ ista terra, uel eo palām est, qd
 hæc apud Genesim testimoniū bonū accipit. Et uidit deus quia bonum, illa
 aut apud Hermogenē in originē & causam malorū deputatur. Postremo si
 ideo hæc terra, quia & illa, cur non & materia hæc quoq; quia & illa? Imò iā
 & cœlum & omnia, si ex materia cōstant, & terræ & materiæ uocari debue-
 runt. Satis ista de terræ nomine, in quo materiam intellegi uoluit, quod no-
 men unius elementi omnes sciūt, natura primū, dehinc scriptura docēte, nisi
 si & Sileno illi apud Midam regem adseuerāti de alio orbe credendum est *Silenus.*
 autore Theopompo, sed & deos multos idem refert. Nobis aut unus deus *Mid.*
 & una est terra, quam in principio deus fecit. Cuius ordinē incipiens scriptu-
 ra decurrere, Primo factā eam edicit, dehinc qualitātē ipsius edisserit, sicut &
 cœlum primo factum professa, in principio deus fecit cœlum. Dehinc dispo-
 sitionem eius superducit, & separauit inter aquā quæ erat infra firmamen-
 tum, & quæ erat super firmamētum. Et uocauit deus firmamentum cœlum,
 ipsum quod in primordio fecerat. Proinde & de homine, & fecit deus homi-
 nem, ad imaginē dei fecit illū. Dehinc qualiter fecerit reddit. Et finxit deus
 hominem de limo terræ, & adflauit in faciē eius flatū uitæ, & factus est ho-
 mo in animā uiuā. Et utiq; si decet narrationē inire: Primo præfari, postea
 prosequi. Nominare, deinde describere. Alioquin uanū, si eius rei cuius nul-
 lam præmiserat mentionē, id est materiæ, ne ipsum quidem nomen, subito
 formam & habitum promulgauit, Ante enarrat qualis esset, antequam an-
 esset. Ostendit figuram deformati, nomen abscondit. At quanto credibilis
 secundum nos eius rei dispositionē scriptura subiunxit, cuius institutionem
 simulq; nominationem præmisit. Quā deniq; integer sensus est, in princi-
 pio deus fecit cœlum & terram, terra aut erat inuisibilis & rudis, quam deus

Autem.

scilicet fecit. de qua scriptura cū maxime edixerat. Nam & autem ipsum te-
 lut fibula coniunctiuae particulæ ad cōnexū narrationi adpositum est, terra
 aut. Hoc em̄ uerbo reuertitur ad eā, de qua supra dixerat, & alligat sensum,
 adeo aufer hinc aut, & soluta compago est, ut tunc possit de alia terra dictū
 uideri, terra erat inuisibilis & rudis. Sed tu supcilio capitis & nutu digiti ad
 cōmodato altius tollens, & quasi retro iactans, erat inquis, quasi semp fuerit
 scilicet innata & infecta, & idcirco materia credenda. At ego sine ullo leuocō
 nio pronuntiationis simpliciter respondebo, de omni re posse dici erat, etiā
 de ea quæ facta, quæ nata sit, quæ aliquando non fuerit, & quæ materia nō
 sit. Omne enim quod habet esse, unde habet siue per initium, siue initio, hoc
 ipso quod est, etiā erat dicet. Cui cōpetit prima uerbi positio, in definitionē,
 eiusdem etiam declinatio uerbi decurret in relationē. Est definitionis caput,
 erat relationi facit. Hæ sunt argutiæ & subtilitates hæreticorū simplicitatem
 cōmunium uerborū torquentes in quæstionē magnam. Scilicet quæstio est
 si erat terra quæ facta est. Sanè discutiendū, an ei cōpetat inuisibilem & rudē
 fuisse quæ facta est, an ei ex qua facta est, ut eiusdem sit erat, cuius & quod
 erat. Atquin non tantū probabimus istū habitū huic terræ cōpetisse, sed &
 illi alijs nō competisse. Nam si nuda sit materia deo subiacebat, nullo scilicet
 elemento obstruente. Siquidē nondū quicq̃ erat præter ipsam & deū, utiq̃
 inuisibilis esse non poterat, quia & si tenebras uolet in substantia fuisse ma-
 teriæ (cui articulo respōdere debemus suo ordine) etiam homini tenebræ,
 uisibiles sunt. Hoc em̄ ipsum quod sunt tenebræ uident, nedū deo. Et utiq̃
 si inuisibilis esset, nullo modo cognosceretur qualitas eius. Vnde ergo com-
 pertus est Hermogenes informē & cōfusam & inquietā illā fuisse, quæ ut in-
 uisibilis latebat: aut si hoc à deo reuelatū est, pbare debet. Sic & an rudis di-
 ci potuerit expositulo. Certe enim rude illud est quod imperfectū est. Certe
 imperfectū nō potest esse, nisi quod factū est. Quod enim minus factū est,
 imperfectū est. Certe inquis. Ergo materia quæ facta nō erat, in totū imperfe-
 cta esse nō potuit. Quæ imperfecta nō fuit, etiā rudis nō fuit, initium nō habēs.
 Quia facta nō fuit, caruit & rudimento. Initij em̄ accidens est rudimentum.
 Terra uero quæ facta est, meruit & rudis dici. Statim enim ut facta est, ha-
 buit imperfectæ locū, ante pfectionē. Siquidē omnia opera sua deus ordine
 cōsummauit, incultis primo elemētis, depalans quodāmodo mūdū, dehinc
 exornatis uelut dedicans. Nā & lumen nō statim splendore solis impleuit, &
 tenebras nō statim solatio lunæ temperauit, & celū nō statim syderib⁹ stel-
 lisque signauit, & materiā nō statim beluis frequentauit, & ipsam terrā non
 statim uaria fecunditate dotauit. Sed primo esse ei cōtulit. Dehinc nō inua-
 cuum esse suppleuit. Sic enim & Esaias non inuacuū ait fecit illā, sed inhabi-
 tari. Postea ergo quā facta est, futura etiā perfecta, interim erat inuisibilis &
 rudis. Rudis quidem, hoc quoque ipso quod inuisibilis. Vt nec uisui pfecta
 simul & ut de reliquo nondum instructa. Inuisibilis uero ut adhuc aquis
 tantq̃ monumento genitalis humoris obducta: qua forma, etiā ad finis eius
 caro

caro nostra producit. Nā & Dauid ita canit. Domini est terra & plenitudo eius, orbis terræ, & omnes qui habitant in illa. Ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum. Segregatis enim aquis in cauatiore sinu, emicantior facta est arida, quæ ante hac aquis tegebatur. Exinde itaq; & uisibilis efficitur, dicente deo: Congregetur aqua in congregatione una, & uideatur arida. Videatur, inquit, non fiat. Iam enim facta erat, sed inuisibilis usq; tunc uideri sustinebat. Arida autem quod erat futura ex diuortio humoris tamen terra & uocauit deus aridam terram, non materiam. Sic & perfectionem postea consecuta, desinit rudis haberi, cum pronunciat deus. Fruticet terra herbam foeni seminantem semen secundum genus, & secundum similitudinem, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso in similitudinē. Item. Producat terra animā uiuam secundum genus, & quadrupedia & reptantia, & bestias terræ secundum genus. Impleuit igitur ordinem suū scriptura diuina. Quam enim prædixerat inuisibile & rudem, ei & uisionem reddidit & perfectionem. Non alia autem materia erat inuisibilis & rudis. Ergo materia erit postea uisibilis & perfecta. Volo itaq; uidere materiā. Visibilis enim facta est. Volo & perfectā eā recognoscere, ut ex illa etiā foeni herbā, & ex illa decerpā lignum fructū, & ex illa animalia usui meo famulentur. sed materia quidem nusquā. terra uero hæc, id est coram. hanc uideo. hac perfruo, ex quo inuisibilis & rudis esse desit, de qua manifestissime Esaias. hæc dicit dominus qui fecit cælū. Iste deus qui demonstrauit terram & facit illā. Certe eandem demonstrauit, quam & fecit. Quomodo demonstrauit? utiq; dicendo, uideatur arida. Quare uideri iubet, nisi quia retro non uidebatur? ut sic quoq; eam nō inuacuū fecisset faciendo uisibilem & ita habilem: & sic per omnia probatur nobis, hanc quam incolimus eādem & factā esse à deo & ostensam, nec aliā fuisse rudē & inuisibile quā quæ & facta & ostēsa est. atq; ita terra aut erat inuisibilis & rudis, ad eā ptinet quā deus cū cælo separauit. Sic & sequentia cōiecturam Hermogenis instruere uidebūtur, & tenebræ super abyssum, & spiritus dei super aquas ferebatur, quasi & hæc confusæ substantiæ, massalis illius molis argumenta portendāt. Atquin singillatim definiens, tenebras, abyssum spiritus dei aquas, nihil cōfusum, nec in cōfusione incertū æstimari facit tam diuisa relatio certorum & distinctorum elementorum. Hoc quidem amplius, cum situs proprios eis adscribit, tenebras super abyssum, spiritus super aquas negauit confusionē substantiarum, quarū demonstrando dispositionē, demonstrauit etiam distinctionem. Vanitimum deniq; ut materia quæ informis inducitur, de tot formarum uocabulis informis adseueretur non ædito quid sit illud corpus confusionis quod unicū utiq; credendū est, si informe est. uniforme etenim quod informe est, informe autem quod ex uarietate cōfusum est, unam habeat necesse est speciem: quod non habet speciem, dum ex multis unam habet speciem. Cæterū aut habebat in se species istas materia de quarum uocabulis intellegēdas esse tenebras dico & abyssum, & spiritum, & aquas, aut

Fort. ligni fructum.

Fort. Vanissimum.

G ; non

non habebat. Si enim habebat, quomodo inducitur non habens formas? Si non habebat, agnoscitur, sed & illud utiq; captabitur de coelo solo & de terra ista scripturam significasse quod eā in principio deus fecerit. De speciebus autem supradictis nihil tale: & ideo eas quæ factæ nō significantur, ad infectam materiā pertinere, respondebimus huic quoq; scrupulo. Scriptura diuina satis differeret, summas ipsas rerū à deo factas cōmendasset coelum & terram, habētes utiq; suggestus suos proprios qui in ipsis summis intelligi possent. Suggestus autē coeli & terræ primo tūc fuerint tenebræ & abyssus & spiritus & aquæ. Nā terræ quidem suberat abyssus tenebræ. Si enim abyssus infra terram, tenebræ autem super abyssum, sine dubio & tenebræ & abyssus infra terrā. Coelo uero spiritus & aquæ subiacebant, nam si aquæ super terram, quale eam texerāt, spiritus autem super aquas, pariter & spiritus & aquæ super terram. Quæ uero super terram, ea utiq; infra coelum, & sicut terra abyssō & tenebris, ita & coelum spiritus & aquis incubabat & cōplectebantur: & ita nouum nō est ut id solum quod cōtinet nominetur quā summale. In isto autē intellegatur & quod continetur quā portionale. Ecce si dicam ciuitas extruxit theatrum, & circū, scena autem erat talis & talis, & statuæ super euripum, & obeliscus super omnia ferebatur, quia non & has species edixerim factas à ciuitate, non erunt ab ea cum circo & theatro: an ideo non adieci factas has quoq; species, qua inerant eis quæ facta prædixeram, & inest se quibus inerāt intellegi poterant, sed uacet hoc exemplum ut humanū, aliud de autoritate scripturæ ipsius arripiam. Fecit inquit deus hominem de terra, & adflauit in faciem eius flatum uitæ, et factus est homo in animam uiuam. Faciem quidem eius hic nominat, sed nec ipsam factā à deo dixit, cui tam uero & ossa & carnē & oculos & sudorem & sanguinem postea loquitur, quæ nec tunc facta à deo significauit. Quid respondit Hermogenes? Nunquid & membra hominis ad materiā pertinebūt, quia nō nominatim facta referūtur. At & hæc in hominis factitatione censetur: proinde mēbra erāt coeli & terræ abyssus & tenebræ spiritus, ea quæ in corporibus in membra sunt facta, in corporibus & mēbra sunt nominata. Nullū elementū non membrū est eius elemēti quo cōtinetur. Omnia autē elementa coelo aut terra cōtinentur. Hæc responderim pro scriptura præsentis quatinus hic solorū corporū factitationem cōmendari uidetur coeli & terræ, scit esse qui ultro in corporibus & membra cognoscerent. Et ideo compendio usa est, prouidit tamen & hebetes & insidiosos, qui dissimulato tacito intellectu ipsius quoq; membris uerbum factitationis significatorum exigèrent. Itaq; & propter istos singulas species factas, docet alijs in locis habere sophiam. Prior autem abyssō genita sum dicentē, ut credas abyssum quoq; genitam id est factā quia & filios facimus, licet generemus, nihil interest facta an nata sit abyssus, dum initium detur illi quod non daretur, si materie subijciat, esset de tenebris uero ipse ad minus per Esaiā, ego, qui struxi lucē & feci tenebras. De spiritu æque Amos qui soli dat tonitruū & condit spiritum, &

Fort. differit. &
mox cōmendans
et coc.

Fort. que cam.

Fort. ineffe.

Fort. enim deo
et ossa.

Fort. cōmentari.

tū, & aduunciat in homines CHRISTVM suū: eū spiritū cōditū ostēdens, qui in terras cōditas deputabatur, qui super aquas ferebatur, librator & ad flator & animator uniuersitatis, nō ut quidam putāt ipsum deū significari spiritū qā deus spirit⁹. Neq; enim aquā dominū sustinere sufficerēt, sed eū spiritū dicit de quo etiā uēti cōstiterūt, ut ait p̄ Esaiā, quia spirit⁹ à me exiuit, & flatū omnem ego feci. Item de aquis eadē sophia. Et quom̄ firmos ponebat fontes quā sub cōelo, ego erā modulās cū ipso. Cū ergo & eas species p̄-

bamus à deo factas, & si in Genesi tantūmodo nominat̄ sine factitationis mētiōe, respōdebitur fortasse ex diuerso planē factas eas, sed ex materia: ut stilus quidē Moyli & tenebrā sup̄ abyssum & spiritus dei sup̄ aquas ferebatur materiā sonet. Cæteræ uero scripturæ quæ ex materia factæ sunt species in disperso demōstrent. Ergo sicut terra de terra, ita & abyssus ex abyssō, & tenebræ ex tenebris, & spiritus & aquæ ex spiritu ex aquis cōstiterūt. Et sicut supra diximus, nō potuit informis fuisse materia, species habebat ut & aliæ ex ea sint cōfectæ, nisi quod non aliæ, sed ipsæ ex semetipsis. Siquidē nō capit diuersas fuisse quæ iisdem nominibus æduntur: quod iam operatio diuina ociosa uideri possit, si qua ferant fecit, cū generosiora esset, quæ nō erāt facta, quām si fierent. Igitur ut cōcludam aut materiā tūc significauit, Moy-

ses scribit, & tenebræ super abyssum, & spiritus dei super aquas ferebatur, At cum hæ species alibi postea demonstrātur factæ à deo, debuerūt æque demonstrari ex materia quam Moyles promiserat factæ: aut si species istas & non materiā significauit Moyles, ubi materia demōstrata sit quæro. sed dū illā Hermogenes inter colores suos inuenit (inter scripturas enim dei inuenire non potuerit) satis est quod omnia & facta à deo cōstat & ex materia facta non cōstat, quæ etiam si fuisset ipsam quoq; à deo factā credidissemus, quia nihil innatū præter deū præscribentes optineremus. In hunc usq; articulum locus est retractaui donec ad scripturas prouocata deficiat exhibitio materiæ: expedita summa est: nihil inuenio factū, nihil ex nihilo, quia quod factum inuenio non fuisse cognosco, etiam si quid ex aliquo factum est ex facto habet censum, ut ex terra herba & fructus & pecudes, & figuratio hominis ipsius, ut ex aquis natatiles & uolatiles animæ. huiusmodi originis rerum ex his prolatarum, potero materias appellare. Sed factas à deo & ipsas. Cæterum omne ex nihilo constituisse illa postremo diuina dispositio suadebit, quæ omnia ex nihilo redactura est. Siquidem & cœlum conuoluetur ut liber, immò nusquam fiet cum ipsa terra cum qua primordio factum est. Cœlum & terra præteribant inquit, cœlum primum & terra prima abierunt, & locus non est inuentus illis, quia scilicet quod & finitio cum amittit. Sic & Daud, opera manuum sclarum cœli & ipsi peribunt. Nam & si mutauit illos uelut opertorium & mutabuntur. Sed & mutari perire est pristino statui, quæ dum mutantur amittunt. & stellæ quidem de cœlo ruent, sicut fici arbor cum ualido commota uento acerua sua amittit, Montes uero tanquam cera liquefcent à conspectu domini

Fort. fontes aquarū
que sub.
Alias, prodamus.

Fort. si que erant
ex mox essent.
Fort. dum scribit.

Fort. retractaui.

Fort. in nihilo.

Fort. quod & finit.
locum a. m.

cum surrexerit, scilicet confringere terram. Sed & paludes, inquit, arefaciam & quarent aquam nec inuenient, etiam mare haecenus. Quae omnia & si aliter putauerit spiritualiter interpretanda non tamen poterit auferre ueritatem ita futurorum quomodo scripta sunt. Si quae enim figurae sunt, ex rebus consistentibus fiant necesse est, non ex uacantibus, quia nihil potest ad similitudinem de suo praestare, nisi sit ipsum quod tali similitudine praestet. Reuertor igitur ad causam definientem omnia ex nihilo aedita, in nihilo peruentura, ex aeterno enim id est ex materia nihil deus interibile fecisset, nec ex maioribus minora condidisset cui magis congruat ex minoribus maiora producere, id est ex interibili aeternum quod & carni nostrae pollicetur, cuius uirtutes & potestates suas huc iam ad rationem uoluit in nobis collocasse, ut credamus etiam illi uniuersitatem ex nihilo uelut emortuam quae scilicet non erit in hoc ut esset suscitasse. De cetero uero statu materiae, & si non est retractandum, prius enim erat ut ea esse constaret, tamen ac si constiterit, persequendus est ordo, quo magis ea non esse constet, cuius nec reliquo statu consistat, simul ut contrarietates suas agnoscat Hermogenes: prima inquit facie uidetur nobis incorporealis esse materia. Exquisita autem ratione recta inuenitur, neque corporalis, neque incorporealis. quae est ista ratio recta quae nihil recti renunciat, & est nihil certi? Nisi fallor enim omnis res aut corporalis sit necesse est, ut concedam interim esse aliquid incorporeale de substantiis duntaxat cum ipsa substantia corpus sit rei cuiusque, certe post corporale & incorporeale nihil tertium. age nunc sit & tertium, quod illa recta ratio Hermogeniana conpererit, quod neque corporale neque incorporealem materiam facit, ubi est, quale est, quid uocatur, quid describitur, quid intelligitur? tantum hoc ratio renunciauit nec corporale materiam nec incorporeale. Sed ecce contrarium subiicit, aut alia fortasse ratio ei occurrit ex parte corporalem renuncians materiam & ex parte incorporeale. Iam ergo nonne utrum sit utrumque materia censenda est. Erit enim corporalis & incorporealis aduersus renunciationem* reparationis illius, plane rationem non reddentes sententiae suae, sicut haec alia reddit. Corporale enim materiae uult esse de quo corpora aedantur: incorporeale uero, incoditum motum eius. Si enim, ait, corpus tantummodo esset, nihil ei incorporeale appareret, id est motus. Si uero in totum incorporealis fuisset, nullum corpus ex ea fieret. quanto haec rectior ratio, si quod sit rectas lineas duci Hermogenes quam rationi satis, pictor te bardior non est. Qui enim tibi concedit motum, in secundam partem substantiae deputaret: cum substantia res non sit, quia nec corporalis, sed accidens si forte substantiae & corpori, ut actus & pulsus, ut lapsus, ut casus, ita & motus. Nam siue a semetipso quid mouetur, actus eius est motus, certe pars substantiae non est, sicut tu motum substantiam facis materiae incorporealem. Omnia denique mouentur, aut a semetipsis ut animalia, aut ab alijs ut inanimalia, tamen nec hominem, nec lapidem & corporalem & incorporealem dicemus, quia & corpus habeat & motum, sed unam omnibus formam solius corporalitatis, quae substantiae res est, si qua incorpora eis adsunt, aut actus, aut passionem aut officia

Fort. reliquus
status.

als recipro
cationis.
Fort. reddentis.

Fort. l. rectior ratio
nisi qd scit qua rat.
loquitur autem ei
supra, Hermoge
nem ridens qui pi
stor esset.

Fort. incorporealia.

ficia, aut libidines eorū nō portiones deputamus. Quo ergo facit, portione materiae in motū disponere qui nō ad substantiā pertinet, sed ad substantiae habitū? Quid enim si immobilē placuisset tibi inducere materiā, nunquid immobilitas secūda pars formae uideret? Sic itaq; nec motus, sed de motu & alibi licebit. Nūc em̄ uideo te ad illā rursus rationē reuerti, quae tibi nihil certi renunciare cōsuevit. Nā sicut nec corporale nec incorporale infert materiā, ita nec bonā nec malā adlegasset. Proinde superargumētasset. Si enim iniquis esset bona quae semp hoc fuerat, nō desideraret cōpositionē dei: si esset natura mala, non accepisset trāslationē in melius: nec quicquā cōpositionis suae adplicuisset illi deus tali natura: Inuacuū em̄ laborasset. Verba haec tua sunt: quorū te & alibi meminisse oportuerat nequid his cōtrariū infert. Sed quoniā de mali & boni ambiguitate, super materiā in prae-teritis aliquid retractauimus, nunc ad praesentē, & solā propositionē & argumentationē tuā respondebo. Nec dicā & hic te certum aliquid debuisse pronūciasse, aut bona aut mala aut tertium aliquid, sed nec hic quod tibi libuit pronūciasse custodisse. Rescindes enim quod pronūciasti nec bonā nec malā, quia cū dicis si esset bona non desideraret cōponi, habeo mala portētis: & cū adpones si esset mala natura non admitterē in melius translationē, bona subostendes: atq; ita & boni & mali ad finē cōstituiisti, ei quam nec bonā nec malā pronūciasti. Si autē & argumentationē qua putasti te ppositionē tuā cōfirmaturū, retundam, illud: Oppono etiā illud, si bona fuisset materia semp, quare non desiderasset in melius reformari: quod bonū nō desiderat, aut nō optat, aut nō capit profectū, ut fiat de bono melius: aequē si mala natura fuisset, quare nō potuerit à deo cōuerti, ut à potētiorē, ut ab eo q lapidū quoq; naturā cōuertere ualeat in filios Abrahā. Nepe ergo nō tantū cōparas dominū materiae, sed & subicis, à quo naturā materiā deuinci & edomari melius potuisset. Sed & quam hic nō uis naturā malā alibi te cōfessum negauit. De situ materiae id tracto, quod & de modo ut pueritatē tuā traducat: subiacētē facit deo materiā, & utiq; locū illi q sit intra deū, in loco ergo materia, si in loco, ergo intra locū: si intra locū, ergo determinat à loco, intra quē est: si determinatur habet lineā extremā, quā quantū proprie pictor agnoscit finē esse omni rei cuius linea extrema est. nō ergo erit infinita materia, quae dū in loco quo est à loco determinatur, & dum determinatur ab illo, extrema eū linea patit. at tu infinitam facis dicens. Infinita est autē eo quod semp est. Et si qui discipulorū tuorū uoluerit argumētari, quasi infinitā æuo nō modo corporis intelligenti uelis: atquin corporaliter infinitā ut corporaliter immēsam & icircūscriptā, sequentia ostendūt, unde inquis nec tota fabricat, sed partes eius. adeo corpore infinita non tēpore est: & obduceris corporeā infinitam facies eū locū, & adscribens, intra locum & extremum loci lineam indudes. Sed tamen cur non totam eam formauerit deus. Non scio nisi quā, aut inualidus aut inuidus, itaq; ut dimidiū eius quae nō tota formata sit, quæro qualis tota fuerit agnoscam. Debuerat enim deus ut exēplariū antiquitatis ad gloriā operis palam

Fort. super argumē-
tas, Sed enim si.

Fort. inferres.

Sic puto leg. cōponi
à deo malam portē-
dis. & mox, nō ad-
mitteret, bonam sub-
ostēdis. & supra, re-
scindis, & adponis,
ei quam, ei uidetur
superesse, sicut & p
nomē illud post rer-
tundam uidetur ex-
pungendam.

Fort. natura mate-
riae, & mox, natura
malam negabit.

Fort. corpore eam
finitam faciens cum
locum ei.

palam fecisse, sit nunc definitiua sicut rectius tibi uidetur per demutationes suas & translationes, sic & comprehensibiles ut quae fabricatur inquis à deo quia & conuertibilis & demutabilis & dispartibilis. Demutationes enim eius, inquit, dispartibilem eam ostendunt. Et hic à lineis tuis excidisti, quibus circa personam dei usus es, praescribens deum illum non ex semetipso fecisse quia in partes uenire non posset. Quis ita aeternus & manens in aeternum, ac per hoc immutabilis & indiuersibilis, si & materia eadem aeternitate censetur, neque initium habens neque finem.

Fort. pati diff. quā
nec cum illo necess.
& uires.

eadem ratione non poterit pater dispartitionem & demutationem qua nec deus in aeternitatis consortio posita participet eum illi necesse est ut uires & leges & conditiones aeternitatis. Atque cum dicis partes autem eius omnia simul ex omnibus habent ut ex partibus totum dinoscatur, utique eas partes intelligi uis, quae ex illa prolatae sunt quae hodie uidentur à nobis. Quomodo ergo omnia ex omnibus habent utique ex pristinis. Quando quae hodie uidentur aliter habeant quam pristina fuerunt. Dicis in melius reformatam materiam utique deterioribus, & uis meliora, deteriorum exemplarium ferre. confusa res erat. Nunc uero composita est, & uis ex compositis, incomposita praebere nulla res speculum est alterius, id est non coequalis. Nemo se apud tonsorem pro homine multum inspexit, nisi si qui putat in hac extructioe mundi disposita iam & coniecta informem & incultam materiam respondere, quod hodie informe in mundo, quod tetrum spectatum in materia, aut speculum sit mundus materiae cum ornamentum nomine sit penes Graecos mundus, quomodo inornata materiae imaginem praefert ut dicas totum eius ex passibus cognosci, certe ex illo totum erit etiam hoc quod non uenit in deformationem, & supra addidisti non totam eam fabricatam. Igitur uel hoc rude & confusi & mihi computum non in potest ex

Fort. concepta.

Fort. ex partibus.

Fort. rude & confu-
sum & incompositum
non potest.

politum & distinctis & compositis recognosci, quae nec partes materiae appellari conuenit, cum à forma eius ex mutatione diuisa recesserunt. Reuertor ad motum ut ubique lubricum ostendam, inconditum & inconditum & turbulentum fuit materiae motus. Sic enim & ollae undique ebullientis similitudinem oppones, & quomodo alibi aliter à te adfirmat, cum enim uis materiam nec bonam nec malam inducere, Igitur inquis subiacens materia aequalis momenti habens motum, neque ad bonum neque ad malum plurimum uertit. si aequalis momenti iam non turbulentus, nec cacabacius, sed compositus & temperatus scilicet, qui inter bonum & malum suo arbitrio agitur in neutram tamen partem prius & princeps mediarum quod aiunt ginaten ex ui librato impetu ferebat. Haec inquit non est haec turbulenta & passiuitas non est, sed moderatio & modestia & iustitia mutationis neutram partem iudicatis. Planè si huc & illuc aut in tale rerum magis percliuarunt tunc in concinnitatis & inaequalitatis & turbulentiae denotari mereret. Porro si neque ad bonum neque ad malum prius erat motus, utique iter bonum & malum agebat. Et ex hoc quoque materiam determinabilem adparet, cuius motus nec malo nec bono prius, eo quod in neutrum uertebat intra utrumque ab utroque censebat, & hoc nomine ab utroque determinabat. Sed & bonum & malum in loco facis, cum dicis motum materiae in neutrum eorum fuisse propensum. Materia enim quae in loco erat, neque huc neque illuc deuergens, in loca non deuergebat in quibus erat bonum & malum. Dans

Fort. mediarquate
(quod aiunt.)

Fort. in alterum.

lū dās aut locum bono & malo, corporalia ea facis faciēdo localia, quā quā lo-
cū habent, prius est ut corporalia sint. Deniq; incorporalia propriū locū nō
haberent, nisi in corpore cum corpori accedunt. Bonum autē & malum non
deurgent materia ut aut corporalia aut localia non deurgebat. Bonum
ergo & malum errasse substantias esse uis. Substantias enim facis quibus lo-
ca adsignas. Loca autem adsignas cum materiae motum ab utraq; regione
suspendis. Dispersisti omnia ne de pxiō quā cōtraria sibi sint relucerēt. At
ego colligā singula & conferā: inconditū adseueras motū materiae eāq; adi-
cis sectari informitatem. Dehinc alibi desiderare cōponi, adeo desiderat for-
mationē quā sectatur informitatem, aut sectatur iformitatē quā desiderat
formationē. nō uis uideri deū æquari materiae, & subijcis habere illa cū deo
cōmune. Impossibile enim inquis nō habentem illā cōmunionē aliquod cū *Fort. commune*
deo, ornari eā ab ipso. Atquin si cōmune aliquid habebat cū deo nō deside- *aliquid.*
rabat exornari ab ipso, pars scilicet dei per cōmunionē. Aut & deus poterat
ornari à materia habendo cū illa aliquid, & ipse cōmune: etiā in hoc necessi-
tati subijci dei si fuit aliquid in materia propter quod eam formare. Cōmu- *Fort. subijcis*
ne aut inter illos facis quod à semetipsis mouentur & semper moueātur: qd *ex mox formaret,*
minus materiae quā deo adscribis, totū cōsortiū diuinitatis, hoc erit liber-
tas & æternitas motus. sed deus cōposite, materia incondite mouentur tamē
diuinū proinde motu, proinde libero & aeterno. Atquin plus materiae das
cui licuit sic moueri quomodo deo non licuit. De motu & illud notauerim.
Nā secundū ollæ similitudinē, sic erit inquis materiae motus, antequā dispo-
neret, concretus, inquiet, inadprehēibilis prae nimietate certaminis: dehinc
subijcis. Stetit aut in dei cōpositionē, & inadprehensibilē habuit inconditū
motū prae tarditate inconditi motus, supra certamen motus adscribis, sic tar-
ditatē. Nā de natura materiae quoties cadas accipis supra iudices. Si autem
esset materia natura mala, non accepisset trāslationē in melius: nec dei aliqd *Fort. deus.*
cōpositionis accommodasset illi. Inuacuū enim laboras, nō iusti igitur duas *Fort. nouisti igitur*
sententias, nec materiā natura malā, nec naturā eius à deo potuisse cōuer-
ti, horū immemor postea inferens. At ubi accepit cōpositionē à deo & ornata
est, cessauit à natura: si in bonū reformata est, utiq; de malo reformata est.
Et si per cōpositionē dei cessauit à natura mali, natura cessauit ergo, & mala
fuit natura ante cōpositionem, & desinere potuit à natura post reformatio-
nē. Sed & qualiter opatū facias deū, sequit ut ostendā. Planē à philosophis
recessisse, tamē & à prophetis. Stoici em̄ uolūt deū sic p materiā decucurrisse *Fort. recessisse te*
quomodo mel p fauos. At tu nō inquis pertrāsiens illā facit mūdū, sed solū *ex a p.*
modo apparēs & appropinquans ei sicut facit quid decor solūmodo appa-
rens, & magnes lapis solūmodo adpropinquās. Quid simile deus fabricās
mūdū & decor uulnerās animū, aut magnes adtrahēs ferrū? Nā & si appa-
ruit deus materiae, sed nō uulnerauit illā qd decor animū: & si adpropinqua-
uit, sed nō cohaesit illi, quod magnes ferro. Puta nūc exēpla ut cōpetere, certe
si apparendo

si apparendo & adpropinquando materiæ, fecit ex illa deus mundū, utique ex quo apparuit fecit, & ex quo adpropinquauit. Ergo quando non fecerat retro, nec apparuerat illi, nec appropinquauerat. Et cui credibile est deum non apparuisse materiæ: uel qua consubstantiali suæ per æternitatem ab ea longe fuisse: quam credimus ubiq; esse, & ubiq; apparere. Cui etiam inanimalia & incorporalia laudes canunt apud Danielelem. quantus hic locus in quo deus à materia tantum distabat, ut neq; appareret, neq; adpropinquaret ante mūdi molitionem: credo peregrinatus est ad illā de longinquo, cū primū ei uoluit apparere & adpropinquare. At enim prophetæ & Apostoli non ita tradūt mundū à deo factū, apparēte solūmodo & adpropinquāte materiæ, quia nec materiā ullā nominauerūt. Sed primo sōphiā cōditā initia uiarū in opera ipsius. Dehinc & sermonē prolatū per quē omnia facta sunt & sine quo factū est nihil. Deniq; sermone eius cœli cōfirmati sunt, & spiritus ipsius uniuersæ uirtutes eorum. Hic est deus dextra & manus ambæ per quas operatus est atq; molitus est. Opera enim manū tuarū, inquit, cœli p quas & mēsus est cœlū, & palmo terrā. Non ita deo adulari ut uelis illū solo uisu & solo accessu tot ac tātas substātiās ptulisse & non proprijs uiribus instituisse. Sic enim & Hieremias cōmendat, deus faciēs terrā in ualētia sua, parans orbē in intellētia sua, & suo sensu extēdit cœlos: hæc sunt uires a⁹ quibus enixus, totū hoc condidit. Maior est gloria eius, si laborauit. Deniq; septima die requieuit ab operibus, utrūq; suo more. Aut si adpresso dūmodo & adpropinquās fecit hūc mundū, nūquid cū facere desijt, rursus adparere & adpropinquare cessauit: Atquin magis apparere coepit & ubiq; cōueniri deus, ex quo factus est mūdus. Vides ergo quēadmodū operatione deus uniuersa cōstituit, ualētia faciētis terrā, intellētia parātis orbē, & sensu extēdentis cœlū: nō adparentis solūmodo nec adpropinquātis, sed adhibētis tātos animi sui nifus, sōphiā, ualentiā, sensum, sermonē, spiritū, uirtutem. Quæ illi nō erūt necessaria: ut adparendo tātūmodo & adpropinquādo pfectus fuisset. Hæc autē sunt inuisibilia eius quæ secūdū ea cœlū ab institutione mūdi factis eius cōspici, unū ne materiæ nescio quæ, sed sensualia ipsi. Quis enim cōstituit sensum domini, de quo & clamat, pfundū diuitiarū & sōphiæ, ut inuentibilia iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Quid hæc magis sapiūt, quā ut ex nihilo omnia facta sint: quæ nec inueniri nec inuestigari nisi solo deo possent, alioqui inuestigabilia, si ex materia sunt inuestigata & nō inuenta. Igitur inquātum constituit materiam nullam fuisse, ex hoc etiā quod nec talē cōpetat fuisse qualis inducitur, in tātū probaretur omnia à deo ex nihilo facta, nisi quod Hermogenes eodē statū describendi materiæ quod est ipse, incōditū, cōfufum, turbulentū ancipitis & præcipitis & feruidi motus, documentis artis suæ de ostendit ipse pinxit.

Fort. noli ita.

Fort. si ad partus tantummodo.

Fort. quo sic, & mox cōspici posset, non mat. & mox de quo exclamat.

Fort. eūdem describendo, quo est ipse, deo ostendit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI
ADVERSUS HERMOGENEM, FINIS.

Argumentum

ARGUMENTVM LIBRI SEQUEN-
TIS, PER BEAT.
RHENANVM.

VALENTINVS Platonica Philosophia sectator, cum cuiusdam ecclesiae episcopatu ambiret, & ipsius non fuisset habita ratio, quodam alio qui pro nomine Christi multa passus erat, ad id munus ascito, offensus hac re, ueteris cuiusdam opinionis praestigias aduersus orthodoxos docere coepit, hoc uidelicet pacto sui contemptum ulturus. Id autem tanto facilius potuit, quanto Platoni magis solenne est, suam philosophiam quibusdam obumbrare figmentis, in cuius ille schola fuerat uersatus. Itaque naenias excogitauit Platonice numeris obscuriores, & Silenis Alcibiadeis re ipsa magis ridiculas, non in speciem tantum, quas suis sectatoribus uelut mera diuinitatis mysteria proponebat. Vide quantum Christianismo semper nocuerit philosophia. Cupiebat hic praestigiator purissimae simplicissimaeque religioni Christianae, Platonice fabulas inuehere. Quam impletate ineptis ineptis, as addentes propagarunt postea Ptolemaeus, Heracleon, Secundus, Marcus, & Theotimus, quos hic collegium Valentinianorum appellat. Atque aduersus eos hoc agit uolumine, peregrinis & coactis nominibus uanitatem suam tegentes, qualia sunt Bythios, Sige, Nus, Acinetos, Achamoth, Ien, & similia multa. De Valentino sic scribit in libro de praescriptionibus haereticorum. Sed & cum genealogias (inquit) indeterminatas nominat Paulus, Valentinus agnoscitur. Apud quem aon ille, nescio qui, noui & non unius nominis generat e sua Charite & silentio & Veritate: & hi aequae procreant duo: Sermonem, & uitam. Dehinc & isti generant hominem & ecclesiam, de qua prima haec ideo decas aonum, exinde decem alii, & duodecim reliqui aones miris nominibus oriuntur in meram fabulam triginta aonum. Hec ibi. Meminit rursus eiusdem in Catalago haeresion aliquanto copiosius. Nec tacet Augustinus in libro de haeresibus ad Quoduultdeum. Diuus Hieronymus exponens illud Nahum prophetae, Ex te enim exibit cogitans contra dominum malicia, An non, inquit, uidetur esse aduersus deum malicia & prauaricatio, dicere, quod Valentinus, quasi abortiuum errantis sapientiae extremum aditum creatorem? Hac illic. Idem alibi principes haereticorum recensens, Marcionem, Bardesane, Tacianum, primo loco ponit Valentinum. Quem secundo anno Antonini Pij sub pontifice Higinio Roma uenisse Eusebius autor est in Chronicis, quo tempore Cerdon Marcionis Magister etiam in urbem uenerit. Porro Gnosticorum quos a Valentinianis descendisse uult, princeps fuit Basilides. Ipsi sibi hoc uocabulum indiderunt, ex scientiae praestantia, qua se praeditos iactabant.

ARGUMENTI FINIS.

H

Q. SEPTIMII FLOREN

T I S T E R T V L L I A N I , A D -
V E R S V S V A L E N T I N I A -
N O S , L I B E R .

VALENTINIANI frequentissimū planē collegiū inter hæreticos, quia plurimū ex apostatis ueritatibus, & ad fabulas facile est, & disciplina nō terret. nihil magis curāt quā occultare quod prædicāt, si tamen prædicāt qui occultant. Custodiæ officiū conscientiæ officiū est. Confusio prædicatur, dum religio adseueratur. Nā & illa Eleusinia, hæresis & ipsa Atticæ superstitionis, quod tacent pudor est.

Eleusina.

• Initiandi modus in Eleusinijs sacris,

• Phallus.

Eleusinia.

Altum est.

• Fort. certes, tuam simpl.

• Simples.
Fort. l. deficere cogatur.

Idcirco & aditum prius cruciant, diutius initiant, quā consignant, cum & portas ante quinquennium instituunt, ut opinionem suspēdio cognitionis ædificent: atq; ita tantam maiestatem exhibere uideantur, quantam præstruxerunt cupiditatem. Sequitur iam silentij officiū. adtente custoditur quod tarde inuenitur. Cæterum tota in adytis diuinitas, tot suspiria portarum, totum signaculum linguæ, simulachrum membri uirilis reuelatur. Sed naturæ uenerādū nomē allegorica dispositio prætendēs, patrociniō coactæ figuræ sacrilegium obscurat, & cōiutium falsis simulachris excusat. Proinde quos nunc destinamus hæreticos, sanctis nominibus & titulis & argumētis ueræ religionis, uanissima atq; turpissima figmenta configurantes, facili dāritati ex diuinæ copiæ occasione, quia de multis multa succedere est, Eleusiniana Valentiniana fecerunt lenocinia, sancta silentio magno, sola taciturnitate coelestia. Si bona fide quæras, concreto uultu, suspenso supercilio, Altum est aiunt. Si subtiliter tentes, per ambiguitates bilingues communem fidem adfirmāt. Si scire te subostendās, negāt quicquid agnoscunt. Si cōmīnus certe statuam, simplicitatem sua cæde dispergunt, ne discipulis quidem proprijs ante committūt, quā suos fecerint. Habent artificium quo prius persuadeant, quā edoceant. Veritas autem docēdo persuadet: non suadēdo docet. Ideoq; simplices notamur apud illos, ut hoc tantum, non etiam sapientes: quasi statim defigere cogitur à simplicitate sapiētia, domino utrāq; iungente. Estote prudentes ut serpentes, & simplices ut columbæ. Aut si nos propterea insipientes quia simplices, Num ergo & illi propterea non simplices, quia sapientes? Nocentissimi autē qui non simplices, sicut stultissimi qui non sapientes. Et tamen malim in eam partem, meliori sumi uitio, si forte præstat

præstat minus sapere quàm peius, errare quàm fallere. Porro facies dei expectat in simplicitate quærendi, ut docet ipsa Sophia, non quidem Valentini, sed Salomonis. Deinde infantes testimonium CHRISTI, sanguine lita uerunt. Pueros uocem qui crucē clamant: nec pueri erant, nec infantes, id est simplices non erant. Repuascere nos & Apostolus iubet secundum deum, ut malitia infantes per simplicitatem, ita, demū sapientes sensibus simul dedī in sapientiæ ordinem, de simplicitate manādi. In summa, CHRISTVM columba demonstrare solita est, serpens uero tentare. Illa & à primordio diuinæ pacis præco. Ille à primordio diuinæ imaginis prædo. Ita facilius simplicitas sola deum & agnoscere poterit & ostendere, prudentia sola concutere potius & prodere. Abscondat itaq; se serpens quantum potest, totamq; prudentiam in latebrarū ambagibus torqueat: alte habitat, in cæca detrudatur, per amfractus seriem suam euoluat, tortuose procedat nec semel totus, lucifuga bestia. Nostræ columbæ domus simplex, etiam in ædibus semper & apertis & ad lucem, amat figuram spiritus sancti, orientē CHRISTI figuram. Nihil ueritas erubescit, nisi solūmodo abscondi: quia nec pudebit ullū aures ei dedere, eū deum recognoscere, quem iam illi natura cōmisit, quem quotidie in operibus omnibus sentit, hoc solo minus notū quod unicū non putauit, quod in numero nominauit, quod in alijs adorauit. Alioquin à turba eorum & aliam frequētiā suadere, à domestico principatu ad incognitum trans mouere, à manifesto ad occultum retorquere, de limine offendere est. Iam si & in totā fabulā inicitur, nōne tale aliquid dabitur te in infantia inter somni difficultates à nutricula audisse, Lamiaæ turres, & pectines solis? Sed qui ex alia conscientia uenerit fidei, si statim inueniat tot nomina æonum, tot coniugia, tot gemina, tot exitus, tot euentus, felicitatis, infelicitates dispersæ atq; concisæ diuinitatis, dubitabit ne ibidem pronunciare has esse fabulas & genealogias indeterminatas, quas Apostoli spiritus his iam tunc pullulantibus seminibus hæreticis dānare præuenit. Merito itaq; non simplices, merito tantūmodo prudentes, qui talia neq; facile producūt, neq; exerte defendunt, sed nec omnes quos edocent, perdocent. Vtiq; astute, ut pudenda. Cæterum inhumane, si honesta. Et tamen simplices nos omnes sumus. Denique hunc primum cuneum congressionis armauimus, detecto

*Aliās de limine fidē offendere est.
Turres lamia.
Pectines Solis.*

Fort. germina.

Aliās nos, omnia scimus.

Valentinus.

H 2 tem, &

*Ptolemæus.**Heracleon.**Secundus.**Marcus.**Theotimus.**Antiochia.**Axionicus.**Alis regulare eius
consolatur.**Iustinus.**Miltiades.**Irenæus.**Proculus.**Fort. in Græca.*

tem, & cuiusdam ueteris opinionis semini nactus colubroso uiam delin-
uit. Eam postmodum Ptolemæus intrauit, nominibus & numeris æonum
distinctis in personale substantia, sed extra deum determinatas quas Va-
lentinus in ipsa summa diuinitatis ut sensus & adfectus motus incluserat.
Deduxit & Heracleon inde tramites quosdam, & Secundus, & Magus
Marcus: multum circa imagines legis Theotimus operatus est. Ita nusquā
iam Valentinus, & tamen Valentiniani qui per Valentinum. Solus ad ho-
diernum Antiochiæ Axionicus memoriam Valentini integra custodia re-
gular eius consulatur. Alioquin tantum se huic hæresi suadere permissum
est, quantum lupæ foeminæ formam quotidie superare solenne est. Quid
iniquum spiritale illud semen suum sic in uno quoque recenseat? Si aliquid
nouum adstruxerint reuelationem, statim appellant presumptionem, & cha-
risma ingenium, nec unitatem, sed diuersitatem. Ideoq; prospicimus sepo-
sita illa solenni dissimulatione sua, plerisque diuidi, quibusdam articulis,
etiam bona fide dicturos, hoc ita non est, & hoc aliter accipio, & hoc non
agnosco. Varietate enim innouatur regularum facies. Habet etiam colores
ignorantiarum. Mihi autem cum Archetypis erit limes principalium ma-
gistrorum, non cum adfectatis ducibus passiuorum discipulorum. Nec un-
dique dicemur ipsi nobis finxisse materias, quas tot iam uiri sanctitate, &
præstantia insignes, nec solum nostri antecessores, sed ipsorum hæresiar-
charum contemporales, instructissimis uoluminibus & prodiderunt & re-
tulerunt, ut Iustinus Philosophus & martyr, ut Miltiades ecclesiarum so-
phista, ut Irenæus omnium doctrinarum curiosissimus explorator, ut Procu-
lus nostræ uirginis senectæ, & CHRISTIANÆ eloquentiæ dignitas: quos
in omni opere fidei, quemadmodum in isto optauerim assequi. Aut si in
totum hæreses non sunt, ut qui eas pellunt finxisse credantur, mentietur Apo-
stolus prædicator illarum. Porro si sunt, non aliæ erunt quàm quæ retracta-
tur. Nemo tam ociosus fertur stilo, ut materias habens fingat. Igitur hoc li-
bello quo demonstrationem solum præmittentes solius arcani, ne quem ex
nominibus tam peregrinis, & coactis, & compactis, & ambiguis, caligo suf-
fundat, quomodo eis usuri simus prius demandabo. Quorundam enim
de Græco interpretatio non occurrit ad expeditam proinde nominis formā,
quorundam, nec de sexu genera conueniunt, quorundam usitatio in Græ-
co notitia est. Itaq; plurimum Græco ponemus, significantiæ per paginarū
limites aderunt, nec Latinis quidem deerūt Græca, sed in lineis desuper no-
tabuntur, ut signum hoc sit personalium nominum propter ambiguitates
eorum qui cum alia significatione cōmunicant. Quanquam autem distule-
rim congestionem, solam interim professus narrationem, sicubi tamen indi-
gnitas meruerit suggillari, non erit delibatione transpunctoria expugna-
tio congressionis. Lusionem deputa lector ante pugnam ostendam, sed non
in prima uulnera. Si & ridebitur alicubi, materijs ipsis satisfiet. Multa sunt
sic digna

sic digna reuinci, ne grauitate adorentur. Vanitati proprie festiuitas cedit: Congruit & ueritati ridere, quia latans de æmulis suis ludere quia secura est. Curandum planè, ne risus eius rideatur, si fuerit indignus. Caterum ubi-
cūq; dignus risus, officium est. Deniq; hoc modo incipiā. Primus omnium Ennius poeta Romanus, coenacula maxima cœli simpliciter pronūciat, elati sitis nomine, uel quia Iouē illic epulārē legerat apud Homerū. Sed hæretici quātas supnitates supernitatū, & quātas sublimitates sublimitatū in habitaculum dei sui cuiusq; suspēderint, extulerint, expanderint, mirū est, etiā creatori nostro. Enniana coenacula in ædicularum disposita sint forma, alijs atq; alijs pergulis superstructis, & unicuiq; deo per totidē scalas distributis, quot hæretes fuerint. Meritoriū factus est mūdus. Insulā credas, tanta tabulata cœlorum nescio ubi. Illic etiā Valentinianorū deus ad summas tegulas habitat, hunc substantialiter quidem *ἐὼνα τῆλειον* appellant. Personaliter uero *προάχην* & *τὴν ἑσχάτην*, etiam Bythion, quod in sublimibus habitanti minime congruebat, innatum, immensum, infinitum, inuisibilem, æternūq; definiant, quasi statim probent esse, si talem definiant qualem scimus esse debere, sic & ante omnia fuisse dicatur. Sed ut sit expostulo, nec aliud magis in huiusmodi denoto, quàm quod post omnia inueniuntur, qui ante omnia fuisse dicuntur, & quidem non suase. Itaq; Bythios iste infinitis retro, æuis in maxima & altissima quiete in ocio plurimo, placidæ & ut ita dixerim stupentis diuinitatis, qualem iussit Epicurus, & tamē quē solū uolūt, dantei secundā in ipso & cū ipso personā & notam, quā & Charin & Sigen insuper nominant, & forte accedunt in illa cōmendatissima quiete, mouere eum de proferendo tandem initio rerum à semetipso. Hoc uice seminis in Sigæ suæ uelut in genitalibus uulua locis collocat. Suscipit illa statim & prægnās efficitur, & parit utiq; silētio Sigen, & quem parit Nus est, simillimum patri & parem per omnia. Denique solus hic capere sufficit immensam illam & incomprehensibilem magnitudinem patris, ita & ipse pater dicitur, & initium omnium & proprie Monogenes. Atquin non proprie, siquidem non solus agnoscitur. Nam cum illo pcessit & foemina, cui ueritas Monogenes, quia prior genitus, quanto congruētius Protogenes uocaretur. Ergo Bythios, & Sige, Nus, & Veritas, prima quadriga defenditur, Valentinianæ factionis, matrix & origo cunctorum. Namq; ibidem Nus simul accepit prolationis suæ officium, emitrit & ipse ex semetipso Sermonem & Vitam, quæ si retro non erat utiq; nec in Bythion. Et quale est ut inde obita non fuerit: sed & hæc soboles, ad initium uniūersitatis, & formati Pleromatis totius emissa, facit fructum, Hominem & Ecclesiam procreat, habes Ogdoadem, tetradē duplicem, ex cōiunctionibus masculorū & foeminarū, cellas ut ita dixerim, primordialiū Aeonum, fraterna connubia Valentinianorū deorum, census omnes sanctitatis & maiestatis hæreticæ, nescio criminū an numinū turbā, certe fontem reliquæ fecunditatis. Ecce enim secunda tetras, sermo & Vita

Ennius

Aliā, insulam
liculam credas.Charis gratia
Sige, Silentium.Fort. l. et parit
utiq; Sige hoc est
Silentium.
Nō.Veritas.
μὴ γενέσθαι.Sermo.
Vita.Homo.
Ecclesia.

H 3 Homo

Homo & Ecclesia, quod in patris gloriam fructuasset, huic numero gestientes, & ipsi tale quid patri de suo offerre alios ebulliunt fortis, proinde conidgalis, per copulā utriusq; naturæ. Ac Sermo & Vita decuriā æonum simul fundunt: illac Homo & Ecclesia, duos amplius æquiparādo parētib; quia & ipsi duo cū illis decē tot efficiunt, quot ipsi pcreauerūt. Reddo nūc nomina quos decuriā dixi. Bythios, & Mixis, & Hedone, Acinetos, & Syntrasis Monogenes, & Macaria. Contra duodenarius numerus hi erunt: Paracletus, & Pistis, Patricos, & Elpis, Metricos, & Agape, Aenos, & Synefis, Ecclesiasticus, & Macariotes, & Eletus, & Sophia. Cogor hic quid ista nomina desiderēt proferre de pari exemplo, In istis Karthaginensibus, fuit quidā rigidissimus rhetor Latinus Phosphorus nomine, cū uirum fortem peroraret: Venio, inquit, ad uos optimi, ciues de prælio cū uictoria mea cum felicitate uestra, ampliatus, gloriosus, fortunatus, maximus, triūphalis. Et scholastici statim familiæ Phosphorisæ acclamant. Audisti fortunatam, & Hedonen, & acinetum & hæletum, acclama familiæ Ptolemæisæ. Hoc erit Pleroma illud arcanum diuinitatis tricenariæ plenitudo. Videamus quæ sint istorum priuilegia numerorū, quaternarij, & octonarij, & duodenarij. Interim in tricenario fecunditas tota deficit. castrata est uis & potestas & libido genitilis æonum, quasi nō & numerorum tanta adhuc coagula superessent, & nulla alia de pædagogio nomina. Quare enim nō & quinquaginta & cētum procreantur: quare non & sterceiæ & Syntrophii nominantur: Sed & hoc exceptio personarum est, quod solus ille Nus ex omnibus immensi patris fruitur notione: gaudens & exultans, illis utiq; merentibus. Planè Nus & quantum in ipso fuit, & uoluerat & tentauerat, cæteris quoq; communicare quæ norat, quantus & quā incomprehensibilis pater, sed intercessit mater Sige. Illa scilicet quæ & ipsis hæreticis suis tacere præscribit. Et si de patris nutu aiunt factum, uolentis omnes in desiderium sui accendi. Itaque dum macerantur intra semetipsos, dum tacita cupidine cognoscendi patrem uruntur, penè scelus factum est. Namque ex illis duodecim æonibus quos Homo & Ecclesia ædiderant, nouissima natu Aeon, uiderit Solæcismus, Sophia enim nomen est, incontinentia suisne coniugis Philetis societate prompfit in patrem inquirere, & genus contrahit uitri, quod exorsum quidem fuerat in illis alijs qui circa Nun, in hunc autem uel in Sophiam deriuarat, ut solent uitia in corpore alibi connata in aliud membrum perniciem suam efflare. Sed enim sub prætexto dilectionis in patrem æmulatio superabat in Nun solum de patre gaudentem. Vt uerò impossibilia contendens Sophia frustrarat, & uincitur difficultate & extenditur affectione, modico abfuit præi dulcedinis & laboris deuorari, & in reliquam substantiā dissolui: nec aliās quam pereundo cessasset, nisi bono fato in Horon incurfasset. Quædam & huic uis est fundamentum, uniuersitatis illius extrinsecus castos, & quem Crucem appellant & Lytrotē, & Carpisten. Ita Sophia periculo

Fort. In scholis.
Phosphorus.

Fort. Phosphorice
& mox, Ptole-
mæisæ.

Aliās sui ne cōiugis
Phileti.

sulo exempta & tarde persuasa, de inclinata inuestigatione patris conque-
rit, & totam animationem Enthymesi cum passione quæ insuper acciderat *Enthymesi*
exposuit. Sed quidam exitum Sophiæ & restitutionem aliter somniaue-
runt. Post irritos conatus & spei deiectionem, deformatam eam pallore
tredo & macie & incuria, propè utique patrem non minus denegatum do-
lebat quàm amissum. Dehinc in illo mœrore ex semetipsa sola, nulla opera
coniugij concepit, & procreat fœminam. Miraris hæc? Et gallina sortita est
de suo parere. Sed & uultures fœminas tantum parere aiunt & tamen sine
masculo mater. Et metuere postremo ne finis quoque insisteret, hærete de
ratione casus, curare de occultatione. Remedia nusquam. Vbi enim iam
Tragediæ & comediæ à quibus forma mutuaretur exponendi, quod cir-
ca pudorem erat natum. Dum in malis res est: suspicit, conuertit ad pa-
trem, sed incassum enisa, & uires deserebant, in preces succedit. Tota etiam
propinquitas pro ea supplicat, uel maxime Nus, quid in causa mali tanti?
Nullus tamen Sophiæ exitus, uacuit omnes ærumnæ eius operantur. Si-
quidem & illa tunc conflictatio in materiæ originem peruenit, ignorantia
pauorem, mœror substantiæ fiunt. Ibidem pater motus, aliquando mo-
tus, quæ supra diximus Horon per monogenē Nun in hæc promit in ima-
gine sua fœmina marem, qui æde patris ex uita uariant. Adijciunt autem
Horo etiam metagogia circumductorem uocari, & Horoten huius prædi-
cant opera, & repressam ab illicitis & purgatam à malis, & deinceps con-
firmatam Sophiam & coniugio restitutam, & ipsam quidem in Pleroma-
tis censura mansisse. Enthymesin uero eius & illam adpendicem passione
abhorre, ligatam & crucifixam, & extra æuum factā malum (quod aiunt)
foras, spiritalem tamen substantiam illam, ut naturalem quendam impe-
tum Aeonis, sed informem & inspectatam, quatenus nihil adprehendisset,
Ideoque fructum infirmum, & fœminam pronunciatam. Igitur post
Enthymesin extorrem & matrem eius Sophiam coniugi reducem, ille ite-
rum Monogenes, ille Nous, ociosus planè de patris cura, atq; prospectus
solidandis rebus, & Pleromati muniendo iamq; figendo, ne qua eiusmodi
rursus concussio incuteret, nouam excludit copulationem CHRISTVM,
& spiritum sanctum turpissimum pugem duorum masculorum, aut fœ-
mina erit spiritus sanctus, & uulneratur à fœmina masculus. nomen in his
datur unum, procurare concinnationem Aeonum, & dabis officij socie-
tatem. duæ Scholæ, protinus duæ cathedræ, inauguratio quædam diui-
dendæ doctrinæ Valentini, CHRISTI erat inducere æonas naturam con-
iugiorum. Vides quam rem planè & innati coniectationem, & ido-
neos efficere generandi in se agnitionem patris, quod capere eum non sit
neque comprehendere, non uisu denique, non auditu compotiri eius nisi
per Monogenem. Et tamen tolerabo quod ita discedunt patrem nosse
ne nos & illud magis. Doctrinæ denotabo peruersitatem, quod doce-

bantur, incōprehensibilem quidem patris causam esse perpetuitatis ipsorū. Comprehensibilē uero eius, generationis illorum & formationis esse rationem. Hac enim dispositione illud opinor insinuatur experiri deum non adprehendi, siquidem inadprehensibile eius perpetuitatis est causa. Adprehensibilem autē nō perpetuitatis, sed natiuitatis & formationis egentium perpetuitatis. Filiū autem constituūt adprehensibilem patris, quomodo tamē adprehendatur, tū prolatus CHRISTVS edocuit: spiritus uero sancti propria unde doctrinæ studio omnes peræquati, gratiarū actionē prosequi nossēt, & uerā inducerentur quietē. Itaq; omnes forma & sciētia peræquātur, facti omnes quod unusquisq; nemo aliud, q̄a alteri omnes refundūtur in Num, omnes in Homines, in Philetos, Et quæ scēminæ in Sicas, in Zoas, in Ecclesiās, in fortunatas, ut Ouidius metamorphoseis suas deleuisset, si hodie maiorem cognouisset. Exinde resecti sunt, & constabiliti sunt, & in requiem ex ueritate cōpositi, magno cū gaudiū fructu hymnis patrē cōcinūt. Diffundebatur & ipse læticia, & utiq; bene cantantibus filiis nepotibus. Quidni diffunderetur omni iocunditate Pleromate liberato? Quis nauderus non etiā cū dedecore lætatur? Videm⁹ quotidie nauticorū lasciuias gaudiorū. Itaq; ut nautæ ad symbolā semper exultāt, tale aliquid & Acones unū iā omnes etiā forma, nedū sententia, cōuenientibus ipsis quoq; fratribus & magistris CHRISTO & spiritu, quod optimū atq; pulcherrimū unusquisq; florebat, cōferūt in mediū. Vane opinor. Si enim unū erant omnes ex supradicta peræquatione uocabat symbolæ ratio, quæ fermē ex uarietatis gratia constat. Vnū omnes bonū cōferebāt, quod omnes erāt. De modo forsitan fuerit ratio, aut de forma ipsius iā peræquationis. Igit⁹ ex ære collocatio (quod aiūt) in honorem & gloriā patris, pulcherrimū Pleromatis sydus fructūq; perfectum cōpingunt. Ieiuniū eū cognominant Soterē, & CHRISTVM, & Sermonem de patrūitis, & omnia iam ut ex omniū defloratione constructum graculū Aesopi, Pandorā Hesiodi, Acci Patinā, Nestoris cocetū, Miscellaneam Ptolemæi. Quā propius fuit, de aliquibus hostias curis pancapipannirapiā uocari, à tā ociosis autoribus nominū. Vt aut tantū sigillariū extrinsecus quoq; inornassent, satellites ei angelos proferunt. Par genus, si inter se potest fieri. Si uero Soteri constantiores (ambigue enim positū inueni) quæ erit eminētia eius inter satellites cōæquales? Cōtinet hic igitur ordo primā professionem, pariter & nascentiū & nubentiū & generatiū æonū Sophiæ ex desiderio patris, periculosissimū casum mori oportunissimū, auxiliū Enthymeseos, & cōiūctæ passiōis expiatū CHRISTO, & spiritus sancti pædagogatū, æonū tutelarē reformatū, Soteris pauoninū ornatum, Angelorum cōparaticium antistatum, quod superest inquis, uos ualete & plaudite. Imò quod superest, inquā, uos audite & proicite. Cæterum hæc intra cœtum pleromatis decucurrisse dicuntur. Prima tragediæ scena. Alia autem transi parū cothurnatio est, extra pleroma dico, & tamē exit⁹ sub sinu patris intra ambitum

Ouidius.

Collato uel
collatio.

Als Quin propius.

Locus hic est mire
deprauatus.

Fort. l. pancapiā &
panrapiā quod om-
nia capiat omniāq;
rapiat de prioribus
ipse diuinabis, nam
mihi diu cogitanti
nihil in mentē uenit
quod ad modum
quadret.

ambitum Horum custodes qualis extra iam in libero ubi deus nō erat. Nāq;
 Enthymesis siue iam Achamoth, quod abhinc scriptam hoc solo ininter-
 pretabili nomine, ut cum uitio indiuiduæ passionis explosa est in loca lumi-
 nis aliena quod pleromatis res est, in uacuum atque inane illud Epicuri mi-
 serabilis, etiam de loco est: certe nec forma nec facies ulla, deuestiua scilicet *Fort. de festina scilicet.*
 & abortiua genitura. dum ita rerum habet flectitur, à superioribus *Fort. habena.* CHRI-
 STVS deducitur, per Horon aborsum ut illud informat de suis uiribus, so-
 lius substantiæ non etiam scientiæ forma, & tamen cum aliquo peculio re-
 linquitur: iteratur odor incorruptibilitatis quo compos se casus sui potio-
 rum desiderio suppararetur. hac misericordia functus non sine spiritus sancti
 societate, recurrit CHRISTVS in pleroma. Vnus est rerum, ex liberalita-
 tibus quoque nomina accedere. Enthymesis de actu fuit, Achamoth unde,
 adhuc quæritur. Sophia de matre manat. Spiritus sanctus ex angelo accipit
 CHRISTVM, à quo derelicta se statim senserat, desiderium. Itaq; prosiliuit
 & ipsa lumen eius inquirere, quem si omnino non nouerat, ut inuisibilitet
 operatum, quomodo lumen eius ignotum cum ipso requirebat? Tamē ten-
 tauit, & fortasse adprehendisset, si non idem Horos qui matri eius tam
 prospere uenerat, nunc tam importune filia occurrisset, ut etiam indamaue-
 rit in eam Iao, quasi porro Quirites, aut fidem Cæsaris. inde inuenitur Iao
 in scripturis. Ita depulsa quominus pergeret, nec habens superuolare cru-
 cem, id est Horon, quia nullum catuli laureolum fuerit exercitata, ut de sti-
 tuta ut passioni illi suæ in trichea multiplicia atque perplexa, omni genere
 eius coepit affligi mœrore, quod non perpetrasset inceptum metum, ne si
 ut luce, ita & uita orbaretur, consternatione tum ignorantia. Nec ut mater
 eius. Illa enim Aeon ad hæc pro conditione deterius insurgente, adhuc &
 alio fluctu conuersionis in CHRISTVM, à quo uiuificata fuerat, & in hanc
 ipsam conuersionem temperata. Age nunc discant Pythagorici agnoscat *Pythagorici,*
 Stoici, Plato ipse, unde materiam quam innatam uolūt & originem & sub- *Stoici.*
 stantiam traxerit in omnem hanc struem mundi, quod nec Mercurius ille *Plato.*
 Trismegistus magister omnium Physicorum recogitauit. Audisti conuer- *Mercurius.*
 sionem, genus aliud passionis. Ex hac omnis anima huiusmodi dicitur
 constitisse, etiam ipsius Demiurgi, id est dei nostri. Audisti mœrorem &
 timorem. Ex his initiata sunt cætera. Nam ex lachrymis eius uniuersa aqua
 tum natura manauit. Hic æstimandum quem exitum duxerit, quantis la-
 chrymarum generibus inundauerit. Habuit & falsas, habuit & amaras &
 dulces, & calidas, & frigidas guttas, & bituminosas, & ferruginantes, & sul-
 phurâtes utiq; & uenenatas, ut & Nonacris inde sudauerit quæ Alexādrū *Nonacris.*
 occidit, & licetiarium inde defluerit quæ ebrios efficit, & Salmacis inde se *Licetiarium,*
 soluerit quæ masculos mollescit. Cœlestes ibres pipiauit Achamothe. Nos *Salmacis.*
 in cisternis etiā alienos luctus & lachrymas seruare curamus. Proinde ex cō-
 sternatione & pauore corporali elemēta ducta sunt. & tamē in tāta circūstā-
 tia solitudinis

Fort. uniuersorum.

Cum duodecim facibus, aduentu pompatico.

Fort. ἡνὶκὶς καὶ ἄλλῃ.

Hermogenes.

Autoritas trium liberorum.

tia solitudinis, in tanto circumspectu destitutionis ridebat interdum; qua conspecti CHRISTI recordans, eodē gaudio risu lumen effulsit. Cuius hoc prouidentiae beneficium quæ illam ridere cogebat: idcirco ne semper nos in tenebris moraremur. Nec obstupescas, quis lætitia eius tam splendidum elementum radiauerit mūdo, cum mœsticia quoque eius tam necessarium instrumentum defuerit seculo. O risum illuminatorem, ó fletū rigatorem. & tamen poterat remedio iam agere cum illius loci horrore. Omnē enim obscuritatē eius discussit. sed quoties ridere uoluisset, uel ne cogeretur desertores suos supplicare? Conuertitur enim ad preces & ipsa more materno. Sed CHRISTVS quem iam pigebat extra Pleroma proficisci, uicarium præsicit Paracletū, Soterem. Hic erit IESVS, largito ei patre uniuerso æonū summam potestatem subiiciendis eis omnibus, uti in ipso secundum Apostolū omnia cōcederentur. Ad eam emittitū officio atq; comitatu coactaneorū Angelorū, credas & cum duodecim facibus. ibidē aduentu pompatico eius concussa Achamoth, protinus uelamentum sibi obduxit, ex officio primo uenerationis & uerecundiæ. Dehinc contemplatur eum fructiferum suggestum, quibus inde conceperat uiribus occurrit illi quiriæ chære. Hic opinor susceptam ille confirmat atq; confirmat agnitione iam & ab omnibus iniurijs passionis expumicat, non eadem negligentia in exterminium discretis quæ acciderat in casibus matris. Sed enim exercitata uicia, & usu uiriosa confudit. Atq; ita massaliter solidata defixit seorsum in materiæ corporalē paraturam, commutans ex incorporali passione indita habilitatem atq; naturam qua peruenire mox posset in æmulas æquiparantias corpulētiarum, ut duplex substantiarum conditio ordinaretur, de uicijs pessima, de conuersione passionalis. Hæc erit materia quæ nos cōmisit cū Hermogene cæterisq; qui deum ex materia non ex nihilo operatum cuncta præsument. Abhinc Achamota expedita tandem de malis omnibus, ecce iam proficit, & in opera maiora frugescit. Præ gaudio enim tanti ex infelicitate successus concalefacta, simulq; contemplatione ipsa angelicorum luminum, ut ita dixerim, subfermentata, pudet, sed aliter exprimere nō est, quodāmodo substruit intra & ipsa in illos, & conceptu statim intumuit spiritali ad imaginē ipsam, quā uis lætantis ex lætitia prurientis, intentionis imbiberat, & sibi intimarat. Peperit denique & facta est exinde trinitas generum ex trinitate causarum. Vnum materiale quod ex passione. Aliud animale quod ex conuersione. Tertium spiritale, quod ex imaginatione. Hæc autoritate trium scilicet liberorum agendis rebus exercitior facta, formare singula genera cōstituit. Sed spiritale quidem non ita potuit attingere ut & ipsa spiritalis. Ferē enim paria & consubstantiua, in alterutrum ualere societas naturæ negauit. Eo animo si unum ad animale conuertit, prolatis Soteris disciplinis. Et primum, quod cum magno horrore blasphemiae & pronunciandum & legendum est & audiendum deum fingi adhuc nostrum & omnium præter

(præter hæreticorum) patrem & deum Demiurgum & regem uniuersorum quæ postea illum. Ab illo enim, si tamen ab illo & non ab ipso potius Acha *Fort. post illum. & mox, ab ipsa potius.* moth à quo occulto nihil sentiēs eius, & uelut singillario extrisecus ductu, in omnem operationem mouebatur. Deniq; ex hac personarum in operibus ambiguitate nomen illi Metropatoris miscuerunt, distinctis appellationibus cæteris secūdum status & situs operum, ut animalium quidem substantiarum quas ad dextram commendant, patrem nūcupent. Maternarū uero quas ad laeuam delegāt, Demiurgum nominent. Regem autem communiter in uniuersitatē. Sed nec nominū proprietates competit proprietati operū de quibus nomina omnia, cum deberet illa hæc uocitari à qua res agebant, nisi quod iam nec ab illa. Cum enim dicāt Achamoth in honorem æonum imagines commentatam, rursus hoc, in Soterem autorem detorquent, qui per illam sit operatus, ut ipsam quidem imaginem patris inuisibilis, & incogniti darent incognitam. Licet & inuisibilis Demiurgo: eūdem autē Demiurgum nōn. filiū effingerēt. Archangeli uero Demiurgi opus, reliquos æonas exprimerent. Cum imagines audio tantas trium, quæro non ius, nunc ut imagines rideam peruersissimi pictoris illorum: Fœmina Chamoth, imaginem patris, & ignarum matris demiurgum, multo magis patris imaginem, non ignorantis patrem, & Angelos famulos simulacra dominorum, hoc est mulum de asino pingere, & Ptolemæum describere de Valentino. Igitur *Mulum de asino pingere.* Demiurgus extra pleromatis limites constitutus, in ignominiosa æterni exilij uastitate nouam prouinciā condidit, hunc mundum repurgata confusione & distincta diuersitate duplicis substantiæ illius destruxit, animalium & materialium, ex incorporalibus corpora ædificat, grauiā, lauiā, sublimitiā, atque uergentiā, cœlestia atque terrena, cum ipsam cœlorum septemplīcem scenam folio desuper suo finit. Vnde & sabbatum dictum est, ab hebdomade sedis suæ. & Ogdoada mater Chamoth ab argumēto Ogdoadis primi genitalis. Cœlos autem nōeros deputant, & interdum angelos eos faciunt, sicut & ipsum Demiurgum, sicut & Paradisum archangelum quartū, quomodo & hunc supra cœlum tertium pangunt, ex cuius uirtute sumpserit Adam deuersatus illic inter nubeculas & arbusculas. Satis meminerat Ptolemæus puerilium dicibulorum, in mari poma nasci, & in arbore pisces, sic & in cœlestibus nuceta præsumpsit. Operatur Demiurgus ignorās, & ideo fortasse non scit arbores in sola terra institui oportere. Planē mater sciebat. Quid ni suggererat: quæ & effectū suū ministrabat. Sed tātū fastigium filio exstruēs per ea opera quæ illū & patrē & deū & regē ante Valentinianorū ingenia testātur, cur sibi quoq; ista noluit esse nota, postea quæram. Interim teneā deū Sophiā cognominari, & terrā, & matrē quasi matrē terrā, & quod magis rideas etiā spiritū sanctū. Ita omnē illi honorē cōtulerūt fœminæ puto & barbæ: ne dixerim cætera: alioquin Demiurgus adeo rerū nō erat cōpos de animalibus scilicet censu inualitudinis spiritalia accedere,

Puerilia dicibula.

dere, ut se solū ratus, concionaretur. Ego deus & absq; me non est. certe tamen non fuisse se retro sciebat. Ergo & factum intelligebat, & factitorem facti esse quēcumq;. Quomodo ergo solus sibi uidebatur, & si non certus, saltem suspectus de aliquo factitatore? Tolerabilior infamia est apud illos in diabolum, uel quia origo sordidior capit. Ex nequitia enim meroris illius deputatur, ex qua angelorum & dæmonum, & omnium spiritualium militarium genituras notant, & tamen diabolum quoq; opus demiurgi affirmant & Mūditenentem appellant & superiorum magis gnarum defendunt ut spiritalem natura, quam demiurgum, ut animale. Meretur ab illis prælationem, cui omnes hæreses procurantur. Singularium autem potestatum arces his finibus collocat. In summis summitatibus præsident, Tricenarius pleroma, Horo signante lineam extremam: inferius illū metatur medietatem Achamoth filium calcans. Subest enim Demiurgus in hebdomade sua, magis diabolus. In isto nobiscum conuenit mundo, coelementato & concorporificato (ut supra æditū est) ex Sophiæ utilissimis casibus, qua nec aërem habere recipiendi spiritus spacium, teneram omnium corporum uestem, colorem omnium iudicem, organū temporū, si non & istum Sophiæ mœstitia colasset, sicut animalia metus, sicut conuersio eius ipsum Demiurgū. His omnibus elementis atq; corporibus, ignis inflabellatus est: quius originale Sophiæ passionem, quia nondum ædiderunt, ego interim argumentabor motiunculis eius excussum. Credas enim illam in tātis uexationibus etiam febricitasse. Cum talia de deo uel de dīs, qualia de homine figmenta? Moltus enim mūdum Demiurgus, ad hominem manus confert, & substantiā si capit non ex ista, inquit, arida quam nos unicam nouimus terram. quasi non & si arida postmodum, adhuc tamen tunc aquis ante segregatis superstitite limo siccauerit: sed ex innisibili corpore materiæ illius, scilicet philosophicæ, defluxili & fusili eius: quod unde fuerit, audeo æstimare; quia nusquā est. Si enim fusile & fluxile liquoris est qualitas, liquor autem omnis de Sophiæ fletibus, fluxit, sequitur ut limum ex pituitis & gramis Sophiæ constituisse credamus, quæ lachrymarū proinde sunt feces, sicut aquarum, quod desider limus est. Figulat ita hominem Demiurgus, & de afflatu suo animat, sic erit & choicus & animalis, ad imaginē & similitudinem factus: quadruplex res, ut imago quidem choicus deputetur, materiali scilicet. Et si non ex materia Demiurgus. Similitudo aut animalis. Hoc enim & Demiurgus, habes duos interim. Carnalem superficiem postea aiunt choico supertextā, & hanc esse pelliceam tunicā obnoxiam sensui. Inerat autem in Achamoth, ex substantia Sophiæ matris, peculium quoddam seminis spiritualis, sicut & ipsa Achamotha in filio Demiurgo sequestrauerat, ne hoc quidem gnaro. Accipe industriam clandestinæ prouidentiae huius. Ad hoc enim & deposuerat & occultauerat, ut cum Demiurgus animam mox de suo afflatu in Adam cōmunicaret, pariter & semen illud spiritale quasi per carnalem animam

mam deriuaretur in choicum: atq; ita foeturatum in corpore materiali, uelut in utero & adultum illic idoneum inueniret: suscipiendo quandoq; sermone perfecto. Itaq; cū demiurgus traducē animæ suæ cōmittit in Adam, latuit homo spiritalis flatu, IESVS insertus, & pariter corpori inductus, quia non magis semen nouerat matris demiurgus quā ipsam. Hoc semē ecclesiā dicunt, ecclesiæ supernæ speculū, & hominis incēsum. Proinde eum ab Achamoth deputantes quemadmodū animalē à demiurgo: choicum substantia arches carne, materia. Habes nouū, id est, in quadruplū Gerionem. Sic & exitū singulis diuidunt. Materiali quidē, id est, carnali, quē & sinistrū uocant indubitātū interitū. Animalī uero quē & dextrū appellāt dubitatū euentum, utpote inter materialē spiritalemq; rñciantī & illa debito quam plurimū adnuerit. Cæterū spiritale emitti in animalis cōparationē ut erudiri cū eo & exerceri in conuersationibus potuit. Indiguissē enim animalē etiam sensibiliū disciplinarū, in hoc & paraturā mundi prospectam, in hoc & Soterem in mūdo repræsentatū, in salutē scilicet animalis. Alia adhuc cōpositione monstruosum, uolunt illū prospicias earū substantiarū inuidisse, quarū summā salutis esset redacturus, ut spiritale quidē susceperis ab Achamoth: animalē uero quē mox à demiurgo induit CHRISTVM. Cæterū corporale ex animalī substantia, sed miro & inenarrabili ratiōis ingenio constructā, administrationis causam ui contulisse, quo congressui & conspectui & contactui & defunctui ingratis* subiacent. Materiale autē ni

Porte subdecret*

hil in illo fuisse utpote salutis alienū, quasi alijs fuerit necessarius quā egētib; salute. Et totum hoc, ut carnis nostræ habitū alienando à CHRISTO à spe etiā salutis excipiant. Nunc reddo de CHRISTO in quē tanti licentiā Ien inferunt quidā, quanta spiritale semen animalī cū inflatu infulciūt, fertilia nescio quæ cōmenti, & hominū & deorū suorū: esse etiā demiurgo suū CHRISTVM filium naturalē. Deniq; animalē prolutum ab ipso promulgatum profertis, in præpositionū quæstiōibus positū, id est per uirginē, nō ex uirginē editum: quia delatus in uirginē transmeatorio potius quā generatorio more processerit, per ipsam, non ex ipsa: nō matrē eam, sed uiam passus. Super hunc itaq; CHRISTVM deuolasse tunc in baptismatis sacramento Ien per effigiem columbæ. Fuisse autē & in CHRISTO etiā ex Achamoth spiritalis seminis condimentū ne marcesceret, scilicet reliqua farsura. Nam in figurā principalis tetradis, quatuor eum substantijs stipant: spiritalis Achamothiana, animalis, Demiurgina, corporalis. Ine enarratiua, & illa soteridiana, id est, columbina. Et soter quidē permāsit in CHRISTO, impassibilis, inlæsibilis, inadprehensibilis. Deniq; cum ad adprehensiones uenitur, discessit ab illo in cognitione Pilati. Proinde nec matris semen admisit, iniurias æque in subditū, & ne ipsi quidem Demiurgo compertū. Patitur uero animalis & carneus CHRISTVS, in deliniationē superioris CHRISTI, qui Achamoth formandū, substantiuali, non agnitionali forma cruci,

I id est

*Aliàs unitatē in
Adam*

*Aliàs *ex carū crī.*

*Forte *obtorpueri-
mus, ncl obtorti cri-
minis.*

id est, Horo fuerat innixus. Ita omnia in imagine surgēt, planē & ipsi imagi-
narij Christiani. Interea Demiurgus omniū adhuc nescius, ut si aliquid &
ipse per prophetas concionabitur, ne huius quidē operis sui intelligens. Di-
uidunt enim & prophetiare patrociniū in Achamoth, semen in Demiur-
gum. Vbi aduentū Soteris accepit propere & ouanter accurrit, cū omnibus
uiribus suis, Centurio de Euangelio. Et de omnibus inluminatus, ab illo eti-
am spem suam discit, quod successurus sit in locū matris. Ita exinde securus
dispensationē mūdi huius uel maxime ecclesiæ protegendæ nomine quā-
to te oportuerit insequitur. Colligam nunc ex disperfo ad cōdudendū, quæ
de totius generis humani dispositione iusserat, triformē naturam primor-
dio profecti: & tamen *inunitā in Adam: inde iam diuidūt p singulares ge-
nerum proprietates, nacti occasionem distinctionis huiusmodi ex posterio-
ritate ipsius Adæ, moralibus quoq; differentijs tripartitæ Cain & Abel. Sed
fontes quodāmodo generis humani in totidē deriuant argumenta, naturæ
atq; sententiæ, choicum saluti degeneratū: ad Cain redigūt animale mediæ
spei deliberatū. Ad Abel cōponūt spiritale certæ saluti præiudicatū in Seth
recondunt. Sic & animas ipsas duplici proprietate discernunt bonas & ma-
las: secundū choicum statū ex Cain, & animalē ex Abel, spiritalem ex Seth.
De obuenientia superducunt, iam non naturā, sed indulgentiam, ut quos
Achamoth in superiorib⁹ in animas bonas depluat, id est animali sensui in-
scriptas. Choicum enim genus id est malas animas nūquā capere saluta-
ria. Inmutabilē enim & inreformabilē naturā pronunciauerūt. Id ergo gra-
num seminis spiritualis modicū & paruulum iactu, sed eruditus huius fides
augetur atq; prouehitur. Supra diximus animæ quæ hoc ipso ita cæteris
præuertant: ut Demiurgus tunc ignorans magni eas fecerit. Ex eorum er-
go laterculo, & in reges & in sacerdotes allegare cōsueuerat, quæ nūc quoq;
si plenam atq; perfectam notitiam adprehenderint, istarum natiarū na-
turificatæ iam spiritualis conditionis germanitate certam obtinebunt salutē,
imò omnimodo debitā. Ideoq; nec operationes necessarias sibi existimāt,
nec ulla disciplinæ munia obseruant. Martyrij quoq; eludentes necessitatē,
qua uolunt interpretatione. Hanc enim regulam animali semini præstitu-
tam: ut salutē quā non de priuilegio status possidemus, de suffragio actus
elaboremus. Nobis enim in scriptura huius seminis qui imperfectæ essen-
tiæ sumus, quia norimus Philetū, & utiq; abortui deputatur, quod mater
illorum. Sed nobis quidem quasi excessemus in aliquod disciplinæ iugū,
si *obtorpuerimus in operibus sanctitatis atq; iustitiæ, si confitendum alibi,
nescio ubi, & non sub potestatibus istius seculi, apud tribunalia præsidum
optauerimus. Illi uero & de passiuitate uitæ, & diligentia delictorum, gene-
rositatem suam uindictent, blandiuntur suis Achamoth, quoniā & ipsa de-
linquendo proficit. Nam & honorandorum coniugiorum supernorū gra-
tiæ dicitur apud illos meditandū atq; celebrandū semper sacramentū com-
mitti,

mitti, id est, semini adhaerendū. Alioquin degenerem nec legitimū ueritatis qui deuersatus in mundo non amauerit foeminā, nec se ei iunxerit. Et quid facient spadones, quos uidemus apud illos? Superest de cōsummatione & dispensatione mercedis. Subito Achamoth totam massam seminis sui preserit, dein colligere in horreum coeperit, uel cū ad molas delatū & defarinatum in consparsionis salutaria absconderit, donec totū confrequentet, tunc *Aliās*salutar* consummatio urgebit. Igitur in primis ipsa Achamoth, de regione medietatis, de tabulato secundo in summū transferetur restituta pleromatiæ, statim excipit comparcinus ille Soter sponsus, scilicet ambo coniugiū nouum fiet. Hic erit in scripturis sponsus, & sponsalis Pleroma. Credas enim ubi de loco in locum trāsmigratur, leges quoq; Iulias interuenire, sicut & Cainam Et Demiurgus, tunc de hebdomade cœlesti in superiora mutauit, in uacuum iam coenaculū matris scientiā, nec uidens illam. Nam si ita erat, semper ignorare maluisset. Humana uero gens in hos exitus ibit choice & materialis notæ, totum interitū: quia omnis caro scēnū. Et anima mortalis apud illos, nisi quæ salutem fide inuenerit. Iustorum animæ, id est, nostræ ad Demiurgum in medietatis receptacula transmittentur. Agimus gratias, cōtenti erimus cū deo nostro deputari, qua census nihil animale in Pleromatis palatiū admittitur, nisi spiritale examen Valentini. Illic itaq; primo dispoli- antur homines ipsi, id est, interiores. Despoliari est autē deponere animas, quibus induti uidebantur, easq; Demiurgo suo reddent, quas ab eo auer- terant. Ipsi autem spiritus in totum fient intellectuales: neq; *Forte*detentui* conspectui, obnoxii; atq; ita inuisibiliter in Pleroma recipiuntur furtim. Si ita est, quid deinde? Angelis distribuentur satellitibus Soteris, in filio putas? non. Sed in adparatoris. Ne istud quidē. Sed in imaginis? utinam uel hoc inquit. Erro si nō putet dicere in sponsa est. Tunc illi Sabinas raptas inter se de matrimonijs laudēt. Hæc erit spiritaliū merces: hoc præmiū credēdi. Fabulæ tales utiles, ut Marcus, aut. Gaius in hanc carnem barbatus, & hæc anima seuerus, maritus, pater, auus, proauus: certe quod sufficit masculus in symphone Pleromatis ab angelo tacendo iam dixi, & forsitan parias aliquē Onesimū æonem his nuptijs recte deducendis pro face & flammeo. Tunc credo ille ignis arcanus erumpet, & uniuersam substantiā depulatus, ipse quoq; decineratis omnibus in nihilum finietur, & nulla iam fabula. Sed ne ego temerarius, qui tantū sacramentū etiam inludendo proderim. Verendū mihi est, ne Achamoth quæ se nec filio agnitā uoluit, insaniat: ne Philetus irascatur, ne fortuna acerbetur. Et tamen homo sum Demiurgi, illuc habeo deuertere, ubi post excessum omnino non nubitur, ubi superindui potuit, quàm despoliari: ubi & si despolior, sexui meo deutor angelis: nō angelus, nō angela: nemo mihi quicquā faciet, quē & tūc masculum inuenient. Producam deniq; uelut epicitharisma post fabulā tantam *ἐπὶ τῇ δέξερᾳ* etiam illa quæ ne ordini obstreperent, & lectoris intentionem interiectione

dispargerent hunc malui in locum distulisse, aliter atq; aliter cōmēdata ab emendatoribus Ptolemæi. Extiterunt enim de schola ipsius discipuli sup magistrum, qui duplex coniugium Bythio suo adfingerent, Cogitationem & uoluntatem. Vna enim satis non erat cogitatio, qua nihil producere potuisset. Ex duabus facillimē prolatum, primū coniugium Monogenes ueritatem. Ad imagines quidem cogitatiois fœminā Veritatem, ad imaginem uoluntatis, marem Monogenē. Voluntas enim uisa, utiq; effectum præstat cogitationi, ueritatis obtinet sensum. Pudiciores alij honorem diuinitatis recordati, ut etiam unius coniugis dedecus ab eo auellerēt, maluerūt nullum Bythio sexum deputare: & fortasse hoc dominū non hic deus neutro genere pronuncient. Alij contra magis & masculum & fœminā dicunt. Nē apud solos Lunenses Hermaphroditū existimet annaliū cōmentator *Fenestella*. Sunt, inquit, qui nec principatū Bythio defendant, sed posthumatum. Ogdoadē ante omnia præmittentes ex tetrade quidem & ipsam, sed & alijs nominibus deriuatam. Primo enim constituunt proarchen & secundum Anennoēton, tertio archeton, quarto aoraton. Exproarche itaq; processisse primo & quinto loco archen, ex anennoēton secundo & sexto loco acataleptō, ex arceto, tertio & septimo loco Anonomastū: ex inuisibili, quarto & octauo loco Ageneton. Hoc quæ ratio disponat ut singula binis locis & quidem tam intercisis nascentur malo ignorare quàm discere. Quid em̄ recti habent, quæ tam peruerse proferuntur? Quanto meliores qui totum hoc tædium de medio amoliti, nullum æonem uoluerunt, alium ex alio per gradus reuera Gemonio structum. Sed mappa (quod aiunt), missa semel octoiugem istam & ex parte Ennoea eius ex causa. Ex ipso deniq; rerū motum ominare gerunt, cum inquit cogitauit proferre. Hoc pater dictus est cū protulit: quia uero protulit hic ueritas appellata est. Cū semetipsum uoluit probari, hoc homo pronunciatu est. Quos autem præcogitauit, cū protulit, tunc ecclesia nuncupata est. Sonuit homo sermonē, & hic est primogenitus filius, & sermoni accessit uita, & Ogdoas prima cōdusa est, sed hoc tædium nō pusillum. Accipe alia ingenia Circuriana insignioris apud eos magistri, qui & pontificali sua autoritate in hunc modū censuit. Est, inquit, ante om̄ia Proarche, inexcogitabile, & inenarrabile. Inenarrabile, quod ego nomino Monoteta. Cum hac erat alia uirtus, quam & ipsam appello Ennoteta, id est, solita: sed unitas cum unū essent, protulerunt: non præferentes initiū omniū intellectuale, innascibile, inuisibile, quod sermo uocauit. Hinc adest cum substantia uirtus quam appellat unio. Hæc igitur uirtutes solita unitas unio cæteras prolationes eorum propagarunt, o differentia. Mutetur unio & unitas, singularitas & suū & solita, quanq̄ designaueris unū est. Humanior iam Secundus ut breuior, Ogdoaden in duas tetradas diuidens in dexteram & sinistram, in lumen & tenebras, tantum quod defultricem & defectricem illam uirtutem non uult ab aliquo deducere æonū, sed à fructib⁹

*Fortē * à dēmonio uel Gemonios.*

à fructibus de substantia ueniant. De ipso iam domino. Ien, quanta diuer- *Alias iam dicto.*
 sitas scinditur. Hi ex omniū æonum flosculis eum cōstruunt, illi ex solis de-
 cem constitisse cōtendūt, quos Sermo & Vita ptulerunt. Inde & in ipsum
 sermonis & uitæ concurrerunt oculi: isti ex CHRISTO potius ex hominis
 & ecclesiæ foetu: ideóq; filium hominis a uite pronūciatū, **alia* CHRISTO *Fortē * alij à Chri.*
 & spiritu sancto constabiliendæ cōuersitati prouisis, confictum, & in se pa- *ermox, uniuersitati*
 ternæ appellationis hæredem. Sunt qui filium hominis aliunde concepe-
 rint dicendum: quanquàm ipsum patrem pro magno nominis sacramēto
 hominē appellasse præsumperint. Vt quid amplius speres de eius dei fide
 cui nunc adæquaris? Talia ingenia **superfructi-* apud illos ex materni se- *Alias * superfructi-*
 minis redundantia: atq; ita insolescentes doctrinæ Valentiniānorū, in syl- *ficant.*
 uas iam exoleuerunt Gnosticorum.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI,
 LIBRI ADVERSUS VALENTINIA-
 NOS, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVEN-
 TIS, PER BEAT.
 RHENANVM.

Rhodoxam pietatem tres personas in diuinis constituentē hoc uolu-
 mine propugnat, aduersus Praxean, qui dicebat unicum dominum
 omnipotentem mundi conditorem, nempe patrem ipsum, & natum
 & cruci suffixum: ipsum deniq; esse IESVM CHRISTVM. Ab il-
 lo cognominati sunt Praxeani, huic impietati subscribentes. Quibus
 similes sunt quos Aur. Augustinus Noëtianos appellat, & Sabellianos. qui omnes
 cōmuni uocabulo Patripassiani uocantur. Praxeæ meminit Tertullianus in Catalo-
 go hæreseôn, in fine, cum inquit: Sed post hos omnes etiam Praxeas quidam hære-
 sim introduxit, quam Victorinus corroborare curauit. Hic deum patrem omnipo-
 tentem, IESVM CHRISTVM esse dicit: hunc crucifixum, passumq; contēdit,
 mortuum, præterea seipsum sibi sedere ad dexteram suam cum prophana & sacrile-
 ga temeritate proponit.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLOREN

TIS TERTULLIANI, ADVER

SVS PRAXEAN, LIBER.

Arie diabolus æmulatus est ueritatem. Adfecta uit illam aliquando defendendo cōcutere. Vnicum dominū uindicat omnipotentē mundi cōditorem, ut & de unico hæresim faciat. Ipsum dicit patrem descendisse in uirgine, ipsum ex ea natum, ipsum passum. Deniq; ipsum esse IESVM CHRISTVM. Excidit sibi coluber, quia IESVM CHRISTVM post baptisma Iohannis tentās, ut filium dei adgressus est, certus filium deum

habere, uel ex ipsis scripturis de quibus tunc tentationem struebat. Si tu es filius dei, dic ut lapides isti panes fiant. Item: Si tu es filius dei, deijce te hinc. Scriptum est enim, quod mādauit angelis suis super te, utiq; pater, ut te manibus suis tollant, necubi ad lapidem pedem tuū offendas. Aut nunquid mēdacium Euangelij exprobrauit, dicens: Viderit Mathæus & Lucas. Cæterum ego ad ipsum deum accessi, ipsum omnipotentē cōminus tentauī. Ideo & accessi, ideo & tentauī. Cæterum si filius dei esset, nunquā il- lum fortasse dignarer. Sed enim ipse potius à primordio mendax est: & si quem hominem de suo subornauit ut Praxeas. Nam iste primus ex Asia hoc genus peruersitatis intulit Romanæ humo. Et aliās inquietus, insuper de iactatiōe martyrij inflatus, ob solum & simplex & breue carceris tediū, quando & si corpus suū tradidisset exurendum, nihil profecisset, dilectionē dei nō habens, cuius charismata quoq; expugnauit. Nam idē tūc episcopum Romanū agnoscentē iam prophetias Montani, Priscæ, Maximillæ, & ex ea agnitione pacem ecclesijs Asiæ, & Phrygiæ inferentem, falsa de ipsis prophetis & ecclesijs eorum adseuerando, & præcessorum eius autoritates defendendo, coëgit & literas pacis reuocare iam emissas, & à proposito recipiendorum charismatum cōcessare. Ita duo negotia diaboli Praxeas Romanæ procurauit. prophetiam expulit, & hæresim intulit. Paradetum fugauit & patrem crucifixit. Fructificauerant auenæ Praxeanæ, hic quoq; superfeminatæ dormientibus multis in simplicitate doctrinæ: traductæ dehinc per quem deus uoluit, etiam euulsæ uidebantur. Deniq; cauerat pristinum doctor de emēdatiōe sua: & manet chirographū apud Psychicos, apud quos tunc gesta res est. exinde silentium. Et nos quidem postea agnitio paradet-
ti, atq; defensio, disiunxit à Psychicis. Auenæ uero illæ ubiq; tunc semen excusserant. Ita aliq̃ diu per hypocrisin subdola uiuacitate latitauit: & nūc de-
nuo erupit. Sed & denuo eradicabitur, si uoluerit dominus in isto cōmeatu
si quo

Montanizat.

Psychici.

si quo minus die suo colligentur omnes adulteræ fruges, & cū cæteris scandalis igni inextinguibili cremabūtur. Itaq; post tempus pater natus, & pater passus, ipse deus dominus omnipotēs IESVS CHRISTVS prædicatur. Nos uero & semp, & nunc magis ut instructiores p Paracetū deductorē, scilicet omnis ueritatis unicū quidē deū credimus: sub hac tamē dispensatione quā *οικονομία* dicimus, ut unicus dei sit & filius sermo ipsius, qui ex ipso pcesserit, p quē omnia facta sunt, & sine quo factū est nihil. Hūc missum à patre in uirginē, & ex ea natum hominē & deum, filium hominis & filium dei, & cognominatū IESVM CHRISTVM. Hunc passum, hunc mortuum & sepultum secūdū scripturas, & resuscitatum à patre, & in cælo resumptū, sedere ad dexterā patris, uenturum iudicare uiuos & mortuos. Qui exinde miserit secūdū pmissionē suā à patre spīritū sanctū paracetū, sanctificatorē fidei eorum qui credunt in patrē & filium & spīritū sanctū. Hanc regulam ab initio Euāgelij decucurrisse, etiam ante priores quosq; hæreticos, nedum ante Praxeā hesternum, probabit tam ipsa posteritas omniū hæreticorum, quā ipsa nouellitas Praxeæ hesterni. Quo peræque aduersus uniuersas hæreses iam hinc præiudicatum sit, id esse uerum quodcūq; primū: id esse adulterū, quodcūq; posterius. Sed salua ista præscriptione, ubique tamen propter instructionem & munionem quorundam, dandus est etiam retractatibus locus: uel ne uideatur unaquæq; peruersitas, nō examinata, sed præiudicata damnari, maxime hæc, quæ se existimat merā ueritatem possidere, dum unicum deum nō aliās putat credendū, quā si ipsum eundemq; & patrem & filium & spīritum sanctū dicat: quasi nō sic quoq; unus sit omnia, dum ex uno omnia, per substantiæ scilicet unitatē: & nihilominus custodiatur *οικονομία* sacramentum, quæ unitatē in trinitatē disponit, tres dirigens, patrē, & filium, & spīritum sanctū. Tres autē non statu, sed gradu: nec substantia, sed forma: nec potestate, sed specie. Vnius autē substantiæ, & unius status, & unius potestatis: qā unus deus, ex quo & gradus isti & formæ & species, in nomine patris & filij & spīritus sancti deputant. Quomodo numerum sine diuisione patiuntur, procedentes tractatus demonstrabunt. Simples enim quicq; ne dixerim imprudentes & idiotæ, quæ maior semper credentium pars est: quoniam & ipsa regula fidei à pluribus dñs fetuli, ad unicum & uerum deum transfert: nō intelligentes unicum quidem, sed cum sua *οικονομία* esse credendum, expauescunt ad *οικονομία* numerū & dispositionem trinitatis, diuisionem præsumunt unitatis. Quando unitas ex semetipsa deriuans trinitatem, non destruat ab illa, sed administretur. Itaque duos & tres iam iactitant à nobis prædicari, se uero unius dei cultores præsumunt: quasi non & unitas irrationaliter collecta hæresim faciat, & trinitas rationaliter expensa, ueritatem constituat. Monarchiam (inquunt) tenemus. Et iam solium ipsum uocaliter exprimunt etiam Latini, & tam opifice: ut putes illos tam bene intelligere monarchiam,

I 4 quā enī

*Paracletus Men
tanicus.*

quàm enunciant. Sed monarchiam sonare student Latini, ἀνομοίαν intelligere nolunt etiam Græci. At ego si quid utriusque linguæ præcepserim, monarchiam nihil aliud significare scio, quàm singulare & unicum imperium: non tamen præscribere monarchiam ideo, quia unius sit eius, cuius sit aut filium non habere, aut ipsum se sibi filium fecisse, aut monarchiam suam non per quos uelit administrare. Atquin nullam dico dominationē ita unius sui esse, ita singularem, ita monarchiam, ut non etiam per alias proximas personas administretur, quas ipsa prospexerit officiales sibi. Si uero & filius fuerit ei, cuius monarchia sit, nō statim diuidi eam, & monarchiam esse desinere, si particeps eius adsumatur & filius: sed proinde illius esse principalitatem à quo cōmunicatur in filium: & dum illius est, proinde monarchiam esse quæ à duobus tam unicus continetur. Igitur si & monarchia diuina per tot legiones & exercitus angelorum administratur, sicut scriptum est: Milies centies centena milia adfistebāt ei, & milies centena milia apparebant ei: nec ideo unius esse desistit, ut desinat monarchia esse, quia per tāta milia uirtutum procuratur, quale est ut deus diuisionem & dispersionem pati uideatur in filio & in spiritu sancto, secundum & tertium sortis locum, tam cōfortibus substantiæ patris, quas non patitur in tot angelorum numero: Et quidem tam à substantia patris membra & pignora, & instrumenta, & ipsam uim, ac totum censum monarchiæ, euerfionem deputas eius non recte. Malo te ad sensum rei, quàm ad sonum uocabuli exercere. Euerfio enim monarchiæ illa est tibi intelligenda, cū alia dominatio suæ cōditionis & proprii status, ac per hoc æmula superducitur, cū alius deus infertur aduersus creatorem. Tunc male, cum plures secundum Valentinum, & prodigos tūc in monarchiæ euerfionem, cum in creatoris destructionē. Cæterum, qui filium nō aliunde deduco, sed de substantia patris nihil faciētem sine patris uoluntate, omnem à patre consecutum potestatem, quomodo possum de fide destruere monarchiam, quam à patre filio traditam, in filio seruo? Hoc mihi & in tertium gradum dictum sit, quia spiritum non aliunde puto, quàm à patre per filium. Vide ergo ne tu potius monarchiā destruas qui dispositionem & dispensationem eius euerfis in tot nominibus cōstitutam, in quot deus uoluit. Adeo autem manet in suo statu, licet trinitas inferatur, ut etiam restitui habeat patri à filio. Siquidem Apostolus scribit de ultimo fine, cum tradiderit regnum deo & patri. Oportet enim eū regnare usque dum ponat inimicos eius deus sub pedes ipsius, scilicet secundum psalmum: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellū pedum tuorum. Cum autem subiecta erunt illi omnia, absque eo qui ei subiecit omnia, tunc & ipse subiicietur illi, qui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Videmus igitur nō obesse monarchiæ filium, & si hodie apud filium est, quia & in suo statu est apud filiū, & cum suo statu restituetur patri à filio: ita eam nemo hoc nomine destruet. Filium admittat, cui & traditam eā

For. * Valentinianus

For. * destruet, si filium admittat.

tam eam à patre, & à quo quandoq; restituendam patri constat. Hoc uno capitulo epistolæ Apostolicæ potuimus iam & patrem & filium ostendisse duos esse, præterquam ex nominibus patris & filij, etiam ex eo quod qui tradidit regnum, & cui tradidit, item qui subiecit, duo sint necesse est. Sed quia duos unum uolunt esse, ut idem pater & filius habeatur: oportet & totum de filio examinari, an sit, & qui sit, & quomodo sit: & ita res ipsa formam suam scripturis & interpretationibus earum patrocinantibus uindicabit. Aiunt quidem & Genesim in Hebraico ita incipere: In principio deus fecit sibi filium. Hoc ut firmum non sit, alia me argumenta deducunt ab ipsa dei dispositione, qua fuit ante mundi constitutionem, ad usque filij generationem. Ante omnia enim deus erat solus, ipse sibi, & mundus, & locus, & omnia. Solus autem: quia nihil extrinsecus præter illum. Cæterum ne tunc quidem solus: habebat enim secum, quam habebat in semetipso, rationem suam scilicet. Rationalis enim deus, & ratio in ipso prius: & ita ab ipso omnia. Quæ ratio sensus ipsius est, hanc Græci λόγος dicunt, quo uocabulo etiam sermonem appellamus. Ideoque iam in usu est nostrorum per simplicitatem interpretationis, sermonem dicere in primordio apud deum fuisse, cum magis rationem competat antiquiorem haberi: quia non sermonalis à principio, sed rationalis deus etiam ante principium, & quia ipse quoque sermo ratione consistens, priorem eam ut substantiam suam ostendat: tamen & sic nihil interest. Nam & si deus nondum sermonem suum miserat, proinde eum cum ipsa & in ipsa ratione intra semetipsum habebat, tacite cogitando & disponendo secum, quæ per sermonem mox erat dicturus. Cum ratione enim sua cogitans atque disponens sermonem eam efficiebat, quam sermone tractabat. Idcirco quo facilius intelligas ex teipso, à me recognosce, ut ex imagine & similitudine dei, quo habeas & tu in temetipso rationem, quies animal rationale, à rationali scilicet artifice non tantum factus, sed etiam ex substantia ipsius animatus. Vide cum tacitus tecum ipse congredieris rationem. Hoc ipsum age intra te, occurrente ea tibi eum sermone ad omnem cogitatus tui motum, ad omnem sensus tui pulsum. Quodcumque cogitaueris, sermo est: quodcumque senseris, ratio est. Loquaris illud in animo, necesse est: & dum loqueris, collocatorem pateris sermonem, in quo inest hæc ipsa ratio, qua cum eo cogitas loquaris, per quem loquens cogitas. Ita secundus quodammodo in te est sermo per quem loqueris cogitando, & per quem cogitas loquendo, ipse sermo alius est. Quando ergo plenius hoc agis in deo, cuius tu quoque imago & similitudo censeris, quod habeat in se etiam tacendo rationem, & in ratione sermonem: possum itaque non temere præstruxisse, & tunc deum ante uniuersitatis constitutionem solum non fuisse, habentem in semetipso proinde rationem, & in ratione sermonem, quem secundum à se faceret agitando intra se. Hæc uis & hæc diuini sensus dispositio, apud scripturas etiam in Sophiæ nomine ostenditur. Quid enim sapientius ratione dei, siue sermone? Itaque Sophiæ

phiam quoque exaudi, ut secundam personam conditam. Primo dominus creauit me initium uiarum in opera sua, prius quam terram faceret, prius quam montes collocarentur: ante omnes autem colles generauit me. in sensu suo scilicet condens & generans: dehinc adstantem eam ipsa separatione cognosce. Cum pararet, inquit, coelum aderam illi simul. Et quom fortia faciebat super uentos, quae sursum nubila: & quom tutos ponebat fontes eius quae sub coelo, ego eram cum illo compingens, ego eram ad quem gaudebar: cotidie autem oblectabar in persona ipsius. Nam ut primum deus uoluit ea quae cum Sophiae ratione & sermone disposuerat intra se, in substantiis & species suas addere, ipsum primum protulit sermonem, habentem in se indiuiduas suas rationes Sophiam, ut per ipsum fierent uniuersa per quem erant cogitata atque disposita, imò & facta iam quantum in dei sensu. Hoc enim eis deerat, ut coram quoque in suis speciebus atque substantiis cognoscerentur & tenerentur. Tunc igitur etiam ipse sermo specie & ornatum suum sumit sonum & uocem, cum dicit deus: Fiat lux. Haec est natiuitas perfecta sermonis, dum ex deo procedit: conditus ab eo primum ad cogitatum in nomine Sophiae. Dominus condidit me initium uiarum. Dehinc generatus ad effectum: Cum pararet coelum, aderam illi. Exinde eum pariter sibi faciens, de quo procedendo filius factus est, Primogenitus, ut ante omnia genitus: & unigenitus, ut solus ex deo genitus: proprie de uulua cordis ipsius, secundum quod & pater ipse testatur. Eructauit cor meum sermonem optimum. Ad quem deinceps gaudens, proinde gaudenti in persona illius: Filius meus es tu, ego hodie genui te, & ante luciferum genui te. Sic & filius ex sua persona profitetur patrem in nomine Sophiae: Dominus condidit me initium uiarum in opera sua. Ante omnes autem colles generauit me. Nam si hic quidem Sophia uidetur dicere conditam se à domino in opera & uias eius: alibi autem per sermonem ostenditur, omnia facta esse, & sine illo nihil factum, sicut & rursum: Sermone eius coeli confirmati sunt, & spiritu eius omnes uires eorum: utique eo spiritu qui sermoni inerat, apparet unam eandemque uim esse nunc in nomine Sophiae, nunc in appellatione sermonis, quae initium accepit uiarum in dei opera, & quae coelum confirmauit: per quam omnia facta sunt, & sine qua nihil factum est. Nec diutius de isto, quasi non ipse sit sermo, & in Sophiae & in rationis, & in omnis diuini animi & spiritus nomine, qui filius factus est dei, de quo prodeundo generatus est. Ergo, inquis, das aliquam substantiam esse sermonem spiritu & Sophiae traditione constructam. Planè. Non uis enim eum substantium habere in re per substantiae proprietatem, ut res & persona quaedam uideri possit, & ita capias secundus à deo constitutus duos efficere, patrem & filium, deum & sermonem. Quid est enim dices sermo, nisi uox & sonus oris, & sicut Grammatici tradunt, aer offensus intelligibilis auditu: ceterum uacuum nescio quid & inane & incorporale. At ego nihil dico de deo inane & uacuum prodire

prodire potuisse, ut nō de inani & uacuo prolatum, nec carere substantia, quod de tanta substantia processit, & tantas substantias fecit: fecit enim & ipse quæ facta sunt per illum. Quale est ut nihil sit ipse, sine quo nihil factū est, ut inanis solida, & uacuis plena, & incorporealis corporalia sit operatus: Nā & si potest aliquando, quid fieri diuersum eius per quod fit: nihil tamē potest fieri per id quod uacuum & inane est. Vacua & inanis res est sermo dei, qui filius dictus est, qui ipse deus cognominatus est: Et sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Scriptum est: Non sumes nomē dei in uanum. Hic certe est, qui in effigie dei cōstitutus: non rapinam existimauit esse se æqualem deo. In qua effigie dei: utique in alia, nō tamen in nulla. Quis enim negauit deum corpus esse, & si deus spiritus est: spiritus enim corpus sui generis in sua effigie. Sed & si inuisibilia illa quæcumque sunt habent apud deū, & suum corpus & suam formam, per quæ soli deo uisibilia sunt, quanto magis quod ex ipsius substantiæ missum est, sine substantia non erit: quæcumque ergo substantia sermonis fuit, illam dico personam, & illi nomen filij uindictæ: & dum filium agnosco, secundum à patre defendo. Hoc si qui putauerit me probolen aliquam introducere, id est, prolationem rei alterius ex altera, quod facit Valentinus, alium atque alium æonem de æone producents: primo quidem dicam tibi, nō ideo nō utitur & ueritas uocabulo isto, & recessu eius, quia & hæresis utitur, imò hæresis potius ex ueritate accepit, quod ad mēdaciū suū strueret. Prolatus est sermo dei an nō? Hic mecum gradum fige. Si prolatus est, cognosce probolen ueritatis, & uiderit hæresis si quid de ueritate imitata est. Iam nunc quæritur, quis quomodo utatur aliqua re, & uocabulo eius. Valentinus probolas suas discernit & separat ab autore: & ita longe ab eo ponit, ut æon patrem nesciat. Denique desiderat nosse, nec potest, imò & penè deuoratur & dissoluitur in reliquam substantiam. Apud nos autem solus filius patrem nouit, & sinum patris ipse exposuit, & omnia apud patrem audiuit & uidit: & quæ mādatus est à patre, ea & loquitur. Nec suam, sed patris perficit uolūtatem: quam de proximo, imò de initio nouerat. Quis enim scit quæ sint in deo, nisi spiritus qui in ipso est: sermo autem spiritu structus est, & ut ita dixerim, sermonis corpus est spiritus. Sermo ergo & in patre semper sicut dicit: Ego in patre. Et apud deum semper, sicut scriptum est: Et sermo erat apud deum. Et nunquam separat à patre, aut alius à patre: quia ego & pater unum sumus. Hæc erit probola ueritatis, custos unitatis, qua prolatum dicimus filium à patre, sed nō paratum. Protulit enim deus sermonem, quemadmodum etiam paradetus docet: Sicut radix fruticem, & fons fluuium, & sol radium. Nam & istæ species probolæ sunt earum substantiarum, ex quibus prodeunt. Nec dubitauimus filium dicere, & radicis fruticē, & fontis fluuiū, & solis radium: quia omnis origo parens est: & omne quod ex origine profertur, progenies est: multo magis sermo dei, qui etiam proprie nomē filij accepit: nec frutex tamē à radice,
dice,

Hic notatur erroris
Tertullianus,

probolæ.

dice, nec fluius à fonte, nec radius à sole discernitur, sicut nec à deo sermo. Igitur secundum horum exemplorum formā, profiteor me duos dicere, deum & sermonem eius, patrem & filium ipsius. Nam & radix & frutex duæ res sunt, sed coniunctæ. Et fons & flumen duæ species sunt, sed indiuisæ. Et sol & radi⁹ duæ formæ sunt, sed coherentes. Omne quod prodit ex aliquo, secundum sit eius necesse est de quo prodit, nō idēo tamen est separatum. Secundus autem ubi est, duo sunt. Et tertius ubi est, tres sunt. Tertius enim est spiritus à deo & filio, sicut tertius à radice fructus ex frutice. Et tertius à fonte, riuus ex flumine. Et tertius à sole, apex ex radio. Nihil tamē à matrice alienatur, à qua proprietates suas ducit. Ita trinitas per cōsertos & cōnexos gradus à patre decursēs, & monarchiæ nihil obstrepat, & ὁμονομία statum protegit. Hanc me regulam professum, qua inseparatos ab alterutro patrē & filium & spiritum testor, tene ubique, & ita quid quomodo dicat agnosces. Ecce enim dico alium esse patrem, & alium filium, & alium spiritū. Male accepit idiotæ quisque aut peruersus hoc dictum, quasi diuersitatē sonet & ex diuersitate separationem protendat, patris & filij & spiritus. Necessitate autem hoc dico, cum eundem patrem & filium & spiritum contendunt, aduersus διονομίαν monarchiæ adulantes, non tamen diuersitate alium filium à patre, sed distributione: nec diuisione alium, sed distinctione: quia nō sit idem pater & filius, uel modulo alius ab alio. Pater enim tota substantia est, filius uero deriuatio totius & portio, sicut ipse profitetur: quia pater maior me est. A quo & minor natus canit in psalmo: Modico quid, citra angelos. Sic & pater alius à filio dum filio maior, dum alius qui generat, alius qui generatur: dum alius qui mittit, alius qui mittitur: dum alius qui facit, alius per quem fit. Bene quod & dominus usus hoc uerbo in psona Paradeti, non diuisionem significauit, sed dispositionem. Rogabo enim, inquit, patrem, & alium aduocatum mittet uobis, spiritum ueritatis. Sic alium à se Paradetum, quomodo & nos à patre alium filium, ut tertium gradū ostenderet in Paradeto, sicut nos secundum in filio, propter διονομίαν obseruationem. Ipsum quod pater & filius dicuntur, nōne aliud ab alio est: utique enim omnia quod uocantur, hoc erunt: & quod erunt, hoc uocabuntur: & permiscere se diuersitas uocabulorum nō potest omnino: quia nec rerum, quarum erunt uocabula, est est, non nō: nam quod amplius est, hoc à malo est. Ita aut pater aut filius est, & neq; dies eadem & nox, neq; pater idē & filius, ut sint ambo unus & utrūq; alter, quod uanissimi isti Monarchiani uolunt, ipse se inquit filium sibi fecit. Atquin pater filium facit, & patrem filius. Et qui ex alterutro fiunt, à semetipsis sibi fieri nullo modo possunt, ut pater se sibi filium faciat, & filius se sibi patrem præster: quæ instituit deus etiam ipse custodit. Habeat necesse est pater filium, ut pater sit: & filius patrem, ut filius sit. Aliud est autem habere, aliud esse. Verbi gratia, ut marit⁹ sim, habeam oportet uxorem, non ipse mihi ero uxor. Sic etiā ut pater sim

filiū ha

Hic & alibi, caute legendus Tertullianus, & ab orthodoxis scriptoribus statim.

Monarchiani.

filium habeo, non ipse mihi ero filius. Et ut filius sim, patrem habeo, non ipse mihi ero pater. Quæ enim me faciunt si habuero. Tunc ero pater si filium habeam. Filius ero, si patrem. Porro si ipse ero quid eorum, iam non habeo quod ipse ero, nec patrem, quia ipse ero pater. nec filium, quia ipse ero filius. In quantum autem alterum ex his habere me oportet, alterum esse: Instantum si utrumque fuero, alterum non ero, dum alterum non habeo. Si enim ipse ero filius qui & pater, iam non habeo filium, sed ipse sum filius. Non habendo autem filium, dum ipse sum filius, quomodo pater ero? Habere enim filium debeo, ut pater sim. Non sum ergo filius, quia patrem non habeo qui facit filium. Aequè si ipse sum pater qui & filius, iam non habeo patrem, sed ipse sum pater. Non habendo autem patrem, dum ipse sum pater, quomodo filius ero? Habere enim patrem debeo, ut filius sim. Non ergo ero pater, quia filium non habeo, qui facit patrem: hoc erit totum ingenium diaboli, alterum ex altero excludere, dum utrumque in unum sub monarchiæ favore cōducens, neutrum haberi facit. Ut & pater non sit qui scilicet filium non habet. Et filius non sit qui æque patrem non habet. Dum enim pater est, filius non erit. Sic monarchiam tenent, qui nec patrem nec filium continent. Sed nihil deo difficile. Quis hoc nesciat: & impossibilia apud seculum, possibilia apud deum quis ignoret? & stulta mundi elegit deus, ut confundat sapientia. Legimus omnia. Ergo inquiunt difficile non fuit deo: ipsum se & patrem & filium facere, aduersus traditam formam rebus humanis. Nam & sterilem parere contra naturam difficile deo non fuit sicut nec uirginē. Planè nihil deo difficile sensi. Tam abrupte in presumptionibus nostris hac sententia utamur, quiduis de deo confingere poterimus, quasi fecerit, quia facere potuerit. Non autem quia omnia potest facere, ideòque credendum est illum fecisse, etiam quod non fecerit. Sed an fecerit requirendum. Potuit ita saluus sim, deus pennis hominem ad uolandum instruxisse quod & miluis præstitit, non tamen quia potuit statim & fecit. Potuit & Praxean & omnes pariter hæreticos statim extinxisse, non tamen quia potuit extinxit. Oportebat enim & miluos esse, & hæreticos, oportebat & patrem crucifigi. Hac ratione erit aliquid & difficile deo, id scilicet quodcumque non fecerit, non quia non potuerit, sed quia noluerit. Dei enim posse, uelle est, & non posse, nolle. quod autem uoluit, & potuit & ostendit. Ergo quia si uoluit semetipsum sibi filium facere, potuit: & quia si potuit fecit, tunc probabis illum & potuisse & uoluisse, si probaueris illum fecisse. Probare autem tam aperte debetis ex scripturis, quam nos probamus illum sibi filium fecisse sermonem suum. Si enim filium nominat, filius autem non alius erit quam qui ex ipso prodijt. Sermo autem prodijt ex ipso, hic erit filius, non ipse de quo prodijt. Non enim ipse prodijt ex semetipso. Porro qui eundem patrem dicis & filium, eundem & protulisse ex semetipso facis & protulisse, quod deus est, si potuit fecisse quod tamen non fecit, aut exhibere probationem quam exoptulo meæ similem, id est sic scripturas eundem filium & patrem ostendere, quæadmodum apud nos distincte pater & filius demon-

K strantur

Alias si uoluisset deus.

strantur, distincte inquam nō diuise, sicut ego profero dictū à deo: Eructuauit cor meum sermonem optimum. Hæc tu contra opponas alicubi dixisse deum: Eructuauit me cor meū sermonem optimū, ut ipse sit qui & eructuauit, & quod eructuauit, & ipse qui protulerit, & qui prolatus sit, si ipse est & sermo & deus. Ecce ego propono patrem filio dixisse, filius meus es tu, ego hodie generaui te. Si uelis ut credam ipsum esse patrem & filium, ostende sic pronunciatum alibi. Dominus dixit ad se filius meus sum ego, ego hodie generaui me. Proinde & ante luciferum generaui me. Et dominus condidi me initium uiarum in opera mea, ante omnes autē colles generaui me, & si qua aliā in hunc modum sunt. Quem autem uerebatur deus dominus uniuersitatis ita pronunciare, si ita res erat: an uerebatur ne nō crederetur si simpliciter se & patrem & filium pronunciaffet? Vnū tamen ueritus est mētiri. Veritus autem semetipsum & suam ueritatem. Et ideo ueracem deum credens, scio illum non aliter quā disposuit pronunciaſſe, nec aliter disposuisse quā pronunciauit. Tu porrò eum mendacem efficias & fallacem & deceptorem fidei huius, si cum ipse esset sibi filius, aliū dabat filij personam: quando scripturæ omnes & demonstrationem & distinctionem trinitatis ostendant, à quibus & præscriptio nostra deducitur, non posse unum atque eundem uideri qui loquitur, & de quo loquitur, & ad quem loquitur, quia neq; peruersitas neq; fallacia deo congruat, ut cum ipse esset ad quem loquebatur, ad aliū potius & non ad semetipsum loquebatur. Accipe igitur & alias uoces patris de filio per Esaïam. Ecce filius meus quem elegi dilectus meus in quem bene sensi. Ponam spiritum meum super ipsum, & iudicium nationibus annuntiabit. Accipe & ad ipsum. Magnum tibi est ut uoceris filius meus ad statuendas tribus Iacob, & ad conuertendam dispersionem Israhēlis. Posui tē in lucem nationum, ut sis salus in extremum terræ. Accipe nunc & filij uoces de patre. Spiritus domini super me quapropter unxit me ad euangelizandum hominibus. Item in psalmo ad patrem de eodem. Ne derelinqueris me donec annuntiem brachium tuum natiuitati uniuersæ uenturæ. Item in alio. Domine quid multiplicati sunt qui comprimunt me. Sed & omnes penè psalmi, CHRISTI personam sustinent, filium ad patrem, id est CHRISTVM ad deum uerba facientem repræsentant. Animaduerte etiā spiritum loquentem ex tertia persona de patre & filio. Dixit dominus domino meo sede ad dextram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Item per Esaïam. Hec dicit dominus domino meo CHRISTO. Item per eundem ad patrem de filio. Domine quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Annunciauimus de illo, sicut puerulus, sicut radix in terra sitienti, & non erat forma eius, nec gloria. Hæc pauca de multis. Nec enim affectamus uniuersas scripturas euoluere cum & in singulis capitulis plenam maiestatem & auctoritatem conſtantes maiorem congressum in retractatibus habemus. His itaque paucis, tam

dis, tam manifeste distinctio trinitatis exponitur. Est enim ipse qui pronunciat, spiritus, & pater ad quem pronunciat, & filius de quo pronunciat. Sic & cætera quæ nunc ad patrem de filio uel ad filium, nunc ad filium de patre, uel ad patrem, nunc ad spiritum pronuntiantur, unamquæq; personam in sua proprietate constituunt. Si te adhuc numerus scandalizat trinitatis quasi non cõnexæ in unitate simplici, interrogo quomodo unicus & singularis pluraliter loquitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, cum debuerit dixisse, Faciam hominem ad imaginem & similitudinẽ meam, utpote unicus & singularis: sed & in sequentibus. Ecce Adam factus est tanq̃ unus ex nobis. Fallit aut ludit ut cum unus & solus & singularis esset numerose loqueretur: aut nunquid angelis loquebatur ut Iudæi interpretantur, quia nec ipsi filium agnoscunt: an quia ipse erat pater, filius, spiritus, ideo pluralem se præstans, pluraliter sibi loquebatur, imò quia iam ad hærebat illi filius secunda persona sermo ipsius, & tertia, spiritus in sermone, ideo pluraliter pronunciauit, faciamus, & nostram, & nobis. Cum quibus enim faciebat hominem, & quibus faciebat similem, filio quidem qui erat induiturus hominem, spiritu uero qui erat sanctificaturus hominem quasi cum ministris & arbitris ex unitate trinitatis loquebatur. Denique sequens scriptura distinguit inter personas. Deus hominem, ad imaginem dei fecit illum. Cur non suam si unus qui faciebat, & non erat ad cuius faciebat. Erat autem ad cuius imaginem faciebat. Ad filij scilicet qui homo futurus certior & uerior imaginem suam fecerat dici hominem qui tunc de limo formari habebat imago uero & similitudo. Sed & in antecedentibus operibus mundi quomodo scriptum est, primum quidem nondum filio apparente, & dixit deus: Fiat lux, & facta est, ipse statim sermo lux uera quæ illuminat hominem uenientem in hunc mundum, & per illum mundialis quoq; lux. Exinde autẽ in sermone CHRISTO assistente & amministrante deus uoluit fieri, & deus fecit, & dixit deus, fiat firmamentum, & fecit deus firmamentum, & dixit deus: Fiant luminaria, & fecit deus luminare maius & minus. Sed & cætera utiq; idem fecit qui & priora, id est sermo dei per quẽ omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Qui si ipse deus est, secundum Iohannem deus erat sermo, habes duos. Alium dicentem ut fiat, alium facientem. Alium autem quomodo accipere debeas iam professus sum, personæ, non substantiæ nomine, ad distinctionem, nõ ad diuisionem. Cæterum ubique teneo unam substantiã in tribus coherentibus. Tamen alium dicã oportet ex necessitate sensus eũ qui iubet & eũ qui facit. Nã nec iuberet si ipse faceret dũ iuberet fieri per eũ. Tamẽ iubebat, haud sibi iussurus si unus esset, aut si ne iussu factur⁹, quia nõ expectasset ut sibi iuberet. Ergo inq; si deus dixit, & deus fecit, si alius deus dixit, & alius fecit, duo dñj prædicant. Si tã durus es, puta interim, & ut adhuc amplius hoc putes, accipe & in psalmo duos deos dictos: Thronus tuus deus in æuũ uirga regni tui. Dilexisti iustitiã & odisti

iniquitatē, ppter ea unxit te deus, de⁹ tuus. Si ad deū loquitur & unctū, deū à deo affirmat, sed hic duos deos pro uirga regni tui. Inde & Esaïas ad personam CHRISTI, & Seboin, inquit, uiri elati ad te transibunt, & post te sequuntur uincti manibus, & te adorabūt, quia in te deus est. Tu enim es deus noster & nesciebamus, deus Israhēlis. Et hic em̄ dicēdo deus in te & tu deus, duos proponit qui erant in CHRISTVM & spiritum. Ipsum plus est quod in Euangelio totidem inuenies: In principio erat sermo, & sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Vnus qui erat, & alius penes quē erat. Sed & nomen domini in duobus lego. Dixit dominus domino meo, sede ad dexterā meam. Et Esaïas hæc dicit. Domine quis credidit auditui nostro, & brachiū domini cui reuelatū est? Brachiū enim suū nō dixisset, si nō dominū patrē, & dominū filium intelligi uellet. Etiā adhuc antiquior Genesis. Et pluit dominus super Sodomā & Gomorrā sulphur & ignē de cœlo à domino. Hæc autē nega scripta, aut qs es ut nō putes accipiēda quēadmodū scripta sunt, maxime quæ non in allegorijs & parabolis, sed in definitionibus certis, & simplicibus habēt sensum. Quod si ex illis es qui tūc dominū nō sustinebāt dei se filium ostendentem ne eum dominū crederent, recordare tu cum illis scriptum esse. Ego dixi uos dñj estis, & filij altissimi. Et stetit deus in ecclesia deorum, ut si homines per fidem filios dei factos, deos scriptura pronūciare non timuit, scias illam multo magis uero & unico dei filio domini nomē iure contulisse. Ergo inquis prouocabo te ut hodie quoq; ex autoritate istarū scripturarum constanter duos deos & duos dominos prædices. Absit. Nos enim qui & tempora & causas scripturarū per dei gratiam inspiciamus, maxime paradi non hominum discipuli, duos quidem definimus patrem & filium, & iam tres cum spiritu sancto secundum rationem œconomiz quæ facit numerū, ne ut uestra peruersitas infert pater ipse credatur natus & passus, quod non licet credi, quoniā nō ita traditū est. duos tamē deos & duos dominos nunquā ex ore nostro proferimus, nō quasi nō & pater deus & filius deus, & spiritus deus, & deus unusquisq; sed quoniā retro & duo dñj & duo domini prædicabātur, ut ubi uenisset CHRISTVS, & deus agnosceret, & dominus uocaretur, quia filius dei & domini. Si enim una persona & dei & domini in scripturis inueniret, merito CHRISTVS nō esset admissus ad nomē dei & ad domini. Nemo em̄ alius præter unus deus & unus domin⁹ prædicabatur, & futurū erat ut ipse pater descēdisse uideretur, q̄a unus deus & unus dominus legebatur, & tota œconomia eius obumbraretur, quæ in materiā fidei prospecta atq; dispensata est. At ubi uenit CHRISTVS & cognitus est à nobis quod ipse qui numerū retro fecerat factus secūdus à patre, & cū spiritu tertius, & iā pater per ipsum plenius manifestatus, redactū est iam nomē dei & domini in unione. Et quia nationes à multitudine idolorum trāsirent ad unicū deū, ut differētia cōstitueretur inter cultores unius & plurimæ diuinitatis. Nā & lucere i mūdo Christianos oportebat ut filios

alijs profecta.

lucis

lucis, lumen mundi unū & deum & dominū colentes & nominātes. Ceterū si ex cōscientia qua scimus dei nomē & domini, & patri & filio & spiritui conuenire, deos & dominos nominaremus, extinxissemus facies nostras etiam ad martyria timidiore, quibus euadendi quaq; patet occasio iurātibus statim per deos & dominos, ut quidā hæretici quorū dñj plures. Itaq; deos omnino non dicā, nec dominos, sed Apostolum sequar ut si pariter nominādi fuerint pater & filius, deū patrē appellē & IESVM CHRISTVM dominum nominē. Solū autē CHRISTVM potero deū dicere sicut idem Apostolus. Ex quibus CHRISTVS qui est inquit deus super omnia benedictus in æuū omne. Nā & radiū solis seorsum solē uocabo. solē autē nomināss cuius est radius, nō statim & radiū solē appellabo. Nā & si soles duos faciā, tamē & solē et radium eius tam duas res et duas, species unius et indiuisæ substantiæ numerabo, qua deū et sermonē eius quam patrē et filiū. Adhuc et illa nobis regula adstiter duos uindicatibus patrem et filiū, quem inuisibilem deū determinauit. Cum enim Moyse in Aegypto desiderasset domini cōspectū dicens: si ergo inueni gratiā corā te, manifesta mihi te, ut cognoscenter uideā te: non potes uidere, inquit, faciem meā. Non enim uidebit homo faciē meā & uiuet, id est morietur qui uiderit. Inuenimus enim et à multis deū uisum, & neminē tamen eorum qui eum uiderāt mortuū. Visum quidē deū secundū hominū capacitates, nō secundū plenitudinē diuinitatis. Nā Patriarchæ deum uidisse referūtur, ut Abraham & Iacob. Et prophetae ut Esaias, ut Ezechiel & tamen mortui non sunt. Igitur aut mori debuerāt si eū uiderāt, Deū enim nemo uidebit & uiuet: aut si deū uiderūt & mortui nō sunt, scriptura mentitur, deum dixisse, faciē meā homo si uiderit nō uiuet. Aut scriptura mentitur cū inuisum aut cū uisum deum profert. Iā ergo alius erit qui uidebatur quia nō potest idem inuisibilis definiri qui uidebatur, & cōsequens erit ut inuisibilem patrē intelligamus pro plenitudine maiestatis, uisibile uero filium agnoscamus pro modulo deriuationis: sicut nec solē nobis cōtemplari licet quātum ad ipsam substantiæ summā quæ est in cœlis, radiū autē eius toleramus oculis pro tēperatura portionis quæ in terrā inde porrigitur. Hic ex diuerso uolet aliquis etiam filiū inuisibile cōtendere, ut sermonē ut spiritū, & dum unā cōditionem patris & filij uindicat, unū potius atq; eundem cōfirmare patrē & filiū. Sed diximus scripturā differentiæ patrocinari, per uisibilis & inuisibilis distinctionem. Nā & illud adiūciunt ad argumentationem. Quod si filius tunc ad Moysen loquebatur ipse faciē suā nemini uisibile p-nunciaret, quia scilicet ipse inuisibilis pater fuerit in filij nomine. Ac per hoc sic eundem uolunt accipi & uisibilem & inuisibile: quomodo eundem patrē & filium, quoniā & paulo supra antequā faciem Moyse negasset, & scriptū sit dominum ad Moysen locutum corā, uelut si quis loquatur ad amicū suū non minus quā & Iacob: Ego uidi, inquit, dominum facie ad faciem. Ergo uisibilis & inuisibilis idem. Et quia idem utrūq; ideo & ipse pater inuisibilis

Fort. quā deum.

K ; quia

quia & filius uisibilis, quasi non expositio scripturæ quæ fit à nobis, filio cōperat patre seposito in sua uisibilitate. Dicimus enim & filium suo nomine eatenus inuisibilem quā sermo & spiritus dei ex substantiæ conditione iam nunc, & quia deus & sermo & spiritus dei: uisibilem autem fuisse ante carnē eo modo quo dicit ad Aaron, & Mariā: Et si fuerit propheta in uobis in uisione cognoscat illi, & in somnio loquar illi, nō quomodo Moyse os ad os loquar illis in specie, id est i ueritate & nō in ænigmate, id est nō imagine sicut & Apostolus: Nūc uidemus tanquā per speculū in ænigmate, tūc autē facie ad faciem. Igitur cū Moyse seruat cōspectum suū & colloquiū facie ad faciem in futurum: nam hoc postea adimpletū est, in montis secessu sicut legimus in euāgelio uisum cū illo Moyse colloquentē, apparet retro semper in speculo & ænigmate & uisione & somnio deum, id est filium dei, uisum, tam pphetis & Patriarchis, quā & ipsi adhuc Moyse: & ipse quidem dominus si forte corā ad faciem loquebatur nō tamen ut est, homo faciem eius uideret: ni forte in speculo & in ænigmate. Denique si sic Moyse locutus est dominus ut & Moyse faciem eius cōminis sciret, quomodo statim atq; ibidem desiderat faciem eius uidere, quam si uideret nō desideraret? Quomodo æque & dominus negat uideri faciem suā posse quam ostenderat, si tamen ostenderat: aut quæ est facies dei, cuius cōspectus negatur, si erat quæ uisa est? Vidi inquit Iacob deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Alia debet esse facies, quæ si uideatur occidit. Aut nunquid filius quidē uidebatur? & si facies, sed ipsum hoc in uisione, & somno, & speculo, & ænigmate, quia sermo spiritus, nisi imaginaria forma uideri nō potest. Faciē autem suā dicit inuisibilē patrem. Quis enim pater? num facies erit filij nomine autoritatis quam genitus à patre cōsequitur. Nō enim & de aliqua maiore persona cōgruit dicere, facies mea est ille homo: & faciē mihi præstat: pater inq; maior me est. Ergo facies erit filij pater. Nam & scriptura quid dicit: spiritus personæ eius, CHRISTVS dominus. Ergo si CHRISTVS personæ paternæ spiritus est, merito spiritus cuius persona erat, id est patris eius faciē suā ex unitate scilicet pronūciauit. Mirarer planē an facies filij pater accipi possit qui est caput eius. Caput enim CHRISTI deus. Si hunc articulū quæstionibus scripturæ ueteris nō expediā, de nouo testamento sumā confirmationē nostræ interpretatiōis: ne quodcūq; in filiū reputo, in patrē proinde defendas. Ecce enim & in Euāgelij & in Apostolis uisibilē et inuisibilem deū deprehēdo, sub manifesta & personali distinctione conditionis utriusq;. Exclamat quodammodo Iohānes: Deū nemo uidit unquā, utiq; nec retro. Ademit em̄ tēporis quæstionē, dicendo dominū nūquā uisum. Cōfirmat et Apostolus de deo. Quē nemo uidit hominū, sed nec uideri potest, scilicet quia morietur qui uidebit. Idē ipsi Apostoli & uidisse se CHRISTVM & cōrectasse testantur. Porro si ipse est CHRISTVS pater & filius, quomodo uisus est & inuisus? Ad hāc diuersitatē uisi & inuisi in unū cōferendā, quis ex diuerso nō argumētabitur

tabitur, recte utrūq; dictū, uisibile quidē in carne, inuisibile uero ante carnē: ut idem sit pater inuisibilis ante carnem, qui & filius uisibilis, in carne. Atq; si idem ante carnē inuisibilis, quomodo uisus etiā retro iuenitur ante carnē? Aequē si idem post carnem uisibilis, quomodo & nūc inuisibilis pronūciatur ab Apostolis: nisi quia alius qui & retro uisus i ænigmate plenius uisibilem caro effecit, sermo scilicet qui et caro factus est: alius quē nunquā quisquam uidit nisi pater, scilicet cuius est sermo. Deniq; inspiciamus quē Apostoli uiderint. Quod uidimus inquit Iohānes, quod audiui⁹, oculis nostris uidimus, et manus nostræ cōtrectauerūt de sermone uitæ. Sermo em̄ uitæ: caro factus & auditus & uisus et cōtrectatus q̄a caro, qui ante carnē sermo tantū in primordio apud deū patrē, nō pater apud sermonē. Nā et si deus sermo sed apud deū, q̄a ex deo deus, q̄a cū patre apud patrē. Et uidim⁹ gloriā eius tāquā unigeniti à patre, utiq; filij: scilicet uisibilis glorificati à patre i inuisibili. Et ideo q̄modo sermonē dei deū dixerat ut adiuuaret aduersariorū præsumptionem quasi patrem ipsum uidisset, ad distinguendū inter inuisibilem patrē & filiū uisibile superdicit ex habūdātī: Deū nemo uidit unquā. Quem deū: sermonē? Atquin uidimus & audiui⁹ et cōtrectauimus, de sermone uitæ prædictū est. Sed quem deū, scilicet patrē apud quē deus erat sermo unigenitus filius qui est in sinu patris ipse disseruit. Ipse et auditus et uisus, et ne phantasma crederetur, etiā cōtrectatus. Hūc et Paulus cōspexit nec tamē patrem uidit. Nōne, inquit, uidi Iesum? CHRISTVM autem & ipsum dominū cognominauit, quorū patres et ex qbus CHRISTVS secundū carnem, q̄ est per omnia deus benedictus in æuū. Ostendit et uisibilem domini filiū, id est sermonē dei, q̄a qui caro fact⁹ est, CHRISTVS dictus est De patre aut̄ ad Timotheū. Quem nemo uidit hominū, sed nec uidere potest. Exaggerans amplius. Qui solus habet immortalitatē, et lucē habitat inaccessibile. De quo & supra dixerat. Regi aut̄ seculorū, immortalī, inuisibili, soli deo, ut & cōtraria ipsi filio adscriberemus mortalitatē, accessibilitatē, quē mortuū cōtestatur secundū scripturas, ut à se nouissime uisum per accessibilem utiq; lucē, quanquā & illā neq; & ipse sine periculo luminis expert⁹ est, neq; Petrus & Iohānes & Iacobus sine ratione et amētia, q̄ si nō passuri filij gloriā, sed patrē uidissent credo moritari ibidē. Deū em̄ nemo uidebit et uiuet. Si hæc ita sunt cōstat eū semp uisū ab initio, q̄ uisus fuerit in fine. Et eū nec in fine uisum, q̄ nec ab initio fuit uisus, et ita duos esse, uisum et inuisum. Filius ergo uisus est sp̄, et filius, cōuersatus est semp, et filius opatus est semp, ex autoritate patris et uolūtate: q̄a filius nihil à semetipso potest facere, nisi uiderit patrē facientē in sensu scilicet sentientē. Pater em̄ sensu agit. Filius uero qui in patris sensu est, uidens perficit. Sic omnia p̄ filiū facta sunt, et si ne illo factum est nihil. Nec putes sola opera mundi per filium facta, sed et quæ à deo exinde gesta sunt. Pater enim qui diligit filium et omnia tradidit in sinu eius, utiq; à primordio diligit, & à primordio tradidit. Ex quo,

K 4 à primordio

à primordio sermo erat apud deum, & deus erat sermo, cui data est omnis potestas à patre in coelis & in terra. Non iudicat pater quenquā, sed omne iudicium tradidit filio, à primordio tamē. Omnē enim dicens potestatem, & omne iudicium, & omnia per eum facta, & omnia tradita in manu eius, nullā exceptionem temporis permittit. quia omnia non erunt, si non omnis temporis fuerint. Filius itaq; est qui & ab initio iudicauit turrem supbissimā elidens, linguasq; disperdēs orbem totum aquarū uolentia puniens, pluēs super Sodomā & Gomorram ignem & sulphurem, deus à deo. Ipse enim & ad humana semper colloquia descendit, ab Adam usq; ad Patriarchas, & Prophetas, in uisione, in somno, in speculo, in ænigmate, ordinem suū præstruens ab initio semper quæ erat persecuturus infinita, semper ediscebat, & deus in terris cū hominibus cōuersari, nō alius quā sermo qui caro erat futurus. Ediscebat autem ut nobis fidem sterneret, ut facilius crederemus filiū dei descendisse in seculum, & retro tale quid gestum cognosceremus. Propter nos enim sicut scripta sunt, ita & gesta sunt, in quos æuorū fines decurrerunt. Sic etiā adfectus humanos sciebat iam tūc, suscepturus etiā ipsas substātiās hominis, carnem & animā: interrogās Adam quasi nesciens, Vbi es Adā: poenitēs quod hominem fecisset, quasi nō præsciēs, tentās Abrahā, quasi ignorans quid sit in homine: Offensus, reconciliatus eisdem: Et si quæ hæretici adprehendunt quasi deo indigna, ad destructionē creatoris, ignorantēs hæc in filium competisse, qui etiā passiones humanas, & sitim & esuriem, & lachrymas, & ipsam natiuitatem, ipsamq; mortem erat subiturus, Propter hoc minoratus à patre modicū citra angelos. Sed hæretici quidem nec filio dei deputabunt cōuenire, quæ tu ipse patri inducis, quasi ipse se deminorauerit propter nos, cum scriptura aliū dicat ab alio minoratū, non ipsum à semetipso. Quid si & alius qui coronabatur gloriam & honorem, alius qui coronabat, utiq; filium pater. Cæterum quale est, ut deus omnipotens ille inuisibilis quem nemo uidit hominū nec uidere potest, ille qui inaccessibleē lucem habitat, ille qui nō habitat in manu factis, à cuius cōspectu terra contremescit, montes liquecunt ut cera, qui totum orbem manu adprehendit uelut nidum, cui cœlū Thronus, & terra scabellū, in quo omnis locus, nō ipse in loco, qui uniuersitatis extrema linea est, ille altissimus, in paradiso ad uesperam deambulauit, quærens Adam, & Arcam post introitum Noë clausurit, & apud Abraham sub quercu refrigerauerit, & Moysen de rubo ardenti uocarit, & in fornace Babylonij regis, quartus apparuerit: quanquam filius hominis est dictus, & in imagine, & speculo, & ænigmate. Scilicet & hæc nec de filio dei credenda fuisse, si scripta non essent, fortasse non credenda de patre, licet scripta, quem isti in uulua MARIÆ deducunt, & in Pilati tribunal imponunt, & in monumentis Ioseph recludunt. Hinc igitur apparet error illorum. Ignorantes enim à primordio, omnem ordinem diuinæ dispositionis per filium decurrisse, ipsum

Uniuersitatis extrema linea.

ipsum credūt patrem & uisum & cōgressum, & operatum, & sitim, & esuriē passum, aduersus prophetā dicentem: Deus æternus nō sitiet nec esuriet omnino, quāto magis nec morietur, nec sepelietur. Et ita unū deum semper egisse, id est patrē quæ per filiū gesta sunt, facilius existimauerūt, patrē in filiī nomine egisse, quā filiū in patris, dicēte ipso domino: Ego ueni in patris mei nomine: Itē ad ipsum patrē: Nomen tuū manifestauī hominibus cōdicente etiam scriptura: Benedictus qui uenit in nomine domini, utiq; filius in patris nomine: & nomē patris deus omnipotēs dominus uirtutū, rex Israhēlis qui est. Quatenus ita scripturæ docent. Hæc dicimus & in filiū cōpetisse, & in his filium uenisse, & in his semper egisse, & sic ea in se hominibus manifestasse. Omnia inquit patris, mea sunt. Cur non & nomina? Cum ergo legis deum omnipotentē, & altissimū, & deū uirtutū, & regē Israhēlis, & qui est, uide ne per hæc filius etiā demonstretur suo iure deus, quā sermo dei omnipotentis, quaq; omnium accepit potestatem altissimus, quā dextera dei exaltatus, sicut Petrus in Actis cōcionatur. Dominus uirtutū, quia omnia subiecta sunt illi à patre. Rex Israhēlis, quia illi pprie excidit sors gentis istius. Itē qui est: quoniā multi filiī dicūtur & nō sunt. Si autē uolunt & CHRISTI nomen patris esse, audiunt suo loco. Interim hic mihi promotum sit responsum aduersus id, quod & de Apocalypsi Iohānis pferūt. Ergo domin⁹ qui est & qui erat & qui fuit, & uenit omnipotens, & sicubi alibi dei omnipotentis appellationem nō putāt etiā filio conuenire, quasi qui uēturus sit omnipotens, cum & filius omnipotentis tam omnipotens sit dei filius, quā deus dei filius. Sed hanc societatem nominum paternorū in filio, ne facile perspiciant, perturbat illos scriptura, si quando unicum deum statuit, quasi nō eadem, & deos & dominos duos proposuerit, ut supra ostēdimus. Ergo quia duos & unum inuenimus, ideo ambo unus atq; idem, & filius et pater. Porro non periclitatur scriptura, ut illi de tua argumentatione succurras, ne sibi cōtraria uideatur. Habet rationem, & cum unicum deum statuit, & cum duos patrem & filium ostendit, et sufficit sibi. Filium nominari ab ea constat. Saluo enim filio recte unicum deum potest determinasse cuius est filius. Non enim desinit esse qui habet filium ipse unicus, suo scilicet nomine quotiens sine filio nominatur. Sine filio autem nominatur, cum principaliter determinatur, ut prima persona quæ ante filiī nomen erat proponenda, quia pater ante cognoscitur, & post patrem filius nominatur. Igitur unus deus pater, & absq; eo alius non est. Quod ipse inferens, non filiū negat, sed alium deum. Cæterū alius à patre filius nō est. Denique inspicere sequentia huiusmodi pronunciationum, & inuenies ferē ad idolorū factitatores atq; cultores definitionem earum peruenire, ut multitudinem falforum deorum unio diuinitatis expellat, habens tamē filium quanto indiuiduum & inseparatum à patre, tanto in patre reputandum, & si non nominatum. Atquin si nominasset illum, separasset, ita dicēs. Alius præter me nō est nisi
filius

filius meus. Alium enim etiam filium fecisset, quem de alijs excepisset. Puta
 solem dicere: Ego sol, & alius præter me nõ est, nisi radius meus, nõne de-
 notasset uanitatem, quasi non & radius in sole deputetur. Itaq; per semetip-
 sum nõ esse alium deũ, hoc propter idololatriam tam nationũ quàm Isra-
 hēlis: Etiam propter hæreticos, qui sicut nationes manibus, ita & ipsi uerbis
 idola fabricantur, id est alium deũ & alium CHRISTVM. Igitur & cū se unũ
 pronũciabat filio pater, procurabat ne ab alio deo CHRISTVS uenisse cre-
 datur, sed ab illo q; prædixerat: Ego deus & alius absq; me nõ est, qui se uni-
 cum, sed cū filio ostēdit, cū quo cœlũ solus extēdit. Qui & hoc dictũ eius, in
 argumentũ singularitatis arripiunt: Extendi, inquit, cœlũ solus. Quantũ ad
 cæteras uirtutes solus, præstruens aduersus cōiecturas hæreticorũ, qui mun-
 dum ab angelis & potestatibus diuersis uolũt structum, qui & ipsum creato-
 rem, aut angelum faciũt, aut ad alia quæ extrinsecus, ut opera mūdi ignotã-
 tem quoq; subornatum. Aut si sic solus cœlum extendit, quomodo isti præ-
 sumunt in peruersum hæretici, quasi singularis, nõ admittatur sophia illa di-
 cens, cum pararet cœlum ego aderam illi. Et si dixit, quis cognouit sensum
 domini, & quis illi consilio fuit, utiq; præter Sophiã fuit, quæ illi aderat. In
 ipso tamen & cum illo uniuersa compingebat, non ignorante quid faceret.
 Præter sophiam autem, præter filium dicit qui est CHRISTVS, Sophia &
 uirtus dei, secundum Apostolum, solus sciens sensum patris. Quis enim scit
 quæ sunt in deo, nisi spiritus qui in ipso est: non qui extra ipsum erat. Ergo
 qui non solũ deum faceret, nisi à cæteris solũ. Sed euangeliũ recusetur, quod
 dicat omnia per sermonem à deo facta esse, & sine eo nihil factum. Nisi em̃
 fallor & alibi scriptũ est. Sermonem eius cœli firmati sunt, & spiritu eius om̃is
 uirtus eorũ. Et sermo autẽ uirtus: & Sophia ipse erit dei filius. Ita si per filiũ
 omnia, cœlum quoq; per filium extendens, non solus extēdit, nisi illa ratio-
 ne qua cæteris solus. Atq; adeo statim de filio loquitur. Quis alius deiecit si-
 gna uentriloquorum & diuinationes à corde, auertens sapientes retrorsum
 & cōsilium eorũ infatuans, sistens uerba filij sui dicendo scilicet, hic est filius
 meus dilectus hunc audite. Ita filium subiũgens, ipse interpretator est, quo-
 modo cœlum solus extenderit, scilicet cum filio solus, sicut cum filio unum.
 Proinde & filij erit uox, extendi cœlum solus, quia sermone cœli confirmati
 sunt. Quia Sophia in sermone adistente paratũ est cœlũ, & omnia per ser-
 monem sunt facta, cōpetit & filium solum extendisse cœlũ, quia solus ope-
 rationi patris ministrauit. Idem erit dicens. Ego primus, & in superuentura
 ego sum. Primum scilicet omnium sermo. In principio erat sermo, in quo
 principio prolatus à patre est. Cæterum pater nõ habens initium ut à nullo
 prolatus, ut innatus, non potest uideri: qui solus fuit semper, ordinem habe-
 re non potuit. Igitur si propterea eundem & patrẽ & filiũ credendũ putane-
 runt ut unũ deũ uindicent, saluus est unio eius, qui cū sit unus, habeat & fi-
 lium æque & ipsum eisdẽ scripturis cōprehensum. Si filium nolint secundũ
 à patre

Alias non fuit.

Alias à cæteris.

à patre reputari, ne secundus duos faciat deos dici, ostendimus etiam duos deos in scriptura relatos & duos dominos: & tamen ne de isto scandalizetur, rationem reddimus, qua dei nō duo dicantur nec domini, sed qua pater & filius duo: & hoc non ex separatione substantiæ, sed ex dispositione cum indiuiduum & inseparatum filium à patre pronunciamus, nec statu, sed gradu aliū, qui & si deus dicatur, quando nominatur singularis, non ideo duos deos faciat sed unū, hoc ipso quod & deus ex unitate patris uocari habeat. Sed argumentationibus eorum adhuc retundendis, opera præbenda est, si quid de scripturis ad sententiam suam excerpent cætera nolentes intueri, quæ & ipsa regulam seruant, & quidem salua unione diuinitatis, & monarchiæ sonitu. Nam sicut in ueteribus nihil aliud tenent, quàm Ego deus & alius præter me non est: Ita in Euangelio responsionem domini ad Philippum tuetur, ego & pater unum sumus, & qui me uiderit, uidit & patrem, & ego in patre & pater in me. His tribus capitulis totum instrumentū utriusque testamenti, uolunt credere, cum oporteat secundum plura intellegi pauciora. Sed proprium hoc est omnium hæreticorum. Nam quia pauca sunt quæ in sylua inueniri possunt, pauca aduersus plura defendunt, & posteriora aduersus priora suscipiunt. Regula, autem omni rei ab initio constituta, in prioribus, & in posteriora præscribit, utique & in paucioribus. Aspice itaque quanta præscribant tibi, etiam in Euangelio ante Philippi consultationem, & ante omnem argumentationem tuam, & in primis ipsa statim præfatio Iohānis euangelizatoris demonstrat, quid retro fuerit qui caro fieri habebat: In principio erat sermo, & sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Hic erat in principio apud deū. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Nam si hæc non aliter accipi licet, quàm quomodo scripta sunt, indubitanter alius ostenditur, qui fuerit à principio, alius apud quem fuit. Alium sermonem dei, alium dominum, licet & deus sermo, sed quā dei filius, non qua pater. Alium per quem omnia, alium à quo omnia. Alium autem quomodo prædicamus, sæpe iam ædidimus. Quo aliū dicamus necesse est. Non eundem autem non quasi separatum, dispositione alium nō diuisione. Hic ergo factus est caro, non ipse cuius erat sermo. huius gloria uisa est tanquam unici à patre, nō tanquam patris. Hic unius sinum patris disseruit, non sinum suum pater. Præcedit enim. Deum nemo uidit unquam. Inde, etsi agnus dei ab Iohanne designatur, non ipse cuius est dilectus. Certe filius dei semper, sed non ipse cuius est filius. Hoc eū Nathanael statim sensit, sicut & alibi Petrus: Tu es filius dei. hoc & ipse recte sensisse illos confirmat. Nathanael quidem respondens, quia dixit, uidi te sub ficu, ideo credis. Petrum uero beatum adfirmans, cui non caro neque sanguis reuelasset, quod & patrem senserat, sed pater qui in cœlis est. Quo dicto utriusque personæ constituit distinctionem, & filij in terris, quem Petrus agnouerat dei filiū, & patris qui in cœlis qui Petro reuelauerat quod Petrus agnouerat

uerat dei filium CHRISTVM. Cū in templo introijt, ædē patris appellat ut filius. Cum ad Nicodemū dicit, ita inquit dilexit deus mundū, ut filiū suū unicum dederit, in quem omnis qui crediderit nō pereat, sed habeat uitam sempiternā. Et rursus. Nō enim misit deus filiū suū in mūdū ut iudicet mūdum, sed ut saluus sit mundus per eum. Qui crediderit in illū non iudicatur. Qui nō crediderit in illū, iam iudicatus est, quia nō credidit in nomine unī filij dei. Iohānes autē cū interrogaret quid de IESV cōtingeret, pater inquit dilexit filium, & omnia tradidit in manu eius. Qui credidit in filium, habet uitam æternā. Qui nō credidit in filio dei, nō uidebit deū, sed ira dei manebit super eum. Quē uero Samaritidi ostendit? Si messiā qui dicitur CHRISTVS, filiū utiq; se nō patrē demonstrauit. Qui & alibi Christus dei filius nō pater dictus est. Exinde discipulis, Meū est inquit ut faciā uoluntatē eius quā me misit, ut consummē opus eius. Et ad Iudæos de paralytici sanitate, Pater meus usq; modo operat, & ego operor. Pater & ego filius dicit. Deniq; propter hoc magis Iudæi illū interficere uolebāt. Nō tamē quod solueret sabbatum, sed quod patrē suū deum diceret, æquans se deo. Tūc ergo dicebat ad eos. Nihil filius facere potest à semetipso, nisi uideat patrem facientē. Quæ enim ille facit, eadē & filius facit. Pater enim diligit filiū, & omnia demonstrauit illi quæ ille fecit, & maiora ista opera demonstrauit illi ut uos miremini. Quomodo em̄ suscitāt mortuos & uiuificat, ita & filius quos uult uiuificat. Neq; em̄ pater iudicat, sed om̄e iudiciū dedit filio, uti omnes honorēt filiū, sicut honorāt patrē. Qui nō honorat filiū, nō honorat patrē, qui filiū misit. Amen amē dico uobis, quod q; audit sermones & credit ei qui me misit, habet uitā æternā, & in iudiciū nō ueniet, sed trāsit de morte in uitā. Amē dico uobis quod ueniet hora qua mortui audiēt uocē filij dei, & cū audierint uiuent. Sicut enim pater habet uitā æternā à semetipso, ita & filio dedit uitam æternam habere in semetipso, & iudiciū dedit illi facere in potestate, quia filius hominis est. Per carnē scilicet, sicut & filius dei per spiritū eius. Adhuc adiicit. Ego autē habeo maius quā Iohānis testimoniū. Opera em̄ quæ pater mihi dedit cōsummāre, illa ipsa de me testimoniū perhibēt, quod me pater miserit. Et qui me misit pater, ipse testimoniū dixit de me. Subiūgēs aut, neq; uocē eius audistis unquā, neq; formā eius uidistis, cōfirmat retro non patrem, sed filiū fuisse, qui uidebatur & audiebatur. Deniq; dicit. Ego ueni in patris mei nomine, & nō me recepistis. Adeo semper filius erat in dei & regis, & domini omnipotētis & altissimi nomīne. Interrogātibus autē quid facere debeāt, respondit, ut credatis in eū quē deus misit. Panē quoq; se adfirmat quē pater præstaret de cœlo. Ergo omne quod ei daret pater ad se uenire, nec reiecturū se, quia de cœlo descēdisset, nō ut suā, sed ut patris faceret uoluntatem. Voluntatem autē patris esse, uti qui uiderit filium & crediderit in eum, uitam & resurrectionem consequatur. Neminem porrò ad se uenire posse, nisi quem pater adducat. omnem qui à patre audisset & didicisset

uenire

uenire ad se, nō quasi patrem aliquis uiderit: adiiciens & hic, ut ostenderet patris esse sermonem per quem docti fiant. At cum discedunt ab eo multi & Apostolis suis offert, si uelint discedere & ipsi: quid respondit Simon Petrus? quō discedimus? uerba uitæ habes, & nos credimus quod tu sis CHRISTVS. Patrem illum esse, an patris CHRISTVM? cuius autem doctrinā dicit, ad quam mirabantur, suā an patris? æque ambigētibus inter se, ne ipse esset CHRISTVS: utiq; nō pater, sed filius. Neq; me scitis, inquit, unde sum: & nō ueni à meipso, sed est uerus qui me misit, quem uos non nostis. Ego noui illū, quia apud illū sum. Non dixit, quia ipse sum, & ipse me misit, sed ille me misit. Item cum misissent ad inuadendum eum pharisæi, Modicū adhuc temporis ait uobiscum sum, & uado ad eum qui me misit. At ubi se negat esse solū: sed ego, inquit, & qui me misit pater, nōne duos demonstrat, tam duos quā insep̄atos? imō totum erat hoc quod docebat insep̄atos duos esse. Siquidem & legem proponens duorum hominum testimonium confirmantem, subiungit: Ego testimoniū dico de me: & testimoniū dicit de me, qui me misit, pater. Quod si unus esset, dum idem est & filius, & pater, non uteretur legis patrocinio fidem imponentis: nō unius testimonio, sed duorum. Item interrogatus ubi esset pater: neque se, neque patrem notum esse illis respondens, duos dixit ignotos. Quod si ipsum nosset, patrem nosset: nō quidem quasi ipse esset pater & filius, sed quia per indiuiduitatem neque agnosci neq; ignorari alter sine altero potest. Qui me, ait, misit, uerax est: & ego quæ ab eo audiui, ea & loquor in mundum. Interpretante extrinsecus scriptura, nō cognouisse illos quod de patre dixisset, cū scilicet cognoscere debuissent sermones patris in filio esse, legendo apud Hieremiā: Et dixit mihi dominus: Ecce dedi sermones meos in os tuū. Et apud Esaiam: Dominus dat mihi linguā disciplinæ ad cognoscendum quando oporteat dicere sermonē. Sicut ipse rursus: Tūc, inq̄t, cognoscetis quod ego sim, & à memetipso nihil loquar: sed sicut me docuit, ita & loquor. Quia & qui me misit, mecum est. Et hoc ad testimonium indiuiduorum duorū. Itē in altercatione Iudæorum exprobrans quod occidere eum uellent: Ego, inquit, quæ uidi penes patrem meū loquor: & uos quod uidistis penes patrē uestrum id facitis: & nunc uultis occidere hominē, ueritatē uobis locutum, quam audiuit à deo. Et si deus esset pater uester, dilexissetis me. Ego enim ex deo exiui & ueni: & tamen nō separamus, licet exisse dixerit, ut quidā arripiunt huius dicti occasionem. Exiuit autem à patre, ut radius ex sole, ut riuis ex fonte, ut frutex ex semine. Ego dæmonium non habeo, sed honoro patrem meum. Et si ego me ipse glorificem, nihil est gloria mea. Est qui me glorificet, pater: quem uos dicitis deum esse uestrum. Nec nostis illū. at ego noui eum. Et si dicam non noui, ero similis uestri mendax. Sed noui illū, & sermonem eius seruo. At cum subiungit: Abraham diem meū uidit, & lætatus est: nēpe demonstrat filium Abraham retro uisum, nō patrem. Item

L super cā

super cæcum illum patris opera dicit se facere oportere, cui post restitutionem luminū: Tu, inquit, credis in filium deī & interroganti quis esset iste, ipse se demonstrans, utique filium demonstrauit, quem credendum esse dixerat. Dehinc cognosci se proficitur à patre, & patrem à se. Et ideo se diligī à patre, quod animā suam ponat: quia hoc præceptum accepisset à patre. Et interrogatus à Iudæis, si ipse esset CHRISTVS utiq; deus: nam usque in hodiernum Iudæi CHRISTVM dei, non ipsum patrem sperant: quia nunquam CHRISTVS pater scriptus est uenturus. Loquor, inq̃t, uobis & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris, ipsa dē me testimonium dicunt. Quod testimonium? ipsum scilicet esse, de quo interrogabant, id est, CHRISTVM dei: De ouibus etiam suis, quod nemo illas de manu eius eriperet. Pater enim quod mihi dedit, maius est omnibus. Et ego & pater unū sumus. Hic ergo iam gradum uolunt figere stulti, imò cæci qui non uideant: Primo ego & pater, duorum esse significationem. Dehinc in nouissimo, sumus: nō ex unius esse persona, quod pluraliter dictum est. Tunc quod unū sumus, nō unus sumus. Si enim dixisset quod unus sumus, potuisset adiuuare sententiam illorum. Vnus enim singularis numeri significatio uidet. Adhuc cum duo, masculini generis. Vnum dicit neutrali uerbo: quod non pertinet ad singularitatē, sed ad unitatē, ad similitudinē, ad cōiunctionē, ad dilectionē patris, qui filium diligit, & ad obsequiū filij, qui uoluntati patris obsequitur. Vnū sumus, dicens, ego & pater: ostēdit duos esse, quos æquat & iungit. Adeo addit etiam multa se opera à patre ostendisse, quorum nihil lapidari mereretur. Et ne putarent ideo se illum lapidare debere, quasi se deū ipsum, id est, patrē uoluisset intelligi, quia dixerat: Ego & pater unum sumus: quā filium dei deum ostendens, nō quā ipsum deum. Si in lege, inquit, scriptum est: Ego dixi, uos dñj estis, & non potest solui scriptura: quem pater sanctificauit, & misit in mundū, uos eum blasphemare dicitis: quia dixerat, filius dei sum: si nō facio opera patris mei, nolite credere: si uero facio & mihi credere nō uultis, uel ppter opera credite. Et scitote quod ego in patre sim, & pater in me. Per opera ergo erit pater in filio, & filius in patre: & ita per opera intelligimus unū esse patrem. Adeo totum hoc perseverabat inducere, ut duo tamen crederentur in una uirtute: quia aliter filius credi nō posset, nisi duo crederentur. Post hæc autem Maria filium dei eū confessa, nō magis errauit quàm Petrus & Nathanael: quanquā & si errasset, statim didicisset. Ecce enim ad suscitandum fratrem eius à mortuis ad coelū & ad patrem dominus suspiciens, Pater, inquit, utique filius, gratias ago tibi, quod me semper exaudias. propter istas turbas circumstantes dixi, ut credant quod tu me miseris. Sed & in conturbatione animæ. Et quid dicam? Pater, saluū me fac de ista hora. Atquin propter hoc ueni in istam horam. Verum pater glorifica nomen tuum, in quo eras filius. Ego, inquit, ueni in patris mei nomine. Inde scilicet suffecerat filij ad patrem uox. Ecce ex abundancia

Maria magda
lena.

dantia respondet de cœlo, pater filio contestat: Hic est filius meus dilectus, in quo bene sensi, audite illum. Ita & isto: Glorificaui, & glorificabo. Rursus Quot personæ tibi uidentur puerissime Praxeas, nisi quot & uoces? Habes filium in terris, habes patrem in cœlis. Non est separatio ista, sed dispositio diuina. Cæterum scimus deum etiam intra abyssos esse, & ubiq; consistere, sed ui & potestate. Filium quoq; ut indiuiduū cum ipso ubiq;. Tamē in ipsa *οικονομία* pater, uoluit filium in terris haberi, se uero in cœlis. Quod & ipse filius suspiciēs, & orabat & postulabat à patre: quo & nos erectos docebat orare: Pater noster, qui es in cœlis: cum sit & ubiq;. Hanc sedem suam uoluit. Pater minorauit filium, modico citra angelos ad terram dimittēdo, gloria tamen & honore coronaturus, illum in cœlos resumendo. Hæc iam præstabat illi, dicens: Et glorificaui, & glorificabo. Postulat filius de terris: pater promittit à cœlis. Quid mendacē facis & patrem & filium? Si autem pater de cœlis loquebatur ad filium: si autem pater cum ipse esset filius apud terras, aut filius ad patrem precabatur, cum ipse esset filius apud cœlos, quale est ut filius item postulet à semetipso, postulando à patre: filius erat pater. Aut iterum pater sibi ipse promitteret, promittendo filio si pater erat: ut sic duos diuinos diceremus, quomodo iactitatis tolerabilius erat duos diuinos, quàm unam deum uersipellem prædicare. Itaq; ad istos nūc dominus pronunciauit: Non propter me ista uox uenit, sed propter uos, ut credāt & hi, & patrem & filium in suis quēq; nominibus & personis & locis. Sed adhuc exclamat IESVS & dicit: Qui credit in me, nō in me credit: sed in eū credit, qui me misit: quia per filium in patrem creditur: & autoritas credendi filio, pater est. Et qui conspicit, conspicit eum qui me misit. Quomodo? quoniam scilicet à memetipso non sum locutus, sed qui me misit pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Dominus enim dat mihi linguam disciplinæ, ad cognoscendum quando oporteat dicere sermonem, quem ego loquor: sicut mihi pater dixit, ita & loquor. Hæc quomodo dicta sint, euangelizator & utiq; tam charus discipulus Iohannes magis quàm Praxeas nominat: idebq; ipse de suo sensu: Ante autē solennitatē Paschæ, inquit, sciēs IESVS omnia sibi tradita à patre esse, & se ex deo esse, & ad deū uadere. Sed Praxeas ipsum uult patrē de semetipso exisse, & ad semetipsū abisse, ut diabolus in cor Iudæ, non filij traditionem, sed patris ipsius inmisserit. Nec diabolo bene nec hæretico: quia nec in filio bono suo diabolus operatus est traditionem. Filius enim traditus est dei, qui erat in filio hominis: sicut scriptura subiungit: Nunc glorificatus est filius hominis, & de⁹ glorificatus est in illo. Quis deus: utiq; non pater, sed sermo patris, qui erat in filio hominis: id est, in carne in qua & glorificatus iā: uirtute uero & sermone, & ante IESVM: & deus, inquit, glorificauit illum in semetipso: id est, pater filium quem in semetipso habens: & si porrectum ad terram, mox per resurrectionem morte deuicta. Erant planē qui & tunc non intelligerēt. Quo

niam & Thomas aliquandiu incredulus, domino enim inquit: Nō scimus quōd eas, & quomodo uiam nouimus? Et IESVS: Ego sum uia, ueritas & uita. Nemo uenit ad patrem, nisi per me. Si cognouissetis me, cognouissetis & patrem: sed & abhinc nostis illum, & uidistis illū. Et peruenimus iam ad Philippū, qui sp̄ excitatus uidendi patris: nec intelligens quomodo uisum patrem audisset: Ostende, inquit, nobis patrem, & sufficit nobis. Et dominus: Philippe, tanto tempore uobiscum sum, & non cognouistis me: quem dicit cognosci ab illis debuisse: hoc enim solum discuti oportet, quasi patrē, an quasi filiū? Si quasi patrem, doceat Praxeas tāto tēpore CHRISTVM cum eis conuersatum, patrē aliquando non dico intelligi, uerū uel aestimari potuisse, nobis omnes scripturæ, & ueteres CHRISTVM dei, & nouæ filiū dei præfiniunt. Hoc & retro prædicabatur: hoc & ab ipso CHRISTO pronunciabatur: imō iam & ab ipso patre corā de cœlis filium profitente, & filium glorificante: Hic est filius meus. Et glorificaui, & glorificabo. Hoc & à discipulis credebatur: hoc & à Iudæis non credebatur: hoc se uolens credi ab illis, omni hora patrem nominabat, & patrem præferebat, & patrem honorabat. Si ita est, ergo nō patrem tanto tempore secum conuersatū ignorauerant, sed filium: & dominus eum se ignorari exprobrans, quem ignorauerant, eum utiq; agnosci uolebat, quem tanto nō agnosci tempore exprobrauerat, id est, filium. Et apparere iam potest quomodo dictū sit: Qui me uidet, uidet & patrem. Scilicet quo & supra, Ego & pater unū sumus. Quare? quia ego ex deo exiui & ueni: & ego sum uia. Nemo ad patrem uenit, nisi per me: & nemo ad me uenit, nisi pater eum adduxerit: & omnia mihi pater tradidit: & sicut pater uiuificat, ita & filius: & si me cognouistis, & patrē cognouistis. Secundū hæc enim uicarium se patris ostenderat, per quē pater & uideretur in factis, & audiretur in uerbis, & cognosceretur in filio, facta & uerba patris administrante: quia inuisibilis pater, quod & Philippus didicerat in lege & meminisse debuerat: Deum nemo uidebit, & uiuet. Et ideo suggillatur patrem uidere desiderans quasi uisibilem, & instruitur uisibilem eum in filio fieri ex uirtutibus, non ex personæ repræsentatione. Deniq; si patrem eundem filium uellet intelligi, dicēdo: Qui me uidet, patrē uidet, quomodo subiicit? Non credis quia ego in patre, & pater in me? Debuerat enim subiunxisse, Non credis quia ego sum pater? Aut quo exaggerauit, si nō illud manifestauit quod uoluerat intelligi sic: scilicet filiū esse. Porro dicendo, non credis quia ego in patre & pater in me: propterea potius exaggerauit, ne quia dixerat: Qui me uidit, & patrem uidit, pater existimaretur: quod nunquā existimari se uoluit, qui semper se filium, & à patre uenisse profitebatur. Igitur & manifestam fecit duarum personarū coniunctionem, ne pater seorsum quasi uisibilis in conspectu desideraretur: & ut filius repræsentator patris haberetur. Et nihilo min⁹ hoc quoq; interpretatus est, quomodo pater esset in filio, & filius in patre. Verba, inquit, quæ ego lo-

ego loquor uobis non sunt mea, utiq; quia patris. Pater autem manens in me, facit opera. Per opera ergo uirtutum, & uerba doctrinae manens in filio pater, per ea uidetur, per quae manet, & per eum in quo manet: ex hoc ipso apparente proprietate utriusq; personae, dum dicit: Ego sum in patre, & pater in me. Atq; adeo credite ait. Quid? Me patrem esse. Nō puto scriptum esse: Sed quia ego in patre, & pater in me. Si quo minus, uel propter opera credite. Ea utiq; opera, per quae pater in filio: non uisu, sed sensu uidebatur. Post Philippum & totam substantiam quaestionis istius, quae in finē Euangelij perseverant, in eodem genere sermonis, quo pater & filius in sua proprietate distinguitur: paracetum quoq; à patre se postulaturum, cum ascendisset ad patrem, & missurum repromittit & quidem alium: sed iam praemisimus quomodo alium. cæterum de meo sumet, inquit, sicut ipse de patris, ita cōnexus patris in filio, & filij in paraceto, tres efficit cohærentes, alterum ex altero. Qui tres unum sunt, non unus: quomodo dictum est, Ego & pater unum sumus: ad substantiae unitatem, nō ad numeri singularitatem. Percurre adhuc, & inuenies quem patrem credis, uice patris dictum, & patrem agricolam: utiq; in terra tu putas fuisse. Hunc rursus in coelis à filio agnoscitur cum illuc respiciens discipulos suos patri tradidit. Sed & si in isto Euangelio non est reuelatum, Deus meus ad quid me dereliquisti? & Pater in tuis manibus depono spiritum meum: Tamen post resurrectionē, & ^{Fortē* deuicta. &} deuicta ^{max, necessitate,} gloria mortis exposita necessitatem omnis humilitatis, cum iam patrem se posset ostendere, tam fideli foeminae ex dilectione, non ex curiositate, nec ex incredulitate. Thomae tangere eum adgressa: Ne, inquit, contigeris me, nōdū ascendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos: quia & in hoc filium ostendit. Filios enim appellasset illos, si pater fuisset, & dices eis: Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum, deum meū & deum uestrum: pater ad patrem, & deus ad deum. An filius ad patrem, & sermo ad deū? Ipsa quoq; clausula Euangelij, propter quid consignat haec scripta: Nisi ut credatis, inquit, IESVM CHRISTVM filium dei. Igitur quaecūq; ex his putaueris ad demonstrationem eiusdem patris & filij proficere tibi posse, aduersus definitiuam Euangelij sententiam niteris. Non ideo enim scripta sunt, ut patrē credas in IESVM CHRISTVM, sed ut filiū. Propter unū Philippi sermonem, & domini responsionē ad eum: uidemur Iohānis Euangelium decucurrisse, ne tot manifeste pronūciata, & ante & postea unus sermo subuertat. Secundum omnia potius quā aduersus omnia, etiā aduersus suos sensus interpretandus. Cæterum ut alia Euangelia non interponā, quae natiuitate dominica fidem confirmant: sufficit enim qui nasci habebat ex uirgine, ab ipso annunciari angelo filium dei determinatum. Spiritus dei superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit te. Propterea quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius dei. Volent quidem & hic argumentari, sed peritas praeualebit. Nempe, inquit, filius dei deus est, & uirtus altissimi al

L 3 tūssim⁹

tissimus est. Nec pudet illos inijcere, quod si esset, scriptum fuisset. Quē em̄
 uerebatur ut non aperte pronunciaret, deus superueniet, & altissimus obū-
 brabit te: dicens autem spiritus dei, & si spiritus dei, tamen non directo deū
 nominans, portionem totius intelligi uoluit, quā cessura erat in filij nomē,
 hic spiritus dei, idem erit sermo. Sic enim Iohanne dicente, Sermo caro fa-
 ctus est: spiritum quoq; intelligimus in mentiōe sermonis: ita & hic sermo
 nem quoq; agnoscimus in nomine spiritus. Nam & spiritus substantia est
 sermonis, & sermo operatio spiritus, & duo unū sunt. Ceterum alium Io-
 hannes profitebitur carnem factum, alium angelus carnem futurum: si nō
 & spiritus sermo est, & sermo spiritus. Sicut ergo sermo dei non est ipse cu-
 ius est, ita nec spiritus: & si deus dictus est, non tamen ipse est cuius est di-
 ctus. Nulla res alicuius ipsa est cui⁹ est, planē cum quid ex ipso est: & sic⁹
 est dum ex ipso sit, potest tale quid esse, quale & ipse ex quo est, & cui⁹ est.
 Et ideo spiritus deus, & sermo deus, quia ex deo: non tamē ipse ex quo est.
 Quod deus dei, tanquā substantia res non erit ipse deus, sed hactenus
 deus: quia ex ipsius dei substantia, quā & substantia res est, & ut portio ali-
 qua totius. Multo magis uirtus altissimi nō erit, ipse altissimus, qui nec sub-
 stantia res est quod est spiritus, sicut nec sapientia, nec prouidentia: & hæc
 enim substantiæ non sunt, sed accidentia uniuscuiusq; substantiæ, uirtus spi-
 ritui accedit, nec ipsa erit spiritus. His itaq; rebus quodcūq; sunt, spiritu dei
 & sermone & uirtute conlatis in uirginē, quod de ea nascitur filius dei est, si
 hoc se & in istis Euangelij ipse testatur statim à puero: Non scitis, inquit,
 quod in patris mei me esse oportet. Hoc & satanas, eū in tentationibus no-
 uit, si filius dei es. Hoc & exinde dæmonia confitentur. Scimus qui sis, filius
 dei. Patrem & ipse adorat. CHRISTVM se dei à Petro agnitum nō negat,
 insultans in spiritu ad patrē: Cōfiteor, inquit, tibi pater, quod abscondideris hæc
 à sapientibus. Hic quoq; patrem nemini notum nisi filio affirmat, & patris
 filium confessorum confessores, & negaturum negatores suos apud patrē,
 inducens parabolam filij, non patris, in uineam missi post aliquot seruos, &
 occisi à malis rusticis & à patre defensi, ignorans & ipse diem & horam ulti-
 mam soli patri notam: disponens regnum discipulis quo modo & sibi dis-
 positum dicit à patre: habens potestatem legiones angelorum postulandi
 ad auxiliū à patre si uellet: exclamans quod se deus reliquisset, in patris ma-
 nibus spiritum ponens: & post resurrectionem spondens missurum se disci-
 pulis promissionem patris: & nouissime mandans ut tingerent in patrem
 & filium & spiritum sanctum, nō in unū: nam nec semel, sed ter, ad singula
 nomina in personas singulas tinguimur. Et quid ego in tā manifestis mo-
 rabor, cum ea aggredi debeam, de quibus manifesta obumbrare querunt.
 undiq; enim obducti distinctione patris & filij, quam manente cōiunctio-
 ne disponimus ut solis, & radij, & fontis, & fluij: per indiuiduū tamen nu-
 merum duorum et trium: aliter eā ad suam nihilominus sententiā interpre-
 tari co

tari conantur: ut æque in una persona utrūque distinguant, patrem & filiū, dicentes filium carnem esse, id est, hominē, id est, Iesum: patrē autē spiritū, id est, deum, id est, Christum. Et qui unū eundēq; contendunt patrē & filiū, iā incipiunt diuidere illos potius quā unare. Si em̄ alius est Iesus, alius Christus, alius erit filius pater, quia filius Iesus, & pater Christus. Talem monarchiam apud Valentinū fortasse didicerunt, duos facere, Iesum & Christū. Sed & hæc iniectio eorum ex * retractatis iam retusa est, quod sermo dei uel spiritus dei & uirtus altissimi dictus sit, quem patrē faciunt. Non enim ipsæ sunt cuius dicuntur, sed ex ipso & ipsius, & aliter tamen in isto capitulo reuincuntur. Ecce, inquit, ab angelo prædicatū est. Propterea quod nascetur sanctum, uocabitur filius dei. Caro itaq; nata est, Caro itaq; esset fili⁹ dei. Imò de spiritu dei dictum est. Certe enim de spiritu sancto uirgo cōcepit: & quod concepit, id peperit: id ergo nasci habebat quod erat conceptū, & pariundū: id est, spiritus: cuius & uocabit⁹ nomē emanuel, quod est interpretatū, nobiscū deus. Caro autē deus nō est, ut de illa dictū sit, uocabit⁹ sanctū, filius dei: sed ille qui in ea natus est, deus: de quo & psalmus: Quoniā deus homo natus est in illa, & ædificauit eā uoluntate patris. Quis deus in ea natus? sermo & spiritus, qui cū sermone de patris uoluntate natus est. Igit⁹ sermo in carne, dū & de hoc quærendum, quomodo sermo caro sit factus, utrū ne quasi trāfiguratus in carne, an indutus carnē, imò indutus. Cæterū deum inmutabilē & informabilē credi necesse est, ut æternū. Transfiguratio autem interemptio est pristini. Omne enim quodcūq; transfiguratur in aliad, desinit esse quod fuerat, & incipit esse quod nō erat. Deus autem neque desinit esse, neque aliud potest esse. Sermo autem deus, & sermo domini manet in æuum, perseverando scilicet in sua forma. Quem si non capit configurari, consequens est, ut sic caro factus intellegatur, dū fit in carne, & manifestatur & uidetur, & contrectatur per carnem: quia & cætera sic accipi exigunt. Si enim sermo ex transfiguratione & demutatione substantiæ caro factus est, una iam erat substantia Iesus ex duabus, ex carne & spiritu: mixtura quædā ut electrū ex auro & argento: et incipit nec aurum esse, id est, spiritus: neq; argentū, id est, caro: dū alterū altero mutat, et tertiū qd efficitur, neq; ergo deus erit Iesus. Sermo em̄ desit⁹ esse, qui caro factus est. Neque homo caro. Caro enim nō proprie est, quia sermo fuit. Ita ex utroque neutrū est: aliud longe tertiū est, quā utrūque. Sed enim inuenimus illum directo, et deum et hominē expositum, ipso hoc psalmo suggerente: Quoniā deus homo natus est in illa, et ædificauit eā uolūtate patris. Certe utque quaque filiū dei et filiū hominis cū deū et hominē, sine dubio secundū utrāque substantiā in sua pprietate distantē: quia neque sermo aliud q̄ deus, neque caro aliud q̄ homo. Sic et Apostolus de utraque eius substantia docet: Qui factus est, inq̄t, ex semine Dauid, hic erit homo et filius hominis, q̄ definit⁹ est fili⁹ dei secundū spiritū. Hic erit de⁹, et sermo dei fili⁹. Vide

L 4 mus du,

Alias * ex pretra
statis.

mus duplicem statum, non confusum, sed coniunctum in una persona, deum & hominem IESVM. De CHRISTO autem dissero. Et adeo salua est utriusq; proprietates substantiæ, ut & spiritus res suas egerit in illo: id est, uirtutes & opera & signa, & caro passiones suas functa sit, esuriens sub diabolo, sitiens sub Samaritide, flens Lazarum, anxia usq; ad mortem, denique & mortua est. Quod si tertium quid esset ex utroq; confusum ut electrum, non tam distincta documenta parerent utriusq; substantiæ. Sed & spiritus carnalia, & caro spiritalia egisset ex translatione, ut neq; carnalia neq; spiritalia, sed tertiæ alicuius formæ ex confusione: imò aut sermo mortuus esset, aut caro mortua nō esset, si sermo conuersus esset in carnem: aut caro enim immortalis fuisset, aut sermo mortalis. Sed quia substantiæ ambæ in statu suo quæq; distincte agebant, ideo illis & operæ & exitus sui occurrerūt. Discite igitur cum Nicodemo, Quia quod in carne natum est, caro est: & quod de spiritu, spiritus est. Neq; caro spiritus sit, neque spiritus caro: in uno plane esse possunt. Ex his IESVS constitit, ex carne homo, ex spiritu deus: quē tunc angelus ex ea parte qua spiritus erat, dei filium pronunciauit, seruans carni filium hominis dici. Sic & Apostolus etiam dei & hominū appellans sequestrem, utriusque substantiæ cōfirmavit. Nouissime qui filium dei carnem interpretaris, exhibe qui sit filius hominis, aut nūquid spiritus erit: sed spiritum patrem ipsum uis haberi, quia deus spiritus, quasi non & dei spiritus: sicut & sermo deus, & dei sermo. Itaque CHRISTVM facis patrē, stultissime, qui nec ipsam uim inspicias nominis huius, si tamen nomen est CHRISTVS & nō appellatio: potius enim unctus significatur. Vnctus autem non magis nomen est, quā uestitus, quā cakeatus, accidēs nomini res. At tu, si ex aliquo argumēto uestitus quoq; uocaretur Iesus quomodo CHRISTVS ab unctionis sacramento, æque Iesum filium dei diceres, uestitum uero patrem crederes. Nunc de CHRISTO. si pater CHRISTVS est, pater unctus est, & utique ab alio. Aut si à semetipso, proba. Sed nō ita docent Acta Apostolorum in illa exclamatione ad deum. Cōuenerunt enim uniuersi in ista ciuitate aduersus sanctum filium tuum, quē unxisti. Herodes & Pilatus cum nationibus ita & filium dei Iesum cōtestati sunt, & filiū à patre unctum. Ergo dominus idem erit Christus, qui à patre unctus est: non pater, qui filium unxit. Sic & Petrus, Firmissime itaq; cognoscat omnis domus Israhel, quod & dominū & Christum, id est, unctum fecerit eū de hunc Iesum quem uos crucifixistis. Iohannes autem etiam mendacem notat eum, qui negauerit Iesum esse Christum. Contra de deo natum omnē qui crediderit Iesum esse Christū. Propter quod & hortat ut credamus nomini filij eius Iesu Christi, ut scilicet cōmunio sit nobis cum patre & filio eius Iesu Christo. Sic & Paulus ubique deum patrem ponit & dominū nostrū Iesum Christum. Cum ad Romanos scribit, Grātiās agit deo per dominū nostrum Iesum Christum. Cum ad Galatas, Non ab hominibus se apostolū præ-

*Aliās exclamatione
ecclesie.*

*Aliās Ergo Iesus
idem.*

solum praefert, nec per hominem, sed per IESUM CHRISTUM & deum
 patrem. Et habes totum instrumentum eius quæ in hunc modum pronun-
 tiant, & duos proponunt, deum & patrem, & dominum nostrum Iesum Chri-
 stum filium patris, & Iesum ipsum esse Christum. In altero quoque nomine
 dei filium. Nam exinde eo iure quo utrunque nomen unius est, id est, dei fi-
 lius, etiam alterum sine altero eiusdem est: & siue Iesus tantummodo posi-
 tum est, intelligitur & CHRISTVS: quia Iesus Christus unctus est. Siue so-
 lummodo deest & Iesus, quia unctus est Iesus. Quorum nominum alterum
 est proprium, quod ab angelo impositum est: Alterum accidens, quod ab
 unctione conuenit, dum tamen Christus filius sit, non pater. Postremo, quam
 cæcus est, qui nec in CHRISTI nomine intelligit alium deum portendi, si
 Christi nomen patri adscribat. Si enim CHRISTVS pater deus est, qui di-
 cit: Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum, & deum meum, & deum
 uestrum, utique alium patrem super se & deum ostendit. Si ite pater Chri-
 stus est, alius est qui solidat tonitruum & condit spiritum, & adnunciat in ho-
 mines CHRISTUM suum. Et si adstiterunt reges terræ, & archontes cõgre-
 gati sunt in unum aduersus Christum ipsius, alius erit dominus, contra cu-
 ius Christum cõgregati sunt reges & archontes. Et si hæc dicit dominus do-
 mino meo CHRISTO, alius erit dominus qui loquitur ad patrem Christi.
 Et cum Apostolus scribit, uti deus domini nostri Iesu Christi, det uobis spi-
 ritum sapientiæ, & agnitionis, alius erit deus Christi Iesu charismatum spi-
 ritualium largitor. Certe ne per omnia euagemur, qui suscitauit Christum, su-
 scitaturus est & mortalia corpora nostra, tanquam alius erit suscitator quam
 pater mortuus, & pater suscitatus, si Christus qui est mortuus pater est. Ob-
 mutescat obmutescat ista blasphemia, sufficiat Christum filium dei mortu-
 um dici: & hoc quia ita scriptum est. Nam & Apostolus non sine onere pro-
 nuncians Christum mortuum adiecit, secundum scripturas, ut duriciam pro-
 nunciationis scripturarum autoritate molliret, & scandalum auditori euer-
 teret. Quanquam cum duæ substantiæ censeantur in Christo Iesu diuina,
 & humana, constet autem immortalem esse diuinam, cum mortalem quæ hu-
 mana sit, apparet quatenus eum mortuum dicat: id est, quæ carnem & ho-
 minem & filium hominis, non quæ spiritum & sermonem & dei filium. Di-
 cendo denique Christus mortuus est, id est, unctus: id quod unctum est, mor-
 tuum ostendit: id est, carnem. Ergo, inquis, & nos eadem ratione dicentes,
 quia nos filium non blasphemamus in dominum deum: non enim ex diuina,
 sed ex humana substantia mortuum dicimus. At cum blasphematis non tan-
 tum quia mortuum dicitis patrem, sed & quia crucifixum: maledictio enim cru-
 cifixi quæ ex lege in filium competit, quia Christus pro nobis maledictio
 factus est non pater, Christum in patrem cõuertentes in patre blasphema-
 tis. Nos autem dicentes Christum crucifixum, non maledicimus illi, sed ma-
 ledictum legis referimus, quia nec Apostolus hoc dicens blasphemauit.

Sicut autem

Sicut autem de quo quid capit dici sine blasphemia dicitur: ita quod nō capit, blasphemia est si dicatur. Ergo nec compassus est pater filio, sicut directam blasphemiam in patrem ueriti, diminui eam hoc modo sperant, concedentes iam patrem & filium duos esse, si filius siquidem patitur: pater uero compatitur. Stulti & in hoc. Quid est enim compati, quā cū alio pati? Porro si impassibilis pater, utiq; & impassibilis. Aut si cōpassibilis, utiq; passibilis. Nihil ei *ueluti mortuo pręstas. Times dicere passibilem, quem dicis compassibilem. Tam autem compassibilis pater est, quā impassibilis etiā filius ex ea conditione qua deus est. Sed quomodo filius passus est, si non compassus est & pater? Separatur à filio, non à deo. Nam & fluuius si aliqua turbulentia contaminatur, quāquā una substantia de fonte decurrat, nec secernatur à fonte, tamen fluuij iniuria non pertinebit ad fontē. Et licet aqua fontis sitiue patiatur in fluuio, dum nō in fonte patitur, sed in fluuio: non fons patitur, sed fluuius qui ex fonte est: ita & spiritus dei pati possit in filio, quia non in patre pateretur, sed in filio, pater passus nō uideretur. Sed sufficit nihil spiritum dei passum suo nomine: quia si quid passus est, in filio quidem erat, ut pater cum filio pateretur in carne: quia hoc re tractatus. nec quisquā negauit, quando & nos pati pro deo possumus, si spiritus dei sit in nobis, qui & loquitur de nobis, quę sunt confessionis: nō ipse tamē patiens, sed pati posse pręstās. Alioquin si ultra pergens potero tibi durius respondere, & te cum ipsius domini pronuntiatione cōmittere, uti dicam quid de isto quęris? Habet ipsum exdāmantem in passiōe: Deus meus deus meus ut quid me dereliquisti? Ergo aut filius patiebatur à patre derelictus, & pater passus non est, qui filium dereliquit: aut si pater erat qui patiebatur, ad quem deum exdānabat? sed hæc uox carnis & animę, id est hominis, non sermonis, nec spiritus, id est, non dei propterea emissā est, ut impassibilem deum ostenderet, qui sic filium dereliquit, dum hominē eius tradidit in mortem. Hoc & Apostolus sensit, scribens: si pater filio nō pepercit. Hoc & Esaias prior pronunciauit, & dominus eum tradidit pro delictis nostris. Sic reliquit, dum non parceret, sic reliquit dum tradet. Cæterum non reliquit pater filium, in cuius manibus filius spiritum suum posuit. Deniq; posuit, & statim obiit. Spiritu enim manēte in carne, caro omnino mori non potest. Ita relinqui à patre mori fuit filio. Filius igitur & moritur & resuscitatur à patre secundum scripturas, Filius ascendit in superiora celorum, qui & descendit in interiora terrarū: hic sedet ad dexteram patris, nō pater ad suam. Hunc uidet Stephanus cum lapidaretur adhuc stantē ad dexteram dei, ut exinde sessurum, donec ponat illi pater omnes inimicos sub pedibus suis. Hic & uenturus est: tursus super nubes cœli, talis qualis & ascendit. Hic interim acceptum à patre munus effudit spiritum sanctum, tertium nomen diuinitatis, unius prædicatōrē monarchiæ, sed & διονομέας interpre tatore, si quis sermones nouę prophetiæ eius admiserit, & deductoris omnis ue-

*Alijs *uelut morti-
turo.*

Fort. retract. animus

Propheta Mōtani.

omnis ueritatis, quæ est in patre & filio & spiritu sancto secundum Christianum sacramentum. Cæterum Iudaicæ fidei ista res, sic unum deum credere ut filium adnumerare ei nolis, & post filium, spiritum. Quid enim erit inter nos & illos nisi differentia ista? quod opus Euangelij: quæ est substantia noui testamenti, statuens legem & prophetas usque ad Iohannem, si non exinde pater & filius & spiritus tres crediti unum deum sistunt? Sic deus uoluit nouare sacramentum, ut noue unus crederetur per filium & spiritum, ut coram iam deus in suis proprijs nominibus & personis cognosceretur, qui & retro per filium & spiritum prædicatus non intelligebatur. Viderint igitur antichristi, qui negant

patrem & filium. Negant enim patrem, dum eundem filium dicunt, & negant filium dum eundem patrem credunt, dando illis quæ non sunt, auferendo quæ sunt. Qui uero confessus fuerit CHRISTVM

filium dei, non patrem, deus in illo manet, & ipse in deo.

Nos credimus testimonium dei, quo testatus est de filio suo. Qui filium non habet, nec uitam habet. Non

habet autem filium, qui eum aliud quam filium credit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI
LIBRI ADVERSUS PRAXEAN,
FINIS.

A R G V M E N T V M L I B R I S E Q V E N
T I S, P E R B E A T.
R H E N A N V M.

IN ipsis Christianæ fidei initijs, quia paulatim se ethnici nostris adiungebant, omnino opus fuit, ut à prophanis gentiliū ceremonijs caueret qui CHRISTO nomen dedissent. Itaq; non solum ab his temperandum fuit, quæ manifestam præ se ferrent impietatem: sed etiam ab illis, quæ possint indifferētia uocari: hoc est, neq; bona neq; mala: partim ne quisq; infirmior ex Christianis offenderetur, partim ne ethnici in suis confirmarentur erroribus, dum rectius putant quod etiam Christianos obseruare uident. Nam coronam frondeam in capite ferre aut non ferre, parum sane retulerit. Cæteri quia gentiles ex sacrorum suorum consuetudine sic incedebant, curandum fuit Christianis, ne prophanis illorum ritibus subscribere uiderentur. Proinde cum Impp. Cæsar. L. Sept. Seuerus pater, & M. Aur. Antoninus Caracalla, filius, donatiuū militibus dari iussissent, & Tribunus id iam erogaret singulis ex ordine uocatis (hunc enim morem fuisse, Seuerus Sulpitius innuit in uita diui Martini) quidam accessit in manu lauream castrensem tenens, quam cæteri in capite gestabant ob solennia Cæsarum. Admiratus hoc Tribunus, quanquam ex militum murmure suspicabatur id quod res erat, querit tamen quid sibi hoc uelit. Respondet miles se Christianū esse. proinde non sibi licere laureatum incedere. Id quod habita huius rei cognitione postea compertum est. Rapitur itaq; statim in carcerem, pœnam desertæ idololatriæ luiturus. Hoc factum cum quidam etiam ex Christianis improbarent, quod uidelicet ambitiosius paulo, nec in tempore, nimirum cum nihil esset necesse, Christiani sumum fuisset professus, Tertullianus consuetudinem Christianorum qua non coronabantur, hoc libro defendendam duxit. Et in hoc quidem argumento multum laborat, undique corradens quod pro suo faciat instituto. Non aliud sentit in Apologetico, cum inquit, Non emo capiti coronam, quid tua interest emptis nihilominus floribus quomodo utar? puto gratius esse liberis, & solutis, & undique uagis. Sed & si in coronam coactis, coronam naribus admouimus, uiderint qui per capillum odorantur. Porro quoniam in hoc libro ceremoniarum quarundam meminit, quibus maiores nostri sub Apostolorum tempora sunt usi, libet hic Annotationes præmittere quo studiosis antiquitatis Christianæ gratificer, adiectis etiam quæ cū apud alios scriptores, tum apud hunc nostrum de iisdem rebus comperi. Quæ res etiam occasionem mihi dedit explicandi loca aliquot obscuriora.

A N N O T A T I O N E S I N L I B R V M S E Q V E N T E M.

Aquam adituri.) Baptizandi ritum ostendit, qui in usu ueterum fuit. nam tum adulti ferè regenerationis lauacro tingebantur. Qui mos usq; ad tempora Charoli Magni & Ludouici Augusti seruatus est. Indicant hoc leges ab illis sancitæ quibus cauetur ne quenquam sacerdotes baptizent excepto mortis articulo præterquam in Pascha & Pentecoste. Eas sanctiones complectitur uolumē legum Pipini, Charoli Magni, Ludouici, & Lotharij, quas Ansegisus abbas collegit, & extat adhuc in multis bibliothecis. Sclerstadij sanè habetur apud Fidei, & Argentina. Tingebātur itaq; eodem lauacro, pueri, senes, diuites, pauperes, serui, liberi, uiri & mulieres. unde Gregorius Nazianzenus in oratione de baptismo, obiurgat opulentos quos pudebat cum

cum tenuibus simul tingi. Hæc res animaduersa lucem affert ad intelligēdas ceremonias & cantica quibus adhuc in Paschalibus ferijs solēniter utimur (nā ipse Paschæ dies peculiariter resurrectioni dicatus est) Qualia sunt, Hymnus, Rex sanctorum, Responsorium, Vidi aquam, Hymnus, Ad cœnam agni prouidi. Introitus feriæ secundæ, Introduxit uos dominus in terram fluētē lac & mel. Introitus feriæ tertiæ, Aqua sapientiæ potauit eos, Et huius oratio, Deus qui ecclesiam tuam nouo semper foetu multiplicas. Introitus feriæ quartæ, Venite benedicti patris mei. Introitus feriæ quintæ, Victtricem manum tuam domine laudauerunt. Et oratio, Deus qui diuersitatem gentium in confessione tui nominis adunasti, da ut renatis fonte baptismatis una sit fides mentium & pietas actionum. Secreta. Suscipe quæsumus domine munera populorum tuorum propitius, ut in confessione tui nominis & baptismo renouati, sempiternam beatitudinem cōsequantur. Introitus feriæ sextæ, Eduxit eos dominus in spe. Secreta. Hostias quæsumus domine placatus assume, quas & pro renatorum expiatione peccati deferimus, & pro acceleratiōe cœlestis auxiliij. Introitus Sabbati. Eduxit dominus populum suum. Introitus desig. dominicæ diei, Quasi modo geniti. Quæ propterea pluribus indicaui, quo res apertius cognosceretur. Simul ut ostenderem totam Paschalem hebdomadam à ueteribus fuisse feriando trāfactam. Quod etiam præcipiunt Imp̃p. Charolus Magnus, Ludouicus & Lotharius in legibus suis quas modo citavi, capite de feriarum obseruatione, quarum erat mira paucitas, uix tribus Apostolis hunc honorem sortitis. Idem in decretis habes de baptismi temporibus de consec. dif. 4. c. Non ratione. Et in sequentibus. Sed & nomen suum dabat, ad fontem sacrum accessurus. 2. q. 1. c. legum. De baptismo meminit Tertullianus in primo libro Aduersus Marcionem hijs uerbis. Sed ille quidem usque nunc, nec aquam reprobauit creatoris qua suos abluuit, nec oleum quo suos unguuit, nec mellis & lactis locietatem qua suos infantat. Quorum hoc postremum ex ueteri instrumento desumptum est, in quo subinde mentio fit terræ flueptis lacte & melle. Porro lac infantibus cōuenit, quibus assimilantur, modo baptizati. Diuus Hieronymus exponens illud Esaia, Venite emite absq; argento & absq; ulla cōmutatione uinum & lac, Prouocat nos Esaia, inquit, nō solum ut uinum emamus, sed & lac: quod significat innocentiam paruulorum. qui mos ac typus in Occidentis ecclesijs hodie usq; seruatur, ut renatis in CHRISTO uinum lacque tribuatur. Eodem autore, de baptismatis fonte surgentes dicere solebant in prima statim dominici corporis communionē, Et dimitte nobis debita nostra.

Porro Pontius Paulinus baptismum & Eucharistiam his carminibus describit,

Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos
Infantes niueos corpore, corde, habitu,
Circundatq; rudes festis altaribus agnos
Cura salutiferis imbuuit ora cibis.
Hinc senior sociæ congaudet turba cateruæ,
Alleluia nouis balat ouile choris.

Vnde etiam cognoscere licet baptizatos albam uestem induere solitos, & cecinisse alleluia. Quam rem Lactantius etiam docet in carmine, cuius initium, Salue festa dies, cum sit canit,

Rex facer ecce tui radiat pars magna trophæi,
Cum puras animas sacra lauacra beant,
Candidus egreditur nitidis exercitus undis
Atq; uetus uitium purgat in amne nouo.
Fulgentes animas uestis quoque candida signat.
Et grege de niueo gaudia pastor habet.
Ab albis baptizatorum uestibus, septimanam in albis appellatū ueteres eam quæ Paschalem proxime sequitur.

M Contestamur

Contestamur nos renunciare diabolo) Hoc fiebat ad occidētem teste Hieronymo. Exque ea die l.) Apud ueteres frequens erat lauandi consuetudo, uerum recens baptizati per hebdomadam abstinebant. Docet in Apologetico suo Tertullianus CHRISTIANOS etiam ufos lauacris, sed tamen cauisse ne ethnicorum ceremonias obseruare uiderentur: Non lauor, inquit, diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam. Attamen lauor honesta hora & salubri, quæ mihi & calorem & sanguinem seruet.

Eucharistia sacramentum.) Mirum est quod hic dicit de Eucharistia, sed meminimus eum antiquum esse & uicinum Apostolorum temporibus. Huc facit quod libro secundo Ad uxorem, de muliere loquens quæ gentili nupta sit, Non sciet, inquit, maritus quid secreto ante omnem cibum gustes? Et si scierit, panem non illum credit esse qui dicitur. Et fortassis, quod in libro de Monogamia scribit, de presbyteris & diaconis loquens, Et illi planè sic dabūt uiros & uxores, quomodo buccellas. Diuus Hieronymus indicat ueteres etiam domi suæ solitos accipere Eucharistiam, cum aduersus Iouinianum inquit, Quare non ingrediuntur ecclesias? Quod in ecclesia non licet, nec domi licet. Ut idcirco Paulus dixisse uideatur, An domos non habetis ad manducandum? Verisimile tamen est, CHRISTIANOS in die Cœnæ domini, conuiuium simul in templo celebrasse, cuius rei sunt adhuc certa apud nos uestigia. Nam Tertullianus in libro quem modo citauimus Ad uxorem, de ethnico uerba faciens cuius uxor sit CHRISTIANA, Quis denique, inquit, solēibus Paschæ abnoctantem uxorem securus sustinebit? Quis ad conuiuiū dominicum illud, quod infamāt (.i. ethnici) sine sua suspitione dimittet? Idem docet in Apologetico frequenter CHRISTIANO simul cœnare consueisse, quod cœnæ genus ἀγάπην uocatum tradit, à dilectione mutuato uocabulo, quod ibi ditiorum epulis pauperes reficerentur. Quid autem illic fieret, ibidem tradit. Scribit Plinius ad Traianum, CHRISTIANIS morem fuisse conueniendi ad capinedum cibum, promiscuum tamen & innoxium. Et Pontius Paulinus in libello de Gazophylacio docet mēsam in ecclesia poni solitam pro pauperibus cibo reficiendis, quam etiam domini mēsam uocat, & à domino positam, adhortans ditiores, ut egentibus de suo libenter impertiant. Eucharistiam quam omnes hodie bonam gratiam interpretantur, uidetur Tertullianus à gratiarum actione dictam putasse, quod dicat libro primo aduersus Marcionem, Super alienum panem alij deo gratiarum actionibus fungitur. Vnde & sacerdos consecraturus CHRISTVM imitando dicit, Gratias agamus domino deo nostro, & mox, Vere dignum & iustum est, æquum & salutare, nos tibi semper & ubique gratias agere. Quibus uerbis quidam putant Apostolos & antiquos λατρεύειν auspicari consueisse, quam nos missam uocamus, quasi pramonito populo per præcedentem exhortationem, Sursum corda. Sed quoniam in missæ mentione incidimus, operæ precium uidetur hic studiosis aperire quid de hac compertum habeant, qui uetustos sacrarum literarum interpretes uidelicet Origenem & similes cū iudicio diligenter excusserunt. Et arbitrantur quidem illi missam incepisse, dicente sacerdote, Dominus uobiscum, & mox, Sursum corda, deinde, Gratias agamus domino deo nostro, & iterum, Vere dignum & iustum est, æquum, & salutare, nos tibi semper & ubique gratias agere domine sancte pater omnipotens aterne deus, per CHRISTVM dominum nostrum. Post quæ uerba putant illū statim subdidisse, Qui pridie quàm pateretur &c. Nam Canonem, Te igitur d. à quodam conscriptū aiunt cui Scholastico nomen fuerit, & indicat hoc diuus Gregorius paulo ante suam ætatem factum. Et alium habet Ambrosius. Quia uero pontifex quidam Romanus instituit ante consecrationem Sanctus à populo canatri, fuit opus aliquid præfationis quam uocant, addere quod quasi uiam pararet, & ad quod responderet Canticum Sanctus, sanctus. In hoc itaque post illa uerba, per CHRISTVM dominum nostrum, adiectum uolūt. Per quem maiestatem tuam, & quæ sequuntur. Post consecrationem

orationē dicebatur oratio dominica, quam CHRISTVS Apostolos (autore Hieronymo) docuit ut ea in corporis illius sacrificio cottidie uterentur. Deinde populus communicabat. Vnde adhuc in hunc usq; diem ultimo cantico Communionis nomen mansit. Caterum dum conueniret populus, uersus aliquot è Psalmis Daudicis interim cantari coeperunt, tempori congruentes. Nos Introitum uocamus. Deinde legebatur aliquid ex instrumento Prophetico, uel epistolis Apostolorum accommodatum tempori, mox graduale succinebatur dum minister ascendit in locum aditorem ad pronunciandum Euangelium. Post cuius lectionem fiebat uariarum rerum oblatio, quas sacerdos benedicebat, non tam in priuatum cuiusque usum quam in comunem pauperum refocillationem. Vnde & mos aquam & salem benedicendi nobis etiamnum durat, sed extra sacrificium. Quæ omnia uideri queant ipsam *λειτουργίαν* antecessisse. Quando Rabanus etiam ipse, siue is Isidorus est, missam à sacrificio distinguit. Quanquam hæc apud uetustissimos quoq; nostræ religionis in usu fuisse constat. Nam oblationem antiquam esse docet Tertullianus in lib. de cultu foeminarum, cum inquit, Aut sacrificium offertur. Atq; hæc & hijs similia ex cōiecturis colligere facile est, uerum certis argumentis astruere difficillimum. Kyrie eleison & Gloria in excelsis addiderunt Græci. Siquidem hijs sacra sua solebant olim à kyrie eleison auspicari, qui mos adhuc obseruatur in ferijs Paschalibus. Tertullianus in Apologetico tamen non describit missam, quod tum subinde communicarent priuatim & publice, nihilominus ostendit quid facerent Christiani, cum inquit, Coimus in cœtum & aggregationem, ut ad deum quasi manu facta precationibus ambimus orantes. Hæc uis deo grata est. Ecce, hæc erat ecclesia. Quid agebant autem sic congregati? Oramus, inquit, etiam pro Imperatoribus, pro ministris eorum & potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete, & mora finis. Hoc adhuc indicant preces ex uetustate relictæ, quas uulgo collectas uocant. Legebatur ne aliquid ex sacris literis in congregatione Christianorum: etiam. Siquidem pergens, Coimus, inquit, ad literarum diuinarum cōmemorationem, si quid presentium temporū qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere. Certe fidem sanctis uocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorum nihilominus inculcationibus densamus. ibidem etiam exhortationes, castigationes, & censura diuina. Nam & iudicatur magno cum pondere, ut apud certos de dei conspectu. Hactenus ille. Vides igitur aliquid legi solitum, uel ex ueteri instrumento, uel ex nouo, uidelicet Euangelij & epistolis Apostolorum. O sanctum conuentum. Utinā redeat ad nos ista consuetudo, CHRISTI præcepta frequenter mentibus hominum inculcandi. Idem ostendit Christianos super cœnam cōmunem cantilasse uel de piorum felicitate, uel de impiorum cruciatibus, cum inquit lib. secundo Ad uxorem, Quid maritus tuus illi, uel marito quid illa cantabit? audiat sane, audiat aliquid dei cœna de taberna, de gehenna. Porro non possum cælare studiosos antiquitatis Christianæ, laicos olim canna solitos haurire dominicum sanguinem è calice: quod pridem mihi indicauit Paulus Volzius Abbas Huccuriensis, uir pius & literatus, erutum ex libro signorum qui frequēs extat apud, Benedictinos. Idem nuper reperit in primis Carolus constitutionibus Chonradus Pellicanus homo miræ sanctitatis ac eruditionis, ubi prohibetur ne quicquam preciosorum uasorum possideat, præter calicem argenteū & fistulam qua laici dominicum exorbeant sanguinem: Sed de his iam plus satis, quanquam meo iudicio pulchrum est in Christianismo pie curiosum esse, cū alios uideamus in ethnicorum rebus ad unguem inuestigandis tam præpostere diligentes, ut de CHRISTO uix illis semel per omnem uitam cogitare uacet.

Etiam antelucanis cœtibus.) significat non modo uictus tempore solitos accipere Eucharistiam, sed etiam in congregationibus quæ nonnunquam ante exortum diem fiebant. Quod non à CHRISTO nec fortassis ab Apostolis, sed ab Aposto-

M 2 lorum

Obstringebant se
sacramento Chri-
stiani.

forum successoribus institutum innuit. De antelucano Christianorum conuentu sic Plinius ad Traianum, Adfirmabant autem, inquit, quod essent soliti stato die ante lucem conuenire carmenq; CHRISTO quasi deo dicere, seq; inuicem sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent. Itaque uocat antelucanos coetus, quod Plinius dixit ante lucem conuenire. Inuenio autem apud Tertullianum, in Christianorum studijs & officijs fuisse, Stationem, Ieiunia, Processionem, Visitationem fratrum hoc est Christianorum ægotantium, Conuocationem nonnunquam nocturnam, Solennia Paschæ, Dominicum conuiuium, Consolationem martyrum in uinculis detentorum, Exosculatiōem fratrum hoc est Christianorum, Abluere pedes sanctorum, Egentibus Christianis cibum posumq; elargiri, Peregre eosdem aduenientes hospitio suscipere, Se lectulosq; suos cruce signare, Quod in mundum esset per flammam expuere, Panem illum ante omnem cibum gustare. De quibus reperies in libro secundo ad uxorem, unde nos sumpsimus. Et quod de cultu foeminarum scribit, Vobis, inquit, nulla procedendi causa non tetrica, Aut imbecillis aliquis ex fratribus uisitandus, aut sacrificium offertur, aut dei uerbū administratur.

Nec de aliorum manu quā præsidentium.) Præsidentes uocat presbyteros, etiā alibi. Sed & in Apologetico, sic scribit, Si quis, inquit, ita deliquerit, ut à cōmunicatio ne orationis, & conuentus, & omnis sancti commertij relegetur, præsident probati quique seniores honorem istū, non pretio, sed testimonio adepti. Neque enim pretio ulla res dei constat. Idem in libro de castitate tradit, ecclesiæ autoritatem constituisse differentiam inter ordinem & plebem, & honorem per ordinis confessum sanctificatum.

Oblationes pro defunctis.) Hinc illud in libro de Monogamia. Enimvero pro anima eius orat, & refrigerium interim postulat, & in prima resurrectione confortium & offert annuis diebus dormitionis eius. Sed & in conciliatione matrimonij fiebat oblatio. Nam sic scribit in calce secundi libri ad uxorem suam. Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius matrimonij, quod ecclesia conciliat, & cōfirmat oblatio, & obsignatum Angeli renunciant, pater rato habet.

Pro natalitijs.) Hoc tametsi ethnicum aliquandiu tolerauit ecclesia. Concilium Nicenum & sequentia aperte damnant, ut primorum conciliorum canones ostendunt, qui in compluribus adhuc bibliothecis extant digni qui in lucem emittantur. Autor est Pontius Paulinus, populum qui ad Natalem diui Felicis Nolam confluebat, epulari solitum in ædē sacra. Proinde ipse parietes templi picturis ex ueteri instrumento desumptis ornandos curauit, ut accumbentes in cōmuni mensa spectandis illis occupati, temperantius conuiuium exigerent. Id quod propterea duxi referendum, ut mos cōmessandi in dedicationibus templorum & Natalibus diuorum diebus, antiquus esse cognoscatur. Opus autem erat olim multa Christianis indulgere, qui plerunque iam senes de paganismo ad nostram religionem conuertebantur, difficulter ea relinquentes quibus per omnem uitam assueuerant. Secus est hodie.

Die dominico.) Hoc etiamnum obseruatur.

Geniculis adorare.) At hoc hodie tantum fit ad lectionem sacrosancti Euangelij, item in uespertino sacro Paschalis Hebdomadæ, ex uetustate relictum. Geniculari in adorando, uelut poenitentis est. Qui stans adorat, tanquam iam ueniam consecutus gratias agit. Quidam propterea nos stare putant dum pronuntiatur Euangelium, ut meminerimus id nobis etiam gladio defendendum, cui quibusdam in locis aiunt tum admoueri manum à laicis. Quali uero CHRISTVS iusserit doctrinam suam armis uindicari.

Eadem immunitate à die Paschæ) A Pascha usq; in Pentecosten non geniculari do precabantur sed stantes, ut qui deo pro peccatorum remissione & baptismatis dono

dono gratias agerent. Testatur hoc & Hieronymus aduersus Montanum scribens, Non quo & per totum, inquit, annum, excepta Pentecoste ieiunare non liceat. Accipit autem Hieronymus Pentecosten pro diebus interstitibus inter Pascha & Pentecosten, Sicut & aduersus Luciferianos, ubi totum hunc Tertulliani locum uidetur amulatus, his quidem uerbis. Nam & multa alia quæ per traditionē, inquit, in ecclesijs obseruantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpauerunt, uelut in lauacro ter caput mergitare: deinde egressos, lactis & mellis prægustare concordiam, ad infantie significationem: die dominico & per omnem Pentecosten nec de geniculis adorare, & ieiunium soluere: multaque alia quæ scripta non sunt, rationabilis sibi obseruatio uindicauit.

Calicis aut panis etiam nostri.) Propter crebram sacramentorum tractationem inolita fuit illis religio quadam, etiam uulgarem panem & uulgare potulū reuerenter tractandi.

Dat & Priapotantias.) Hic locus erat deprauatissime scriptus, ut sunt pleraque Tertulliani, sic uidelicet, Dat & priapotētia si demetarianne. Ego restitui. Dat & Priapotantias idem, & Ariadnæ sertum ex auro & Indicis gemmis, Vulcapii opus, Liberi munus, post Thesei, sic enim puto legendum pro Theseidis. Nam ex Indicarū gemmarum & auri splendore, ex quibus hæc corona constabat è Labyrinthi tenebris ad lucem emerisit Theseus. Eam Ariadnæ dono datam à Baccho quidam scribunt, quam idem in cælum postea transfulerit. Librarius Hesiodum pauloante commemoratum adhuc habuit in mente.

Ab heluco defensare.) Hanc dictionem ideo duxi explicandam, quod sit antiqua paucisq; cognita, neq; enim commentarium in hunc librum scribere decreui. Significat helucus autore Sexto Pompeio, languidum & semisomnium & hesterno uino læguentem, sic dictum ab hiato oris & oscitatione. Quanquam Tertullianus pro ipsa potius affectione capitis uidetur usurpare, qua prociues in somnū reddimur, quam Græci κακηβαρία appellat. De hedera uel frigoris, multa sunt apud autores.

Propria Ostridis ueste.) Autor est Herodotus, nephas apud Aegyptios fuisse laneas uestes in ædes sacras inferre, proinde lineis utebantur.

Conq. an in totum Christiano militiā.) Qui nō permittit ut Christianus ethnico belligeranti nauet operā, an permissurus est ut Christianus Christiano Christianos hoc est fratri fratres persecuturo se militem adiungat? Haud dubie nunquam credit futurum Tertullianus, ut Christiani mutuis armis concurrerent. Sed ad hanc insaniam deuenimus. Belligerantur hodie non modo prophani, sed & ecclesiastici, CHRISTVM scilicet & Apostolos nobis representantes.

Iam & stationes.) Notæ sunt militum stationes. At Stationes apud Christianos conuentus erant, cum stantes precarentur. id quod fiebat dominico die. Nam addit, aut & dominico die, quando nec CHRISTO?

Vbi Apostolo non placet.) Apud idola uidelicet. Incumbens & r. super lumbos.) Lanceam intelligit,

Mortuus etiam tuba.) Innuit morem castrensem, quo mortui milites tubicinis cantu, quem hic æneatorem uocat, deplorabantur. Nostrates milites ad caninæ pelis hoc est tympani pullum efferuntur, ut habet uulgaris cantio iocans in milites.

Per Iliam & Romulum Romam.) Locus hic male habet, sic in ueram lectionem restituendus. Per Iliam & Romulum Romani. Vult autem leuitatem Veneris ostendere, quæ complureis adamarit, Anchisen, & Martem Romani generis autorē quatenus ex Iliā uirgine Vestali Romulum genuit Romæ postea conditorem. Caterū falsè iocatur se nō credere Venerem cum Marte Romanam esse, quod Venus Iliæ pellex sit, ueluti propterea Venus non ausit Romam uenire timens obiurgationem adamati Martis. Itaque sic leges. Sed & ego Venerem non credo ex hac parte cum

M 3 Marte

Marte Romanam, quâ pellicis dolor est. Exemplar habet Romana, sed male.

Sed & Paci.) Et hic locus deprauatus est. Quid si legas. Sed et Paci cum Neptuno iniicit ex hac arbore coronam. subintellige idololatria.

Hanc aduerbis lemniscis.) In autore tam mire corrupto quid agas nisi diuinans, si uacet. forte legendum, Triumpho laurea folijs struitur, hinc adnexis lemniscis inornatur, ambustis unguentis delibuitur. Angelus Politianus egregie cauit ne uerba poneret ex hoc loco, cuius meminit in Miscellaneis.

Misellus Archemorus.) Narrat quibus agones fuerint ab ethnicis instituti. Archemorus Lycurgi filius à serpente laesus adhuc infans periit, ex incuria nutricis suae Hypsipyles, quae illum in graminibus reliquerat ostensura Gracis siti laborantibus Langiam fontem. In eius pueri memoriam annuus agone institutus est. Et quia periit adhuc infans, misellum uocat, non miserum.

Et Antinous infelix.) Hunc Hadrianus Caesar in delictis habuit, & tam tenere dilexit, ut ab illo ciuitatem Aegypti cognominaret, ubi & agone illi quotannis celebrandum instituit. Quam rem in litteras pulchre retulit Egesippus sic scribens referente Hieronymo, Tumulos, inquit, mortuis templaque fecerunt, sicut usque hodie uidemus. E quibus est & Antinous seruus Hadriani Caesaris, cui & gymnicus agone exercetur apud Antinoi ciuitatem, quam ex eius nomine condidit, & statuit prophetas in templo. Hæc ille. Notat & ποθέωσιν Antinoi Tertullianus in primo libro aduersus Marcionem, cum inquit, Alioqui si sic homo deum commentabitur, quomodo Romulus Consum & Tatiæ Cloacinæ, & Hostilius Pauorem, & Metellus Alburnum, & quidam ante hoc tempus Antinorum, &c.

Et Carnam.) Puto legendum & Cardam. pro dea quæ Cardinibus præsideat. Thyraum Apollinem.) Græci θυραϊον uocant quicquid foribus obiacet, & extra fores est. unde & saxo Cyclopis quo speluncam suam occludebat, nomē. Siquidem θυραϊον illi ianuam dicunt.

Antelios daemones.) Antelii dñi Gracis sunt qui pro foribus dedicantur. Sic enim aras uel deorum statuas uocabant subdiales, ut quæ soli forent expositæ. Elychius, Ἀντιλήιοι θεοὶ οἱ πρὸ τῶν πύλων ἰδρυμένοι. Et rursus. Ἀντιλήιος, ὁ ἀντικρὺ ἱερίου ἰδρυμένος βωμός ἢ θεός.

Centaurijs quoque roris.) Inscitia librarij uerba hæc partim deprauauit, partim confudit. Forte legendum, Centaurijs quoque rosis ex horto Midæ lectis. Intelligit autem rosas quæ a multitudine foliorum Centifoliæ uocantur. Hortum Ilidæ, rosetum appellat, in libro de pallio, cum inquit, Alcinoi pometum, & Ilidæ rosetum.

Q. SEPTIMII FLOREN

TIS TERTVLLIANI,
DE CORONA MILITIS LIBER.

PROXIME factum est, liberalitate præstantissimorum imperatorum, expungebatur in castris milites laureati. Adhibetur quidam illi magis dei miles, cæteris constantiior fratribus, qui se duobus dominis servire posse præsumpserat, solus libero capite, coronamento in manu ocioso. Vulgata iam & ista disciplina Christianorum relucebat. Denique, singuli designare, eludere eminus, infrendere cõminus. Murmur Tribu-

Fratribus hoc est Christianis.

no defertur. & persona iam ex ordine accesserat. Statim Tribunus cur, inquit, tam diuersus habitus? Negauit ille cū cæteris sibi licere. causas expostulatus, Christianus sum, respõdit. O militem in deū gloriosum. Suffragia exinde, & res apud acta, & reus apud præfectos, ibidē grauissimas penulas posuit releuari auspicatus, spiculator iam morosissimā pedibus absoluit: terræ sanctæ insistere incipiēs, gladiū nec dominicæ defensionī necessariū reddidit: laurea & de manu daruit, & nunc rufatu sanguinis sui, spe calceatus, de Euāgelij paratura succinctus acutiore uerbo dei, totus de Apostolo armatus, & de martyrij candida melius coronatus, donatiuū CHRISTI in carcere expectat. Exinde sententiæ super illo, nescio an Christianorū, nō enim aliæ Ethnicorum, ut de abrupto, & præcipiti, & mori cupido, qui de habitu interrogatus nomini negotium fecerit, solus scilicet fortis, inter tot fratres cõmiliones, solus Christianus. Planè superest ut etiam martyria recusare meditetur, qui prophetias eiusdem spiritus sancti respuerunt. Mussitant deniq; tam bonā & longam sibi pacē periditari. Nec dubito quosdā scripturas emigrare, sarcinas expedire, fugæ accingi de ciuitate in ciuitatem. Nullam enim aliam Euāgelij memoriam curant. Noui & pastores eorum in pace leones, in prælio ceruos. Sed de quæstionibus confessionū alibi docebimus. At nunc quatenus & illud opponunt, Vbi autē prohibemur coronari? Hanc magis locale substantiā causæ præsentis aggrediar, ut & q ex solitudine ignorantiæ quærunt, instruatur, & qui in defensione delicti cõtendunt, reuincatur ipsius, uel maxime Christiani laureati qbus in solatiū quæstio est, quasi aut nullū aut incertū salte haberi posset delictū quod patiat quæstionē. Nec nullū aut

Candida martyrij uestis.

Paracletus Montanicus.

Fort. iuxta scripturas.

M 4 nec incertū

nec incertum, hinc interim ostendam. Neminem dico fidelium coronam capite nosse aliàs extra tempus tentationis eiusmodi. Omnes ita observant à catechumenis usque ad confessores, & martyres, uel negatores. Viderint unde autoritas moris de qua cum maxime quæritur. Porro cum quæritur cur quid obseruetur, obseruari interim constat. Ergo nec nullum nec incertum uideri potest delictum, quoniam committitur in observationem suo iam nomine uindicandam, & satis autoratam consensus patrocínio. Planè, ut ratio quærenda sit, sed salua observatione, nec in destructionem eius, sed in ædificationem potius, quo magis obserues cum fueris etiam de ratione securus. Quale est autem ut tunc quis in quæstionem prouocet observationem cum ab ea excidit: & tunc requirat unde habuerit observationem cum ab ea desijt: quando & si ideo uelit uideri ad quæstionem uocare, ut ostendat se non deliquisse in observationis destitutione, nihilominus deliquisse eum constet retro in observationis præsumptione. Si enim nō deliquit hodie suscepta corona, deliquit aliquando recusata. Et ideo non ad eos erit iste tractatus quibus non competit quæstio, sed ad illos qui studio discendi, non quæstionem deferunt, sed consultationem. Nam & semper quæritur de isto, & laudo fidem quæ antecedit, obseruandum esse quam didicit. & facile est statim exigere, ubi scriptum sit, ne coronemur. At enim ubi scriptum est, ut coronemur: Expostulantes enim scripturæ patrocínium in parte diuersa, præiudicant suæ quoque partis scripturæ patrocínium adesse debere. Nam si ideo dicetur coronari licere, quia non prohibeat scriptura, æque retorquebitur ideo coronari non licere, quia scriptura non iubeat. Quid faciet disciplina: utrumque recipiet quasi neutrum prohibitum sit: An utrumque reiciet, quasi neutrum præceptum sit. Sed quod non prohibetur, ultro permissum est, imò prohibetur quod non ultro est permissum. Et quamdiu per hanc lineam seram reciprocauimus habentes observationem inueteratam quæ præueniendo statum fecit: Hanc si nulla scriptura determinauit, certe consuetudo corroborauit, quæ sine dubio de traditione manauit. Quomodo enim usurpari quid potest, si traditum prius non est: Etiam in traditionis obtentu exigenda est, inquis, autoritas scripta. Ergo quæramus an & traditionis scripta non debeat recipi. Planè negauimus recipiendam, si nulla exempla præiudicent aliarum observationum quas sine ullius scripturæ instrumento solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocínio uindicamus. Denique ut à baptismo ingrediar. Aquam adituri, ibidem, sed & aliquanto prius in ecclesia sub antistitis manu contestamur nos renunciare diabolo & pompæ & Angelis eius. Dehinc ter mergitamur amplius non aliquid respondentes quàm dominus in Euangelio determinauit. Inde suscepti, lactis & mellis concordiam prægustamus: Exque ea die lauacro cottidiano per totam hebdomadam

Aliàs quod cōm.

Fort. reciprocauimus.

Fort. negabimus.

Baptisma.

- » antistitis manu contestamur nos renunciare diabolo & pompæ & An-
- » gelis eius. Dehinc ter mergitamur amplius non aliquid respondentes
- » quàm dominus in Euangelio determinauit. Inde suscepti, lactis & mel-
- » lis concordiam prægustamus: Exque ea die lauacro cottidiano per totam

hebdomadam abstinemus. Eucharistiæ sacramentū & in tēpore uictus, & EVCHA
 omnibus mandatum à domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum RISTIA
 manu quàm præsidentium sumimus. Oblationes pro defunctis, pro nata-
 litjs, annua die facimus. Die dominico ieiunium nefas ducimus, uel geni-
 culis adorare. Eadem immunitate à die Paschæ in Pentecosten usque gau-
 demus. Calicis aut panis etiam nostri, aliquid decuti in terram anxie pa-
 timur. Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum &
 exitum, ad uestitum & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cu-
 bilia, ad sedilia, quacunque nos conuersatio exercet, frontem signaculo teri-
 mus. Harum & aliarum eiusmodi disciplinarū si legem expostules scriptu-
 rarum, nulla legis traditio tibi prætendetur, auctrix consuetudo, confirma-
 trix, & fidei obseruatric. Rationem traditionis & cōsuetudinis fidei patroci-
 naturā aut ipse perspicies, aut ab aliquo qui perspexerit disces. Interim non
 nullam esse credes cui debeatur obsequium. Adicio unum adhuc exemplū,
 quatenus & de ueteribus docere conueniat. Apud Iudæos tam solenne est
 foeminis eorum uelamen capitis, ut inde noscantur. Quæro legem. Aposto-
 lum differo. Si Rebecca conspecto procul sponso uelamen inuasit, priuatus
 pudor legem facere non potuit, aut causæ suæ fecerit. Tegantur uirgines so-
 la, & hoc nuptum uenientes, nec antequam cognouerunt sponso. Si &
 Susanna in iudicio reuelata, argumentum uelatæ præstat, possum dice-
 re, & hic uelamen arbitrij fuit. Rea uenerat, erubescens de infamia sua, me-
 rito abscondens decorem, uel quia timens iam placere. Cæterum in stadio
 mariti non putem uelatam deambulasse, quæ placuit. Fuerit nunc uelata
 semper. In ipsa quoque lege habitum requiro, uel in quacunque alia. Si le-
 gem nusquam reperio, sequitur ut traditio consuetudini morem hunc de-
 derit, habiturum quandoque Apostoli auctoritatem ex interpretatione
 rationis. His igitur exemplis renunciatum erit, posse etiam non scriptam
 traditionem in obseruatione defendi, confirmatam consuetudine, idonea
 teste, probatæ tunc traditionis ex perseverantia obseruationis. Consuetu-
 do autem etiam in ciuilibus rebus pro lege suscipitur, cum deficit lex, nec
 differt scriptura an ratione consistat, quando & legem ratio commendat.
 Porro si lex ratione constat, lex erit omne iam quod ratione constitit, à
 quocunque productum. An non putas omni fideli licere cōcipere & consti-
 tuere, duntaxat quod deo congruat, quod disciplinæ conducat, quod saluti
 proficiat, dicente domino: Cur autē nō & à uobis ipsis quod iustū est iudi-
 catis: ut nō de iudicio tantū sed de omni sentētia rerū examinādarū. dicit &
 Apostolus, Si quid ignoratis, deus uobis reuelabit, Solitus & ipse cōsiliū
 ministrare, cū præceptū domini nostri habebat, & quædā edicere à semet
 ipso, sed & ipsum spiritū dei habens deductorē omnis ueritatis. Itaq; consi-
 lium & dictum eius diuini iam præcepti instar obtinuit, de rationis diuinæ
 patrocinio

*Ceremonie ecclesia-
 stice paulo post
 Apostolica tēpora.*

Consuetudo

*Observationes Christi-
stiane.*

Fort. portes.

*Fort. Quæres.
Tabule naturales.*

patrocinio. Hanc nunc expostula saluo traditionis respectu quocunque traditore censetur: nec autorem respicias, sed autoritatem. Et in primis consuetudinis ipsius, quæ propterea colenda est, ne nō sit rationis interpret. Vt si & hanc deus dederit, tunc discas quod non obseruanda sit tibi consuetudo. Sed cur maior efficitur ratio CHRISTIANARVM observationum, cum illas etiam natura defendit, quæ prima omnium disciplina est? Ideoq; hæc prima præscribet coronam capiti non conuenire. Puto autem naturæ deus, noster est, qui figurauit hominem: & fructibus rerum appetendis, iudicandis, consequendis certos in eo sensus ordinauit, per propria membrorum quodammodo organa. Auditum in auribus fodit, uisum in oculis accendit, gustum in ore condusit, odoratum in naribus uentilauit, contactum in manibus æstimauit. Per hæc exterioris hominis ministeria, interiori homini ministrantis, fructus munerum diuinorum ad animam deducuntur à sensibus. Quis igitur fructus ex floribus? (Substantia enim propria certe præcipua coronarum, flores agri,) aut odor, inquis, aut color, aut pariter utrumque. Qui erunt sensus coloris, odoris? uisus opinor & odoratus. Istos sensus æque membra sortita sunt: oculi nisi fallor & nares. Vtere itaq; floribus uisu & odoratu, quorum sensuum fructus est. Vtere per oculos & nares, quorum sensuum membra sunt. Substantia tibi à deo tradita est, habitus à seculo. quanquam nec habitus extraordinarius, ordinario usui obstrepit. Hoc sint tibi flores, & inserti & innexi, & in filo & in scirpo, quod liberi, quod soluti: spectaculi scilicet, & spiraculi res. Coronam si forte fascem existimas florum per seriem comprehensorum, ut plures semel fortes, ut omnibus pariter utaris: iam uero & in sinum conde, si tanta munditia est: in lectulum sparge si tanta mollitia est: in poculum crede, si tanta innocentia est. Tot modis fruire, quot & sentis. Cæterum in capite quis sapor floris? quis coronæ sensus, nisi uinculi tantum? Quia neque color cernitur, neque odor ducitur, nec teneritas commendatur. Tam contra naturam est florem capite sectari, quàm cibum aure, quàm sonum nare. Omne autem quod contra naturam est, monstri meretur notam penes omnes, penes nos uero etiam elogium sacrilegij, in deum naturæ dominum & autorem. Quærens igitur dei legem, habens communem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis, ad quas & Apostolus solet prouocare, ut cum in uelamine sceminæ, Nec natura uos inquit docet, Vt cum ad Romanos: Natura facere dicens nationes ea quæ sunt legis, & legem naturalem suggerit & naturam legalem. Sed & in priore epistola, naturalem usum conditionis in non naturalem masculos & sceminas inter se demutasse affirmans, ex retributione erroris in uicem pœnæ, utique naturali usui patrocinatur. Ipsum deum secundum naturam prius nouimus, sed deum appellantes deorum, bonum præsumentes, & iudicem inuocantes.

uocante, quæris, an conditionis eius fruendæ natura nobis debeat præire,
 ne illa rapiamur, quia dei æmulus uniuersam conditionem certis usibus ho-
 mini mancipatam, cum ipso homine corrumpit. Vnde eam & Apostolus in-
 uitam ait uanitati succidisse, uarijs plurimum usibus tunc turpibus & iniu-
 stis & impijs subuersam. Sic itaq; & circa uoluptates spectaculorū infama-
 ta conditio est, ab eis, qui natura quidem omnia dei sentiunt, ex quibus spe-
 ctacula instruuntur, scientia autem deficiunt. Illud quoque intellege omnia
 à diabolo esse mutata. Sed & huic materiæ propter suauiludios nostros
 Græco quoque stilo satisfecimus. Proinde dedecorari isti agnoscat interim *Græce etiā scripsit*
 naturæ autoritatem, communis patientiæ nomine, quâ homines, & pro- *Tertullianus.*
 priæ religionis pignora, quâ deum naturæ proximo colentes, atque ita ue-
 lut ex abundantî cæteras quoque rationes despiciant, quæ nostro priua-
 tim capiti coronamenti & quidem omnibus interdiciunt. Nam & urge-
 mur à communione naturalis disciplinæ, conuerti ad proprietatem CHRI-
 STIANAE totam iam defendendam, per cæteras quoque species corona-
 rum, quæ alijs usibus prospectæ uidentur, ut ex alijs substantijs structæ,
 ne quia non ex floribus constant, quorum usum natura signauit, ut ipsa
 hæc laurea militaris, non credantur admittere sectæ interdictionem, quia
 euaserint naturæ præscriptionem. Video igitur & curiosius & plenius agen-
 dum ab originibus usque, ad profectus & excessus rei. Literæ ad hoc secu-
 lares necessariae. De suis enim instrumentis secularia probari necesse est,
 quantulas attingi credo sufficient. Si fuerit aliqua Pandora quam primam
 foeminarum memorat Hesiodus. Hoc primum caput coronatū est à Cha- *Hesiodus.*
 ritibus cum ab omnibus muneretur, unde Pandora. Nobis uero Moyses
 Propheticus nō poëticus pastor, principē foeminā Euam facilius pudenda
 folijs quàm tempora floribus incinctā, describit. Nulla ergo Pandora. Sed
 & de mendacio erubescenda est coronæ origo. Iā nūc & de ueritatibus suis.
 Certe enim cæteros fuisse cōstat autores rei uel illuminatores. Saturnū Phe- *Pherecydes.*
 recydes ante omnes refert coronatum, Iouem Diodorus post deuictos Ti- *Diodorus Sic.*
 tanas hoc munere à cæteris honoratum: Dat & Priapo tenias idem: & Ari-
 adnæ fertum ex auro & Indicis gemmis, Vulcani opus, Liberi munus, post
 Thesidus. Iunoni uitem Callimachus induxit. Ita & Argis signum eius pal- *Callimachus.*
 mite redimitum subiecto pedibus eius corio Leonino, insultantem osten-
 tans nouercam de exuijs utriusque priuigni. Hercules nunc Populum ca-
 pite præfert, nunc oleastrum, nunc apium. Habes Tragœdiam Cerberi.
 Habes Pindarum, atque Callimachum, qui & Apollinem memorat inter-
 fecto delphine dracone, lauream induisse quâ supplicem. Erant enim sup-
 plices coronarij apud ueteres. Liberum, eundem apud Aegyptios Osirin *Harpocration.*
 Harpocration industria hederatum argumentatur, quod hederæ natu-
 ra sit cerebrum ab heluco defensare. Sed & aliās Liberū principem coronæ
 planè laureæ in qua ex Indis triumphauit, etiam uulgus agnoscit, cum dies
 in illum

*Magna corona.
Leo Aegyptius
scriptor.
Claudius Satur-
ninus.*

Fort. Quale igitur.

*Fort. alij faciunt,
aut alij, superest.*

*Fort. fecisse &
ministrasse.*

in illum solennes Magnam appellat coronā. Si & Leonis Aegyptij scripta euoluas prima Isis repertas spicas capite circūtulit, rem magis uentris. Plura quærentibus omnia exhibebit præstantissimus in hac quoque materia commentator Claudius Saturninus. Nam est illic de Coronis liber, & origines, & causas & species, & solennitates earum ita edisserens, ut nullam gratiam floris, nullam lætitiā frondis, nullum cespitem, aut palmitem, non alicui capiti inuenias consecratum: quo satis instruamur quā alienum iudicare debeamus coronati capitis institutionem, ab eis prolata & in eorū deinceps honorem dispensatam, quos seculum deos credidit. Si enim mendatium diuinitatis diabolus operatur, in hac etiam specie, à primordio mendax, sine dubio & eos ipse prospexerat, in quibus id mēdatium diuinitatis ageretur. Qua igitur habendum est apud homines ueri dei, quod à candidatis diaboli introductum, & ipsis à primordio dicatum est, quodque iam tunc idololatriæ initiabatur ab Idolis, & in Idolis adhuc uiuis: non quasi aliquid sit idolum, sed quoniam quæ idolis alij fiunt, ad dæmones pertinent. Porro si quæ alij idolis faciunt ad dæmones pertinent, quanto magis quod ipsa sibi idola fecerunt cum adiuuerent? Ipsi scilicet sibi procurauerūt dæmones, per eos in quibus esurierant antequam procurauerant. Tene interim hanc fidem, dum incursum quæstionis excutio. Iam enim audio dici, & alia multa ab eis prolata, quos seculum deos credidit: tamē & in nostris hodie usibus, & in pristinorum sanctorū, & in dei rebus, & in ipso CHRISTO deprehendi, nō aliās scilicet hominem functo quā per cōmunia ista instrumenta exhibitionis humanæ. Planē ita sit, nec antiquius adhuc in originem disceptabo. Primus Mercurius literas enarrauerit, necessarias confitebor & cōmertij rebus, & nostris erga deum studijs. Sed & si neruos idem in somnum strinxit, non negabo, & hoc ingenium cum sanctis fecisset & deo ministrasset, audiens Dauid. Primus medelas Aesculapius explorauerit: memini & Esaiā Ezechiae languenti aliquid medicinale mandasse. Scit & Paulus stomacho uinum modicum prodesse. Sed & Minerva prima molita sit nauem: Videbo nauigantem Ionam & Apostolos. Plus est quod & CHRISTVS uestietur: habebit etiam penulam Paulus. Si & uniuscuiusque suppellectilis & singulorum uasculorum aliquem ex dijs seculi autorem nominaris, agnoscam necesse est & recumbentem in lectulo CHRISTVM, & cum peluem discipulorum pedibus offert, & cum aquam ex urceo ingerit, & cum linteo circumstringitur, ppria O luridis ueste. Huiusmodi quæstioni sic ubique respondeo, admittens quidem utensilium cōmunionem: sed prouocans eam ad rationalium & irrationalium distinctionem, quia passibilitas fallit obumbrans corruptelam conditionis, qua subiecta est uanitati. Dicimus enim ea demū & nostris & superiorum usibus, & dei rebus, & ipsi CHRISTO competisse, quæ meras utilitates, & certa subsidia, & honesta solatia necessarijs necessitatibus uitæ humanæ procurent: ut ab ipso deo inspirata credantur propiore prope-

re prospectore, & instructore, & oblectatore, si forte hominis sui. Quæ uero hunc ordinē exceſſerint, ea non conuenire uſibus noſtris, præſertim quæ propterea ſcilicet nec apud ſeculum, nec in dei rebus, nec in conuerſationibus CHRISTI recognoſci eſt. Quis deniq; Patriarches, quis Prophetes, qſ Leuites, aut ſacerdos, aut Archon, quis uel poſtea Apoſtolus, aut Euangelizator, aut Epiſcopus inuenitur coronatus? Puto nec ipſum dei templum, nec arca teſtamēti, nec tabernaculum martyrij, nec altare, nec candelabrum: quibus utiq; & in prima dedicationis ſolēnitate, & in ſecunda præſtitutionis gratulatione competiſſet coronari, ſi dignum deo eſſet. Atquin ſi figuræ noſtræ fuerunt, nos enim ſumus & templa dei, & altaria, & luminaria, & uafa, hoc quoq; figurate portendebant homines dei coronari non oportere, imagini ueritas reſpondere debet. Sed forſitan oppones ipſum CHRISTVM coronatum. Ad hoc breuiter interim audies. Sic & tu coronare, & licitum eſt. Tamen nec illam impietatis cōtumelioſæ coronam populus conſciuit. Romanorum militum cōmentum fuit, ex uſu rei ſecularis, quem populus dei nec publicæ unquàm lætitiæ, nec ingeniæ luxuriæ nomine admittit. Facilius cum tympanis & tibijs & pſalterijs reuertens de captiuitate Babyloniæ, quàm cum coronis: & poſt cibum & potum exurgens ad ludendū ſine coronis. Nam neq; lætitiæ deſcriptio, neq; luxuriæ denotatio, de coronæ decore aut de decore tacuiſſet: adeo & Eſaias: Quoniam, inquit, cū tympanis, & tibijs, & pſalterijs bibunt uinum: dicturus eſſet etiam cum coronis, ſi unquàm hic uſus fuiſſet & in dei rebus. Ita cum idcirco proponis deorum ſecularium cōmenta etiam apud deum deprehendi, ut inter hæc coronā quoq; capitis cōmuni uſui uindices, ipſe tibi iā præſcribes non habendū in cōmunionē uſus apud nos, quod inueniatur in rebus dei. Quid enim tā dignum deo, quàm quod indignum idolo? Quid autem tam dignum idolo, quàm quod & mortuo? Nam & mortuorum eſt ita coronari: uel quoniam & ipſi idola ſtatim fiunt & habitu & cultu cōſecrationis, quæ apud nos ſecunda idololatria eſt. Igitur qui ſenſu careant, illorum erit proinde uti ea re, cuius ſenſu carent, atq; ſi abuti uellent, ſi ſenſu non carerent. Nulla uero diſtantiā eſt abutendi, cum ueritas ceſſat utendi, ceſſante natura ſentiendi, qua uult quis abutatur, cum non habeat qua utatur: nobis autē abuti apud Apoſtolum non licet, facilius non uti docentem, niſi quod nec abutunt qui nihil ſentiunt: ſed uacat totum, & eſt ipſum quoq; opus mortuū, quantum in idolis: uiuū planè quantum in dæmonijs, ad quæ pertinet ſupſtitio. Idola nationum, inquit Dauid, argentum & aurum. Oculos habent, nec uidēt: nares habent, nec odorantur: manus, nec contrectabunt. Per hæc enim floribus frui eſt. Quod ſi tales edicit futuros, qui idola fabricantur, tales iā ſunt qui ſecundum idolorū ornatum quid utantur. Omnia munda mundis, ita & immunda omnia immūdis: nihil autem immūdius idolis. Cæterum ſubſtantiæ mundæ ut dei res, & hac ſua conditione communes uſui: ſed ipſius

N uſus ad

*Corona à Romanis
militibus Chriſto im
poſita.*

usus administratio interest. Nam & ego mihi gallinaceum maſto, non minus quàm Aesculapio Socrates: & si me odor alicui⁹ loci offenderit, Arabia aliquid incendo, sed non eodem ritu, nec eodem habitu, nec eodem apparatu, quo agitur apud idola. Si enim uerbo nudo conditio polluitur, ut Apostolus docet: Si quis autem dixerit, hoc idolothytū est, non cōtigeris, multo magis cum habitu & ritu & apparatu idolothytorum cōtaminatur. Ita & corona idolothytorū efficitur. Hoc enim ritu & habitu & apparatu idolis immolatur autoribus suis, quorum eo uel maxime proprius est usus ne in cōmunionem possit admitti, quod in dei rebus nō inuenitur. Propter ea Apostolus in clamat: Fugite idololatriam. In omnem utiq; & eo tam *re cogita* syluam & quantā latitant spinæ. Nihil dandum idolo, sic nec fumen dum ab idolo. Si in idolio recumbere alienum est à fide, quid in idoli habitu uideri? Quæ cōmunio CHRISTI & Beliae? & ideo fugite. Lōgum enim diuortium mandat ab idololatria, ni in nullo proxime agendū. Draco etiā terrenus de longinquo hominis spiritus absorbet. Altius Iohannes: Filioli, inquit, custodite uos ab idolis: non iam ab idololatria quasi ab officio, sed ab idolis, id est, ab ipsa effigie eorum. Indignū enim ut imago dei uiui, imago idoli & mortui fiat. Vsq; adhuc proprietatem istius habitus & ex originis censu, & ex supstitutionis usu idolis uendicamus, ex eo præterea, quod dū in rebus dei nostri *infertur*, magis magisq; illorū deputat, in quorum & antiquitatibus & solēnitatibus & officijs conuenitur. Ipsæ deniq; fores, ipsæ hostiæ, & aræ, ipsi ministri & sacerdotes eorum coronantur. Habes omniū collegiorum sacerdotalium coronas apud Claudium. Sed & illā interstruximus distinctionem differentiae rationalium & irrationaliū, eis occurrentē qui cōmunionē in omnibus de quorundā exemplorū occasione defendūt. Ad hanc itaq; partem causas iam ipsas coronarias inspicere superest, ut dum ostendimus extraneas, imò & contrarias disciplinæ, nullam earum rationis patrocinio fultam probemus, quod posset habitus eiusmodi quoq; cōmunioni uindicari: sicut & quidam, quorum exempla nobis obiectātur. Etenim ut ipsam causam coronæ militaris aggrediar, puto prius cōquirendū, an in totum Christianis militia conueniat. Quale est alioquin de accidentibus retractare, cum à præcedentibus culpa sit? Credimus ne humanū sacramentū diuino superduci licere, & in alium dominū respondere post CHRISTVM & eierare patrem ac matrem, & omnem proximū? quos & lex honorari & post deum diligere præcepit. Hos & Euangelium solo CHRISTO *plure* non faciens, sic quoq; honorauit. Licebit in gladio conuersari, domino pronunciāte gladio periturū, qui gladio fuerit usus? Et prælio operabitur filius pacis, cui nec litigare conueniet? Et uincula & carcerem, & tormenta, supplicia administrabit, nec suarum ultor iniuriarū? Iam et statioes aut alij magis faciet q̃ CHRISTO? aut & dominico die quando nec CHRISTO? Et *excubabit* pro templis quibus renunciauit? et cœnabit illic ubi Apostolo nō placet? Et quos interdiu exorcismis fugauit, noctibus defensabit, incumbens et requiescēs

*For. * totā recog.*

Alia refertur.

An Christianis militia conueniat.

*• Forte * pluris.*

*Forte * excubabit*

BELLVM

requiescens super lumbos quo perfoſſum eſt latus CHRISTI: Vexillum quoq; portabit æmulum CHRISTI: & ſignum poſtulabit à principe, qui iam à deo accepit: Mortuus etiam tuba inquietabitur æneatoris, qui excitari à tuba angeli expectat: Et cremabitur ex diſciplina caſtrenſi Chriſtianus cui cremare non licuit, cui Chriſtus merita ignis induliſit: Quanta alia in delictis circumſpici poſſunt caſtrenſium muniū, transgreſſioni interpretanda: Ipſum de caſtris lucis in caſtra tenebrarum nomen deferre, transgreſſio eſt. Planè ſi quos militia præuentos fides poſterior inuenit, alia conditio eſt, ut illorum quos Iohannes admittebat ad lauacrum, ut Centurionū fideliffimorum, quem CHRISTVS probat, & quem Petrus catechizat, dum tamē ſuſcepta fide atq; ſignata aut deferendum ſtatim ſit, ut multis actum: aut omnibus modis cauillandum, ne quid aduerſus deum cōmittatur, quā nec ex militia permittuntur: aut nouiſſime perpetiendum pro deo, quod æque fides pagana condixit. Nec enim delictorum impunitatem, aut martyriorum immunitatem militia p̄mittet. Nuſquā Chriſtianus aliud eſt. Vnū Euangelium, & idem IESVS, negaturus omnem negatorem & confeſſorē: & dei ſaluam facturū animā pro nomine eius amiſſam, perditurus autē de contrario aduerſus nomen eius lucri habitam. Apud hūc tam miles eſt paganus fidelis, quā paganus eſt miles fidelis. Non admittit ſtatus fidei, allegationem neceſſitatis. Nulla eſt neceſſitas delinquendi, quibus una eſt neceſſitas non delinquendi. Nam & ad ſacrificandum & directio negandū neceſſitate quis premitur tormentorum ſiue pœnarum, tamen nec illi neceſſitate diſciplina conibet, quia potior eſt neceſſitas timendæ negatiōis & ob-

Sed hoc eſt difficile

eundi martyrii quā euadendæ paſſionis & implendi officiij. Cæterū ſubvertit totam ſubſtantiam ſacramenti cauſatio eiufmodi, ut etiam uoluntarijs delictis fibulam laxet. Nam & uoluptas poterat neceſſitas contendī, habes ſcilicet unde cogatur. Vel ipſe hæc præſtruxerim & cæteras officialiū coronarum cauſas, quibus familiariffima iſta ducatio neceſſitatis: cum idcirco aut officia fugienda ſint, ne in delictis incidamus: aut & martyria toleranda ſint, ut officia rumpamus. De prima ſpecie quæſtionis etiam militiæ ipſius illicitæ plura non faciunt, ut ſecunda reddatur. Niſi omni ope expulero militiam fruſtra iam de corona militari prouocarim. Puta deniq; licere militiā uſq; ad cauſā coronæ. Sed & de corona prius dicā. Laurea iſta Apollini uel Libero ſacrata eſt. Illi ut deo telorum, huic ut deo triumphorum. Sic docet Claudius. Quāquā ex myrto ait milites redimiri ſolere. Veneris em̄ myrtus matris Aeneæ, ad aurū etiā amiculæ Martis per Iliam & Romulus Romā. Sed & ego Venerem nō credo ex hac parte cum Marte Romana, qua pellicis dolor eſt. Cum & olea militia coronatur, à Minerua eſt idololatria, marmoreaq; dea. Sed & paci cum Neptūno ineite ex hac arbore coronatā. In his erit ſerti militaris ſuperſtitio ubiq; polluta, & polluens omnia, quæ iā polluātur & cauſis. Ecce annua uotorum nuncupatio quid uidetur: Prima

Fortè & cōiunct

N 2

in princi

in principijs, secunda in Capitolijs. Accipe post loca & uerba, Hūc tibi Iupiter bouem cornibus auro decoratis uouemus esse futurum. Cuius sententia uox est: utiq; negationis. Etiam si tacet illi Christianus ore, coronat⁹ capite respondit. Eadem Laurea in donatiui dispensatione denunciatur. Plane non gratia idololatria, aliquibus aureis uenditās CHRISTVM, ut argēteis Iudas. Hoc erit: Non potestis deo seruire & mammonæ. Mammonæ manū tradere, & ab eo absistere: hoc est, Reddere quæ sūt Cæsaris Cæsari, & quæ dei deo. Nec hominem deo reddere, & denariū Cæsari auferre. Triumphī laurea folijs struitur, hanc aduerbis lemniscis in ornatura ambustis unguentis delibuitur, à lachrymis coniugum & matrū, fortasse quorūdam & Christianorū, & apud Barbaros. CHRISTVS enim qui hanc portauerit in capite causam, nōne & ipse pugnauit? Est & alia militia regiarū familiarum. Nam & Castrēses appellantur munificæ & ipsæ solenniū Cæsareanorum. Sed & tu proinde miles ac seruus alterius es: & si duorum, dei & Cæsaris, certe tunc nō Cæsaris cū te deo debes, etiam in cōmunibus credo potiori. Coronant & publicos ordines laureis publicæ causæ. Magistratus uero in super aureis ut Athenis, ut Romæ. Superferunt enim illis & Rusæ. Hoc uocabulū est coronarū, quas gemmis & folijs ex auro quercinis ob Iouem in signis ad deducēdas tensas cū palmatis togis sumunt. Sunt & prouinciales aureæ imaginū iam numerū capita maiora quærentes. sed tui ordinis & tui magistratus, & ipsum curiæ nomen, ECCLESIA est Christi. illius es, cōscriptus in libris uitæ. illic purpuræ tuæ sanguis domini, & clauus lat⁹ in cruce ipsius. illic securis ad caudices arboris posita. illic uirga ex radice Iesse. Viderint & publici & qui cū coronis suis. Dominus tuus, ubi secūdam scripturam Hierusalem ingredi uoluit, nec asinū habuit priuatū. Isti in curribus, & isti in equis, nos aut in nomine domini dei nostri inuocabimus. Ab ipso incolatu Babylonis illius in Apocalypsi Iohannis submouemur, nedū ad suggestū. Coronatur & uulgus nūc ex principalīū proprietatū exultatione, nūc ex municipaliū solennitatū proprietate: & est omnis publicæ latitiæ luxuria captatrix. Sed tu peregrinus es mūdi huius, ciuis supernæ Hierusalē. Noster, inquit, municipatus in cœlis. Habes tuos census, tuos fastos, nihil tibi cū gaudijs seculi, imò contrariū debes. Seculū enim gaudebit, uos uero lugebitis. Et puto, felices, ait, lugentes non coronatos. Coronant & nuptiæ sponso: et ideo nō nubimus ethnicis, ne nos ad idololatriā usq; deducant, à qua apud illos nuptiæ incipiunt. Habes legem à patriarchis quidē, habes Apostolū in domino nubere iubentem. Coronat et libertas secularis. Sed tu iam redemptus es à Christo, et quidem magno. Seruū alienū, quomodo seculū manu mittet? Et si libertas uidebatur, sed et seruitus uidebatur. Omnia imaginaria in seculo, & nihil ueri. Nam & tunc liber homini eras redemptus à Christo, et nūc seruus es Christi, licet manu missus ab homine. Si uera putes seculi libertatem, ut et coronam consignes, redisti in seruitutem hominis, quam putas libertatem: amisisti libertatem Christi, quam putas seruitutem

Forte *illic.

Tense.

*ad radices.

Rom à signi
ficat.
Forte *ab sug
gestu.

seruitutem. Nunquid & agonisticae causae disputabuntur, quas statim tituli sui damnant, & sacras & funebres scilicet. hoc enim superest ut Olympius Iuppiter, & Nemaeus Hercules, & misellus Archimorus, & Antinous infelix in Christiano coronentur: ut ipse spectaculum fiat, quod spectare non debeat. Vniuersas (ut arbitror) causas enumeramus, nec ulla nobiscum est: omnes alienae, prophanae, illicitae, semel iam in sacramenti tentatione eieratae. *Hae Renunciare diabolo & pompis eius.* enim erant pompae diaboli & angelorum eius, officia seculi, honores, solennitates, postularitates, falsa uota, humana seruitia, laudes uanae, gloriae turpes: & in omnibus istis idololatria in solo quoque censu coronarum, quibus omnia ista redimita sunt. Praefabatur quidem Claudius etiam caelum syderibus apud Homerum carmina coronatum, certe a deo, certe homini: igitur & homo ipse a deo coronandus est. Ceterum a seculo coronantur & lupanaria, & latrinae, & pistrinae, & carcer, & ludus, & ipsa amphitheatra, & ipsa spoliaria, ipsaeque libitinae. Quam sacer sanctus, quamque honestus ac mundus sit habitus iste, noli de uno poetico caelo, sed de totius mundi commercijs aestimare. At enim Christianus nec ianuam suam laureis infamabit, si norit quantos deos etiam hostis diabolus finxerit. Ianum a ianua, Limentinum a limine, *Ianus, Limentinus.* Forculum & Carnam, a foribus & cardinibus, & apud Graecos Thyraum Apollinem, *Forculus, Carda,* & Antelios daemones, tanto abest ut capiti suo manus inferat idololatriae, imo iam dixerim Christo, siquidem uiri caput CHRISTVS est, tam liberum quam & Christus, ne uelamento quidem obnoxium, nedum obligamento. Porro & quod obnoxium est uelamento caput feminae, iam hoc ipso occupatum non uacat etiam obligamento. Habet humilitatis suae sarcinam. si nudo capite uideri non debet propter angelos, multo magis coronato: fortasse tunc illo coronato scandalizauerit. Quid enim est capite feminae corona, quam formae linea, quam summa lasciuiae nota, extrema negatio uerecundiae, conflatio illecebrae. Propterea non coronabitur operosius mulier ex Apostoli prospectu, ut nec crinium artificio corone. Qui tamen & uiri caput est, & feminae facies, ut ecclesiae Christi IESV, quale oro te fertum per utroque sexu subiit: ex spinis opinor & tribulis, in figuram delictorum, quae *Corona Christi spinis.* nobis protulit terra carnis, abstulit autem uirtus crucis omnes aculeos mortis in dominici capitis tolerantia obtundens. Certe praeter figuram contumelia in promptu est, & turpitudine, & dedecoratio, & his implexa saeuitia, quae tunc domini tempora & foedauerunt & lancinauerunt: uti tu nunc laurea & myrto, & olea, & illustriore quoque fronde, & quod magis usui est, Centaurijs quoque roris, & ortomi delectis, & utrisque lilijis, & omnibus uiolis coroneris, etiam gemmis forsitan & auro: ut et illam Christi coronam aemuleris quae postea ei obuenit: quia et fauos post fella gustauit, nec ante rex gloriae a caelestibus salutatatus est, quam rex Iudaeorum proscriptus in cruce, minoratus primo a patre modice quid citra angelos, et ita gloria et honore coronatus. Si ob haec caput ei tuum debes, tale si forte ei repende, quale suum pro

tuo obtulit: aut nec floribus coroneris, si spinis non potes: quia nō floribus potes. Serua deo rem suam inattaminatam. Ille eā si uolet, coronabit. Imō & uult. Deniq; inuitat, Qui uicerit, inquit, dabo ei coronam uitæ. Esto & tu fidelis, ad mortem: decerta & tu bonum agonem, cuius coronam & Apostolus repositam sibi merito confidit. Accipit & angelus uictoriæ coronam procedens in candido equo, ut uinceret. Et alius Iridis ambitu ornatur cœlesti. Protosedēt & Presbyteri coronati, eodemq; auro & ipse filius hominis supra nubem micat. Si tales imagines in uisione, quales ueritates in representatione: Illas aspice, illas odorare. Quid caput strophilo aut draconario damnas, diademati destinatum? Nam & reges nos deo & patri suo fecit Christus IESVS. Quid tibi cum flore morituro? Habes florem ex uirga Iesse, super quem tota diuini spiritus gratia requieuit, florem incorruptū, immarcescibilem, sempiternum: quem & bonus miles eligēdo, in cœlesti dignatione, ordinatione profecit. Erubescite Rōmani cōmilitones eius, iā non

Mitra miles.

ab ipso iudicandi, sed ab aliquo Mitræ milite: qui cum initiatur in spe-

lato in castris uere tenebrarum, coronam interposito gladio sibi

oblatam quasi mimū martyrii, dehinc capiti suo accommoda-

tam, monetur obuia manu capite depellere, & in hu-

merum si forte transferre, dicens mitram esse co-

ronam suam. Atq; exinde nunquā coro-

natur, id quod in signum habet adpro-

bationē sui, sic ubi tētatus fuerit

de sacramento: statimq;

creditur Mitræ mi-

les, si deiecerit co-

ronam,

si eam in deo suo

esse dixerit. Agnosca-

mus ingenia diaboli idcir-

co quādam de diuinis affectā-

tem, ut nos de suorum fide confundat & iudicet.

*De probatione
militum.*

Fortē affectantis*

Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTVLLIANI
LIBRI DE CORONA MILITIS,
FINIS.

ARGUMENTVM LIBRI SEQVENTIS,
PER BEAT.
RHENANVM.

CHRISTIANAM religionem iam feliciter nascentem ethnici uarijs modis conati sunt opprimere, nullum persecutionis genus omit-
tentes. Proscribebantur passim Christiani, deportabantur, necaban-
tur. Delatoribus etiam erant constituta praemia. adeo nihil non ab
impijs tentatum est, ut uera pietas extirparetur. Porro mirum fla-
grabat inter Christianos charitas. Si qui fuissent igitur in carcerem coniecti propter
Christiani nominis professionem, quod accidebat cottidie, statim aderant qui uin-
ctos consolarentur, praeterea cibos mittebant. Quod si non admitterentur a custo-
dibus ad colloquium, aut alioqui uenire non liceret, mittebant libellos consolatorios.
Qualis est hic Tertulliani libellus, quo martyrum animos confirmat, quos alij mis-
sis cibarijs pascebant. Exhortatur autem futuros martyras, quos ipse eleganter desig-
natos uocat, quemadmodum designatos Consules dicimus, quos uulgus electos ap-
pellat: exhortatur inquam ut alacres in Christianismo & gratia dei perseuerent, qua
tantisper sint retenturi, donec patientiam & pacem coluerint. Deinde carcerem cum
mundo committit, & comoda carceris explicat. Mox adhortatur ut spiritu constantes
sint & firmi: nihilo deiectiones animo, quod CHRISTVS aliquando dixerit, infir-
mam esse carnem, quando idem praemisit, Spiritum promptum existere. Postremo
gentilium exempla commemorat, ob uanam dumtaxat gloriam, etiam ultima passo-
rum. Erant autem inter captiuos istos Christianos & foeminae, quas seorsum compel-
lat benedictas uocans.

Agonothetes est is, qui certamen instruit praemijs propositis. Latini Munerari^{us}
appellant.

Xystarches xysti praesidem significat. Erat autem xystus locus in quo athletae per
hyemem exercebantur.

Epistaten Graeci uocant etiam *ἐπιστάτης*, hoc est, eum qui praemia certaminis dispen-
sat.

Scamma, Graecum est uocabulum, & stadium significat, ab effossa terra.

Taureas Graeci uocant tegmina, quibus caput & ceruix obuoluuntur, ex taurina
pelle concinnata, quales apud nos sunt cuculli fratrum. Eas fortassis excalesfactas qui-
dam induebant.

Et Peregrinus qui non olim.) Huius uitam descripsit Lucianus in libello cui titu-
lus de morte Peregrini. Qui se dicit interfuisse spectaculo, cum in ignem se Proteus
imiceret, hoc pacto gloriam aucupaturus: id enim uocabuli sibi indiderat impostor
ille. Porro Lucianum aiunt sub Traiano Caes. uixisse: proinde recte dicit, non olim,
ad antiqua respiciens exempla.

Q. SEPTIMII FLOREN

TIS TERTULLIANI, AD

MARTYRES, LIBER.

Parentes deducebant martyres usque ad limen carceris.

• MVN
DVS

CAR
CER

INTER carnis alimenta benedicti martyres designati. quæ uobis & domina mater ecclesia de uberibus suis. & singuli fratres de operibus suis proprijs in carcerem subministrant, capite aliquid & à nobis quod faciat ad spiritum quoque educandum. Carnem enim saginari, & spiritum esurire non prodest. Imò si quod infirmum est, curatur: æque quod infirmius est, negligi non debet. Nec tantus ego sum, ut uos alloquar, uerūtamen & gladiatores perfectissimos non tantum magistri & præpositi sui, sed etiam idiotæ & superuacue quique adhortantur de longinquo, ut sæpe de ipso populo dictata suggesta profuerint. In primis ergo benedicti nolite contristare spiritum sanctum, qui uobiscum introiit carcerem. Si enim non uobiscum nunc introisset, nec uos illic hodie fuissetis. Et ideo date operam, ut illic uobiscum perseveret: ita uos inde perducat ad dominum. Domus quidem diaboli est & carcer, in qua familiam suam continet. Sed uos ideo in carcerem peruenistis, ut illum etiam in domo sua conculcatis. Iam enim foris congressi conculcaueratis. Non ergo dicat: In meo sunt, tentabo illos uilibus inedijs, defectionibus, aut inter se dissensionibus. Fugiat conspectum uestrum, & in ima sua delitescat, contractus, & torpēs, tanquam coluber excantatus aut effumigatus. Nec illi tam bene sit in suo regno, ut uos committat: sed inueniat munitos, & concordia armatos: quia pax uestra bellum est illi. Quam pacem quidam in Ecclesia non habentes, à martyribus in carcere exorare consueuerunt. Et ideo eam etiam propterea in uobis habere & fouere & custodire debetis: ut si forte & alijs præstare possitis. Cætera æque animi impedimenta usque ad limen carceris deduxerint uos, quousque & parentes uestri. Exinde segregati estis ab ipso mundo, quanto magis à seculo rebusque eius. Nec hoc uos consternet, quod segregati estis à mundo. Si enim recogitemus ipsum magis mundum carcerem esse, exisse nos è carcere, quam in carcere introisse intellegemus. Maiores tenebras habet mundus, quæ hominum præcordia excæcant. Grauiores catenas imbuuit mundus, quæ ipsas animas hominum constringunt. Peiores immundicias expirat mundus, libidines hominum. Plures postremo mundus reos continet, scilicet uniuersum hominum genus. Iudicia denique non Proconsulis, sed dei sustinet. Quo uos benedicti de carcere in custodiarium si forte translati existimetis. Habet tenebras, sed lumen estis ipsi: habet uinacula, sed uos soluti deo estis. Triste illic expirat, sed uos odor estis suauitatis. Iudex expectatur

atur de iudicibus, sed uos estis de iudicibus ipsis iudicaturi. Contristetur illic, qui fructum seculi suspirat. Christianus etiam extra carcerem seculo renūciavit, in carcere autem etiam carceri. Nihil interest ubi sitis in seculo, qui extra seculum estis. Et si aliqua amisistis uitæ gaudia, negotiatio est aliquid amittere ut maiora lucreris. Nihil adhuc dico de præmio, ad quod de⁹ martyres inuitat. Ipsam interim cōuersionem seculi & carceris comparemus. Si nos plus in carcere spiritus acquirit, quàm caro amittit, imò & quæ iusta sunt caro nō amittit per curā ecclesiæ, & age per fratrum: & insup quæ semp utilia fidei, spiritus adipiscitur. Nō uides alienos deos, nō imaginibus eorū incurris, nō solennes nationum dies ipsa cōmixtione participas, nō nidoribus spurcis uerberaris, nō clamoribus spectaculorum atrocitate, uel furore, uel impudicitia celebrantium cæderis: nō in loca libidinum publicarum oculi tui impingunt: uacas à scandalis, à tentationibus, à recordationibus malis, iam & à persecutione. Hoc præstat carcer Christiano, quod eremus Prophetis. Ipse dominus in secessu frequentius agebat, ut liberius oraret, ut seculo cederet. Gloriam deniq; suam discipulis in solitudine demonstrauit. Auferamus carceris nomen, secessum uocemus. Et si corpus induitur, & si caro detinetur, omnia spiritui patent. Vagare spirit⁹, spaciare spiritus, & nō stadia opaca aut porticus longas præponens tibi, sed illam uia quæ ad deū ducit. Quotiens eam spiritu deambulaueris, totiens in carcere nō eris. Nihil crus sentit in neruo, cum manus in cælo est. Totum hominem animus circumfert, & quod uelit, trāffert. Vbi autem erit cor tuum, illicerit & thesaurus tuus. Ibi ergo sit cor nostrum, ubi uolumus habere thesaurum. Sit nunc benēdicti carcer etiam Christianis molestus. Vocati sumus ad militiam dei uiui iam tunc cum in sacramenti uerba respondemus. Nemo miles ad bellum cum delictis uenit, nec de cubiculo ad aciem procedit, sed de papilionibus expeditis & substrictis, ubi omnis duritia & inbonitas & insuauitas cōstitit. Etiam in pace labor est. Et incōmodis bellum pati iam ediscunt, in armis deambulando, campum decurrēdo, fossam moliendo, testudinē descicando: sudore omnia constant, ne corpora atq; animi expauescant: De umbra ad solem, & sole ad cælum, de tunica ad lorica, de silentio ad clamorē, de quiete ad tumultum. Proinde uos benēdictæ, quodcunq; hoc durū est, ad exercitationem uirtutem animi & corporis deputate: Bonum agonem subituræ estis, in quo Agonothetes, deus uiuus est: Xystarches, spiritus sanctus: corona, æternitatis: brauium, angelicæ substantiæ politia in cælis, gloria in secula seculorum. Itaq; Epistates uester CHRISTVS IESVS, qui uos spiritu unxit, & ad hoc scamma produxit, uoluit uos ante diē agonis ad duriores tractationes à liberiore cōditione seponere, ut uires corroborarentur in uobis. Nempe enim & athletæ segregantur ad strictiorem disciplinā, ut robori ædificando uasent: cōtinentur à luxuria, à cibis lætioribus, à potu iocundiore. Coguntur, cruciantur, fatigantur: quanto plus in exercitationibus la-

Puto legen. & agapen fratrum. intelligit aut elemosynā, quod ex charitate proficiscatur. Cōuiuiola sua cōmunia Christiani uocabāt Agapæ, ut in Apologetico refert. ἄγάπη Græcis dilectionem significat.

bus laborauerint, tanto plus de uictoria sperant. Et illi, inquit Apostolus, ut coronam corruptibilem cōsequantur, nos æternam cōsecuturi. Carcerem nobis pro palæstra interpretemur, ut ad stadium tribunalis bene exercitati in cōmodis omnibus pducamur: quia uirtus duritia extruitur, mollitia uero destruitur. Scimus ex dominico præcepto, quod Caro infirma sit, spiritus promptus. Nō ergo nobis blandiamur, quia dominus cōsensit, carnem infirmam esse. Propterea enim prædixit spiritum promptum, ut ostenderet quid cui debeat esse subiectum, scilicet, ut caro seruiat spiritui, infirmior fortiori, ut ab eo etiam ipsam fortitudinem assumat. Colloquatur spiritus cū carne de cōmuni salute, nec iam incōmodis carceris, sed ipso agone & prælio cogitans. Timebis forsitan caro gladium grauem, & crucem excellam, & rabiem bestiarum, & summā igniū pœnam, & omne carnificis ingenium, in tormentis. Sed spiritus cōtra ponat sibi & carni, acerba licet ista, à multis tamē æquo animo excepta, imō & ultro appetita, famæ & gloriæ causa: nec à uiris tātum, sed etiam à fœminis, ut uos quoq; benedictæ sexui uestro respondetis. Longum est si enumerem singulos qui se gladio cōfecerint, animo suo ducti. De fœminis ad manū est. Lucretia quæ uim stupri passa est, cultrum sibi adegit in cōspectu propinquorum, ut gloriam castitati suæ pareret. Mutius manum suā dexteram in ara cremauit, ut hoc factum eius fama haberet. Minus fecerūt Philosophi, Heraditus, qui se bubalo stercore oblitū exussit, Itē Empedocles qui in ignes Aethnæi mōtis dissiliuit. Et Peregrinus qui nō olim se rogo emisit: cum fœminæ quoq; cōtēplerint ignes. Dido cum post uirum dilectissimū nubere cogeretur. Itē Asdrubalis uxor, quæ iam ardente Carthagine maritum suum supplicem Scipionis uideret, cum filijs suis in incendium patriæ deuolauit. Regulus dux Romanorū, captus à Carthaginensibus cum se unū pro multis captiuis Carthaginensibus cōpensari nolūisset, maluit hostibus reddi & in arcæ genus stipatus undiq; extrinsecus clauis transfixus, tot cruces sensit. Bestias fœmina libens appetit, & utiq; horridiores aspides serpentes tauro uel urso, quas Cleopatra immisit sibi, ne in manus inimici perueniret. Sed mortis metus nō tantus est, quantus tormentorum. Itaq; cessit carnifici meretrix Atheniensis, quæ conscia cōiurationis cum propterea torqueretur à tyranno, & nō prodidit coniuratos, & nouissime linguam suam cōestam in faciem tyrāni expuit, ut nihil agere se sciret in tormenta, & si ultra perseveraret. Nam quod hodie apud Lacedæmonas solennitas maxima est Diamastygosis, id est, flagellatio, nō latet. In quo sacro ante aram nobiles quicq; adolescentes flagellis affliguntur astantibus parentibus & propinquis, & uti perseverent adhortantibus. Ornamentum enim & gloria deputabitur maiore quidem titulo, si anima potius cesserit plagis, quā corpus. Igitur si tantum terrenæ gloriæ licet de corporis & animi uigore, ut gladium, ignem, crucem, bestias, tormenta cōtemnant, sub præmio laudis humanæ, possum dicere, modicæ sūt istæ passiones

Peregrinus.

Leena.

Diamastygosis. Hec etiam
num durat apud
Italos in
Letanijs. Unde
in Apolog. Tertul.
lib. 1.

passiones ad consecutionem gloriæ cœlestis & diuinæ mercedis. Tanti uitreum: quanti uerum margaritum: Quis ergo nō libentissime tantum pro uero habeat erogare, quantum alij pro falso: Omitto nunc gloriæ causam. Eadem omnia sæuitiæ & cruciatus certamina, iam apud homines affectatio quoq; & morbus quidam animi cōculcauit. Quot otiosos affectatio armorum ad gladium locat: Certe ad feras ipsas affectatione descendunt, & de morsibus & de cicatricibus formosiores sibi uidentur. Iā & ad ignes quidam se autorauerunt, ut certum spacium in tunica ardente conficerent. Alij inter uenatorum taureas scapulis patientissimis inambulauerunt. Hæc benedicti nō sine causa dominus in seculum admisit, sed ad nos & nūc exhortandos, & in illo die confundendos si reformidauerimus pati pro ueritate in salutem, quæ alij affectauerūt pro uanitate in perditionē.

Sed hæc exempla constantiæ mittamus de affectatione uenientis. Conuertamur ad ipsam conditionis humanæ con-

templationem, ut & illa nos instruant, si qua constanter adeunda sint, quæ et inuitis euenire consue-

runt. Quoties enim incendia uiuos crema-

uerunt: quoties feræ & in syluis suis &

in medijs ciuitatibus elapsæ ca-

ueis, homines deuorau-

runt: quot à latronib⁹

ferro, ab hosti-

bus etiam

cruce

extincti

sunt: torti pri-

us, imò & omni con-

tumelia expuncti. Nemo

non etiam hominis causa pati

potest, quod in causa dei pati dubitat.

Ad hoc quidem uel præsentia nobis tem-

pora documenta sint, quantæ qualesq; perso-

næ inopinatos natalibus, & dignitatibus, & corpori-

bus, & atatibus suis exitus referunt, hominis causa: aut ab

ipso, si contra eum fecerint: aut ab aduersarijs eius, si pro eo steterint.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI

LIBRI AD MARTYRES. FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM SEQVENTIS LIBRI
PER BEATVM RHENANVM.

DE POENITENTIA scripturus primum ethnicos notat, quos etiam recte factorum poenitet, cum illa ad resipiscendum homini concessa, tantum in male gestis locum habeat. Itaque distinguit peccata, quibus poenitentia sit opus, quaedam esse corporalia docens, quaedam uero spiritalia. Deinde de praestantia ac utilitate poenitentiae differit, quae uel hoc nomine nobis debebat plurimum esse commendata, quod deus illam praeciperit. Ac suadet, ut à flagitijs iterandis caueamus deo per poenitentiae beneficium iam semel reconciliati: nec rursus ad hostem diabolum deficiamus, quem deo praeferre uidetur, quisquis ueniam admissorum consecutus, denuo se uitjs prioribus immergit. Mox eos taxat qui saluo metu & fide se peccare dicunt. Atque ibi catechumenos, quos ipse eleganti uocabulo Auditores uocat, etiam ad poenitentiam exhortatur. Siquidem illi cum Christianae religionis mysterijs paulatim initiarentur, à peccatis interim sibi non temperabant, quae scirent in baptismi susceptione penitus abolenda. Denique explicata poenitentiae ratione, secundae quoque meminit, quae toties est resumenda, quoties in uitia fuerimus relapsi. Quanquam huic ipse tantum semel locum facere uidetur, aliquanto benignior Montano, Nouatoque, qui poenitentiam prorsus denegant, ijs qui post baptismum lapsi fuerint. Sed nos orthodoxos scriptores sequamur. Quod autem ad ueniam propensus sit deus, Apocalypseos testimonio, & parabolis dominicis comprobatur. Eam facillime consequetur homo, si peccata sua deo confiteatur, nec illa dissimulet. Nam dissimulatione summe deus offenditur. Ibi de publica Confessione siue Exhomologesi facit mentionem (cuius etiam meminit Leo papa de poeni. dist. 1.) qua maiores nostri multis seculis sunt usi, prius quam ista secreta nasceretur, qua hodie conscientiam nostram sacerdoti detegimus, usque ad circumstantiarum omnium minutias: quam tamen saluberrimam esse nemo potest inficiari. Illa sumpsit originem ex ueteri instrumento. Hac autem hinc nata uidetur, quod constitutis quibuldam poenitentiae legibus, quibus & tempus & modus singulis peccatis expiandis praestituebantur (Canones poenitentiales uocant) opus fuit sacerdotem in consilium adhiberi, praesertim à laicis. Vnde Pipinus, Carolus Magnus, Ludouicus & Lotharius se uere iubent in legibus suis, ut sacerdotes Poenitentialem librum bene calleant. Sed ut hoc apertius ostendam, proferam testimonium Theodulphi Aureliani Episcopi, qui mihi praestitit ansam de hac re exactius cogitandi. Is itaque in libro de ecclesiasticis obseruationibus, qui insertus est lucubrationibus cuiusdam Otliberti & Hartonis Basilienensis antistitis de eadem re tractantibus, in hac uerba scribit: In primis uidelicet esse confitendum deo, postea etiam sacerdoti: propterea quod confessio quae fit sacerdoti, in hoc nobis adminiculum praebet, ut accepto salutari ab eis consilio, saluberrimis poenitentiae obseruationibus, seu mutuis orationibus, peccatorum maculas diluamus. Atque hoc nimirum est, quod Theodorus Archiepiscopus Cantuariensis in Poenitentiaro suo tradit: & citatur de poeni. dist. 1. cum inquit: Confessio quae soli deo fit, purgat peccata. ea uero quae sacerdoti fit, docet qualiter purgent ipsa peccata. Enimuero Theodorus iste ueteres imitatus, praesertim Graecos: constitutionunculas adidit expiandorum criminum, ut autor est in Chronicis Bedae, cuius uerba subiiciemus: Per idem, inquit, tempus, uidelicet Dagoberti, Theodorus Archiepiscopus, & Abba Hadrianus doctissimus, à Vitelliano Papa missi sunt in Britanniam, pluri-

masque

māsque ecclesias Anglorum doctrinæ ecclesiasticæ fruge fecundarūt. Equibus Theodoros Archiepiscopus peccātum iudicia quantis scilicet annis pro unoquoque peccato quis poenitere debeat, mirabili & discreta ratione describit. Hactenus ille. Poenitentiariū Theodori, imitati sunt Betanus presbyter, Rabanus, & alij ueteres, quorum lucubrationes in simili argumento passim extant in antiquis bibliothecis: nō penitus indignæ, quæ legantur ab ijs præsertim qui sunt curiosi Christianæ uetustatis indagatores. Vides igitur necessarium fuisse sacerdotis uti consilio, quatenus institutis poenitentia legibus fieret satis, quæ laicis non perinde cognitæ erant. Quam rem etiam Beda uidetur innuere, exponens illum Iacobi locū: Cōstitemini alterutrū peccata uestra. Iam alteram illam confessionis utilitatem, quæ ex mutuis precationibus oritur, etiam prodit diuus Basilus, cum inquit: Medicina una nobilis confessio fuerit, ac proximis ea palam facere, ut per cōmunem eorum orationē huiusmodi uitiā facilius curentur. Atque hoc est, quod Tertullianus iubet, presbyteris adioli, & aris dei adgeniculari, omnibus fratribus, hoc est, Christianis, legationes deprecationis suæ iniungere. Caterum soli deo confitendum esse diuus Chrysostomus autor est, cum inquit homilia. 41. Non tibi dico, ostenta teipsum, nec apud alios accusa. & rursum homilia. 31. Non tibi dico ut te prodas in publicum, neque ut te apud alios accuses, sed obedire te uolo Propheta dicentis: Reuela domino uiam tuam. Et item homilia. 2. in psalmū Miserere mei deus: Si confunderis alicui dicere quia peccasti, dicito ea cotidie in anima tua. Non dico ut confitearis conseruo tuo ut exprobret, dicito deo qui curat ea. Docet idem Ambrosius, & alij ueteres, sed & Beda recentior autor in homilia de decem leprosis sic scribit, exponens Euangelica illa uerba: Ite & ostendite uos sacerdoti. Nullum, inquit, dominus eorum quibus hæc corporalia beneficia præstitit, inuenitur misisse ad sacerdotes, nisi leprosos: quia uidelicet sacerdotum Iudeorum, figura erat sacerdotij futuri regalis, quod est in ecclesia, quo consecrantur omnes pertinentes ad Corpus CHRISTI, summi & ueri principis sacerdotum. Et quisquis hæretica prauitate, uel superstitione gentili, uel Iudaica perfidia, uel etiam schismate fraterno quasi uario colore per CHRISTI gratiā caruerit, necesse est ad ecclesiam ueniat, coloremque fidei uerum quem acceperit, ostendat. Cetera uero uitia tãquàm ualitudines & quasi membrorum animæ atque sensuum, per semetipsum interiūs in conscientia & intellectu dominus sanat & corrigit. Hucusque Beda. Nec aliud sentire uidetur Hefychius Leuitici interpres. Abrogauit confessionem Nestorius episcopus Constantinopolitanus ob matronam intra templum à diacono cōpressam, ut indicat tricesimūquintum caput historiæ, quam Tripertitam uocant: ex quo ueterem poenitentium ritum libet referre, quando conferet id ad Tertullianum melius intelligendum, quanquàm nonnihil diuersum fuisse puto. Sunt autem hæc uerba. Stant enim rei, & uelut in lamentationibus constituti. Dum enim sacra celebratio fuerit adimpleta, illi cōmunionem nō percipientes, cum gemitu & lamentatione semetipsos in terram prosternunt. Ad quos concurrens episcopus & ipse cum lacrymis & gemitu spiritali prosternitur, & omnis ecclesiæ plebs fletibus inundat. Post hoc autem prior surgit episcopus, & eleuat iacentes à terra. Tunc competēter pro poenitentibus facta oratione dimittit omnes. At illi afflictionibus sponte uacantes, aut ieiunjs, aut abstinentia lauacri, aut suspensione ciborum, aut rebus alijs, quæ iubentur, expectant cōmunionis tempus quod decernit episcopus. Constituto uero tempore uelut quoddam debitum exoluentes, afflictione peccatorum curati cū populo cōmunionem participant. Hactenus illius historiæ uerba retulimus. Hic mos adhuc obseruatur in quibuscumque ecclesijs in die dominicæ cœnæ, haud dubie natus ab illa exhomologesi, cuius Tertullianus meminit: imò fieri potest, ut ab illius ætate quasi per manus in hæc usque tempora sit traditus: pauculis ceremonijs adiectis. Confessionem siue Exhomologesin Fabiola diuus Hieronymus his uerbis describit: Quis, inquit, hoc crederet, ut post mortem secundi uiri, in semet reuersa (quo tempore solent uiduæ negligentes, iugo seruitutis excusso agere se liberius, adire balneas, uolitare per plateas, uultus circumferre meretricis) lacum indueret: ut errorem

O publice

publice fateretur, & tota urbe spectante Romana ante diē Paschæ in basilica quondam Laterani, qui Casariano truncatus est gladio, staret in ordine poenitētium, episcopo, presbyteris, & omni populo collachrymantibus, sparsum cinem, ora lurida, & squalidas manus, sordida colla submitteret: Quæ peccata fletus iste non purget? Quas inueteratas maculas hæc lamenta non abluant? Hæc Hieronymus. Itē Cyprianus de exhomologesi loquens: Orare, inquit, oportet impensius & rogare, diem luctu transigere, uigilijs noctes ac fletibus ducere, tempus omne lachrymosis lamentationibus occupare: stratos solo adhaerere cineri, in cilicio uolutari & sordibus, post indumentum CHRISTI perditum, nullum iam uelle uestitum, post diaboli cibum malle ieiunium, iustis operibus incumbere, quibus peccata purgantur, elemosynis frequenter insistere, quibus à morte animæ liberantur. Porro non aliam ob causam complurium

hic testimonijs usi sumus, quam ne quis admiretur Tertullianum de clancularia ista admissorum confessione nihil locutum, quæ penitus id temporis ignorabatur. Nec est omitendum, quæ de confessione leguntur in Isidori lexi-

co, partim ex hoc

Tertulliani

libello

esse desum-

pta: siquidem ta-

lis fermè est apud La-

tinis Isidori rha-

psodia, quæ

lis apud

Græ-

cos Suidæ,

undecumq; à com-

pluribus conseruata.

Referuntur autē in hunc mo-

dum: Exhomologesis, inquit, Græco uo-

cabulo dicitur, quod latine confessio interpretatur:

cuius nominis duplex significatio est. Aut enim in laude

intelligitur confessio, sicut est: Confiteor tibi pater domine

coeli & terra &c. Aut dū quisq; confiteatur sua peccata, & ab eo datur ue-

nia, cuius indeficiens est misericordia. Ex hoc ergo, Græco uocabulo exprimitur

& frequentatur exhomologesis, qua delictū nostrū domino cōfitemur nō quidem ut ignaro, cuius cognitiōi nihil occultū est. Sed cōfessio est rei scilicet ei-

professa cognitio. Vtile enim sibi ac iocundū quisq; esse existimauerat, rapere, adul-

terari, furari: sed ubi hæc æternæ dānationi obnoxia esse cognouit, cognitis his confiteatur errorē. Confessio autē erroris, confessio est desinendi: desinendū ergo à peccatis

est, dū confessio est. Cōfessio autē antecedit, remissio sequitur. Caterū extra ueniam est qui peccatū cognoscit, nec cognitū confitetur. Itaq; Exhomologesis prosternendi &

humilificandi hominis disciplina est, habitu atq; uictu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animū moribus deicere, illa quæ peccauit, tristi tractatio-

ne mutare. Hactenus Isidorus. Caterū Thomas ab Aquino & Scotus, homines nimium arguti, confessionē hodie talē reddiderunt, ut Iohannes ille Geilerius grauis ac

sanctus Theologus, qui tot annis Argentorati concionatus est, apud amicos suos saepe testatus sit, iuxta illorum deuteroleis impossibile esse confiteri.

Q. SEPTIMII FLOREN

TIS TERTULLIANI, DE

PŒNITENTIA, LIBER.

PŒNITENTIAM, hoc genus hominū, quod *Pœnitentia.*
& ipsi retro fuimus, cæci, sine domini lumine, natu-
ratenus norunt passionem animi quandam esse,
quæ ueniat de offensa sententiæ peioris. *Fortè* prioris.* Cæterum
à ratione eius tantum absunt, quantum ab ipso ra-
tiōis autore: quippe res dei ratio. Quia deus omnium
conditor, nihil nō ratione prouidit, disposuit, ordi-
nauit: nihil nō ratione tractari intelligi uoluit. Igi-

tur ignorantes quicquid deum, rem quoque eius ignorent, necesse est: quia nul-
lus omnino thesaurus extraneis patet. Itaque uniuersam uitæ conuersationē
sine gubernaculo rationis transfretantes, imminentem seculo procellam ui-
tare nō norunt. Quam autem in pœnitentiæ actu irrationabiliter diuersen-
tur, uel uno isto satis erit expedire, cum illam etiam in bonis factis suis adhi-
bent. Pœnitet fidei, amoris, simplicitatis, patientiæ, misericordiæ, pro ut quid
in gratiam cecidit. Semetipsos execrantur, quia benefecerint, eamque maxi-
me patientiæ speciem quæ optimis operibus irrogatur, in corde figunt, me-
minisse curantes ne quid boni rursus præstent. Contra patientiæ malum le-
uius incubant. Denique facilius per eandem delinquunt, quam per eandem re-
cte faciunt. Quod si dei ac per hoc rationis quoque compotes agerent, meri-
ta primo pœnitentiæ expenderent, nec unquam eam ad augmentum pueri-
emendationis adhiberent, modum denique pœnitendi tēparent, quia & delinquē-
di tenerent timentes dominum scilicet. Sed ubi metus nullus, emendatio pro-
inde nulla. Vbi emendatio nulla, pœnitentia necessario uana: quia caret fru-
ctu suo cui eam deus seuit, id est, hominis saluti. Nam deus post tot ac tā-
ta delicta humanæ temeritatis à principe generis Adam auspicata, post cō-
demnatū hominē cum seculi dote, post eiectionē paradiso, mortique subiectū,
cum rursus ad suam misericordiam maturauisset, iam inde in semetipso pœ-
nitentiam dedicauit, rescissa sententia irarum pristinarum ignoscere pactus
operi & imagini suæ. Itaque & populum sibi cōgregauit, & multis bonitatis
suæ largitionibus fouit, & ingratisimū totiens expertus, ad pœnitentiam
semper hortatus est: & prophetando uniuersorum prophetarū emisit ora,
mox gratiam pollicitus, quam in extremitatibus temporum per spiritū suū
uniuerso orbi illuminaturus esset, præire intinctionem pœnitentiæ iussit, si
quos per gratiam uocaret ad promissionem semini Abraham destinata, *Intinctionem uocat
baptismū. Idē facit
Cyprianus, emulus
Tertulliani.*
per pœnitentiæ subsignationem anteponeret. Non tacet Iohannes, pœnitē-
tiam in initio dicens: iam enim salus nationibus appropinquabit, dominus
O 2 scilicet

Forte*radem

salicet, afferēs secūdū dei, pmissū, cui præministrās, pœnitentiā destinabat purgādis mētibus præpositā, uti qcqd error uetus inqnaſſet, qcqd in corde hoīs ignorātia cōtamināſſet, id pœnitētia auertēs &*tradēs, & foras abijciēs mūdā pectoris domū supuenturo spiritui sancto paret, quō se ille cū cœlestibus bonis libēs inferat. Horū bonorū unus est titulus, salus hominis, criminum pristinorū abolitione præmissa. Hæc pœnitentiæ causa: hæc opera negotium diuinæ misericordiæ curās: quod homini proficit, deo seruit. Cæterum ratio eius quam cognito domino discimus, certam formam tenet, ne nobis unquā factis cogitatisue quasi uiolentia aliqua manus iniiciatur. Deus enim reprobationem bonorum ratam non habens, utpote suorum, quorū cum autor & defensor sit, necesse est proinde & acceptor. Si acceptor, etiam remunerator. Viderit ergo ingratia hominū, si etiam bonis factis pœnitentiā cogit. Viderit & gratia, si captatio eius ad benefaciendum incitamento est, terrena, mortalis utraq;. Quantulū enim compendij si grato benefeceris: uel dispendij, si ingrato? Bonum factum deum habet debitorem, sicuti & malum: quia iudex omnis remunerator est causæ. At cū iudex deus iustitiæ carissime sibi exigēdæ tuendæq; præsideat, & in eā omnē summā disciplinæ sanciat, dubitandū est, sicut in uniuersis actibus nostris, ita in pœnitētiā quoq; causa iustitiam deo præstandam esse: quod quidē ita impleri licebit, si peccatis solūmodo adhibeatur. Porro peccatū, nisi malum factum, diq; non meretur: nec quisquam benefaciendo delinquit: quod si non delinquit, cur pœnitentiā inuadit delinquentium? Priuatū cur malitiæ officium bonitati suæ imponit? Ita euenit, ut cum aliquid ubi nō oportet, adhibetur, illic ubi oportet negligatur. Quorū ergo pœnitentiā iusta & debita uideatur, id est, quæ delicto deputanda sint, locus quidem expostulat denotare, sed otiosum uideri potest. Domino enim cognito, ultro spiritus à suo autore respectus, emergit ad noticiam ueritatis, & admissus ad dominica præcepta, ex ipsis statim eruditur, id peccato deputandum, à quo deus arceat. Quoniam cum deum grande quid boni constet esse, utiq; bono nisi malum nō displiceret, quod inter contraria sibi nulla amicitia est. Perstringere tamen non pigebit, delictorum quædam esse carnalia, id est, corporalia, quædam uero spiritalia. Nam cum ex hac duplicis substantiæ congregatione confectus homo sit, nō aliunde delinquit, quā unde cōstat. Sed nō eo inter se differūt, quod corpus & spiritus duo sunt: alioquin eo magis paria sunt, quia duo unum efficiunt: ne quis pro diuersitate materiarum peccata earum discernat, ut alterum altero leuius aut grauius existimet. Siquidem & caro, & spiritus, dei res: alia manu eius expressa, alia afflatu eius consummata. Cum ergo ex pari ad dominū pertineant, quodcunq; eorū deliquerit, ex pari dominum offendit. An tu discernas actus carnis & spiritus: quorum & in uita, & in morte, & in resurrectione, tantum cōmunionis atq; consortij est: ut pariter tunc aut in uitam aut in iudicium suscitetur: quia scilicet pari

licet pariter aut deliquerint, aut innocenter egerint. Hoc eo præmiserimus, ut nō minore alteri quā utriq; parti, si quid deliquerit, poenitentiae necessitatem intelligamus impendere. Cōmunis reatus amborum est, cōmunis & iudex, deus scilicet: cōmunis igitur & poenitentiae medela. Exinde spiritalia & corporalia nominantur, quod delictum omne, aut agitur, aut cogitat: Ut corporale sit, quod in facto est: quia factum ut corpus & uideri & contingi habet. Spiritale uero, quod in animo est, quia spiritus neq; uidet, neq; tenetur: per quod ostenditur non facti solum, uerum & uoluntatis delicta uitanda, & poenitentia purganda esse. Neq; enim si mediocritas humana, factis solum iudicat, quia uoluntatis latebris par non est, idcirco crimina eius etiam sub deo negligamus. Deus in omnia sufficit. Nihil à conspectu eius remotum, unde omnino delinquitur. Quia non ignorat, neq; omittit, quo minus in iudicium decernat. Dissimulator & prauaricator perspicaciae suae nō est. Quid quod uoluntas facti origo est: uiderint enim si qua ca sui, aut necessitati, aut ignorantiae imputantur: quibus exceptis iam non nisi uoluntate delinquitur. Cum ergo facti origo est, non tanto potior ad poenam est, quanto principalis ad culpam: quae ne tunc quidem liberatur, cum aliqua difficultas perpetrationem eius intercipit. Ipsa enim sibi imputatur, nec excusari poterit per illam perficiendi infelicitatem, operata quod suū fuerat. Deniq; dominus quemadmodū se adiectionē legis supstruere demonstrat, nisi & uoluntatis interdicens delicta: cum ad ultimū nō eum solum definit, qui cōminus in alienum matrimoniū cecidisset, uerum etiam illum, qui aspectus cōcupiscētia cōtaminasset: adeo quod prohibetur administrare, satis periculose animus sibi repraesentat, & temere per uoluntatē expungit effectum. Cuius uoluntatis cum uis tanta sit, ut nō solatium sui saturās pro facto cedat, pro facto ergo plectetur. Vanissimū est dicere uolui, nec tamen feci. Atquin perficere debes quia uis: aut nec uelle, quia nec pficis. Sed ipse cōscientiae tuae confessione pronuncias. Nam si bonū cōcupisceres, perficere gestisses: porrò sicut malum nō perficis, nec concupiscere debueras. Quāq; te constitueris, crimine astringeris: quia aut malum uolueris, aut bonum nō adimpleueris. Omnibus ergo delictis, seu carne, seu spiritu, seu facto, seu uoluntate cōmissis, qui poenam per iudicium destinauit, idem & ueniam per poenitentiam spopondit, dicens ad populum: Poenitere, & saluū eritis. Viuo, inquit dominus, & poenitentiam malo q̄ mortem. Ergo poenitentia uita est, cum præponitur morti. Eam tu peccator, mei similis (imò me minor, ego enim præstantiam in delictis meam agnosco) ita inuade, ita amplexare, ut naufragus alicuius tabulae fidem. Hæc te peccatorum fluctibusmersum, proleuabit, & in portum diuinæ clementiae protelabit. Rape occasionem inopinatae felicitatis, ut ille te nihil quondam penes deum, nihil stilla situlae, & arae puluis, & uasculum figuli, arbor exinde fias illa, quæ penes aquas seritur, & in folijs perennat, & tēpore suo fructus

Corporale delictū.

Spirituale.

Forte*ut ille qui nihil. & mox, nisi stilla sit.

O 3 agit,

Alias*præ
cipit.

agit, quæ nō ignem, nō securem uidebit. Pœniteat errorū reperta ueritate pœniteat amasse quæ deus nō amat, quando ne nos quidem ipsi seruulis nostris ea quibus offendimur nosse permittimus. Obsequij enim ratio in similitudine animorum constituta est. De bono pœnitentiæ enumerando, diffusa & per hoc magno eloquio cōmittēda materia est. Nos uero pro nostris angustijs unum inculcamus, bonum atq; optimū esse quod deus*præcepit. Audaciam existimo de bono diuini præcepti disputare. Neque enim quia bonum est, idcirco auscultare debemus, sed quia deus præcepit: ad exhibitionem obsequij, prior est maiestas diuinæ potestatis: prior est auctoritas imperantis, quàm utilitas seruientis. Bonum est pœnitere, an nō? Quid reuoluis, deus præcipit. At enim ille non præcipit tantum, sed etiam hortat. Inuitat præmio salutem, iurans etiam uiuo dicens, cupit credi sibi. O beatos quorum causa deus iurat. O miserrimos si nec iuranti domino credimus. Quod igitur deus tantopere cōmendat, quod etiam humano more sub deridatione testatur, summa utiq; grauitate & aggredi & custodire debemus, ut in asseueratione diuinæ gratiæ permanētes, in fructu quoq; eius & emolumento proinde perseuerare possimus. Hoc enim dico, pœnitentiam quæ per dei gratiam ostensa & indicta nobis, in gratiam nos domino reuocat, semel cognitam atq; susceptam nunq; post hac iteratione delicti resignari oportere. Iam quidem nullum ignoratiæ prætextum tibi patrocina, quod domino agnitq; præceptisq; eius admissis, deniq; pœnitentia delictorū functus, rursus te in delicta restitues. Ita in quantum ignorantia segregaris, in tantum contumaciæ adglutinaris. Nam si idcirco te deliquisse pœnituerat, quia dominū cœperas timere, cur quod metus gratia gessisti, rescindere maluisti, nisi quia metuere desisti? Neq; enim timorem alia res quàm cōtumacia subuertit. Cum etiam ignorātes dominū nulla exceptio tueatur ad pœnam: quia deum in aperto constitutum, & uel ex ipsis cœlestibus bonis comprehensibilem, ignorari non licet, quāto cognitum despici periculosum est. Despicit porrò qui bonorum ac malorum intellectum ab illo consecutus, quod intellegit fugiendū, quodq; iam fugit, resumēs, intellectui suo, id est, dei dono contumeliam facit: respuit datorem cum datum deferit, negat beneficium, cum beneficium non honorat. quemadmodū ei potest placere cuius manus sibi displicet? Ita in dominū nō modo contumax, sed etiā ingratius apparet. Cæterum nō leuiter in dominū peccat, qui cum æmulo eius diabolo pœnitentia renunciaffet: & hoc nomine illum domino subiecisset, rursus eundem regressu suo erigit, & exultationem eius seipsum facit, ut denuo malus recuperata præda sua aduersus dominū gaudeat. Nōne quod dicere quoq; periculosum est, sed ad ædificationem præferendum est, Diabolū domino præponit? Cōparationē enim uidetis egisse, qui utrūq; cognouerit, & iudicato pronunciaffe, eum meliorem cuius se rursus esse maluerit. Ita qui per delictorum pœnitentiā instituerat domino satisfacere, diabolo per aliam

aliam poenitentiae poenitentiam satisfaciatur: eritque tanto magis posus deo, quam to æmulo eius acceptus. Sed aiunt quidam satis deum habere, si corde & animo suspiciatur, licet actu minus fiat. Itaque se saluo metu & fide peccare: hoc est, salua castitate matrimonia uiolare, salua pietate parenti uenenum tempe rare. Sic ergo & ipsi salua uenia in gehennam detrudentur, dum saluo metu peccant. Primum exemplum peruersitatis, quia timent, delinquant: opinor non delinquerent, si non timerent. Igitur qui deum nolit offensum, nec reue reatur omnino, si timor offendendi patrocinium est. Sed ista ingenia de se mine hypocritarum pullulare consuerunt, quorum indiuidua cum diabo lo amicitia est, quorum poenitentia nunquam fidelis. Quicquid ergo me diocritas nostra ad poenitentiam semel capeffendam & perpetuo continē dā suggerere conata est, omnes quidem degitos domino spectat, ut omnis salutis in promerendo deo petitores, sed præcipue nouitiolis istis imminet. *Novitioli.*

Qui cum maxime incipiunt diuinis sermonibus aures rigare, quicquid catuli in fantiae adhuc recentis, nec perfectis luminibus incerta reptant: & dicunt qui dem pristinis renunciare, & poenitentiam assumunt, sed includere eam negli gunt. Interpellat enim illos ad desiderandum ex pristinis aliquid, ipse finis desiderandi: uelut poma cum iam in acorem uel amaritudinem senescere inci piunt. Ex parte aliqua tamen adhuc ipsi gratiae suae adulantur. Omne præ terea cunctationis & tergiversationis erga poenitentiam uitium, præsum ptio intinctionis importat. Certi enim indubitatae ueniae delictorum, me dium tempus interim furantur, & commeatum sibi faciunt delinquendi, quam eruditionem non delinquendi. Quam portò ineptum, quam poeni tentiam non adimplere, & ueniam delictorum sustinere? hoc est, precium non exhibere, ad mercem manum emittere. Hoc enim precio dominus ue niam * adducere instituit: hac poenitentiae compensatione redimendā pro/ *Fortè* addicere.* ponit impunitatem. Si ergo qui uenditant, prius nummum quo paciscuntur examinant, ne scalptus, neue rarus, ne adulter etiam, dominum credimus, poenitentiae probationem prius inire, tantam nobis mercedem perennis sci licet uitae concessurum? Sed differamus tantisper poenitentiae ueritatem. Tunc opinor emendatos licebit cum absoluimur. Nullo pacto. Sed cum pen dente uenia, poena prospicitur, cum adhuc liberari non meretur: ut possum⁹ mereri, cum deus cominatur, non cum ignoscit. Quis enim seruus postea quæ mutatus est, furta sua & fugas sibi imputat? Quis miles postquam castris suis emissus, pro notis suis satagit? Peccator ante ueniam desistere se debet: quia tempus poenitentiae, id est quod periculi & timoris. Neque ego re nuo diuinum beneficium, id est, abolitionem delictorum inituris aquam omni modo saluum esse: sed ut eò peruenire contingat, elaborandum est. Quis enim tibi tam infidæ poenitentiae uitro, asperginem unam cuiuslibet aquae comodabit? furto quidem aggredi, & propositum huius rei asseuera tionibus tuis circūduci facile est. Sed deus Thesauro suo prouidet, nec finit

obrepere indignos. qd deniq; ait: Nihil occultū quod nō reuelabit. Quanta scūq; tenebras factis tuis superstruxeris, deus lumē est. Quidā autem sic opinantur, quasi deus necesse habeat præstare etiā indignis, quod spopondit: & liberalitatem eius faciunt seruitutem. Quod si necessitate nobis symbolum mortis indulget, ergo inuitus facit: quis enim permittit permanfurū id quod tribuerit inuitus? Non enim multi postea excidunt: non à multis donum illud aufertur. Hi sunt scilicet qui obrepunt, qui pœnitentiæ fidem aggressi, super arenas domū ruituram collocant. Nemo ergo sibi aduleatur, quia inter auditorum tyrocinia deputatur, quasi eo etiā nunc sibi delinquere liceat. Dominū simul cognoueris, timeas: simul inspexeris, reuerearis. Cæterum quid te cognouisse interest, cū isdem incubas quibus retro ignar? Quid autem te à perfecto seruo dei separat? An alius est intinctis CHRIS TVS, alius audientibus? Num spes alia, uel merces, alia formido iudicii, alia necessitas pœnitentiæ? Lauacrum illud obsignatio est fidei: quæ fides à pœnitentiæ fide incipitur & cōmendatur. Non ideo abluimur, ut delinquere desinamus, sed quia desinimus, quoniam iam corde loti sumus. Hæc em̃ prima audientis intinctio est. metus integer. Exinde quoad dominū senseris, fides sana conscientia semel pœnitentiā amplexata. Cæterū si ab aquis peccare desistimus, necessitate nō sponte innocentia induimus. Quis ergo in bonitate præcellens? cui nō licet, aut cui displicet malo esse? qui iubet, an qui delectatur à crimine *uocare? Ergo nec à furto manus auertamus, nisi claustrorum duricia repugnet: nec oculos à stupri cōcupiscentiis refrenem⁹, nisi à custodibus corporum obstruēti, si nemo domino deditus delinquere desinet, nisi intinctioe alligatus: quod si qui ita senserit, nescio an intinctus magis cōtristetur, quod peccare desierit, quàm lætetur quod euaserit. Itaq; Audientes optare intinctionē, nō præsumere oportet. Qui enim optat, honorat: qui præsumit, superbit. In illo uerecundia, in isto petulantia apparet. Ille satagit, hic negligit. Ille mereri cupit, at hic ut debitum sibi repromittit: ille sumit, hic inuadit. Quem censeas digniorē, nisi emendationē? quē emendationem, nisi timidiorē, & idcirco uera pœnitentia functum? Timuit em̃ adhuc delinquere, ne nō mereretur accipere. At ille præsumptor, cū sibi repromitteret, securus scilicet, timere non potuit: sic nec pœnitentiam impleuit, quæ instrumentō pœnitentiæ, id est, metu, caruit. Præsumptio inuerecundiæ portio est, inflat petitorē, despiciat datorem. Itaq; decipit nonnunquam. Cui enim quàm debeatū repromittit, quo semper is qui est præstaturus offenditur. Fluctusq; CHRISTE dōmine de pœnitentiæ disciplina seruis tuis dicere uel audire cōtingat, quousq; etiam delinquere nō oportet audientibus: uel nihil iam de pœnitentiā nouerint, nihil eius requirāt. Piget secūda, imō iam ultimæ spei subtexere mētē, ne retractātes de residuo auxilio pœnitēdi, spaciū adhuc delinquēdi demonstrare uideamur. Absit ut aliq; ita interpretetur, quasi eo sibi etiam nunc pateat ad delinquendā, quia patet ad

Auditores, catechumeni..

Baptismus.

Forte *uocare

Auditores.

Presumptio.

tet ad poenitendum: & redundantia clementiae coelestis, libidine faciat hu-
 manae temeritatis. Nemo idcirco deterior sit, quia deus melior est, toties de-
 linquendo quotiens ignoscitur. Ceterum finem utique euadendi habebit, cum
 offendendi non habebit. Euasimus semel, haecenus periculosos nosmetipsos
 inferamus, et si iterum euasuri uidemur. Plerique naufragio liberati exinde
 repudium & naui & mari dicunt, & dei beneficium, salutem suam scilicet, me-
 moria periculi honorant. Laudo timorem, diligo uerecundiam, nolunt ite-
 rum diuinæ misericordiae oneri esse: formidant uideri inculcare, quod conse-
 cuti sunt: bona certe, sollicitudine iterum experiri uitant, quod semel didice-
 runt timere. Ita modus temeritatis, testatio est timoris. Timor autem homi-
 nis, dei honor est. Sed enim peruicacissimus hostis ille, nuncque malitiae suae
 otium facit. Atquin tunc maxime saeuit, cum hominem plene sentit libera-
 tum: tunc plurimum accenditur, dum extinguitur. Doleat & ingemiscat neces-
 se est uenia peccatorum permessa, tot in homine mortis opera diruta, tot ti-
 tulos damnationis retro suae erasos. Dolet quod ipsum & angelos eius,
 CHRISTI seruus ille peccator iudicatur est. Itaque obseruat, oppugnat, ob-
 sidet, si quam possit aut oculos concupiscentia carnali ferire, aut animum illece-
 bris secularibus irretire, aut fide terrenae potestatis formidine euertere, aut
 a uia certa peruersis traditionibus detorquere: non scandalis, non tentationi-
 bus deficit. Haec igitur uenena eius prouidens deus, clausa licet ignoscentiae
 ianua & intinctionis sera obstructa, aliquid adhuc permisit patere. Col-
 locauit in uestibulo poenitentiam secundam, quae pulsantibus patefaciat:
 sed iam semel quia iam secundo, sed amplius nunquam: quia proxime fru-
 stra, non enim & hoc semel satis est. Habes quod iam non merebaris, ami-
 sisti enim quod acceperas. Si tibi indulgentia domini accommodat, unde re-
 stituas quod amiseras, iterato beneficio gratus esto nedum ampliato: ma-
 ius est enim restituere, quam dare: quoniam miserius est perdidisse, quam
 omnino non accepisse. Verum non statim succidendus ac subruendus est ani-
 mus desperatione, si secundae quis poenitentiae debitor fuerit: pigeat sane pec-
 care rursus, sed rursus poenitere non pigeat: pigeat iterum periditari, sed non
 iterum liberari. Neminem pudeat, iteratae ualeitudinis, iteranda medicina
 est: gratus in domino extiteris, si quod tibi dominus offert, non recusaueris:
 offendisti, sed reconciliari adhuc potes. Habes cui satisfacias, & quidem uolen-
 tem, id si dubitas, euolue quae spiritus ecclesijs dicat: Desertam dilectionem
 Ephesijs imputas, Stuprum & idolothytorum esum Thyatirenis expro-
 brat, Sardos non plenorum operum inculcat, Pergamenos docentes peruer-
 sa reprehendit, Laodiceos fidentes diuitijs obiurgat: & tamen omnes ad
 poenitentiam comonet, sub cominationibus quidem. Non cominaretur au-
 tem non poenitenti, si non ignosceret poenitenti. Dubium si non & alibi haec de-
 mentiae suae profusionem demonstrasset. Non ait, qui ceciderit, resurget, &
 qui auersatus fuerit conuertetur. Ille est scilicet, ille est qui misericordiam ma-
 uult quam

Imò non solum semel
 aut septies, sed etiam
 septuagies septies.

uult quàm sacrificia. Lætantur coeli, & qui illic angeli, pœnitentia hominis. Heus tu peccator bono animo sis, uides ubi de tuo gaudeatur. Quid illa similitudinū dominicarum argumēta nobis uolunt. Quod mulier dragmā perdidit, & requirit, & repperit, & amicas ad gaudium inuitat, nōne restituti peccatoris exemplum est? Errat & una pastoris ouicula, sed grex una carior nō erat: una illa cōquiritur, una pro omnibus desideratur, & tamē inuenitur, & humeris pastoris ipsius refertur: multum enim errando laborauerat. Illum etiam mitissimum patrem nō tacebo, qui prodigum filiū reuocat, & post inopiam pœnitentiæ libens suscipit, immolat uitulum præoptimum, cōuiuio gaudium suū exornat. Quid nī? filium enim inuenerat quē amiserat, cariorem segeserat quem lucri fecerat. Quis ille nobis intelligendus pater? Deus scilicet, tam pater, nemo: tam pius nemo. Is ergo te filium suū, & si acceptum ab eo prodegeris, & si nudus redieris, recipiet, quia redisti: magisq; de regressu tuo quàm de alterius sobrietate latabitur. Sed si pœniteat ex animo, si famem tuam cum saturitate mercenariorum paternorū compares, si porcos immundū relinquo pecus, si patrem repetas uel offensum, Deliqui dicēs pater, nec dignus ego iam uocari tuus. Tantum releuat confessio delictorum, quantum dissimulatio exaggerat. Confessio enim satisfactiois consilium est, dissimulatio contumaciæ. Huius igitur pœnitentiæ secundæ & unius, quanto in arto negotium est, tanto operosior probatio, ut non sola conscientia proferatur, sed aliquo etiā actu administretur. Is actus qui magis Græco uocabulo exprimitur, & frequētatur exhomologesis est, qua delictum domino nostrum cōfitemur: nō quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur. pœnitentia deus mitigatur. Itaque exhomologesis prosternendi & humilificandi hominis disciplina est, cōuersationē inunguens misericordiæ illi- cem. De ipso quōq; habitu atq; uictu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animū mœrorib; deicere, illa quæ peccauit tristi tractatiōe mutare. Cæterum pastum & potum pura nosse, non uentris scilicet, sed animæ causa. Plerūq; uero ieiunijs preces alere, ingemiscere, lachrymari, & mugire dies noctesq; ad dominū deum tuum, presbyteris aduolui, & aris dei adgeniculari, omnibus fratribus legatiōes deprecatiōis suæ inungere. Hæc omnia exhomologesis, ut pœnitentiam cōmendat, ut de periculi timore dominū honoret, ut in peccatorem ipsa pronuncians pro dei indignatiōe fungatur, & temporali afflictatione æterna supplicia non dicā frustretur, sed expugnat. Cum igitur prouoluit hominem, magis releuat: cum squalidū facit, magis mundatum reddit: cum accusat, excusat: cum cōdemnat, absoluit. In quantum nō peperceris tibi, intantum tibi deus crede parcat. Plerosq; tamen hoc opus ut publicationem sui aut suffugere, aut de die in diem differre, præsumo, pudoris magis memores quàm salutis: uelut illi, qui in partibus uerecundioribus corporis contracta uexatione, conscientia medentium uitant

For. * et idē

CONFES-
SIO

Ἐξομολόγησις
Exhomologe-
sis.
For. * inūgēs

Talis erat con-
fessio apud ue-
teres.

For. * expun-
gat.

uitant, & ita cum erubescencia sua pereunt. Intolerādum scilicet pudori; domino offenso satisfacere, saluti prodaetæ reformari. Næ tu uerecundia bonus, ad delinquendum expandens frontem, ad deprecandum uero subducens. Ego rubori locum non facio, cum plus de detrimento eius acquiras: cū ipse hominem quodāmodo exhortatur: Ne me respexeris dicens, p te mihi melius est perire. Certe periculum eius tunc si forte onerosum est, cū penes insultaturos in risiloquio consistit, ubi de alterius ruina alter attollitur, ubi prostrato superascenditur. Caterum inter fratres atq; conseruos, ubi cōmunis spes, metus, gaudium, dolor, passio (quia cōmunis spiritus de cōmuni domino & patre) quid tuos aliud quā te opinaris? Quid confortes casuū tuorum, ut plausores fugis? Non potest corpus de unius membri uexatione lætum agere: condoleat uniuersum, & ad remedium conlaboret, necesse est. In uno & altero ecclesia est, ecclesia uero CHRISTVS. Ergo cū te ad ECCLESIA fratrum genua protendis, CHRISTVM contrectas, CHRISTVM exoras. Aequē illi cum super te lachrymas agunt, CHRISTVS patit̃, CHRISTVS patrem deprecatur. Facile impetratur semper, quod filius postulat. Grande planē emolumentum uerecundiæ, occultatio delicti pollicetur. Videlicet si quid humanæ notitiæ subduxerimus, proinde & deum cælabimus. Ad eō ne existimatio hominū & dei conscientia cōparantur? An melius est dānatum latere, quā palām absolui? Miserum est sic ad exhomologesin peruenire. malo enim amans si peruenitur, sed ubi pœnitēdum est deserit miserum: quia factum est salutare. Miserum est secari & cauterio exuri, & pulueris alicuius mordacitate anxari: Tamen quæ per insuauitatem medent̃, & emolumento curationis offensam sui excusant, & præsensem iniuriā suaperuenturæ utilitatis gratia cōmendant. Quid si præter pudorem quem potiore putant, etiam incōmoda corporis reformident, quod in lotos, quod sordulentos, quod extra lætitiā oportet deuersari, in a speitidine sacci, & horrore cineris, & oris de ieiunio uanitate? Num ergo in coccino, & Tyrio pro delictis supplicare nos condecet? Cedo acum crinibus distinguendis, & puluerem dentibus elimandis, & bisulcum aliquid ferri uel æris, unguibus repastinādis. Si quid ficti nitoris, si quid coacti ruboris, in labia aut genas urgeat. Præterea exquirito balneas lætiores hortulani maritimi uel secessus ad sumptum. Conquirito altitium enormem faginam, defecato senectutis. Quamq; uini quis interrogarit, cur animæ largiaris: Deliqui dicto in deum, & perclitor in æternum perire. Itaq; nunc pendeo, & mæceror, & excrucior, ut deum reconciliem mihi quem delinquendo læsi. Sed enim illos qui ambitu obeunt capeffendi magistratus, neq; pudet, neq; piget incōmodis animæ & corporis, nec incōmodis tantum, uerū & contumelijs omnibus eniti in causa uotorum suorum. Quas non ignobilitates uestium affectant: quæ non atria nocturnis & crudis salutationibus occupāt: ad omnē occursum maioris cuiusq; personæ decrecentes, nullis cōuiujs celebres, nullis come

Hic locus diu me
torfit. Sic aut̃ legen
dū puto, Malo enim
et aniasi puenitur.
sed ubi peructū est,
etc. Est aut̃ ἀνία
σις tristitiæ illatio,
cum homo seipsum
torquet, πᾶσα τῷ
ἀνιάμ.

Fort. quāq; uicijus

Forte idq;* lis cōmellationibus cōgreges, sed exules à libertatis & lætitiæ felicitate. Itaq; totū propter unius anni uolaticum gaudium. Nos quod securium uirgarū ue petitio sustinet, in periculo æternitatis tolerare dubitamus. & castigatio nem uictus atq; cultus offenso domino præstare cessabimus, quæ gentiles nemine omnino læso sibi irrogant. Hi sunt de quibus scriptura cōmemorat: Væ illis qui delicta sua uelut procero fune nectunt. Si de exhomologesi retractas, gehennam in corde* desidera, quam tibi exhomologesis extinguit: & poenæ prius magnitudinem imaginare, ut de remedij adoptiōe nō dubites. Quid illum thesaurū ignis æterni æstimamus, cū fumariola quædam eius tales flammarū ictus suscitent, ut proximæ urbes aut iam nullæ extent, aut idem sibi de die sperent. Dissiliunt superbissimi montes ignis intrinsecus facta: & quod nobis iudicij perpetuitatē probat, cū dissiliant, cū deuorentur, nuncq; tamē finiuntur. Quis hæc supplicia interim montium nō iudicij minantis exemplaria deputabit? quis scintillas tales non magni alius & inæstimabilis foci missilia quædam & exercitoria iacula cōsentiet? Igitur cum scias aduersus gehennam post prima illa intinctionis dominicæ monimenta, esse adhuc in exhomologesi secunda subsidia, cur salutē tuā deseris? Cur cessas aggredi, quod scias mederi tibi? Mutæ quidem animæ & irrationales, medicinas sibi diuinitus attributas in tēpore agnoscunt. Ceruus sagitta transfixus ut ferrum & irreuocabiles moras eius de uulnere expellat, scit sibi dictamno medēdum. Hirundo si excæcauerit pullos, nouit illos oculare rursus de sua chelidonia. Peccator restituendo sibi institutam à domino exhomologesin sciens, præteribit illam, quæ Babylonium regē in regna restituit. Diu enim poenitentiam domino imolarat, septenni squalore exhomologesin operatus, unguium Leoninum in modum efferatiōe, & capilli incuria horrorem aquilinum præferente. Proh malæ tractatiōis, quæ homines perhorrebant, deus recipiebat. Contra autem Aegyptius imperator qui populum dei aliquando afflictum diu domino suo denegatum persecutus, in prælio irruit, post tot documenta plagarū, dissidio maris, quod soli populo peruium licebat, reuolutis fluctibus perit. Poenentiā enim & ministerium eius exhomologesin abiecerat. Quid ergo ultra de istis duab; humanæ salutis quasi planè stili potius negotium quàm officium conscientie meæ curans: peccator enim omniū notarum cum sim, nec ulli rei nisi poenitentia natus non facile possum super illa tacere, quàm ipse quoq; & turpis humanæ & offensa in dominū princeps Adam exhomologesin restitutus in paradysum suum non tacet.

Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTULLIANI
DE POENITENTIA LIBRI
FINIS.

Argumentū

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENS,
PER BEAT.
RHENANVM.

MOS primum fuerat solennis apud Carthagenenses, ut non modo mulieres, sed & uirgines uelarentur. deinde res arbitrio cuiusque permissa est. Quibus maior probitatis cura, ueterem consuetudinem ultro obseruabant, quam ceteri negligebant uel ut non praeceptam, uel ut suis moribus non conuenientem. Tertullianus cum cerneret quantum mali nasceretur ex hoc quod uirgines aperto capite starent in congregationibus Christianorum, non secus atque in choreis solent, quae maritum quaerunt, docet hoc libro uirgines etiam esse uelandas: Quod quae de uelandis mulieribus Paulus praecipit, etiam ad uirgines pertineant, quibus in mulierum ordinem transitus fit, non tam percontabitum, quam per alia quae mulieribus & uirginibus communiter accidunt. Verisimile est etiam tum puellas aperto capite in congregationem uenire solitas, uolentibus sic parentibus, ut maritum ex Christianis inuenirent. At Tertullianus templum dei, domum precationis esse uult, non nundinationis puellaris.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTULLIANI, DE VIRGINIBVS VELANDIS
LIBER.

PROPRIVM iam negocium passus meae opinionis, Latine quoque ostendam uirgines nostras uelari oportere, ex quo transitum aetatis suae fecerint: Hoc exigere ueritatem, cui nemo praescribere potest, non spacium temporum, non patrocinia personarum, non priuilegium regionum. Ex hijs enim fere consuetudo initium ab aliqua ignorantia uel simplicitate sortita, in usum per successionem corroboratur, & ita aduersus ueritatem

nudicatur. Sed dominus noster CHRISTVS ueritatem se non consuetudinem cognominauit. Si semper CHRISTVS, & prior omnibus: aequae ueritas sempiterna & antiqua res. Viderint ergo quibus nouum est quod sibi uetus est. Haereleis non tam nouitas quam ueritas reuincit. Quodcumque aduersus ueritatem sapit, hoc erit haeresis, etiam uetus consuetudo. Ceterum suo uitio quis quid ignorat. Quod autem ignoratur, fuit tam requirendum, quam recipiendum quod agnoscitur. Regula quidem fidei una omnino est, sola immobilis, & irreformabilis, credendi scilicet in unicum deum omnipotentem,
P mundi

mundi conditorem, & filium eius Iesum CHRISTVM, natum ex uirgine MARIA, crucifixum sub Pontio Pilato, tertia die resuscitatum à mortuis, receptum in coelis, sedentem nunc ad dexteram patris, uenturum iudicare uiuos & mortuos, per carnis etiā resurrectionem. Hac lege fidei manente, cætera iam disciplinæ & conuersationis, admittunt nouitatē correctionis, operante scilicet & proficiente usq; in finem gratia dei. Quale est enim ut diabo-
 lo semper operāte & adijciente cottidie ad iniquitatis ingenia, opus dei aut cessauerit aut proficere destiterit, cum propterea Paradetū miserit dominus ut quoniam humana mediocritas omnia semel capere non poterat paulatim dirigeretur & ordinaretur & ad perfectum perduceretur disciplina, ab illo uicario domini spiritu sancto. Adhuc, inquit, multa habeo loqui uobis, sed nō dum potestis ea baiulare: Cum uenerit ille spiritus ueritatis deducet uos in omnem ueritatem, & superuenientia renūciabit uobis. Sed & supra de hoc eius opere pronunciauit. Quæ est ergo Paradeti administratio nisi hæc, quod disciplina dirigitur quod scripturæ reuelantur, quod intellectus reformatur, quod ad meliora proficitur: Nihil sine ætate est, omnia tempus expectant. Deniq; Ecclesiastes, Tempus, inquit, omni rei. Aspice ipsam creaturam paulatim ad fructum promoueri. Granum est primo, & de grano frutex oritur, & de frutice arbuscula enititur. Deinde rami & frondes inualescunt, & totum arboris nomen expanditur, inde germinis tumor, & flos de germine soluitur, & de flore fructus aperitur. Is quoq; rudis aliquādiu & informis, paulatim ætatem suam dirigens, eruditur in mansuetudinem saporis. Sic & iustitia (nam idem deus iustitiæ & creaturæ) primo fuit in rudimentis, natura deum metuens. Dehinc per legem & prophetas promouit in infantiam. Dehinc per Euangelium efferbuit in iuuentutem. Nunc per Paradetum componitur in maturitatem. Hic erit solus à CHRISTO magister & dicendus & uerendus. Non enim ab se loquetur, sed quæ mandantur à CHRISTO. Hic solus antecessor, quia solus post CHRISTVM. Hunc qui receperunt, ueritatem consuetudini anteponūt. Hunc qui audierūt usq; non olim prophetantem, uirgines contegunt. Sed nolo interim hunc morē ueritatis deputare. Consuetudo sit, tantisper, ut consuetudini etiam consuetudinem opponam. Per Grāciam & quasdam Barbarias eius, plures ecclesiæ uirgines suas abscondunt. Est & sub hoc cælo institutum istud alicubi, qui gentilitati Græcanicæ aut Barbaricæ cōsuetudinem illam aliquid. Sed eas ego ecclesias proposui quas & ipsi Apostoli uel Apostolici uiri condiderunt, & puto ante quosdam. Habent igitur & illæ eandem cōsuetudinis auctoritatem, tempora & antecessores opponunt magis quàm posteræ istæ, quid obseruabimus, quid deligimus: non possumus respuere cōsuetudinē quam damnare non possumus, utpote non extraneam, quia non extraneorum cum quibus scilicet cōmunicamus ius pacis & nomē fraternitatis. Una nobis & illis fides, unus deus, idem CHRISTVS, eadem spes, eadem lauacri
 sacramenta

Montanizat.

Paracletus Montanicus.

sacramenta. Semel dixerim una ecclesia sumus. Ita nostrum est, quodcunq;
nostrorum est. Ceterū diuidis corpus, tam hic sicut in omnibus uarie insti-
tutis & dubijs & incertis fieri solet. adhibenda fuit examinatio quæ magis
ex duabus tam diuersis consuetudinibus disciplinæ dei cōueniret. Et utique
ea deligēda, quæ uirgines includit, soli deo notas, quibus præterea à deo nō
ab hominibus captanda gloria est, etiā ipsum bonū suum erubescendū est.
Virginem magis laudando quā uituperādo confundas. Quia delicti du-
rior frōs est, ab ipso & in ipso delicto impudentiam docta. Nam illā cōsue-
tudinem quæ uirgines negat, dum ostendit, nemo probasset, nisi aliquæ ta-
les quales uirgines ipsæ. Tales enim oculi uolēt uirginē uisam, quales habet *Alias aliqui tales.*
uirgo quæ uideri uolet. Inuicem se eiusdem oculorū genera desiderāt. Eius-
dem libidinis est uideri, & uidere. Tam sancti uiri est subfundī, si uirginem
uiderit, quā sanctæ uirginis si à uiro uisa sit. Sed nec inter consuetudines
despicere uoluerunt illi sanctissimi antecessores. Tamen tolerabilius apud
nos ad usq; proxime utriq; cōsuetudini cōmunicabatur. arbitrio permissa
res erat, ut quæq; uoluisset aut tegi aut prostituī, sicut & nubere. Quod & ip-
sum neq; cogitur neq; prohibetur. Contenta erat ueritas paucis si cum com-
suetudine ut tacite sub consuetudinis nomine frueretur se uel ex parte. Sed
quoniā coeperat agnitio proficere, ut per licentiā utriusq; moris indicium
melioris partis emergeret, statim ille aduersarius bonorū multoq; instituto
tum opus suum fecit. Ambiant uirgines hominum, aduersus uirgines dei
nuda planē fronte temerarie audaciā excitata, & uirgines uidentur quæ ali-
quid à uiris petere possunt, nedum tale factum, ut scilicet æmulæ earum, tan-
to magis liberæ, quanto CHRISTI solius ancillæ, dedātur illis. Scandaliza-
mur, inquit, quia aliter aliæ incedunt, & malunt scandalizari quā pro-
uocari. Scandalum nisi fallor non bonæ rei, sed malæ exemplū est, ædificans *Scandalum.*
ad delictum. Bonæ res neminem scandalizant, nisi malam mentem. Si bo-
num est modestia, uerecundia, fastidium gloriæ, soli deo captans placere, a-
gnoscat malū suū, quæ de tali bono scandalizantur. Quid enim si & incon-
tinētes dicant se à cōtinentibus scādalizari, continentia reuocanda est? & ne
multi nobis scādalizentur, monogamia recusanda est? Cur non magis hec
querantur scādalo sibi esse petulantia, impudentia ostētaticia uirginitatis.
Propter eiusmodi igitur capita nundinatio, trahātur uirgines sanctæ in ec-
clesiam, uelut uidentes quod cognoscāt in medio, pauentes quod detegant
accescitæ quasi ad stuprū. Nō minus enim & hoc pati nolūt. Omnis publi-
catio uirginis bonæ, stupri passio est. & tamē uim carnis pati, min⁹ est, quia
de officio naturæ uenit. Sed cū spiritus ipse uiolatur in uirgine, sublato ue-
lamine, didicit amittere quod tuebatur. O sacrilegæ manus quæ dicatū deo
habitum detrahare potuerunt. Quid prius aliquis persecutor fecisset, si hoc
à uirgine electum cognouisset. Denudasti puellam à capite, & tota iam uir-
go sibi non est alia est facta. Exurge igitur ueritas, & quasi de patientia
P 2 erumpe

erumpe, nullam uolo consuetudinem defendas. nā iam & illa consuetudine sub qua te fruebaris expugnatur. Te esse demōstra quæ uirgines tegit. Ipsa scripturas tuas interpretare, quas cōsuetudo non nouit, Si enim nosset nunquam esset. Quatenus aut & de scripturis aduersus ueritatem argumentari consuetudo est, statim opponitur nobis nullā mentionem uirginū ab Apostolo factam, ubi de uelamine præfinit, sed tantū mulieres nominatas, cū si uoluisset & uirgines tegi, de uirginibus quoq; cū mulieribus nominatis pronunciasset. Quomodo illic inquit ubi de nuptiis tractat quid obseruandum sit etiā de uirginibus, declarat: Itaq; non cōtineri eas lege uelandi capitis, ut non nominatas in hac lege, imò ex hoc uelari quā nō iubentur, quæ nec nominantur. Sed & nos eādem argumentationē retorquemus. Qui enim sciebat in alias utriusq; generis facere mentionē, uirginis dico, & mulieris, id est non uirginis, ex causa distinctionis, in his in quibus nō nominat uirginem non faciens distinctionē, ostendit conditionis cōmunionem. Cæterū potuit hic quoq; cōstituere differentiā inter uirginem & mulierem, sicut alibi dicit, diuisa est mulier & uirgo. Igitur quas nō diuisit tacendo, in altera inhi: nec tamen quia illic diuisa est & mulier & uirgo, hic quoq; patrocīnabitur illa diuisio, ut quidam uolunt. Quanta enim alibi dicta non ualent, ubi dicta scilicet non sunt, nisi si eadem sit causa quæ alibi, ut sufficiat semel dictum. Illa autē causa uirginis & mulieris, longe diuisa est ab hac specie. Diuisa est, inquit, mulier & uirgo. quare? quoniam innupta, id est uirgo cogitat ea quæ sunt domini, ut sit sancta, & corpore & spiritu. Nupta autem, id est non uirgo, cogitat quomodo placeat uiro. Hæc erit interpretatio diuisionis illius, nullum habens locum, in isto capitulo, in quo neq; de nuptiis, neq; de animo & cogitatu muliebri, & uirginis, pronūciatum, sed de capite uelando. Cuius nullam uolens esse disceptationem, Spiritus sanctus uno nomine mulieris, etiā uirginem intelligi uoluit, quam proprie non nominando à muliere nō separauit, & non separando coniunxit ei à qua non separauit. Nouū est nunc ergo principali uocabulo uti, & cætera nihilominus in eo uocabulo intellegi ubi nulla est necessitas singillatim distinguendæ uniuersitatis, naturaliter cōpendium sermonis & gratum & necessarium est. Quoniam sermo laciniosus, & onerosus & uanus est. Sic & generalibus uocabulis contenti sumus cōprehendentibus in se specialiū intellectū. Ergo iam de uocabulo ipso. Naturale uocabulum est fœmina. Naturalis uocabuli generale mulier. Generalis etiam speciale, uirgo, uel nupta, uel uidua, uel quot etiam ætatis nomina accedunt. Subiectū igitur est generali speciale, quia generale prius est, & subiectiuū anteceßiuo, & portionale uniuersali, in ipso intellegitur cui subiicitur, & in ipso significatur, quia in ipso cōtinetur. Sic nec manus, nec pes, nec ullū membrorū desiderat significari, corpore nominato. Et si mundū dixeris, illic erit & cœlum, & quæ in eo, sol & luna, & sydera, & astra, & terra, & freta, & omnis census elementorū. Omnia dixeris, cum id dixeris quod ex omnibus constat

Fœmina.
Mulier.

constat. Sic & mulierem nominando, quicquid est mulieris nominauit. Sed quoniam ira mulieris nomen usurpant, ut nō putēt cōpetere illud nisi ei soli quæ uirū passa sit, probari à nobis oportet proprietatem eius uocabuli, ad sexum ipsum, nō ad gradum sexus pertinere, quo cōmuniter etiam uirgines censeantur. Cum hoc genus secundi hominis à deo factū est, in adiutorium hominis, foemina illa, statim mulier est cognominata, adhuc felix, adhuc digna paradiso, adhuc uirgo. Vocabitur, inquit, mulier. Habes itaq; nomē nō dico iam uirgini cōmune, sed proprium, quod à principio uirgo sortita est. Sed ingeniose quidam de futuro uolūt dictū, Vocabitur mulier, quasi quæ hoc futura esset, cum uirginitatē resignasset: quoniā & adiecit, Propterea relinquet homo patrem & matrem, & cōglutinabitur mulieri suæ: & erūt duo in una carne. Ostēdāt igitur primo, ubi sit subtilitas ista, si de futuro mulier cognominata est, quod interea uocabulum acceperit. Non potest enim sine uocabulo præsents qualitatis suæ fuisse. Cæterū quale est ut quæ in futurū uocaretur nomine designato, in præsenti nihil cognominaretur? Omnibus animalibus Adam nomina imposuit, & nemini ex futura cōditione, sed ex præsenti institutione, cui cōditio quæcūq; seruiret, hoc appellata quod à primordio uoluit, quid ergo tūc uocabatur? Atquin quotienscūq; in scripturā nominatur, mulier appellatur antequā nupta, & nunq; uirgo cū uirgo. Hoc nomē tum unū illi fuit & quādo nihil prophetico modo dictū est. Nā cum scriptura refert fuisse nudos duos Adam & mulierem eius, nec hoc de futuro sapit, quasi mulierem dixerit eius in præsagio uxoris. Sed quoniam & in nupta illius mulier, ut de substantia ipsius: Hoc, inquit, os ex ossibus meis, & caro ex carne mea uocabitur mulier. Hinc ergo tacita cōscientia naturæ, ipsa diuinitas animæ in usū sermonis eduxit nesciētibus hominibus, sicut & alia multa quæ ex scriptura fieri & dici solere alibi poterimus ostēdere, uti mulieres nostras dicamus uxores, quāquā & improprie quædam loquamur. Nā & Græci qui magis uocabulo mulieris in uxore utūtur alia habent propria uocabula uxoris. Sed malo hūc usum ad scripturæ testimonium deputare. Vbi enim duo in unā carnem efficiūtur, per matrimonij nexū, caro ex carne *Duo in unā carne.* & os ex ossibus uocatur, secūdum originem mulier eius, ex cuius substantia incipit cēseri facta uxor. Ita mulier nō natura nomē est uxoris, sed uxor cōditione nomē est mulieris. Deniq; mulier & non uxor dici potest, nō mulier autem uxor dici nō potest, quia nec esse. Cōstituto igitur nomine nouæ foeminae quod est mulier, & explicito quod prius fuit, id est nomine assignato, cōuertit iam ad Prophetica rationē uti diceret, Propter hāc relinquet homo patrem & matrē. Adeo separatū est nomen à Prophetia, quātum & ab ipsa persona, ut nō utiq; de ipsa Eua dixerit, sed in illas foeminas futuras quas in matrice generis foeminini nominarit. Alioquin non Adā relicturus erat patrem & matrē, quos nō, habebat, propter Euam. Ergo nō ad Euam pertinet, quia nec ad Adam, quod propheticè dictum est. De maritorum enim

P 3 conditione

Hebion.

conditione prædictum, qui ob mulierem parentes suos erāt relicturi, quod in Euam cadere nō potuit, quia nec in Adam. Si ita res est, apparet nō propter futurū, mulierem cognominatā, ad quam futurū nō pertinebat. Eō accedit quod ipse rationem eius nominis ædedit. Cū enim dixisset uocabitur mulier, quoniā ex uiro suo sumpta est, & ipso adhuc uirgine. Sed dicemus & de uiri nomine suo loco. Nemo itaq; nomen ad Prophetiā interpretetur, quod ex alia significatione deductum est: præsertim cū appareat, ubi de futuro nomen acceperit, illic scilicet, ubi Eua cognominatur personali iam uocabulo, quia naturale præcesserat. Si enim Eua mater uiuentiū est, ecce ex futuro cognominatur, ecce uxor & nō uirgo prænūciatur, hoc erit uocabulum nupturæ. Ex nupta enim mater: Ita hic quoq; ostēditur nō de futuro mulierem tūc nominatā, quæ postmodū acceptura erat futuræ cōditionis suæ nomē. Respōsum satis est ad hāc partē. Videamus nūc si & Apostolus formā uocabuli istius secūdū Genesim obseruat, sexui deputās illuc, sic mulierē uocans uirginē MARIAM quēadmodū & Genesis Euā. Scribēs enim ad Galatas, Misit, inquit, deus filiū suū factū ex muliere. Quam utiq; uirginē constat fuisse, licet Hebion resistat: Agnosco & angelū Gabrielem ad uirginem missum: sed cū benedicit illā, inter mulieres nō inter uirgines deputat: Benedicta tu inter mulieres. Sciebat & angelus mulierem etiā uirginē dici. Sed & ad hāc duo ingeniose quidā respōdisse sibi uisus est: quoniā quidem despōsata est MARIA, idcirco & ab Angelo & ab Apostolo mulierē pronūciatā. Desponsata enim, quodāmodo nupta. Tamē inter quodāmodo, & uerū, satis interest dūtaxat hoc in loco. nā alibi ita sane habendū est. Nūc uero nō quasi iam nuptā mulierē MARIAM pronūciauerūt, sed quasi, nihilominus foeminā etiā si nō sponsam, quasi hoc à primordio dictam. Illud enim præiudicet necesse est à quo forma descendit. Cæterū quod pertineat ad hoc capitulum, si hic desponsatæ adæquatur, ut ideo mulier dicta sit MARIA nō quæ foemina, sed quā maritata, iam ergo CHRISTVS nō ex uirgine natus est, quia ex despōsata quæ uirgo esse desierit hoc nomine. Quod si ex uirgine natus est, licet ex despōsata tamē integra, agnosce mulierē etiā uirginem etiam integrā dici. Hic certe nihil propheticæ dictum uideri potest ut futurā mulierem, id est nuptam Apostolus nominarit, dicēdo factum ex muliere. Non enim poterat posteriorem mulierē nominare de qua CHRISTVS nasci nō habebat, id est uirū passam, sed illa quæ erat præsens, quæ erat uirgo, & mulier uocabatur post uocabuli huius proprietatē, secūdū primordiū formam uirginis, & ita uniuerso mulierū generi defensā. Cōuertamur ad ipsas iam rationes recensendas per quas Apostolus docet uelari foeminā oportere, an eadē etiā uirginibus cōpetāt, ut ex hoc quoq; uocabulo cōmunionis inter uirgines & non uirgines cōstet, dum eadē uelaminis causā in utraq; parte deprehenduntur. Si caput mulieris, uir est: utiq; & uirginis, de qua fit mulier, illa quæ nupsit: nisi si uirgo tertiū genus est mōstruosum aliquod sui capitis.

capitis. Si mulieri turpe est radi siue tonderi, utiq; & uirgini. Proinde uide-
 rit seculum æmulū dei, si ita uirgini cæsum capillum decori mentitur quæad-
 modum & puero permissum. Ergo cui æque non cōuenit radi siue tonderi,
 æque conuenit operiri. Si gloria uiri est mulier, quanto magis uirgo, quæ &
 gloria sibi est. Si mulier ex uiro & propter uirum, costa illa Adæ uirgo pri-
 mum fuit. Si mulier potestatem habere super caput debet, uel eo iustius uir-
 go, ad quam pertinet quod in causa est. Si enim ppter angelos, scilicet quos
 legimus à deo & cœlo excidisse, ob concupiscentiam foeminarum, quis præ-
 sumere potest quales angelos, maculata iam corpora, & humanæ libidinis
 reliquias desiderasse, ut non ad uirgines potius exarserint, quorum flos etiā
 humanam libidinem excusat. Nam & scriptura sic suggerit, Et factum est,
 inquit, cum cœpissent homines plures fieri super terram, & filia: natæ sunt
 eis. Conspicati autem filij dei, filias hominum, quod pulchræ essent, acce-
 perunt sibi uxores ex omnibus quas elegerunt. Hic enim nomen mulierum.
 Græcum, uxoris sapit: quia de nuptijs mentio est. Cum ergo filias homi-
 num dicit, manifeste uirgines portendit, quæ adhuc apud parentes depu-
 tarentur. Nam nuptiæ maritorum nuncupantur, cum potuerit dixisse uxores
 hominū æque, non adulteros nominans angelos, sed maritos, dū innuptas
 sumunt filias hominum, quas natas supra dixit, sic quoq; uirgines significa-
 uit supra natas. At hic angelis nuptas aliud eas nescio quā natas, & dehinc
 nuptas. Debet ergo adumbrari facies tam periculosa, quæ usq; ad cœlū scā-
 dala iaculata est, ut cum deo assistens, cui rea est angelorū exterminatorum,
 cæteris quoq; angelis erubescat, & malā illam aliquando libertatem capitis
 sui comprimāt, iam nec hominū oculis offerendam. Sed & si contaminatas
 iam foeminas angeli illi appetissent, tātō magis propter angelos uirgines ue-
 lari debuissent, quātō magis propter uirgines angeli deliquisse potuissent.
 Si autem & naturæ præiudiciū adiicit Apostolus, quod honor sit mulieris
 redundātia capillorū, quia coma pro operimēto est: utique hoc maxime uir-
 gini insigne est: quare & ornatus ipse, proprie sic est, ut cōcumulata in uerti-
 cem, ipsam capitis arcem ambitu crinium contegat. Horum certe omnium
 contraria efficiunt, ne uir caput uolet: scilicet quia non sit naturaliter conse-
 cutus ambitionem capillorum, quia radi siue tonderi non sit turpe illi, quia
 non propter illum angeli exorbitarint, quia gloria & imago dei sit, quia ca-
 put eius **CHRISTVS**. Itaque cum de uiro & muliere Apostolus tractet,
 cur illam oporteat uelari, illum uero non, apparet cur & uirginis silentium
 fecerit: eadem ratione scilicet uirginem in mulierem intelligendam sinens,
 qua & puerum ut in uiro deputandum nō nominauit, totum ordinem utri-
 usq; sexus proprijs uocabulis complexus, mulieris & uiri. Sic etiam Adam
 adhuc integer, uir in Genesi est cognominatus, uocabitur, inquit, mulier, quia
 de uiro suo, sumpta est. Sic uir Adam ante nuptiarum congressum, quæad-
 modum & Eua mulier. De utraq; parte satis ad uniuersam speciem cuiusq;

sexus Apostolus pronūciauit, & breuiter & plene, tam instructa definitiōe, Omnis, inquit, mulier. quid est omnis? nisi omnis generis, omnis ordinis, omnis conditionis, omnis dignitatis, omnis ætatis. Siquidē omne, totū est, & integrum, & nulla sui parte defectum. Pars autem mulieris & uirgo est. Aequæ & de uiro nō uelando, Omnis, inquit. Ecce duo diuersa nomina, uir & mulier, omnis uterq; duæ leges obnoxia inuicem, hinc uelandi, inde nudandi. Igitur si eo quod dictum sit omnis uir, cōmune est nomen uiri, etiam nondum uiri, masculi inuestis: cōmune autem cū sit nomen secūdū naturā, cōmunis est & lex nō uelandi eius, qui inter uiros uirgo est, secūdū disciplinam, cur nō præiudicatum sit proinde & mulierem uirginē omnem muliere nominata cōtineri cōfortio nominis, ut contineatur & cōmunionē legis. Si uirgo mulier nō est, nec uir inuestis est. Si nō operitur uirgo, quia mulier nō sit, operiatur inuestis quia uir nō sit. Eiusdem uirginitatis æqua sit uenia. Si cut uirgines non cogūtur uelari, ita pueri nō iubeātur reuelari. Cur ex parte

Fort. retr. & omnis. diffinitionem Apostoli agnoscimus absolutam, circa omnē uirū: nec detrahimus, quare non & puerum nominari, ex parte autem præuaricamur, æque absoluta ea circa omnē mulierē. Si quis, inquit, cōtentiosus est, nos talem cōsuetudinē nō habemus, neq; ecclesia dei. Ostendit cōtentionē aliquā de ista specie fuisse, ad quā extinguendam toto cōpendio usus est: neq; uirginem nominans, ut ostenderet dubitandum de uelanda non esse, & omnē nominans mulierem cum nominasset uirginem. Sic & ipsi Corinthij intellexerunt. Hodie deniq; uirgines suas Corinthij uelāt. quid docuerint Apostoli, qui didicerunt approbant. Videamus nūc an sicut naturæ & causæ argumēta uirgini quoq; cōpetere mōstrauim⁹, ita etiā disciplinæ ecclēsticæ præscripta de muliere in uirginē spectant. Nō permittitur mulieri in ecclesia loqui, sed nec docere, nec tingere, nec offerre, nec ullius uirilī muneris ne duo sacerdotalis officij sortē sibi uendicarēt. Quæramus an aliquid horū uirgini liceat, si uirgini licet. Sed in omnibus eadē cōditione subijcit, & necessitas humilitatis cū muliere cōsetur. Vnde illi om̃i hoc licebit quod om̃i fœminæ nō licet. Quid prærogatiuæ meretur aduersus cōditionē suā, si qua uirgo est, & carnē suā sanctificare pposuit. Idcirco uelaminis uenia fit illi, ut in ecclesiā notabilis & insignis introeat, ut honorē sanctitatis in libertate capitis ostēdat. Potuit dignius honorari aliqua prærogatiua uirilī aut gradus aut officij. Planē scio alicubi uirginē in uiduatu ab annis nōdum uiginti collocatā. Cui si quid refrigerij debuerat episcopus, aliter utiq; saluo respectu disciplinæ præstare potuisset, ne tale nūc miraculū ne dixerim mōstrū in ecclesia de notaretur, uirgo uidua, hoc quidē portentuosior, quod nec quā uidua caput textit, utrunq; se negans, & uirginem quæ uidua deputetur, & uiduā quæ uirgo dicatur. Sed ea autoritate illic sedet contexta, qua & uirgo, ad quam sedē præter annos sexaginta non tantum uniuiuæ, id est nuptæ aliquādo eliguntur, sed & matres & quidē educatrices filiorū: scilicet, ut experimentis omniū affectuum

Cur mulieri non liceat docere uel baptizare.

Vidua.

affectuū structæ, & facile norint cæteras & consilio & solatio iuuare, & ut ni-
 hilominus ea decurrerint, per quæ scemina probari potest. Adeo nihil uir-
 gini ad honorē de loco permissum est. Sic nec de aliquibus insignibus. Cæ-
 terum satis inhumanū si scemina quidē per omnia uiris subditæ, honorige-
 ram notā uirginitatis suæ præferant qua suspiciātur & circūspiciātur & ma-
 gnificentur à fratribus: Viri autem tot uirgines, tot spadones uolūtarij, cæco
 bono suo incedant nihil gestantes quod & ipsos faceret illustres. Debebunt
 etiā & ipsi aliqua sibi insignia defendere, aut pennas Garamātū, aut scrobu-
 los Barbarorū, aut Cicadas Atheniēsiū, aut Cirros Germanorū, aut stigma *Germanorū cirri.*
 ra Brittonū: aut ex diuerso fiat, capite uelati in ecclesia lateant. Certi sumus *Britonū stigmata.*
 spiritum sanctū magis masculis tale aliquid subscribere potuisse, si sceminis
 subscripsisset: cū præter sexus auctoritatem, etiā ipsius cōtinētiæ nomine ma-
 sculos potius honorari oportuisset. Quorū quāto sexus auidior, & callidior
 in sceminas, tāto cōtinētiā maioris ardoris laboratior, ideoq; dignior omni
 ostentatione: si ostētatio uirginitatis est dignitas. Nō enim & cōtinentiā uir-
 ginitatis antistat, siue uiduarū, siue qui ex cōsensu cōtumeliā cōmunem iam
 recusauerunt. Nam uirginitas gratia constat: cōtinentiā uero uirtute. Non
 concupiscendi cui concupiscendo inoleueris grāde certamen est: Cuius autē
 cōcupiscendi ignoraueris fructum facile nō concupisces, aduersariū non ha-
 bens, concupiscentiam fructus. Quomodo ergo nō magis uiris aliquid tale
 deus in honorem subscripsisset, uel quia familiariori scilicet imaginī suæ, uel
 quia plus laboranti. Si autē nihil masculo, multo magis sceminæ. Sed quod
 supra intermisimus, ex parte subsecutæ disputationis, ne cohærentiam eius
 dispergeremus, nunc responso expungemus. Vbi enim gradum fiximus de
 Apostoli absoluta diffinitione, omnē mulierem etiā omnis ætatis intellegē-
 dam: responderi ex diuerso habebat, ergo à natiuitate & à primo nomine
 ætatis, uirginem operiri oportere. Non ita est autē, sed ex quo se intelligere
 coeperit, & sensum naturæ suæ intrare, & de uirginis exire, & pati nouū illud
 quod alterius ætatis est. Nam & principes generis Adam & Eua quādiū in-
 tellectu carebant, nudi agebant. At ubi de arbore agnitionis gustauerunt,
 nihil primū senferūt quā erubescēdū. Ita sui quicq; sexus intellectū, tegmi-
 ne notauerunt. Sed & si propter angelos uelanda est, sine dubio ab ea æta-
 re lex uelaminis operabitur, à qua potuerunt filia hominum cōcupiscentiā
 sui adducere, & nuptias pati. Ex illo enim uirgo desipit, ex quo potest non
 esse. Et ideo penes Israhēl illicitum est ad uirum tradere, nisi post contesta-
 tam sanguine maturitatem: itā ante hunc indicem acerba res est. Igitur si
 tam diu uirgo quādiū acerba est, desinit uirginem cum matura cognosci-
 tur, & ut non uirgo iam legi applicatur, sicut & nuptijs. Et desponsatæ qui-
 dem habent exemplum Rebecæ, quæ cū ad sponsum ignotum adhuc
 ignota perduceretur, simul ipsum cognouit esse quem de longinquo per-
 spexerat, non sustinuit dexteræ colluctationem, nec osculi congressionem,
 nec

Natura.
Tempus.

Fort. Agnosce

nec salutationis communicationem, sed confessa quod senserat, id est spiritu nuptam, negauit uirginem, uelata ibidē. O mulierem iam de CHRISTI disciplina. Ostendit enim etiam nuptias de aspectu & animo fieri, quemadmodum stuprum: nisi quod etiam Rebeccam quidam adhuc uelant. De ceteris uero, id est quæ desponsatae non sunt, uiderint aut parentum procrastinatio ex angustiis uel scrupulositate descendens, Viderit & ipsum continentiae uotū. Nihil pertinet ad aetatem sua spacia currentem suamque debita maturitati lucentem. Alia in occulto mater, natura: & alius in latenti pater, tempus, filiam suam legibus suis maritarunt. Aspice nuptam iam in illam tuam uirginem & animam expectationem & carnem transfigurationem, cui tu secundum paras maritum. Iam & uox obsolefacta est, & membra completa sunt, & pudor ubique uestitur, & menses tributa defendunt: ac tu mulierem negas quam muliebria pati dicis. Si congressio uiri mulierem facit, non tegantur nisi post ipsam nuptiarum passionem. Atquin etiā apud ethnicos uelatae ad uirum ducuntur. Si autem ad desponsationem uelantur, quia & corpore & spiritu masculo mixtae sunt, per osculū & dexteras, per quæ primū resignarunt pudorē spiritu, per cōmune cōscientiae pignus, quo totā cōdixerunt confusionem, quanto magis tempus illas uelabit sine quo sponsari nō possunt & quo urgente sine sponsalibus uirgines desinūt esse. Tempus etiā ethnici obseruant, ut ex lege naturae iura sua aetatibus reddant. Nam foeminas quidem à duodecim annis, masculum uero à duobus amplius ad negocia mittunt, pubertatem in annis non sponsalibus aut nuptiis decernentes. Mater familiae uocatur licet uirgo, & pater familiae licet inuestis. A nobis nec naturalia obseruantur, quasi alius sit deus naturae quam noster. Agnosce mulierem, agnosce nuptam, de testimoniis & corporis & spiritus, quæ patitur & in conscientia & in carne. Haec sunt tabellae priores naturalium sponsalium, & nuptiarum. Impone uelamen extrinsecus, habenti tegumen intrinsecus. Tegantur etiam superiora, cuius inferiora nuda non sunt. Vis scire quæ sit aetatis autoritas? Propone utranque immature compressam, in habitu mulieris, & quæ maturitate progressa in uirginitate duret cum suo habitu, facilius illa mulier negabitur, quam ista uirgo credetur. Tanta est adeo fides aetatis ut nec habitu obstrui possit. Quid quod etiam haec nostrae etiam habitu mutationem aetatis consentitur, simulque se mulieres intellexerunt, de uirginibus educantur, à capite quidem ipso deponentes quod fuerunt: uertunt capillum, & acui lasciuiore comam sibi inferunt, crinibus à fronte diuisis, apertam professae mulieritatem. Iam & consilium formae à speculo petunt, & faciem morosiores lauacro macerant, forsitan & aliquo eam medicamine interpolant, pallium extrinsecus iactant, calceum stipant multiformem, plūs instrumenti ad Balneas deferunt. quid singula persequar? Solae autem manifestae paraturae totam circumferunt mulieritatem. Sed uirginali uolunt sola capitis nuditate, uno habitu

bitu negantes quod toto suggestu profitentur. Si propter homines habitu abutuntur, impleant illum etiam in hoc, ut & apud ethnicos caput uelēt. Certe in ecclesia uirginitatem suam abscondant, quam extra ecclesiam cælant. Timent extraneos, reuereantur & fratres: aut constanter audeant, & in uicis uirgines uideri, sicut audent in ecclesijs. Laudabo uigorem si aliquid & apud ethnicos uirginitatis nundinarint. Eadem natura foris quæ & intus, eadem institutio apud homines & apud dominum eadem libertate constat. Quo ergo foris quidem bonum suum abstrudunt, in ecclesia uero promulgant exposco rationem, utrū ne ut fratribus suis placeāt, an ut ipsi deo? Si ut ipsi deo tam idoneus est ad cōspicienda quæq; in occulto sunt, quàm iustus ad remuneranda quæ soli sibi fiunt. Denique præcipit, nihil debucinemus eorum quæ apud illum mercedem merebuntur, nec ea ab hominibus compensemus. Quod si unius uictoriati, uel quamcunque elemosynæ operationem, sinistra conscientia facere prohibemur, quantum tenebrarum circumfundere debemus cum tantam oblationem deo offerimus, ipsius corporis & ipsius spiritus nostri, cum illi ipsam naturā cōsecramus. Ergo quod non potest uideri propter deum fieri, quia sic fieri deus non uult, sequitur ut hominum gratia fiat: utique primo illicitum, ut gloriæ libidinosum. Gloria enim illicitum est eis, quorum probatio in omni humiliatione constat. & si à deo confertur continentia uirtus, quid gloriaris quasi non acceperis? Si uero non accepisti, quid habes quod datum tibi non est? Hoc ipso autē constat à deo datum tibi non esse, quod illum nō soli deo præstas. Videamus ergo quod humanū est, an firmū & uerū. Referunt aliquando dictū à quodā cū primum quæstio ista tentata est, & quomodo cæteras sollicitabimus ad huiusmodi opus? scilicet felices nos facient, si plures erunt, & non dei gratia uel merita cuiusq;. Virgines ecclesiam, an ecclesia uirgines ornat deo siue cōmēdat. Cōfessus est igitur gloriā esse in causa. Porro ubi gloriā, illic sollicitatio. Vbi sollicitatio, illic coactio. Vbi coactio, illic necessitas. Vbi necessitas, illic infirmitas. Merito itaq; dum caput nō tegunt ut sollicitentur gloriæ causa, uentres tegere coguntur infirmitatis ruina. Aemulatio enim illarum non religio producit. Aliquando & ipse deus uenter earum, quia facile uirgines fraternitas suscipit. Nec tantum autem ruunt, sed & funem longum delictorum sibi attrahunt. Prolatæ enim in medium, & publicato bono suo elatæ, omni honore & charitate & operatione cumulatæ, dum nō latent, ubi quid admissum est, tātum dedecoris cogitantes quantum honoris habuerunt. Si intectum caput uirginitati ascribitur, si qua uirgo exciderit de gratia uirginitatis, ne prodatur, intecto permanet capite esse, & tunc iam alieno ambulat habitu, id est quem sibi uendicat uirginitas, permanet nihilominus in habitu uel tunc saltem alieno, ne scilicet mutatione prodatur, conscientia muliebritatis, iam indubitate audent nudo capite ad deum adire. Sed æmulator deus & dominus, qui dixit, Nihil occultum quod nō reuelabitur

Victoriatu num-
mi genus erat.
Puto l. sinistra
conscia.

Al's in omni hu-
militate.

Fort. conscientia.

reuelabitur, plerasque etiā in conspectum deducit. Non enim confitebuntur, nisi ipsorum infantium suorum uagitibus proditæ. Quantum autem plures, non etiam de pluribus sceleribus suspectas habebis. Dicam licet nolim, difficile mulier semel fit, quæ timet fieri, quæque iam facta potest uirginem mentiri sub deo. Quanta item circa uterum suum audebit, ne etiam mater detegatur: scit deus quod iam infantes & perfici & perducere ad partum integros duxerit, debellatos aliquandiu à matribus, facillime semper concipiunt & felicissime pariunt huiusmodi uirgines, & quidem simillimos patribus. Hæc admittit flagitia coacta & inuitata uirginitas. Ipsa concupiscentia non latendi non est pudica: patitur aliquid quod uirginis non sit, studium placēdi utique & uiris. Quantum uelis bona mente conetur, necesse est publicatione sui periclitetur, dum percutitur oculis incertis & multis, dum digitis demonstrantium titillatur, dum nimium amatur, dum inter amplexus & oscula assidua contalescit. Sic frons duratur, sic pudor teritur, sic soluitur, sic discitur aliter iam placere desiderare. Sed enim uera, & tota, & pura uirginitas, nihil magis timet quàm semetipsam: etiā sceminarum oculos pati non uult, alios ipsa oculos habet: confugit ad uelamē capitis quasi ad galeam, quasi ad clypeum, qui bonum suum protegat aduersus ictus tentationum, aduersus iacula scandalorum, aduersus suspitiones & susurros, & æmulationem, ipsum quoque liuorem. Nam est aliquid etiam apud ethnicos metuendum quod fascinum uocant, infeliciorem laudis, & gloriæ enormioris euentum. Hoc nos interdum diabolo interpretamur. Ipsius est enim boni odiū. Interdum deo deputamus. Illius est enim superbiam iudicium, extollentis humiles & deprimentis elatos. Timebit itaque uirgo sanctior, uel in nomine fasci, hinc aduersarium, inde deum: illius liuidum ingenium, huius censorium lumen, & gaudebit, sibi soli & deo nota: sed & si cui innotuerit, sapit si tentationibus gradum obtraxerit. Quis enim audebit oculis suis premere faciem clausam, faciem non sentientem: faciem (ut dixerim) tristem: quicumque malus cogitatus, ipsa seueritate frangetur. Iam sectiam mulierem negat, quæ uirginem cælat. In his consistit defensio nostræ opinionis secundum scripturam, secundum naturam, secundum disciplinam. Scriptura legem condit, natura contestatur, disciplina exigit. Cui ex his consuetudo opinionis prodest, uel qui diuersæ sententiæ color est: dei est scriptura, dei est natura, dei est disciplina. quicquid contrarium est istis, dei non est. Si scriptura incerta est, natura manifesta est. Et de eius testimonio, scriptura incerta non potest esse: si de natura dubitatur, disciplina quid magis deo ratum sit ostendit. Nihil est illi carius humilitate, nihil acceptius modestia, nihil operosius gloria, & studio hominibus placēdi. Illud itaque sit tibi & scriptura, & natura, & disciplina, quod ratum deo inueneris, sicut iuberis omnia examinare, & meliora quæque sectari. Superest etiā ut ad ipsas conuertamur, quo libeptius ista suscipiant. Oro te siue mater, siue soror, siue filia, uirgo, secundum annorum nomina, dixerim, uela

uela caput: si mater, propter filios: si soror, propter fratres: si filia, propter pa-
 tres: omnes in te ætates periclitantur, induc armaturam pudoris, circumduc
 uallum uerecundiæ, murum sexui tuo strue qui nec tuos emittat oculos, nec
 admittat alienos. Adimple habitum mulieris. Vt statû uirginis serues, men-
 tire aliquid ex his quæ intus sunt, ut soli deo exhibeas ueritatem, quâquam
 non mêtiris nuptam. Nupsisti enim CHRISTO: illi tradidisti carnem tuâ,
 illi sponsasti maturitatem tuam. Incede secundum sponsi tui uoluntatem.
 CHRISTVS est qui & alienas sponfas & maritas uelari iubet, utiq; multo
 magis suas. Sed & uos admonemus alterius pudicitia mulieres, quæ in nu-
 ptias incidistis, nec sic à disciplina uelaminis exolescatis, ne quidē in momen-
 to horæ, ut quia reicere illam nō potestis alio modo destruatis, neq; tectæ,
 neq; nudæ incedentes. Mitris enim & lanis quædam non uelant caput, sed
 conligant, à fronte quidem protectæ, quâ proprie autē caput est, nudæ. Aliæ
 modice linteolis, credo ne caput premât, nec ad aures usq; demissis cerebro-
 tenus operiuntur. Misereor si tam infirmo auditu sunt, ut per tegmen audi-
 re non possint. Sciant quia totum caput mulier est. Limites & fines eius eo
 usq; porriguntur, unde incipit uestis: quātum resoluti crines occupare pos-
 sunt, tanta est uelaminis regio, ut ceruices quoq; ambiâtur. Ipsæ enim sunt
 quas subiectas esse oportet, ppter quas potestas supra caput haberi debet:
 uelamen iugum illarum est. Iudicabunt nos Arabiæ foeminæ ethnicae, quæ *Arabicae mulieres:*
 non caput, sed faciem quoq; ita totam tegunt, ut uno oculo liberato, contem-
 tæ sint dimidiam frui lucem, quàm totam faciem prostituere. Mauult foemi-
 na uidere quàm uideri. Quas propterea infelicissimas ait Romana quædā
 regina quod adamare magis quàm adamari possint, cū sint uel ex alterius
 felicitatis & quidem frequentioris immunitate felices, quia facillius adama-
 ri quàm adamare foeminæ possint. Et ethnicae quidem disciplinæ meracior
 & (ut ita dixerim) barbarior modestiâ. Nobis dominus etiam reuelationi-
 bus uelaminis spacia metatus est. Nā cuidam sorori nostræ angelus in som- *Reuelatio:*
 nis ceruices quasi applauderet uerberans, elegantes, inquit, ceruices, & meri-
 to nudæ. Bonum est usq; ad lumbos à capite ueleris, ne & tibi ista ceruicum
 libertas nō prosit, & utiq; quod uni dixeris omnibus dixeris. Quāta autem *Fort. Quamtam*
 castigatione merebuntur etiam illæ quæ inter psalmos uel in quacunq; dei *castigationem:*
 mentione relectæ perseuerant: merito ne etiā in oratione ipsa facillime fimi-
 briam, aut uillū, aut quodlibet filum cerebro superponūt, & tectas se opinā-
 tur. Tāti caput suum mentiūtur. Aliæ quibus planè maior est palma omni
 fimbria & filo, nō minus capite suo abutuntur, ut bestia quædam magis
 quàm auis licet pennata, breui capite, protracta ceruice, cætera altegrandia. *Fort. altegrandia:*
 Hanc aiunt cum delitescendum habet, caput solum planè totum in conden-
 sum abstrudere, reliquam se in aperto relinquere. Ita dum in capite secu-
 ra est, nuda quâ maior est, capitur tota cum capite. Tales erūt & istæ minus
 quàm utile est tectæ. Oportet ergo omni tempore & omni loco memores
 Q legis

legis incedere, paratas & instructas ad omnem dei mentionem. qui si fuerit in pectore, cognoscetur & in capite foeminarum. Hæc cum bona pace legentibus, utilitatē consuetudini præponentibus, pax & gratia à domino nostro Iesu redundet, cum Septimio Tertulliano, cuius hoc opusculum est.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI,
LIBRI DE VIRGINIBVS VE-
LANDIS FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVEN-
TIS, PER BEAT.
RHENANVM.

MVLIERES Christianæ non cogitantes Christianismum esse moderatæ professionem, in seipsis uestiendis orandisque nolebant inferiores uideri gentilibus matronis. Proinde eas admonet ut inuidiam humanæ perditionis, cuius autor fuit Eua, lugendo potius meminerint efugere quàm augere superbiendo. Deinde docet quicquid est istarum rerum quæ fucandæ formæ deseruiunt, id omne deberi malis angelis autoribus. Quam rem Enoch prodiderit. Mox de auro & argento præcipuis mundani cultus materijs differit, & de gemmis, concedens quidem ea à deo condita, sed non in istum usum. Porro uindicat Enoch prophetae librum qui sub illius nomine extabat olim, cuius etiam testimonio Iudas Apostolus utitur in epistola sua quæ legitur inter Canonicas. tametsi quidam hanc noluerint agnoscere quod apocryphum autorem citet. Verum innuit diuus Hieronymus enarrans epistolam ad Titum, uti licere parte libri etiamsi totum librum non approbes, cum sic scribit, Qui autem putant totum librum debere sequi eum qui libri parte usus sit, uidentur mihi & apocryphum Enoch de quo Apostolus Iudas in epistola sua testimonium posuit, inter scripturas Ecclesiæ recipe, & multa alia quæ Apostolus Paulus de reconditis est scrutatus. Idē alibi fatetur Paulum scriptis Apocryphis ab usum, quæ tamen non comprobabat. Non negat etiam in apocryphis esse ueritatem Aur. Augustinus, sed quam ex fabulis admixtis difficile sit eruerē. De habitu uirginum librum isti similem ædidiit Cyprianus imitator Tertulliani.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMI FLOREN

T I S T E R T V L L I A N I,

D E H A B I T V M V-

L I B R I L I B E R.

SI TANTA in terris moraretur fides, quanta merces eius expectatur in cœlis, nulla omnino uestrū sorores dilectissimæ ex quo deum uiuum cognouisset, & de sua, id est de foeminæ conditione didicisset, latiore habitum ne dicam gloriosiore appetisset, ut nō magis in sordibus ageret, & squalorem potius affectaret, ipsam se circumferens Euam lugentem & pœnitentem, quo plenius id quod de Eua trahit (ignominiam dico primi delicti & inuidiam perditionis humanæ) omni satisfactionis habitu expiaret. In doloribus & anxietatibus paris mulier, & ad uirum tuum conuersio tua, & ille dominabitur tui, & Euam te esse nescis? Viuit sententia dei super sexum istum, in hoc seculo uiuat & reatus necesse est. Tu es diaboli ianua, tu es arboris illius resignatrix, tu es diuinæ legis prima desertrix, tu es quæ eum suastisti quem diabolus aggredi non ualuit. Tu imaginem dei hominem tam facile elisisti: propter tuum meritum, id est mortem, etiam filius dei mori habuit: & adornari tibi in mente est, super pelliceas tuas tunicas? Age nunc si ab initio rerum & Milesij oues tonderent, & Seres arbores nerent, & Tyrij tinguerent, & Phryges insuerent, & Babylonij intexerēt, & Margarita canderent, & ceruina coruscarent, si ipsum quoq; aurum iam de terra cum cupiditate prodisset, si iam & speculo tātum mentiri liceret, & hæc Eua concupit, de paradiso expulsa, iam mortua opinor. Ergo nec nunc appetere debet aut nosse, si cupit reuiuiscere, quæ nec habuerat nec nouerat, quando uiuebat. Ideo omnia ista damnatæ & mortuæ mulieris impedimenta sunt, quasi ad pompam funeris constituta. Nam & illi qui ea constituerunt, damnati in pœnam mortis deputantur: illi scilicet angeli, qui ad filias hominum de cœlo ruerunt, ut hæc quoq; ignominia foeminæ accedat. Nam cum & materias quasdam bene occultas, & artes plerasq; non bene reuelatas, seculo multo magis imperito prodidissent (siquidem & metallorum opera nudauerant, & herbarum ingenia traduxerant, & incantationum uires prouulgauerant, & omnē curiositatem usq; ad stellarum interpretationem designauerant) proprie & quasi peculiariter foeminis instrumētum istud muliebris gloriæ contulerūt:

Habitus satisfactoris.

Q. 2. lumina

*Fort. ad integritatem
peccatores.*

Fort. sine con-

*Fort. non capit
estimare.*

*Enoch liber apoc-
ryphus.*

lumina lapillorū, quibus monilia uariantur: & circulos ex auro, quibus brachia artantur: & medicamenta ex fuco, quibus lanæ colorantur: & illū ipsum nigrum puluerem, quo oculorum exordia producuntur. Hæc qualia sint, interim iam ex doctorum suorum qualitate & conditione pronuntiari potest quod nihil ad integritatem pectoris, nihil ad castitatem ad amatores, nihil ad timorem dei desertores spiritus, aut monstrare potuerunt aut præstare. Si doctrinæ dicendæ sunt: mali magistri male docuerint necesse est. Si mercedes pro libidine nullius rei turpis merces decora est. Quid autem tãti fuit ista monstrare sicut conferre: utrum ne mulieres sine materijs splendoris, & sine ingenijs decoris placere non possent hominibus, quæ adhuc incultæ & incompolitæ & (ut ita dixerim) crudæ ac rudes, angelos mouerant? An ne sordidi, & per gratuitum usum contumeliosi amatores uiderentur, si nihil foeminis in connubium allectis contulissent? Sed hæc non capita a stimare. nihil plus desiderare poterant quæ angelos possidebant. magno scilicet nupserant. Enimvero qui utiq; interdum cogitabant unde cecidissent, & post libidinum uaporata momenta cælum suspirabāt, illud ipsum bonum foeminarum naturalis decoris ut causam mali, sic remunerauerunt, ne eis profuisset felicitas sua, sed ut deuectum de simplicitate & synceritate unā cum ipsis in offensam dei peruenirent. Certi erant omnem & gloriam & ambitionem & affectionem per carnem placendi, deo displicere. Hī sunt nempe angeli quos iudicaturi sumus. hī sunt angeli quib⁹ in lauacro renūciamus. hæc sunt utiq; per quæ ab homine iudicari meruerunt. Quid ergo facient apud iudices suos, res eorum? quod est commercium damnaturis cum dānandis? opinor quod CHRISTO & Belia. Qua constantia tribunal illud ascendimus, decreturi aduersus eos quorum munera appetimus? Nam & uobis eadem tunc substantia angelica repromissa, idem sexus qui & uiris, eandem iudicandi dignationem pollicetur, Nisi ergo hic iam præiudicauerimus res eorum prædamnando quas in illis tunc damnaturi sumus, illi potius nos iudicabunt atque damnabunt. Scio scripturam Enoch quæ hunc ordinem angelis dedit, non recipi à quibusdam, quia nec in armarium Iudaicum admittitur. Opinor non putauerunt illam ante catadysmum æditam, post eum casum orbis omnium rerum abolitorem, saluam esse potuisse. Si ista ratio est, recordentur pronepotem ipsius Enoch fuisse superstitem catadysmi Noe, qui utique domestico nomine & hæreditaria traditione audierat & meminerat de proauī sui penes deum gratia, & de omnibus prædicatis eius: cum Enoch filio suo Matufale nihil aliud mandauerit quàm ut notitiam earum posteris suis traderet. Igitur sine dubio potuit Noe in prædicationis delegatione successisse, uel quia & aliās non tacuisset tam de dei conseruatoris sui dispositione, quàm de ipsa domus suæ gloria. Hoc si non tam expedite haberet, illud quoq; assertionem scripturæ illius tueretur. Proinde potuit abolefactam eam uiolentia catadysmi, in spiritu rursus reformare.

mare:quemadmodum & Hierosolymis Babylonia expugnatione deletis, omne instrumentum Iudaicæ literaturæ per Esdram constat restauratum. *Instrumentū Iudaicæ literaturæ.*

Sed cum Enoch eadem scriptura etiam de domino prædicarit, à nobis quidem nihil omnino reiciendum est, quod pertinet ad nos. Et legimus omnem scripturam ædificationi habilem, diuinitus inspirari, à Iudæis postea iam uideri propterea reiectam, sicut & cætera ferè quæ CHRISTVM sonant. Nec utiq; mirum hoc si scripturas aliquas non receperunt de deo locutas, quem & ipsum coram loquentem nō erant recepturi. Eò accidit quod Enoch apud Iudam Apostolum testimonium possidet. Nulla nunc muliebris pompæ *Iudas Apostolus usus testimonio Enoch.*

nota iniusta sit prædamnationis de exitu autorum. Nihil angelis illis impu-
tetur præter repudium cœli, & matrimonium carnis. Rerum ipsarum qua-
litates examinemus, ut consilia quoq; concupiscentiæ earum deprehenda-
mus. Habitus sceminæ duplicem speciem circumfert, cultum & ornatum.

Cultum dicimus, quem mundum muliebrem uocant: ornatum quem im- *Cultus & Ornatus*

mundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro, & argento, & gemmis, & ue-
stibus deputatur. Iste in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis quæ
oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus, alteri prostitutionis:
ut iam hinc prospicias dei ancilla quid ex his disciplinæ tuæ conueniat, quæ
de diuersis institutis censearis, scilicet humilitatis, & castitatis. Aurum & ar-
gentum principes materiæ cultus secularis, assint necesse est, unde sunt, terra
scilicet planè gloriosior, quoniam in maledictorum metallorum feralibus *Fort. feralibus.*

officinis pœnali opere deplorata, nomen terræ in igni reliquit, atque exinde
de tormentis in ornamenta, de supplicijs in delicias, de ignominijs in hono-
res, metalli refuga mutatur. Sed & ferri & æris & aliarum uilissimarum ma- *Aurum & argenti.*

teriarum par conditio est, & terreni generis, & metallici operis: quo nihilo
generosior iudicari possit auri & argenti substantia penes naturam. Quod
si de qualitate usus, gloria est auro & argento: atquin magis ferro, & æri: quo-
rum ita disposita est utensilitas, ut & proprias operas plures & necessario-
res exhibeant rebus humanis, & nihilominus auri & argenti de sua uice ac-
commodent iustioribus causis. Nam & anuli ferro fiunt, quædam esui &
potui uascula ex ære adhuc seruat memoria antiquitatis. Videtis si etiam
ad spurca instrumēta auri & argenti demens copia deseruit. Certe nec ager
auri opere paratur, nec nauis argenti uigore cōtextitur. Nullus uidens aurū
demergit in terram, nullus clauus argentum intimat tabulis. Taceo totius
uitæ necessitates ferro & æri innixas: cum illæ ipsæ diuites materiæ, & de me-
tallis refodiendæ, & in quocunq; usu producendæ, sine ferri & æris operario
uigore non possint. Iam igitur æstimandum est unde obueniat tanta digni-
tas auro & argento, cum & consanguineis quantum ad genus, & potiori-
bus quantū ad utensilitatem materijs præferantur. Sed & lapillos istos qui *Gemma.*
cū auro superbiā iungunt, quid aliud interpreter quàm lapillos & calculos.

Q 3 eiusdem

eiusdem terræ minutalia: nec tamen aut fundamentis demādandis, aut pa-
 rietibus moliendis aut fastigijs sustinendis, aut tectis densandis necessaria:
 Solum hunc mulierum stuporem ædificare nouerunt: quia tarde teruntur
 ut niteant, & subdole substruuntur ut floreat, & anxie forantur ut pen-
 deant, & auro lenocinium mutuum præstant. Sed si quid de mari Britanni-
 co aut Indico ambitio piscatur, conchæ genus est, non dico Conchylio aut
 Ostreo sed nec Peloride gratius de sapore. Ad hoc enim conchas nouerim
 maris poma. Quod si concha illa aliquid intrinsecus postulat, uitium eius
 magis debet esse quàm gloria. Et licet Margaritum uocetur, non aliud tamē
 intelligendum, quàm conchæ illius aliqua dura & rotunda uerruca. Aiunt
 & de frontibus draconum gemmas erui, sicut & in piscium cerebris lapido-
 sitas quædam est. Hoc quoque deerit Christianæ, ut de serpente cultior fiat.
 Sic calcabit diaboli caput, dum de capite eius, ceruicibus suis aut ipsi capiti
 ornamenta struit. Hæc omnia de raritate & peregrinitate sola gratiam pos-
 sident. Denique intra terminos suos patrios, non tanti habentur. Semper
 abundantia contumeliosa in semetipsa est. Apud Barbaros quosdam quia
 uernaculum est aurum & copiosum, auro uinctos in ergastulis habent: &
 diuitijs malos onerant, tanto locupletiores, quanto nocentiores. Aliquan-
 do reuera inuentum est, quomodo & aurum non ametur. Gemmarum
 quoq; nobilitatem uidimus Romæ de fastidio Parthorum & Medorum
 cæterorumq; gentilium suorum, coram matronis erubescens, nisi quod
 nec ad ostensionem ferè habetur. Latent in cingulis Smaragdi, & cylindros
 uaginæ suæ solus gladius sub sinu nouit. & perionib⁹ uniones emergere de
 luto cupiunt. Deniq; tam gemmatum habent quod gemmatum esse non
 debet, si non compareret: aut ideo compareret, ut neglectum quoq; ostenda-
 tur. Proinde & uestium de coloribus honorem serui etiam eorum terunt.
 Sed & parietes Tyrjs & Hyacinthinis & illis regijs uelis, quæ uos operose
 resoluta transfiguratis, pro pictura abutuntur. Vilius est apud illos purpu-
 ra, quàm rubrica. Quis enim est uestium honor iustus de adulterio locorum
 iniustorum? Non placet deo quod non ipse produxit, nisi si non potuit pur-
 pureas & earinās oues nasci iubere. Si potuit ergo iam noluit, quod deus
 noluit, utiq; non licet fingi. Non ergo natura optima sunt ista, quæ à deo
 non sunt autore naturæ, sic à diabolo esse intelleguntur, ab interpolatore na-
 turæ. Alterius enim esse non possunt, si dei non sunt: quia æmuli sint, neces-
 se est, quæ dei non sunt, alius autem præter diabolum & angelos eius, æmu-
 lus dei non est. Cæterum materiæ ex deo sunt, nō statim & huiusmodi fru-
 ctus latere in omnibus quaeritur, & unde sint conchæ, & qua dispositione
 decurrant, & ubi collocentur. Nam & omnes istæ prophanae spectaculorū
 secularium uoluptates, sicut de ipsis suū uolumen ædidimus, ipsa etiam ido-
 lolatria ex rebus dei constat: non tamen ideo Circi furoribus, aut harenæ
 atrocitatibus

*Part. pri. p. 1. re longin-
 qui adueniunt*

Fort. peronibus.

Fort. late uel licite.

Liber de specta-
 culis.

atrocitatibus, aut scenæ turpitudinibus, Christianum affici oportet, quia deus & equum, & pātheram, & uocem homini dedit: nec ideo idololatriam impune faciet Christianus, quia dei conditio est & thus, & merum, & ignis qui uescitur, & animalia quæ uictimæ fiunt, cum & ipsa materia quæ adoratur dei sit. Sic ego & circa actum materialium census à deo descendens, propterea excusatus. deo extraneum ut reum scilicet gloriæ seculum. Nam ut quæque rerum, per singulas quasque terras & unamquamque regionem, materijs à deo distributa sunt, inuicem sibi peregrina apud exteros, mutuo rara apud uos, iure, si utique uel appetuntur, uel negliguntur, quia non tantus est in illis feruor gloriæ inter domesticos frigida. Sed enim ex possessionum distributione quam deus ut uoluit ordinauit, raritas & peregrinitas apud extraneos semper gratiam inueniens, de simplici causa non habendi quæ deus alibi collocauit concupiscentiam concitat habendi. Ex hac uitium aliud extenditur, immoderate habendi: quod & si forte habendum sit, modus tamen debetur. Hæc erat ambitio unde & nomen eius interpretandum est, quod concupiscentia apud animum ambigente nascatur ad gloriæ uotum, grande scilicet uotum quod (ut diximus) non natura, nec ueritas, sed uitiosa animi passio concupiscentia commendauit: & alia uitia ambitionis & gloriæ, sic & precia rebus inflāmauit, ut se quoque accenderent. Non tanto maior sit concupiscentia quanto magno fecit quod concupiscit. Breuissimis loculis patrimonium grāde profertur. Vno lino decies sestertiū inseritur. Saltus & insulas tenera ceruix fert. graciles aurium cutes calendarium expendant, & in sinistra per singulos digitos de sacis singulis ludit. Hæc sunt uires ambitionis, tantarum usurarum substantiam uno & muliebri corpusculo baiulare.

Fort. sic nec.

Modus.

Ambitio.

Fort. Nam tanto.

Calendarium et sacculum mulieriarum.

Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTULLIANI,

LIBRI DE HABITU MULIEBRI FINIS.

Q. 4 Argumentum

ARGUMENTVM LIBRI SEQVENS,
PER BEAT.
RHENANVM.

SEXVS mulierum in luxum ualde propensus est. Viri Christiani frugaliter culti incedebant. at mulierum bona pars non minus ornamentis indulgebat quàm ethnica matronæ. Neque enim cōtemptum ferre potest muliebris animus. Et putabant quidem modo castæ forent, & à patratione criminum immunes, nihil referre si se uel operosius excolerent, uel formæ lenocinijs studerent. Pratexebant etiam affinitatum & communium officiorum rationem, quibus intercedentibus cogerentur cum ethnicis subinde congruere. Verum Tertullianus quemadmodum proximo libello ornamentorum & monilium usum peculiariter castigauit, sic hoc fucum & nitorem reprobatur. Et docet quidem non esse satis ut mulier mala non sit, sed omnem etiam mali suspicionem euitandam illi iuxta Pauli doctrinam. Nec iubet ut mulier tota squalcat, sed huius cultum simplici constare uult mundicie. Quod si Gentiles adeundi sint, exigente hoc cognationis aut uulgarium officiorum necessitate, cur pudeat Christianam mulierem incedere frugaliter cultam, quæ possit hoc exēplo alienos à pietate CHRISTO lucrifacere? Præcipua autem, inquit, causa Christianis mulieribus in publicum prodeundi est, si Christianus aliquis ægrotet, ut hunc inuisant uidelicet, & consolentur, ac officio lotionis ac mundationis prosequantur. Aut si res diuina fiat, Aut sacra ad populum concio. Adhortatur etiam ut uel hac de causa sibi temperent à nimio formæ cultusque studio, ne Gentilium suspicionem alant, quam quidam falso sparserat, de incestis Christianorum conuentibus, ut apud quos adulteria non essent prohibita, sed promiscuus uxoribus affiniumque usus locum haberet.

Q. SEPTIMII FLORENTINIS

TERTULLIANI, DE
CULTU FEMINARUM
LIBER.

Pudicitia.

ANCILLAE dei uini cōseruæ & sorores meæ, quo iure deputor uobiscū, postremissimus omniumque de meo iure conseruiti, & fraternitatis audeo ad uos uerba ista facere, non utique affectationi, sed affectioni procurans, in causa uestre salutis. Ea salus nec foeminarum modo, sed etiam uirorum, in exhibitione præcipue pudicitie statuta est. Nam cum omnes templum dei simus illato in nos & consecrato spiritu sancto, eius templi ædituus & antistes pudicitia est, quæ nihil immundum nec prophanum inferri sinat, ne deus ille qui inhabitat, inquinatam

tam sedē, offensus derelinquat. Sed modo nō de pudicitia, cui indicendae & exigendae sufficiunt instantia ubiq; diuina praecepta, uerum de pertinentibus ad eandem, id est qualiter uos incedere oporteat. Pleraq; enim (quod ipsum mihi reprehendendo in omnibus reprehendere deus permittat) aut ignorantes simpliciter, aut dissimulantes audacter, ita ingrediuntur quasi pudicitia in sola carnis integritate, & stupri auersione consistat, nec quicquā extrinsecus opus sit, de cultus dico & ornatus dispositione. Sed enim perseverant in pristinis studijs formae & nitoris, eandem sui circumferētes quam foeminae nationum, à quibus abest conscientia uerae pudicitiae: quia nihil uerum in his quae deum nesciunt praesidem & magistrum ueritatis. Nam & si qua in gentilibus pudicitia credi potest usq; adeo eam imperfectam & inconditam constat, licet animo aliquatenus tenax sui agat, in habitus tamen licentia sese dissoluat propter ueritatem gentilium, solatiū appetendo cuius rei deuitat effectum. Tota deniq; est quae nec placere quidem extraneis concupiscat, quae non uelit idcirco se expingere ut neget appetitum, quanquam & hoc gentili pudicitiae familiare sit, non delinquere. Attamen uelle, uel etiā nolle, attamen non denegare, mirum: quia peruersa sunt omnia quae à deo non sunt. Videant igitur quae totum bonum non obtinendo facile, & quod obtinent malo permiscant. Vos ab illis, ut in ceteris, incessu quoq; deuertere necessarium est: quoniam perfectae esse debetis, sicut pater uester qui est in coelis. perfectae autem, id est Christianae, pudicae appetitionem sui non tantum non appetendā, sed etiā execrandam uobis sciatis: primo quod nō de integra conscientia uenit studium placendi per decorē, quem naturaliter inuitatorem libidinis scimus. quid igitur in te excitas malum istud? quid inuitas cuius te profiteris extraneam? tum quod tentationibus uiam aperire nō debemus, quae nonnunquam (quod deus à suis abigat) instando perficiunt certe uel spiritu scādalum permouent. Debemus quidem ita sancte & tota fidei substantia incedere, ut confessae & securae simus de conscientia nostra, optantes perseverare id in nobis, nō tamen praesumere. Nam qui praesumit, minus ueretur, minus praecauet, plus periclitatur. Timor, fundamentum salutis est, praesumptio, impedimentum timoris. Vtilius ergo si speremus nos posse delinquere: sperando enim timebimus, timendo cauebimus, cauendo salui erimus: contra si praesumamus, neq; timendo, neq; cauendo, difficile salui erimus. Qui securus agit non est sollicitus, non possidet tutam & firmam securitatem. At qui sollicitus est, is uere poterit esse securus. Et de suis quidē seruis dominus pro misericordia sua curet: etiā praesumere illi de bono suo feliciter liceat. Quid autem alteri periculo sumus? quid alteri concupiscentiam importamus? quam si dominus ampliando legem à facto stupri non discernit in poena, nescio an impune habeat, qui alicui fuerit causa perditionis. Perit em̄ ille simul in tua forma si concupierit, & admisit iam in animo quod concupiuit, & facta es tu gladius illi, ut & si à culpa uaces ab inuidia non liberaberis

Fort. propter
uauitatem.

Fort. l. Quota
deniq;.

Tentationes.

Timor.
Presumptio.

Fort. nefis.

Fort. professoribus

*Fort. Neque ali-
que uestrum.*

raheris. Vt cum in alicuius agro latrocinium gestum est, crimen quidem dominum non constringit, dum res tamen eius ignominia notatur, ipse quoque infamia aspergitur. Expingamus nos, ut alteri pereant, ubi est ergo, diliges proximum tuum sicut te ipsum? Nolite uestra curare, sed alterius. Nulla enunciatio spiritus sancti, ad praesentem tantam materiam & non ad omnem utilitatis occasionem dirigi & suscipi potest. Cum igitur & nostra & aliorum causa uersetur in studio periculosissimi decoris, iam non tantum conficta & elaborata libidinis suggestum recusandum a uobis sciatis, sed etiam naturalis speciositatis obliterandum, dissimulatione & incuria, ut proinde oculorum incurfibus molestum. Nam & si accusandus decor non est, ut felicitas corporis, ut diuinæ plasticæ accessio, ut animæ aliqua uestitus bona, timendum tamen est uel propter iniuriam & uolentiam spectantium, quæ etiam pater fidei Abraham in uxoris suæ specie pertimuit, & soforem mentitus Saram, salutem contumelia redemit. Nunc non sit timenda dignitas formæ, ut nec possidentibus grauis, nec appetentibus exitiosa, nec coniunctis periculosa, nec exposita tentationibus, non circumdata scâdalis existimetur: sufficit quod angelis dei non est necessaria. Nam ubi pudicitia, ibi uacua pulchritudo, quia proprie usus & fructus pulchritudinis corporis, luxuria, nisi si quis alias esse decorum arbitratur. Illæ sibi formositatem & datam extendant & non datam cōquirant, quæ quod ab illa flagitatur sibi quoque præstare se putant, cum alteri præstent. Dicit aliquis, quid ergo non est excluda luxuria admissa castitate? laude formæ sola frui, & de bono corporis gloriari licet. Viderit quem iuuat de carne gloriari. Nobis autem nullum gloriæ studium, quia gloria exaltationis ingenium est. Porro exaltatio non congruit professionibus humilitatis ex præceptis dei. Deinde si omnis gloria uana & stuporata, quanto magis quæ in carne? nobis dumtaxat. Nam & si gloriandum est, in spiritus bono, non in carnis placere uelle debemus, quia spiritualium sectatores sumus. in quibus operamur in illis & gaudemus. de his gloriam capimus de quibus salutem speramus. Planè gloriabitur Christianus in carne, sed cum propter CHRISTVM lacerata durauerit, ut & spiritus in ea cōtonetur, non ut oculos & suspiria adolescentium post se trahat. Ita quod ex omni parte in uobis uacat, merito & non habentes fastidiatis, & habentes negligatis. Sancta scemina sit naturaliter speciosa, non adeo sit occasione. Certe si fuerit, non ignorare, sed etiam impedire se debet. Quasi gentilibus dicam: Gentiles communionum præceptis alloquens, uos solis maritis uestris placere debetis. In tantum autem placebitis eis, in quantum alteris placere non curaueritis. Secura estote benedictæ, uxor nulla deformis est, marito suo satis placuit cum electa est, seu moribus seu forma commendata. Neque uestrum putet si temperauerint a compositione sui, odium & auersionem maritorum persecuturam. Omnis maritus castitatis exactor est, formam uero fidelis non expectat, quia non isdem bonis que gentiles putant capimur. Infidelis contra etiam suspecta habet, uel propter

propter illam sceleratam in nos opinionem gentilium. Cui ergo pulchritudinem tuam nutrias, si fidelis non exigit, si gentilis nō credit? quid gestias aut suspecta, aut non desideranti placere? Hæc utiq; non ad crudam in totū & ferinam habitudinem insinuandam vobis suggeruntur, nec de bono corporis squalorem sed de pudoris suademus, sed de modo & cardine & iustitia corporis excolēdi. Nō supergrediendū ultra quā quod simplices & sufficientes mūditiæ cōcupiscūt, ultra quā domino placere. In illū enim delinquunt, quæ cutem medicaminibus unguēt, genas rubore maculāt, oculos fuligine colligunt. displicet illis nimirum plastica dei, in ipsis redarguūt, reprehendunt artificem omnium. Reprehendunt enim cum emendant, cū adiungunt, utique ab aduersario artifice sumentes additamenta ista, id est diabolo. Nam quis corpus monstraret mutare, nisi qui & hōminis spiritū malitia transfigurauit: ille indubitate huiusmodi ingenia concinnauit, ut in nobis quodāmodo manus deo inferret. Quod nascitur, opus dei est. Ergo quod fingitur, diaboli negotium est. Diuino operi, Satanæ ingenia superducere quā scelestum est. Serui nostri ab inimicis nostris nihil mutuātur, milites ab hoste imperatoris sui nihil concupiscunt. De aduersario enim eius in cuius manu sit, aliquid usui postulare transgressio est. Christianus à malo illo adiuuabitur: nescio an hoc nomen ei perseueret. Erit enim eius de cuius doctrinis instrui concupiscit. Quantū autem à uestris disciplinis & professionibus aliena sunt, quā indigna nomine Christiano faciem fictam gestare, quibus simplicitas omnis indicitur, effigiem mentiri quibus lingua nō licet appetere quod datū nō sit: quibus alienū abstinentiā in specie exercere, quibus studiū pudicitiae est? Credite benedictæ, quomodo præcepta dei custodieris liniamēta non custodiētes? Video quasdā & capillū croco uertere, pudet eas etiā nationis suæ quod non Germanæ aut Gallæ sint procreatæ, ita patriam capillo transferunt. male ac pessime sibi auspicantur flammeo capite. & decorum putant quod inquinant. Atq; & detrimentum crinibus medicaminum uis inurit, & cerebro perniciem, etiam cuiuslibet synceri humoris assiduitas reseruat, tum solis animando simul & siccādo capillo exoptabilis ardor. quis decor cum iniuria? quæ cum immūditij pulchritudo? Crocum capiti suo mulier Christiana ingerit ut in aram. Quodcunque enim immundo spiritui extremari solet, id nisi probis & necessarijs & salubribus usibus adhibeatur ad quod creatura dei est prospecta, sacrificium uideri potest. Sed enim dominus ait, quis uestrum potest capillum atrum ex albo facere, aut album ex atro? hæc quæ reuincunt deum, Ecce inquiunt pro albo uel atro flauum facimus gratiæ faciliorem: quamuis & atrum ex albo conantur facere, quas pœnituit ad senectam usque uixisse. Pro temeritate erubescit ætas exoptata uotis. furtum confitetur, adolescentia in qua delinquimus suspiratur, occasio prauitatis interpolatur. Absit à sapientiæ filiabus stultitia tanta. Senectus cum plus occultari studuerit, plus detegetur.

Hæc est

*Alias affigit.**Viri elegantie
studiosi.*

Hæc est æternitas nostra, de capitis iuuentute. Hanc incorruptibilem habemus semper induere ad domum domini quam acacia pollicetur. Bene properatis ad dominum, bene festinatis excedere de isto iniquissimo seculo, quibus in fine appropinquare deforme est. Quid enim tantæ ordinandi capitis onerositas salutem subministrat? Quid crinibus uestris quiescere non licet, modo substrictis, modo relaxatis, modo suscitatis, modo elisis. Aliæ gestiunt in cincinnis cohercere, aliæ ut uagi & uolucres elabantur, non bona simplicitate* custoditis. Præterea nescio quas enormitates subtilium atque textilium capillamentorum nunc in galeri modum quasi uaginam capitis & operculum uerticis, nunc in ceruicem retro suggestum. Mirum quod contra domini præcepta contenditur. Ad mensuram neminem sibi adijcere posse pronunciatum est. Vos planè adijcitis ad pondus collidas quasdam uel sputorum umbilicos ceruicibus astruendo. si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti exuias alieni capitis forsitan immundi, forsitan nocentis & gehennæ destinati sancto & Christiano capiti suppare. Imò hanc ornatus seruitutem à libero capite pellite. Frustra laboratis ornata uideri, frustra peritissimos quosque structores capillaturæ adhibetis. Deus uos uelari iubet. credo ne quarundam capita uideantur. Atque utinam miserrimus ego in illo die Christianæ exultationis, uel inter calcanea uestra caput eleuent, uidere, an cum cerussa, & purpurisso, & croco, & in illo ambitu capitis resurgatis, an taliter expectam angeli in nebula subleuent obuiam CHRISTO. Si nunc bona & dei sunt, tunc quodque occurrent resurgentibus corporibus & sua loca agnoscet. Sed non potest resurgere nisi caro, & spiritus solus ac purus. damnata sunt igitur quæ in carne & spiritu non resurgunt, quia dei non sunt. Damnatis hodie abstinete. Hodie uos deus tales uideat, quales tunc uidebit. Videlicet nunc & uir & sexu æmulus foeminas à suis depello. An & nobis quædam respectu obediendæ grauitatis propter metum debitum domino detrahuntur? Siquidè & uiris propter foeminas, & foeminis propter uiros uitio naturæ ingenita est placendi uoluntas. Propriasque præstigias formæ, & hic sexus sibi agnoscit, barbam acius cedere, interuellere, circumdare capillum, disporre, etiam colorare canitiem, primam quaque subducere totius corporis lanuginem, pigmento quoque muliebri distinguere, cætera pulueris cuiusdam asperitudine leuigare, tum speculum omni occasione consulere, anxie inspicere, cum tamen cognito deo adempta placendi uoluntate, per luxuriæ uacationem, omnia illa ut ociosa ut hostilia pudicitiae recusantur. Nam ubi deus ibi pudicitia, ibi grauitas adiutrix & socia eius. Quo ergo pacto pudicitiam sine instrumento eius, id est sine grauitate tractabimus? quomodo autem grauitatem administrandæ pudicitiae adhibebimus? nisi & in facie & in cultu & in totius hominis cōtemplatione seueritas circumferatur. Quamobrem erga uestitum quoque & reliqua compositionis uestræ impedimenta, proinde uobis curanda est amputatio, & decussio redundantioris nitoris. Nam quid prodest

prodest, faciem quidem frugi & expeditam & simplicitate cōdignam diuinae disciplinae exhibere, cetera uero corporis, laciniosis pomparum & delitiarum ineptiis occupare: Hæ pompæ quàm de proximo curent luxuriæ negotium, & obstrepant pudicitiae disciplinis, dinoscere in facili est, quod gratiam decoris cultus societate prostituunt: adeo si desint irritam & ingratham reddunt, uelut exornatam & naufragam. Cōtra si forma defecit, adminiculum nitoris quasi de suo gratiam supplet. Aetates denique requietas iam, & in portum modestiae subductas, splendor & dignitas cultus auocant, & seueritatem appetitionibus inquietant, compensantibus scilicet habitus irritamēto pro frigore ætatis. Ergo benedictæ primo quidem ut lenones & p̄stitutores uestitus & cultus ne in uos admiseritis, tum si quas uel diuitiarū suarum uel natalium, uel retro dignitatum ratio compellit, ita pompaticas progredi: ut sapientiam consecutæ, temperare saltem ab huiusmodi curate, ne totis habenis licentiā usurpetis prætexto necessitatis. Quomodo etenim humilitatem quam Christiani profiteamur, implere poterimus non repastinantes diuitiarū uestrarū uel elegantiarū usū, quæ ad gloriā faciunt? gloria autem reconseuit. Non enim utemur nostris? quis autem prohibet uti. Secundum Apostolū tamen, qui nos uti monet mundo isto, quasi non abutamur. Præterit enim, inquit, habitus huius mundi. Et qui emunt, inquit, sic agant quasi non possidentes. Cur ita? quoniam præmiserat, dicens: Tēpus in collecto est. Si ergo uxores quoque ipsas sic habendas demonstrat, tanquā non habeantur, propter angustias temporum, quid de uaniis his instrumentis earum? Non enim & ita multi faciunt, & se spadonatui assignant, & propter regnum dei tam fortem & utique permissam uoluntatem sponte ponentes? quidam ipsam dei creaturam sibi interdiciunt, abstinentes uino, & animalibus exulantes, quorum fructus nulli periculo aut sollicitudini adiacet, sed humilitatem animæ suæ in uictus quoque castigatione deo immolāt. Satis igitur usæ estis diuitiis atque deliciis, satis dotum uestrarum fructum cecidistis. Vnde notitia salutarium disciplinarum, Nos sumus in quos decurrerunt fines seculorum. Nos destinati à deo ante mundum in æstimationē temporum, tanquā castigando & castrando (ut ita dixerim) seculo erudimur à domino. Nos sumus circuncisio omnium, & spiritalis & carnalis. nam spiritu & carne secularia circūcidimus. Nimirū enim deus demonstrauit succis herbarum & concharum alueis, incoquere lanas. Exciderat illi cū uniuersa nasci iuberet, purpureas & coccineas oues mandare. Deus & ipsarum uestium officinas comētus, quod leues & exiles, solo precio graues essent. Deus & auri tanta opera produxit cōtemplandis & distinguendis lapillis: scrupulosa deus auribus uulnera intulit, & tanti habuit uexationem operis sui, & cruciatus infantiae tunc primū dolentis, ut ex illis ad ferrum nati corporis cicatricibus grana nescio quæ penderēt, quæ planè Parthi per omnia quæque sua, bullarum uice inserunt: quanquā & aurū ipsum, cuius uos gloria occupat,

R

cupat,

Christiani profiteamur humilitatem.

*Forte * Gloria autē reuerere consuevit.*

*Forte * uoluptatem.*

cupat, cuiusdam genti ad uindictam seruire referunt Gentilium literarum: adeo non ueritate bona sunt, sed raritate: per angelos autem peccatores demonstrata sunt, & ipsas materias prodiderunt: & operositas cum raritate commissa preciositate ex ea libidine possidenda preciositatis sceminarum, quod idem angeli qui & materias eiusmodi illecebras detexerunt, aurum dico & argentum illustrium & opera eorum tradiderunt, etiam calliblepharum uel plerumque tinturas inter cetera docuerunt, damnati a deo sunt, ut Enoch refert. Quomodo placebimus deo, gaudentes rebus illorum, qui iram & animaduersionem prouocauerunt? Nunc deus ista prospexerit, deus permiserit: nullam de cochylis uestem Esaias increpet, nullas lunulas reprobet, nullum botronatum retundat: tamen non ut gentiles, ita nos quoque nobis adulemur, institutores deum solummodo existimantes, non etiam despectorem institutorum suorum. Quanto enim melius & cautius egerimus, si presumamus omnia quidem a deo prouisa tunc, & seculo posita: ut nunc esset in quibus disciplina seruorum eius probaretur: uti per licentiam utendi, continentiae experientia procederet. Nonne sapientes patres familiae de industria quaedam seruis suis offerunt atque permittunt, ut experiantur an aequaliter permissis utantur, si probe, si modeste? Quanto autem laudabilior qui abstinerit in totum, qui timerit etiam indulgentiam domini? Sic igitur & Apostolus: Omnia, inquit, licent, sed non omnia aedificant. quanto facilius illicita timebit, qui licita uerebitur? quae autem uobis causa est structius prodeundi, cum remotae sitis ab his quae ad aliud indigent. Nam nec templa circuitis, nec spectacula postulatis, nec festos dies gentilium nostis: propter ipsum enim conuentus, & mutuum uidere ac uideri omnes pompae in publicum proferuntur, aut ut luxuria negotietur, aut gloria insolecat. Vobis autem nulla procedendi causa non tetra: aut imbecillis aliquis ex fratribus uisitandus, aut sacrificium offerendum, aut dei uerbum administratur. quamuis horum grauitatis & sanctitatis negotium, & si cui opus non sit habitu extraordinario & composito & soluto, ac si necessitas amicitiarum officiorumque gentilium uos uocat, cur non uestris armis induta proceditis? tanto magis, quanto ad extraneas fidei: ut sit inter ancillas diaboli & dei, discrimen: ut exemplo sitis illis, ut aedificentur in uobis: ut (quomodo ait Apostolus) magnificetur deus in corpore uestro: magnificatur autem si per pudicitiam utique, & per habitum pudicitiae competet. Sed enim dicitur a quibusdam, ne blasphemetur nomen in nobis si quid de pristino habitu & cultu detrahamus. Non auferamus ergo nobis & uitia pristina, simus & moribus isdem si & superficie eadem: & tunc uere non blasphemabunt nationes. Grandis blasphemia si qua dicatur, ex quo facta est Christiana, pauperius incedit. Timebit pauperior uideri, ex quo locupletior facta est, & sordidior ex quo mundior: secundum gentiliu, an secundum dei placitum incedere Christianos oportet? Et optemus tantummodo ne iuxta blasphemationis causa simus. Quanto autem blasphemabile

*Fortē, quod uis
horū. & mox,
& cui.*

mabile est, si quæ sacerdotes pudicæ dicimini, impudicarum ritu procedatis cultæ, aut expictæ: aut quid minus habent infelicissimæ illæ impudicarum libidinum uictimæ: quas si quæ leges à matronis & matronalibus decoramentis cohercebant, iam certe seculi improbitas cottidie insurgens honestissimis quibusq; foeminis usq; ad errorem dinoscendi coæquauit: quāquā lenocinia formæ nunquā nō prostituto corpori cōiuncta, & debita etiam scripturæ suggerunt. Illa ciuitas ualida quæ super montes septem & plurimas aquas præsidet, cum prostitutæ appellationem à domino meruisset, quali habitu appellationis suæ comparata est: Sedet certe in purpura cum coccino, & auro, & lapide precioso, quæ maledicta sunt, sine quibus non potuit maledicta & prostituta describi. Thamar illa quia se expinxerat & ornauerat, idcirco Iudæ suspicioni uisa est quæstui sedere, adeo quia sub uelamento latebat, habitus qualitate quæstuariam mentiente, & fecit ut quæstuariam, & uoluit, & cōpellauit & pactus est. Vnde addiscimus aduersus congressus etiam & suspensiones impudicas prouidendum omni modo esse: quid enim castæ mentis integritas in alterius suspitiōe maculatur: quid speratur in me quod auersor: cur non mores meos habitus pronunciat, ne spiritus per aures ab impudentia uulneretur: liceat uideri pudicam, certe impudicam non licet: licet aliqua forsan dicam: Non est mihi necessarium hominibus probari, nec enim humanū testimoniū requiro. Deus conspector cordis est. Scimus omnes, cum tamen quid idem per Apostolum dixerit recordemur: Probum uestrum coram hominibus appareat. Ad quid: nisi malitia ad uos accessum omnino non habeat, & ut malis & exemplo & testimonio sitis: aut, quid est, luceant opera uestra: Aut quid nos dominus lumen terræ uocauit, quid ciuitati supra montē constitutæ comparauit, si non relucemus inter tenebrosos, & extamus inter dimerfos: Si lucernā tuā sub modium abstruseris, in tenebris relictæ à multis incuseris necesse est. Hæc sunt quæ nos luminaria mundi faciunt, bona scilicet nostra. Bonum autem dūtaxat uerum & plenum non amat tenebras, sed gaudet uideri & ipsa denotatione sui exultat. Pudicitia Christiana satis non est esse, uerum & uideri. *Pudicitia Christiana.* Tanta enim debet esse plenitudo eius, ut emanet ab animo in habitum, & eructet à conscientia in superficiem, ut & foris inspiciat quasi supellectilem suam, ut conueniat fidei continendæ in perpetuum. Discutiendæ enim sunt delitiæ, quarum mollitia & fluxu fidei uirtus effoeminari potest. Cæterum nescio an manus spatilio circūdari solita, in duritia catenæ stupefcere sustineat. Nescio an crus de periscelio in neruū se patiatur artari. Timeo ceruicē ne margaritarum & smaragdorū laqueis occupata, locum spatæ non det. Quare benedictæ meditemur duriora, & non sentiemus: relinquamus lætiora & non desiderabimus. Stemus expeditæ ad omnem uim, nihil habentes quod relinquere timeamus. Retinacula ista sunt spei nostræ, proſciam⁹ ornāmēta terrena, si cœlestia optamus. Ne dilexeritis aurum, in quo prima

R. delicta

delicta populi Israelis denotatur. Odisse debetis quod Iudæos perdidit, quod derelinquentes deum adorauerunt: iam tunc aurum ignis est esca. Cæterum tempora Christianorum semper & nunc uel maxime, non auro, sed ferro transiguntur. Stolæ martyriorum præparantur, angelis baiulis sustinentur. Proдите uos iam medicamentis & ornamentis extructæ Apostolorum, sumētes de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depictæ oculis uerecundia, & spiritus taciturnitate, inferentes in aures sermonē dei, annectentes ceruicibus iugum CHRISTI. Caput maritis subiicite, & satis ornata eritis. Manus lanis occupate, pedes domi figite, & plus quam in auro placebunt. Vestite uos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpura pudicitiae. Taliter pigmentata deum habebitis amatorem.

Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTULLIANI
LIBRI DE CVLTU MULIERVM, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS
PER BEATVM RHENANVM.

TERTULLIANVS humanæ fragilitatis memor, dum tēpestiue supremis consulit, non contentus testamētum condidisse in quo de facultatibus suis uxori prospexerat: etiā undiquaq; consultum illi uolens, librum hunc cōscripsit: quo admoneretur quidnam fieri cuperet ab illa, si prior ipse ē uiuis excessisset. Itaq; dehortatur in primis, ne denuo cuipiam nubat, semel à matrimonio liberata. Nimirum quod uiduæ cōmodius deo seruire possint, coniugalibus officiis non obnoxia. Ibi de uinis nuptiis loquitur secūdum Montani dogma: aliquanto tamen modestius quā in posterioribus libris de Castitate & Monogamia: nō præcipiens uidelicet, sed suadens tantum. Ac respondet illis, qui nuptiarum aut ineundarum, aut iterandarum causas obijciebant, fragilitatem carnis & liberorum procreationem. Monetq; ut optimas mulieres imitari uelit. Atq; etiam Gētilium mulierum exempla profert, castitatem amplexarū. In fine de uiduali pudicitia recēset, hanc uirginitate non digniorē, sed operosiorē esse docens, quod non paulo difficilior sit à uoluptate in totum abstinere, quā ab ea semel gustata temperare posse. Et uirginitatē gratiæ fert acceptam, castitatē uidualem, uirtuti. Postremo monet, ut probas sibi contubernales adiungat, uidelicet mulieres tacitas, amantes laboris, sobrias, ac sua tantum curantes, Menandri uersiculum citans, quē Dīuus Paulus sanctissimis scriptis suis inferere non est dedignatus, nempe priori ad Corinthios epistolæ.

ARGVMENTI FINIS.

Q. Septimij

Q. SEPTIMII FLOREN

T I S T E R T V L L I A N I, L I B E R
P R I M V S A D Y X O R E M.

473

DILECTISSIMA in domino conferua quid tibi sectandum sit post discessum de seculo meum, si prior te fuero uocatus, iam hinc prouidere ut p/ uisum obserues mandare fidei tuæ. Nam secularibus satis agentes sumus, & utriq; nostrum consultum uolumus, talibus ordinamus. Cur non magis de diuinis æque cœlestibus posteritati nostræ prospicere debeamus, sed legatum quodammodo prælegare admonitionem & demonstrationem eorū quæ ex bonis im-

For. prouide.

For. atq; cœlesti.

For. & legatū

mortali- bus, & de hæreditate cœlorum deputatur. Tu modo ut solidum capere possis hoc meæ admonitiōis fidei cōmissum, deus faciat: cui sit honor, gloria, claritas, dignitas, potestas, nunc & in secula seculorum, Amen. Præcipio igitur tibi quanta continentia potes, post excessum nostrum renuncies nuptiis: nihil mihi isto nomine collatura, nisi quod tibi proderis. cæterū Christianis seculo digressis nulla restitutio nuptiarum in diem resurrectionis repromittitur, translatis scilicet in angelicam qualitatem & sanctitatem: proinde sollicitudo nulla, quæ de carnis zelo uel in sententiā illam quam septem fratribus per successionem nuptiis euoluere: neminē tot maritorū resurrectionis die offendet, nec quisquā illam cōfusurus expectat. quæstio Sadducæorum cessit sententiæ domini. Ne me putes propter carnis tuæ integritatem mihi reseruandam de contumeliæ dolore suspectum insinuare iam hinc tibi consilium uiduitatis: nihil tunc inter nos dedecoris uoluptuosi resumetur. Nec enim tam friuola, tam spurca deus suis pollicetur. Sed an tibi uel cuiquæq; alijs sceminæ ad deum pertinentis proficiat quod suademus, licet retractare. Non quidem abnuimus cōiunctionem uiri ac sceminæ benedictā à domino, ut sciremus generi humano & replendo orbi & instruendo seculo excogitatam, atq; exinde permissam, unam tamen. Nā & Adam unus Euæ maritus, & Euā una uxor illi, una mulier, una costa. Sanè apud ueteres nostros ipsoq; Patriarchas non modo nubere, etiam plurifariam matrimonijs uti fas fuit. erant & concubinæ: sed licet figuratum in synagogam & ecclesiam cesserit, ut tamen simpliciter interpretemur, necessariū fuit instituere, quæ postea aut amputari, aut temperari mererentur. Superuentura enim lex erat. oportebat legis adimplendæ causas præcucurrisse. Idem mox legi succurrere habebat, dei sermo circūcisionem inducens spiritalē. Igitur per licentiam tunc passiuam materiæ subsequentiū emendationū præministrabant, quas dominus Euangelio suo, dehinc Apostolus in extremis seculi aut excidit redundantes, aut composuit inconditas. Sed non

For. nuptiis euoluerunt.

Montanizat de uinis nuptijs.

R ; ideo

ideo pramiserim de libertate uetustatis & posteritatis castigationē, ut prae-
 struam CHRISTVM separandis matrimonijs & delendis coniunctionib⁹
 aduenisse, quasi iam hinc finem nubendi praescriptā uiderint, qui inter cate-
 ra peruersitatum suarum disiungere docent, carnem de duobus unam, ne-
 gantes eum qui foeminā de masculo mutuatus, duo corpora ex eiusdē ma-
 teriae consortio sumpta, rursus in se matrimonij compactione compegit.
 Deniq; prohiberi nuptias nusquam omnino legim⁹, ut bonū scilicet: quid
 tamen bono isto melius sit, accipimus ab Apostolo, permittente quidē nu-
 bere, sed abstinentiam praefereute: illud propter insidias tentationum, hoc
 propter angustias temporum: qua ratione utriusq; pronunciationis inspe-
 cta, facile dinoscitur necessitate nobis concessam esse nubendi potestatem:
 quod autem necessitas praestat, depreciat ipsa: quod deniq; scriptū est, Me-
 lius est nubere, quā uri, quale hoc bonum est, oro te, quod mali compara-
 tio cōmēdat: Vt ideo melius sit nubere, quia deterius est uri. At em̄ quāto
 melius est neq; nubere neq; uri, sed etiā in psecutiōib⁹ melius est ex pmissu
 fugere de oppido in oppidum, quā cōpressum & distortum negare, atq;
 isto beata est. Idē uē qui negent, beati testimoni cōfessione excidere, pos-
 sum dicere quod permittitur nō est bonum. quid enim necesse est mori mi-
 hi, si ploro: bonum est, si timeo. quod permittitur suspectam habet pmissi-
 onis suae causam: quod autem melius est, nemo permisit, ut iadubitātū &
 sua synceritate manifestum. Nā propterea appetēda sunt quādā, quia nō
 uetantur, & si quodammodo uetantur, cum alia illis praeferruntur: praelatio
 enim superior dissuasio est infirmorum. Non ideo quid bonum est, qā ma-
 lum non est: ideo malū non est, quia non obest. Porro plene bonū hoc an-
 tecedit, quod non modo non obest, sed insuper prodest. Item qui malle de-
 bes quod prodest, quā quod non obest. Ad primū enim locum certamē
 omne contendit, secundus solatium habet, uictoriam non habet. Quod si
 Apostolo auscultamus obliti posteriorum extendamur in priora, & melio-
 rum donationū sectatores simus, si nobis laqueum non imponit, quid uti-
 litatis sit ostendit, dicens: Innupta de dōminicis cogitat, uti corpore & spiri-
 tu sancta sit. Nupta uero, sollicita est quomodo coniugi suo placeat. Cate-
 rum nusquam ita nuptias permittit, ut non potius ad suū exemplum nos
 eniti malit. Felicem illum qui Pauli similis extiterit. Sed carnem legimus in-
 firmā, & hinc nobis adulamur impensius: legimus tamē & spiritum firmū.
 Nam in uno sensu utrūq; positum est. Caro terrena materia est, spirit⁹ ue-
 ro coelestis. Cur ergo ad excusationem proniores, quā in nobis infirmata
 sunt, opponimus: quā uero fortiora nō tuemur? Cur coelestibus terrena nō
 cedant: si spiritus carne fortior, quia & generosior nostra culpa infirmiores
 sectamur. Nam disiectis matrimonio duae species humanae imbecillitatis
 necessarias nuptias faciunt. Prima quidem potentissima, quā uenit de con-
 cupiscentia carnis: sequens, de cōcupiscentia seculi. Sed utraq; repudianda
 est à

forte id est ne qui
negent.*

forte. Itaq; malle.

est à seruis dei, qui & luxuriæ & ambitioni renunciamus. Carnis concupiscētia ætatis officia defēdit, decoris messem requirit, gaudet de cōtumelia sua: dicit uirum necessarium sexui, ut autoritatis & solatiij causa, uelut à malis ruinoribus tuta sit. Et tu aduersus consilia hæc eius, adhibe sororū nostrarum exempla, quarū nomina penes dominū, quæ nullam formā uel ætatis occasionem præmissis maritis sanctitatē antepōnūt: malunt enim deo nubere. deo speciosæ, deo sunt puellæ: cum illo uiuunt, cum illo sermocinātur: illū diebus & noctibus tractāt: orationes suas uelut dotes domino adsignāt: ab eodem dignationem uelut munera maritalia quotienscūq; desiderant, consequuntur. Sic æternum sibi bonū domini occupauerunt, ac iā in terris non nubendo de familia angelicā deputantur. Taliū exemplis fœminarum ad æmulationem te continentię exercens, spiritali affectu carnalem illam concupiscētiā humabis. Temporalia & uolatilia desideria formæ uel ætatis inimicantium bonorum compensas delenda. Cæterum secularis concupiscētia, causas habet, gloriam, cupiditatem, ambitionē, insufficientiam, per quas necessitatem nubendi subornat: uidelicet cœlestia repromittēs, dominari in aliena familia, in alienis opibus incumbere, cultum de alieno extorquere sūptu, quem non sentias cedere in te. Hæc procul à fidelibus, quibus nulla cura tolerandæ uitæ, nisi si diffidemus de promissis dei, & cura, & prouidentia: qui lilia agrestia uestit, qui uolatilia cœli nullo ipsorum labore pascit, qui prohibet de castino uictuq; curari, respondens scire se quid cuiq; seruorū suorum opus sit. Non quidem monilium pondera, non uestiū tædia, nō Gallicos uultus, nec Germanicos baiulos, quæ nuptiarū gloriam accendūt: sed sufficientia quæ modestiæ & pudiciæ apta est. Præsume oro te, nihil tibi opus est, si domino appareas: imò omnia habere, si habeas dominū: cuius omnia cœlestia recogita, & terrena despicias. Nihil uiduitati apud deū subsignatæ necessariū est quā persequerare. Adhuc quidē sibi homines causas nuptiarū de sollicitudine posteritatis, & liberorū amarissima uoluptate, sed id quoq; penes nos odiosum est. Nam quid gestiamus liberos serere, quos cum habemus, præmittere optamus respectu scilicet imminentiū angustiarū, cupidi & ipsi iniquissimo isto seculo eximi & recipi ad dominum, quod etiā Apostolo uotū fuit. Nimirū necessaria soboles seruo dei. Satis enim desunt nostra: securi sumus ut liberis uacemus: quærenda nobis onera sunt, quæ etiā à gentiliū prophanis uitantur, quæ legibus locuntur, quæ parricidijs expugnantur. Nobis quidem plurimū importuna, quantum fidei periculosa. Cur enim dominus uæ prægnantibus & nutricatibus cecinit nisi quia filiorum impedimenta testatur, in illa die expeditionis incommodū futura: utiq; nuptias imputaturus. Tum autem ad uiduas non pertinebit: ad primam angeli tubam expedite profilient. Quamcunque pressuram persecutionēque libere perferent: nulla in utero, nulla in uberibus æstuate sarcina nuptiarum. Igitur siue carnis, siue seculi, siue

Fort. cōpensans uel compensabis.

Al's Gallicos mulos
Adhuc baiulos agūt
Germani, hodie pō
tificij corporis gestatores.

Appareas, hoc est, in seruias, unde ap-
paritores.

Amarissima liberorum uoluptas.

ἐπιπονήσας.

Fort. locantur.

Dies expeditionis,
dies ultimi iudicij.

*Nubebāt et
nuebāt.*

*For. habentes
obliterare.*

*For. de rebus
abijt.
Forte *paren-
tant.*

*Aceæ Iuno /
nis meminit
Pausanias.*

*For. matrimo-
nij, uel matri-
moniorum.*

*Oscula.
Forte * quasi
ex equo cōti-
nentiu gehēne
sacerdotum.*

*Fort. Abliga-
pro solius.*

posteritatis gratia nubet, nihil ex istis necessitatibus dei seruis: ut nō satis ha-
beam semel alicubi earum succubuisse, & uno matrimonio omnē concupi-
scentiā huiusmodi expiāsse. Nubamus cottidie, & nubentes à die illo depē-
hendamur, ut Sodoma & Gomorrha. Nam illic nō utiq; nuptias & mer-
cimonias solūmodo agebant: sed cū dicit, nubebant & emebant, insigniora
ipsa carnis & seculi uitia detinentes, quæ à diuinis disciplinis plurimū auo-
cent. Alterum per lasciuiendi uoluptatem: alterum per acquirendi uolunta-
tem. Etenim illa tunc cæcitas longe à finibus seculi habebatur. Quid ergo fi-
et, si quæ olim detestabilia sunt penes dominū, ab his nos nunc arceat. Tē-
pus, inquit, in collecto est. supest, ut qui matrimonia habent, tanquā non
habētes agant. Quod si habent, obliterare debent quod habent: quāto ma-
gis non habentes, prohibentur repetere quod non habēt: ut cuius maritus
de rebus habuit, exinde quietem lexui suo nubendi abstinentia iniungat:
quam plerūq; Gentilium foeminarum memoriæ charissimorum maritorū
parcant. Cum quid difficile uidetur, difficiliora alios obeuntes recenseam?
Quot enim sunt qui statim à lauacro carnē suā obsignant? Quot itē qui cō-
sensu pari inter se matrimonij debitū tollunt? Volūtarijs spadonibus pui-
piditate cœlesti saluo matrimonio abstinentia toleratur, quāto magis ademp-
to? Credo em̄ difficilior saluū derelinqui, quā amissum non desiderari.
Durū planē & arduū satis cōtinētia sancta foemina post uiri excessum dei
causa, cū Gentiles Satanæ suo & uirginitatis & uiduitatis sacerdotia perfe-
rant? Romæ quidē quæ ignis illius inextinguibilis imaginē tractant, auspi-
cia pœnæ suæ cū ipso dracone curantes, de uirginitate censentur. Aceæ Iu-
noni apud Aegium oppidū uirgo sortitur: & quæ Delphis insanunt, nube-
re nesciunt. Cæterum uiduas Aphricanæ Cereri assistere scimus, durissima
quidē obliuione matrimonio adlectas. Nā manentibus in æternum uiris
nō modo thorodecedunt, sed & alias eis utiq; ridētibz loco suo insinu-
ant, adempto omni cōtactu usq; ad osculū filiorū, & tamē durāte usu pse-
uerant in tali uiduitatis disciplina, quæ pietatis etiā sanctæ solatia exdu-
dit. Hæc diabolus præcipit & auditur: prouocat nimirū dei seruos cōtinētia
suorū, * quasi ex æuo cōtinētiā gehēnæ sacerdotē. Nam inuenit quomodo
homines etiam bonis sectationibus perderet: & nihil apud eū refert, alios
luxuria, alios cōtinētia occidere. Nobis cōtinētia ad strumentū æternita-
tis demonstrata est à domino salutis deo, ad testimoniū fidei, ad cōmenda-
tionē carnis istius exhibendæ supuenturo indumēto incorruptibilitatis ad
sustinendā nouissime uoluntatē dei. Sup hæc enim recogites moneo, nemi-
nē ex dei uoluntate de seculo duci, si nec folium quidem ex arbore sine dei
uoluntate dilabitur. Idem qui nos mūdo infert, idē & educat necesse est. Igi-
tur defuncto per dei uoluntatē, etiā matrimoniū dei uoluntate defungitur.
quid tu restaures, cui finē deus posuit? quid libertatē collatā tibi iterata ma-
trimonij seruitute fastidis? Obligat⁹ es, inquit, matrimonio, ne quasi seris ob-
ligationē.

ligationem. Nam & si nō delinquas renubendo, carnis tamē pressurā suble
qui dicit. Quare facultatē cōtinentiæ, quantum possumus, non diligamus:
quā primū obuenerit imbibamus: ut quod in matrimonio non ualeamus,
in uiduitate sectemur. Amplectenda occasio est, quæ ademit quod necessi-
tas imperabat. Quantū detrahant, quantum obstrepant sanctitati nuptiæ
secundæ, disciplinæ ecclesiæ, præscriptio Apostoli declarat, cū digamos non
sinit præsidere, cū uiduā allegi in ordinationē nisi uniui ram nō cōcedit: arā
enim dei mundā proponi oportet. Tota illa ecclesia candida de sanctitate
describitur. Sacerdotiū uiduitatis, & celebratū est apud natiōes pro diabo-
li scilicet æmulatione. Regem seculi Pontificē maximū rursus nubere, nefas
est: quantū deo sanctitas placet, cū illū etiam inimicū adfectat: non utiq; ut
alicuius boni ad finis, sed ut dei domini placita cū cōtumelia adfectans. Nā
de uiduitatū honoribus apud dominū uno dicto eius per prophetā expe-
ditum: Iuste facito uiduæ & pupillo, & uenite disputemus, dicit dominus.
Duo ista nomina inquantū de spe qui humano, intantū diuinæ misericor-
diæ exposita, suscepit tueri. Pater omniū uide, quā ex æquo habetur, qui
uiduæ benefecit. quanti est uidua ipsa, cuius adsertor dominus disputauit:
Non tantū uirginibus datū opinor, licet in illis integritas solida & tota san-
ctitas de proximo uisura sit faciem dei. Tamē uidua habet aliquid opero-
sius: quia facile est nō appetere quod nescias, & auersari quod desideraueris
nunquā. Gloriosior cōtinētia quæius suū sentit: quæ quid uiderit, nouit.
Poterit uirgo felicior haberi, at uidua laboriosior. Illa, quod bonū semp ha-
buit, ista quod bonū sibi inuenit. In illa gratia, in ista uirtus coronat. Quæ
dam enim sunt diuinæ liberalitatis, quædam nostræ operatiōis. Quæ a do-
mino indulgentur, sua gratia gubernantur: quæ ab homine captantur, stu-
dio perpetrantur. Stude igitur ad uirtutem cōtinentiæ, modestiæ, quæ pu-
dori procurat: sedulitati, quæ nugas non facit: frugalitati, quæ seculū sper-
nit. Conuictum atq; cōmercia deo digna sectare, memor illius uersiculi, san-
ctificati per Apostolum:

Bonos corrumpunt mores congressus mali.

Loquaces, otiosæ, uinosæ, curiosæ cōtubernales, uel maxime proposito ui-
duitis officiunt. Per loquacitatē inrepunt uerba pudoris inimica: p otium
seueritate deducūt: p uinolentiā quiduis mali insinuant: p curiositatis æmu-
lationē libidines cōuehunt. Nulla huiusmodi scēminarū de bono uniui ra-
tus loqui nouit: deus enim illis (ut ait Apostolus) uenter est, ita & quæ uen-
tri propinqua. Hæc tibi iam hinc cōmendo cōserua carissima post Aposto-
lum quidem ex habundanti retractata, sed tibi etiam solatio futura, quod
meam memoriam, si ita euenerit, in illis frequentabis.

Ordinatio,

For. cū illā etiam
inimicus

For. despectui hu-
mano.

Virgo.
Vidua.

Menander,
ἐθεῖς ὁ σὺ μὴ
χρῆσθαι ὁμιλίαις
κακαῖς.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI
PRIMI AD VXOREM, FINIS.

ARGVMENTVM SEQVENTIS

LIBRI PER BEATVM

RHENANVM.

MULIERES quædam Christianæ præsertim locupletiores, defunctis maritis suis, ambiōis ac gloriæ studio, gentilibus nubebant, quas Christianorum pudebat ut humilium & tenuiū. Nam tum rerum summā adhuc apud ethnicos erat. Illi regnabant, præsidebant, dominabantur. Christiani alieni ab omni rei publicæ administratione uiuebant, imò uerius latebant sola modestia noti. Itaq; cum uideret indecens istud renubentium mulierum exemplum, hoc posteriore libro præmoniturus uxorem suam, de mulieribus illis differit, quæ sibi Gentiles maritos iungebant, ostendens hoc imple factū, & præter Pauli sententiam, qua se tuebantur illæ. Mox cōmemorat impedimenta, quæ cōtingunt ex huiusmodi coniugio, dum non libere licet obseruationibus Christianissimi uacare. Quo loco præcipua nostræ religiōis studia ac officia recēset, quibus illa ætas usa est, de Statione, de Ieiunijs, de Processione, que referebat Iudaicum populū obuium CHRISTO factum, & Apostolos exeuntes in montē, cum CHRISTVS in cœlos ascenderet, De uisitatione fratrum, hoc est, Christianorum male affectōis, De peruigilio Paschæ: quod propterea celebrari putat Hieronymus, quia Iudæorū traditio sit, CHRISTVM media nocte uenturum in similitudinem Aegyptij temporis. Vnde reor, inquit ille, & traditionem Apostolicam permanisse, ut in die uigiliarum Paschæ ante noctis dimidium populos dimittere non liceat, expectantes aduentum CHRISTI, & postquā illud tempus transierit securitate præsumpta, festum cunctis agentibus diem. Meminit præterea de dominico conuiuiō, de uisitationis captiuis, de exosolatione fratrum, hoc est, Christianorum: de ablutione pedum, de cōmunicatione cibi & potus & hospitij, de signo crucis, de præcatione nocturna: de eucharistia, quæ ante omnem cibum sumebatur, de sacra Christianorum cantillatione. In fine matrimoniū laudibus uehit, quo Christiana Christiano copulatur. Nimirum quod tunc Christianismo satisfacere liceat, cum (ut ipsius utar uerbis) libere ager uisitur, indigens sustentatur, eleemosynæ fiunt sine tormento, sacrificia sine scrupulo (uidelicet dum uxori suæ non timet præsens ipse quoq; in sacrificio maritus.) Cottidiana diligentia sine impedimento, Non furtiua signatio (nam mulier Christiana non audebat Gentili marito spectante, se signare, sed furtim hoc faciebat.) Non trepida gratulatio (quia mulier salutando Christianum, adulteriij suspiciōne mouebat gentili marito.) Non muta benedictio: nam apud maritum ethnicum non licebat prolata uoce CHRISTO gratias agere. Id quod ipse exponit, cum subdit, Sonant inter duos psalmi & hymni, & mutuo prouocant quis melius deo suo canat.

Q. Septimij

Q. SEPTIMII FLOREN

TIS TERTVLLIANI, LIBER

SECUNDVS AD VXOREM.

PROXIME tibi dilectissima in domino cōserua, quid foeminae sanctae matrimonio quacunq; forte adempto sectandū sit, ut potui prosecutus sum. Nunc ad secunda consilia conuertamur, respectu humanae infirmitatis quorundam exemplis admonentibus, quae diuortio uel mariti excessu oblata cōtinentiae occasione, non modo abiecerūt oportunitatem tanti boni, sed ne in nubendo quidem rursum disciplinae meminisse uoluerunt, ut in domino potissimum nuberent. Itaq; mihi confusus est animus, ne qui te nuper ad uniuiatus & uiduitatis perseuerantiam hortatus sum, nūc mentione nuptiarum, procliuum tibi labendi ab altioribus faciam. Quod si integre sapis, certes istud seruandū tibi esse, quod sit utilius: quod uero difficile est, & non sine necessitatibus: & hoc maximum propositum uitae supremi praesidij: nec mihi de isto quoq; referendi ad te causae fuissent, nisi grauiorem meam sollicitudinem comprehendissem. Nam quanto grandis est continentia carnis, quae uiduitatē ministrat, tanto si non sustineatur, ignoscibilis uideri potest: difficilium enim facilis est uenia. Quanto autem nubere in domino perpetrabile est, uti nostrae potestatis, tanto culpabilius est non obseruare quod possis. Eo accedit quod Apostolus de uiduis quidem & nuptis, ut ita permaneant suadet, cū dicit: Cupio aut omnes ex eo exemplo perseuerare. De nubendo uero in domino, cum dicit tantum in domino, iam non suadet, sed exerte iubet. Igitur in ista maxime specie nisi hoc sequimur, periditatur: quia suum impune quid negligas quā iussum, quod illud de consilio ueniat, & uoluntati proponatur: hoc autem de potestate descendat, & necessitate obligetur: illic libertas, hic contumacia delinquere uideatur. Igitur cum quaedā istis diebus nuptias suas de ecclesia tolleret, id est, gentili cōiūgeretur: idque ab alijs retro factum recorderer, miratus aut ipsarum petulantiam, aut consiliariorū prauaricationem, quod nulla scriptura eius factam licentiā proferrēt, Nunquid, inquam, de illo capitulo sibi blandiuntur, primae ad Corinthios, ubi scriptum est: Si quis frater infidelem habet uxorem, & illa matrimonio cōsentit, ne dimittat eam. Similiter mulier fidelis, infideli nupta, si cōsentanea maritum experitur, ne dimiserit eum. Sanctificatur enim infidelis uir à fide li uxore, & infidelis uxor à fide li marito: ceterum immūdi essent filij uestri. Hanc motionem fors fidelibus inuinctis simpliciter intelligendum, putent etiam infidelibus nubere licere, qui ita interpretantur. Absit ut sciens se circūscribat,

For. meo uel ex meo

Fort. inuentis.

cumscribat. Caterum manifestum est scripturam istam eos fideles designare, qui in matrimonio gentili inuenti à dei gratia fuerunt, secundum uerba ipsa: Si quis, inquit, fidelis uxorem habet infidelem: nō dicit uxore duci infidelem, ostendit iam in matrimonio agentem mulieris infidelis, mox gratia dei conuersum perseverare cum uxore debere, scilicet propterea ne qui fidē consecutus putaret sibi deuertendum esse ab aliena iam & extranea quodā modo femina: adeo & rationem subiicit, in pace nos uocari à domino, & posse infidelem à fideli per usum matrimonij lucriferi. Ipsa etiam clausula hoc ita intelligendum esse confirmat, ut quisque, ait, uocatur à domino ita perseveret: uocantur autem gentiles, opinor, nō fideles: quod si de fideli ante matrimonij pronunciasset, absolute permiserat sanctis uulgo nubere: si uere permiserat, nunquā tam diuersam atq; contrariam permisso suo pronunciationem subdidisset, dicens: Mulier defuncto uiro libera est, cui uult nubat, tantum in domino. Hic certe nihil retractandum est: nā de eo quod tractari potuisset, CHRISTVS cecinit: ne, quod ait, cui uelit nubat, male uteremur, adiecit, tantum in domino, id est in nomine domini, quod est in dubitate Christiano. Ille igitur CHRISTVS sanctus, qui uiduas innuptas integritati perseverare mauult, qui nos ad exemplum sui hortatur, nullam aliam formam repetendarum nuptiarum nisi in domino praescribit, huic soli conditioni continentiae detrimenta concedit: tantum, inquit, in domino.

Fortē *adiicit

* Abiecit pondus legis suae tantum. quo sono & modo enunciaueris dictū istud: & onerosum est, & iubet, & suadet, & praecipit, & hortatur, & rogat, & cōminatur: detractata & experta sententia est, & ipsa sui breuitate fecūda: sic solet diuina uxor statim obserues. Quis enim intelligere possit pericula multa & uulnera fidei in huiusmodi nuptijs quas prohibet Apostolus prouidisse: & primo quidem carnis sanctae in carne gentili inquinamentū praecauisse. Hoc loco dicit aliquis, quid ergo refert inter eum qui in matrimonio gentilis à domino allegitur, & olim id est ante nuptias fidelem, ut non inde carni suae caueant: alter arceatur à nuptijs infidelis, alter in his perseverare uideatur: cur si à gentili inquinamur, non & ille disiungitur, quemadmodum iste nō obligatur? Respondebo si spiritus dederit, ante omnia allegās dominū magis ratum habere matrimonij nō cōtrahi, quā omnino disiungi: deniq; diuortium prohibet, nisi stupri causa, continentiam uero cōmendat. Habet igitur ille perseverandi necessitatem, hic porro etiam nō nubedi potestatem. Tunc si secundum scripturam qui in matrimonio gentilis à fide deprehenduntur, erunt: ac propterea nō inquinantur, cum ipsis alij quoque sanctificentur: sine dubio isti, qui ante nuptias sanctificati sunt, si extraneae carni cōmisceantur, sanctificare eam nō sint deprehensi: dei autem gratia illud sanctificat, quod inuenit: ita quod sanctificari nō potuit, immundū est: quod immundū est, cum sancto non habet partem, nisi ut de suo inquinet & occidat. Haec tria sunt: fideles gentiliū matrimonia subeuntes, stupri reos esse cōstat

esse cōstat, & arcendos ab omni cōmunicatione fraternitatis, ex literis Apo-
stoli dicentis, Cum eiusmodi nec cibum sumendum. At nunquid tabulas
nuptiales de illo apud tribunal domini proferemus? Et matrimonium rite
contractum allegabimus quod uetuit ipse? non adulterium est quod prohi-
betur? non stuprū est extranei hominis admissio? minus templum dei uiol-
lat. minus membra CHRISTI cum membris adulteræ cōmīscet. Quod scīā,
non sumus nostri, sed precio empti. & quali precio? sanguine dei. Lædentes
igitur carnem istam, eum lædimus. De pximo quid sibi uoluit ille qui dixit,
delictum quidem esse extraneo nubere, sed minimum, cum aliās deposita
carnis iniuria ad dominum pertinentis. Omne delictū uoluntarium in do-
mino grande est. Quanto enim potestas uitandi fuit, tanto contumaciæ cri-
men oneratur. Recenseamus nunc cætera pericula & uulnera, ut dixit, fidei
ab Apostolo prouisa, non carnis tantū uerum etiam ipsius spiritus molestis-
sima. Quis enim dubitet obliterari cottidie fidem cōmercio infidelis? bonos
corrumpunt mores confabulationes malæ. quanto magis cōiunctus & indi-
uiduus usus? Quæuis mulier fidelis dominum obseruet necesse est. & quo-
modo potest duobus dominis deferuire domino & marito, adde gentili?
Gentilem enim obseruādo gentilia exhibebit, formam, extructionem, mū-
ditias seculares, blanditias turpiores. ipsa etiam matrimoniū secreta maculo-
sa: nō ut penes sanctos officia sexus, cum honore ipsius necessitatis, tanquā
sub oculis dei modeste & moderate trānsiguntur. sed uiderit qualiter uir of-
ficia pendat domino. Certe nō potest pro disciplina satisfacere, habens in la-
tere diaboli seruum, procuratorem domini sui ad impedienda fideiū stu-
dia & officia: ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balneas: si
ieiunia obseruanda sunt, maritus eadem die conuiuium exerceat: si procedē-
dum erit, nunquam magis familiæ occupatio adueniat. Quis enim sinat cō-
iugem suam uisitandorum fratrum gratia, uicatim aliena & quidem paupe-
riora quæq; tuguria circuire? Quis nocturnis conuocationibus, si ita oportu-
erit, à latere suo eximi libenter feret? Quis deniq; solēnibus Paschæ abno-
ctantem securus sustinebit? quis ad conuiuiū dominicum illud, quod infā-
mant, sine sua suspitione dimittit? quis in carcerē ad osculanda uincula mar-
tyris reptare patietur? Iam uero alicui fratrum ad osculum conuenire, aquā
sanctorum pedibus offerre, de cibo, de poculo inuadere, desiderare, in men-
te habere. si, & peregre frater adueniat, quod in aliena domo hospitium? si
cui largiendum erit, horreum, poma præclusa sunt. Sed aliqui sustinent no-
stra nec obstrepunt. Hoc est igitur delictum, quod gentiles nostra nouerūt,
quod sub cōscientia iustorum sumus. quod beneficiorum eorum est si quid
operamur. Non potest se dicere nescire qui sustinet: aut si cælatur quia non
sustinet, timetur. Cum autem scriptura utriq; mandet, & sine alterius con-
scientia, & sine nostra pressura operari domino, nihil interest in qua parte
delinquas, aut in conscientia mariti si sit ut patiens in cōflictationē tui, dum
S uicatur

Statio.

Ieiunia.

Processio.

Visitatio fratrum.

Hoc est Christiano-

rum ægrotantium.

Conuocationes.

Peruigilium noctis

Paschalis.

DOMINI

CVM CON

VIVIVM.

Visitatio captiuo-
rum.

Exosculatio fratrum.

Ablutio pedum.

Cōmunicatio cibi et
potus et hospitij.

Fort. istorum.

uitatur impatiens. Nolite, inquit, margarita uestra porcis iactare, ne concucent ea, & conuerſi uos quoque evertant. Margarita uestra ſunt cottidiana conuerſationis inſignia. quāto curaueris ea occultare tanto ſuſpectiora feceris, & magis cauenda gentili curioſitati. Latebis ne tu cum lectulum, cum corpūculum tuum, ſignas, cum aliquid immundum flatu expuis, cum etiam per noctem exurgis oratum, & nō Magiæ aliquid uideris operari? nō ſciēt maritus quid ſecreto ante omnem cibum guſtes, & ſi ſciuerit panem, non illum credit eſſe qui dicitur. & hæc ignorans quiſque, rationem ſimpliciter ſuſtinebit, ſine gemitu, ſine ſuſpitione panis an ueneni? Suſtinent quidem, ſed ut incukent, ut inludant huiuſmodi ſceminis, quarum arcana in periculum quod credunt ſeruent, ſi forte lædantur, ipſi ſuſtinent: quarum dotes, obiectionem nominis, mercedem ſilentij faciant, ſcilicet apud arbitrum ſpectatorem litigaturi. Quod plerique nōn prouidentes aut re excurtiata, aut fide perdita reſenſuerunt. Moratur dei ancilla cum Laribus alienis, & inter illos omnibus honoribus dæmoniū, omnibus ſolennibus regum, incipiente anno incipiente mēſe, nidore thuris agitabitur. Et procedit de ianua laureata & lucernata, ut de nouo conſiſtorio libidinum publicarum: diſcumbit cum marito in ſodalitijs, ſæpe in opinionis. Et miniſtrabit nōnunquam iniquis, ſolita quondam ſanctis miniſtrare: & non hinc præiudicium damnationis ſuæ adconnoſcet: eos obſeruabit quos erat iudicatura: de cuius manu deſiderabit, de cuius poculo participabit. Quid maritus ſuus illi, uel marito quid illa cantabit? Audiāt ſanè audiāt aliqd dei cœna de taberna, de gehenna. quæ dei mentio: quæ CHRISTI inuocatio: ubi fomenta fidei de ſcripturarum interfectione: ubi ſpiritus refrigerium: ubi diuina benedictio: omnia extranea, omnia inimica, omnia damnata, ad terrendæ ſalutis à malo immiſſa. Hæc ſi ei quoque euenire poſſint qui in matrimonio gentilis fidem adepti moratur, tamen excuſantur, ut in ipſis deprehenſi à deo, & iubentur perſeuerare, & ſanctificantur, & ſpem lucratiōis accipiunt. Si ergo ratum eſt apud deum matrimonium huiuſmodi, cur non proſpere cedat, ut & à preſſuris, & anguſtijs, & impedimentis, & inquinamentis non ita laceſſatur, iam habēs ex parte diuinæ gratiæ patrociniū: nam & ad aliquam quæ uirtutem cœleſtem documentis dignationis alicuius uocatus, terrori eſt gentili quo minus ſibi obſtreat, minus ſit & minus ſpeculetur, ſenſit magnalia, uidit expedimenta. Scit meliorem factum, ſic & ipſe candidatus eſt timoris. ita facilius huiuſmodi lucro fiunt, in quos dei gratia conſuetudinem fecit. Cæterum aliud eſt intro & ſponte in prohibita deſcendere. quæ domino non placent, utique dominum offendunt, utique malo ſe inferunt. Hoc ſigni erit ut ſolis, quod ſolis petitoribus placet nomen Chriſtianum. deo inueniuntur qui tales nō exhorreant, ut exerta eminent, ut arripiant, ut à fide excludant. Habes cauſam qua non dubites nullum huiuſmodi matrimonium proſpere decurri. à malo conciliatur, à domino uero damnatur.

Ad hoc

Signatio crucis.
Precatio nocturna
EVCHARISTIA.

Lares.

Fort. in cauponis.

Cantillabant Chriſtiani de rebus ſacris.

Nam & ad aliq.

videtur ſenſus eſſe

Tert. Quod marit

ethnicus uxori Chri

ſtianismū amplexa

hoc cōfert, ut tutior

ſit à calumnijs gēti-

liū: & ipſe interim

uocatus ad uirtutē

cœleſtē propter co-

habitationem uideli-

cet mulieris iā Chri

ſtiana, paulatim ui-

tā ac mores ſuos in

melius mutat. Et ſic

ex impari cōiugio

ſua cuique coniugū o

ritur utilitas. Vxor

ſit tutior, maritus

melior.

Fort. ultro et ſpōte.

Fort. Ideo inu.

Fort. exerte animēt.

Proci mulierum

Chriſtianarū, ſinge

bant ſibi placere

Chriſtianiſmum.

Ad hoc quæramus an iure, quasi reuera despectatores diuinarum sententiarum, Nónne quique domini & disciplinæ tenacissimi seruis suis foras nubere interdunt. scilicet ne in lasciuiam excedant, officia deserant, dominica extraneis promant. Nónne insuper censuerunt seruituti uindicandos, qui cum alienos seruos post dominorum denunciationem in consuetudinem perseuerauerunt. Seueriores habebuntur terrenæ disciplinæ cœlestibus præscriptis: ut gentiles quidem extraneis iuncti, libertatem suam amittant: nostræ uero diaboli seruos sibi coniungant & in statu suo perseuerent. scilicet negabunt sibi à domino per Apostolum eiusdem denunciatum. Quam huius amentia causam detineam, nisi fidei imbecillitatem pronam semper in concupiscentiam secularium gaudiorum? Quod quidem plurimum in lautioribus deprehensum est. nam quanto diues aliqua est commatrona nomine inflata, tanto capacem domum oheribus suis requirit, campum in quo ambitio decurrat. sordent talibus ecclesiæ. difficile in domo dei diues, ac si quis est, difficile cœlebs. Quid ergo faciât: unde nisi à diabolo maritum petant: donum exhibendæ sellæ, & mulabus cinerarijs peregrinæ proceritatis: Christianus ista etiam diues fortasse non præstet. Quæso te gentilium exempla proponas tibi. pleræq; & genere nobiles & re beatæ, pessimis de ignobilibus & mediocribus simul coniunguntur, aut ad luxuriam inuentos, aut ad licentiam expectatos. Nonnullæ se libertis & seruis suis conferunt, omnium hominum existimatione despectandū, modo habeatur à quibus nullum impedimentum libertatis suæ timeant. Christianam fidelem fidelium rerum minori nubere piget, locupletiolem fugam in uiro paupere. Nam si pauperum sunt regna cœlorum, quia diuitum non sunt, plus diues in paupere inueniet maiore dote. Sit illa ex æquo in terris, quæ in cœlis forsitan nō erit. Dubitandum & inquirendum & identidem deliberandum est, an ideo sit inuectis dotalibus cui deus censum suum credidit: Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius matrimonij quod ecclesiā conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum angeli renunciant, pater rato habet: Nam nec in terris filij sine consensu patrum rite & iure nubent. Quale iugum fidelium tuorum unius spei, unius uoti, unius disciplinæ, eiusdem seruitutis: ambo fratres, ambo conserui, nulla spiritus carnisue discretio. Atquin uere duo in carne una. ubi caro una, unus & spiritus. Simul orant, simul uolutantur, & simul ieiunia transigunt, alterutro ducentes, alterutro hortantes, in ecclesiā dei pariter, in connubio dei pariter, in angustijs, in refrigerijs, neuter alterum cælat, neuter alterum uitat. neuter alteri grauis est. libere æger uisitur, indigens sustentatur. Eleemosynæ sine tormento, sacrificia sine scrupulo, Cotidianā diligentia sine impedimento. Non furtiua signatio, non trepida gratulatio, non muta benedictio, sonant inter duos psalmi & hymni, & mutuo prouocant quis melius deo suo canet. Talia CHRISTVS uidens & audiens gaudet, his pacem suam mittit. ubi duo ibi & ipse. ubi & ipse, ibi

Fort. Adhuc.

Fort. alieno seruo.

Alias et matrona.

Fort. onerarijs.

Fort. inuentis ex
mox, expectatis.

Fort. futurā in uiro

Fort. inuestis pro
carente.Matrimonij inter
Christianos.Oblatio fiebat in
confirmationem
matrimonij.Visitatio egrotan-
tis.Sustentatio indige-
tis.

Eleemosynæ.

Sacrificia.

Cotidianā dili-
gentia.

Signatio.

Gratulatio.

Benedictio.

S 2 & malus

& malus non est. Hæc sunt quæ Apostoli uox illa sub benignitate intelligēda nobis reliquit. Hæc tibi suggere, si opus fuerit, his te ab exemplis quorundam reflecte. Non licet aliter fidelibus nubere, & si liceret, nō expediret.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI,
LIBRI SECVNDI AD
VXOREM FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS,
PER BEAT.
RHENANVM.

LABIVS presbyter cum persecutio quædam immineret Christianis, quasiuit ex Tertulliano, num fugere liceret, & uitam precio redimere, nam uerebatur ne plebeculam suā conuocare non posset præsertim in Dominicis solēnibus. Et ita quædā ecclesiæ Christianismū redimēdo tributū numerarāt Beneficiario Cesaris, in rationariū, quā ipse matricē appellat, inter uectigales relatæ. Ei quæstiōi respōdit obiter primū uerbis breuibus, deinde de eadem re librum hunc paulo copiosius conscripsit. Afferit autē non fugiendum esse, sed fortiter pro CHRISTO moriendum, quando etiam tentationes & persecutiones à deo nobis immittantur. Et uult præceptum illud CHRISTI, Cum autem persequantur uos in ciuitate ista, fugite in aliam, omnino temporale fuisse. Concluditq; his uerbis. Si interdiu colligere non potes, inquit, habes noctem lucis CHRISTI luminosam. Non potes discurrere per singulos, si tibi in tribus est ecclesia. Melius est turbas tuas aliquando non uideas, quàm addicas hoc est uendas. Meminit hic nimis magnifice Paracleti Montanici. Proinde diuus Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorum Tertulliani uolumina censens, librum de persecutione nominatim aduersus ecclesiam scriptum testatur. Nam constat Christianos in persecutionibus passim fugisse.

ARGVMENTI FINIS.

Q. Septimii

Q. SEPTIMII. FLOREN

TIS TERTULLIANI, DE
FUGA IN PERSECU-
TIONE LIBER.

Q. VÆSISTI proxime Fabi frater fugiendū nec ne sit in persecutione, quod nescio quid annunciaretur. Ibidem ego oblocutus aliquid pro loco ac tēpore & quarundam personarum importunitate, semitratatam materiam abstuli mecum, plenius eam de stilo nunc renunciaturus, utpote quam ei tua consultatio cōmendarat, & conditio temporū suo iam nomīne iniunxerat. Quāto enim frequē-

tiores imminēt persecutiones, tanto examinatio procuranda est, quomodo eas excipere fides debeat. Procuranda autem examinatio pēnes suos, si forte paracetum nō recipiendo deductorem omnis ueritatis, merito adhuc etiam alijs quæstionibus obnixi estis. Igitur consultationi tuæ ordinē quoq; induimus, animaduertētes ante determinari oportere de statu ipsius persecutionis, utrum à deo obuēniat an à diabolo, quo facilius de obitu eius cōstare possit. Omnis enim rei inspectio, autore cognito planior. Satis est quidem perscribere nihil fieri sine dei uoluntate. sed non statim hac sententia cæteris retractauimus. Locum dabimus ne à præsentī articulo auocemur. si qui responderit ergo & malum à deo & delictum à deo, nihil iam in diabolo, nihil etiam in nobis ipsis: De persecutione nunc quæritur. Circa hanc interim dixerim, nihil fieri, sine dei uoluntate, respiciēs eam in primis dignam deo esse, & ut (ita dixerim) necessariam approbationem scilicet seruorum eius, siue reprobationem. Quis est enim exitus persecutionis? quis effectus alius, nisi probatio & reprobatio fidei? qua suos utiq; dominus examinauit. Hoc nomen iudicium est persecutio per quam quis aut probatus aut reprobatus iudicatur. Porro iudicium soli deo competit. Hæc pala illa quæ & nunc dominicam aream purgat, ecclesiam scilicet, confusum acervum fidelium euentilans, & discernens frumentum maturum & paleas negatorum. Hæ etiam scalæ quas somniat Iacob, alijs ascensum in superiora, alijs descensum ad inferiora demonstrantes. Sic & agonem intellegi capit persecutionem. A quo certamen edicitur, nisi à quo corona & præmia proponuntur: legis edictum agonis istius in Apocalypsi, quibus præmijs ad uictoriam in-

Paracletus

Montani.

Fort. obnoxij estis.

Iudicium.

Fort. frumētū martyrum & pal.

S ; uict

uitet uel maxime illos qui proprie uicerint in persecutione, uincendo luctati reuera non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritalia nequitiae. ita agnosces ad eundem agonotheam pertinere certaminis arbitrium, qui inuitat ad præmium. Totum quod agitur in persecutione, gloria dei est probantis & reprobantis, imponentis & deponentis. Quod autem ad gloriam dei pertinet, utique ex uoluntate illius eueniet. Sed quando deus magis creditur, nisi cum magis timetur? nisi in tempore persecutionis? ecclesia in ætonito est, tunc & fides in expeditione sollicitior, & disciplinatio in ieiunijs, & stationibus, & orationibus, & humilitate, in alterutra diligentia, & dilectione, in sanctitate, & sobrietate. Non enim uacatur nisi timori & spei. Adeo & ex hoc ipso ostenditur nobis, nō posse diabolo deputari eam quæ meliores efficit dei seruos. Si, quod iniquitas à deo nō est, sed à diabolo, persecutio autem ex iniquitate consistit (quid enim iniquius, quàm ueri dei antistites omnes sectatores ueritatis nocentissimorum more tractari?) ideo uidetur persecutio à diabolo euenire, à quo iniquitas agitur: ex qua constat persecutio. Scire debemus quatinus nec persecutio potest sine iniquitate diaboli, nec persecutio fidei sine persecutione, propter probationem fidei necessariam iniquitatem, non patrocinium præstare persecutionem, sed ministerium. Præcedere enim dei uoluntatem circa fidei probationem, quæ est ratio persecutionis. Sequi autem diaboli iniquitatem ad instrumentum persecutionis, quæ ratio est probationis. Nam & aliàs in quantum iustitiæ iniquitas æmula est, in tantum materia est ad testimonia eius, cuius est æmula, ut sic iustitia iniquitate perficiatur, quomodo uirtus in infirmitate perficitur. Nam infirma mundi electa sunt à deo, ut confundantur fortia, & stulta eius ut confundatur sapientia. Ita & iniquitas adhibetur, ut iustitia probetur confundens iniquitatem. Igitur quod ministerium, non est arbitrij, sed seruitij. Arbitrium enim domini persecutio, propter fidei probationem. ministerium autem iniquitas diaboli, propter persecutionis instructionem. Ita eam per diabolum, si forte non à diabolo euenire credimus. Nihil Sathanæ in seruos dei uiui licebit, nisi permiserit dominus, ut aut ipsum destruat per fidem electorum, in tentationem uicttricem: aut homines eius fuisse traducat, qui defecerint ad illum. Habes exemplum Iob, cui diabolus nullam potuit incutere tentationem, nisi à deo accepisset potestatem, nec in substantiam quidem eius, nisi dominus ecce, dixisset, omnia quæ sunt ei, in manu tua do, in ipsum autem ne extenderis manum. Denique nec extendit nisi postea quàm & hoc postulanti dominus & cæteris, Trado tibi illum, tantum animam eius custodi. Sic & in Apostolos facultatem tentationis postulauit, non habens eam nisi ex permissu. Siquidem dominus in Evangelio ad Petrum: Ecce inquit postulauit Satanas ut cerneret uos uelut frumentum, ne deficeret fides tua, id est ne tantum diabolo permitteretur, ut fides periclitaretur. Quo ostenditur, utrunque apud deum esse, & concussionem

Fort. præstare per-
secutioni.

Fort. tentatione ui-
ctricem.

106.

& concussionem fidei & protectionem, cum utrumque ab eo petitur. Concussio à diabolo, protectio à filio. Et utique cum filius dei protectionem fidei habet in sua potestate, quam à patre postulat à quo omnem accipit potestatem in coelis & in terris, quale est ut concussionem fidei diabolus in manu sua habeat? Sed in legitima oratione cum dicimus ad patrem. Ne nos inducas in tentationem (quæ autem maior tentatio quàm persecutio?) ab eo illam profiteamur accidere, à quo ueniam eius deprecamur. Hoc est enim quod sequitur: Sed erue nos à maligno, id est ne nos induxeris in tentationem, permittendo nos maligno. Tunc enim eruiamur diaboli manibus cum illi non tradimur in tentationem. Nec in porcorum gregem diaboli legio habuit potestatem, nisi eam de deo impetrasset. Tantam potestatem habet, ut in oues dei habeat: possum dicere porcorum quoque setas tunc numeratas apud deum fuisse, ne dum capillos sanctorum. Habere uideatur diabolus propriam iam potestatem, si forte, in eos qui ad deum non pertinent, semel in stillam situlæ & in puluerem areæ & in saluam nationibus deputatis à deo, ac per hoc diabolo expositis in uacuam quodammodo possessionem. Cæterum in domesticos dei nihil illi licet ex propria potestate, quia quando liceat, id est ex quibus causis, exempla in scripturis signata demonstrant. Aut enim ex causa probationis conceditur ei ius tentationis prouocato uel prouocanti uti superioribus. Aut ex causa probationis traditur ei peccator quasi carnifici in poenam, ut Saul, & abcessit, inquit, spiritus domini à Saule, & concutiebatur eum spiritus nequam à domino & suffocabat eum. Aut ex causa cohabitationis, ut Apostolus refert datum sibi sudem Angelum Satanæ ut colaphizetur: ne hanc speciem permitti diabolo in sanctos humiliandos per carnis uexationem, simul ut & uirtus tolerantia scilicet in infirmitate perfici possit. Nam & ipse Apostolus Phygelum & Hermogenem tradidit Satanæ uti emendarentur, ne blasphemarent. Vides iam & à seruis dei facilius diabolus accipere potestatem, tanto abest ut eam ex proprietate possideat. Cum ergo & hæc exempla magis in persecutionibus eueniant, siquidem magis tunc probamur uel reprobamur, & magis tunc humiliamur uel emendamur, ab eo permittatur uel imperetur necesse est, catholice fieri hæc, à quo & ex parte, scilicet ab illo qui dicit, Ego sum qui facio pacem & condo mala, id est bellum. Hoc est enim contrarium paci. Nostræ autem paci quod est bellum, quàm persecutio? si persecutionis uel maxime exitus, aut uitam auferunt, aut mortem, aut plagam, aut sanationem: habes autorem eiusdem, Ego percutiam & sanabo, ego uiuificabo & mortificabo. Vram, inquit, illos sicut uritur aurum: & probabo, inquit, illos sicut probatur argentum. Cum enim exurimur persecutionis ardore; tunc probamur de fidei tenore. Hæc erunt ignea iacula diaboli, per quæ fidei ustio & conflatio administratur ex dei tamen uoluntate. De isto quis dubitare possit ignoro, nisi planè fri-

*Legitima oratio,
oratio dominica.*

Fort. nisi ad sanctos

*Acae, interiectio-
nes exproban-
tis.*

Fort. sentienti.

Fort. sensus ui-

*Fort. leg. quorū ma-
lo uenit, mala. Sed
et mox, apud deum
haberi.*

*Sic puto leg. cuius
uoluntas non pote-
rit euadi. Igitur qui
putant.*

uola & frigida fides, deprehendens eos qui timide conueniunt in ecclesiam. Dicitis enim, inquit, quoniam incondite conuenimus, & simul conuenimus, & complures cōcurrimus in ecclesiam, quārimur à natiōibus, & timemus ne turbentur nationes. Acae non scitis quod deus omnium sit dominus? & si uelit deus, tūc persecutionem patieris. Si uero noluerit, silebūt nationes. credas utiq; si tamen in eum deum credis sine cuius uoluntate nec passer unius assis cadit in terram. Nos autem puto multis passeribus antistamus. Igitur si constat à quo persecutio eueniat, possumus iam consultationem tuam inducere, & determinare ex hoc ipso praecontractu, fugiendum in persecutione non esse. Si enim persecutio à deo euenit, nullo modo fugiendum erit, quod à deo euenit: nō debet deuigari, quia bonum. Neesse est enim bonum esse omne quod deo uisum est. & nunquid ideo in Genesi sic positum est & uidit deus quia bonum est, non quod ignoraret bonum esse nisi uidisset, sed ut hoc sono portenderet bonum esse quod deo uisum est? Multa quidem sunt quae à deo eueniant & alicuius malo eueniant. Imò bonum est à deo, quia à deo euenit, ut diuinum rationale. Quid enim diuinum non rationale, non bonum? Quid bonum, non diuinum? Si autem sensui cuiusque uidetur, non sensus hominis praedicit statui rerum, sed status sensui. Status enim unusquisque certum quid est, sed dat sensui legem, ita sentientis statum si est. Si autem statu quidem bonum quod à deo uenit, nihil à deo nō bonum, quia diuinum, quia rationale. sensui uero malum uidetur. erit status in toto. sensus in uitio. Statu optima res pudicitia, & ueritas, & iustitia, quae à multorum sensu displicent. Nunquid ideo status sensus sui addicitur? Ita & persecutio statu bona est, quia diuina & rationalis dispositio. sensu uero uero quorum malo uenit. Sed quid est, etiam illud malum rationale apud deum habere, cum quis in persecutione evertitur de salute, sicut & bonum illud ratione contingere, cum quis ex persecutione proficit in salute? nisi si irrationaliter quis aut perit apud dominum, aut saluus est: is non poterit persecutionem malum dicere, quae etiam in malis par bonum est, dum ratione administratur. Ita si bonum persecutio quoquo modo, quia de statu constat, merito definimus quod bonum est uitari non oportere, quia delictum sit quod bonum est recusare, eo amplius quod deo uisum est. Iam uero nec posse uitari, quia à deo euenit cuius uoluntas non poterit eò adigitur qui putant fugiendum, aut malum exprobrant deo, si persecutionem uti malum fugiunt. Bonum enim nemo deuittat. Aut fortiores se deo existimant, qui putant se euadere posse, si deus tale aliquid uoluerit euenire. Sed quod meum est, inquit, fugio, ne peream si negauero. Illius est, si uoluerit etiam fugientem me reducere in medium. Hoc mihi prius responde, certus es negaturum si non fugeris, an incertus? si enim certus, iam negasti, quia praesumendo

mendo te negaturum, id despondidisti de quo præsumpsisti, & uane iam fugis ne neges, qui si negaturus, es iam negastis: si uero incertus es, cur non ex aequalitate incerti metus inter utrumque euentum etiam confiteri te posse præsumis, & saluū magis fieri quo minus fugias, si cum negaturum te præsumis ut fugias. Iam nūc aut in nobis est utrūque, aut totum in deo. Si in nobis est confiteri aut negare, cur non id præsūmimus quod est melius, id est confessuros nos: nisi si uis confiteri, patiaris. Nolle autem confiteri negare est. Si uero in deo totum est, cur nō totum relinquimus arbitrio eius: agnoscētes uirtutem & potestatem quod possit nos sicut fugientes educere in medium, ita & non fugiētes imō & in medio populo cōuersantes obumbrare. Quale est ut ad fugiēdum, deo honorem reddas, qui possit te etiam fugientem producere in medium, aut constādum autem in honores illum, desperans potentiam protectionis ab illo: quanto magis ex hac parte cōstantiæ & fiduciæ in deum, dicis, Ego, quod meum est, facio, non discedo. Deus si uoluerit, ipse me proteget. Hoc potius nostrum est, stare sub dei arbitrio, quàm fugere sub nostro. Rutilius sanctissimus martyr cum totiens fugisset persecutionem de loco in locum, etiā periculum (ut putabat) nummis redemisset, post totam securitatem quam sibi prospexerat, ex inopinato apprehensus & præsidi oblatu, tormētis dissipatus, credo pro fugæ castigatione, dehinc ignibus datus, passionē quam uitarat, misericordia dei retulit. Quid aliud uoluit dominus nobis demonstrare hoc documento quàm fugiendū non esse, quia nihil fuga prolic si deus nolit? Imō, inquit, quia præceptū adimpleuit, fugiens de ciuitate in ciuitatem. Sic enim uoluit quidam fiet ipse fugitiuus argumentari, & qui proinde nolunt intelligere sensum domini illius pronūciationis, ut eam ad uelamentum timiditatis suæ utantur, cum & personas suas habuerit & tempora & causas. Cum cœperint, inquit, persequi uos, fugite de ciuitate in ciuitatē. Hoc in persona propriæ Apostolorum & in tempora & in causas eorum pertinere defendimus, sicut subsequentes sensus probabunt qui non nisi in Apostolos competunt: In uia nationum ne ieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne introieritis, sed ite potius ad oues perditas domus Israhēlis. Nobis autem & uia nationū patet, in qua & inuenti sumus, & usque in finem incedimus: & nulla ciuitas excepta est, quo per totum orbem prædicamus: sed nec cura nobis Israhēlis iniuncta est extra ordinem, nisi quā & omnibus gētibz prædicare debemus. Etiam si apprehendāmur non in concilia eorum perducemur, nec in synagogis illorum flagellāmur, sed Romanis utique potestatibus & tribunalibus obijciemur. Si igitur & fugæ præceptū, Apostolorum cōditio desiderabat, quoniam primo prædicandum erat ad oues perditas domus Israhēlis, ut ergo perciperetur prædicatio apud quos priores eam perfici oportebat, uti panem ante filiū quàm canes lumerent, ideo illis fugere tunc ad tempus præcepit, non propter elidendum periculum proprio nomine persecutionis

Fort. ad constādū autem.

R V

TI

LI

V S:

Fort. quidam & ipse uel et si.

Quoniam uel quā per.

persecutionis. atquin persecutiones eos passuros prædicabat & tolerandas
Fort. statim. docebat, sed propter profectum annunciationis, ne statu oppressis Euange-
 lij quoque disseminatio perimeretur. Neque enim quasi tacite in aliquam
 ciuitatem transfugiendum erat, sed quasi ubique annunciaturis, & ex hoc
 ubiq; persecutiones subituris, donec replerent doctrina sua. Deniq; nõ con-
 sumabitis, inquit, ciuitates Israhëlis. adeo intra terminos Iudææ præceptũ
 fugæ continebatur. Nobis autem nulla Iudææ præfinitio competit, prædi-
 cationis, in omnem iam carnem effuso spiritu sancto. Itaq; Paulus & Apo-
 stoli ipsi, memores præcepti dominici, cõtestantur illud apud Israhël quem
 iam doctrina sua impleuerant, Vobis oportuit in primis sermonem dei tra-
 di, sed quorũdam repulistis eum, nec dignos uos æterna uita existimastis, ecce
 conuertimus nos ad nationes. atque exinde cõuersi & ipsi sicut antecessores
 instituerant, & in uiam nationum abierunt & in ciuitates Samaritarum in-
 troierunt, ut in totam scilicet terram exiret sonus eorum, & in terminos or-
 bis uoces eorum. Si ergo cessauit exceptio uiæ nationum, & in ciuitates Sa-
 maritanorum, cur nõ cessauerit & fugæ præceptũ pariter emissum? Deniq;
 ex quo saturato Israhële Apostoli in nationes transierunt, & fugerunt de
 ciuitate in ciuitatem, nec pati dubitauerunt. Atquin Paulus qui se per mu-
 rum concesserat expediri de persecutione, quã ad hoc tempus erat præcepti;
 idem iam in clausula officij, & in cõsumatione præcepti discipulis magnope-
 re deprecãtib; ne se Hierosolyma committeret passurus illic quæ Agabus
 prophetauerat, sollicitudini eorum non subscripsit, sed econtrario quid, in-
 quit, facitis lachrymãtes & conturbãtes cor meũ? Ego enim non modo uin-
 cula pati optauerim, sed etiam mori Hierosolymis pro nomine domini mei
 IESV CHRISTI. Atq; ita omnes aierunt, fiat uoluntas domini. Quæ erat
 uoluntas domini? utiq; nõ fugiendi iam persecutionem. Cæterum poterãt
 & priorem domini uolũtatem proposuisse, qua fugere mandauerat, qui il-
 lum persecutionem uitasse maluerãt. Igitur cum etiam sub Apostolis ipsis
Temporale temporale fuerit fugæ præceptum, sicut & reliquorũ præscriptorum, non po-
præceptum. test apud nos perseverare quod apud doctores nostros cõcessauit, & si non
 pprie ad illos fuisset emissum, Aut si perseverare illud dominus, uoluit deli-
 querũt Apostoli qui nõ usq; in finẽ fugere curauerũt. Videamus nũc an &
 cætera domini edicãta cõgruãt ppetuo fugæ præcepto: primo quidẽ si à deo
 persecutio est, quale est ut idẽ fugiendam eam mãdet, qui & infert? quam si
 euadi uellet, melius nõ immitteret, ne uolũtatem suã alia uolũtate præuari-
 cari uideretur, Aut pati enim nos uoluit persecutionẽ, aut fugere. Si fugere,
 quomodo pati? si pati, quomodo fugere. Iam uero quãta inæqualitas sentẽ-
 tiarum iubentis fugere, & inuitantis ad passionem contrariam fugæ. Quæ?
Debito pro debito Qui confessus fuerit me, & ego cõfitebor illũ coram patre meo. Quomodo
b pro u. Qui scribẽ confitebitur fugiens, quomodo fugiet confitens? Qui mei confusus fuerit, &
di modus frequens ego confundar eius coram patre. Si* debito passionem, cõfundo cõfessionẽ,
est in hoc opere, nec
semper animaduerti
sus, aut iudicatus.

Felices

felices qui persecutionem passi fuerint causa nominis mei. Infelices ergo qui fugiendo ex præcepto non erunt passi. Qui sustinuerit in finem, iste saluabitur. Quid ergo me iubens fugere, uis in finem sustinere? Tanta diuersitas sententiarum, si non congruit diuinæ grauitati, apparet ex his quoque præceptum fugæ suam tunc habuisse rationem quam ostendimus. Sed infirmitatem, inquit, quorūdam prospiciens dominus, pro sua humanitate nihilominus & portum fugæ demonstrauit. Non enim idoneus erat etiā sine fuga tam turpi & indigno & seruili præsidio saluos facere in persecutione, quos sciret infirmos. Atquin non fouet, sed recusat semper infirmos, primū docens non fugiendos esse persecutores, sed potius non timendos. Nolite timere eos qui corpus occidere possunt, animæ autem nihil ualent facere, sed timere eū qui & corpus & animam perdere potest in gehēnam. Atque exinde quæ timidis præfinit: qui pluris fecerit animam suā quam me, non est me dignus. Et qui non tollit crucem suā, & sequitur me, non potest esse meus discipulus. Postremo in Apocalypsi non suagm timidis offert, sed inter ceteros reprobos particulā in stagnū sulphuris & ignis quod est mors secūda. Refugit & ipse uim interdū, sed eadem ratione qua Apostolis fugere præceperat, donec scilicet doctrinā suā impleret, qua cōsumata non dico stetit, sed nec auxiliū à patre angelorum exercituū desiderauit, increpito etiā Petri gladio. Professus quidem & ipse est animā anxiam usque ad mortē, & carnē infirmā, ut tibi ostenderet primo in se utrāque substantiā humanā fuisse ex proprietate anxietatis animæ & imbecillitatis carnis, ne aliā ut quidam nūc induxerunt aut carnē *Marcionite.* aut animā CHRISTI interpretareris. dehinc ut demonstratis conditionibus earū, scires illos nihil ualere per semetipsas sine spiritu: & ideo præponit spiritus promptus, ut utrāque conditionē substantiæ utriusque respiciens intelligas interesse etiā fortitudinem spiritus quomodo & infirmitatē carnis: ac iam hinc scias quid unde facias, & quid cui subiicias infirmū scilicet forti, ne ut nūc facis de carnis quidem infirmitate causeris, de spiritus autē firmitate dissimules. Postulauit & ipse à patre, si fieri posset, transiret ab illo calix passionis. Postula & tu, sed stans ut ille, sed postulans tantum. sed subiungens & reliqua: Verum non quod ego uolo, sed quod tu. fugiens autem quomodo hoc postulabis, ipse tibi præstans calicis translationem, nec quod pater uult, faciens, sed quod tu. Omnia Apostoli secundum deū utique docuerunt, omnia Euangelij reuoluerūt. Vbi illos ostendis præceptum fugiendi de ciuitate in ciuitatem restaurasse, quia nec potuissent tale quid constituere tam contrarium exemplis suis ut fugam mandarent. Qui cum maxime de uinculis uel insulis quibus ob confessionem non ob fugam nominis continebantur ad ecclesias scribebāt. Infirmos sustinere iubet Paulus, utique enim non fugiētes. Quomodo enim sustinebātur absentes, an patiētia dicti sustinēdos si cum per infirmitatē fidei suæ offenderint: sic & pusillanimes cōsolari, non tamen in fugam mitti. Sed cum admonet ne locum malo demus, non fugæ suggerit consilium

rit consilium, sed iracundiæ docet temperamentum, & si redimendum tempus dicit, quia dies nequam sunt, non per fugam, per sapientiam conuersationis lucrari nos uult cōmeatum. Cæterum qui lugere nos iubet uelut filios lucis, non iubet fuga abscondi ut filios tenebrarum. stare immobiles præcipit utiq; nec fuga mobiles & accinctos in fugam. An in occursum euangelij arma quoque demonstrat, quæ fugituris non essent necessaria: inter quæ & clypeum quo possitis tela diaboli extinguere resistentes sine dubio & excipientes omnem uim illius. Proinde & Iohannes pro fratribus quoque animas ponendas docet, nedum pro domino. Hoc à fugientibus non potest adimpleri. Deniq; memor Apocalypsis suæ in qua timidorum exitum audieram, de suo sensu admonet & ipse timorem reiciendum, Timor, inquit, non est in dilectione. Sed enim perfecta dilectio foras mittit timorem, quia timor supplicamentum habet utiq; ignem stagni. Qui autem timet, non est perfectus, in dilectione dei scilicet. Porro quis fugiet persecutionem, nisi qui timebit? Quis timebit, nisi qui non amauit? Spiritum uero si consulas, quid magis sermones illos spiritus probat. Nam quod omnes penè ad martyrium exhortantur non ad fugam, ut & illius commemoremur: Publicaris, inquit, bonum tibi est. Qui enim non publicatur in hominibus, publicatur in domino. ne confundaris, iustitia te producit in medium. quid confunderis laudem ferens. potestas sit cum conspiceris ab hominibus. sic & alibi, *Fort. aborf.* Nolite in lectulis nec in auorsibus & febribus mollibus optare exire, sed in martyrijs uti glorificetur qui est passus pro uobis. Sed omiſſis quidam diuinis exhortationibus illum magis Græcum uersiculum secularis sententiæ sibi adhibent,

Qui fugiebat, rursus præliabitur,

Ut & rursus forsitan fugiat. Et quādo uincet qui cum fugerit uictus est? Bonum militem CHRISTO imperatori suo præstat qui tam plene ab Apostolo armatus, ut tuba persecutionis audita, diem deserit persecutionis. Respondebo & ego de seculo aliquid,

Vsq; adeo ne mori miserum est?

Moriatur quoquo modo aut uictus aut uictor. nā & si negādo ceciderit cū tormentis, tamē præliatus. Malo miserandū quā erubescendū. Pulchrior est miles in pugna prælio amissus, quā in fuga saluus. Times hominem? *Fort. quem tim.* CHRISTI: neq; timeri oportet ab angelis, siquidē angelos iudicaturus es: quē timeri oportet à dæmonijs, siquidē & in dæmonas accepisti potestātē: quē timeri oportet ab uniuerso mūdo, siquidē & in te mūdus iudicat. Christū indutus es, siquidē in Christum tinctus es: qui fugis diabolū depreciaſti Christū qui in te est. Fugitiuū cū diabolo te reddidisti. sed dominū fugiēs, exprobras omnibus fugitiuis suis uanitatē cōsiliij. Fugerat & qdā animosus Prophetes dominū, traiecerat ab Iopen Tharsū, quali & à deo trāſſeraret, sed illū nō dico in mari & in terra, uerū in uterū etiā bestiæ inuentio, in q̄ nec mori

mori per triduum potuit, nec uel sic deum euadere: quanto melius seruus, q
 siue iniquus deum timens nō fugit eum, sed potius contemnit, confidēs sci
 licet de tutela domini: siue deum reformidat, quanto magis sub oculis eius *Fort. sed potius conuenit.*
 astitit, dicens: Dominus est, potens est: omnia illius sunt: ubi fuero, in manu
 eius sum: faciat quod uult: nō discedo, & si perire me uolet, ipse me perdat,
 dum me ego seruo illi. Malo inuidiam ei facere per uoluntatem ipsius pe
 rcūdo, quā uelim per meam euadendo. Hoc sentire & facere omnē seruū
 dei oportet, etiam minoris loci, ut maioris fieri possit, si quem gradus in p
 secutionis tolerantia ascēderit secum ipsi actor, id est, ipsi diaconi & presby
 teri & episcopi fugiunt, quomodo laicus intelligere poterit, qua ratione di
 ctum, Fugite de ciuitate in ciuitatē: Itaq; cum duces fugiunt, quis de grega
 rio numero sustinebit, ad gradum in acie fugiendū suadere? Certe quidem
 bonus pastor animā pro pecoribus ponit: ut Moyses non domino adhuc
 CHRISTO reuelato, etiam in se figurato ait: Si perdis hunc populū, inquit,
 & me pariter cum eo disperde. Cæterum CHRISTO confirmāte figuras su
 as, malus pastor est qui uiso lupo fugit, & pecora diripienda derelinquit: p
 ricietur de uilla pastor huiusmodi: detinebūtur illi missionis suæ mercedes
 suæ in compensatione, imò & de priore peculio eius exigetur detrimēti do
 minici restitutio. Etenim qui habet, dabitur ei: ab eo autem qui non habet,
 etiam quod uidetur habere, auferetur. Sic Zacharias comminatur: Exurge
 romphea in pastores, & euellite oues, & superducam agnum meum in pa
 stores. In quos & Ezechiel & Hieremias isdem minis perorant, quod nō tā
 tum de pecoribus improbe uescantur pascentes potius semetipsos, uerū &
 dispersum gregem faciant, & in prædam esse omnibus bestiis agri, dū non
 est pastor illis. Quod nunquā magis sit quā cum in persecutiōe desti
 tuitur ecclesia à dero. Si & spiritum quis agnouerit, audiet fugitiuos deno
 tantem. Porro si eos qui gregi præsumt fugere cum lupi irruunt, nec decet,
 imò nec licet: qui enim talem pastorem malum pronunciauit, utiq; damna
 uit (omne autem quod damnatur, illicitum factū est sine dubio) ideo præ
 positos ecclesiæ in persecutione fugere nō oportebit. Cæterum si grex fuge
 re deberet, non debere præpositos gregis stare, sine causa staturos ad tutelā
 gregis: quam grex nō desideraret ex licentia fugæ scilicet. Quod ptineat fra
 ter ad tuū problema, habes sententiæ nostræ responsionem & exhortatio
 nem. Porro qui quærit, an persecutio fugienda sit, sequentem quoq; iā p
 spiciat necesse est: an si fugienda nō est, nō est redimenda, certe sit ultro. Igit *Fort. sic ultro*
 & de hoc tibi suggeram definiens persecutionem quam constat nō esse fu
 giendam, proinde nec redimendam. Precium interest. Cæterum sicut fuga
 redemptio gratuita est, ita redemptio nūmaria fuga est certe: & huius timi
 ditatis consilium est: quod times, redimis, ergo fugis: pedibus stetisti, curri
 sti nūmis curristi: hoc ipsum quod stetisti, ex redemptione fugisti. Ut autē
 redimas hominem tuū, rummis ex sanguine suo redemit. quā indignū
 T deo

deo & dispositionis eius, qui filio suo non pepercit pro te, ut fieret maledictum pro nobis, quia maledictus qui pependit in ligno: qui tanquā ouis ad uictimam ductus est, & tanquā agnus ante tondentem, sic non aperuit os: sed posuit dorsum suum in flagella, maxillas autem in palmas, & faciem non auertit à sputaminibus, & inter iniquos deputatus est, & traditus est in mortem, mortem autem crucis. Totum hoc, ut nos à peccatis lucraretur. Sol cessit diem emptionis nostræ: apud inferos remācipatio nostra est, & stipulatio nostra in cœlis: subleuata sunt portæ sempiternæ, ut introiret rex gloriæ, Dominus uirtutum, hominem de terris, imò ab inferis, mercat⁹ in cœlos. Quis est nunc qui aduersus illum reluctatur, imò de precio & mercedem eius tam magno comparatam preciosissimo scilicet sanguine, cōmaculat? Iam ergo melius fugere quā fieri uiliorem, si nō tanto sibi cōstabit homo quanti constitit domino. Et dominus quidem illum redemit ab angelis munditinentibus potestatibus, à spiritalibus nequitia, à tenebris huius æui, à iudicio æterno, à morte perpetua. Tu autem pro eo pacisceris cū delatore, uel milite, uel furunculo aliquo præside, sub tunica & sinu (quod aiunt) ut* furtiuū quoq; coram toto mundo CHRISTVS emit, imò & manu misit. Hunc ergo liberum precio æstimabis, & precio possidebis, nisi eodem quanto (ut diximus) domino constitit sanguine suo scilicet. Vt quid ergo de homine CHRISTVM redimis, in homine in quo CHRISTVS est? Non aliter & Simon facere tentauit, cum pecuniam Apostolis obtulit pro spiritu CHRISTI. Audiet ergo & iste qui se redimens, CHRISTI spiritum redemit: Pecunia tua tecum sit in interitum: quoniā gratiam dei, precio consequendam putasti. Quis tamen abnegatorem spernat? Quid enim dicit ille concussor? Da mihi pecuniam, certe ne cum tradat: siquidem non aliud uenditat, quā quod præstaturus est præmio tuo. cum das utiq; ne tradaris uoluisti: non traditus autem, traduci habebas. ergo dum nolendo tradi non ut traduci nolendo negasti, te esse traduci noluisse, imò inquis, dū nolo traduci quod sum, confessus id esse quod nolo traduci: id est, Christianum. Potest itaq; te martyre uendicare, constanter ostendisse CHRISTVM. Redimens, nō ostendi, apud unum si forte cōfessus es, ergo & apud plures nolendo cōfiteri, negasti. Ipsa salus iudicabit hominem excidisse, dum euadit. Excidit ergo qui maluit euasisse. Negatio est, etiam martyrij recusatio. Christianus pecunia saluus est: & in hoc nummos habet ne patiatur, dū aduersus deum erit diues. At enim CHRISTVS sanguine fuit diues pro illo. felices itaq; pauperes, quia illorum est, inquit, regnum cœlorum, qui animam solam in confisato habent. Si non possumus deo seruire & māmōnæ, possumus & à deo redimi & à māmōnæ. Quis enim magis seruiet māmōnæ quā quem māmōnæ redemit? Postremo quo exemplo uteris in redemptionem traditionis? Apostoli tractantes persecutionibus agitati, quādo se pecunia liberauerunt: quæ illis utiq; non deerat ex prædiorū precijs ad pedes eorum

Delator

Miles.

Præses furunculus.

Prouerb. sub tunica et sinu

Fort. * ut furtiuo, quem coram.

Fort. abnegaturum sperat?

des eorum depositis, certe multis locupletibus credentibus uiris ac foeminis qui his etiam refrigeria subministrabāt. quando Onesiphorus aut Aquila aut Stephanus hoc modo eis in persecutione succurrerunt: Paulus quidem cum Felix praeses pecunias accepturū se pro eo à discipulis sperasset, de quo & ipse in secreto tractauit cū ipso, neq; ipse pro se, neq; discipuli pro eo numerauerūt: illi utiq; discipuli qui flentes quod neq; Hierosolymā tendere perseveraret, & persecutiones praedicatas illic non praecaueret, postremo, in-
 quiunt, Fiat uoluntas dei. Quae ista uoluntas: utiq; ut pateretur pro nomi-
 ne domini, nō ut redimeretur. Oportet enim quomodo CHRISTVS ani-
 mā suā posuit p nobis, ita fieri p eo & à nobis: nec tātum p ipso, imò etiā
 pro fratrib⁹ ppter ipsū. quod Iohānes docēs, nō & p fratribus numerādū,
 sed moriēdū potius pronūciauit. Nihil interest si quē Christianū redimere
 nō debeas, aliū mēte, & adeo uolūtas dei sic est. Aspice regnorū & impiorū
 utiq; à deo dispositū statū, in cuius manu cor regis. Tāta cottidie arario au-
 gēdo prospiciunt remedia censuū, uectigaliū, collationū, stipēdiorum: nec
 unquā usq; adhuc ex Christianis tale aliquid prospectum est, sub aliqua
 redemptione capitis & sectae redigendis, cū tāta multitudinis nemini igno-
 rae fructus ingens metipso: sed sanguine empti, sanguine numerati, nullū
 nummū pro capite debemus: quia caput nostrum CHRISTVS est. Nō de-
 cet CHRISTVM pecunia constare. quomodo & martyria fieri possent in
 gloriam domini, si tributo licentiam sectae compensaremus? Itaq; qui eam
 prēmio paciscitur, dispositioni diuinā aduersatur. Cum igitur nihil nobis
 Cæsar indixerit in hunc mundum stipendiarie sectae, *sed nec indictū quā
 talem quid possit, antichristo iam instante, & in sanguinem non in pe-
 cunias hi ante Christianum, quomodo mihi proponere potest scripturam
 esse, Reddite quae sunt Cæsaris Cæsari: Miles me uel delator uel inimic⁹ cō-
 cutit, nihil Cæsari exigens, imò contra faciem faciens cum Christianū legi-
 bus humanis reum mercede dimittit. Alius est denarius quem Cæsari de-
 beo, qui ad eum pertinet, de quo tunc agebatur, tributarius tributarijs scili-
 cet, non à liberis debitus. Aut quomodo reddam quae sunt dei deo, utiq; p
 inde imaginem & monetam ipsius inscriptam nomine eius: id est, hominē
 Christianū? Quid autem deo debeo sicut denariū Cæsari, nisi sanguinem
 quem pro me filius fudit ipsius? Quod si deo quidem hominem & sangui-
 nem meum debeo, cum uero in eo sum tempore, ut quod deo debeo expor-
 stuler, utiq; fraudem deo facio, id agens ne quod debeo soluam. Bene ob-
 seruaui praeceptum, Cæsari reddens quae sunt Cæsaris, deo uero quae sunt
 dei abnegans. Sed & omni petenti me dabo in causa eleemosynae, nō incō-
 cussurā, petēti inquit. Porro qui incutit, non petit: qui cōminatur, si non ac-
 ceperit, non postulat, sed extorquet. Non eleemosynā expectat, qui non mi-
 serandus, sed timendus uenit. Dabo igitur misericordiam non timiditatis
 meae nomine, ubi qui accēpit, deū honorat, & benedictionē mihi reddit: nō

For. nō debeas aliū,
nec te.

Christianismus non
redimebatur pecu-
nia.

Fort. in semetipso.

For. in hunc modū.
Forte *sed nec indi-
ci unquā tale.

faciem. superest.

For. incussura.

*Fort. leg. ubi amplius se benefactū prae-
stitisse credit.*

*Omniū dominicarū
sententiarum.*

Forte scriptura

*For. Lanios, et mox
et lenones, Christiani
quoque.*

Dominica solennia.

*Fort. haud redemp.
Fort. lucem*

ubi amplius & benefactū praestitisset, & reddit, & prædā suā aspiciens dicit: De reatu irascar & inimicū. Sed inimicitiae & alios habent titulos, nō tamē dixit traditorē, aut psecutorē, aut cōcussorē: nā huic quāto magis carbones acervabo sup caput, si nō me redemero? Proinde inquit, Qui tibi tunicā suā stulerit, uel etiā palliū cōcede, ad eum p̄tinet, qui rem, nō qui fidē meā eripere quæsierit, concedā & palliū nō minanti traditionē, si minatus fuerit, etiā tunicā reposcā. Omniū iā nunc dominicarū suæ sunt & causæ & regulæ termini, nō inflant, nec ad omnia spectāt. Atq; adeo omni p̄tenti dari iubet, ipse signū petentibus nō dat: alioquin si omnibus passim petentibus dandū putas, tū mihi uideris, nō dico uinū febricitanti, sed etiā uenenū aut gladium mortē desideranti daturus. Facite aut uobis amicos de Mammona, quomodo intelligendū sit, parabola præmissa te doceat, ad populum Iudaicū dictū, qui cōmissam sibi rationē domini cū male administrasset, debere de Māmonæ hominibus, quod nos eramus, amicos sibi potius p̄spicere, quā inimicos: & releuare nos à debitis peccatorū, quibus deo detinebamur, si nobis id dominica ratione cōferret: ut cū cœpisset ab his deficere gratia, ad nostrā fidē refugiētes reciperent in tabernacula æterna. Quis nūc puta aliā interpretationē parabolæ & sententiæ istius, dum scias uerisimile non esse ut concussores nostri in amicitia redacti p̄ Māmonā, recipiāt tunc nos in tabernacula æterna. sed quid nō timiditas p̄suadebit, quasi & fugere scriptū p̄mittat, & redimere præcipiat. Parū deniq; est, si unus aut alius ita eruit massaliter. Totæ ecclesiæ tributū sibi irrogauerunt. Nescio dolendum an erubescendū sit, cū in matricibus beneficiariorū & curiosiorū, inter tabernarios & ianios, & fures balnearū, & aleones, & leones, Christianis quoque uectigales cōtinent. Hanc episcopatu formā Apostoli prouidentius cōsiderunt, ut regno suo securi frui possent, sub obtētu procurando: scilicet em̄ talem pacem CHRISTVS ad patrem regrediens mandauit à militibus per Saturnalia redimendā. Sed quomodo colligemus, inquis, quomodo dominica solēnia celebrabimus? utiq; quomodo & Apostoli fide, nō pecunia tuti: quæ fides si montem transferre pōtēst, multo magis militem. Esto sapientia, non præmio cautus. Neq; enim statim & à populo eris tutus, si officia militaria redemeris. Vna ergo tibi & fides & sapientia ad tutelam opus est, quibus non adhibitis, & redemptionem tuam potes perdere, adhibitis aut redemptionem desiderare. Postremo si colligere interdū nō potes, habes noctem, luce CHRISTI luminosi aduersus eam. Non potes discurrere per singulos, si tibi est in tribus ecclesia: melius est turbas tuas aliquādo nō uideas quā addicas. Serua CHRISTO uirginem sponfam: nemo quæstū de ea faciat. Hæc tibi frater dura forsitan & intolerabilia uidentur: sed recita deum dixisse, Qui capit, capiat: id est, qui non capit, discedat. non potest qui pati timet, eius esse qui passus est. At qui pati non timet, iste perfectus erit in dilectione, utiq; dei. Perfecta enim dilectio foras mittit timorem: & ideo

ideo multi uocati, pauci electi, Non quaeritur qui latam uiam sequi parat⁹ sit, sed qui angustam. Et ideo paradesu⁹ necessarius deductor omniū ueritatum, exhortator omniū tolerantiarum: Quem qui receperunt, neq³ fuge⁹ re persecutionem neq³ redimere nouerunt, habentes ipsum qui pro nobis erit, sicut locutus in interrogatione, ita iuuaturus in passione.

Paracletus Montanicus.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI
LIBRI DE FUGA IN PERSECUTIONE,
NE, FINIS.

ARGUMENTVM LIBRI SEQUENTIS
PER BEATVM RHENANVM.

VM Scapula praeses Carthaginis Christianis ultima minaretur ni CHRISTVM elurarent, & nō tam confessos dānaret, aut torqueret negātes, quā confessos negare cogeret, Tertullianus nō mine Christianorū, hunc libellum uelut deprecatoriū ad illum scripsit: nō quod sibi timerent, quibus nihil erat optatius, quā pro CHRISTO mortem oppetere: sed ut illum admonerent, ne p⁹gens exequi quod instituerat, iram dei mereretur, imō tota Carthago coelesti uindictae fieret obnoxia: quando p⁹secutoribus Christianorū ultio diuina saepe praesto fuit. Itaq³ de disciplina nostrae religionis meminit, & quid quibusdam praesidibus acciderit in Christianos grassatis, etiam commemorans quā clementer quidam cum Christianis egerint. Graeca uerba quibus Arrius Antoninus usus est condemnatis Christianis, tam sunt corrupta, ut nequierim restituere. Diquis no tamē hunc esse sensum: Arrius Antoninus cum ad tribunal ipsius Christiani cōfluxissent, de paucis sumi supplicium iussit, ad reliquos conuersus dixit: Qualis turba (hoc est stultorum & desperatorū) ad moriendum in praecipitia uel laqueos ducta est: Vt sint uerba quasi miserentis illorū infania, qui nullo supplicij genere quālibet atroci uel infami possent à Christianismo auelli, & ceteris qui incolumes mansissent metum incutientis ut resipiscerent. Forte legendum igitur ἰδὲ ποίηται ἀποθνῄσκειν καὶ κρημνὸν ἢ βρόχον ἔχον. Sic tantisper legā donec melius inuenero. Si cui copia fieri poterit, uel Fuldensis codicis, uel Gorziensis, uel Romani, inspiciat si quid aptius diuinare possit. In hac praecipiti additione quod mihi in mentem uenit, nolui studiosos latere, etiam si mihi non satisfacit. Possem uariam lectionem ostendere, nisi scirem huiusmodi coniecturas magis inuoluere lectorem quā expedire. Reliquimus autem uerba Graecanica quemadmodū dū reperimus in exemplari, ut hic etiam alij se exercent.

ARGUMENTI FINIS.

Q. Septimij

T,

Q. SEPTIMI FLOREN

TIS TERTULLIANI, AD SCA/
PVLAM. LIBER.

Magis gaude/
mus dānati, q̄
absoluti.

Disciplina
Christianorū

CHRI
STI
A

NI.

Os quidem neq; expauescimus, neq; pertimesci-
mus ea quæ ab ignorantibus patimur: cū ad hāc
sectam, utiq; suscepta conditione eius, pacti ante
cum anima nostra, & autorati in has pugnas ac-
cedimus, ea quæ deus repromittit consequi optā-
tes, & ea quæ diuersæ uitæ cōminatur pati timen-
tes. Deniq; cum omni sēuitia uestra cōcertamus,
etiā ultro erumpentes, magisq; damnati quā
absoluti gaudemus. Itaq; hunc libellum non nobis timentes misimus, sed
uobis & omnibus inimicis nostris necdū amicis: ita em̄ disciplina iubemur
diligere inimicos quoq;, & orare pro eis qui nos persequuntur: ut hęc sit p/
fecta & propria bonitas nostra, nō cōmunis. Amicos enim diligere omniū
est, inimicos autem solorum Christianorum. Qui ergo dolemus de ignorā-
tia uestra, & miseremur erroris humani, & futura prospicimus, & signa eo-
rum cottidie intentari uidemus, necesse est uel hoc modo erumpere ad pro-
ponenda uobis ea, quæ palām non uultis audire. Nos unum deū colimus,
quem omnes naturaliter nostis: ad cuius fulgura & tonitrua cōtremiscim⁹:
ad cuius beneficia gaudetis. Cæteros & ipsi putatis deos esse, quos nos dæ-
monas scimus: tamē humani iuris & naturalis potestatis est unicuiq; quod
putauerit colere: nec aliq; obest, aut prodest, alterius religio: sed nec religionis
est cogere religionem, quæ sponte suscipi debeat, non ui: cū & hostiæ ab ani-
mo libenti expostulentur. Ita & si nos compuleritis ad sacrificandum, nihil
præstabitis dijs uestris: ab inuitis enim sacrificia non desiderabunt, nisi si cō-
tentiosi sunt. cōtentiosus autem deus non est. Deniq; qui est uerus, omnia
sua ex æquo & prophanis & suis præstat. Ideoq; & iudicium cōstituit æter-
num de gratis & ingratīs: tamen nos quos sacrilegos existimatis, nec in fur-
to unquā deprehēdistis, nedum in sacrilegio. Omnes autem qui templa
despoliant, & per deos iurant, & eosdem colunt, & Christiani non sunt, &
sacrilegi tamen deprehēduntur. Longum est si retexamus quibus alijs mo-
dis & derideantur & contemnātur omnes dii ab ipsis cultoribus suis. Sic &
circa maiestatem Imperatoris infamamur, tamē nunquā Albiniani, nec
Nigriani, uel Cassiani inueniri potuerūt Christiani: sed idem ipsi qui p ge-
nios eorum in pridie usq; iurauerant, qui pro salute eorum hostias effece-
rant & uouerant, qui Christianos sæpe damnauerāt, hostes eorum sunt re-
perti. Christianus nullius est hostis nedum imperatoris: quem sciens à deo
suo constitui, necesse est ut & ipsum diligat, & reuereatur, & honoret, & sal-
uum uelit, cum toto Romano imperio, quousq; seculum stabit. tādū enim
stabit

Clod. Albinus
& Pescennius
Niger, aduer-
sus Seuerū Cæ-
sarē tumultuā-
do multa tēta-
rūt, à quo sūt
etiam occisi:
Cassius Iulij
Cæsaris truci-
dator, notissi-
mus est.

stabit. Colimus ergo & imperatorem sic, quomodo & nobis licet, & ipsi expedit, ut hominem à deo secundū: & quicquid est, à deo consecutū, solo deo minorem. Hoc & ipse uolet. sic enim omnibus maior est, dū solo uero deo minor est: sic & ipsis dñs maior est, dum & ipsi in potestate sunt eius. Itaq; & sacrificamus pro salute imperatoris, sed deo nostro & ipsius: sed quomodo præcepit deus, pura prece. Non enim eget deus conditor uniuersitatis odoris, aut sanguinis alicuius. Hæc enim dæmoniorū pabula sunt. Dæmones autem nō tantum respuimus, uerum & reuincimus, & cottidie traducimus, & de hominibus expellimus, sicut plurimis notum est. Ita nos magis optamus pro salute imperatoris, ab eo eam postulātes, qui præstare potest. Et utiq; ex disciplina patientiæ diuinæ agere nos satis manifestū esse uobis potest, cum tanta hominū multitudo pars penè ciuitatis cuiusq; in silentio & modestia agimus, *singulis forte noti magis quā omnes: nec aliū de noscibiles quā de emendatione uitiorū pristinorum. Absit enim ut indigne feramus ea nos pati quam optamus, aut ultionem à nobis aliquā machine mur, quā à deo expectamus: tamē (sicut supra dixim⁹) doleam⁹ necesse est, quod nulla ciuitas impune latura sit sanguinis nostri effusionē, sicut & sub Hilario, cum de areis sepulturarū nostrarum addamassent: Areæ nō sint areæ ipsorum, non fuerunt messes enim suas nō egerunt. Cæterū & imbres anni præteriti quid cōmemorauerint genus humanū (apparuit catadysmū scilicet & retro fuisse propter incredulitates & iniquitates hominū) & ignes q super mœnia Carthaginis proxime pependere per noctem. Qui mirati sunt sciunt quid uiderunt, & pristina tonitrua quid sonauerint sciunt q obduruerūt. Omnia hæc signa sunt imminētis iræ dei, quam necesse est, quo quomodo possumus, ut & nunciemus, & prædicemus, & deprecemur, interim localem esse. Vniuersalem enim & supremam suo tempore sentiēt, qui exempla eius aliter interpretantur. Nam & sol ille in conuatu Vticensi extincto penè lumine adeo portentum fuit, ut nō potuerit ex ordinario deliquio hoc pati, positus in suo hypsomate & domicilio. Habetis Astrologos. Possumus æque & exitus quorundā præsidum tibi proponere, qui in fine uitæ suæ recordati sunt deliquisse quod uexassent Christianos. Vigell⁹ Saturninus qui primus hic gladium in nos egit, lumina amisit. Claudius Hieroninianus in Cappadocia cum indigne ferens uxorem suam ad hanc sectam trāsisse, Christianos crudeliter tractasset, solo prætorio suo uastatus peste, cum uiuis uermibus ebullisset: Nemo sciat (aiebat) ne gaudeant Christiani, aut spe Christianæ. Postea cognito errore suo quod tormentis quosdam à proposito suo excidere fecisset, penè Christianus decessit. Cecili⁹ Capella in illo exitu Byzantino, Christiani gaudente, exclamauit. Sed quid uidentur sibi impune tulisse, ueniēt in diē diuini iudicii. Tibi quoq; optam⁹ admonitionem solam fuisse, quod & Adrymeticum Mauilum ad bestias *damnaisset, statim & uexatio subsecuta est: & nunc ex eadem causa inter-

*Sacrificandū p
ra prece.*

*Fort. *singuli.*

Fort. quæ optamus.

Gētilēs messibus caruerunt ob uexatos Christianos.

Fort. cōmemorauerim.

Cecilius Capella.

*Fort. quod ut.
Fort. *damnaisset.*

T 4 pellatio

Forte ut omnes*

pellatio sanguinis. & memento de cætero. Non te terremus, qui nec time-
mus: sed uelim, * & omnes saluos facere possimus monedo, *μη διομαχῆν*. Po-
tes & officio iuris dictiōis tuæ fungi, & humanitatis meminisse: uel quia &
uos sub gladio estis. quid enim amplius tibi mandatur, quàm nocentes cō-
fessos damnare, negantes autem ad tormenta reuocare? Videtis ergo quo-
modo ipsi uos contra mandata faciatis, ut confessos negare cogatis. Adeo
confitemini innocentes esse nos, quos damnare statim ex confessione non
uultis. Si autem contenditis ad elidendos nos, iam ergo innocentiam expu-
gnatis. Quanti autem præsidēs & constantiores & crudeliores, dissimulaue-
runt ab huiusmodi causis: ut Cincius Seuerus qui Thistri, ipse dedit reme-
dium quomodo responderent Christiani ut dimitti possent, ut Vespromi⁹
Candidus qui Christianum quasi tumultuosum ciuibus suis satisfacere di-
misit, ut Asper qui modice uexatum hominem, & statim deiectum, nec sa-
crificium compulit facere, ante professus inter aduocatos & adseffores se in-
cidisse in hanc causam. Pudens etiam missum ad se Christianum in elogio
conuulsione eius intellecta dimisit, scisso eodem elogio, sine accusatore ne-
gans se auditurum secundum mandatum. Hæc omnia tibi & de officio sug-
geri possunt, & ab eisdem aduocatis qui & ipsi beneficia habent Christia-
norum, licet addament quæ uolunt. Nam & cuiusdam notarius cum à dæ-
mone præcipitaretur, liberatus est: & quorundam propinquus & puerulus.
& quanti honesti uiri (de uulgaribus enim nō dicimus) aut à dæmonibus aut
ualetudinibus remediati sunt. Ipse etiam Seuerus pater Antonini, Christi-
anorum memor fuit. Nam cum Proculum qui Torpaeion cognominaba-
tur, Euhodæ procuratorem, qui eum per oleum aliquando curauerat requisi-
uit, & in palatio suo habuit usq; ad mortem eius: quæ & Antoninus optime
nouerat lacte Christiano educatus. Nō enim & clarissimas foeminas, & da-
rissimos uiros Seuerus sciens huius sectæ esse, nō modo nō læsit, uerum &
testimonio exornauit, & populo furenti in os palam restitit: Marcus
quoq; Aurelius in Germanica expeditione Christianorū militum oratio-
nibus ad deū factis, imbres in siti illa impetrauit. Quando nō geniculatio-
nibus & ieiunationibus nostris etiam siccitates sunt depulsæ? Tunc & po-
pulus addamans deo deorum, & qui solus potens, in Iouis nomine deo no-
stro testimoniū reddidit. Propter hæc depositum non abnegamus, matri-
moniū nullius adulteramus, pupillos pie tractamus, indigentibus refrigera-
mus. Nulli malū pro malo reddimus. Viderint qui sectam mentiunt, quos
& ipsi recusamus. Quis deniq; de nobis alio nomine queritur: quod aliud
negotium patitur Christianus, nisi suæ sectæ: quam incestam, quam crude-
lem, tanto tempore nemo probauit. Pro tanta innocentia, pro tanta probi-
tate, pro iustitia, pro pudicitia, pro fide, pro ueritate, pro deo uiuo, crema-
mur. Quod nec sacrilegi, nec hostes publici ueri, nec tot maiestatis rei pati
solent. Nam & nunc à præside Legionis, & à præside Mauritanæ uexatur
hoc

Pudens

Aduocati.

Forte Euboeæ
Antoninus Caracal-
la, Christiano lacte
educatus.*

M. Aurelius Cæs.

*Officia Christia-
norum.*

hoc nomen, sed gladiotenus, sicut & à primordio mandatū est animaduer-
ti in huiusmodi. Sed maiora certamina, maiora præmia. crudelitas uestra
gloria est nostra. Vide tantū ne hoc ipso, quod talia sustinemus, ad hoc so-
lum uideāmur erumpere, ut hoc ipsum probemus, nos hæc non timere, sed
ultra uocare. Arrius Antoninus in Asia cum persequeretur instāter, omnes
illius ciuitatis Christiani tribunalia eius se manu facta obtulerunt, tum ille
paucis duci iussit, reliquis ait, Α ΔΙ ΠΟΙΗ Ω ΗΛΕΘΗΑ Ρ Θ ΩΝΗΣ
ΚΗΙΝ ΚΡΗΜΝΩΤΣ Η ΒΡΩΧΩΤΣ ΗΧΘΗ. Hoc si placuerit & hic fieri qd
facies decem milibus hominū, tot uiris ac fœminis, omnis sexus, omnis æta-
tis, omnis dignitatis, offerētibus se tibi? Quātis ignibus, quātis gladijs op⁹
erit? quod ipsa Carthago passura est decimata à te, cū propinquos, cū con-
tubernales suos illic unusquisq; cognouerit, cū uiderit illic fortasse & tui or-
dinis uiros & matronas, & principales quasq; personas, & amicorū tuorū
uel ppinquos uel amicos. Parce ergo tibi si nō nobis, parce Carthagini si nō
tibi, parce prouinciæ, quæ uisa intēione tua obnoxia facta est cōcussionib⁹
& militum & inimicorum, cuius, quorum cuiusq; Magistrū neminem ha-
bemus nisi deum solum. Hic ante te est, nec abscondi potest, sed cui nihil fa-
cere possis. Cæterum quos putas tibi magistros, homines sunt & ipsi mori
turi quandoq;: nec tamen deficiet hæc secta, quā tunc magis ædificari scias
cum cædi uidetur. Quis enim tantam tolerantiam expectans, in aliquo scrū-
pulo percussus, & inquirere accenditur, quid sit in causa, & ubi cognouerit
ueritatem, & ipse statim sequitur.

*Fort. tribunalia eius,
& mox, duci iussis.*

*Hæ due dictiōes, en-
ius quorū, uidentur
mibi superesse. Nisi
uelis legere quorum
cuiusq; magistrum.*

Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI
AD SCAPVLAM, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SE

QVENTIS PER BEA

TVM RHENANVM.

VADET amico cuidam qui uxorem amiserat, ut à secundis nuptiis sibi temperet. Atq; inter disputandum eò prouehit, ut tandem secundas nuptias damnare incipiat. Dissuadens utcunque ferri poterat, at damnans ipse quoq; damnari meruit. In hac re deceptus est peruerso Montani dogmate, secundas nuptias p stupro habentis. Autor est diuus Hieronymus, librū de Castitate aduersus ecclesiam scriptum. Quāquā ueteres omnes atq; adeo Hieronymus ipse, matrimonio parum aequi fuerint, uirginitatem & castitatem maximi facientes: cum quot putabant ultimum illum diem non procul abesse, memores illius Paulinæ sententiæ, Tempus in collecto est. Tum quod uidebant ex cōiugijs multa nasci impedimenta, quæ puritatem Christianismi uiolarent, id temporis præsertim cum inter ethnicos agerent Christiani, & ethnici per matrimonium copularentur. Certe constat Hieronymum hac de causā Romæ male audisse.

Q. SEPTIMII FLOREN

TIS TER TULLIANI DE EXHORTATIONE CASTITATIS, LIBER.

ON dubito frater te post uxorem in pace præmissam ad compositionem animi conuersum, de exitu singularitatis cogitare. Et utiq; cōsiliū digere. quanquā & huiusmodi cū fide sua cōloqui debeat unusquisq; eiusq; uires consulere: tamen quoniam in ista specie carnis, necessitas cogitatum mouet, querere apud eandē conscientiam quæ fidei resistit, opus est fidei extrinsecus cōsiliū, tanquā aduocatum aduersus carnis necessitatem. Quæ quidem necessitas circumscribi potest, si uoluntas potius dei quā indulgentia consideretur. Nemo indulgentiam audendo promeret, sed uoluntati obsequēdo. Voluntas dei est sanctificatio nostra. Vult enim imaginem suam nos etiam similitudinem fieri, ut simus sancti, sicuti & ipse sanctus est, inquit. Id bonum sanctificationem dico in species distribuit complures, ut in aliqua earum deprehēdamur. Prima species est, uirginitas à natiuitate. Secunda uirginitas, ut ex arbitrio suo uidua maneat, cum alibi dicas damnandā si nupserit: id est, lauacro aquæ, aut in matrimonio purificat ex compacto, aut in uiduitate perseuerat ex arbitrio. Tertiū grad⁹

tus gradus superest monogamiæ, cū post matrimoniū unū interceptū, ex
inde sexui renūciatur. Prima felicitas, prima uirginitas est, non nosse à quo
postea optabis liberari, in totum. Secundæ uirginitatis est, contemnere uim
quam optime noris. Reliqua species hæcenus nubendi, post matrimoniū
morte disiunctū, præter uirtutes etiā modestiæ laus est. Modestiæ em̄ laus
est ablatū non desiderare, & ablatū à deo domino, sine cuius uoluntate nec
folium de arbore labitur, nec passer assis unius ad terrā cadit. quā deniq;
modesta illa uox est, Deus dedit, dominus abstulit: ut domino uisum est,
ita factū est: Ideo si nuptias ablatas restauremus, sine dubio cōtra uolūta-
tem dei nitimur, uolentes habere rursus quod habere nos noluit. si em̄ uo-
luisse, nō abstulisset: nisi & in hoc uoluntatem dei interpretamur, quasi rur-
sus uellet in nos, quod iā noluit deus. Nō est bonæ & solidæ fidei, sic omnia
ad uoluntatē dei referre. Et ita adulari unumquemq;, dicendo, nihil fieri si-
nē iussione eius: ut nō intelligamus aliquid esse in nobis ipsis. Cæterū excu-
sabitur omne delictū si continuerimus, nihil fieri à nobis sine dei uolunta-
te, & ibi definito istam destructionē totius disciplinæ etiam ipsius dei, si &
quæ nō uult de sua uoluntate producit, aut nihil est quod deus nō uult. sed
quomodo uetat quædam, quibus etiam supplicium æternū cōminatur, utiq;
etiam quæ uetat nō uult, à quibus & offenditur: sicuti & quæ uult, præcipit,
& accipit, & æternitatis mercede dispungit. Itaq; cum utrunq; ex præceptis
eius didicerimus, quid uelit, & quid nolit, iam nobis est uoluntas eligēdi al-
terum, sicut scriptum est: Ecce posui ante te bonum & malum: gustasti enim
de arbore agnitionis: & ideo nō debemus quod nostri expositum est arbi-
trio, in deum referre uoluntate, nos quos uult ipse & uelle est, qui malū non
uult: ita nostra est uoluntas, cum malū uolumus aduersus dei uoluntatem,
qui bonū uult. Porro si quæris, unde ueniat ista uoluntas, qua quid uolu-
mus aduersus dei uolūtatē. Vt dicā, ex nobis ipsis, nec temere semini tuo
respondeas necesse est. Siquidem ille princeps generis & delicti Adam uo-
luit quod deliquit: neq; enim diabolus uoluntatem eius imposuit delinquē-
di, sed materiam uoluntatis subministravit. Cæterum uolūtas dei in obau-
dientiam uenerat. Proinde & tu si nō obaudieris deo, qui te proposito præ-
cepto liberæ potestatis instituit, per uoluntatis libertatem uolens te uergi
sinit quod deus noluit: ita deputat diabolo subuersum, qui & si uult te uelle
quod deus nō uult, nō tamen facit ut & uelis: quia nec tunc inuitos proto-
plastos ad uoluntatem delicti subegit, imò neq; inuitos neque ignorantes
quid deus nollet, utiq; enim nolebat fieri, cui admissio mortem destinabat:
ita diaboli opus unū est tēperare quod in te est an uelis. At ubi uoluisti se-
quitur ut te sibi subigat, nō operatus in te uoluntatem, sed nactus possessio-
nem uoluntatis. Igitur cum solum erit in nobis uelle, in hoc probat̄ nostra
in deum mens, an ea uelimus quæ cum uolūtatē eius sapiant. Alte impresse
recogitandam esse dico dei uolūtatē, quid etiam in occulto uelit, quæ em̄
manifesto

Fortē, in dei referre
uoluntatē nos, q. u.
i. e. uelle qui mal.

manifesto, scimus omnes, eaque ipsa qualiter in manifesto sint perspicendum est nam si quaedam uidentur uoluntatem dei sapere dum à deo permittuntur, nō statim omne quod permittitur, ex mera & tota uolūtate procedit eius qui permittit: ex indulgentia est quodcunq; permittitur. Quæ & si sine uoluntate non est, quia tamen aliquam habet causam in loco cui indulgetur, quasi de inuita uenit uoluntate passa causam sui, quæ cogit uolūtatem. Vide qualis sit uoluntas eius, cuius altera sit causa. Secunda iterum species consideranda est puræ uoluntatis. Vult nos deus sibi placita in quibus nō indulgentia operatur patrocinator, sed disciplina dominatur. Si tamen alia, ista proponit utique quæ magis uult, dubium ne est ea nobis taxanda esse, quæ mauult, quàm ea, quæ minus uult, qui alia magis uult, proinde habenda sunt. nam ostendendo quæ magis uelit, minorem uoluntatem maiore deleuit. Quantòq; notitiæ tuæ utranq; proposuit, tanto definiuit id te sectari debere quod parauit te magis uelle. Ergo si ideo dedarauit uti secteris quod magis uult, sine dubio nisi ita facis, contra uoluntatem eius sapis, sapiendo contra potiozem eius uoluntatem, magisq; offendis q̃ promereris. Quod uult quidē faciendo, mauult, respuendo ex parte delinquis, non tamen promereris. Porro & promereri nolle delinquere est. Secundum itaq; matrimoniū si ex illa dei uoluntate quæ indulgētia cogit, negauimus meram, cui indulgenda est causa, si ea cui potior alia prapōnis continentia magis appetendæ didicerimus non potiozem à potiore scindi. Hæc præstruxerim, ut iam Apostoli uoce decurram. In primis autem non uidebor irreligiosus, si quid ipse profitetur cōtinentia magis appetendæ didicerim. Iam animaduertā omnem illam indulgentiam nuptiarum de suo, id est, de humano sensu, non de diuino præscriptu induxisse. Nam & cū de buisset innuptis definiuit uti nubant, si continere nō possunt, quia melius est nubi, quàm uri, conuersus ad aliam speciem, nuptis autem denunciatio, inquit, non ego, sed dominus: ita ostēdit extra rationem personæ suæ in deū id quod supra dixerat, id non ex persona domini, sed ex sua pronunciaisse, melius esse nubi quàm uri. Quæ uox licet ad eos pertineat, qui sunt nupti, uel uiduæ, qui tamen nubendi licentiā amplectunt, uelim retractare, quale bonum ostendat quod melius est poena, quod non potest uideri bonū, nisi pessimo comparatū, ut ideo bonū sit nubere, quia deterius est ardere. Bonū ita & si per se nomen hoc obtinet sine cōparatione nō dico mali, sed etiā boni alterius: ut & si bono alij comparatur, & ab alio adumbratur, nihilo minus remaneat id boni nominis. Ceterū si per mali collationem cogitur dici, non tam bonum est quàm genus mali inferioris, quod à superiore malo obscuratur ad nomen boni impellitur, auferendiq; *dictionem cōparationis: ut nō dicas, melius est nubere quàm uri: & quæro, an dicere audeas melius est nubere, nō adiiciens quid sit fieri, melius est ergo fieri. Quod nō melius utiq; nec bonum, quia abstulisti & remouisti indictionem cōparationis quæ

Fort. quod mauult.

For. indulgētia

Fort. ita est.

For. cōdic. uel indictionem.

tionis quæ dum melius illud facit ita bonum, ita habere cogit. Melius esse nubi quam uri sic accipiendum est ac si melius uno oculo quàm duobus carere, si tamen à comparatione discedas non erit melius unum oculum nō habere quàm & bonum. Nemo igitur capter ex hoc capitulo defensionē quod proprie ad nuptos & uiduas spectat, quibus nulla adhuc cōiunctio numeratur. Quanquam ostenderim etiam illis numerandam esse permissi conditionem. Cæterum de secūdo matrimonio scimus tamen Apostolum pronūciasse. Solutus es ab uxore ne quæsieris uxore, sed & si duxeris nō delinquēs. proinde tamen & huius sermonis ordinem consilio suo nō de diuino præcepto introducit. Multū autem interest inter dei præceptum & consiliū hominis. Præceptum dei, inquit, non habeo, sed consilium do, quasi misericordiam cōsecutus fidelis esse. quoniam neq; in Euangelio neq; ipsius Pauli Epistolis ex præcepto dei inuenias permissam matrimonij separationem. Vnde unum habendū confirmatur, quia quod à domino permissum non inuenitur, id agnoscitur interdictum. Adde quod & hæc ipsa huius consilij interiectio quasi inrecogitationem excussus sui passa, statim se refrenat & reuocat cum subiūgit. Verumtamen huiusmodi pressurā carnis habebunt, cum parcere se eis dicit, cū tempus in collecto esse adiicit, quo oporteat etiā habentes matrimonia pro nō habentibus agere, cum sollicitudinem nuptorum committit. Per hæc enim docens cur nō expediat nubere, dissuadis ab eo quod supra indulserat: & hoc ne primo matrimonio, quanto magis secūdo. Cum nos uero ad exemplū suū hortatur utiq; ostendens quid nos uelit esse, id est continentes, pariter declarat quid nos esse nolit. id quod nō uult, nec sponte, nec ueritate permittit. Si enim uellet, non permisisset imò imperasset. Sed ecce rursus, mulierē defuncto marito dicit nubere posse, si cui uelit, tantum in domino. At enim felicius erit inquit si sic perseuerauerit secūdum meum cōsiliū. Puto autem & ego spiritū dei habere. Videmus duo consilia quo supra nubendi ueniam facit, & quo postmodum cōtinentiam nubendi indicit. Cui ergo, inquit, consiliis adsentabimur? Inspice & lege. Cū ueniam facit, hominis prudentis cōsiliū allegat. cum cōtinentiam indicit, spiritus sancti cōsiliū adfirmat. Sequere admonitionem cui diuinitas patrocinatur. Spiritū quidē dei etiam fideles habent, sed nō omnes fideles. Apostolicum ergo quod fidelem dixerit, adiicit postea spiritum se dei habere quod nemo dubitat etiam de fidei. Idcirco hoc dixit ut sibi Apostoli fastigium redderet. Proprie enim Apostoli spiritum sanctum habent, qui plene habent in opēibus prophetiæ efficaciam uirtutum, atq; documētorum linguam, non quasi ex parte quod cæteri. Ita spiritum sanctū autoritate ad eandem speciem adire fecit, cui nos magis obsequi uoluit. & factum est iam nō consilij diuini spiritus, sed pro eius maiestate præceptum. Ad legē semel nubendi dirigam. Ipsa origo humani generis patrocinatur, cōtestans quid deus ab initio cōstituerit in formam posteritatis recensendam. Nam cū ho-

Fort. dissuadet.

Fort. inquis.

V minem

minem figurasset, eiq; parem necessariā prospexisset, unā de costis eius mutuatus, unā illi scēminam finxit, cum utiq; nec artifex, nec materia defecisset. plures costæ in Adam, & infabricabiles manus in deo, sed non plures uxores apud deum: & ideo homo dei Adam, & mulier dei Eva unis inter se nuptiis defuncti sunt. Formam hominis dei de originis autoritate, & primam dei uoluntatem sanxerunt. Erunt duo, inquit, in una carne: non tres, neque quatuor. Alioquin iam non una caro, nec duō in una carne. tunc erunt, si cōiunctio & concretio dum in unitate semel fiat. si uero rursus, aut sapius, iam una esse desijt. & erunt iam non duo in una carne, sed una planē caro in plures. At cum Apostolus in ecclesiam & CHRISTVM interpretatur, erūt duo in una carne, secundum spiritalis nuptias ecclesiæ & CHRISTI, unus CHRISTVS & una eius ecclesia, agnoscere debemus duplicatam & exaggeratam esse nobis unius matrimonij tam secundum generis fundamentum, quā secundum CHRISTI firmamentum. Vno matrimonio censemur utrobique, & carnaliter in Adam, & spiritaliter in CHRISTO. duarum natiuitatū unum est monogamiæ præscriptum. utraq; degenerat, qui de monogamia exorbitat. Numerus matrimonij à maledicto uiro cœpit. Primus Lamech duabus maritatus, tres in unam carnem effecit. Sed & benedicti, inquis, Patriarchæ non modo pluribus uxoribus, uerum etiam concubinis coniugia miscuerūt. Ergo propterea nobis quoq; licebit in numerum nūbere. Sane licebit si qui adhuc typi alicuius futuri sacramēti supersunt, quos nuptiæ tuæ figurent. quod si etiam nūc locus est uocis illius, Crescite & multiplicamini, id est si nondum alia uox superuenit, Tempus iam in collecto esse, restare ut & qui uxores habent tanq; nō habentes agant, Vtiq; enim continentia indicens, & compescens concubitum seminarium generis, abolefcit Crescite illud & multiplicamini. Vt opinor autem unius & eiusdem dei utraq; pronūciatio, & dispositio est. qui tunc quidem in primordio sementem generis emisit indultis coniugiorū habenis, donec mūdus repleretur, donec nouæ disciplinæ materia proficeret. Nūc utro, cum extremitatibus temporū compressit quod emiserat, & reuocauit quod indulserat, nō sine ratiōe propagationis in primordio, & repastinationis in ultimo. semper initia laxātur, fines contrahūtur. Propterea syluam quis instituit, & crescere sinit, ut tēpore suo cædat syluā. Erat uetus dispositio quæ in euāgelio nouo deputatur, in quo & securis ad radicem arboris posita est. Sic & oculus pro oculo, & dentem pro dente, iam senuit, ex quo iuueniuit. Malum pro malo nemo reddat. Puto autem etiam humanā constitutionem atq; decretū, postea pristinis præualere. Cur autem de pristinis exemplis nō ea potius agnoscamus quæ cū posteris cōmunicant disciplinæ, formam uetustatis ad nouitatem transmittunt. Ecce enim in ueteri lege anīmaduerto castratam licentiam sapius nubendi. cautum est in leuitico, Sacerdotes mei nō plus nubent. possum dicere etiam illud, plus esse quod semel non est, quod nō unum est, numerus est.

deniq;

deniq; post unum incipit numerus. Vñ autem omne quod semel est. Sed in CHRISTO seruabatur, sicut in cæteris, ita in isto quoq; legis plenitudo. Inde igitur apud nos plenius atq; structius præscribitur, unius matrimonij esse oportere quos alleget in ordinem sacerdotalem usq; ad quosdā memini dicamus loco deiectos. Sed dices ergo cæteris licet, cum quibus nō liceat excipit. Vani erimus si putauerimus quod sacerdotibus nō liceat, laicis licere. Nōne & laici sacerdotes sumus? scriptum est laici sacerdotes sumus, regnum quoq; nos & sacerdotes, deo & patri suo fecit. Differentiam inter ordinem & plebem constituit ecclesiæ autoritas, & honor per ordinis confessum sanctificatus à deo. ibi ecclesiastici ordinis nō est confessus. Et offert & tinguit sacerdos. Est ibi solus. Sed & ubi tres, ecclesia est, licet laici, unusquisq; enim de sua fide uiuit, nec est personarum acceptio apud deū. Quoniam nō auditores legis iustificabūtur à deo, sed factores, secundum quod, & apostolus dicit. Igitur si habes ius sacerdotis in temetipso ubi necesse est habeas. Oportet etiam disciplina sacerdotis, necesse sit habere ius sacerdotis. Digamus tinguis, digamus offers, quāto magis laico dicat quo apud salutem erit agere pro sacerdote, cum ipsi sacerdoti dicitur, quō ue facto cōmīcatur actione sacerdotis. Sed necessitati inquis indulserit. Nulla necessitas excusatur, quæ potest non esse necessitas. Deniq; dicamus deprehēdi & necessitate administrandi quod nō licet. Dicam omnes nos deus ita uoluit dispositos esse, & ubiq; sanctionis eius obeūdis si disciplina. Vsq; adeo nisi laici ea obseruent per quæ presbyteri allegantur, quomodo erunt presbyteri qui de laicis alleguntur? Ergo perferre debemus ante laicum iussu à secundo matrimonio retinere, dum presbyter esse non alius potest quā laicus semel fuerit maritatus. Liceat nunc denuo nubere, si & omne quod licet, bonum est. idem Apostolus exclamabat, Omnia licent: sed nō omnia pro salute. quod non prodest oro te potest bonum dici? Si licita sunt & quæ nō pro salute, ergo & quæ non bona sunt, licita sunt. Quid autem magis uelle debebis quod ergo bonū est, quia licet, an quod ergo quia prodest. Multū existimo esse inter licentiam & salutem. De bono nō uincis, licet quia bonū permittit non expectat, sed adsumi permittitur aut quod, an bonum sit in dubium est, quod potest etiā nō permitti, si nō habeat aliquam sui causam primam, quia propter incontinentiæ periculum permittitur nubere secūdū, quia nisi licentia alicuius nō bonæ rei subiaceret, nō esset in quo probaretur qui diuinæ uoluntati & qui suæ potestati obsequatur, quis nostrum utilitatis præsentiam sectetur, & quis occasionem licentiæ amplectetur, quis diuinæ uoluntati, & quis suæ uoluntati obsequatur. Licentia plerunq; tentatione disciplinæ, quoniam disciplina per tentationem probatur, tentatur per licentiam operatur. Ita fit ut omnia liceant, sed non omnia expediant, dum tentatur cui permittatur, & uincatur dum in permissione tentatur. licebat, & Apostolis nubere, & uxores circumducere. Licebat & de Euangelij uiuere.

Fort. Memini digamos.
ORDO.

Fort. digamos.
Fort. quod nō licet digamo. Omnes.
Fort. et ubiq; sanctiones e. obeundis disciplina.

Fort. adsumi permittit. Permittitur autem q. a. b. si in dubio est.

Fort. tentatio est.
Fort. qui tentatur.
Fort. ut uincatur.

V 2 Sed

*Fort. lic. experimen-
to abstinentiam pra.*

Fort. species.

Fort. aut bonam.

*Fort. eo quo uide-
tur mihi.*

*Fort. mulierem non
contingere.*

Fort. sincere etiam

Fort. impelleris.

*Fort. quod simile
damnum.*

*Fort. patrimonij
carnis si acqui-
rentes.*

Sed quibus reus non est in occasionem, ad exemplum nos suum prouocat docens in eo esse probationem, in quo licentiae experimentum. Abstinentiae praestruerit superiorem, ne sensus eius interpretemur. non illud dicendum erit secundum matrimonium quasi speciem stupri? Cum enim dicat maritos hoc in sollicitudinem habere quonammodo sibi placeant. non utique de moribus, nam ut bonam sollicitudinem, non subleuare, sed de cultu & ornatu & omni studio formae ad illecebras mouendas sollicitos iungi uelit, de forma & cultu placere carnalis concupiscentiae ingenium sit, quae etiam stupri causa est, eo quod uidetur tibi stupri ad finem esse matrimonium. Quoniam ea in illo reprehendo quae stupro competunt. Interim dominus ipse dicit, qui uiderit, inquit, mulierem ad concupiscendum eam, iam stuprauit eam in corde suo. Qui autem ad ducendum uiderit, minus par fecit: quid si etiam duxerit? quod non faceret, nisi ad ducendum concupisset. Nisi potest duci uxor, quam & si non uideris, at concupieris saltem cum ipsam ducere ceperis. Multum sane abest maritos apud coelum non concupiscentes. Omnis mulier coeli uia est quandiu aliena, nec per alium fit marita nisi per quem & adultera legis. Videtur matrimonij & stupri differentia? Alioquin res & uiris & foeminis eadem bonitatem ad matrimonium & stuprum commixtio carnis. scilicet certandum cuius concupiscentiam non stupro adaequauit. Ergo inquis iam & primas, id est uinas nuptias destruis, nec immerito: quoniam & ipsae ex eo constant quod est stuprum. Et ideo optimum est homini mulierem iungere, quia cara est stupri affinitate. Sed cum hac etiam de primis & uinis nuptijs praetendi ad causam continentiae possint, quanto magis secundo matrimonio recusando praeuidebuntur? Gratus esto si semel tibi deus indulget nubere. Gratus enim eris si & iterum indulgisse tibi nescias. Ceterum uteris indulgentiam cum nec modestiam uteris. modestia ammodo iungitur. Non tibi sufficit de summo illo iunxere etiam uirginitatis gradu in secundum deliquisse nubendo, sed in tertium adhuc deuolueris & futuris impellis, post, qui in secunda statione continens non fuisti, quia nec prohibere plures nuptias uoluit qui de secundis prouocandis retractauit. Nubamus igitur cottidie & nubentes ab ultimo die deprehendamus, tanquam Sodoma & Gomorra: quo die adimplebitur uix illud super praegnantem, & lactantem, id est maritos incontinentiae. de nuptijs enim uteri & ubera infantis. Et quando finis nubendi? credo post finem nubendi renuntient tandem carnalibus fructibus, ut aliquando spiritalia retractemus. Rape occasionem & si non exhortatissimam, attramen desisti habere cui debitum solueres. O te felicem, amisisti debitorem, simile damnum. quod si non diximus damnum lucrum sentientem. Per continentiam enim negociauerimus magnam substantiam necessitatis parcimonij carni sauiantis acquirens. Recogitemus enim ipsam conscientiam nostram, quam alius alium se homo sentiat, cum sua foemina cessat. si orationem facit ad dominum, in prope est caelo. si scripturae

pturæ incumbit, totus illic est. si psalmum canit, placet sibi. Ideo Apostolus purificationi orationem commendauit, causantes id quod ad tempus permiserat semper nobis exercere esse quod semper prosit. Si cottidie omni momento oratio hominibus necessaria, utiq; & continentia quæ orationi necessaria sit. Oratio de conscientia procedit, si conscientia erubescit, erubescat oratio. Spiritus ducit orationē ad deum. Si spiritus reus apud se sit, conscientia erubescit, quomodo audebit orationem ducere ad altare? sic etenim est prophetica uox ueteris testamenti: Sancti erimus, quia & deus sanctus. & rursus. Cum sancto sanctificaris, & cum uiro innocente innocens eris, & cū electo electus eris. Debemus enim ita ingredi in disciplina domini, ut deo dignum fructum non secundum carnis ex squalentia concupiscentia. Ita enim & Apostolus dicit, quod sapere secundum carnem, mors est. secundum spiritum uero sapere, uita æterna sit in CHRISTO IESU domino nostro. Si hæc obtusio etiam cum in unis nuptiis in nos carnis exercetur, spiritum sanctum auertit, quanto magis cum in secundo matrimonio agitur? Duplex enim est rubor est: quia in secundo matrimonio duæ uxores eundem circumstant maritum. una spiritu, alia carne. Nec enim pristina poteris odisse, cui etiam clariorem reseruans affectionem, etiam repete apud deum pro cuius spiritu postules, pro qua oblationes annuas reddas. Stabis ergo ad deum, cum tot uxores quot illas orationi commemoras, & offers pro duabus, & commemorabis illas duas, & per sacerdotem de monogamia ob pristinum de uirginitate sanctum, circumdatum uirginis uniuiris, & ascendit sacrificium tuum libera fronte & inter cætera uoluntas bonæ mentis. Postulabis tibi & uxoris castitatem. Scio quibus excusationibus coloremus insatiabile carnis cupiditatē. Ex quibus necessitates adminiculorum descendunt administrandam familiam regendam, loculos, clauēs custodiendas, lanificandis pensandum, uictum procurandum, curas domesticas scilicet solis maritorum dominibus bene est. perierūt cœlestibus familiares spadonum famulæ militum, aut peregrinantium sine uxoribus. Non enim & nos milites sumus, eo quidem maioris disciplinæ quo & tanti imperatoris? Non & nos peregrinantes in isto seculo sumus? cur autem ita dispositus est Christianus ut sine uxore non possis? Nunc & consortium onerum domesticorum necessarium est. Habe aliquam uxorem spiritalem, adsume de uiduis, fide pulchram, paupertate dotatam, ætate signatam. bonas nuptias feceris huiusmodi uxor, has te plures habere deo gratum est. Sed de posteriori tempore cogitant Christiani, quibus crastinum nō est. Hæredes dei seruus desiderabit, qui semetipsum de seculo exhæredauit. Vt ergo quis repetis matrimonium de pristino nō habeat liberos. Itaq; hoc primum diutius uti uolunt ipso Apostolo festinante ad dominum in persecutionibus, constantissimum in martyriis, promptissimum in communicationibus rerum, tempe-

Oblationes annue.

Fort. domibus, & mox, perierunt cœlibibus.

Consortium onerū domesticorum.

Fort. Vt ergo quid, & mox, cum de pristino nō habeas, uel non habēs, & mox constantissimo.

V ; ratissimum

ratissimum in acquisitionibus. postremo usuris morte relinquendis filiis, fors reipublicæ prospectu aguntur ne diuī tes deficiant, si soboles non habent: ne leges, ne iura, ne commercia delabantur, nec templa derelinquantur ne non modo sint qui exclament Christiani illius nescio. Hæc enim audire desiderant, qui filios quærunt. Sufficiat consilium uiduitatis uel ista præcipua aut nos importunitas liberorum ad quos suscipiendos legibus compelluntur homines. Quia sapiens quisque nunquam libens filios desiderasset. Quid ergo facies si nolis: uxorem de tua cōscientia impleueris, dissoluturus es medicamine conceptum? Puto nobis non licere nascentem necare, quam & natum, seu forte illo tempore prægnantis uxoris remedium, tantam solitudinem à deo petere audebis quid interpositum recusasti? Opinor aliqua sterilis prospicietur uel etiam anus quis enixa, quod à domino magis euenire potest. Si quis præsumptionem eius pro dei amulatione prouocaret. Scimus denique quendam ex patribus cum propter familiam suam secundo matrimonio sterilem captasset uxorem, tam iterum patrem factum quam & iterum maritum. Ad hanc meam contentionem frater dilectissime uidemus etiam seculi exempla, quæ sæpe nobis etiam in testimonio posita sunt, cum quod bonum & deo placitum uidetur, testimonio oneratur. Monogamia apud ethnicos in summo honore est, ut & uirginibus legitime nubentibus uniuiरा pronuba adhibeatur, & si auspici initium est. Item in quibusdam solennibus & auspicijs, ut prior sit uniuiरा locus, certe Flaminia non nisi uniuiरा est, quæ flaminia lex est. Nā quod ipsi Pontifici Maximo iterare matrimonia nō licet, quod monogamiæ gloria est. Cum autem deus summus, tātum Satanas ad perficiendum prouocatio est nostra imò subfuso si pigrissimum ad cōtinentiam deo exhibendam qua diabolo quidam stant. Nunc uirginitate, nunc uiduitate periurant. Noueram uirgines Vestæ apud Achanum, Et atrocis apud Delphos, & Mineræ & Dianæ quibus locis noueram cōtinentiæ uiros. Et quidem tauri illius Aegyptij antistites: Fœminas uero Cereris Apffricanæ cui etiam & spōte abdicato matrimonio adsenescunt. Exinde quo pacto masculorum usque ad oscula filiorum inuenit diabolus, post luxuriam castitatē perditricem, quomodo reus sit Christianus, qui castitatem recusauerit cōseruatricem. Erunt nobis in testimonium & fœminæ quædam seculares, ob uniuiरatus obstinationem, fœmina consequetur. Aut diuino quæ profuga in alieno solo, ubi nuptias regis solo ultro optasse debuerat, ne tamen secundas expesiretur maluit cōtrario nubere. Vel illa Lucretia, quæ & semel per uim & inuita aliū uirū passa est, sanguine suo maculata carnem abluit, ne uiueret iam nō sibi uniuiरा Plura exempla certa de nostris inueniam, & quidem aliter potiora quam in anima est uiuere in castitate quam pro ea mereri, in cuius animam id bonum amiseris: quam uiuendo separati cōnia malo. Quanti igitur & quæ

in ecclesijs

Fort. in nos.

Fort. tam non.

Fort. subfuso pigrissimorum.
Fort. perdurāt.
Hec citat diuus Hieronymus ad Gerontiam.

Pro l. Aut dido.

in ecclesijs ordinari in ecclesia solent, qui deo nubere maluerunt, qui carnis suæ honorem instituerunt, qui se iam illius pudoris filias dicauerunt, occidentes in se concupiscentiam libidinis, & totum illud quod inter paradisum non potuit admitti. Vnde præsumendum est hos qui intra paradisum recipi uolunt, tandem debere cessare ab ea re à qua paradisus instructus est. Gratia ergo cum indulgenti hæc memento orationibus tuis Tertullianum ad hæc exercentes. *For. intelligēti hæc & mox. exerceat.*

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI,
LIBRI DE EXHORTATIONE
CASTITATIS, • F I N I S. •

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENS,
PER BEAT.
RHENANVM.

QUOD alibi suadere tantum uisus est, hic tanquam dogmatistes præcipit, secundas nuptias aperte damnans, & in Monogamia persuadenda egregie ineptiens. Standum est nobis ab orthodoxorum patrum sententia, nec sinistra Paulinorum uerborum interpretationi ullo modo adharendum. Diuus Hieronymus epistolam ad Titum enarrans, Montanus, inquit, & qui Nouati schisma sectantur, nomen sibi munditiæ præsumptuere: putantque secunda matrimonia ab ecclesiæ cōmunionē prohibenda, cum Apostolus de episcopis & presbyteris hoc præcipiens, utique in cæteris relaxarit: non quod hortetur ad secunda matrimonia, sed quod necessitati carnis indulgeat. Scripsit & Tertullianus de monogamia librum hæreticum, quem Apostolo contraire, nemo qui Apostolum legerit, ignorabit. Idem in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum refert hunc librum aduersus ecclesiam scriptum. Quæ uerba uelut antidotum libuit præmittere, quo lectoris animus præmunitus, absque detrimento uerioris sententiæ tutus transcurrat.

ARGVMENTI FINIS.

Y 7

Q. Septimij

Q·SEPTIMII FLOREN

T I S T E R T V L L I A N I,

D E M O N O G A M I A,

L I B E R.

HAERETICI nuptias auferunt, Physici ingerunt. Illi nec semel, isti non semel nubunt. quid agis lex creatoris: inter alienos spadones & aurigas tuos tantūdem queris de domestico obsequio, quā- tum de fastidio extraneo. Proinde te lādunt qui abutuntur, quēadmodum qui non utuntur. uerū neq; continentia eiusmodi laudanda, quia hæreti- ca est, neq; licentia defendenda, quia Physica est. Illa blasphemat, ista luxuriat. illa destruit nuptiarum deum, ista confundit. Penes nos autem quos spiritales merito dici facit spiritualium charismatum continentia religiosa est, cum licentia uerecunda, uerecūda continentia, am- bæ cum creatore sunt. Continentia legem nuptiarum honorat, licentia tem- perat. illa non cogitur, ista regitur. illa arbitrium habet, hæc modum. unum matrimonium nouimus, sicut unum deum. Magis honorem refert lex nu- ptiarum ubi habet & pudorem. Sed Physicis nō recipientibus spiritū, ea quæ sunt spiritus non placent. ita quæ sunt spiritus nō placent ea quæ sunt carnis placebunt contraria spiritus. Caro, inquit, aduersus spiritū cōcupiscit, & spiritus aduersus carnem. Quid autem cōcupiscet caro quān quæ magis carnis sunt? Propter quod & in primordio extranea spiritus facta est. Non inquit permanebit spiritus meus in istis hominibus in æuū, eo quod caro sint. Itaq; monogamiæ disciplinā in hæresim exprobant. nec ulla magis ex causa paracletum negare coguntur, quān dum existimant nouæ disciplinæ institutorem, & quidem dirissimæ illis, ut iam de hoc primum cōsistendū sit ut generali retractatu, an capiat paracletū aliquid tale docuisse, quod aut nouum deputari possit, aduersus Catholicam traditionem, aut onerosum aduersus leuem sarcinam. De utroq; autem ipse dominus pronunciauit: di- cens enim adhuc multa habeo quæ loquar ad uos, sed nondū potestis por- tare ea, cum uenerit spiritus sanctus ille uos ducet in omnem ueritatem. Sa- tis utiq; prætendit ea acturum illum quæ & noua existimari possint, ut nū- quam retro ædita, & aliquanto onerosa ut idcirco non ædita. Ergo, inquis, hac argumentatione quid uis nouum & onerosum paraceto adscribi po- terit

terit, etsi aduersario spiritu fuerit non utiqꝫ. aduersarius enim spiritus ex diuersitate prædicationis apparet, primo regulam adulterans fidei & ita ordinem adulterans disciplinæ: quia cuius gradus prior est, eius corruptela antecedit, id est fidei, quæ prior est disciplina. Ante quis de deo hæreticus sit necesse stet, tunc de instituto. Paracletus autem multa habens edocere quæ in illum distulit dominus secūdu præfinitionem, ipsum primo CHRISTVM contestabitur, qualem credimus, cum toto ordine dei creatoris, & ipsum glorificabit & de ipso commemorabit: & sic de principali regula illa, multa quæ sunt disciplinarum, reuelabit, fidem dicente pro eis integritate prædicationis, nouis, quia nunc reuelantur: licet onerosis, quia nec nunc sustinentur, nō alterius tamen CHRISTI quàm qui habere se dixit, & alia multa quæ à paraceto edocerentur: non minus istis onerosa quàm illis à quibus nō dum tunc sustinebantur. Sed onerosam monogamiam uiderit adhuc impudens infirmitas carnis. an autem noua, de hoc interim constet. Illud enim amplius dicimus, etiam si totam & solidam uirginitatem siue continentiam paracetus hodie determinasset, ut ne unis quidem nuptijs feruorem carnis de spiritu manare permetteret, sic quoque nihil noui inducere uideretur, ipso domino spadonibus aperiente regna cœlorum: ut & ipso spadone quem spectasset Apostolus, propterea & ipse castratus continentiam mauult, sed saluo inquis iure nubendi. planè saluo. & uidebimus quousque. Nihilominus tamen ex ea parte destructo qua continentiam præfert bonum, inquit, homini mulierem non contingere. Nihil enim bono contrarium nisi malum. ideoque superesse ut & qui habeāt uxores sic sint quasi non habentes: quo magis qui non habent habere non debeant, reddit etiam causas cur ita suadeat, quod innupti de deo cogitent: nupti uero quomodo in matrimonio quis suo placeat. Et possum contendere non mere bonum esse quod permittitur. Quod enim mere bonum est, non permittitur, sed ultro licet. Permissio habet causam aliquando, & necessitas. Denique in hac specie non est uoluntas permitteñtis nubere. Aliud enim uult, Volo uos, inquit, omnes sic esse quomodo & ego. & cum ostendit melius esse quod utique se uelle confirmat, quàm quod melius esse præmisit. & ita si aliud quàm quod uoluit permittit, non uoluntate, sed necessitate permitteñs, nō mere bonum ostendit, quod inuitus indulgit. Deniqꝫ cum dicit melius est nubere quàm uri, quare id bonum intellegendum quod melius est, & pœna quod non potest uideri melius nisi pessimo comparatū. Bonum illud est quod per se hoc nomē tenet, sine cōparatione nō dico mali, sed etiā boni alterius: ut & si alio bono comparatum adumbretur, remaneat nihilominus in boni nomine. Cæterum si per mali cogitationem cogitur bonum dici, non tam bonum est quàm genus mali inferioris, quod ab altiore malo obscuratum ad nomen boni impellitur. Aufer deniqꝫ conditionem ut dicas melius est nubere, quàm uri, & quæro an dicere audeas, melius nubere, non adijciens

adiciens quo melius sit. ergo iam non melius. & dum nō melius, nec bonū, sublata cōditione, quæ dum melius illud facit alio, ita bonum haberi cogit. Melius est unum oculum amittere quàm duos. Si tamen discedas à comparatione utriusq̃, non erit melius unum oculum habere, quia nec bonum. Quid nunc, si omnem indulgentiam nubendi de suo, id est de humano sensu accommodat ex necessitate qua diximus, quia melius sit nubere quàm uri. Deniq̃ conuersus ad alteram speciem dicendo, Nuptis autem denuncio, non ego, sed dominus: Ostendit illa quæ supra dixerat non dominicæ autoritatis fuisse, sed humanæ æstimationis. At ubi ad continentiam reflectit animos, Volo autem uos sic esse omnes. Puto autem, inquit, & ego spiritum dei habeo, ut si quid indulerat ex necessitate, id spiritus sancti autoritate reuocaret. Sed Iohannes monens sic nos incedere debere quemadmodum & dominus, utiq̃ etiam secundum sanctitatem carnis admonuit incedere, adeo manifestius & omnis, inquit, qui spem istam in illo habet castificat se, sicut & ipse castus est. Nam & alibi, Estote sancti, sicut & ille sanctus fuit, scilicet carne. De spiritu enim non dixisset, quia spiritus ultro sanctus agnoscitur, nec spectat sanctitatis admonitionem quæ propria natura est eius. Caro autem docet sanctitatem, quæ & in CHRISTO fuit sancta. Igitur si omnia ista obliterant licentia nubendi, & cōditione licentiæ inspecta, & prælatione continentia imposita, cur non potuerit post Apostolos idem spiritus superueniens ad deducendam disciplinam in omnem ueritatem, per gradus temporū (secūdū quod Ecclesiastes, Tempus omni rei, inquit, super terram) iam carni fibulam imponere, iam nō oblique à nuptiis auocans, sed exerte, cum magis, nunc tempus in collecto factum sit, annis circiter CLX. exinde productis: non ne ipse apud te retractare suetus, Hac disciplina sit præmonstrata, iam tunc in carne domini, & in uolūtate, dehinc in Apostolorum eius tantū consilijs quàm exemplis. Olim sanctitati huic destinabamur. Nihil noui paradet us iducit. quod præmonuit, definit. quod sustinuit exposcit. Et nunc recogitans ista, facile tibi persuadebis multo magis unicas competisse paradeto prædicare qui potuit & nullas. magisq̃ credendum temperasse illum quod & abstulisse docuisset, si quæ uelit CHRISTVS intellegas. In hoc quoque paradetum agnoscere debes aduocatum, quod à tota continentia infirmitatem tuam excusat. Secedat nunc mentio paradeti ut nostri alicuius autoris. Euoluamus communia instrumenta scripturarum pristinarum. Hoc ipsum demonstratur à nobis, neque nouam, neque extraneam esse monogamiæ disciplinam, imò, & antiquam & propriam Christianorum, ut paradetum restitutorem potius sentias eius quàm institutorem. Quod pertineat ad antiquitatem, quæ potest antiquior forma proferri, quàm ipse census generis humani: Vnam foeminam masculo deus finxit, una costa eius decerpta & utique ex pluribus. Sed & in præfatione ipsius operis, Non est, inquit, bonum homini, solum eum esse.

Fort. conditio & prælatio, Nisi lege, re malis, obliterantur.

Anno à Christo CLX. uidetur hæc scripsisse Tertullianus. Sed puto numerat à Christo nō nato, sed passio.

faciamus

faciamus adiutorium illi. Adiutores enim dixisset, si pluribus eum uxori-
bus destinasset. Adiecit & legem de futuro. Siquidem prophetæ dictum
est, & erunt duo in unam carnem, non tres, neque plures. Cæterum iam nō
duo si plures: stetit lex. Deniq; perseverauit unio coniugij in autoribus ge- *Duo in unā carnē.*
neris ad finem usq; , non quia non erant fœminæ aliæ, sed quia ideo non
erant, ne primitiæ generis duplici matrimonio contaminarentur. Alioquin
si deus uoluisset, & esse potuisset: certe de filiarum suarum numerositate
sumpsisset, non minus ex ossibus & ex carne sua haue seuam sibi hoc pie *Fort. habens Euam,
si hoc.*
fieret. At ubi primum scelus homicidium in fratricidio dedicatum, tam di-
gnū secundo loco scelus non fuit, quā duæ nuptiæ. Neque enim refert
duas quis uxores singulas habuerit, an pariter singulæ duos fecerint. Idem
numerus coniunctorum & separatorum. Semel tamen uim passa institu-
tio dei per Lamech, constitit postea in finem usque gentis illius. Secundus
Lamech nullus extitit, quomodo duabus maritus, negat scriptura quod nō
notat. Aliæ diluuiū iniquitates prouocauerunt, semel defenſæ quales fue-
runt, non tamen septuagies septies: quod duo matrimonia meruerunt. Sed
& reformatio secundi generis humani monogamia matre censetur. Iterum
duo in unam carnem crescere & redundare suscipiunt, Noe & uxor, filijq;
eorum in unicus nuptijs. Etiam in ipsis animalibus monogamia recognos-
citur, ne uel bestię de mœchia nascerentur. ex omnibus, inquit, bestijs ex
omni carne duo induces in arcam, ut uiuant tecum masculus & fœmina.
erunt de animalibus uolatilibus secundum genus, & de omnibus serpenti-
bus terræ secundum genus ipsorum: duo ex omnibus introibunt ad te, ma-
sculus & fœmina. eadem forma et septena ex binis adlegi mandat ex ma-
sculo & fœmina uno & una. quid amplius dicam? immundis quoque alici-
bus cum binis fœminis introire nō licuit. Hæc quantum ad primordiorum
testimonium & originis nostræ patrociniū, & diuinæ institutionis præiu-
diciū. quæ utique lex est non nomine tunc, quoniam si ita factum est à pri-
mordio, inuenimus nos ad initium dirigi à CHRISTO, sicut in quæstione
repudiij, dicens, illud propter duriciam ipsorum à Moysē esse permissum,
ab initio coniunxit in unam carnem duos. Hodie homo non separabit. Di-
cit & Apostolus scribens ad Ephesios, deum proposuisse in semetipso ad
dispensationem adimpletionis temporum, ad caput, id est ad initium reci-
procare uniuersa in CHRISTO. quæ sunt super coelos & super terras in ipso.
sic & duas Græciæ (summa litera & ultima) sibi induit dominus, initij & finis
concurrentium in se figuras: utj quemadmodum α & ω replicatur, ita osten-
deret in se esse & initij decursum ad finem, & finis recursum ad initium: ut
omnis dispositio in ω desinens per quem cœpta est, per sermonem scilicet
dei quia caro factus est, proinde desinat quemadmodum & cœpit: & à deo
in CHRISTO omnia reuocarentur ad initium, ut & fides reuersa sit à cir-
cumcisione ad integritatem illius, sicut ab initio fuit, & sanguinis solius
abstinentia

abstinētia, sicut ab initio fuit: & matrimonij indiuiduitas, sicut ab initio fuit, & repudij cohibitio, quæ ab initio nō fuit. Et postremo totus homo in paradysum reuocat, ubi ab initio fuit. cur ergo uel monogamū illū debeat Adā referre, qui nō potest tam integrum quam inde demissus est? Quantū pertinet, itaq; ad initij restitutionem, id ad te exigit & dispositionis & spei tuæ ratio, quod ab initio fuit secundum initium quod tibi & in Adam censetur. elige in quo eorum initium tuum deputes. in ambobus te sibi monogamiæ censura defendit. Sed & si initium transmittit ad finem, ut Alpha & ω quomodo finis remittit ad initium, atq; ita census noster transfertur in CHRISTVM, animalis in spiritalem, quia non primo, quod spiritale est, sed quod animale dehinc quod spiritale. proinde uideamus an id ipsum debeas huic quoq; cōsui secūdo, an in eadem te forma cōueniet nouissimus quoq; Adā in quam & CHRISTVS in nuptijs in totū quod etiam primus Adam ante exilium. Sed donato infirmitati tuæ carnis suæ exemplo perfectior Adam, id est CHRISTVS eo quoq; nomine perfectior: quā integrior, uolenti quidem tibi spado occurrit in carne. si uero non sufficis, monogamus incurrit in spiritu, unam habens ecclesiam spōsam secūdam figuram quam Apostolus illud magnum sacramentum interpretatur in CHRISTVM & ecclesiam cōpetentes carnali monogamiæ per spiritalem. Vides igitur quēadmodum etiam in CHRISTO nouas censum nō possis eum sine monogamiæ professione deferre nisi carnis is quod quod spiritus ille est, licet & quod fuit in carne æque esse debuerit. Sed adhuc nobis quæramus aliquos originis principes. Non placent enim quibusdam monogami parentes Adam & Noe, fortasse nec CHRISTVS. Ad Abraham deniq; prouocant prohibiti patrem alium præter deum agnoscere. Sit nunc pater noster Abraham. sic & Paulus In euāgelio, inquit, ego uos generavi. etiam Abraham te filium exhibe. Non enim passius tibi census est in illo. Certum tempus est, quo tuus pater est. Si enim ex fide filij deputemur Abraham ut Apostolus docet, dicēs ad Galatas, Cognoscitis nēpe, quia qui ex fide, isti sunt filij Abraham, quando credidit Abraham deo, & deputatū ei in iustitiam? Opinor adhuc in monogamia, quia in circumcisione nondum. quod si postea in utrunq; mutatus est & in digamiam, per ancillæ concubinatum, & in circumcisionē per testamenti signaculum, non potes illum patrem agnoscere, nisi tunc cum deo credidit. siquidem secundum fidem filius eius es, non secundum carnem. Aut si posteriorem Abraham patrem sequari sat est, digamum recipe & circumcisum. Si reicis circumcisum, ergo recusabis & digamum. duas dispositiones eius binis inter se modis diuersas miscere non poteris. digamia circumcisione seorsus est, & monogamia cum præputiatione. recipis digamiam, admitte & circumcisionem. Tueris præputiationem, teneris & monogamiæ. Adeo autem monogami Abraham filius es sicut & præputiati, ut si circumcidaris, iam non sis filius, quia non eris

Fort. in nuptijs.

Fort. nouaris, & mox, deferre, nisi carne sis quod spiritu ille est, & esse debueris.

Fort. sequi.

eris ex fide, sed ex signaculo fidei in præputiatione iustificata. Habens Apostolum disce cum Galatis proinde. & si digamiâ iam tibi intuleris, non es illius, cuius fides in monogamia præcessit: nam & si postea pater multarum nationum nuncupatur, sed earum quæ ex fide digamia præcedente filij habeant deputari Abraham. exinde res uiderint. Aliud sunt figuræ, aliud formæ, aliud imagines, aliud definitiones. Imagines transeunt adimpletæ, definitiones permanent adimplendæ: imagines prophetant, definitiones gubernant. Quid digamia illa Abraham portendat, idem Apostolus edocet interpretator utriusq; testamenti, sicut idem semen nostrum in Isaac uocatum determinat. Si ex libera es, ad Isaac pertines, hic certe unum matrimoniū pertulit. Isti itaq; sunt (ut opinor) in quibus censeor, ceteros nescio, quorum si exempla circūspicio alicuius dabit etiam per sanguinem nescias sibi ingerentis alicuius Salomonis etiam uxoribus diuitis meliora sectari iussus, habes & Ioseph monogamum, & hoc nomine audeo dicere patre meliorem. Habes Moysen dei de proximo arbitrum. Habes Aaronem principalem sacerdotem. Secundus quoq; Moyses populi secundi, qui imaginem nostrā in promissionem, in imaginē domini dedicatus est, non fuit digamus. Post uetera exempla originalium personarum, æque ad uera transeamus instrumenta regaliū scripturarum, ut per ordinem per omnia nostra paratura retractemus. Et quoniam quidam interdum nihil sibi dicunt esse cum lege, quam CHRISTVS non dissoluit, sed adimpleuit: interdum quæ uoluit legis arripiunt: Planē & nos sic dicimus decessisse legem, ut onera quidē eius secundum sententiam Apostolorum, quæ nec patres sustinere uoluerūt, cōcessarint: quæ uero ad iustitiam spectant, non tantum reseruata permanent, uerum & ampliata: ut scilicet redū dare possit iustitia nostra super Scribarum & Phariseorum, iustitia iusti utiq; & pudicitia. Si ergo quoniam in lege præcipitur, ut quis fratris sui uxorem sine liberis defuncti in matrimonio adsumat, ad suscitandum fratri suo semen: idque sæpius euenire in unam personam potest secundum callidam illam quæstionem Sadduceorum: ideo & aliās putant perm illam frequētiā nuptiarum: Intelligere debent, primo rationem ipsius præcepti, & ita scient illam rationem iam cessantē ex eis esse quæ euacuata sint. Necessario succedendum erat in matrimoniū fratris sine liberis defuncti, primū quia adhuc uet⁹ illa benedictio decurrere habebat: Crescite & redundate. dehinc, quoniam patrum delicta etiam de filiis exigebantur: tertio quoniam spadones & steriles ignominio si habebantur. Itaq; ne proinde maledicti iudicarentur, qui nō naturæ reatu & mortis præuentu orbi decessissent, ideo illis ex suo genere uicaria, & quasi posthuma soboles suppābatur. At ubi & Crescite & redundate euacauit extremitas temporum, inducēte Apostolo: Superest, ut & qui habēt uxores, sic sint, ac si non habeant: quia tempus in collecto est, & desit uua acerba à patribus manducata filiorum dentes obstupefacere. Vnusquisq; enim in

Fort. per sanguin. ne phas sibi.

Fort. imagine nostra.

Fort. ad uetera trā.

Fort. que uolunt.

X

enim in

enim in suo delicto morietur: & spadones non tantum ignominia caruerunt, uerum & gratiam meruerunt, inuitati in regna coelorum. Sepulta lege, succedendi in matrimonium fratris, contrarium eius obtinuit non succedendi in matrimonium fratris. Et ita ut praediximus quod cessauit ualere, cessante ratione, non potest alij argumentationem accommodare. Ergo non nubet defuncto uiro uxor fratri, utique nuptura, si nupserit. Omnes enim nos fratres sumus: & illa nuptura, in domino habet nubere, id est, non ethnico, sed fratri: quia & uetus lex adimit coniugium allophylorum. Cum autem & in Levitico cautum sit, Quicumque sumpserit fratris uxorem, immundicia est, turpitudine, sine liberis morietur: sine dubio dum ille prohibetur denuo nubere, & illa prohibetur, non habens nubere nisi fratri. Quomodo ergo Apostolo conueniet & legi, quam non in totum impugnat: cum ad epistolam ipsius ueneris, ostendetur. Interim quod pertineat ad legem, magis nobis competunt argumentationes eius: denique prohibet eadem, sacerdotes denuo nubere: si liam quoque sacerdotis iubet uiduam uel eiectam, si semen non fuerit illi in domum patris sui regredi, & de pane eius alii. Ideo si semen non fuerit illi, non ut si fuerit, denuo nubat: quanto magis enim non nubet, si filios habeat? Sed & si habuerit, a filio potius alatur quam a patre, quo & filius praeceptum dei exequatur: Honora patrem & matrem. Non autem is summus sacerdos & magnus patris de suo uestiens: quia qui in CHRISTO tinguntur, CHRISTVM induerunt, sacerdotes deo patri suo fecit, secundum Iohannem. Nam & illum adolescentem festinantem ad exequias patris ideo reuocat, ut ostendat sacerdotes nos uocari ab eo, quos lex uetabat parentum sepultura adesse: Super omnem, inquit, animam defunctam sacerdos non introibit, & super patrem suum, & super matrem suam non contaminabitur. Ergo & nos hoc interdictum obseruare debemus. non utique. Viuit enim unicus pater noster deus, & mater ecclesia, & neque mortui sumus qui deo uiuimus: neque mortuos sepelimus, quia & illi uiuunt in CHRISTO. Certe sacerdotes sumus a CHRISTO uocati monogamiae debitores, ex pristina dei lege quae nos tunc in suis sacerdotibus prophetauit. Nunc ad legem proprie nostram, id est, Euangelium conuersi, qualibus excipimur exemplis dum ad sententias peruenimus? Ecce statim quasi in limine duo nobis antistites Christianae sanctitatis occurrunt monogamia & continentia: alia pudica in Zacharia sacerdote: alia integra in Iohanne antecursore. Alia placans deum, alia praedicans CHRISTVM: alia totum praedicans sacerdotem, alia plus praefereus quam prophetans, scilicet eum qui non tantum praedicauerit aut demonstrauerit coram, uerum etiam baptizauerit CHRISTVM. Quis enim corpus domini dignius initiaret, quam eiusmodi caro, qualis & concepit illud & peperit? Et CHRISTVM quidem uirgo enixa est, semel nuptura post partum, ut uterque titulus sanctitatis in CHRISTI censu dispungeretur, per matrem & uirginem & uniuirum. At ubi infans templo exhibetur, quis illum

in manus

Fort. nos autē

Fort. nos utiq;

in manus suscipit: quos in spiritu primus agnoscit: uir iustus, & cautus, & utique non digamus. uel ne dignius mox CHRISTVS à foemina prædicaretur uetere uidua & uniuiua, quæ & templo dedita satis in semetipsa portendebat quales spiritali templo, id est, ecclesiæ debent adherere. Tales arbitros infans dominus expertus, non alios habuit & adultus. Petrum solum inuenio maritum per socrum, monogamum præsumo per ecclesiam, qua super illum omnem gradum ordinis sui de monogamis erat collocaturus. Cæteros cum maritos non inuenio, aut spadones intellegam necesse est, aut continentes. Nec enim si penes Græcos comuni uocabulo censentur mulieres & uxores pro consuetudinis facilitate (cæterum est proprium uocabulum uxorum) ideo Paulum sic interpretabimur, quasi demonstrasset uxores Apostolos habuisse. Si enim de matrimonijs disputasset, quod in sequentibus facit, ubi magis Apostolus aliquod exemplum nominare potuisset, recte uideretur dicere: Non enim habemus potestatem uxores circumducendi, sicut cæteri Apostoli & Cephas: At ubi ea subiungit, quæ de uictuaria exhibitione abstinentiam eius ostendunt, dicetis: Non enim potestatem habemus manducandi & bibendi, non uxores demonstrat ab Apostolis deductas: quas & qui non habent, potestatem tamen manducandi & bibendi habent: sed simpliciter mulieres, quæ illis eodem instituto quo & dominum comitantes ministrabant. Iam uero si CHRISTVS reprobat Scribas & Phariseos, sedentes in cathedra Moyse: nec facientes quæ docerent, quale est ut & ipse super cathedram suam collocaret, qui sanctitatem carnis præcipere magis non etiam obire meminissent, quam illis omnibus modis insinuarat & docendam & agendam: in primis suo exemplo, tunc de cæteris argumentis: Cum puerorum dicit esse regnum coelorum: cum confortes illis facit alios post nuptias pueros: cum ad simplicitatem colam-
Fort. dñ de cæteris.
 bæ prouocat, auis non tantum innocuæ, uerum & pudicæ, quam unam unus masculus nouit: cum Samaritanæ maritum negat, ut adulterum ostendat numerosum maritum: cum in reuelatione gloriæ suæ de tot sanctis & prophetis Moysen & Heliam secum mauult: alterum monogamum, alterum spadonem: non enim aliud fuit Helias, quam Iohannes, qui in uirtute & spiritu uenit Helias: cum ille uorator & potator homo prandiorum & coenarum cum publicanis & peccatoribus frequentator, semel apud unas nuptias coenat multis utique nubentibus. Toties enim uoluit celebrare eas, quotiens & esse. Sed hæc argumentationes potius existimentur de coniecturis coactæ, si non & sententiæ astiterint, quas dominus emisit in repudij retractatu, quod permissum aliquando iam prohibet: in primis, quia ab initio non fuit, sicut matrimonij numerus: tunc quia quos deus coniunxit, homo non separabit: non autem per duriciam repudij, quam & exprobrat, compescit, sed per debitum mortis. Si quidem unus ex passeribus duobus non cadit in terram sine patris uoluntate, igitur si quos deus coniunxit, homo non separabit repudio, &
Fort. equidē cōsen.
 quid consentaneum est, ut quos deus separabit morte, homo non coniungat ma-

For. atq; quasi trimonio, proinde contra dei uoluntatem iuncturus, separationem atq; si
 separationem coniunctionem. Hoc quantum ad dei uoluntatē nō destruē
Fort. ex uolū dam, & initij formam restituendam. Cæterum & alia ratio cōspirat, imò nō
tate dei. alia, sed quæ initij formā imposuit, & uoluntatem dei, mouit & prohibitio-
 nem repudiij: quoniam qui dimiserit uxorem suam, præterquàm ex causa
 adulterij, facit eam adulterari. Et qui dimissam à uiro duxerit, adulteratur
 utiq;: nam & nubere legitime non potest repudiata, & si quid tale cōmiserit,
 sine matrimonij nomine, nō capit elogium adulterij, quā adulterium in
 matrimonio criminis deus aliter censuit, citra quā homines ut in totū siue p
 nuptias, siue uulgo alterius uiri admissio adulteriū pnunciet. Imò ideo. ui-
 deam⁹ enim quid sit matrimoniū apud deum: & ita cognoscemus quid sit
 æque adulterium. Matrimoniū est cum deus iungit duos in unam carnem,
 aut iunctos deprehendens in eadem carne, cōiunctione signauit. Adulteri-
 um est cum quoquo modo disiunctis duobus, alia caro, imò aliena misce-
 tur, de qua dici nō possit, Hæc est caro ex carne mea, & hoc os ex ossib⁹ me-
 is. Semel enim hoc factum & pronunciatū sicut ab initio, ita & nunc in aliā
 carnem non potest conuenire. Itaq; sine causa dices deum uiuo marito nol-
 le repudiatā alij uiro iungi, quasi mortuo uelit, quando si mortuo nō tene-
 tur, proinde nec uiuo, tam in repudio matrimoniū dirimente, quàm morte
 non tenebis ei cui quod tenebatur abreptū est. de eo interest uiuo an mor-
 tuo à uiro nubat. Neq; enim illo delinquat, sed in semetipsam. Omne deli-
 ctum quod admiserit homo extra corpus est: qui autem adulteratur, in cor-
 pus suum delinquit. Adulteratur autem sicut supra præstruximus, quia ui-
 uam carnem sibi immiscet super uiuam pristinam, quā deus aut cōiunxit
 in duos, aut coniunctam deprehendit. Ideoque abstulit repudiū quod ab
Fort. ut quod. initio nō fuit: quod ab initio fuit, muniat duorum in unam carnem perseue-
 rantiam, necessitas uel occasio tertiæ concarnationis irrumpat, & soli causæ
 permittēs repudium, si forte præuenerit cui præcauetur. Adeo autem repu-
 dium à primordio non fuit, ut apud Romanos post annū sexcentesium
 urbis conditæ id genus duritiæ cōmissum denotetur. Sed illi etiam nō repu-
 diantes adulteria cōmiserunt, nobis & ni repudiemus ne nubere quidem lice-
 bit. Video iam hinc nos ad Apostolum prouocantem, ad cuius sensum fa-
 cilis perspicendum tanto instantius præculcandum est, mulierem magis
 defuncto marito teneri, quo minus alium uirum admittat. Recogitemus
 enim repudium aut discordia fieri, aut discordiam facere: mortem uero ex
 lege non ex hominis offensa euenire, idcō omniū esse debitum etiam non
 maritorum. Igitur si repudiata quæ per discordiam, & iram, & odiū, & cau-
 sas eorum iniuriam uel cōtumeliam, uel quamlibet querelam & anima &
 corpore separata est tenetur inimico ne dicā marito, quanto magis illa quæ
 neq; suo neq; mariti uitio, sed dominicæ legis euentu, matrimonio nō sepa-
 rata, sed relicta eius erit etiam defuncti, cui etiam defuncto concordiam de-
 bet. A

bet. A quo repudiū non audiūt, nō diuertit: cui repudiū nō scripsit, cum ipso est: quem amisisse noluit, retinet: habet secū animi licentiā, qui omnia homini quæ non habet imaginario fructu repræsentat. Ipsam deniq; interrogo fœminā: Dic mihi soror, in pace præmissi uirum tuū? Quid respondebit? An in discordia? Ergo hoc magis euincta est, cū qua habet apud deū causam: non discessit, quæ tenetur, sed in pace: ergo perseveret in ea cum illo necesse est, quæ iam repudiare non poterit: nec sic quidem nuptura, si repudiare potuisset. Enimvero anima eius orat, & refrigeriū interimat: postulat em̃ & in prima resurrectione consortium, & offert annuis diebus dormitionis eius. Nam hæc nisi fecerit, uere repudiavit quantum in ipsa est: & quidem hoc iniquius, quāto quomodo potuit: quia nō potuit: & hoc indignius, quāto iam indignius si quia non meruit: aut nunquid nihil erimus post mortē secundum aliquem Epicurum, & non secundum CHRISTVM? Quod si credidimus mortuorum resurrectionem, utiq; tenebitur, cū quibus resurrecturi sumus rationem de alterutro reddituri. Si autem in illo æuo neq; nubent neq; nubent, sed erunt æquales angelis: non ideo non tenebimur coniugibus defunctis, quia nō erit restitutio coniugij. Atquin eo magis tenebimur quia in meliorem statum destinamur, resurrecturi in spiritale consortium, agniture tam nosmetipsos quā & nostros. Cæterū quomodo gratias deo in æternum canemus, si non manebit in nobis sensus & memoria debiti huius? Substantia non conscientia reformabimur? Ergo qui cum deo erimus, simul erimus, dum omnes apud deum unū, licet mercedes uaria, licet multæ mansiones penes patrem eundem, uno denario eiusdē mercedis operati, id est, uitæ æternæ: in qua magis non separabit, quos cōiunxit deus, q̃ in ista minore uita separari uetat. Cū hæc ita sint quomodo alij uiro uacabit, quæ suo etiam in futurū occupata est? Vtriq; autem sexui loquimur, & si ad alterum sermo est, quia una disciplina præst. Aliud habebit in spiritu, aliud & in carne: hoc erit adulteriū, unius fœminæ in duos uiros conscientia. Si alter à carne disiunctus est, sed in corde remanet, illic ubi etiā congregatus si ne carnis congressu & adulteriū ante perficitur ex concupiscentia, & matrimoniū ex uoluntate. Vsq; adhuc maritus est, ipsum illud possidēs p̃ quod & factus est, id est animū in quo si & alius habitauit, hoc erit crimē. Cæterū nō est exclusus si à uiliore cōmercio carnis discessit. Honoratior maritus est, quanto mundior factus est. Vt igitur in deo nubas secundū & Apostolū, si tamen uel hoc curas qualis es, id matrimoniū postulans, quod eis à q̃bus postulas nō licet habere ab Episcopo monogamo, à presbyteris & diaconis eiusdem sacramenti, à uiduis, quarū sectā in te recusasti: & illi planē sic dabūt uiros & uxores quomodo bucellas. Hoc enim est apud illos, omni petenti te dabis, & cōiungent uos in ecclesia uirgine, unius CHRISTI unica sponsa, & orabis pro maritis tuis nouo & uetere. Elige cui te adulterā præstes, puto ambobus. Quod si sapias, taceas defuncto, repudium sit illi silentium tuū

Fort. coniuncta.

For. pro anima eius
& mox, & refrigerij
interim postulat, &
in prima. Nisi uelis
legere, intimat.Forte. credimus, &
mox, tenebimur.

Fort. habitabit. b 2

Nota de bucellis

X 3 tium tuū

tuum tuum: alienis iam dotalibus scriptum. hoc modo nouū promereberis
maritū si ueteris obliuiscaris. debes magis illi placere, propter quē deo non
maluisti. Hæc Physici uolunt Apostolū probasse, aut in totum nō recogitasse,
cum scriberet Mulier iuncta est inquantū temporis uiuit uir eius: si autem
mortuus fuerit, libera est: cui uult, nubat: tantū in domino. Ex hoc em̄
capitulo defendunt licentiam secundi matrimonij, imò & plurimi, si secundū
quod enim semel esse desiit, omne obnoxium est numero. Quo autē sensu
Apostolus scripserit, ita relucebit, si prius constet, non hoc illū sensu scrip-
sisse, quo Physici utuntur. Cōstabit autem si quis ea recordetur, quæ huic
capitulo diuersa sunt & apud doctrinā, & apud uoluntatē, & apud propriā
*Aliās *admittit* ipsius Pauli disciplinā. Si enim secūdas nuptias *remittebat, quæ ab initio nō
fuerūt, quomodo affirmat oīa ad initū recolligi in Christo? Si uult nos ite-
rare coniugia, quomodo semen nostrū in Isaac semel marito autore defen-
dit? quomodo totū ordinem ecclesiæ de monogamis disponit? Si non hæc
Ordo ecclesiæ disciplina præcedit in laicis, ex quibus ecclesiæ ordo proficit, quomodo in ma-
trimonio adhuc positos à fructu matrimonij auocat? dicēs: In collecto esse
tempus, si per mortem matrimonio elapsos iterum in matrimonium reuo-
cat. Hæc si diuersa sunt ei capitulo de quo agitur, constabit (ut diximus) nō
hoc illum sensu scripsisse, quo Physici utuntur. Quia facilius est ut aliquā
rationem habeat unum illud capitulum, quæ cum cæteris habeat, quàm ut
Apostolus diuersa inter se docuisse uideatur. Eam rationem in ipsa mate-
ria poterimus recognoscere, qua ista materia Apostolo fuit scribenda. Ita-
Italia. lia tirocinium nouæ & quàm maxime oriētis ecclesiæ, quā lacte scilicet edu-
cabat, nondum solido cibo ualidioris doctrinæ, adeo ut præ illa infantia si
dei ignorarent adhuc quid sibi agendū esset circa carnis & sexus necessita-
tem: cuius etiam ipsas species ex rescriptis intellegimus, cum dicit: De his au-
tem quæ scribitis: Bonū est homini mulierē non attingere, propter fornicationes
autem unusquisque uxorem suā habeat, ostendit fuisse qui in matrimonio
à fide deprehensi, uerebantur, ne non liceret eis matrimonio suo ex
inde uti: quia in carnem sanctā CHRISTI credidissent, & tamen secundum
ueniam concedit, non secundum imperium: id est, indulgens, non præcipiēs
ita fieri. Cæterum malebat omnes id esse quod & ipse. Proinde & de repu-
dio rescribens, demonstrat quosdam de isto quoque cogitasse: uel maxime,
quia & in ethnicis matrimonijs non putabant post fidem perseverandum:
quærebant & de uirginibus cōsiliū. Præceptum enim domini nō erat, bo-
num esse homini si sic permaneat, utique quomodo à fide fuerit inuēctus. Vin-
Pro domini nō, pu- to legē, dominicum. ctus es enim uxori, ne quæsieris solutionē. Solutus es ab uxore, ne quæsie-
ris uxore. Si autē acceperis uxore, nō deliquisti: quia ante fidē soluto ab uxore
nō numerabit post fidē secunda uxor, quæ post fidē prima est: à fide em̄
etiā ipsa uita nostra censet: sed hic parcere se dicit illis. Alioquin pressurā car-
nis subsequiturā præ angustijs temporū impedimēta matrimonij recusan-
tibus

tibus. quin potius de domino sollicitudinē habendā pmerendo, quā de merito. Et ita reuocat quod pmissit. Sic ergo in eodē ipso capitulo, quo definit unūquēq; in qua uocatione uocabit, in ea pmanere debere: adiūcēs Mulier uincta est q̄diu uiuit uir ei⁹: si aut dormierit, libera est: cui uolet nubat, tantū in domino; hanc quoq; eā demonstrat intelligendā, quā & ipsa sic fuerit inuēta, soluta à uiro, quomodo & uir solutus ab uxore: p mortē utiq; nō p repudiū facta solutione: quia repudiatis non pmitteret nubere aduersus pristinū praeceptū. Itaq; mulier si nupserit, nō delinquet: quia nec hic secūsus maritus deputabit, qui est à fide primus. & adeo sic est, ut ppter ea adiecerit tantū in domino. Quia de ea agebat quā ethnicum habuerat, & amisso eo crediderat, scilicet etiā post fidē ethnico se nubere posse praeferre: nec hoc Physici curent. Sciamus planē nō sic esse in Græco autentico, quomodo in usum exigit p duarū syllabarū aut callidam aut simplicem euerfionē. Si aut dormierit uir eius, quasi de futuro sonet: ac p hoc uideatur ad eā p̄tinere, quā iā in fide uirū amiserit. Hoc quidē si ita est, & in infinitū emissā licentiā, totiens uirū dedisset, quotiēs amissus esset, sine ullo pudore nubendi etiā ethnicis cōgruentes: sed si ita esset quasi de futuro, si cuius maritus mortuus fuerit tantundē & futurū ad eā p̄tineret, cuius ante fidē moriet⁹ maritus, nō euerfas. Nā cū & illa sententiā cedant, Seruus uocatus es, ne curaueris: impræputi⁹ es, ne circūcidaris, circūcisus uocatus es, ne adduxeris: quibus cōcurrit, Vinc⁹tus es uxori, ne quæsieris solutionē: solutus es ab uxore, ne quæsieris uxore: satis manifestū est ad eos hāc p̄tinere, qui in noua & recenti uocatione cōstituti de his cōsulebāt, in quibus à fide fuerāt deprehensi. Hāc erit interpretatio capituli istius de hoc examināda, an & tēpori & causā, & tā exēplis & argumētis præcedētibus, q̄ & sentētijs & sensib⁹ subsequentibus: & in primis an ipsius Apostoli & consilio proprio congruat & instituto: nihil em custodiendū est qua diuersus sibi deprehēdat. Audi & subtilissimā ecōtrario argumētationē. Adeo, inquiūt, pmissit Apostolus iterare cōnubiū, ut solos qui sunt in dero monogamiā iugo astrinxerit. Quod em q̄busdā præscribit, id nō omnibus præscribit: nunqd ergo & qd⁹ omnibus præcipit, solis episcopis nō præscribit: si quod episcopis p̄scribit, nō & oib⁹ p̄cipit: an ideo oib⁹ q̄a & episcopis: & ideo episcopis, q̄a & oib⁹: Unde em episcopi & derus. Nōne de oib⁹: si nō oēs monogamiā tenēt, unde monogami in derū? An ordo aliq̄s seorsū debet institui monogamiorū, de quo allectio fiat in derū? Sed cū extollimur & inflamur aduersus derū, tūc unū oēs sum⁹, tūc oēs sacerdotes: q̄a sacerdotes nos deo & patri fecit. Cū ad p̄uationē disciplinæ sacerdotalis puocamur, deponimus infulas, & pares sum⁹. De ecclesiasticis ordinibus agebat, quales ordinari oporteret. Oportebat igitur om̄nem cōmunis disciplinæ formam sua fronte proponi, edictum quodammodo futurum uniuersis impressione, quo magis sciret plebs eū ordinem sibi obseruandum, qui faceret præpositos: & ne uel ipse honor aliquid sibi ad licentiā, quasi de priuilegio loci blandiatur, X 4 Prospiciebat

Prospiciebat spiritus sanctus dicturos quosdam, Omnia licent episcopis, si-
cut ille uester Vthinensis, nec Scantiniam timuit. Quot enim & ex digamia
praesident apud uos, insultantes utiq; Apostolo: certe non erubescerent, cum
haec sub illis leguntur. Age iam qui putas acceptionem monogamiae de epi-
scopis factam: recede à reliquis tuis titulis disciplinae, qui cum monogamia epi-
scopis ascribuntur. Noli esse irreprehensibilis, sobrius, bene moratus, orna-
tus, hospitalis, docibilis: quin uero & uino deditus, & manu promptus ad
cadendum & pugnas, & pecuniae amans, & domum non regens, nec filiorum curas
disciplinam, sed nec ab extraneis bonam famam sectans. Si enim suam habent
Episcopi legem circa monogamiam, etiam cetera quae monogamiae accedere
oportebit, Episcopis erunt scripta. Laicis uero quos monogamia non conue-
nit cetera quoque aliena sunt. Euastis physice, si uelis, uincula disciplinae toti
us, praescribe constantet, non omnibus praecipere quae quibusdam sint praece-
pta: aut si cetera quidem communia sunt, monogamia uero solis Episcopis im-
posita est, nunquid illi soli Christiani pronunciandi, in quos tota discipli-
na collata est? Sed & Timotheo scribens, uult iuuenulas nubere, filios susci-
pere, matres familiae agere, ad eas dirigit quales supra denotat, iuuenulas ui-
duas quae in uiduitate deprehensae & aliquandiu affectatae, postquam in de-
litijs habuerunt CHRISTVM, nubere uolunt, habentes iudicium quod pri-
mam fidem resciderunt, illam uidelicet à qua in uiduitate inuentae & profes-
sae eam, non perseverant. Propter quod uult eas nubere, ne primam fidem sus-
ceptae uiduitatis postea rescindant: non ut toties nubant, quotiens in uidui-
tate tentanda, imò & in delitijs habita noluerint perseverare. Legimus eum
& ad Romanos scribentem: Quae autem sub uiro est mulier, uiuenti uiro uin-
cta est: si autem obierit, euacuata est à lege uiri. Nempe ergo uiuente uiro
adulterare putabitur, si iuncta fuerit alteri uiro. Si uero obierit uir, liberata
est à lege, quod non sit adultera facta alij uiro. Sed & sequentia recognosce,
Fort. sensus iste. quo sensu iste qui tibi blanditur, euadat. Itaque, inquit, fratres mortificamini
& uos legi per corpus CHRISTI, ut efficiamini aliter ei, scilicet qui à mortuis
resurrexit, uti fructum feramus deo. Cum enim eramus in carne passiones de-
lictorum, quae per legem, efficiebantur in membris nostris ad fructum ferendum
Fort. mortis. dum morti: nunc autem euacuati sumus à lege mortui, in quo tenebamur ad
seruiendum deo in nouitate spiritus, & non in uetustate literae. Igitur si mortifi-
cari nos iubet legi per corpus CHRISTI, quod est ecclesia, quae spiritu noui-
tatis constat, non per literam uetustatis, id est, legis auferens te à lege, quae
tenet uxorem marito defuncto, quo minus alij uiro fiat, ad contrariam te re-
digat conditionem, ne amisso uiro nubas: quantumque non deputeris adul-
tera facta alteri uiro post mortem mariti, si adhuc in lege agere deberes. tamen
For. mortificata lege. ex diuersitate conditionis adulterij te praedicit post mortem mariti alij nu-
bentem: quia iam mortificatae legi non potest tibi licere, cum recessisti ab ea
apud quam tibi licebat. Nunc & absolute Apostolus promississet in fide amisso
matrimonio

matrimonio nubere: proinde fecisset quemadmodū & cætera quæ aduersus formā regulæ suæ pro conditione temporum gessit, circūcidens Timotheum propter supductitios falsos fratres: & rasos quosdam inducens in templum propter obseruationem Iudæorum. Ille qui Galatas in lege uolentes agere castigat, sed ita res exigebāt, ut omnibus omnia fieret, quo omnes lucrificaret: parturiens illos donec formaretur CHRISTVS in ipsis, & calefaciens tanquān nutritrix paruulos fidei, docendo quædam per ueniam, non per imperium. Aliud est enim indulgere, aliud iubere: proinde temporalē licentiam permittens denuo nubendi propter infirmitatem carnis, quemadmodum Moyses repudiandi propter duriā carnis. Et hic itaq; reddemus supplementum sensus istius. Si enim CHRISTVS abstulit quod Moyses præcepit, quia ab initio non fuit sic, nec sic ideo ab alia uenisse uirtute reputabitur CHRISTVS: cur non & Paracletus abstulerit, quod Paulus indulgit: quia & secundum matrimoniū ab initio non fuit, nec ideo suspectus habendus sit, quasi spiritus alienus: tantum ut deo & CHRISTO dignum sit quod superducitur: Sed deo & CHRISTO dignum fuit duriā cordis tempore expleto compescere: cur non dignius sit & deo & CHRISTO infirmitatem carnis tempore iam collectiore discutere: si iustum est matrimoniū non separari, utiq; & non iterari honestum est. Deniq; apud seculum utrūq; in bona disciplina deputatur, aliud cōcordiæ nomine, aliud pudiciæ. Regnauit duritia cordis usq; ad CHRISTVM: regnauerit & infirmitas carnis usq; ad Paracletum. Noua lex abstulit repudium, habuit quod auferret. Noua prophetia secundum matrimoniū, non minus repudium prioris. Sed facilius duritia cordis CHRISTO cessit, quā infirmitas carnis: plus hæc sibi Paulum defendit quā illa: non sensi tamen defendit quam indulgentem eum captat, præscribentem recusat: quæ potiores sententias & perpetuas uoluntates eius, uelut id quæ non sinit nos hoc Apostolo præstare quod mauult. & quousq; infirmitas ista impudentissima in expugnando meliora persequerabitur: Tempus eius donec Paracletus operatur fuit, in quem dilatata sūt à domino, quæ tunc sustineri non poterant, quæ iam nemini competit portare nō posse, nō deest. Quādiu causabimur carnem: quia dixit dominus, Caro infirma, sed præmisit, & spiritus promptus: ut uincat spiritus carnem, ut cedat quod infirmū est fortiori. Nam & qui potest capere, capiat, inquit: id est, qui non potest discedat. Discessit & ille diues qui non ceperat substantiæ diuidendæ egenis præceptum, & dimissus est sententiæ suæ à domino. Nec ideo duritia imputabitur CHRISTO de arbitrii cuiuscunq; liberi seruitio. Ecce, inquit, posui ante te bonum & malū. Elige quod bonum est: si non potes, quia non uis (posse enim te si uelis ostendit) quia tuo arbitrio utrūq; proposuit, discedas oportet ab eo cuius non facis uoluntatem. Quæ igitur hic duritia nostra, si non facientibus uoluntatem dei, renunciamus: quæ hæresis, si secundas nuptias ut illicitas iuxta adulterium iudicamus. Quid est enim adulteriū

*Noua prophetia
Montani.*

*Sic lege, quā illa
Moyses: si tamen.
Fort. uolūtates eius
reputat, quæ non,*

adulterium, quàm matrimoniū illicitum: Notat Apostolus eos, qui in totū nubere prohibebant, qui & de cibis interdicebant, quos deus cōdidit. Nos uero non magis nuptias auferimus, si secundas recusamus, quàm cibos reprobamus, si sapius ieiunamus. Aliud est *referre, aliud tēperare: aliud est legem non nubendi ponere, aliud est modum nubendi statuere. Planè qui exprobrant nobis duritiam uel hāresim in hac causa, si intantū fouent carnis infirmitatem, ut in nubendo frequenter sustinendam putent, cur illam in alia causa neq; sustinent, neq; uenia fouent, cū tormentis expugnata est in negationem: Vtiq; enim illā magis excusari capit, quæ in prælio cecidit, quàm quæ in cubiculo: quæ in eculeo succubuit, quàm quæ in lectulo: quæ crudelitati cessit, quàm quæ libidini: quæ gemēs deuicta est, quàm quæ subans. Sed illam quidem à cōmuniōne depellunt, quia nō sustinuit in finē: hanc uero suscipiunt, quasi & hæc sustinuerit in fine. Propone qd utraq; nō sustinuerit in finē, & inuenies eius causam honestiorē, quæ sacuitiam, q̄ quæ pudicitiam sustinere non potuit: & tamē nec cruentam defectionē infirmitas carnis excusat, nedum impudicam. Rideo autem cū infirmitas carnis opponitur, quæ summa fortitudo dicenda est. Iterum nubere est res uirium: resurgere in opera carnis de cōtinentiæ otio, substantia est laterū: talis infirmitas & tertio & quarto & usque septimo, forsitan matrimonio sufficit, ut quæ totiens fortior, quotiens fuerit infirmior, habitura iam nō Apostolum autorem, sed Hermogenē aliquem plures solitum mulieres ducere, quàm pingere: materia enim in illo abundat, unde & animā esse præsumēs multo magis spiritum à deo nō habet iam nec Physicus. Quid si inopiam quis causetur, ut carnem suam aperte prostitutam profiteatur, exhibitionis causa nubētem, oblitus de uictu & uestitu nō esse cogitandum. Habet deū etiam corporum educatorem, etiam florum excultorem. Quid si solitudinē domus ostendat, quasi una mulier frequentiam præstet, homini ad fugam proximo: habet uiduam utiq; quam assumat, licebit nō unam generis huius uxorem, sed iam plures habere concessum est. Quid si de posteritate q̄s cogitetis de minimis, quib⁹ oculis uxor Loth, utiq; deo quis repetat matrimoniū, quia de priore liberos nō habuit: hæredes scilicet Christianus quæret seculi totius exhæres. Habet fratres, habet ecclesiam matrē. Aliud est si & apud CHRISTVM legibus Iulij agi credunt, & æstimant cœlibes & orbos ex testamento dei solidum non posse capere. Nubant igitur huiusmodi in finem usq;: ut in ista confusione carnis, sicut Sodoma & Gomorra & diluuij dies, ab illo ultimo exitu seculi deprehendantur. Adiciant tertiū dictum: Manducemus, & bibamus, & nubamus, cras enim moriemur: nō recogitantes uæ illud prægnantibus & lactātibus multo grauius, & amarius euenturum in concussione totius mundi, quàm euenit in uastatione unius particulæ Iudææ. Satis oportunos nouissimis temporibus fructus iteratis matrimonijs colligant, ubera fluitantia, & uteros nauscantes, & infantes pipantes

Fort. auferre, aliud.

Negatores depelluntur à cōmuniōne.

Hermogenes polygamus cōpictor, ad uersus quem librum edidit.

For. cogitet isdē animis, q. o. u. l. ut ideo quis.

Iulij leges.

pantes. Parēt antichristo in quo libidinosis sœuiat. adducet illis carnifices obstetrices. Habebunt planē CHRISTO quod legent, speciosum priuilegium, carnis usquequaque imbecillitatem. Sed hanc iudicabunt tam non Isaac monogamus pater noster, nec Iohannes aliqui CHRISTI spadone, nec Iudith, nec filia Merari, nec tot alia exempla sanctorum. Solent ethnici iudices destinari. Exurget regina Carthaginis, & decernet in Christianas, quæ profuga, & in alieno solo, & tantæ ciuitatis cum maxime formatrix, cū regis nuptias ultro optasse debuisset, ne tamen secūdas eas experiretur, maluit ecōtrario uri quā nubere. Assidebit & illi matrona Romana, quæ & si per uim nocturnam nihilominus experta alium uirum, maculam carnis suo sanguine abluit, ut monogamiam in semetipsam iudicaret. Fuerūt & quæ post uiros nuberent idolis, certe & in monogamia & uiduitas apparet. Fortunæ muliebri coronam non imponit, nisi uirum, sicut matri Matu-

Fort. quod allegent.

Fort. nec aliqui spadones.

Hunc totum locum usurpat Hieronymus i libello de Monogamia ad Geroniam. Atq; hinc succurri poterit duobus locis deprauatis alteri in libro de exhortatiōe castitatis circa finē, alteri in priori lib. ad uxorē, ubi Accæ Iunoni legitur pro Achææ, si ne Achivæ.

tæ. Pontifex maximus & Flaminica nubunt semel. Cereris sacerdotes

uiuentibus etiam uiris & consentientibus amica separatione ui-

duantur. Sunt & qui de tota continentia iudicent nos, uir-

gines Vestæ, & Iunonis Achaicæ, & Dianæ Scythicæ,

& Apollinis Pythiæ, etiam Bouis, illius Aegypti

antistites de continentia infirmitatē Chri-

stianorum iudicabunt. Erubescere carō

quæ CHRISTVM induisti. Suf-

ficiat tibi semel nubere, in

quod à primordio fa-

cta es, in quo de

finiri uoca-

ris. Re-

di in Adam

uel priorem, si

in nouissimū non

potes. Semel gustauit

ille de arbore, semel concupiscit, se-

mel pudenda protexit, semel deo eru-

buit, semel ruborem suum abscondit, semel

de paradiso sanctitatis exulauit, semel exinde nu-

psit. Si in illo fuisti, habes tuam formam: si in CHRI-

STVM transtisti, melior esse debebis. Exhibe te tertium

Adam & hunc digamū, & tunc poteris esse quod inter duos nō potes.

Fort. in quod & si.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI, LIBRI

DE MONOGAMIA, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SE/
QVENTIS PER BEA/
TVM RHENANVM.

V B tempore Apostolorum, uerisimile est Christianos simpli/
ci cultu fuisse usos. Id quod etiam multis seculis obseruatū con/
stat. Nam ueterum monachorum uestes qualibus Benedictini
utuntur, cōmunes omnibus olim Christianis atate diui Benedi/
cti quidam fuisse putant. Itaq; cum Tertullianus reiecta toga
pallio uestiretur, ut simplicitati religionis responderet simplici/
tas cultus, à quodam inconstantiā notatus est Proinde hac ora/
tione pallij uetustatem & cōmodum usum edocet, non esse mirandum, dicens, si dī
missa toga pallium assumpserit, quando totus hic orbis mutationi sit obnoxius, Tē/
pora, Stella, Cœlum, Mare, Terra, Regna, Populi, Bestiæ, ut Pauus, Serpēs & Cha/
malæon, etiam homo ipse. Pallium porrò uestem augustam appellat, super
omnes exuuias & peplos, superq; omnes apices & titulos, postquā
Christianam sapientiam quæ uanissimis superstitionibus renū/
it, primum cœpit uestire. Hic liber tam est corruptus, ut
nulla propemodum sententia citra offensam legi/
queat. Nec quisquā credet hic aliquid à no/
bis restitutum, nisi qui Hirsaugiensem
codicem inspexerit. Ineptum au/
tem censuimus, marginem
chartarum conie/
cturis op/
plere,
in quibus
plerunq; nihil est
certitudinis. Consulatur
antiqua exemplaria, quæ sci/
mus extare Romæ, Fuldæ, & Gor/
ziæ propè Metensem urbem. Maluissē
illorum sequi consiliū, qui suam lectionem
seorsim annotant, sed non uacabat.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMI FLOREN

TIS TERTVLLIANI, DE
PALLIO LIBER.

RINCIPES semper Aphricæ uiri Carthaginen-
ses, uetustate nobiles, nouitate felices, gaudeo
uos tam prosperos temporum, cum ita uacat ac
iuuat habitus denotare pacis. Hæc & annona
& ocia ab imperio & à cœlo. Bene est. Tamē &
uobis habitus aliter olim tunicæ fuere, Et quidē
infama de subtegminis studio, & luminis consi-
lio, & mensura & tēperamento, quod neq; trās

Alias intra crura

crura prodige, nec intra genua uerecūde, nec bra-
chijs pare, nec manibus arte, sed nec cingulo sinus diuidere expeditum be-
te quadrata iustitia. In uiris stabant pallij extrinsecus habitus & ipse qua-
drangulis ab utroq; laterum regeſtus, & ceruicibus circūstructus, in fibulæ
morsu humeris acquiescebat. inſtar eius hodie Aesculapio iā uestro sacerdo-
tium est. Sic & in proximo soror ciuitas uestiebat, & sicubi alibi in Aphrica
Tyros, ad cum ſecularium ſortiū uauia uiturna, & Romanis deus maluit, ſo-
ror quidem ciuitas ſuapte arbitrio mutare properauit, ut adpulſum Scipio,
nem ante iam de habitu ſalutaſſet Romanū præcoca. Vobis uero poſt inui-
riæ beneficium ut ſenium non ſaſtigium exemptis, poſt Gracchi obſcœna
omina, & Lepidi uiolēta ludibria, poſt trinas Pompei araſ, & longas Cæſa-
ris moras, ubi mœnia Statilius Taurus impoſuit, Solennia Sentius Satur-
ninus enarrauit, cū cōcordia iuuat, toga oblata eſt. Prò quantū circūmeauit
à Pelasgis ad Lydos, à Lydis ad Romanos ut ab humeris ſublimiores po-
puli Carthaginenſes complecteretur. Exinde tunicā longiorem cinctu arbi-
trantes ſuſpenditis, & pallij iam teretis redūdantiā tabulata congregatio-
ne fulcitis, & ſi quid præterea conditio uel dignitas, uel temporalitas uestit.
Pallium tamē generaliter ueſtrum immemores etiam denotatis. Equidem
haud miror prædocumēto ſuperiore. Nam & arietem (nō quem Laberius
reciprocicornē, ut lanicutem & reſtitrābum, ſed trabes machinā eſt quæ mu-
ros frangere militat) nemini unquam adhuc librātum, illa dicitur Cartha-
go ſtudijs aſperrima belli, prima omnium armaſſe in oſcillum penduli im-
petus, commentata uim tormenti, debile pēcoris caput uindicātes. Cum ta-
men ultimant tempota patriæ, & aries iam Romanus in muros quondam
ſuos audet, ſtupuerē illico Carthaginēſes ut nouum extraneum ingenium.

*Fort. At cum, ex
mox, è Romanis
deos.*

Y tantum

Tantum æui longinqua ualet mutare uetustas. Sic denique, nec pallium agnoscitur. Sic nunc aliunde res, ne Poenicum inter Romanos, aut erubescat, aut doleat. Certe habitum uetera naturæ totius solennem unus est, fungitur & ipse mundus interim iste quem incumbimus. Viderit Anaximander si plures putat, uiderit si quis uspiam alius ad Meropas ut Silenus penes autres Midæ blattit, aptas sane gravioribus fabulis. Sed & si quem Plato æstimat, cuius imago hic sit, etiam ille habeat necesse est. Proinde mature, quippe si mundus ex diuersis substantiis officiisque constabit ad formam eius quod mundus hic est. Neque enim mundus si non ut mundus. Proinde diuersa in unum ex demutatione diuersa sunt. Denique diuersitatis discordiam uices foederat, ita mutando erit mundus omnis qui ex diuersitatibus corporatus & uicibus temporatus. *Fort. mutatio.* Nostra certe metatio (quod clausis uel in totum Homericis oculis liquet) totum uersiforme est, dies & nox inuicem uertunt solstitutionibus annuis, Luna modulationibus mensuris uariatur, siderum distincta confusio interdum reijcit quid, interdum res uitiat. *Fort. fudo splendidus* cœli ambitus nunc sub diuo splendidus, nunc nubilo sordidus. aut imbres ruunt, & si qua missilia cum imbris. dehinc substillum, & denuo sudum. Sic & mari fides infamis, dum & flabris æque mutantibus de tranquillo probum, de fluctibus temporatum, & exemplo de decumanis inquietat. Sic & terram recenseas temporatim uestiri, amantem propeffis, eadem negare, memor uiridem cum conspicias flauam mox uisurus & canam. Ceteri quoque eius ornatus quid non aliud ex alio mutant? & montium scopulæ decurrendo & fontium uenæ cauillando, & fluminum uicibus obumbrando. Mutauit & totus orbis aliquando aquis omnibus oblitus, adhuc maris conchæ, & buchinæ peregrinantur in montibus, cupientes Platonem probare etiam ardua fluitasse, sed & enatando rursus infirma mutauit. rursus orbis alius. idem, mutat & nunc localiter habitus cum situs læditur, cum inter insulas nulla iam Delos, harenæ, Samos, & Sibylla non mendax Aeon in Atlantico Lybiam aut astitam adæquas. Nam quaeritur cum Italiae quondam latus, Hadria Tyrrenoque quassantibus mediotenus interceptum reliquias Siciliam facit, cum tota illa plaga discidium contentiosos equorum coitus, angustis retorquens nouum uirum mari imbuunt non expuentis naufragia, sed deuorantis. Patitur & continens de cœlo aut de suo. Aspice ad Palaestinam quam Iordanis amnis finium arbiter, uastitas ingens, & orba regio, & frustra ager. Et urbes retro, & populi frequentes, & solus audiebat. Dehinc ut deus cœsor est, & impietas ignium meruit imbres, hactenus Sodoma, & nulla Gomorra, & cinis omnia, & propinquitatis maris iuxta cum solo mortem bibit. Ex huiusmodi nubilo & Tuscia Vulsinios pristinos deusta, quo magis de montibus suis Campania speret erepta Pompeios. Sed absit. utinam & Asia secuta iam sit, de soli ingluuie. Utinam & Affrica semel uoraginem pauerit Tunicis castris fraudatis expiata. Multa & alia huiusmodi detrimenta habitum orbis nouauere situsque mouere. Bellis quoque plurimum liquisse & piget

& piget tristitia non minus quàm regnorum uices recensere, quotiès & ista mutauerit, ià inde à Nino Beli progenie, si tamē Ninus regnare primus ut autumant superiorum prophanitas. fermè apud uos ultra stilus non solet ab Assyrijs si forte æui historiæ pateſcunt. Qui uero diuinas lætitant, ab ipsius mundi natalibus compotes sumus. sed læta iam malo quippe & læta mutant. Denique si quid mare diluit, cœlum textit, terra subduxit, gladius detotondit, alias uersura compenſito redit. Iam & primicijs maiorem ambitum terra cassa & uacans hominum, & sicubi aliqua gens occuparat, sibi met soli erat. Itaque colares omnia si domum intelligis alibi stipantem copiam alibi deserentem runcare atque ruspere consuluit, ut inde uelut ex furtulis & propaginibus populi de populis, urbes de urbibus, per ubique urbes pangerentur. Transuolauere redundantium gentium examina, in aschite exuberant Persas, Phœnices in Affricam eructant, Romanos Phryges pariunt, Chaldaum semen in Aegyptum educatur. Dehinc cum inde transducitur Iudæa gens est. Sic & Herculeæ posteritas quæ Temeno pariter Peloponnesum occupando produciunt. Sic & Iones Nili comites Asiam nouis urbibus instruunt. sic & Corinthij cum Archia muniunt Syracusas. Sed uianum iam antiquitas, quando curricula nostra coram. Quantum reformauit orbis seculum istud? quantum urbium aut produxit, aut anxit, aut reddidit præsentis imperij triplex uirtus, deo tot augustis in unum fauente: quot census transcripti? quot populi repugnantes, quot ordines illustrati? quot barbari exclusi? Renera orbis cultissimum huius imperij rus est eradicato omnia condito hostilitatis & coacto, & rubo subdolæ familiaritatis consultus & amœnisci paralcimij pometum, & Midæ rosetum. Laudans igitur orbem mutantem, quid denotas hominem? Mutant & bestię pro ueste formam, quanquam & Pauo pluma uestis, & quidem de cataclitis, imò omni conchylio depressior, quâ colla florent, & omni patagio inauratior quâ terga fulgent, & omni sirmate solutior quâ caudæ iacent, multicolor, & discolor, & uersicolor, nunquàm ipsa, semper alia, & si semper ipsa, quando alia, toriens denique mutanda quotiens mouenda. Nominandus est & serpens licet pene pauum. nam & iste quod sortitus est conuertit corium & æuū. siquidem ut seniū persensit, in angustias stipat, paritèrque specum ingrediens, & cute egrediens, ab ipso statim limine erasus exuuijs ibidem relictis nouus explicat. cum squamis & anni recurſantur. Hyænam si obserues sexus, annalis est, marem & foeminam alternat. Taceo ceruum quod & ipse ætatis suæ arbiter, serpente pastus, ueneno languescit in iuuentute. Est & quadrupes, tardigrada, agrestis, humilis, aspera, testudinem Patuianam putas. Non est. capit & talis bestiola uersiculum de mediocribus oppido, sed nomen grande. chamæleonem qui audieris, aut ante gnarus iam timebis aliquid amplius cum Leone. At cum offenderis apud uineam

Fort. licuit. sed
piget tristia.

Fort. examina
Stythes.

Alias quot populi
regnati.

Fort. familiaritatis
cōsumpto, amœnus
cipar, Alcinoi po-
metum.

Fort. haud ante.

Y 1 fermè

fermè est sub pampino totum. ridebis illico audaciam & Græci iam nominis. quippe nec succus est corpori, quo minutioribus multo licet chamæleon pellicula uiuit, capitulum statim à dorso (nam deficit ceruix). Itaque durum reflecti, sed circumspectu hiemis sic ocelli imò luminis puncta uertiginant. hebes, fessus, uix à terra suspendit, molitur incessum stupens, & promouet, gradum magis demonstrat quàm explicat, ieiunus scilicet semper & indefectus, oscitans uestitur, follicans ruminat, de uento cibus, tamen & chamæleon mutare totus, nec aliud ualet. Nam cum illi coloris proprietas una sit ut quid accessit, inde suffunditur, hoc soli chamæleonti datum, quod uulgo dictum est, de corio suo ludere. Multa dicendum fuit, ut ad hominem præ-

Fort. post deum.
ADAM.

strictim perueniretur hunc quoquo primordio accipitis, nudus certe & inuestis figulo suo constitit, post demum sapientiam haud dum licitam præreptam potitur. ibidem quod in nouo corpore indebitum adhuc pudori erat, protegere festinans, ficulneis folijs interim circumdat. Dehinc cum de originis loco exterminat, quippe deliquerat, pellitus orbi ut metallo datur. sed arcana ista, nec omnium nosse. Cedo iam de uestro, quod Aegyptij narrant, & Alexander digerit, & mater legit, ea tempestate Osiridis qua ad illum ex Libya Ammon facit ouium diues. Denique cum ipsis Mercurium autumant forte palpati arietis mollitie delectatū, dilabasse ueculandumq̃ pertentat quod facilitas materiae suadebat, tractu prosequente filum eliquat, & in tetis pristini modum quam phyliratenus iunxerat, exisse suos

Fort. Vos omnem.

omnem lanitij dispensationem structuramq̃ telarum Mineryæ maluistis, cum penes Arachnen diligētor officina exinde materia, nec de ouilibus dico Milesijs & Selgicis & Altinis, aut quista renitum, uel Betica dnet natura

Fort. aut quis Tarentum.

colomante. Sed quoniam & arbuta uestiunt, de lini herbida, post uirorem lauacro niuescunt. Nec si ut satis tunicam pangere, & serere nī etiam piscari

Nec sit satis.

uestitum contigisset. Nam & de mari uellera quæ muscosæ lenositatis plautiores conchæ comant, prorsus haud latet bombicem (uermiculi genus est) quæ per aerem aliquando araneorum, Horoscopis idoneus distendit dehinc deuorat, mox à quo reddere, perinde si necaueris animata iam stamine uolues. Tantam igitur materiam materiarum ingenia quoque uestificinae profecuta, primum tegendo homini quā necessitas præcessit, dehinc & ornando imò & inflando, quā ambitio successit, uarias indumentorum formas promulgauere. quarum pars gentilitus inhabitantur, cæteris communes. pars uero passuitus omnibus utiles, ut hoc pallium, & si Græcum magis, sed lingua iam penes Latium est. cum uoce uestis intrauit. atq̃ adeo ipse qui Græcos præter urbem censebat in terras, eorum uocem quæ senex iam eruditus idem Cato iuridicinae suæ intemporeum, uerum exertus, aut minus palliato habitu Græcis fauit. Quid nunc si & Romanitas omni salus, nec honestis tamen admodis gratis estis, aut ne ita est. Vnde gentium in prouintijs

in prouintijs melius exercitus, quas natura agro potius eluctando commo-
dauit studia, palæstræ male senescentia & cassum laborantia, & lutea un-
ctio, & puluerea uolutatio, arida saginatio. Vnde apud aliquos Numidas
etiam equis cæfareatos iuxta cutem tonsor, & cultri uertex solus immu-
nis. Vnde apud hirtos & hirsutos tam rapax atalores si natam furax amē-
to uel sella prodigium est. Hæc sine pallio fieri illius est. Hæc tota res Asiæ.
Quid tibi Libya & Europa cum rusticis mundicijs quas uestire non nosti?
Reuera enim quale est Græcæ depalari magis quàm amiciri, habitum
transfere ita domunculæ prope est, si non consuetudo, sed natura mutetur:
sat refert inter honorem temporis & religionem dei, consuetudo fidem tem-
pori, natura deo. Naturam itaque concussit Larissæus Heros in uirginem
mutando, ille ferarum medullis educatus, unde & nominis consilium. quan- *Achilles.*
doquidem labijs uacuerat ab uberum gustu. ille apud rupicem & syluico-
lam & monstrorū eruditorem scrupæa schola eruditus. Feras si in puero ma-
tri sollicitudinem, patiens certe iam ustriculus, certe iam uirum alicuius dan- *Patiens ustriculus.*
ctilos functus, adhuc sustinet stolam fundere, comam struere, cutem finge-
re, speculum consulere, collum demulgere, aurem quoque foratu effœmina-
tas, quod illi apud Sigæum stagila seruat. Planè post eam miles est. Necessi-
tas enim reddidit sexum. de prælio sonuerat, nec arma longe. ipsum, in-
quit, ferrum uirum attrahit. Cæterum si post incentiuum quoque puella per-
seuerasset, potuit & nubere. Ecce itaque mutatio monstrum equidem gemi-
num, de uirgine foemina, mox de foemina uir. quando neque ueritas negari
deuisset, neque fallacia confiteri. Vterque habitus mutandi malus, alter ad-
uersus naturam, alter contra salutem. Turpius adhuc libido uirum cultu *Hercules.*
transfigurauit, quàm aliqua materna formido, quam et si adoratur à uobis
qui erubescendus est ille Scytalo Sagittipelliger leui totam ephiteti sui
sortem cum muliebri cultu compensauit. Tantum Lydiæ danculariæ licuit
ut Hercules in Omphale & Omphale in Hercule prostituere. ubi Diome-
des & cruenta præsepia. Vbi Buisiris & bustuaria altaria. Vbi Gerion unus *Fort. trinis cerebris*
cerebris. Adhuc eorum claua foetere malebat cum unguentis offenderetur.
Vetus iam hydræ Cætaurorū æque sanguinis in sagittis, pumice speculi ex-
cludebatur, insultante luxuria, ut post monstratas fixa coronant forsitan *Fort. post monstra*
fuerent ne sobriæ mulieris quidem aut uiraginis alicuius scapulæ sub exu- *transfixa coronam*
uias bestię & antea introire potuissent, nisi diu mollitas & euigoratas & ex-
odoratas, quod apud Omphalen balsamo aut pelino spero factum. Cre-
do & iabaspectinem passas, ne ceruicem eneruem inureret, & stiria leoni-
na hiatus crinibus inferius genuina inter antias adumbrati, tota oris contu-
melia mugiret, si posset Nemea certe si quis logis genuis ingemebat. Tunc
enim se circūspexit leonem perdidisse qualis ille Hercules in Sericho Om-
phales fuerit. iam Omphales in Herculis scorto designata descripsit. Sede
Y 3 qui

Pugil cleomachus. qui ante Tyrinthiū accesserat pulige leomachus post olympiæ cū incredibi-
 le mutatu de masculo fluxisset, inter cutem cæsus, & ultra inter fullones iam
Sic lege coronandus, nouianos coronandus merito, quem imagrafolentulo in Chatiniensibus
meritoq; Mimos commemoratus, utiq; sicut uestigia cæstum uirus occupauit, ita & endro-
grapho Lentulo. midis solocem aliqua multicia synthesi extruxit. Phiconem & Sardanapa-
 lum tacendum est, qui nisi insignes libidinum, aliās reges nemo nosset. Ta-
 cendum autem ne quid & illi de Cæsaribus quibusdam uestris obmussit, et
 pariter propudiosisse ne cane & forte constantiæ mandatum sit impuriore
 physcon & molliorem Sardanapalo cæsarem designare & quidem subne-
 ronem. Nec tepidior uis uanæ quoq; gloriæ mutandis indubijs. etiam ui-
 ro saluo calor est omnis affectus. Verum cum in affectationem flabellatur,
 iam de incendio gloriæ ardor est. Habes igitur ex isto fomite æstuante ma-
 gnum regem, sola gloria minorem. Vicerat Medicam gentem & uictus est
 Medica ueste. triumphalem cataphracten amolitus, in captiua sarabara
 decessit, pectus squamarum signaculis disculptum, textu per ludicum tegeri
 do nudauit, anhelum adhuc ad opere uelli, & ut mollius uentilantes serico
 extinxit. Non erat satis animi tumens Macedo ni illum etiam uestis infla-
 tor delectasset, nisi quod & philosophi puto ipsi aliquid eiusmodi affe-
 ctant. Audio enim & in purpura philosophatum. Si philosophus in pur-
 pura, cur non & in baxa tyrium calciati: nisi auro minime Græcatur decet.
 Atquin alius & sericatus & crepidam mercatus incessit, digne quidem bac-
 chantibus indumentis aliquid subtinniret, cimbalo incessit. Quod si iam
 tunc locorum Diogenes de dolio latraret, non cœnulentis pedibus ut thori
 Platonicī sciunt, sed omnino totum Empedoclen in adyta clauinarum
 detulisset ut qui se cœlitem delirarat, sorores prius suas dehinc homines de-
 as saluaret. Tales igitur habitus qui de natura & modestia transferunt, &
 acie figere, & digito destinare, & nutu tradere, merito sit. prorsus si quis Me-
 nandri confluxu delicatam uestem humi protrahat, audiat pone se quod
 & Comicus, Qualem demēs iste chlamydem disperdit? Enimvero iam du-
 dum censoriæ intentionis epischynio disperso, quantum denotatui passiui-
 tas offert, libertinos in equestribus, subuerbustos in liberalibus, dedititios
 in ingenuis, rupices in urbanis, scurras in forensibus, paganos in militari-
 bus, uespillo, leno, lanista, tecum uestiuntur. Conuerte & ad foeminas. Ha-
 bes spectare quod Cecinas eueritis grauius senatui impressit, matrona sine
 stola in publico, denique Lentuli Auguris consultis quæ ita sese exautoras-
 set pro stupro erat poena. quoniam quidem indices custodesq; dignitatis
 habitus ut lenocinij iactitandi impedimento sedulo quadam de suo fete-
 rant. At nunc in semetipsas lenocinando quod planitus adeatur, & stolam,
 & supparum, & crepidulum, & calliandrum, ipsas quoque iam lecticas ad
Fort. ciceranre. stellas quis in publico quoq; domestice adsecrete habebantur & ierauere.
 Sed

Sed alius extinguit sua lumina, alius non sua accendit. Aspice lupas popularium libidinum nundinas, ipsas quoque frictrices, & si præstat oculos abducere ab eiusmodi propudijs occisæ in publico castitatis. Aspice tamen uel sublimis iam, matronas uidebis & cum latrinarum antistes sericum uentilat, & immundio rem loco ceruicem monilibus consolatur, & armillas quas & uirorum fortium donis ipsæ quoque matronæ temere usurpassent, omnium pudendorum conscias manus inserit, impuro crure purum aut maleolum inducit calceum. Cur istas non spectas? uel illos item habitus, qui nouitatis uestitus religione mentiuntur, cum occultum omnia candidatum, & ob notam uitæ, & priuilegium galeri, Cereri inſtantur: cum ob diuersam affectionem tenebricæ uestis, & trici super caput uellejs in Bellonæ montes fugantur: cum latioris purpuræ ambitio, & galatici ruboris superiectio, Saturnum commendat: cum ipsum hoc pallium morosius ordinatum, & crepidæ Grecatæ græcatim Aesculapio adulantur. Quanto tunc magis arguas illud, & urges oculis etiam simplicis & in affectatæ tamen superstitionis reum. Enimuero cum hanc primum sapientiam uestit, quæ uanissimis superstitionibus renuit, tunc certissime pallium super omnes exuias & peplos augusta uestis superque omnes apices, & titulos sacerdos suggestus deducit oculos. suadeo reuerere habitum, unius interim erroris tui renunciatore. Tamen inquis ita à toga ad pallium? Quid enim si & à diademate, & à sceptro? an aliter mutabit Anacharsis cum regno Scythice philosophiam præuertit. nulla in melius transgressi sint digna est habitus iste quod faciat, prius etiam ad simplicem captat telam eius. nullo tædio constat. adeo nec artificem necesse est qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat i tellius totumque contractum bonis figmentum custodibus forcipibus assignet, dehindiluculo tunica prius cingulo correpta, quam præstabat moderationem texuisse recognito rursus umbonem ut si quid exorbitauit reformato quidem partem de leuo promittat uero ambitu, uero eius ex quo sinus nascitur iam deficientibus tabulis retrahat à scapulis, & exclusa dextera in laeuam adhuc congerat cum alio pari tabulato in tergo deuoto atque ita hominem sarcinam uestiat. Cōscientiam denique tuam perrogabo, quid te prius in toga sentias indutum, an ne onustum? habere uestem, an baiulare? Si negabis, domum consequar. uidebo quid statim à limine properes. nullius profecto alterius indumenti expositio quàm togæ gatulatur. Calceos nihil dicimus, proprium togæ tormentum, immundissimam pedum tutelam, uerum & falsam. quem enim non expediat in algore & ardore rigere nudipedem quàm in calceo? hunc pedem magnum incessu munimentum sutrinæ uenetiaæ prospexere perones effœminatos. At enim pallio nihil expeditius, etiā si duplex quod cratetis moram nusquam uestiendo componitur. quippe tota molitio eius operire est solutum id uno circumiectu, licet equidem nusquam inhumano.

*Hanc sapientiā uide
licet Christianam.*

Y 4 ita

Fort. humerum
adhaeret.

ita omnia hominis simul contegit. humerum ualans exponit, uel inducit, cætero qui in uberum adhaeret nihil circūfulcit, nihil circumstringit, nihil de tabularum fide laborat, facile sese regit, facile reficit. etiam cum exponitur, nulli ceuo in crastinum dimandatur. si quid interulæ superest, uacat zonæ tormentum. si quid calceatus inducitur mundissimum opus est, aut pedes nudi magis certe uiriles, magis quàm in calceis. Hæc pro pallio interim, quantum nomine comitasti. Iam uero & de negotio prouocas. Ego, inquit, nihil foro, nihil campo, nihil curiæ debeo, nihil officio aduigilo, nulla rostra præoccupo, nulla prætoria obseruo, cancellos non adoro, canales non adoro, subsellia non contundo, iura non conturbo, causas non elatro, non iudico, non milito, non regno, secessi de populo. imò unicum negotium mihi est, nisi aliud non curo quàm ne curem. uitæ muliere magis in secessu fruire quam in promptu, sed ignaua infama ius scilicet patriæ, & imperio rei quæ uiuendum est, errat olim ista sententia, Nemo alij nascitur moriturus sibi, Certe cum ad Epicuros & Zenonas uentum est, sapientes uocas, totum quietis magisterium, qui eam summæ atque unicæ uoluptatis nomine conseruauere. Tamen pel propemodum mihi quoque licebit in publicum prodisse, soleo de qualibet margine uel ara medicinas moribus dicere, quæ felicius publicis rebus & ciuitatibus, & imperijs bonas ualitudines conferant, quàm tuæ operæ. Quippe si pergam ad acuta tecum, plus togæ læsere rempub. quàm lorice. Atquin nullis uitijs adolor, nullis ueternis parco, nullum petigini adolor, adigo cauterem ambitioni, quanquam Tullius quingentis milibus nō unum orbem citri emit, qua bis tantum Asinius Gallus pro menda eiusdem Mauritaniæ numerat. Hem quantis facultatibus æstimauere ligneas maculas: item qua lances centenarij ponderis Sylla molitur. Vereor sanè ne parua sit ista trutina cum Rutilianus equidem seruus Claudi quingenaria promulsidem ædificat superscriptis fortasse an mensis necessaria cui si officina extructa est, debuit & tridinium in mergo æque scalpellum acerbital ei: qua Vedius Pollio seruos murenis inuadendos obiectabat noua scilicet sæuitia à delectato terrenæ bestię exedentulæ & exungues & excomes de piscibus placuit feras cogere, utique statim coquendis ut in uisceribus earum aliquid de seruorum suorum corporibus & ipse gustaret. Præcidam gulam qua Hortensius orator primus pauum cibi causa potuit occidere, qua Aufidius lurcho primus sagina corpora uitiauit, & coactis alimentis in adulterium prouexit saporem, qua Asinius cetus nulli unius obsonium sexis detulit, qua Aesopus histrio ex auibus eiusdem preciositatis ut canoris, & loquacibus quibusque centum millium patinam confiscauit: qua filius eius post tale pulpa mentū potuit aliquid sumptuosius esurire margarita. Namq; uel ipso nomine preciosa dehausit, credo ne menditius patre cœnasset. Taceo Netones & Apitios

Fort. nulli impe.
Fort. milibus
nummum.

& Apitios, Rufos. dabo Catharticum impuritatis Scauri, & aleæ Curi, & *Impuritas Scauri.*
 uinolentia Antonij. Et memeto istos interim ex multis togatos fuisse, qua- *Alea Curi.*
 les apud pallium haud facile. Has purulentias ciuitatis quis eliciet & exua- *Violentia Antonij*
 porabit ni sermo palliatus? de sermone, inquit, me suastisti medicamine sa-
 pientissimo. Verum & si eloquium quiescat aut infantia subductum, aut ue-
 recundia retentum. Nam & elingua philosophia uita contenta est, ipse ha-
 bitus sonat. Sic deniq; auditur Philosophus dum uidetur, de occurſu meo
 uitia ſui fundo. Quis non æmulum ſuum cum uidet patitur? quis oculis in *Fort. ſuffundo.*
 eum poteſt in quem mentibus non poteſt? grande pallij beneficium eſt,
 ſub cuius recogitatu improbi mores uel erubeſcunt. Viderit nunc Philoſo-

phia quid proſit. Nec enim ſola mecum eſt. Habeo & alias artes in
 publico utiles. De meo uestiuntur & primus informator lite-
 rarum, & primus edonator uocis, & primus numero-
 rum Harenarius, & grammaticus, & rhetor, & ſo-
 phiſta, & medicus, & poëta, & qui mu-
 ſicam pulſat, & qui ſtellarum cõ-
 ſectat, & qui uolaticam
 ſpectat. Omnis libe-
 ralitas ſtudio-
 rum qua-
 tuor

meis angulis
 tegitur. Planè poſt

Romanos equites, uerum

& accedonis & omnis gladiato-
 rum ignominia togata producitur.

• Hæc nimirum indignitas erit à toga ad pal-
 lium. Sed iſta pallium loquitur. At ego iam illi
 etiam diuinæ ſectæ ad diſciplinæ commercium con-
 fero. Gaude pallium & exulta, melior iam te Philoſo-
 phia dignata eſt, ex quo Chriſtianum uestire cœpiſti.

• *Diuinam ſectā, nō
 cat Chriſtianam.*

*Pallium uestis
 Chriſtianorū.*

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI.

LIBRI DE PALLIO,

• F I N I S .

Argumentum

A R G V M E N T V M L I B R I S E Q V E N
T I S , P E R B E A T .
R H E N A N V M .

QUIS innocens esse poterit si accusasse sufficiet, dixit olim Iulianus Cæsar. Gentiles cum uera crimina non possent intentare Christianis, obijciebant falsa, quod uidelicet infantulū nuper natum in sacris suis insuglarent, & illius sanguine panē (eucharistiam uidelicet) imbuerent quo uesceretur, ac deinde candelabris & lucernis per canes euerfis quos in hunc usum offulis quibusdam alere dicebantur, cū matribus & sororibus incestū cōmitteret. Quale quid de Cataphrygibus refert Aur. Augustinus. Præterea obijciebāt caput alininū à Christianis adorari, unde asinarij dicti Christiani, quidā crucē, quod uerū erat, quidā solē, quod ad orientē precaretur & solis diē festū agerent. Adhuc incessabatur, ut infructuosi in negocijs, & qui nihil cōferrent in fiscū teplorū. Nā apud ethnicos quoque βωμολόχοι sacerdotes pro tutela sacrarū adiū pecuniā à plebe extorquebant, quam ipsi priuatim insumerent. Nec hijs tantum ob detrimentum quæstus de Christianis conquerebantur, sed & lenones, perductores, aquarioli, tum sicarij, uenenarij, magi, item aruspices, arlioli, mathematici, graues scilicet uiri ac sancti, quod ad ipsos à Christianis nihil lucri rediret. Sed istis infructuosos esse, magnus fructus est. Appellabantur insuper desperati & periti, quod tam fortiter pro CHRISTO morerentur, & Sarmenitij & Semissij, quia ad stipitem dimidij assis reuincti, sarmenorum ambitu exurerentur. Itaque causam Christianorum agit hoc Apologetico, cum uiua uoce nō liceret, calumnias ethnicorum refutans, ac in ipsos retorquens: quos absque negotio superstitionis conuincit, Christianis illibatam pietatem uindicando. Est autem Apologeticus libellus defensorius. Opusculi summam clarius indicabit elenchus qui sequitur.

I N D E X E O R V M Q V A E I N A P O L O G E T I C O
C A P I T A T I M T R A C T A N T V R .

De ignorantia.	Caput	I
Quod nomen in Christianis damnetur, non crimen.	Caput	II
Odiosissimum sine causa Christianum esse nomen.	Caput	III
De legibus Romanorum, quod quotidie ueteres abrogantur, & nouæ feruntur.	Cap.	IIII
Quod Romani principes Christianum nomen probarint, & qui oderint, & Tiberij decretum de Christo adorando.	Cap.	V
Quantū à pietate, & maiorū suorū moribus Romani descuerint.	Ca.	VI
Quod grauissimis accusati sceleribus Christiani, nunquam tamen conuicti sint.	Cap.	VII
Non esse credendum famæ.	Cap.	VIII
Quod quæ de infanticidijs obijciuntur nobis, falsæ omnino sint, & quod sacra humano sanguine ipsi potius polluant.	Cap.	IX
Deos, quos colunt, non esse Deos.	Cap.	X
Quomodo ueterum dij planè mortales fuere, & quare, cū homines essent, facti sint ab hominibus dij.	Cap.	XI
Quàm uana Deorum simulachra.	Caput	XII
		De Laribus

De Laribus.	Cap.	XIII
De sacrificandi ritu, & quid poëtae de dijs fabulati sint.	Cap.	XIIII
Quam sint foeda quae in theatris, ac scena de dijs repræsentantur.	Cap.	XV
De capite asinino, & cæteris insignibus, quorum cultura Christianis obijciebatur.	Cap.	XVI
Quod unus sit Deus, & uerus, multis argumētis pbari posse.	Cap.	XVII
Quod Ptolemæi Philadelphi opera sacrae literæ in Græcam linguam sint tralata.	Cap.	XVIII
Quanta sit sacrae scripturae antiquitas, & de Mosis, cæterorumq; prophetarum ætate.	Cap.	XIX
Quod & uetustissimis scriptoribus, & rerum prædictarum euentu ueritas probetur.	Cap.	XX
Quid Christiani differant ab Hebræis, & quisnam Christus, quomodo uerè passus.	Cap.	XXI
De CHRISTO, & dæmonibus, eorūq; uiribus & actionibus.	Cap.	XXII
De phantasmatibus magicæ, & dæmonijs.	Cap.	XXIII
De religione Romanorum.	Cap.	XXIIII
De regno Deorum.	Cap.	XXV
De regno Dei.	Cap.	XXVI
De spiritu dæmoniaco.	Cap.	XXVII
Quod plus honoris Imperatoribus suis exhibeāt quā deis.	Cap.	XXVIII
An possint prodesse idola.	Cap.	XXIX
Imperatores à Deo esse, quorum salutem Christiani à deo uero supplices petant, qui eam dare solus potest.	Cap.	XXX
De oratione pro inimicis.	Cap.	XXXI
Quare etiā pro Imperij Ro. salute Christiani orent.	Cap.	XXXII
Imperatorera hominem esse, non deum.	Cap.	XXXIII
Nec Dominū nisi more cōmuni Imperatorē esse appellādū.	Ca.	XXXIIII
De solennibus Cæsarum.	Cap.	XXXV
Quod Christiani æque omnes amant.	Cap.	XXXVI
Ne malum contra malum.	Cap.	XXXVII
De cœtu.	Cap.	XXXVIII
De disciplina Christianorum.	Cap.	XXXIX
De aduersis urbium.	Cap.	XL
Quod Deus spernitur, & statuae adorantur.	Cap.	XLI
Contra eos, qui infructuosos dicebant Christianos.	Cap.	XLII
Qui de Christianis conquerantur.	Cap.	XLIII
Quantum incommodi Resp. patiat ex morte innocentium Christianorum.	Cap.	XLIIII
De innocentia Christianorum.	Cap.	XLV.

F I N I S.

Q. Septimij

Q. SEPTIMI FLOREN

TIS TERTULLIANI, APOLO-
GETICVS ADVERSVS
GENTES.

DE IGNORANTIA. CAPVT PRIMVM.

SI NON licet uobis Romani Imperij Antistites in aperto, & ipso ferè uertice ciuitatis praesidentibus, ad iudicandum palam dispicere, & coram examinare, quid sit liquido in causa Christianorum: sed ad hanc solam speciem autoritas uestra de iustitiae diligentia in publico aut timet, aut erubescit inquirere: Si denique, quod proxime accidit, domesticis indicijs nimis onerata sectae huius infestatio obstruit usam defensionis, liceat ueritati uel occulta uia tacitarum litterarum ad aures uestras peruenire. Nihil illa de causa sua deprecatur, quia nec de conditione miratur. Scit se peregrinam in terris agere, inter extraneos, facile inimicos inuenire. Ceterum genus, sedem, spem, gratiam, dignitatem in coelis habere, unum gestit interdum ne ignorata damnetur. Quid hinc deperit legibus in suo regno dominantibus, si audiatur? An hoc magis gloriabitur potestas earum, quod etiam inauditam damnabunt ueritatem? Ceterum inauditam si damnent, praeter inuidiam iniquitatis, etiam suspicionem merebuntur alicuius conscientiae, nolentes audire, quod auditum damnare non possint. Hanc itaque primam causam apud uos collocamus iniquitatis odium erga nomen Christianum. Quam iniquitatem idem titulus & onerat, & reuincit, qui uidetur excusare, ignorantia scilicet. Quid enim iniquius, quam ut oderint homines quod ignorant: etiam si res meretur odium? Tunc etenim meretur, cum cognoscitur an mereatur. uacante autem meriti noticia, unde odij iustitia defenditur? quae non de euentu, sed de conscientia probanda est. Cum ergo propterea oderint homines, quia ignorant quale sit, quod oderunt, cur non liceat eiusmodi illud esse, quod non debeant odisse? Ita utrumque ex alterutro redarguimus, & ignorare illos, dum oderunt, & iniuste odisse, dum ignorant. Testimonium ignorantiae est, quae iniquitatem dum excusat, condemnat, cum omnes, qui retro oderant, quia ignorabant quale esset, quod oderant, simul ut desinant ignorare, cessent & odisse. Ex his fiunt Christiani utique de comperto, & incipiunt odisse, quod fuerat, & profiteri quod oderant, & sunt

& sunt tanti, quanti & denotantur. Ciuitatē obfessam uociferant. in agris, in castellis, in insulis ob Christianos: omnem sexum, ætatem, conditionem, & dignitatem transgredi ad hoc nomen quasi detrimēto mœrēt, nec tamē hoc ipso modo ad æstimationē alicuius latentis boni promouent animos. Non licet rectius suspicari, non libet propius expediri. Hic tantum urbana curiositas torpescit, amant ignorare, cum alij gaudeant cognouisse. Quanto magis hos Anacharsis denotasset, imprudentes de prudentibus iudicantes, quàm non muscos de musicis? Malunt nescire, quia iam oderunt, adeo quod nesciunt, præiudicant id esse, quod si sciant, odisse non poterant, quādo si nullum odij debitum deprehendatur, optimum utiq; sit desinere iniuste odisse. Si uero de merito constet, nō modo nihil odij detrahatur, sed amplius acquiratur. Ad perseuerantiam, etiā iustitiæ ipsius autoritate abutuntur. Sed non ideo, inquit, bonum, quia multos conuertit, quāti enim ad malum præformantur? quanti trāsfigæ in peruersum? Quis negat? Tamen quod uere malum est, ne ipsi quidem, quos rapit, defendere pro bono audent, omne malum aut timore, aut pudore natura perfudit. Deniq; malefici gestiunt latere, deuitant apparere, trepidant deprehensi, negant accusati, ne torti quidem, facile, aut semper confitentur: certe condemnati mœrent: dinumerant in semetipsos mentis malæ impetus: uel fato, uel astris imputant: nolunt enim suū esse, quia malum agnoscunt. Christianis uero quid simile? neminem pudet, neminem pœnitet, nisi planè retro non fuisse. Si denotatur, gloriatur: si accusatur, non defendit. Interrogatus, uel ultro confitetur: damnatus, gratias agit. Quid hoc mali est, quod naturam mali non habet? Timorem, pudorem, tergiuersationem, pœnitentiam, deplorationem? Quid hoc mali est, cuius reus gaudet? cuius accusatio uotum est, & pœna felicitas? non potes dementiam dicere, qui reuinceris, ignorare. Si certū est, deniq; nos nocentissimos esse, cur à uobis ipsis aliter tractamur, quàm pares nostri, id est, ceteri nocentes, cum eiusdem noxæ eadem tractatio deberet prouenire? Quodcunq; dicimur, cum alij dicuntur, & proprio ore, & mercenaria aduocatione utuntur ad innocentia suæ cōmendationē: respondendi, altercandi facultas patet: quādo nec liceat indefensos, & inauditos omnino damnari. Sed Christianis solis nihil permittit loqui, quod causam purget, quod ueritatem defendat, quod iudicem nō faciat iniustū. Sed illud solum expectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, nō examinatio criminis: quādo si de aliquo nocente cognoscitis, non statim confessio eo nomine homicidæ, uel sacrilegi, uel incesti, uel publici hostis (ut de nostris eulogijs loquar) contenti sitis ad pronuntiandum, nisi & cōsequētia exigatis, qualitatem facti, locum, modum, tempus, conscios socios.

Anacharsis.

Accusatio Christianorum, uotum est, & pœna felicitas.

Fort. confessio nominis, uel cōfessioe bonorum. Elogia Christianorum.

Nā horū criminum à gentilibus infamabantur.

Z Quod

Plinius Secundus.

Coetus antelucani.

Fortē ex formu
la reorum.*

Fortē nos uero*

Christianus sum.

E nobis nihil tale, cū æque extorquere oporteret, cum falso iactatur, quot quisq; iam infanticidia degustasset, quot incesta cōcelebrasset, qui coci, qui canes affuissent? O quāta illius præsidis gloria, si eruisset aliquem, qui centum iam infantes comedisset. Atqui inuenimus inquisitionem quoq; in nos prohibitam. Plinius enim Secundus, cum prouinciā regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsus, ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cætero ageret, consuluit tunc Traianum imperatorem, allegans præter obstinationem nō sacrificandi, nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quā coetus antelucanos ad canendum CHRISTO & deo, & ad confederandam disciplinam: homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, & cætera scelera prohibentes. Tunc Traianus rescripsit, hoc genus inquirendos quidem nō esse, oblatos uero puniri oportere. O sententiam necessitate confusam. negat inquirendos, ut innocentes: & mandat puniri, ut nocentes. Parcit, & sæuit: dissimulat, & animaduertit. Quid temetipsum censura circumuenis? Si damnas, cur nō & inquis? Si nō inquis, cur non & absoluis? Latronibus uestigandis per uniuersas prouincias militaris statio sortitur. in reos maiestatis, & publicos hostes omnis homo miles est: ad socios, ad conscios inquisitio usq; extenditur. solum Christianum inquiri nō licet: offerri licet. quasi aliud esset actura inquisitio, quā oblatio. Damnatis ergo oblatum, quē nemo uoluit requisitum, qui puto iā non meruit ideo pœnam, quia nocens est, sed quia nō requirendus, inuentus. Itaq; nec in illo* ex forma malorum iudicandorum agitis erga nos, quod cæteris negantibus adhibetis tormenta ad cōfitendum, solis Christianis ad negandum: cum si malum esset, nos quidem negaremus, *nō uero cōfiteri tormentis compelleretis. Neq; enim ideo nō putaretis requirenda quæstionibus scelera, quia certi essetis admitteri ea ex nominis confessione, qui hodie de confesso homicida, scientes homicidium quid sit, nihilominus ordinem extorquetis admissi. Quo puerius, cum præsumatis de sceleribus nostris ex nominis cōfessione, cogitis tormentis de cōfessione decedere, ut negantes nomē pariter utiq; negemus & scelera, de quibus ex cōfessione nominis præsumpseratis. Sed, opinor, non uultis nos perire, quos pessimos creditis. Sic enim soletis dicere homicidæ, nega: laniari iubere sacrilegum, si cōfiteri perseverauerit. Si non ita agitis circa nos nocentes, ergo nos innocentissimos iudicatis, cum quasi innocentissimos nō uultis in ea confessione perseverare, quā necessitate, nō iustitia damnādam à uobis sciatis. Vociferatur homo, Christianus sum: quod est, dicit: tu uis audire quod nō est. ueritatis extorquendæ præsides de nobis solis mendacium elaboratis audire. Hoc sum, inquit, quod quæris, an sim: quid me torques in peruersum? confiteor, & torques: quid faceres, si negarem? Planè alijs

alijs negantibus nō facile fidem accōmodatis: nobis, si negauerimus, statim creditis. Suspecta fit nobis ista peruerfitas, ne qua uis lateat in occulto, quæ nos aduersus formam, aduersus naturam iudicandi, contra ipsas quoq; leges ministret. Nisi enim fallor, leges malos erui iubent, nō abscondi: confesos damnari præscribūt, nō absolui. Hoc senatusconsultum, hoc principum mandata definiūt, hoc imperium, cuius ministri estis: ciuilis, nō tyrānica dominationis uestra est. Apud tyrannos enim tormenta etiam pro pœna adhibentur, apud uos solos quæstioni temperatur. Vestram illis seruire legē usq; ad cōfessionem necessarium: & si cōfessione præueniantur, uacabūt. sententia opus est. debito pœnæ nocens expungendus est, non eximendus. deniq; illum nemo gestit absoluerē: nobis nō licet hoc uelle. Ideo neq; cogitur quisquā negare. Christianum hominem omniū scelerum reum, deorum, imperatorum, legum, morum, naturæ totius inimicum existimas: & cogis negare, ut absoluas, quem non poteris absoluerē, nisi negauerit. Præuaricaris in leges. Vis ergo neget se nocentem, ut eum facias innocentem: equidē inuitum nō de præterito reum? Vnde ista peruerfitas? ut etiam illud nō recogitatis, sponte confessio magis credendum esse, quā per uim negāti: uel ne compulsus negare, nō ex fide negarit: & absolutus, ibidem post tribunal de uestra rideat æmulatione iterum Christianus. Cum igitur in omnibus in nos aliter disquiratis, quā in cæteros nocentes, id unum contendendo, ut de eo nomine excludamur (excludimur enim, si facimus quæ faciūt non Christiani) intelligere potestis, non scelus aliquod in causa esse, sed nomen, quod quædam ratio æmulæ operationis insequitur. Hoc primum agentes homines, ut nolint scire pro certo, quod se nescire pro certo sciunt. Ideo & credūt de nobis quæ nō probantur: & nolunt inquiri, ne probentur nō esse, quæ malunt credidisse: ut nomē illius æmulæ rationis inimicum, præsumptis nō probatis criminibus de sua sola confessione damnetur. Ideo torque mur confitenres, & punimur perseuerantes, & absolui mur negātes, quia nominis prælium est. Deniq; quid de tabella recitatis illum Christianum, cur nō & homicidam? Sed homicida Christianus, cur nō & incestus? uel quod cūq; aliud nō esse creditis? In nobis solis pudet, aut piget ipsis nominibus scelerum pronūciare? Christianus, si nullius criminis reus est: nomen ualde infestum, si solius nominis crimen est.

ODIOSISSIMVM SINE CAUSA CHRISTIANVM
ESSE NOMEN. CAPVT III.

Vid, quod ita pleriq; clausis oculis in odiū eius impingūt, ut bonum alicui testimonium ferentes, admisceant nominis exprobrationem. Bonus uir Caius Seius, sed malus tantū quod Christianus. Item alius: ego Lucium sapientem uirum repente factum Christianū defero: nemo retractat, nō ideo bonus Caius, & prudens Lucius, quia Christianus: aut ideo Christianus, quia prudens, & bonus? Laudant, quæ sciūt:

Nō pro nōne

Z 2 uituperant

Fort. Alij.

For. quod Amasius.

Christianus.

Nā ethnici Chrestiani
 apud uocabant, &
 Chrestī. Χρηστοί au-
 tē Grecis uel suauē
 sonat uel bonum.

uituperant, quæ ignorant: & id quod sciunt, eo quod ignorant, corrumpunt cum sit iustius occulta de manifestis præiudicare, quàm manifesta de occultis prædānare. Alijs, quos retro ante hoc nomen uagos, uiles, improbos nō uicrant, ex ipso denotant, quod collaudant: cæcitate odij in suffragiū impingunt, quod mulier, quod lasciuia, quod festiua, quod iuuenis, quod Lucius, quàm Amasius facti sunt Christiani. Ita nomē emendationi imputat. Nō nulli etiam de utilitatibus suis cum odio isto paciscuntur, contenti iniuria, dum ne domi habeāt, quod oderunt. Vxorem iam pudicam maritus, iam nō zelotypus: filium subiectum pater retro patiens abdicauit: seruū iam fidelem dominus olim mitis ab oculis relegauit. Vt quisq; hoc nomine emendatur, offendit. tanti non est bonum esse, quanti odiū Christianorū. Nunc igitur, si nominis odium est, quis nominis reatus? quæ accusatio uocabulorum? nisi aut barbarum sonat aliqua uox nominis, aut infauitum, aut maledicum, aut impudicum. Christianus uero quantum interpretatio est, de unctione deducitur. Sed & cum perperam Christianus pronunciatur à uobis, nam nec nominis est notitia penes uos, de suauitate, uel benignitate compositum est, oditur ergo in hominibus innocuis, etiam nomē innocuū. At enim secta oditur in nomine utiq; sui autoris. Quid noui, si aliqua disciplina de magistro cognomētum sectatoribus suis inducit: nōne philosophi de autoribus suis nuncupantur Platonici, Epicurei, Pythagorici: etiam à locis cōuenticulorum, & stationum suarū Stoici, Academici: atq; Medici ab Erasistrato, & Grāmatici ab Aristarcho, Coci etiam ab Apicio: nec tamē quæquam offendit professio nominis cum institutione trāsmissa ab institutore. Planè si qui probant malam sectam, & ita malum, & autorem is probabit, & nomē malum dignum odio de reatu sectæ & autoris. Ideoque ante odium nominis competebat prius de autore sectam recognoscere, uel autorem de secta. At nūc utriusq; inquisitione, & agnitione neglecta, nomē detinetur, nomē expugnatur: & ignota sectam, ignotum & autorem uox sola prædamnat, quia nominantur, nō quia reuincuntur. Atq; ideo quasi præfatus hæc ad sugillandam odij erga nos publici iniquitatē, iam de causa innocentiae cōsistam, nec tantum refutabo, quæ nobis obijciuntur: sed etiam in ipsos retorquebo, qui obijciunt: ut ex hoc quoq; sciant omnes in Christianis nō esse, quæ in senesciūt esse: simul uti erubescant accusantes nō dico pessimi optimos, sed iam, ut uolunt, compares suos. Respondebimus ad singula, quæ in occulto admittere dicimur, quæ illos palam admittentes inuenimus, in quibus scelesti, in quibus uani, in quibus damnandi, in quibus irridendi deputamur. Sed quoniam, cū ad omnia occurrit ueritas nostra, postremo legum adstruitur autoritas aduersus eam: ut aut nihil dicatur retractandum esse post leges, aut ingratas necessitas obsequij præferatur ueritati, de legibus prius concurrā uobiscū, ut cum tutoribus legum.

De legibus

CAPVT IIII.

Am primum, quàm dure definitis dicendo. Non licet esse uos: hoc si sine ullo retractatu humaniore præscribitis, uim profite-
mini: & iniquam ex arce dominationem, si ideo negatis licere, quia uultis, nõ quia debuit nõ licere. Quod si quia non debet, ideo nõ uultis licere: sine dubio id non debet licere, quod male fit: & utique hoc ipso præiudicatur licere, quod bene fit. Si bonum inuenero esse, quod lex tua prohibuit, minime ex illo præiudicio prohibere me potest, quod si malum esset, iure prohiberet. si lex tua errauit, puto ab homine cõcepta est. neq; enim de cœlo ruit. Miramini hominem aut errare potuisse in lege con-
denda, aut resipuisse in reprobanda: non enim & ipsius Lycurgi leges à La-
cedæmonijs emendatæ, tantum auctori suo doloris incusserunt, ut in secessu inedia de semetipso iudicaret: Nõne & uos quotidie experimentis illumi-
nantibus tenebras antiquitatis totam illam ueterem, & squalentem syluam
legum nouis Principalium rescriptorum, & edictorum securibus truncatis,
& cæditis: Nõne uanissimas Papias leges, quæ ante liberos suscipi cogũt,
quàm Iuliæ matrimoniũ contrahi, post tantæ autoritatis senectutem, heri
Seuerus constantissimus Principum exdusit: Sed & iudicatos in partes se-
cari à creditoribus leges erant: cõsensu tamen publico crudelitas postea era-
sa est, & in pudoris notam, capitis poena conuersa est, bonorũ adhibita p-
scriptione: suffundere maluit hominis sanguinem, quàm effundere. Quot
adhuc uos repurgandæ leges latent, quas neq; annorum numerus, neq; cõ-
ditorum dignitas cõmēdat, sed æquitas sola: & ideo, cum iniquæ recogno-
scuntur, merito damnantur, licet damnent cum iniquas dicimus, imò si non
puniunt, etiã stultas. Si uero facta, cur de solo nomine puniunt facta, quæ
in alijs de admissio, non de nomine probata defendunt: incestuosus sum,
*cur non requirunt infanticidia: cur non extorquent: in Deos, in Cæsares
aliquid committo: cur non audior: quid habeo, quo purger: nulla lex uetat
discuti, quod prohibet admitti: quia neq; iudex iuste ulciscitur, nisi cogno-
scat admissum esse, quod non licet: neq; quis fideliter legi obsequitur, igno-
rans quale sit, quod ulciscitur lex. Nulla lex sibi soli conscientia iustitiæ suæ
debet, sed eis, à quibus obsequium expectat. Cæterum suspecta lex est, quæ
probari se non uult. Improba autem, si non probata dominetur.

Secures edictorum.

*Sub Seuero floruit
Tertullianus.*

Porte sic cur nõ re-
quirunt: Infanticida*

QVOD ROMANI PRINCIPES CHRISTIANVM NOMEN
probarint, & qui oderint: & Tiberij decretũ de Christo adorãdo. Ca. V.

T de origine aliquid retractemus eiusmodi legum. Vetus erat
decretum, ne qui deus ab imperatore consecraretur, nisi à sena-
tu probaret: ut M. Aemilius de deo suo Alburno. Facit & hoc
ad causam nostram, quod apud uos de humano arbitratu di-

Z ; uinitas

Fort. reuelate

*Hulus rei me
minit. etiā in
libro ad Sca/
pallam.*

uinitas pensatur. Nisi homini deus placuerit, deus non erit. Homo iā deo propitius esse debet. Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianū in seculum introiuit, annunciatam sibi ex Syria, Palæstināq; ueritatē illius diuinitatis reuelarat, detulit ad senatū cum prærogatiua suffragij sui. Senatus, quia non ipse probauerat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorū. Consulite cōmentarios uestros, illic reperietis primum Neronem in hanc sectam tum maxime Romæ orientem cæsariano gladio ferocisse. Sed tali dedicatore damnationis nostræ etiam gloriemur: qui enim scit, illum, intelligere potest non nisi aliquid bonum grande à Nerone damnatum. Tentauerat & Domitianus prænominē Neronis de crudelitate, sed quia & homo, facile cœptum repressit, restituit etiam quos relegauerat. Tales semper nobis infecutores iniusti, impij, turpes, quos & ipsi dānare cōsuectis, à quibus damnatos restituere soliti estis. Cæterum de tot exinde principibus ad hodiernū, diuinum, humanumq; sapientibus ædite aliquem debellatorem Christianorum. At nos contrario ædimus protectorem, si literæ Marci Aurelij grauissimi imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam, sitim, Christianorum forte militū precationibus impetrato imbri discussam cōtestatur. Qui sicut palam ab eiusmodi hominibus pœnam dimouit, ita alio modo palam disperfit, adiecta etiam accusatoribus damnatione, & quidem tetiore.

QVANTVM A PIETATE, ET MAIORVM SVORVM MORIBVS ROMANI DESCIVERINT. CAPVT VI

Vales ergo leges istæ, quas aduersus nos soli exercent impij, iniusti, turpes, dementes, uani: quas Traianus ex parte frustratus est, uetādo inquire Christianos: quas nullus Hadrianus, quanquā curiositatum omnium explorator: nullus Vespasianus, quanquā Iudæorum debellator: nullus Pius, nullus Verus impressit. Facilius utiq; pessimi ab optimis quibusq; ut ab æmulis, quā à suis socijs eradicandi iudicarentur. Nunc religiosissimi legum, & paternorum institutorum protectores, & cultores, respondeāt uelim de sua fide, & honore, & obsequio erga maiorum consulta, si à nullo descuerūt: si in nullo exorbitauerūt: si nō necessaria, & aptissima quæq; disciplina oblitterauerūt. Quò nam illæ leges abierunt, sumptum, & ambitionē comprimentes: quæ centum ara nō amplius in cœnam subscribi iuebāt, nec amplius quā unam inferri gallinam, & eam nō saginatā: quæ patricium, quod decem pondo argenti habuisset, pro magno titulo ambitionis senatu sum mouebant: quæ theatra stuprandis moribus orientia statim destruebant: quæ dignitatem, & honestorum natalium insignia non temere, nec impune usurpari sinebāt. Video enim & centenarias cœnas à centenis iam festiuijs dicendas: & in lances parum est, si senatorum, & nō libertinorum uel adhuc flagra rumpentium argentaria metalla producta uideo: & theatra

theatra, nec singula satis esse, nec nuda. Nam ne uel hyeme uoluptas impudica frigeret, primi Lacedæmonij penulam ludis excogitarunt. Video & inter matronas, atq; prostibulas nullum de habitu discrimen relictum. Circa scēminas quidem etiam illa maiorum instituta ceciderunt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinabantur: cum aurum nulla norat præter unico digito, quem sponsus oppignorasset pronubo annulo: cum mulieres usq; adeo uino abstinerent, ut matronam ob resignatos cællæ uinariæ loculos sui inedia necarint. Sub Romulo uero quæ uinum attigerat, impune à Mecenio marito trucidata est. Idcirco & oscula propinquis offerre necessitas erat, ut spiritu indicarentur. Vbi est illa felicitas matrimoniorum de moribus utiq; prosperata, qua per annos ferme sexcentos ab urbe condita nulla repudiū domus scripsit? Nunc in scēminis præ auro nullum leue est membrum: præ uino nullum liberum est osculum: repudiū uero iam & uotum est, quasi matrimonij fructus. Etiam circa ipsos deos uestros, quæ perspecte decreuerant patres uestri, ijdem uos obsequentissimi rescidistis. Liberum patrem cum mysterijs consules senatus autoritate nō modo urbe, sed uniuersa Italia eliminauerunt. Serapidem, & Isidem, & Harpocratem cum suo Cynopcephalo, Capitolio prohibitos inferri, id est, curia deorum pulsos, Piso & Gabinius Coss. non utiq; Christiani, euersis etiam aris eorū abdicauerūt turpium & otiosarum superstitionū uitia cohibētes: his uos restitutis summam maiestatem contulistis. Vbi religio: ubi ueneratio maioribus debita à uobis? habitu, uictu, & instructu, sensu, ipso deniq; sermone proauis renūciastis. Laudatis semper antiquitatem, & noue de die uiuitis. Per quod ostēditur, dum à bonis maiorum institutis deceditis, ea uos retinere, & custodire, quæ non debuistis, cum quæ debuistis, non custoditis. Adhuc quod uide mini fidelissime tueri à patribus traditum, in quo principaliter reos trāsgressionis Christianos destinastis, studium dico deorum colendorum, de quo maxime errauit antiquitas, licet Serapidi iam Romano aras restruxeritis, licet Baccho iam Italico furias uestras immolaritis, suo loco ostendam, proinde despici & negligi, & destrui à uobis aduersus maiorum autoritatem. Nunc enim ad illam occultorum facinorum infamiam respondebo, ut iam inde ad manifestiora pergā.

Felicitas matrimoniorū apud ueteres Romanos.

QVOD GRAVISSIMIS ACCVSATI SCELERIBVS CHRISTIANI, NVNQVAM TAMEN CONVICTI SVNT.

CAPVT VII.

Icimus sceleratissimi de sacramēto infanticidij, & pabulo Iudæ, & post conuiuium incesto, quod euerfores luminū canes, lenones scilicet, tenebrarum, & libidinum impiarum inuerecūdiam procurent. Dicimur tamen semper, nec uos quod tandiū dicimur, eruere curatis. Ergo aut eruite, si creditis: aut nolite credere, qui nō eruitis. de uestra nobis dissimulatione præscribitur non esse, quod nec ipsi au-

Hæc crimina Christianis obijciuntur

Z 4 detis

detis eruere. Longe aliud munus carnificij in Christianos imperatis: nō ut dicant quæ faciunt, sed ut negēt quod sunt. Censuræ istius disciplinæ, ut iam ædidimus, à Tiberio est. cum odio sui cœpit ueritas, simul atq; apparuit inimica esse. Tot hostes eius, quot extranei: & quidem proprij, ex æmulatione: Iudæi, ex concussione: milites, ex natura. Ipsi etiam domesticis nostris quotidie obsidemur, quotidie prodimur: in ipsis plurimū cœtibus, & congregationibus nostris opprimimur. Quis unquā taliter uagienti infanti superuenit: quis cruenta, ut inuenerat Cydopum, & Sirenarum ora iudicij reserauit: quis uel in uxoribus aliqua immūda uestigia deprehendit: quis talia facinora, cum inuenisset, celauit, aut uendidit, ipsos trahens homines. Si semper latemus, quando proditum est, quod admittimus. Imò à quibus prodi potuit. Ab ipsis enim reis nō utiq; cum uel ex forma omnibus mysterijs silentij fides adhibeatur. Samothracia, & Eleusinia reticentur: quāto magistralia, quæ prodita magis humanam animaduersionē prouocabunt, quā diuina seruantur. Si ergo non ipsi proditores sui, sequitur, ut extranei. Et unde extraneis notitia: cum semper etiam, impiæ initiationes arceant profanos, & arbitris caueatur, nisi si impij nimis metuunt.

Fort. iudici.

Fort. tradens.

Fort. minus metuunt.

NON ESSE CREDENDVM FAMÆ. CAPVT VIII.

FAMA

Atura famæ omnibus nota est, utrum est fama malum, quo non uelocius ullū. Cur malum fama: quia uelox: an quia plurimū mendax: quæ ne tunc quidem, cum aliquid ueri affert, sine mendacij uitio est, detrahens, adijciens, demutans de ueritate. Quid, quod ea illi conditio est, ut nō, nisi cum mentitur, perseueret: & tam diu uiuit, quādiu non probat. Siquidem ubi probauit, cessat esse, & quasi officio nunciandi functa, rem tradit: & exinde res tenetur, res nominat. Nec quisquā dicit uerbi gratia, fama est hoc Romæ factum, aut fama est illū prouinciam sortitum: sed sortitus est ille prouinciam, & hoc factū Romæ. Fama incerti est: locum nō habet, ubi certum est. An uero famæ credat, nisi inconsideratus: quia sapiens nō credit incerto. Omnium est existimare quā tacūq; illa ambitione diffusa sit, quantacūq; asseueratione cōstructa, quod ab uno aliquando principe exorta sit, necesse est exinde in traduces linguarum, & aurium serpat: & ita modici seminis uitium cætera rumoris obscurat, ut nemo recogitare primum mendacium seminauerit: quod saepe fit aut ingenio æmulationis, aut arbitrio suspicionis, aut nō noua, sed ingenua quibusdam mentiendi uoluptate. Bene autem, quod omnia tempus reuelat testibus etiam uestris prouerbis, atq; sententijs ex dispositione naturæ: quæ ita ordinauit, ut nihil diu lateat, etiam quod fama nō distulit. Merito igitur fama tandiu conscia sola est scelerum Christianorum. Hanc indicem aduersus nos profertis: quæ, quod aliquādo iactauit, tantocūq; spatio in opinionem corroborauit, usq; adhuc probare non ualuit.

Quod

QVOD QVAE DE INFANTICIDIIS OBIICIUNTUR

nobis, falsa omnino sint, & quod sacra humano sanguine
ipsi potius polluant.

Caput IX

T fidem naturæ ipsius appellem aduersus eos, qui talia credenda
esse præsumunt, ecce proponimus horum facinorum mercedē ui-
tam æternam. reprobant: credite interim. De hoc enim quæro
an & qui credideris, tanti habeas ad eam tali conscientia peruenire? Veni,
demerge ferrum in infantem nullius inimicum, nullius reum, omniū filiū
uel si alterius officium est, tu modo assiste morienti homini ante quā ui-
xit: fugientem animam nouam expecta: excipe rudem sanguinem, eo pa-
nem tuū satia, uescere libenter. Interea discumbens diuina loca, ubi ma-
ter, ubi soror, nota diligenter: ut cū tenebræ ceciderint caninæ, non erres: pia-
culum enim admiseris, nisi incestum feceris. Talia initiatus, & cōsignatus ui-
uis in æuum. Cupio respondeas, si tanti æternitas, aut si non, ideo nec credē-
da. Etiam si credideris, nego te uelle: etiam si uolueris, nego te posse. Cur er-
go alij possunt, si uos non potestis? cur nō possitis, si alij possunt? Alia non,
opinor, natura Cyno*penæ, aut *Sicapodes, alij ordines dentium, alij ad in-
cestam libidinem nerui. Qui ista credis de homine, potes & facere. Tu ho-
mo es & ipse, quod & Christianus. Qui non potes facere, non debes crede-
re. homo est enim & Christianus, quod & tu. Sed ignorantibus subijcitur,
& imponitur. nihil enim tale de Christianis asseuerari sciebant, obseruādū
utiq; sibi, & omni uigilantia inuestigandum. Atqui uolentibus initiari mo-
ris est (opinor) prius patrem illum sacrorum adire, quæ præparanda sint de-
scribere. tum ille infans necessarius adhuc tener, qui nesciat mortem, qui sub
cultro tuo rideat. Item panis, quo sanguinis uirulentiam colligas, præterea
candelabra, & lucernæ, & canes aliqui, & offulæ, quæ illos ad euerisionem lu-
minū extendāt. ante omnia cum matre, & sorore tua uenire debebis. quid
si noluerint, uel nullæ fuerint? qd deniq; singulares Christiani? non erit (opi-
nor) legitimus Christianus, nisi frater, aut filius. quid tum? & si ista omnia
ignaris præparantur, certe postea cognoscunt, & sustinent, & ignoscunt. Ti-
ment plecti, si proclament, qui defendi merebuntur, qui etiam ultro perire
malint, quā sub tali conscientia uiuere. Age nunc timeant, cur etiam per-
seuerent? Sequitur enim ne ultra uelis id te esse, quod si prius scisses, nō fu-
isses. Hæc quō magis refutauerim, à uobis fieri ostēdam, partim in aperto,
& partim in occulto, per quod forsitan & de nobis credidistis. Infantes pe-
nes Africam Saturno immolābantur, palām usq; ad proconsulatum Tibe-
rii, qui eosdem sacerdotes in eisdem arboribus templi sui obumbratricibus
scelerū, uotiuis crucibus exposuit, teste militia patriæ nostræ, quæ id ipsum
munus illi proconsuli functa est. Sed & nūc in occulto perseuerat hoc sa-
crum facinus. nō soli uos contemnunt Christiani. nec ullum scelus in perpe-
tuum eradicatur, aut mores suos aliquis deus cum proprijs filijs mutat. Sa-
turnus

Pater factorum.

Fort. bestiari
orum.

For. cōuertat
ad pop. quot
ut pronuncietur
interrogat
tunc.

Est apud He-
rodotū. uide-
tur in conte-
xtū ē margi-
ne relatum.

ἦν δὲ λαοβία/
ζονταε notat,
ἢ λαχέζον
ταε.

Non diu est
quod Christi-
ani suffocato
nescimur et
morticina car-

turnus non pepercit extraneis: utiq; non parcendo perseuerabat, quos qui-
dem ipsi parentes sui offerebant, & libentes exponebāt, & infantibus blan-
diebantur, ne lachrymantes immolarentur. & tamen multū homicidio pa-
ricidiū differt. Maior ætas apud Gallos Mercurio profecatur. remitto Tau-
ricas fabulas theatris suis. Ecce in illa religiosissima urbe Aeneadarum pio-
rum est Iupiter quidam, quem ludis suis humano proluunt sanguine: sed
bestiarū inquitis. opinor hoc minus quàm hominis. an hoc turpius, quod
mali hominis? certe tamen de homicidio funditur. O Iouem Christianum,
& solum patris filium de crudelitate. Sed quoniam de infanticidio nihil in-
terest, sacro an arbitrio perpetretur, licet paricidium homicidio interfit, con-
uertat ad populum quod uultis ex his circumstantibus, & in Christianorū
sanguinem hiantibus ex ipsis etiam uobis iustissimis, & seuerissimis in nos
præsidibus apud conscientias pulsem, qui natos sibi liberos enectent. Siqui-
dem & de genere necis differt, utiq; crudelius in aqua spiritum extorquetis,
aut frigori, & fami, & canibus exponitis. ferro enim mori ætas quoq; ma-
ior optauit. nobis uero homicidio semper interdicto, etiam conceptū ute-
ro, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissoluere non licet. homici-
dij festinatio est prohibere nasci. nec refert natam quis eripiat animam, an
nascetium disturbet. homo est & qui est futurus. etiam fructus omnis iam
in semine est. De sanguinis pabulo, & eiusmodi tragicis ferculis legite: nec
ubi relatum sit, est apud Herodotum (opinor) diffusum brachijs sanguinē
ex alterutro degustatum nationes quasdam foederi comparasse. Nescio qd
& sub Catilina degustatum est. Aiunt apud quosdam gentiles Scytharum
defunctum quenq; à suis comedi. Longe excutro: hodie istic Bellonæ sacra-
tus sanguis de femore proscisso in palmulam exceptus, & suis datus signa-
tis. Item illi, qui munere in arena noxiorum iugulatorum sanguinem recen-
tem de iugulo decurrentem exceptum auida siti comitali morbo medētes
auferunt: ubi sunt itē illi, qui de arenæ ferinis obsonijs coenāt: qui de Apro,
qui de Ceruo petunt? Aper ille, quem cruentauit, luctando deterisit: Ceruus
ille, in gladiatoris sanguine iactauit. Vrsorum alui appetuntur trucidanti-
bus adhuc se uisceribus humanis. Ructatur proinde ab homine caro pasta
de homine. Hæc qui editis, quantum abestis à conuiujs Christianorū? Mi-
nus autem & illi faciūt, qui libidine fera humanis membris inhiant, quia ui-
uos uorant: minus humano sanguine ad spurcitiam consecrantur, quia fu-
turum sanguinem lambunt: non edunt infantes planē, sed magis puberes.
Erubescat error uester Christianos, qui ne animalium quidem sanguinē in
epulis esculētis habemus: qui propterea quoq; suffocatis, & morticinjs ab-
stinemus, ne quo sanguine contaminemur uel intra uiscera sepulto. Deni-
q; inter tentamenta Christianorū, botulos etiam cruore distentos admo-
uetis, certissimi scilicet illicitum esse penes illos, per quod exorbitare eos uul-
tis. Porro quale est, ut quos sanguinem pecoris horrere * cōfiditis, humano
Forte * conspiciatis. inhiare

inhiare credatis: nisi forte suauiore eum experti. Quem quidem ipsum proinde examinatore Christianorum adhiberi ut foculū, ut acerrā oportebat: proinde enim probarentur sanguinem humanum appetendo, quē admodum sacrificium respuendo: alioquin necandi si non gustassent, quē admodum si immolassent. Et utiq; nō deesset vobis in auditione custodia, & damnatione, sanguis humanus. Proinde incesti, qui magis quā quos ipse Iupiter docuit: Perlas cum suis matribus misceri Ctelias refert. Sed & Macedones suspecti, quia cum primum Oedipum tragediam audissent, ridentes incesti dolorē emēne dicebant. Iam nunc recogitate quantum liceat errorib; ad incestas miscere materias pessumitate luxuriæ. In primis filios exponitis suscipiēdos ab aliqua prætereunte matre extranea, uel adoptandos melioribus parentibus emancipatis. Alienati generis necesse est quandoq; memoriam dissipari: & simul error impegerit, exinde iam tradux proficiet incesti, serpente genere cum scelere. Tunc deinde quocunq; in loco domi, pētegre, trans freta comes est libido: cuius ubiq; saltus facile posunt alicubi ignaris filios pangere, uel ex aliqua seminis portione uti aspersum genus per commercia humana concurrat in memorias suas: neq; eas cœtus incesti sanguinis agnoscat. Nos ab isto euentu diligentissima & fidelissima castitas sepsit: quantumq; ab stupris, & ab omni post matrimoniū excessu, tantum & ab incesti casu tuti sumus. Quidam multo securiores totam uim huius erroris uirginea cōtinentia depellunt. Senes, pueri, si hæc in uobis esse consideraretis, proinde in Christianis nō esse perspiceretis. Idem oculi renuntiaissent utrunq; sed cæcitati duæ species concurrūt, ut qui nō uident, quærant, & uidere uideantur quæ nō sunt. Sic per omnia nūc de manifestioribus dicam.

ne. Nā Betanus presbyter, & itē Rabinus in pœnitentiario, sed & quotquot de hac re supra. 400. annos tradiderunt, certū pœnitentiæ tēpus præscribunt, i quis Apostolicā hanc legē fuerit præuariatus. Extat i Actis. Sed & cadauer animalis tāgere, piaculum erat. For. *ἐμνη, seu potius ἐμνη, hoc est insaniit, ut sit sensus Oedipū uisum Macedonibus insania non carere, qui tantopere doleret de incesto cum matre Iorcasta cōmisso, quā imprudens uxore m duxerat. Castitas Christianorum.

DEOS, QVOS COLVNT, NON ESSE DEOS. CAP. X.

DEos, inquit, nō colitis, & pro imperatoribus sacrificia non impenditis. Sequitur, ut eadem ratione pro alijs nō sacrificemus, quia nec pro nobis ipsis. scimus deos nō colendos. Itaq; sacrilegij, & maiestatis rei cōuenimur. Summa hæc causa immota est, & utiq; digna cognosci, si nō præsumptio, aut iniquitas iudicet: altera quæ desperet, altera quæ recusat ueritatē. Deos uestros colere definimus, ex quo illos nō esse cognoscimus. Hoc igitur exigere debetis, uti probemus nō esse illos deos, & idcirco nō colendos, quia tunc demum coli debuissent, si dij fuissent. Tunc & Christiani puniendi, si quos nō colerent, quia putarent nō esse, cōstaret illos deos esse. Sed nobis, inquit, dij sunt. Appellamus, & pro uocamus à uobis ad conscientiam uestram, illa nos iudicet, illa nos damnet, si poterit negare omnes istos deos uestros homines fuisse. Sed & ipsa inficias si ierit, de suis antiquitatum instrumentis reuincetur: de quibus dicit testimonium perhibentibus ad hodiernū: & ciuitatibus, in quibus nati sunt: & regionibus, in quibus aliquid operati, uestigia reliquerunt, in quibus etiā sepulti

sepulti demonstrantur. Nunc ergo per singulos decurram, tot ac tantos, non uos, ueteres, seruos, barbaros, Græcos, Romanos, peregrinos, captiuos, ad opiuos, proprios, cōmunes, masculinos, fœminas, rusticos, urbanos, nauticos, militares (otiosum est etiam stultos persequi, ut colligam in compediū) & hoc non quo cognoscatis, sed recognoscatis. certe enim oblitos agitis.

QVOMODO VETERVM DII PLANE MORTALES

fuere, & quare, cum homines essent, facti sint ab hominibus Dii. Caput XI.

Nte Saturnum Deus penes uos nemo est. ab illo census totius uel potioris, uel notioris diuinitatis. Itaque quod de origine constitit, id & de posteritate conueniet. Saturnū itaque, quantum literæ docent, neque Diodorus Græcus, aut Tallus, neque Cælius Seuerus, aut Cornelius Nepos, neque ullus cōmētator eiusmodi antiquitatum aliud quàm hominem promulgauerūt. Si quæras rerum argumenta, nusquàm inuenio fideliora, quàm apud ipsam Italiam. in qua Saturnus post multas expeditiones, postquàm Attica* hospitia consedit, exceptus ab Iano, uel Iane, ut Salij uolunt, Mons quem coluerat, Saturnius dictus: ciuitas, quam debellauerat, Saturnia usque nunc est. Tota denique Italia post Oenotriam, Saturnia cognominabatur. Ab ipso primum tabula, & imagine signatus numus, & inde arario præsidet. Tamen si homo Saturnus, utique ex homine: & quia ab homine, non utique de cœlo, & terra. Sed cuius parentes ignoti erant, facile fuit eorum filium dici, quorum & omnes possumus uideri. Quis enim non cœlum, & terram, matrem, ac patrem uenerationis, & honoris gratia appellet, uel ex cōsuetudine humana, quæ ignoti, uel ex inopinato apparentes de cœlo superuenisse dicuntur. Proinde Saturno repentino aduentu ubique cœlitem contigit dici. Nā & terræ filios uulgus uocat, quorum genus incertum est. Taceo quod ita rudēs adhuc homines agebant, ut cuiuslibet noui uirg aspectu, quasi diuino cōmouerentur. Cū hodie iā polito, quos ante paucos dies luctu publico mortuos sint confessi, in deos cōsecrent. Satis iā de Saturno, licet paucis, etiā Iouē ostēdemus tā hominē quā ex homine, & deinceps totū generis examē tā mortale, quā feminis sui par est: quoniam sicut homines fuisse nō audetis negare, ita post mortē Deos factos instituitis asseuerare. causas, quæ hoc exegerint, retrahemus. In primis quidē necesse est, cōcedatis esse aliquē sublimiorē deū, & mancipem quendā diuinitatis, qui ex hominibus deos fecerit. nā neque sibi illi potuissent sumere diuinitatē, quam nō habebant, nec alijs præstare eam nō habentibus, nisi qui proprie possidebant. Caterū si nemo esset, qui deos faceret, frustra præsumitis deos factos auferendo factorem. certe quidem si ipsi se facere potuissent, nusquàm homines fuissent, possidentes scilicet melioris cōditionis potestatē. Igitur si est, qui faciat deos, reuertor ad causas examinandas faciendorū ex hominibus deorū. nec ullas inuenio, nisi si ministeria & auxilia officijs diuinis desiderauit ille magnus deus. Primo indignū est, ut alicuius

De cœlo uenit
Terræ filius.

alicuius opera indigeret, & quidem mortui, cum dignius ab initio Deus aliquem fecisset, qui mortui erat operam desideraturus. Sed nec operi locum uideo. Totum enim hoc mundi corpus siue innatum, & infactum secundū Pythagoram, siue natum, & factum secundum Platonem, semel utiq; in hac constructione dispositum, & instructum, & ordinatū, cum omni rationis gubernaculo inuentum est. imperfectū non potuit esse, quod perficit omnia: Nihil Saturnum, & Saturniam gentem expectabat. Vani erunt homines, nisi certi sint à primordio, & pluuias de cœlo ruisse, & sydera radiasse, & lumina floruisse, & tonitrua mugisse, & ipsum Iouem, quæ in manu eius pontis fulmina, timuisse. Item omnem frugem ante Liberū, & Cererem, & Minervam. imò ante illum aliquem principem hominem de terra exuberasse, quia nihil cōtinendo, & sustinendo homini prospectum post hominem potuit inferri. deniq; inuenisse dicuntur necessaria ista uitæ, nō instituisse. quod autem inuenitur, fuit: & quod fuit, nō eius deputabitur, qui inuenit, sed eius, qui instituit. Erat enim ante, quàm inueniretur. Cæterū si propterea Liber Deus, quod uitem demonstrauit, male cum Lucullo actum est, qui primus cerasa ex Ponto Italiæ promulgauit, quod non est propterea cōsecratus, ut nouæ frugis autor, quia inuentor, & ostensor. Quam ob rem si ab initio & instructa, & certis exercendorum officiorum suorum rationibus dispensata uniuersitas cōstitit, uacat ex hac parte causa allegandæ humanitatis in diuinitatem. quia quas illis stationes, & potestates distribuitis, tam fuerunt ab initio, quàm & fuissent, etiam, si deos istos non creassetis. Sed conuertimini ad causam aliam, respondentes collationem diuinitatis meritorum remunerandorum fuisse rationem. & huic concedetis opinor illum deum deificum iustitia præcellere, qui nec temere, nec indigne, nec prodige tantum præmiū dispensarit. Volo igitur merita recensere, an eiusmodi sint, ut illos in cœlum extulerint, & non potius in imum Tartarum merferint, quem carcerem peccatarum infernarum cum multis affirmatis. Illuc enim abstrudi solent impij, quicq; in parentes, & in sorores incesti, & maritarum adulteri, & uirginum raptores, & puerorum contaminatores, & qui sæuiunt, & qui occidūt, & qui furantur, & qui decipiunt, & quicuncq; similes sunt alicuius dei uestri. Quem hominem integrum à crimine, aut ultio probare poteritis, nisi hominem negaueritis? Atqui ut illos homines fuisse nō possitis negare, etiam istæ notæ accedunt, quæ nec deos postea factos credi permittunt. Si enim talibus uos puniendis præsidetis, si cōmertium, colloquium, conuictum malorum, & turpiū probi quicq; respuitis, horū autem pares Deus ille maiestatis suæ consortio abstruit, quid ergo dānatis quorum collegas adoratis? Sugillatio est in cœlo uestra iustitia. Deos facitis criminosissimos quosq; ut placeatis dijs uestris. illorum est honor, consecratio cœqualiū. Sed, ut omittā huius indignitatis retractatum, probi, & integri, & boni fuerunt, quod tamen potiores uiros apud inferos reliquistis, aliquem de sapiētia Socratem, de iustitia Ari

Fort. alleganda

Fort. adstruit.

Fort. boni fuerint.

Fort. quid uel quur.

A a stidem

stidem, de militia Themistoclem, de sublimitate Alexandrum, de felicitate Polycratē, de copia Crassum, de eloquentia Demosthenē. Quis ex illis dñs uestris grauior, & sapientior Catone? Iustior, & militarior Scipione? Quis sublimior Pompeio? Felicior Sylla, copiosior Crasso, eloquentior Tullio? Quāto dignius istos deos ille assumendos expectasset, præcius utiq; potiorum, properauit, opinor, & coelū semel duxit, & nunc utiq; melioribus apud inferos mussitantibus erubescit.

QVAM VANA DEORVM SIMVLACHRA. CAP. XII.

Fort. aliquorum vel quorūdam ueterū.

Esso iam de istis, ut qui sciam me ex ipsa ueritate demonstraturum quid non sint, cum ostendero quid sint. Quātum igitur de Dñs uestris, nomina solūmodo uideo, quorum ueterū mortuorum, & fabulas audio, & sacra de fabulis recognosco. Quātum autem de simulachris ipsis, nihil aliud reprehendo, quā matres, sorores esse uasculorū, instrumentorūq; cōmuniū, uel ex iisdem uasculis & instrumentis quasi fatum cōsecratione mutantes licentia artis transfigurante, & quidem contumeliosissime, & in ipso opere sacrilege, ut re uera nobis, maxime qui propter deos ipsos plectimur, solatiū pœnarū esse possit, qd' eadē & ipsi patiūtut, ut fiāt. Crucibus, & stipitibus imponitis Christianos. Quod simulachrū non prius argilla deformat, cruci & stipiti superstructa: in patibulo primū corpus Dei nostri dedicatur. Ungulis deraditis latera Christianorum. At in deos uestros per omnia mēbra ualidius incūbunt ascia, & rūcina, & scobina. Cervices ponimus ante plumbū, & glutinū, & gomphos. Sine capite sunt dñi uestri. Ad bestias ipellimur, certe, quas Libero, & Cybele, & Cereri applicatis. Ignibus urimur. hoc & illi à prima quidem massa. In metalla dānamur, inde cēsentur dñi uestri. In insulis relegamur. solet & in insula aliquis Deus uester aut nasci, aut mori. Si per hæc cōstat diuinitas aliqua, ergo cū, qui pūniuntur, cōsecrantur, & numina erunt dicenda supplicia. Sed planē nō sentiūt has iniurias, & cōtumelias suæ fabricationis dñi uestri, sicut nec obsequia. O impiæ uoces, O sacrilega cōiuitia, infrēdite, inspumate, ijdē estis, qui Senecā aliquē pluribus, & à maioribus de uestra superstitione perorantē reprehēdistis. Igitur si statuas, & imagines frigidas mortuorum suorū simillimas nō adoramus, quas Milui, & Mures, & Aranæ intelligūt, nōne laudē magis, quā pœnā merebatur repudiū agniti erroris? Possumus enim uideri lædere eos, quos certi sumus omnino non esse. Quod nō est, nihil ab ullo patitur, quia nō est. Sed nobis dñi sunt inquis. Et quomodo uos è contrario impij, & sacrilegi, & irreligiosi erga Deos nostros deprehendi mini? qui quos præsumitis esse, negligitis: quos timetis, destruitis: quos etiam iudicatis, illuditis. Recognoscite, si mentiar, primo, quia cum alijs alios colitis, utiq; quos non colitis, offenditis. prælatio alterius, sine alterius contumelia non potest procedere, quia nec electio sine reprobatione. iam ergo cōtemnitis, quos reprobatis, quos reprobandō offendere non timetis. Nam ut
supra

Seneca uolumē scripsit de superstitione Gentiliū, cuius meminuit Aur. Augustinus.

Fortas. inquit, & mox, Deos uestros.

supra perstrinximus, status dei cuiusq; in senatus æstimatione pendebat. Deus non erat, quem homo consultus noluiſſet, & nolendo damnaſſet.

DE LARIBVS. CAPVT XIII.

Domesticos Deos, quos Lares dicitis, domestica poteſtate tractatis, pignerando, uenditando, demutando, aliquando in cacabulū de Saturno, aliquādo in trullā de Minerua, ut quiſq; cōtritū, atque concuſſus eſt, dum diu colitur, & quiſq; dominū ſanctiorē expertus eſt, domesticā neceſſitatem. Publicos æque publico iure ſcēdatis, quos in haſtario uectigales habetis. Sic Capitoliū, ſic Olitorium forū petitur, ſub eadē uoce præconis, ſub eadē haſta, ſub eadē annotatione quaſtoris diuinitas addicta cōducitur. Sed enim agri tributo onuſti uiliores, hominū capita ſtipēdio ceſſa ignobiliora, Nā hæc ſunt notæ captiuitatis. Dī uero, qui magis tributarij, magis ſancti. Imò qui magis ſancti, magis tributarij. Maiestas quaſtuaria efficitur. Circuit cauponas religio mēdicās, exigitis mercedem pro ſolo tēpli, pro aditu ſacri, nō licet deos noſſe gratis, uenales ſunt. Quid omnino ad honorandos eos facitis, quod nō etiā mortuis ueſtris cōferatis? ædes proinde, aras proinde, idem habitus, & inſignia in ſtatuīs, ut ætas, ut ars, ut negotiū mortui fuit, ita Deus eſt, quō differt ab Epulo Iouis Silicerniū? à Simpulo Obba? ab aruſpice Pollinctor? Nā & aruſpex mortuis apparet. Sed digne imperatoribus deſunctis honorē diuinitatis dicatis, quibus & uiuētibus eū addicitis, accepto ferrent dī ueſtri, imò gratulabūtur, quod pares ei fiāt domini ſui. Sed cum Larentiā publicū ſcortū, uelim ſaltem Laidem, aut Phrynen inter Iunones, & Cereres, ac Dianas adoretis, cū Simonem magū ſtatua, & inſcriptione ſancti dei inauguratis, cum de pædagogis, aut aulicis neſcio quē Cinædum deū facitis, licet nō nobiliores dī ueteres, tamen cōgumeliā à uobis deputabunt hoc & alijs licuiſſe, quod ſoliſ antiquitas cōtulit.

Fort. ſi Capit. ſi olit

Note captiuitatis.

Fort. ferēt, & mor pares eis.

Simon Magus.

Antinom uidetur intelligere, quē Hadrianus Cæſ. in delictijs habuit.

DE SACRIFICANDI RITV, ET QUID PŒTAE DE DIIS FABVLATI SINT. CAPVT XIII.

Nolo & ritus ueſtros recenſere, nō dico quales ſitis in ſacrificando, cum enecta, & tabidofa, & ſanioſa quæq; mactatis, cū de opimis, & integris ſuperuacua quæq; truncatis, capitula, & ungulas, quæ domi quoq; pueris, uel canibus deſtinaffetis. Cum de decima Herculis, nec tertiam partē in aram eius imponitis, laudo magis ſapientiā, quod de perditō aliquid eripitis. Sed cōuerſus ad literas ueſtras, quibus informamini ad prudentiā, & ad liberalia officia, quāta inuenio ludibria? Deos inter ſe propter Troianos, & Achiups, ut gladiatorū paria cōgreſſos depugnaffe. Venerem humana ſagitta ſauciatam, quod filium ſuū Aeneam penē interfectum ab eodem Diomede rapere uellet. Martem tredecim mēſibus in uinculis penē conſumptum. Iouem ne eandem uim à cæteris cœlitibus experiretur, opera cuiuſdam monſtri liberatum, & nunc flentem Sarpedonis caſum, nunc ſcēde ſubantem in ſororem ſub commemoratione non ita dile-

A a 2 ctarum

starum iam pridem amicarum. Exinde quis non Poeta ex auctoritate principis sui dedecorator inuenitur Deorū? Hic Apollinem Admeto Regi pascendis pecoribus addidit. Ille Neptuni structorias operas Laomedonti locat. Est & ille de Lyricis (Pindarum dico) qui Aesculapium canit auaritiæ merito, qua medicinā nocenter exercebat, fulmine uindicatū. malus Iupiter, si fulmen illius est, impius in Nepotem, inuidus in artificem. Hæc neq̃ uera prodi, neq̃ falsa cōfingi apud religiosissimos oportebat. Nec Tragici quidē, aut Comici parcant, ut nō erumnas, uel errores domus alicuius dei præferāt. Taceo de philosophis Socrate cōtentus, qui in cōtumeliā deorum, Quercū, & Hircum, & Canem deierabat. Sed propterea dānatus est Socrates, quia deos destruebat. Planē olim, id est semper, ueritas odio est. Tamen cū pœnitentia sententiæ Athenienses, & criminatores Socratis postea affligerint, & imaginem eius auream in templo collocarint, rescissa damnatio testimonium Socrati reddidit. Sed & Diogenes nescio quid in Herculem ludit, & Romanus Cynicus Varro trecentos Ioues, siue Iupiteres dicendum, sine capidibus introduxit.

QVAM SINT FOEDA QVÆ IN THEATRIS, AC SCENAE
DE DIIS REPRÆSENTANTVR. CAP. XV.

Lentulus & Hostilius, Mimographi.

Aetera lasciuiae ingenia etiam uoluptatibus uestris per deorum dedecus operatur. Dispicite Lentulorum, & Hostiliorū uetustates, utrum mimos an deos uestros in iocis & strophis rideatis. Mœchum Anubim, & masculum Lunam, & Dianam flagellatam, & Iouis mortui testamentum recitatum, & tres Hercules famelicos irrisos. Sed & histrionum literæ omnem foeditatem eorū designāt. Luget Sol filium iactatum de cœlo lætātibz uobis, & Cybele pastorem suspirat fastidiosum non erubescētibz uobis, & sustinetis Iouis eulogia cantari, & Innonem, Venerem, Mineruā, a pastore iudicari. Quid, quod imago dei uestri ignominiosissimū caput, & famosum uestit: quod corpus impurū, & ad istā artem effœminatione productum Mineruam aliquā, uel Herculem repræsentat: nōne uiolatur maiestas, & diuinitas constupratur laudantibus uobis? Planē religiosiores estis in cauea, ubi super sanguinem humanū, super inquinamenta pœnarum proinde saltāt dii uestri, argumenta, & historias noxijs ministrantes, nisi quod & ipsos deos uestros sæpe noxijs induūt. Vidimus aliquando castratum Aryn illum deū ex Pessinunte, & qui uiuus ardebat, Herculem induerat. Risimus & inter ludicras meridianorū crudelitates, Mercurium mortuos cantherio examinātem. Vidimus & Iouis fratrem gladiatorum cadauera cū malleo deducētem. Singula ista quæq̃ adhuc quis posset inuestigare, si honorē inquietant diuinitatis, si maiestatis uestigia aboletāt, de cōtemptu utiq̃ censentur, tam eorū, qui eiusmodio factitāt, quā eorū, quibus factitāt. sed ludicra ista sint. Cæterū, si adijciam quæ nō minus cōscientiæ omniū recognoscent, in templis adulteria componi, inter aras

Quidam hic legūt
encherio.

aras lenocinia tractari, in ipsis plerūq; ædituorum, & sacerdotum tabernaculis, sub iisdem uittis, & apicibus, & purpuris thure flagrante libidinem expūgi. nescio ne plus de uobis dii uestri, quàm de Christianis querantur. Certe sacrilegi de uestris semper apprehenduntur. Christiani templa nec interdū norunt. spoliarent forsitan ea & ipsi, si & ipsi ea adorarent. Quid ergo colūt, qui talia non colunt? Iam quidem intelligi subiacet ueritatis esse cultores, q̄ mendaci nō sint. Nec errare āmplius in eo, in quo errasse se recognoscendo cessauerint. Hoc prius capite, & omnem hinc sacramenti nostri ordinē hauerte, percussis tamen opinionibus falsis.

DE CAPITE ASININO, ET CAETERIS INSIGNIBVS,
QVORVM CVLTVRA CHRISTIANIS OBII-
CIEBATVR. CAPVT XVI.

Am quidā somniaſtis caput asininum eſſe deū noſtram. hanc Cornelius Tacitus ſuſpitionē eiꝰſmodi inſeruit. Is enim in q̄to hitoriarū ſuarum bellū Iudaicum exorſus ab origine gētis etiā de ipſa tam origine quā de nomine, & religione gentis, quæ uoluit, argumentatus, Iudæos refert Aegypto expeditos, ſiue ut putauit, extorres uāſtis Arabiæ in locis aquarū egentiffimos, cū ſiti maceraretur, Onagris, qui forte de paſtū potum peturi æſtimabantur, indicibus, ſonſibus uſos, ob eam gratiam cōſimilis beſtiæ effigiem cōſecraſſe. Atq; ita inde (opinor) præſumptum. nos quoq; ut Iudaicæ religionis propinuos, eidem ſimulachro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus, ſanè ille mēdaciorem loquaciſſimus in eadē hitoria refert Cn. Pompeium, cū Hieruſalē cepiſſet, propterea quod templū ad iſſet ſpeculandis Iudaicæ religionis arcanis, nullo illuc rēper iſſe ſimulachrum. Et utiq; ſi id colebatur, quod aliqua effigie repræſentabatur, nuſquā magis quā in ſacrario ſuo exhiberetur, eo magis quia nec uerebantur extraneos arbitros, quāquam uana cultura. Solis enim ſacerdotibus adire licitum, & cōſpectus cæterorum uelo oppanſo interdicebatur. Vos tamen nō negabitis & iumēta omnia, & coctos cantherios cum ſua Hippona coli à uobis. Hoc forſitan improbandum, quod inter cultores omnium pecudum, beſtiarūq; aſinarij tantum ſumus. Sed & qui crucis nos religioſos putat, ſanctaneus noſter erit. Cum lignum aliquod propitiatur, uiderit habitus, cum materiæ qualitas eadem ſit, uiderit forma, dū id ipſum dei corpus ſit. & tamen quāto diſtinguitur à crucis ſtipite Pallas Attica? & Ceres farreā, quæ ſine effigie rudi palo, & informi ligno proſtat? Pars crucis eſt omne robur, quod erecta ſtatione deſigitur, nos ſic forte integrum, & totum deo colimus. Diximus originem deorū uestrorum à plauſtris de cruce induci. Sed & uictorias adoratis, cum in trophæis cruces inſterna ſint trophæorum. Religio Romanorum tota caſtrenſis, ſigna ueneratur, ſigna iurat. omnibus dijs præponit. omnes illi imaginum ſuggeſtus inſignes, monilia, crucium ſunt. Sybara illa uexillorum, & Labarorum ſtolæ crucium ſunt. Laudo diligentiam, noluiſtis nudas, & incultas cruces ſanctificare. Alij planè

Cor. Tacitus.

Aſinarij uocati
Chriſtiani.

Religioſi crucis.

DE
CRY

CE.

Aa ; humanius

Solem quidam putabant Christianorum esse deum.

humanius, & uerisimilius Solem credunt deum nostrum. Ad Persas si forte deputabimur, licet solem non in linteo depictum adoremus, habentes ipsum ubique in suo dypeo. denique inde suspicio, quod innotuerit nos ad orientis regionem precari. Sed & plerique uestrum affectatione aliquando, & celestia adorandi ad solis ortum labia uibratis. Aequae si diem Solis laetitiae indulgemus, alia longe ratione quam religione Solis, secundo loco ab eis sumus, qui diem Saturni otio, & uictui decernunt, exorbitantes & ipsi à Iudaico more, quem ignorant. Sed noua iam Dei nostri in ista ciuitate proxime editio publicata est. Ex quo quidam in frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit cum eiusmodi inscriptione. DEVS CHRISTIANORVM ONONYCHITIS. erat auribus asininis, altero pede ungulatus, librum gestans & togatus. Risimus & nomen, & formam. Sed illi debebant adorare statim biforme nomen, quia & canino, & leonino capite comistos, & de capro, & de Ariete cornutos, & à lumbis hircos, & à cruribus serpentes, & planta, uel tergo alites deos receperunt. Hæc ex abundantia, ne quid rumoris inrepercutsum quasi de conscientia, præterissemus, quæ omnia conuersi iam ad demonstrationem religionis nostræ repurgabimus.

• QVOD VNVS SIT DEVS, ET VERVS, MVLTIS ARGVMENTIS PROBARI POSSE. CAP. XVII.

QVod colimus & nos, deus unus est, qui totam molem istam cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, uerbo, quo iussit, ratione, qua disposuit, uirtute, qua potuit, de nihilo expressit in ornamentum maiestatis suæ, unde & Græci nomen mundo *νόσμος* accommodauerunt. Inuisibilis est, & si uideatur, incomprehensibilis, & si per gratiam repræsentetur, inæstimabilis, & si humanis sensibus æstimetur. Ideo uerus, & tantus est. Cæterum quod uideri communiter, quod comprehendere, quod æstimari potest, minus est, & oculis, quibus occupatur, & manibus, quibus contaminatur, & sensibus, quibus inuenitur. Quod uero immensum est, soli sibi notum est. hoc quod est deum æstimari facit, dum æstimari non capit. ita enim uis magnitudinis, & notum hominibus obiecit, & ignotum. & hæc est summa delicti nolentium recognoscere, quæ ignorare non possunt. Vultis ex operibus ipsius tot, ac talibus, quibus continemur, quibus sustinemur, quibus oblectamur, etiam quibus exterremur, uultis ex animæ ipsius testimonio comprobemus, quæ licet carcere corporis pressa, licet institutionibus prauis circumscripta, licet libidinibus & concupiscentiis euigorata, licet falsis dijs exancillata, cum tamen resipiscit, ut ex crapula, ut ex somno, ut ex aliqua ualetudine, & sanitatem suam patitur, & deum nominat solum, quia proprie.

*Deus dedit.
Deum testor.
Deus uidet.
Deo commendo.
Deus mihi reddet.*

uerus hic unus deus, bonus, & magnus, & quod deus dederit omnium uox est. Iudices quoque cum testatur, illum deus uidet, & deo commendo, & deus mihi reddet. O testimonium animæ naturaliter Christianæ. Denique pronuntians, hæc non ad Capitolium, sed ad cælum respicit. Nouit enim sedem dei uiui

uiui. ab illo. & inde defcēdit. Sed quo plenius. & impressius tam ipsum. quā dispositiones eius. & uolūtates adiremus. Instrumentum adiecit literaturā. siquid uelit de deo inquirere. & inquisito inuenire. & inuento credere. & credito deferuire. Et uiros enim iustitia. innocentia dignos deum nosse & ostēdere. à primordio in seculum emisit spiritu diuino mundatos. quo prädica-
rent deum unicum esse. qui uniuersa condiderit. qui hominem de humo in-
struxerit. Hic enim est uerus Prometheus. qui seculū certis temporū dispo-
sitionibus. & exitibus ordinauit. exinde quā signa maiestatis suā indicantis
ædiderit per imbres. per ignes. quas demerendo sibi disciplinas determina-
uerit. quā ignoratis. & descriptis. sed obseruantibus his præmia destinari. &
qui producto æuo isto iudicaturus sit suos cultores inuitæ æternæ retribu-
tionem. profanos in ignem æque perpetem. suscitatis omnibus ab initio de-
functis. & reformatis. & recensitis ad utriusq; meriti dispunctionem. Hæc &
nos risimus aliquando. de uestris fuimus. fiunt. non nascuntur Christiani.

*Instrumentum li-
terature.*
**PRO
PHE
TAE.**
Verus Prometheus

QVOD PTOLEMAEI PHILADELPHI OPERA SACRAE
LITERAE IN GRAECAM LINGVAM SVNT
TRALATAE CAPVT XVIII.

Q Vos diximus prædicatores. Prophetæ de officio prophetandi uo-
cantur. uoces eorū. itemq; uirtutes. quas ad finem diuinitatis æde-
bant. in thesauris literarum manent. nec istæ latent. Ptolemæorū
eruditissimus. quem Philadelphum supernominant. & omnis literaturæ
sagacissimus. cum studio bibliothecarum Pisistratum (ut opinor) æmulare-
tur. inter cætera memoriarum. quibus aut uetustas. aut curiositas aliqua ad
famam patrocinebatur. ex suggestu Demetrii Phalerei grammaticorū tūc
probatissimi. cui præfecturam mandauerat. libros à Iudæis quoq; postula-
uit. proprias scilicet atq; uernaculas literas. quas soli habebāt. Ex ipsis enim
& ad ipsos semper Prophetæ perorauerant. scilicet ad domesticam dei gen-
tem ex patrum gratia. Hebræi retro. qui nunc Iudæi.

Prophete.
*Ptolemæus Phi-
ladelphus.*
*Demetrius
Phalereus.*
*Hebræi
Iudæi.*

QVANTA SIT SACRAE SCRIPTURAE ANTIQVI-
TAS. ET DE MOSIS. CAETERORVMQVE
PROPHETARVM AETATE. CAP. XIX.

Igitur & literæ Hebrææ. & eloquium. Sed ne notitia uacaret. hoc
quoque Ptolemæo à Iudæis subscriptum est septuaginta & duo.
bus interpretib⁹ indultis. quos Menedemus quoq; philosophus
provinciae Iudææ de sententiæ cōmunionē suspexit. Affirmauit hæc uobis
etiā Aristæas. ita in Græcū stylū ex apertō monimēto reliquit. Hodie apud
Serapæū Ptolemæi bibliothecæ cū ipsis Hebraicis literis exhibetur. Sed &
Iudæi palam lectitāt. Vestigialis libertas uulgo aditur Sabbatis omnibus.
qui audierit. inueniet deum. qui etiā studuerit intelligere. cogetur & credere.

*LXXII. duo in-
terpretes.*
Menedemus.
Aristæas.
*Vestigialis Iudæo-
rum libertas.*

INSTRV
MENTA
Fort. uestri, gentes.

PRO

PHE

TI

CA.

MOYSES.

Primam instrumentis istis auctoritatem summa antiquitas uendicat. Apud uos quoque religionis est instar, fidem de temporibus asserere. Omnes itaque substantias, omnesque materias, origines, ordines, uenas ueterani cuiusque styli nostri, gentes etiam plerasque, & urbes insignes, historiarius, & causas memoriarum, ipsas denique effigies literarum indices, custodesque rerum & (puto adhuc minus dicimus) ipsos inquam deos uestros, ipsa templa, & oracula & sacra, unius interim prophetæ scrinium seculis uincit, in quo uidetur thesaurus collocatus totius Iudaici sacramenti, & inde etiam nostri. Siquidem audistis interim Moysen Argiuo Inacho parem ætate octingentis penè annis ante Urbem Con. Ceterum septuaginta Danaum ipsum apud uos uetustissimum præuenit, trecentos cinsiter eadem Priami antecedit, possem etiam dicere quingentis, & Homerum habens, quos sequar. Ceteri quoque prophetæ, & si Moysi posthumant, extremissimi tamen eorum non retrosioresprehenduntur primoribus uestris sapientibus legiferis, & historicis.

QVOD ET VETVSTISSIMIS SCRIPTORIBVS, ET RERV
PRAEDICTARVM EVENTV VERITAS PRO
BETVR. CAPVT XX.

AEc quibus ordinibus probari possint, non tam difficile est nobis exponere, quam enorme, & arduum. Sed interim longum multis instrumentis cum digitorum supputarijs gesticulis assidendum est.

Referenda antiquissimarum etiam gentium archiua, Aegyptiorum, Chaldaeorum, Phœnicum, aduocandi eorum municipes, per quos notitia subministrata est, aliqui, Manethon Aegyptius, & Berofus Chaldaeus, sed & Hieronymus Phœnix Tyri rex, Sectatores quoque eorum Médesius Ptolemaeus, & Menander Ephesius, & Demetrius Phalereus, & rex Iuba, & Appion, & Tallis, & qui istos aut probat, aut reuincit, Iudaus Iosephus antiquitatum Iudaicarum uernaculus uindex, Graecorum etiam censuales conferendi, & quæ quædo sint gesta, ut concatenationes temporum aperiatur, per quæ luceant annalium numeri. Peregrinandum est in historias, & literas orbis. Et tamē quasi partem iam probationis intulimus, cum per quæ probari possint, aspersimus. Verum differre præstat, ne uel minus persequamur festinando, uel diutius euagemur persequendo. Plus iam offerimus pro ista dilatione, maiestatem scripturarum, si non uetustate diuinas probamus. Si dubitatur antiquitas, ne hoc tardius, aut aliunde discendum. Coram sunt quæ docebunt, Mūdus, & Seculū, & Exitus. Quicquid agitur, prænuntiabatur, quicquid uidetur, audiebatur. Quod terræ uorant urbes, quod insulas maria fraudant, quod externa, atque interna bella dilaniant, quod regnis regna, compulsi sunt, quod fames, & lues, & locales quæque clades, & frequentium plerumque motuum uastant, quod humiles sublimitate, sublimes humilitate mutantur, quod iustitia rarefcit, & iniquitas in crebrefcit, bonarum omnium disciplinarum cura torpescit, quod etiam officia temporum, & elementorum munia exorbitantur, quod & monstra, & portentis naturalium forma turbatur, prouidenter scripta sunt. Dum
patimur

Iosephus.

patimur, leguntur, dum recognoscimus, probantur. idoneum (opinor) testi-
 monium diuinitatis ueritatem diuinationis. Hinc igitur apud nos futuro-
 rum quoque fides tuta est iam scilicet probatorum, quia cum illis, quae quoti-
 die probantur, praedicebantur, Eadem uoces sonant, eadem literae notant,
 idem spiritus pulsant. unum tempus est diuinationi futura praefari, apud ho-
 mines, si forte distinguitur, dum expugitur: dum ex futuro praesens, dehinc
 ex praesenti praeteritum depuratur. Quid delinquimus (oro uos) futura quoque
 credentes, qui iam dicimus illis per duos gradus credere?

Fort. didicimus.

QUID CHRISTIANI DIFFERANT AB HEBRAEIS,

ET QVISNAM CHRISTVS, QVOMODO

VB PASSVS. CAP. XXI.

Ed quoniam addidimus antiquissimis Iudaeorum instrumentis
 sectam istam esse suffultam, quam aliquando nouellam, ut Tiberij
 temporibus plerique sciunt, profitentibus nobis quoque fortasse, an
 hoc nomine de statu eius retractetur, quasi sub umbraculo insi-
 gnissimae religionis, certae licentiae aliquid, & propriae praesumptionis abscondat,
 uel quia praeter aetatem neque de uictor exceptionibus, neque de solennitatibus die-
 rum, neque de ipso signaculo corporis, neque de consortio nominis cum Iudaeis
 agimus, quod utique oporteret si eidem deo mancipemur. Sed & uulgi iam scit
 CHRISTVM, ut aliquem hominum, quale Iudaei iudicauerunt, quo facilius,
 qui nos hominis cultores existimauerint. Verum neque de CHRISTO erubesci-
 mus, cum sub nomine eius deputari, & dari iuuat: neque de deo aliquid praes-
 sumimus aliter. Necessesse est igitur pauca de Christo, ut de deo totum. Iudaeis
 erat apud deum gratia, ubi & insignis iustitia, & fides originalium autorum. unde
 illis & generis magnitudo, & regni sublimitas floruit, & tanta felicitas, ut de
 dei uocibus, quibus edocebantur, de promerendo deo, & non offendendo,
 praemoneretur. Sed quanta deliquerint, fiducia patrum inflati, ad declina-
 dum deriuantes a disciplina in profanum modum, & si ipsi non confiteren-
 tur, probaret exitus hodiernus ipsorum. Dispersi, palabundi, & caeli & soli
 sui extorres uagantur per orbem sine homine, sine deo rege, quibus nec ad-
 uenarum iure terram patriam saltem uestigio salutare conceditur. Cum
 haec illis sanctae uoces praeminarentur, eadem semper omnes ingerebant for-
 re, uti sub extimis curriculum seculi, ex omni iam gente, & populo, & loco cul-
 tores sibi allegeret deus multo fideliores, in quos gratiam transferret ple-
 norem quidem ob disciplinam, & auctoris capacitatem. Venit igitur, qui ad
 reformandam, & illuminandam eam uenturus a deo praenuntiabatur CHRI-
 STVS ille filius dei. Huius igitur gratiae, disciplinaeque arbiter, & magister
 illuminator, atque deductor generis humani filius dei annunciabatur, non
 quidem ita genitus, ut erubescat in filij nomine, aut de patris semine. non
 de sororis incesto, nec de stupro filiae, aut coniugis alienae Deum patrem pas-
 sus est, squamatum, aut cornutum, aut plumatum amatorem in auro couersum

*Ceremonia
Iudaica.*

CHRISTVS

Fort. cornutum.

Danaes

Danaës Iouis. & ista sunt numina uestra. Cæterū dei filius nullā de impudicitia habet matrem, etiā quam uidetur habere, nupserat. Sed prius substantiam edisserā, & iam natiuitatis qualitas intelligitur. Iam ediximus Deum uniuerſitatē hāc mūdi Verbo, & Ratione, & Virtute molitū. Apud uestros quoq; sapientes λόγος, id est sermonem, atq; rationē cōstat artificem uideri *Fort. factitorem.* uniuerſitatis. Hūc enim Zenon determinat factitorē, qui cūcta in dispositione formauerit, eundē & fatū uocari, & Deū & animū Iouis, & Necessitatem omniū rerum. Hæc Cleanthes in Spiritu cōgerit, quē permeatorē uniuerſitatis affirmat. Et nos etiā Sermoni, atq; rationi, itēq; Virtuti, per quæ omnia molitū Deum ediximus, propriā substantiā spiritus inscribimus, cui & sermo insit prænumiāti, & ratio adsit disponenti, & uirtus præsit perficienti. Hūc ex Deo prolatum didicimus, & prolatione generatū, & idcirco filiū, & Deum dictū ex unitate substantiæ. nam & Deus spiritus. Etiā cū radius ex sole porrigitur, portio ex summa. Sed Sol erit in radio, quia Solis est radius, nec separatur substantia, sed extēditur. Ita de spiritu spiritus, & de Deo Deus. Vt lumē de lumine accēsum manet integra, & indefecta materiæ matrix: & si plures inde traduces qualitātū metueris, ita & quod de deo pfectū est, Deus est, & Dei filius, & unus ambo. Ita de spiritu spiritus, & de deo deo modulo alternū numerū gradu nō statu fecit, & à matrice nō recessit, sed excessit. Iste igitur dei radius, ut retro semper prædicabat, delapsus in Virgine quandā, & in utero eius caro figuratus nascitur homo Deo mistus. Caro spiritu instructa nutritur, adolescit, affatur, docet, operatur, & CHRISTVS, est. Recipite interim hāc fabulā, similis est uestris, dū ostēdim⁹ quomodo Christus probet, & qui penes nos eiusmodi fabulas æmulas ad destructionē ueritatis istiusmodi præministrauerint. Sciebāt & Iudæi uenturū esse Christū, scilicet qbus propheta loquebātur. nā & nunc aduentū eius expectant. nec alia magis inter nos, & illos cōpulsatio est, quā quod iam uenisse nō credūt. Duobus enim aduētibus eius significatis, primo, qui iā expunctus est in humilitate cōditionis humanæ, Secūdo, q cōcludēdo seculo imminet in sublimitate diuinitatis exertæ, Primū nō intelligēdo, Secūdū, quē manifestius prædicatum sperāt, unū existimauerunt. Nec em̄ intelligerēt pristinū, crediturū si intellexissent, & cōsecuturi salutē, si credidissent. meritū fuit delictū eorum. Ipsi legunt ita scriptum. multatos se sapientia, & intelligētia, & oculorum, & aurium fruge. Quem igitur solū hominem modo præsumpserant de humilitate, sequebatur uti magnū æstimarent de potestate, cū illo uerbo dæmonia de hominibus excuteret, cæcos illuminaret, leproſos purgaret, paralyticos reſtringeret, mortuos deniq; uerbo redderet uitæ, elemēta ipsa famularet, cōpescens pcellas, & freta ingrediēs, ostendēs sese uerbū dei, id est λόγος, illud primordiale primogenitum uirtute, & ratione comitatum, & spiritu instructum eundem, qui uerbo omnia & faceret, & fecisset. Ad doctrinā uero eius quia reuincebantur magistri, primoresq; Iudæorū, ita exasperabātur, maxime

• L. magnū est. &
mox cum ille.

maxime quod ad eum ingens multitudo deflecteret, ut postremo oblatum Pontio Pilato Syriam tunc ex parte Romana procuranti uolentia suffragiorum in crucem Iesum dedi sibi extorserint. Prædixerat & ipse ita facturos, Parum hoc, si nō & prophetæ retro etiam. Tamen suffixus multa mortis illius propria ostendit insignia. Nam spiritum cū uerbo sponte demisit præuento carnificis officio. Eodem momento dies medium orbem signāte Sole subducta est. Deliquium utiq; putauerunt, qui id quoq; super CHRISTO prædicatū non scierunt: & tamē eum mūdi casum relatum in archiuis uestris habetis. Tunc Iudæi detractum, & sepulchro cōditum magna etiam militari manu custodiæ diligentia circūfederunt, ne quia prædixerat tertia die resurrecturum se à morte, discipuli furto amoliti cadauer fallerent suspectos. Sed ecce die tertia cōcussa repente terra, & mole reuoluta, quæ obstruxerat sepulchrum, & custodia pauore disiecta, nullis apparentibus discipulis, nihil in sepulchro repertum est, præterq; extuiæ sepulti. Nihilominus tamen primores, quorū intererat & scelus diuulgare, & populum uectigalem, & famularem sibi à fide reuocare, surreptum à discipulis iactitauerūt. Nam nec ille se in uulgus eduxit, ne impij errore liberaretur, ut & fides nō medio-cri præmio destinata difficultate constaret. Cū discipulis autem quibusdam apud Galilæā Iudææ regionem ad LX. dies egit, docens eos quæ docerent. Dehinc ordinatis eis ad officiū prædicandi per orbem circūfusa nube in cœlū est receptus, multo melius quā apud uos asseuerare de Romulo Proculi solent. Eā omnia super CHRISTO Pilatus, & ipse iam pro sua conscientia Christianus, Cæsari tunc Tiberio nuntiauit. Sed & Cæsares credidissent super CHRISTO, si aut Cæsares non essent seculo necessarij, aut si & Christiani potuissent esse Cæsares. Discipuli quoq; diffusi per orbem ex præcepto magistri Dei paruerūt, qui & ipsi à Iudæis insequētib; multa perpeffi, utiq; pro fiducia ueritatis libenter, Romæ postremo per Neronis sæuitiam sanguinem Christianum seminauerunt. Sed mōstrauimus uobis idoneos testes CHRISTI ipsos illos, quos narratis. Multum est, si eos adhibeam, ut credatis Christianis, propter quos non creditis Christianis.

DE CHRISTO, ET DAEMONIBVS, EORVMQ; VERRIBVS, ET ACTIONIBVS. CAP. XXII.

INterim hic est ordo nostræ institutiōis. hunc ædidimus & sectæ, & nominis censum cū suo autore. Nemo iam infamiam incutiat, nemoq; aliud existimet, quia nec fas est ulli de sua religione mētiri. Ex eo enim, quod aliud à se colit, quā colit, negat qd colit: & culturā, & honorē in alterū trāffert: & transferēdo iā nō colit, quod negauit. Dicimus & palām dicimus, & uobis torquētib; lacerati, & cruēti uociferamur: Deū colimus, per CHRISTVM. illū hominem putate. per eum, & in eo se cognosci uult Deus, & coli. Vt Iudæis respondeamus, & ipsi Deum per hominem Moysen colere didicerunt. Vt Græcis occurrā, Orpheus Pieriæ, Musæus Athenis

Fort. multitudinē
t. v. demendo.

Sic puto legendum.
Multū spiritalibus
uiribus licet. &
mox, in actu suo ap-
parent. Ac si poma.

Athenis, Melampus Argis, Trophonius Boeotiae initiationibus homines obligauerunt. Vt ad uos quoque dominatores gentium aspiciam, homo fuit Pompilius Numa, qui Romanos operosissimis superstitionibus onerauit. Licuerit & CHRISTO cōmentari diuinitatem rem propriā. nō quia rupices, & adhuc feros homines multitudinem tot numinū demendorū, attonitos efficiendo ad humanitatem temperaret, quod Numa. Sed qui iam expolitos, & ipsa urbanitate deceptos in agnitionem ueritatis ocularet. Quærite ergo, si uera est ista diuinitas CHRISTI. Si ea est, qua cognita, quis reformetur ad bonum, sequitur, ut false renūcietur: cōperta in primis illa omni ratione, quæ delitescens sub nominibus, & imaginibus mortuorum, quibusdam signis, & miraculis & oraculis fidē diuinitatis operatur. Atque adeo dicimus esse substantias quasdam spirituales. nec nouum est nomen. Sciūt dæmones philosophi, Socrate ipso ad dæmonij arbitriū expectante. Quidni? cum & ipsi dæmonium adhæsisse à pueritia dicatur, dehortādo planē à bono. Omnes sciunt, Poëtæ. Etiam uulgus indoctum in usum maledictis frequentant Satanam principem huius mali generis, proinde de propria cōscientia animæ, eadem ex sacramenti uoce pronunciat. Angelos quoque etiam Plato nō negauit. Vtriusque nominis testes esse, uel magos asserunt. Sed quomodo de angelis quibusdam sua sponte corruptis corruptior gens dæmonum euaserit damnata à deo cum generis autoribus, & cum eo, quem diximus, principe, apud literas sanctas ordine cognoscitur. Nunc de operatione eorum satis erit exponere. Operatio eorum est hominis euersio. sic malitia spiritalis à primordio auspicata est in hominis exitium. Itaque corporibus quidem & uoletudines infligūt, & aliquos casus acerbos. animæ uero repēdnos, & extraordinarios per uim excessus. Suppetit illis ad utrāque substantiam hominis alendam subtilitas, & tenuitas sua multum spiritalibus uiribus. licet & inuisibiles, & insensibiles in affectu potius quàm in actu suo appareant. Si poma, si fruges nescio quod auræ latens uitium in flore præcipitat, in germine exanimat, in pubertate cōuulnerat, ac si cæca ratione tentatus aër pestilētes haustus suos effundit: eadem igitur obscuritate cōtagionis, aspiratio dæmonū, & angelorū mentis quoque corruptelas agit furoribus, & amentijs fœdis, ac sœuis libidinibus cum erroribus uarijs, quorum iste potissimus, quod eos ipsos captis, & circūscriptis hominū mentibus comedat, ut & sibi pabula propria nidoris, & sanguinis procuret simulachris, imaginibus oblata, & quæ illi accuratior pascua est, qua hominem è cogitatu ueræ diuinitatis auertat præstigijs falsis, quas & ipsas quomodo operetur, expediā. Omnis spiritus ales est. Hoc angeli & dæmones. Igitur momento ubique sunt. Totus Orbis illis locus unus est. quid ubique geratur, tam facile sciunt quàm enunciant. uelocitas, diuinitas, creditur, quia substantia ignoratur. Sic & autores interdum uideri uolunt eorum, quæ annuntiant, & sunt planē malorum nonnunquam, bonorum tamen nunquam. Dispositiones etiam

etiam dei, & nunc prophetis concionantibus excerpunt, & nunc lectiōibus resonantibus carpunt. Ita & hinc sumentes quasdam temporū sortes æmulantur diuinitatem, dum furantur diuinationem. In oraculis autem quo ingenio ambiguitates temperent in euenus, sciunt Crcesi, sciunt Pyrrhi. Cæterum testudinem decoqui cum carnibus pecudis, Pythius eo modo renuntiavit, quo supra diximus, momento apud Lydiam fuerat. Habens de incolatu aëris, & de uicinia syderum, & de cōmertio nubium cœlestes sapere paraturas, ut & pluuias, quas iam sentiunt, repromittant: benefici planè, & circa curas ualitudinum. lædunt enim primo, dehinc remedia præcipiunt ad miraculū noua, siue contraria: postquam desinunt lædere, & curasse creduntur. Quid ergo de cæteris ingenijs, uel etiam uiribus fallaciæ spiritualis edisseram? Phantasmata Castorum, & aquam cribro gestatam, & nauem cingulo promotam, & barbam tactu irrufatam, & ut numina lapides crederent, & deus uerus non quæreretur.

Fort. habent.

Fort. benefici

DE PHANTASMATIBVS MAGICAE, ET DAEMONIIS.

CAPVT

XXIII.

Porro si & Magi phantasmata ædūt, & iam defunctorū inda-
mant animas, si pueros in eloquium oraculi eliciunt, si multa
miracula circulatorijs præstigijs ludunt, si & somnia immittūt,
habentes semel inuitatorum angelorum, & dæmonū assisten-
tem sibi potestatem, per quos, & capræ, & mensæ diuinare consueuerunt,
quanto magis ea potestas de suo arbitrio, & pro suo negotio studeat totis
uiribus operari, quod alienæ præstant negotiationi: aut si eadem & angeli,
& dæmones operantur, quæ & dñj uestri, ubi est ergo præcellentia diuinita-
tis, quam utiq; superiorem omni potestate credendū est? Non ergo digni-
us præsumetur ipsos esse, qui se deos faciant, cum eadem ædant, quæ faciāt
deos credi, quàm pares angelis, & dæmonibus, deos esse? Locorum differē-
tia distinguitur (opinor) ut à templis dēos existimetis, quos alibi deos non
dicitis, ut aliter dementare uideatur, qui sacras turres peruolat, aliter qui te-
cta uiciniae transilit, & alia uis pronuncietur in eo, qui genitalia, uel lacertos,
alia, qui sibi gulam profecat, cum par exitus furoris, & una ratio est inuesti-
gationis. Sed hætenus uerba, iam hinc demonstratio rei ipsius, qua osten-
demus unā esse utriusq; nominis qualitātē. Aedatur hic aliquis sub tribu-
nalibus uestris, quem dæmone angī constet, iussus à quolibet Christiano
loqui spiritus ille tam se dæmonem confitebitur de uero, quàm alibi deum
de falso. Aequè producat aliquis ex ijs, qui de deo pati existimantur, qui
aëris maleficum numen de nidore concipiunt, qui ructando curantur, q an-
helando profantur. Ista ipsa uox cœlestis pluuiarum pollicitatrix, iste ipse
Aesculapius medicinarum demonstrator alia de morituris Socordio & De-
natio, & Asclepiodoto sumministratur, nisi se dæmones confessi fu-
erint. Christiano mentiri non audentes, ibidem illius Christiani procacissi-
mi san-

Cōiicio alia damo-
rituris in contextū,
ex margine relatiū,
cū quispiā annotas-
set pro demonstrator
aliās posse legi de-
morituris, hoc ut o-
pinor modo, Aescu-
lapius medicinarū
demorituris Socor-
dio, & Denatio, &
Asclepiodoto sum-
ministrat.

Bb

mi san-
guinē

guinem fundite. quid isto opere manifestius? quid hac probatiōe fidelius? simplicitas ueritatis in medio est. uirtus illi sua assistit. nihil suspicari licebit magia, aut aliqua eiusmodi fallacia fieri. Dictis non stetis, si oculi uestri, & aures præmiserint uobis. quid autem inniti potest aduersus id, quod ostenditur nuda synceritate? si altera parte uere dei sunt, cur sese dæmonia mentiuntur? an ut uobis obsequantur? Iam ergo subiecta Christianis diuinitas uestra. nec diuinitas deputāda est, quæ subdita est homini, & siquid ad decus facit æmulis suis. Si altera parte dæmones sunt, uel angeli, cur se alibi p̄ dñs agere respondent? Nam sicut illi, qui dñj habētur, dæmones se dicere noluisse, si uere dñj essent, scilicet ne de maiestate se deponerēt. Ita & isti, quos directo dæmones nōstis, non auderent alibi pro dñs agere, si aliqui omnino dñj essent, quorum nominibus utuntur. Vererentur enim abuti maiestate superiore sine dubio, & timendorum. Ideo nulla est diuinitas ista, quam tenetis, quia si esset, neq; à dæmonijs affectaretur in confessione, neq; à dñs negaretur. Cum ergo utraq; pars concurrit in confessionem deos esse negans, agnoscite unum genus esse, id est, dæmonas. Verum utrobiq; iā deos quærite: quos cum præsumpseratis, dæmonas esse cognoscitis. Eadem uero opera nostra ab eisdem dñs uestris non tantū hoc detegentibus, quod neq; ipsi dñj sint, neq; ulli alij, etiam illud in continenti agnoscitis, qui sit uere deus, & an ille, & an unicus, quem Christiani profiteamur. & an ita credendus, colendusq; ut fides, ut disciplina disposita est Christianorum. Dicent ibidē ecquis ille Christus cum sua fabula? Si homo cōmunis conditionis, si magus, si post mortem de sepulchro à discipulis surreptus, si nunc deniq; penes inferos, si non in cœlis potius, & inde uenturus cum totius mūdi motu, cum horrore orbis, cum planctu omnīū, non Christianorum, ut dei uirtus, & dei spiritus, & sermo, & sapientia, & ratio, & dei filius: quod cum ridetis, rideant & illi uobiscum. Negēt CHRISTVM omnem ab æu animam restituto corpore iudicaturum. Dicant hoc pro tribunali, si forte Minoēn, & Radamanthum secundum cōsensum Platonis, & poëtarum hoc esse sortitos, suæ saltem ignominia, & damnationis notā refutent. Renuntiēt se immundos spiritus esse, quod uel ex pabulis eorum sanguine, & fumo, & putidis rogis pecorū, & impuratislimis linguis ipsorum uatum intelligi debuit. Renuant ob malitiam prædamnatos se in eundē iudicij diem cū omnibus cultoribus, & operationibus suis. Atqui omnis hæc nostra in illos dominatio, & potestas dominatione CHRISTI ualet, & de cōminatione eorū, quæ sibi à deo per arbitriū CHRISTVM imminentiā expectant. CHRISTVM timentes in deo, & deum in CHRISTO, subijciuntur seruis dei, & CHRISTI. ita de contactu, deq; afflatu nostro, contemplatiōe & repræsentatiōe ignis illius correpti, etiam de corporibus nostro imperio excedunt inuiti, & dolētes, & uobis præsentibus erubescētes. Credite illis, cum de se loquūtur, qui mentientibus creditis. Nemo ad suum dedecus mentitur, quin poti⁹ ad honore,

norem. Magis fides prona est aduersus semetiplos confidentes, quàm pro semetipsis negantes. Hæc deniq; testimonia deorum uestrorum Christianos facere consueuerunt. quia plurimū illis credendo, in CHRISTO domino credimus. Ipsi literarum nostrarum fidem accendunt. Ipsi spei nostræ fiduciam ædificant. Colitis illos, quos scitis esse de sanguine Christianorum. Nollent itaq; uos, tam fructuosos, tam officiosos sibi admittere, uel ne à uobis quandoq; Christianis fugentur, si illis sub Christiano uolente uobis ueritatem probare, mentiri liceret. Omnis ista confessio illorū, qua se deos negant esse, quāq; non alium deum respondent præter unum, cui nos mancipamur, satis idonea est ad depellendum crimen læsæ maxime Romanæ religionis. Si enim non sunt dei pro certo, nec religio pro certo est. Si religio non est, nec pro certo rei sumus læsæ religionis. At econtrario in uos exprobratio resultauit, qui mendacium colentes ueram religionem ueri dei non modo negligendo, quin insuper expugnando deum uerum, committitis crimen ueræ irreligiositatis. Nam ut constaret illos deos esse, nonne cōceditis de æstimatione cōmuni aliquem esse sublimiorem, & potētiorē, uelut principem mundi perfectæ peritiæ, & maiestatis: nam & sic pleriq; disponūt diuinitatem, ut imperiū summæ dominationis, esse penes unū, officia eius penes multos uelint. ut Plato Iouem magnū in cœlo comitatū exercitū describit deorum pariter, & dæmonū. Itaq; oportere & procurantes, & præfectos & præsidēs pariter suscipi. Et tamē quod facinus admittit, qui magis ad Cæsarem promerendū & operam, & spem suam trāssert, nec appellationē dei, ita ut imperatoris in aliquem principem confitetur, cum capitale esse iudicetur alium præter Cæsarem & dicere, & audire: Colat alius deum, alius Iouē, alius ad cœlum supplices manus tendat, alius ad aram Fidei manus, alius, si hoc putatis, nubes numeret orans, alius lacunaria, alius suam animā deo suo uoueāt, alius hirci. Videte enim, ne & hoc ad irreligiositatis elogium cōcurrat, adimere libertatem religionis, & interdicare optionem diuinitatis, ut non liceat mihi colere quem uelim, sed cogar colere, quē nolim. Nemo se ab inuito coli uellet, ne homo quidē. atq; ideo & Aegyptijs permīssa est tā uanæ superstitionis potestas auiibus, & bestijs consecrandis, & capite damnandi, qui aliquem huiusmodi deum occiderit. Vnicuiq; etiam prouinciæ, & ciuitati suus deus est, ut Syriæ Astartis, ut Arabiæ Diasares, ut Norico Tibilenus, ut Africæ Coelestus, ut Mauritaniae reguli sui. Romanas (ut opinor) prouincias ædidi, nec tamē Romanos dominos earū, quia Romæ non magis coluntur, quàm qui per ipsam quoq; Italiam municipali cōsecratione censent, Crustuminiensiu Deluentinus, Narniensiu Viridianus, Aesculanorū Ancaria, Volsiniensiu Nursia, Otricularorū Valentia, Sutrinorū Nortia, Faliscorū in honorē est pater Curis, unde accepit cognomen Iuno. Sed nos soli arcemur à religionis proprietate. Lædim⁹ Romanos, nec Romani habemur, quia non Romanorū deū colimus. Bene quod omniū deus est,

Tibilenus Noricorū deus, der leuffel.

B b 2 cui⁹ ueli

cuius uelimus, aut nolimus, omnes sumus. Sed apud uos quoduis colere ius est, præter deum uerum, quasi non hic magnus omnium sit deus, cuius omnes sumus.

DE RELIGIONE ROMANORVM.

CAP. XXIII

Atis mihi quidem uideor probasse de falsa & uera diuinitate, cum demonstraui, quemadmodum probatio consistat non modo disputationibus, nec argumentationibus, sed ipsorum etiam testimonijs, quos deos creditis, ut nihil iam ad hanc causam sit retractandum. Quoniam tamen Romani nominis proprie mentio occurrit, non omitam congressionem, quam prouocat illa præsumptio dicentium, Romanos pro merito religiositatis diligentissimæ in tantum sublimitatis elatos, ut orbem occuparint, & adeo deos esse, ut præter ceteros floreat, qui illis officium præter ceteros faciât. Si ista merces Romanis à dijs pro gratia expensa est, Sterculius, & Mutinus, & Larentia prouexit imperium. Peregrinos enim deos non putem extraneæ genti magis fautû uoluisse quàm suæ, & patrium solû, in quo nati, adulti, nobilitati, sepultiq; sunt, transfretanis dedisse. Vnde Cybele, si urbem Romam, ut memoriâ Troiani generis adamauit, uerniaculi sui scilicet aduersus Achiuorum arma protecti, si adulteros transire prospexit, quos sciebat Græciam Phrygiæ debellatricem subacturos. Itaq; maiestatis suæ in urbem collatæ grande documentum nostræ etiam ætati proposuit, cum M. Aurelio apud Syrmium reip. exempto die. xv i. Calend. Aprilis, Archigallus ille sanctissimus die. ix. Calend. earundem, quo sanguinem impurum lacertos quoq; castrando libabat, pro salute imperatoris Marci, iam interpreti solita æque imperia mandauit. O nuntios tardos, o somniculosa diplomata, quorum uitio excessum imperatoris non ante Cybele cognouit. Næ deam talem riderent Christiani. Sed nō statim & Iupiter Cretam suam Romanis fascibus concuti sineret, oblitus autrū illud Idæum, & æra Corybantia, & iucundissimū illic nutricis suæ odorem. nōne omni Capitolio tumultū suū præposuisset, ut ea potius orbi terra præcelleret, quæ cineres Iouis texit? Vellet Iuno Punicam urbem posthabita Samo dilectam ab Aeneadarum utique genere deleri? quod si

*Quid si legas
pro f. imp. M.
iā interempti.*

—Hic illius arma,

Hic currus fuit, hoc regnum dea gentibus esse.

Siqua fata sinant, iam tum tenditq; fouetq;.

Misera illa coniux Iouis, & soror aduersus fata non ualuit, plane

Fato stat Iuppiter ipse.

Nec tantum tamen honoris Romani dicauerūt Fatis deditibus sibi Carthaginem aduersus destinatum, uotumq; Iunonis, quantum prostitutissimæ lupæ Larentiæ.

De regno

Lures deos uestros regnasse certum est. Igitur si conferendi Imperij tenent potestatem, cum ipsi regnarent, à quibus acceperat eam gratiam, *quam coluerat Saturnus & Iupiter aliquem opor-
 nor Sterculium, sed Romani postea cum indigenis cultoribus suis. Etiam si qui non regnarunt, tamen regnabatur ab alijs non dum cultoribus suis, ut qui non dum dñj habebantur. Ergo aliorum est regnum dare, quia regnabatur multo ante, quàm isti dñj inciderentur. Sed quàm uanum est fastigium Romani nominis religiositatis meritis deputare, cum post imperium, siue adhuc regnum, religio profecerit. Age iam rebus religio profecerit. nam & si à Numa concepta est curiositas superstitiosa, non dū tamen aut simulachris, aut templis res diuina apud Romanos constabat. frugi religio, & paupes ritus, & nulla capitolia certantia cœlo, sed temeraria de cespite altaria, & uasa adhuc Samia, & nidor ex illis, & deus ipse nusquam. Non dum enim tunc ingenia Græcorum, atq; Tuscorum fingendis simulachris urbē inundauerant. Ergo non ante religiosi Romani, quàm magni. Ideoq; non ob hoc magni, quia religiosi. Atqui quomodo ob religionem magni, quibus magnitudo de irreligiositate prouenit. Ni fallor enim omne regnū uel imperium bellis quæritur, & uictorijs propagatur. Porro bella, & uictoria, captis & euersis plurimū urbibus constant. Id negotium sine deorum iniuria non est. cædes, strages mœnium, & templorum, pares cædes ciuium, & sacerdotum, Nec dissimiles rapinæ sacrarum diuitiarum, & profanarū. Tot igitur sacrilegia Romanorum, quot trophæa. tot de dñs, quot de gentibus triumphī. tot manubiæ, quot manent adhuc simulachra captiuorū deorum. Et ab hostibus ergo suis sustinent adorari, & illis imperium sine fine decernunt, quorum magis iniurias, quàm adulationes remunerasse debuerant. Sed qui nihil sentiunt, tam impune læduntur, quàm frustra coluntur. Certe non potest fidei conuenire, ut religionis meritis excruisse uideantur, qui ut suggestimus religionē, aut lædēdo creuerunt, aut crescendo læserunt. Etiam illi, quorum regna conflata sunt in imperij Romani summā, cum ea amitterent, sine religionibus non fuerunt.

Fortè * Quæ coluerat Sat. et Iupiter

Idete igitur ne ille regna dispenset, cuius est & orbis qui regnatur, & homo ipse, qui regnat. ne ille uicēs dominationū iplis temporibus in seculo ordinauerit, qui ante omne tempus fuit, & seculum corpus temporum fecit. ne ille ciuitates extollat, aut deprimat, sub quo fuit aliquando sine ciuitatibus genus hominū. Quid erratis: prior est quibusdam dñs suis syluestris Roma. ante regnauit, quàm tantum ambitum capitolij extrueretur. Regnauerunt & Babylonij ante pontifices, & Medi ante xv. uiros, & Aegyptij ante Salios, & Assyrij ante Lu-
 Bb 3 percos

percos, & Amazones ante Virgines Vestales. Postremo si Romanae religiones regna praestant, nunquam retro Iudaea regnasset despectrix communium istarum diuinitatum, cuius & Deum uictimis, & templum donis, & gentem foederibus aliquandiu Romani honorastis, nunquam dominaturi eius, si Deo non deliquisset, ultimo in CHRISTVM. Satis haec aduersus intentionem laesae diuinitatis, quod non uideamur laedere eam, quam ostendimus non esse.

DE SPIRITU DAEMONIACO. CAPUT XXVII.

Satan. **M**gitur prouocati ad sacrificandum obstruimus gradum pro fide conscientiae nostrae, qua certi sumus, ad quos ista perueniant officia, sub imaginum prostitutione, & humanorum nominum consecratione. Sed quidam dementiam existimant, quod cum possimus & sacrificare in praesenti, & illaesi abire manente apud animu[m] proposito, obstinationem saluti praeferramus. Datis scilicet consilium, quo uobis abutamur. Sed agnoscimus unde talia suggerantur, qui totum hoc agitent, & quomodo nunc astutia suadendi, nunc duritia sauiendi ad constantiam nostram dericiendam operetur. Ille scilicet spiritus daemoniacae, & angelicae paraturae, qui noster ob diuortium aemulus, & ob dei gratiam inuidus, de mentibus uestris aduersus nos praeliatur, occulta inspiratione modulatis, & subornatis ad omnem, quam in primordio exorli sumus, & iudicandi peruersitatem, & sauiendi iniquitatem. Nam licet subiecta sit nobis tota uis daemonum, & eiusmodi spiritus, ut nequam, tamen serui metui nonnunquam contumaciam miscent, & laedere gestiunt, quos alias ueretur. *Odium timor spirat.* odium enim etiam timor spirat. Praeterquam & desperata conditio eorum ex praedamnatione, solatium reputat fruendae interim malignitatis de poenae mora. & tamen apprehensi subiguntur, & conditioni suae succidunt, & quos de longinquo oppugnant, de proximo obsecrant. Itaque cum uice rebellantium ergastulorum, siue carcerum, uel metallorum, uel hoc genus poenalis seruitutis erumpunt aduersum nos, in quorum potestate sunt, certi impares se esse, & hoc magis perditos, ingratis resistimus, & aequales repugnamus, persequerantes in eo, quod oppugnant. & illos nunquam magis detriumphamus, quam cum pro fidei obstinatione damnamur.

QVOD PLVS HONORIS IMPERATORIBVS SVIS EXHIBEANT QVAM DEIS. CAP. XXVIII.

Quoniam autem facile iniquum uideretur liberos homines inuitos urgeri ad sacrificandum (Nam & alias diuinae rei facienda libens animus inducitur) certe ineptum existimaretur, si quis ab alio cogeretur ad honorem deorum, quos ultro sui causa placare deberet, ne praemanu esset iure libertatis dicere, nolo mihi Iouem propitium. Tu qui es? me conueniat Ianus iratus, ex qua uelit

qua uelit fronte. Quid tibi mecum est: formati estis ab iisdem utiq; spiritibus, ut nos pro salute imperatoris sacrificare cogatis. & imposita est tam uobis necessitas cogendi, quàm nobis obligatio periditandi. Ventum est igitur ad secundū titulum lætæ augustioris maiestatis. Siquidem maiore formidine, & callidiorē timiditate Cæsarem obseruatis, quàm ipsum de Olympo Iouem etiam merito si sciatis. Quis enim ex uiuentibus non cuilibet mortuo potior? Sed nec hoc uos ratione facitis, potius quàm respectu præsentis potestatis. Adeo & in isto irreligiosi Deos uestros erga deprehendimini, cum plus timoris humano dominio dicatis. In ciuitatibus deniq; apud uos per omnes deos, quàm per unū Genium Cæsaris peieratur.

Per Genium Cæs.

AN POSSINT PRODESSE IDOLA. CAP. XXIX.

Onstet igitur prius, si isti, quibus sacrificatur, salutem imperatoribus, uel cuilibet homini impertiri possunt, & ita nos crimini addicite. Si angeli, aut dæmones substantia pessimi spiritus, beneficium aliquod operantur, si perditi conseruant, si damna liberant, si deniq; quod conscientia nostra est, mortui uiuos tuentur, iam utiq; suas primo statuas, & imagines, & ædes tuerentur, quæ (ut opinor) Cæsarium milites excubijs salua præstāt. Puto autem hæ ipsæ materiæ de metallis Cæsarium ueniunt, & tota templa de nutu Cæsaris constant. multi deniq; dij habuerunt Cæsarem iratum. Facit ad causam, si & propitius illis aliquid liberalitatis, aut priuilegij confert. Itaq; sunt in Cæsaris potestate, cui & toti sunt. quomodo habebūt salutem Cæsaris in potestate, ut eam præstare possent uideantur, quam facilius ipsi à Cæsare consequuntur.

IMPERATORES A DEO ESSE, QVORVM SALVTEM
CHRISTIANI A DEO VERO SVPLICES PETANT. QVI EAM DARE SOLVS POTEST. CAPVT XXX.

Deo ergo cōmittimus in maiestatem Imperatorum, quia illos nos subiicimus rebus suis: quia non ludimus de officio salutis ipsorum: qui eam non putamus in manibus esse plumbatis. Sed uos religiosi, qui eam quæritis ubi non est: petitis, à quibus dari non potest: præterito eo, in cuius est potestate. Insuper eos debellatis, qui eam sciunt petere, qui etiam possint impetrare, dum sciunt petere. Nos enim pro salute Imperatorū Deum uocamus æternū, Deum uerū, & Deū uiuum, quem & ipsi Imperatores propitium sibi præter cæteros malūt. Sciunt quis illis dederit imperiū. sciūt qui homines, qui & animas sentiūt, eum deum esse solum, in cuius solius potestate sunt, à quo sunt secūdi, post quē primi ante omnes, & sup omnes deos. Qui diu cū super omnes homines, q utiq; uiuūt, & mortuis antistāt, recogitāt quousq; uires imperij ualeāt, & ita

*Leg. *illos non.*

Bb 4 deum

*Expāsis manibus et
nudo capite precal-
bantur Christiani.*

*Opima ac maior
hostia, oratio de ani-
ma innocenti profe-
cta.*

deum intelligunt, aduersus quem ualere non possunt, per eum ualere se co-
gnoscent. Cœlum deniq; debellet Imperator, cœlum captiuum triumpho
suo inuehat, cœlo mittat excubias, cœlo uectigalia imponat. Non potest.
ideo magnus est, quia cœlo minor est. Illius enim est ipse, cuius & cœlū est,
& omnis creatura. Inde est imperator, unde & homo ante quā impera-
tor, inde potestas illi, unde & spiritus. Illuc suspicientes Christiani manibus
expansis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubescimus, deniq; sine mo-
nitore, quia de pectore oramus, precantes sumus omnes semper pro omni-
bus imperatoribus, uitam illis prolixam, imperium securum, domum tutā,
exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietū, & quæ-
cunq; hominis, & Cæsaris uota sunt. Hæc ab alio orare non possum, quā
à quo scō me consecuturum, quoniam & ipse est, qui solus præstat, & ego
sum, cui impetrare debetur, famulus eius, qui eum solum obseruo, qui ei of-
fero opimam, & maiorem hostiam, quam ipse mandauit, orationem de car-
ne pudica, de anima innocenti, de spiritu sancto profectam. Nō grana thu-
ris unius assis, nō à radice arboris lachrymas, nec duas meri guttas, nec san-
guinem reprobī hominis mori optantis, & post omnia inquinamenta, etiā
conscientiam spurcam, ut mirer, cum hostiæ præbentur penes uos, à uitiosis-
simis sacerdotibus, cur præcordia potius uictimarum, quā ipsorum sacri-
ficantium examinantur. Sic itaque nos ad deum expansos ungulæ fodiāt,
cruces suspendant, ignes lambant, gladij guttura detruncant, bestiæ infiliāt,
paratus est ad omne supplicium ipse habitus orantis Christiani. Hoc agi-
te boni præsides, extorquete animam deo supplicantem pro imperatore,
Hic erit crimen, ubi ueritas & dei deuotio est.

DE ORATIONE PRO INIMICIS.

CAPVT XXXI.

Dulati nunc sumus Imperatori, & mentiti uota, quæ diximus
ad euadendam scilicet uim. Planè proficit ista fallacia. Admitti-
tis enim nos probare quodcunq; defendimus. Qui ergo pu-
tas nihil nos de salute Cæsarum curare, inspice dei uoces, literas
nostras, quas neque ipsi supprimimus, & pleriq; casus ad extraneos transse-
runt. Scitote ex illis præceptum esse nobis ad redundantiam benignitatis,
etiam pro inimicis deum orare, & persecutoribus nostris bona precari. Qui
magis inimici, & persecutores Christianorum, quā de quorum maiesta-
te conuenimur in crimen. Sed etiam nominatim, atq; manifeste, orate, in-
quit, pro regibus, & pro principibus, & potestatibus, ut omnia tranquilla
sint. Vobiscum enim cōcutitur Imperium, cōcussis etiam cæteris membris
eius. Vtique & nos, licet extranei à turbis æstimemur, in aliquo loco casus
inuenimur.

Quare

APOLOGETICVS ADVERSVS GENTES.
QVARE ETIAM PRO IMPERII RO. SALVTE
CHRISTIANI ORENT. CAP. XXXII.

173

St & alia maior necessitas nobis orādi pro imperatoribus, etiā pro omni statu imperij, rebusq; Romanis, quod uim maximā uniuerso orbi imminentem, ipsamq; clausulam seculi acerbitates horrendas cōminantem, Romani imperij cōmeatu scimus retardari. Itaq; nolumus experiri, & dum precamur differri, Romanæ diu-
turnitati fauemus. Sed & iuramus sicut non per Genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ est augustior omnibus genijs. Nescitis Genios dæmo-
nas dici, & inde diminutiua uoce dæmonia? Nos iudicium dei suspicimus *Genij.* in imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. id in eis scimus esse, quod de-
us uoluit, & pro magno adiumento habemus. Cæterum dæmonas, id est, genios, adiurare consueuimus, ut illos de hominibus exigamus, non deie-
rare, ut illis honorem diuinitatis conferamus.

IMPERATOREM HOMINEM ESSE, NON
DEVM. CAPVT XXXIII.

Ed quid ego amplius de religiōe, atq; pietate Christiana in Im-
peratorem quā necesse est. Suspiciamus, ut eum, quē domi-
nus noster elegerit, ut merito dixerim noster est magis Cæsar, ut a nostro deo constitutus. Itaq; ut in eo, plus ego illi opor in
salutē. Siquidē nō solū ab eo postulo eam, qui potest præstare, aut quod ta-
lis postulo, qui merear impetrare, sed etiā, quod temperās maiestate Cæsa-
ris infra deū, magis illū cōmēdo deo, cui soli subijcio. Subijcio autē cui non
adæquo. Non enim deum imperatorem dicam: uel quia mentiri nescio, uel
quia illum deridere non audeo, uel quia nec ipse se deum uolet dici, si ho-
mo sit. interēt homini deo cedere. Satis habeat appellari imperator. Grā-
de & hoc nomē est, quod a deo traditur. negat illum imperatorem, qui deū
dicit, nisi homo sit, nō est imperator. Hominem se esse etiam triumphās in
illo sublimissimo curru admonetur. Suggesti enim ei à tergo. Respice post
te. Hominem memēto te. Etiam utiq; hoc magis gaudet, tanta se gloria co-
ruscare, ut illi admonitio conditionis suæ sit necessaria. Minor erat, si tunc
deus diceretur. Maior est, qui reuocatur, ne se deum existimet.

NEC DOMINVM NISI MORE COMMVNI, IMPERA-
TOREM ESSE APPELLANDVM. CAP. XXXIIII.

Vgustus Imperij formator ne dominum quidem dici se uole-
bat. & hoc enim dei est cognomen. Dicam planē imperatorem
dominum, sed more cōmuni, sed quando non cogor, ut domi-
num dei uice dicam. Cæterū liber sum illi. Dominus enim me-
us unus est deus omnipotens, æternus, idem qui & ipse. Qui pater patriæ
est, quo-

est, quomodo dominus est: Sed & gratius nomen est pietatis quàm potestatis, etiam familiæ magis patres, quàm domini uocantur. tanto abest, ut impator deus debeat dici, quòd non potest credi, non modo turpissima, sed & perniciofa adulatione. Tanquàm si habens imperatorem, alterum appelles, nònnie maximam, & inexorabilem offensam contrahes eius, quem habuisti, etiam ipsi timendam, quem appellasti? Esto religiosus in deū, qui uis illum propitium imperatori. Desine alium deū credere, atque ita & hunc deum dicere, cui deo opus est. Si non de mendacio erubescit adulatio, eiusmodi hominem deum appellans, timear saltem de infauisto. Maledictū est ante ^{ἐπιφώνημα} ~~ἐπιφώνημα~~ deum Cæsarem nūcupare.

DE SOLENNIBVS CAESARVM. CAP. XXXV.

Ropterea igitur publici hostes Christiani, quia imperatorib⁹ neq; uanos, neq; mentientes, neq; temerarios honores dicant, quia ueræ religionis homines etiam solennia eorum, conscientia potius quàm lasciuia celebrant. Grande uidelicet officium focos, & choros in publicum educere, uicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitū abolefacere, uino lutum cogere, cateruatim cursitare ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. sicine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus? Hæcine solenneis dies principum decent, quæ alios dies non decent? Qui obseruant disciplinam de Cæsaris respectu, si eam propter Cæsarem deserunt, & malorum morum licentia pietas erit, occasio luxuriæ religio deputabitur. O nos merito damnandos, cur enim uota, & gaudia Cæsarum casti, & sobrii, & probi expungimus? cur die læto non laureis postes obumbramus? nec lucernis diem infringimus? Honestæ res, & solennitate publica exigente inducere domui tuæ habitum alicuius noui lupanaris. Velim tamen in hac quoq; religione secundæ maiestatis (de qua in secūdum sacrilegium conuenimur Christiani, non celebrando uobiscum solennia Cæsarum, quo more celebrari, nec modestia, nec uerecundia, nec pudicitia permittūt, sed occasio uoluptatis magis, quàm digna ratio persuasit) fidem, & ueritatem nostram demonstrare, ne forte & istic, deteriores Christiani deprehendātur. Qui nos nolunt Romanos haberi, sed hostes principum Romanorum: Ipsos quirites, ipsam uernaculam septem collium plebem cōuenio, an alicui Cæsari suo parcat illa lingua Romana? Testis & Tyberis, & scholæ bestiarum. Iam si pectoribus ad translucendum quandam specularem materiam natura obduxisset, cuius nō præcordia insculpta apparerent? ac noui Cæsaris scenam congiario diuidendo præsidentis, etiam illa hora, qua acclamant, de nostris annis,

Augeat tibi

Iuppiter annos.

Hæc Christianus tā enūtiare nō nouit, q̄ diu de nouo Cæsare optare. Sed uulgus

Hæc hodie dici possint, in dies festos Christianorū

uulgus, inquis, ut uulgus, tamē Romani. nec illi magis depostulatores Christianorum quā uulgus. Planē ceteri ordines pro autoritate religiosi ex fide, nihil hosticum de ipso senatu, de equite, de castris, de palatijs ipsis spirant. Vnde Cassij, & Nigri, & Albini, unde qui inter duas lauros obsident Cæsare: unde qui fascibus eius exprimentis palæstricam exercent: unde q armati palatium irrumpunt, omnibus tot Sigerijs, atq; Parthenijs audaciores: de Romanis (nisi fallor) id est, de nō Christianis. Atq; adeo omnes illi sub ipsa usq; impietatis eruptione, & sacra faciebant pro salute imperatoris, & Genium eius deierabant, alij foris, alij intus, & utiq; publicorū hostium nomen Christianis dabant. Sed qui nunc scelestarum partium socij, aut plausores quotidie reuelantur: Post uindemiam paricidarum racematio superstes, quā recentissimis, & ramosissimis laureis postes præstruebant: quā elatissimis, & clarissimis lucernis uestibula enubilabant: quā cultissimis, & superbissimis toris forum sibi diuidebant: non ut gaudia publica celebrarent, sed ut uota propria iam ediscerent, & in aliena solennitate exemplū, atq; imaginem spei suæ inaugurarent, nomen principis in corde mutantes. Eadem officia dependunt, & qui Astrologos, & Aruspices, & Augures, & Magos de Cæsarum capite consultant. quas artes ut ab angelis desertoribus proditas, & à deo interdictas, ne suis quidē causis adhibent Christiani. Cui autem opus est perscrutari super Cæsaris salute, nisi à quo aliquid aduersus illam cogitatur, uel optatur: aut post illam speratur, & sustinetur: Non enim ea mente de charis cōsultitur, qua de dōminis. Aliter curiosa est sollicitudo sanguinis, aliter seruitutis.

QVOD CHRISTIANI AEQVE OMNES AMANT.
CAPVT XXXVI.

I hæc ita sunt, ut hostes deprehendantur, qui Romani uocabantur, cur nos, qui hostes existimamur, Romani negamur: Non possumus & Romani nō esse, & hostes esse, cum hostes reperiuntur, qui Romani habeantur: adeo Pietas, & Religio, & fides imperatoribus dedita non in huiusmodi officijs consistit, quibus & hostilitas magis ad uelamentum sui potest fingi, sed in ijs moribus, quibus diuinitas imperat, tam uere, quā circa omnes necesse habet exhiberi. neque enim hæc opera bonæ mentis solis imperatoribus debentur à nobis. Nul- lum bonum sub exceptione personarum administramus, quia nobis præstamus, qui non ab homine, aut laudis, aut præmij expensum captamus, sed à deo exactore & remuneratore indifferentis benignitatis. Iidē sumus imperatoribus, qui & uicinis nostris. Male enim uelle, male facere, male dicere, male cogitare de quoquam, ex æquo uetamur. Quodcunque non licet in imperatorem, id nec in quēquam, quod in neminem, eo forsitan magis, nec in ipsum, qui per deum tantus est.

Ne malū

I inimicos, ut supra diximus, iubemur diligere, quem habebimus odisse. Item si læsi uicem referre prohibemur, ne de facto pares simus, quem possimus lædere. Nam de isto ipsi recognoscite. quoties enim in Christianos defauitis partim animis proprijs, partim legibus obsequentes. Quoties etiam præteritis uobis, suo iure

*A Gentilibus
Christiani male
accipiebantur.*

nos inimicū uulgu inuadit lapidibus, & incendijs ipsi Bacchanalium furijs. Nec mortuis parcūt Christianis, quin illos de requie sepulturæ, de Asylo quodam mortis, iam alios, iam nec totos auellant, dissecent, distrahant.

Quid tamen de tam cōspiratis, tamq̃ denotatis, de tam animatis ad mortem usq̃ pro iniuria repensatis. quando uel una nox patuliculis faculis largitatem ultionis posset operari, si malū malo dispungi penes nos liceret. Sed absit, ut aut igni humano uindicetur diuina secta, aut doleat pati, in quo p̃batur. Si enim hostes extraneos, non tantum uindictes occultos agere uellemus, deesset nobis uis numerorum, & copiarum. Plures nimirum Mauri, & Marcomani, ipsiq̃ Parthi, uel quantacūq̃ unius tamen loci & suorum finium gentes, quā totius orbis. Externi sumus, & uestra omnia impleuimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum. Sola uobis relinquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissetus. etiam impares copijs, quō tam libenter trucidamur. Si non apud istam disciplinam magis occidi liceret, quā occidere. Potuimus & inermes nec rebelles, sed tantummodo discordes solius diuortij inuidia, aduersus uos dimicasse. Si enim tanta uis hominum in aliquem orbis remoti sinum abruptissemus à uobis, suffudisset utique damnationem uestrā, tot qualiumcūq̃ amissio ciuiū, imò etiam & ipsa destitutio, ne punisset. Proculdubio expauissetis ad solitudinem nostram, ad silētium reorum, & stuporem quendam, quasi mortuæ urbis reliquias quæsissetis, quibus in ea imperaretis. Plures hostes, quā ciues uobis remāssissent. nūc enim pauciores hostes habetis præ multitudine Christianorū penè omniū ciuium, penè omnes ciues Christianos habendo. Sed hostes maluistis uocare generis humani. Quis autem uos ab illis occultis, & usq̃ quaq̃ uastantibus mentes, & uoletudines uestras hostibus raperet. A dæmoniorum incurfibus dico, quæ de uobis sine præmio, sine mercede depellimus. Sufficisset hoc solum nostræ ultioni, quod uacua exinde possessio immundis spiritibus pateret. Porro nec tanti præsidij compensationem cogitantes nō modo non molestum uobis genus, uerum etiam necessarium hostes iudicare maluistis, quia sumus planè non generis humani, sed potius tamen erroris.

*Christianis
magis occidi
licet, q̃ occi
dere.*

*Christiani uo
cabantur ho
stes hūani ge
neris.*

De cœtus

Roinde nec paulo leuius inter licitas factiones sectam istā deputari oportebat, à qua nihil tale cōmittitur, quale de illicitis factionibus timeri solet. Nisi fallor enim prohibendarū factionum causa de prouidentia constat, ac modestia publica, ne ciuitas in partes scinderetur: quæ res facile comitia, consilia, curias, conciones, spectacula, etiam æmulis studiorum compulsionibus inquietaret, cum iā & in quæstu habere cœpissent uenalem & mercenariam homines uolētiae suæ operam. At enim nobis omni gloriæ, & dignitatis ardore frigentibus nulla est necessitas coetus: nec ulla magis res aliena, quàm publica. Vnam omnes rē publicā cognoscimus mundū. Aequē spectaculis uestris intātum renuntiamus, inquantum originibus eorum, quas scimus de superstitione conceptas, cum ipsis rebus, de quibus exiguntur, præterimus. Nihil est nobis dictu, uisu, auditu, cū infania Circi, cū impudicitia theatri, cū atrocitate arenæ, cum Xysti uanitate. Quod uos offendimus, si alias præsumimus uoluptates: Si oblectari nouisse nolumus, nostra iniuria est, si forte nostra nō uestra. Sed reprobamus quæ placent uobis, nec uos nostra delectant. Sed licuit Epicureis aliquam decernere uoluptatis ueritatem, id est, animi æquitatem, & ampla negotia.

DE DISCIPLINA CHRISTIANORVM. CAP. XXXIX.

Edam iam nunc ipse negotia Christianæ factionis: ut qui multa refutauerim, bona ostendam. Corpus sumus de consciētia religionis, & disciplinæ ueritate, & spei scedere. Coimus in coetū, & aggregationē, ut ad deū quasi manu facta precatiōibus am-
 biamus orantes. Hæc uis deo grata est. Oramus etiam pro imperatoribus, pro ministris eorum, ac potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete, pro mora finis. Coimus ad literarū diuinarū cōmemorationē, siquid præsentium temporū qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere. Certe fidem sanctis uocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorū nihilominus inculcationibus densamus. Ibidē etiam exhortationes, castigationes, & censura diuina. Nam & iudicatur magno cum pondere, ut apud cæteros de dei conspectu, summūq; futuri iudicii præiudiciū est. Si quis ita deliquerit, ut à cōmunicatione orationis, & cōuentus, & omnis sancti cōmertij relegatur, præsidet probati quicq; seniores honorem istum nō pretio, sed testimonio adepti, neq; enim pretio ulla res dei constat. Etiam si quod artis genus est, non de oneraria summa quasi redēptæ religionis congregatur. Modicam unusquisq; stipem mēstrua die, uel cum uelit, & si modo possit, apponit. Nam nemo cōpellitur, sed sponte confert. Hæc quasi deposita pietatis sunt, nā inde non epulis, nec potaculis, nec in gratijs uoratri-
 nis dispensatur, sed egenis alendis, humanisq; & pueris, ac pupillis re ac parentibus destitutis, ætatēq; domitis senibus, itē naufragis, & siqui in metallis, &

Christianorū ueterū cōuentus qualis,

Fort. certos. EXCOMMVNICATIONE.

Presbyteri,

Deposita pietatis,

Fort. ingratias.

F
R
A
T
R
E
S*se uocabant
Christiani.**Cœna Christi
anorū, & lu-
xus, & ince-
sti traducebā
tur.**Ἀγάπη, Cœ-
na Christi-
anorum.*

tallis, & si qui in insulis, uel in custodijs duntaxat ex causa dei sectæ, alumni confessionis suæ sunt. Sed eiusmodi uel maxime dilectionis operatio, notā nobis meruit penes quosdam. Vide, inquiūt, ut inuicem se diligant. ipsi em̄ inuicem oderunt. Et pro alterutro mori sunt parati. Ipsi enim ad occidendū alterutrū paratiores erunt. Sed & quod fratres nos uocamus, nō aliās (opinor) insaniunt, quā quod apud ipsos omne sanguinis nomen de affectatione simulatum est. Fratres etiam uestri sumus iure naturæ matris unius, & si parum homines uos, quia mali fratres. At quanto dignius fratres & dicuntur, & habentur, qui unum patrem deum agnouerunt, qui unum spiritum biberunt sanctitatis, qui de uno utero ignorantia eiusdem ad unā lucem expirauerint ueritatis. sed eo fortasse minus legitimi existimamur, quia nulla de nostra fraternitate tragicædia exclamat, uel quia ex substantia familiarum fratres sumus, quæ penes uos ferè dirimit fraternitatem. Itaq; qui animo, animaq; miscemur, nihil de rei cōmunicatione dubitamus. omnia indiscreta sunt apud nos, præter uxores. In illo loco cōsortium soluimus, in quo solo cæteri homines consortium exercent. qui non amicorum solummodo matrimonia usurpant, sed & sua amicis patientissime subministrant. ex illa (credo) maiorum, & sapientissimorum disciplina, Græci Socratis, & Romani Catonis. qui uxores suas amicis cōmunicauerunt, quas in matrimonium duxerant, liberorum causa, & alibi creandorum. nescio quidem an inuitas. quid enim de castitate curarent, quam mariti tam facile donauerant? O sapientiæ Atticæ, O Romanæ grauitatis exemplum. Lenō est Philosophus, & Censor. quid ergo mirum, si tanta caritas conuiolatur? Nam & cœnulas nostras præter quā sceleris infames, ut prodigas sugillatis. de nobis scilicet Diogenis dictum est, Megarenses obsonant, quasi crastina die morituri. Sed stipulam quis in alieno oculo facilius perspicit, quā in suo trabē. Tot tribubus, & curijs, & decurijs ructatibus acescit aër. Alijs cœnaturis creditor erit necessarius Herculæarum, decimarū, pollinctorum sumptus: stabularij supputabunt. Apaturijs Dionysij mysterijs Atticis coquorum delictus indicitur. Ad fumū cœnæ Serapicæ sparteoli excitabuntur. De solo tridinio Christianorū retractatur. Cœna nostra de nomine rationē suā ostendit, uocatur ἀγάπη id, quod dilectio penes Græcos est. quantiscūq; sumptibus cōstet, lucrum est pietatis nomine facere sumptū. siquidē inopes quosq; refrigerio isto iuuamus, non quā penes uos paraliti affectant ad gloriā formulandæ libertatis sub autoramento uentris inter contumelias saginandi, sed quā penes Deum maior est contemplatio mediocrium. Si honesta causa est conuiuij, reliquum ordinem disciplinæ æstimate, quid sit de religionis officio. Nihil utilitatis nisi modestiæ admittit. nō prius discumbitur, quā oratio ad deum prægustetur. editur quantū esurientes capiūt. Bibit quātū pudicis est ut ile. ita saturant, ut qui meminerint etiā p noctē adorandū deum sibi esse. Ita fabulantur, ut qui sciant dominū audire. Post aquā manua-

lem, &

lem, & lumina, ut quisque de scripturis sanctis, uel de proprio ingenio potest, prouocatur in medium deo canere. Hinc probatur quomodo biberit. Aequae oratio conuiuium dirimit, Inde disceditur non in cateruas censionū, neq; in classes discursionū, nec in eruptiones lasciuarum, sed ad eandē curam modestiæ, & pudicitiae, ut qui nō tam cœnam cœnauerint, quā discipulam. Hæc coitio Christianorum merito sanè illicita, si illicitis par, meritis dānanda, si quis de ea queritur, eo titulo, quo de factionibus querela est. In cuius perniciem aliquando conuenimus: Hoc sumus cōgregati, quod & dispersi. hoc uniuersi, quod & singuli, neminem lædētes, neminem cōtristātes. Cum probi, cū boni coeunt, cum pii, cum casti cōgregantur, non est factio dicenda, sed curia. At è contrariō illis nomen factionū accommodandū est, qui in odium bonorū, & proborū conspirant, qui aduersum sanguinem innocentium cōclamant, prætēxentes sanè ad odij defensionem illā quoq; uanitatē, quod existimēt omnis publicæ dadis, omnis popularis incōmodi Christianos esse causam. si Tyberis ascendit in moenia. si Nilus nō ascendit in arua, si cœlū stetit, si terra mouit, si fames, si lues, statim Christianus ad Leonem adclatur, tantos ad unum. Oro uos apte Tiberiū, id est ante CHRISTI aduentū, quāntæ clades orbem, & urbem ceciderunt? Legimus Hierapolim, & Delon, & Rhodon, & Con, insulas, multis cū millibus hominum pessum abiisse. Memorat, & Plato maiorem Asiæ, & Africæ terram Atlantico mari ereptam. Sed & mare Corinthium terræmotus ebibit, & uis undarum Lucaniā Italiæ abscissam in Siciliæ nomen relegauit. Hæc utiq; nō sine iniuriā incolentium accidere potuerunt. Vbi uero tunc nō dicam deorū uestrorum contemptores Christiani? sed ipsi dī uestri, cum totum orbem catadysmus aboleuit? uel, ut Plato putauit, campestre solūmodo? Posteriores enim illos clade diluuij contestātur ipsæ urbes, in quibus nati, mortuq; sunt, etiā quas cōdiderūt. Neq; enim aliās in hodiernum manerent, nisi & ipsæ posthumæ dadis illius. Nondū Iudæū ab Aegypto examen Palæstina susceperat, nec iam illic Christianæ sectæ origo cōcederat, cum regiones, ac fines eius Sodoma, & Gomorra igneus imber excussit. Olet adhuc incendio terra, & si quæ illic arborum poma oriantur oculis tenus, cæterum contacta cinerescunt. Sed nec Tuscia iam tuuc, atq; Campania de Christianis querebantur, cum Vulsinos de cœlo, Pompeios de suo monte profudit ignis. Nemo adhuc Romæ deum uerum adorabat, cum Annibal apud Cannas per Romanos annulos cædes suas modio metiebatur. Omnes dī uestri ab omnibus colebantur, cum ipsum Capitolium Senones occupauerunt.

Cœna Christianorū, potius disciplinā dici merebatur quā cœna.

Fort. Christianos.

Fort. excussit.

Galli Senones.

DE ADVERSIS VRBIVM. CAP. XL.

T bene. quod si quid aduersi, accidit urbibus, ædium clades, templorumq; & mœnium, fuerūt (ut iam hoc reuincam non à deis euenire, quia & ipsis euenit) semper. Et humana gens male de deo meruit, primo quidē ut inofficiosa eius, quē cū intelligeret

Fort. cōmentaretur
uel commenta est.

1 a immolatis
et forte veritas

Fort. cuius bonis.

Fort. inedia.

ex parte, nō requisivit, sed & alios insuper sibi cōmentaret. Dehinc quod nō inquirēdo innocentiae magistrū, & nocentiae iudicē & exactorē, omnibus uitij, & criminibus incoluit. Ceterū si requisisset, sequebatur, ut cognosceret requisitum, & cognitū obseruaret, & obseruatū magis propitiū experiretur, quā iratū. Eundē ergo nūc quoq; scire debet iratū, quem & retro semper, prius quā Christiani nominarentur, quibus bonis utebatur ante æditis quā deos sibi fingeret, cur nō ab eo etiā mala intelligat euenire, cuius bona esse nō sensit? Illius rea est, cuius & ingrata. Etiā tamen si pristinas cades cōparemus, leuiora nūc, accidūt, ex quo Christianos à deo orbis accepit. Ex eo enim & innocentia seculi iniquitates temperauit, & deprecatores dei esse coeperūt. Deniq; cū ab imbribus æstiuæ hyberna suspēdūt, & annus in cura est, uos quidē quotidie pasti, statimq; præsuri balneis, & cauponis, & lupanaribus operati Aquilicia Ioui immolatis, Nudipedalia populo denūtiatis cœlū apud Capitoliū quæritis, nubila de laquearibus expectatis, auersi ab ipso & deo, & cœlo. Nos uero ieiunijs aridi, & omni continentia aspersi, ab omni uitæ fruge dilati, in sacco, & cinere uolutates inuidia cœlū tundimus, deum tangimus: & cum misericordiā extorserimus, Iupiter honoratur.

QVOD DEVS SPERNITVR, ET STATVAE ADORANTVR. CAPVT XLI.

Os igitur importuni rebus humanis, uos rei publicorū incōmodorū, uos malorū illices, semper apud uos spernitur, statuae adorantur. Etenim credibilius haberi debet eū irasci, qui negligatur, quā q colūtur. An ne illi iniquissimi, si ppter Christianos, etiā cultores suos lædūt, quos separare deberēt à meritis Christianorū? Hoc inq; tis, & in deū uestrū repercutere est. siquidē, & ipse patiatur, propter profanos, etiā cultores suos lædi. admittite prius dispositiōes eius, & nō retorquebitis. Qui em̄ semel æternū iudiciū destinauit, post seculi finē, nō præcipitat discretionem, quæ est cōditio iudicij ante seculi finē. Aequalis est interim super omne hominum genus, & indulgens, & increpans, cōmunia uoluit esse cōmoda profanis, & incōmoda suis, ut pari cōsortio omnes & lenitatem eius, & seueritatem experiremur. Quia hæc ita didicimus apud ipsum, diligimus lenitatem, metuimus seueritatem, uos cōtra, utraq; despicitis. Etiā sequitur, ut omnes seculi plagæ, nobis forte in admonitiōe, uobis in castigatiōe à deo obueniant. Atqui nos nullo modo lædimur, in primis, q̄a nihil nostra refert in hoc æuo nisi de eo quā celeriter excedere. Dehinc quia si quid aduersi infligit, uestris meritis deputatur. Sed & si aliqua nos quoq; perstringunt, ut uobis cohærentes, lætamur magis recognitione diuinarū prædicationū confirmatium scilicet fiduciā, & fidem spei nostræ. Si uero ab eis, quos colitis, omnia uobis mala eueniūt nostri causa, quid colere perseveratis tam ingratos, tam iniustos? qui magis uos in dolorem Christianorū iuuare, & asserrere debuerant, quos separare deberent à meritis Christianorū.

Vñ hoc Christianorū refert, de hoc mundo quā celeritate excedere.

Contra

APOLOGETICVS ADVERSVS GENTES. 581
 CONTRA EOS, QVI INFRUCTIVOS DICEBANT
 CHRISTIANOS. CAPVT XLII.

Ed alio quoq; iniuriarū titulo postulamur, & infructuosi in ne-
 gotijs dicimur. Quo pacto, homines uobiscum degētes, eiūsdē
 uictus, habitus, instructus, eiūsdem ad uitam necessitatis? Neq;
 enim Brachmanæ, aut Indorum Gymnosophistæ sumus sylu-
 solæ, & exules uitæ. Meminimus gratiā nos debere domino deo creatori.
 nullū fructū operum eius repudiamus. planē tēperamus, ne ultra modum,
 aut perperam utamur. Itaq; nō sine foro, non sine macello, nō sine balneis,
 tabernis, officinis, stabulis, nūdinis uestris, cæterisq; cōmertijs cohabitam⁹
 in hoc seculo. Nauigamus & nos uobiscum, & militamus, & rusticamur, &
 mercamur, proinde miscemus artes, opera nostra publicamus usui uestro.
 Quomodo infructuosi uideamur negotijs uestris, cū quibus, & de quibus
 uiuimus, nō scio. Sed si cerimonias tuas nō frequento. Attamen illa diē ho-
 mo sum. Nō lauro diluculo Saturnalibus, ne & noctem, & diē perdā. Attā-
 mē lauro honesta hora, & salubri, quæ mihi, & calorem, & sanguinē seruet,
 Rigere, & pallere post lauagū mortuus possum. Nō in publico Liberalibus
 discumbo, quod bestiaris suprema cœnatibus mos est. Attamen ubi de co-
 ppijs tuis cœno. Non emo capiti coronā. quid tua interest empreis nihilo mi-
 nus floribus quomodo utar? puto gratius esse liberis, & solutis, & undiq; ua-
 gis. Sed & si in coronam coactis, non coronam naribus admouimus, uide-
 rint qui per capillum odorantur. Spectaculis non conuenimus. quæ tamen
 apud illos cœtus uēditātur, si desiderauero libentius de ppijs locis sumere,
 planē nō emimus? Si Arabiæ querūtur, sciant Sabæi pluris, & carioris suas
 merces Christianis sepeliendis profligari, quā dñs fumigandis. Certe in-
 quitis templorum uectigalia quotidie decoquunt. stipēs quotus quisq; iam
 iactat. Non sufficimus & hominibus, & dñs uestris mendicantibus opem
 ferre. Nec putamus alijs quā petentibus impertiendum. Deniq; porrigat
 manum Iupiter, & accipiat. cum interim plus nostra misericordia insumit
 uicatim, quā uestra religio templatim. Sed cætera uectigalia gratias chri-
 stianis agent ex fide dependentibus debitum, quā alieno fraudando absti-
 nemus, ut si inueatur quantum uectigalibus pereat fraude, & mendacio ue-
 strarum professionum, facile ratio haberi possit, utrius speciei querelā com-
 pensata pro commodo cæterarum rationum.

*Apparet Christiano-
 rum corpora un-
 guentis perfundi so-
 lita.*

*Hinc uidet etiam
 apud Gentileis pec-
 cunia colligi solita
 pro instauratione
 templorum.*

QVI DE CHRISTIANIS CONQVERANTVR. CAP. XLIII.

Lanē cōfitebor, qui cōquerūtur. Nā siqui forte uere de sterilita-
 te Christianorū conqueri possunt, primi erūt Lenones, perdu-
 ctiores, aquarioli, tum sicarij, uenienarij, magi, itē aruspices, ario-
 li, mathematici. His infructuosos esse magnus fructus est. & ta-
 men quodcūq; dispendium est rei nostræ, per hanc sectam cū aliquo præ-
 sidio compensari potest. Quantos habetis non dico, qui iam de uobis dæ-

Cc 3 monia

monia excutiant, nō dico iam qui pro uobis quoq; uero deo preces sternāt, quia forte non creditis, sed à quibus nihil timere possitis?

QVANTVM INCOMMODI RESP. PATIATUR EX
MORTE INNOCENTIVM CHRISTIA-
NORVM. CAPVT XLV.

T enim illud detrimentum reipublicæ tam grande quàm uerū nemo circūspicit. Illā iniuriā ciuitatis nullus expendit, cum tot iusti impendimur, cū tot innocentes erogamur. Vestros enim iam cōtestamur actus, qui quotidie iudicandis custodijs præstetis, qui sententijs elogia dispūgitis, tot à uobis nocentes uarijs criminū elogijs recēsentur, quis illis sicarius? quis manicularius? quis sacrilegus? aut corruptor? aut lauantium prædo? quis ex illis etiā Christianus ascribitur? aut cū Christiani suo titulo offeruntur, quis ex illis etiam talis, quales tot nocentes de uestris semper æstuat carcer? De uestris semper metalla suspirant, de uestris semper bestię saginantur, de uestris semper munerarij noxiorum greges pascunt. Nemo illic Christianus, nisi planè tantum Christianus: aut si & aliud, iam non Christianus.

DE INNOCENTIA CHRISTIANORVM. CAP. XLVI.

Nos ergo soli innocentes. Quid mirum, si necesse est? Enimuero necesse est, innocentia à deo edocti, & perfecte eam nouimus, ut à perfecto magistro reuelatam, & fideliter custodimus, ut ab inconceptibili dispensatore mandatā. Vobis autem humana æstimatio innocentia tradidit, humana item damnatio imperauit. Inde nec plene adeo timenda estis disciplina ad innocentia ueritatem. Tāta est prudentia hominis ad demonstrandum bonum, quanta autoritas ad exigendum, tam illa facilis, quàm ista cōtemni. Atq; adeo quid plenius dicere nō occides, an docere ne irascaris quidē? Quid perfectius, prohibere adulteriū, an etiā ab oculorum solitaria concupiscentia ardere? quid eruditius de maleficio, an de maliloquio interdiceret? quid instructius iniuriam nō permittere, an nec uicem iniuriæ sinere? dum tamen sciatis ipsas quoq; leges uestras, quæ uidentur ad innocentia pergere, de diuina lege, ut antiquiore fermè mutuatas? Diximus iam de Mosis ætate. Sed quāta autoritas legū humanarum, cū istas euadere homini contingat, & plerūq; in admissis delitescere, & aliquādo cōtemnere? in uoluntate, uel necessitate delinquendi recogitat etiā pro breuitate supplicij cuiuslibet, non tamē ultra mortē remāsurī. Sic & Epicurus omnē cruciatū, doloremq; depretiat, modicū quidem cōtemptibilem pronūtiādo magnum uero nō diuturnū. Enimuero nos, qui sub deo omnium speculatore dispungimur, quiq; æternā ab eo poenā prouidemus, merito soli innocentia occurrimus, & pro sciētiæ plenitudine, & pro latebrarum difficultate, & pro magnitudine cruciatu nō diuturni, uerum sempiterni, eū timentes, quem timere debet & ipse, qui timentes iudicat, deum nō proconsulem timentes.

Constituimus

Constituimus (ut opinor) aduersus omniū criminū intentionem, quæ Christianorum sanguinem flagitat. Ostendimus totū statum nostrum, & quibus modis probare possimus ita esse, sicut ostendimus, ex fide scilicet, & antiquitate diuinarū literarū. Itē ex confessione spiritaliū potestatur. Quis nos reuincere audebit, nō arte uerborū, sed eadē forma, qua probationem constituimus de ueritate? Sed dū unicuiq; manifestatur ueritas nostra, interim incredulitas dum de bono sectæ huius obducitur (quod usu iam & de commercio innotuit) nō utiq; diuinū negotiū existimat, sed magis philosophiæ genus: eadem, inquit, & philosophi monent, & profitentur, innocentiam, iustitiam, patientiam, sobrietatem, pudiciā. Cur ergo quibus cōparamur de disciplina, proinde illis nō adæquamur ad licentiā, impunitatemq; disciplinæ? uel cur & illi, ut pares nostri, non urgentur ad officia, quæ nos obeuntes perditamur? Quis enim philosophum sacrificare, aut deierare, aut lucernas meridie uanas proferre cōpellit? Quinimmo & deos uestros palam destrunt, & superstitiones uestras cōmentarijs quoq; accusant laudatibus uobis. Pleriq; etiam in principes latrant sustinētibus uobis. & facilius statuis, & salarijs remunerātur, quā ad bestias pronūciātur. Sed merito philosophi, non enim Christiani cognominātur. Nomen hoc philosophorū dæmonia non fugat, quidni? cum secūdum deos philosophi dæmonas deputent. Socratis uox est, si dæmonium permittat. Idem & cum aliquid de ueritate sapiat deos negans, Aesculapio tamen gallinaceum profecari iam in fine iubebat, credo ob honorem patris eius, quia Socratem Apollo sapientissimum omnium cecinit. O Apollinem inconsideratum, sapientiæ testimonium reddidit ei uiro, qui negabat deos esse. In quantum odium flagrat ueritas, in tantum qui eam ex fide præstat, offendit. qui autem adulterat, & affectat, hoc maxime nomine gratiam pangit, apud insectatores ueritatis qua illudores, & corruptores. Mimice Philosophi affectant ueritatem, & affectando corrumpunt, ut qui gloriā captant. Christiani eam necessario appetunt, & integre præstant, ut qui saluti suæ curant, adeo neq; de scientia, neq; disciplina, ut putatis, æquamur. Quid enim Thales ille princeps physicorum sciscitanti Croeso de diuinitate certum renuntiauit, commeatus deliberandi sæpe frustratus? Deum quilibet opifex Christianus & inuenit, & ostendit, & exinde totum, quod in deo quæritur, re quoque assignat. licet Plato affirmet factitatore uniuersitatis, neque inueniri facilem, & inuentum enarrari in omnes difficilem. Cæterum si de pudicitia prouocemur, lego partem sententiæ Atticæ in Socratem corruptorem adolescentium pronūciatam. Sexum nec foemineum mutat Christianus, noui & Phrynen meretricem Diogenis, supra recubantis ardorem subantem. Audio & quendam Speusippū de Platonis schola in adulterio periisse. Christianus uxori suæ soli masculus nascitur. Democritus excecando semetipsum, quod mulieres sine concupiscentia aspicere nō posset, & doleret, si non esset potitus, incontinentiam

Si demonium permittat.

PHI
LO
SO
PHI.

» tinentiam emendatione profitetur. At Christianus saluis oculis forminam
 » uidet, animo aduersus libidinē cæcus est. Si de probitate defendam, ecce lu-
 tulentis pedibus Diogenes superbos Platonis toros àlia superbia deculcat.
 Christianus, nec in pauperem superbit. Si de modestia certem, ecce Pytha-
 goras apud Thurios, Zenon apud Prienenses tyrānidem affectant, Chri-
 stianus uere nec ciuitatem. Si de æquanimirate congregiar, Lycurgus ἀπο-
 κατήρην optauit, quod leges eius Lacones emendassent, Christianus etiam
 dānatus grātiās agit. Si de fide cōparem, Anaxagoras depositum hostibus
 denegauit, Christianus etiā extra fidelis uocatur. Si de simplicitate cōsistā,
 Aristoteles familiarem suū Hermiam turpiter loco excedere fecit, Christia-
 nus nec inimicum suū lædit. Idem Aristoteles tam turpiter Alexandro re-
 gendo pōtius adulatur, quā Plato à Dionysio uentris gratia uenditur,
 Aristippus in purpura sub magna grauitatis superficie nepotatur, & Hip-
 pias, dum ciuitati insidias disponit, occiditur. Hoc pro suis omni atrocitate
 dissipatis, nemo unquam tentauit Christianus. Sed dicet aliquis etiā de no-
 stris excedere quosdam à regula disciplinæ, desinunt tum Christiani haberi
 penes nos. Philosophi uero illi cum talibus factis in nomine, & in honore sa-
 pientiæ perseuerant. Adeo quid simile Philosophis, & Christianis? gratiæ
 discipulus, & cœli famæ negotiator, & uitæ uerborum, & factorū operator.
 & rerum ædificator, & destructor. Amicus, & inimicus erroris, ueritatis inter-
 polator, & integrator, & expressor, & furator eius & custos. Antiquior om-
 nibus ueritas (ni fallor) & hoc mihi proficit antiquitas præstructa diuinæ li-
 teraturæ, quo facile credam thesaurum eam fuisse posteriori cuiq; sapiētiæ.
 Et si non onus tamen uoluminis temperarem, etiā excurrerē in hanc quoq;
 probationem. Quis poëtarum, quis sophistarum, qui non omnino de pro-
 phetarum fonte potauerit? Inde igitur philosophi sitim ingenij sui rigaue-
 runt, ut quæ de nostris habēt, ea nos cōparent illis. Inde (opinor) & à quibus-
 dam quoq; eiecta philosophia, à Thēbanis dico, à Spartiatis, & Argiuis, dū
 » à uestra conantur. Et homines gloriæ (ut diximus) & eloquētiæ solius libidi-
 » nosi, si quid in sanctis scripturis offenderunt, digestis, ex improposito curio-
 » sitatis ad propria uerterunt, neq; satis credentes diuina esse quo minus in-
 » terpolarent, neq; satis intelligentes, ut adhuc tunc sub nubilo etiam ipsis In-
 » dæis obumbrata, quorum propria uidebantur. Nam & si qua simplicitas
 » erat ueritatis, eo magis scrupulositas humana fidem aspernata mutabat.
 » per quod incertum miscuerunt etiam quod inuenerant certum. Inuentum
 enim solummodo deum, non ut inuenerant, disputauerunt, ut & de qualita-
 te, & de natura eius, & de sede disceptent. Alij incorporalem asseuerant, ali-
 j corporalem, ut tam Platonici quā Stoici. ali-
 j ex atomis, ali-
 j ex numeris,
 sicut Epicurus, & Pythagoras. ali-
 j ex igne, qualiter Heracleto uisum est.
 & Platonici quidem curantem rerum, contra Epicurei otiosum, & inex-
 erciturum, & ut ita dixerim, neminem humanis rebus, positum uero extra
 mundum:

Quid si legas Græ-
cie discipulus.

VERI

• TAS,
Antiquitas diuinæ
literaturæ.

A Prophetis acce-
perunt Philosophi,
si quid recte preci-
piunt.

mundū. Stoiici, qui figuli modo extrinsecus torqueat molē hāc intra mūdū. Platonici, qui gubernatoris exēplo itra illud maneat, quod regat. Sic & de ipso mundo natus, innatusue sit, decessurus mansurusue sit uariāt. Sic & de animæ statu, quam alij diuinā & æternā, alij dissolubilē cōtēdūt, ut quis sentit, ita intulit, aut reformauit. Nec mirū si uetus instrumentū ingenia philosophorū interuerterūt, Ex horū semine, & nostrā hāc nouitiolā paraturam uiri quidā suis opinionibus ad philosophicas sentētiās adulterauerūt, & de una uia obliquos multos tramites, & inexplicabiles sciderunt. Quod ideo suggererim, ne cui nota uarietas sectæ huius, in hoc quoq; nos philosophis adæquare uideatur, & ex ueritate defētionū uindicta ueritatē. Expedite autē præscribimus adulteris nostris, illā esse regulā ueritatis, quæ ueniat à CHRISTO, transmissa per comites ipsius, quibus aliquāto posteriores diuersi isti cōmentatores probabūtur. Omnia aduersus ueritatē de ipsa ueritate constructa sunt, operātibus æmulationem istā spiritibus erroris. Ab ijs adulteria huiusmodi salutaris disciplinæ suborta, ab his quædā etiā fabulæ immisæ, quæ dissimilitudine fidē infirmaret ueritatis, uel etiā, si possent, euinceret: ut quis ideo nō putet Christianis credendū, quia nec poētis, & philosophis, uel ideo magis poētis, & philosophis existimet credendū, quia nō Christianis. Itaq; & ridemur deū prædicātes iudicaturū. Sic enim & poētæ, & philosophi tribunal apud inferos ponūt. Si gehēnam cōminemur, quæ est ignis arcani subterraneus ad poenā thesaurus, proinde decachinamur. Sic enim & Pyriphlegethon apud mortuos amnis est. Et si paradīsum nominemus locū diuinæ amenitatis recipiendis sanctorū spiritibus destinātū, materia quadā igneæ illius Zonæ à notitia orbis cōmunis segregatū, Elysi cāpi fidem occuparunt. Vnde hæc oro uos, philosophis, aut poētis tam cōsimilia: non nisi de nostris sacramentis, ut de prioribus. Ergo fideliora sunt nostra magisq; credenda, quorum imagines quoq; fidem inueniunt de suis sensibus. Iam ergo sacramenta nostra imagines posteriorum habebuntur, quod uerum forma nō sustinet, nūquam enim corpus umbra, aut ueritatē imago præcedit. Age iam si quis philosophus affirmet, ut ait Laberius de sentētiā Pythagoræ, hominem fieri ex mulo, colubrum ex muliere, & in eā opinionem omnia argumēta eloquiū uirtute detorserit, nōne & sensum mouebit, & fidem infiget etiam ab animalibus abstinendū? Propterea persuasum quis habeat, ne forte bubulā de aliquo proauo suo obsonet. At enim Christianus, si de homine hominē, ipsumq; de Caio Caium reducere repromittat, lapidibus magis, nec saltem cædibus à populo exigetur? Si quæcunque ratio, præest animarum humanarum reciprocandarum in corpora, cur non in eandem substantiā redeant, cum hoc sit restitui, id esse, quod fuerat? Iam non ipsæ sunt, quæ fuerant, quia non potuerunt esse quod non erant, nisi desinant esse quod fuerant. Multis etiam locis exoptio opus erit, si uelimus ad hanc partē lasciuit. quis inquam bestiam reformari uidit? Sed de nostra

*Vetus instrumentū
à philosophis in-
terpolatum.*

*Ex horum semine,
De philosophis in-
telligit.*

*Nost. hanc nouitio-
lam paraturā uocat
nouū instrumentū.*

Gehenna.

DE

RE

SVR

RE

CTI

O

NE.

*Exemplum huma-
ne resurrectionis.*

stra magis defensione, qui pponimus multo utiq; dignius credi hominem ex homine reducturū, quēlibet pro quolibet, dū eadē qualitas animæ in eadē restauretur cōditionem, & si nō effigiem. Certe quia ratio restitutionis destinatio iudiciū est, necessario idē ipse, qui fuerat, exhibebitur, ut boni, seu cōtrarij meriti iudiciū, à deo referat. Ideoq; repræsentabūtur, & corpora, quia neq; pati quicquā potest anima sola sine materia stabili, id est carne, eo quod omnino de iudicio dei pati debēt. Animæ nō sine carne meruerūt, intra quā omnia egerunt. Sed quomodo inquis, dissoluta materia exhiberi potest? Considera temetipsum o homo, & fidem rei inuenies. Recogita quid fueris ante quā esses, utiq; nihil. meminisses enim, si quid fuisses. Qui ergo nihil fueras, prius quā esses, idem nihil fueris, cū esse desieris, cur nō posses esse rursus de nihilo eiusdē autoris uoluntate, qui te uoluit esse ex nihilo? Quid noui tibi eueniet? qui nō eras, factus es. cū iterum nō eris, fies. Redde rationem, si potes, qua factus es, & tunc requires, qua fies. Et tamen facilius utiq; fies, quod fuisti aliquādo, quia æque nō difficile factus es, quod nunquā fuisti aliquādo. Dubitabitur, credo, de dei uiribus, qui tātum corpus hoc mundi de eo, quod nō fuerat, nō minus quā de morte uacationis, & inanitatis imposuit animatū spiritum omniū animarum animatiōe signatū, & ipsum humanæ resurrectionis exemplum in testimoniū nobis. Lux quotidie interfecta resplendet, & tenebræ pari uice decedendo succedunt, sydera defuncta uiuescunt, tēpora ubi finiūtur, incipiūt. fructus cōsumantur, & redeunt. certe semina nō nisi corrupta, & dissoluta fecūdius surgūt. omnia p̄eundo seruantur. omnia de interitu reformātur. Tu homo tātum nomen, si intelligas te, uel de titulo Pythiæ, dicens dominū omniū morietium, resurgentiumue ad hoc morieris, ut pereas. ubicunq; resolutus fueris, quacūq; te materia destruxerit, hauserit, aboleuerit, in nihilū prodegerit, reddet te. Eius est nihilū ipsum, cuius & totum. Ergo inquit, semper moriendū erit, & semper resurgendum. si ita rerū dominus destinasset, ingratis experieris cōditionis tuæ legem. At nūc non aliter destinauit, quā prędicauit, quæ ratio uniuersitatem ex diuersitate cōposuit, ut omnia æmulis substātijs sub unitate cōstarēt ex uacuo, & solido, ex animali, & inanimali, ex comprehēnsibili, & incomprehensibili, ex luce, & tenebris, & ipsa uita, & morte. eadem autē quoq; ista destinata distincta conditione cōseruit, ut prima hæc pars, ab exordio rerum quam incolimus, temporali ætate ad finem defluat. Sequēs uero, quam expectamus, in infinitam æternitatem ppagetur. Cū ergo finis, & limes medius, qui interhiat, affuerit, ut etiam mundi ipsius species transferatur æque temporalis, quæ illi dispositioni æternitatis aulæi uice oppansa est, tunc restituetur omne humanum genus ad expungendum, quod in isto æuo boni, seu mali meruit, & exinde deprehendendum immensam æternitatis perpetuitatē. Ideoq; nec mors iā, nec rursus, ac rursus resurrectio. Sed erimus ijdē, qui nunc, nec alij post. Dei quidem cultores apud deum semper superindutū substantia

substantia propria æternitatis. Profani uero, & non integre ad deū, in pœna æque iugis ignis, habentes ex ipsa natura eius diuinam scilicet subministratorem incorruptibilitatis. Nouerunt & philosophi diuersitatem arcani, & publici ignis. Ita longe alius est qui sui humano, alius, qui iudicio dei apparet. siue de cœlo fulmina stringens, siue de terra per uertices montium eructans. Non enim assumit, quod exurit: sed dū erogat, reparat. adeo manent montes semp ardentis, & qui de cœlo tangit, saluus est, ut nullo iam igni decinerescat. Et hoc erit testimoniū ignis æterni, hoc exemplū iugis iudicii, pœnā nutriendos montes urunt, & durant. Quid nocentes, & dei hostes? Hæc sunt, quæ in nobis solis præsumptiones uocant, in philosophis, & poëtis summæ scientiæ, & insignia ingenia. Illi prudentes, nos inepti. Illi honorandi, nos irridendi. imò eo amplius & puniendi. Falsa nunc sint, quæ tuemur, & merito præsumptio. Attamen necessaria, inepta, attamen utilia. Si quidē meliores fieri coguntur, qui eis credūt metu æterni supplicij, & spe æterni refrigerij. Itaq; non expedit falsa dici, nec inepta haberi, quæ expedit uera præsumi. Nullo titulo dānari licet, quæ prosūt omnino. In uobis itaq; præsumptio est hæc ipsa, quæ dānat utilia. Proinde nec inepta esse possunt. Certe & si falsa, & inepta, nulli tamē noxia, nā & multis alijs similia, quibus nullas pœnas irrogatis, uanis, & fabulosis inaccusatis, & impunitis, ut innoxij. Sed in eiusmodi, si utiq; irrisioni adiudicādū est, nō gladijs, & ignibus, & crucibus, & bestijs. de qua iniquitate sæuitiæ non modo cæcū hoc uulgus exultat, & insultat, sed & quidā uestrū quibus fauor uulgi de iniquitate capta, gloriānt, nō quasi totū, quod in nos potestis, nostrū sit arbitriū. Certe, si uelim, Christianus sum. tunc ergo me damnabis, si damnari uelim. Cū uero quod in me potes, nisi uelim, nō potes, iam meæ uoluntatis est, qd potes nō tuæ potestatis. Proinde & uulgus uane de nostra uexatiōe gaudet. proinde enim nostrū est gaudiū, quod sibi uindicāt, qui malunt dānari, q̃ a deo excidere. Cōtra illi, q nos oderūt, dolere nō gaudere debebāt cōsecutis nobis quod eligimus. Ergo, inq̃tis, cur querimini, quod uos insequamur, si pati uultis, cū diligere debeatis, p quos patimini? Quod uultis planē uolumus pati, uerū eo more, quo & bellū miles. nemo quippe libens patit, cū & trepidare, & periditari sit necesse: tamē & præliatur omnibus uiribus, & uictens in prælio gaudet, qui de prælio querebat, quia & gloriā cōsequitur, & prædam. Prælium est nobis, quod prouocamur ad tribunalia, ut illic sub discrimine capitis pro ueritate certemus. Victoria est autem pro quo certaueris, obtinere. Ea uictoria habet & gloriā placendi deo, & prædam uiuendi in æternum. Sed obducimur certe, cum obtinuimus: ergo uicimus, cū occidimur: deniq; euadimus, cū obducimur. Licet nunc sarmenticios, & semissios appelletis, quia ad stipitē dimidiū assis reuincti sarmentorū ambitu exurimur. Hic est habitus uictoriæ nostræ. Hæc palmata uestis. tali curru triumphamus. merito itaq; uictis nō placemus. propterea em desperati, & p̃diti existimamur. Sed hæc desperatio, & p̃ditio penes uos in causa gloriæ & famæ uexillū

Dogmata Christianæ fidei, ethnici appellabant præsumptiones.

sarmenticij. semissij.

mae uexillū uirtutis extollūt. Mutius dextrā suā libens in ara reliquit. O sublimitas animi. Empedocles totū sese Catanensiū Aetneis intendīs donauit. O uigor mentis. Aliqua Carthaginis cōditrix rogo se secundum matrimonium dedit. O praeconiū castitatis. Regulus ne unus, p multis hostibus uiueret, toto corpore cruce patitur. O uirū fortē, & in captiuitate uictorem. Anaxarchus cū in exitiū, ptilanæ pilo cōtunderetur, tunde, tunde, aiebat Anaxarchi follē: Anaxarchū em̄ nō tundis. O philosophi magnanimitatē, qui tali de suo exitu etiā iocabatur. Omitto, qui cū gladio, pprio, alioue genere mortis mitiore de laude pepigerūt. Ecce em̄ & tormētorū certamina coronant à uobis. Attica meretrix carnifice iā fatigato, postremo linguā suā comestā in faciē tyrāni sauiētis expuit, ut expueret & uocem, ne cōiuratos confiteri posset, si etiā uicta uoluisset. Zeno Eleates cōsultus à Dionysio, quid nam philosophia praearet, cū respondiſset cōtemptū mortis, impassibilibus flagellis tyrāni obiectus sententiā suā ad mortē usq; signabat. Certe Laconū flagella sub oculis etiā hortantiū propinquorū acerbata, tantum honor est tolerantiae. deinde cōferūt, quantū sanguinis fuderint. O gloriā licitā, qā humanā, cui nec praesumptio p̄dita, nec p̄suasio desperata reputatur. In cōtēptu mortis, & atrocitatis omni modo animi tantū pro patria, pro imperio, pro amicitia pati p̄missum est, quantū pro deo nō licet. Et tamē illis omnibus & statuas diffunditis, & imagines inscribitis, & titulos inciditis, aeternitatem quantū de monimētis potestis, scilicet praestatis, & ipsis quodāmodo mortuis resurrectionē. Hanc qui uerā à deo sperat, si pro deo patitur, insanus est. Sed hoc agite boni praesides meliores multo apud populū, si illis Christianos imolaueritis, cruciate, torquēte, dānatē, atterite nos. Probatio est em̄ innocentiae nostrae iniquitas uestra. Ideo nos haec pati deus patitur. Nam & proxime ad lenonē damnādo Christianā, potius q̄ ad leonē, confessi estis labē pudicitiae apud nos atrociorē omni poena, & omni mortē reputari. nequicq; tamē profuit. Exquisitor quaeq; crudelitas uestra, illecebra est magis sectae. Plures efficimur, quoties metimur à uobis. semē est sanguis Christianorū. Multi apud uos ad tolerantia doli, & mortis hortantur, ut Cicero in Tusculanis, ut Seneca in fortuitis, ut Diogenes, ut Pyrrhon, ut Calimicus. Nec tamē tantos inueniūt uerba discipulos, quātos Christiani factis docendo. Illa ipsa obstinatio, quā exprobratis, magistra est. Quis em̄ nō contemplatione eius cōcutitur ad requirendū quid intus in re sit? Quis nō, ubi requirit, accedit? ubi accessit, pati exoptat? ut deī gratiā redimat, ut omnem ueniam ab eo cōpensatione sanguinis sui expediat? omnia enim huic operi delicta donant. Inde est, quod ibidē sententijs uestris gratias agimus. Vt est aemulatio diuinæ rei, & humanæ, cū dānamur à uobis, à deo absolui mur.

Leena.
Hippias.

Διμασίγωτος.
Lacedaemoniorum.

Martyrium.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI,
APOLOGETICI ADVERSUS GENTES, FINIS.

BEATVS B. RHENANVS
LECTORIS.

DMONVIMVS in operis initio, quibus in libris præcipue sit caute legendus Tertullianus. nunc eidem rei consulturi, libellum hunc adiecimus, cui titulus, Definitiones ecclesiasticorum dogmatū, qui nonnullos Tertulliani lapsus indicat. id quod in illo mirum uideri non debet, quando nō lōgo interuallo post Apostolorum tempora uixit, An. post Christum CL. & ante, cum nihil dum esset à Concilijs definitum, quæ nulla adhuc fuerant, Apostolico illo excepto, cuius Acta faciunt mentionem. Siquidē mirum in modum illorum mihi consilium probatur, qui scriptoribus è quibus lectori sit periculum, uelut antidota quædam apponunt. Sic quidam Philostrati libris de uita Apolloniij impostoris, libellum Eusebii ἐλεγκτικὸν addiderūt. Eas definitiones cum nuper Strazeburgi reperissem in uetustissimo codice, libenter describēdas suscepit Lucas ille Barthodius non minus bonarum litterarum studio, quàm inculpatis moribus spectabilis. Deinde cum diligentius perlegerem quas ante degustaram tantum, uidebar mihi illas aliàs uidisse. Excutio bibliothecam meam, & cum Augustini Tomum decimū forte sumpsissem in manus, inuenio quod quærebam. Mirabar illic extare titulo Augustini, sed eam admirationem mihi statim ademit aliorū aliquot libellorum falsa inscriptio, quos idem tomus complectitur. Mox cœpi conferre, & inueni xxx. capita addita, nimirū decreta Mileuētani concilij, quod contra Pelagium coactum fuit, diui Augustini præsentia nobile & Anselmi Romanæ ecclesiæ legati. quorū capitum adiectitiorum primū est xxij. ultimum uero LI. Porro pergens conferre, cum ad Lxxx. caput uenissem, quod de peccatorum uenia tractat, eò loci, ubi publica lamentatione peccata prodenda docet, cuius publicæ confessionis seu contestationis, Tertullianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, & omnes ueteres meminerunt, secreta ista admissorum cōfessione quæ in aurem fit sacerdoti prorsus adhuc ignota, sunt autem hæc dogmatis illius uerba: Pœnitentia aboleri peccata indubitanter credimus, etiamsi in ultimo uitæ spiritu admissorum pœniteat, & publica lamentatione peccata prodantur: ibi quidā in codice typis excuso post publica adiecerat uel supplici, cum uetustū exemplar ante D. annos scriptum, tantum publica habeat. Et in eodē capite paulo post, ubi legitur: Et ideo quia uoluntas eius non mutatur, siue emendatione uitæ, si tempus conceditur, siue publica confessione si cōtinuo uita excedetur, uenia peccatorum fideliter præsumatur, rursus quispiam recentioris istius Theologiæ studiosus, cui publica ueterum confessio, uel non erat

L. Batodius.

Definitiones ecclesiasticorum dogmatum quæ extant inter opera Diui Augustini, à gemio errore indicantur.

D-d cognita

cognita, uel non placebat, ut confirmaret receptam scholarum opinionem, ex publica confessione supplicem fecerat. Exemplar uetustum extat Strazburgi in bibliotheca maioris templi: qui uolet, inspiciat, si mihi forte diffidit. Quod idcirco censui indicandum, ut appareat etiam grauium receptorū scriptorum libros etiam atq; etiā inspiciēdos excutiendosq;. Si hoc contigit in hoc loco, quis neget alibi quoq; potuisse accidere? Proinde quoties dubitatum fuerit, exemplaria uetusta consuli debent, quæ expedit in bibliothecis asseruari propter falsarios coarguendos. Hunc libellum de Definitionibus ecclesiasticorum dogmatum citat Isidorus in opere quodam, nullā Augustini faciens mentionem. Videtur tamen ea natus ætate, quandoquidem Iouiniani meminit & Vigilanti, quāquam hunc arbitror cottidiana accessione locupletatum, ut quidque decretum aut damnatum fuit, qua ratione etiam ista xxx. capita in medio addita uideri queant, loco conuenientissimo, post caput uidelicet quod de libero arbitrio tractat, quemadmodū & caput xviij. adiectum apparet, cum non habeat in uetusto codice, ut nec Lx. nec Lxi. nec Lxii. Certe Petrus Lombardus Theologicarū sententiarum coaceruator, hunc libellum Gennadij nomine citat, quem ego crediderim postremo quædam adiecisse, & hinc autoris emeruisse titulū. id quod in Etymologiarum libris Isidoro contigit, in Sententijs Petro Lombardo, & apud Græcos Suidæ. Sed & apud Gratianum ex his dogmatibus nonnulla leguntur, quædam Celestini nomine, quædam Gregorij Romanorū pontificum, quædam Augustini titulo. In summa liber non est unius autoris, nedum Augustini, definitiones complectens diuersis tēporibus factas, proinde à compluribus consarcinatus. Constat tamen lectu dignissimum esse, quem euoluens cogitare potest quā expeditiore fuerit olim Christianismus, & est hodie, nōdum tot legibus natis, quarum adhuc nullus finis est. Pauca tum & breues regulæ erant, nunc multo plures & inuolutiores. Quod si dogmata scholasticæ Theologiæ qs numerare coner, intra CCC. annos ex magna parte cum monachis istis quos à mendicando cognominant in orbem ingressa, quorum est tanta fecunditas, ut adhuc se

cottidie multiplicent, si quis inquam numerare uelit, is

undas (quod aiunt) numeret, & harenam

metiatur. Ea uidemus hodie minis

• principum & suppliciorum

intentione defen

di, procu

rantibus ijs, qui

rationibus suis diffidunt.

Bene Vale.

- 1 Deside. 30
 2 De incarnatione Christi.
 3 Quod aternus deus ex uirgine na-
 tus sit.
 4 De trinitate perfecta. 30
 5 De homouision.
 6 De resurrectione.
 7 Quod omniū hominū erit resurre-
 ctio, & de his qui uiuī reperient.
 8 De iudicio uiuorum & mortuorū. 32
 9 Quod nulla post resurrectionē &
 iudiciū futura sit restitutio.
 10 Quod ante mūdū angeli facti sint.
 11 Quod solus deus sit incorporeus.
 12 Quod omnis creatura sit corpea.
 13 Quod immortales sint aīa hoim.
 14 Quod animā hominū non sint si-
 mul creatā, nec p coitū semiata. 33
 15 Quod duā aīa nō sint in homine. 34
 16 Quod solus homo immortalē ha-
 beat animam. 35
 17 Quod anīa anialiū sint, mortales.
 18 Quod anima hominis formato
 corpore inseritur.
 19 Quod duabus substantijs constet 36
 homo.
 20 Quod spīritus in homine unū sit
 cum anima. 37
 21 De libero arbitrio.
 22 Quod Adam omnes homines la-
 serit, nec quenquā nisi Christi
 gratia posse saluari. 38
 23 Quod nemo sit bonus suis uiri-
 bus, nisi participatione eius, qui 39
 solus est bonus.
 24 Quod nisi gratia dei continua iu-
 uemur, insidias diaboli deuita-
 re non possumus. 40
 25 Quod per Christum, libero bene
 utamur arbitrio.
 26 Quod omnia sanctorum merita
 dona sint dei. 41
 27 Quod omnis sancta cogitatio &
 motus pīa uolūtatis ex deo sit. 42
 28 Quod gratia dei non solum pec-
 cata dimittit, sed etiam adiuuat
 ne committantur.
 29 Quod per Christi gratiam nō so-
 lum adiuuamur ad non peccā-
 dum, sed etiam reueletur intel-
 ligentia mandatorū: ut sciamus
 quid appetēdū, quid ue uitādū.

Quod omnes orationes ecclesie
 Christi gratiam reformāt, qua
 genus reparatur humanum ab
 aeterna damnatione.

Quod gratiam dei etiam baptizā
 dorū testetur instituta propa-
 gatio, cum exorcismis & exuf-
 flatiōibus spīritus ab eis expel-
 luntur immundi.

Quod omniū bonorum affectuū
 atq; operū, & omniū studiōrū,
 omniūq; uirtutū quibus ab ini-
 tio fidei ad deum tenditur, de-
 um pofitemur autorem: nec
 ideo tamen aufertur liberū ar-
 bitrium, sed liberatur.

Quod Adam non sit factus à deo
 mortalis.

Quod paruuli in remissione pec-
 catorum baptizentur.

Quod non solum humilis, sed &
 uerax sanctorū uox est: Si di-
 xerimus, quia peccatū non ha-
 bemus, nos ipsos seducimus.

Quod in oratiōe dominica sancti
 pro se dicāt: Dimitte nobis de-
 bita nostra.

Quod ueraciter dicatur à sanctis:
 dimitte nobis debita nostra.

Quod per offensam prauari-
 cationis Adā totus homo se-
 cundum corpus & animam in
 deterius cōmutatus est.

Quod non soli Adā, sed etiā eius
 propagini prauaricatio sua no-
 cuit: nec tantū mortem corpo-
 ris, sed etiam animā intulit.

Quod non tantum inuocatiōe hu-
 mana gratia dei confertur, ue-
 rum etiam ipsa gratia facit, ut
 inuocetur.

Vtrū ut purgemur à peccato uo-
 lūtatem nostrā deus expectet.

Sicut augmentum, ita etiam initiū
 fidei, qua ad regenerationē sa-
 cri baptīsmatis puenimus, gra-
 tia donum est, non natura.

Vt credentes, obediētes, & humi-
 les simus, ipsius gratiā donū ē.

Quod per uigorē naturā & absq;
 illuminatione & inspiratiōe spī-
 ritus sancti, non possumus bo-

Dd 2 num ali

- num aliquid, quod ad salutem pertinet uitæ æternæ cogitare ut expedit, aut eligere, uel consentire.
- 45 Qui alios per misericordiā, alios uero per liberum arbitrium ad gratiā baptismi posse uenire cōcedit, à recta fide pbat alienus.
- 46 Liberum uolūtatis arbitrium in primo homine amissum, non potest reddi nisi à quo potuit dari.
- 47 Quod sicut sine gratia dei, humana natura non potuit custodire salutem acceptam: sic sine ea non potest reparare perditā.
- 48 Sicut in lege non est iustitia, ita nec per naturam.
- 49 Epilogus quid secundum supradicta scripturarum testimonia uel antiquorum patrum definitiones prædicare debeamus & credere.
- 50 Quod post acceptā baptismi gratiam omnes baptizati Christo auxiliante & cooperante quæ ad animæ salutem pertinet, possunt & debeant, si fideliter laborare uoluerint, adimplere.
- 51 Quod deus nullis præcedentibus bonis meritis, & fidem & amorem sui prius inspirat.
- 52 De sacramento baptismi.
- 53 De eucharistia.
- 54 De poenitentia.
- 55 De diuinis promissionibus.
- 56 Quod nullus saluet, nisi deo autore.
- 57 Quod malum non sit à deo.
- 58 Quod nihil est immutabile, nisi solus deus.
- 59 De angelica sanctitate.
- 60 Quod omnium creaturarum siue spiritalium, siue corporalium bona est substantia, & mali nulla natura.
- 61 Quod uirtutes angelicæ lapsis superbiens angelis in cōtemplatione conditoris æterna stabilitate subsistunt.
- 62 Quod per liberum arbitrium angeli stare aut cadere poterant, sed post malorum calum boni cōfirmati sint.
- 63 Quod nuptiæ bonæ sint.
- 64 Quod non sufficiat continentia sibi ad beatitudinē sine uacatiōe.
- 65 Quod uirginitas & nuptiis & continentia præcellit.
- 66 De ciborum acceptatione.
- 67 Quod nuptiæ non sint malæ.
- 68 Quod non sint nuptiæ uirginitati coarquantæ.
- 69 Beatam uirginem semper fuisse uirginem.
- 70 De elementis mundi.
- 71 De facultatibus erogandis.
- 72 Quæ sint illa quæ clericatum impediunt.
- 73 De reliquijs sanctorum.
- 74 De catechumenis defunctis, & martyribus non baptizatis.
- 75 Qualiter eucharistia offeratur.
- 76 De humana carne.
- 77 Quod in resurrectione sexus non immutabitur.
- 78 Quod ante passionē domini, sanctorum animæ in inferno detinebantur.
- 79 Quod post ascensionem, sanctorum animæ cum Christo sint.
- 80 De peccatorum uenia.
- 81 Quod diabolū lateant cogitationes.
- 82 Quod non semper malæ cogitationes à diabolo emergant.
- 83 Quod demones animabus hominum non immisceantur, sed applicentur.
- 84 De signis & uirtutibus.
- 85 Quod nullus signis sanctus sit.
- 86 Quod nullus sanctorum caret peccato, licet affectu teneat sanctitatem.
- 87 De paschali solennitate.
- 88 Quod anima ad imaginē dei creata sit.

. F I N I S .

DEFINITIONES EC

ECCLESIASTICORVM DOGMATVM. DE FIDE. CAP. I

PATREM credimus, eo quod filium habeat. Filium, eo quod patrem habeat. Spiritum sanctū, eo quod sit ex patre & filio. Pater ergo principium deitatis: qui sicut nunquā fuit non deus, ita nunquā fuit non pater: à quo filius natus, à quo spiritus sanctus non natus, quia non est filius: neq; ingenuus, quia non est pater: neq; factus, quia non est ex nihilo, sed ex deo patre & deo filio deus procedens. Pater æternus, eo quod æternum habeat filium, cuius æternus sit pater. Filius æternus, eo quod sit patri coæternus. Spiritus sanctus æternus, eo quod sit patri & filio coæternus. Nō confusa in una persona trinitas, ut Sabellius dicit: neq; separata, aut diuisa in natura diuinitas, ut Arrius blasphematur: sed alter in psona pater, alter in psona filius, alter in psona spiritus sanctus. Vnus natura in sancta trinitate deus pater, & filius, & spiritus sanctus.

Et deo filio. nō erat in uetusto codice. Vnde colligitur dogmatis antiquitas.

DE INCARNATIONE CHRISTI. CAPVT II.

NON pater carnem assumpsit, neq; spiritus sanctus, sed filius tantum: ut qui erat in diuinitate dei patris filius, ipse fieret in homine hominis matris filius: ne filij nomen ad alterum trāsiret, qui non esset æterna natiuitate filius. Dei ergo filius factus est hominis filius, natus secundum ueritatem naturæ ex deo dei filius, & secundum ueritatem naturæ ex homine hominis filius: ut ueritas geniti non adoptione, non appellatione, sed in utraque natiuitate filij nomen nascendo haberet, & esset uerus deus, & uerus homo unus filius. Non enim duos Christos, neque duos filios fatemur, sed deum & hominem unum filium. Quem propterea & unigenitum dicimus, manentem in duabus substantijs sicut ei naturæ ueritas contulit, non confusis naturis, neque immixtis sicut Thimotiani uolunt, sed societate unitis. Deus ergo hominem assumpsit, homo in deum transiuit. non naturæ uersibilitate, sicut Apollinaristæ dicunt, sed dei dignatione: ut nec deus mutaret in humanam substantiam, assumendo hominem, nec homo in diuinam glorificatus in deum: quia mutatio uel uersibilitas naturæ & diminutione & abolitionem substantiæ facit. Creditur à nobis sine confusione coniuncta sancta trinitas, sine separatione distincta. Natus est ergo dei filius ex homine & non per hominem: id est, nō ex uiri coitu, sicut Ebion dicit, sed carnem ex uirginis corpore trahens, & non de cœlo secum afferens: sicut Marcion, Origenes, & Euthyces affirmant. Neq; in phantasia, id est, absq; carne, sicut Valentinus, à sole, id est, neq; putatiue imaginatum, sed corpus uerū. Nō tantum carnem ex carne, sicut Marcianus, sed uerus deus ex diuinitate, & uerus homo ex carne: unus filius in diuinitate uerbum patris, & deus in homi-

Matris, adiectū est.

*Aliās *in deo,*

Creditur, additū est.

Origenes, additū ē.

Euticius

Sic lege, sicut Valentinus. Neq; d'ouioq' id est, putatiue. Sic lege etiam in principio libri de carne Corisli, p locoxim.

Dd ; ne anima

ne anima & caro. Anima non absq; sensu & ratione, ut Apollinaris: neq; caro absq; anima, ut Eunomius: sed anima cum ratioe sua, & caro cum sensibus suis: per quos sensus ueros in passione, & ante passionem carnis suae dolores sustinuit.

QVOD AETERNVS DEVS EX VIRGINE NATVS SIT.

CAPVT

II.

Eq; sic est natus ex uirgine, ut & diuinitatis initium homo nascendo acceperit: quasi ante quam nasceretur ex uirgine, deus non fuerit: sicut Arthemion, & Berillus, & Marcellius docuerunt: sed aeternus deus & homo ex uirgine natus est.

DE TRINITATE PERFECTA.

CAPVT

III.

*Als * Nihil e/
quale gratia,
ut uult Erius.
Tertullianus.*

Nihil creatum aut seruiens in trinitate credamus, ut uult Dionysius fons Arrii: nihil inaequale, ut uult Eunomius: nihil inaequale gratiae, ut uult Aetius: nihil anterius posteriusue, aut minus, ut Arrius: nihil extraneum aut officiale alteri, ut Macedonius: nihil persuasione aut surreptione insertum, ut Manicheus: nihil corporeum, ut Melito & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatum, ut Anthropomorphus & Vadianus: nihil sibi inuisibile a creaturis, ut Origenes: nihil creaturis uisibile, ut Fortunatus: nihil moribus uel uoluntate diuersum, ut Marcion: nihil ex trinitatis essentia ad creaturarum naturam deductum, ut Plato & Tertullianus: nihil officio singulare, nec alteri communicabile, ut Origenes: nihil confusum, ut Sabellius: sed totum perfectum, quia totum ex uno, & unum ex toto: non tamen solitarium: ut praesumunt Praxeas & Sylvanus Pentapolitana damnabilis illa doctrina.

Tertullianus.

DE HOMOVSION.

CAPVT

V.

1. Petri, 1.

Homousius ergo, id est, coessentialis in diuinitate patri filius: homousius patri & filio spiritus sanctus, homousius deo & homini unus filius manens deus in homine suo in gloria patris, desiderabilis uideri ab angelis, sicut pater & spiritus sanctus adoratur ab angelis & ab omni creatura: non homo factus praeter deum, uel CHRISTVS cum deo, sicut blasphematur Nestorius: sed homo in deo, & deus in homine.

DE RESVRRECTIONE.

CAPVT

VI.

*Hominum. ad/
ditum est.*

Rit resurrectio mortuorum omnium hominum, sed una & in simul & semel. Non prima iustorum, & secunda peccatorum: ut fabula est somniatorum, sed una omnium. Et si resurgere dicitur quod cadit, caro ergo nostra in ueritate resurgit, sicut in ueritate cadit. Et non secundum Origenem immutatio corporum erit: id est, aliud nouum corpus pro carne, sed eadem caro corruptibilis quo cadit, tam iustorum quam iniustorum, incorruptibilis resurget: quo uel poenam sufficere possit pro peccatis, uel in gloria aeterna manere pro meritis.

Quod

ECCLESIASTICORVM DOGMATVM. 295

QVOD OMNIVM HOMINVM ERIT RESVRRECTIO.

& de his qui uiui reperientur. Caput VII.

Mnium enim hominū erit resurrectio. Si omniū erit, ergo oēs moriuntur, ut mors ab Adam ducta omnibus filiis eius domi-

*Psalm. 15.
Act. 2. d.*

netur: & maneat illud priuilegium in domino quod de eo specialiter dicitur: Non dabis sanctum tuum uidere corruptionē. Eius enim caro non uidit corruptionem. Hanc rationem maxima patrum turba tradente suscepimus. Verum quia sunt & alij æque catholici & eruditi uiri, qui credunt, animā in corpore manente immutandos ad incorruptionem & immortalitē eos qui in aduentu domini uiui inueniendi sunt: & hoc eis reputari pro resurrectione ex mortuis, quod mortalitatem immutatione deponant, non morte: quolibet quis acquiescat modo, non est hæreticus, nisi ex contentione hæreticus fiat. Sufficit enim in ecclesiæ lege carnis resurrectionem credere futuram de morte.

DE IUDICIO VIVORVM ET MORTVORVM. CAP. VIII.

QVod autem dicimus in symbolo, in aduentu domini uiuos ac mortuos iudicandos, non solum iustos & peccatores significari, sicut Diodorus putat, sed & uiuos eos, qui in carne inueniendi sunt credimus: qui adhuc morituri creduntur, uel immutandi sunt, ut alij uolunt: ut suscitati continuo uel reformati cum ante mortuis iudicentur.

*Alias *Theodorus.*

QVOD NULLA POST RESVRRECTIONEM ET IUDICIUM FUTURA SIT RESTITUTIO. Caput IX.

OST resurrectionem & iudicium nō credamus restitutionē futuram, quam Origenes delirat: ut dæmonēs uel impij homines post tormenta quasi supplicij expurgati, uel illi in angelicam qua creati sunt redeant dignitatem, uel isti iustorū societati donentur: eo quod hoc diuinæ conueniat pietati, ne quid ex rationalibus pereat creaturis, sed quolibet modo saluetur. Sed nos credamus ipsi iudici omniū & retributori iusto, qui dixit: Ibūt impij in supplicium æternū, iusti autem in uitam æternam, ut percipiant fructum operum suorum.

Matth. 25. d.

QVOD ANGELI ANTE MVNDVM FACTI SINT.

CAPVT X.

IN principio creauit deus cælum, & terram, & aquam ex nihilo. *Gen. 1. d.* Et cum adhuc tenebræ ipsam aquam occultarent, & aqua terrā absconderet, facti sunt angeli, & omnes cœlestes uirtutes: ut nō esset ociosa dei bonitas, sed haberet in quibus per multa ante spacia bonitatem suam ostēderet. & ita hic uisibilis mūdus ex materia quæ à deo facta fuerat, factus est & ornatus.

Dd 4 Quod solus

QVOD SOLVS DEVS SIT INCORPOREVS. CAP. XI.

Nihil incorporeum & inuisibile natura credendum, nisi solum deū: id est, patrem, & filium, & spiritum sanctū. Qui ideo recte incorporeus creditur, quia ubiq; est: & omnia implet atq; constringit: ideo & inuisibilis omnibus creaturis, quia incorporeus est.

QVOD OMNIS CREATURA SIT CORPOREA. CAP. XII.

Creatura omnis corporea est: angeli & omnes coelestes uirtutes corporeae, licet non carne subsistant. Ex eo autem corporeas esse credimus intellectuales creaturas, quod localiter circumscribuntur, sicut & anima quae carne clauditur, & daemones, qui per substantiam angelicae naturae sunt.

QVOD INTELLECTVALES NATVRAE IMMORTALES SINT. CAPVT XIII.

Immortales esse credimus intellectuales naturas, quia carne carēt: nec habent quo cadant, ut resurrectione egeant post ruinam necessariam.

QVOD ANIMAE HOMINVM NON SINT SIMVL creatae, nec per coitum seminatae. Caput XIII.

Nimas hominum non esse ab initio inter ceteras intellectuales naturas: nec simul creatas, sicut Origenes fingit: neq; cū corporibus per coitum seminantur, sicut Luciferiani, Cyrillus, & alii qui Latinorum praesumentes affirmant, quasi naturae consequentiam seruantes. Sed dicimus creationem animae solum creatorem omnium nosse, & corpus tantum per coniugij copulam seminari: dei uero iudicio coagulari in uulua, & compingi atq; formari: ac formato iam corpore animam creari & infundi, ut uiuat in utero homo ex anima constans & corpore: & egrediatur uiuus ex utero, plenus humana substantia.

Hec sit addita,

QVOD DVAE ANIMAE NON SINT IN HOMINE. CAP. XV.

Exēp. antiq. habet, sicut qdā Syrorum.

Neq; duas animas esse dicimus in uno homine, sicut Iacobus & alij Syrorum scribunt, unam animalem qua animetur corpus, & immixta sit sanguini: & alteram spiritalem, quae rationē ministret: sed dicimus unam esse eandemq; animam in homine: quae & corpus sua societate uiuificet, & semetipsam sua ratione disponat: habens in se libertatem arbitrij, ut in sua substantia eligat cogitatione quod uult.

QVOD SOLVS HOMO IMMORTALEM HABET ANIMAM. CAPVT XVI.

Solum hominem credimus habere animam substantiuam, quae exuta corpore uiuit, & sensus suos atque ingenia uiuaciter tenet. Non cum corpore moritur, sicut *Aratus asserit: neq; post modicum interuallum, sicut Zenon dicit, quia substantialiter uiuit.

*Alī * Arabs. Alī * postmodum.*

Quod animae

QVOD ANIMAE ANIMALIVM SINT MORTALES.

CAPVT

XVII.

Animalium uero animæ non sunt substantiæ, sed cum carne ipsa carnis uiuacitate nascuntur, & cum carnis morte finiuntur & moriuntur, & ideo nec ratione reguntur, sicut Plato & Alexander putant: sed ad omnia naturæ incitamenta ducuntur.

QVOD ANIMA HOMINIS FORMATO CORPORE
INSERTVR.

CAPVT XVIII.

Anima humana, non cum carne moritur: quia non cum carne, ut *Hoc nō erat in exēplari uetusto,* superius diximus, seminatur: sed formato in uentre matris corpore, dei iudicio creat & infundit, ut uiuat homo intus in utero, & sic procedat natiuitate in mundum.

QVOD DVABVS SVBSTANTIIS CONSTET HOMO.
CAPVT

XIX.

Dvabus substantiis tantum constat homo, anima & corpore. Anima cum ratione sua, & corpore cum sensibus suis. Quos tamen sensus absq; animæ societate non mouet corpus. Anima uero & sine corpore rationale suum tenet.

QVOD SPIRITVS IN HOMINE VNVM SIT
CVM ANIMA.

CAPVT XX.

Non est tertius in substantia hominis spiritus, sicut Didymus contendit: sed spiritus ipsa est anima pro spiritali natura, uel pro eo quod spiret in corpore spiritus appellata. Anima uero ex eo uocatur, quod ad uiuendum uel ad uiuificandum animet corpus. Tertium uero qui ab Apostolo cum anima & corpore inducitur spiritum, gratiam sancti spiritus esse intelligamus: quā orat Apostolus, ut integra perseueret in nobis, ne nostro uitio aut minuatur, aut fugetur à nobis: quia spiritus sanctus effugiet fictum. *1. Thessal. 5. b. Sap. 1. 4.*

DE LIBERO ARBITRIO.

CAPVT

XXI.

Libertati arbitrii sui commissus est homo statim in prima conditione, *Aliās *ut sola uigilantia.* * ut salua uigilantia mētis, adnitente etiam præcepti custodia pseruaret, si uellet in eo quod creatus fuerat permanere. Postquam uero seductione serpentis per Euam cecidit, naturæ bonū perdidit, pariter & *Gene. 3. 4* uigorem arbitrii: non tamen electionem, ne non esset suum quod * euitaret *Aliās * emendaret.* peccatum: nec merito indulgeretur quod nō arbitrio diluisset. Manet itaq; ad quærendam salutem arbitrii libertas, id est, rationalis uoluntas: sed admonente prius deo & inuitante ad salutem: ut uel eligat, uel sequatur, uel agat occasione salutis, hoc est, inspiratione dei. Vt autem consequat quod eligit, uel quod sequitur, uel quod occasione agit, dei esse libere confitemur. Initium ergo salutis nostræ deo miserante habemus: Vt acquiescamus salutaræ

• *Matth. 7. 6*

• *Hæc sunt addita.*

tiferæ inspirationi, nostræ potestatis est: ut adipiscamur quod acquiescēdo admonitioni cupimus, diuini est muneris: ut non labamur in adepto salutis munere, sollicitudinis nostræ est, & cœlestis pariter adiutorij: ut labamur, potestatis nostræ est & ignauia. Nō tamen ad obtinēdam sine illo, q̄ quaerentes facit inuenire, qui pulsantibus aperit, qui petentibus donat. Sicut ergo initium salutis nostræ deo miserante & inspirante habere nos credimus, ita arbitrium naturæ nostræ sequax esse diuinæ inspirationis libere, cōfitemur. Igit̄ ut nō labamur à bono uel naturæ uel meriti, sollicitudinis nostræ est & cœlestis pariter adiutorij: ut labamur, potestatis nostræ & ignauia.

QVOD ADAM OMNES HOMINES LAESERIT, NEC
quenquā nisi CHRISTI gratia posse saluari. Caput XXII.

• *Hæc triginta capita
ta quæ sequuntur, de
creta putauimus eē
Mileuentani Concilij
cui interfuit An. Au
gustinus. Nec erant
in eplari uetusto.*

IRMISSIME credendum est, in præuaricatione Adæ oēs homines naturalem possibilitatem & innocentiam perdidisse: & neminem de profundo illius ruinæ per liberū arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia dei miserantis erexerit. liberum enim arbitrium ille perpeffus, dum suis inconsultius utitur bonis, cadens in præuaricationis profunda demersus est. Et nihil quemadmodum exinde surgere posset, inuenit, suāq; in æternum libertate deceptus, huius ruinæ latuisset oppressu, nisi eum post CHRISTI pro sua gratia releuasset aduentus: qui per nouæ regenerationis purificationem, omne præteritum uitium sui baptismatis lauacro purgauit. •

QVOD NEMO SIT BONVS SVIS VIRIBVS, NISI
participatione eius qui solus est bonus. Caput XXIII.

Neminem esse per semetipsum bonum, nisi participationem sui ille donauerit, qui solus est bonus.

QVOD NISI GRATIA DEI CONTINVA IUVEMVR,
insidias diaboli deuitare non possumus. Cap. XXIII.

Neminem etiam baptismatis gratia renouatum idoneum esse ad superandas diaboli insidias, & ad uincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adiutorium dei perseuerantiam bonæ conuersationis acceperit.

QVOD PER CHRISTVM LIBERO BENE VTAMVR
arbitrio. • Caput XXV.

QVod nemo nisi per CHRISTVM libero bene utatur arbitrio, idē magister in epistola ad Mileuentanum Concilium data prædicat, dicēs:
Aduerte

Aduerte tandem ó prauissimarum mentium doctrina, quod primum hominem ita libertas ipsa decepit, ut dum indulgentius frenis eius utitur, in prauaricationem præsumptione concideret. Nec ex hac potuit erui, nisi ei pro uidentia regenerationis, statum pristinae libertatis, CHRISTI domini reformasset aduentus.

QVOD OMNIA SANCTORVM MERITA, DONA
SINT DEI. CAPVT XXVI.

QVod omnia studia & omnia opera ac merita sanctorum ad dei gloriam laudemque referenda sint. quia nemo aliunde ei placeat nisi ex eo quod ipse donauerit. in quam nos sententiam dirigit beata recordationis papae Zozimi regularis autoritas, cum scribens ad totius orbis episcopos ait: Nos autem instinctu dei (omnia enim bona ad autorem suum referenda sunt unde nascuntur) ad fratrum & coepiscoporum nostrorum conscientiam uniuersa retulimus. Hunc autem sermonem syncerissimae ueritatis luce radiantem tanto Aphri episcopi honore uenerati sunt, ut ita ad eundem uirum scriberent. Illud uero quod in literis, quas ad uniuersas prouincias curasti esse mittendas posuisti, dicens: Nos tamen instinctu dei, & cetera sic accipimus dictum, ut illos qui contra dei adiutorium extollunt humani arbitrii libertatem, districto gladio ueritatis uelut cursim transiens amputares. Quid enim tam libero fecisti arbitrio, quam quod uniuersam nostrae humilitatis conscientiam retulisti, & tamen instinctu dei factum esse fideliter sapienterque uidisti, ueraciter fidenterque dixisti: Ideo utique, quia praeparatur uoluntas à domino: Et ut boni aliquid agant, paternis inspirationibus suorum ipse tangat corda filiorum. Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij dei sunt: ut nec nostrum deesse sentiamus arbitrium, & in bonis quibusque uoluntatis humanae singulis motibus, magis illius ualere non dubitemus auxilium.

QVOD OMNIS SANCTA COGITATIO ET MOTVS
PIAE VOLVNTATIS, EX DEO SIT. CAP. XXVII.

Ta deus in cordibus hominum, atque in ipso libero operatur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bonae uoluntatis ex deo sit. quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus.

QVOD GRATIA DEI NON SOLVM PECCATA DIMITTIT, sed etiam adiuuat ne committantur. Caput XXVIII.

QVicunque dixerit gratiam dei, qua iustificamur per IESVM Christum dominum nostrum, ad solam remissionem peccatorum ualere, quae iam commissa sunt, non etiam ad adiutorium gratiae, ut non committantur, anathema sit.

Quod per

De conse. dist. 4. c.
placuit ut quicumque
dixerit

QVOD PER CHRISTI GRATIAM, NON SOLVM AD
iuuamur ad non peccandū, sed etiam reueletur intelligentia
mandatorum, ut sciamus quid appetendum, quid ue-
tandum.

Caput

XXIX.

De conse. dist. 4. c.
quisquis dixerit.

Visquis dixerit gratiam dei per IESVM Christum propter hoc
tantum nos adiuuare ad non peccandū, quia per ipsum nobis re-
uelatur & aperitur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid ap-
petere, & quid uitare debeamus: nō autem per illā nobis præstari, ut quod
faciendū cognouimus, etiam facere diligamus atq; ualeamus, anathema sit.

QVOD OMNES ORATIONES ECCLESIAE CHRISTI
gratiam reformant, qua genus reparatur humanum ab
æterna damnatione.

Caput

xxx.

Bsecrationum quoq; sacerdotalium sacramēta respiciamus, quæ
ab Apostolis tradita, in toto mundo, atq; in omni catholica ecclē-
sia uniformiter celebrantur: ut legem credēdi, lex statuatur supplicā-
di. Cum enim sanctarum plebium præfules mandata sibi met legatiōe fun-
gantur, apud diuinam clementiam humani generis agunt causam: & tota
secum ecclesia congemiscente postulant & precantur, ut infidelibus donetur
fides: ut idololatræ ab impietatis suæ liberentur erroribus: ut Iudæis ablato
cordis uelamine, lux ueritatis appareat: ut hæretici catholicæ fidei præceptiōe
resipiscāt: ut schismatici spiritū rediuiuæ charitatis accipiāt: ut lapsis poenitē-
tiæ remedia conferantur: ut deniq; catechumenis ad regenerationis sacra-
menta perductis, cœlestis misericordiæ aula referetur. Hæc autem non per-
functorie neq; inaniter à domino peti, rerum ipsarum monstrat effectus:
quandoquidem ex omni errorum genere plurimos deus dignatur attrahe-
re, quos erutos de potestate tenebrarum transferat in regnum filij clarita-
tis suæ: & ex uasis iræ, faciat uasa misericordiæ. Quod adeo totū diuini ope-
ris esse sentitur, ut hæc efficienti deo gratiarum semper actio, laudisq; con-
fessio pro illuminatione talium uel correctione referantur.

QVOD GRATIAM DEI ETIAM BAPTIZANDORVM
testetur instituta propagatio, cum exorcismis & exufflatio-
nibus spiritus ab eis expelluntur immūdi. Cap. xxxi.

Illud etiam quod circa baptizandos in uniuerso mūdo sancta ec-
clesia uniformiter agit, non otioso contempletur intuitu. Cum
siue paruuli, siue iuuenes ad regenerationis ueniunt sacramentū:
non prius fontem uitæ adeant, quàm exorcismis & exufflationibus clerico-
rum spiritus ab eis immundus abigatur: ut tunc uere appareat quādo prin-
ceps mundi huius mittatur foras: & quomodo prius alligetur fortis, & de-
inceps uasa eius diripiantur, in possessionem translata uictoris: qui captiuā
ducit captiuitatem, & dat dona hominibus.

De cōse. dist. 4. c. si-
ue paruuli.

Iohan. 12. c.

Matth. 12. c.

Psal. 67.

Quod omniū

QVOD OMNIVM BONORVM AFFECTVVM ATQVE

operum, & omnium studiorum, omniumq; uirtutum, quibus
ab initio fidei ad deum tenditur, deum profitemur auto-
rem: nec ideo tamen aufertur liberum arbitrium,
sed liberatur. Caput XXXII.

Minium bonorum affectuum atq; operum, & omniū studio-
rum, omniūq; uirtutum, quibus ab initio fidei ad deum tendi-
tur, deum profitemur autorē. Et non dubitamus ab ipsius gra-
tia omnia hominis merita praeueniri: per quem fit ut aliqd bo-
ni & uelle incipiamus & facere. Quo utiq; auxilio & munere dei non aufer-
tur liberum arbitrium, sed liberatur: ut de tenebroso lucidum, de prauo re-
ctum, de languido sanum, de imprudente sit prouidum. Tanta enim est er-
ga omnes homines bonitas dei, ut nostra uelit esse merita, quæ sunt ipsius
dona: & pro his quæ largitus est, æterna præmia sit donaturus. Agit quip-
pe in nobis, ut qd uult, & uelimus, & agamus: nec otiosa esse in nobis patit̃
quæ exercenda, non negligenda donauit, ut & nos cooperatores sim⁹ gra-
tiæ dei: ac si quid in nobis ex nostra uiderimus remissione languescere, ad il-
lum sollicite recurramus, qui sanat omnes languores nostros, & redimit de
interitu uitam nostram: & cui cottidie dicimus: Ne nos inducas in tentatio-
nem, sed libera nos à malo. Psal. 102.
Matth. 6. 6

QVOD ADAM NON SIT FACTVS A DEO MORI-
TALIS. CAPVT XXXIII.

Quicunq; dicit Adam primū hominem mortalem factum, ita ut siue
peccaret, siue non peccaret, moreretur in corpore hoc, id est, de corpore
re exiret, non peccati merito, sed necessitate naturæ, anathema sit.

QVOD PARVVLII IN REMISSIONE PECCATORVM
BAPTIZENTVR. CAPVT XXXIIII.

Quicunq; paruulos recentes ab uteris matrum baptizandos ne-
gat, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptiza-
ri, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lauacro
regenerationis expietur: unde sit cōsequens, ut in eis forma ba-
ptismatis in remissionem peccatorum non uera, sed falsa intelligatur, ana-
thema sit. quoniam non aliter intelligendum est quod ait Apostolus: Per
unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: &
ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt, nisi quemad-
modum ecclesia catholica ubiq; diffusa semper intellexit. Propter hanc em̃
fidei regulā etiā paruuli qui nihil peccatorū in seipsis adhuc cōmittere potu-
erunt, ideo in peccatorum remissionem ueraciter baptizantur, ut in eis rege-
neratione mundaetur, quod generatione traxerunt. De cons. dist. 4. c.
placuit ut quicunq;
Ro. 5. 6.

Ee Quod non

QVOD NON SOLVM HVMILIS, SED ET VERAX
sanctorum uox est: Si dixerimus, quia peccatum non habemus,
nos ipsos seducimus. Caput xxxv.

1. Iob. 4. l. c.

Vod ait sanctus Iohannes apostolus: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & ueritas in nobis non est: quisquis sic accipiendum putauerit, ut dicat propter humilitatem athen non oportere dici nos non habere peccatum, non quia ueritas est, anathema sit. Sequitur enim Apostolus & adiungit: Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & iustus, qui remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Vbi satis apparet, hoc non tantum humiliter, sed etiam ueraciter dici. Poterat enim Apostolus dicere: Si dixerimus non habemus peccatum, nos ipsos extollimus, & humilitas in nobis non est. Sed cum ait: Nos ipsos decipimus, & ueritas in nobis non est: satis ostendit, eum qui dixerit se non habere peccatum, non uerum loqui, sed falsum.

QVOD IN ORATIONE DOMINICA SANCTI PRO
se dicant: Dimitte nobis debita nostra. Caput xxxvi.

Matth. 6. b.

Vicunque dixerit in oratione dominica ideo dicere sanctos: Dimitte nobis debita nostra, ut non pro seipsis hoc dicant, quia non est eis iam necessaria ista petitio, sed pro alijs qui sunt in suo populo peccatores, & ideo non dicere unumquemque sanctorum: Dimitte mihi debita mea, sed dimitte nobis debita nostra: ut hoc pro alijs potius quam pro se iustus petere intelligatur, anathema sit. Sanctus enim & iustus erat apostolus Iacobus, cum dicebat: In multis enim offendimus omnes. Nam quare additum est, omnes, nisi ut ista sententia conueniret, & psalmo ubi legitur: Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quoniam non iustificabis in conspectu tuo omnis uiuens: Et in oratione sapientissimi Salomonis: Non est homo qui non peccet. Et in libro sancti Iob: In manu omnis hominis signat, ut sciat omnis homo infirmitatem suam. Vnde etiam Daniel sanctus & iustus, cum in oratione pluraliter diceret: Peccauimus, iniquitatem fecimus, & cetera, quae ibi ueraciter & humiliter confitetur, ne putaret, quem admodum quidam sentiunt, hoc non de suis, sed de populi sui dixisse peccatis, postea dixit: Cum orarem & confiterer peccata mea, & peccata populi mei domino deo meo: noluit dicere, peccata nostra, sed, populi sui dixit, & sua: quoniam futuros istos, qui tam male intelligerent tanquam propheta prauidit.

Iaco. 3. a

Psalm. 14. 2.

Eccles. 7. c

Iob. 37. b

Daniel. 9. d

Ibidem. e.

QVOD VERACITER DICATVR A SANCTIS,
Dimitte nobis debita nostra. Caput xxxvii.

Matth. 6. b

Vicunque ipsa uerba dominicae orationis ubi dicimus, Dimitte nobis debita nostra, ita uolunt a sanctis dici, ut humiliter non ueraciter hoc dicatur, anathema sit. Quis enim ferat orantem non hominibus, sed ipsi domino

mino mentiētem, qui labijs sibi dicit dimitti uelle, & corde dicit, quæ sibi di-
mittantur debita non habere?

QVOD PER OFFENSAM PRAEVARICATIONIS

Adæ totus homo secundum corpus & animam in dete-
rius cōmutatus sit. Caput XXXVIII.

I quis per offensam præuaricationis Adæ non totum, id est se-
cundum corpus & animam in deterius dicit hominem cōmuta-
tum: sed animæ libertate illæsa durante, corpus tantūmodo cor-
ruptioni credit obnoxium. Pelagij errore deceptus aduersatur scripturæ di-
centi: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Et, Nescitis quoniam cui obedi-
tis, & à quo quis supe ratur eius seruus addicitur? Ezech. 18. 4
Rom. 6. c
2. Petri. 2. 4.

QVOD NON SOLI ADAE, SED ETIAM EIVS PRO-
pagini præuaricatio sua nocuit: nec tantum mortem corporis,
sed etiam animæ intulit. Caput XXXIX.

I quis soli Adæ præuaricationem suam, non etiam eius propagi-
ni asserit nocuisse: aut certe mortem tantum corporis, quæ pona
peccati est, non autem & peccatum quod mors est animæ p unū
hominem in omne genus humanum transisse testatur, iniustitiam deo da-
bit, contradicens Apostolo dicenti: Per unum hominem peccatum intrauit Rom. 5. 12
in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in
quo omnes homines peccauerunt.

QVOD NON TANTVM INVOCATIONE HVMANA,
gratia dei confertur, uerum etiam ipsa gratia facit ut inuo-
cetur. Caput XL.

I quis inuocatione humana gratiam dei dicit posse conferri, non
autem ipsam gratiā facere ut inuocetur à nobis, contradicit Esaiæ
prophetæ, uel Apostolo idem dicenti: Inuentus sum à non quæ-
rentibus me, palām apparui his qui me non interrogabant. Isa. 65. 1
Rom. 10. 4

VTRVM VT PURGEMVR A PECCATO VOLVN-
tatem nostram deus expectet. Caput XLI.

I quis ut à peccato purgemur, uoluntatem nostram deum ex-
pectare contendit, non autem ut etiam purgari uelimus, p fan-
cti spiritus infusionem & operationem in nobis fieri cōfiteatur,
resistit ipsi spiritui sancto per Salomonem dicenti: Præparatur
uoluntas à domino, Et Apostolo salubriter prædicanti: Deus est qui opera philip. 2. 13
aur in nobis & uelle & proficere pro bona uoluntate.

Ec a Sicut au-

SICUT AUGMENTVM, ITA ETIAM INITIVM FIDEI,
qua ad regenerationem sacri baptismatis peruenimus, gratia
donum est, non naturæ. Caput XLII.

Rg. 4. a.

Philip. 1. a.
Ibidem g.
Ephe. 2. b.

SI quis sicut augmentum, ita etiam initium fidei, ipsumque credulitatis affectum, quo in eum credimus, qui iustificat impium, & ad regenerationem sacri baptismatis peruenimus, non gratia donum, id est, per inspirationem spiritus sancti corrigenstem uoluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse dicit, apostolicis dogmatibus aduersarius approbat, beato apostolo Paulo dicente: Confidimus, quia qui cepit in uobis bonum opus perficiet usque in diem Christi Iesu. Et illud: Vobis datum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, uerum etiam ut pro illo patiamini. Et, Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex uobis: dei enim donum est. Qui enim fidem qua in deum credimus, dicunt esse naturalem, omnes eos qui ab ecclesia Christi alieni sunt, quodammodo fideles esse definiunt.

VT CREDENTES, OBEDIENTES ET HUMILES
simus, ipsius gratia donum est. Caput XLIII.

1. Cor. 4. b.
1. Cor. 15. b.

SI quis sine gratia dei credentibus, uolentibus, desiderantibus, conantibus, studentibus, petentibus, querentibus, pulsantibus nobis misericordiam dicit conferri diuinitus: non autem ut credamus uelimus, uel hæc omnia sicut oportet agere ualeamus, per infusionem & inspirationem sancti spiritus in nobis fieri confitetur: & aut humilitati, aut obedientia humanæ subiungit gratia adiutorium, nec ut obedientes & humiles simus ipsius gratia donum esse consentit: resistit Apostolo dicenti: Quid enim habes, quod non accepisti? Et, Gratia dei sum id quod sum.

QVOD PER VIGOREM NATURAE ET ABSQUE
illuminatione & inspiratione spiritus sancti non possumus
bonum aliquid quod ad salutem pertinet uitæ æternæ, cogitare ut expedit, aut eligere, aut consentire.

Caput XLIII.

10. 15. a.
2. Cor. 3. b.

SI quis per naturæ uigorem bonum aliquid quod ad salutem pertinet uitæ æternæ, cogitare ut expedit, aut eligere, siue saluari, id est, euangelicæ prædicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione & inspiratione spiritus sancti, qui dat omnibus suauitatem, in consentiendo & in credendo ueritatem, hæretico fallitur spiritu, non intelligens uocem dei in euangelio dicentis: Sine me nihil potestis facere. Et illud Apostoli: Non quod idonei simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est.

Qui alios

QVI ALIOS PER MISERICORDIAM, ALIOS VERO
per liberum arbitrium ad gratiam baptismi posse uenire con-
tendit, à recta fide probatur alienus. Caput XLV.

I quis alios per misericordiam, alios uero per liberū arbitriū,
quod in omnibus qui de prauaricatione primi hominis nati
sunt constat esse uitiatum, ad gratiam baptismi posse uenire
contendit, à recta fide probatur alienus. Ille enim non omniū
liberum arbitrium per peccatum primi hominis asserit infirmatum, aut cer-
te ita læsum putat, ut tamē quidam ualeant sine reuelatione dei ministeriū
salutis æternæ per semetipsos conquirere. Quod quā sit contrarium,
ipse dominus probat: qui non aliquos, sed neminem ad se posse uenire te-
statur, nisi quē pater attraxerit. Sicut & Petro dicit: Beatus es Simon Bario-
na, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in coelis est. Et
Apostolus: Nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto.

Iohan. 6. c.
Matth. 16. c.

I. Cor. 12. 4.

LIBERVM VOLVNTATIS ARBITRIVM IN PRIMO
homine amissum, non potest reddi, nisi à quo potuit dari.

Caput XLVI.

Arbitrium uoluntatis in primo homine infirmatum, nisi per grā-
tiam baptismi nō potest reparari. Quod amissum, nisi à quo po-
tuit dari, non potest reddi. Vnde ueritas dicit: Si uos filius libera-
uerit, tunc uere liberi eritis.

Iohan. 8. c.

QVOD SICVT SINE GRATIA DEI HVMANA NA-
tura non potuit custodire salutem acceptam, sic sine ea non
potest reparare perditam. Caput XLVII.

Natura humana etiam si in illa integritate in qua est condita pma-
neret, nullo modo seipsam creatore suo non adiuuante seruaret.
unde cum sine dei gratia salutem non possit custodire quam acce-
pit, quomodo sine dei gratia poterit reparare quod perdidit?

SICVT IN LEGE NON EST IUSTITIA, ITA
nec per naturam. Caput XLVIII.

Sicut eis qui uolentes in lege iustificari à gratia exciderunt, ueris-
sime dicit Apostolus: Si in lege iustitia est, ergo Christus gra-
tis mortuus est: sic eis qui gratiam quam cōmendat & percipit
fides Christi putant esse naturam, uerissime dicitur: Si per na-
turam iustitia est, ergo gratis Christus mortuus est. Iam hic enim erat lex,
& non iustificabat: iam hic erat & natura, & non iustificabat. ideo Christus
non gratis mortuus est, ut & lex per illum impleretur, qui dixit: Non ueni
soluere legem, sed implere: & natura per Adam perditam, per illum reparare
tur, qui dixit, uenisse se quærere & saluare quod perierat.

Galat. 2. d.

Matth. 5. b.

Luca. 19. b

Ec 3 Epilogus

EPILOGVS QVID SECVNDVM SVPRADICTA SCRIP-
pturarum testimonia, uel antiquorum patrum definitiones præ-
dicare debeamus & credere. Caput XLIX.

Secundum superscriptas sanctarum scripturarum sententias, uel antiquorum patrum definitiones, hoc deo propitiante & prædicare debemus & credere, quod per peccatum primi hominis ita genus humanum sit inclinatum, ut nullus postea aut diligere deum, sicut oportuit, aut credere in deum, aut operari propter deum quod bonum est possit, nisi eum gratia misericordiae diuinæ præuenierit. Vnde & Abel iusto, & Noë & Abraham, & Isaac, & Iacob, omnique antiquorum sanctorum multitudini illam prædaram fidem, quam in ipsorum laude prædicat apostolus Paulus, non per bonum naturæ, quod prius in Adam datum fuerat, sed per gratiam dei credimus fuisse collatam. Quam gratiam etiam post aduentum domini omnibus qui baptizari desiderant, non in libero arbitrio haberi, sed Christi nouimus simul & credimus largitate conferri, secundum illud quod iam sæpe dictum est & prædicat Paulus apostolus: Vobis donatum est pro Christo non solum ut in eum credatis, sed etiam ut *p* eo patiamini. Et illud: Deus qui cepit in uobis bonum opus, perfigiet usque in diem domini nostri. Et illud: Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex uobis, dei enim donum est. Et quod de seipso ait Apostolus: Misericordiam consecutus sum, ut fidelis essem. Non dixit quia eram, sed ut essem. Et illud *1. Cor. 4. b* Quid habes quod non accepisti? Et illud: Omne datum bonum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. Et illud: *Iaco. 1. c.* Nemo habet quicquam, nisi illi datum fuerit desuper. *Ioban. 3. d*

QVOD POST ACCEPTAM BAPTISMI GRATIAM OMNES baptizati Christo auxiliante & cooperante, quæ ad animæ salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare uoluerint, adimplere. Caput L.

Moc etiam secundum fidem catholicam credimus, quod post acceptam baptismi gratiam, omnes baptizati Christo auxiliante & cooperante quæ ad salutem animæ pertinet, possint & debeant, si fideliter laborare uoluerint adimplere. Aliquos uero ad malum diuina potestate prædestinatos esse, non solum non credimus, sed etiam si sunt qui tantum mali credere uelint, cum omni detestatione illis anathema dicimus.

QVOD DEVS NULLIS PRAECEDENTIBVS BONIS MERITIS, & fidem & amorem sui prius inspirat. Caput LI.

Nomni opere bono non nos incipimus, & postea per dei misericordiam adiuuamur, sed ipse nullis præcedentibus bonis meritis & fidem, & amorem sui prius inspirat: ut & baptismi sacramenta fideliter

fideliter requiramus, & post baptismum cum ipsius adiutorio ea quæ sibi sunt placita implere possimus. Vnde manifestissime credendum est, quod & illius latronis, quem dominus ad paradisi patriam reuocauit, & Cornelij Centurionis, ad quem angelus domini missus est, Zachariæ qui ipsum dominum suscipere meruit, illa tam admirabilis fides non fuerit de natura, sed diuinæ gratiæ largitate donata.

Luc. 23. f.
Actu. 10. 4.
Luc. 19. 4.
Hoc est ultimū caput horū triginta, quæ mihi uidentur addita ex cōcilio Mēleuentano. Nā quæ dā citat Gratianus. Quæ sequuntur erāt in uetusto codice.

DE SACRAMENTO • BAPTISMI. CAPVT LII.

Baptisma unum est: sed in ecclesia, ubi una fides est: ubi in nomine patris & filij & spiritus sancti datur. Et ideo si qui apud illos hæreticos baptizati sunt, qui in sanctæ trinitatis confessione baptizant, & ueniunt ad nos, recipiantur quidem quasi baptizati, ne sanctæ trinitatis inuocatio uel confessio annuletur: sed doceantur ante & instruantur, quo sensu sanctæ trinitatis mysterium in ecclesia teneatur: & si consentiunt credere, uel acquiescunt confiteri, purgati iam fidei integritate confirmantur manus impositione. Si uero paruuli sunt, uel hebetes, qui doctrinam non capiant, respondeant pro illis qui eos offerunt iuxta morem baptizandi: & sic manus impositione, & chrismate cōmuniti, eucharistiæ mysterijs admittantur. Illos autem qui nō sanctæ trinitatis inuocatione apud hæreticos baptizati sunt, & ueniunt ad nos, baptizari debere pronunciamus, non rebaptizari. Neque enim credendum est eos fuisse baptizatos, qui nō in nomine patris & filij & spiritus sancti iuxta regulam à domino positam tincti sunt, ut sunt Pauliani, Procliani, Borboritæ, Siphori, qui nunc uocantur Bonosiani, Fotiniani, Montani, & Manichæi, uariata impietatis germina: uel cæteræ istorum originis siue ordinis pestes, quæ duo principia sibi ignota introducunt, ut Cerdon & Marcion: uel contraria, ut Manichæus: uel tria & barbara, ut Fetianus & Theodosius: uel multa, ut Valētinus: uel Christum hominem fuisse absque deo, ut Cerinthus, Hebion, Arthemon & Fotinus. Ex istis inquam si qui ad nos uenerint, non requirendum ab eis utrum baptizati sint an non, sed hoc tantū, si credāt ecclesiæ fidem. Et baptizent ecclesiæ baptismate.

Eph. 4. b.
Matth. 28. d.
De cōse. dif. 4. c. hī qui apud.

Aliās Theodotus.

DE EVCHARISTIA. CAPVT LIII.

Quotidie eucharistiæ communionem percipere, nec laudo, nec reprehendo. Omnibus tamen dominicis diebus communicandum suadeo & hortor, si tamen mens in affectu peccandi nō sit. Nam habentem adhuc uoluntatem peccandi, grauari magis dico eucharistiæ perceptione quàm purificari: & ideo quamuis quis peccato mordeatur, peccandi non habeat de cætero uoluntatem, & communicaturus satis

De cōse. dif. 2. c. qon tidie. 4. sentē. dif. 12. c. institutum est.

Ee 4 faciat

Lachrymis & orationibus satisfaciendum.

PUBLICA POENITENTIA.

SECRETA SATISFACTIO.

faciat lachrymis & orationibus, & confidens de domini miseratione, qui peccata pie confessioni donare consuevit, accedat ad eucharistiam intrepidus & securus. Sed hoc de illo dico, quem capitalia & mortalia peccata non grauant. Nam quem mortalia crimina post baptismum commissa premunt, hortor prius publica poenitentia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio reconciliatum communioni sociari, si uult non ad iudicium & condemnationem sui eucharistiam percipere. Sed & secreta satisfactione solui mortalia crimina non negamus: sed mutato prius seculari habitu, & confesso religionis studio per uitae correctionem, & iugi imò perpetuo luctu miserante deo: ita dumtaxat, ut contraria pro his quae poenitet, agat: & eucharistiam omnibus dominicis diebus supplex & submissus usque ad mortem percipiat.

DE POENITENTIA.

CAPVT LIIII.

4. sent. dist. 14. c. 1.
& dist. 15. c. his respondere.

Poenitentia uera, est poenitenda non admittere, & admissa deflere. Satisfactio poenitentiae, est causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere.

• DE DIVINIS PROMISSIONIBVS. • CAP. LV.

Meletiani.
Tertullianus.

Indiuisis repromissionibus nihil terrenum uel transitorium expectamus, sicut Melitani sperant. Non nuptiarum copulam, sicut Cerinthus & Marcus delirant. Non quod ad cibum uel ad potum pertinet, sicut Papia autore, Irenaeus, & Tertullianus, & Lactantius acquiescunt. Neque post mille annos post resurrectionem regnum Christi in terra futurum, & sanctos cum illo in delictis regnatos speramus, sicut Nepos docuit, qui primam iustorum resurrectionem, & secundam impiorum confinxit: Et inter has duas mortuorum resurrectiones, gentes ignorantes deum in angulis terrarum in carne seruandas: quae post mille annos regni in terra iustorum instigante diabolo mouendae sunt ad pugnam contra iustos regnantes, & domino pro iustis pugnante imbre igneo cōpescendas, atque ita mortuas cum ceteris in impietate ante mortuis ad aeterna supplicia in incorruptibili carne resuscitandas.

QVOD NVLLVS SALVETVR, NISI DEO AVTORE.

Caput

LVI.

Nullum credimus ad salutem nisi deo inuitante uenire. Nullum inuitatum salutem suam nisi deo auxiliante operari. Nullum nisi orantem auxilium promereri. Nullum dei uoluntate petire, sed per seipsum pro electione arbitrii, ne ingenuitatis libertas atque potestas semel homini attributa ad seruilem cogatur necessitatem.

QVOD MALVM NON SIT A DEO. CAP.

LVII.

Alum uel malitia non est à deo creata, sed à diabolo inuenta: qui & ipse bonus à deo creatus est. Sed quia libero arbitrio utpote rationalis creatura à deo commissus est, & cogitandi acceperat facul-

rat facultatem, scientiā boni uertit ad malum, & multa cogitando factus est inuentor mali, & quod in se perdiderat, inuidit in alijs: nec contentus solus perire, suāsit alijs: ut qui esset suā malitiā inuentor, fieret & aliorum autor: & ex eo malum uel malitiā *percucurrit. cæteras rationales creaturas.

*Al's *peruenit.*

QVOD NIHIL SIT IMMUTABILE NISI SOLVS DEVS.

Caput LVIII.

Nde cognoscimus nihil esse natura immutabile, nisi solum deum patrem, & filium, & spiritum sanctum: qui mutari nō potest à bono: quia natura possidet bonū, nec potest aliud quid esse quā

bonus.

DE ANGELICA SANCTITATE. CAP. LIX.

Angeli uero qui in illa qua creati sunt beatitudine perseverāt, nō natura possident bonum ut non mutarentur cum cæteris, sed arbitrio seruantes bonam uoluntatem, & bonum conditionis, & fide suo domino. Propter quod & merito ab ipso domino sancti angeli uocantur, quod tenuerunt arbitrio sanctitatem, nec sociorum exemplo deuiarunt à bono.

QVOD OMNIUM CREATURARVM SIVE SPIRITUALIUM, siue corporalium bona est substantia, & mali nulla natura.

Caput LX.

Ides uera quæ est catholica, omniū creaturarum siue spiritualium, siue corporalium bonam confitetur substantiam, & mali nullam esse naturam: quia deus qui uniuersitatis est conditor, nihil nō bonum fecit. Vnde & diabolus bonus esset, si in eo quod factus est permaneret. Sed quia naturali excellentia male usus est, & in ueritate non stetit, non in contrariam substantiam transiit, sed à summo bono cui debuit adherere, discessit.

Hoc nō erat in nostro codice.

QVOD VIRTUTES ANGELICAE, LAPSI SUPERBIENTIBUS angelis in contemplatione conditoris æterna stabilitate subsistunt. Caput LXI.

Virtutes angelicæ, quæ in diuino amore fixæ perstiterunt lapsis superbientibus angelis, hoc munere retributionis acceperūt, ut nulla iam rubigine surrepentis culpæ mordeantur: ut & in cōtemplatione conditoris sine felicitatis sine permaneant: & in hoc sic conditæ æterna stabilitate subsistunt.

Nec hoc.

QVOD PER LIBERVM ARBITRIVM ANGELI STARE aut cadere poterant, sed post malorum casum boni confirmati sunt. Caput LXII.

Ales creati sunt angeli, ut si uellēt in beatitudinis luce persisterēt: si autem uellent, etiam labi potuissent. Vnde & satan cū sequenti

Nec hoc.

Ee , bus legio

bus legionibus cecidit. Sed post eius lapsum ita confirmati sunt angeli qui perstiterunt, ut cadere omnino non possint: quia ne omnino iam caderet, uirtutem incommutabilitatis acceperunt.

QVOD NVPTIAE BONAE SINT. CAPVT LXIII.

Bonae sunt nuptiae, sed causa filiorum & compescendae fornicationis obtentu.

QVOD NON SUFFICIAT CONTINENTIA SIBI ad beatitudinem sine uacatione. Caput LXIII.

Melior est continentia, sed non sibi sufficit ad beatitudinem, si pro solo amore pudicitiae retinetur, sed si & cum affectu causa uacandi domino eligatur: alioquin diuortium magis coniugij uidebitur esse, quam appetitio castitatis.

QVOD VIRGINITAS ET NVPTIIS ET CONTINENTIAE praecellit. Caput LXV.

Virginitas utroque bono praecelsior est: quia & naturam uincit & pugnam. Naturam, corporis integritate: pugnam, pace castimoniae, quae pro solo amore pudicitiae in pace est.

DE CIBORVM ACCEPTIONE. CAPVT LXVI.

1. Timo. 4.

Bonum est cibum cum gratiarum actione sumere: & quicquid deus praecipit edendum est. Abstinere autem ab aliquibus non quasi a malis, sed quasi non necessarijs, non est malum. Moderari uero eorum usum pro necessitate & tempore, proprie Christianorum est.

QVOD NVPTIAE NON SINT MALAE. CAP. LXVII.

Malas uero dicere nuptias uel fornicationi comparandas, aut stupro. cibos quoque credere malos, uel malicias causare percipientibus, non est Christianorum, sed proprie Hierarchitarum & Manichaeorum.

Encratitarum puto legendum.

QVOD NON SINT NVPTIAE VIRGINITATI COAEQVANDAE. CAP. LXVIII.

Alias sacrate uirg.

Sacrae uero uirginitati nuptias coaequare, aut pro amore castigandi corporis, abstinentibus a uino uel carnibus nil credere meriti accrescere, non hoc Christiani, sed Iouiniani est.

BEATAM VIRGINEM SEMPER FUISSE VIRGINEM. CAPVT LXIX.

Integra fide credendum est, beatam Mariam dei Christi matrem, & uirginem concepisse, & uirginem genuisse, & post partum uirginem permanuisse. Nec est blasphemiae Heluidij acquiescendum, qui dixit: Fuit uirgo ante partum, non uirgo post partum.

De elemētis

ECCLESIASTICORVM DOGMATVM.

811

DE ELEMENTIS MVNDI. CAP. LXX.

Elementa, id est, coelum & terram non credamus abolenda per ignem, sed in melius cōmutanda figurā quoq; mundi, id est, imaginem, non substantiam transfiguram.

DE FACVLTATIBVS EROGANDIS? CAP. LXXI.

Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare. Melius *Matt. 19. c.* est pro intentione sequendi dominum in simul donare, & absolutum sollicitudine, cum Christo egere.

QVAE SINT ILLA QVAE CLERICATVM IMPEDIVNT. CAPVT LXXII.

Matrimonium duarum post baptismum matronarum clericum nō ordinandum: necq; eum qui unam quidem, sed concubinam, non matronam habuit. Nec illum qui viduam, aut repudiatam, uel meretricem in matrimoniū sumpsit. Neque eum qui semetipsum quolibet corporis sui membro indignatione aliqua uel iusto iniustōue timore superatus truncauerit. Neque illum qui usuras accepisse conuincitur, aut in scena luisse dinoscitur. Neque eum qui publica poenitentia mortalia crimina deflet. Neque illum qui aliquando in furiam uersus infaniuit, uel * afflictione diaboli uexatus est. Nec eum qui per ambitionem ad imitationem Simonis magi pecuniam offert.

Als concubinam immatronalem.

Als uel iuste uel iniuste uel timore.

Dist. 50. c. ex poenitentibus.

*Als * afflictione.*

Act. 8. d

DE RELIQVIIS SANCTORVM. CAP. LXXIII.

Sanctorum corpora, & praecipue beatorum martyrum reliquias, ac si Christi membra syncerissime honoranda, & basilicas eorum nominibus appellatas uelut loca sancta diuino cultui mancipata, affectu pijsimo & deuotione fidelissima adeundas credimus. Si quis cōtra hanc sententiam uenerit, non Christianus, sed Eunomianus & Vigilantianus creditur.

DE CATECHVMENIS, DEFVNCTIS, ET MARTYRIBUS non baptizatis. Caput LXXIIII.

Baptizatis tantum iter esse salutis credimus. Nullum catechumenum, quamuis in bonis operibus defunctum uitam aeternam habere credimus, excepto martyrio ubi tota baptismi sacramenta cōplentur. Baptizandus confitetur fidem suam coram sacerdote: & interrogatus respondet. hoc & martyr coram persecutore facit, qui & cōfitetur fidem suam, & interrogatus respondet. Ille post confessionem uel aspergitur aqua uel intingitur. & hic uel aspergitur sanguine, uel cōtingitur igne. Ille manus impositione pontificis accipit spiritum sanctum. hic habitaculum efficitur spiritus sancti

De conse. dist. 4. c. catechumenum.

4. sent. dist. 4. c. bis autem.

Matth. 10. c.
Comunicat eucharistia in
commemoratione
mortis domini.

ritus sancti, dum non est ipse qui loquitur, sed spiritus patris qui loquitur in illo. Ille comunicat eucharistia in comemoratione mortis domini. hic ipsi Christo comoritur. Ille confitetur se mundi actibus renunciaturum, hic ipsi renunciat uitae. Illi peccata omnia dimittuntur, in isto extinguuntur.

QUALITER EVCHARISTIA OFFERATUR.

CAPVT

LXXV.

huc dicitur huiusmodi non admittit & accipit sibi huiusmodi

Alia causa,
Matth. 26. c.

Ne eucharistia non debet pura aqua offerri, ut quidam sobrietatis falluntur * imagine, sed uinum cum aqua mixtum: quia & uinum fuit in redemptionis nostrae mysterio, cum dixit: Non bibamodo de hoc genere uitis: Et aqua mixtum, non quod post cenam dabatur, sed quod de latere eius lancea perfosso aqua cum sanguine egressa, uinum de uera eius carnis uite cum aqua expressum ostendit.

Iohan. 16. c.

DE HUMANA CARNE. CAPVT LXXVI.

Ona est caro nostra, & ualde bona, utpote à bono solo deo condita: & non est mala, ut uolunt Sethianus, & Ophianus, & Patricianus: nec mali causa, ut docuit Florianus: nec ex malo & bono compacta, ut Manichaeus blasphematur. Sed cum sit creatio bona, arbitrio animae efficitur nobis uel bona uel mala: non immutatione substantiae, sed executionis mercede. Ipsa enim est quae stabit ante tribunal Christi: in qua perferat anima propria corporis, prout gessit, siue bonum siue malum.

Alia refert anima
2. Cor. 5. b.

QVOD IN RESURRECTIONE, SEXVS NON

IMMUTABITVR. CAPVT LXXVII.

In resurrectione ex mortuis sexus forma non mutabitur, sed uir mortuus resurget in forma uiri, & foemina in forma foeminae, carens tantum sexuum in hac uita conditione, non specie naturali: ne non sit uera resurrectio, si non id resurgit quod cadit.

QVOD ANTE PASSIONEM DOMINI, SANCTORVM animae in inferno detinebantur. Cap. LXXVIII.

Ante passionem domini omnes animae sanctorum in inferno sub debito prauaricationis Adae tenebantur, donec auctoritate domini per indebitam eius mortem à seruili conditione liberarentur.

QVOD POST ASCENSIONEM, SANCTORVM ANI-

mae cum Christo sunt. Caput LXXIX.

Post ascensionem domini ad coelos, omnium sanctorum animae cum Christo sunt, & exeuntes de corpore ad Christum uadunt, expectantes

expectantes resurrectionem corporis sui, ut ad integram & perpetuam beatitudinem cum ipso pariter immutentur: sicut & peccatorum animæ in inferno sub timore positæ, expectant resurrectionem corporis sui, ut cū ipso ad poenam detrudantur æternam.

DE PECCATORVM VENIA. CAPVT LXXX.

Poenitentia aboleri peccata indubitanter credimus, etiam si in ultimo uitæ spiritu admissorum poeniteat, & publica lamentatione peccata prodantur: quia propositū dei, quo decreuit saluare quod perierat, ita immobile: & ideo, quia uoluntas eius non mutatur, siue emendatione uitæ si tempus conceditur: siue publica confessione, si continuo uita exceditur, uenia peccatorum fideliter præsumatur ab illo, qui nō uult mortem peccatoris, sed ut conuertatur à perditione poenitendo, & saluatus misericordie domini uiuat. Si quis aliter de iustissima dei pietate sentit, non Christianus, sed Nouatianus est.

*Publica lamentatio.
Hunc locum et cū
qui sequitur, quidā
deprauarat.
Luc. 19. b.
PVBICA CON
FESSIO.
Ezech. 18. g.
et c. 33. c.*

QVOD DIABOLVM LATEANT COGITATIONES. CAPVT LXXXI.

Internas animæ cogitationes diabolus non uidere, certi sumus: sed motibus eas corporis ab illo & affectionum indicijs colligi experimento dicimus. Secreta autem cordis solus ille nouit, ad quem dicitur: Tu solus nosti corda filiorum hominum.

2. Para. 6. f.

QVOD NON SEMPER MALAE COGITATIONES. à diabolo emergant. Caput LXXXII.

Non omnes malæ cogitationes nostræ semper diaboli instinctu exdantur, sed aliquotiens ex nostri arbitrij motu emergunt. Bonæ autem cogitationes semper à deo sunt.

QVOD DAEMONES ANIMABVS HOMINVM NON immisceantur, sed applicentur. Caput LXXXIII.

Daemones per energeticam operationem non credimus substantialiter illabi animæ, sed applicatione & oppressione uniri. Illabi autem mentibus illi soli possibile est qui creauit: qui natura subsistens incorporeus, capabilis est facturæ suæ.

*Aliis per energiam
non cred.
2. sen. dis. 8. c. illud.*

DE SIGNIS ET VIRTVTIBVS. CAP. LXXXIIII.

Signa & prodigia & sanitates etiam peccatores in nomine domini facere ab ipso deo didicimus: & cum alios hac præsumptione iuuent, sibi per ambitionem humanæ gloriæ nocent: quia gloriantur in dato falso, nō meritis debito.

Matth. 7. c

Quod null

619 DEFINITIONES ECCLESIAST. DOGMATVM.
 QVOD NVLLVS SIGNIS SANCTVS SIT.
 CAPVT LXXXV.

Signis & prodigijs darum posse fieri Christianum, non tamen sanctū, si
 intemperatis & asperis moribus agat: Temperatis autē & placitis mori-
 bus, etiam absq; signorum efficacia, & sanctum & perfectum & dei homi-
 nem fieri recte credimus.

QVOD NVLLVS SANCTORVM CARET PECCATO,
 licet affectu teneat sanctitatem. Caput LXXXVI.

Nullus sanctus & iustus caret peccato, nec tamen ex hoc definit esse iu-
 stus uel sanctus, cum affectu teneat sanctitatem. Nō enim naturæ hu-
 manæ uiribus, sed propositi adiumento per dei gratiam acquirimus san-
 ctitatem. Et ideo ueraciter se omnes sancti pronunciant peccatores, quia in
 ueritate habent quod plangant, etsi non reprehensione conscientia, certe
 mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ.

DE PASCHALI SOLENNITATE. CAP. LXXXVIII

Pascha, id est, dominicæ resurrectionis solennitas, ante trāsgressum uer-
 nalis æquinoctij & quartadecimæ lunæ perfectionem, non potest ce-
 lebrari, in eodem mense nata.

QVOD ANIMA AD IMAGINEM DEI
 creata sit. Caput LXXXVIII.

Propter nouellos legislatores, qui ideo animam tantum ad imaginem
 dei creatam dicunt, ut quia deus incorporeus recte creditur, etiā incor-
 poreæ anima esse credatur: libere confitemur imaginem in æternitate, simili-
 tudinem in moribus inueniri.

In uetusto codice hæc erant in fine, sed ut appareret aliquid omis-
 sum uitiō scriptoris. Censuimus apponendum, ut à studiosis inquiratur.

nostrum spirare uiuere est, ita & dei spirare uiuificare est. Substantia itaq;
 animæ quadri moderatione subsistit. Sensu, uoluntate, cogitatione, sapien-
 tia. Sensus pertinet ad uitam, cogitatio ad consilium, sapientia ad intellectū,
 uoluntas ad definitionem. Hac substantia ueluti pelle, creatoris sui disposi-
 tione, uestitur.

DEFINITIONVM ECCLESIASTICORVM DOG-
 MATVM. FINIS.

TANDEM in portum delati, ueluti respicientes quantū maris essemus emēsi, sumpto in manus opere, errata hæc primo statim obtutu deprehendimus. Nam hic quarere quod emendes, est ἐν θαλάσῃ ζητᾶν ὄψιν. Folio. 14. uersu. 12. pro tocoxin, lege τοῦ δονκῆμ. Fol. 107. uersu. 8. forte legendum Abraxan, è quo mentem.

Fol. 110. uers. 34. pro & sua charitate, lege, è sua Charite.

Fol. 202. uers. 30. fort. expungendam, in margine scriptū, dele, nam bene habet lectio.

Fol. 210. uers. 19. panis quidam ultima litera spoliarat, panī legens. Nobis prior lectio magis arridebat. Fol. 291. uers. 25. pñ tamen ipsam, lege crucem ipsam, & dele quod est ascriptum in margine. Fol. 298. uers. 21. lege docet. Amplectimur enim omnem.

Fol. 359. uers. 19. pro Sed deus composite, materia. lege, Sed dicis compositæ materiæ intēd. & mox uers. 28. pro labores, non iusti igitur. lege laborasset. Finisti igitur.

Fol. 414. uers. penultimo pro Hortum Ilidæ. lege, Hortum Midæ. & ulti. uersu Midæ rosetum. Fol. 528. uers. 4. pro Sub tempore, lege. Sub tempora. Bene uale lector, & operam nostram boni consule.

B A S I L E A E A P V D I O. F R O

B E N I V M M E N S E I V L I O.

A N. M. D. X X I.

CHONRADVS PELLICANVS MINORITA
LECTORI SALVTEM.

Non te lateat candide lector, nos quàm fieri potuit succinctissime, non insigniter modo dictorū sententiāq; celebriū in hoc Tert. indice summa esse cōplexos, sed & dogmata quaedā, nobis, qui haecenus in recētorum istorū collectaneis, quos scholasticos uocat, tantum uersati sumus, paradoxorū loco futura. Quæ mi lector rogo nolis ante reiicere detestariue quā ipsius autoris libellos perlegeris, obseruaturus quis scripserit, quo tempore, & qua motus ratione. Literas sacras tractat mira grauitate & eruditione absq; argutijs sophisticis & curiosis quæstionibus, quibus à temporibus Petri Langobardi Euangelica doctrina miserandū in modū, non modo obruta sed fermè extincta est. Quanti uero religionem Christianam fecerit, uel hinc colligere licet, quod tantū laboris subierit pro hac asserenda aduersus hæreticos: nisi docere scribere non est laborare. Sed tamē ut nihil ex omni parte beatum, notatus est in libello de Monogamia uelut aduersans apostolicā doctrinā, quæ secūdas nuptias permittit. Verū ipse fortassis non tam ad Montani dogma respexit quàm ad suum seculum, in quo propter continuas persecutiones & aduentū Christi qui in horas à ueteribus expectabatur, non admodum uacabat implicari matrimonio rei negociosissimæ. Vnde etiā in persecutione nō esse fugiendum solidis scripturæ locis probauit, ad ea potissimū tempora respiciens. Cōmentitium Montani Paracletum quanquam passim admiratur, nihil tamen est ab illo periculi in hijs saltem libris, qui nunc inuulgati sunt. Aeditionem utriusq; testamenti Græcam suū more passim interpretatur, quam consuetudinem ueteribus fuisse Theologis uidemus. At nos hodie propensi sumus ad damnandum, nihil ipsi interim præstantes, quo uel pilo homines reddantur meliores. Temere definimus absq; scripturarum testimonijs præsertim si quis commodo nostro priuato uel ceremonijs quibus præstigiæ uulgo ob oculos offundūtur, instigāte diabolo tentet obstrepere. Et dogmatū quidem nostrorū numero indies aliquid accedit, at mores Christiani quotidie magis ac magis degenerant, in Iudaicos planè & Ethnicos & utinam non deteriores. Quin potius igitur sic nobis in mentem uenit, de Tertuliano, Antiquissimus est omnium Theologorum Latinorum, Apostolorū temporis uicinus, ab horum discipulis mysteria religionis didicit. Condonemus uti suū seculi more loquatur aliquando. Remittamus hic nostrā austeritatē, quem rigorem Theologicū schola uocat. Sed haud dubie ut quisq; est optimus, ita minimè offendetur, uetustissimum scriptorem cum reuerētia lecturus, & Beato Rhenano, cui hæc additio magnis sudoribus constitit, gratiam habiturus minime uulgarem. Vale.

Abel dicitur procreatus ab inferiore uirtute, ab ophitæ rum hæresi. fol. 108
Abel etiam incircūcīsus, sacri ficio deum placauit. 115
Abyssus & tenebræ infra terrā sūt. 354
Abyssus facta est & genita cū initio 354
Abrahæ fidē probauit patientia. fol. 5
Abrahā placuit deo ante circumcisiōē & sabbatum. 116
Abrahæ sinus, & inferi, non idem. 280
Abrahæ nomen trasit Marcion ex eplā ad Galatas. 303
Abrahæ uisus est nō pater, sed fili⁹. 397

Abraham pater fidel nostræ cū esset ad huc monogamus. 516
Abraham si bigamus recipitur, & circūcīsus recipiatur 516
Abraxes deus Basilidis hæretici, cum suo figmento 107
Abscessio ante tēpora antichristi, intelligitur de statu Romano. 52
Abrupta defensio danda, ad abruptam prouocationem. 236
Absolui palam melius, quàm damnatum latere. 443
Abundantia contumeliosa est semper in semetipsa. 462

Ff Achilles

INDEX

- Achilles mutatus duplici mōstro.** 533
Achilles mutatus aduersus nauim & cōtra salutem. ibi.
Achilles ferarū medullis educatus ibi.
Achamote aconem in passionibus Valentinus ponit. 109
Adam non fuit ex uiri semine. 28
Adam primus in animam, nouissimus in spiritum. 77
Adā data lex, suffecisset custodita. 115
Adā lex data omnia praecepta cōple. ibi.
Adam & Eua omnia praecepta dei custodiuiissent, si unicū sibi datū seruass. ibi.
Adā incircūcisus padisum incoluit. 116
Adā delictum haeresis dicitur. 169
Adam non natus in paradiso, sed illuc translatus. 177
Adam ubi es? quomodo uel legēdum uel intelligendum. 188
Adā spes salua manebat. ibi.
Adam primus & nouissimus, quomodo intelligendus. 316
Adam per ex homologesim in paradysum restitutus. 444
Adam & Eua q̄ diu intellectu carebāt naturae nudī agebant. 453
Adam nudus inuestis figulo suo constitit. 532
Adā trāsgressio & poena arcanum habent, nec omnium nosse. ibi.
Aduentus domini testimonia multa recitantur. Ex sacris literis. 51. & 52
Aduētus christi tpa recognoscūtur. 121
Aduentus dñi ex Daniele pbatur. 323
Aduentū Christi testat destructio Hierosolimorum. 136
Aduentus christi duo, primus in maxima humilitate, Secundus in sublimitate. 139. & 198 & 562
Aduentus christi duo, signātur per lesum sacerdotem, & duobus hircis in lege. 140
Aduentus christi humilis, scādalum Iudaeis fuit. 141. 199
Aduentui filij hominis cohaerent mala antecedēdo, & bona cōsequēdo. 290
Adulter est, q̄ illicite dimissā duxe. 278
Adulterium, cum quoquo modo dissiūctis duob⁹, alia caro imò aliena miscetur. &c.
Adulterium erit unius semine in duos uiros conscientia. 521
Admonitionem sequere, cui diuinitas patrociniatur. 505
Adoro scripturae plenitudinem, qua factorem manifestat & facta. 350
Aegyptus aliquādo totus orbis intelligitur. 128
Aegyptij iuste puniti ostendūtur. 180
Aegyptij Crocodilum adorabāt. 180
Aegyptius imperator fluctibus periit, quia exhomologesim abiecit. 444
Aemulatio habet officiales multos 163
Aemelum suum uidens patitur. 537
Aeones, haeresis Valētini, & eius genealogia recitantur. 100. & 109
Aeones narrātur Ophitarum hereticorum, & de Inldabaoth. 108
Aeonas Valētinus in deo, Ptolomeus extra deum incluserat. 364
Aeon apud Valētinum, patrem suum nescit, uel inuita. 383
Aesopus histrio ex auibus canoris & loquacibus centū millium patinam conuulscauit. 536
Aesopi filius pulpamentum sumptuosissimum margaritam esuriit. 536
Aesculapio Socrates gallinaciū mactauit. 422
Aetatis dignitas, habitus irritamēta nō admittit. 469
Aetatis fides nec habitu obstrui potest in uirgine. 454
Aeternitas tempus non habet, 149
Aeternitas est dei census. 339
Aeternitatis status semper fuisse, & futurum esse. ibi.
Aeternitas solius dei proprium. ibi.
Aeternitas est solida & perfecta felicitas. 342
Aeternum subijci non potest. 343
Aeternitas demutari non potest. 344
Affectiones agnoscimus in deo, ut deo dignas. 162
Afflatus, imago & spiritus. 175
Allegoria non omnibus locis prophetis competit. 49
Alexāder affirmat christū induisse carnem peccatricem ut euacuet carnem peccati. 27
Alienū est quod etiā nostrū uidet. 6
Aliena sumuntur tribus modis. Iure, beneficio, impetu. 342
Alium in diuinis personā dicit, nō substantiam,

• INDEX •

- stantiā, distinctionē nō diuisionē. 387
 Aliud deus, aliud que dei. 146
 Aliud pro alius habet apud Tertullianum cū de psonarū trinitate scribit.
 Ambiguitas sensuū fit ex sono pronuntiationis, & modo distinctionis. 319
 Ambicio gloriæ uotum in animo. 463
 Amāduſ frater & p̄ximus lege dei. 281
 Ammon facit ouium diuites. 532
 Angeli creatoris conuerſi ſunt in effigiē humanam. 15
 Angeli non mortui, ideo nec nati. 19
 Angelorū corpora de ſyderibus ſumpta, non ſcribuntur. ibi.
 Angelus, corporis quidem alicuius eſt, ſed ſui generis ibi.
 Angelicæ naturæ propriū, ex nulla materia corpus ſumere. 16
 Angeli poſſunt nihil ipſum, conuertere in carnem. 19
 Angeli nō de cœleſti, ſed terrena materia ſumpſerunt carnem, 19
 Angelum chriſtus non geſtauit, qui redemptionem non eguit 26
 Angelis reſtitutio nunq̄ eſt p̄miſſa. ibi.
 Angel⁹, offici⁹, nō naturæ uocabulū. ibi.
 Angeli aliqui tanq̄ homines fuerūt. 83
 Angeli, in ſolēnibus carnis, ſpiritus manent, ſic homines in ſolennibus angelorum, homines manebunt. 83
 Angelorū infinitas parabolas & editiōnes Baſilides poſuit. 107
 Angeli uocantur oēs dei miniſtri. 130
 Angeli apparuerunt in uera carne non ſolum putatiua. 201
 Angelos legimus à deo & cœlo exciſiſſe ob cōcupiſcentiam ſcōminarū. 451
 Angeli de cœlo mentes, occultas artes, & magiam homines docuerūt. 459
 Angeli nequā, peculiare instrumentū ſeminā ſuis malis ſtudijs delegerūt. ibi.
 Angeli mali, feminis ſupbiæ ſuæ instrumenta reuelarunt. 460
 Angelos iudicabimus, ſcilicet malos, quibus in baptiſmo renunctiamus. 466
 Angelorū munera appetimus pro quibus eos iudicabimus ibi.
 Angelis imputatur repudiū cœli, & matrimonium carnis. 461
 Anima chriſti nō eſt carnea facta. 23
 Anima Chriſti aſſimilata noſtræ. ibi.
 Anima Chriſti nō fuit carnalis, nec caro animalis. 23
 Animam chriſtus carneam nō fecit, ſed carne induit. 24
 Sine anima nihil ſumus. ibi.
 Anima eſt totum quod ſumus. ibi.
 Animæ natura ſenſualis creditur à Tertulliano. ibi.
 Animæ anima ſenſus eſt. ibi.
 Anima ſeipſam non ignorat. ibi.
 Anima ſeipſam, autorem, arbitrū, & ſtatū ſuum nouit. 24
 Anima non effigiem ſuam, ſed ſalutem à chriſto didicit. 25
 Anima doceſt à chriſto, ut chriſtum in ſemetipſo cognoſcat. 25
 Animalis non erat caro Lazari 25
 Anima & caro duæ ſubſtantię: obſcure deducitur. 25
 Anima chriſti nō poteſt dici euacuata. 27
 Animarum rēmeatio in corpora poſt mortem. ibi.
 Animæ ſalutem ideſt immortalitatē oēs ferme hæretici concedunt. 46
 Animam humanam elegantiffimo cōcluſit uafculo. 40
 Anima fungitur nobiliſſimis officijs ex corpore. ibi.
 Animæ totū uiuere, carnis eſt. ibi.
 Animæ ſubiacet uniuerſa p carnē. ibi.
 Ab anima agitur per carnem, quod agitur in corde. 44
 Animæ cogitatorium caro eſt. 45
 Anima impellit, caro obſequitur. ibi.
 Anima corpori præſidens, iudicanda arguitur. ibi.
 Anima corporalis eſt, ſed p̄priū ſubſtantię gen⁹ habēs ut patiat & ſentiat. 49
 Animæ ſine corpibus torquentur apud inferos. ibi.
 Anima quid de ſuo agere poſſit, & qd ex carne ibi.
 Animæ & carnis ſocietas, quo ad agere & quo ad premiari. ibi.
 Anima prior guſtat iudicium, & carnē expectat ſecum iudicandam. ibi.
 Animæ immortalis natura. 59
 Anima poſterior corpe facta a deo. 67
 Anima & caro ſimul fiunt ſine calculo temporis. 67
 Anima nō poteſt dici aiale corpus. 67
 Animale corpus, eſt corpus recipiens animam. 67
 Ff 2 Anima

INDEX

- Anima eadē resurget quā corpore ope-
rata est. 79
- Animam caro sequit̃ uel dotis noie. 83
- Anima non inuideat carni. 83
- Anima non habet non delinquendi fe-
licitatem. 155
- Anima infirmior, fortior angelis. 176
- Anima peccabilis, non per afflatum sed
arbitrium. ibi.
- Animam saluam facere qui uoluerit, p-
det eam. 255
- Animarum post mortem salutem, etiā
gentes fatentur & credunt. 313
- Animi pro prioratu exciti, presumptio-
ne ultionis accenduntur. 363
- Animus circumfert totum hominem
quo uelit. 429
- Animam ponere oportet pro fratribus
propter christum. 495
- Anima cū respicit deū nomiat solū. 558
- Anima naturaliter christiana pbat̃. 558
- Animæ statū philosophi describūt. 585
- Anima nihil pati potest sine materia sta-
bili. 586
- Annibal, annulos cedes suas modio me-
ciebatur. 579
- Anabibazō obstat fatis uel pmouet. 155
- Anacharlis denotauit imprudentes de-
prudenter iudicantes. 541
- Anathema dicitur omne quod aliter q̃
apostoli docuerunt tradit̃, etiam si ab
angelo. 89
- Antithesis liber Marcionis, ad legis &
euangelij separationē descriptus. 219
- Anaxagoras depositum hostibus dene-
gauit. 584
- Anaxarchus magnanimus iocabatur de
suo exitu. 588
- Antiquitatem laudatis.
- Antiquitatum scriptores recitātur. 560
- Anni hebdomadarum Danielis cōpu-
tantur à Dario ad christū natum. 124
- Anni à christo nato ad destructionem
hierusalē sub Vespasiano recitant̃. 125
- Antichristus extollit̃ sup̃ omē qd̃ dicit̃
deus, uel religio, & affirmat se deū. 52
- Antichristi sunt christi rebelles. 88
- Antichristi q̃ negāt patrē & filiū. 407
- Ante luciferum idest in nocte christus
genitus. 314
- Appellatiorū error de angelo crea-
tore. 21
- Apelles admisit carnem christi, negauit
autem natiuitatem. 14
- Apelles primo Marcionis discipulus,
postea defertor. 14
- Apelles carnē christi dicit de sideribus
mutuatam. 18
- Apelles discipulus Marcionis, lapsus in
fœminas delertor cōtinentiā. 99
- Apelles angelum gloriosum superioris
dei, deū legis & israelis fecit. 101
- Apelles christum angelū ponit, sidercā
carnē sumpsisse, deū poenitere. Legē
& prophetas repudiat. 111
- Apelles de discipulo emendator fa-
ctus. 248
- Apelles sylogismorum libros scripsit. 111
- Apelli persuasit Philumene christū car-
nem quidem habuisse, sed nullius nati-
uitatis. 202
- Apollo deus telorum. 423
- Apostolorum negotium fuit resignare
uetus, & consignare nouum instrumē-
tum, & deo concionari. 62
- Apostolos autores fidei habemus. quā
non arbitrio suo, sed christo docente
perceperunt. 89
- Apostolos duodecim precipuos lateri
suo christus elegit, nationibus destina-
tos magistros. 94
- Apostoli Mathiam in Iudæ locum sur-
rogarunt. 94
- Apostolos missos interpretatos, bapti-
zatos misit primo per Iudæam, ut
ecclesias instituerent, & postea in na-
tiones. 94
- Apostoli ecclesias apud unamquamq̃
ciuitatem constituerunt. ibi.
- Apostolica ecclia fuit, quæ apostolorū
doctrinas recipiunt. ibi.
- Apostolorum ecclesia prima est omniū
ecclesiarum, ex qua omnes. ibi.
- Apostoli quid predicauerint. 95
- Apostolica doctrina non aliter probari
debet, q̃ per ecclesias quas ipsi aposto-
li condiderunt uiua uoce uel epistolis
predicando. 95
- Apostolica ecclia cōmunicat christiāni,
id quod doctrina aduersa nō facit. 95
- Apostolos nō omnia scisse hæretici gar-
riunt, uel saltem non tradidisse omnia
omnibus. ibi.
- Apostolos de omnibus instruxit chris-
tus

INDEX

stus, quos ecclesie magistros dare uo/
 luit. 95
 Apostolos nihil latuisse, pulchre suade/
 tur. ibi.
 Apostoli non aliud, sed alijs prædica/
 uerunt. 96
 Apostolorū pro temporibus personis
 & causis sancta diuersitas, ut omnes lu/
 crificarent. ibi.
 Apostoli uerba Christi omnia prædica/
 uerunt. 97
 Apostoli in ecclesia libere prædicabant
 neminem ueriti. 97
 Apostoli tam Iudæis cōuertēdis q̄ cre/
 dētibus instruēdis operā dederūt. ibi.
 Apostolorū uerba inter domesticos re/
 citata, cōtraria nō erant publicis fidei
 dogmatibus. 97
 Apostolos solus Christus facit. 99
 Apostolorum traditio non aliter agno/
 scenda est q̄ quæ hodie apud ipsorū
 ecclesias æditur. 158
 Apostolicæ ecclesie si corruptæ essent à
 primordio, quæ erunt integræ. ibi.
 Apostolos & fideles passuros pro chri/
 sto prenūctiatum. 213
 Apostoli & apostolici sunt, sicut Ioan/
 nes, Mattheus, Lucas & Marcus. 221
 Apostoli integrum euangelium contu/
 lerunt. 222
 Apostolicæ ecclesie sunt quæ apostoli/
 cis de societate sacramēti federant. 223
 Apostolorum duodenariū numerū, ex
 ueteri testamento monstratū. 238
 Apostolus fuit Moses. Apostoli Pro/
 phetæ. 262
 Apostolus ad omnes scribit, dum ad
 quosdam. 328
 Apostoli omnia secundum deum do/
 cuerunt. 491
 Apostoli fide non pecunia tuti. 496
 Apostoli pprie spiritū sanctū habēt, &
 efficaciam uirtutū in opere & sermone.
 & hoc non ex parte sicut ceteri. 505
 Apostoli monogamiā cōsilio & exēplis
 monstrauerunt. 514
 Apostolus interpretator utriusq̄ testa/
 menti. 517
 Apostoli mulieres uisituarias circūdu/
 cebant, non uxores. 519
 Aqua & spiritus celo subiacent, 354
 Aqua probatur ex deo facta, 355

Aquarū natura unde manauerit. 369
 Aquarum uariæ conditiones. 369
 Aquilicia Ioui imolantur. 580
 Arrabonē spūs christus nobis reliq̄. 73
 Arabiæ auihus certior hō resurget. 41
 Arabes foemina malunt uidere q̄ ui/
 deri. 457
 Arabum merces christianis preciose p̄
 sepeliendis. 581
 Arbitrii libertas in utranq̄ partem con/
 cessa est homini. 173
 Arbitrii libertatem homini semel pmis/
 sam deus non retractat. 174
 Arbitrii libertas imputat non deo sed
 homini, si peccatū per eā fuerit. 176
 Arbitrio faciendum, quod præcepto dei
 exigitur. 274
 Arcam circumferre dei præcepto diu/
 num & sacrosanctum opus. 185
 Arida emicantior facta est, antea aquis
 tecta. 353
 Aries tormentum bellicum duplex sig/
 nificatur. 529
 Arietem pro muris frangendis Cartha/
 ginenfes primi armauerunt. 519
 Aristoteles hermiā familiārē loco ex/
 cedere facit. 584
 Aristoteles alexandro adulat turpis 584
 Aristæus de septuaginta duobus inter/
 pratibus. 559
 Aristippus in purpura notatur. 584
 Asdrubalis uxor cum filiis suis in incen/
 dium patriæ deuolauit. 430
 Astartis deus Syriæ. 567
 Asinū sabbato soluendū & adaquandū
 nō dissoluit, sed cōfirmat chrus. 274
 Asinarij dicti sunt christiani. 557
 Asinius Gallus quantū p̄ menda Mau/
 ritaniæ numerauerat. 536
 Asinius cetus nulli unius obsonium se/
 xis detulit. 536
 Ascendēs in altum captiuā duxit capti/
 uitatem tractatur. 312
 Atheniēsis meretrix, linguam suam cō/
 mestā, in faciē tyranni expuit. 430
 Astrologi consolantur non pro sangui/
 ne, sed pro domino. 575
 Auari pecunias animæ anteponūt. 7
 Auro & odoribus orientales
 pollent. 127 & 204
 Auro cōstituitur uirtus ceterarum gen/
 tium. ibidem.
 Ff 3 Aurū ter,

- Aurā terra gloriosior, & quantū aestimā-
dum uirgini. 461
- Aurum de tormentis prouehitur in or-
namento christiano. ibi.
- Auri & argenti substantia & natura, are
alio non est generosior. ibi.
- Aurum nulla Rhomanarū norat prae-
ter unū digitū pronubū annulū. 541
- Aures qui habet audiat, signat q̄ cōmi-
nationē exhortatio sublequat. 250
- Audaciā existimo de bono diuini prae-
cepti disputare. 438
- Aufidius lurchio primus sagina Pauli
corpora uiciat. 536
- Augustus, nec dñm se dici uolebat. 573
- Aules filius Naue, postea Iesus uoca-
tur. 207. & 129
- Autem, sibula coniūctiua particulā. 352
- Auullus ex utero uirginis Christus cō-
tra haereticos declaratur. 30
- Autor cuiuslibet rei potior, q̄ prior. 229
- Autoritatem respicias in more, non au-
torem. 438
- Autoritas diuinā maiestatis prior est,
q̄ utilitas seruientis. 438
- B**alaam loquebatur quod de
us ori indiderat. 270
- Baptizati cum christo resur-
gunt. 48
- Baptizari apud Tertullianum tingi di-
citur. 69
- Baptizantur aliqui pro mortuis. 71
- Baptisma Ioannis unde erat, quaestio
Christi, & de responsione eiusdem. 286
- Baptizari p̄ mortuis fit p̄ corpibus. 315
- Baptizamur non semel sed ter, ad singu-
la noīa, in p̄sonas singulas tincti. 402
- Baptismi ritus. 416
- In baptismo ter mergimur. ibid.
- Baptism⁹ preit, penitētia subsignat. 435
- Baptismi praesumptio, importat tergi-
uerfationis erga poenitentia uiciū. 439
- Baptizati non debent negligere poeni-
tentiam. 439
- Baptismalis delictorū abolitio, etiā poe-
nitentia exigit sublequentem. 439
- Baptismus est obsignatio fidei. 440
- Baptizatus dignior qui emendatior,
emendatior qui timidior & uere poe-
nitens. 440
- Baptismi fides, à poenitentia fide incipi-
tur. ibi.
- Ante baptismum à peccatis cessandū. ibi.
- Baptismus qui optat honorat, qui prae-
sumit superbit. ibi.
- Basilides haereticus tpe Tertulliani. 106
- Basilides haereticus & suus deus. 107
- Basilides Iudaorū deū inter trecetos se-
xaginta quinq; deos nouissimū ponit,
& alias blasphemias multas, uide. 107
- Basilides tomniauit Simonē uice Chri-
sti crucifixum. 107
- Basilides infinitas angelorum parabo-
las & editiones posuit. 107
- Barbaries maxima apud p̄tū Euxi. 144
- Beati mendici graece dicitur. 138
- Beati esurientes, quoniam saturabuntur,
tractatur 139
- Benedictionibus deus uniuersa dedi-
cauit. 238
- Benedicti in hoc seculo alibi confundē-
tur. 243
- Benedictio uia, est mutua salutatio. 261
- Beneficium negat, qui beneficium non
honorat. 438
- Benefaciendo nemo delinquit. 436
- Benignitas Christi in humiles & medi-
cos. 239
- Bellum illicitum christianis. 422
- Bellicus rit⁹ & disciplina significat. 423
- Bellis plurima pars orbis mutata. 530
- Belie quae communio & Christi. 422
- Bethsaida piscina curabat usq; ad Chri-
sti aduentum. 139
- Bethleem natale solum Christi esse de-
bebat. 136
- In bethleem cōfinio neruo Iudaorum
habitare permittitur. 136
- In Bethleem Christus nasci nō potest,
post Iudae desolationem. ibi.
- Beelzebulus dicitur apud Tertullia. 267
- A bestiis absumpta corpa resurgēt. 57
- Bestiae non resurgent. ibi.
- Bibebant de petra spiritali, tractat. 311
- Bithon, & silentium Aeones Valenti-
ni &c. 109
- Blastus haereticus tpe Tertulliani. 106
- Blastus hereticus iudaismū inducit quo
ad pascha. 111
- Blasphemia formidanda. 270
- Blasphemia creatoris auertit christ. 270
- Bonitas deo nunq; absuit. 159
- Bonitas rationalis in deo est. 160
- Bonitas p̄fecta & p̄cipalis quae sit. 160
- Bonitas

INDEX

Bonitas quomodo deo nō adequat ad
lōgū & obscure, cōtra Marcionē. 160
Bonitas debita & indebita. 160
Bonitas non stat cum iniuria. 160
Bonitas perfecta est extraneos libere di
ligere. 160
Bonitas perfecta est in deo. 160
Bonitas imperfecta imō malignitas ostē
ditur in deo Marcionis 161
An de bonitate sola de^o cēsend^o sit. 162
Bonitas dei prima qua se deus noluit
in aeternum latere. 170
Bonitas dei nō est cēsenda exinde quo
cepit operari, 170
Bonitatis diuinæ opera numerant. 171
Bonitas dei ex qbus cognosci possit. 171
Bonitas præscientia, potētia in deo de
fenditur. 171
Bonitas dei, præscientia & potētia pro
batur. 172
Bonitas & ratio in deo conspirant. 172
Bonitas dei operata est mundum, iusti
cia modulata est. 178
Bonitatem diuinā perfectissimā omnia
imō totus mundus testatur. 182
Bonitatem dei testatur, uel in Marcionē
tanta dei patientia, 182
Bonitas dei exemplis plurium in scrip
turis declaratur ibidem,
Bonitatem dei insignem Dauid exper
tus est. ibi
Bonitatem dei ostendunt doctrinæ, di
sciplinæ, præcepta, consilia dei. ibi
Bonitatem & clemētiam, dei præcepta
resipiunt. ibi
Bonum non esse deū, præcium & potē
tem Marcionitæ contendunt. 171
Bonus & optimus qui bona & optima
scit, & uelit. 338
Bonum an ex nihilo fiat. 345
Bonum ac malum cui adscribēdum, an
materiæ, an deo, an utriq; alterum, aut
utrumque. 346
Bonorū hominis deus autor, defensor,
acceptator & remunerator est. 436
Bonum factum deū habet debitorem,
sicuti & malum. 436
Bonū & malum natura quidē notū, sed
ut dei disciplina cognoscit p fidē. 235
Bonū, p priū spōte pñari ab homie. 173
Boni emulum est omne malum. 178
Ad bonum confert timor iudicij. 179

Bonum commendat sub aduersario la
borans. 179
Boni autor qui est, & exactor est. ibi
Bonum est quod bono prospicit. ibi
Bonus est totus deus, dum pro bono,
omnia est. ibi
Bona & sancta sunt oīa dei pcepta. 184
Bonus semper uel malus semper non re
peritur. 186
Bonum non est quod permittit. 474
Bonum plene est, quod non modo nō
obest, sed insuper prodest. 474
Bonū est omne, qd deo uisum est. 488
Bonum nō est quod non pdest. 507
Bonum mere non est qd pmittit. 513
Bonum est, quod per se hoc nomē mo
retur. ibi
Boui triturati os nō obligat, tractat. 310
Bouem auratis cornibus Ioui deuoue
bant. 424
Bubali caput adorauerunt Iudæi. 114
Bubali stercore se oblitum exussit He
bræus. 430
Buccellas dant episcopi, presbyteri, &
dyaconi. 521
 Ain per impatiētiam fratri
cida. 5
Cain dicitur a quadā potēt
uirtute cōceptus ab Ophi
tarum hæresi. 108
De Cain Abel & Seth Setthoitarum
hæresis. 108
Cain præstitit confitentorum delicto
rum exemplum. 188
Cain de^o maledixit nō Adā uel Euā. 188
Cadauera quadringētorum annorum
adhuc succida inuenta. 65
De calcaria in Carbonariam. 18
Calicis mundādi exteriora, caro homi
nis interiora, anima. 268
Calicis mentione sanguine obsignat
substantiā corporis confirmauit. 291
Calicis, & panis etiam nostri, in terram
decuti anxie patimur. 417
Calciamenta portare Christus uetuit di
scipulos, 261
Calcei sunt pprie togæ tormentū. 535
Capillorum redundantia capitis arcem
ambiat. 451
Capillamentorū ornat^o uituperat. 468
Capiat qui potest cape, exponitur. 525
Caput uiri Christus, tractatur, 311
Ff 4 Capita

INDEX

Capita neq; uirorum neq; foeminarum
apta coronis. 425
In capite foemina humilitatis sarcinam
portet, non coronam. ibi.
Caput asininum nos colere gētes men-
tiuntur. 558
Capitolū Senones occupauerūt. 579
Carni christi praeiudicat qui resurrecti-
onem carnis negant. 13
Carnem & natiuitatem interpretatur
phantasma Valentinus. 14
Caro uera in Christo probatur argu-
mentis multis. 14
Carnem habuit christus, quia uideri ca-
ro uoluit. 15
Carnē etiā hominis amauit christus. 16
In carne uera nasci nō erubuit chr̄us. 16
Caro & spūs, deus & hō est christus. 17
Carnē desideribus chr̄us nō assum. 19
Carnem sumplerunt angeli non de coe-
lesti, sed terrena materia. 19
Caro christi pbat nō fuisse coelestis. 23
Caro Lazari non erat animalis. 25
Carnem christi spiritalē finxit Valē. 26
Caro christi peccatrix fuit, quomodo
intelligendum. 28
Caro christi non est nata sicut ceterorū
hominum. 38
Ex carnis uoluntate non natus christus,
exponitur. 30
Carnē de uulua participaturus dei spī-
ritus descendit in uuluam. 30
Caro Abrahe & Dauid traducem facit
in uirginem. 32
Ex carne Mariae est quod ex semine
Dauid. 32
Carnis humanae ignobilitates annume-
rantur. 37
Carnis commendatio ex conditoris no-
bilitate. 38
Caro dei sermone consistit. 38
Caro honestius hoīs nomē q̄ limus. 39
Caro quando ex limo floruerit. 39
Carnem ex limo nō signant pellicea tu-
nica. ibi.
In carnem torretur limus flatu dei ibi.
Caro nobilissimum uasculum animae a
deo creata. 40
Per carnē uniuersa subiacēt animae ibi.
Caro est salutis cardo ipsi animae. ibi.
Caro corpore & sanguine uelcitur, ut
anima de deo saginetur. 41

Carnis sacrificia quae sint. ibi.
Caro enititur uicem Christo moriēdo
reddere. ibi.
Caro nostra debitorem sibi Christum
constituit. ibi.
Caro multipliciter dei merito resur-
get. eodē.
Carnis nobilissimae conditiones. ibi.
Carnem tot modis sibi proximā Chri-
stus diligit. ibi.
Carnis uicia apud Christum nō impu-
tabuntur. ibi.
Carnis prerogatiua cum defectibilitati-
bus pensanda. ibi.
Carnis non substantia, sed actus ab Apo-
stolo inhonoratur. 42
Carni nihil exprobratur nisi in animae
sugillationem. ibi.
Carnis ignominiae & dignitates. ibi.
Carnis societas ad animam est quo ad
agere, & quo ad praemiari. 46
Carnis resurrectio aperte in sacris litte-
ris habetur. 49
Caro Christi dicitur panis coelestis, &
urgetur ibidem allegoria pabuli patrū
panis & carniū. 61
Carni mortificatae prodest spiritus uiui-
ficator. ibi.
Caro & corpora de monumentis resur-
gent. ibi.
Carnalem resurrectionē Paulus norat
& praedicabat. 62
Carnis corruptela, Paulo, intelligit car-
nis ante mortē uexatio, nō ppetua. 63
Carnem & animam passim manet glo-
rificatio. 64
In carne aliqui deprehenduntur in ad-
uentu domini. ibi.
Carnis nostrae domiciliū reparabitur in
melius. ibi.
Caro habitū angelicū susceptura est. 65
Caro uiuorum & mortuorum
in aduentu Christi. ibi.
Caro & anima simul fiunt sine calculo
temporis. 67
Carnalia opera quae dicantur a Paulo ibi.
Caro non est uetus homo dicendus. ibi.
In carne tota fides administranda doce-
tur. ibidem.
Caro pro operibus carnalibus ab Apo-
stolo accipitur. 68
In carne politis iuxta spiritum uiuen-
dum.

INDEX

- dum. ibi
 Carnis opera damnari nō carnem. ibi
 Caro absoluit dānata delinquentia. ibi.
 Carnis sensus, non caro inimica dei est. ibi.
 Carnis sensus ad animā referendus. 69
 Carnis non uana cōsiliatio, arguit carnis resurrectionem. 71
 Carni resurrectio repromittitur cui elaborare mandatur. 72
 Carni & sanguini non resurrectio, sed regnū dei negatur. 73
 Carni & sanguini prodest spiritus, & opera spiritus. ibi.
 Caro & sanguis iudaismus indicat. ibi.
 Carnem Christus seruat, depositum & arrabonem summæ totius. ibi.
 Caro & sanguis nō corruptela sunt, sed obnoxia corruptelæ. 74
 Caro homo ante animam. 76
 Caro prius corpus fuit, quā animale corpus. 76
 Carnis & resuscitator, & redintegrator deus est. 79
 Carnes nationum & credentium non materia, sed mercede dissiūxit deus. 81
 Caro animam sequitur, uel dotis nomine. 83
 Carni non inuideat anima. ibi.
 Carnem cum anima resurrectionem probat. 161
 Caro Christi si negatur, etiā mors christi negatur. 200
 Carnem christi & natiuitatem negauit Marcion. 14
 Caro christi si negetur, articulorum fides negabitur. 200
 Carnis resurrectio negabit, si christi caro negetur. ibi.
 Caro uera & non putatiua fuit in angelis apparentibus patriarchis. 201
 Carnem ueram Christus habuisse docetur. ibi.
 Caro Christi stola dicitur uel amictus, & uisum sanguis Christi in benedictionibus Genes. 292
 Caro resurget mutata ad regnū. 317
 Carnis nostræ hic circumlatæ resurrectio ostenditur ex Paulo. 320
 Caro Christi omnibus passionibus naturæ subiecta. 403
 Carnem saginari & spiritum esurire nō prodest. 428
 Caro seruat spiritui, infirmior fortiori. 430
 Carnis uim pati minus est, q̄ de officio naturæ pueniat, quā spiritum uiolenter. 447
 Carnem nostram stupro ledentes Christum ledimus. 481
 Caro quidem infirma, sed uincat spiritus carnem. 525
 Carnes sunt, & carnem oderunt. 42
 Carnem resuscitare si sit diuinæ potentia. 42
 Carnis restitutio facilius, q̄ carnis institutio. 42
 Carnis resurrectionis exempla quamplurima. ibi.
 Carnis resurrectionem prius operibus testatur deus q̄ libris. 43
 Carnis resurrectionis futuræ phoenix specimen. ibi.
 Carnis resurrectionis probandæ ordo breuibus significatur. ibi.
 Carnis resurrectionis causæ habent. 44
 Per carnem agitur ab anima, quod agitur in corde. ibi.
 Caro est animæ cogitatorium. 45
 Caro obsequitur, anima impellit. ibi.
 Caro peccatrix dicitur ab Apostolo. 46
 Carni tam exprobratio, q̄ exhortatio competit. ibi.
 Carnis societas ad animam est, quo ad agere & quo ad præmiari. ibi.
 Carnis resurrectio indicijis rationalibus & scripturæ autoritatibus probatur. 47
 Caro morte subruitur, unde cadauer dicitur. ibi.
 Carnem suscitabit dominus & non solum animam. 59
 Caro occidetur in gehenna. ibi.
 Caro hominis quid intelligendum. ibi.
 Caro uiuificabitur in uitam æternā. ibi.
 Caro & anima æternæ erūt substantiæ non finiendæ. 60
 Caro resurgens corporalis dispositionis legem habebit. ibi.
 Carnis resurrectio probatur ex uerbis Christi, de gehenna, passeribus, capillis, ætu, nuptijs. Item ex eo caro nihil prodest. ibi.
 Caro Christi dicitur spiritus & sermo Christi in causam uitæ appetendus. 61
 Carthago

INDEX

- Charthago Christianis repleta tempore martyrum. 501
- Carthaginis conditrix casta uidua. 588
- Carthaginenses uetustate nobiles, nouitate felices. 529
- Carthagineñ. pacis habitū denotāt. ibi.
- Carthaginiensibus quales olim tunicae fuerint & pallij. ibi.
- Carthaginis immutatio describitur. ibi.
- Carthaginenses quando toga uti ceperint. ibi.
- Carcerati martyres ab ecclesia nutriebantur. 428
- In carceres spiritus sanctus introit cum martyribus. ibi.
- Carcerem sine spiritu sancto martyres intrare non possunt. ibi.
- In carcere martyres diabolum calcant. ibi.
- Carcer sanctis mundus est. ibi.
- Carcer christiano praestat, quod heremus propheta. ibi.
- Carcerē palestram interpretemur. 430
- Carpocrates haereticus tempore Tertulliani. 106
- Carpocrates quam sectam tulerit. 109
- Carpocrates dixit Christum ex semine Ioseph. ibi.
- Castigatio dei, dignatio est. 9
- Castigatione uestris frigescit luxuria. 183
- Cataclismus quare inductus iuxta aliquos. 108
- Catechumeni etiam, deum timeant, inaspiciant, reuereantur. 440
- Causa & culpa, status & excessus multum differunt. 166
- Castitas creberrima tempore martyrum. 476
- Castitas magis excusanda quae in tormentis cecidit, quam quae in cubiculo. 526
- Castitas Christianorum praetendit. 551
- Cecus quid de Christo, illuminatus crediderit. ibi.
- Cæci David offenderunt. 284
- Cæcis Christus profuit. 285
- Cæcilius capilla moriens clamauit, christiani gaudete. 499
- Centum tantum ara, in cena subscribi licebat. 546
- Cæsaribus quæ sunt, cæsari reddenda, quid sit. 286
- Cæsar tunc non es, cum te deo debes. 424
- Cæsari denarius tributarius à tributariis non à liberis debetur. 495
- Cæsares multi christianis æqui numerantur. 546
- Cæsares credidissent super Christo, si aut cæsares non essent seculo necessarij, aut si & christiani potuissent esse cæsares. 563
- Cæsari plus honoris exhibendum quam dijs. 571
- Cæsarem honoramus si eum non manibus plumbatis esse putamus. ibi.
- Cæsares secundi post deum, primi ante omnes, & super omnes deos. ibi.
- Cæsar ideo magnus est, quia celo minor est. 572
- Cæsari imperium unde homo, inde potestas illi unde spiritus. 572
- Cæsar qua oratione domino commendatus ab omnibus Christianis, uide & sic ora. ibi.
- Cæsar dei famulus. ibi.
- Cæsariani, cruciant christianos, orantes pro Cæsare. eo.
- Cæsar noster est, quia à Christo institutus. 573
- Cæsar deo commendatus à Christianis. ibi.
- Cæsar se hominem dicit, non deum. ibi.
- Cæsar in curru triumphali admonetur quod homo sit, & post se respiciat. eo.
- Cæsar dicitur dominus, sed more communi. ibi.
- Cæsar deus dici non potest. 574
- Cæsar non nisi turpissima & perniciosissima adulatione deus dicitur. ibi.
- Cæsari deum qui uult propitium, sit in deum religiosus. ibi.
- Cæsarem deum nuncupare est Cæsari maledicere. ibi.
- Cæsarum solennia Christiani non celebrant. ibi.
- Cæsarum publicum gaudium est publicum dedecus. ibi.
- Cæsarum solennia occasio uoluptatum sunt & omnis insolentiae. ibi.
- Cæsari acclamatum, augeat tibi Iupiter annos. ibi.
- Cæsari sacra facientes eidem maxime insidiantur. 575
- Cæsar per deum tantus est. ibi.
- Cæsares insignes libidinum. 533
- Cæsar Lucullus ex ponto primus Italiae prouulgauit. 553
- Ceremoniae

INDEX

- Ceremonia ecclesiastica insinuant, tin-
ctio, oratio, prostratio, eucharistia, ele-
mosyna. 106
- Cerdon hæreticus. 109
- Cerdonis hæresis memoratur 110
- Cerdon ponit Christum boni dei fili-
um. ibi.
- Cerdon prophetas & legem repudiat. ibi.
- Cerdon dicit Christum non tantum, sed
quali passum. ibi.
- Cerdon solum Lucæ euangelium reci-
pit. ibi.
- Cerdon & Marcion duos deos po-
nunt. 145
- Certum est Christum matrem habuisse
se & fratres. 20
- Certiora scripturæ de interioribus præ-
scribant. 48
- Ad certorum regulam præbent incerta. 150
- Ceru⁹ scit ubi dictamno mededū. 444
- Ceruus ætatis suæ arbiter. 511
- Cervicem retro suggestam foemina in-
struunt. 468
- Chameleon pellicula uiuit, 532
- Chameleonti datum est de corio suo
ludere. eo.
- Charismata nos donatiua dicimus. 312
- In Christi uita est consummatum paci-
entia exemplar. 2
- Christus in carne uera nasci non eru-
buit. 16
- Christum natum non fuisse impossi-
bile probatur. 14
- Christus carnem habuit, quia uideri ca-
ro uoluit. 15
- Christus non desinit esse deus, ex quo na-
tus fuit homo. ibi.
- Christus uere hominem indutus deus
perseuerauit, ibi.
- Christus et ante carnem hominis ama-
uit. 16
- Christus in carne uera nasci non eru-
buit. ibi.
- Christi crucifixio est spes totius orbis. 17
- Christus crucifixus facit credentem im-
prudenter feliciter stultum. eo.
- Christus homo uerus, uero corpe. ibi.
- Christus spiritus & caro est, deus &
homo. ibi.
- Christus phantasma nunquam fuit. 18
- Christus alia ratione apparuit, quam ange-
li. ibi.
- Christus carnem de sideribus non as-
sumpsit, 19
- Christum matrem habuisse, & fratres,
certum est. 20
- Christum habuisse matrem & fratres,
Euangelio abstulerunt hæreses. ibi.
- Christum expectatum à matre & fratri-
bus têtandi gratia non fuit dictum. ibi.
- Christum non credebant fratres domi-
ni foris stantes & querentes Christum. ibi.
- In Christum increduli fuisse apparent
mater & fratres Christi. ibi.
- Christus recusans matrem & fratres na-
tiuitatem suam non negauit. 21
- Christus docens, non tanti facit matrem
& fratres, ut uerbum dei. ibi.
- Christus parentes quomodo se habere
negauerit. ibi.
- Christus quomodo bis negauerit ma-
trem se habere. ibi.
- Christus quomodo de cælo celestis
intelligendus sit. 22
- Christus forma despecta & inhonesta
habitus. ibi.
- Christi caro probatur non fuisse coele-
stis. ibi.
- Christi carnem non esse dicendam ani-
malem. 23
- Christi anima non fuit carnalis, nec ca-
ro animalis. ibi.
- Christus homo animam humanam condi-
tionis ostendit. 24
- Christus animam carnem non fecit,
sed carne induit. ibi.
- Christus angelum non gestauit quare re-
demptione non eguit. 26
- Christus non cum angelo satellite ho-
minem liberauit. ibi.
- Christus sua autoritate dixit, Ego autem
dico uobis. ibi.
- Christi carnem spiritalem finxit Valen-
tinus. ibi.
- Christus carne humana uera fuit. ibi.
- Christi anima, non potest dici euacua-
ta. 27
- In Christo euacuata est non caro, sed
peccatum carnis, nam & culpa. ibi.
- Christi caro peccatrix fuit quomodo
intelligendum. 28
- Christus quare de uirgine natus. ibi.
- In Christo noua hominis natiuitas. ibi.
- Christus sic de Maria, sicut de terra uir-
gine

INDEX

- gine natus homo. *ibi.*
Christum Maria sine uirili semine genuit. 29
Christus carnē sumpsit ex uirgine, sicut diuinitatem à patre. 29
Christi caro non est nata sicut ceterorum hominum. 30
Christus nō ex carnis uoluntate natus exponitur. *ibi.*
Christus, ex qua nascitur, factus ex muliere, non per mulierem, aut in muliere, disputatio pulchra. *ibi.*
Christus quomodo auulsus ex utero dicitur. *ibi.*
Christus auulsus ex utero uirginis contra hæreticos declaratur. *ibi.*
Christus Mariæ utero auulsus docetur contra Valentinum. *ibi.*
Christum quomodo Mariæ ubera lactauerint. 31
Christus de uirgine flos de radice declaratur. *ibi.*
Christi seminis, qualis in uirgine qualitas. 32
Christus unus, non multi credendi 33
Christi officium à patre seruatum. 35
Christus sermo dei dicitur à Tertulliano non uerbum. 39
A Christo prædictū est Hierosolymitanum excidium. 50
Christus prædixit temporū ordinē. *ibi.*
Ad Christi aduentum omni tempore uigilandum. eo.
Christus non semper loquebatur parabolas, nec ad omnes. 57
Christus interpretatus est suas parabolas. 58
Christi discipuli non solum resurgent, sed omnes. 59
Christi caro, dicitur spiritus & sermo christi, in causam uitæ appetendus. 61
Christi uita manifestabitur in re aliena à uita. 66
Christus carnem seruat, depositum & arrabonem summæ totius. 73
Christus nobis reliquit Arrabonem spiritus. *ibi.*
Christus sol, Ecclesia luna, Stellæ semen Abraham. 75
Christus solus sine delicto permansit. 87
Christi omnia dicta, omnibus posita sunt. 90
Christi pleræque dicta non admonitionē nobis constituunt, sed exemplum. *ibi.*
A Christo unum credendum institutum est, & certum omnibus. *ibi.*
A Christo breuiter & sufficienter instituta fidei nostræ regula ponitur, nullas apud Christianos habet questionēs. 92
A Christo fidei nostræ symbolum institutum pulchre ponitur. *ibi.*
Christus duodecim apostolos præcipuos lateri suo elegit, nationibus destinatos magistros. 94
Christus à deo suscepit fidei doctrinā Apostoli à Christo, ecclesiæ ab Apostolis. 95
Christus de omnibus instruxit Apostolos; quos magistros dare uoluit ecclesiæ. *ibi.*
Christus prophetias omnes signauit, & adimpleuit aduentu suo. 125
Christi sagittæ quæ dicantur. 129
Christus quare Iesus dicitur & non Emanuel. 129
Christus sanctis suis subdit scorpiones & serpentes. 162
Christi uerba omnia prædicauerunt Apostoli. 97
Christi Apostolo in ecclesia libere prædicari. *ibi.*
Christus solus Apostolos facit. 99
Christus quomodo in iudicio loquatur hæreticis. 105
Christi uice crucifixum Simonem somnauit Basilides. 107
Christum quare Iudas tradiderit iuxta Ophitarum hæresim. 108
Christum pro seipso passum Sethoitæ dicunt. 109
Christum ex semine Ioseph Carpocrates dixit. *ibi.*
Christi animam solam sine corpore celos ascendisse, hæreses dicunt. *ibi.*
Christum spiritale corpus habuisse Valentinus ponit. 110
Christum, Valentinus nugatur pertraxisse Mariam instar fistulæ. *ibi.*
Christum boni dei filium Cerdon ponit. *ibi.*
Christum nō passum, sed quasi passum Cerdon dicit. *ibi.*
Christum solum hominem dixit Theodotus hæreticus Bizantius. 112
Christum inferiorem Melchisedech dixit

INDEX

- sit alter Theodotus. ibi.
 Christus noue legis lator, sabbati spiritalis
 cultor sacrificiorum aeternorū antistes, reg-
 ni aeterni aeternus dominator. 121
 Christo ueniēte & non ante, lex antiqua ces-
 sare debebat. ibi.
 Christum uenisse ostenditur. eo.
 Christum uenturum Iudaei nō refutant, sed
 expectant. ibi.
 Christum uenisse testantur gentes, quae cre-
 dunt Christo. eo.
 Christi fide gentium corda referata, prius à
 diabolo obfessa. 122
 Christi regno comparantur regna Solomo-
 nis, Babilonis, Darij, Alexandri, Germano-
 rum, Maurorum, Getulorum, Romanorū,
 & ab eo exceduntur. ibi.
 Christus omnibus aequaliter regnat, omnib⁹
 aequalis Rex, Iudex, Deus, Dominus. eod.
 Christi aduētū cessauerunt uolumina sacra
 & angelorum miracula penes Iudaeos. 125
 Christus uisiones & prophetias omnes signa-
 uit, & adimpleuit aduentu suo. ibi.
 Christus passus est sub Tyberio C O S S.
 Rubellio Gemino & Rufio Gemino men-
 se Martio, tempore Paschae, die octaua ka-
 lendarū Aprilij, die prima Azimorū. 125
 Christum interfecit omnis synagoga filiorū
 Israel. ibi.
 Christi natiuitas probatur ex Esaia. 126
 Christus uirtutem Damasci, & spolia Sama-
 riae accipiens figurate dicitur. ibi.
 Christus quomodo acceperit uirtutem Da-
 masci. 127
 Christus quomodo acceperit spolia Sama-
 riae. eo.
 Christus debellator dicitur in scripturis. 128
 Christus bellator mirabilis, & lenis. ibi.
 Christi gladius quo bellator accingitur. 129
 Christi ensis est uerbum dei. ibi.
 Christus bellipotens & armiger. 129 & 206
 Christi sagittae quae dicantur. 129
 Christus quare Iesus dicitur & non Ema-
 nuel. 129
 Christi figura fuit Iosue. 129 & 207
 Christus petra, multis figuris p̄dict⁹ est. 129
 Christus debebat uocari Iesys. 130
 Christi actus duplex, praedicatio
 & uirtus. 130 & 208
 Christi miracula & praedicatio à prophetis
 praenuntiata. 131 & 209
 Christus crucifixus non ob delictum. 131
 Christus crucifixus est ut adimplet. scrip. ibi.
 Christū figurabat Isaac patris hosti. 132 & 209
 Christū signauit Ioseph à fratri. persecu. 132
 Christum in pphe. signi. thaurus. 209 & 132
 Christū aeneus serpens praefigurauit. 132 & 210
 Christi crucis sacramenta peccatores atten-
 dant. 132 & 210
 Christus crucem humeris portat. regale sce-
 ptrum. 133 & 210
 Christus corpus suū appellauit panē. 133
 Christi mors praenuntiata & exhibita. ibi.
 Christus ab uniuerso Israele occidendus, pra-
 dict⁹ est à Moise & prophetis. 134 & 210
 Christus uenisse declarat⁹ ex loco natiuitatis. 135
 Christus non potest nasci in Bethleem post
 Iudaeae desolationem. 136
 Christus nō potuit ungi extra Iudaeā. eo.
 Christi aduentum Hierusalem exterminata
 testatur. 136
 Christus ex uirgine terra, & ex uirgine ma-
 tre fructus prodijt benedictus. 137
 In Christi passione terra, & coe. horruit. eo.
 Christus est uerum templum dei. ibi.
 Christus factus est sacrificiū p om. gen. 138
 Christi natiuitas ignorata Iudaeis. ibi.
 Christi assensio Iudaeis incognita. ibi.
 Christum agnoscere deberent Iudaei ex his
 quae passi sunt propter Christum. 139
 Christi aduētus duo, primus in maxima hu-
 militate, secundus in sublimitate. ibi.
 Christi secundus aduentus. eo.
 Christi regnum describitur. 140
 Christum designauit Iesus sordidis indutus
 & postea gloriois. ibi.
 Christus dei patris summ⁹ sacerdos, hostia
 pro omnibus nobis. eo.
 Christi duos aduētus duo hir. in le. desi. eo.
 Christi duo aduentus signantur per Iesum
 sacerdotem. ibi.
 Christum quare Iudaei negent. 141
 Christi aduētus humilis scan. Iudae. fuit. 141
 Christus dominus, solius dei creatoris, circū-
 latorem se exhibuit. 146
 Christum a creatore, legem ab euangelijis,
 separauit Marcion. ibi.
 Christum creatori non praferri. 159
 Christus in Moyse figuratus, depracator
 patris pro populo. 189
 Christus uisibilis nomine dei patris inuisibi-
 bilis humana operatus est. 190
 Christus non alterius dei filius q̄ creato. 191
 Christus an debuerit subito uenire. 193
Gg Christus

Christus antequam ueniret predicari & in/
dicari debuit, quia credi. 194
In Christ. suū errasse Iudaeos cōtra Mar. 197
Christus & ignobilis & interēpti. ostē . 197
Christum Iudaei non ut extraneū intereme/
runt, sed ut suum iudicauerunt. 198
Christi maxima humilitas in carne. eo.
Christi duplex aduentus describitur. ibi.
Christum designat Iesus apud Zachari. 199
Christi aduentum secundum solum consi/
derantes Iudaei decepti sunt. eo.
Christus si fictus homo, omnia quae egit, &
fecit pariter ficta. 200
Christus phantasma non fuit. eo.
Christi caro si negat, etiā mors ei⁹ nega. ibi.
Christū nasci indignius nō est, q̄ mortē ip/
sam & alia humana incōmoda ptulisse. 203
Christum debellare reges prophetatū, quo/
modo intelligendum. 204
In Christo cōpleta gentiū uocatio. 213
Per Christum liberantur Iudaei à molestia
legis Mosaicae. ibi.
Pro Christo Apostolos & fideles passuros
prænuntiatum est. eo.
Christum uenisse testantur Iudaei à deo &
patria proiecti. 214
Christi lex ab Esaia prædicta, pro nationi/
bus, & ad pacem. 219
Christi lex inuituperabilis. eo.
Christus. creatoris, quid agere debuerit, &
quid fecerit. 225
Christus si, & qualiter descenderit de coelo
suo, iuxta Marcionem. eo.
Christus subito in synagogam admissus nō
fuisse de coelo etiā lapsus. 226
Christi eloquiū & uim præstabat & gra. ibi.
Christus secundum creatorem prædicauit,
non aduersus, ut Marcion uult. eo.
Christum unde dæmon agnouerat. ibi.
Christū esse creatoris filiū agnouit dæ. 227
Christus quare dæmonē increpauerit. eo.
De Christo non est mentitus dæmon. ibi.
Christus corpus phāsticū nō hab. pro. eo.
Christus remediator ualitudinum. ibi.
Christus uolebat se filium dei agnosci non à
dæmonibus, sed ab hominibus. 228
Christus leprosum tangēs nō pecc. in le. 229
Christus dinoscit ex uerbi potestate q̄ma/
xime. 230
Christus potentior Heliseo. 230
Christus Iesus sacerdos patris catholic⁹. eo.
Christus bonam legem confirmauit, cui ob

sequium indulsit. 230
Christus non descēdit ut legem destrueret,
cum cesserit obsequutoribus legis. eo.
Christus noluit destruere legē cui obe. ibi.
Christus legem impleri praecepit. 231
Christum futurum remissorem delictorum
Esaia & Micheas prædixerunt. ibi.
Christum esse hominis filium probatur cō/
tra Marcionem. 232
Christus fili⁹ hominis apud Danielē di. eo.
Christus quare se hominis filium coram Iu/
dæis nominabat. 233
Christus figurā medici propo. & imple. eo.
Christus qua ratione publicanū elegerit. ibi.
Christus Ioanni, & Ioānes Christo quomo/
do conueniunt. 234
Christus se sponsum quare uocauerit. eo.
Christus sibi spōsauit ecclesiam ex gentib. ibi.
A Christo exhibentur pristina à creatore
promissa. 235
Christus quare similitudinibus usus sit. eo.
Christus si & quomō sabbatū destruxit. 236
Christus quomodo legem impleuerit. 237
Christus multipliciter à pphetis testat. eo.
Ad Christum conuentus gentium ostendi/
tur ex prophetis. 238
Christi benignitas in pauperes. 239
Christus impleuit prædicati. sua pphē. 240
Christus docuit tollerantiā, iuxta pphē. eo.
Christi noua patientia docetur. 243
Christus dei præcepton destruxit, sed
adiuuit. 244
Christus suscitauit mortuū ad laudē cre. 248
Christo adhaeruras mulieres diuites Esaia
prædixit. 250
Christum natū monstrat cōtra Marcio. 251
Christus nō negauit matrem, sed abdicauit
prædicationi intentus. 252
Christus mari imperans creatorem maris
non exclusit. eo.
Christū mari imperaturū ppheta scrip. ibi.
Christus spiritaliter expugnator hostium
spiritalium. eo.
Christum dei sui sciebant dæmones. 253
In Christo qualis admittenda ignorantia
ad emorgissam. 253
Christus prohibuit uictū & uestitū in uiam
ferre, qui coruos pascit & flores uestit. 254
Christi humanitatis confusio & pusillitas
pulchre inducitur. 256
Christus quare exigat fidei impudētiā. eo.
Christus eatenus audiendus à patre præci/
pitur.

INDEX

- . ut & Moyses audiat & propheta. 255
 Christo transfigurato quare Moyses & Helias
 in gloria apparuerint. eo.
 Christi transfiguratio tractat contra Mar. ibi.
 Christū esse pphetā suscitā. de fra. demō. 258
 Christus diligit paruulos, qui semper uelint
 esse maiores 259
 Christi lenitas à prophetis prænuntiata. 260
 Christus sepulturā patris cauēti qd. ref. eo.
 Christus suis uirgam interdixit, Moyses au-
 rum & uasa spoliare præcepit. 261
 Christus uetuit discipulos portare calci. eo.
 Christus extruxit potius q̃ destrux. legē. 264
 Christo oia tradidit pater, oia hō nō est. eo.
 Christus à patre postea illuminatio na. ibi.
 Christus prædicauit quæ uiderat, & à sa-
 pientibus seculi abscondit. eo.
 Christus orādī notitiā nō pri. de. q̃ dei. 266
 A christo increpanē doc. onerā. legi. po. 268
 Christus creatoris blasphemiam auertit. 270
 Christus creatoris aduersarius non est. eo.
 Christi doctrina olim à creatoris fam. in. eo.
 Christus non est derogator creatoris. 271
 Christi parabola non solū ad apostolos, sed
 ad uniuersas ecclesias præpositos refer. 272
 Christus non fur, sed iudex censendus. ibi.
 Christus probat ex occasu legis & prophe-
 tarum in præcuratore Ioanne. 276
 Christus sermo & spiritus creatoris. eo.
 Christ⁹ in sentētia de diuortio Moy. ex. 278
 Christus ueteris testamēti assertor nō dāna-
 tor, ibiq̃ de repudiō pmittēdo & phi. 279
 Christus ab Apostolis audiendus, sed postq̃
 Moysen audierūt, & prophetas. 280
 Christus indicauit Hierosolimam esse ma-
 tricem religionis & fontem salutis. 282
 Christus dupliciter lapis, recusabilis primū,
 secundo honorabilis. 283
 Christus docuit orandum esse deum. eo.
 Christus non recidit præcepta dei creatoris
 sed quæ dearent adiecit. 284
 Christi fides necessaria saluando. 285
 Christus profuit cecis. 285
 Christi martyrum certamina prædicta à Sa-
 charia propheta. 288
 Christi aduentus medius inter incommoda
 nationum & uota sanctorum. 290
 Christo erāt uaria loca p exercitijs suis. ibi.
 Christus acceptū panē fecit corpus suū. 291
 Christi corporis uetus figura panis fuit. eo.
 Christus antiquitatum illuminator. ibi.
 Christus quare osculo traditus. 292
 Christus interrogantibus si christus esset
 quare non responderit. eod.
 Christus se filiū dei Iudæis indicauit obli. eo.
 Christus iudicibus præsentatus scripturas
 impleuit. 293
 Christi uestimēta sunt totus psalm. xxi. eo.
 Christū expirasse quomodo intelligen. 294
 Christi corpus phantasma nō fuisse pba. eo.
 Christi euangeliū à lege euocat ad gra. 299
 Christus fuit stultū & infirmū hominī. 306
 Christus fundamentū unicū credentū. 308
 Christus genitus ante luciferum, id est, in
 nocte. 314
 Christus solus ex utero genitus dicitur. ibi.
 Christus proprius & legitimus dei antistes
 præpuciati sacerdotij pontifex. 314
 Christo solo dat dominari à mari ad ma. eo.
 Christus deus in psalmo dicitur. 315
 Christū, columba demōstrat, serpens ten. 363
 Christi psonā ferē omēs psalmi sustinet. 386
 Christus solus nomināndus, deus dicitur: ab
 Apostolo cū patre deo, domi. nomina. 389
 Christi nomen non est patris. 393
 Christus filium se dei patris nominauit se-
 pe, non patrem. 396
 Christi tempora sunt tempora ultima. 311
 Christum esse, non patrē deū, sed filiū pro-
 batur ad longum contra Praxeam. 397
 In christo non est mixtura substantiarū. 403
 Christus exponitur deus & homo. eo.
 Christus in una persona duplicē statū habet
 nō cōfusus, sed coniunctū deū & ho. 404
 In christo salua est utriusq̃ substantia pro. eo.
 Christi caro subiecta q̃mib⁹ naturæ pas. 405
 Christus non tam nomen est q̃ appellatio
 accidentis. 404
 Christū esse non patri, sed filio cōpetit. eo.
 Christ⁹ ex carne homo, ex spiritu deus. ibi.
 Christus iuxta Aposto. dei & hominū se. eo.
 Christus unctus appellat res acci. nomi. eo.
 Christus Iesus duo nomina acci. & pro. 405
 Christi nomē ipsum, aliū deū portēdit. eo.
 Christus alius à patre ostenditur. ibi.
 Christus filius dei mortuus est, nō pater. eo.
 Christus qua parte mortuus dicendus. ibi.
 Apud Christū tam miles est paganus fide-
 lis, quam paganus est miles fidelis. 423
 Christus non prius à cœlestibus rex gloriæ
 salutar⁹ q̃ rex Iudæo. pscriptus in cru. 425
 Christus Iesus reges nos fecit de. pa. su. 426
 Christus idē est tinctis & auditoribus. 440
 Christus se ueritatē nominauit nō cōf. 441
 Gg 2 Christus

INDEX

- Christus pro nobis maledictum factus est,
& crucifixus. 494
- Christū de homine redimis, qui p̄ se. red. eo.
- Christum negat, qui redimit nummis con/ fessionem Christi. ibi.
- Christus alpha & ω, α & ω. 515
- Christus reuocauit nouissima ad prima. ibi.
- Christus semel nuptias uisitauit. 519
- Christus prænuntiatus aduenit modo sibi non indigno. 561
- Christus filius dei patris multis nominibus à sapientibus nominatus. 562
- De Christi aduētū qd Iudæi à nobis dis. ibi.
- Christi duplex aduētus etiā iuxta Iudæ. eo.
- In Christi morte sol meridiano sp̄e sub. 563
- Per Christū & in Christo se cognosci uult deus & colī. eo.
- Christiana religio publico odio & hostili elogio obnoxia fuit tempore Tertul. 49
- Christianus omnium sapientior & fidelior, si perseveret. 87
- Christianorum disciplina, à quo, per quos, & quando sit tradita. 94
- Christianorū traditionū ueritas ubi que. eo.
- Christiana doctrina prior est hæresibus. 98
- Christiana doctrina omnibus prior est, ideo uera, quia ab Apostolis tradita, & chris. 101
- Christianarum literarum ius non habeant, qui non sunt Christiani. 102
- Christiani Iudæis minor populus maiore superior. 114
- Christianorum & Iudæorum duplicia sacri/ ficia in Abel & Cain. 119
- Christiani more prophetarū patiuntur pro diuina religione. 138
- Christianæ religionis sacramenta cōmemo/ rat aquam, oleum, mel & lac, & panem, uide. 153. pauca si placet.
- Christiana fides tempore Pauli semper sta/ bat in creatore & christo eius, sed conuersa tio & disciplina nutabat. 158
- Christianos Iudæi uocant Nazarenos. 227
- Christian⁹ ad philosophos cōuersi. fit hæ. 337
- Christianum coronari ubi sit prohibitum, tractat toto libro de corona militis. 415
- Christiani non debent coronari. 421
- Christianis litigare non conuenit. 422
- Christianus non utatur uinculis, carcere, tor/ mentis, nec suarū sit ultor iniuriarum. ibi.
- Christianis bellum illicitum est. eo.
- Christiano Christus merita ignis indul. 423
- Christianorum ordo, magistratus, & curia, ecclesia est Christi. 424
- Christianorum pompam, qualis esse debe/ at christianissime descripsit Tertullia. 424
- Christianus pegrinus est mūdi, ciues cor. eo.
- Christianus seculo nihil debet, redemptus à Christo. ibi.
- Christianos infirmos indicat Mitræ mi. 426
- Christian⁹ extra carcerē seculo renūtia. 429
- Christiano carcer præstat, quod eremus propheta. ibi.
- Christianis indicit omnis simplicitas. 467
- Christiani humilitatem profitentur. 469
- Christiani sunt circumcisio omnium. eo.
- Christianis preciositate in cultu dissua. ibi.
- Christiana: foemina: domi remaneant, & pō pa ornatuum non indigebunt. 470
- Christiana: foemina: non prodeant, nisi im/ becilles uisitare uelint, uel sacrificium offer/ ratur, uel dei uerbum administretur. ibi.
- Christianos procedere oportet secundum dei placitum. eo.
- Christianorū tēpore nō auro, sed ferro. 472
- Christianarū foeminarū uera ornāmēta. eo.
- Christianis foeminis dissuadē. secū. nup. 473
- Christiana: cōtinentiæ rationes. 476
- Christiano nubat uidua christiana non gen/ tili. 480
- Christiana uxor quomodo marito coh. 481
- Christianorū primitiuorū studia & cere. eo.
- Christiana: mulieres non sibi iungāt seruos diaboli. 483
- Christianorum libertas & iucūditas pariter in matrimonio uiuentium. eo.
- Christiani pati pro fide nō expauescūt. 498
- Christiani pacificūtur cum anima fidem ad/ gressi. ibi.
- Christiani damnati magis, quā absoluti gaudent. eo.
- Christianorum propria non cōmunis boni/ tas diligere inimicos. eo.
- Christiani sine criminibus uiuunt. ibi.
- Christiani non sunt hostes imperatorū. eo.
- Christiani, hostes paciuntur eos, qui etiā imperatoribus hostes sunt. ibi.
- Christianus nullius est hostis. eo.
- Christianus imperatorem à deo constitutū. diligit, reucreatur, honoret, & saluum uelit cum toto Romano imperio. eo.
- Christiani, maxima hominum multitudo in silentio & modestia agunt. 499
- Christiani dinoscuntur ab alijs ex emenda/ tione uitiorum, eo.
- Christianorū

INDEX

- Christianorum persecutores praesides, in fi-
ne uitae suae poenituerunt. ibi.
- Christianorum mores laudabiles. 500
- Christianis, Gentilium praesides multi hono-
rabiles fuerunt. ibi.
- Christiani p deo & probitate patiunt. eo.
- Christianitas tunc magis aedificatur, cum ca-
di uidetur. 501
- Christiani non habent crastinum nec ha-
redes. 509
- Christiani quas de matrimonio quaestiones
in primitiua ecclesia mouebat Aposto. 522
- Christianis omnibus ascribuntur quae de epi-
scopis Paulus scripsit. 524
- Christianorum ueritatem simul ut desinunt
ignorare cessant & odisse. 540
- Christiani facti incipiunt odisse quod fuerat,
& profiteri quo oderant. ibi.
- Christianorum & maleficorum diuersa co-
ditio. 544
- Christianitatis solū nomen capitale est. eo.
- Christiani ad negandum impelluntur, cate-
ri ad confitendum. 542
- Christianum hominem cogis negare ut ab-
soluas. eo.
- Christianismus non redimebat pecu. 495
- Christianismi generositas, seruit⁹ Iudaic. 303
- Christianū nōmē sine causa odiosissimū. 543
- Christianorum damnatores non nisi impij
& turpes. 546
- Christiani infamabant, nō aut cōuince. 547
- Christiani undique turbabantur. 548
- Christianorum castitas praetenditur. 551
- Christiani dicti sunt alinarij. 557
- Christiani orant uersus orientem. 558
- Christianorum deus solēnter inuisus forma
alini & inscriptione. eo.
- Christiani non nascuntur sed fiunt. 559
- Christianorum secta antiquissimis Iudaeo-
rum instrumentis suffulta. 561
- Christianis subiecti sunt daemones, & men-
tiri eis non audent. 565
- Christianis idola subiecta sunt. 566
- Christiani daemones detriumphant cum pro
fide obstinatione damnantur. 570
- Christiani pro Caesare petere sciunt, quae pos-
sunt impetrare. 571
- Christiani orant manibus expālis, capite nu-
do, & de pectore, omnes p omnibus. 572
- Christianorū hostia opima, Oratio de car-
ne pudica, de anima innocenti, de spiritu
sancto profecta. eo.
- Christianorū litera non occulta. ibi.
- Christianorum est pro inimicis orare. eo.
- Christianorum inimici maximi reges &
principes. ibi.
- Christiani nō celebrent solennia Caesa. 574
- Christianorum depostulatores maxime uul-
gus. 575
- Christiani nemini, ex aequo male uolunt, di-
cunt, faciunt, cogitant. ibi.
- Christiani neminē odiūt neminē laedūt. eo.
- Christiani uiui & mortui illuduntur a ma-
lis, & id impune. 576
- Christiani diuina secta, se nō ulciscunt. eo.
- Christiani, maximo numero se uindicare
possent. ibi.
- Christianis omnia plena praeter templa. eo.
- Christianis magis licet occidi q̄ occide. eo.
- Christiani, hostes humani generis falso di-
cti. ibi.
- Christiani hostes daemones expel. ab ho. eo.
- Christiani sunt hostes erroris. ibi.
- Christiani omni gloriae & dignitatis ardore
frigent. 775
- Christiani uanitates seculi odiūt & negli. eo.
- Christianorum bona ostendit. ibi.
- Christiani uim deo faciunt orationibus. ibi.
- Christianorū orationes p quibus fiant. eo.
- Christianorum ueterum coetus quales. ibi.
- Christiani sanctissime iudicant. eo.
- Christianorū nota est dilectio mutua. 578
- Christiani omnes religiose fratres nominan-
tur & quare. ibi.
- Christiani animo animaq; miscentur. eo.
- Christiani om̄ia habent indiscreta pra. ux. eo.
- Christianorū cana infamat apud Ethni. ibi.
- Christianorum conuentus non factio dicen-
da sed curia. eo.
- Christiani publicanū cladiū causa estimā. eo.
- Christianus ad leonem, prouerbium. ibi.
- Christianos non esse causas cladium. eo.
- Christiani quomodo clades deprecant. 580
- Christiani nullo modo laeduntur. eo.
- Christianorum refert de hoc mundo q̄ cele-
riter excedere. eo.
- Christiani mundo inutiles putantur. 581
- Christiani rebus seculi modeste utuntur. eo.
- Christiani utuntur etiam hoc mundo. ibi.
- Christiani lauant, sed nō sicut Ethnici. eo.
- Christiani quomodo utantur floribus. eo.
- Christiani medicamentibus nō dijs opē fer. eo.
- Christianorum misericordia uicatim multa
insumit. eo.

Gg 3 Christiani

INDEX

- Christiani fideliter uectigalia tribuunt. 581
De christianis maxime querunt lenones. eo.
Christiani pro mundo orant. 582
Christiani innocentes impenduntur. ibi.
Christiani innocentiam didicerunt & seruat. eo.
Christiani quare innocentiam amulent. eo.
Christianos ueritas & uita defendit. 583
Christiani philosophicam uitam uiuunt. 583
Christiani ueritate appetunt, & praestant. eo.
Christiani & philosophi neque scientia, neque disciplina aequantur. eo.
Christianus saluis oculis foeminam uidet. 584
Christianus nec in pauperem superbit. eo.
Christianus damnatus gratias agit. eo.
Christiani esse desinunt, quod de discipuli. re. ex. eo.
Christiana dogmata non spernere, quia utili. 587
Christianus non damnatur nisi uelit. eo.
Christiani malum damnari, quam a deo excipi. eo.
Christiani dicebant Sarmeticum & semil. eo.
Christianorum fortitudo, desperatio dicitur. eo.
Christianam dannauerunt ad lenonem potius quam ad leonem, tanquam poenarum atrociores. 588
Christianorum obstinatio magistra est infirmitatis. eo.
Christiani dannaati a gentibus absolui a deo. eo.
Christianorum sanguis semen est, unde succrescant alij. eo.
Christina regale extra terram sanctam confici non licet. 136
Cain semen quare in arcam introductum. 109
Chaldaei haeretici tempore Tertuliani. 106
Chaldaeorum haereticus Cain magnificat. 108
Chorintus haereticus tempore Tertuliani. 106
Chorintus quam haeresim inuenerit. 109
Choicus homo, id est, limatius & terrenus. 71
Ciborum delectus quare populo iudaico. la. a. d. 183
Cibi preciosi dei populo interdicti. eo.
Cibi lautiores ieiunantibus interdicti. ibi.
Cybele troianorum dea. 568
Cincius seuerus praefes remedium dedit quomodo responderet christi. ut dimit. pol. 500
Ciuitas de coelo pependit tempore matutino & euanuit. 215
Ciuitas noua pro resurgentibus consolandis per mille annos. 216
Circumcidi sabbatizare amicos dei non conuenit. 116
Circumcisio non purgat hominem. 116
Circumcisio non fuit in paradiso. eo.
Circumcisionis necessitas inducitur. eo.
Circumcidere octaua die filium suum Moyses. ob. eo.
Circumcidere filium quare Sephora conuenit. eo.
Circumcisio corporalis data iudeis tanquam signum contumaciae & reprobationis in futurum. 117
Circumcisio spiritualis datur in salute obedi. eo.
Circumcisio carnalis cessatura indicabatur. eo.
Circumcisio nota seruitutis. 303
Circumcisio & praeputiatio uni deo deputata. 304
Circumcisione & praeputiatione fides eua. eo.
Claudius Lucius Hieroninianus inimicus christianorum pessime obiit. 499
Clauis doctorum est interpretatio legis. 269
Clementiae diuinae redundantia libidinem non faciat temeritatis humanae. 441
Clemens primus Romae episcopus a beato Petro ordinatus. 100
Cleopatra bestias sibi immisit. 430
Coluba tam uere erat, quam spiritus sanctus. 15
Colubae corpus ubi fuerit apparere. spiri. eo.
Coluba christi demonstrat, serpens tetat. 363
Columba, diuinae pacis praeco. eo.
Coluba auis innocua & pudica, quam unum unum masculus nouit. 519
Clades maxima ante christum numerata. 579
Cladium causas christianos non esse astru. eo.
Clades leniores sunt post tempora christi. 580
Clades quomodo deprecantur christiani. eo.
Clades seculi in admonitionem bonorum, malis in castigationem. eo.
Coelestibus terrena pasta leguntur. 19
De coelo dicitur secundus homo & quomodo intelligendum. 22
Coelum & terra exhorruit facinus iudaico. 137
Coeli & terrae nomine corpus unum omnium factitatio signatur. 354
Coelum & terra parietes hominum dici possunt. 552
Coelestus, deus Africae. 567
Coeli ambitus uariatur. 530
In coelo thesaurizandum esse utroque te. do. 184
Coenae paratura, uita aeterna saturi. figu. 275
Coena christianorum infamat apud Ethios. 578
Coena Ethnicorum foeda sumptuositate. 578
Coena christi. Agapi, id est, dilectio dei. ibi.
Coenarum sumptuositas apud gentes. ibi.
Coenae christianorum per refrigerio inopum. ibi.
Coenae christianorum honesta ratio, arguit cetera honesta. ibi.
Coena christianorum cum modestia, praeuia oratione ad esuriam tantum, & pudicitiam sine orationis impedimento. ibi.
Coena completa de scripturis sanctis. pro. can. 579
Coenam oratio incipit & dirimit. ibi.
Coena christianorum non tam coena quam discipuli. 579
Coenacula Eniniana finguntur a Valentiniana. 365
Concha maris peregrinant in motibus. 530
Conuertibilium natura non permanet post coelum. 15
Cogitatus malus de uirgine, ipsa faciei seueritate frangatur. 456

INDEX

- Coniunctio propria, est sensus supplementum antecedentibus reddens. 72
 Coniugium deus benedixit. 166
 Coniugium pmittit licet continentia praeferat. 309
 Commédatores rerum aliquarum oportet in earum prius administratione deprehendi. ibi.
 Commendandi constantia propriae conuersionis autoritate dirigatur. ibi.
 Colarbasus haereticus tempore Tertul. 106
 Colarbasii haereticus ex alphabeto Graeco. 110
 Confessio delicti est omnis poenitentia. 21
 Confessio poenitentiae euenit etiam in bo. fa. 186
 Confitentorum delictorum exemplum Adam & Cain praestitit. 188
 Confessores Christi occiduntur coram hominibus tantum. 270
 Confessori nihil timendum post mortem. eo.
 Confessores non alterius quam creatoris sunt. ibi.
 Confessio tantum releuat delictorum, quantum dissimulatio exaggerat. 442
 Confessio satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciae. eo.
 Confitentium habitus, uictus & oratio.
 Confessores Christianos negare compule. 500
 Confessorum dei & fidei cura gerenda. 578
 Consuetudo corroborauit, etiam si nulla scriptura determinauit. 416
 Consuetudines ecclesiasticae omnium anti. eo.
 Consuetudinis traditio discenda & tenenda. 417
 Consuetudini morem dedit traditio. si lex de. ibi.
 Consuetudo per legem suscipitur, cum lex deficit. eo.
 Consuetudines christianas natura ipse de. 418
 Consuetudo unde sortitur initium. 445
 Consuetudinem se Christum non dixit, sed uerum. eo.
 Consuetudinem tantisper consuetudini opponamus. 446
 Consuetudines exanimandas, quae magis disciplinae dei conueniant. 447
 Consuetudini utilitas praeposenda. 458
 Consecrationis mortuorum cultus apud nos secunda idolatria est. 421
 Constantia Christiano. desperatio nunc. 587
 Consilium sancti Pauli duplex de nuptiis. 505
 Contemptus seculi à Christo docetur. 6
 Contemptus mortis magis pro deo quam pro patria, imperio, & amicis habendus est. 588
 Contrariorum nulla amicitia. 436
 Contumaciae peccatum ignorantiae agglutinatum est. 438
 Contumacia subuertit dei timorem. ibi.
 Contumaciae dissimulatio est confessio satisfactionis. 442
 Concupiscentia mali, delictum, quia à Christo prohibita. 437
 Concupiscentiae carnalis ingenitum est, forma & cultu placere etiam in matrimonio. 508
 Continentiae causa scribitur esse, quia tempus in collecto. 309
 Continens nominatur pro contentis. 354
 Continentiae Christianae rationes. 476
 Conditor rerum cum ipsis compertus est. 150
 Corpus in quo apparebat spiritus sanctus & angeli quale fuerit. 16
 Corporatio non est indigna deo in Christo. eo.
 Corporeum hominem Christus non dedignatus est sed amauit. eo.
 Corpora angelo. de sideribus sum. non scri. 19
 Corpus ex nulla materia sumere proprium est angelicae naturae. eo.
 Corpus nostrum utriusque elementum originem confitetur terrae & aquae. 22
 Corpus humanum terrae prae se fert imaginem. eo.
 Corpus est sui generis, omne quod est. 24
 Corpus quod de uirgine protulit de uirgine accepit Christus. 29
 In corpora remeatio animarum post mortem. 35
 Corpus non esse iudicandum, arguitur, sed sola praesidens anima. 45
 Corpus in omni actione animae miscetur. 46
 Corpus non tam instrumentum est animae, quam ministerium. eo.
 Corporum etiam à bestiis absumptorum erit resurrectio. 57
 Corporis & animae resurrectio probatur ex euangelicis scripturis. 59
 Corporalis dispositionis legem habebit caro resurgens. 60
 Corpora contemnenda ad martyrium. 66
 Corporalis est resurrectio. eo.
 Corpus animale non potest dici anima. 76
 Corpus animale est corpus recipiens animam. eo.
 Corporis uitiatio accides est, integritas propria. 79
 Corporum nulla labe erit. 80
 Corporis humani pulchra descriptio & 81
 Corpus sanctum Christus panem appellat. 133 & 210
 Corpus diuinum, id est, substantia dei. 181
 Corporis ueri figura fuit panis, non phantasmatis uacuae rei. 291
 Corporis probatio consistit de testimonio carnis, probatio carnis de testimonio sanguinis. ibi.
 Corpus Christi phantasma non fuisse probat. 294
 Corporum resurrectio probatur. 313
 Corporum resurgentium qualitas. 315

Gg 4 Corporalis

INDEX

Corporalis est omnis res, id est, habens substantiam. 356
Corporalia sunt quæ locum habent. 359
Corpus & spiritus duo unum efficiunt. 436
Coronari Christianum ubi sit prohibitum, tractatur toto libro de corona militis. 415
Coronam capiti non convenire natura præscribit. 418
Coronæ origo de mendacio est. 419
Coronati antiquitus enumerantur, Saturnus, Iupiter, Priapus, Iuno, &c. eo.
Coronari supplices apud veteres. ibi.
Corona magna dicuntur liberi solennia. eo.
Coronatus nemo invenitur sanctorum. 421
Coronari templa & uasa inusitata apud sanctos. eo.
Coronari possumus ad christi exemplar. 421
Coronæ nunc fuerunt in usu Iudæorum. eo.
Corona Idolorum ritus est. 422
Coronæ erant omnibus collegiis sacerdotalibus. ibi.
Coronæ rusticæ quid fuerint. 424
Coronata sunt omnia quæ in mundo sunt. 425
Coronis neque uirorum neque feminarum capita apta sunt. eo.
Cornelius Tacitus mentitur de Iudæorum exitu ab Aegypto. 557
Creaturarum infirmitas unde sit Valentinus ponit. 109
Creaturæ sunt causæ dei, iuxta locutionem Tertulliani. 152
Creaturarum in mundo pulchra enumerantur differentia. 154
Creatorem despicit, cuius creaturas admiratur Marcion. 153
Creatorem maris non excludit Christus. 252
Creatoris aduersarius non est Christus. 270
Creator est qui curat pro nostris necessitatibus. 271
Præter creatorem non esse alium deum multis probatur contra Marcionem. 272
Creatoris sunt promissio: parabola Christi in euangelio. eo.
Creatorem furem Marcion disponit. eo.
Creator est, qui suis se creaturis vindicat. 273
Creatoris est tam iudiciū, quam regnū. 274
In creatoris uirtute eiciuntur demonia. 267
Credendum unum à Christo institutum est, & certum omnibus. 90
Quod credendum instituit, deus inquirendum mandat tantummodo. 91
Credendum non omnibus, ne nihil credamus. eo.
Credo nihil, nisi nihil temere credendum. 296

Credentes in stultam crucis predicationem deus saluos facit. 306
Credientium pars maior sunt simplices & idiotæ. 379
Credendum demonibus cum de se, uel contra se loquuntur. 566
Criminum cõparatione scriptura utitur ad signandum gentes. 228
Crinium medicamina cerebro perniciem inducunt. 467
Crinium adulteratores increpantur. eo
Crocodilum Aegypti adorabant. 180
Crudelitas exquisitor in Christianos, est sectæ eorum illecebra. 588
Crucifixum deum esse, indignum non est deo. 17
Crucifixus est uere deus, non imaginarie. eo.
Crucifixio, Christi spes est totius orbis. ibi.
Crucifixus Christus facit credentem bene impudentem, feliciter stultum. eo.
Crucifixus Christus non ob delictum. 131
Crux Christi non fuit maledicta à lege. ibi.
Crucis figuram patriarchæ ostendunt. 209 & 132
Crucis in forma Moyses debellauit Amalech. 132 & 209
Crucis habitus necessarius est aduersus diabolum. eodẽ.
Crucem Christi aeneus serpens signauit. 132. 210
Crucis Christi sacramenta peccatores attendant. 132 & 210
Crucem Christus humeris portat, regale sceptrum. 133 & 210
Crucis atrocitas in Psalmo uigesimo primo. ibidem
Crucis sacramentum fuit lignum in aquam ab Heliseo mersum. 138
Crucis sacramentum fuit lignum ab Isaac portatum. eo.
Crucis uirtus abstulit omnes aculeos mortis in dominici capitis tolerantia. 425
Crucis religiosi sunt Christiani. 557
Crucis materia lignum, forma uero ipsum dei corpus. eo.
Crux in plaustis deorum est. ibi.
Cruces intestina sunt trophæorum. eo.
Cruces sunt signa castrorum Romanorum. ibi.
Cruces consecrarunt gentes, sed non incultas. eo
Cupiditas quomodo intelligatur omnium malorum radix. 6
Curiositate dialectica opus nobis non est post Christum, nec inquisitione post euangelium. 89
Curiositas fidei cedat, gloria salutis. 92
Curiositas

INDEX

- Curiositas enormis hæreticos fecit. 144
 Curiositate in cultu dissuadet Christia. 469
 Curiositas suppositioſa a Numa incœpit. 169
 Aliud non curo quàm ne curem. 536
 Custoditur attente, quod tarde inueni. 362
 Cutis, hominis tunica appellatur. 40
 Curâ de uictu & amictu non habe. mo. 271
 Deum eſſe crucifixū indignū, dep. nō eſt. 17
 Deus eſt uere crucifixus, nō imaginariæ. eo.
 Deo indignum, mihi expedit. ibi.
 Deus & homo eſt Chriſtu s. eo.
 A dei emulo cōceptū, nō eſt amicū dei re. 4
 Deus omne nequā prohibet & damnat. 8
 Deus ultor eſt, ſi iniuriā apud eū depoſue. 11
 Deum debitorē multipliciter habet pati. eo.
 Dei alumna eſt patientia. eo.
 Deo ſolū impoſſibile eſt, quod non uult. 14
 Dei natura ab omniū rerū cōditione diſtat. 15
 Deus in omnia conuerſi poteſt, & qualis eſt
 perfeuerare, eo.
 Deū qui noſtro ſenſu iudicat, ſtultus eſt. 16
 Dei filiū ex humano ſemine naſci non cō-
 petebat. 29
 Dei ſpiritus de uulua carnem participaturus
 deſcendit in uuluam. 30
 Deus naturaliter notus, teſtimo. operū. 36
 Deum eſſe indicat cōſenſus populorum, &
 communis ſenſus. 37
 Dei ſermo Chriſtus dicit à Ter. non uer. 39
 Deus tā ex aliquo, q̃ ex nihilo pdu. po. 42
 Deum noſcimus fidendo. eo.
 Deū iuſtū probat humanæ cauſæ neceſ. 44
 Diuinæ literæ ſunt conſtantes & certæ. 49
 Deus infirmus eſt ſolum de fallaciā. 62
 Deus potentiōr eſt corporum lege. 81
 Deus reſtituet corpora ad gloriā ſuā. 82
 Deus non uult te aliud credere, q̃ quod in-
 ſtituit. 91
 Deum Iudæorum inter trecentos ſexaginta
 quinque deos nouiſſimū ponit Baſilid. 107
 Deus ſi legem ſuam uni genti tradiderit. 115
 Deo offerebant ſacrificia ante leuiti. ſac. eo.
 Deus reformat leges in temporibus, iuxta
 hominum ſalutem. 116
 Dei amicos circumciſio non conſtituit. ibi
 Deo placuit incircumciſi Abel ſacrificiū. eo.
 Deus liberauit incircumciſum Noë à dilu. eo.
 Deo placuit Abrahā ante circūci. & ſab. eo.
 Deo litandum eſt non terrenis ſed ſpirita-
 libus ſacrificijs. 120.
 Deum uerum Marcion hylephemat. 141
 Deos duos Marcion aſſert. eo.
 Deū mali tantū creatorē Marci ſingit. 145
 Deum aliū boni & bonorum fructuum. ibi.
 Deus, ſi non unus eſt, non eſt. eodē
 Dei definitio eſt, eſſe ſummum, magnum,
 in æternitate conſtitutū, innatum, infectū,
 ſine initio & ſine fine. eo.
 Deos duos ponit Cerdon & Marcion. ibi.
 Deus ſummū magnū, forma, ui & potes. eo.
 Deum qui conſidimus eſſe iſdem defini-
 mus eſſe. 146
 Deus nullus exempli capis cōparationē. eo.
 Diuinitati non competit numerus. eo.
 Deos duos eſſe probatur impoſſibile. 147
 Dī duo uegerari nō poſſent ſine ſcrupu. eo.
 Deos diſpares Marcion poſuit. eo.
 Deo nulla adſcribenda diminutio. ibi.
 Dei quidē multa nomia, ſed nō dī mul. 148
 Dī multi nuncupantur, ſed non ſunt. eo.
 Dei una ſubſtantia, licet nomina plura. ibi.
 Deum nouum & ueterem Marci ſingit. eo.
 Deos nouitas Ethnicis peperit. 149
 Deus idem falſus, qui nouus. eo.
 Deorum conſecratio nouitatem arguit. ibi.
 Deus ſi eſt uetus, non erit, ſi eſt nouus
 non fuit. ibi.
 Deum nouū agnitione dicūt Marcion. eo.
 Deis ignotis ab Atticis, incertis à Romanis
 aræ proſtitutæ. eo.
 Deum ignorari nec potuiſſe nomine mag-
 nitudinis, nec debuifſe nomine benigni. ibi.
 Dei duo, notus & ignotus. eo.
 Deū Moſes non inſtituit, ſed a pri. enar. 150
 Deum Moyſi credūt, qui Moy. ignorāt. ibi.
 Deus ante Moſen cognitus. eo.
 Dei teſtimonium eſt, totū quod ſumus. eo.
 Deo nihil eſt extraneum. 151
 Dei uniuerſitas, eſt plena autore omnia. eo.
 Deus Marcionis ex proprio ſuo mūdo cog-
 noſci debuifſet. eo.
 Deos pepererunt commoda uitæ. eo
 Diuinum eſt monſtrare, quod rebus huma-
 nis aptum & neceſſarium. eo.
 Deus Marcionis nihil condidit, nec citercu-
 lam quidem unam. ibi.
 Deus non eſt qui condere noluerit, uel non
 potuerit. eo.
 Deus Marcionis operibus ſe oſtendere de-
 buifſet, poſt alium deum ex creaturis ſuſ-
 iam tam notiſſimum. eo.
 Deus ſecundus ſine cauſa eſſet & inanis. 152
 Deus ſine cauſa eſſe non poteſt. eo
 Dei opera ſunt pignus fidei in deum. ibi.
 Deus

INDEX

Deus Marcionis impudentia & malignita-
tis argueretur. 152
Deus fecit mundum homini non sibi. eo.
De deo opiniones philosophorum. ibi.
Deorum nomina & interpretationes. 153
Dei opa & sapientia in paruis etiā rebus. eo.
Deos numerat Marcion factorē, locū ma-
teriam, & alios sex ut nouem sint. 154
Dij duo uisibilem & inuisibilem. eo.
Deum omnia creasse solū ostendit, & mag-
na & maiora. 155
Dei maioris unicum opus est, hominis re-
demptio secundum Marcionem. eo.
Deum esse ex opere innotescit. ibi.
Deus melior latere minus debuerat. eo.
Deus primo natura cognoscendus, deinde
doctrina cognoscendus. 156
Deus cognosci nō potest nisi p semetip. ibi.
Deos fingere facilius potest homo quā
uerum lectari. eo.
Deus non habendus, quem de suis sensibus
homo composuit. 158
In deo omnia naturalia & aeterna. 159
Deo nunq̄ absuit bonitas. eo.
Deos duos esse probatur impium. 161
Deus an de sola sit bonitate censendus. 162
Deum diffiniuit Epicurei, beatum, & incor-
ruptibile, nemini molestiā praestantē. eo.
Deus affectionibus sibi dignis nō caret. 163
Deus irascitur, ulciscitur, emulat, iudicat ibi.
Deo indignius est parcere malo, q̄ ani. 164
Deus iudicat, malum nolendo, damnat pro
hibendo, dimittit non uindicando, absol-
uit non puniendo. eo.
Deum esse mali uindicem ostenditur. eo.
Deum omnino nō timent Marcionitae. ibi.
Deum Marcionis non esse probatur primo
libro contra Marcionem, deū uerum dig-
ne esse probatur libro secundo, 168
Deus adorandus potius q̄ retractandus. eo.
Deo Marcionitae negotium faciunt. ibi.
Deus unus est, etiam si sit pecca. contra. 169
Deus magnitudo non esset, si eum homo
nosse posset. eo.
Deus maxime magnus cū homine pusill. eo.
Deus innotescit per opera sua. 170
Deus nihil per tēpus egit, sed in aeterni. ibi.
Deus homini domicilium primo magnum
postea maius condidit. eod.
Dei uerbum bene arboris naturā testat. 171
Dei opera incolit imago dei. ibi.
Dei bonitate lex homini data est. eo.

Dei bonitas ex quibus cognosci possit. ibi.
Deum non esse bonum, praescium, potētem
Marcionitae contendunt. eo.
Dei bonitas praescientia & potētia pbā. 172
Dei opera ex nihilo sunt. ibi.
Dei praescientia omnes prophetae attel. eo.
Deus praesciuit etiam trāsgressionem. ibi.
Dei bonitate homo assecu. est ani. liber. 173
Deus solus natura deus. eo.
Dei institutiōe homo bon⁹ est nō natu. ibi.
A deo nihil mali euenire potest. eo.
Dei institutione tribuenda summa & fides
& grauitas. 174
Deus non retractat arbitrij libertatem ho-
mini semel permissam. ibi.
Deus utuere homi dedit, recte uiue. ma. eo.
Deo soli conuenit esse sine peccato. 145
Deo infirmior est anima, fortior angel. 176
Deus angelos iudicaturus est. eo.
Deus p̄ximas sibi creaturas, liberas cre. 177
Deus eodem cōsilio differt diabol extinctione
nem, quo hominis restitutionem. 177
Deus usq̄ ad delictum hominis tantum bo-
nus, exinde iudex seuerus. eo.
Dei iusticia, facta est rerum distinctio. 178
Dei iusticia fuit ante omne malum. ibi.
Deus totus bon⁹ est, dū pro bo. om. est. 179
Dei iustitia exhibet deū patrē & domi. eo.
Deus diligendus & timendus. eo.
Deus ad omnia tibi occurrit. ibi.
Deus mala profitei, quae congruūt iudi. 180
Deus iuste mala malis infert. eo.
Deum esse à prophetis & à Christo, non à
philosophis uel Epicuro erudimur. 181
Deū nō curare quicquā Epicureorū est. eo.
Deū quē cōfidimus esse idē definia. el. 14-6
Deus humanis appellationibus cōmuni. 181
Dei Imago in homine quid sit. eo.
Deo affectiones uariae suo more ab hominib⁹
& scriptura tribuuntur. ibi.
Dei bonitatem testatur uel in Marcionem
tanta dei patientia. 182
Dei bonitatem ostendunt doctrinae, disci-
plinae, praecepta, & consilia dei. eo.
Dei praecepta clementia & bonitate regi. eo.
Dei populo interdicti sunt cibi preciosi. 183
Deus abhominatur sacrificiorum onera, &
oblationū negociosas scrupulositates. eo.
Deus sacrificiorum onere ab idolatria uoluit
auocare populum. ibi.
Deus uoluit legalibus disciplinis populum
sibi deuotum facere & seruare. eo.
Deus po-

INDEX

- Deus populo legē ferre uoluit sum. ben. 183
Deo digna docebant propheta populū. eo.
Dei praecepta omnia bona & sancta. 184
Deo placet fides & obedientia offeren. 186
Deo non potest ascribi improuidentia. ibi.
Deus patietissimus & misericordissi. 187
Dei poenitentia quid sit. eo.
Dei omnis sententia caret culpa. eo.
Deus maledixit Cain, non Adā uel Euā. 188
Deus iurabat per semetipsum, quia alius de
us non erat. 189
Deo nō est indignū, quod efficit de. cre. eo.
Dei ad Moſen uerba, Sine me & disperdā
illos, explanantur. ibi.
Deo nihil tam dignū, q̄ salus hominis. eo.
Deo nō incōgrue fuerūt pusillitates ali. eo.
Dei dedecus sacramentū est salutis no. 190
Deus pusillus inuentus est, ut homo maxi-
mus fieret. eo.
Deus nec magnus, nec modicus, nec amicus
nec iudex placet Marcionitis. eo.
Deus noster & Marcionis deus per antithē-
sim comparantur. ibi.
Deus solus est optimus iudex. 191
A deo nihil subitū, quia nih. a de. nō dif. 194
Deum Marcionis inducit post creatorem,
& ante Christū utrobique uanū ostend. eo.
Apud deū nō est temporis differentia. 196
Deus dignā facit substantiā quā induit. 202
Deus legis delicta remisit. 231
Deus sabbato non ieiunandū prouidit. 236
Deus qualia opa & qua ratiōe inter. sab. eo.
Deus quare dicatur dominus sabbati. 237
Deus restituet corpora ad gloriā suā 82
Deus qua ratione scribit odisse sabbata. 237
Deus mendicorū defensor & patro. est. 239
Deus quomodo maledicat, irasca. punj. 241
Deus diuites reprobat, medicos probat. eo.
Deus diuitū aspnator, medicorū aduo. 242
Deo nō est incongruū praestare diuitias. eo.
Deus cōminat diuitibus per prophetas. ibi.
Dei dehortationes ad diuites. 243
Deo seruiētes oblectabunt, alij cōfun. eo.
Deus petentibus fratribus dari iussit, Chri-
stus omnibus idē utrūq̄ esse ostendit. 245
Deus legis etiā praecepit alijs fieri, quā nō
bis uolumus, & contrariū non fieri id
quod & Christus. 246
Deus etiā legis suauis est, cōtra Marcio. 247
Deum aliū nō esse, quā quem Chri-
stus reuelauit. 248
Deus Iudaeorū semp dominus habi. est. eo.
Dei ueri fides fuit in Israël & nō alterius. 248
Deum Marcionis tamdiu latuisse ridet. 251
Deum suum dæmones nouerant. 253
Dei sui Christum sciebant dæmones. eo.
Deus legis pascendo populum opus maius
effecit Christo. 254
Deū Marcionis Tertullianus alloquit. 259
Deus Marcionis inuidus & seuerus. 263
Deus legis iustus zelotes & fidelis. 263
Deum non ignotū praedicauit Christ. 264
Deus legis pollicetur diligentibus uitā aetē-
nam, deus Marcionis uitam longēuā. 265
Deus optimus ultro petenti dat. 266
Dei digitus est uirtus dei creatoris. 267
A deo damnatur diuitiarum gloria. 271
Deum aliū non esse prāter creatore pro-
batur ubiq̄ contra Marcionem. 272
Deus Marcionis detestator nuptiarum. 272
Deus & māmona, sunt creator & nūm. 276
Dei lege amandus est frater, & p̄ximus. 281
Deus unus optimus & solus. 283
Deus solus caret origine. 296
Deus nouus argueret nouam disciplinā. 298
Deus sapientiā hominū repcussit stulti. 306
A deo dispositum, nihil uere modicū, igno-
bile, & contemptibile. ibi.
Deus ex quo omnia nobis. 310
Deus iudicium tuum regi da, exponit. 314
Deus commune uocabulum factum uicio
erroris humani. 317
Deus misericordiarum non sterilis. ibi.
Deus unus utriusq̄ testamenti. 318
Deū fecisse aliqd de nihilo negat Herm. 337
Deus de semetipso nihil face. pot. cōten. 338
Dei nomē semper fuisse apud semetip. ibi.
Deus non nominatur dominus ante condi-
tionem hominis. 339
Deus sibi erat, rebus autem dominus. eodē.
Quod deus est, unicum est. ibi.
Deos duos infert Hermogenes, deum &
materiam. eo.
Dei solius est, quicquid ipsius est. 340
Dei aliquid habe. nō a nobis, sed a deo. eo.
Deo materia comparatur. ibi.
Deum fatentur nationes, sed alios quoq̄ in-
fra illum deos uolunt. 341
Deum subijcit materiā, qui uult eum de ma-
teria cuncta fecisse. ibi.
Deus materia non indiguit cū geret. eo.
Deus quomō materia. usus fuit. si usus es. 341
Deū aliū & optimū credi uolūt haeretici. eo.
Deus ex uoluntate non necessitate, ex nihilo,
non

INDEX

- Io, non ex materia fecit. 345
 Deus libere etiam malorum autor est. eo.
 Deo libertas competit nō necessitas. 346
 Deo nō est necessaria mate. ad opa mū. eo.
 Dei Sophia pro materia deo fuit. 347
 Deo in opere conditionis cooperata est ma-
 teria nō philosophica sed pphetica. eo
 Dei cōsiliarius fuit Sophia in creatio. re. ibi,
 Deus sapientiam suā necessariam cōditioni
 statim & ante omnia generauit. eo.
 Dei sermone, id est, Sophia nihil antiquius
 prater patrem. ibi.
 Deus in sapientia condidit cōlū & ter. 348
 Deum nihil fecisse ex materia, etiam si ea fu-
 erit, probatur. 350
 Deus opera sua p̄mum inculta, dehinc ex-
 ornata, uelut dedicauit. 352
 Deum simplicitas & agnoscit & ostēdit. 363
 Deum prudentia concutit & prodit. eo.
 Deus hoc solo naturæ minus notus, quod
 non unicus existimatus. ibi.
 Deus Valentinianorum qualis fingitur. 365
 Deū habet filiū, diabolus scrip. tel. est. 378
 Dei unitas non destruitur à trinitate, sed ad-
 ministratur. 379
 Dei etiam unitas irrationaliter collecta hæ-
 resim facit, & trinitas uerita. ratio. exp̄. eo.
 Deus diuisionē nō patit̄ in filio & spūsa. 380
 Deus solus ante mundū. i. sine extrinseco. 381
 Dei ratio in ipso semp̄ gr̄ce λόγος. quo uo-
 cabulo sermonem apellamus. ibi.
 Deus anteq̄ sermonem miserat, eum in ip-
 sa ratione habebat. eo.
 Dei filius solus ex deo genitus, proprie de
 uulua cordis ipsius. 382
 Deus & sermo duo sunt. eo.
 Dei sermo non est res inanis & uacua. 383
 Deus & si spiritus est, tamen corpus est, id
 est, substantia. ibi.
 Deus non omnia quæ potuit fecit. 385
 Deo difficile aliquid, non quia non potuerit
 sed quia noluerit. ibi.
 Dei posse uelle est, non posse nolle. eo.
 Deus uerax non aliter pronuntiauit, q̄ dis-
 posuit in scripturis. 386
 Deus non loquit̄ numerose angelis, qui nec
 ipsi filium agnoscunt. 387
 Deus quare in Genesi loquatur plurali. 387
 Deus ad imaginē filij faciebat hominē. eo.
 Deos duos personaliter pulche ex scripturis
 probatur & quomodo intelligendum. 388
 Deos duos, & duos dominos minime præ-
 dicandum. ibi.
 Deos tres quare non dicamus, cū tamen pa-
 ter deus, filius deus, & spiritus sit de. eo.
 Deos tres & dominos quare nō nomi. 389
 Dei filius pphetis uisus fuit in ui. & spe. 390
 Dei filius omnia om̄ibus tēporibus fecit. 391
 Dei omnipotētis maiestas edicit̄ paucis. 392
 Deorū falsorū multitudinē unio diuī. ex. 393
 Deus qui in ueteri testamēto audiebatur &
 uidebatur non pater erat sed filius. 396
 Deus ubiq̄ est, ui & potestate, sicut & fi. 399
 Deus pater uisibilis factus in filij uirtu. 400
 Dei filius est quod ex uirgine nascitur. 402
 Dei filius definitus est secundū spiritū. 403
 Deus patitur in martyribus, id est, pati pos-
 se præstat. 406
 Deus deorum bonus est & iudex. 418
 Deo dignum quod indignum idolo. 421
 Deos multos diabolus finxit. 425
 Dei militiam intramus cum ad sacramenta
 uerba respondemus. 429
 Deus omnia ratione prouidit, dispo. or. 435
 Deus bonorum hominis autor, defensor, ac-
 ceptator, & remunerator est. 436
 Penes deum nihil sumus, nisi stilla littulæ, &
 aræ puluis, & uasculum figuli. 437
 Dei præceptum bonum & optimum. 438
 Deus poenitentia præcipit hortat̄ & iur. eo.
 Dei timorem subuertit contumacia. ibi.
 Deū ignorari non licet, & despici piculo. eo.
 In deum non leuiter peccat, qui relapsu suo
 diabolū erexit. eo.
 Deus uenia suæ thesauro prouidet, nec sinit
 obrepere indignos. 439
 Deus non necesse habet præstare indignis,
 quod sponndit etiam uel inuitus. 440
 Dei est natura, dei est scriptura, dei est disci-
 plina qcquid cōtrariū est iī. dei nō est. 456
 Deo quod ratum inueneris sit tibi & scriptu-
 ra, & natura, & disciplina. eo.
 Sine dei uoluntate nihil fieri. 485
 In deo totū est confiteri fidē & negare. 489
 Deo nō reddit quæ dei sunt, qui redimit pe-
 cunia persecutionem uel mortem. 495
 Deum naturaliter noscūt etiā gentiles. 498
 Dī cōtemnuntur à suis etiā cultoribus. eo.
 Deus imaginem suam in nobis uult etiam si
 multitudinem fieri. 502
 Sine dei uoluntate nihil à nobis fit. 503
 A deo permiffa non procedunt ex tota dei
 uoluntate, sed ex indulgentia. 504
 Sine dei uoluntate non est permiffio. eo.
 Deus

INDEX.

- Deus definiuit id te sectari debere, quod parauit te magis uelle. 504
 Contra dei facimus uoluntatē, si nō facimus quod deus magis uult. 504
 Deos plures reprobauerunt Romani, quos ante coluerunt. 547
 Deorum colendorum studio maxime errauit antiquitas. 547
 Deos nō colēdos scimus, nec colimus. 551
 Deos oēs homines fuisse pbari pōt. 551
 Deorū multorū genera & differētiā. 552
 Deos fuisse homines docuerunt omnes antiquitatis scriptores. 552
 Deus est, qui deos facere potuisset. 552
 Deus imperfectus non est, qui perficit omnia. 553
 Deus iustus nec temere, nec indigne, nec prodige prēmia dispensat. 553
 Dī gentium criminolissimi quicq. 553
 Deos meliores gentilitas sibi fingere potuisset per singulos uirtutū gradus. 554
 Deos gentium ridet, & Christianis postponit. 554
 Dei cuiusque status in senatus aestimatione pendebat. 555
 Dī domestici dicebantur lares. 555
 Dī magis tributarij, magis sūt sancti apud gentes. 555
 Dī nostri uenales sunt. 555
 Deos propter Troianos & Achiuos digladiatos. 555
 Deos passim dedecorant poētae. 556
 Dī foede representabātur in theatris. 556
 Deum unum colunt Christiani. 558
 Deus omnia creauit de nihilo, uerbo, quod iussit: ratioē, qua disposuit: uirtute, qua potuit. 558
 Deus inuisibilis, incomprehensibilis, inastimabilis. 558
 Deum ignorare non possumus. 558
 Deum unum esse à primordio seculi praedicatum est. 559
 Deus, uerus Prometheus. 559
 Dei uerbū multis nūcupat nominibus. 562
 Deum colimus per Christū. 563
 Deū deorū esse negare nemo potest. 567
 Deum cuius imperium summāe dominationis penes unum, & officia eius penes multos uolunt. 567
 Dī Aegyptij ut libet consecrantur. 567
 Deus suus est unicuique prouinciā & ciuitati. 567
 Dī Romanorū Sterculius, Mutinus, Laurentia. 568
 Dī tam impune laeduntur, q̄ frustra coluntur. 569
 Deus optimus maximus regna dispēset & secula. 169
 Dī nec sibi nec alijs profunt. 571
 Dī sunt in Caesaris potestate, & salutem ab eo expectant. 571
 Deum uerum propiciū sibi uolunt imperatores. 171
 Dei iudiciū suscipimus in impatoribus. 573
 Deus imperatores praefecit iudices. 573
 Deus non est, cui deo opus est. 574
 Deum uerū non cognouerunt gētiles. 580
 A deo sicut bona, ita & nēfala eueniūt. 580
 Deum gentiles spernunt. 580
 Dei lenitatem & seueritatem omnes pariter sentiunt boni & mali. 580
 Dī ingrati, si propter Christianos inimicos Christianorum punirent. 581
 Deum non posse inueniri, nec enarrari: Platon. 583
 De deo superuacua inquisierunt philosophi. 584
 Deum ociosum fingit Epicurus. 584
 Deum torquere molem extra mundum instar figuli, Stoici fingunt. 585
 Deus non aliter destinauit quā praedicauit. 586
 Dei patientia sustinentis ingratissimas nationes. 2
 Diuinitati non competit numerus. 146
 Diuinitatis nouitate inducit Marcion, & à Tertul. contemnitur. 235
 Diuinitas eadem praedicat in lege & Euangelio. 298
 Diuinitas gradum non habet. 341
 Diuinitas humano arbitratu apud Romanos pensatur. 546
 Diuinitatis praecellentia superior est omni potestate. 565
 Diuinum est monstrare, quod rebus humanis aptum & necessarium. 151
 Diuina de humanis praedjudicare stultissimum. 181
 Diuini corporis & humani quanta est diuersitas, tanta erit animi diuini & humani differentia. 181
 Diuinum corpus, id est, substantia dei. 181
 Diuina potius in homine, uel humana in diuinis h H

INDEX.

- uinis constituenda. 181
 Diuinā bonitatē perfectissimā, omnia, imō
 totus mundus testatur. 182
 Diuinarū dispositionū ignar⁹ diabol⁹. 307
 Diuinæ psonæ tot sunt, quot uoces. 399
 Diuinæ maiestatis autoritas prior est, quā
 utilitas seruientis. 438
 Diuinæ liberalitatis quædam sunt, quædā
 nostræ operationis. 477
 Diuina maiestas quæstuarīa efficitur. 555
 Diuinæ literæ sunt constantes & certæ. 49
 Diuinæ literæ in cœtū fidelium recitandæ
 sunt. 577
 Diuinæ literæ omnium antiquissimæ. 584
 Diuinæ literæ nec Iudæis claræ, multo mi-
 nus philosophis. 584
 Diuina præcepta exigunt pudicitia. 475
 Dauid filius, gentium hæreditatem conse-
 cutus, alius nō pōt dici nisi Christus. 35
 &. 211
 Dauid & Salomon gentibus paucis domi-
 nantes, Christo non æquantur. 141
 Dauid insignē dei bonitatē expert⁹ est. 182
 Dauid quare Christū dñm uocauerit. 287
 Damnatū quod est, illicitum factū est. 493
 Damnari titulo nullo licet quæ pro sunt o-
 mnino. 587
 Damnari non debet hæresis nisi præiudica-
 ta. 578
 Damasci uirtutem quomodo Christus ac-
 ceperit. 127
 Damascus olim Arabiæ deputabatur. 128
 Damascus trāscripta est in Syrophœnicen
 ex distinctione Syriarum. 128 & 204
 Datorem respuit, cum datum deferit. 438
 Datorem despicit præsumptio, inflat peti-
 torem. 440
 Diabolus quosdam sibi inicit & suis sa-
 cris. 103
 Diabolus imitatus est mores Iudæorum in
 ritibus sacris. 103
 Diabolus se delatorem & malum fecit non
 deus. 176
 Diaboli triplex mendacium. 176
 Diabolus sapiētissim⁹ omniū aditus ē. 176
 Diaboli læsura peccatum dicitur, quo ho-
 minem læsit. 177
 Diabolus dicitur fur noster. 272
 Diabolus ignarus dispositionum diuinā /
 ru m. 307
 Diabolus aui huius dominus. 319
 Diabolus omnia mutauit in deterius. 419
 Diabolum domino præponit qui post poe-
 nitentiam relabitur in peccatum. 438
 Diabolus maxime etiam seuit, cum homi-
 nem plene sentit liberatum. 441
 Diabolus cum angelis suis est dei æmu-
 lus. 462
 Diabolus suggerit fucum mulieribus ad-
 hibendum. 467
 Diabolus alios luxuria, alios continētia oc-
 cidit. 476
 Diabolus ppria potestate utitur in infide-
 les, sed non in domēsticos dei. 487
 Diabolus multis rationibus potestatem ac-
 cipit à deo in homines. 487
 Diabolo pax sanctorum bellum est. 428
 Dialectica Aristotelis suis pingitur colori-
 bus. 89
 Decor naturaliter est inuitator libidis. 465
 Decor quidem non accusandus, sed suspe-
 ctus habendus à foeminis. 466
 Defuncti exuruntur, postea nutriuntur a-
 pud gentiles. 35
 Delictum IIsraëlis fuit impatientia. 5
 Delicta capitalia septē sunt, idolatria, blas-
 phemia, homicidium, adulterium, stuprū,
 falsum testimonium, fraus. 229
 Delictorum remissorem Christum futurū
 Esaias prædixit & Michæas. 231
 Delictū nō ideo nullum uel incertum est,
 quia quæstionē patitur ubi pmissitū. 415
 Delictorum quædam corporalia, quædam
 spiritalia. 436
 Delicta spiritus deus non ignorat, sed in iu-
 diciū decernit. 437
 Delicti durior frons est. 447
 Delictum omne uoluntarium, in domino
 grande est. 482
 Delictum est, recusare quod bonū est. 488
 Delictum omne excusabitur si cōtinueri-
 mus. 503
 Delitijs fidel uirtus effoeminatur. 471
 Deliquiū, in morte Christi in archanis Ro-
 manorum habetur. 563
 Definatus est filius dei secūdū spiritū. 403
 Demetrius Phalereus grammaticorū pro-
 batissimus. 559
 Democritus excecavit seipsum ne mulierē
 uideret. 583
 Demutatio & perditio differunt. 77
 Demutari aliqd potest, & idipsum nihilo-
 minus.

INDEX

initus esse.	78	Dixit dominus domino meo, Iudæi de Eze-	314
Demutari non potest aternitas.	344	chia rege exponunt.	314
Damones natos Nicolaitæ fingunt.	107	Dixit dominus domino meo, hic spiritus lo-	386
Damon unde Christum agnouerat.	226	quitur de patre & filio.	386
Damon agnouit Christum esse creatoris fi-	227	A diluuió incircúscilum Noë liberauit de.	116
lium.	227	Diluuiá multa narrantur.	579
Damonē quare Christus increpauerit.	227	Diluuium totius orbis.	579
Damon de Christo non est mentitus.	227	Dilectio summum fidei sacramentum.	10
Damones deum suum nouerant.	253	Dilectionis & patientiæ qui sint fructus.	10
Damones dei sui Christum sciebant.	253	Dilectio dei & proximi præcipitur Adæ &	115
Ad damones pertinent quæ idolis fiunt.	420	Euz.	115
Damones à Christianis psecutionem susti-	499	Diligendus & inimicus est, & extraneus.	160
nent.	499	Diligere inimicum iuberis quo magis dñi /	160
Damones esse & spirituales substantias ne-	564	gas proximum.	160
mo ignorat.	564	Non diligens proximum quomodo extra-	160
Damonum operatio est hois euersio.	564	neum diligit.	160
Damonū natura, studiū, loc⁹, & iuidia.	564	Diligere p̃ximos prius ē q̃ extraneos.	245
Damones quō oraculis & miraculis deci-	565	Diligēdi deum omniphariam præceptum,	265
plant.	565	est caput legis.	265
Damones multa possunt, qui ea magis præ-	565	Dilectio mutua Christianorum nota.	578
stant ut possint.	565	Digniora sunt interpretāda & fidei iustiora	281
Damones Christianis subiecti, & mētiri eis	565	iuxta scripturas.	281
non audent.	565	Dignior baptizatus qui emendatior, emen-	440
Damones se imūdos ostēdūt ex ritib⁹.	566	datiōr qui timidiōr, & uere poenitēs.	440
Damonibus credendum cum de se uel con-	566	Differentia leproforum sanatorū, nō arguit	280
tra se loquuntur.	566	differentiam deorum sanantium.	280
Damones unum deum fatentur, & se nō es-	567	Difficile quidem deo nihil est, non ideo ab-	385
se deos.	567	rupte quidē de deo confingere poterī-	385
Damones rhetui cōtumaciam miscnt.	570	mus.	385
Damones Christianos ledere gestiūt quos	570	Difficile deo aliquid, non quia non potuerit,	385
aliās uerentur.	570	sed quia noluerit.	385
Damon solatiū reputat fruēda interim ma-	570	Difficiliū facilis est uenia.	479
lignitatis de poenæ mora.	570	Diminutio nulla adscribēda est deo.	147
Damonia diminutua uox.	573	Diminutionem non capit quod est aternū	341
Damonia eīstunt in uirtute creatoris.	267	& innatum.	341
Deposita pietatis quomodo eroganda.	577	Dimitte nobis debita, legit Tertullian⁹.	266
Desperatio dicī Christianorū cōstātia.	587	Diogenes hominem inuenire cupiebat, cani-	144
Deterior nemo fiat totiens delinquēdo, quo	441	cula lucernam meridiē circūferens.	144
tiens ignoscitur.	441	Diogenes ludit in Herculem.	556
Diamastiges adolescentes flagellantur.	430	Diogenis meretricem Phrinē.	583
Diafares deus Arabia.	567	Diogenes Platonis loros deculcat.	584
Dido ignes contempsit.	430	Diogenes de dolio latrat.	534
Digitus dei, est uirtus dei creatoris.	267	Diuitia abijciendæ ne ledant.	6
Digitorū supputarijs gesticulā assidēdū.	560	Diuites deus reprobāt, sicut mendicos pro-	241
Digamia illicita sacerdotibus.	507	bat.	241
Digamia episcopis nō licet.	524	Diuitum aspernator & mendicorum aduo-	242
Digamiam defendunt Physici.	522	cator deus.	242
Dicta factis deficientibus erubescūt.	1	Diuitas prestare nō est inēdgruū deo.	242
Dicta Christi omnia oibus posita sunt.	90	Diuitiæ iustitiæ operibus deseruiunt.	242
Dicta pleraq; Christi non admonitiōē no-	90	Diuitibus cauēdum, ne superbiānt, & deī	242
bis constituūt, sed exemplum.	90	contemnant.	242
		Diuitibus comminatur deus per prophe-	tas.

- tas. 242
 Diuitiarum gloria damnatur à creatore no / stro. 271
 Diuitijs uti debemus tanquam non uten / tes. 469
 Diues difficile in domo dei celebs. 483
 Distinctio rerū facta est per dei iusticiā. 178
 Disputatione hæreticorū nihil p̄ficimus. 93
 Disciplinæ interest iniuriam uindicare. 244
 Disciplina una & communis, clericis & lai / cis Christianis. 523
 Disciplina salutaris adulteratur ab aliqui / bus. 585
 Discipuli Martionis nominantur Pōtici. 18
 Disputatio hæreticorum firmos fatigat, infir / mos capit, medios cū scrupulo dimittit. 93
 Diuersitatis discordiam uices fœderant. 530
 Diuortium Moyses conditionaliter prohi / buit. 278
 Diuortium Christus prohibet excepta stu / pri causa. 480
 Dogmatum nouorū inuentio familiaris est hæreticis. 364
 Dominus patientes nuncupat felices. 9
 Dominicum semen prius est eo, quod inimi / cus superseminauit hæresi. 99
 Domini aduentus ex Daniele probatur. 123
 Dominus idem cœli, qui factor. 263
 Domini nomen non semp fuisse in deo. 338
 Dominus est accidentis rei mentio. 338
 Dominus est per ea quæ libi seruitura se / cit. 338
 Domini seruis suis foras nubere extraneis / interdiciunt. 483
 Dominus dei cognomen est. 573
 Dominum se dici Augustus nolebat. 573
 Domin⁹ Cæsar dicit, sed more cōmuni. 573
 Dominicam aream purgat persecutio. 485
 Docens non tanti facit matrem & fratres, ut / uerbum dei. 21
 Doctores onerantes legibus populū, incre / pantur à Christo. 268
 Doctores doctrinarum humanarum, suorū / commodorum causā docent & increpan / tur. 269
 Doctorum clauis est interpretatio legis. 269
 Doctrina quæ conspirat cum matricibus & / originalibus apostolorū ecclēsijs, sine du / bio tenenda. 95
 Doctrinam fidei ecclēsiæ ab apostolis, apo / stoli à Christo, Christus à deo suscepit. 95
 Doctrina mendacij, quæ sapit contra ueritatē / tem ecclēsiarum & apostolorum, & Chri / sti & dei. 95
 Doctrina Christiana prior est hæresibus. 98
 Doctrina Christiana prior omnibus ideo ue / ra est, quia ab aplis tradita & Christo. 101
 Doctrina prophetarum deo digna. 183
 Doctrina Christi olim à famulis creatoris / iniciata. 276
 Doctrina digne uel indigne superadifican / tur fundamento credentium Christo. 308
 Donare nō piget eū, qui nō timet p̄dere. 6
 Dositheus hæreticus tempore Tertul. 106
 Dosithci Samaritani hæresis, qualis. 196
 Dubium nihil apud catholicam fidem. 32
 Duo summa impossibilia. 146
 Duo si summa sint, erunt multo plura. 146
 Duo si admittuntur plura admissa sunt. 147
 Duos esse deos impossibile probatur. 147
 Duo dii uenerari non possent sine scru / pulo. 147
 Duo sūme magna maius aut minus nō ad / mittunt. 147
 Duos deos esse, probatur impium. 161
 Duos deos quomodo audiendum. 388
 Duodenarius apostolorū numerus quomo / do præfiguratus. 238
 Duriora meditemur & nō sentiemus. 471
 Duplex in homine sermo. 381
 Ebion nudū hominem & non idē / dei filium constituit Iesum. 26
 Ebionitarum hæresis fuit tempo / re Pauli. 100
 Ebion hæreticus. 106
 Ebion successor. Chorinti quam hæresim in / uenerit. 109
 Ecclēsiæ omnes primæ, oēs apostolicæ, dum / unam omnes probant unitatem. 94
 Ecclēsiarum unitas stat in communione pa / cis, appellatione fraternitatis, & contesta / tione hospitalitatis. 94
 Ecclēsiæ apostolicæ communicant Christiā / ni, id quod doctrina aduersa non facit. 95
 Ecclēsijs, quas apostoli erudierunt, à princi / pio errasse apostolica regula non est pro / babile. 98
 Ecclēsiæ tot & tantæ in una fidem errare nō / potuerunt. 98
 Ecclēsiæ primitiua non potuit in totum erra / re ante hæreticorum dogmata. 98
 Ecclēsia ab hæreticis temere dicitur alicubi ee / rrasse. 98
 Ecclēsiarum originē testatur fallitates hære / sum

INDEX.

sum posterius exortari. 99
 Ecclesie posterius instituta apostolica dictu-
 tur, quia cum prioribus eadem fidei do-
 ctina conspirant. 100
 Ecclesie apostolicæ ubi cathedræ præsidens
 apostolorum & autentice literæ recitant. 101
 Ecclesie apostolicæ in Achaia Corinthus, in
 Macedonia Philippis, in Asia Ephesus, in
 in Italia Roma. 102
 Ecclesie sunt eorum, qui ab eis uel non lon-
 ge distant, uel ad quas tendere possunt. 102
 Ecclesia Romana felix, cui totam doctrinam
 apostoli cum sanguine profuderunt. 102
 Ecclesie Romanæ fides in Africas etiam
 ecclesias contestata. 102
 Ecclesie Romanæ ritus priscus, ibidem ex
 eisdem uerbis. 102
 Ecclesie catholice mores. 105
 Eccle. sæpe dicit spiritale templum apud Ter. 199
 Ecclesia habet signaculum frontis, sacramen-
 ta, & mundicie sacrificium. 214
 Ecclesiarum apostolicarum nomina. 223
 Ecclesie apostolicæ sunt quæ apostolicis de
 societate sacramenti foederantur. 223
 Ecclesiarum apostolicarum autoritas cæteris
 patrociniatur euangelij, Ioannis, Matthæi
 & Marci. 223
 Ecclesia autentice regulæ Christianitas est. 363
 Ecclesiastica consuetudines omnium antiquis-
 simæ. 416
 Ecclesia domina mater, alimenta carnis mar-
 tibus subministrabat in carceres. 428
 Ecclesia est in uno & altero, & ecclesia Chri-
 stus. 443
 Ecclesie pulsatus, Christo obuolueris. 443
 Ecclesie præpositos in persecutione fugere
 non oportet. 493
 Ecclesia est, ubi tres sunt, licet laici. 507
 Ecclesie totus ordo de monogamia disponi-
 tur. 522
 Ecclesie ordo proficit ex laicis. 522
 Ecclesia est corpus Christi constans spiritu
 nouitatis. 524
 Eleemosynam impatiens damni non facit. 6
 Eleemosynæ pro pietatis operibus & sancto-
 rum necessitatibus. 577
 Elementa Romanis diuina primæ lit. 303
 Elementa unde profluxerint. 369
 Elephantus summum seculi numen. 39
 Eleusine hæresis superstitio. 362
 Eleusinijs in sacris modus iniciandi. 362

Eligere non debemus, quod aliquis arbitrio
 suo induxerit. 89
 Emanuel nobiscum deus conuersi Iudæi di-
 cere possunt & dicunt. 126
 Emanuel Christo cõpetit, nulli aliorum. 203
 Emanuel uobiscum deus apud oes dicit. 203
 Emaus contententibus discipulis, quare &
 qualiter sese ostenderit Christus. 294
 Empedocles ignes Aethnæ dissiliuit. 430
 Empedoclis constantia insignis. 588
 Aemulatio habet officiales multos. 613
 Aemulum suum uidens patitur. 537
 Ennius poeta Romanus. 365
 Aeneas serpens Christum præfigurauit. 132
 Enoch & Elias nondum morte defuncti. 80
 Enoch æternitatis candidatus incircumsus. 116
 Enoch liber Apocryphus unde æstimet. 460
 Enoch pæpos supites catadysmo fuit. ibi.
 Enoch liber arguitur recipiendus. 460
 Enoch apud Iudam apostolum possidet te-
 stimonium. 461
 Ephesus ecclesia apostolica in Asia. 102
 Episcopus primus habuit autorem uel apo-
 stolum aliquem, uel apostolicum uirum
 in aliqua ecclesia. 100
 Episcopus Schmirneorum primus Polycar-
 pus à sancto Ioanne conlocatus. 100
 Episcopus primus Romanorum Clemens
 à beato Petro ordinatus. 100
 Episcopi & Clerus de populo sunt. 523
 Episcopis non omnia licent, nec etiam dig-
 nia. 524
 Episcopus qualis debeat esse. 524
 Episcopatum sperauerat Valentinus ingenio
 potens & eloquio. 363
 Epicuri schola est nihil esse post mortem. 35
 Epicurei deum diffiniunt beatum & incorru-
 ptibilem, nemini molestiam præstantem. 162
 Epicurus consiliarius Marcionis. 163
 Epicurus omnem dolorem depræciat. 582
 Epicurus deum ociosum fingit. 584
 Epilogus libri de resurrectione carnis, ibi re-
 surget ergo caro. 83
 Errare est delinquere. 91
 Errorem ostendere, destruere est. 363
 Erroris agniti repudium, poenam non mere-
 tur sed laudem. 554
 Error Phariseorum describitur. 106
 Erat de qualibet re dici potest. 352
 Erythræum pelagus transuecti sunt Iudæi. 118
 Esaia passus de Christi natiuitate, à Iudæis

H h 3 de

INDEX

de nostris, exponitur uarie:	126	Euangelium illud uerius, quod apud eccle-	223
Elaia iudicium quomodo compleuerit Io-	134	lias apostolorum fuit sacrosanctum.	223
anthes.	134	Euangelium Lucae omnibus ecclesijs sacrum.	223
Elaia praedixit paraliticum a Christo sanan-	131	Euangelium Marci, Petri affirmatur.	223
dum.	131	Euangelia apostolica ecclesijs dedicata.	224
Eldras restaurauit omne instrumentum Iu-	461	Euangelium Lucae fuit integrum usque ad la-	224
daicae literaturae.	461	crisium Marcionis.	224
Elurientes saturandos per Christum pro-	140	Euangelium separatur a lege, quomodo in-	235
phetatum est.	140	telligendum.	235
Ethnicis non nubimus.	414	Euangelium nomen est Christianorum.	240
Eua per impatientiam diuini praecepti pec-	4	Euangelium Christi a lege euocat ad gra-	299
cavit.	4	tiam.	299
Eua impatiens tacendi traduxit maritum	4	Euangelio alio non credendum siue ab angel-	299
Adam.	4	lo, siue ab apostolo praedicetur.	299
Eua uirgo mortem, Maria uirgo uitam pro-	28	Euangelizator bonorum, id est, gratiae dei.	305
tulit.	28	Euangelium supplementum est ueteris in-	348
Eua & Mariae comparatio.	28	strumenti.	348
Eua seducta dicitur a serpente producta ab	108	Euangelij summarij pulchre colligit.	362
Ialdabaoth Ophitarum.	108	Euangelicus sermo est semen regni.	274
Eua non tempora floribus, sed pudenda fo-	419	Eucharistiae sacramentum tempore uictus	
lijs cinxit.	419	& omnibus mandatum a domino, & ante	
Eua adhuc uirgo, mulier nominata est.	449	lucanis coetibus a praesidentium sumitur	
Eua non fuit propter futurum mulier nomi-	450	manu.	417
nata.	450	Euxinus pontus quo ad situm & populum	
Euacuata est in Christo non caro, sed pecca-	27	describitur malus & difficilis.	141
tum carnis, natura, & culpa.	27	Apud Euxinum potum foeminae malunt mi-	
Euangelio abstulerunt haereses Christum ha-	20	litare quam nubere.	ibi
buisse matrem & fratres.	20	Euxinus pontus digna Marcioni patria.	141
Euangelicae sententiae sapient ut sonant.	58	Ex, praepositionem haeretici auferre quaerit,	
Euangelij & fidei summa in dominica mor-	70	cum dicitur ex uirgine, & non ex uolun-	30
tis & resurrectionis demandatione con-	70	tate carnis.	30
eluditur.	70	Ex fide spem iustitiae expectamus.	51
Euangelium non passim & inconsiderate ad	97	Ex Vergilio fabula ueruum concinnatione	
ministrandum.	97	alia materia componitur.	103
Euangelia corrolit Marcionis mus ponti-	144	Ex utero Christi genitus quomodo intelli-	314
cus.	144	gendum.	314
Euangelici instrumenti autores fuerunt apo-	221	Ex nihilo nihil potuisse deum facere conten-	338
stoli.	221	ditur.	338
Euangelij Marcionis nullus autor adscribi-	221	Ex nihilo facta sunt omnia.	349
tur.	221	Ex nihilo omnia facta, quia omnia in nihilum	
Euangelium Lucae habuit antecessores apo-	221	redigenda scribuntur.	355
stolos.	221	Ex laicis ecclesiae ordo proficit.	522
Euangelium Lucae successit ei quod Paulus	221	Ex impatientia originem sumit ira.	5
inuenit, cui credidit, quod praedicauit.	221	Expirasse Christum quomodo intelligen-	294
Euangelium peruenit ad Lucam, non a Lu-	221	dum.	294
ca incepit.	221	Excusari nomine imbecillitatis nemo po-	175
Euangelium integrum apostoli contule-	222	test.	175
runt.	222	Excusationem per mores praetendimus, quae	
Euangelium integrum & germanum erat un-	222	uero fortia non tuemur.	474
de Paulus illuminatus & Lucas.	222	Exemplum non est maius eo, cuius exem-	62
Euangelium uerius quod antiquius.	222	plum est.	62
		Exemplum	

• INDEX

Exemplum ex paritate componitur. 70
 Exēplum dum per comparisonem ad deū
 accedit amittitur. 146
 Ad exēplar Christi possumus coronari. 421
 Extasis quomodo fiat. 257
 Exhomologesis confessio non sola conscien-
 tia fit, sed aliquo actū administratur. 442
 Exhomologesis est qua delictum nostrum
 domino confitemur non quidem ut ig-
 nare. 442
 Exhomologesis prosternendi & humilian-
 di hominis disciplina est. 442
 Exhomologesin facientium ritus & actio-
 nes. ibidē.
 Exhomologesin facientes praeibiteris aduol-
 uis, aris dei adgeniculari, orationes fratrum
 exposcere debent. ibidē
 Exhomologesis tēporali afflictione aeterna
 supplicia expungat. ibidē
 Exhomologesin pro pudore differebāt tan-
 quam publicationem sui. ibidem
 Exhomologesis uerecundiae non cedat inter
 fratres conseruos, ubi communis spes, me-
 tus, gaudium, dolor, passio. 443
 Exhomologesis uerecundia utilis ualde. 443
 Exhomologesin facientes humiliter se gerāt
 in omnibus. ibidem
 Exhomologesin retractans gehennam con-
 sideret quam extinguit, & poenas. 444
 Exhomologesis secundum subsidiū pro pec-
 cato, post baptismum. 444
 Exhomologesis Babilonium regē in regnū
 restituit. ibidē
 Exhomologesin Pharaon quia abiecerat pe-
 rīst fluctibus. ibidem
 Exhomologesis Adam in paradysum resti-
 tuit. ibidem
 Excommunicatio ad quid pro quibus, &
 à quibus. 577
 Ezechias gloriatur de diuitiis & per Elaiam
 male audiuit. 271
 Ezechiam regem Iudaei dicūt expressum in
 psalmo, Dixit dominus domino meo. 314

Abulas deorum superstitio com-
 munitis interpretatur. 152
 Fabulae Christianorum domino
 audiente tēperantur. 578
 Facies intentionum omnium speculū est. 45
 Faciendum alijs, quod nobis fieri uolu-

mus. 243
 Facienda alijs quae sint, uel non facien-
 da. 245
 Facite uobis amicos de mammona iniquita-
 tis exponitur. 496
 Facimus contra dei uoluntatem, si non fa-
 cimus quod deus magis uult. 504
 Famae non est credendum. 458
 Fama malum quo nō uelocius ullum. 548
 Fama uiult quamdiu non probat. 548
 Fama incerti solius est. ibidem
 Famae non credit nisi inconsideratus. 548
 Ferrū natare fecit Helisaeus, & lignum mei
 gi. 137
 Ferrum & aes auro argētoq; utilius. 461
 Ferro annuli fiunt, elui quib; & potui uascu-
 la seruat. 461
 Ferro & ari totius uitae innititur necessitas,
 non auro & argento. 461
 Fibulae morfu humeris acgescebāt pallij. 529
 Fides resurrectionis in quiete fuit ante Sad-
 duceorum propinquos haereticos. 13
 Fides tota committitur in articulum resurre-
 ctionis. 49
 Ex fide spem iustitiae expectamus. 51
 Fides & dilectio non sunt substantia ani-
 mae sed conceptiua. 63
 Fides nō probanda ex personis, sed ex fide
 • personar. 87
 Fidei ratio consistit in tribus, in re, tempore,
 & modo. 91
 Fidei nostra regula à Christo instituta breui-
 ter & sufficienter ponitur nullasq; apud
 Christianos habet quaestiones. 92
 Fidei regula manente in suo ordine, quare-
 re & tractare quātumlibet possumus. 98
 Fidei symbolum à Christo institutum pul-
 chre ponitur. 92
 Fides saluum facit, non exercitatio scriptu-
 rarum, habens solam gloriam de peritiā
 studio. 92
 Fidei curiositas caedat, gloria saluti. ibi.
 Fidei regulae aut non obstreperant, aut quie-
 scant. ibi.
 Fides quibus scripturis competat. 94
 Fides Romanae ecclesiae in Aphricanas etiā
 ecclesias contestata. 102
 Fidei rationē in primis reddemus in die iu-
 dicij. 105

H h 4

Fide

INDEX.

Fide reuiximus.	137	Fidendo deum noscimus.	42
A fide Israël excidit.	ibidem	Figuraliter non sunt omnia prophetica in /	
Fidem non obligaremur deo, qui non habe /		terpretanda.	48
ret creaturam.	152	Figura Christi fuit Iosue.	128
Fidei in deū, pignus, sunt opera dei. ibidem		Figura formant ex rebus cōsistentibus.	356
Fides Christiana tempore Pauli semper sta /		Finis seculi tardatur, si pro Romano oretur	
bat in creatore & Christo eius, sed conuer /		imperio.	573
satio & disciplina nutabat.	158	Fistola instar Christum pertransiisse Ma /	
Fides peccatricem saluam fecit.	250	riam nugatur Valentinus.	110
Fidei adiectio, uel intellectus uel salus dabi /		Filiū prodigum patris patientia recipit &	
tur & auferetur.	251	excusat.	10
Fides magis proximos Christo facit, quā /		Filius dei loquebatur Moyſi.	129
caro.	252	Filia syon Synagoga Iudaorū pati nihil po /	
Fides mulieris meruit sanitatem.	253	test, cum dudum esse desierit.	139
Fides confert intellectum.	254	In filios redundat patrum reatus.	180
Fidei impudentiā quare Christus exigit.	256	Filius hominis esse Christus probatur.	232
Fide praesente, nec bestia nocere possunt.	262	Filius hominis nominat Christus apud Da /	
Fides praebet fiduciam sperandi in creato /		nielem.	232
rem.	271	Filiū hominis quare se Christus coram Iu /	
Fides Christi necessaria saluando.	285	daīs nominarit.	233
Fidem à lege discernere Paulus laborat.	301	Filios dei nos futuros quomodo intelligen /	
Fidei libertate iustificatur homo.	301	dum.	246
Fides euacuat circumcissionem, & prapu /		Filij à deo generamur, sed in spiritu.	247
riationem.	304	Filius hominis in fornace Christus erat, tan /	
Fidei euangelicæ prisca regula.	379	quam adhuc filius hominis.	255
Fidei nostræ, ac Iudaicæ differentia.	407	Filius sermo, & deus sermo.	347
Fides, sana conscientia, semel poenitentiam		Filius de substantia patris.	380
amplexata.	440	Filius an sit, qui sit, & quomodo sit.	381
Fides ætatis nec habitu obstrui potest in uir /		Filij generatio in diuinis non indigne expo /	
gine.	454	nitur à Tertulliano.	ibi.
Fidei uirtus effoeminatur delicijs.	471	Filius, secunda persona condita.	382
Fides obliteratū quotidie commercio inſi /		Filius dei solus ex deo genitus proprie de	
deli.	481	uulua cordis ipsius.	382
Fidei cōcussio & protectio apud deū ē.	487	Filius & substantia, & persona & secunda	
Fidei uires consulendæ in proposito castita /		dicatur.	383
tis.	502	Filius semper in patre.	ibi.
Fide sua quisq; uiuit.	507	Filius non est alijs à patre, quia dicit ego &	
Fidem de temporibus asserere religio ē.	560	pater unum sumus. fol. ibi. Noli fru /	
Fides futurorū, exhibitione præteritorū fir /		stra scandalizari hic lector.	
matur.	561	Filiū pater protulit, sicut radix fruticē, fons	
Fides prouisor aduersus semetipsos confiten /		fluentium & sol radium.	ibidem
tes, quā p semetipsis negantes.	567	Filius dicitur portio patris, & deriuatio toti /	
Fidelis omnis statuere pōt, sed non oia.	417	us, & minor patre dum gignitur, dum mē	
Fidelis de omni sententia rerum examinare		tis, dum rogat, sincere hæc legas & pro /	
potest & iudicare.	417	babis.	384
Fideles Gētilium matrimonia subeuntes stu /		Ad filij imaginē deus hominē faciebat.	387
pri reos esse constat.	480	Filius inuisibilis esse contenditur, & uisibilis	
In fidelium coetu diuinæ literæ recitari de /		sicut pater.	389
bent.	577	Filius dei prophetis uisus fuit, in uisione &	
		speculo.	

INDEX:

Speculo. 390
 Filius autoritate patris semp operatus ē. 391
 Filius quomodo uisibilis & quomodo inui-
 sibilis. 391
 Filius dei omnia oibus tēporibus fecit. 392
 In filium competunt, quæ deo indigna per
 scripturas recitantur etiam ueteres. 392
 Filius in patris nomine omnia gessit. 393
 Filius à patre alius non est, id est, aliud. 393
 Filius suo iure deus demonstrat ut pater. 393
 Filius indiuiduus à patre, & inseparatus se-
 cundum substantiam. 395
 Filius quomodo à patre exierit. 397
 Filius quomodo in passione sua derelictus
 sit à patre. 406
 Filius descendit in interiora terræ, qui ascen-
 dit ad superiora coelorum. 406
 Flatu dei limus torretur in carnem. 39
 Flos de radice, Christus de uirgine declara-
 tur. 31
 Florum fructus odor & color. 418
 Flores sunt res spectaculi & spiraculi. 418
 Florum corona non portanda in capite. 418
 Flos uirginū humanā excusat libidinē. 451
 Floribus quomodo utantur Christiani. 581
 Foemina apud pontum Euxinum maluit mi-
 litare quam nubere. 144
 Foeminarum Iudaicarum uelamen à Rebec-
 ca ortum habuit. 417
 Foemina humilitatis sarcinam in capite por-
 tet, non coronam. 425
 Foeminis, corona est summæ lasciuiae nota,
 extrema negatio uerecundiae. 425
 Foeminarum exhortatio ad martyrium. 429
 Foemina ad ignominiam cedit ornatus præ-
 ciosus. 459
 Foemina instrumentū diaboli peculiare. 459
 Foeminis, mali angeli ostenderunt superbiae
 instrumenta. 460
 Foemina angelis magno nupserunt. 460
 Foeminas angeli docuerunt, quicquid deo no-
 uerant displicere. 460
 Foeminae aequabuntur uiris in coelo. 460
 Foeminae habitus circumfert cultum & orna-
 tur. 461
 Foeminis ambitio cultus est, ornatus uero pro-
 stitutio. 461
 Foeminarum salus impudicitiae exhibitione
 statuitur. 464
 Foeminae pudicae, appetitionem sui execran-
 dam sibi cognoscunt. 465
 Foeminae speciositatem naturalem incuria dis-

simulant. 466
 Foeminae maritatae pulchritudinem nutrire non
 debent. 467
 Foeminae luxum contemnant, non mundi-
 ciam. 467
 Foeminae capillum croco uertere student. 467
 Foeminae sexu uiros amulentur. 467
 Foeminae Christianae domi remaneant, & pro-
 pa ornatuum non indigebunt. 470
 Foeminae Christianae non prodeant nisi im-
 becilles uisitare uelint, aut sacrificium offe-
 ratur, uel dei uerbum administretur. 470
 Foeminis honestissimis, improbitas seculi usque
 ad errorem dinoscendi coequauit impu-
 dicarum libidinum uictimas. 471
 Foeminarum Christiana. uera, ornamenta. 472
 Foeminis Christianis dissuadentur secundae
 nuptiae. 473
 Foeminarum periculum quæ gentilibus nu-
 bebant. 482
 Foeminarum insolentia auro, uino, repudio. 547
 Fonti & fluuiio, pater & filius comparant. 406
 Fratres domini foris stantes & quærentes Chri-
 stum non credebant Christum. 20
 Fratres suos & matrem recusans Christus,
 natiuitatem suam non negauit. 21
 Fratres, Christiani omnes religiose nominantur,
 & quare uide. folio. 568
 Fructus ludentis est in læsi dolore. 7
 Fructus florum odor & color est. 418
 Fronte frequent signamur uetusto more. 417
 Fundamentum credentium unicū Christus ē. 308
 Fundamento superadificantur digne uel in-
 digna doctrina. 308
 Futem creatorem masculinū disponit. 272
 Fur noster diabolus dicitur. ibi.
 Fugere de ciuitate in ciuitatem, tantum com-
 petit apostolis & eorum temporibus. 489
 Fugere in persecutione pastores ecclesiae non
 debent. 493
 Fugere nec gregi licet in persecutione. ibi.
 Fuga nihil prodest, si deus nolit. 489
 Fuge praeceptum intra terminos Iudaeae con-
 tinebatur. 490
 Fuga turpe, indignum, & seruile praesidium. 491
 Fuga Christi ratio quæ fuerit. 491
 Gallina sortita est de suo parere. 367
 Gallinam tantum unam; & eam
 non saginatam coenae inferri li-
 cebat. 547
 Gallinacium Aesculapio Socra. maculauit. 422
 Gaudia uitae scilicet amittere negotiatio ē. 429
 Gehenna

INDEX.

Gehenna ignis arcani subterraneus ad poe- nam thesaurus.	585	nit.	574
Gemmarum superflua praeiositas damna- tur tanq̃ inutilis.	461	Gentiu leges inutiles sunt, uel de lege diuina desumptae.	582
Gemmae ex frontibus draconu.	462	Genesis quomodo incipiat in Hebraeo secu- dum aliquos.	381
Gemmae gratia habent ex peregrinitate.	eo.	Gladij opa Christus maledixit in posteris.	3
Gemmarum nobilitas Rhomae, de fastidio est Parthorum & Medorum.	462	Gladius Christi quo bellator accingit.	129
Genus prius est quam casus.	79	Gloria suam Salomon per mulierem amisit.	319
Generali nominato speciale quoq; intelli- gitur.	448	Gloria illicita est eis, quorum probatio in o- mni humiliatione constat.	455
Genios esse daemones dicit.	573	Vbi gloria, ibi sollicitatio, & coactio, & ne- cessitas, & infirmitas.	455
Geniculis adorare diebus dominicis, & a pascha ad penthecosten non licet.	417	Gloria & studio placendi hominibus nihil est operosius.	456
Gentiles semper foris fuerant, & non penes deum.	90	Gloriae studiū Christiano interdictū ē.	466
Gentiles quomodo festa celebrauerint.	429	Gloriandum nobis est non in carnis, sed in spiritus bono.	466
Gentilium pudicitia ficta.	465	Gloriandum in carne propter Christum la- cerata.	466
Gentilium matrimonia fideles subeuntes stu- pri reos esse constat.	480	Gratia non est nisi alicuius offensae.	305
Gentiles deum uerū non cognouerūt.	580	Gratia dei usq; in finem operatur & proficit in ecclesia.	446
Gentiles criminibus colunt deos.	580	Gratia decoris, cultus societate p̃stituit.	469
Gentiliū preces pro amouendis cladib⁹. ibi.		Gracchi obscena omina.	529
Gentiles coelum apud Capitolium quaerūt. ibi.		Grande est omne dilectum uoluntarium in domino.	488
Gentiles rei publicoru incommodorū. ibi.		Granum quomodo seratur & surgat.	75
Gentiles deum spernunt.	ibi.	Grauitas & seueritas pudicitiae instrumen- ta.	468
Gentilium pecunia templatim collecta.	581	H ae scribit Tertullianus p̃ Eua & melius q̃ iterum scriptū sit.	515
Gentilitas deos meliores sibi fingere potuit, set per singulos uirtutum gradus.	554.	Habitū nullum discrimen inter matronas, ac prostibulas.	547
Gentes diuinam sibi legem uendicant, non soli Iudaei.	114	Habendi modus adhibeatur.	463
Gētes idolis relictis, deo uero adhaeserūt.	115	Hebdomada sexaginta duar, quomodo nu- merentur apud Daniele.	124
Gentes in aduentu Messiae pacificandas pra- dictum est.	117	Hebdomada septuaginta Danielis, cōplen- tur in annum destructionis Hierusalem, a Tito Vespasiano.	125
Gentes in auditu auris obediērunt.	118	Hebdomada baptismali quotidianum laua- crum dimittitur.	416
Gentes quae credunt Christo, Christum ue- nisse testantur.	121	Hebraei, uasa ab Aegyptiis pro operū mer- cede poppserunt.	184
Gentium corda prius à diabolo obfessa, fide Christi referata sunt.	122	Hebraeorum querela maior in Aegyptios, quam contra.	ibi.
Supra gentes omnes regnare nemo potest nisi Christus dei filius.	122	Helias & Moyses quare i gloria apparuerint transfigurato Christo.	256
Gentiu salus declaratur in Christo.	135 & 211	Helias spado dicitur à Tertulliano.	519
Gentes uniuersae credentes Christo, Iudaeis probant Christum.	141	Helise⁹ ferrū natare fecit, & lignū mergi.	137
Gentium uocatio cōpleta in Christo.	213	Heliseo Christus potentior.	230
Gentium conuentus ad Christum ostendit ex prophetis.	238	Heliseū cōuiciētes pueros ursi punierūt.	258
Gentium uariae translationes de terra in ter- ram.	531		
Gentium dii sunt criminolissimi quicq;.	553		
Gentium deos ridet, & Christianis postpo-			

INDEX.

- Hæsitat nemo, nisi de eo quem sperat uel
 intelligit. 249
 In Herculem ludit Diogenes. 556
 Heracleonis hæresis recitatur. 110
 Hercules sagitti pelliger in muliebri cul-
 tu. 535
 Hæredes Christianus quæret seculi totius
 ex hæres? 60.
 Hæretici & Ethnici quomodo distent. 37 27
 Hæretici nunquam ordinarie tractant. 36
 Hæretici quo ordine adoriendi disputatio-
 nibus. 36
 Hæretici ferè omnes concedunt animam im-
 mortalitatem. 36
 Hæretici quid præstuant ad negandam car-
 nis resurrectionem. 37
 Hæretici & rhetoricari & philosophari co-
 gunt catholicos. 38
 Hæreses sunt ex scriptura pperam intellecta. 36
 Hæreses sine aliquibus occasiõibus scriptu-
 rarum audere non possunt. 84
 Hæreticorum uersutis spiritus sanctus elo-
 quiis suis prouidit. 84
 Hæreses ad hoc sunt ut fides præbetur. 86
 Hæreses tantopere ualere nemo miret. 86
 Hæresis & febris comparantur. 86
 Hæreses abominamur potius, quam mire-
 mur. 87
 Hæreses, si non admiremur, non nocet. 87
 Hæreses apud eos ualent, qui in fide non
 ualent. 87
 Hæreses ex aliorum infirmitate ualent. 87
 Hæreses non mutant fideles, prudentes. 87
 Hæreticorum apostasia ecclesia purgat. 87
 Hæreses præiuncta apostolicis literis. 88
 Hæreses quare oporteat esse. 88
 Hæreses non minus coercenda, quam schis-
 mata & dissensiones. 88
 Hæreses non sinunt uerum sapere & loqui. 88
 Hæreses adulteram doctrinam, ex electioe no-
 men habent. 88
 Hæreses nascuntur de ingenio sapientia se-
 cularis. 89
 Hæreses à philosophia subornantur. 89
 Hæretici & philosophi easdem materias tra-
 dunt. 89
 Hæretici suos tractatus nobis obijciunt ut
 nos doceant secum querere & errare. 93
 Hæretici ut querant, negant quod credunt. 93
 Hæretici ea querenda dicunt, quae tamen
 credunt & tenent. 93
 Hæreticus non est Christianus, nec cum eo
 disputandum sed corripiendus est. 93
 Hæresis non recipit scripturas quasdam. uel
 inuertit. 93
 Hæreticorum disputatio firmos fatigat, in-
 firmos capit, medios cum scrupulo di-
 mittit. 93
 Hæreticus ueritati obstrepit, adulterat sen-
 sus scripturam. 93
 Hæreticus contra quem non est disputan-
 dum, est qui scripturas uel negat uel teme-
 rat. 93
 Hæreticorum disputatio nihil proficimus. 94
 Hæretici, etiam nos scripturam deprauatores
 nominant. 94
 Hæretici inducunt Petrum à Paulo repre-
 hensum, quibus & respondet egregie. 96
 Hæreticorum autor neque apostolus aliquis
 fuit, neque quispiam apostolicorum uirorum. 100
 Hæresis Sadducæorum fuit tempore Pauli. 100
 Hæreses Marcionis & Appellii taxantur. 100
 Hæresis Aeonum Valentini. 100
 Hæresis hermogenis de materia innata. 100
 Hæresis uel potius idolatria Simoniana
 Magia. 101
 Hæreses numerantur quae apostolorum te-
 poribus pullularunt. 101
 Hæreses ex aetate & tempore conuincuntur. 101
 Hæreses de ecclesiastica ueritate fructifica-
 uerunt sibi errores. 102
 Hæretici non sunt admittendi prouocantes
 ad scripturas quas negant. 102
 Hæretici suo arbitrio, aduersus apostolos,
 doctrinas diuersas præferunt uel recipiunt. 102
 Ab hæreticis adulterant sacra scripta. 102
 Hæretici aliqui manu scripturas, alij sensum
 expositiones interuertunt. 103
 Hæresis & idolatria parum distat. 104
 Hæreticorum conuersatio & mores describun-
 tur. 104
 Hæreticorum mulieres audent docere &
 baptizare. 104
 Hæreticorum ordinationes temerariae, le-
 ues, & inconstantes. 104
 Apud hæreticos laici sacerdotalia mune-
 ra iniungunt. 104
 Hæreticis negotium est, non conuertendi
 Ethnicos sed nostros evertendi. 104
 Hæretici ruinas operantur stantium aedifi-
 ciorum, non extructiones iacentium. 104
 Apud hæreticos ferè non sunt schismata. 104
 Hæretici à regulis suis uariant. 104
 Hæreses cum suis autoribus in multis dis-
 sentiunt.

INDEX

- sentiant. 104
- Hæreticorum commercia, cū magis, astro /
logis, philosophis, curiositati deditis. 105
- Hæretici negant deū timendū. 105
- Hæreticis quomodo Christus i iudicio lo /
quetur. 105
- Hæretici numerati tpe Tertul. fuerūt. Dosi /
thaus, Sadducaei, Pharisei, Herodiani, Si /
mon magus, Menander, Saturninus, /
Basilides, Nicolaus, Ophitæ, Chal /
dæi, Setthoitæ, Carpocrates, Corin /
thus, Ebion, Valentinus, Ptolomæus, Se /
cundus, Heracleon, Marcus, Colarbasus, /
Cerdon, Marcion, Lucan^o, Appelles, Ta /
cianus, Blastus, Theodotus, Theodotus /
posterior, Praxeas, Victorinus horū hæ /
reses inuenies libro de hæresibus. Item hæ /
resis Kataphrigas, & Kata Aeschinem, ui /
de folio. 106
- Hæreses Chaldeorū Cain magnificat. 108
- Hæresis Setthoitarum de Cain, Abel &
Seth. 108
- Hæresis corinthi. 109
- Hæresis Ebionis successoris Corinthi. 109
- Hæresis Colarbasii, ex alphabeto græco. 110
- Hæresis cerdonis memoratur. 110
- Hæreticos fecit enormis curiositas. 144
- Hæretici circa quæstionē mali lāguēt. 144
- Hæresis omnis philosophorum ingenijs a /
nimatur. 152
- Hæretici consukiores deo, sibīipsis uiden /
tur. 169
- Hæretici fabulantur eum Christum uenisse, /
qui nunquam fuit annūciatus. 196
- Hæreticus à Iudæo, Aspīs à uipperā uenē /
num sumit. 199
- Hæresis negocium est humanæ temeritatis /
non diuine autoritatis. 222
- Hæreseos Marcionis summa scribitur, de /
duobus dñs, & duobus Christis. 224
- Hæreticus nihil boni accipit ab hæreti /
co. 148
- Hæretici nudas uoces & simplices rapiunt /
cōiecturis, quo uolunt & rationales rur /
sus simplicitate dissoluunt. 251
- Hæreticus totum, uetus testamentum irrū /
det. 306
- Hæreticis de posteritate præscribere sole /
mus. 337
- Hæreticorū patriarchæ sūt philosophi. 342
- Hæreticis mos est, simplicia quæque tor /
quere. 347
- Hæretici materialij, qui terram aliter factā /
docent, q̄ erat illa ex qua facta est. 351
- Hæreticorum argutia & subtilitates simpli /
citatem communium uerborum torquēt /
in magnas quæstiones. 352
- Hæreticis, nouorum dogmatum inuentio /
familiaris est. 364
- Hæresis non debet nisi præiudicata dam /
nari. 379
- Hæresis ex ueritate accipit, quod ad mēda /
cium struit. 383
- Hæreticorum importunitas necessitatē im /
ponit doctoribus loquendi unde idiotēs /
turbetur. Nota locum lector. fol. 384
- Hæretici uerbis idola fabricant. 394
- Hæretici pauca aduersus plura defendunt, /
& posteriora aduersus priora suscipiūt. 395
- Hæresis est quodcunq; aduersus ueritatem /
sapit. 445
- Herodi & Ioannis causa, de adulterio tra /
ctatur. 279
- Herodes & Ioannes, diues & Lazarus /
comparantur. 279
- Herodiani quibus errauerint. 106
- Heraditus se bubali stercore oblitum ex /
ussit. 430
- Hermogenis hæresis de materia non na /
ta. 100
- Hermogenem atris pingit coloribus. 337
- Hermogenes negat deū fecisse aliquid de /
nihilō. 337
- Hermogenes dixit materiam innatam &
æternam. 337
- Hermogenes infert duos deos, deum &
materiam. 339
- Hermogenes ponebat materiam neq; cor /
poralem neq; incorporalem. 356
- Hermogenes plures solitus mulieres ducere, /
q̄ pingere. 526
- Hyena sexus animalis est. ibi.
- Hypocrisis cælat occulta cordis. 269
- Hypocritarū poenitentia nūq; fidelis. 439
- Hypplas insidians ciuitati occidit. 584
- Hyrci duo, duos Christi aduentus desi /
gnant. 140 & 199
- Hyrrūdo excoecatos pueros de chelidonia /
oculat. 444
- Hominiis prærogatiua animaduertēda. 153
- Hominiis secundum partes magna diuer /
tas. 155
- Hominiis autor unus est nō plures. 155
- Homo facilius deos fingere potest q̄ uerū /
sectari

INDEX

- lectari. 156
Homines quōdam deos cōmentabant. ibi.
Hominum generationem compescere, non
conuenit optimo deo. 166 & 167
Homo si in paradiso dei cōtempitor, multo
magis iā in ergastulū laboris relegat. 169
Homo liber est, & sui arbitrij ac potesta/
tis. 172 & 172
In homine imago dei maxime stat in arbi/
trij potestate & anima. ibi.
In hominis potestate situm est obsequium
legis dei, & contemptus. eo.
Homini imputari debet peccatum uel trans/
gressio. eo.
Homo suae potestatis, ac liberi arbitrij insti/
tutus est. ibi.
Homo dei bonitate assecutus est animi li/
bertatem. 173
Homo non natura, sed dei institutione bo/
nus est. eo.
Homini libertatē arbitrij semel permissam
non retractat deus. 174
Homini uiuere deus dedit, recte uiuere mā/
dauit. eo.
Hominis filium Christū esse probatur. 232
Hominis filius Christus dicitur apud Da/
nielem. eo.
Humanae necessitatis & conditionis mole/
stia. 256
Homo qua parte perierat, per Christum sal/
uatus est. 285
Homo primus terrenus, secundus de coelo,
tractatur. 316
Homo ex substantia rationalis artificis ani/
matus. 381
In homine sermo duplex est. eo.
Homo non aliunde delinquit, quā unde
constat. 436
Homines enecantur crudeliter ab hostibus
Christianorum. 550
Humanus sanguis bibitur contra morbum
comicialem. eo.
Homines uiui ab aliquibus uorantur. ibi.
Homini prospecta sunt omnia ante homi/
nem. 535
Hominem quem integrum à crimine aut ui/
cio probare poteritis, nisi hominem nega/
ueritis. ibi.
Hominis prudētia quātae autoritatis sit. 582
Hoc est corpus meum, id est, figura corpo/
ris mei. 291
Homericento confarcinatur. 103
Humanae natiuitatis descriptio. 16
Humane carnis ignobilitates annumerat. 37
Hominis figulatio tota deo attribuitur. 38
Homini facta sunt omnia. eo.
Homo primo & proprie caro dicitur. ibi.
Homo dictus cū adhuc limus esset. eo.
Homini promissa non solum anima, sed &
carni debita. ibi.
Homini, & ppter hominē nihil deperit. 43
Homo totus resuscitabitur. 44
Homo de eo quod uixerit iudicabitur. eo.
Homo totus perit, totus saluus fiet. 58
Homo uocabulum est consertarum duarū
substantiarum. 63
Homo interior, est non ipsa substantia, sed
sapor substantiae. eo.
Homo uetus deponendus, id est, carnalia
opera. 67
Homo uetus uita mundialis. 69
Hominis integra substantia salutē destinat. 70
Homo choicus, id est, terrenus & limatus. 71
Homo, id est seruus dei: iumentum, id est,
Ethnicus: uolatile, id est, martyr: p̄f̄cis, id est,
baptizatus. 75
Hominis neq; mens, neq; memoria, neq; cō/
scientia abolebitur in anima morientis, per
mutatorium immortalitatis. 78
Propter hominem futura dispositio, nō ho/
mo propter dispositionem. 81
Homines tanq; angeli spiritualem subibunt
dispositionem in coelo. 83
Hominem non purgat circumcisio. 116
Horon unus ex Aeonibus Valentini. 109
Hortensius orator primus, Pauum cibi cau/
sa occidit. 536
Horruit coelū & terra in passione Chrī. 137
Hostia Christianorum opima, Oratio de
carne pudica, de anima innocenti, de spī/
tus sancto profecta. 572
Hospitalitas commēdatur, inhospitalitas ul/
tionem sustinet. 262
Humilitas Christi maxima in carne. 198
Ialdabaoth primarius Aeonum
& ophitarum deus. 108
Idola Christianis subiecta. 566
Idolatria Romanorum primo ad
frugalitatem erat & ritus pauperes. 569
Iesse filius Messias prænuntiatus alius esse
nō potest, q̄ Christus dominus noster. 130
Ieunantibus lauciores cibi interdicti sunt. 183
Idolatria ipsa ex dei rebus constat. 462
Ii Ialdabaoth

INDEX.

Ialdabaoth serpētem primū procurauit. eo.		Inimicos facile inueniri inter extraneos. 540	
Iesus naue angelus dei dicitur. 129		Inimicorum improbitas nostra patientia fatigetur. 7	
Iesus sordidis indutus & postea gloriosis Christum designauit. 140		Iniquitas diaboli est instrumentum persecutionis Christianorum. 480	
Iesus apud Zachariā Christū designat. 199		Iniuria fit cum diuina res in secularibus artibus uoluntur. 2	
Iesum fuisse filiū Dauid notissimū erat. 284		Iniuriæ non solum patientiam, sed etiam obliuionem indixit propheta. 244	
Iesum & Christum duos facit Praxeas. 403		Inquirendum tantummodo mandata deus, quod credendum instituit. 91	
Iesus Christus duo nomina, proprium & accedens. 405		Inquirendum nobis ut credamus. eo.	
Ieiuniū die dominico nephas ducim⁹. 417		Instrumenta autorū meritis munerant. 46	
Hierusalem exterminata testatur Christi aduentum. 136		Intellectum fides confert. 254	
Hierosolymam Christus indicauit esse matricē religionis & fontem salutis. 282		Interdictum est, quicquid à deo permissum non est. 505	
Hierusalem noua de coelo desponsura expectatur. 215		Insignia uariarum nationū in capitibus. 453	
Ignorare supra fidei articulos melius est, quod non debeas noris. 92		Inuisibilis terra, id est, adhuc aquis obiecta. 383	
Ignorantia qualis admittenda in Christo. 253		Inuisibilia habent suum corpus & suam formam. 383	
Ignorantiæ peccatum est contumaciæ agglutinatum. 438		Imago ueritati non æquabitur. 175	
Ignorat quis quid, suo uitio. 445		Imago animæ quomodo capienda. eo.	
Ignis inferni qualis & quā timendus. 444		Imago dei in homine quid sit. 181	
Ignis poena damnandos manet. 586		Imaginē suam in nobis deus uult etiam si multitudinem fieri. 502	
Ignis puniendorum etiam à philosophis traditur. 587		Imagines transeunt adimplete, definitiones permanent adimplenda, imagines prophetant, definitiones gubernant. 517	
Ignis duplex arcanus & publicus. ibi		Immortalitate aliqui superinduentur, lucrifacta morte. 65	
Ignis alius qui uisui humano, alius qui iudicio dei apparet. eo.		Immortalitatem animæ hæretici ferè omnes concedunt. 36	
Ignis urit & durat. ibi.		Imperatorū hostes Christiani nō sunt. 498	
Igni puniuntur peccatores. 165		Imperator ut homo colendus, à deo secundus & soli uero deo minor. 499	
Incarnationis mysterium edicitur. 562		Imperator ipsis dijs maior est. eo.	
Infanticidia Christianis imponebātur. 542		Imperatores diuinitati dicantur. 555	
Infanticidium incredibile affertur. 549		Imperium bellis quaritur, uictor ijs propagatur. 569	
Infantes Saturno insolabantur. ibi.		Imperatores deus iudices præfecit. 573	
Infirmitas carnis, si non excusatur cruenta defectione, multo minus impudica. 526		Imperator non est, nisi homo sit. 573	
Incestuum diffamia refutatur. 549		Imperfectum quod ex parte fit. 338	
Incestus Gentilium narratur. 551		Imperfectum nō est, nisi quod factū est. 352	
Incerta de certis, obscura de manifestis iudicantur. 49		Impatientia fuit in diabolo, cū primum tentaret hominem. 4	
Incertum est quamdiu quaritur. 149		Impatientia & malicia pariter auspicata, pariter conspirant, pariter adolescunt. eo.	
Incerta probentur ad certorū regulam. 150		Ab impatientia cœpit prima dei indignatio. ibidē	
Indigens in te non erit. 244		Impatientiæ admissum primo omnium imputatur homini primo. 4	
Ingenia philosophorum uetus instrumentum inuerterunt. 585			
Indulgentia quoque domini timenda nobis est. 470			
Indulgentia est quicquid pmittit à deo. 504			
Initium est rei dum incipit fieri. 348			
Innocentiæ pbatio, psequentiū iniquitas. 588			
Inimici diligendi etiam ex antiqua lege. 243			

Ab impatien

INDEX.

- Ab impatientia usurpari coepit omne quo
deus offenditur. eo.
- Impatientia docuit homicidium. eo.
- Impatientia sola matrix in omne delictum. 5
- Ex impatientia originem ira sumit. eo.
- Impatientia est quicquid compellit. eo.
- Impatientia libidinis adulterium infert. eo.
- Impatientia omne peccatum ascribendum. eo.
- Impatientia boni malum est. eo.
- Impatientia excetra delictorum deum of-
fendit. eo.
- Impatientia delictum fuit Israelis. eo.
- Impatientia occasionibus priscae legis frue-
batur. 6
- Impatientia causa percurruntur. eo.
- Impatientis damni, de proximo in deum pec-
cat. eo.
- Impatientia amissorum, Gentilium est. eo.
- Impatientia mortis, spei nostrae male omina-
tur & fidei. 8
- Impatientia stimulus, ultionis libido. eo.
- Impatientia indicat iudicans alium. 9
- Impatientia impetum facit & casum. eo.
- Immodestia & Tyrannis philosophorum. 584
- Impudicitia Philosophorum notatur. 583
- Importunitas haeticorum doctoribus impo-
nit necessitatem loquendi unde idiotae tur-
betur. Nota locum lector. folio. 384
- Ioannes Baptista angelus nominatur. 130
- Ioannes Christo, & Christus Ioanni quo-
modo conveniant. 234
- Ioannes quomodo compleverit Eliae uati-
cinium. eo.
- Ioannes baptista spiritu deficiebat cum Chri-
stus inciperet miracula patiare. 249
- Ioannis uerba, Tu es qui uenis, an alium ex-
pectamus tractantur. eo.
- Ioannis si & quale fuerit in Christum scan-
dalum. eo.
- Ioanne maior, qui minor fuerit in regno dei
quomodo intelligendum. 250
- Ioannes aliqui Christi spadones. 527
- Ioannes habet etiam apostolicas ecclesias. 223
- Ioannes Baptista limes testamentorum. 277
- Iob per patientiam clarus. 11
- Iob feretrum diabolo extructus a deo. eo.
- Iob corporis integritatem per patientiam re-
cuperavit. eo.
- Iosue figura Christi fuit. 129
- Iosue circumcidit Iudaeos petrina acie. eo.
- Iosue septies circumeundo ciuitatem Hieri-
cho, transgressus est sabbatum. 119
- A Iohede & Abacuc praedicta est orbis con-
fussio. 289
- Ioseph a fratribus persecutus, Christum figu-
nat. 132
- Ioseph qui Christum sepeliuit prophetas. 294
- Iordanis amnis, palestinae finium arbiter. 530
- Ira ex impatientia originem sumit. 5
- Iram in deum cadere contra Marcionem. 165
- Ireneus omnium doctrinarum curiosissi-
mus explorator. 364
- Israel per mare Erythraei transuectus est. 118
- Israel a fide excidit. 137
- In Israel tantum erat sacramentum. 245
- Israel & gentes ex rebecca utero prodierunt. 114
- Isaac patris hostia Christum figu-
rabat. 132 & 209
- Italia tirocinium nouae & orientis ecclesiae. 522
- Italia quales deos habuerit. 567
- Italia aliquando intercepta a Sicilia. 530
- Iupiter thaurus factus aut cygnus. 17
- Iupiter tam homo quam ex homine fuit. 552
- Iudam proditorem dicunt Ophitae haeti-
ci magnum & utilissimum. 108
- Iudas quare Christum tradiderit iuxta Ophi-
tarum haesim. eo.
- Iudae traditioni quare Christus non obsti-
tuit. 292
- De Iudaea desolata dux nasci nequit. 136
- Iudaeorum deum inter trecentos sexaginta
quinque deos nouissimum ponit Basilides,
& alias blasphemias multas uide. 107
- Iudaei & gentes, populus & gens appellan-
tur. 114
- Iudaeorum populus per gratiam maior & pri-
or gentibus. eo.
- Iudaei Christiani, minor populus maiorem
superior. eo.
- Iudaei ab initio idolatrae. eo.
- Iudaei bubali caput & uaccas aureas adora-
uerunt. eo.
- Iudaeis beneficium in eremo exhibitum
& ipsorum ingratitude. 118
- Iudaei prohibiti a terra sancta. 136
- Iudaeorum nemo in Bethleem habitare per-
mittitur. 136
- Iudaeorum facinus coelum & terra exhor-
ruit. 137
- Iudaei sitim & famem passuri prophe-
tantur. 137
- Iudaei quid post Christi crucidationem pas-
si sint. 138
- Iudaei ex his quae passi sunt propter Christum
li 2 deberent

INDEX.

Deberent agnoscere Christum.	139
Iudaeorum synagoga filia Sion nihil pati potest, cum dudum esse desierit.	eo.
Iudaei quare negent Christum.	141
Iudaeos in Christum suū errasse cōtra Marcionem.	197
Iudaei Christum non ut extraneum intemerunt, sed ut suum iudicauerunt.	198
Iudaei per Christum liberantur à molestia legis Mosaicae.	213
Iudaei proiecti à deo & patria testantur Christum uenisse.	214
Iudaeorum terra deserta ppter Christū.	eo.
Iudaei Christianos uocant Nazarenos.	227
Iudaei rapientes uasa nō fraudē moliti sunt, sed cōpensationem requisierūt operū.	261
Iudaeorum sacrificia tantum in terra Israël offerri debebant iussu dei.	119
Iudaeorum sacrificia cessauerunt iuxta hebraeomas Danielis in destructione Hierusalem sub Tito & Vespasiano.	125
Contra Iudaeos epistolam ad Galatas principaliter scripsit Paulus.	298
Iudaicae fidei & nostrae differentia.	407
Iudaei nunquam uși sunt coronis.	421
Iudaei reiecerunt scripturas quae Christum sonant.	461
Iudaeorum sacrarium inuentum sine simula chro.	557
Iudaei Saturni diem ocio & uictui decernunt.	558
Iudaeorum prisca laus.	561
Iudaeorum grande delictum & poena.	eo.
Iudaei de Christi aduentu dissentiant à nobis.	562
Iudicabitur homo de eo quod uixerit.	44
Iudicare est dignum facere mercede operarium.	261
Iudicij dies praenotatus multis modis.	50
Iudicij timor ad bonum confert.	179
Iudex si sit bonus, & saueritas eius bona.	180
Iudicem quis me constituit supra uos, tractatur.	271
Iudiciū iustū iudicandū dei praecepto.	273
Iudicium poenae, & salutis aeternae ad unū deum positum est.	280
In Iudicij die in primis reddemus fidei rationem.	105
In iudicio quomodo Christus loquetur haereticis.	eo.
Iudicibus praesentatus Christ⁹ impleuit scripturas.	293

Iumentum, id est Ethnicus.	77
Iouem flentem & subantem describit.	555
Ioui bouē auratis cornib⁹ deuouebāt.	424
Iustitia iudicem praestat.	178
Iustitia de optimis, sicut iniustitia de pessimis.	eo.
Per iustitiā dei facta est rerū distinctio.	eo.
Iustitia arbitratrice operum dei.	eo.
Iustitiae opus est procuratio bonitatis.	179
Iustitia est plenitudo diuinitatis.	eo.
Iustitia dei exhibet deum patrem & dominum.	eo.
Iustitia non genus sed personas iudicat.	180
Iustitia primo fuit in rudimentis per naturā promouit in infantiam lege & prophetis, effertur in iuuentutē per euangelium, per paracletum in maturitatem.	446
Iuris humani est, & naturalis potestatis unicuique quod putauerit colere.	498
Iurat deus per seipsum, quia alius deus non est.	eo.
Iurare per gentes est iurare per daemones.	573
Iustinus philosophus & martyr.	364
Iuueniculis quibus nuptiae secundae permittuntur & quare.	514
K Ataphrygas haereticus.	111
K Kataproclum haereticus.	eo.
K Kata Aeschinen haereticus.	eo.
Katholici non sibi nouas fingunt materias, sed antecessorum auctoritati nituntur.	364
L Ab ore suo unumquemque uiuere oportet.	310
L Laberius sententiam Pythagorae tenuit de transformationibus.	585
Lac & mel baptizati prae gustant.	146
Laconum fortitudo & constantia.	388
Ladentis fructus est in laesi dolore.	7
Laici quoque sacerdotes sunt.	507
Ex laicis ecclesiae ordo proficit.	522
Lapis dupliciter Christus, recusabilis primū secundo honorabilis.	283
Lares dicuntur dii domestici.	555
Lauacrum compediatum Christus fecit in terris.	229
Lauacrum quotidianum hebdomada baptismali omittitur.	416
Laurentia publicum scortū dea dicitur.	555
Laus dei, & cor contribulatum sunt sacrificia spiritalia.	120
Lauiciorum ciborum interdictum seruit ieiunio.	183
Lazarus	

INDEX

- Lazarus caro non erat animalis. 25
- Lazarus principium resurrectionis exemplum. 76
- Leno est philosophus & censor. 578
- Lenones de Christianis queruntur. 581
- Leonibus Christianos, puerbum infidelium. 50
- Leo Aegyptius scriptor. 420
- Lepidi uolenta ludibria. 529
- Leprolum tangens Christus non peccauit in legem. 229
- Leprosus septies lauat in Iordane, propter septem delicta capitalia. eo.
- Leprosus quare iubetur ire, & ostendere se sacerdoti. 230 & 282
- Leprosi ostensio est orationis & gratiarum actionis oblatio deo facta coram ecclesia. eo.
- Leprosorum sanatorum differentia, non arguit differentiam deorum sanantium. 281
- Leprosus Samaritanus, deo legis gratias egit. eo.
- Leuitae fuerunt ante leuiticam legis sacerdotium. 115
- Leuitas Romanorum taxatur. 546
- Legem suam an deus uni solum genti tradiderit. 115
- Legem eandem deus omnibus gentibus dedidit. eo.
- Lex tradita Adae & Euae, custodita sufficisset. eo.
- Lex Adae data omnia praecepta complectitur. eo.
- Lex primordialis Adae data matrix est omnium praeceptorum dei. eo.
- Lex non scripta, fuit ante legem Moysi scriptam. eo.
- Legis naturalis iustitia Noe iustus fuit. eo.
- Lex dei Moysi antiquior est, quia in paradiso lata. 116
- Lex dei Iudaeis reformat fuit non nouiter lata. eo.
- Leges reformat deus temporibus congruis, iuxta hominum salutem. eo.
- Lex Moisaica est reformatio legis naturalis. eo.
- Legem nouam praedixerunt prophetae futuram diebus nouissimis. 117
- Lex noua praese fert clementiam. 118
- Lex & caeremoniae ueterum cessare debebant aduenientibus sacrificiis spiritalibus, lege noua, & testamento nouo. 120
- Legis ueteris abrogatio, & nouae legis institutio differunt multis. 121
- Legislitoris noui expectatio & natiuitas. eo.
- Legis nouae lator Christus. eo.
- Lex antiqua cessare debet ueniente Christo. eo.
- Lex dei bonitate, data est homini. 171
- Lex imposita ut obseruetur. eo.
- Legis obsequium in sua potestate habet homo. 172
- Lex talionis, quare Iudaico populo sit lata a deo. 182
- Legalibus disciplinis deus uoluit populum sibi deuotum facere & seruare. 183
- Legem summa benignitate deus ferre uoluit. eo.
- Lex Christi ab Esaia praedicta, pro nationibus, & ad pacem. 219
- Lex Christi inuituperabilis. eo.
- Legem Christi destruere noluit, sed ei obediuit. 230
- Legem Christus impleri praecepit. 231
- Legis delicta deus remisit. eo.
- Legem quomodo Christus impleuerit. 237
- Lex talionis in ueteri testamento qualiter accipienda. 244
- Lex paulatim fidem quorundam ad perfectum disciplinae Christianae matrem informabat. 246
- Legis doctor quasiuit de aeternae uitae consecutione. 265
- Legem ratio commedat. 417
- Lex est, quod ratione constiterit. eo.
- Lex naturalis est, & natura legalis. 418
- Lex transiuit, & onera eius, quae nec patres sustinere ualuerunt. 517
- Lex, quo ad ea quae ad iustitiam, spectant permanet, & ampliata est ut redundet. eo.
- Leges malas erui iubent, non abscondi reos. 543
- Lex bonum prohibens, me non prohibet. 545
- Lex errans, ab homine comprehensa est non e coelo. eo.
- Leges antiquitatis tenebrae, quotidie Romanis securibus truncant. eo.
- Leges Papias princeps Seuerus exclusit. eo.
- Leges cum iniquae cognoscuntur, merito damnantur. eo.
- Lex nulla uetat discuti, quod prohibet admitteri. eo.
- Lex suspecta est, quae probari se non uult, improba si non probata dominetur. eo.
- Leges sumptum & ambitionem comprimere abierunt. 546
- Leges Gentium inutiles sunt, uel de lege diuina assumptae. 582

INDEX

- Liber, deus triumphorum.** 423
Liberi arbitrij seruitium Christo non imputabitur. 525
Liberorum amarissima uoluptas. 475
Libertas deo competit, non necessitas. 346
Libertas seculi non stat cum libertate Christi. 424
Libertas & iucunditas Christianorum in matrimonio uiuentium. 483
Libera nos à malo, Tertullianus habet, erue nos à maligno. 487
Lycurgus ἀποκατέστησε optauit. 584
Limus uel solo dei tactu beat⁹ dici potest. 39
Lim⁹ totū deū occupat, & autorem habet. eo.
Limus dum exprimebatur, Christus cogitabatur. eo.
Ex limo quando caro floruerit. eo.
Limus statu dei torretur in carnem. eo.
Lignum mittamus in panem, Crucem in corpus Christi. 133
Lignum quod fructum dedit, & in quo regnauit, Christus crux Christi est. 137
Lignum quod indulcauit aquā, in misterio signat crucem Christi. eo.
Lignum ab Isaac portatum, sacramentum crucis fuit. 158
Lignum in panem conuertere, est crucem in corpus Christi aptare. 291
Lippis, etiam singularis lucerna numerosa est. 145
Litteræ diuinæ sunt constantes & certæ. 49
Litteræ necessariae rebus cōmercij, & nostris erga deum studijs. 420
Litteræ diuinæ in cōtū fideiū recitandæ. 577
Literis diuinis spiritualiter p̄ficimus. eo.
Litteræ diuinæ omnium antiquissimæ. 584
Logon sermonem appellamus. 381
Locus erit deus iuxta Marcionis dicta. 154
Loquacitas in edificatione nulla turpis. 4
Loth sine legis obseruatiā de Sodomis liberatus. 116
Lucanus negat animam uicturā post mortem. 36
Lucanus hæreticus Marcionis sectator. 111
Lucania uersa in Siciliam. 579
Lucæ euāgelium solum Cerdon recipit. 110
Lucas non Apostolus, sed Apostolicus, nō magister, sed discipulus. 221
Lucam solum Marcion acceptat. eo.
Lucæ illuminator Paulus fuit. eo.
Lucæ euāgelium habuit antecessores apostolos. eo.
Lucæ euāgelium successit ei quod Paulus inuenit, cui credidit, quod pradicauit. eo.
Lucæ euāgelium Marcion arguit. 222
Lucæ euāgelij omnibus ecclesijs sacrum. 223
Lucæ euāgelium fuit integrum usq; ad sacrilegium Marcionis. 224
Lucernas ardentes habere quid sit. 272
Lucernas meridie proferre uanitas. 583
Lucretia sultrum sibi adegit, ut gloriam castitati suæ pareret. 430
Lucrum est, pietatis nomine sumptum facere. 578
Lumen mundi unde, uide. 379
Lumbos succingere quid sit. 272
Lupæ popularium libidinum nundinæ. 535
Lupi rapaces sensus & spiritus subdoli. 88
Luxuria uentris castigatione frigescit. 183
Achabæ sabbato allophilos uicerunt. 119
Magistrorum principalium limes non deserendus. 364
Magistri mali mala doceant necesse est. 460
Magisterio Christi cōmendat patientia. 6
Magi, adorantes Esaiæ uaticinium impleuerunt, de uirtute Damasci & spolijs Samariæ. 128
Magi Samaritanorum appellatione titulatur ab Esaiæ. eo.
Per Malachiam cōmendat deus sacrificiū filii oblatū ab ortu solis usq; ad occasum. 120
Maiestatem ledere nō uidemur, quam ostendimus non esse. 570
Maiestas diuina quæstuaria efficitur. 555
Mammona quæ Christo uelintelligi. 276
Mammona nummus iniustitiæ. eo.
Mariæ & Euæ comparatio. 28
Maria Christū sine uirili semine genuit. 29
Mariæ utero auulsus Christus, docetur contra Valentinum, 30
Mariæ ubera quomodo Christum lactauerint. 31
Maria quid habuerit in senouitatis ex generatione filij. eo.
Maria licet non ex uiri semine, tamen ex uirginis carne uerbū genuit, cōtra Valen. eo.
Maria non hospitem, sed filium in utero gestabat. eo.
Maria uirgo & non uirgo, peperit & non peperit. 32
Maria & si uirgo cōcepit, in partu suo nupsit ipsa patefacti corporis lege. eo.
Maria

INDEX

Maria magis non uirgo dicenda est q̄ uirgo saltu quodam mater antequā nupta. 33
 Maria habuit adapertā uulvā nuptialē passionem. eo.
 Maria uacca apud Ezechielem, quā peperit & nō peperit, lege eā pudēter eo loco. eo.
 Maria: sexum quare & quando cōdidit. 171
 Maria uirgo & mater Christi. 232
 Maria uirgo mulier nominata. 450
 Maria nō ideo mulier nominata, quia nupta uel desponsata. eo.
 Maria uirgo Christum enixa est, semel nupta post partum. 518
 Maria simul mater, uirgo, & uniuira. eo.
 Marus hæretic⁹ nouā haresim cōdidit. 110
 Marci euangelium Petri affirmatur. 223
 Marcus Aurelius Christianis protector & pius. 546
 Mars tredecim mensibus in uinculis. 555
 Mari fides infamis. 530
 Maris conchæ & buchinz peregrinantur in montibus. eo.
 Maris insulæ mutantur. eo.
 Mare siculum deuorans naufragia. eo.
 Maris mortui descriptio. eo.
 Maritus est exactor castitatis. 466
 Maritata: forminz pulchritudinem nutrire non debent. 467
 Maritus duorum uxorū nullus ante Noē nisi Lamech. 515
 Maritus animū uxoris possidet etiam mortuus. 521
 Maritus honoratior post mortem, quia mūdi or. eo.
 Matrimonium benedictū & deb in integros & bonos ulus. 166
 Matrimonij res non ideo despiciuntur quia intemperantius ardescunt. eo.
 Matrimonium unum in fide, spiritalis ratio Paraceto autore defenditur. eo.
 Matrimonium idem reprimi, qui dudum præcepit. eo.
 Matrimonij res nūc ut fructus maturus defungitur. eo.
 Matrimonij damnat Marcion, contra quē defenditur à Tertulliano. eo.
 Matrimonij manet, non rite diremptū. 278
 Matrimonij cum Gentili uirō multa incommoda. 480
 Matrimonium ecclesia conciliat, confirmat oblatio, obsignatum angeli renuntiant pariter rato habet. 483

Matrimonij unitas suadet ex Apostolo. 506
 Matrimonij numerus coepit à uirō maledictō. eq.
 Matrimonij numerus quare permissus patriarchis. eq.
 Matrimonium unū sacerdotibus licet. 507
 Matrimonium affine stupro uidetur. 508
 Matrimonij secundi excusationes & repli- ca. 509
 Matrimonij fratris sine liberis defuncti cessat tēpore euāgelij, ppter mltas causas. 517
 Matrimonium est cum deus cōiungit duos in unam carnem. 520
 Matrimonium aliud post mariti mortem Tertullianus non permittit mulieri. 521
 Matrimonium non finitur per mortem alterius coniugis, iuxta op̄inionē Tert. eo.
 De Matrimonio quæstiones mouebantur Apostolis. 522
 Matrimonij non iterare honestum est. 525
 Matrimonium primū stupro affine est, quāto magis secundum. 508
 Materia propter artificem cōmendanda. 39
 Materia aliqui uolūt omniū rerū causam. 42
 Materiam innatam & æternam, Hermogenes dixit. 337
 Materia si innata esset, sine dño fuisset. 339
 Materia comparatur deo. 340
 Materiaz deum subijcit, qui eum asserit de materia cuncta fuisse. 341
 Materia deus non indiguit cū ageret. eo.
 Materia si mala dici possit. 343
 Materia si initium habuerit & finem habitura sit. eo.
 Materia nō est deo necessaria ad opera mundi. 346
 Materia non philosophica sed prophetica deo cooperata est in opere cōditionis. 347
 Materia materiarū deo fuit sapientia sua. eo.
 Materiam appellamus unde aliqua fiunt. 355
 Materia si fuisset, etiam à deo facta esset. eo.
 Materia nō potest ostendi ex Moyli scriptis. eo.
 Materia non potuit fuisse informis. 355
 Materiaz etiam si fuerit, nihil tamen ex ea fecisse deum probatur. 350
 Materiam Hermogenes neq; corporalem, neq; incorporalem ponebat. 356
 Materia si bona, an mala, an neutra. 357
 Materiaz quis situs competat. eo.
 Materiam quare non totam deus formauerat. eo.

II 4 Matrem

INDEX.

- Matrem & fratres recusans Christus, natiuitatem suam non negauit. 21
- Matrem se habere quomodo Christus bis negauerit. eo.
- Matris uterum non appellat nisi filia uteri caro eo.
- Mater dicitur uirtus quaedam quæ est super oēs uirtutes iuxta hæresim Sethaitarū, 108
- Matribus misceri Persas dicunt. 551
- Margaritum esuriuit Aesopus sumptuosissimum pulpamentum. 536
- Margaritum est conchæ dura ac rotunda uerruca. 462
- Margarita nostra sunt quotidiana conuersationis insignia. 482
- Manna pro sabbato colligebatur ne ieiunaretur sabbato. 236
- Matthiam in locū Iudæ surrogauerūt Apostoli. 94
- Mala ferendo docentur insigniter. 7
- Malum malo non rependendum. 8
- Malum cum ratione facilius pro bono habebitur, quàm bonū ratione desertum. 160
- Malo parcere deo indignius est, quàm animum maudere. 164
- Mala dicuntur delicta & supplicia. 179
- Mala ultoria immittuntur à deo. 187
- Mala pro uexationibus nō pro malignitatibus ponuntur. eo.
- Mali assentator deus criminatur & assertor. 342
- Malum & bonum an adscribendum materiam, an deo, an utriq. 346
- Mali angeli superbiam & libidinem docuerunt mulieres. 460
- Malis sumus exemplo & testimonio. 471
- Malum omne aut timore aut pudore natura perfudit. 541
- Maledixit deus Cain nō Adā uel Euam. 188
- Maledicere tunc cepit cum malefacere. 171
- Maledictum pro nobis Christus factus est, & crucifixus. 494
- Maleficorum & Christianorum diuersa conditio. 541
- Mattheus incipit, liber genituræ Iesu Christi. 32
- Massalis spiritus dei summa in Christum redacta. 249
- Marcion negauit carnem Christi & natiuitatem. 14
- Marcion cōtra Gabrielem, Esaiam, Euangelistam loquitur. eo.
- Marcionis temeritas & mendacium inducitur. eo.
- Marcion rescidit quod crediderat. eo.
- Marcion scripturas alias reiecit, alias corruptit. eo.
- Marcion ab ecclesia & fide recessit. 16
- Marcionis discipuli dicuntur Pontici. 18
- Marcion Ponticus Stoicus. 98
- Marcion & Valentinus Romæ fratres uenenis doctrinarum uiciarunt. eo.
- Marcion poenitentiam cōfessus, morte præuentus est. 99
- Marcion nouum testamentum à ueteri separauit. eo.
- Marcionem emendauit Valentinus in aliquibus. eo.
- Marcionis & Apellis hæreses taxantur. eo.
- Marcion deum solius bonitatis induxit. 108
- Marcion sua Machæra palam cedem scripturarum confecit. 103
- Marcion Ponticus episcopi filius ob stuprum excommunicatus sectator Cerdonis, hæreticus. 111
- Marcion Ponticus patriæ suæ fatum tristissimum. 144
- Marcion hæreticus digne uituperatur. eo.
- Marcion deum uerum blasphematur. eo.
- Marcion nuptias abstulit. eo.
- Marcion mus Ponticus Euangelia corrolit. eo.
- Marcion deum quem inuenerat cum fide, amisit. eo.
- Marcion Christianismum habitum deseruit. eo.
- Marcion & Cerdon duos deos ponunt. 143
- Marcion post Christum fuit centum quindecim, & dimidio, annis, & dimidium mensis. 156
- Marcion primum se Christum prædicasse iactat, & hoc, tēpore Antonini Caesaris. eo
- Marcion separauit legē ab euangelis, Christum à creatore. eo.
- Marcionitæ deum omnino non timent. 164
- Marcion damnat matrimonium, cōtra quod defenditur à Tertulliano. 166
- Marcionitis deus nec placet magnus, nec modicus, nec amicus, nec iudex. 190
- Marcion callidus Antichristus. 199
- Marcion sugillat euangelia apostolorum & apostolicorum ut suum statuat. 221
- Marcion Luca euangelio eatenus credidit ut & pecuniam ecclesiæ contulerit. 222
- Marcion

INDEX

Marcion emendator euangelij à Tiberianis
 temporibus usq; ad Antoniana. 223
Marcion quo ingenio Euangelium falsifica-
 uerit. 224
Marcionis hærescos summa scribit de duo-
 bus dijs & duobus Christis. eo.
Marcionis deum Tertullia. alloquitur. 259
Marcionis deus detestator nuptiarum. 272
Marcion quare aliqua in scripturis eraserit,
 aliqua non. 294
Martyres soli statim penes dominum sunt
 post hanc uitam. 86
Martyres futuri. prædicati à prophetis. 255
Martyrum Christi certamina prædicta à
 Zacharia propheta. 288
Martyres cum deo inualescunt uerbo & fa-
 cto. eo.
Martyrij obedi maior necessitas q̃ euade-
 di poenas, 423
Martyres carcerati ab ecclesia nutrieban-
 tur. 428
Cum Martyribus spiritus sanctus intrat in
 carceres. eo.
Martyres in carcere diabolum calcant. eo.
Martyres in carcere pro pace exorabant. eo
Martyrum exhortatio elegantissima, in libro
 ad Martyres. 430
Martyrij recusatio est Christi negatio. 494
Martyrio donantur omnia delicta. 588
Maxillæ alteri oblatio quomodo capienda. 244
Medicum si uelis, ferramenta eius non ac-
 tuses. 180
Medici figuram Christus proposuit & im-
 pleuit. 233
Medicinam curauit Aesculapius, Esaias &
 Paulus. 420
Medicina iteranda, iterata ualetudine. 441
Medicam gentem uicerat, & uictus est me-
 dica ueste. 534
Meliorum platio, dissuasio est infirmor. 474
Melchisedech celestis uirtus dicit à Theo-
 doto hæretico & Christo superior. 112
Melchisedech iherosolimitanus & sacerdos dei. 116
Membri detruncatio mors membri est. 79
Membra liberabuntur à suis officijs post re-
 surrectionem. 82
Membra partim uocabunt, sed quo ad igno-
 biliora officia in beatitudine. 82
Membrorum officijs quoq; hodie uacamus. eo.
Menander hæreticus. 106
Menander hæreticus quid uoluerit. eo.
Mendicus crebro in scripturis pro paupere

ponitur apud Tertullianum. 239
Medicorum deus defensor & patronus est. eo.
Mendicantibus Christiani subueniunt. 581
Mendacium triplex diaboli. 176
Mense Martio, tempore Paschæ, die octaua
 kalendarum Aprilium, die prima azimo-
 rum passus est Christus. 125
Mensurum taxatur in lege, non ex uitio ua-
 letudinis ueniens, sed ex officio naturæ. 254
Meritorum ordo dispositorum nomine dis-
 ponetur. 71
Pro meritis presentibus reijcere & adligare
 bono iudici conuenit. 186
Mercurius trismegistus, magister omnium
 physiconum. 369
Mercurius literas primus enarrauit, & ner-
 uos in sonum strinxit. 420
Mercatores lucrum animæ præferunt. 7
Meretrix Attica linguam comestam in facie
 Tyranni saeuientis expuit. 588
Meridie sol subductus in morte Christi. 563
Metus ubi nullus, emendatio nulla est. 435
Mille anni pro regno Christi in terra scri-
 buntur. 215
Miltiades ecclesiarum sophista. 367
Militis coronam detestantis historia. 415
Militis coronati constantia. eo.
Miles laurea de manu clauit. eo.
Militia an in totum Christianis conueniat. 422
Militia post baptismum deferenda uel omnibus
 modis cauendum ne quid aduersus deum
 committatur 423
Militiam dei intrantes cum ad sacramenta
 uerba respondemus. 429
Milites non de cubiculis, sed de passionibus
 ad bella procedunt. eo.
Militibus sudore omnia constant. eo.
Miles, pulchrior in pugna prelio amissus, q̃
 in fuga saluus. eo.
Minoribus maiora præscribunt. 79
Minuisti eum modico quid citra angelum. 26
Minerua primam molita nauem. 420
Minerua lanuicij telarum structuram doc. 352
Mysteria quanto maiora, tanto clariora ha-
 bentur in sacris literis. 50
Mysterium incarnationis edificatur. 362
Misericordiae mater patientia est. 3
Mitra miles indicat Christiana, infirmos. 426
Mitra miles quomodo probatur antiqui-
 tus. eo.
Mixtura substantiarum non est in Christo. 403
Mores hæreticorum. 140

Mores

INDEX.

- Mores catholica ecclesia. 105
 Moris auctoritas ob. eruantiam inducit. 416
 Mos autoratur patrocínio consensus. eo.
 Moris quidem ratio querēda cōceditur, sed
 in eius ædificationem. eo.
 Moris rationem nō quærat, qui ab eius iam
 obseruantia desijt. eo.
 Moris non deferenda est quæstio; sed con/
 sultatio. eo.
 Mores primitiua ecclesia. eo.
 Mores nostros habitus pronunciet. 471
 Mos hæreticorum est simplicia quæq; tor/
 quere. 347
 Mons commodus locus ueteri & nouo te/
 stamento. 257
 Montium quoq; scopuli mutantur. 530
 Mosaica lex est temporalis quædam refor/
 matio legis naturalis, locum aliquando da/
 tura euangelio. 116
 Moses filium suum obmisit octaua die cir/
 cumcidere. eo.
 Mosi loquebatur filius dei. 129
 Moses crucis modo Amalech debellauit. 132
 Moyli nomen ignorantes, deum Moyli cre/
 dunt. 150
 Mosen & Heliam Petrus cognouit in spi/
 ritu. 257
 Moyses ppheticus nō poëticus pastor. 419
 Moyses animam pro populo posuit bonus
 pastor. 493
 Moyses omnium scriptorum uetustissimus. 560
 Mosaica legis sacrificia temporalia fuerunt,
 spiritualium sacrificiorum signa. 119
 De Mosi uelamine. 318
 Montani euangelium perfectius esse euan/
 gelio Christi hæresis. 111
 Monogamiam suadere, cōtentionem uocat
 Tertullianus. 510
 Monogamia apud Ethnicos in summo ho/
 nore. eo.
 Monogamiae disciplinam in hæresim expro/
 brant. 512
 Monogamiam Apostoli consilijs & exem/
 plis monstrarunt. 514
 Monogamiae disciplina neq; noua neq; ex/
 tranea, immo antiqua & propria. eo.
 Monogamia inducitur ex Genesis princi/
 pio. 515
 Monogamia probatur etiam post Noë, ac
 in animalibus. eo.
 Monogami Isaac, Ioseph, Moses, Aarō. 517
 Monogamiam commendant Zacharias sa/
 cerdos, Maria uirgo, Simeon, Anna. 518
 Monogamiam exemplis suadet acriter. 527
 Monumenta ab hæreticis allegorice intellē/
 guntur. 61
 Monarchiam dei Latini uocaliter exprimūt
 & non bene intelligunt. 379
 Monarchia quid sit in deo & hominibus. 380
 Monarchiae euersio quomō intelligenda. eo.
 Monarchiani dicuntur Praxeani. 384
 Monstri notam meretur, quod contra natu/
 ram est. 418
 Motus, passionēs, officia, libidines, incorpo/
 ralia censentur ab Hermogene. 356
 Mors non timenda. 8
 Mortuus nō plāgendus sed desiderandus. 8
 Mortis impatientia spei nostrae male omī/
 natur & fidei. 8
 Mortuorum resurrectio ex nomine osten/
 ditur. 48
 Morientes aliquando resurgere dicuntur p/
 mortem. eo.
 Mors & mortale aliud & aliud. 77
 Mortale indugere immortalitatem, tractat. eo.
 Mors uniuersalis rescindetur. 79
 Mortuum surge re est integrum fieri. eo
 Mortem quē putas, secessum scias esse. 83
 Mors non cōminatori sed contemptori in/
 uidiam facit. 176
 Mortalia peccata septem, quomodo apud
 antiquos enumerata. 129
 Mortuum Christus suscitauit ad laudem,
 creatoris. 248
 Mortui, uocabulum quid significet. 313
 Mortis cōtemptus magis pro deo q̃ patria,
 imperio, amicis habendus. 588
 Mutius manū dextram in ara cremauit. 430
 Mutij animi sublimitas. 588
 Mulieres diuites Christo adhaeruras Elaias
 predixit. 259
 Mulier credebatur deū operari in Christo. 253
 Mulieres circa monumentum Christi, pro/
 phetae. 294
 Mulieribus de sepulchro reuertētib; Elai/
 as prospexit. eo.
 Mulieres prophetandi sus retinent. 312
 Per mulierem Salomō amisit gloriā suā. 315
 Mulieris nomen ad sexum pertinet, non ad
 gradum sexus. 449
 Mulier Græcis pro uxore est. eo.
 Mulier Eua tunc nominata fuit & non pro/
 pter futurum. 450
 Mulier uocatur etiam uirgo Maria. eo.
 Mulier

INDEX.

- Mulier dicitur uirgo nupta & maritata. 450
 Mulieri non permittitur in ecclesia nec docere,
 nec tingere, nec offerre, sed nec uirgini. 452
 Mulier difficile semel fit, quæ timet fieri. 456
 Mulieres nuptæ suo modo tegantur & non
 incedant nudo capite. 457
 Mulier est totum caput eo.
 Mulieres arabes faciem totam tegunt, uno
 tantum oculo prospicientes. ibi.
 Mulieres Romanæ querunt se potius posse
 amare quàm amari, quod non uideantur. eo.
 Mulierum tectas esse ceruices ex reuelatio-
 ne docetur. eo.
 Mulierum tegumenta irridet Tertullia. eo.
 Mulieres Euam semper cogitare, & habitu
 luctum præferre deberent. 459
 Mulierum improba conditio refertur. eo.
 Mulieres iam nunc deteriora cupiunt, quàm ma-
 ter Eua. ibi.
 Mulieres angeli mali superbiam & libidinē
 docuerunt. 460
 Mulieribus in cōnubium allectis, angeli ma-
 li libidinis incitamenta contulerunt. eo.
 Mulieris corpusculo baiulatur grandis usu-
 ra substantia. 463
 Mulierem defuncto marito nubere posse si
 cui uelit tantum in domino, tractat. 505
 Mulier coeli uia est, quamdiu aliena. 508
 Mulier cara stupri affinitate. eo.
 Mulieres & uxores uno uocabulo cēsentur
 apud Græcos. 519
 Mulier uincta est quamdiu uiuit uir eius, si
 autem mortuus fuerit libera est, exponit à
 Tertullia. ad suum propositum. 522
 Mulierem nec uideret Democritus excoeca-
 uit seipsum. 583
 Mundus non est deo indignus. 152
 Mundum deus homini non sibi fecit. 152
 Mundus à Christo creatus, ubi sit contra
 Marcionem. 154
 Mundi conflictationes sunt signa aduenien-
 tis regni dei. 290
 Mundus significat homines qui in mundo
 sunt. 305
 Mundus est nomen ornamenti apud Græ-
 cos. 358
 Mundus carcer est martyribus. 428
 Mundus continet reos uniuersum genus
 hominum. eo.
 Mundus omnia significat. 448
 Mūdus muliebris & immūdus quid sit. 461
 In mundo omnia sunt coronata. 425
 Mundus unus est, licet philosophis plures
 esse uideantur. 530
 Mundus noster uersiformis est. 530
 Mutatio diuersitatem complectitur. 220
 Mutari, perire est pristino statui. 355
 Mutationes omnium rerum narrantur. 530
 Mutantur etiam montium scopuli. eo.
 A naufragio liberati, repudium dicamus na-
 ui & mari. 441
 Ascitur nemo alij, moriturus
 sibi. 536
 Nationes deum fatentur, sed ali-
 os quoque deos infra illum esse
 uolunt. 341
 Natiuitatis humanae descriptio. 16
 Natiuitas hominis noua in Christo. 28
 Naturam demutare plus est quàm facere natu-
 ram. 19
 Natura & prophetia nos deum edocet. 43
 Natura cognoscitur ex operationibus, do-
 ctrina ex prædicationibus. 156
 Natura quidem bonum & malum notum est,
 sed ut dei disciplina cognoscitur per fidem. 245
 Natura mutabilis est. 344
 Natura quare sensuum propria organa in-
 diderit. 418
 Natura uanitati subiicitur. 419
 Natura nuptui parat uirgines. 454
 Natura cōtestatur uirginē debere uelari. 456
 Naturalis legis iustitia Noë iustus fuit. 115
 Naturalium rerum mirabilia recitantur. 153
 Naturalem speciositatem forminae incuria
 dissimulent. 466
 Nazareni uocamur à Iudæis. 227
 Nazaretis quare Christus nihil noui prædi-
 cauerit. eo.
 Necessaria nobis non sunt nisi bona. 272
 Necessitatis allegationem non admittit sta-
 tus fidei. 423
 Necessitas nulla delinquendi. eo.
 Necessitas non accusatur, quæ potest non
 esse necessitas. 507
 Negatio Christi est martyrii recusatio. 494
 Nemo euadet dei uastationem, nisi Christi
 passionē obsignatus. 134
 Nemo Iudæorum in Bethleē habitare per-
 mittitur. 136
 Nero primus in Christianos Romæ maxi-
 me orientes persecutionem mouit. 546
 Nescire malunt quia iam oderunt. 451
 Nicolaus hæreticus unus de septem dyaco-
 nibus foeda ualde scripsit & docuit. 107
 Nicolaitæ

INDEX

Nicolaitæ damones natos fingunt.	107	denarij priuilegia.	366
Nicolaitæ assertores libidinis.	163	Numerus in diuini nemine scandalizet.	387
Nihil uacat apud deum.	82	Nuscola præstat patris immensi notione.	366
Nihil potuisse deum ex nihilo facere, contenditur.	338	Nuptias Marcion abstulit.	144
Nihil sine initio fuit extra dominum.	347	Nuptiæ non damnandæ.	165
Ex nihilo facta sunt omnia.	349	Nuptiis sanctitas ut bono meli ⁹ præferat. eo.	
Ex nihilo omnia facta, quia omnia in nihilum redigenda scribuntur.	355	Nuptias non proscribimus, sed sanctitatem suademus.	ibi.
Nihil fieri sine dei uoluntate.	485	Nuptiæ si non sint, nulla erit sanctitas.	eo.
Ninus si primus regnauerit.	531	De nuptiis xui uenturi quid Christus responderit Sadducæis.	286
Non omnia prophetica sunt figuraliter interpretanda.	48	Nuptias qua fraude scripturæ subuertat Marcion.	287
Non esse dignius creditur res aliqua, quæ non ita esse ut fuerit.	145	Nuptiæ aspectu fiunt & animo.	454
Non uidebit homo faciem meam & uiuet, discutitur.	389	Nuptiæ secundæ dissuadentur fornicis Christianis.	473 & 580
Noë iustus fuit iustitia legis naturalis.	115	Nuptias nuptiis prohiberi legimus, sed bono isto melius ab Apostolo accipimus.	474
Noë incircūcisus deus à diluuiō liberauit.	16	Nuptiæ dissuadentur ob angustiam tēporis & mundi finē, de proximo expectatum. eo.	
Nouum testamentum nostrum philosophicis sententijs quidam adulterauerunt.	585	Nuptias facit concupiscētia carnis & seculi. eo.	
Nouiciolis in fide, est suadenda perpetua continentia.	439	Nuptiarum causæ Christianis odiosæ sūt.	475
Nouicij quasi catuli recentes nondum perfectis luminibus.	eo.	Nuptiæ secundæ quantum obstrepent sanctitati.	477
Nouatio futura per Christum, à prophetis prædicta est.	220	Nuptias ablatas non restaurare modestia.	503
Nudi inuenti superuestiendi sumus immortalitate.	69	Nuptiarum indulgentiam Paulus sensu suo, id est, humano induxit non diuino.	504
Nubes interfuit lationi utriusque testamenti.	257	Nuptias unās de ⁹ uoluit in Adā & Eua.	506
Nubere, uirgo nec cogit, nec prohibet.	447	Nuptiarum uel matrimonij finis magna felicitas.	eo.
Nuptiæ mulieres suorum modo tegantur, & non incedant nudo capite.	457	Nuptiæ obtusionem exercent spiritus.	509
Nubere secundo nephas est regē seculi pontificem.	477	Nuptias hæretici auferunt, Philyci ingerunt, Christiani cum uerecundia amplectuntur.	512
Nubere in domino nostræ est potestatis, & ab Apostolo iubetur.	479	Nuptias Christus semel uisitauit.	519
Nubere gentili, an uiduam liceat.	eo.	Nuptias secundas quomodo Tertullianus recuset, uide.	521
Nubere quam uri melius, sensu humano dictum.	504		
Nubere non ideo bonum, quia deterius est uri.	eo.		
Nubere cur non expediat.	505		
Numæ Pompilij superstitiones sacris dei ritibus conformantur à diabolo.	103		
A Numa incepit supersticiosa curiositas.	569		
Nummum non debemus pro capite quod Christus est.	495		
Nummus primus signatus à Saturnia.	552		
Numerus non competit diuinitati.	146		
Numerorum quaternarij, octonarij, & duo-			

Blatio uera deo omnipotenti offerenda est, gratiarum actio, apud uerum templū & sacerdotem Christum.

Oblationes pro defunctis & pro natalitijs annua die facimus.	417
Oblationes annuæ pro uxoribus.	509
Obedientia offerētium deo accepta est.	186
Obsequij ratio in similitudine animorum constituta est.	438
Observatio inueterata statum facit.	416
Observantia sabbati, temporalis fuit.	118
Observantia moris suo iam nomine uindicanda.	416
Obūbrabit tibi uirtus altissimi, exponit.	402
Odiū iu-	

INDEX

- O**dij iustitia non de euentu, sed de conscientia probanda est. 540
Officia fugienda sunt, ne in delicta incidamus. 423
Offerentium animus simplex, erat odor suauis domino & graciosus. 158
Offerentium fides & obedientia deo placet. 186
Omnia ex nihilo facta sunt. 349
Omnis fidelis statuere potest, sed non omnia. 417
Omnis publicatio bonae uirginis, stupri passio est. 447
Omni petenti te tribue, quomodo intelligendum. 496
Oes munerabimur aeternae uitae de hario. 521
Omnia pereundo seruantur, & omnia de interitu reformantur. 586
Omnia aemulis substantijs sub unitate constant. ibidem
Omnia redeunt cum defecerint. 43
Omni tempore uigilandum ad Christi aduentum. 50
Omnino quod dedit mihi pater non perdam, tractatur. 59
Omnia examine, non est intelligendum de omnibus malis ne impingatur in malum. 88
Omnia praecepta, lex Adae tradita, completur. 115
Omnis haeresis philosophorum ingenijs animatur. 152
Omnia pater tradidit Christo, omnia homo non est. 264
Omnipotens non est, qui materia eget. 342
Opinione adificat suspensum cognitionis. 362
Ophitae haeretici Serpentem magnificant, & Christo praeferrunt. 107
Ophitarum haeresis, dicit serpentem qui Euam seduxit, productum ab Ialdabaoth. 108
Operibus deus testatur resurrectionem carnis priusque libris. 43
Operarum in homine societas, probat & mercedis. 44
Opera carnalia quae dicantur a Paulo. 67
Opera dei & sapientia in paruis etiam rebus. 153
Opera dei ex nihilo sunt. 172
Opus inferius est artifice. 176
Opera quaha, & qua ratione deus interdixit sabbato. 236
Opus dei per hominem sabbato fieri potest in salutem animae. 236
Opera humana in sabbato fieri prohibita sunt. 236
Operibus misericordiae deditus erat Zach. 185
Opera sua deus primum inculta, dehinc exornata uelut dedicauit. 352
Opatio tria complectitur, eum qui facit, quod fit, & ex quo fit. 348
Orandi nouum modum discipulis suis Ioannes tradidit. 266
Orandi noticiam Christus non prius dedit quam dei. ibi.
Oratio ad deum creatorem dirigenda. ibi.
Orandum deum Christus docuit. 283
Orationi solitudo congruit. 429
Oratio si semper necessaria, & continentia quoque. 509
Oratio de conscientia procedit. 509
Orant Christiani manibus expansis, capite nudo, & de pectore, omnes pro omnibus. 572
Oratio pro inimicis offerenda. ibidem
Orandum pro quibus sit uide. 577
Orientem uersus Christiani orant. 558
Origine sua generosius aliquid dari potest. 39
Origine caret solus deus. 296
Osculo quare Christus traditus sit. 292
Ornatus pretiosus cedit foeminis ad ignominiam. 459
Ornatus muliebris, seruitus est liberi captiuitatis. 468
Ornamenta uera foeminarum Christianarum. 472
Orbis concussio praedicta est a Iohanne & Abacuc. 289
Orbis totus aliquando aquis mutatus. 530
Orbis habitus, situs quae nouatus. 530
Orbis excultus imperijs. 531
Ordinem temporum Christus praedixit. 50
Ordinis & plebis differentiam constituit ecclesiae autoritas & honor per ordinis consessum sanctificatus a deo. 507
Ordo ecclesiae ex laicis proficit. 522
Ouae pastoris patientia requirit & inuenit. 10
Ouius pelles, sunt superficies nominis Christiani. 88
Ouidius ex Vergilio tragoedia expressit. 103
Patientia exhibet fidei ualentinem. 2
Patientia destitutus nullum dei praeceptum obire potest. ibidem
Patientia bonum caca summam uirtutis appellatione honoratur. ibidem
Patientia uanas seculi disciplinas ad laudem promouet. K k

INDEX.

- promouet. ibidem
Ad patientiam, coelestis disciplinae dispositio nos dirigat. ibidem
Patientia dei sustinentis ingratisimas nationes. ibi.
Patientia dei inter homines palam apprehensa in Christo. ibi.
Patientiae consummatum exemplar in Christi uita. ibidem
Patientia misericordiae mater. 3
Patientia Christi indicare poterat Phariseis quem agnoscere debuerant. 3
Patientia est dei natura & ingenua proprietas. 3
Patientia dei serui ipsius moribus referat. 3
Patientia ab hominibus praestanda exemplo brutorum. ibi.
Patientia pertinentibus ad deum tota mente sectanda. ibidem
Patientia fide subsequitur & antecedit. 5
Patientia Abrahae fide probauit. 5
Patientia Christi magisterio commendatur. 6
Patientiae disciplina principale praeceptum. 6
Patientia toti saeculo praefenda. ibidem
Patientia ponenda est pro anima, non anima pro pecunia. 7
Patientia seruorum dei friuolis non excusatur. ibidem
Patientia nostra fatiget inimicorum improbitas. 7
Patienter maledicamur, ut benedicti simus a domino. ibidem
Patientiam offendens iniuria, uelut telum in petra. ibi.
Patientiae utilitas & uoluntas. ibidem
Patientia habenda etiam in amissione nostrorum. 8
Patientia praecipitur, & remunerabitur. 8
Patientiae praedicit ultio. 9
Patientia necessarius est, ubi maior iniuria. 9
Patientia aequanimitatis nostrae hostem eludat. ibidem
Patientia omnium maxime deo praebenda. 9
Patientiae magna merces, & ampla ratio. 9
Patientes, felices dominus nuncupat. ibi.
Ad patientiam prouocatio. 10
Patientia semper habenda. ibidem
Patientia poenitentiae ministrat. ibidem
Patientia pastoris ouem requirit & inuenit. ibi
Patientia patris filium prodigum recipit & excusat. ibidem
Patientiae & dilectionis fructus qui sint. 10
Patientia exhibet fidem, spem, & dilectionem. ibidem
Patientia non solum in animo, sed & in corpore demerenda. ibidem
Patientiae exemplaria, sancti sunt. ibidem
Per patientiam Iob clauis, ibidem
Per patientiam Iob corporis integritatem recuperauit. ibidem
Patientia multipliciter habet deum debitorem. 11
Patientiae laudes & munera. 11
Patientiae effigiem depingit illustrem. ibi.
Patientia est dei alumna. ibidem
Patientia rex Christianorum & Gentilium. 12
Patientia Gentium desubter ignis expectat. 12
Pacuiana testudo qualis bestiola. 531
Panem appellauit Christus corpus suum. 133
Panis quo ipsum corpus suum representat Christus. 153
Panis nocturnus. 266
Panem acceptum, Christus corpus suum fecit. 291
Panem quare Christus corpus suum appellat, & non peponem. ibidem
Pallij fibulae morsu humeris accedebat. 529
Pallium uestis Christianorum. 537
Pallij quatuor angulis omnis studiorum liberalitas continetur. 537
Pallij multae artes, utilitates, & cultores. ibi.
Pallia Carthagenensium qualia olim. 529
Pallium sacerdotum Aesculapij quale fuerit. ibi.
Pallium antiquitus ignoratum. 530
Pallium etsi Graecum, sed lingua tam penes Latium est. 532
Pallium Christianorum sapientia uestit. 535
Pallium angusta uestis superque oes apices. eo.
Pallium Christianorum sine omni arte & curiositate. eo.
Pallio nihil expeditius, operit uno circumiectu. eo.
Pallium omnia hominis simul contegit. 536
Palliatii modestiores togatis. 537
Palliatius sermo necessarius in uicia togatorum. eo.
Pallij grande beneficium. eo.
Pallij recogitatu improbi mores uel erubescunt. eo.
Palestinae finium arbiter Iordanis amnis. 550
Pandora prima foeminarum coronata a Charitibus. 419
Par factum, par habet meritum. 8
Paracletus alius a patre & filio. 384
Paracleti administratio est, ut disciplina dirigatur, & scriptura reueletur, & intellectus ad

INDEX.

- ad meliora proficiat. 446
Paradetus negat esse ut nouæ disciplinæ institutor. 512
Paradetus docet onerosa impudētibus. 512
Paradetus si uirginitatem præcepisset, nouū non esset. ibidem.
Paradeti post apostolos uenisse, & omnē ueritatem docuisse, putauit Tertul. 513
Paradetus aduocatus dicit à Tert. qd' à tota cōtinentia infirmitatem carnis excusat, & monogamiam permittit. 514
Paradetus admittitur ut noster aliquis autor, iuxta errorem Tertul. ex Montano. ibi.
Paradeti suū Tert. abstulisse dicit, quod Paulus indulsit. 525
Paradeti innuit nouam post Christum legem condidisse. ibi.
In paradiso si homo dei contēptor fuit, multo magis iam in ergastulum laboris relegatus. 169
Paradisus locus diuinæ amānitatis est. 585
In paradiso lata est lex dei, & ob id Moysē antiquior. 116
Paradisum Adam incircūcisus incoluit. eo.
In paradiso non fuit circumcisio. eo.
In paradiso non fuit natus Adam, sed illuc translatus est. 177
Paraliticum à Christo sanādam Elia prædixit. 231
Parentes quomodo Christus negauerit se habere. 21
Parentū cadauera cōuorant apud Pōtū. 141
Parentes ducunt ad limen mundi, quod est carcer sanctorum. 428
Parabolas nō semper loquebatur Christus, nec ad omnes. 57
Parabolas suas Christus interpretat' est. 58
Parabolæ non adumbrant lucē euangelicā. 58
Parabolæ Christi non solum ad apostolos, sed ad uniuersos ecclesiæ præpositos, referendæ sunt. 272
Paruulos Christus diligit, qui semper uelint esse maiores. 259
Patris patientia filium prodigum recipit & exulat. 10
Pater dñi nomē habet, & filius p patre. 305
Patrem distingui à filio diabolus testat'. 378
Patrem & filium duos esse, ex Apostolo docetur pulchre. 381
Pater filium protulit sicut radix fruticem, fons fluuium, & sol radium. 383
Patrem filium & spiritum sanctum inseparatos profitetur Tertullianus. 384
Patrem filium generare, producere, proferre, facere, creare, apud Tertul. unum intelligitur per totum librū contra Praxeā. 384
Pater non potest facere se sibi filium. eo.
Pater & fili' quomodo mutuū referant. 385
Patris & filij distinctio personalis, multis probatur. 386
Pater, filius, & spiritus sanctus tres quidem sunt, sed non tres dii uel domini. 388
Pater & filius quomodo pariter nominandi sint. 389
Pater deus, Christus dominus nominandus, iuxta Apostolum. eo.
Pater & filius quomodo inuisibiles. eo.
Pater inuisibilis, fili' uisibilis apud Moysen. eo.
Patris nomina etiam filio competunt. 391
Pater cum filio solus, sicut cū filio unū. 394
Pater à nullo prolatus, ut innatus non fuit, solus semper. eo.
Pater & filius non unus, sed duo sunt. 397
Pater & ego unū sumus, nō unus sum'. 398
Pater & filius duo in una uirtute. eo.
Pater non compassus filio admittitur. 406
Pater & filius fonti & fluuiō cōparatur. eo.
Patrem dereliquisse filium, quomodo intelligi debeat. eo.
Pater filius & spiritus sancti tres crediti unū deum sistunt. 407
Pater noster dicitur apud Tertullianum legitima oratio. 487
Patriarchæ ostendūt crucis figurā. 132 & 209
Pascha iudaismū inducit Blasius hæretic. 111
Pascha qui desiderabat, nō poterat esse contemptor dei uel legis suæ. 291
Pastoris patientia ouē requirit & inuenit. 10
Pastoris in pace leones, in prælio cerui. 415
Pastoribus ecclesiæ, non licet in persecutionibus fugere. 493
Pastor malus compensationē mercedis reddit pro oue ob fugam suam perditā. 493
Patiendum est fortiter pro ueritate. 436
Pauciora intelligi oportet secundum plura in scripturis. 395
Pauca aduersus plura defendunt hæretici, & posteriora aduersus priora suscipiūt eo.
Pauonis uestis pluma describitur. 531
Pauonis species totiens mutanda, quotiens mouenda. eo.
Paupertas à Christo commendatur. 6
Paulus ex persecutore prædicator, nihil aliud euangelizauit, q̃ quod alij apostoli. 95
K k 2 Paulo

INDEX.

Paulo in signum cōuenientia, dexteras apostoli dederunt.	96	& poenitentia ueritate seruit.	150
Paulus quæ in tertio cœlo audierit, & an reuelanda ab alijs, & à quibus.	eo.	Peccatricem fides saluam fecit.	eo.
Paulus nō ea quæ in cœlo didicit, discipulis suis uel hæreticis p̄palāda cōmisit, sed alia quædam communia.	97	Peccata carnis & spiritus æque deum offendunt.	438
Pauli temporibus fuerunt hæreses Sadducæorum, Ebionitarum.	100	Peccatis carnis & spiritus, poenitentia necessaria est.	437
Paulus Romæ, Ioannis exitu, coronatur.	102	Peccatum corporale quod agitur, & in facto est, peccatum spiritale quod cogitatur & in animo est.	eo.
Paulus defenditur in reprehensione Petri. nihil contra deum legis prædicasse, sed prænuntiationes eius de ceremoniarum cessatione esse completas.	157	Peccari non potest saluo metu & fide.	439
Paulus ceteros reprehendit non de doctrina, sed de conuictu & conuersatione.	222	Peccare rursus pigeat, sed poenitere non pigeat.	441
Pauli apostolatus unde originē habeat.	297	Peccatorem omnium notarum se dicit Tertullianus.	444
Paulum etiā Genesis olim reprobauit.	eo.	Peccatores abiiciendos ab oculis dei Marcionitæ concedunt.	165
Paulus in Saule rege portendebatur.	eo.	Peccatores igni punientur.	eo.
Paulus laborat fidem à lege discernere.	301	Pecunias auari anteponunt animæ.	7
Pauli epistola ad Ephesios, ab hæreticis ad Laodicæum habetur.	328	Pro pecunia non est ponenda anima.	eo.
Ex Paulo ostendit resurrectio carnis nostræ hic circumlatæ.	320	Pecunia collecta tēplatim penes gentes.	581
Paulus apostolus ad omnes scribit dum ad quosdam.	328	Petrina acie Iosue circumcidit Iudæos.	129
Pauli consilium & dictum diuini præcepti insistit obtinuit.	417	Petra Christus multis figuris præsignatus est.	eo.
Paulus non est præcio redemptus ne pateretur.	495	Petrum à Paulo reprehensum hæretici inducunt, quibus & respondetur egregie.	96
Paulus non aliter docuit, q̄ uixit.	523	Petri reprehensio à uitio fuit, non prædicationis, sed conuersationis.	eo.
Paulus aliter Acheniensibus, aliter Pharisaïs resurrectionem testabatur.	62	Petrus & Paulus Romæ passi sunt, & Ioannes in oleum merius.	102
Pax imprecanda est institutione Christi & prophetarum.	161	Petro qua ratione nomen mutauerit Christus.	238
Pacis nomine etiam Iudæi appellant.	305	Petrus dicitur ob uigorem fidel.	eo.
Pax non est nisi belli.	eo.	Petrus charissimus discipulus nomen de figuris accipit.	eo.
Pax sanctorum est bellum diabolo.	428	Petrus post miraculum panum, interrogatus pro omnibus respondet, Tu es Christus filius dei uiui.	255
Pro pace exorabant in carcere martyres.	eo.	Petrus quare iussus sit tacere de Christo.	eo.
Pax Christi non est à militibus per Sarnalicia redimenda.	496	Petrus quomodo amens in transfiguratione domini.	257
Pacis habitum Carthaginenses denotant.	529	Petrus Moysen & Heliam cognouit in spiritu.	eo.
Peccatū apud Tertul. delinquētia dicit.	69	Petrus præsumptorie locutū Christus negationi destinauit.	292
Peccata portare, idem est quod tollere peccata.	227	Petrus qua ratione à Paulo reprehensus sit.	301
Peccata capitalia septem, idolatria, blasphemia, homicidium, adulterium, stuprum, falsum testimonium, fraus.	229	Petrus solū inuenio maritum, ceteros sp̄adones intelligo.	519
Peccator uerbo dei emaculatus ostēdat se sacerdoti Christo, oratione, & gratiarum actione.	230	Persecutio necessaria est, ut approbatio seruorum dei.	485
Peccatricis fornicatæ argumentū, pro carnis		Persecutio aream domini/am purgat.	eo.
		Persecutio tota est ad dei gloriam.	486
		Persecutione proficit ecclesia in spiritualibus.	

INDEX.

- Persecutio Christianorum** nō potest diabo
lo deputari, quia bona est. eo.
Persecutionis instrumentum est diaboli ini-
quitas. eo.
Persecutio à deo immissa nō fugienda est. eo.
Persecutio an sit redimenda nummis. 493
Petens semper, nunquam auditur, quia nō
à deo petit. 91
Petendus creator est qui norit quod filij pe-
tant. 267
Perdidisse miserius, q̃ nuncq̃ accepisse. 441
Pergam ad acta tecum. 535
Personalis distinctio patris & filij multis p-
batur. 385
Persona quaelibet diuina suam habet propri-
etatem. 387
Personæ diuinæ tot sunt quot uoces. 399
Perversa sunt omnia, quæ à deo nō sunt. 465
Perfectio omnis ordine posthumat, affe-
ctu anticipat. 67
Permissum tacite habetur, quod sine ultio-
ne prohibetur. 163
Permissa à deo non procedunt ex tota uo-
luntate, sed ex indulgentia. 504
Permissio non est sine dei uoluntate. eo.
Quod pmissum non est à domino, id agno-
scitur interdictum. 515
Pellicæ tunica nō signant carnē ex limo. 39
Pellicæ tunica cutes nominantur. 40
Perfarum, Medorum & Aegypti reges. 125
Perfar matribus misceri dicuntur. 551
Perfar solem in dypeo habent. 558
Peregrinus se rogo emisit, cum foemine con-
tempserint ignes. 430
Phantasticum corpus Christum non habu-
isse probatur. 227
Phantasma corporis in Christo improbat. 233
Phantasma non habuisse Christum, etiam
post resurrectionem testatus est. 294
Phantasma esse corpus Christi credentes, dis-
cipulos, reprehēdit post resurrectionē. eo
Phariseorum error describitur. 106
Phoenix specimen resurrectionis carnis fu-
tura. 42
Phidias Iouē olympium ex ehore finxit. 39
Philosophi alicuius sapientiæ animalia de-
putantur. 2
Philosophi patientiæ uni studiorum suorū
pacem committunt. eo.
Philosophari & Rhetoricari catholicos co-
gunt hæretici. 28
Philosophi mundum infectum defendunt
& innatum. 42
Philosophorum fera Marcion editus. 144
Philosophorum ingenijs omnis hæresis ani-
matur. 352
Philosophorum de deo opiniones. 152
Philosophi formidauerunt initium & finē
mundo constare. eo.
Philosophia in reb⁹ deorū, & naturalib⁹. 153
A Philosophis uel Epicuro deum esse non
erudimur. 181
Philosophi hæreticorum patriarchæ. 142
Philosophis licet, quod Christianis philoso-
phantibus non permittitur. 583
Philosophi non sunt Christiani. 583
Philosophi affectant ueritatem, & affectan-
do corrumpunt. eo.
Philosophi & Christiani neq; scientia, neq;
disciplina æquantur. eo.
Philosophorum impudicitia notatur. eo.
Philosophorum superbia exemplariter ostē-
ditur. 584
Philosophorū immodestia & Tyrānis. eo.
Philosophis & Christianis nihil commertij
est, in multis dissident. eo.
Philosophus negociator famæ, uerborum
, operator, amicus erroris, ueritatis inter-
polator. eo.
Philosophi, Sophistæ, & Poetæ, de prophe-
tarum fonte biberunt. eo.
Philosophia eiecta à Thebanis, Sparciatis,
Archuiis. eo.
Philosophi homines gloriæ & eloquentiæ li-
bidinosi, & curiositatis studiosi, diuina nō
capiunt. eo.
Philosophi de deo supuacua inquisierunt. eo
Philosophi de mūdo uarie opinati sunt. 585
Philosophorum ingenia uetus instrumentū
inuerterunt. eo.
Philosophicis sententijs quidam adulteraue-
runt nouum testamentum. eo.
Philosophi & Poetæ de nostris sacramentis
instructi. eo.
Philosophorum summa scientia & insignia
ingenia præsumptiones uocantur. 587
Philosophiam nos cauere Apostolus admo-
net, uide Tertullianum insigniter contra
Philosophos tonantem. 89
Philosophis diuinæ literæ multominus cla-
ræ sunt q̃ Iudæis. 384
Philosophatum etiam in purpura. 534
Philosophia lingua, uita contenta est. 537

INDEX

- Philosophus dum uidetur, auditur. eo.
 Philumene uirgo euerso spiritu. 18
 Philumene puella Apellis. 111
 Philumene persuasit Apelli Christum carnem
 quidem habuisse, sed nullius natiuitatis. 202
 Philumena angelus seductor. 89
 Physici defendunt digamiam. 522
 Phorphirus rigidus Rhetor Latinus Car-
 thaginensibus. 366
 Phrynen meretricem Diogenis. 583
 Pythagoras apud Thurios affectauit Tyrā-
 nidem. 584
 Pignus reddendum pauperi etiam lex docet. 246
 Pinace Ceбетis, Tertulliani propinquus ex
 Vergilio explicuit. 103
 Piscis, id est, baptizatus, uolatile, id est, mar-
 tyr. 75
 Piscina Betsaïda curabat usque ad aduentum
 Christi. 139
 Pilatus pro conscientia sua Christianus, Cae-
 sari Tyberio de Christo nuntiauit. 563
 Platonici Immortalem animam reclamant. 35
 Plato asserit deum nec inueniri posse, nec
 enarrari. 583
 Placendi uoluntas ingenta est natura, uir-
 gines propter feminas, feminis propter uiros. 468
 Pleroma tricenaria diuinitatis. 366
 Plinius secundus prohibuit inquisitionem
 in Christianos. 542
 Plorantes risuros Esaias praedixit. 240
 Pluraliter quare deus in Genesi loquatur. 387
 Poenitentia ministrat patientia. 10
 Poenitentia omnis, confessio est delicti. 21
 Poenitentia de quid sit. 187
 Poenitentia animi demutatio dicitur. eo.
 Poenitentia ex fide iustificata. 150
 Poenitentia est passio animi quae uenit de of-
 fensa sententia prioris uel peioris. 435
 Poenitentia peruersorum & gentilium. eo.
 Poenitentia uana, ubi nulla emendatio. eo.
 Poenitentia homini proficit, deo seruit. 438
 Poenitentia solummodo adhibenda peccatis. eo.
 Poenitentia necessaria est peccatis tam carnis
 quam spiritus. 437
 Per poenitentiam etiam uoluntatis delicta
 purganda sunt. eo.
 Poenitentia uita cum proponitur morti. eo.
 Poenitentia amplexanda ut naufragus alicuius
 tabulae fidem. eo.
 Poenitentiam deus praecepit. 438
 Poenitentia indicta nobis semel suscepta, nun-
 quam resignari debet iteratione delicti. eo.
 Poenitentiae causa si dei timor est, rescindere
 eam est deum non ultra metueri. 438
 Poenitentiae poenitentia, diabolo grata est. 439
 Poenitentia Hypocritarum nunquam fidelis. eo.
 Poenitentia semel capeienda & perpetua con-
 tinenda. eo.
 Poenitentia perpetua nouiciorum in se sua-
 denda est. eo.
 Poenitentiam non adimplere, & ueniam de-
 lictorum sustinere ineptum est. 738
 Poenitentiae compensatione redimenda im-
 punitas. 439
 Poenitentia nostra examinabitur a deo, in-
 star nummi, de quo paciscunt uendentes. eo.
 Poenitentiae instrumentum metus est. 440
 Poenitentiam secundam pulsantibus deus pa-
 tefacit, sed ex hoc nunquam error Tertullia de
 solenni poenitentia loquitur, ut in sequenti-
 bus patet, uide. 441
 Poenitentia de peccatis pulchre suadet. 442
 Poenitentia prodigi filii tractatur. eo.
 Poenitentiae secunda operosior sit probatio. eo.
 Poenitentes & confitentes humiliter se ge-
 rant. 443
 Poenitentium habitus, uictus, oratio, uotum. eo.
 Poenitentia toleranda ut a malis maioribus
 & poenis liberemur. 444
 Poenitentiae soli, & nulli alteri regi natus Ter-
 tullianus. eo.
 Poetae dedecoratores deorum. 556
 Poma maris Gomorrae qualia. 579
 Pompam Christianorum, qualis esse debe-
 at, Christianissime descripsit Tertullianus. 414
 Pompis diaboli omnibus renuntiauimus. 425
 Pompilius Numa Romanos operosissime
 superstitionibus onerauit. 564
 Polycarpus primus Smyrneorum episcopus
 a sancto Ioanne conlocatus. 100
 Pontus Euxinus quo ad situm & populum
 describitur malus & difficilis. 144
 Pontus fabulas scenis dedit. eo.
 Pontus Euxinus digna Marcioni patria. eo.
 Pontici dicuntur discipuli Marcionis. 18
 Portius Totius filius dicitur a Tertulliano. 402
 Portemus & imaginem coelestis, tractat et. 316
 Pontifici maximo matrimonium iterare non
 licet. 510
 Pontifex Romanus literas pacis iam emissas
 reuocauit ad instantiam Praxeas. 378
 Populorum de terra in terram uarie transla-
 tiones. 531
 Posteriora mea uidebis, quomodo intelli-
 gatur.

INDEX.

gatur. 258
 Praxeas hæreticus cuius sectator Victorius. 112
 Praxeas hæresis qualis fuerit. 378
 Praxeas diabolus de suo subornauit. eo.
 Praxeas studia breuiter significantur. eo.
 Praxeas Romanum pontificem coëgit literas pacis iam emissas reuocare. eo.
 Praxeas duo diaboli negotia Romæ procurasse dicitur, paracletum fugauit, & patrem crucifixit. 378
 Praxeas semel suppressus per physicos. 378
 Praxeas dixit patrem natum & passum. 379
 Praxeas Iesum & Christum duos facit. 403
 Præcepta dei omnia bona & sancta sunt. 184
 Præcepta dei creatoris Christus non recidit sed quæ deerat adiecit. 184
 Præceptum dei bonum & optimum. 438
 Præcepta diuina exigunt pudicitiam. 465
 Præcio nulla res dei constat. 577
 Præcio diuinæ pacis columba. 363
 Præciositas rerum abhominabilis Christianis. 463
 Prædicatores alij præter apostolos à Christo missos, non sunt recipiendi. 94
 Præcario an uisus deus ex materia cuncta fecerit. 342
 Præscientia dei prophetis omnibus attestata. 172
 Præsciuit deus etiam transgressionem. eo.
 Prælium Christianis illicitum est. 422
 Præsumptio inflat petitem, despiciat datorem. 440
 Præsumens minus ueretur, & præcauet, plus periclitatur. 465
 Præsumptio timoris dei impedimentum. eo.
 Præsumendum de bono domini dei nostri. 465
 Præsumptio dicitur quæ damnat utilia. 587
 Presbyteri de laicis alleguntur. 507
 Presbyter esse non potest alius, quam laicus semel uxoratus. 40.
 Princeps spiritalis malitiæ portenditur in uenenosis animalibus. 262
 Prouocans & ulciscens uterque maleficus. 8
 Principium in quo creauit deus initium esse. 347
 Principium conditionis non est alicuius substantiæ nomen. 348
 In principio creauit deus coelum & terram, exponitur. eo.
 Principium duplex originis & ordinis. eo.
 Principium capit per principatu & potestate. 348

In principio erat sermo, & sermo erat apud deum, & deus erat sermo. 935 & 349
 Principale quod super omnia, ante omnia, ex quo omnia. 339
 Pristina à creatore promissa à Christo exhibentur. 235
 Prisca euangelicæ fidei regula. 379
 Prius est, sine quo priora non sunt. 67
 Priuilegia quaternarii, octonarii, & duodenarii numerorum. 366
 Proculus affirmat Romuli ascensum. 225
 Proculus christianæ eloquentiæ dignitas. 364
 Prodigii filij poenitentia tractatur. 442
 Prodigii uirga de radice Iesse, tractatur. 311
 Probandum est, aliquid esse reuelatum à deo. 352
 Probanda per scripturas, quæ tentamus docere. 385
 Promissiones Esau & Iacob signant temporalia & aterna bona retribuenda fidelibus in hac uita & futura. 216
 Promereri nolle, delinquere est. 504
 Prohibet quod non ultro est promissum. 416
 Prouocatio ad patientiam. 10
 Prudentia hominis quanta autoritatis sit. 582
 Prophetias omnes & uisiones signauit & adimpleuit Christus aduentu suo. 125
 A Prophetis Christus multipliciter testatus est. 234
 Prophetia noua de paraclete mudans in confirmationem resurrectionis carnis. 84
 Prophetæ non omnia per imagines delineant. 47
 Prophetæ & literaliter & spiritaliter plurima prædicauerunt. 49
 Prophetarum uoces plures nudæ & simplices sunt. eo.
 Prophetæ prædixerunt legem nouam futuram diebus nouissimis. 117
 Prophetas & legem repudiat Cerdon hæreticus. 110
 Prophetis omnibus dei præscientia attestata est. 172
 Prophetæ docebat populum deo digna. 183
 Prophetica scriptura futura interdum pro iam transactis enunciant. 196
 Prophetis familiare est futura, quasi iam uisa demonstrare ob certitudinem. eo.
 Prophetam suscitandum de fratribus, Christum esse demonstratur. 258
 Prophetæ creatoris dei apostoli fuerunt. 289
 Prophetarum scripta apud Iudæos. 595
 Prophetarum litera per Ptolomeum translata. eo.

K k 4 Prophetæ

INDEX. I

Propheta Moyſi ſcrinium omnem uerita-
tem complectitur. 560
Prophetas & uifum ſignari apud Daniele
quid ſit. 124
A prophetis prædicta eſt futura p. Chriſtū
inouatio. 220
Propheta futuros martyres p̄dicauerūt. 255
Propheta, leuitatem Chriſti prænuntiaue-
runt. 260
Pſeudapoſtoli qui per falſum apoſtolos imi-
tabantur. 224
Pſalmi ferē omnes Chriſti perſonam ſuſti-
nent. 386
Pſalmi ſecundus & uigeſimus ſecundus de
Chriſto exponuntur. 293
Psychici ſuppreſſarant auenas Praxeæ, ſed
denuo eruperunt. 378
Ptolomeus hæreticus. 106
Ptolomeus hæreticus quid dixerit. 110
Per Ptolomeum prophetarum literæ trāſla-
tæ ſunt. 559
Ptolomeus Philadelphus Iudaorum ſcrip-
ta tranſſeri curauit. eo.
Publicanus qua ratiōe à Chriſto electus. 233
Pubertatem feminis à duodecim annis, ma-
ſculo à duobus amplius decernunt. 454
In pudicitia exhibitione feminarum ſalus
ſtatuitur. 464
Pudicitia editius & antiſtes eſt ſpiritualis
cui. eo.
Pudicitiam exigunt præcepta diuina. 465
Pudicitia auerſatur cultum & ornatum. eo.
Pudicitia gentiliū ficta, incondita. eo.
Pudicæ feminæ appetitiōe ſui execrandam
ſibi cognoscant. eo.
Pudicitia ubi eſt, ibi ſuperuacua pulchritu-
do. eo.
Pudicitia instrumenta grauitas & ſeueri-
tas. 468
Pudicitia Chriſtiana ſatis non eſt eſſe pudā-
cum, uerum etiam foris debet uideri. 471
Pudicitia emanat ab animo in habitum. eo.
Pulſate & apiet uobis, ad Iudaos refert. 90
Pulſat qui aliquando intus fuit. eo.
Quarite & inuenietis, hæc oratio
occaſionem præſtitit libro de
præſcriptionibus. 90
Quarite & inuenietis refert ad
Iudaos. eo.
Quarite & inuenietis magis ad gentes re-
fertur. eo.
Quarit qui aut non habuit, an perdidit. 91

Quarēdum eſt in noſtro, & à noſtris, & de
noſtro. 92
Quarunt ſemper: qui ſemper dubitant. eo.
Quarēnti aliud, aliud reſpondere, dementis
eſt. 285
Quæſtiōes tempore Pauli quæ fuerint in-
ter Chriſtianos. 158
Qui fugiebat rurlus prædiabitur. 492
Qui poteſt capere capiat, quomodo intelli-
gebatur olim. 496
Quærela Hebræorū in Aegyptios maior. 184
Aegyptiorum in Hebræos. 184
Qualitas ſeminis Chriſti, q̄lis in uirgine. 32
Qualitas corporum reſurgentium. 315
Quies, ſumma & unica uoluptas. 536
Quotidianum lauacrum hebdomada bap-
tiſmali obmittitur. 436
Radix omnium malorum cupiditas,
quomodo intelligi debeat. 6
Ratio ordinem non amittit. 160
Radi quare nō ſit turpe uiro. 451
Rapinam Hebræorū, qua aurū & argentū
Aegyptijs abſtulerunt, hæretici deo obij-
ciunt. 184
Rapina Hebræis nō eſſe ualſa Aegyptiorū,
ſed mercedem inſufficiētēſi operam. 384
Re ſyllaba iterationi adhibetur. 313
Reſuscitari debet q̄ iudicari oportet. 44
Reſuscitabitur totus homo. eo.
Reſuscitabit deus carnem & animam. 59
Reſuscitati per Chriſtum mortui, fuerūt, in-
completa reſurrectionis exempla. 62
Reſuscitator & redintegrator carnis, de-
us eſt. 79
Reſuscitati erunt ſine omni incommodo in
beatitudine. 80
Rebecca utero gētes & Iſraēl p̄dierūt. 114
Rebecca deſponſata uelabat ſe. 453
Reſurrectionis mortuorum uulgo negatur, ſa-
tis probatur. 35
Reſurrectionem mortuorum, ſeculum nec
cum errat ignorat. eo.
Reſurrectionis carnis exēpla q̄plūrima. 42
Reſurrectionem carnis operibus deus teſta-
tus eſt priuſq̄ libris. 43
Reſurrectionis carnis probanda ordo breui-
bus ſignificatur. eo.
Reſurrectionis carnis cauſa habentur. 44
Reſurrectio carnis iudicijs rationalibus, &
ſcripturæ autoritatibus probatur. 47
Reſurrectio mortuorum ex nomine oſten-
ditur. 48
Reſurrectio

• INDEX.

- Resurrectio mortuorum non est spiritali-
ter accipienda. eodem
Resurrectio spiritalis alicubi significat. eo.
Resurrectio carnis apte in sac. lite. ha. be. 49
Resurrectio erit corporum etiam à bestiis
assumptorum. 57
Resurrectio non erit bestiarum. eo.
Resurrectio ex prophetis scripturis com-
probatur. eo.
Resurrectio corporum uera erit. 58
Resurrectio corporis & animæ probatur ex
euangelicis scripturis. 59
Resurgent non solum Christi discipuli, sed
omnes homines. eo.
Resurgens caro corporalis dispositionis le-
gem habebit. 60
Resurrectio carnis probatur ex uerbis Chri-
sti de gehenna, de passeribus, capillis, fletu,
nuptiis, & ex eo quod ait, caro nihil perdest. eo.
Resurgent caro & corpora de monumentis. 61
Resurrectio non erit ut denuo morituro-
rum eo
Resurrectionem Paulus carnalem norat, &
predicabat. 62
Resurrectionem aliter Atheniensibus, aliter
Pharisæis Paulus testabatur. eo.
Post resurrectionem semel ad summam re-
nouabimur. 63
Resurget eadem anima quæ cum corpore
operata est. 79
Resurgere mortuum est integrum fieri. eo.
Resurgemus sine iniuria corporis. eo.
Resurrectio carnis negabitur, si Christi ca-
ro negetur. 200
Resurrectio corporum probatur. 313
Resurrectio est eius quod cecidit. eo.
Resurgentium corporum qualitas. 315
Resurrectio corporum humanorum. 585
Resurget idem homo qui fuerat. 586
Resurrectionis humanæ exempla, lux, tene-
bræ, sidera, tempora, fructus. eo.
Resurgentes quales erimus. eo.
Redeunt omnia cum defecerint. 43
Redemptio nummariæ fuga est, & timidita-
tis consilium. 493
Regula ueritatis, quam ecclesia ab apostolis,
apostoli à Christo, Christus à deo ac-
cepit. 102
Regularum facies uarietate mutatur. 364
Regula fidei euangelicæ prisca. 379
Regula fidei præiudicat prioritate sua uni-
uersis hæresibus. eo.
Regula fidei una omnino est, sola immobi-
lis & irreformabilis. 445
Regula fidei manere, cætera disciplina & co-
uersationis admittunt nouitatis correctio-
nem. 446
Regula fidei Ethnicis proponenda. 559
Regula ueritatis est quæ à Christo uenit, &
transmissa per comites. 585
Regula fidei nostræ à Christo instituta bre-
uiter ponitur, nullasque apud Christianos
habet quæstiones. 92
Regula fidei manente in suo ordine, quare
quantumlibet possis. 92
Regula fidei aut non obstrepit, aut quiescit. eo
Regulus sponte clauis transfixus undique. 410
Regulus in captiuitate uictor. 588
Reges Persarum, Medorum, & Aegypti
numerantur. 124
Rex non potest dici summus. 146
Rex gloriæ Christus non est prius à celesti-
bus salutatus, quam rex Iudæorum prosci-
ptus in crucem. 425
Reges patri suo fecit nos Christus. 426
Regna Salomonis, Babilonis, Darii, Alexan-
dri, Germanorum, Maurorum, Getulorum, Ro-
mano. Christi regno comparantur & excedunt. 122
Regnum mille annorum subsequetur cele-
ste & æternum. 216
Regnum dei non nouum, sed appropinquans
dicitur. 261
Regnum dei intra uos est, quod intelligatur. 282
Regna priora sunt suis religionibus. 569
Regna & secula dispensat deus. eo.
Religio Christiana publico odio, & hostili
elogio obnoxia fuit tempore Tertullii. 49
Religio alteri alij nec perdest nec obest. 499
Religionis non est cogere religionem, quæ
sponte suscipi debet non ui. eo.
Religio circuit cauponas mendicans. 555
Relinquet homo patrem & matrem, tractatur. 449
Remuneratiões uexationibus præferent. 46
Reuelatum esse aliquid à deo probandum est. 352
Repudiatam mortuo uiro, alteri non posse
nubere, opinatur Tertullianus. 520
Repudium à primordio non fuit. eo.
Ex rebus consistentibus formantur figura. 356
Ad rei sensum, non ad sonum uocabuli atten-
dendum. 380
Res bonæ neminem scandalizant nisi malā
mentem. 447
Respondere aliud, querenti aliud demen-
tis est. 286
Restitutio carnis facilius quæ institutio. 42

INDEX.

- Restituet deus corpora ad gloriā suam. 82
 Retro non aspiciendum esse, lex & Christus docent. 260
 Retorqueri aliqua facile possunt, sed nō statim & ex aequo admitti. 349
 Ridere congruit ueritati, & latam de am-
 lis suis ludere. 365
 Ritus bellicus & disciplina significatur. 423
 Ritu impudicarum femina pudica nō de-
 bent procedere. 471
 Roma in Italia est ecclesia apostolica. 102
 Romana ecclesia felix, cui totam doctrinam
 apostoli cum sanguine profuderunt. eo.
 Romae Petrus & Paulus passi sunt, & Ioan-
 nes in oleū merisus etiam nihil passus. eo.
 Romanae ecclesiae fides in Aphricanas etiā
 ecclesias contestata est. eo.
 Romanae ecclesiae ritus priscus, ibidē ex eis-
 dem uerbis. 102
 Romanis inaccessa loca, Christo peruia fu-
 erunt, & crediderunt. 122
 Roma per Babilonem signatur. 128
 Ad Romanos epistola Tertulliano in ordi-
 ne quarta habetur non prima. 320
 Romanus episcopus dicit prophetias Mō-
 tant, Priscæ & Maximillæ aliquādo agno-
 uisse, & ex ea agnitione pacem ecclesijs
 Asiæ & Phrygiæ intulisse Tertul. 378
 Romanus pōtifex literas pacis iam emissas
 reuocauit ad instantiam Praxeæ. eo.
 Romæ Praxeas duo diaboli negocia procu-
 rasse dicit, paratetū fugauit, & pa. cruci. eo.
 Roma soror Carthaginis. 529
 Romanorum auctoritas erubescit inquirere
 de causa Christianorum. 540
 Romæ exorietes Christianos, Nero prim⁹
 omnium persecutus est. 546
 Romæ Numa onerauit supstitutionibus. 564
 Romanos adeo deos esse, ut præter cate-
 ros floreat, qui illis officium faciant, deri-
 detur à Tertulliano. 568
 Romanorum dii sunt Sterculius, Mutinus,
 Laurentia. 568
 Romanorum idolatria primo ad frugalitatem
 erat & ritus pauperes. 569
 Romanis magnitudo de irreligiositate pro-
 uenit. eo.
 Romanorū tot sacrilegia quot trophæa. eo.
 Romani aut religionē lædēdo creuerūt, aut
 crescendo læderunt. 569
 Roma prior est dijs suis. eo.
 Romani impij comeatu iudiciū tardat. 573
 Romani sunt, qui Cæsari hostes sunt. 575
 Roma uernacula septem collium. 574
 Romuli ascensum Proculus affirmat. 225
 Rude non fuit quod factum non fuit. 352
 Rudimentum accidens est inith. 352
 Rutilianus Promulsidem ædificat. 536
 Rutilus sanctissimus martyr fugit martyri-
 um, & non effugit. 489
 Abbatizatio amicos dei non cō-
 stituit. 116
 Sabbati obseruatiā tpalis fuit. 118
 Sabbatizare semper debemus
 non tantum die septimo. eo.
 Sabbatum humanum & diuinum. eo.
 Sabbatizabunt gentes in Hierusalem. eo.
 Sabbatis suis sancti uon placuerunt deo. 119
 Sabbatum Iosue transgressus est Hiericho
 septies circumeundo. eo.
 Sabbati legem Machabæi sabbato pugnan-
 tes reuocauerunt. eo.
 Sabbato opa humana nō diuina phibēt. 185
 Sabbatū sit & quomō Christ. destruxerit. 236
 Sabbato ne ieiunaretur, deus prouidit. eo.
 Sabbato qualia opera & qua ratione deus
 prohibuerit. eo.
 Sabbato quare deus adisse scribat. 238
 Sacerdotes templi spiritualis, id est ecclesiæ,
 dñicæ gratiæ pabulum Christi sunt. 140
 Sacerdotes pudicæ dicuntur feminae Chri-
 stianæ. 471
 Sacerdotes pudica femina, impudicarum ri-
 tu procedere non debent. eo.
 Sacerdotes uno sint cōtēti matrimonio. 507
 Sacerdotibus bigamia illicita est. 507
 Sacerdotibus qd nō licet, nec laicis licet. eo.
 Sacerdos offert & tingit. eo.
 Sacerdotis ius intra temetipsum habes. eo.
 Sacerdotes sunt omnes Christiani iussi parē-
 tum sepulturæ adesse. 518
 Sacerdotes sumus cum aduersus derum ex-
 tollimur, pares sumus cum ad sacerdotale
 disciplinam prouocamur. 523
 Sacerdotes Medorū, quindēcim uiri, Aegy-
 ptiorum Salij, Assyriorum, Lupertij, Ama-
 zonum uirgines Vestales. 570
 Sadducaei dimidiā agnoscunt resurrectio-
 nem scilicet animæ, non carnis. 35
 Sadducaei hæretici. 106
 Sadduceorum hæresis recitatur. eo.
 Sadducais qua ratione, & quid Christus re-
 sponderit de nuptijs & ui uenturi. 286
 Sacrificantium præcordia magis examinan-
 da.

INDEX.

da, q̄ uictimarum.	572	Sancti uiri est tā subfundi, si uirginē uiderit,	
Sacrificia carnis quæ sint.	41	q̄ est sanctæ uirginis si à uiro sit uisa.	447
Sacrificia deo offerebantur ante leuiticum		Sancti exemplaria patientiæ	10
sacerdotium.	115	Sapere minus præstat q̄ peius errare quàm	
Sacrificium indircūsi Abel deo placuit.	116	fallere.	163
Sacrificia legis Mosaicæ temporaria fuerunt		Sapientia secularis est temeraria interpre-	
spiritualium sacrificiorum signa.	119	diuinæ dispositionis.	89
Sacrificia duplicia Iudæorum & Christiano-		Sapientiæ euentum non capit, quod caret	
rum in Cain & Abel.	120	materia.	198
Sacrificia Iudæorum tantum in terra Israël		Sapientiam hominum deus percussit stul-	
offerri debebant iussu dei.	120	ticia.	306
Sacrificiū ab ortu solis usq; ad occasum deo		Sapientiam suam necessariam cōditioni re-	
factum, deus cōmendat per Malachiā.	120	rum deus statim & ante omnia genera	
Sacrificijs non terrenis, sed spiritalibus deo		uit.	347
litandum est.	120	In sapientia cōdidit deus cœlū & terrā.	348
Sacrificia spiritalia sunt, laus dei & cor con-		Sapientia simus non præmio cauti.	496
tribulatum.	120	Sapiens nunq; libens filios desiderasset.	510
Sacrificia Iudæorum cessauerunt iuxta heb-		Sanguis nullius corporis esse potest nisi car-	
domadas Danielis in destructione Hieru-		nis.	291
salem sub Tito & Vespasiano.	125	Sanguinis in uino ueterem figuram Esaia	
Sacrificium Christus factus est pro omni-		produit.	120
bus gentibus.	138	Sanguinem suum Christus in uino cōsecre-	
Sacrificiorum onera & oblationum negoti-		uit, qui tūc uinū in sanguine figurauit.	292
olas scrupulositates deus abominatur.	183	Sanguine humano litat sed bestiariorū.	550
Sacrificiorum onere deus Iudaicum popu-		Sanguis humanus bibitur contra morbum	
lum ab idolatria auocare uoluit.	185	comitalem.	120
Sacrificia deus non sibi proprie exegit.	185	Sanguinem humanum in epulis Christiani	
Sacrificiū mūdū quod toto orbe offert deo		non habent.	120
est gloria, benedictio, laus & hymnus.	214	Sanguis Christianorum semē est, unde suc-	
Sacrificiū in toto orbe deo oblatū, est sim-		crecant alij.	588
plex oratio de conscientia pura.	220	Saturati esurient.	243
Sacrificam⁹ pura prece pro Impatore.	499	Saturnus si homo, ergo ab homine, & non	
Sacramentum fidei summū, est dilectio.	10	à cœlo.	552
Sacrament⁹ religionis Christianæ cōmemo-		Satur. diē Iudæi ocio & uictui decernūt.	558
rat, aquam, oleum, mel & lac & panem,		Saturnus, Iupiter, Priapus, Iuno, Hercules,	
Vide pauca si placet.	153	Apollo, Oliris, Isis, antiq; coronabāt.	419
Sacramentorū usus pbat p̄fuisse p̄tīm.	165	Saturno immolabantur infantes.	549
Sacramenta ueteris testamenti de significan-		Saturnus primus deorum.	552
tijs adumbrata fuerunt.	307	Saturnia ciuitas à Saturno dicta.	120
Sacramentum humanum non licet super-		Saturnia antiquitus tota Italia uocabat.	120
duci diuino.	422	Saturninus hæreticus,	106
Sagittæ Christi quæ dicantur.	129	Saturnini hæresis describitur.	120
Salomon & Dauid gentibus paucis domi-		Samaritæ spolia quomō Christus accepit.	127
nantes non æquantur Christo.	141	Samaritæ notat idolatras.	128
Salomon per mulierem amisit gloriā suā.	315	Samaritanorum apellatione magi titulātur	
Saluum dicitur, quod augetur.	75	ab Esaia.	120
Sanctificationis tres species, Virginitas, Vi-		Sathanæ in seruos dei nihil licebit nisi permi-	
duitas, & Monogamia.	502	serit dominus.	488
Sanctæ scripturæ unde tanta sit autoritas.	37	Saræ speciem Abraham extimuit.	466
Sanctis suis Christus subdidit scorpiones &		Scriptores antiquitatum recitantur.	560
serpentes.	262	Scripturæ autoritatibus & iudicijs rationa-	
Sanctorum pax, bellum est diabolo.	428	bilibus: carnis resurrectio comprobāt.	47

K k 6 Scriptu.

INDEX.

- Scripturis prophetis cōprobat̃ resurrect. 57
 Scripturarum ueritas, & expositio ubi
 quarenda sit. 94
 Scripturæ sacræ integre apud catholicos ser-
 uantur, ab hæreticis adulterantur. 102
 Scripturarum eadē Marcion sua machæ-
 ra confecit. 103
 Scriptura etiā hæreticis materias mistrat. eo
 Scriptura figurate utitur translatione homi-
 num ex comparatione criminū. 128 & 205
 Scripturæ prophetiæ futura interdū pro iā
 transactis enuntiant. 196
 Scripturæ plerumq; aliter intelligēdæ q̃ scri-
 ptæ sunt, ppter ænigmata & allegorias. 196
 Scripturas impleuit Christus præsentat̃ iu-
 dicibus. 293
 Scriptura cū quod ex aliquo fit, & quod fit,
 & unde fit refert. 349
 Scriptura ex nihilo prolata confirmat, dum
 non ostendit unde prolata sint. 350
 Scripturæ plenitudinē adoro, quæ factorē
 manifestat & facta. 350
 Scripturis probanda sunt, quæ docere tenta-
 mus. 385
 Scripturæ, sicut scriptæ sunt, ita accipiantur,
 ubi allegoriæ & parabolæ nō obsistūt. 388
 Scripturæ patrociniū æque p̃ una parte ad
 esse debet, sicut p̃ pte aduersa exigit. 416
 Scripturas, quas consuetudo non nouit, ue-
 ritas interpretetur. 448
 Scripturas reiicere nō debemus quæ ad nos
 pertinent. 461
 Scripturā omnē ædificationi abilē legimus
 diuinitus inspirāri. eo.
 Scripturas Christum sonātes, Iudæi reiece-
 runt. eo.
 Scripturas sanctas reiecisse Iudæos, q̃ Chri-
 stum reiecerunt, non est mirum. eo.
 Scripturæ sacræ summam auctoritatem uetu-
 stas uendicat. 167
 Scriptura sacra ueritatē sensui cōprobat. 560
 Scripturæ diuinæ nec Iudæis claræ, multo
 minus philosophis. 584
 Scripturæ simplicitatem humana scrupulosi-
 tas fidem aspernata mutauit. eo.
 Scripturam unā in multos obliquos trami-
 tes sciderunt quidam. 585
 Scalæ Iacob interpretatio. 216
 Scādālū discipulorū Christi grāde malū. 281
 Scandalizari satius est, quā puocari. 447
 Scādalum rei malæ, exemplum est ædificās
 ad delictum. eo.
 Scandalizant neminem res bonæ, nisi malā
 mentem. eo.
 Scādalum non omne uitandum est. 447
 Scelus nullum in perpetuū eradicatur. 549
 Scorteis uestibus homo à deo induitur. 178
 Scenis fabulas dedit Pontus. 144
 Scire nihil, est omnia scire. 92
 Scytharum quidā defunctos comedūt. 550
 Seculum nec cum errat, ignorat resurrectio-
 nem mortuorum. 35
 Seculi occasum suspirant sancti. 50
 Secula temporibus quomodo structa. 307
 Seculares literæ adhuc necessariae, aliquantu-
 lum attingendæ. 419
 Seculum omnia imaginaria habet nihil ue-
 rum. 424
 Seculi libertas nō cōsistit cū liberta. Chri. eo
 Seculo renuntiat Christianus. 429
 Seculo imperito malī angelī errores intule-
 runt. 459
 Seculum & omnia tēporalia spernēda. 475
 Secula & regnā dispensat deus. 569
 Seculi finis tardatur si pro Romano oretur
 imperio. 573
 Secundus hæreticus. 106
 Secundus hæreticus quid dixerit. 110
 Sectari de⁹ nos uult, quod magis uult. 504
 Segregati intelliguntur damnandi. 273
 Semini suum corpūs putatur non suum. 75
 Semē dominicum prius est eo, quod inimi-
 cus superseminauit hæresum. 99
 Semē Chain quare in arcā itroductū sit. 109
 Semen regni est sermo enangelij. 274
 Sensuum propria organa, natura quare in-
 diderit. 418
 Sensus in homine & organa. eo.
 Sensus hominis non præiudicat statui rerū,
 sed status sensui. 448
 Sencius Saturninus celsus in Iudæa sub Au-
 gusto agebat. 251
 Sencius Saturninus enarrauit solennia. 529
 Seneca contra deos gentium perorans, a ge-
 tibus reprehensus est. 554
 Seniores & probati præident in conuenti-
 bus ecclesiasticis. 577
 Septem peccata capitalia quæ fuerint apud
 antiquos numerata. 229
 Septies in Iordane leprosus lotus est, pro-
 pter septem capitalia delicta. 229
 Septuaginta duo interpretes apud Ptole-
 meum. 559
 Sepulturam patris causanti, quid Christus
 respon-

responderit.	160	Sethoita dicitur Christum, p seipso passum.	109
Sermo de bono exigit de contrario recensio-		Seueritas debitum est iustitia.	180
onem.	4	Seueri impatoris decimoquinto anno Ter-	
Sermo dei Christus à Tertulliano dicitur,		tullianus scripsit librum primum contra Mar.	153
n in uerbum.	38	Sexui utrique loquimur, & si ad alterum ser-	
Sermo dei est spiritus qui uiuificat.	61	mo est de diuortio.	321
Sermo caro factus est, pro uerbum caro fa-		Sicilia facta insula.	330
ctum est.	61 & 402	Sibine genus est uenabulorum.	219
Sermo euangelij, est semen regni.	274	Signorum & uirtutum temeraria fides.	194
Sermone dei, id est, Sophia, nihil antiquius		Signare corpusculum usus Christianorum	
prater patrem.	347	uetustus.	482
Sermo filius, sermo deus.	eo.	Signa irae dei propter persecutiones Chri-	
Sermo fuit in principio apud deum.	381	stianorum.	499
Sermonalis non tam dicitur à principio de-		Simoniana maga haeresis, uel potius idola-	
us, quia rationalis.	eo.	tria.	101
Sermonem deus antequam miserat, eum in		Simon magus inter haeticos numerat te-	
ipsa ratione habebat.	eo.	pore Tertulliani.	106
Sermo est quicquid cogitaueris.	eo.	Simon magus omnium primus haeticus	
Sermo duplex in homine.	eo.	qua senserit.	eo.
Sermonis perfecta natiuitas.	382	Simonem uice Christi crucifixum Basilides	
Sermo patris substantia est.	eo.	somniauit.	107
Sermo & deus duo sunt.	eo.	Simon magus statua honoratus est.	555
Sermo est aer offensus intelligi uis auditu.	eo.	Simplicitatem communium uerborum ar-	
Sermo dei substantia est, per quem facta sunt		gutiae haeticorum, in magnam torquene	
omnia.	383	quaestionem.	352
Sermo innot. et res inanis & uacua.	eo.	Simplicia quaeque torquere, mos haetico-	
Sermo, id est, filius, semper in patre est.	eo.	rum est.	347
Sermonis mentione etiam spiritum intelligim.	402	Simplicitas deum & agnoscit, & ostendit.	363
Sermo caro factus, quomodo intelligi debeat.	403	Similitudo omnium fieri, in ueteri lege, ob	
Sermonis compendium naturaliter & gra-		idolatriam prohibetur.	185
tum est & necessarium.	448	Similitudinibus quare Christus sit usus.	235
Sermo lacinosus, & onerosus est, & ua-		Simulachra fingendi ingenia apud Graecos	
nus.	448	erant & Tuscos.	569
Seruorum dei patientia in friuolis non excidat.	7	Sylla molitur lances centenarii ponderis.	536
Serui quo ritu olim libertati donabant.	80	Syllogismorum libros Apelles scripsit.	111
Seruientes deo oblectabuntur, alij confun-		Symbolum fidei à Christo institutum pul-	
dentur.	243	chre ponitur.	91
Serpentem Ophitae haetici magnificant, &		Symbolum euangelicum priscum.	379
Christo praferunt.	107	Syon filia pati nihil potest, cum nulla sit post	
Serpentem Ophitae introducunt ad benedi-		Christum.	139
cenda eucharistia sua.	eo.	Synagoga Iudaorum filia Sion nihil potest	
Serpens qui Euam seduxit, ab Ialdabaoth		pati cum dudum esse desierit.	138
productum asserit Ophitarum haeresis.	180	Sinus Abrahae, & inferi non idem.	280
Serpens ane? Christum prafigurauit.	132 & 210	Sinus Abrahae locus determinatus est.	eo.
Serpentibus Valentiniani comparant.	363	Sinus Abrahae, non coelestis, sed tamen subli-	
Serpens corium conuertit & auum.	531	mior inferis, locus refrigerij, fidelium ani-	
Serpentis renouatio.	eo.	marum receptaculum.	280
Seth quare & quomodo natus per Abel iux-		Solacium sit disputare solum super eo quod	
ta haeresim quandam.	108	frui non datur.	eo.
Sethoita haetici.	106	Solem in Clypeo Persae habent.	558
Sethotarum haeresis, de Cain, Abel, &		Sol Christus, luna ecclesia, stella semen Abra-	
Seth.	108	hae.	75
		Solus.	97

INDEX.

- Solis & radij exemplū dat patri & filio. 389
Solis lumen penē extinctum, tempore con-
uentus Vticensis. 499
Solitudo cōpetebat & deo, & euāgelio. 228
Solitudo orationi accommoda. 429
Societas carnis ad animā est, quo ad agere,
& quo ad prēmīari. 46
Sodomorū maris ratio. 579
Sodoma nunc orba, quondam populo fre-
quens. 530
Socrates Aesculapio mactauit gallinaci-
um. 422
Socrates dānatus, quia deos destruebat. 556
Socrates sapientissimus Apollinis testimo-
nio, 583
Socratis uox, si dāmonium permittat. eo.
Socrates a dñs sapiētissimus nominatus, ne-
gat esse deos. eo.
Sor principis figura diabolum signat. 17
Sororum Christianarum, id est, uiduarum
& uirginum, laudabilis conditio. 475
Soror ciuitas, uidetur dici debere, Sor ciui-
tas. Nam Tyus olim Sor dicebat, & ho-
die Hæbræis Sor scribitur. 529
Soror Carthaginis Roma accipitur.
Sophia dei pro materia deo fuit. 347
Sophia dei consiliarius fuit, in rerum crea-
tione. eo.
Sophia dei condita & nata. eo.
Sophia, id est sermone dei, nihil antiquius
præter patrem. eo.
Sophia in Horon incurfauit. 366
Sophia ex semetipsa sola procreat femi-
nam. 367
Sophiæ nomine filius in diuinis scripturis
nominatur 382
Sophia creatori assistēs, filius in diuinis. 394
Speculum omnium intentionū est facies. 45
Speculum apud tonsores. 358
Spectacula turpitudinis de dñs fiebāt. 556
Sperantes in homines maledicuntur. 243
Speciale subiectum est generali. 448
Speciem Saræ, Abraham extinguit. 466
Spetiositas naturalis dissimulanda est, a fe-
minis. eo.
Spōsum ecclesiæ Christi nominauit sese. 234
Sponsauit sibi Christus ecclesiam ex genti-
bus. eo.
Spolia Samariæ, & uirtutem Damasci acci-
pere, figurate dicitur Christus. 126
Speusippus Platonius adulterio perijt. 583
Standum sub dei arbitrio potius, q̃ fugien-
dum, sub nostro. 489
Stationes faciendæ nō sunt nisi Christo. 422
Statilius Thaurus imposuit mœnia Cartha-
ginis. 519
Stoici dicunt deum torquere molem extra
mundum instar figuli. 695
Stephanus uidit Christum adhuc stantem
ad dextram patris exinde sessurum, donec
ponat inimicos &c. 406
Spiritus sanctus tam uere colūba erat, quā
spiritus. 15
Spiritus dei de uulua carnem participaturus,
descendit in uuluam. 30
Spiritus est qui uiuificat, carō nihil prodest,
exponitur. 61
Spiritus qui uiuificat est sermo dei. 61
Spiritalia sacrificia quibus deo litandum est,
sunt laus dei, & cor contribulatum. 120
Spiritus & afflatus differunt. 175
Spiritale templum ecclesia saepe nuncupatur
a Tertulliano. 199
Spirituū in Christo cōparatio secūdū Esaiæ
prophetiam & Apostolū ad Corinth. 312
Spiritus & aqua cœlo subiacent. 354
Spiritus super aquas non est deus, intelligē-
dus, sed de quo uenti consistunt. 355
Spiritualiter quidem interpretāda, nō de-
bent præiudicare ueritati literæ. 356
Spiritus sanctus a patre, per filium. 380
Spiritalia habet suum corpus, & suam for-
mam. 383
Spiritus sanctus tertius est a patre & filio. 384
Spiritus etiā sermo est & sermo spiritus. 402
Spiritus sanctus tertium nomē diuinitatis. 406
Spiritus esurire, & carnem saginari, nō pro-
dest. 428
Spiritus sanctus introit cum martyribus car-
ceres. eo.
Spiritus sanctus perficit disciplinam in eccle-
sia tanquam uicarius domini. 446
Spiritus sancti enuntiatio ad omnem utilita-
tis occasionem dirigi & suscipi potest. 466
Stuprum fit aspectu & animo. 454
Stupro affine est primū matrimonium, quā-
to magis secundum? 508
Stupri reos esse constat fideles gentilium ma-
trimonia subeuntes. 480
Stupro lædentes carnem nostram, Christū
lædimus. 481
Sterculius deus Romanorum. 568
Substantia eadem operatur & mercede do-
natur. 78
Substantia

INDEX.

- Substantia dei una, licet nomina plura. 148
Substantia ponit p operibus substantia. 317
Substantia utriusq proprietates in Christo sal-
ua est. 403
Si cingere lumbos quid sit. 272
Si sanna quare uelata uenerit. 417
Suspectiū cognitiōis, ædificat opiniōē. 362
Summus pontifex etiam apud gentiles fuit
in unis nuptiis. 103
Summo nihil æquatur. 148
Summum magnū necesse est esse unicū. eo
Summitas nulli præterquā deo cōpetit. 146
Summa duo incompaſſibilia. eo.
Summa si duo sint, erunt multo plura. eo.
Sumptū facere nomie pietatis, lucū est. 578
Sumptuositas cœnarum apud gentiles. eo.
Superstitio cōmunis fabulas deorum inter-
pretatur. 152
Superstitio Eleusinae hæresis. 362
Superstitiones turpes & ociose h̄dicatæ
sunt, & iterum restitutæ. 547
Superstitiosa curiositas à Numa incepit. 569
Stulta mundi huius quæ sint, quæ deus elē-
git. 16
Stulte tu quod feminas nonne uiuificatur,
expotat. 74
Stulta inūdi elegit deus, tractat pulchre. 306
Talionis lex quare à deo populo
Iudaico cōstitutata sit. 182
Talionis lex in ueteri testamen-
to, qualiter intelligenda. 244
Tatianus hæreticus. 106
Tatianus hæreticus Valentini sectator. 111
Thamar quæstuaria iude uisa ob cultū. 471
Tartarus carcer poenarum infernarum, etiā
à gentilibus nominatur. 553
Tas litera Græca speciem crucis habet. 213
Thaurus Christum in prophetis signifi-
cat. 132 & 209
Temeritatis mod⁹, testatio est timoris. 441
Tenebræ hominibus uisibiles sunt. 352
Tenebræ & abyssus infra terram sunt. 354
Tenebras esse factas unde probetur. eo.
Tentandi gratia non sicut dictum, mater &
fratres foris curarunt te. 20
Tentatus potius diceret à patre si haberet,
q̄ matre, cū dicebat ar: Mater & fratres tui
foris stant. eo.
Tentatio non alleganda, nisi ubi scriptura
admittit. 251
Tentatoris nostri leuitia & dolus in malum
nostrum. 443
Tentationibus uia non est aperienda. 465
Tempore Pauli fides Christiana semp sta-
bat in creatore & Christo eius, sed cōuera-
satio & disciplina nutabat. 158
Temporum ordo præscribit posteritati fal-
siorum. 224
Tempora ultima sunt tempora Christi. 312
Tempore matureſcunt omnia. 446
Temporalibus parce utendum. 470
Tempus in collecto est, id est, finis mundi
instat. 476
Temporum extremitas exigit nuptiarū uni-
tatem. 517
Tempus omnia reuelat. 548
Templum spiritale ecclesia saepe dicitur apud
Tertullianum. 199
Terrena celestibus pasta leguntur. 19
Terra est sequestratorium feminibus. 75
Terra & mulier statim post peccatum ma-
ledicuntur. 177
Terra nomine in principio creata materiā
significari, egregie improbat. 350
Terras duas in scripturis poni improbat. eo.
Terra ex qua facta est terra, est terra inuisibi-
lis & incompressa. 351
Terra & Chaos primum, nō communicare
debēt in nomie sicut nec testa & argilla. eo
Terra nomen est elementi, natura & scriptu-
ra testibus. eo.
Terra conditionē q̄ apte & sufficienter scri-
ptura descripsit. eo.
Terra inuisibilis, id est, adhuc aquis obte-
cta. 353
Terram quam incolimus factam esse à deo
& ostensam. eo.
Terra rudis non est alia ab ostensa. eo.
Terra temporatim uestitur. 539
De terra in terram uariæ translationes gen-
tium. 531
Testamenti utriusq̄ diuersa descriptio, sed in
unum deum compctunt. 219
Testamentum nouū cōpendiatum est. 220
Testamentum uetus temporale, nouū æter-
num. eo.
Testamentū uetus totū irridet hæretic⁹. 306
Testatio nostra diuini thesauri conditori-
um sunt. 66
Theodotus posterior, hæreticus. 106
Theodotus hæreticus bizancius Christum
esse solum hominem dixit. 112
Theodotus alter dixit Christum inferiorem
Melchisedech. ibidem
Theodotus

INDEX.

Theodotus nominat Melchisedech celestē uirtutem, & Christo superiorem. 112
Tertullianus scripsit contra Marcionem anno quintodecimo Seueri imperatoris. 153
Tertullianus uanitatē uanitate depellit. 274
Tertullianus edoctus per paracetū de unico deo credēdo, sed per *ἐκνομή* & unīci dei filio. 379
Tertullianus patrem & filium & spiritū sanctum inseparatos profitetur. 384
Tertul. se per paracetū edoctū fatetur. 188
Tertullianus dicit se peccatorem omnium notarum. 444
Tertul. nulli rei nisi poenitentiae natus. 444
Tertullianus scripsit de monogamio centesimo & sexagesimo anno post Christi passionem. 514
Tertullianus aestimat, repudiatam, & mortuo uiro alteri non posse nubere. 520
Tertulliani dogmata boni consulenda. 13
Tertullianus uariavit à Scholasticorum praescriptis. ibidem
Tertullianus resigniter tonat contra philosophos. 89
Tertullianus alloquitur deū Marcionis. 159
Tertullianus non indigne exponit filij generationem in diuinis. 381
Tertullianus scribit Haue pro Eua. fol. 515
Tertullianus Heliam nuncupat spationē. 519
Tertullianus mulieri nō permittit aliud matrimonium post mortem mariti. 521
Thammuz mulieres olim plangebant. 134
Thesaurizandum in coelo, utroq; testamēto docetur. 384
Thesauro ueniae deus prouidet, nec sinit obrepere indignos. 439
Tibilenus deus Noricorum. 567
Tiberius Christum detulit ad senatum cum praerogatiua suffragij sui, & in sententia mansit. 546
Timorem dei subuertit contumacia. 438
Timor fundamētum salutis, praesumptio impedimentum timoris est. 465
Timor delinquēdi utilior atq; securus. 465
Timor iudicij ad bonum confert. 179
Timiditas quid non persuadebit. 496
Tocoxin in carne Christi Valentinus posuit. 14
Tolerantiam doloris Ethnici persuadent uerbis, Christiani operibus. 588
Traianus scripsit inquirendos non esse Christianos, sed oblatos puniendos. 542

Traditioni Iudae quare Christus non obstitit. 292
Triumphī laurea, folijs struitur. 424
Triumphās Caesar admonetur quod homo sit, & respiciat post se. 173
Transfigurato Christo, quare Moses & Elias in gloria apparuerint. 256
Transfiguratio Christi tractatur contra Marcionem. 256
Transfigurationis uisio ostenditur ex propheta Abacuc. 258
Transfiguratio interemptio est pristini. 403
Trinitas in diuinis secundū Tertullianū. 379
Trinitas numerū habet sine diuisione. 379
Tres deos & dominos quare non nomine. 389
Tres unum sunt non unus. 401
Ter tingimur non semel, ad singula nomina in personas singulas tincti. 402
Ter in baptismo mergimur. 416
Tres species sanctificationis, uirginitas, uoluntas, monogamia. 502
Tolerantiā Christus docuit iuxta pphe. 240
Tonderi turpe est tā uirgini, q̃ mulieri. 451
Tunicae quales olim fuerint Carthagenensibus. 529
Tyrus olim Sor dicebatur. 529
Toga Carthagenenses quandq; coeperunt uti. 529
Toga circummeauit à Pelasgis ad Romanos. ibi.
Toga onustū magis reddit q̃ indutū. 535
Toga pl' laesere republicā, quā lorica. 536
Togatorū luxus multiplex enarratur. ibi.
Tullius quingētis nūmū orbē citri emit. ibi.
Acat nihil apud deum. 81
Vaccas aureas Iudaei deos habuerunt. 114
Vastationem dei nemo euadet, nisi Christi passione obsignatus. 134
Varro trecetos Iupiteres introducit sine capitibus. 556
Valentinus carnem & uoluntatem Christi interpretatur phantasma. 114
Valentinus carnē Christi spiritālē finxit. 26
Valentini rationes ponant & soluuntur. 27
Valentini psalmos Alexand. det appreciat. 28
Valētinus apostat., hāretic⁹ & Platonico. 30
Valentinus & Marcion hāretes suas capiūt ex Senone, Eraclito, & Aristotele. 89
Valentinus tempore Antonini principis & Eleutherij

INDEX.

Eleutherij papa fuit.	98	Veritati hæretic ⁹ obstrept, adulterator fan-	
Valentinus emendauit Marcionem in ali-		sus scripturæ & corruptor stili.	99
quibus.	99	Veritatis testimoniū est communicatio cum	
Valentini Aeonum hæresis.	100	ecclesijs apostolicis in regula fidei.	98
Valentinus Aeonas suas sparsit.	101	Veritati imago non æquabitur.	178
Valentinus materiam ad scripturas excogi-		Veritas docendo persuadet, non suadendo	
tauit.	101	docet.	361
Valentini multæ fabulæ recitantur.	109	Veritas nihil erubescit nisi abscondi.	363
Valentinus creaturarum infirmitatem unde		Veritati cōgruit ridere, & illudere falsū.	363
dicat esse, uide folio.	109	Veritatem affectauit diabolus defendendo	
Valentinus asserit Christum spiritale corpus		concutere.	378
habuisse.	110	Pro ueritate fortiter patiendum.	430
Valentinus posuit Bythium Sigeneum usq;		Veritati nihil præscribit, non spacium tem-	
ad triginta Aeonum fortis.	146	porum, non patrocinia personarum, nec	
Valentinus episcopatum sperauerat ingenio		priuilegium regionum.	445
potens & eloquio.	363	Veritatem se Christus dixit, non consuetu-	
Valentiniani ad fabulas faciles.	362	dinem.	eo.
Valentiniani occultant quæ prædicant.	eo.	Veritas res antiqua & sempiterna.	eo.
Valentiniani sanctis titulis, & nominibus re-		Veritas interpretetur scripturas, quas con-	
ligionis ueræ figmenta figurant.	362	suetudo non nouit.	448
Valentinianorum mores.	eo.	Verum nihil est in his, qui deum nesciunt	
Valentiniani prius persuadent, quæ edoceant.	eo.	ueritatis magistrum.	467
Valentiniani comparantur serpentibus.	363	Veritas nihil de sua causa depræceatur.	540
Valentinianorum hæresim apostolus dam-		Veritas peregrinatur in terris.	eo.
nando præuenit.	eo.	Veritas unum gessit, ne ignorata dānet.	eo.
Valentini in uero edocet, nō perdocet.	eo.	Veritatem audire nōiunt, qui auditā dam-	
Valentinianorum recitatio.	364	nare non possunt.	eo.
Valentinianorum quadriga prima, Bithos,		Veritas odia est.	556
Sigæ, Nus, & ueritas, secunda, sermo, uita,		Veritas Christiani appetit, & præstat.	583
homo, ecclesia.	365	Veritas omnibus antiquior.	584
Vanitatem uanitate depellit Tertul.	274	Veritatis regula est, quæ a Christo uenit, &	
Vanitati natura subijcitur.	419	transmissa per comites.	585
Valorum utilium excogitatio deo inspiran-		Ex uerbis Christi probatur resurrectio car-	
te procurata.	420	nij.	60
Væ nō tam maledictionis, q̃ admonitionis		Verba non tantum defendantur, quin &	
est.	241	uerborum ratio constituatur.	50
Væ adijcientibus aut detrahentibus scriptu-		Verba ap̃lorū inter domesticos recitata, nō	
ræ quod non est scriptum.	350	erant cōtraria publicis fidei dogmatib.	54
Vbera Mariæ quomodo Christum lactauē-		Verbum dei, ensis est Christi.	129
runt.	31	Verba dei ad Moſen, Sine me & disperdā,	
Vedius Pollio seruos murenis inuadendos		illos, explanantur.	189
obiectat.	536	Verbo dei emaculatus peccator ostendit se	
Verecundia emolumentum grande polli-		sacerdoti Christo, oratione & gratiarum	
cetur occultatio delicti.	443	actione.	236
Verecundus ad delinquendum expādit fron-		Verba dei multis nūcupat nominibus.	562
tem, ad deprecandum subducit.	443	Ventus & aura differunt.	175
Verecundandum non est de exhomologe-		Venus, humana sagitta lauciata.	555
si inter fratres conseruare, ubi communis		De uelamine Moſi.	318
spes, metus, gaudium, dolor, passio.	443	Velamē ludaicarum foeminarum à Rebec-	
Vergilius fabula in totum.	103	ca ortum habuit.	417
Ex Vergilio, fabula uersuum condensatione		Vetus homo uita mundialis.	69
alia materia componitur.	eo.	Veteris testamēti assertor Christus est, non	
		damna	

damniator. 279
Vetera infirmantur per noua Christi insti-
tuta. 298
Vestitus Tyrionū similis Carthaginēsiū. 529
Vestē delicatā humi protrahētes tāgit. 534
Vestium luxum sexus utriusq; describit. eo.
Vestis habenda est non baiulanda. 535
Vexillum Christi æmulum nō portandum
à Christiano. 423
Ex uis & sepibus electi, Gentes sumus. 275
Via uon est aperienda tentationibus. 465
Viciatio corporis accidens est, integritas
propria. 79
Victorinus sectator Praxeæ hæretici. 112
Vidua habet aliquid oposius uirgine. 477
Vidua laboriosior, uirgo felicior. eo.
Viduorum regula breuis. eo.
Viduam an Gentili nubere liceat. 479
Vidua Christiana nubat Christiano, non
gentili. 480
Vinū mulierib; phibitū erat antiquit. 547
Vigilandum omni tempore ad Christi ad-
uentum. 59
Vigellius Saturninus primus psecutor Chri-
stianorum oculos amisit. 499
Viro quare non sit turpe radi. 451
Vir inuestis & masculus. 452
Vir continendo magis laborat. 453
Virgo Eua mortem, uirgo Maria uitā pro-
tulit. 28
Virginem concipere, apud Esaïam, res fuit
monstruosa. 127 & 204
Virgo mater in signum creditur. 127
Virginem parere, propheta creditur. 204
Virginem parere miraculum pmulsa. eo.
Virginem parere, deo nō fuit difficile. 385
Virgines nuptum uenientes tegantur. 417
Virgines uelandas docet Tertullia. 445
Virgines absconduntur apud Graciam &
Barbaros. 446
Virgines bonum suum erubescant. 447
Virgines magis laudando q̃ uituperando
confundas. eo.
Virginem uideri & uidere eiusdem libidi-
nis est. 447
Virginem uidere uir sanctus erubescit. eo.
Virgo sancta à uiro si uisa fuerit, suffun-
ditur. eo.
Virgo nubere nec cogitur, nec phibet. eo.
Virginem regi aut prostrat olim liberum
aliquibus. eo.
Virginis bonæ omnis publicatio, stupri est

INDEX.

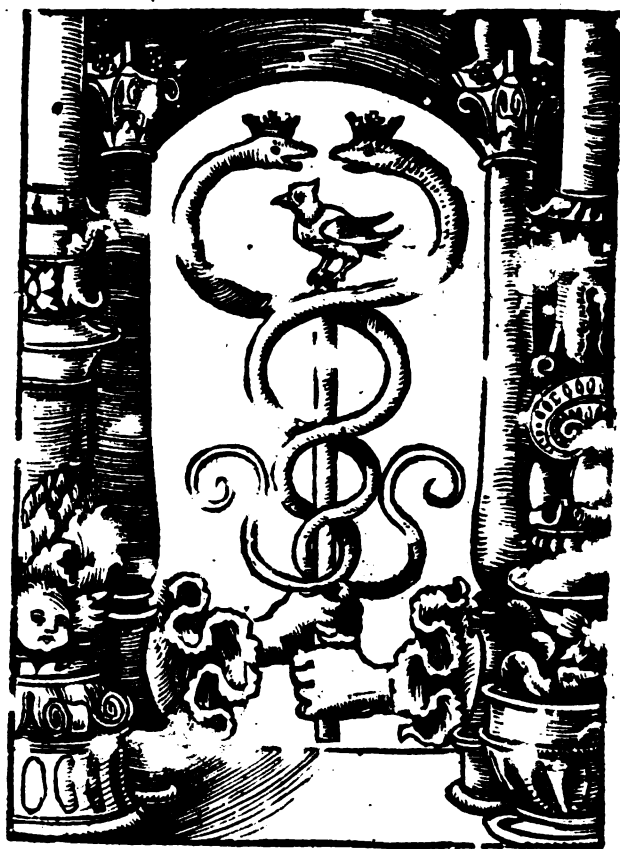
passio. eo.
Virginem à capite nudari intollerabile. eo.
Virtus in infirmitate qbus modis pficiat. 70
Virtus altissimi obumbrabit tibi, multo ali-
ter exponitur q̃ ab alijs doctoribus. 402
Virt^o duritia extruit, mollicie destruit. 40
Virtus fidei effoeminatur delicijs. 71
Vires fidei consulendæ in proposito castita-
tis. 502
Vita, mors, iustitia, delinquentia dicitur. 68
Vita mundialis est homo uetus. 69
Vitam æternam deus legis pollicetur dilige-
tibus, uitam longæuā deus Marcionis. 265
Vita æternæ denario uno omnes munera-
bimur. 525
Viui homines uorantur ab aliquibus. 550
Vltima tempora, sunt tempora Christi. 312
Vltio neq; duplicat quod semel factū est. 8
Vltio redarguitur cetæ malignitatis. eo.
Vlciscens & prouocans uterq; maleficus. eo
Vltio patientiæ præiudicat. 9
Vltor deus est si iniuriam apud eum depo-
nueris. 11
Vltio à deo expectāda, non referenda. 44
Vltionis metu refrenatur iniquitas. eo.
Vnctionē fieri nō licet extra terrā sanctā. 136
Vngi Christus nō potuit extra terrā sanctā. eo.
Vnctio, cornu, & templum cessauerunt. eo.
Virgines uelari Apostolus uoluit, cum mu-
lieres nominauit. 448
Virgo & mulier diuisa & non diuisa est. eo.
Virgo adhuc erat Eua, cum nominaretur mu-
lier. 449
Virgini & mulieri æque cōuenit operiri. 451
Virgo primum fuit casta uiri. eo.
Virginum flos humanā excusat libidinē. eo.
Virginū periculosa facies adumbrari debet,
quæ usq; ad cœlum scandala iacularunt.
Virgines etiā propter angelos uelandæ
sunt. 451
Virgines suas Chorinthij uelant. 452
Virgo honorem sanctitatis in libertate capi-
tis non ostendat, sed uelata ihædat. eo.
Virginem iuueniculā in uiuatu ad episco-
po positam intrépare uidetur. 452
Virgini nihil ad honorem de loco permis-
sum est in ecclesia. 453
Virginittatis dignitas non est ostentatio. eo.
Virginitas gratia constat, continentia uero
uirtute. eo.
Virgo uelari debet ea arte, quæ se intelligen-
te cœperit. eo.
Virginem

INDEX.

Virginem uiro tradere illicitū, nisi post con-	163
testatam sanguine maturitatem.	453
Virgines natura maritat, & nuptui pa-	454
rat.	454
Virgines etiam apud Ethnicos uelatae ad ui-	ibidem
rum ducuntur.	ibidem
Virgines pudorem resignant osculo.	454
Virginitas abscondenda in ecclesia, magis q̄	455
extra ecclesiam.	455
Virginitas in occulto cōsecranda est deo.	ibi.
Virgines facie fraternitas suscipit.	ibidem
Virgines dum ruunt, funem legum delicto	ibidem
rum sibi trahunt.	ibidem
Virgines ecclesiae facillime semper cōcipiūt	456
& felicissimae pariūt, & quidem simillimos	456
patribus.	456
Virgo studet placere uiris.	ibi.
Virgo quantum uel bona mente conetur, ne	456
cesse est publicatione sui periclitetur.	456
Virginitas uera & tota pura, nihil magis ti-	456
met q̄ semetipsam.	456
Virgines oculos intra uelamen cōtineāt.	ibi.
Virgo gaudeat, sibi soli & deuotissima.	457
Virgo ut uelletur scriptura legem condit, na-	ibi.
tura contestatur, disciplina exigit.	ibi.
Virgines honorantur ad uelandum caput.	457
Virginitas & uiduitatis sacerdotia genti-	476
les satanae praefereunt.	476
Virgo felicior, uidua honoriosior.	477
Virginitas, uiduitas, & monogamia tres spe-	502
cies sanctificationis.	502
Vniuersitatis artifex logos dicere, etiā apud	562
seculi sapientes.	562
Vniuersarum laudes.	510
Vnitas ecclesiarum stat in communione pa-	94
cis, appellatione fraternitatis, & contesta-	94
tione hospitalitatis.	94
Vnitas dei non destruitur à triuitate sed ad-	379
ministratur.	379
Unum esse patrem & filium licet etiam duo	398
sunt, loquitur ibi contra haeticum & di-	398
minute.	398
Vna & communis disciplina est clericis &	523
laicis Christianis.	523
Vocabula sunt conuenientia in luce proprie-	33
tatum suarum.	33
Vocabulis generalibus cōtenti sumus com-	448
prehendentibus intelligere specialia.	448
Vocabulo uno uires & mulieres censentur	509
penes Graecos.	509
Voluntas non est sine concupiscentia & cu-	
ra.	
Voluntatis etiam delicta uitanda, & per poe-	437
nitentiam purganda sunt.	437
Voluntas est facti origo.	ibidem
Voluntas qua quid contra deum uolumus	504
ex nobis est.	504
Voluntatem maiorem minore deleuit.	ibi.
Voluptas poterat necessitas cōtendi, sed nō	423
est.	423
Voluptas liberorum amarissima est.	475
Voluptas acquirendi, & uoluptas lasciuien-	476
di, à diuinis plurimum auocant discipli-	476
nis.	476
Voluptas uera animi æquitas & ampla ne-	577
gotia.	577
Viri punierūt pueros cōuiciētes, Heliā.	259
Vtilium rerum usus competit etiam sanctis,	420
à quocunq; tādē reperta sint.	420
Vtilitas consuetudini praepōnenda.	458
Vitium debemus tanq̄ nō atentes.	469
Vultures sine masculo pariunt.	367
Ex utero uirginis auulsus Christus, contra	30
haeticos declaratur.	30
Vxor conditione nomen est mulieris.	449
Vxor nulla deformis est, marito suo mori-	466
bus commendatur.	466
Vxor Christiana quomodo marito cohabi-	481
tare debeat.	481
Vxores, & mulieres uno uocabulo censentur	519
penes Graecos.	519
Vxor ante fidem susceptam mortua, nō nu-	522
merabitur post fidem secunda uxore nu-	522
merata.	522
Vxorum sola ratio consortium Christiano-	578
rum soluit.	578
Xenium rei Christus mittitur iuxta proph-	293
etiam.	293
Achæus Allophylus, legis non indoctus.	285
Sachæus misericordiae operibus deditus.	285
Zachariae uaticinium de mar-	288
tyrum certaminibus.	288
Zeno Eleates philosophiam praestantissimā	288
dixi cōtēptū mūdī, & facto ostēdit.	288
Senon apud Prieneū, tyrannidem affecta-	584
uit.	584

FINIS.

Pagina 291 uersu. 36 uno recognoscas, lege
uino recognoscas.

1975

Ausgelöste
Hinterklebung +
Gelenkstreifen

Agangan Hamu Aboteny in M...
Amio diu 1523 toemphne 8

